IN POLITICA, HOC EST IN CIUILES LIBROS ARISTOTELIS ANTONII...

Antonio Montecatini, Aristoteles

Digitized by Google

NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
24 G
15
14—1. i 4.
Digitized by Google

~~VIIII E 18~~

Digitized by Google

IN POLITICA,
HOC EST
IN CIVILES LIBROS
ARISTOTELIS

ANTONII MONTECATINI
FERRARIENSIS
PROGYMNASMATA.

AD ILLVSTRISS. HIERONYMVM RVSTICVCCIVM
S. R. E. CARDINALEM.

Cum Indice locupletiſsimo.

Pertinet ad Bibliothecam S. Fran.ci Transtiberim

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FERRARIÆ, CIↃ IↃ XXCVII,

Excudebat Victorius Baldinus,
Typographus Ducalis.

Ex lib. Ces. Card. Rasponi

Digitized by Google

ILLVSTRISS.MO ET AMPLISS.MO
S. R. E. CARDINALI
HIERONYMO RVSTICVCCIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT.

Antonius Montecatinus Ferrarienſis. F.

ANTEQVAM ad conſpectum tuum venirem, ORNATISS. CARDINALIS, perſpectiſſima mihi fuerat prudentia tua; ſed prudentia tantùm, cuius fulgentiſſimos radios in publica Regni Chriſtiani adminiſtratione, præſertim ſub ſanctiſs. Pontifice PIO V. omnes ſummo cum gaudio, & fœlicitate conſpexeramus. Humanitatem verò, affabilitatem, dexteritatem ingenij tui tunc planè noui, quom à Sereniſsimo Domino meo, & Duce, ALFONSO II. ad GREGORIVM XIII. lætiſsimæ recordationis Pontificem miſſus, TE coràm alloquendi, & negotia, ob quæ iſtuc veneram, TECVM communicandi, pro eximia tua erga Principes Ateſtinos beneuolentia, occaſionem habui. Ab eo tempore tuis iſtis virtutibus ſummè deuinctus, earum & amator, & admirator, teſtiſq; locupletiſsimus ſemper fui, eroq; donec vitali hac aura fruar. Sed vox non ſufficit deſyderio, ſtudioq; in TE meo. poſteris quoque, & à me remotis homi-

Digitized by Google

nibus id cupio teſtatum eſſe: quod præſtare ſolæ literæ poſſunt: vox ad præſentes ſolùm peruenit. Itaq; quum hoc triennio, cuius ſatis magnam partem morbus, quo frequenter afflictor, ciuilibus miniſterijs vacuam mihi conceſſit, meditationes quaſdam meas in libros Ciuiles Ariſtotelis ab intermiſſis ſtudijs meis repetiuerim, fuſiusq; explicauerim, eas NOMINI TVO dicatas emitto: vt tua luce colluſtratæ, clariſſimum obſeruantiæ, cultusq; mei teſtimonium ferant ad vniuerſos. TV hanc animi tibi deuoti propenſionem ſingularem hilari, quemadmodum ſoles, vultu foue, ac complectere. ita TIBI in eam partem prouinciæ Reipublicæ Chriſtianæ, quam Beatiſſimus Dominus noſter SIXTVS V. tuæ fidei commiſit, toto pectore incumbenti annuat DEVS OPT. MAX. tuosq; ad communia totius orbis beneficia conatus ſua gratia in dies magis promoueat. Vale

Vrbis et Sacri Collegij decus.

Ferrar. IX. Cal. Jul.

CIϽ IϽ LXXXVII.

HYPOTYPOSIS
CIVILIS SCIENTIÆ,

Quæ his octo in Libris à Phi-
loſopho explicatur;

IN VIGINTIDVAS TABVLAS
D I S T R I B V T A.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

TABVLA I.

Ciuilis ſciētiæ

- *Definitio.* — *Eſt pars ſcientiæ actualis, ciuitatem, affectusque, & actiones hominum ſingularium quatenus horum vnuſquiſque eſt pars ciuitatis ad beneuiuendum conſyderans.*
- *Scopus, ſeu finis.* — *Beatitudo, vel ſummum bonum ciuitatis: quod à ſummo bono hominum ſingulorum planè non differt.*
- *Officium, et munus.* — *Ex perſcrutatione principiorum, & partium, affectionumque ciuitatis tradere præcepta, & rationes, quibus leges optimæ condi, ac per eas optimè inſtitui ciuitates poſſint tum ſimpliciter, tum pro ſe, & materia ſubiecta.*
- *Præſtantia.* — *Præſtantiſſima eſt omnium facultatum, & ſcientiarum, diuina ſolùm philoſophia excepta: id quod ex fine, officio, rebusque effectis eius potiſſimùm liquet; tum quoniam philoſophia ciuilis cæteris omnibus facultatibus vtitur, ac dominatur.*
- *Docēdi modus* / *Auditor* } *idonei. Similes ijs, qui erant moralis ſcientiæ idonei modus docendi, & auditor.*
- *Methodus. Quæ eſt propria rerum compoſitarum, ideſt diuiſiua.*
- *Genus ſubiectum* — *Ciuitas ſeu ſocietas ciuilis.*

Eſt porrho ciuitas ex multis hominibus, domibusque, ac tandem vicis naturalis, & perfecta ſocietas cōtinens in ſe omnia, quæ ad benè, beateque viuendum faciunt, & conſtituta quidem viuendi, permanens autem benè viuendi cauſâ.

Cuius ciuitatis

- *Cauſæ, & principia.*
  - *Externa.*
    - **Efficientia.**
      - *Primum: Natura, ideſt inſtinctus, appetitio'ue naturalis in hominibus omnibus, & ſemper ſimul viuendi, inchoans, condensque quoquo modo ciuitates.*
        - *Ex quo inſtinctu* { *Ciuilia naturà animalia homines ſunt, & magis, quàm vllum aliorum.* / *Exiſtere, eſſeque naturà ciuitates dicuntur, & ad extremum ſunt priores naturà domibus, & ſingulis nobis.*
      - *Alterum: Ratio, & prudentia rationis comes, formans ciuitates legibus, atque perficiens.*
    - **Fines, & fruct⁹:**
      - *Voluptas, quam ex conſuetudine, communioneque vitæ inter ſe homines capiunt.*
      - *Viuere ſimpliciter.* { *Tueri ſe, & ſua quaſi per bellicam quandam ſocietatem aduerſus feras, & aduerſus homines iniuſtos.* / *Parare facilè, copioſeque mutuo auxilio, & tandem permutatione tam rerum, quàm factorum ea, quę vnicuique deeſſent ad victum, & cultum humanum.*
      - *Benè viuere, hoc eſt agere, viuereque honeſtè, ac demum beatè.*
        - *Quò ſanè pertinent* {
          - *Virtutes omnes.*
          - *Actiones virtutum.*
          - *Inſtrumenta virtutum, & actionum earum, ac denique bona omnia corporis, atque externa.*
          - *Fælicitas* { *Actiua.* / *Contemplatiua.*
  - *Interna.*
    - *Materialia*
      - *Homines. Ex quib⁹ cōſtituūt.*
        - *Domus.* — *Tab. 2. et 3.* *
        - *Vicus. Popul⁹.* — *Tabula 4.* *
      - *Locus.* — *Tabula 5.* *
    - *Formalia*
      - *Ciuis.* — *Tabula 6.* *
      - *Reſpublica. Lex, ſeu ius ciuile.* — *Tabula 7. ad 17.* *
- *Atributa ſumma tria: vnum, ſubſtantiæ: alterum, quantitatis: tertium qualitatis.*
  - *Vnitas.* / *Magnitudo.* — *Tabula 18.* *
  - *Beatitas, ſiue bonitas, quæ idē ſunt.* — *Tabula 19. 20. 21. 22.* *

TABVLA II.

Domus

- **Definitio.** — *Eſt domus, quæ verè, proprieque dicitur, ſocietas ſecundum naturam in quotidianum vſum conſtituta.*
- **Cuius**
  - **Species**
    - *Prima, & perfecta domus:* — *Quæ ex duabus primis ſocietatibus, coniugali, atque dominica, conſtat.*
    - *Perfectior domus:* — *Quæ præter coniugalem, dominicamque etiam paternam ſocietatem continet.*
    - *Perfectiſſima domus:* — *In qua cum tribus ſocietatibus, coniugali, dominica, atque paterna, adeſt pecuniarum, inſtrumentorumq; ad omnem vitæ vſum vbertas, & copia.*
  - *Quæ ab omnibus conceduntur, vocanturque etiam ſocietates domeſticæ.* { *Harum autem ſocietatum dominica, & coniugalis prima neceſſariaque ſunt ad domum perfectam: paterna non eſt neceſſaria, & eſt illis poſterior.* }
    - { *Et harum quidē partiū duæ ſunt domus, ſimiliterque rationis domeſticæ partes, paterna, & cōiugalis: duæ aliæ, quæ ad ciuil[em]*
    - **Dominica**; Δεσποτική.
    - **Societas Dominica.** — *Eſt altera ex duabus primis, neceſſariiſque ad vſus vitæ quotidianos ſocietatibus, conſtans ex domino, & ſeruo. Et, ſi ſecundum naturam quidem fuerit, definitur, quòd ſit prima, ac neceſſaria ſocietas domini, & ſerui, quam in hominum genere natura facit, ſalutis, & vtilitatis amborum communis cauſa.*
    - **Domin⁹ & ſeruus**
      - **Attributa** *quædam ſubſtantialia.*
        - *Pars domus* — *eſt ſeruus.*
        - *Inſtrumentum domus ad viuendum, & beneuiuendum*
          - *Animatum*
          - *Ante inſtrumenta naturà, ordine dignitate* — *eſt ſeruus.*
          - *Actiuum, non factiuum.*
        - *Κτῆμα, & res domini omnino, & ſimpliciter eſt ipſe ſeruus, non ſolùm ſeruus: dominus verò eſt ſerui dominus tantùm, non etiam ſimpliciter.*
      - **Eſſentia,** *& actus primus*
        - *Serui,* — *Eſſe hominem non ſuiipſius, ſed alius.*
        - *Domini,* — *Eſſe hominem ſuiipſius, & cuius eſt alius.*
      - **Vis,** *& poteſtas*
        - *Serui,* — *Vt ſit inſtrumentum ad vitam actiuum, & ſeparabile.*
        - *Domini,* — *Vt homine alio vti poſſit, tanquam inſtrumento ad vitam actiuo, & ſeparabili.*
      - **Species.**
        - **Dominus & ſeruus**
          - *Natura, idest vi, poteſtateq; naturali*
            - *Eſt ſeruus naturà homo, qui naturà nō ſuiipſius eſt, ſed alius, vim habens inſtrumenti actiui, et ſeparabilis ad ea corpore exequenda, quæ ille alius cuius ipſe eſt, poteſt mente proſpicere, vtriq; conducentia.*
            - *Eſt dominus naturà homo, qui naturà ē ſuiipſius, et cuius eſt alius, quo alio vtēdi ipſe vim habet tanquā inſtrumento actiuo, et ſeparabili ad ea, quæ ipſe poteſt mente pſpicere, et ille alius corpore exequi, vtrique cōducentia.*
            - *Itaque*
              - *Mentis, & rationis particeps eſt*
                - *Dominus* — *Simpliciter & perfectè.*
                - *Seruus* — *Vſque eò duntaxat, vt ſentiat illam, nō vt habeat: ideſt caret conſilio, & rationis acumine, non ſubſtantia mentis.*
              - *Corpora vult natura facere, & facit, niſi impediatur,*
                - *Seruorum* — *Robuſta* — *Ad vſus vitæ neceſſarios.*
                - *Dominorū* — *Recta, & vtilia* — *Ad ciuilem vitam in* { *Bello.* / *Pace.* }
            - *Tantum inter ſe diſtant domini, & ſerui naturà; quantum inter ſe anima, & corpus; homo, & bellua; ſimiles domini animæ, & homini; ſerui corpori, & belluæ.*
          - *Conditione, ſiue ſtatu, aut fortuna, hoc eſt ad extrinſecū actu, & reipſa* — *Ex*
            - *Iure inſtituto aliquo, quæ legitima dominatio, ſeruituſque appellatur, vt quæ bello fit.*
            - *Iniuria, ideſt ex fraude, violentia'ue iniurioſa, & contra leges.*
      - **Dominari, & ſeruire**
        - *Secundum naturam* / *Vtilia* / *Iuſta* / *Amorem, amicitiamq; generantia* — *In ſeruis, & dominis naturà.*
        - *Præter naturam* / *Violenta, & damnoſa* / *Iniuſta* / *Odium, inimicitiamque parientia* — *In ſeruis, & dominis conditione, non natura.*

- Par-tes
  - *non minus, quã ad dominicã ratione attineant, dominica, & pecuniaria, propterea ita ſint ſerui, & ſint bona pub. quemadmodũ ſunt priuata.*
  - Dominatio, *& ſeruitus, ſeu ratio domeſtica, & ſeruilis.*
    - *Non ſunt ſcientiæ, ſed rationes actuales, ex viribus inſitis pendentes, vbi ſermo eſt de dominis & ſeruis naturâ.*
    - *Differunt à cura domeſtica, & ciuili, & regia, cæteriſque imperijs.*
    - *Sunt pars domeſticæ curationis.*
  - Scientia *dominica, & ſeruilis.*
    - *Sunt diuerſæ à ſcientia rei procurandæ.*
    - *Diuidi in multas partes poſſunt pro generibus, & modis miniſteriorum ſeruilium.*
    - *Seruilis, eſt habitus cognitionis idoneus, ideſt quo homines redduntur idonei ad parendum dominis, eaq; efficienda, quæ ab illis, quatenus domini ſunt, præcipiuntur.*
    - *Dominica, eſt habitus cognitionis idoneus, ideſt quo homines redduntur idonei ad vtendum ſeruis, eaque demum imperanda, quæ ab illis efficienda ſunt.*
  - Virtutes *morales ſerui naturâ.*
    - *Veræ virtutes morales, quæ propriè ſic nominantur, in ſeruum naturâ non cadunt ob eius animi tenuitatem, ſed earum tantùm ſpectra, & ſimilitudines quædam: aut, ſi vllo modo cadunt, ſunt mancæ, & diminutæ.*
    - *Conſtitutionum animi laudabilium, quas vulgus appellat virtutes, cunctæ illæ, quæ ad opus ſeruitutis probè adminiſtrandum conducunt, vt obedientia, ſeruo conueniunt, & ſunt neceſſariæ.*
    - *Diriguntur omnes virtutes, quæcunque fuerint, quæ ſeruo conducunt, non ad ipſum ſeruum, ſed ad dominum: quia ſeruus non eſt ſui ipſius, ſed inſtrumentum domini actiuum.*
    - *Cauſa virtutum moralium ſeruo eſt ipſe dominus, non is, qui ſcientia, & ratione docendi dominica præditus eſt.*
  - Imperium *domini in ſeruum* — *etiam naturâ* — *Eſt tyrannico ſimile, licet ſit naturale.*
  - Miniſteria ſeruilia
    - *Habent*
      - *Crebritatis plus, artis minus, dicunturque obuia, & circularia: vt veſtem, calceoſque tergere.*
      - *Artis plus, crebritatis, minus: vt coquendi, condiendique obſonia.*
    - *Alia* — *Sunt* —
      - *Honoratiora: vt obſonari, menſam ſtruere.*
      - *Neceſſaria magis: vt panem faciendi, aquam, lignaque ferendi.*
  - Coniugalis, *γαμικὴ.*
    - Societas coniugalis. — *Eſt altera prima, ac neceſſaria in hominũ genere ad filios procreãdos, & inſtituendos ex mare, fœminaq; ſocietas, quam naturale deſyderium primùm relinquendi ſibi ſimile facit; perficit autem ratio, et conſilium humanum.*
    - Imperium coniugale mariti in vxorem — *eſt*
      - *Naturale.* — *Quia vir præſtabilior eſt, & hac de cauſa aptior natura ad imperandum muliere.*
      - *Simile ciuili, ideſt liberarum ciuitatum imperio,* — *Quatenus ambo, vir, & vxor, quaſi duo magiſtratus, ille maior, hæc minor ad communem vtilitatem familiam gubernant.*
        - *Diſtat tantùm ab illo: Quòd viciſſitudo imperandi, & parendi* —
          - *Eſt in ciuili.* — *Quia ciues volunt eſſe pares naturâ.*
          - *Non eſt in coniugali* — *Quoniam fœminæ mas naturâ antecellit.*
  - Paterna, *τεκνοποιητική.*
    - Societas paterna — *Eſt ſocietas inter parentes et filios ad humani generis perpetuitatẽ à natura facta, excitãte per ſanguinis cõiunctionem, qua alteri alterorum ſunt quiddam, vtrinque charitatem, & per charitatem hinc reuerentiam, inde beneficentiam*
    - Imperium parentum in filios — *eſt*
      - Naturale. — *Quia ſenior, & perfectus aptior eſt ad imperandum naturâ iuniore, & imperfecto.*
      - Simile prorſus regno — *Quando vtrobique*
        - *Imperatur ex*
          - *Amicitia naturali per exuperantiã, quã gignit beneficẽtia.*
          - *Prudentia maiori, quæ in rege regiam conditionem; in parente prouectiorem ætatem ſequitur.*
        - *Imperãs*
          - *Non differt forma, & quiditate generis ab ijs, quibus imperat.*
          - *Præſtat iiſdem naturali quadã imperãdi facultate, & virtute.*
  - *Cætera, & multa quidem, quæ de his duabus domus partibus, paterna, atque coniugali dicenda reſtant, perioribus adhuc accuratioréque ſtudio dignis, quàm eſſent dominica, & pecuniaria; in œconomicis dicentur. Propria enim ſunt iſta domus, domeſticæque rationis partes, vt annotauimus, non communes huic cum ciuili, quemadmodum communes erant duæ illæ ſuperiores, de quibus tamen duabus ſuperioribus etiam quædam explicabuntur in iiſdem œconomicis, pertinentia propriè ad œconomicam facultatem.*
  - *Non conceſſa ab omnibus, & quæ ſocietas non eſt,*
    - *Pecuniaria, ſeu procurandæ rei ratio, χρηματιστικὴ ἢ κτητική.*

Tabula iij.

TAB. III.

TABVLA III.

*PECVNIARIA, *ſeu procurãdæ rei ratio, χρηματιστικὴ, ἢ κτητικὴ, in re, & pecunijs, hinc priuatis, inde publicis, tota occupata: quæ neq; eſt idẽ prorſus, quod ratio domeſtica, & ciuilis, nec earum miniſtra, ſed quedã vtriuſque pars; ſecundaria, inquã, pars, quæ in populũ, familiamq; dirigitur, nõ principalis; & pars quidẽ eiuſmodi non ipſa vniuerſa, ſed ex ea tantùm parte, quæ vocatur alimentaria.*

Cuius

— Actus proprij — { *Acquiſitio, ſiue queſtus* / *Conſeruatio* / *Vſus* } *rei, & pecuniarum.*

Ex quibus actibus diſtribui ſolet tota pecuniaria in tres partes, ſimilia nomina habentes; quæ ſunt { *Quæſtuaria.* / *Conſeruans.* / *Vtens.* } { *Harum verò partium prima potiſſimùm, quæ quæſtuaria eſt, his in libris conſyderatur. cuius rei cauſa ſuo loco explicabuntur.* }

— Genera, *& formæ generum, quæ etiam vitæ, ac ſtudia vitarum nominari ſolent.*

— Alimentarium genus. — *Quod primò, & per ſe, hoc eſt ex ipſa natura rei, colendo, & venando, omnino carpendo, ſine cauponatione, aut commercio, aut pacto denique humano comparat ea, quæ vſibus vitæ noſtræ propriè conducunt, & horum ipſorum vſuum duntaxat gratiâ.*

Eſt totum hoc genus {
- *Naturale:* — *Quoniam res, in quibus vertitur tanquam in obiecto, & fine ſuo, procreatæ ſunt à natura hominum cauſâ.*
- *Neceſſarium:* — }
- *Amore dignum:* — } *Quia eſt naturale.*
- *Laudabile:* — }
- *Quærens rei, & pecuniarum tantum duntaxat, quantum vſibus vitæ liberaliter, & iucundè traducendæ ſit ſatis:* — }
- *Pars domeſticæ, & ciuilis rationis.* — *Quia eſt de rebus maximè vtilibus, maximeq; neceſſariis ſocietati ciuitatis, & domus, & de veris diuitijs, verisq; inſtrumentis domeſticis, & ciuilibus, finẽ habens quæſtus, diuitiarumq; ſuarum vſum ad beneuiuendum.*

Formæ eius

— Simplices

Pecuaria.

Quę ex pecoribus, paſcẽdo, et curãdo illa, victũ pcipit. Eſtq;, qđ ad τὸ θρεμματικὸν attinet, peritia de pecudibus, quales maximè fructuoſę ſint, et vbi, et quo pacto. { *Partes pecuariæ, quia obſcurè indicantur à Philoſopho, & Varroni ſunt valde multæ, nempe vna ſupra viginti, dicentur ſuo loco.* }

— Paſtoritia. {
- Paſtio villatica. — { *Leporaria.* / *Piſcinæ.* / *Ornithones.* }

Quæ ex ijs animãtibus, quæ in villa, aut circa villã ali, paſciq; poſſunt, victũ capit. Et eſt peritia de illis, quales maximè fructuoſæ ſint, & vbi, & quo pacto.

— Agricultura, *ſiue cultio agrorum* — { *Nudorum* / *Cõſitorum* } *arboribus.*

Quæ ex agris viuitur, eos colendo. Et eſt peritia eorum, quæ in quoque agro ſerenda, ac facienda ſunt, vt quæque terra maximos perpetuò reddat fructus.

— Materiaria — { *ὑλοτομία, — Quæ materiem cædit* { *Metalla.* / *μεταλλευτικὴ, — Quæ eruit è terra* { *Foſſilia.* }

Quæ ex rebus, infructuoſis quidem, hoc eſt minimè idoneis ad cibum, vtilibus tamen ad alias vitæ commoditates, comparat alimenta. Et eſt peritia de eiuſmodi materijs, quales, & quibus in locis, & quo pacto abundè proueniant ſintque cædendæ, & eruendæ.

{ *Hanc Philoſophus primùm fortaſſe comprehendit in nomine τῆς γεωργίας, tum quia in agris vniuerſa exerceatur, tum quia, ſimilis propriè cultura agrorum, peragatur opera, & foſſione. Deinde eam ſeparans manifeſtè à reliquis huius generis formis numerat nouiſſimo loco tanquam mediam inter res ruſticas, & pecuniariam cõmutatitiam. Nobis hîc, facilitati ſimul, breuitatique ſtudentibus, placuit iiſdem de cauſis ipſam ſubiungere agriculturæ.* }

Prædatoria. — { *Bellica iuſta.* / *Latrocinium iniuſtum.* }

Quæ de hoĩbus, rebusq; eorũ p vim, et inſidias prędę agĩt ad vsᵘ, et indigẽtias nãles agẽtiũ. Et eſt pitia, quoſnã, et qbus quosq; locis, tẽporibᵘ, modis adoriri oporteat.

— Venatoria *maximè cõis.* {
- Venatoria *communis.* — { *Piſcatoria: — Quæ piſces* / *Aucupium: — Quo aues* / *Venatoria maximè propria. — Quæ feras terreſtres.* } *Indagant, vi que, ac dolis capiunt ad vſus, & neceſſitates viuendi qui hæc ſtudia ſequuntur, Et ſunt peritiæ ſimiles ſuperiorum, mutatis duntaxat ſubiectis rebus.*

— Mixtæ ex ſimplicibus.

Tot numero demum ſunt, quot modis ſimplices iungi inter ſe poſſunt: atque vt componuntur ex ſimplicibus; ita ex iiſdem nomina ſumere deberent.

— Cauponium genus. — *Quod commutando, & cauponando, permutatis inuicem rebus, numisque aut ſimpliciter, aut alternè ex pacto, & inſtituto humano, non ex natura rei quæſtum facit, amplificationem pecuniæ, ac numorum quærens in infinitum.*

- Eſt hoc genus totum,
  - Præter naturam : — In eo quòd alij ex alijs hominibus ſibi naturaliter non deſtinatis quæſtum faciant.
  - Non neceſſarium: / Odio dignum : — / Vituperabile : — } Quia præter naturam.
  - Pars nec domeſticæ, nec ciuilis rationis vlla, nec ad eas vllo pacto attinens. — Contrarijs de cauſis, atque illarum pars eſſet genus alimentarium.
- Permutatio porrho, quæ huic generi lucrum præbet,
  - Nõ eſt illa quidẽ ſincera, nãliſq; permutatio, cuius — Eſt
    - Munus proprium — Petere vſum, & ſupplementum indigentiæ.
    - Cauſa — — — Natura, & ratio naturalis, vt indigentiam ſuppleremus.
    - Finis — — — Explorare id, quod ſecundum naturam eſt ſatis.
  - Sed altera, quæſtuaria, & artificioſa, cuius — Sũt
    - Munus, & finis - Petere cõtra ſuperioris pmutationis naturã, et cauſã, quæſtũ, reiq; amplificationẽ in infinitũ.
    - Cauſæ eædem, quæ ipſius pecuniariæ cauponiæ.
  - Eſt autem permutatio in vniuerſum vſus per ſe τῶν κτημάτων, non proprius quidem huius, aut illius eorum, ſed omnium communis.
- Formæ huius generis.
  - Negotiatrix, ſeu nundinaria.
    - Mercatura.
      - Nauiculatoria: / Oneraria: — } Alibi ementes aut commutantes aliò tranſportant vendendas, aut commtandas merces.
        - In longinquas regiones mari, & omnino nauibus.
        - In loca propinqua iumentis, vehiculiſque.
      - Stataria: — In eadem ciuitate emit, venditque, aut commutat eaſdem merces aucto pretio.
      - Quę in permutatione numularia mixta, & aliquando in ſimplici rerum exercetur; nunquam in pura numularia. Emit autem, commutat'ue merces, quas cum lucro iterum commutet, aut vendat.
    - Fœneratio communiter.
      - Fœneratio propriè: / Ἀργυραμοιβικὴ: — / Traiectio: — — } Quæ lucratur ex
        - Tempore.
        - Speciei varietate.
        - Locorum diuerſitate.
      - Exercetur maximè in pura numularia permutatione: quamuis exerceri etiam poſſit & in permutatione rerũ ſimplici ſecundum omnes ſui formas, & ſecundum primam, ac nouiſſimam in mixta.
      - Eſt omniũ formarum cauponiæ.
        - Maximè præter naturam — Quòd numo vtatur ad rem amplificandam.
          - Præter naturam materiæ, ex qua numus conſtat.
          - Præter inſtitutum, & rationem, ob quam primũ introductus eſt, vt permutationi inſeruiret, quæ eſt quaſi altera numi natura.
          - Præter naturam, & conditionem rerum artificialium, in quibus numus continetur, quarum nulla generat ſimilem ſibi.
        - Minimè neceſſaria — / Odio digniſſima — — / Maximè vituperabilis } — Siquidem eſt maximè præter naturam.
    - Quę vel merces, vel numos, vel vtraq; ad quæſtũ faciẽdũ permutat Et poteſt definiri, quòd ſit pecuniaria ex pmutatione lucro ſa dati cũ dato.
  - Mercenaria.
    - Facultatum naturalium
      - Corporum : vt operariorum.
      - Animorum: vt eorum qui dicuntur eſſe à memoria.
    - Artium —
      - Illiberalium: vt omnium opificum.
      - Liberalium : vt publicorum magiſtrorum grammaticæ, & rhetoricæ.
    - Virtutum : vt iudicum, & ducum iudiciariam, bellicamque exercentium mercede.
    - Quæ eſt in vniuerſum pecuniaria ex permutatione facti cũ dato, permutãs operas numis, rebus'ue ad quæſtũ faciendũ, hoc eſt ad extremũ quę mercede operas adminiſtrat.

⟨ Porrho autem ea, quæ ad ſingulas iſtas formas duorum generum pecuniariæ attinent, accuratè perſequi, non eſt ciuilis ſed aliarum rationum, ac facultatum. ⟩

- Cauſæ efficientes — Generis
  - Alimẽtarij — Natura, quam ratio, & ars adiuuant.
  - Cauponij — Vicinitas huius et alimẽtarij, — Lucricupiditas, — Studiũ hominũ partim in viuẽdo ex cupiditate, partim in beneuiuẽdo ad corporales fruitiones, — Experiẽtia, — Ratio cõſiliaria, — Ars.
- Obiectum, ſiue materia — Res vel pecuniæ:
  - In genere alimentario: — Quæ ex ſe, & naturà ſua vſum aliquem ad viuendũ nobis præſtant.
    - Alimenta ſuſiſſimo huius vocabuli ſignificatu eas appellamus. — Quorum alimentorum:
      - Modi.
        - Cibaria.
        - Habitatio.
        - Veſtitus.
        - Inſtrumenta.
        - Operæ.
      - Materiæ hoĩum cauſà à natura creatæ primũ quidem ad cibatũ, deinde verò et ad alios 4. modos.
        - Plantæ.
        - Animalia.
          - Terreſtria.
          - Aquatilia.
          - Volatilia.
        - Fructus.
          - Terrę et plãtarũ.
          - Animalium.
        - Metalla.
        - Foſſilia.
  - In cauponio genere — Quæ ex hominum inſtitutis ac legibus inſtrumenta ſunt ad ſuperiora comparanda, — nempe
    - Numi — Quorũ
      - Cauſæ
        - Difficultas permutãdi ſimpliciter triplex.
        - Ratio cõſiliaria his trib. difficultatibus ſuccurrere ſtudẽs.
        - Pactũ, et cõuentũ humanũ, ſiue lex.
      - Materia idonea: — Id, quod
        - Eſt è genere rerum vtilium.
        - Habet vſum tractabilem.
      - Quaſi forma:
        - Conſenſus cõmunis, vim eis attribuens cõtinendi reliqua omnia vtilia.
        - Diſtributio materiæ eiuſmodi in partes certarum quantitatum — definitarum vel
          - Magnitudine.
          - Pondere.
          - Charactere.
      - Vis.
        - Vtiliſſimus ex pacto, et lege — Ad
          - Permutationes cuiuſuis modi promptè, et cõmodè faciendas.
          - Lucrum ex permutationibus facilè, & abundè faciendum.
        - Inutilis inaniſque per ſe — Ad — Vſus, & indigentias vitæ noſtræ.
    - Cętera, quæ nu mis æqualẽ vi hũt, aut ſuſcipiũt quatenus huiuſmodi.

A

A

- —Finis-
  - Diuitiæ
    - Alimẽtarij generis: Veræ, et naturales:
      - Sunt multitudo rerum per ſe ad vitam vtilium, vt ciborum, & veſtium, aliorumque, quæ vno vocabulo alimenta appellamus.
      - Finitę ſunt ſic,—Vt
        - Sufficiat certus modus earum ad vitæ noſtræ vſus, & indigentias.
        - Expetãtur, quærãturq́; certo quodã modo, et aliquatenus, non infinitè ab homine, et facultate alimentaria.
    - Cauponij generis: Opinabiles et ex cõuẽto humano:
      - Infinitę sũt,—Ideſt
        - Expetuntur, quærũturq́; infinitè ab homine, & facultate cauponia.
        - Satis ad vitæ noſtrę vſus per ſe nulla earũ copia eſſe poteſt—Quia naturâ ſuâ ijs vſibus minimè cõducũt.
      - Sunt multitudo numorum, eorumque, quæ numis æqualem, & quatenus æqualem poteſtatem habent.
    - Ambę aũt quęrũtur, petũtq́; infinitè plerũque ceruuntur Ob
      - Vicinitatem duplicium diuitiarum, dupliciumque pecuniariæ partium.
      - Opinionẽ vulgarẽ de munere, & neceſſitate rationis domeſticæ tuendi, augendi'ue pecuniam in infinitum.
      - Studiũ boñum in——
        - Viuendo ex cupiditate: quæ pe ſe infinita eſt.
        - Beneuiuendo ad fruitiones corporales: Ad quas nunquã ſatis haberi pecuniarum exiſtimatur.
  - Sunt autem in vniuerſum diuitiæ multitudo inſtrumentorum domeſticorum, & ciuilium, ideſt vitæ, ſocietatisque domeſticæ, & ciuilis.
- —Officium, ſiue munus.
  - Proſpicere vnde pecuniæ et res adſint.
    - Alimentarij generis—Vnde proueniat quantum vſibus noſtris ſit ſatis rerum per ſe ad illos accommodatarum.
    - Cauponij generis——Vnde proueniat multitudo numorum, aliarumque pecuniarum, quę numis æqualem vim habent.
- —Pręceptorum generalium, vt plurimum proueniat lucri, capita ſumma.
  - Alimentarij generis:—Terna.
    - Qualia——
    - Quibus in locis
    - Quibus modis
    - } Sint, fiantque fructuoſiſſima τῶν κτημάτων.
  - Cauponij generis:—Quaterna.
    - Vnde,——reſpectu
      - Locorum———
      - Perſonarum———
    - Quomodo,—.i. quibus
      - Rationibus permutandi—
      - Temporibus———
    - } Cauponatio plurimum reddat lucrum.
- —Differentiæ quædam accidentales, quibus frequenter pecuniariæ, operæque earum, ac tandem ſtudia, & vitæ humanæ, vt dirigũtur ad quæſtum, aſſumuntq́; nomina pecuniariarum, diſtingui ſolent.
  - Artificioſæ, & arte vacuæ magis, & minus:—In quibus magis, aut minus—fortuna pollet.
  - Sordidæ, & ingenuæ magis, & minus:——In quibus magis, minus'ue—corpora deprauantur, aut idonea redduntur ad vſus virtutum.
  - Seruiles, & liberales magis, & minus:——In quibus magis, aut minus—vſus corporis, & contrà animi apparet.
  - Degeneres, & generoſæ magis, & minus:——In quibus magis, aut minus—eſt opus virtute.

TAB. IIII.

TABVLA IIII.

Vicus

- Cuius
  - **Definitio.** – *Eſt vicus ſocietas ex multis domibus prima, & naturalis in vſum minimè quotidianum.*
  - **Species.**
    - *Vicus formæ primæ, ac maximè naturalis. Qui ex propagatione vnius domus in multas efficitur, in quas quidem multas, tanquam in colonias, ab illa vna exierunt, quum ea amplius capi non poſſent, qui collactanci à quibuſdam, & nati, natique natorum uocantur.*
    - *Vicus formę ſecundæ. Qui exiſtit, conuenientibus in vnum ſimul habitandi gratià ex varijs locis hominibus, nullam inter ſe cognationem habentibus, quom tot fuerint, vt vicus nuncupari queat.*

Populus

- Cuius
  - **Definitio.**
    - *Eſt populus multitudo hominum, concordi conſenſu ad communionem iurium, formamque aliquam gubernationis, ciuitati conſtituendæ idoneam, vnum in locum congregata.*
  - **Species** *ex ortus differentijs.*
    - *Nam* / *Aut eſt fact' ex*
      - *Indigenis.* ‹ *inde genitus* › – { *Multiplicatis paulatim alicuius vici familijs, et domib. ad eũ numerũ, q ciuitati cõſtituẽdę ſit ſatis.*
      - *Conuenis.* ‹ *de diuerſis locis venientibus.* › – *Qui ex*
        - *Propinquis vicis, vrbibus'ue ſimul congregantur vnum in locum ad habitandum.*
        - *Remotis, & diuerſis regionibus conueniunt ad habitandum in eundem locum.*
      - *Aduenis.* ‹ *de vno loco venientibus* ›
        - *Sua ſponte, relicto patrio ſolo, nouam ſedem vrbi quærentibus.*
        - *Dimiſſis in coloniam à ciuitate, aut principe aliquo.*
  - **Partes**
    - **Per ſe,** *& rebus ipſis diſtinctæ*
      - *Ex facultatibus muneribusque, quibus indiget ciuitas.* — *Communes, & quæ copulari, adeſſeque in eiſdem ſimul poſſunt.*
        - *Alimenti.* — *Prima.* — *Agricolæ, qui in alimentis parandis ſunt occupati.* ‹ *comprehenſis etiam hoc vocabulo paſtoribus: quaſi per agricolas agreſtes, & agrum incolentes dicas.* ›
        - *Artium.* — *Secũda.* — *Opifices, artificia exercentes, ſine quibus vrbs non habitatur,* – *Ad vſus in vrbe*
          - *Neceſſarios:* ‹ *vt ſutores* ›
          - *Iucundos, & liberales:* ‹ *vt auri cælatores.* ›
        - *Commercij.* — *Tertia.* — *Forenſes, qui in emptionibus, & venditionibus, mercaturiſque, & cauponationibus uerſantur.*
        - *Operarum.* — *Quarta.* — *Mercenarij, qui operas, nõ artes vẽdunt, et, quaſi ſerui mercede conducti, corporibus ſuis ſeruiunt.*
        - *Armorum.* — *Quinta.* — *Bellatores, q arma tractãt ad coercẽdos ſubiectos, q parere nollẽt, pugnandũq; in hoſtes pro ciuitate.*
          - *Equites*
          - *Pedites armaturę*
            - *Grauis.*
            - *Leuis.*
          - *Claſſiarij milites.*
        - *Pecuniarum.* — *Sexta.* – *Locupletes, q opibus ſuis rẽpub iuuãt et ad ciuiles, et ad bellicos vſus.*
        - *Virtutis ciuilis* – *in*
          - *Iudicãdo de rebus*
            - *Iuſtis:* ‹ *Iudiciaria iuſtitia.* › }
            - *Cõmodis:* ‹ *Deliberationũ.* › }
            - — *Septima.* — *Virtutis ciuilis cõpotes aut re uera, aut qa ſic videatur.*
              - *Iudices, q ius dicere, & cauſas cõtrouerſiasq; litigantium iudicare poſſint.*
              - *Conſultores, qui proſpiciẽdi vim habẽt, & deliberãdi de rebus honeſtis, atq; utilibus, ad ciuitatem pertinentibus.*
          - *&*
          - *Imperando* — *Octaua.* — *Imperia, & Magiſtratus, qui publicis fungi muneribus, regereq; ciuitatem aut continenter ijdem, aut alij, & alij per vices queant.*
      - *Ex cõnexis & adiacẽtibus.* — *Potiſſimæ, & inter ſe oppoſitæ tũ quia in eiſdẽ hominibus nõ reperiuntur, tum quia, quod ad duas extremas attinet, hinc ſemper multi ſint, inde pauci.*
        - *Diuites ſeu, uocabulo magis generali,*
          - *Clari, et noti viri.*
            - *Quorũ genera cõſtituunt*
              - *Naturales*
                - *Diuitiæ* { *Opum.* / *Amicorũ.* }
                - *Generis ſplendor.*
                - *Virtutes* { *Corporum* / *Animorũ.* }
              - *Cõparatæ*
                - *Diſciplinæ.*
                - *Honores.*
              - *Et q̃ his ſimilia ſecũdùm eãdẽ differẽtiã dicũtur.*
        - *Medij.*
          - *Hi ſunt, ſi claros dũtaxat viros excipias, optimi oĩum, accõmodatiſſimiq; rebuspub. et ciuitatibus: vt ĩ quibus plures eorũ fuerĩt, illæ rectiùs inſtituãtur, meliores ſint, ac diutiùs cõſeruẽtur ob multas cauſas, quæ ſuo loco explicabũt; pſertim autẽ, qa in his multo magis, q̃ in ceteris, ſit amor, ac ſtudiũ virtutis.*
        - *Pauperes, ſiue Plebs*
          - *Cuius ſpecies*
            - *Agricolæ.*
            - *Opifices.*
            - *Forenſis turba.*
            - *Maritimi homines*
              - *Claſſiarij milites.*
              - *Mercatores.*
              - *Portitores.*
              - *Piſcatores.*
            - *Mercenarij.*
            - *Proletarij.*
            - *Nõ nati ex vtroq; parẽte ciue. ſed tũ liberi.*
            - *Ignominia notati, vt ærarij.*
            - *Et q̃ eiuſdẽ modi aliarũ multitudinum ſpecies eſſent.*
            - } *Harũ tũ plebis partiũ quatuor sũt maximè prĩcipales, õibus nãq; et q̃ oĩ tẽpore fortaſſe in oĩ pfecta ciuitate reperiũt, ad quas etiã reliquæ reduci poſſunt.* — *Nimirum*
              - *Agricolæ.*
              - *Opifices.*
              - *Forenſes.*
              - *Mercenarij.*
      - { *Quę etiã partes ciuitatis, et multitudines, ex qbus ciuitas cõſtat dnr. Non ſunt tũ oẽs hę partes populi oĩum illarũ ciuitatũ, in qbus reperiũtur, veræ partes, ſed aliæ aliarum. populariumq dẽ oẽs ſimul eſſe partes poſſunt: ut poteſtatũ paucorũ nõ oẽs, ſed diuites tm: optim. atũ ſoli ij, q ſunt uirtutis cõpotes ſunt &c.* }
    - **Diſtributæ** *inſtituto ciuitatis ad notitiam, beneuolentiam, & coniunctionem inter ciues iungendam.*
      - *Φυλαι, Tribus.*
      - *Φρατρία, Curiæ.*
      - *Συσσιτία, Sodalitates.*
      - *Et quæ aliæ ſunt eiuſdem modi, vt Claſſes, Centuriæ, Ordines Romanorũ, Obæ Spartanorũ &c.*

Locvs Diuiditur in

- **Vrbem, Oppidũ've, Cuius**
  - **Situs**
    - *Qualis* — *Reſpectu rerum.*
      - *Externarũ*
        - *Agri ſui.*
        - *Maris.*
        - *Fluminum.*
        - *Terrarum finitimarum.*
      - *Interiorũ, & coniunctarum.*
        - *Soli, in quo ędificatur,*
          - *Campeſtris.*
          - *Collini.*
          - *Montani.*
          - *Iũcti ex his.*
        - *Aquarũ in eo ſolo*
          - *Naſcentiũ.*
          - *Collectarũ.*
        - *Cœli regionũ, et ventorũ.*
        - *Partium ſuarum:*
          - *Aedificiorũ.*
          - *Portarũ.*
          - *Viarum.*
          - *Arearũ.*
          - *Pomœriorum*
    - *Vt ſit idoneus Ad*
      - *Formam reipublicæ inſtituendæ.*
      - *Sanitatem.*
      - *Actiones*
        - *Ciuiles.*
        - *Bellicas, et õnino ad cuſtodiam:*
          - *Subſidia mitti, accipiq; facilè vt poſſint.*
          - *Exit⁹ ciuiũ facilis; adit⁹ hoſtiũ difficilis vt ſiet.*
          - *Hoſtibus noceri vt facilè poſſit.*
          - *Obſideri, cingi, oppugnari ne facilè queat.*
      - *Inuectionem, euectionemq; rerũ neceſſariarum.*
  - **Magnitudo** — *Pro ciuium numero, & actionũ multitudine, ac varietate.*
  - **Partes**
    - *Stratę tãtùm* — *Quæ loca, & opera potiùs, quàm ædificia uocari debent.*
      - *Pomœria.*
      - *Viæ:*
        - *Plateæ.*
        - *Angiportus.*
      - *Sepulchreta.*
    - *Structæ* — *Quæ propriæ ędificia nomē habent.*
      - *Apertæ:* — *Quæ ædificia tantùm non ædes.*
        - *Mœnia* — *diſtincta*
          - *Aggere.*
          - *Muro-diſtincto itē*
            - *Turribus.*
            - *Propugnaculis.*
            - *Interuallis.*
            - *Pinnis.*
          - *Foſſa.*
          - *Portis.*
          - *Areis.*
          - *Vijs cæcis.*
        - *Portus*
          - *Maris.*
          - *Fluminũ magnorũ.*
        - *Fora*
          - *Venaliũ rerũ.*
          - *Iudiciorũ pub.*
          - *Concionum.*
          - *Exercitationum,*
            - *Iuniorum.*
            - *Seniorum.*
        - *Theatra*
        - *Aquæductus.*
        - *Ciſternæ.*
        - *Cloacæ.*
        - *Et ſi quæ ſunt aliæ eiuſdem generis.*
      - *Opertæ:* — *Quæ ædes commmuni uocabulo dicuntur.*
        - *Sacræ*
          - *Fana.*
          - *Templa, & ædes diuinæ.*
          - *Sacella.*
          - *Oracula.*
        - *Publicæ*
          - *Arces, et ſi q̃ aliæ munitæ ædes.*
          - *Curię, Cœnationes, et Sedes,*
            - *Sacerdotũ.*
            - *Magiſtratuũ,*
              - *Maiorũ.*
              - *Minorũ.*
            - *Cuſtodum.*
          - *Receptacula:*
            - *Aeraria.*
            - *Armamentaria.*
            - *Naualia.*
            - *Horrea.*
            - *Et quæ alia ſunt eiuſdē modi.*
          - *Carcer.*
          - *Balnea.*
          - *Ambulationes.*
          - *Gymnaſia.*
            - *Scholæ.*
            - *Paleſtræ.*
          - *Lupanaria.*
        - *Priuatæ*
          - *Dom⁹, Et partes earũ.*
          - *Officinæ.*
          - *Tabernæ.*

  Omnes autem hæ partes vrbis ſic diſtribuuntur reſpectu finium, vt Aliæ ſint.

  - *Definitionis & belli:* — *Mœnia, Pomœria, Arces, Armamētaria, Naualia.*
  - *Religionis:* — *Fana, Templa, Sacella.*
  - *Opportunitatis:*
    - *Ciuiliũ actionũ, & imperij:* — *Curię, Fora cõcionũ, Fora iudiciorum, Carcer.*
    - *Commercij:* — *Fora rerũ venaliũ, Tabernę, Officinę, Portus.*
    - *Vſuũ, et indigentiarũ vitæ:* — *Dom⁹, Cœnatiões, Horrea, Balnea, Aquęductus, Ciſternę.*
    - *Exercitationis:* — *Fora exercitatõnũ, Ambulõnes, Gymnaſia.*
    - *Voluptatis:* — *Theatra lupanaria.*
    - *Neceſſitatis:* — *Cloacę, Sepulchreta.*
  - *Promiſcuę* — *Viæ, Aeraria.*
- **Regionē, agrũ ue vrbis**
  - *Agri.*
    - *Quanti.*
      - *Magnitudine* — *Ad nutriendos habitatores.*
      - *Multitudine, ideſt varietate* — *Ad nutriendos habitatores.*
    - *Quales.*
      - *Fertilitate fructuum* — *Ad nutriendos habitatores.*
      - *Aquarum hubertate* — *Ad*
        - *Irrigandos eos ipſos agros.*
        - *Animalium, & agricolarum neceſſarios vſus.*
      - *Salubritate cæli.*
      - *Situ* — *Ad*
        - *Oppidum.*
        - *Mare.*
      - *Forma* — *Ad*
        - *Exitus.*
        - *Aditus.*
        - *Itinera.*
        - *Vecturas.*
    - *Diuiſio eorũ in*
      - *Sacros.*
      - *Publicos.*
      - *Priuatos.*
  - *Aedificia.*
    - *Publica:*
      - *Propugnacula, ſiue Caſtella.*
      - *Cœnationes cuſtodum.*
      - *Fana*
        - *Deorum.*
        - *Heroum.*
    - *Priuata:*
      - *Villę:*
        - *Vrbanæ:*
          - *Hybernę.*
          - *Aeſtiuę.*
        - *Ruſticę:*
          - *Familię ruſticę.*
          - *Pecorum.*
        - *Fructuariæ:*
          - *Olearię, Torcularię cellę.*
          - *Vinarię, Defrutarię cellæ.*
          - *Fœnilia, Paleariaque.*
          - *Apothecæ, & Horrea.*
          - *Granaria.*
      - *Adiuncta villis:*
        - *Furnus.*
        - *Piſtrinum.*
        - *Piſcinæ.*
        - *Areæ.*
        - *Nubilarium.*
        - *Pomaria.*
        - *Horti.*
        - *Septa affixa uillis, in quibus ſunt animalia, quę paſcuntur.*
  - *Viæ.*

Et multa quidem iſtorum, ex Vitruuio, Varrone, Columellaq; adiunxi, quæ in his libris non tanguntur: vt omnia ſub vno aſpectu poſita haberes. Ciuilis nanq; philoſophus, intentus ad grandiora, minuta negligit.

TAB. VI.

TABVLA VI.

Civis. Eius

- **Partitio in ciuem**
  - **Reipſa & nōie. Cuius**
    - **Definitio.** — *Quicunque, liber homo quum ſit, poteſt particeps fieri publicæ ſummæ poteſtatis deliberandi, & iudicandi.*
    - **Formæ ab**
      - *Eſſentia.*
        - *Ciuis ſimpliciter, ideſt primò, & maximè, ſeu ciuis optimę ciuitatis.*
          - *Qui poteſt, & eligit parēre, imperareq; ad vitā ex virtute degendam. Qualis ciuis opifex, agricola'ue eſſe prorſus non poteſt.*
        - *Ciuis ex hypotheſi, & ſecundo loco, ſeu pro ſubiecta ciuitate.*
          - *Qui poteſt in ea ciuitate particeps fieri publicæ poteſtatis, ſeu qui poteſt imperare, & parēre appoſitè ad ſtatum eius ciuitatis. Quales ciues eſſe poſſunt agricolæ, & opifices, & omnes alij liberi homines, non omnes quidem in cunctis, ſed alij in alijs ciuitatibus.*
      - *Efficientib' cauſis.*
        - *Natus ciuis*
          - *Ob morem, aut legem antiquam ſubiectæ ciuitatis.*
        - *Factus ciuis* — *Ex*
          - *Seruo.*
          - *Spurio.*
          - *Peregrino.*
          - *Inquilino.*
          - *Nato* — *de*
            - *Matre ſerua.*
            - *Patre ſeruo.*
          - *Decreto nouo maioris poteſtatis.*
    - **Virtus.**
      - *Eadem eſt virtus ciuis in optima ciuitate imperantis, quæ viri boni: aliorum ciuium non eſt eadem, ſed cuiuſque eorum accommodata ad proprium munus, & ſtatum ſuæ ciuitatis.*
  - **Nomine non re.**
    - *Qui non poteſt ſua propria conditione fieri particeps publicæ poteſtatis.*
    - *Vocatur autē ciuis. Vel ex*
      - *Munere, & priuilegio.* — *Qui, donatus ciuitate, bonorum adeptionem non habet.*
      - *Coniunctione.* — *Mulier.*
      - *Tempore*
        - *Futuro.* — *Puer.*
        - *Præterito* —
          - *Senex effœtus.*
          - *Deportatus.*
          - *Cui aqua, & igne interdictum eſt.*
          - *Seruus* —
            - *Pœnę.*
            - *Ad pretiū participandū.*
        - *Alterutro aut vtrolibet* —
          - *Exul.*
          - *Notatus ignominia vel perpetua, vel ad tēpus.*
      - *Tribu.* — *Libertinus.*
      - *Domicilio.* — *Inquilinus.*
      - *Foro.* — *Peregrinus.*
      - *Habitatione.* — *Seruus.*
- **Inſtitutionis**
  - **Cura.**
    - *Magnam inſtitutionis futurorū ciuium, ſeu puerorū habendā, & adhibendā à legumlatore curā eſſe.* — *Nam* —
      - *Neglectam nocere ijs rebuſpublicis, in quibus negligitur; & cuſtoditam cōducere ijs, in quibus cuſtoditur, vſus rerū oſtendit. Suus quanque rempublicā mos et initiò cōſtituit, & conſtitutam deinde conſeruat: meliorque ſemper mos eſt cauſa melioris reipublicę.*
      - *Vt in quaque arte, & facultate quædā ſunt, quibus erudiri, aſſueſcereque priùs oportet ad opus eius efficiendum, idem certum eſt accidere in actionibus virtutum, atque rerumpublicarum adminiſtrationibus.*
    - *Publicam ciuitatis, non propriam priuatorum, vt quiſque ſuos filios, prout ſibi libuerit, inſtitui faciat, eſſe oportere curam inſtitutionis puerorum.* — *Nam* —
      - *Vnus eſſe finis debet in vnaquaque ciuitate omnium eius ciuium: quare et vna omnium inſtitutio, ac diſciplina. commune autem eſt, quod eſt omnium: & communium curam eſſe communem oportet.*
      - *Partis cuiuſque cura ad curam totius eſt referenda: ciuis autem vnuſquiſque ſe partem ciuitatis, non ſuum per ſe hominem putare debet.*
  - **Modus.**
    - *Accommodatè ad formam reipublicæ eius ciuitatis educandi, inſtituendiq; ſunt futuri cuiuſuis ciuitatis ciue*

TABVLA VII.

Respvblica.

Eſt ordo ciuitatis ex conſtitutione, adminiſtrationeque cùm aliorum omnium imperiorum, tum maximè eius, quod ſummam in ciuitate poteſtatem habet ad propoſitum finem.

Cuius quidem reipublicæ conſyderandæ præcipuè ſunt.

- *Formæ.*
- *Partes.* — *Quibus omnibus rectè ſe habentibus, rectè ſe habere reſpublicas; & pro differentia cuiusque illarũ has diuerſas eſſe neceſſe eſt.*
  - *Deliberationes.* Tabula viij. *
  - *Magiſtratus.* Tabula ix. *
  - *Iudicia.* Tabula x. *
- *Conſtitutio.* Tabula xi. *
- *Mutatio.* Tabulæ xij. xiij. xiv. *
- *Conſeruatio.* Tabulæ xv. xvi. xvij. *

§ *Ciuilis namque Philoſophi eſt conſyderare non ſolùm optimam ſimpliciter rempublicam, ſed vnà cum ea alias omnes: vt pro rerum etiam ſuppetentium ratione tum quæ cuiq; earum ciuitatum, quæ optimæ adminiſtrationis compotes eſſe non poſſunt reſpublica conueniat; tum quæcunque propoſita ſibi fuerit, huius, illius'ue modi, verbi gratia popularis, aut paucorum, aptiſſimè, rectiſſimeque inſtituere, inſtitutam minus rectè emendare, ac conſeruare diutiſſimè queat.* §

Sunt itaque primæ reipublicæ — *Formæ,*

- *Monarchia,* μοναρχία: — *Vbi - - - ſummæ - - - publicæ - - - poteſtatis.* — *Vnus tantùm eſt compos*
  - *Virtute,* — *Regnum:* βασιλεία.
  - *Vi, fraude ue,* — *Tyrannis:* τυραννίς.
- *Oligarchia,* ὀλιγαρχία: — *Compotes ſunt pauci quidam*
  - *Virtute,* — *Optimatum poteſtas:* ἀριστοκρατία.
  - *Opibus,* — *Paucorum poteſtas:* ὀλιγαρχία.
- *Democratia,* δημοκρατία: — *Populus vniuerſus eſt compos*
  - *Virtutis ſtudio,* — *Reſpublica:* πολιτεία.
  - *Libertatis nomine,* — *Populi ſtatus:* δημοκρατία.

Quæ - - - quidem - - - formæ - - - omnes - - - ſic - - - diſtribuuntur,

Vt

Vel ſint

— Sũmè rectæ, & vnius modi in ſuo quæque genere:

{ Loci huius diuiſionis in ſummè rectas, et ſummè deprauatas formas rerũ publicarũ, ſũt quinque: vnus à ratione formali imperãdi; quæ vel iuſtitia eſt, et prudẽtia; vel eſt cupiditas, et libido: alter à fine; q; eſt aut honeſtas, & bonũ cõmune, aut voluptas, & bonũ ꝓpriũ: duo à terminis imperij; nã q parẽt, aut volẽtes, aut inuiti parẽt; et q imperãt, aut boni ſũt, aut mali: quĩtus ab initio imperãdi, .i. à ſũma poteſtate aliqñ legitimè, aliqñ iniquè aſſũpta. }

In quibus ſemper ex vera iuſtitia, & prudentia, honeſtatis causâ, ad cõmunia cõmoda imperãt volentibus aut omnibus, aut melioribus vnus, multi'ue probi viri, qui ſummam, & plenam in ciuitate poteſtatem legitimè habeant:

— Regnum, omnium præſtantiſſima:

Vbi vnus tantùm, qui virtute, facultateq; ciuili reliquorum ſimul omnium virtutem, prudentiamque ſuperaret; eiuſmodi poteſtatem, eiuſmodique imperium haberet, & exerceret.

— Optimatum poteſtas, ſecundum locum probitatis tenens:

Vbi plures vno, virtute, facultateque ciuili vſque eò præſtantes, vt cum ijs prudentia, virtuſq; reliquorum omnium comparari non poſſet (quos quidem ita præſtantes accideret, ſed accideret ſemper, vbicunque inuenirentur, eſſe paucos, & plerunque genere nobiles, ac diuites) eiuſmodi poteſtatem, eiuſmodique imperium haberent, & exercerent.

— Reſpublica propriè, duabus ſuperioribus cedens in perfectione, & virtute:

Vbi populus, ideſt ciuium multitudo vniuerſa, virtutem colens (adiuuantibus ſeinuicem in adminiſtratione reipublicæ præſtantioribus, & minus præſtantibus) iuſtè, prudenterque deliberat, & iudicat; in quibus duobus muneribus ſumma, plenaque poteſtas ciuitatum ſemper conſiſtit; tum defert per hæc optimis viris magiſtratus; imperando hoc modo ad commune bonum, honeſtatis causâ, uolentibus aut omnibus, aut melioribus.

{ Et has quidem excellentias optare potiùs, quàm inuenire in terris poſſumus: ſed ponuntur tanquam metæ; quibus quo propiores, & à quibus quo remotiores reſpublicæ, quæ reipſa exiſtunt, eò erunt meliores, ac deteriores. Diſtinguuntur autem hæ rectiſſimæ formæ inter ſe termino imperij ſuperiore, hoc eſt ipſo imperante: qui vel eſt vnus ſolus, excellentiſſimus virtute; vel ſunt plures vno, ſimiliter virtute excellentes, vel, vbi non ſunt aliqui adeo perfecti, eſt multitudo ciuium vniuerſa, imbuta virtute, partim magis, partim minus; aut ſaltem eam ſuſpiciens, nitentibus ad honeſtum, vnà cum præſtantioribus, ijs quoque, qui minus valent. }

— Summè vitioſæ, & vnius modi in ſuo quæque genere.

In quibus ſemper ex libidine, & cupiditate effrenata, uoluptatis causâ, imperant inuitis aut omnibus, aut melioribus ad ſua duntaxat commoda vnus, multi'ue homines praui, qui ſummam, & plenam in ciuitate poteſtatem per vim, & fraudem aſſequuti ſint, ac retineant.

— Tyrannis; quæ regno opponitur; omnium deterrima:

Vbi vnus tantùm, ſummam, & plenam poteſtatem in ciuitate per vim, & fraudem adeptus, ac retinens, imperat inuitis, paribus, præſtantioribuſque, quàm ipſe ſit, propria libidine, ad ſuum ipſius commodum, ac uoluptatem.

{ Continet autem in ſe tyrannis aberrationes omnes, & peccata, quæ ſunt in deterrimo ſtatu populi, & in deterrima dominatione paucorum. quapropter ex his duabus concreta videtur. }

— Paucorum poteſtas, & à quibuſdam Dynaſtia; quæ opponitur poteſtati optimatum; peruerſitate cedens tyrannidi, ſed exuperans ſtatum popularem:

Vbi diuites, opibus, & amicitijs plurimùm alios ſuperantes, quos paucos eſſe ſemper contingit, principes reipublicæ per vim, & fraudem facti, ſummam, plenamq; poteſtatem in ciuitate habent; nec lex, ſed ipſi effrenata cupiditate ad ſuum proprium commodum, diuitiarumq; amplificationem inuitis alijs dominantur.

— Popularis ſtatus; qui opponitur reipublicæ; & minus malus eſt paucorum poteſtate, & tyrannide:

Vbi pauperũ colluuies, mixta ex operarijs, forẽſibus, opificibus, indignioribuſq; adhuc hominibus, omni flagitiorũ genere inſignibus, õni ignominia notatis, hĩ in ſua poteſtate rempub.; neglectiſq; legibus, ipſa plebiſcitis ſuis, furoreque populari cuncta adminiſtrat, imperãs melioribus, inuitiſq;, ad ſuam propriã cõmoditatem, & licentiã viuendi. { Habet porrho in ſua poteſtate rempublicã hæc colluuio pauperũ, improborumq; hominũ, vbicunq; in maiori aliqua ciuitate licet cuiuis, qui liber ſit, & inibi natus, cõcionum, iudiciorumq;, quibus reſpublica ſuſtinetur, eſſe participẽ, nec ſine mercede. Et huius rei quatuor cauſæ ſunt: vna, quòd ob mercedem; altera, quòd ob facilitatem conueniendi, quia in vrbe, & in foro hæc genera hominum aſſiduè verſentur; tertia, quòd nulla domeſticarum rerum cura occupati, qua cura probi, locupleteſq; ſæpe impediuntur, illas ipſas conciones, & iuditia magis frequẽtãt; quarta, quòd multo plures ipſi ſunt numero probis, & locupletibus. }

{ Raro quoque hæc monſtra pura puta naſcuntur. Diuiduntur verò ſimiliter hæ ſummæ deprauationes, ſicut diuidebantur ſuperiores excellentiæ, ideſt ipſo imperante. Et primùm quidem prorſus ſimiliter. nam hîc etiam, vt ibi, vel vnus tantùm, vel plures ſunt imperantes. Deinde diſſimili quadam ratione. etenim, ſi plures ſunt, non amplius virtute, vt ibi, vitio'ue ſeparantur pleno, & diminuto: ſed quòd alij inopes ſint, alij opulenti; quorum illos multos, hos paucos eſſe; illos peiores, hos minus malos ferè ſemper contingit. Quanquam enim nobilitas, & ignobilitas, æquè ac paupertas, & diuitiæ, diſtinguere homines, & partes ciuitatis videntur: non tamen æqualem illis ad formas rerumpublicarum inducendas, & diſtinguendas vim habent, vt ſuo loco declarabo: præterquam quòd nobilitas virtutis diuitiarumq; eſt comes: & accedit quòd diuitum nomen fuſiùs accipi poteſt, vt ſuprà in Tabula quarta. }

— Diminutæ, & mixtæ,

A

1 —— Diminutæ, & mixtæ.

A

–Diminutæ, & mixtæ in eadem imperij, ac formæ reipublicæ parte, quæ ſummam continet poteſtatem.

{ Vbi initia ſummè rectarum, ſummèque vitioſarum rerumpublicarum, quæ poſita ſunt, aut diminuuntur, aut etiam miſcentur in eadem imperij, ac reipublicæ parte, in qua eſt ſumma poteſtas. Sunt autem initia illa omnino octona: quina primùm, quibus definiebantur ſummè rectæ, ſummèque vitioſæ formæ; & alteræ ab alteris diſtabant: deinde terna, quibus ſummè rectæ inter ſe, & inter ſe ſummè vitioſæ diſtinguebantur. Quina ſunt hæc: Vel ex virtute imperare; vel ex libidine: Vel honeſtatis cauſâ, & ad commoda communia; vel ad propria, & voluptatis: Vel volentibus; vel inuitis: Vel à probis; vel ab improbis: Vel ab habentibus; vel à non habentibus legitimam poteſtatem. Terna ſunt hæc: Vel vnum ſolum imperare, vel plures vno: Plures verò vno vel præſtantiſſimos virtute; vel partim imbutos uirtute, partim ad eam duntaxat conuerſos: Item plures vno vel opulentos; vel pauperes. Quarum trium poſteriorum diuiſionum prima eſt communis vtriuſque generis; ſecunda rectis; tertia vitioſis propria. Et ad hæc octona initia per ſe rectiſſimarum, vitioſiſſimarumque rerumpublicarum alia fortaſſe quiſpiam adderet ex differentijs ciuium pro varijs vitarum generibus deſumpta; exempli gratia quia reipublicæ adminiſtratores aut agricolæ ſint, aut opifices, aut verè liberi &c. Sed hæc alia ad bina nouiſſima proximè expoſita, virtutis perfectæ, & inchoatæ; paupertatiſque & opulentiæ facilè reuocabuntur.
Quot igitur modis miſceri, diminuiq; initia illa poſſunt (non miſcentur autē oīa omnibus, licet omnia diminuantur) tot poſſunt exiſtere ſic mixtarum, diminutarūmq; rerumpublicarum modi, de quibus diſtinctè ſuo loco explicabimus. At quorum Philoſophus in his libris mentionem facit, propemodum hi ſunt. }

–Regnum diminutum manifeſtè poteſtate, fortaſſe etiam virtute, & fine imperandi:

–Quod Heroum temporibus fuit:

Poteſtas perpetua non omnium rerum, ſed ducendi exercitus tantùm, & ſacrificiorum (quæ ſacerdotes propria non haberent) & cauſas iudicandi. A volentibus primùm creati reges ob beneficia, { quorum aliqui fortaſſe perfecti reges fuerunt: } poſteri iure quaſi hæreditario ſuccedebant.

–Laconicum:

Poteſtas perpetua ducendi exercitus, & ſacrorum. A uolentibus tribuebatur: & tribuebatur hominibus certæ familiæ.

–Regnum mixtum tyrannide:

–Barbarorum quorundam.

Poteſtas plena, & dominica, tyrannicæ ſimilis. Imperium hæreditarium aliquando; aliquando ex electione; ſemper ex lege. Imperatur non inuitis. Cuſtodia etiam regia, non tyrannica.

–Aeſymnetarum.

Tyrannis ex electione, & in volentes. Imperium ſcilicet non hereditarium, ſed ſuffragijs, decretoque libero delatum. Plenum autem, atque dominicum. Itaque partim regium, partim tyrannicum. Deferebatur verò hoc imperium quibuſdam donec viuerent; quibuſdam ad certa tempora, vel ad certas res gerendas.

–Optimatum poteſtas mixta poteſtate:

–Paucorum —— Vbi virtutis, & diuitiarum ratio habetur —————— } In mandandis publicis imperijs, atque honoribus.
–Populi ——— { Vbi virtutis, & populi, quemadmodum Spartæ, habetur ratio ——————
{ Vbi ſtatus populares illi, quos aliqui propriè reſpublicas vocant, ad paucorum dominationem magis inclinant, hoc eſt ad paucos locupletes, quibus recta inſtitutio, nobilitaſq; magis, quàm tenuioribus, comitantur, reſpicere ſolent. ——————
–Paucorum, & populi. — Vbi virtutis, diuitiarum, & populi, quemadmodum Carthagine, ratio habetur. ——————

–Reſpublica mixta populi ſtatu, & paucorum. —— { Vbi diuitum, & pauperum, vel diuitiarum, & libertatis cum aliquo virtutis reſpectu ſola mixtio in imperio attenditur.
{ Vbi, præter mixtionem diuitum, & pauperum cum aliquo virtutis reſpectu in imperio, ſumuntur etiam pro reipublicæ legibus

Leges totæ	Media eorum, quæ ſtatuta ſunt legibus	Partes quædam legum
Vtriuſque ———	illorum ——— ſtatuum, ———	paucorum, & populi.

- Tyrannis mixta regno.
  - Verè. — Quære ſuprà Regnum.
  - In ſpeciem. — Vbi tyrannus regem ſimulat.
- Paucorum, poteſtas diminuta.
  - Vbi lege dominante —
    - Ex cenſibus magnis, & ob id pauci admodum participes fiunt reipublicæ: ſuccedwntque filij parentibus.
    - Ex cenſibus paulo minoribus reſpublica adminiſtratur: & ipſi adminiſtratores pro ijs, qui deficiunt, alios deligunt non ex omnibus quidem ciuibus, ſed ex quibuſdam certi ordinis, aut generis.
- Paucorũ poteſtas mixta repub:
  - Vbi lege dominante — Ex cenſibus moderatis, ac denique tantis, vt ſoli pauperes excludantur, ad rempublicam gerendam aditus patet; licetque cuique, qui tanta poſſederit, eſſe participem imperij.
- Popularis ſtatus diminutus:
  - Vbi lege imperante —
    - Omnes omnino, dummodo ſint ciues, ideſt liberi, & inibi nati, poſſunt reipublicæ eſſe participes; nec tamẽ ſunt, aut vix ſunt, qui nullum, aut tenuiſſimum patrimonium habent; ſi mercedem nullam, aut valde exiguam, quę alere eos non poſſit, ex frequentatione concionum capiant.
    - Omnes ciues, ideſt liberi, & inibi nati, qui certa aliqua exceptione non repelluntur (puta quòd eſſent ex patre, aut matre non ciue orti, vel aliqua ignominia notati) poſſunt eſſe participes reipublicę, nec tamen ſunt omnes, aut non frequenter ob cauſam proximè expoſitam.
- Popularis ſtatus mixtus repub:
  - Vbi lege imperante —
    - Ex cenſibus exiguis eſt aditus ad gerendam rempublicam: admittiturque omnis, quicunque tantum bonorum parauerit; excluditur, qui minuerit.
    - Diuitum, & pauperum par ratio habetur; nec permittitur penes alterutros omnino ſummam rerum eſſe poteſtatem; ſed ſeruata numeri ęqualitate cunctis ſimiliter reſpublica communicatur: quod maximè euenit, quom populus potiſſimùm ex agricolis, aut paſtoribus, aut vtriſque conſtat.
- Mixtæ, & diminutæ in toto imperio eiuſdem reipublicæ:
  - Vbi in eadem republica variæ formæ imperiorum, & rerumpublicarum miſcentur; ac, quia miſcentur, neceſſariò etiam diminuuntur aut omnes, aut quædam earum: vt ex optimatum, & populi, fortaſſe verò & regio ſtatu mixta, temperataq; fuerunt reſpublicæ Laconum, & Romanorum.

Modi autem permixtionis diminutioniſq; huius generis ſatis per ſe euidentes ſunt, vt ſuo loco planum fiet. quamobrem de ijs nihil Philoſophus in his libris.

TAB. VIII.

Digitized by Google

TABVLA VIII.

Deliberationes, *& conſilia publica.*

{ *Hæc ſunt propria eius, quod in ciuitate dominatur; & in eo ſemper perfectè manent; licet ab eo aliis aliquando, & aliquatenus communicentur, his aut illis, magis aut minus.* }

Quarũ deliberationum

- **Res ſubiectæ:** *Sũt publicæ deliberationes potiſſimùm.* —De
  - *Sacris tuendis, reſtituendis, & ſuperſtitionibus exterminandis.*
  - *Legibus:*
    - *Ferendis.*
    - *Abrogandis.*
    - *Corrigendis.*
  - *Conſtitutione ciuili, varios vſus ciuitatis reſpiciente.*
  - *Bello, & pace.*
  - *Societatibus bellicis ineundis, & dirimendis.*
  - *Cuſtodiis vrbis, & locorum totius regionis.*
  - *Magiſtratibus creandis. & de iiſdem corrigendis,* { *hoc eſt de abrogando eis imperio poteſtateq; augenda ac minuenda,* } περὶ τῶν ἀρχαιρεσίων, καὶ ἀρχῶν, καὶ τῶν εὐθυνῶν.
  - *Re pecuniaria.*
  - *Importandis, & exportandis rebus, ad vitam vtilibus.*
  - *Pœnis quibuſdã infligẽdis (quãdo legibus nõ fuerit id prorſus definitũ)*
    - *Capitis*
      - *Mortis.*
      - *Seruitutis.*
      - *Exilii.*
    - *Publicationis bonorum.*
  - *Præmiis, et muneribus dandis*
    - *Pecuniis, ideſt numis, aliiſ'ue rebus, quæ numis æſtimẽtur, vt agris, aſſignandis.*
    - *Honoribus, vt triumphis, ſtatuis, & aliis eiuſdem generis decernendis.*
    - *Ciuitate donanda.*
    - *Ditione ſua, aut parte eius aliqua vel liberè, vel ſub conditione concedenda.*
- **Partes**
  - *Referre, ſeu ꝓponere.*
  - *Diſquirere.*
  - *Decernere.*
  - *Confirmare, aut infirmare decreta.*
  - { *Quę oĩa quidẽ diuerſis modis fieri poſſunt, & reipſa fiunt in diuerſis ciuitatibus: committunturq́; aut iiſdem omnia, aut alia aliis; & vel eodem tempore, vel differentibus.*
  - *Suffragia autem, quæ in decernendo, & in confirmãdo, infirmando'ue feruntur* — *Aut ſunt*
    - *Aperta*
      - *Vox viua.*
      - *Motus quidã corporũ, aut membrorum.*
    - *Occulta*
      - *Tabellæ.*
      - *Teſtulæ.*
      - *Globuli.*
    - —
      - *Iubẽtia.*
      - *Vetantia.*
      - *Neutra.*
- **Participes,** *Vel sũt ciues*
  - *Omnes omniũ:*
    - *Omnes ſimul omnium.*
    - *Omnes ſimul quarundam; aliarum verò ſingularum ſui magiſtratus ad eas creati, & ex omnibus delecti, vel ſorte ducti.*
    - *Omnes ſimul quarundam; cæteras committunt iis magiſtratibus, qui omnium ſuffragiis, ad illas tanquam magis idonei, delecti fuerint.*
    - *Omnes ſimul nullius; ſed per vices omnes omnium: quia magiſtratus reipſa omnium; ad quot magiſtratus ſingillatim per vices cuncti perueniunt.*
  - *Quidam omniũ: nempe—Vel*
    - *Omnium*
      - *Vnus aliquis magiſtratus.*
      - *Plures magiſtratus.*
    - *Aliarum alii magiſtratus.*
  - *Omnes quarundam, quidam quarundam.* *Certas quaſdam vniuerſi ſimul; reliquas magiſtratus. Et has reliquas* — *Vel*
    - *Cunctas communiter magiſtratus—Aut*
      - *Delecti.*
      - *Sorte ducti*
        - *Statim.*
        - *Ex ãtè electis.*
      - *Delecti alii, alii ſorte ducti.*
    - *Quaſdã propriè magiſtratus*
      - *Delecti.*
      - *Sorte ducti*
        - *Statim.*
        - *Ex antè electis.*

Tab. 7ª.

TABVLA IX.

MAGISTRATVS, { Fusè nomen hoc ſumendo, vt complectitur omnes curas publicas, quibus eſt aliqua vis, & auctoritas publicè tributa. }

Horum igitur magiſtratuum, & procurationum publicarum, quæ certis perſonis, & de certis rebus mandantur, hæc præcipuè ſunt conſyderanda.

- Differentiæ Ex
  - Vi vocabuli
    - Magiſtratus propriè. —— Quibuſcunque data eſt de certis quibuſdam rebus deliberandi, iudicandi, & iubendi publica poteſtas, maximè autem iubendi, ad actionem, & curam aliquam, iuuandę ciuitatis gratiâ: vt Aedilibus, & Ducibus exercituum.
    - Magiſtratus minus propriè, ſed præfecturę ſolùm, vel curę publicę —— Quibus demandata eſt publica aliqua adminiſtratio ſine iubendi, iudicandi, deliberandi facultate: vt Sacerdotibus, Choragis, Legatis, Præconibus, & ſimilibus.
  - Vſu, & rebus ſubiectis
    - Neceſſarij & communes omnium rerum publicarum: Sine quibus ciuitas eſſe non poteſt. Hi ſunt, qui pertinent Ad
      - Diuinum cultum. – Sacrificia, ædes, pecunias, aliasque res ſacras curare, parare, conſeruare, diſpenſare, inſtaurare, reficere. Et alicubi vna tantùm cura eſt, alicubi multę. Nomina; Sacerdotes, Principes, Reges ſacrorum, Prytanes, Aeditui, Cuſtodes, Quæſtores ſacrarum pecuniarum.
      - Conſilia rerum cõmunium. – Maximam hic inter omnes alios magiſtratus poteſtatē habet, & de maximis rebus, vt moderari, ac regere pene ſolus ciuitatem, atq; id, in cuius manu reſpublica eſt, videatur; aliquando per ſe ſtatuens, aliquãdo proponens, aliquãdo confirmans ea, quę ſunt decernenda, et facienda. Nomen in ſtatu optimatum; legum cuſtodes; in paucorum poteſtate, Pręconſultores, & Conſules; in populari, Conſilium; vbiq; Conſiliarij.
      - Bellicas res. – Cuſtodiæ vrbis, & bellicis omnibus expeditionibus præeſſe: ciuium delectus habere, eorumq; ordines conſtituere. Alicubi pauciores, alicubi plures magiſtratus. Nomina, Imperatores, Duces exercituũ, Equitum, Nauium, Ordinum, Tribuum, Portarum, Murorum pręfecti, & alia id genus.
      - Prouentus, & pecuniã publicam. – Accipere, cuſtodireq; publicos reditus, vnde ad ſingulos reipublicæ vſus diſtribuãtur. Nomina; Quæſtores, & Receptores.
      - Rationes conficiendas, & emendandas rerum communium. – Earum rerum communium, quas magiſtratus aliquando tractant, rationes perſpicere, & emendare. Nomina; Correctores, Ratiocinatores, Exquiſitores, Procuratores.
      - Forum rerum venalium. – Vt in commercijs emendo, ac vendendo rectè, ordineque cuncta gerantur. Nomen Romanis, Aedilitatis pars.
      - Vrbem, & partes vrbis. – Publica priuataq; ędificia, mœnia, vias, fontes, aquęductus, portus conſeruari, refici cum ornatu, & cõmoditate decenti, limites ſine querimonia teneri, & eiuſmodi alia prouidere. Partes multas habet hic magiſtratus, quarum alijs alij in magnis ciuitatibus præficiuntur. Nomen; Aſtynomia apud Grecos; Romanis pars Aedilitatis.
      - Agrum, & ea, quę ſunt extra vrbem. – Similes res proximè expoſitis in agro, & extra vrbem curare. Nomina; Pręfecti agrorum, Cuſtodes ſyluarum.
      - Tabulas, ſcriptaque publica, & priuata. – Contractus priuatos, iudicia magiſtratuum, cauſarũ acta, litium intentiones, & alia huiuſmodi deſcribi, & deſcripta cõſeruare. Diuidunt alicubi hunc magiſtratum in plures; vnus tamen eſt ijs omnibus prefectus. Nomina; Sacrimemores, Pręſides, Memores gręcè; latinè Scribæ, & Tabelliones. Hæc etiam Cenſuræ pars, quæ ad æſtimationem, deſcriptionemq; facultatum priuatarum attinet, eſt reducenda.
      - Executiones, & Cuſtodias. – Sententias iudicum exequi: & corpora reorum, damnatorumq; cuſtodire. Diuiditur hic magiſtratus alicubi in duas partes: & diuidi in plures, mutariq; ſæpe ob odium, quod eum ſequitur, debet. Nomina; Carceris, ſeu Cuſtodiarum præfecti, & Executores iudiciorum.
    - Vtiles, & proprij quarundam Ad
      - Firmamentum deteriorum.
        - Vt Præconſultores in paucorum poteſtate; Tribuni plebis in populari; & alij in alijs eodem modo.
      - Modeſtiam, & ornatum meliorum. De
        - Mulierum moribus, & honeſtate, γυναικονομία.
        - Puerorum inſtitutione, παιδονομία.
        - Moribus ciuium. Ciuium mores certis temporum ſpatijs examinare, & corrigere: alios notare ignominia; alios multare; alios honoribus augere: Ἠθονομία: Cenſuræ pars apud Romanos.
        - Legum obſeruatione: νομοφυλακία.
        - Gymnaſiis, γυμνασιαρχία.
        - Et alijs ſimilibus rebus.
      - Voluptatem earum, quæ magis otioſæ ſunt, & fortuna proſpera vtuntur.
        - De Ludis gymnicis, Dionyſiacisque, & quę alia huiuſmodi ſpectacula contingit fieri. Hæc etiam curabant Aediles apud Romanos.

{ Alij aliter partiuntur, & numerãt magiſtratus. ſed nos in præſentia Philoſophum ſequimur. Porrò autem quom ipſe tres partes facit reipublicæ inter ſe differentes, deliberationẽ, magiſtratus, iudicia; non poteſt reponere in numero magiſtratuum nec ſummum conſilium, quod manet in eo, è cuius auctoritate tota reſpublica pendet; nec iudices, qui propriè iudicijs reddẽdis de rebus aut priuatis, aut publicis, & reddendis quidem ex legibus, iureq; ciuili ſunt deſtinati. Deliberare autem, & iudicare, quæ tribuit ipſe magiſtratibus, ſunt aliorum generum, & aliò per ſe referuntur: ideſt ad actiones, curáſq; illas publicas ſingula, quarũ illi ſinguli ſunt magiſtratus, qui magiſtratus præterea de eiuſmodi rebus liberè iudicant, et deliberant, prout vnicuiq; eorũ conducere ad rempublicã, actionémq; eam, cui præeſt, videtur. Magiſtratibus ſanè interdũ iudicia cõmittuntur: & idẽ homo, qui ius dicit, etiã gerit magiſtratũ: ſed tamẽ reipſa alij iudices ſunt, alij magiſtratus }

- Diſtributio.
  - *Qui magiſtratus coniungantur, aut diuidantur:* — *Vt multi vni, & vnus multis, & ſinguli ſingulis hominibus committi poſſint, ac debeant.*
    - *Pro ciuitatis* { *Magnitudine, & Conditione.*
    - *Ex iiſdem, diuerſis'ue* — { *Locis. Rebus. Perſonis.* } *Vt oporteat'ne fori præfectum in foro modeſtiæ curam gerere; alio autem in loco alium; an vbique eundem? & modeſtiæ puerorum, mulierumque vnum, an duos? & modeſtiæ, diſciplinæq; puerorum ſimiliter vnum, an duos?*
  - *Ratio creandi magiſtratus quotuplex.* — *Cuius rei primę differentiæ tribus terminis continentur:*
    - *Quos vocat Philoſophus*
      - *A quibus* — *Creari* — *Aut à ciuibus*
        - *Omnibus oēs.*
        - *Quibuſdã oēs.*
        - *Oībus quidã, et quibuſdã quidã.*
      - *Ex quibus* — *poſſunt* — *Aut ex ciuibus*
        - *Oībus oēs.*
        - *Quibuſdã certis oēs.*
        - *Oībus qdã, et qbuſdã certis quidã.*
      - *Quomodo* — *magiſtratus* — *Aut*
        - *Electiōe oēs.*
        - *Sorte oēs.*
        - *Partī electiōe, partī ſorte.*
    - *Quarum — differentiarum — partes ſi — inter ſe — copulaueris, — fient — modi — omnes — trigintaſex. — Nanque*
    - *Aut creantur magiſtratus.*
      - *Ab omnibus omnes,*
        - *Ex omnibus* { *Vniuerſis, ideſt ſemper omnibus,* / *Per partes, vt per tribus, & phratrias, donec vnuſquiſq; ciuis perueniat ad magiſtratũ,* } — { *Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
        - *Ex quibuſdam definitis, verbi gratia cenſu, aut genere, aut virtute, aut alia eiuſmodi re,* { *Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
        - *Ex omnibus quidã, & ex quibuſdam definitis quidam,* { *Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
      - *A quibuſdã omnes,*
        - *Ex omnibus* { *Vniuerſis, ideſt ſemper omnibus* / *Per partes, vt per tribus, & cæt* } — { *Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
        - *Ex quibuſdã definitis, veluti cēſu & cæt.* { *Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
        - *Ex omnibus quidam, & ex quibuſdam definitis quidam* — { *Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
      - *Ab oībus quidã, & à quibuſdã quidam*
        - *Ex omnibus* { *Vniuerſis, ideſt ſemper omnibus,* / *Per partes, vt per tribus &c.* } — { *Electione; Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
        - *Ex quibuſdam definitis veluti cenſu &c.* — { *Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
        - *Ex omnibus quidam, & ex quibuſdam definitis quidam* — { *Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.*
- Coſtitutio.
  - *Quibus hominibus principales magiſtratus rectè committantur.*
    - *Conditiones ſũmæ tres.*
      - *Vna, — Vt ament ſtatum præſentem reipublicæ.*
      - *Altera, — Vt poteſtatem maximam, ideſt ingenium, & vſum ad munera eorum magiſtratuum obeunda habeant.*
      - *Tertia, — Vt virtute, et iuſtitia ad formã illi' reipub. accōmodata ſint pręditi.*
      - } *Quòd ſi in eodem homine hęc tria nō reperientur: committendi erũt magiſtratuum ij, qui magis probitatem, quàm peritiã efflagitabũt, viris probis, licet minus peritis; qui magis peritiã, quàm probitatem, peritis, licet minus probis. Deniq; harũ duarũ rerum, peritiæ, ac probitatis in quauis electione illam anteponito, quam rariorem eſſe in hominibus conſpexeris.*

A

- Tempus gerendorum.
  - Vtrum perpetuos eſſe oporteat magiſtratus, an diuturnos, an neutrum, ſed annuos, aut ſemeſtres, aut verò ſpatij breuioris, quemadmodum nonnulli volunt: & vtrum ab vno, eodemque homine ſemel tantùm eundem magiſtratum geri, an iterum, & ſæpius: quique horum modorum quibus magiſtratibus, & ad quas formas rerumpublicarum magis conueniant.
- Vis, & auctoritas.
  - Quæ, quanta, quarum rerum, & in quas perſonas cuique magiſtratui, & in quaque forma rerumpublicarum ſit danda auctoritas.
  - Qui magiſtratus quibus magiſtratibus parere, aut imperare debeant.
  - Partes præcipuæ huius auctoritatis de ſententia Philoſophi, { nam alij alias dicunt, }
    - Deliberare.
    - Iudicare.
    - Iubere.
      - Edicendo.
      - Prebendendo.
      - Vocando.
    - Referre.
    - } Circa certas res, certas perſonas, & in actionem certam, ciuitatis iuuandæ causâ.
- Inſigniæ.
  - Prætextæ.
  - Haſtæ.
  - Sellæ curules.
  - Serui publici.
  - Viatores.
  - Lictores cum faſcibus.
  - Et alia multa, de quibus alibi.

TAB. X.

TABVLA X.

Tab. 7ª.

Iudicia.

Quorum varietas, & diſtinctio in his tribus terminis primùm conſpicitur.

- **Ex quibus**
  - Nam conſtitui iudicia poſſunt, aſſumique qui ſunt indicaturi Aut ex ciuibus
    - Omnibus.
    - Quibuſdam certis.
- **De quibus**
  - Quot ſint ſpecies iudiciorum, cauſarum diſſimilitudine inter ſe diſtincta.
  - Et hoc ſanè pacto diuiduntur iudicia omnia In
- **Quo modo.**
  - Aſſumi enim poſſunt, qui ſunt indicaturi, Vel
    - Electione.
    - Sorte.

- **Publica, πολιτικά.**
  - Rerum, & criminum, directò ad rempublicam pertinentium
    - Repoſcendarum de publicis adminiſtrationibus rationum, εὐθυνικῶν, ἢ εὐθυνῶν. { Repetundarum vocarũt Romani, primùm hoc nomine vſi in ſolis pecunijs ablatis, captis, coactis, conciliatis, auerſis à magiſtratibus, alijs'ue publicis curatoribus; deinde tranſlato eo ad omnia, quæcunque ij dem, in magiſtratu, publicaue alia cura poſiti, nõ ſolùm auarè, ſed etiam libidinosè, ſuperbè, crudeliter, iniuſtè denique, & ſuis officijs minimè congruentia feciſſent. }
    - Communium rerum. { Peculatus, Pecuniarum reſiduarum, & Sacrilegij iudicia hoc capite continentur. }
    - Reipublicæ ipſius læſæ. { Maieſtatis, & Ambitus iudicia, & ſi qua alia eiuſmodi ſunt, huc pertinent. }
    - Multarum, aliarum'ue pœnarum, de quibus, indictis à magiſtratibus, certant cum ijs priuati.
- **Priuata, ἴδια.**
  - Rerum, & criminum ad priuatos directò attinentium
    - Criminum, et maleficiorũ aduerſus priuatos, vt furti, adulterij, cædis, et ſimilium. { quorũ criminũ maiora vocant capitalia, græcè φονικά, quia capite, ideſt morte naturali, aut ciuili vindicentur; reliqua non capitalia. }
      - Quatuor modos habent hæc iudicia de priuatis criminibus: nempe — Si
        - De induſtria admiſſum ſit crimen.
        - Ab inuito ſit admiſſum.
        - Iure, iniuria'ue admiſſũ ſit, diſceptetur, fatẽte reo admiſſũ eſſe.
        - Quiſpiã, antè reus peractus, q exilij cauſà, mortẽ ſubterfugiẽs, ſolum verterit, velit ſe purgare, vt in patriam reuertatur.
    - Litium, & cõtrouerſiarum priuatarũ, ſeu ciuiliũ — De
      - Cauſis, & contractibus maioribus.
      - Cauſis, et cõtractibus puſillis, ab vna vſq; ad quinque drachmas, vel paulo amplius.
      - { Harum verò cauſarum, controuerſiarumque priuatarum aliæ ad perſonas, aliæ ad res priuatas, aliæ ad obligationes pertinere dicuntur. de quibus differentijs alio loco. }
- **Peregrina, ξενικά.** { Ob hæc iudicia creatus Romæ prætor proprius, qui peregrinus vocabatur. }
  - Peregrinorum inter ipſos.
  - Peregrinorum cũ ciuibus.

Porrho autẽ hæc publica iudicia (nam de his maximè conſyderandũ eſt, concitantibus, niſi rectè fiant, ſeditiones, mutationesq; rerumpublicarum) aliquãdo à ſumma ciuitatis poteſtate exercentur, præſertim in popularibus rebuſpublicis, in quibus aut ſemper, aut plerunq; de his iudicat populus: aliquãdo ab eadem ſumma poteſtate, vel à magiſtratu, hoc iuris à ſumma poteſtate habẽte, certi homines ijs præficiuntur, quos hac de cauſa Quæſitores, Diſceptatores, & Iudices propriè appellant. Vt igitur mandantur proprijs iudicibus, copulata cum alijs duobus terminis, qui, Ex quibus, & quo modo, nominati ſunt, has differentias efficiunt, vt — Vel

- **Ex omnibus**
  - Ad
    - Omnia iudicanda vniuerſi aſſumantur electione.
    - Omnia iudicanda vniuerſi aſſumantur ſorte.
    - Omnia iudicãda, ad hæc quidẽ hi electione, ad illa verò illi ſorte aſſumantur.
    - Omnia, & eademmet vniuerſi iudicãda aſſumantur, alij quidem electione, alij verò ſorte.
- **Ex quibuſdam certis**
  - Ad
    - Omnia iudicanda vniuerſi aſſumantur electione.
    - Omnia iudicanda vniuerſi aſſumantur ſorte.
    - Omnia iudicãda, ad hæc quidem hi electione, ad illa verò illi ſorte aſſumantur.
    - Omnia, & eademmet vniuerſi iudicanda aſſumãtur, alij quidem electione, alij autem ſorte.
- **Ex omnibus partim, partim ex quibuſdam certis**
  - Ad
    - Iudicanda quædam ex omnibus, & quædam ex quibuſdam aſſumantur
      - Electione tantùm.
      - Sorte tantùm.
      - Vtroque modo.
    - Iudicanda omnia ex omnibus, & quædam ex quibuſdam aſſumantur
      - Electione tantùm.
      - Sorte tantùm.
      - Vtroque modo.
    - Iudicanda quædam ex omnibus, & omnia ex quibuſdam aſſumantur
      - Electione tantùm.
      - Sorte tantùm.
      - Vtroque modo.

TAB. XI.

Tab. 7ª.
*

TABVLA XI.

Cõſtitutio reipublicæ.

- Cauſis
  - Efficientibus
    - Sunt cauſæ rerumpublicarũ efficiẽtes eædem omnino, quæ ciuitatum: nempe
      - Natura. — Vult enim natura eſſe aliquid imperans, & aliquid parens in omni re, quæ ex multis vnum commune facta eſt.
      - Neceſſitas. — Nam ſine republica non eſt prorſus ciuitas: quum ſit reſpublica forma ciuitatis. ideſt non poteſt manere vlla hominum multitudo, quæ populum faciat, niſi in ea multitudine alij alijs imperandi vim, & auctoritatem obtineant: in quo conſiſtit reſpublica.
      - Ratio, & prudentia humana.
  - Quaſi inſtrumentis quibuſdam.
    - De his quære in capite Mutatio. nam ſunt eadem omnino, quibus conſtituuntur reſpublicæ, & quibus mutantur tanquam inſtrumentis, ideſt vis, fraus, & admonitio ſyncera. Cõmodiùs autem, aptiusque ad doctrinam & hæc, & alia quædam, ad conſtitutionem pertinentia, ibi exponentur, vt quæcunq; faciunt ad mutationes, conſeruationesq; rerumpublicarum, in quibus maximam adhibere diligentiam debet, quiſquis huic facultati operam nauat, contineuter tradantur.
  - Finis rationem habentibus.
    - Quicunque ſunt fines ciuitatum, ijdem omnes ſunt fines rerumpublicarum, quæ ciuitatum formæ ſunt. ad illos verò adiungũtur honor, & lucrum proprij fines mutationum earundem rerumpublicarum.
- Quibus generaliter conſtituantur, & exiſtant reſpublicæ
  - Modis.
    - Non ſunt diſſimiles modi conſtitutionis, & mutationis rerumpublicarum itaque hos etiam ibi require.
- In quo — — — — quæque — — — ſingillatim — — aptiſſimè — — — conſtituantur
  - Populo.
    - Quando igitur
      - Superauerint proportione numeri, & preſtãtiæ, vel quãti, & qualis alias partes ciuitatis.
        - Plebeij: — — — — — — — — — — Popularis ſtatus, eiusq; hęc, aut illa ſpecies, prout hæc, aut illa plebis pars ſuperior fuerit.
        - Agricolæ vel per ſe, vel vnà cum medijs ciuibus: — — — Popularis ſtatus mixti republica vtraq; ſpecies.
        - Alia genera plebis vel omnia, vel quędam, Vectigalib. pub. ad dãdã ĩ cõciones mercedẽ
          - Minimè ſuppetentibus — Popularis ſtatus diminuti vtraque ſpecies.
          - Suppetẽtibus: — Popularis ſtatus ſummè vitioſus.
        - Diuites, nobiles'ue — — — — — — — — Paucorũ potẽtia, eiusq; hæc, illa'ue forma, prout hæc, aut illa diuitũ multitudo ſuperior fuerit.
    - Conſtituitur faciliùs
  - Loco & regione
    - Vbi
      - Regio eſt
        - Cãpeſtris, & equitib. accõmodata: — Paucorũ potẽtiæ ex maximis, & magnis cenſibus.
        - Collina, et cõueuiẽs peditibus grauis armaturæ: — Paucorũ potẽtiæ ex cẽſibus minoribus, et moderatis.
        - Mõtana, et apta peditib. armaturæ leuis: — Populares ſtatus mixti republica.
        - Omniũ trium particeps. — Reſp. vocata, et ſtat' mixti omnes magis, aut minus.
    - Aptè conſtituuntur

- *Diuites numero pauciſſimi, ſed qui opibus, & clientelis maximè præſtent:* — *Paucorum poteſtas ſummè vitioſa.*
- *Diuites ampla patrimonia habentes, & numero pauci:* — *Paucorum poteſtatis diminutæ vtraque ſpecies.*
- *Diuites minus ampla patrimonia poſſidentes, & numero ſatis multi, vel per ſe, vel cum medijs ciuibus.* — *Paucorum poteſtas mixta republica.*
- *Medij, præſertim ſi cum ipſis vnà fuerint in eodem populo multi clari virtute:* — *Regnum, vel Optimatum ſtatus, vel Reſpublica vocata ſimplex.*
- *Medij, & diuites:* — *Optimatum poteſtas mixta paucorum potentia.*
- *Medij & pauperes, vel diuites & pauperes:* — *Optimatum poteſtas mixta populi poteſtate.*
- *Pares inter ſe propemodum fuerint eadem proportione Medij, diuites, & pauperes:* — { *Optimatum poteſtas* / *Reſpublica vocata* } — *Mixta ſtatui populari, et paucorũ dominationi.*
- *Populus fuerit*
  - { *Deuinctus Beneficijs maiorum* / *Plenus* { *Spei* / *Admirationis* } *Ob virtutẽ opinatam* } *futuri regis* — *Regni diminuti ſpecies.*
  - *Procliuior naturâ ad ſeruiendum:* — *Regni mixti tyrannide ſpecies prima.*
  - { *Incallidus:* / *Diſcordiarum fluctibus agitatus:* / *Periculo commotus:* / *Neceſſitate rerum agendarum aſtrictus:* } — *Tyrannis ſumma, & regni mixti tyrannide ſecunda ſpecies.*
- *Agri*
  - *Procul ab oppido diſtant:* — *Popularis ſtatus mixti reipublica duæ ſpecies.*
  - *Anguſti, aut nulli omnino sũt, q coli paſci'ue poſſit,* ‹ *quoniã ibi neceſſe eſt multiplicari turbam forensẽ, et alias partes plebis deteriores.* ›
- *Vrbs, aut regio eſt maritima,* ‹ *quoniam non ſolùm claſſiariorum militum, ſed etiam maritima omnis turba, aliarũq; plebis partium deteriorũ neceſſe eſt copiam adeſſe.* ›
  - (Anguſti … / Vrbs …) — *Popularis ſtatus ſummè vitioſus, & duæ ſpecies eius diminutæ.*

Quibus quæque præceptis, & rationibus tam vniuersè, quàm ſingillatim commodiſſimè inſtituantur.

‹ *Quibus autem præceptis, rationibusquẽ aptè inſtituuntur reſpublica, ijſdem conſeruantur: ab ijſdem enim initijs, & ab eadem facultatẽ hæc duo pendent. Quamobrem hoc caput eſt illud idem, quod explicatur ſub Conſeruationis vocabulo.* ›

TAB. XII.

TABVLA XII.

Tab. 7ª.

MVTATIO reipublicæ.

- *Mutationes & interitus rerumpublicarum.*
  - *Vniuersè omnium*
    - *Ex quibus mutentur, & intereant.*
      - *Quæ ſunt initia, & cauſæ mutationum duæ:*
        - *Altera*
          - *Externa.*
            - *Quom contraria aliqua reſpublica vel propè eſt, vel procul quidem, ſed valde potens.*
          - *Interna.*
            - *Intrinſecus autem, & à ſemetipſa mutantur reſpublicæ*
              - *Vel*
                - *Seditionibus.*
                  - *De quibus ſeditionibus hæc potiſſimùm ſunt conſyderanda.*
                    - *Quarum rerum causâ ſeditiones faciant, qui faciunt.*
                      - *Hæ res ſunt quatuor: Vel vt ipſi, amici'ue ipſorum*
                        - *Adipiſcantur* { *Lucrum.* / *Honorem.* }
                        - *Euitent* { *Damnum.* / *Ignominiam.* }
                    - *Ex qua ſua quadam, generalique, ac prima animi conſtitutione, & cauſa, & qui ſeditiones faciant, aut non faciant.*
                      - *Faciunt*
                        - *Ex falſa æqui, iniquique; paritatis, & imparitatis in republica attendendæ exiſtimatione: quom id, quod quiſque eorum par, æquumque exiſtimat, erga ſe in publicis adminiſtrationibus communicandis, aut exercendis obſeruari non videt.*
                        - { *Nobiles genere:* / *Diuites:* } *Niſi plus habuerint, quàm reliqui, vt dignum putant — Ob* { *Nobilitatem ſuam.* / *Diuitias ſuas.* }
                        - *Pauperes: — Si minus habuerint, quàm reliqui, quibus ob ſuam libertatem ſe pares, & paria hac de cauſa mereri arbitrantur.*
                      - *Non faciũt*
                        - *Virtute præſtantes: (quanquam iuſtiſſimè omnium, vbi non plura proportione virtutis reciperent, eas concitarent.)*
                        - *Ex magnanimitate, & prudentia: ex quibus ſua commoda, honoresque ſibi debitos præ tranquillitate, ac pace publica nihili pendunt. — Quòd ſi tyrannides, aliaq; monſtra rerumpublicarum ipſi aut ſoli, aut maximè, quom poſſunt, oppugnant, & tollunt; planè ad id mouentur, non ſui proprij, ſed communis boni, virtutisque, ac iuſtitiæ causâ. quare nec illæ quidem ſunt ſeditiones.*
  - *Speciatim ſingularum.*
    - *Earum, quæ à multis reguntur:*
      - *Popularis ſtatus.*
      - *Paucorum potentiæ.*
      - *Optimatum ſtatus.*
      - *Reipublicæ.*
      - → *Tabula xiij.*
    - *Earum, quas monarchias vocant, quia regantur ab vno tantùm:*
      - *Tyrannidis.*
      - *Regni.*
      - → *Tabula xiv.*
- *Remedia eiuſmodi mutationum.*
  - *Quæ ſunt conſeruandarum rerumpublicarum rationes, & modi. Quære itaque verbum Conſeruatio in Tabula xv.*

- Quæ ſint initia, & cauſæ magis ſpeciales, ac proximæ, & aliunde naſcentes ipſarum ſeditionum
  - Magis pprię & per ſe
    - Lucrum ex rebus { Publicis. / Priuatis. } — Honor — Quibus alij alios augeri vident, aliquando { Iniuſtè, ſi præter dignitatem. / Iuſtè, ſi pro dignitate.
    - Contumelia, iniuriaque omnis — { Ipſorum inter ſe rectorum reipublicæ. / Ipſorum rectorum reipublicę in alios.
    - Metus — In ijs, qui { Fecerunt iniuſtè aliquid: ne pœnas dent. / Accepturos ſe iniuriam vident: vt preueniant, ante quam accipiant.
    - Exuperatio potentiæ — In vno, multis'ue ſupra modum ciuitatis, ac virium reipublicæ. Quæ exuperatio vel alios non fert, niſi plenè dominetur; vel non fertur ab alijs, qui dominari eam nolunt.
    - Incrementum præter proportionem — Alicuius partis ciuitatis. Parte ea, quæ aucta eſt, contra aliam, vel alia contra eam inſurgente.
    - Amplificatio gloriæ, vel potentiæ — In ciuitate. cuius amplificationis cauſa fuerit vel priuatus aliquis, vel magiſtratus, vel tribus, vel pars denique, & qualiſcunque multitudo ciuitatis. Aut enim; qui his inuident; aut hi ipſi, qui præſtant, ſeditionem mouent.
    - Contemptus — In alijs eorum, qui rempublicam moderantur.
- Sine ſeditione.
  - Magis communes mutatiouũ, quæ ſine ſeditiõe fiũt.
    - Pudor — Meliorum ciuium; quòd pudendis hominibus honores reipublicæ mandentur. Vnde iurgia, & impetus alterorum in alteros.
    - Negligentia — Rectorum reipublicæ; peruenire illos ad ſummos magiſtratus, qui odio eam habent, ſinentium. Vnde alteri in alteros, iam vtrique potentes, armantur.
    - Pauxillum, — Quoniam paulatim ſucreſcens legum, atque morum variatio, ſi pauxillum negligatur, in magnam tandem mutationem latenter euadit. cui mutationi ſæpenumero comitari ſeditio ſolet.
  - Penè ex accidẽti
    - Diſſimilitudo ciuium.
      - Gentiũ diuerſarũ: qui ciues { Ab initio vrbem incoluerunt. / Pòſt in ciuitatem ſunt recepti.
      - Gentis eiuſdem:
        - Proborum, & prauorum, ex virtute, & vitio.
        - Diuitum, & popularium, pauperum'ue; ſiue nobilium, & ignobilium; ex diuitijs, & paupertate, nobilitate, & ignobilitate.
        - Ob ſitum vrbis, cuius partes valde differentes diſſidia pariant.
        - Ob alia diſcrimina eiuſdem modi.
    - Diſcordiæ — Principum potiſſimùm, deinde nobilium, & aliorum, qui aliquid poſſunt in ciuitate.
    - Aequalis potentia — Partium ciuitatis, quæ contrariæ videntur, ideſt diuitum, & pauperum; dum pars media inter eas aut exigua, aut nulla ſit.
  - Cauſæ illæ omnes & initia, quæ ſeditiones, ac per eas mutationes rerumpublicarum faciunt; poſſunt has eaſdem continuò mutare ſine ſeditione vlla, & tumultu, potiſſimùm autem tres illæ: { Pudor. / Negligentia. / Pauxillum.
- Quibus mutentur.
  - Quæ vocari inſtrumẽta poſſunt, vel cauſæ inſtrumẽtariæ. Hæc ſunt genere tria.
    - Admonitio, & hortatio ſincera.
    - Vis cogens { Statim ab initio. / Poſtea.
    - Fraus. Quæ, poſtquã aſſentiẽtibus ijs, qui decipiũtur, rempub. mutarit, { Vi continet eoſdem inuitos. / Perſuaſis, atq; volẽtib' imperat.
- Modi mutationum.
  - Vel fit mutatio
    - Totius reipublicę { Simpliciter. — Pro vno ſtatu alius inducitur; vt pro populari paucorum. / Quodãmodo. — Intenditur, remittitur'ue idem reipublicæ ſtatus, qui antè erat: vt ſi paucorum potentia ad pauciores, plures'ue redigatur.
    - Partis cuiuſpiam reipublicæ. — Magiſtratus aliquis nouus inſtituitur, aut vetus tollitur.
    - Rectorum, retenta eadem forma reipublicæ. — Ut quom vnus, altero depulſo, aut interfecto, ſibi monarchiam parat.

TAB. XIII.

TABVLA XIII.

MVTATIONES, & interitus rerumpublicarum earum, quæ à multis reguntur.

- Popularis ſtatus
  - Mutatio.
    - Stabilior eſt, minùſque ſeditionibus patens, quàm paucorum potentia — Quoniam
      - Minus diſtat hic ſtatus à republica, quàm ille ab optimatum.
      - Mediocres ciues in hoc plures ſunt, & magis honorum participes, quàm in illo.
      - Diſſenſio hîc vna tantum eſt, quæ eſt populi cum diuitibus; ibi duplex, vna inter populum & paucos, altera paucorum inter ſe.
    - Mutatur maximè, frequentiùſque in paucorum potentiam; deinde in tyrannidem; tertio loco in alias ex alijs ſui formis.
  - Cauſæ & initia mutationum.
    - Vna eſt ſumma cauſa, ipſa Ductorum populi, ideſt δημαγωγῶν improbitas:
    - Ob quam ſtatus iſte popularis.
      - In
        - Paucorum potentiam mutatur.
          - Cogunt enim Ductores populi locupletes, nobileſque viros inter ſe conſpirare, ac vires conferre. — Dum, vt populo gratificentur
            - Iniurijs illos afficiunt.
            - Bona, patrimoniaque illorum diuidunt æquis portionibus in ſingulos ciues.
            - Reditus illorum aſſignant publicis adminiſtrationibus.
            - Calumniantur ſingillatim alium, & alium, vt bona illorum publicari faciant.
            - Incitant communiter in illos multitudinem.
        - Tyrannidem mutabatur vetuſtis temporibus:
          - Quãdo Ductores populi fiebãt ex ducibus exercituũ.
          - Eiuſmodi nanque homines — Ex
            - Fide; quàm ijs populus habebat ob eorum cũ diuitibus ſimultatem,
            - Bellicarum rerum peritia
            - Audebant tyrannidem inuadere
              - Magiſtratus quoſdam magnos adepti.
              - Populo ſparſim, quũ exiguę tũc tẽporis ciuitates eſſẽt, agros habitãte, et ĩ neceſſarijs operib. occupato.
        - Deterrimam, & recentiſſimam formam ex veteri, & maioribus probata mutatur.
          - Quoniam in illa veteri nulla cenſuũ habita ratione deligũtur à populo magiſtratus, & lex dominatur; Ductores populi eò rẽ deducũt, vt dominetur etiã legibus populus.
        - Alias formas populares mutatur ex alijs.
          - Vbi populi Ductores aſtringunt, ſoluuntve eas legibus magis, & minus.
- Paucorum potentiæ.
  - Mutatio.
    - Haud facilè per ſe ſoluitur, ſi concordes ſint, qui dominantur, breuiſſimè tamen omnium durat ſecundum tyrannidem ijs de cauſis, quæ proximè ſubiungentur.
    - Mutatur maximè, frequentiùſque in tyrannidem; deinde in ſtatum popularem; tertio loco ex alijs in alias ſui formas.
  - Cauſæ, & modi mutationum.
    - Mutatur paucorum poteſtas.
      - Per ſe.
        - Et huius mutationis initium
          - Plebs
            - Ab ijs, qui dominantur
              - Affecta iniuria.
              - Non affecta iniuria, ſi cernat diſſidentes diuites
                - Eos, qui dominantur, inter ſe.
                - Eos, qui honorum ſunt expertes, cum ijs, qui dominantur.
            - Aſſumpto duce
              - E dominantium maximè numero, ſi aliquem habere potuerit, vel ex nobilibus alijs.
              - Quouis, quem nactus fuerit, ſi habere non poſſit dominantium, aut nobilium aliorum vllum.
          - Aut
            - Diuites dominationis expertes — Vbi paucis admodum reſpublica communicatur.
              - Per ſe ſoli.
              - Aſſumpta ſecum plebe.
            - Diuites
              - Aſſentatione.
                - Si in ipſis fuerint aſſentatores, δημαγωγοὶ,
                  - Aliorum paucorum dominantium inter ſe diſſidentes: quorũ diſſenſio, alios, quibus ipſi aſſentantur, diſſentire cogit.
                  - Populi, aut multitudinis popularis alicuius
                    - Quod ſolet euenire — Vbi
                      - Magiſtratus eliguntur à populo, multitudine've aliqua populari.
                      - Iudicia nõ cõſtituũtur ex illis, q in repub. dominantur, ſed ex popularibus, vel ex quadam certa multitudine.
                      - Dominationẽ ĩ pauciores redigere qdã dominantiũ voluerint. Cogũtur .n. q amãt paritatẽ, ad populi auxilium confugere.
              - Abſumptione patrimonij.
                - Quod qui cõſumpſerit illorũ — Vel
                  - Tyrannidem ſtudet
                    - Ipſe occupare.
                    - Alij cuipiam tradere.
                  - Compilat res communes:
                    - Certantibus aduerſus eum alijs, — Qui
                      - Expilare illas ſimiliter quærunt.
                      - Expilantibus ſe opponunt.
      - Vel

—Geminatione quadam oligarchiæ.

Vbi, tota reipublicæ adminiſtratione ad paucos pertinente, non ſunt omnes illi pauci ſummorum magiſtratuum participes.

Diuites dominantes.
- Vſu neceſſario militũ et cuſtodiarum
  - Belli tempore: — Vtẽtes
    - Militibus conductis, quum nullã fidem populo habeant. Nam ſæpenumero efficitur tyrannus ille, quem iis præfecerint: aut, ſi plures vno ſint, dynaſtiam ſibi vendicant.
    - Populi opera, & cum eo rempublicam communicantes: quia id, quod dictum eſt, metuant.
  - Pacis tẽpore: — Militibus mercede cõductis, quia ſe ipſi, alius aliũ ſuſpectos habeãt, cuſtodiã cõmittentes; & præfecto, qui medius ſit: hic autem aliquando vtriuſque partis efficitur dominus.
- Offenſionibus mutuis veris, aut opinatis: vt — — — — — — — — — — — In
  - Matrimoniis.
  - Iudiciis.
  - Et aliis eiuſdem modi.

  ‹ Quanquam enim offenſio, & iniuria ſit vna cauſarum cõmunium: tamen, vt inter rectores reipublicæ cadit, videtur quodammodo propria euadere poteſtatis paucorum. tyrannus enim vnus tantummodo eſt: & popularis, qui in populi dominatu iniuriam ab altero acceperit, vix, raróq; ſatis virium habet ad ſeditionem concitandam ›
- Impotenti dominatione.

  Quam quidam eorum, paulò æquiores, ferre non poſſunt.
- Aſtrictione, ſolutioneque legum.

  Aſtringentes, ſoluentesq; legibus magis, & minus paucorum poteſtatem ii, qui dominantur; mutant illam ex aliis in alias formas.

Ex accidenti, & caſu.

Multis ob res ſecũdas ad eũ cenſum, qui antea definitus adminiſtrationi reipublicæ fuerat, peruenientibus
- Senſim, paruisq; acceſſionibus factis: quod latere poteſt.
- Citò, & celeriter: quod clam eſſe ferè non poteſt; ſed non poteſt ob celeritatem remedium ei adhiberi.

—Optimatum ſtatus.

‹ Sermo eſt de formis eius mixtis, non de perfecta. hæc enim, quandiu eſt talis, diſſolui non poteſt, niſi ab exteriori aliqua vi, & republica ſibi contraria, quæ inter cauſas cõmunes numeratur: de quibus dictum eſt ſuprà. ›

- Mutatio
  - Stabilior eſt paucorum poteſtate, & populari, & aliis aberrantibus formis; minus ſtabilis republica.
  - Mutatur maximè in poteſtatem paucorum; ſecundo loco in popularem; tertio in tyrannidem.
- Cauſa, & initia mutationum.
  - A iuſto, quod huius ſtatus proprium eſt, digredi.

    Cuius egreſſus principium eſt, nõ eſſe probè permixta in hoc ſtatu ſtatũ populi, & dominationem paucorũ, & virtutem; ſed inclinare eũ magis ad paucorũ poteſtatem. — Quamobrẽ — Vel cum
    - Diuites, ſuam partem aſſiduè augentes, mutant denique in paucorum poteſtatem.
    - Tenuiores, quaſi iniuriã accipiant, rapiunt in ſtatum popularem.
  - Paucos eſſe publicorum honorum participes: præſertim vbi multi ea opinione efferuntur, quòd ſint iis, qui honores gerunt, virtute pares.
  - Paupertate nimia alios ciuium premi, alios opibus affluere.
  - Magnos quoſdam viros, nec inferiores virtute quibuſdam aliis maiori in honore conſtitutis, affici ab illis ignominia.
  - Fortem, & elati animi aliquem virum ad honores non admitti.
  - Magno alicui viro præberi facultatem, vt maior adhuc fiat, & ad monarchiam gradiatur.

—Reipublicæ, quæ proprio vocabulo ſic nominatur.

‹ Etiam reſpublica, ſi vnius tantùm modi, & veriſſimè reſpublica fuerit; non habet domi cauſam, & poteſtatem vllam, quæ eam diſperdat: ſed neceſſe eſt, vt talis cauſa veniat extrinſecus. Itaque de mixtis eius formis hæc ſimiliter intelligenda ſunt.

- Mutatio.
  - Stabiliores ſunt illæ formæ huius reipublicæ, quæ ad popularem, quàm quæ ad paucorum ſtatũ magis inclinant. In vniuerſum autem firmior eſt omnis reſpublica mixta omni ſtatu optimatum mixto, & aliis formis aberrantibus.
  - Mutatur maximè hæc reſpublica in popularem ſtatum; ſecundo loco in paucorum poteſtatem; tertiò in tyrannidem.
- Cauſæ mutatiõis duæ
  - Vna per ſe: ‹ quæ erat etiã cauſa mutationis optimatum: ſed adiunctio proprii vtrobique, & hic detractio virtutis eam propriam facit. ›

    A iuſto, quod proprium eſt huius reipublicæ, digredi.

    Cuius digreſſionis origo eſt non eſſe probè temperatam rempub. è ſtatu populari, & paucorũ; ſed inclinare magis ad popularem. — Quapropter — Vel eam
    - Tenuiores, ſuam partem aſſiduè augentes, vertunt tandem in ſtatum popularem.
    - Diuites, quaſi iniuriam accipiant, rapiunt in dominationem paucorum.
  - Altera ex accidenti: ‹ quæ communis eſt huic cum paucorum poteſtate, & ſuprà ſuo loco expoſita: numeratur autem in propriis, quia non eſt communis aliarum rerumpublicarum. ›

    Multis ob res ſecundas ad eum cenſum &c.

1 — Diminutæ, & mixtæ.

A

- Diminutæ, & mixtæ in eadem imperij, ac formæ reipublicæ parte, quæ ſummam continet poteſtatem.

  { Vbi initia ſummè rectarum, ſummèque vitioſarum rerumpublicarum, quæ poſita ſunt, aut diminuuntur, aut etiam miſcentur in eadem imperij, ac reipublicæ parte, in qua eſt ſumma poteſtas. Sunt autem initia illa omnino octona: quina primùm, quibus diſtinguebantur ſummè rectæ, ſummèque vitioſæ formæ; & altera ab alteris diſtabant: deinde terna, quibus ſummè rectæ inter ſe, & inter ſe ſummè vitioſæ diſtinguebantur. Quina ſunt hæc: Vel ex virtute imperare; vel ex libidine: Vel honeſtatis causâ, & ad commoda communia; vel ad propria, & voluptatis: Vel volentibus; vel inuitis: Vel à probis; vel ab improbis: Vel ab habentibus; vel à non habentibus legitimam poteſtatem. Terna ſunt hæc: Vel vnum ſolum imperare, vel plures vno: Plures verò vno vel præſtantiſſimos virtute; vel partim imbutos virtute, partim ad eam duntaxat conuerſos: Item plures vno vel opulentos; vel pauperes. Quarum triam poſteriorum diuiſionum prima eſt communis vtriuſque generis; ſecunda rectis; tertia vitioſis propria. Et ad hæc octona initia per ſe rectiſſimarum, vitioſiſſimarúmque rerumpublicarum alia fortaſſe quiſpiam adderet ex differentijs ciuium pro varijs vitarum generibus deſumpta; exempli gratia quia reipublicæ adminiſtratores aut agricolæ ſint, aut opifices, aut verè liberi &c. Sed hæc alia ad bina nouiſſima proximè expoſita, virtutis perfectæ, & inchoatæ; paupertatiſque & opulentiæ facilè reuocabuntur.
  Quot igitur modis miſceri, diminuiq; initia illa poſſunt (non miſcentur autē ōia omnibus, licet omnia diminuantur) tot poſſunt exiſtere ſic mixtarum, diminutarúmq; rerumpublicarum modi, de quibus diſtinctè ſuo loco explicabimus. At quorum Philoſophus in his libris mentionem facit, propemodum hi ſunt. }

- Regnum diminutum manifeſtè poteſtate, fortaſſe etiam virtute, & fine imperandi:
  - Quod Heroum temporibus fuit:
    - Poteſtas perpetua non omnium rerum, ſed ducendi exercitus tantùm, & ſacrificiorum (quæ ſacerdotes propria non haberent) & cauſas iudicandi. A volentibus primùm creati reges ob beneficia, { quorum aliqui fortaſſe perfecti reges fuerunt: } poſteri iure quaſi hæreditario ſuccedebant.
  - Laconicum:
    - Poteſtas perpetua ducendi exercitus, & ſacrorum. A uolentibus tribuebatur: & tribuebatur hominibus certæ familiæ.

- Regnum mixtum tyrannide:
  - Barbarorum quorundam.
    - Poteſtas plena, & dominica, tyrannicæ ſimilis. Imperium hæreditarium aliquando; aliquando ex electione; ſemper ex lege. Imperatur non inuitis. Cuſtodia etiam regia, non tyrannica.
  - Aeſymnetarum.
    - Tyrannis ex electione, & in volentes. Imperium ſcilicet non hereditarium, ſed ſuffragijs, decretoque libero delatum. Plenum autem, atque dominicum. Itaque partim regium, partim tyrannicum. Deferebatur verò hoc imperium quibuſdam donec viuerent; quibuſdam ad certa tempora, vel ad certas res gerendas.

- Optimatum poteſtas mixta poteſtate:
  - Paucorum — Vbi virtutis, & diuitiarum ratio habetur
  - Populi — { Vbi virtutis, & populi, quemadmodum Spartæ, habetur ratio; Vbi ſtatus populares illi, quos aliqui propriè reſpublicas vocant, ad paucorum dominationem magis inclinant, hoc eſt ad paucos locupletes, quibus recta inſtitutio, nobilitasq; magis, quàm tenuioribus, comitantur, reſpicere ſolent. }
  - Paucorum, & populi. — Vbi virtutis, diuitiarum, & populi, quemadmodum Carthagine, ratio habetur.

  } In mandandis publicis imperijs, atque honoribus.

- Reſpublica mixta populi ſtatu, & paucorum. — { Vbi diuitum, & pauperum, vel diuitiarum, & libertatis cum aliquo virtutis reſpectu ſola mixtio in imperio attenditur. Vbi, præter mixtionem diuitum, & pauperum cum aliquo virtutis reſpectu in imperio, ſumuntur etiam pro reipublicæ legibus }

  - Leges totæ — Vtriuſque
  - Media eorum, quæ ſtatuta ſunt legibus — illorum — ſtatuum,
  - Partes quædam legum — paucorum, & populi.

- *Tyrannis mixta regno.*
  - *Verè.* — *Quære ſuprà Regnum.*
  - *In ſpeciem.* — *Vbi tyrannus regem ſimulat.*
- *Paucorum, poteſtas diminuta.*
  - *Vbi lege dominante* —
    - *Ex cenſibus magnis, & ob id pauci admodum participes fiunt reipublicæ: ſucceduntque filij parentibus.*
    - *Ex cenſibus paulo minoribus reſpublica adminiſtratur: & ipſi adminiſtratores pro ijs, qui deficiunt, alios deligunt non ex omnibus quidem ciuibus, ſed ex quibuſdam certi ordinis, aut generis.*
- *Paucorũ poteſtas mixta repub:*
  - *Vbi lege dominante* — *Ex cenſibus moderatis, ac denique tantis, vt ſoli pauperes excludantur, ad rempublicam gerendam aditus patet; licetque cuique, qui tanta poſſederit, eſſe participem imperij.*
- *Popularis ſtatus diminutus:*
  - *Vbi lege imperante* —
    - *Omnes omnino, dummodo ſint ciues, ideſt liberi, & inibi nati, poſſunt reipublicæ eſſe participes; nec tamẽ ſunt, aut vix ſunt, qui nullum, aut tenuiſſimum patrimonium habent; ſi mercedem nullam, aut valde exiguam, quę alere eos non poſſit, ex frequentatione concionum capiant.*
    - *Omnes ciues, ideſt liberi, & inibi nati, qui certa aliqua exceptione non repelluntur (puta quòd eſſent ex patre, aut matre non ciue orti, vel aliqua ignominia notati) poſſunt eſſe participes reipublicę, nec tamen ſunt omnes, aut non frequenter ob cauſam proximè expoſitam.*
- *Popularis ſtatus mixtus repub:*
  - *Vbi lege imperante* —
    - *Ex cenſibus exiguis eſt aditus ad gerendam rempublicam: admittiturque omnis, quicunque tantum bonorum parauerit; excluditur, qui minuerit.*
    - *Diuitum, & pauperum par ratio habetur; nec permittitur penes alterutros omnino ſummam rerum eſſe poteſtatem; ſed ſeruata numeri ęqualitate cunctis ſimiliter reſpublica communicatur: quod maximè euenit, quom populus potiſſimùm ex agricolis, aut paſtoribus, aut vtriſque conſtat.*
- *Mixtæ, & diminutæ in toto imperio eiuſdem reipublicæ:*
  - *Vbi in eadem republica variæ formæ imperiorum, & rerumpublicarum miſcentur; ac, quia miſcentur, neceſſariò etiam diminuuntur aut omnes, aut quædam earum: vt ex optimatum, & populi, fortaſſe verò & regio ſtatu mixta, temperataq; fuerunt reſpublica Laconum, & Romanorum.*

Modi autem permixtionis diminutioniſq; huius generis ſatis per ſe euidentes ſunt, vt ſuo loco planum fiet. quamobrem de ijs nihil Philoſophus in his libris.

TAB. VIII.

Digitized by Google

TABVLA VIII.

Deliberationes, & conſilia publica.

- { Hæc ſunt propria eius, quod in ciuitate dominatur; & in eo ſemper perfectè manent; licet ab eo alijs aliquando, & aliquatenus communiceutur, his aut illis, magis aut minus. }
- Quarũ deliberationum
  - Res ſubiectæ: Sũt publicæ deliberationes potiſſimùm De
    - Sacris tuendis, reſtituendis, & ſuperſtitionibus exterminandis.
    - Legibus:
      - Ferendis.
      - Abrogandis.
      - Corrigendis.
    - Conſtitutioue ciuili, varios vſus ciuitatis reſpiciente.
    - Bello, & pace.
    - Societatibus bellicis ineundis, & dirimendis.
    - Cuſtodijs vrbis, & locorum totius regionis.
    - Magiſtratibus creandis. & de iiſdem corrigendis, { hoc eſt de abrogando eis imperio poteſtatéq; augenda ac minuenda, } περὶ τῶν ἀρχαιρεσίων, καὶ ἀρχῶν, καὶ τῶν εὐθυνῶν.
    - Re pecuniaria.
    - Importandis, & exportandis rebus, ad vitam vtilibus.
    - Pœnis quibuſdã infligẽdis (quãdo legibus nõ fuerit id prorſus definitũ)
      - Capitis
        - Mortis.
        - Seruitutis.
        - Exilij.
      - Publicationis bonorum.
    - Premijs, et muneribus dandis
      - Pecunijs, ideſt numis, alijs'ue rebus, quæ numis æſtimẽtur, vt agris, aſſignandis.
      - Honoribus, vt triumphis, ſtatuis, & alijs eiuſdem generis decernendis.
      - Ciuitate donanda.
      - Ditione ſua, aut parte eius aliqua vel liberè, vel ſub conditione concedenda.
  - Partes
    - Referre, ſeu ꝓponere.
    - Diſquirere.
    - Decernere.
    - Confirmare, aut infirmare decreta.
    - Quę oĩa quidẽ diuerſis modis fieri poſſunt, & reipſa fiunt in diuerſis ciuitatibus: committunturq; aut iiſdem omnia, aut alia alijs; & vel eodem tempore, vel differentibus.
    - Suffragia autem, quæ in decernendo, & in confirmãdo, infirmando'ue feruntur — Aut ſunt
      - Aperta
        - Vox viua.
        - Motus quidã corporũ, aut membrorum.
      - Iubẽtia.
      - Vetãtia.
      - Neutra.
      - Occulta
        - Tabellæ.
        - Teſtulæ.
        - Globuli.
  - Participes, Vel sũt ciues
    - Omnes omniũ:
      - Omnes ſimul omnium.
      - Omnes ſimul quarundam; aliarum verò ſingularum ſui magiſtratus ad eas creati, & ex omnibus delecti, vel ſorte ducti.
      - Omnes ſimul quarundam; cæteras committunt ijs magiſtratibus, qui omnium ſuffragijs, ad illas tanquam magis idonei, delecti fuerint.
      - Omnes ſimul nullius; ſed per vices omnes omnium: quia magiſtratus reipſa omnium; ad quos magiſtratus ſingillatim per vices cuncti perueniunt.
    - Quidam omniũ: nempe—Vel
      - Omnium
        - Vnus aliquis magiſtratus.
        - Plures magiſtratus.
      - Aliarum alij magiſtratus.
    - Omnes quarundam, quidam quarundam. Certas quaſdam vniuerſi ſimul; reliquas magiſtratus. Et has reliquas — Vel
      - Cunctas communiter magiſtratus — Aut
        - Delecti.
        - Sorte ducti
          - Statim.
          - Ex ãtè electis.
        - Delecti alij, alij ſorte ducti.
      - Quaſdã propriè magiſtratus
        - Delecti.
        - Sorte ducti
          - Statim.
          - Ex antè electis.

TABVLA IX.

MAGISTRATVS, { Fusè nomen hoc ſumendo, vt complectitur omnes curas publicas, quibus eſt aliqua vis, & auctoritas publicè tributa. }

Horum igitur magiſtratuum, & procurationum publicarum, quæ certis perſonis, & de certis rebus mandantur, hæc præcipuè ſunt conſyderanda.

- Differētiæ
  - Ex
    - Vi vocabuli
      - Magiſtratus propriè —— Quibuſcunque data eſt de certis quibuſdam rebus deliberandi, iudicandi, & iubendi publica poteſtas, maximè autem iubendi, ad actionem, & curam aliquam, iuuandę ciuitatis gratiâ: vt Aedilibus, & Ducibus exercituum.
      - Magiſtratus minus propriè, ſed præfecturę ſolùm, vel curę publicę —— Quibus demandata eſt publica aliqua adminiſtratio ſine iubendi, iudicandi, deliberandi facultate: vt Sacerdotibus, Choragis, Legatis, Præconibus, & ſimilibus.
    - Vſu, & rebus ſubiectis
      - Neceſſarij & communes omnium rerum publicarum: Sine quibus ciuitas eſſe non poteſt. Hi ſunt, qui pertinent — Ad
        - Diuinum cultum. – Sacrificia, ædes, pecunias, aliaſque res ſacras curare, parare, conſeruare, diſpenſare, inſtaurare, reficere. Et alicubi vna tantùm cura eſt, alicubi multę. Nomina; Sacerdotes, Principes, Reges ſacrorum, Prytanes, Aeditui, Cuſtodes, Quæſtores ſacrarum pecuniarum.
        - Conſilia rerum cōmunium. – Maximam hic inter omnes alios magiſtratus poteſtatē habet, & de maximis rebus, vt moderari, ac regere pene ſolus ciuitatem, atq; id, in cuius manu reſpublica eſt, videatur; aliquando per ſe ſtatuens, aliquādo proponens, aliquādo confirmans ea, quę ſunt decernenda, et facienda. Nomen in ſtatu optimatum; legum cuſtodes; in paucorum poteſtate, Preconſultares, & Conſules; in populari, Conſilium; vbiq; Conſiliarij.
        - Bellicas res. – Cuſtodiæ vrbis, & bellicis omnibus expeditionibus præeſſe: ciuium delectus habere, eorumq; ordines conſtituere. Alicubi pauciores, alicubi plures magiſtratus. Nomina, Imperatores, Duces exercituū, Equitum, Nauium, Ordinum, Tribuum, Portarum, Murorum præfecti, & alia id genus.
        - Prouentus, & pecuniā publicam. – Accipere, cuſtodireq; publicos reditus, vnde ad ſingulos reipublicæ vſus diſtribuātur. Nomina; Quæſtores, & Receptores.
        - Rationes conficiendas, & emendandas rerum communium. – Earum rerum communium, quas magiſtratus aliquando tractant, rationes perſpicere, & emendare. Nomina; Correctores, Ratiocinatores, Exquiſitores, Procuratores.
        - Forum rerum venalium. – Vt in commercijs emendo, ac vendendo rectè, ordineque cuncta gerantur. Nomen Romanis, Aedilitatis pars.
        - Vrbem, & partes vrbis. – Publica priuataq; ędificia, mœnia, vias, fontes, aquęductus, portus conſeruari, refici cum ornatu, & cōmoditate decenti, limites ſine querimonia teneri, & eiuſmodi alia prouidere. Partes multas habet hic magiſtratus, quarum alij alij in magnis ciuitatibus præficiuntur. Nomen; Aſtynomia apud Gręcos; Romanis pars Aedilitatis.
        - Agrum, & ea, quę ſunt extra vrbem. – Similes res proximè expoſitis in agro, & extra vrbem curare. Nomina; Præfecti agrorum, Cuſtodes ſyluarum.
        - Tabulas ſcriptaque publica, & priuata. – Contractus priuatos, iudicia magiſtratuum, cauſarū acta, litium intentiones, & alia huiuſmodi deſcribi, & deſcripta cōſeruare. Diuidunt alicubi hunc magiſtratum in plures; vnus tamen eſt ijs omnibus præfectus. Nomina; Sacrimemores, Præſides, Memores grecè; latinè Scribæ, & Tabelliones. Hæc etiam Cenſuræ pars, quæ ad æſtimationem, deſcriptionemq; facultatum priuatarum attinet, eſt reducenda.
        - Executiones, & Cuſtodias. – Sententias iudicum exequi: & corpora reorum, damnatorumq; cuſtodire. Diuiditur hic magiſtratus alicubi in duas partes: & diuidi in plures, mutariq; ſæpe ob odium, quod eum ſequitur, debet. Nomina; Carceris, ſeu Cuſtodiarum præfecti, & Executores iudiciorum.
      - Vtiles, & proprij quarundam — Ad
        - Firmamentum deteriorum.
          - Vt Præconſultores in paucorum poteſtate; Tribuni plebis in populari; & alij in alijs eodem modo.
        - Modeſtiam, & ornatum meliorum.
          - De
            - Mulierum moribus, & honeſtate, γυναικονομία.
            - Puerorum inſtitutione, παιδονομία.
            - Moribus ciuium. Ciuium mores certis temporum ſpatijs examinare, & corrigere: alios notare ignominia; alios multare; alios honoribus augere: Ηθονομία: Cenſuræ pars apud Romanos.
            - Legum obſeruatione: νομοφυλακία.
            - Gymnaſiis, γυμνασιαρχία.
            - Et alijs ſimilibus rebus.
        - Voluptatem earum, quæ magis otioſæ ſunt, & fortuna proſpera vtuntur.
          - De Ludis gymnicis, Dionyſiacisque, & quę alia huiuſmodi ſpectacula contingit fieri. Hæc etiam curabant Aediles apud Romanos.

{ Alij aliter partiuntur, & numerāt magiſtratus. ſed nos in præſentia Philoſophum ſequimur. Porrò autem quom ipſe tres partes facit reipublicæ inter ſe differentes, deliberationes, magiſtratus, iudicia; non poteſt reponere in numero magiſtratuum nec ſummum conſilium, quod manet in eo, è cuius auctoritate tota reſpublica pendet: nec iudices, qui propriè iudicijs reddēdis de rebus aut priuatis, aut publicis, & reddendis quidem ex legibus, iureq; ciuili ſunt deſtinati. Deliberare autem, & iudicare, quæ tribuit ipſe magiſtratibus, ſunt aliorum generum, & alio per ſe referuntur: ideſt ad actiones, curáſq; illas publicas ſingula, quarū illi ſinguli ſunt magiſtratus, qui magiſtratus præterea de eiuſmodi rebus liberè iudicant, et deliberant, prout vnicuiq; eorū conducere ad rempublicā, actionémq; eam, cui præeſt, videtur. Magiſtratibus ſanè interdū iudicia cōmittuntur: & idē homo, qui ius dicit, etiā gerit magiſtratū: ſed tamē reipſa alij iudices ſunt, alij magiſtratus }

-Diſtributio.

Qui magiſtratus coniungantur, aut diuidantur: — Vt multi vni, & vnus multis, & ſinguli ſingulis hominibus committi poſſint, ac debeant.

- Pro ciuitatis { Magnitudine, & Conditione.
- Ex iiſdem, diuerſis'ue — { Locis. Rebus. Perſonis. } Vt oporteat'ne fori præfectum in foro modeſtiæ curam gerere; alio autem in loco alium; an vbique eundem? & modeſtiæ puerorum, mulierumque vnum, an duos? & modeſtiæ, diſciplinæq; puerorum ſimiliter vnum, an duos?

Ratio creandi magiſtratus quotuplex. — Cuius rei primę differentiæ tribus terminis continentur:

Quos vocat Philoſophus

A quibus — Creari — — — enim — — — poſſunt — — — — — magiſtratus

Ex quibus — Aut ex ciuibus — Quomodo — Aut

- A quibus: Aut à ciuibus { Omnibus oẽs. — Quibuſdã oẽs. — Oĩbus quidã, et quibuſdã quidã.
- Ex quibus: Aut ex ciuibus { Oĩbus oẽs. — Quibuſdã certis oẽs. — Oĩbus qdã, et qbuſdã certis quidã.
- Quomodo: Aut { Electiõe oẽs. — Sorte oẽs. — Partĩ electiõe, partĩ ſorte.

Quarum — differentiarum — partes ſi — inter ſe — copulaueris, — fient — modi — omnes — trigintaſex. — Nanque

Aut creantur magiſtratus.

- Ab omnibus omnes
  - Ex omnibus { Vniuerſis, ideſt ſemper omnibus, — } — { Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.
    { Per partes, vt per tribus, & phratrias, donec vnuſquiſq; ciuis perueniat ad magiſtratũ,
  - Ex quibuſdam definitis, verbi gratia cenſu, aut genere, aut virtute, aut alia eiuſmodi re, { Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.
  - Ex omnibus quidã, & ex quibuſdam definitis quidam, { Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.
- A quibuſdã omnes
  - Ex omnibus { Vniuerſis, ideſt ſemper omnibus — Per partes, vt per tribus, & cæt. — } — { Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.
  - Ex quibuſdã definitis, veluti cẽſu & cæt. { Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.
  - Ex omnibus quidam, & ex quibuſdam definitis quidam — { Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.
- Ab oĩbus quidã, & à quibuſdã quidam
  - Ex omnibus { Vniuerſis, ideſt ſemper omnibus, — Per partes, vt per tribus &c. — } — { Electione; Sorte. Partim electione, partim ſorte.
  - Ex quibuſdam definitis veluti cenſu &c. — { Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.
  - Ex omnibus quidam, & ex quibuſdam definitis quidam — { Electione. Sorte. Partim electione, partim ſorte.

-Conſtitutio. { Quibus hominibus principales magiſtratus rectè committantur.

Conditiones ſũmæ tres. { Vna, — Vt ament ſtatum præſentem reipublicæ. — Altera, — Vt poteſtatem maximam, ideſt ingenium, & vſum ad munera eorum magiſtratuum obeunda habeant. Tertia, — Vt virtute, et iuſtitia ad formã illi⁹ reipub. accõmodata ſint pręditi. } Quòd ſi in eodem homine hęc tria nõ reperientur: committendi erũt magiſtratuum iĳ, qui magis perigis probitatem, quàm peritiã efflagitabũt, viris probis, licet minus peritis; qui magis peritiã, quàm probitatem, peritis, licet minus probis. Deniq; harũ duarũ rerum, peritiæ, ac probitatis in quauis electione illam anteponito, quam rariorem eſſe in hominibus conſpexeris.

A

A

- *Tempus gerendorum.*
  - *Vtrum perpetuos eſſe oporteat magiſtratus, an diuturnos, an neutrum, ſed annuos, aut ſemeſtres, aut verò ſpatij breuioris, quemadmodum nonnulli volunt: & vtrum ab vno, eodemque homine ſemel tantùm eundem magiſtratum geri, an iterum, & ſæpius: quique horum modorum quibus magiſtratibus, & ad quas formas rerumpublicarum magis conueniant.*
- *Vis, & auctoritas.*
  - *Quæ, quanta, quarum rerum, & in quas perſonas cuique magiſtratui, & in quaque forma rerumpublicarum ſit danda auctoritas.*
  - *Qui magiſtratus quibus magiſtratibus parere, aut imperare debeant.*
  - *Partes præcipuæ huius auctoritatis de ſententia Philoſophi,* (*nam alij alias dicunt,*)
    - *Deliberare.*
    - *Iudicare.*
    - *Iubere.*
      - *Edicendo.*
      - *Prehendendo.*
      - *Vocando.*
    - *Referre.*
    - *Circa certas res, certas perſonas, & in actionem certam, ciuitatis iuuandæ causà.*
- *Inſignia.*
  - *Prætextæ.*
  - *Haſtæ.*
  - *Sellæ curules.*
  - *Serui publici.*
  - *Viatores.*
  - *Lictores cum faſcibus.*
  - *Et alia multa, de quibus alibi.*

TAB. X.

Tab. 7ª.

Indicia.

Quorum varietas, & diſtinctio in his tribus terminis primùm conſpicitur.

- **Ex quibus**
  - Nam conſtitui iudicia poſſunt, aſſumique qui ſunt indicaturi Aut ex ciuibus
    - Omnibus.
    - Quibuſdam certis.
- **De quibus**
  - Quot ſint ſpecies iudiciorum, cauſarum diſsimilitudine inter ſe diſtinctæ.
  - Et hoc ſanè pacto diuiduntur indicia omnia In
- **Quo modo.**
  - Aſſumi enim poſſunt, qui ſunt indicaturi, Vel
    - Electione.
    - Sorte.

In:

- **Publica, πολιτικά.**
  - Rerum, & criminum, directò ad rempublicam pertinentium
    - Repoſcendarum de publicis adminiſtrationibus rationum, εὐθυνῶν, ἢ εὐθυνῶν. { Repetundarum vocarũt Romani, primùm hoc nomine vſi in ſolis pecunijs ablatis, captis, coactis, conciliatis, auerſis à magiſtratibus, alijs'ue publicis curatoribus; deinde tranſlato eo ad omnia, quæcunque ijdem, in magiſtratu, publica'ue alia cura poſiti, nõ ſolùm auarè, ſed etiam libidinosè, ſuperbè, crudeliter, iniuſtè denique, & ſuis officijs minimè congruentia feciſſent. }
    - Communium rerum. { Peculatus, Pecuniarum reſiduarum, & Sacrilegij iudicia hoc capite continentur. }
    - Reipublicæ ipſius læſæ. { Maieſtatis, & Ambitus iudicia, & ſi qua alia eiuſmodi ſunt, huc pertinent. }
    - Multarum, aliarum'ue pœnarum, de quibus, indictis à magiſtratibus, certant cum ijs priuati.
- **Priuata, ἴδια.**
  - Rerum, & criminum ad priuatos directò attinentium
    - Criminum, et maleficiorũ aduerſus priuatos, vt furti, adulterij, cædis, et ſimilium. { quorũ criminũ maiora vocant capitalia, græcè φονικά, quia capite, ideſt morte naturali, aut ciuili vindicentur; reliqua non capitalia. }
      - Quatuor modos habent hæc indicia de priuatis criminibus: nempe Si
        - De induſtria admiſſum ſit crimen.
        - Ab inuito ſit admiſſum.
        - Iure, iniuria'ue admiſſũ ſit, diſceptetur, fatẽte reo admiſſũ eſſe.
        - Quiſpiã, antè reus peractus, q exilij causà, mortẽ ſubterfugiẽs, ſolum verterit, velit ſe purgare, vt in patriam reuertatur.
    - Litium, & cõtrouerſiarum priuatarũ, ſeu ciuiliũ – De
      - Cauſis, & contractibus maioribus.
      - Cauſis, et cõtractibus puſillis, ab vna vſq; ad quinque drachmas, vel paulo amplius.
      - { Harum verò cauſarum, controuerſiarumque priuatarum aliæ ad perſonas, aliæ ad res priuatas, aliæ ad obligationes pertinere dicuntur. de quibus differentijs alio loco. }
- **Peregrina, ξενικά.**
  - Peregrinorum inter ipſos.
  - Peregrinorum cũ ciuibus.
  - { Ob hæc iudicia creatus Romæ prætor proprius, qui peregrinus vocabatur. }

Porrho autẽ hæc publica iudicia (nam de his maximè conſyderandũ eſt, concitantibus, niſi rectè fiant, ſeditiones, mutationesq; rerumpublicarum) aliquãdo à ſumma ciuitatis poteſtate exercentur, præſertim in popularibus rebuſpublicis, in quibus aut ſemper, aut plerunq; de his iudicat populus: aliquãdo ab eadem ſumma poteſtate, vel à magiſtratu, hoc iuris à ſumma poteſtate habẽte, certi homines ijs præficiuntur, quos hac de cauſa Quæſitores, Diſceptatores, & Iudices propriè appellant. Vt igitur mandantur proprijs iudicibus, copulata cum alijs duobus terminis, qui, Ex quibus, & quo modo, nominati ſunt, has differentias efficiunt, vt – Vel

- **Ex omnibus** Ad
  - Omnia indicanda vniuerſi aſſumantur electione.
  - Omnia indicanda vniuerſi aſſumantur ſorte.
  - Omnia indicãda, ad hæc quidẽ hi electione, ad illa verò illi ſorte aſſumantur.
  - Omnia, & eademmet vniuerſi indicãda aſſumantur, alij quidem electione, alij verò ſorte.
- **Ex quibuſdam certis** Ad
  - Omnia indicanda vniuerſi aſſumantur electione.
  - Omnia indicanda vniuerſi aſſumantur ſorte.
  - Omnia indicãda, ad hæc quidem hi electione, ad illa verò illi ſorte aſſumantur.
  - Omnia, & eademmet vniuerſi indicanda aſſumãtur, alij quidem electione, alij autem ſorte.
- **Ex omnibus partim, partim ex quibuſdam certis** Ad
  - Indicanda quædam ex omnibus, & quædam ex quibuſdam aſſumantur
    - Electione tantùm.
    - Sorte tantùm.
    - Vtroque modo.
  - Indicanda omnia ex omnibus, & quædam ex quibuſdam aſſumantur
    - Electione tantùm.
    - Sorte tantùm.
    - Vtroque modo.
  - Indicanda quædam ex omnibus, & omnia ex quibuſdam aſſumantur
    - Electione tantùm.
    - Sorte tantùm.
    - Vtroque modo.

TAB. XI.

Tab. 7*.

TABVLA XI.

Cõſtitutio reipublicæ.

- Cauſis
  - Efficientibus
    - Sunt cauſæ rerumpublicarũ efficiẽtes eædem omnino, quæ ciuitatum: nempe
      - Natura. — Vult enim natura eſſe aliquid imperans, & aliquid parens in omni re, quæ ex multis vnum commune facta eſt.
      - Neceſſitas. — Nam ſine republica non eſt prorſus ciuitas: quum ſit reſpublica forma ciuitatis. ideſt non poteſt manere vlla hominum multitudo, quæ populum faciat, niſi in ea multitudine alij alijs imperandi vim, & auctoritatem obtineant: in quo conſiſtit reſpublica.
      - Ratio, & prudentia humana.
  - Quaſi inſtrumentis quibuſdam.
    - De his quære in capite Mutatio. nam ſunt eadem omnino, quibus conſtituuntur reſpublicæ, & quibus mutantur tanquam inſtrumentis, ideſt vis, fraus, & admonitio ſyncera. Cõmodiùs autem, aptiusque ad doctrinam & hæc, & alia quædam, ad conſtitutionem pertinentia, ibi exponentur, vt quæcunq; faciunt ad mutationes, conſeruationesq; rerumpublicarum, in quibus maximam adhibere diligentiam debet, quiſquis huic facultati operam nauat, continenter tradantur.
  - Finis rationem habentibus.
    - Quicunque ſunt fines ciuitatum, ijdem omnes ſunt fines rerumpublicarum, quæ ciuitatum formæ ſunt. ad illos verò adiungũtur honor, & lucrum proprij fines mutationum earundem rerumpublicarum.
- Quibus generaliter conſtituantur, & exiſtant reſpublicæ
  - Modis.
    - Non ſunt diſſimiles modi conſtitutionis, & mutationis rerumpublicarum itaque hos etiam ibi require.
- In quo — quæque — ſingillatim — aptiſſimè — conſtituantur
  - Populo.
    - Quando igitur
      - Superauerint proportione numeri, & preſtãtiæ, vel quãti, & qualis alias partes ciuitatis. — Conſtituitur faciliùs
        - Plebeij: — Popularis ſtatus, eiusq; hæc, aut illa ſpecies, prout hæc, aut illa plebis pars ſuperior fuerit.
        - Agricolæ vel per ſe, vel vnà cum medijs ciuibus: — Popularis ſtatus mixti republica vtraq; ſpecies.
        - Alia genera plebis vel omnia, vel quędam, Vectigalib. pub. ad dãdã ĩ cõciones mercedẽ
          - Minimè ſup. petentibus: — Popularis ſtatus diminuti vtraque ſpecies.
          - Suppetẽtibus: — Popularis ſtatus ſummè vitioſus.
        - Diuites, nobiles'ue — Paucorũ potẽtia, eiusq; hæc, illa'ue forma, prout hæc, aut illa diuitũ multitudo ſuperior fuerit.
  - Loco & regione
    - Vbi — Aptè conſtituuntur
      - Regio eſt
        - Cãpeſtris, & equitib. accõmodata: — Paucorũ potẽtiæ ex maximis, & magnis cenſibus.
        - Collina, et cõueniẽs peditibus grauis armaturæ: — Paucorũ potẽtiæ ex cẽſibus minoribus, et moderatis.
        - Mõtana, et apta peditib. armatura leuis: — Populares ſtatus mixti reſpublica.
        - Omniũ trium particeps. — Reſp. vocata, et ſtat' mixti omnes magis, aut minus.

- *Diuites numero pauciſſimi, ſed qui opibus, & clientelis maximè præſtent:* — *Paucorum poteſtas ſummè vitioſa.*
- *Diuites ampla patrimonia habentes, & numero pauci:* — *Paucorum poteſtatis diminutæ vtraque ſpecies.*
- *Diuites minus ampla patrimonia poſſidentes, & numero ſatis multi, vel per ſe, vel cum medijs ciuibus.* — *Paucorum poteſtas mixta republica.*
- *Medij, præſertim ſi cum ipſis vnà fuerint in eodem populo multi clari virtute:* — *Regnum, vel Optimatum ſtatus, vel Reſpublica vocata ſimplex.*
- *Medij, & diuites:* — *Optimatum poteſtas mixta paucorum potentia.*
- *Medij & pauperes, vel diuites & pauperes:* — *Optimatum poteſtas mixta populi poteſtate.*
- *Pares inter ſe propemodum fuerint eadem proportione Medij, diuites, & pauperes:* — { *Optimatum poteſtas* | *Reſpublica vocata* } *Mixta ſtatui populari, et paucorũ dominationi.*
- *Populus fuerit*
  - *Deuinctus Beneficijs maiorum* / *Plenus* { *Spei* | *Admirationis* } *Ob virtutẽ opinatam* } *futuri regis* — *Regni diminuti ſpecies.*
  - *Procliuior naturâ ad ſeruiendum:* — *Regni mixti tyrannide ſpecies prima.*
  - *Incallidus:* / *Diſcordiarum fluctibus agitatus:* / *Periculo commotus:* / *Neceſſitate rerum agendarum aſtrictus:* — *Tyrannis ſumma, & regni mixti tyrannide ſecunda ſpecies.*
- *Agri*
  - *Procul ab oppido diſtant:* — *Popularis ſtatus mixti republica duæ ſpecies.*
  - *Anguſti, aut nulli omnino sũt, q coli paſſi'ne poſſit,* ‹ *quoniã ibi neceſſe eſt multiplicari turbam forensẽ, et alias partes plebis deteriores.* ›
- *Vrbs, aut regio eſt maritima,* ‹ *quoniam non ſolùm claſſiariorum militum, ſed etiam maritima omnis turba, aliarũq; plebis partium deteriorũ neceſſe eſt copiam adeſſe.* › — *Popularis ſtatus ſummè vitioſus, & duæ ſpecies eius diminutæ.*

Quibus quæque præceptis, & rationibus tam vniuersè, quàm ſingillatim commodiſſimè inſtituantur.

‹ *Quibus autem præceptis, rationibusquè aptè inſtituuntur reſpublicæ, ijſdem conſeruantur: ab ijſdem enim initijs, & ab eadem facultate hæc duo pendent. Quamobrem hoc caput eſt illud idem, quod explicatur ſub Conſeruationis vocabulo.* ›

TAB. XII.

TABVLA XII.

Tab. 7ª.

MVTATIO reipublicæ.

- *Mutationes & interitus rerumpublicarum.*
  - *Vniuersè omnium*
    - *Ex quibus mutentur, & intereant.*
  - *Speciatim ſingularum.*
    - *Earum, quæ à multis reguntur:*
      - *Popularis ſtatus.*
      - *Paucorum potentiæ.*
      - *Optimatum ſtatus.*
      - *Reipublicæ.*
      - *Tabula xiij.*
    - *Earum, quas monarchias vocant, quia regantur ab vno tantùm:*
      - *Tyrannidis.*
      - *Regni.*
      - *Tabula xiv.*
- *Remedia eiuſmodi mutationum.*
  - *Quæ ſunt conſeruandarum rerumpublicarum rationes, & modi. Quære itaque verbum Conſeruatio in Tabula xv.*

Quæ ſunt initia, & cauſæ mutationum duæ:

- *Altera*
  - *Externa.*
    - *Quom contraria aliqua reſpublica vel propè eſt, vel procul quidem, ſed valde potens.*
  - *Interna.*

Intrinſecus autem, & à ſemetipſæ mutantur reſpublicæ

- *Vel*
  - *Seditionibus.*
    - *De quibus ſeditionibus hæc potiſſimùm ſunt conſyderanda.*
      - *Quarum rerum causâ ſeditiones faciant, qui faciunt.*
        - *Hæ res ſunt quatuor: Vel vt ipſi, amici'ue ipſorum*
          - *Adipiſcantur*
            - *Lucrum.*
            - *Honorem.*
          - *Euitent*
            - *Damnum.*
            - *Ignominiam.*
      - *Ex qua ſua quadam, generalique, ac prima animi conſtitutione, & cauſa, & qui ſeditiones faciant, aut non faciant.*
        - *Faciunt*
          - *Ex falſa æqui, iniquique; paritatis, & imparitatis in republica attendendæ exiſtimatione: quom id, quod quiſque eorum par, æquumque exiſtimat, erga ſe in publicis adminiſtrationibus communicandis, aut exercendis obſeruari non videt.*
          - *Nobiles genere: / Diuites: Niſi plus habuerint, quàm reliqui, vt dignum putant. Ob*
            - *Nobilitatem ſuam.*
            - *Diuitias ſuas.*
          - *Pauperes: Si minus habuerint, quàm reliqui, quibus ob ſuam libertatem ſe pares, & paria hac de cauſa mereri arbitrantur.*
        - *Non faciũt*
          - *Virtute præſtantes: (quanquam iuſtiſſimè omnium, vbi non plura proportione virtutis reciperent, eas concitarent.)*
          - *Ex magnanimitate, & prudentia: ex quibus ſua commoda, honoresque ſibi debitos præ tranquillitate, ac pace publica nihili pendunt. Quòd ſi tyrannides, aliaq; monſtra rerumpublicarum ipſi aut ſoli, aut maximè, quom poſſunt, oppugnant, & tollunt; planè ad id mouentur, non ſui proprij, ſed communis boni, virtutisque, ac iuſtitiæ causâ. quare nec illæ quidem ſunt ſeditiones.*

- Magis ꝓpriæ & per ſe
  - Lucrum ex rebus { Publicis. / Priuatis. } — Honor — Quibus alij alios augeri vident, aliquando { Iniuſtè, ſi præter dignitatem. / Iuſtè, ſi pro dignitate. }
  - Contumelia, iniuriaque omnis — { Ipſorum inter ſe rectorum reipublicæ. / Ipſorum rectorum reipublicę in alios. }
  - Metus — In ijs, qui { Fecerunt iniuſtè aliquid: ne pœnas dent. / Accepturos ſe iniuriam vident: vt preueniant, antequam accipiant. }
  - Exuperatio potentiæ — In vno, multis'ue ſupra modum ciuitatis, ac virium reipublicæ. Quæ exuperatio vel alios non fert, niſi plenè dominetur; vel non fertur ab alijs, qui dominari eam nolunt.
  - Incrementum præter proportionem — Alicuius partis ciuitatis. Parte ea, quæ aucta eſt, contra aliam, vel alia contra eam inſurgente.
  - Amplificatio gloriæ, vel potentiæ — In ciuitate. cuius amplificationis cauſa fuerit vel priuatus aliquis, vel magiſtratus, vel tribus, vel pars denique, & qualiſcunque multitudo ciuitatis. Aut enim; qui his inuident; aut hi ipſi, qui præſtant, ſeditionem mouent.
  - Contemptus — In alijs eorum, qui rempublicam moderantur.

Quæ ſint initia, & cauſæ magis ſpeciales, ac proximæ, & aliunde naſcentes ipſarum ſeditionum

- Magis communes mutationū, quæ ſine ſeditiōe fiūt.
  - Pudor — Meliorum ciuium; quòd pudendis hominibus honores reipublicæ mandentur. Vnde iurgia, & impetus alterorum in alteros.
  - Negligentia — Rectorum reipublicæ; peruenire illos ad ſummos magiſtratus, qui odio eam habent, ſinentium. Vnde alteri in alteros, iam vtrique potentes, armantur.
  - Pauxillum. — Quoniam paulatim ſuccreſcens legum, atque morum variatio, ſi pauxillum negligatur, in magnam tandem mutationem latenter euadit. cui mutationi ſæpenumero comitari ſeditio ſolet.
- Penè ex accidēti
  - Diſſimilitudo ciuium.
    - Gentiū diuerſarū: qui ciues { Ab initio vrbem incoluerunt. / Pòſt in ciuitatem ſunt recepti. }
    - Gentis eiuſdem: { Proborum, & prauorum, ex virtute, & vitio. / Diuitum, & popularium, pauperum'ue; ſiue nobilium, & ignobilium; ex diuitijs, & paupertate, nobilitate, & ignobilitate. / Ob ſitum vrbis, cuius partes valde differentes diſſidia pariant. / Ob alia diſcrimina eiuſdem modi. }
  - Diſcordiæ — Principum potiſſimùm, deinde nobilium, & aliorum, qui aliquid poſſunt in ciuitate.
  - Aequalis potentia — Partium ciuitatis, quæ contrariæ videntur, ideſt diuitum, & pauperum; dum pars media inter eas aut exigua, aut nulla ſit.

Sine ſeditione.

Cauſæ illæ omnes & initia, quæ ſeditiones, ac per eas mutationes rerumpublicarum faciunt; poſſunt has eaſdem continuò mutare ſine ſeditione vlla, & tumultu, potiſſimùm autem tres illæ: — { Pudor. / Negligentia. / Pauxillum. }

Quibus mutentur.

Quæ vocari inſtrumēta poſſunt, vel cauſæ inſtrumētariæ. Hæc ſunt genere tria. { Admonitio, & hortatio ſincera. / Vis cogens { Statim ab initio. / Poſtea. } / Fraus. Quæ, poſt quā aſſentiētibus ijs, qui decipiūtur, rempub. mutarit, { Vi continet eoſdem inuitos. / Perſuaſis, atq; volētib' imperat. } }

Modi mutationum.

Vel fit mutatio
- Totius reipublicę { Simpliciter. — Pro vno ſtatu alius inducitur; vt pro populari paucorum. / Quodāmodo. — Intenditur, remittitur'ue idem reipublicæ ſtatus, qui antè erat: vt ſi paucorum potentia ad pauciores, plures'ue redigatur. }
- Partis cuiuſpiam reipublicæ. — Magiſtratus aliquis nouus inſtituitur, aut vetus tollitur.
- Rectorum, retenta eadem forma reipublicæ. — Vt quom vnus, altero depulſo, aut interfecto, ſibi monarchiam parat.

TAB. XIII.

TABVLA XIII.

MVTATIONES, & interitus rerumpublicarum earum, quæ à multis reguntur.

- Popularis ſtatus
  - Mutatio.
    - Stabilior eſt, minusque ſeditionibus patens, quàm paucorum potentia — Quoniam
      - Minus diſtat hic ſtatus à rep:blica, quàm ille ab optimatum.
      - Mediocres ciues in hoc plures ſunt, & magis honorum participes, quàm in illo.
      - Diſſenſio hîc vna tantum eſt, quæ eſt populi cum diuitibus; ibi duplex, vna inter populum & paucos, altera paucorum inter ſe.
    - Mutatur maximè, frequentiusque in paucorum potentiam; deinde in tyrannidem; tertio loco in alias ex alijs ſui formis.
  - Cauſæ & initia mutationum.
    - Vna eſt ſumma cauſa, ipſa Ductorum populi, ideſt δημαγωγῶν improbitas:
    - Ob quam ſtatus iſte popularis.
    - In
      - Paucorum potentiam mutatur.
        - Cogunt enim Ductores populi locupletes, nobilesque viros inter ſe conſpirare, ac vires conferre. Dum, vt populo gratificentur —
          - Iniurijs illos afficiunt.
          - Bona, patrimoniaque illorum diuidunt æquis portionibus in ſingulos ciues.
          - Reditus illorum aſſignant publicis adminiſtrationibus.
          - Calumniantur ſingillatim alium, & alium, vt bona illorum publicari faciant.
          - Incitant communiter in illos multitudinem.
      - Tyrannidem mutabatur vetuſtis temporibus:
        - Quādo Ductores populi ſiebāt ex ducibus exercituū.
        - Eiuſmodi nanque homines — — — — Ex
          - Fide, quàm ijs populus habebat ob eorum cū diuitibus ſimultatem,
          - Bellicarum rerum peritia — —
          - Audebant tyrannidem inuadere
            - Magiſtratus quoſdam magnos adepti.
            - Populo ſparſim, quū exiguę tūc tēporis ciuitates eſſēt, agros habitāte, et ī neceſſarijs operib. occupato.
      - Deterrimam, & recentiſſimam formam ex veteri, & maioribus probata mutatur.
        - Quoniam in illa veteri nulla cenſuū habita ratione deligūtur à populo magiſtratus, & lex dominatur; Ductores populi eò rē deducūt, vt dominetur etiā legibus populus.
      - Alias formas populares mutatur ex alijs.
        - Vbi populi Ductores aſtringunt, ſoluunt'ue eas legibus magis, & minus.
- Paucorum potentiæ.
  - Mutatio.
    - Haud facilè per ſe ſoluitur, ſi concordes ſint, qui dominantur. breuiſſimè tamen omnium durat ſecundum tyrannidem ijs de cauſis, quæ proximè ſubiungentur.
    - Mutatur maximè, frequentiusque in tyrannidem; deinde in ſtatum popularem; tertio loco ex alijs in alias ſui formas.
  - Cauſæ, & modi mutationum.
    - Mutatur paucorum poteſtas.
      - Per ſe.
        - Et huius mutationis initium
        - Aut
          - Plebs
            - Ab ijs, qui dominantur
              - Affecta iniuria.
              - Non affecta iniuria, ſi cernat diſſidentes diuites
                - Eos, qui dominantur, inter ſe.
                - Eos, qui honorum ſunt expertes, cum ijs, qui dominantur.
            - Aſſumpto duce
              - E dominantium maximè numero, ſi aliquem habere potuerit, vel ex nobilibus alijs.
              - Quouis, quem nactus fuerit, ſi habere non poſſit dominantium, aut nobilium aliorum vllum.
          - Diuites
            - Diuites dominationis expertes — — —
              - Per ſe ſoli.
              - Aſſumpta ſecum plebe.
            - Vbi paucis admodum reſpublica communicatur.
            - Aſſentatione.
              - Si in ipſis fuerint aſſentatores, δημαγωγοὶ,
                - Aliorum paucorum dominantium inter ſe diſſidentes: quorū diſſenſio, alios, quibus ipſi aſſentantur, diſſentire cogit.
                - Populi, aut multitudinis popularis alicuius
                  - Quod ſolet euenire — — — Vbi —
                    - Magiſtratus eliguntur à populo, multitudine'ue aliqua populari.
                    - Iudicia nō cōſtituūtur ex illis, q in repub. dominantur, ſed ex popularibus, vel ex quadam certa multitudine.
                    - Dominationē ī pauciores redigere qdā dominantiū voluerint. Cogūtur .n. q amāt paritatē, ad populi auxilium confugere.
            - Abſumptione patrimonij.
              - Quòd qui cōſumpſerit illorū — Vel
                - Tyrannidem ſtudet
                  - Ipſe occupare.
                  - Alij cuipiam tradere.
                - Compilat res communes:
                  - Certantibus aduerſus cum alijs, — Qui
                    - Expilare illas ſimiliter quærunt.
                    - Expilantibus ſe opponunt.
      - Vel

- —Geminatione quadam oligarchiæ.
  - Vbi, tota reipublicæ adminiſtratione ad paucos pertinente, non ſunt omnes illi pauci ſummorum magiſtratuum participes.
- Diuites dominantes.
  - Vſu neceſſario militũ et cuſtodiarum
    - Belli tempore: — Vtẽtes
      - Militibus conductis, quum nullã fidem populo habeant. Nam ſæpenumero efficitur tyrannus ille, quem ijs præfecerint: aut, ſi plures vno ſint, dynaſtiam ſibi vendicant.
      - Populi opera, & cum eo rempublicam communicantes: quia id, quod dictum eſt, metuant.
    - Pacis tẽpore: — Militibus mercede cõductis, quia ſe ipſi, alius aliũ, ſuſpectos habeãt, cuſtodiã cõmittentes; & præfecto, qui medius ſit: hic autem aliquando vtriuſque partis efficitur dominus.
  - —Offenſionibus mutuis veris, aut opinatis: vt — — — — — — — — — — — — In
    - —Matrimonijs.
    - —Iudicijs.
    - —Et alijs eiuſdem modi.
    - < Quanquam enim offenſio, & iniuria ſit vna cauſarum cõmunium: tamen, vt inter rectores reipublicæ cadit, videtur quodammodo propria euadere poteſtatis paucorum. tyrannus enim vnus tantummodo eſt: & popularis, qui in populi dominatu iniuriam ab altero acceperit, vix, raròq; ſatis virium habet ad ſeditionem concitandam >
  - —Impotenti dominatione.
    - Quam quidam eorum, paulò æquiores, ferre non poſſunt.
  - —Aſtrictione, ſolutioneque legum.
    - Aſtringentes, ſoluentesq; legibus magis, & minus paucorum poteſtatem ij, qui dominantur; mutant illam ex alijs in alias formas.
- Ex accidenti, & caſu.
  - Multis ob res ſecũdas ad eũ cenſum, qui antea definitus adminiſtrationi reipublicæ fuerat, peruenientibus
    - Senſim, paruisq; acceſſionibus factis: quod latere poteſt.
    - Citò, & celeriter: quod clam eſſe ferè non poteſt; ſed non poteſt ob celeritatem remedium ei adhiberi.

—Optimatum ſtatus.

< Sermo eſt de formis eius mixtis, non de perfecta. hæc enim, quandiu eſt talis, diſſolui non poteſt, niſi ab exteriori aliqua vi, & republica ſibi contraria, quæ inter cauſas cõmunes numeratur: de quibus dictum eſt ſuprà. >

- Mutatio
  - Stabilior eſt paucorum poteſtate, & populari, & alijs aberrantibus formis; minus ſtabilis republica.
  - Mutatur maximè in poteſtatem paucorum; ſecundo loco in popularem; tertio in tyrannidem.
- Cauſæ, & initia mutationum.
  - —A iuſto, quod huius ſtatus proprium eſt, digredi.
    - Cuius egreſſus principium eſt, nõ eſſe probè permixta in hoc ſtatu ſtatũ populi, & dominationem paucorũ, & virtutem; ſed inclinare eũ magis ad paucorũ poteſtatem. — Quamobrẽ — Vel eum
      - Diuites, ſuam partem aſſiduè augentes, mutant denique in paucorum poteſtatem.
      - Tenuiores, quaſi iniuriã accipiant, rapiunt in ſtatum popularem.
  - —Paucos eſſe publicorum bonorum participes: præſertim vbi multi ea opinione efferuntur, quòd ſint ijs, qui honores gerunt, virtute pares.
  - —Paupertate nimia alios ciuium premi, alios opibus affluere.
  - —Magnos quoſdam viros, nec inferiores virtute quibuſdam alijs maiori in honore conſtitutis, affici ab illis ignominia.
  - —Fortem, & elati animi aliquem virum ad honores non admitti.
  - —Magno alicui viro præberi facultatem, vt maior adhuc fiat, & ad monarchiam gradiatur.

—Reipublicæ, quæ proprio vocabulo ſic nominatur.

< Etiam reſpublica, ſi cuius tantùm modi, & veriſſimè reſpublica fuerit; non habet domi cauſam, & poteſtatem vllam, quæ eam diſperdat: ſed neceſſe eſt, vt talis cauſa veniat extrinſecus. Itaque de mixtis eius formis hæc ſimiliter intelligenda ſunt. >

- Mutatio.
  - Stabiliores ſunt illæ formæ huius reipublicæ, quæ ad popularem, quàm quæ ad paucorum ſtatũ magis inclinant. In vniuerſum autem firmior eſt omnis reſpublica mixta omni ſtatu optimatum mixto, & alijs formis aberrantibus.
  - Mutatur maximè hæc reſpublica in popularem ſtatum; ſecundo loco in paucorum poteſtatem; tertiò in tyrannidem.
- Cauſæ mutatiõis duæ
  - Vna per ſe: < quæ erat etiã cauſa mutationis optimatum: ſed adiunctio proprij vtrobique, & hic detractio virtutis eam propriam facit. >
    - A iuſto, quod proprium eſt huius reipublicæ, digredi.
      - Cuius digreſſionis origo eſt non eſſe probè temperatam rempub. è ſtatu populari, & paucorũ; ſed inclinare magis ad popularem. — Quapropter — Vel eam
        - Tenuiores, ſuam partem aſſiduè augentes, vertunt tandem in ſtatum popularem.
        - Diuites, quaſi iniuriam accipiant, rapiunt in dominationem paucorum.
  - Altera ex accidenti: < quæ communis eſt huic cum paucorum poteſtate, & ſuprà ſuo loco expoſita: numeratur autem in proprijs, quia non eſt communis aliarum rerumpublicarum. >
    - Multis ob res ſecundas ad eum cenſum &c.

TABVLA XIV.

MVTATIONES, & interitus rerumpublicarum earum, quas, quia ab vno ſolo regantur, monarchias vocant; tyrannidis ſcilicet, & regni. { regnum autem intellige non perfectum, & ſimplex, ſed mixtas, diminutasq́ue eius formas: quemadmodum proximè intelligebas mixtas, diminutasq́ue reſpublicas, & dominationes optimatum. }

- Mutatio.
  - Citiſſimè omnium rerumpublicarum intereunt tyrannides: regna diutiſſimè manent; tuta ab ijs, quibus imperatur; tuta propemodum à rebuſpublicis externis.
  - Mutatur tyrannis maximè in optimatum dominationem, aut in rempublicam; ſecundo loco in paucorũ potentiam; tertio in popularem: aliquando etiam ex vna in alteram tyrannidem fit mutatio. Regna mutantur primò in tyrannides; ſecundo loco in poteſtatem paucorum; tertio in popularem.
- Initia, & cauſæ mutationum.
  - Eadem fermè ſunt initia mutationum in monarchijs, quæ ſunt etiam in dominatibus multorum, præſertim illa communia: vis externa, ſeditio, quæque cauſæ ſunt ſeditionum, lucrum, bonor, & reliqua. Si quid tamen proprium, aut proprio modo in his afferendum eſt, ſic fortaſſe congruentiùs.
    - Promiſcuè in vtraque.
      - Initia, & cauſæ omnes, ex quibus monarchiæ intereunt, ad vnum caput generale reuocari poſſunt:
    - Explicabitur.
      - Quod caput generale eſt — Cõſpiratio ſubiectorũ petentium.
        - Vitam principis — Ex
          - Ira.
            - Propter iniuriã ab illo
              - Factam.
              - Maximè cõtumeliç, quç eſt iniuria dedecorãs.
                - Verborum, aliorum'ue ſignorum, quæ ſint pro verbis, — In { Se. / Suos.
                - Factorum — In —
                  - Corpore. { Suo: / Alicuius ſuorum: } — Vt — { Stupro illato. / Plagis inflictis.
                  - Re aliqua ſua, aut quocunque modo ad ſe ſpectante.
              - Aliquando fortunarũ ablatarum { Sibi. / Suis.
              - Neglectam.
          - Metu.
            - Vt ipſi malum, quod ſibi impendere arbitrantur, effugiant.
          - Contemptu.
            - Ex quo conſpirant contra monarcham
              - Audaces ingenio.
              - Potentes amicitijs, aut opibus, aut honoribus, & magiſtratibus, bellicis præſertim.
              - Familiares principis.
              - Irati.
              - { Vltionis / Gloriæ / Lucri } Cauſâ.
          - Cupiditate
            - Gloriæ — Qui nihil aliud ſpectantes, niſi nominis celebritatem, obſtinatis aduerſus mortem animis facinus aggrediuntur.
            - Lucri. — Quod ex nece monarchæ ſe conſequuturos ſperant.
        - Principatum
          - Lucri cauſâ: — Vt adipiſcantur maxima illa commoda, & gradus honoris, quibus monarchæ potiuntur.
            - Ex Contemptu: — Quia monarcham contemnant.

- *Propriè in*
  - *Tyrannide.* — *Interit tyrannis* — *Vel*
    - *Extrinſecus*
      - *A republica præpotente, & ſibi contraria, ideſt* — *Vel*
        - *Regia.*
        - *Optimatum.*
        - *Populi.*
      - ‹ *Quanquam hæc eſt vna cauſarum communium: videtur tamen fieri propria tyrannidis ob multas contrarias reſpublicas.* ›
    - *Intrinſecus.*
      - *Diſſidijs propinquorum, & amicorum tyranni inter ſe.*
        - ‹ *Accommodatur diſſidium amicorum monarchæ inter ſe mutationi tyrannidis; & contra monarcham mutationi regni (licet vtraque cauſa ad alteram mutationem transferri etiam poſſet) proptereaquòd regis quidem amicos virtus eius, quandiu amici ipſius ſunt, non ſinit inter ſe diſſidere: amici autem tyranni, ſi contra eum conſpirent, id propriè non faciunt, alijs idem facientibus ex publico odio.* ›
      - *Odio publico, à quo tyrannus liber eſſe non poteſt.*
      - *Vita inerti, ac voluptaria, quam plerique tyrannorum viuunt; præſertim quibus tyrannides ab alijs relictæ ſunt.*
      - *Cauſis illis omnibus in vniuerſum, quæ euertunt deterrimum ſtatum popularem, & deterrimam paucorum dominationem.*
  - *Regno.* — *Cauſæ interitus regni præcipuæ tres.*
    - *Seditiones propinquorum, amicorum, & miniſtrorum regis contra eum.*
    - *Adminiſtratio ipſius regis vergens ad tyrannicam.* — *Si plura ſuo arbitratu, & præter legem gerere incæperit.*
    - *Diſpar virtus ſucceſſorum, & priorum regum in regnis hæreditarijs.* — *Si probis, ac virtute præſtantibus ſuccedant contemnendi, & contumelioſi.*

TAB. XV.

TABVLA XV.

Tab. 7ª.

CONSERVATIO reipublicæ.

{ *Cognitis ijs, quæ interitū rebuſpublicis importãt, ea quoque, quæ ſaluti afferunt, facilè intelligũtur. contrariorum n. effectuum cõtraria ſunt cauſæ.* }

Rationes conſeruandarum rerumpublicarum.

{ *quæ & inſtitutiones earundem, & remedia mutationum dici poſſunt.* }

- *Communes omnium*
  - *Initia, & quaſi ideæ quædã ſummæ præceptorũ.*
    - *Cura, & cuſtodia diligentiſſima præſentis ſtatus, inſtitutionumque reipublicæ, atq; ciuitatis vniuerſæ.*
    - *Concordia maximè rectorum reipublicæ: tum partium ciuitatis: denique cunctorum ciuium inter ſe.*
    - *Modus, ſeu commenſus cùm honorum, tum potentiæ in ſingulis ciuibus, partibusque ciuitatis.*
    - *Accommodatio omnium, quæ in ciuitate ſunt, & fiunt, ad præſentem ſtatum reipublicæ.*
    - *Iniuriarum abſtinentia.*
    - *Beneficiorum, in quibus reſpublica non lædatur, collatio.*
    - *Iuſtitiæ cultus, quantum ſtatus præſens reipublicæ patitur.*
  - *Præcepta, & tanquam leges primæ, potioresque de rebuſpublicis, ex iſtis initijs à Philoſopho deductæ.*
- *Propriæ ſingularum.*
  - *Earum, quæ à multis reguntur.*
    - *Popularis ſtatus.*
    - *Paucorũ potẽtię.*
    - *Reipublicę.*
    - *Optimatum.*
    - → *Tabula xvi.*
  - *Earũ, quas monarchias vocãt, quia regũtur ab vno tãtùm.*
    - *Regni.*
    - *Tyrannidis.*
    - → *Tabula xvij.*

1. *Ne quid ex legibus, inſtitutiſque proprijs, ne'ue præter ea agi ſinito, cauendo maximè pauxillum.*
2. *Cuſtodiendæ reipublicæ diligentiam etiam timore excitato, atque augeto; pericula vicina, tanquam imminentia, longinqua, veluti vicina, tibi, & alijs proponendo.*
3. *Partem ciuium, quæ ſtatu præſenti reipublicæ contenta viuit, eſſe altera, quæ eum mutari vellet, potentiorem, nec tamen ſupra modum, in primis prouideto.*
4. *Magiſtratus ſummam in republica poteſtatem obtinentes aut ſolis, aut pluribus eorum, penes quos eſt prima reipublicæ auctoritas, mandari curato.*
5. *Intendi extra modum ſtatum reipublicæ, tanquam rem pernicioſiſſimam, vitato.*
6. *Commentis, hinc ad populum, inde ad diuites circunueniendos, excogitatis nullam fidem habeto; neque ijs vtitor.*
7. *Rectores, participeſque reipublicæ erga omnes probè ſe gerunto. Inter ſe populariter tractanto. Alios nulla iniuria afficiunto: quinimò primarios eorum in publicas adminiſtrationes inducunto. ne honoris cupidos ignominia lædunto: ne'ue multitudinem lucro fraudanto.*
8. *Magiſtratus diuturni haud ſunto, ſed vel ſemeſtres, vel annui: quo ſimilibus cunctis communicentur: & ne improbe agendi, moliendi'ue aliquid contra rempublicam ijs, qui in magiſtratu eſſent, diuturnitas temporis facultatem, aut animum daret.*
9. *Honoribus neminem ſupra modum cumulato: quod ſi feceris, auferto illos paulatim, non ſimul omnes.*
10. *Opibus, clientelis'ue ne magnopere vllus creſcat, legibus caueto. Si quis creuerit, in alias eum regiones amandato per ſpeciem publici cuiuſpiam muneris, honeſtæ'ue alius cauſæ, ſi fieri poterit; ſin minus, exilio indicto.*
11. *Vitas, ſtudiaque priuatorum, quæ ſtatui reipublicæ quoquo modo aduerſari viderentur, conſtituto ad hoc magiſtratu, diligenter obſeruato; ac, ne quid detrimenti afferre ei poſſint, caueto.*
12. *Proſpero fortunæ flatu hac, illa'ue parte ciuitatis vtente; alteri parti, quæ ei oppoſita eſt, res gerendas, magiſtratuſque tribuito.*
13. *Seditiones, contentioneſque, maximè nobilium, etiam legibus caueto. ſi ortæ fuerint; ſtatim componito: datoque operam diligenter, ne, qui extra eas ſint, ijs implicentur.*
14. *Magiſtratibus honor, non lucrum propoſitum eſto: nullamque ijs relinqui facultatem quæſtus faciendi legibus, & omni alia ratione prouideto.*
15. *Pauperum, diuitumque multitudines miſceto, aut medios ciues augeto.*
16. *Amicos reipublicæ ciues omnes fieri curato: vel ſaltem, ne eius rectores pro hoſtibus habeant, operam dato.*
17. *Erudiri, educarique pueros aptè ad ſtatum reipublicæ, vt vita, moreſque deinde illórum cum legibus inſtitutiſque ipſius conſentiant, maximè omnium prouideto.*
18. *Denique quæcunque legibus ſancita ſingulis rebuſpublicis commoda ſunt, illa omnia eas reſpublicas conſeruant.*

Digitized by Google

TABVLA XVI.

Tab. 15ª.
*
RATIONES conſeruandarum rerumpublicarũ earum, quæ à multis reguntur.

Popularis ſtatus.

1
Præcepta, inſtituta, & molimenta, quibus ſtatus populares fulciuntur; deducta ab eo iuſto, quod cuncti iuſtum populare eſſe aiunt, vt æquale numero, non dignitate quiſq; habeat; & à fine, qui eſt libertas.

In vniuerſum cuiuſuis, etiam illius, qui videtur eſſe maximè popularis, in quo populus eſt dominus legum.

1. Imperari ab omnibus vnicuique; & ab vnoquoque viciſſim omnibus.
2. Deliberari ab omnibus, & de omnibus rebus.
3. Magiſtratus omnes ex omnibus ab omnibus creari.
4. Iudicia exerceri ab omnibus, & ex omnibus, & de omnibus, vel de plurimis, & de maximis, & de maximè principalibus, vt de repoſcendis publicarum adminiſtrationum rationibus, de republica, de contractibus priuatis.
5. à Cenſu nullo, aut tenui concionum, & omnino reipublicæ eſſe omnes participes.
6. Reipublicæ participes eſſe pauperes, ignobiles, artifices, & alios è plebe ita, vt ſemper huic parti committantur magiſtratus illi, qui maximam in republica poteſtatem habent.
7. Concionem omnium rerum, aut certè multarum, & maximarum; magiſtratus nullius, aut pauciſſimarum, & exiguarum ſummam poteſtatem habere.
8. Conciones vt frequentent, & iudicia exerceant, mercedem pauperibus, diuitibus pœnam conſtitutam eſſe.
9. Plebs ſi nimis ſuperet in concionibus alios ciues; vel non dare omnibus plebeijs ad concionem venientibus mercedem, vel multos eorum ſorte eijcere, donec vtrique exæquentur.
10. Mercedem tribui aut omnibus, ideſt concioni, iudicijs, magiſtratibus; aut magiſtratibus, iudicijs, conſilio, & concionibus principalibus; aut ſaltem ijs magiſtratuum, quibus cibum ſimul capere neceſſe eſt.
11. Conciones, iudiciaque de multis quidem rebus, ſed pauca fieri, vbi non ſuppetunt publici reditus ad mercedem pauperibus perſoluendam; & paucis item diebus iudicia abſolui.
12. Magiſtratum, quem conſilium, ſiue ſenatum vocant, conſtituere, vbi omnibus ad concionem venientibus mercedis copia non ſuppetit.
13. Conſultores æquales numero ex vtraque parte, pauperum, diuitumque, vel ſuffragio, vel ſortitò deligi.
14. Mercedem ad neceſſarios congreſſus, ſi aliunde ſuppeditari non poſſit, conferri à diuitibus liberatis ſumptibus munerum inanium, operam dare.
15. Magiſtratus ſortitò dari aut omnes, aut quicunque experientia, & arte minimè egent: vel eundem magiſtratum diuidere, vt alijs ſorte, alijs ſuffragio mandetur.
16. Magiſtratus eoſdem iiſdem bis tribui aut nullos, aut paucos præter bellicos, lege ſancire.
17. Magiſtratus eſſe breuis temporis aut omnes, aut certè eos, quorum ratio id patitur.
18. Magiſtratum nullum eſſe perpetuum: ſi quis ſit ob aliquam cauſam veteri è republica relictus; eius cùm poteſtatem minuere, tum creationem à ſuffragijs ad ſortem reuocare.
19. Cauſas publicas quàm pauciſſimas ſemper in iudicium adduci; magnis conſtitutis pœnis aduerſus eos, qui temere crimen alicui intentauerint.
20. Diuitibus parcere; non calumniari eos, non iniurijs afficere; & hæc præſeferre: non agros, non fructus eorum diuidere: non imponere ijs munera ſumptuoſa; cobibere etiam obire volentes, niſi vtilia forent reipublicę.
21. Tribuere iiſdem ex cęteris rebus vel paria, vel etiam potiora, pręter eos magiſtratus, qui ſummam in republica poteſtatem habent.
22. è Damnatorum bonis, quibus multantur, nihil diuidi populo, aut in ærarium referri, ſed omnia ſacra eſſe, lege ſancire.
23. Paupertate nimia ne plebs prematur, aliqua ratione prouidere.
24. Vectigalibus copioſè ſuppetentibus, non ſtatim, quod neceſſarijs ſumptibus ſupereſt, diuidere; ſed coactum cuiuſdam temporis ſpatio diſtribuere vel viritim, ſi tantum fuerit, vt ad agellum emendum, mercaturam'ue, aut culturam agri inſtituendam ſit ſatis; vel per tribus, & partes alias ciuitatis.
25. Omnino autem reſpublicas populares multitudo hominum conſeruat.

Speciei nouiſſimæ, cuius populus ex agricolis, aut paſtoribus, aut vtriſque conſtat.

1. Magiſtratuum creandorum, & corrigendorum, indiciorumque exercendorum omnes, aut ex omnibus delectos facultatem habere.
2. Cenſeri, vbi ab exiguo cenſu eſt communicatio reipublicæ, non totas poſſeſſiones, ſed per tantas partes diuidendo, vt poſſint etiã pauperes cenſibus ſuperiores eſſe.
3. Deligere, quibus maxima imperia, magiſtratusq; cõmittantur, vel à cenſu maiore, prout maior quiſq; magiſtratus fuerit; vel, nulla cẽſus habita ratione, ſtatim magis idoneos.
4. Agri certam menſuram ſtatutam eſſe; qua plus poſſidere cuique non liceat vel omnino, vel intra certum ab vrbe interuallum.
5. Vendere agrum, prima ſorte publicè attributum, cuiquam non licere.
6. Fænori addicere certam partem agri, quem quiſque poſſideat, minimè licere.

Speciei primæ, cuius populus ex omnium multitudinum colluuie conſtat; & quæ difficillimè permanere poteſt, niſi rectè legibus, moribusque fuerit conſtituta.

1. Adſciſcere quam plurimos in ciuitatem, & ciues facere non ſolum legitimos, ſed etiam nothos, & ex alterutro parente ciue natos, vſque eò tamen duntaxat, donec plebs ſuperet nobiles, ſiue diuites ciues, & medios.
2. Concionem eſſe rerum omnium omnino dominam: magiſtratuum iudicio nihil relinqui.
3. Tribus, phratriasque nouas facere.
4. Quæ ad priuata ſacra pertinent, in pauca, & publica redigere.
5. Conſuetudines, ſodalitatesque priores, quantum fieri poterit, maximè dirimere: omnesque inter ſe permiſcere.
6. Viuendi licentiam ſeruis, mulieribus, pueris quadantenus indulgere; ſinereque vt vnuſquiſque viuat arbitratu ſuo.
7. Et cętera omnia tyrannica molimenta, accommodata huic ſtatui, conſeruare eum ad tempus poſſunt.

Paucorum potentiæ.

Pręcepta, & inſtituta firmantia dominationes paucorum: quarum quidem finis diuitiæ ſunt; iuſtum autem æquale, non numero, ſed dignitate definita modo generis, ac diuitiarum.

Cuiuſuis in vniuerſum.

1. è Cenſu magno eſſe aditum ad rempublicam.
2. Deliberare de omnibus paucos, & è cenſu.
3. Magiſtratus omnes à quibuſdam ſuffragio, & è cenſu creari.
4. Iudicia omnia, aut certè capitalia in paucorum poteſtate eſſe.
5. Cenſeri ciuitatem ſtatis temporibus: initaque ſemper ratione bonorum præſentis temporis, & illius, quo primùm ratio cenſus ad capeſſendam rempublicam inſtituta fuit; augeri, vel minui hanc, vt proportione ſit eadem, quę primùm fuit.
6. Leuis armaturæ manum ex popularibus non conſtitui: ſed diuitum filios adoleſcentes bellica ferentariorum munera doceri: vt, quom exceſſerint è pueritia, ſint cuiuſque generis armorum vſui idonei.
7. Hæreditates non donatione, ſed iure cognationis; & ad vnum vnam tantùm, non multas peruenire.
8. Magiſtratibus maioribus, quos geri oportet ab iis, qui in republica ſunt; munera ſumptuoſa annecti; vt magnificorum ſacrificiorum, & ędificiorum in publicos vſus.
9. Pauperum curam magnam haberi: tribui iis magiſtratus, è quibus lucri aliquid capitur: tribui cęterarum rerum vel paria, vel potiora, pręter magiſtratus illos, quibus eſt in republica ſumma poteſtas: grauiorem pœnam ſtatutam eſſe, ſi diues pauperem, quàm ſi pauper pauperem, vel diues diuitem contumelia affecerit.
10. Populares in deliberationum, & reipublicæ partem recipi vno horum quatuor modorum: Vel deligi à paucis quoſdam è plebe, qui cum ipſis deliberent: Vel creari ex vtraque parte, ſua ſcilicet, & popularium, magiſtratum, quem vocant Pręconſultores, & Cuſtodes legum, de iis rebus priùs diſputantem, de quibus pauci dominantes poſtea decernunt: Vel vt populus eadem ſciſcat, & nihil diuerſum ab iis, quę à paucis antè decreta fuerint, & ad eum relata: Vel vt omnes conſulendi habeant facultatem; ſtatuendi autem ii pauci tantùm, qui dominantur.
11. Popularibus perueniendi ad honores, & reipublicæ adminiſtrationem ſpem, & locum dari, vel ſi cenſum ſtatutum adepti fuerint; vel ſi certo tempore ſordidis abſtinuerint artibus; vel ſi dignos ſe eo beneficio reddiderint.
12. Tandem contraria illis, quæ ſingulos ſtatus populares conſeruant, conſeruabunt ſingulos ſtatus paucorum iis oppoſitos; omnes autem rectus ordo, atque moderatio.

Speciei vltimę, quę probè temperata eſt, ac finitima vocatę reipublicę.

1. Cenſus partiri in maiores, & minores; vt è minoribus neceſſarii; è maioribus praſtabiliores magiſtratus creentur.
2. Cenſus ſic ordinare, vt cum eo numero popularium, quibus per cenſum ad rempublicam aditus patebit, ſint, qui eam regunt, cęteris potentiores.
3. E meliori populo deligere eos, qui in reipublicę ſocietatem recipiuntur.

Aliarum ſpecierum.

1. In mediis intento parum cenſu, & ad minorem numerum redactis illis, qui rempublicam in manu habent, cætera ſimilia facere.
2. In prima, quę deterrimæ populari opponitur, eſtque maximè violenta, & tyrannica, atque his de cauſis infirmiſſima; cautionem plurimam adhibere, ſeruatis, quoad fieri poterit, præceptis ſuperioribus, & adiunctis tyrannicis molimentis, quę poterunt accommodari.

A

A

Reipublicæ.

Præcepta, & inſtituta rerumpublicarum, quibus propriè hoc nomen attributum eſt.

1. Permiſceri rectè ſtatum populi, & paucorum dominationem: ideſt diuitum, pauperumque ſimiliter pro dignitate in mandandis magiſtratibus, republicaque communicanda rationem haberi.
2. Concionum, ſeu deliberationum participem fieri è cenſu mediocri.
3. Deliberari ab omnibus de quibuſdam rebus; & de quibuſdam à magiſtratibus, ad hoc creatis ſuffragio, vel ſorte ductis.
4. Magiſtratus creari nulla cenſus habita ratione, vel omnes ex omnibus; vel omnes ex quibuſdam; vel quoſdam ex omnibus, quoſdam ex quibuſdam; & vel ſuffragio, vel ſorte, vel vtroque modo; non tamen creari ab omnibus ſimul.
5. Iudicia exerceri omnia ab omnibus, & quædam à quibuſdam.
6. Iudicia vt exerceant, diuitibus pœnam, pauperibus mercedem conſtitui.
7. In abſoluendo ratam eſſe magiſtratuum ſententiam; in condemnando non ratam, ſed ad pleroſque ſemper prouocari poſſe.
8. Cenſeri ciuitatem ſtatis temporibus &c. vt in paucorum potentia.

Hæc pauca Philoſophus, ferè aliud agens. Cætera depromantur ex ſuperioribus inſtitutis, præſertim paucorum, & populi. Ac, ſi mixta quidem reſpublica ſit; miſceri, temperariq; aptè omnia debent, quæ ſunt vtriuſque dominationis. Si verò ſit ſyncera, & perfecta; ſumi primùm communia omnium ſtatuum; tum propria populi & paucorum contrahi, dilatari, expleri, denique dirigi vniuerſa ad virtutem, & bonum publicum, qui eſt ſcopus huius ſtatus, quem rempublicam vocant. Et hæc quidem vera, propriéque appellata reſpublica per ſe ſua propria vi conſeruatur, non extrinſecus ſubſidijs externis, & aduentitijs.

Optimatum.

Præcepta, & inſtituta ſtatus optimatum.

1. Permiſceri rectè inter ſe ſtatum populi, paucorum potentiam, & virtutem.
2. Deliberari ab omnibus de quibuſdam rebus; de quibuſdam item à magiſtratibus, ad hoc creatis ſuffragio, vel ſorte ductis.
3. Magiſtratus creari ſuffragio, & non à cenſu: quoſdam à quibuſdam ex omnibus, & quoſdam ab omnibus ex quibuſdam.
4. Magiſtratus quoſdam proprios creari, vt παιδονόμους, γυναικονόμους, & alios ſimiles, ad modeſtiam, & ornatum.
5. Iudicia exerceri quædam à quibuſdam, & quædam ab omnibus; vel omnia à quibuſdam, & quædam ab omnibus.

Reliqua, vt de republica diximus, ex ſuperioribus petenda ſunt; &, ſi abſolutus, ſyncerusq; ſit ſtatus optimatum; ex fine præterea, ac iuſto rectarum rerumpublicarum; quorum ille eſt honeſtas, ac bonum commune; hoc eſt æquale dignitate pro modo virtutis; æque, vbi virtus diſſimilitudinem non facit, æquale numero, licet aliarum rerum adeſſent diſſimilitudines, vt diuitiarum, aut pulchritudinis. Cuncta verò veri optimates pro ſua maxima virtute, ac prudentia rectiſſimè diſponent, locis, perſonis, temporibus opportuna.

TAB. XVII.

f 2

TABVLA XVII.

- Regni
  - Præcepta, & inſtituta regni diminuti, & mixti. ⟨ Nam perfecti & ſimplicis rex, cuius virtus, & prudentia aliorum ſimul omnium prudentiam, & virtutem ſuperans; leges, inſtitutioneſquè præſtantiſſimas, vt dictum eſt de optimatibus, ex vero bono, vtroquè iuſto deducet, addens, mutans, detrahens pro incidentibus temporibus, & cauſis: denique, ſicut ſumma poteſtate, ſic ſumma ſapientia omnia moderabitur: & imperium per ſe immutabile, quandiu in manu eius fuerit, firmiſſimum etiam aduerſus vim externam reddet. ⟩
    1. ad Mediocrem rationem vim imperandi reuocare, ne nimis multa regis arbitrio permittantur.
    2. Prouidere, vt nec diuites iniuria, nec populares contumelia afficiantur.
    3. Cuſtodiam ſi habeat, habere ex ciuibus ſuis.
    4. Amicorum opera, & ſtudio maximè niti.
    5. Magnum neminem vnum facere, ſed potius multos: ſi omnino vnum oporteat, cauere eum, qui ſit moribus audax. ⟨ Quanquam enim hoc fuerit præceptum commune omnium ſtatuum: tamen maximè obſeruandum eſt in monarchijs. ⟩
    6. Et quæcunque paulopòſt dicentur conſeruare tyrannides ſecundi modi, omnia, ſi vim, & ſimulationem detraxeris, huc pertinent; conſeruantque iſtiuſmodi regna mixta, & diminuta.

Tab. 15ª. *

RATIONES conſeruādarum rerumpublicarum earum, quas, quia ab vno ſolo regantur, monarchias vocant.

- Tyrannidis.
  - Modi. – Conſeruandarum tyrannidū modi duo, maximè inter ſe contrarij.
    - Vnus maximè vſitatus, & funeſtus: — — — — — Quando
      - Tyrannidem apertiſſimè, veriſſimeque ſæua, & iniqua adminiſtratione exercent tyranni; nihil omittendo prauitatis pro dominatione retinenda.
    - Alter mitior: — — — — — — — — — Quando
      - Regiam adminiſtrationem, & voluntatem tyranni effingunt; retinendo ſolùm poteſtatem dominandi in volentes æque, ac inuitos; eamq; populi gratia, & beneuolentia, quam aſtutè aucupantur, fulciendo.
  - Metæ, – Et quaſi ideæ quædam, ad quas ſpectant tyranni.
    - Proximæ, & propriæ primi modi: — — — — Vt ciues —
      - Abiectis animis ſint, non elatis.
      - Fidem inter ſe nullam habeant.
      - Poteſtate omni quidquam mouendi priuati ſint.
    - Superiores, & cōmunes quadantenus vtriuſq; modi: — Vt ipſi tyrāni
      - Tuti ſint ab inſidijs ciuium.
      - Oblectentur, quantū poſſint; & hac de cauſa etiā pecunias cōgerant.
      - Dominentur, & præferantur omni in re omnibus.
  - Primi modi propriæ, & præcipuæ.
    1. Conuentus omnes prohibere: non conuiuia, non ſodalitates non diſciplinarum, & literarum ludos permittere.
    2. Ignoti vt quàm maximè inter ſe ciues ſint, operam dare.
    3. Peregrinos, & ſatellites circa fores ciuium, in alijſque publicis, priuatiſque locis ſemper conſpici.
    4. Exploratorum, delatorumque plenam eſſe ciuitatem: vt, quid quiſque dicat, aut faciat, à tyranno non ignoretur.
    5. Calumniari alios apud alios: & amicos cum amicis; plebem cum nobilitate; diuites inter ſe committere.
    6. Pauperes reddere illos, quibus imperatur.
    7. Occupatos tenere eoſdem continentibus operibus, & curis.
    8. Populo nulla in re ſe committere; & arma adimere.
    9. Præſtantes, elatiique animi viros, illos deprimere, hos interficere.
    10. Nobiles perſequi, & clam, palamque interimere, atque in exilium mittere.
    11. Plebem affligere; ſummouere munitioribus vrbis locis, & ſeorſum habitare cogere.
    12. Bella concitare.
    13. Amicis minimè omnium fidem habere.
    14. Mulieribus, ſeruiſque viuendi licentiam, libertatemque tribuere.

15. *Adulatores, & improbos in pretio habere.*
16. *Grauium, liberorumque virorum conſuetudine minimè delectari, ſed proſequi eos odio.*
17. *Peregrinos, externoſque potius, quàm ciues in conuiuia, familiaritatemque adhibere.*

Moliones. — *Secundi modi proprię & pręcipuæ.*

1. *Deos colere eximiè, citra ineptias tamen, ſuperſtitionemque ſemper videri.*
2. *Munire, ornareque ciuitatem, vt procuratorem, non vt tyrannum.*
3. *Communium rerum curam oſtentare; non abſumentem pecuniam in eiuſmodi largitionibus, quæ multitudinem offendant, & accepti, expenſique rationem reddentem.*
4. *Tributa, collationeſque ſic imponere, vt reipublicæ iuuandæ causâ, & vtendi ad vſum militarem, ſi aliquando bellum incideret, pecuniā cogere videatur.*
5. *Moribus eſſe ad virtutem accommodatum, aut ſemibonum; & non prauum, ſed ſemiprauum.*
6. *Grauis, & venerandi, non aſperi, & timendi hominis occurrentibus ſpeciem prębere.*
7. *Mediocritates in omni vita, non exuperantias ſequi videri.*
8. *Sobrietatis, & modeſtiæ opinionem facere; vel intemperantias, crapulas, & ebrietates verè fugientem, vel ſaltem fugere ſe ſimulantem.*
9. *Virtute aliqua, præſertim bellica, ſi poteſt, excellere; aut ſaltem hoc ab alijs putari.*
10. *Ciuili diſciplinæ deditum eſſe; & talem de ſe exiſtimationem excitare.*
11. *Contumelijs in ſubiectos pueros, virgines, viros, mulieres abſtinere tam ipſum, quàm cunctos ſuos homines, mulieresque; à duabus tamen præcipuè cauere, ab animaduerſione in corpora, & à libidine venerea, atque ab his maximè erga honoris cupidos. Si factę fuerint: illam non per contemptum, ſed legibus, vel more patrio irrogatam; hanc ex amore, non ex poteſtate profectam præferre: ac tandem quicquid ignominiæ ſpeciem habuerit, maioribus honoribus farcire.*
12. *Legum pręſcriptis pleraque agere.*
13. *Egregios, & præſtantes aliqua in re viros ſic honorare, vt illi arbitrentur, ſe nunquam à ſuis ciuibus, ſi liberi forent, magis honoratum iri.*
14. *Honores, & pręmia ipſum per ſe tribuere: pœnas per alios, ideſt per iudices, & magiſtratus irrogare.*
15. *Vtranque partem ciuitatis, diuites, pauperesque ſic fouere, vt vtrique exiſtiment ſe imperio eius conſeruari, nullaque alteros ab alteris affici iniurijs: quos tamen potentiores cognouerit, eos imperio ſuo maximè conciliare.*
16. *Nobiles familiaritate; plebem indulgentia, & facilitate ſibi deuincire.*
17. *Magnum neminem vnum facere &c.* { *vt dictum paulo antè eſt in regno.* }
18. *Potentia cuiuſpiam ſi diſſoluenda erit; paulatim hoc facere, non totam auferre ſimul.*
19. *Cauere maximè eos, qui aut ſe, aut alios, qui ſibi curæ ſint, contumelia vexatos exiſtimant.*
20. *Et cætera eiuſdem generis, quæ ex propoſito ſimilium tyrannorum liquent, non tyrannos ſe, ſed reges, & quaſi patres familias, nec interuerſores, ſed procuratores communium bonorum ſuis, quibus imperant, videri ſtudentium.*

Vtriuſque modi commune eſt
Cuſtodiam habere ex peregrinis.

TAB. XVIII.

TABVLA XVIII.

- *LEX, ſeu ius ciuile.
  - Lex.
    - Eſt lex ciuilis ratio expreſſa veræ, ſimulatæ'ue iuſtitiæ, continens ordinem ciuilis ſocietatis.
    - Diuiditur in
      - Conditam, ſiue ſancitam, & iuſſam: — Quam propriè legem appellant. — Et eſt iuſſum, ſiue præceptum commune maioris poteſtatis ad tuendum ciuitatis ſtatum.
      - Per ſe natam, ſine iuſſu, & ſanctione.
        - Inſita partim à natura, partim ab educatione, & inſtitutione — Aequitas.
          - Hæc per ſe non eſt lex, ſed habitus, quo facilè, benignèque legem interpretamur, corrigentes eam, & moderantes ex præſcripto rationis, iureque naturali; vel addendo, quod ſupplendum eſt; vel demendo, quod minuendum. Duobus autem modis lex dici poteſt: primùm vt adhibetur, applicaturque legi: ſic enim, quum legis ſit interpretatio, eſt lex quædam, quæ iubetur, & obſeruatur. altero modo lex verè dicitur; ſi ſcripto mandata fuerit.
        - Inducta tempore, pedetentim — Conſuetudo.
          - Neque hæc propriè lex eſt; ſed tamen norma, & ratio iuſtitiæ veræ, aut opinatæ in moribus alicuius populi, longo tempore, & communi conſenſu comprobata, quæ actiones eius diriguntur.
  - Eὐνομία. Id eſt recta legum conſtitutio. — Cuius duæ partes: —
    - Legibus poſitis obtemperari.
    - Leges eſſe rectè poſitas, — Vel quia ſint
      - Optimæ ſimpliciter. Quod ſolū contingit in optima republica, & ciuitate beata.
      - Optimæ, id eſt conuenientiſſimæ omnium, quæ in ſubiectum populum cadere poſſint. Quod ſemper obtinget, ſi leges ad reſpublicas, & ciuitates ſubiectas accommodentur, non iſtæ ad leges.
        - § Hinc liquet optimas, cōuenientiſſimasq; leges in rebuſpublicis rectis neceſſariò iuſtas eſſe; in deprauatis iniuſtas vel oēs, vel pleraſq;. §

Reliqua alibi. pertinēt enim partim ad moralē, partim ad iudiciariam.

*VNITAS ciuitatis.

Vnam, eandemque permanere ciuitatem; aut diuerſam fieri & non vnam; qua parte eius mutata dicere oporteat.

- *Mutata*
  - *Forma, quæ eſt ipſa Reſpublica:*
    - *Non manet vna, & eadem ciuitas, quæ propriè dicitur; ſed euadit ſimpliciter diuerſa: licet maneat eadem vrbs, & idem populus, quibus attribuitur nomen ciuitatis.*
  - *Materia*
    - *Loco mutato.*
      - *Aedificijs tãtùm mutatis:* – *Priori ſcilicet vrbe diruta, nouaque eodem in ſolo ædificata:*
      - *Solo quoque mutato:* —— *Si homines migrauerint alium in locum ad habitandum:*
      - (both:) *Manet eadem ſimpliciter ciuitas; & idem populus: vrbs eadem non manet.*
    - *Hominibus mutatis.*
      - *Genere eodem manente:* — *Quia identidem alij intereant, alij naſcantur;*
        - *Manet eadem non ſolùm ciuitas, ſed etiam vrbs, & populus idem.*
      - *Genere quoque mutato:* — *Quom alius populus, depulſo priore, vrbem occupat:*
        - *Vrbs eadem manet: non manet eadem ſimpliciter ciuitas, nec ſi quidem inſtitueretur in nouo populo eadem forma reipublicæ, quam prior habebat. Inſtitueretur enim eadem reſpublica ſpecie, non numero; & eſſet eadem ciuitas ſpecie, non numero: propterea quòd abolito ſimul vniuerſo ſubiecto, in quo verè eſt forma; non poteſt eadem numero forma manere; ſed noua, & ſpecie eadem duntaxat in nouo ſubiecto generari.*
    - *Ambobus mutatis, ideſt loco, hominibusque quocunque modo:*
      - *Manet eadem ciuitas vel ſimpliciter, ſi idem ſaltem genus hominum maneat; vel ſpecie, ſi etiam hoc fuerit mutatum.*

*

MAGNITVDO ciuitatis.

- *Magna, & parua ciuitas definiuntur.*
  - *Poteſtate.*
    - *Quæ opus ciuitatis, quod eſt bene viuere in communione ciuili, rectè abſoluere poteſt; magna eſt: quæ non poteſt; parua.*
  - *Multitudine habitantium*
    - *Eorum, qui ciues ſint, & è quibus, tanquam è ſuis proprijs partibus, ciuitas conſtet.*
      - *Quorum ſi is numerus fuerit, vt reſpublica inſtitui, muniaque ciuitatis expleri probè, ac facilè poſſint; magna erit ciuitas: ſin maior, aut minor vſque eò, vt hæc vel non rectè, vel non facilè fiant; parua.*
    - *Non eorum, qui ciues non eſſent, vt ſeruorum, inquilinorum, peregrinorum: quorum multitudo nihil facit ad magnitudinem ciuitatis, niſi fortaſſe vt inſtrumentorum.*

TAB. XIX.

TABVLA XIX.

* **BEATA ciuitas.**

- Informatio beatæ ciuitatis, vt optari, et quæ ſimul exiſtere etiam poſſit.
  - Definitio huiuſmodi ciuitatis beatæ.
    - Eſt beata ciuitas illa, quæ optima eſt, agitque rectè, & honeſtè, hoc eſt ex virtute, prudentiaque; bonis fortunæ, & corporis, quatenus conducere ad hæc poſſunt, afflatim cumulata. Vel, Eſt beata ciuitas illa in qua, optimo, quantum fieri poteſt, reipublicæ ſtatu adminiſtrata, omnes, qui in ea ſunt, publicam, priuatamque optimè, ideſt maximè ex virtute, prout quiſque virtutis, & felicitatis eſt capax, vitam degunt; externis, corporalibusque bonis vſque eò inſtructi, vt probarum actionum, pro ſuis ſinguli ingenijs, participes eſſe queant.
  - Res quæ beatæ ciuitati eſſe debent — — — — — — Pro
    - Forma — Tab. 20.
    - Materia, & quaſi fundamentis.
      - { Quæ quidem optare à fortuna potius, vt ſint eiuſmodi, quàm ipſe efficere ciuilis philoſophus, & legumlator poteſt. }
      - Multitudo hominum eorum,
        - Qui — — ciues — & — — partes — — ciuitatis — — beatæ — — — futuri — — — — — — — ſunt
          - Quanta — — — — — — — eſſe debeat — — — — — — — Qualis
            - (Quanta) Magna multitudo, quę ad beneuiuendũ in ciuili ſocietate ſit ſeipſa cõtenta (αὐτάρκης) perſpicique ſine magno negotio poſſit, vt noti inter ſe oẽs ciues ſint ad munia ciuitatis probè abſoluenda, hoc eſt ad reddenda iudicia, magiſtratusque creandos, atque exercendos.
            - (Qualis) Qui ciues futuri ſunt beatæ ciuitatis, ĩ animo ſimul, & intelligentia ad libertatem ſuam tuendam, ciuilemque ſocietatem optima ratione adminiſtrandam valere plurimũ debent: cuiuſmodi quidem ingenia, frigore, caloreque aptè permixta, in medijs, ac temperatis regionibus, veluti in Græcia, naſcuntur.
        - Sine quibus ciuitas beata prorſus non conſiſtit,
          - Sex ſunt hominum genera neceſſaria huiuſmodi ciuitati ob totidem munera, ac res, ſine quibus ipſa eſſe non poteſt.
            - Agricolæ, ob alimentum. { Cum quibus intellige etiam paſtores, vt ſuprà annotaui. }
              - Hos expedit eſſe
                - Primùm Seruos { Publicos in publicis / Priuatos in priuatis } agris.
                - Deinde Barbaros { Nationum diuerſarum / Animi abiecti, & ſummiſſi } Tales enim ſi fuerint
                  - Vtiliores erunt ad opus conficiendum.
                  - Periculum aberit, ne quid noui moliantur.
                - Poſtremò Accolas, & vicinos.
              - Duo hæc genera, agricolæ, opificesque nullo pacto ciues, aut partes ciuitatis beatæ eſſe poterunt, ſed miniſteria tantum, & inſtrumenta: — Quia
                - Neutrum fælicitatis, quæ in actione, vſuque perfecto virtutis conſiſtit, eſt particeps.
                - Opificum vita { Ignobilis eſt. / Virtuti ferè eſt contraria.
                - Agricolis otium non ſuppetit — — Ad { Comparandam frequentibus actibus virtutem. / Munera ciuilia obeunda.
            - Opifices, ob alia vitæ inſtrumenta. { Annumerare his debemus forenſes omnes, & mercenarios, & maritimam turbam. Hi verò annumerantur, quia pauci omnino commorari iſtorum trium modorum homines debent in beata ciuitate. }
            - Bellatores, ob imperium domeſticum, & iniurias externas.
            - Locupletes, ob ſumptus neceſſarios in vſus ciuiles, & bellicos.
            - Sacerdotes, cunctis præferendi, ob diuinum cultum.
            - Indices, ob indicationem,
              - { Fusè ſumpto hoc vocabulo iudicationis, vt indicationem omnem publicam notat. quæ vel eſt de iuſtis rebus, cauſisque, & controuerſijs litigantium, Iudicibus, qui propriè ſic nominantur, demandata: vel eſt de vtilibus, & honeſtis ad ciuitatem attinentibus, propria Conſultorum, & deliberationum publicarum: vel de ijſdem eſt cum certo imperio, aut procuratione, qualem Magiſtratus habent. Cur verò hac tria coniunxerit Philoſophus hac in parte; & ab ijs tamen ſeparauerit Sacerdotes, qui in Magiſtratibus numerabantur; cauſa eſt in promptu: nam his tribus muneribus eadem ætate ciues beatæ ciuitatis funguntur; ſacerdotio, diuerſa. }
            - (Bellatores, Locupletes, Sacerdotes, Indices:) Quæ quatuor genera ſola, et ab alijs duobus, ex inſtituto antiquorũ Aegyptiorum diſtincta, — Eſſe debere
              - Partes beatæ ciuitatis, per ſe liquet: — Quia ſola ſint virtutis, beatitudinisque à virtute manantis capacia.
              - Eoſdẽ homines in beata ciuitate, nõ eodẽ tamẽ, ſed diuerſis tẽporib⁹, et prout naturæ ratio poſtulat, expedit ſimul, ac iuſtũ, neceſſariumque eſt: — Vt
                - Locupletes ijdem ipſi; quorũ ſunt agri, et poſſeſſiones, et q; opib⁹ abũdè inſtructi virtutis, felicitatiſque eſſe participesquẽt
                  - Iuniores dũ fuerĩt, virib⁹ q; corporis valebũt, quę armis tractãdis sũt neceſſarię, — Sint { Bellatores, & Magiſtrat⁹ etiã quoſdã obtineãt, q iunioribus cõmitti ſolent.
                  - Seniores facti, & ætate prudentiam adepti, qua indiget indicatio, — Fiant Indices, hoc eſt { Conſultores. / Indices. / Magiſtratus primarij.
                  - Senes lõgeui, & quaſi emeriti, alijs munerib⁹ reipub. functi, in cultu diuino exhibendo, qđ ſolis ciuibus permitti æquũ eſt, requieſcant: — Et creëtur — Sacerdotes.

- Locus
  - Urbs
    - Cuius
      - Situs
        - Ad
          - Mare. Sit maris particeps,
            - Euehendis, inuehendisque facilè fructibus, lignis, cæterisque rebus ad vitam vtilibus, vſus ſui gratiâ tamen, non mercaturæ alijs instituenda.
            - Auxilijs accipiẽdis, mittendisq; ab omnibus, & in omnia loca.
            - Incõmodis vtrinq;, vel ab altera ſaltem parte in hoſtes afferẽdis.
            - Copijs naualib' certo numero, et vitæ ſuæ cõuenienti babẽdis
              - Ad
                - Res ſuas tuendas.
                - Vicinos in metu cõtinẽdos.
                - Amicis auxilia etiam hac parte ferenda.
            - Ne verò ex peregrinorum, & turba naualis frequentia detrimenta vlla accipiantur; Naualia, portusq; opportunis locis ædificantor, & muniuntor: vt illi neque oppidum habitent; neque ſint valde remoti.
          - Regionẽ ſuã. Sit poſita opportunè ad ſuã regionẽ,
            - Inuehendis facilè vtilibus rebus, quæ in agris naſcuntur.
            - Auxilijs in quanque partem illius mittendis.
          - Seipſam.
            - In orientem Solem; non minus in ſeptentrionem, ad ventos ſalubriores vergat. — Sanitatis causâ.
            - Aquarum naſcentium, & fluentium intimam, copiam contineat
              - Salubrium. Si verò oẽs nõ ſunt ſimiles; vel, quæ ſunt, nõ ſufficiũt; neceſſeq; eſt vti collectis, aut alius generis: eas diuidũto; ſalubrioresq; alimẽtis; minus ſalubres alijs vitæ vſib' aſſignato. — Sanitatis causâ.
              - Sin minus; ciſternas imbribus accipiendis magnas, & multarum aquarum capaces, quæ nunquam oppidanos deficiant, extruunto. — Bellicarum actionum, & tandem cuſtodiæ causâ.
            - Exitus oppidanis faciles; acceſſus hoſtibus difficiles habeat. — Bellicarum actionum, & tandem cuſtodiæ causâ.
            - Obſideri, oppugnarique difficilè poſſit. — Bellicarum actionum, & tandem cuſtodiæ causâ.
            - Vias omnes plateas, angiportus commodos habeat tam inter ſe, quàm ad quaſque alias oppidi partes. — Ciuilium actionum causâ.
      - Ædificia
        - Munita loca.
          Quemadmodum arces paucorum potentiæ, & vnius principatui conueniunt; locique æqualitas ſtatui populari: ita firma loca plura optimatum reipublicæ ſunt accommodata.
        - Domuum priuatarum ſeries, & forma.
          Domuum priuatarũ ſtructio inſtituetur eos, quos in rebus ruſticis ordines vitiũ quidã appellant: vt, ad cõmoditatẽ quidẽ, & gratiã, Hippodamij, recentisq; modi, eas elegãter diuidẽtis; ad ſecuritatẽ tũt aduerſus hoſtes, modi antiqui, difficiles exitus, difficilioresq; adit' ijs, qui illos nõ norũt, habẽtis, ſit particeps.
        - Mœnia.
          Cincta ſit muris vrbs, turres, & propugnacula, locis opportunis diſpoſita habẽtibus, qui & ornatũ ei addat, & tutã reddãt — Aduerſus
            - Improuiſas hoſtium incurſiones.
            - Multitudinem multo maiorem hoſtium, quam ſit habitantium multitudo.
            - Tormenta, & machinas bellicas vrbium expugnandarum, nuper excogitatas.
            - Cupiditates, & inuidentias multorum: qui, quos paratos, inſtructosq; nouerũt, non aggrediuntur.
        - Ædes diuinæ.
          Sint diuinæ ædes, exceptis ſacellis, quæ lege ſe parantur, & oraculis Pythicis, honorifico, editoque loco, ac vicinis vrbis partibus munitiori exædificatæ.
        - Cœnationes, ſiue Curiæ, et Sedes.
          - Sacerdotum συσσίτια, ideſt cœnationes, vel curias iuxta ædes ſacras decet eſſe ædificatas.
            - ⟨ Vocabuli, συσσίτια triplex omnino eſt ſignificatio. aliquando enim notat certas hominum multitudines, in quas populus diſtribuebatur, quas ſodalitates appellant Latini: aliquando loca, adesque certas in quas publice conueniebant ad ſua publica obeunda munia, & in quibus publicè epulabantur vel illa ipſa ſodalitates, vel collegia aut magiſtratuum, aut ſacerdotum: has curias Romani dixerunt. Poſtremo ſignificat illas ipſas publicas epulas. Primo modo vſurpatum eſt illud vocabulum ſuprà in Tabula 4. Secundo vſurpatur hic. Tertio vſurpabitur in Tabula proximè ſequenti. ⟩
          - Magiſtratuũ
            - Principalium συσσίτια, ideſt cœnationes, & curias, eodem in loco, quo diuinæ ædes ſitæ ſunt, ædificatas eſſe decet.
            - Eorum, qui contractibus, qui pluribus litium, & in ius vocationibus, qui rebus fori, vrbis ædificijs, cæterisque ſimilibus rebus præfecti ſunt, ἀρχεῖα, ideſt curias, aut ſedes circa forum rerum venalium ſitas eſſe decet.
          - Bellatorum συσσίτια, ideſt cœnationes, & ſedes in ipſis propugnaculis, turribusque, quibus mœnia diſtincta ſunt, ſint exædificatæ.
        - Fora.
          - Forũ liberũ à cõmercijs, et a vulgari turba, ſeparatũ, cæteris actionib' deſtinatũ, ſitũ ſit ſub loco ædiũ diuinarũ, curiarumq; magiſtratuũ principaliũ.
          - Forum rerum venalium, quod etiam neceſſarium vocant, diuerſum, & ſeparatum à libero, locum habeat opportunum, quò congeri facilè poſſint & quæ à mari, & quæ à terra mittuntur.
  - A

A

- Regio, agerque.
  - Ager
    - Quantus
      - Magnitudine.
      - Multitudine.
      - Tantus ſit, & tam varius,
    - Qualis
      - Fertilitate. — Ferax ſit omnium rerum.
        - (both of the above:)
          - Vt poſſint incolentes in otio liberaliter ſimul, & temperanter viuere.
          - Vt habitatoribus nihil deſit eorum, quæ ad vſus vitæ humanæ requiruntur.
      - Forma. — Eam habeat formam, — Vt ſit
        - Aditu hoſtibus difficilis.
        - Exitu ciuibus facilis.
        - Perſpectu facilis, hoc eſt, vt in omnes eius partes auxilium ferri facilè poſſit.
        - Exportationi, inuectionique fructuum, & aliarum rerum neceſſariarum commodus.
      - Situ.
        - Oppido ſit aptè ſubiectus, — Ad
          - Securitatem.
          - Communionem vſuum, ac rerum.
        - Mari ſit vicinus ob eaſdem cauſas, ob quas vrbem dictum eſt vicinam eidem mari eſſe debere.
    - Diſtributio.
      - Diuidantur agri – In
        - Publicos. — Atque horum rurſus duæ fiant partes:
          - Altera ſit deſtinata ſumptibus —
            - Diuini cultus.
            - Concœnationum, συσσιτίας: quas, ab Italo œnotriæ rege primùm inſtitutas, in omnibus bene ordinatis ciuitatibus adeſſe debere omnes conſentiunt.
        - Priuatorum ciuium: quorum ſingulis binæ partes agri aſſignentur; — Alteræ ad
          - Extremos fines:
          - Vrbem: — —
          - Vt
            - Pari iure omnes vtantur.
            - Finitimorum ad bella concordes ſint.
  - Aedificia.
    - Propugnacula, ſiue caſtella quædam, ac munita loca, φυλακτήρια.
    - Sedes, ſiue Cœnationes, συσσίτια. —
      - Agrorum præfectis, quos quidam ὑλωροὺς, quidam ἀγρονόμους vocant, exædificata hæc eſſe in regione ad cuſtodiam oportet.
    - Fana. — Diſtributa per agrum fana eſſe oportet, dicata — Partim
      - Dijs.
      - Heroibus.

[Pauca hæc de huiuſmodi rebus pro materia, & tanquam fundamentis ciuitatis beatæ ſatis ſunto: quas non intelligere, ſed efficere arduum eſt, atque in fortunæ poteſtate poſitum. Cætera perſequi accuratè; aut in his diutius morari, inane eſſet, ac ſuperuacuum.]

TAB. XX.

TABVLA XX.

Tab. 19ª.

RES, quæ beatæ ciuitati eſſe debent

Pro

Forma.

- Adminiſtrationis, ſiue reipublicæ ciuitatis beatæ modus.
  - Melior certè eſſet regni, aut optimatum ſtatus; atque eoſdem ſemper imperare, alios ſemper parêre; ſi vnus, multiúe, quibus imperium cõmitteretur, pro verorum regum, verorumq; optimatum conditione, tantò alijs corpore, & animo antecellerent, quantò Dij, Heroesque hominibus antecellunt: vt illorum excellentia cunctis, qui parêrent, eſſet manifeſta.
  - Sed quoniam difficillimè, aut prorſus nullo pacto viri tam egregij reperiuntur; præſtabit, vocatæ reipublicæ modo, ciues omnes viciſſim imperare, & parêre; adhibito in hac viciſſitudine (quandò omnino potiores eſſe, qui imperium tenent, oportet) ordine, & diſcrimine, quod natura facit, & de quo dictum eſt ſuprà; vt pareant iuniores, ſeniores imperent.
  - Eſt autem hæc forma adminiſtrationis
    - Iuſta.
    - Tuta.
    - Cõmoda.
    - Nam
      - Similibus, & paribus æquum eſt tribui ſimilia, & paria.
      - Indignatur nemo, qui propter ætatem pareat; multo minus, ſi ipſe eodem modo prouectiori ætate ſit imperaturus: nec nouis rebus rebus ſtudet.
      - Diſciplina eadem quodammodo erit omnium ciuium, qui omnes imperare, ac parêre debent. tum ex veteri adagio rectè quiſque imperabit, qui priùs fuerit imperio ſubiectus.
- Probitas ciuitatis beatæ: quod non amplius fortunæ: ſed ſcientiæ, atque conſilij eſt opus.

Eſt porrò ſtudioſa, probaque ciuitas, cuius ciues omnes probi, & ſtudioſi ſunt. Tum verò ad extremum eadem eſt virtus optimi ſimpliciter viri, & ciuis rectè imperantis: omnes autem beatæ ciuitatis ciues priùs parêre, deinde imperare debent, vt poſitum fuit.

Quamobrem neceſſe eſt ciuitatem beatam, &, vt beata ſit, probam inſtituenti,

- Quis ſit optimæ vitæ finis: quem ſanè eundem eſſe ſingulis priuatim hominibus, & vniuerſæ ciuitati; viro optimo, & optimæ reipublicæ, planum eſt.
  - Continetur hic finis multis rebus; alijs magis, alijs minus: Quæ ſũt
    - Virtutis partium animæ — Per ſe
      - Haudquaquam compotis rationis, ſed quæ tamen rationi parêre queat.
      - Compotis rationis
        - Partis, & rationis actiuæ.
        - Partis, & rationis contemplatiuæ.
    - Actiones illarum virtutum, & animæ partium.
      - Actiones propriè.
      - Contemplationes.
    - Agendæ res
      - Neceſſariæ, & vtiles.
      - Honeſtæ ſimpliciter.
    - Vita humana. — Quæ diuiditur vniuerſa — In
      - Bellum.
      - Pacem.
      - Negotium.
      - Otium.

Conſyderate

Ad hæc omnia genera, parteſque cuiuſque generis vtraſque, tanquam ad ſuos proprios ſcopos, ſpectare ciuilis philoſophus, & legumlator debent in condendis legibus, ciuitatibuſque, & hominibus rectè inſtituendis; denique in pueris, cęteriſque ętatibus, quę eruditione etiamnum indigeant, erudiendis: magis tamen ſpectare ad poſteriores ſemper partes, quæ prioribus meliores ſunt, & in quas illę diriguntur; negotium in otium; bellum in pacem; neceſſaria, & vtilia in honeſta; actiones in contemplationes; virtutes partis animæ rationem audientis in virtutes partis habentis per ſe rationem; & huius illæ, quæ ſunt rationis actiuę, in eas, quę ſunt rationis contemplatiuę. In quibus quidem partibus contemplatiuæ virtutibus, rebus ſimpliciter honeſtis, pace, otio. contemplatione, ideſt ad extremum in otio, in quo, ſolidę contemplationis actu frui, nobis datur; ſitus eſt propriè finis optimę vitę, qui eſt perfectiſſima ſumma cum voluptate intelligentia, quam beatitatem appellant. Et quum ad reliqua etiam, ſine quibus fortaſſe hęc haberi non poſſent, atque vt in omnem euentum, aleamque fortunę ſit parata ciuitas noſtra, idoneam eam reddi oporteat: tamen huc maximè vocanda eſt, ac perducenda; vbi, feliciſſimè requieſcens, excellentiſſimis bonis fruatur.

Sit igitur beata ciuitas cumulata

Virtutibus ad otium, iucundamque vitę traductionem facientibus.

Cuiuſmodi ſũt illę —

Quibus eſt opus – In:

- Negotio, & bello: — { Fortitudine, & Tolerantia } QVO- { Multa ex iis, quę neceſſaria ſunt, requirũtur, vt otioſis eſſe nobis liceat: atq; otium ex veteri adagio ſeruis non ſuppetit: fiunt autem, qui fortiter pericula ſubire nequeunt, ſerui inuadentium.
- Otio, & pace: — { Philoſophia } NI- { Propriũ eſt philoſophię mun⁹, honeſtiſſ. beatiſſ. māq; in otio vitā nobis ſuppeditare, vt bonorũ otium copia otioſi, & tranquilli verè fruamur; nec videamur tunc temporis mācipijs ſimiles, ſenſuũ voluptatibus, luſionibus, ſomno, & deſidia vitā traducētes.
- Vtroq; tēpore; ſed magis in pace, & otio: { Temperantia, & Iuſtitia. } AM.- { Bellum iuſtos, & temperantes eſſe cogit: otium cum pace, & ſecunda fortuna contumelioſos magis reddit.

Quo pacto — — quibuſque rebus — — viri boni — — fiant, — — & finem — — propoſitum — — aſſequantur.

Tres ſanè cauſę ſunt, quę viros probos faciunt; quaſque conſentire inter ſe ad virtutem colendam oporteret; nam aliquando diſcrepant:

- Natura. — Naſci hominem oportet; & certo quodam modo corpore, atque animo affectum.
- Mos, ſiue conſuetudo. — Mores aliquando certam naturę procliuitatem in contrariam mutant: aliquando ancipitem, & nutantem propellunt in alterutram.
- Ratio, ſeu diſciplina. — Ratione ducitur homo ad multa facienda pręter naturam, & pręter mores; ſi melius id fore ſibi perſuaſum fuerit.

Quoniam igitur cuiuſmodi natura, atque ingenio naſci deberent, qui maximè omnium viri optimi, beatęque ciuitatis ciues futuri eſſent, antè eſt conſtitutum: supereſt, vt quæ ad eruditionem attinent, mores, diſciplinaſque comprehendentem, percurrantur. Antecedit autem generatione appetitus, in quo mores ſuſcipiuntur mentem, & rationem, quę propriè ſuſcipit diſciplinam: & corpus: quod prout variè conſtitutum, affectumque fuerit, ita variè prodeſt, obeſtue vtrique, tum appetitui, tum rationi ad illa ſuſcipienda; vtrunque antecedit. Ergo prius de corpore, vt optimam, quantum adiuuari conſilio poteſt, conſtitutionem nanciſcatur, ideſt de procreatione, & alitura futurorum ciuium; deinde de appetitu, eiuſque aſſuefactione; tandem de ratione, diſciplinaque præcipi oportet: de corpore tamen, appetitus cauſâ; de appetitu, rationis gratiâ; propterea quòd etiam naturâ animus corporis, ratio appetitus eſt finis.

Prouideat ergo publicè noſtrę ciuitatis legumlator &c. Tabula 21.

TAB. XXI.

Tab. 20ª.

TABVLA XXI.

PROVIDEAT *ergo publicè noſtræ ciuitatis legumlator futurorum eius ciuium*

- *Corporibus* — *hoc eſt*
- *Inſtitutioni morũ rectę, ſiue educationi; animũ, appetitũq; attingenti: vt appetitus probis moribus aſſueſcat.* — *Secunda pars huius Tabulæ xxi.*
- *Diſciplina, & ſtudijs; quę ꝓpriè ad rationẽ, mẽtemq; ptinẽt.* — *Tabula 22.*

Procreationi; vt optima, quantum fieri poterit, naſcantur; & ſimul matrimonijs:

Legibus poſitis

- *Eorum* — *De*
  - *Tempore conueniendi in matrimoniũ,*
    - *Aetatis ipſorum, qui conueniunt.*
      - *Circiter ætatem annorum, mulieres decem & octo; viri ſeptem & triginta matrimonio copulantor.* — { *Quod attinet ad*
        - *Differẽtiã annorũ circiter viginti.* — *Vnde ſeditiones, et diſcordię iter eos orirẽt.*
          - *Ne alteri prius alteris.*
          - *Sed ſimul vtrique.* — *Ad ſua ætatũ tempora perueniant, in quibus generandi vires eos deſtituunt.* — *Quę tempora magna ex parte ſunt Annus*
            - *Viris* — *Septuageſimus.*
            - *Mulieribus* — *Quinquageſimus.*
        - *Definitionem ætatum.*
          - *Vigent ijs ætatibus vtrorumque corpora.*
          - *Si iungatur*
            - *Iuniores:*
              - *Procreabũt filios nõ idoneos noſtrę ciuitati ſed imperfectos tã corpore, q̃ aĩo, fœminei plerũq; gnr̃is, et corporis puſilli.*
              - *In partub' laborabũt magis adoleſcẽtulę, et plures ĩteribũt.*
              - *Intemperãtiores mulieres ſient, conſuetudini venereę à teneris aſſuetæ.*
              - *Incremẽto corporũ virorũ obſtabit coitus inter augeſcendum vſurpatus.*
              - *Verecundia honoreq; minori, quã deceat, filij parentes proſequentur.* } *Ob ꝓpinquas ętates filiorũ et parẽtũ.*
              - *Domeſtica adminiſtratio plena cõtẽtionũ erit.*
            - *Seniores.* — *Nõ poterunt* { *Filij parẽtib. gratiã referre.* / *Parentes filijs opitulari.* } *Ob nimiã diſtantiã ætatũ inter parentes & filios.*
    - *Anni.*
      - *Hyberno tempore nuptias faciunto: et procreationi liberorũ magis operam danto.* — { *Quęrẽda eſt ratio à medicis, & philoſophis naturalibus.*
  - *Qualitate.*
    - *Corporum virorum, mulierumque, qui liberis operam ſunt daturi.*
      - *Habitudine ſunto nec athletica, nec valetudinaria, imbecilla'ue, ſed media inter iſtas; laboribus exercitata, non fracta; & exercitata quidem, idoneaque non ad vnum tantùm opus, vt illa athletarum, ſed ad omnia libero homine digna.*
    - *Temporis anni, quo nuptias confici, & procreationi operam dari cõuenit.*
      - *Borealibus ventis potius, quàm auſtralibus hęc ſiunto.* — { *Petendæ ſunt à naturalibus philoſophis, & medicis.*
  - *Grauidis mulieribus.*
    - *Grauidæ mulieres*
      - *Victu pleniori vtuntor.*
      - *Ambulationibus exercentor, ſi nõ alijs, cõfecto ſingulis diebus quodã ſpatio Deorũ venerãdorũ gratia, qui generationi præeſſe putãtur.*
      - *Mentem tranquillam, vacuamque à curis habento.* — { *Fœtus à prægnante matre ſic bona, & mala ad ſe trahunt; ſicut ſtirpes à terra.*

RA- TI- O- NES HA- RVM LI-

- Exponendis, tollendis'ue natis.
  - Nihil mancum, læſum'ue alunto. — { Eiuſmodi homines ſunt inutiles reipublicæ. { At plus, quàm vtilitati, charitati, & humanitati tribuendum eſt. }
- Multitudine filiorũ.
  - Definiri procreandorum filiorum multitudinẽ oportet ad ciuitatis, regionisque fortunam, & magnitudinem. — O- — { Ne inops, & egena pro beata, & vberi ciuitas redderetur.
  - Si quibus aliquid vltra præſcriptum numerũ in vtero conceptũ fuerit, vetitũque ſit lege, aut more, filios exponi; abortionẽ eius, quod fuerit conceptum, antequam ſenſum, & vitam accipiat, faciunto. — V- — { Delere fœtum, vbi iam ad ſenſum, & vitam peruenerit; nefarium eſt. { ſed & antequam hæc accipiat, perimere; humanitati, ac naturæ prorſus repugnat, non ſolùm legibus, & ſanctæ religioni noſtræ. }
- Tempore deſiſtendi à liberorum procreatione.
  - Annum quinquageſimum natus vir procreandi ſtudiũ apertè relinquito: atq; in poſterum valetudinis gratiâ, vel ob aliã huiuſmodi cauſam complexu venereo vti putator. — M. — { Vt iuniorum, ſic ſeniorum filij imperfecti tum corpore, tum mente; confectorum autem ætate etiam imbecilli generantur.
- Fide coniugali, ſine Adulterijs.
  - Cum alia, vel alio conſuetudinem habere.
    - Dum coniuges erũt & vocabuntur: — In rebus turpiſſimis habetor.
    - Intra tempus filios procreandi: — Ignominia notator pro criminis magnitudine.
  - AT- — { Vt honeſtas, iuſtitia, concordia inter coniuges ſeruetur: & ne de filijs patres dubitare poſſint.

Alituræ, ideſt educationi puerorum, quã corpus ſpectat.

His, & huiuſmodi alijs iuſſionibus, quas pædonomi obſeruari faciant.

- Pueri in
  - Prima ætate, ſtatim ab ortu.
    - Cibo ſibi accõmodatiſſimo, cuiuſmodi eſt lac, ſed vini experte aluntor. — QVE — { Vires corporũ auget cibus, qui eſt corporib᷒ accõmodatiſſimus: eſſe aũt eiuſmodi lac, perſpicitur — Ex vſu { Animaliũ reliquorũ. Gentiũ bellicæ habitudini ſtudentium. — Vini expers eſſe debet ad cauendos morbos.
    - Inſtrumentis quibuſdam, vt faſcijs, aut alijs etiã magis artificioſis, lege, more'ue definitis, corpora eorum colligantor, & cuſtodiuntor. — IVS- — { Ne membra propter teneritatem diſtorqueantur.
    - Plorare, clamareque legibus ne prohibentor. — ST- — { Sunt hæc quædam corporum exercitationes: ſiquidem ſpiritus contentio vires ſuggerit laborantibus.
    - Motionibus, quæ cadere in eam ætatem poſſint, exercentor. — O- — { Ad diſcutiendos noxios humores: calorem intimũ excitandum: vires firmãdas.
    - Frigoribus ſtatim aſſueſcunto. — N- — { Prodeſt aſſuetum eſſe in poſterũ ad valetudinẽ, & ad munera militaria, aliaſq; vitæ neceſſitates commodè obeundas, & ferendas.
  - Sequẽti ætate vſq; ad annũ quintũ.
    - Nec diſciplinæ, nec laboribus coactis traduntor. — V- — { Quibus incrementa corporum impedirentur.
    - Motionibus quibuſdam, tãtis modò, qui diſpellere deſidiam poſſint, nec obſtare incremento tum per ludos, tum per actiones alias exercentor. — M.
    - Fabellis, narrationibusque quibuſdam permulcentor. — { Valetudinem, incrementumque corporum adiuuãt motus, & animi oblectatio.

{ Galenus de libris de ſanitate tuenda multa perſequitur, quæ ad primam huius xxi. tabulæ partem pertinent: & in multis conſentit, in quibuſdam etiam diſſentit à Philoſopho noſtro. }

SECVNDA PARS TABVLAE XXI.

SECVNDA PARS TABVLAE XXI.

Inſtitutioni morum rectę, ſiue educationi animum, appetitũque attingenti, vt appetitus probis moribus aſſueſcat, { *Prouideat noſtræ ciuitatis legumlator.* }

Hiſce, atque alijs ſimilibus legibus, quas pædonomi obſeruari curent.

RATIONES

Pueri

- *Cum ſeruis quam minimum verſantor: atque hac in re magna cura adhibitor vſque ad ſeptimum ętatis annum; quo tempore neceſſariò domi aluntur.* — { *Ne ex illorum conſuetudine teneri ipſorum animi inficiantur.*
- *Ludi, & fabellę, quibus vſque ad annum quintum ętatis exercentur, ac oblectantur, carum rerum, ſtudiorumque, in quę poſtea incumbendum fuerit, imitationes, & indicia quædam ſunto.* — { *Veris functionibus aditum aperient.*
- *Diſciplinarum, quibus inſtitui debent. ſpectatores ſiunto duobus annis, qui ſunt à quinto ad ſeptimum.* — { *Animaduerſio hæc, & contemplatio, amorem, deſyderiumq́; illarum ipſarum diſciplinarum in puris, cupidiſque animis excitabit.*
- *Illiberalibus, turpibus, nefarijs auditionibus, proſpectionibusque vniuerſis vſque à prima ętate omnino arcentor.*

Atque hac potiſſimùm de cauſa

- *Sermones turpes, & flagitioſos ęque, ac res cuncti, qui ciuitatem noſtram incolunt, vitanto; maximè autem adoleſcentes ne quid huiuſmodi dicunto, aut audiunto.*
  - *Qui ſecus fecerit è numero ingenuorũ*
    - *Ea ętate, quę ad comeſſationes non admittitur,* — *Punitor* — *Ignominia aliqua, & verberibus.*
    - *Maior ea ętate,* — *Punitor* — *Ignominijs illiberalib⁹: ppterea quòd ſeruiliter viuat.*
- *Statuæ, & picturæ obſcenæ omnes è ciuitate noſtra exterminantor, preter eas, quę apud Deos quoſdam fuerint, quibus lex etiam laſciuiam tribuit. His verò pro ſe, & liberis, & vxoribus ſacra facere prouectiętate ius habento.*
- *Iamborum, comediarum, & ſi quę alie fuerint obſcenę fabulę ſpectatores iuuenes ne ſunto, antequam ętas eos diſcumbendi, & compotationis participes fecerit, reddideritque eruditio tutos à nocumentis, quę ex huiuſmodi rebus naſcuntur.*

HA-RVM LE-GVM. — { *Prima quæque maximè à nobis diliguntur: & proxima inter ſe eſſe hæc videntur, naſcique alia ex alijs; ſpectare, audire, dicere, facere turpia.*

{ *Sed ſunt hac rudimenta, & præparationes quædam morum, viam munientes veris moribus: qui veri mores deſinunt tandem in illas ipſas morales virtutes, quibus contineri primam partem optimi finis, ſuprà propoſitum fuit.* }

TAB. XXII.

h

TABVLA XXII.

Tab. 21ª.

DISCIPLINAE, & ſtudijs, quæ propriè ad rationem, mentemque pertinent, prouideat publicè noſtræ ciuitatis legumlator;

Iuſſionibus huiuſmodi

- Diſciplinarum, et artium in vniuerſum
  - Vtiles ad vitam
    - Neceſſarias
    - Vtiles tãtùm
      - Illiberales, quę obeuntem ipſarum opera ſordidum efficiunt, ideſt quęcunque corpus, aut animum, aut mentem liberorum hominũ ad vſus, actionesq́; virtutũ minus vtiles reddunt, ſiue neceſſarias, vt piſtoriã, ſiue vtiles tantùm, vt vitriariam, } Ne diſcunto.
      - Liberales, quæ obeuntem ſordidum non efficiunt, tam neceſſarias vt arithmeticam, geometriam, quàm vtiles tantùm, vt paleſtram, rhetoricen,
  - Pertinẽtes ad ciuiles virtutes, .i. ciuilẽ diſciplinã.
  - Excellẽtium & eximiarũ rerũ, ideſt philoſophiam,
    - Perfectè, quoad poterint, & vniuerſo vitę tẽpore diſcũto; philoſophiã tamẽ p ſe cui in actu cõſiſtit sũmᵘ apex optimi finis. atq; ei, quotieſcũq; otiũ ſuppetet, ſe totos tradũto.
      - Abſolutè, vt toti illis hæreant, —— Ne diſcunto.
        - Quod tamen ſi quiſpiam fecerit
          - Sui, vel amicorum, vel virtutis, & beneficentiæ causâ: Non eſt illiberale.
          - Propter alios, pecuniarum, vel aliarum rerum, quę pecunijs æſtimentur gratiâ: Mercenarium eſt, & ſeruile.
      - Quadantenus, & vſque ad vigeſimum quintum ætatis annum } Diſcunto.
- Diſciplinarũ illarũ; nominatĩ, quibᵘ erudiri pueri, et adoleſcẽtes cõſueuerunt,
  - Grammaticam,
  - Pictoriam, ſeu figurãdi peritiã,
    - Tanquam vtilẽ ad vitam multis in rebus,
      - Vt ad
        - Quæſtum, ——
        - Domeſticam curam, ——
        - Doctrinas, ——
        - Ciuiles actiones multas, — Et ob has magis, —— } Diſcunto.
      - Vt
        - Ne — Fallantur in emendis & vendendis rebus, quæ 'lè ' ὠνἰ'ν Gręcis dicuntur. ——
        - Ad
          - Iudicandum melius de artificum operibus,
          - Pulchritudinem corporum contemplandam, } Et ob hæc magis ——
  - Gymnaſticæ, — Habitum
  - & miniſtræ eius
  - Pędotribicæ, — Actiones
    - Corporis certo quodam modo afficientibus,
      - Tanquam vtilibus
        - Nõ ad
          - Athleticum corporis habitum, vt multæ ciuitates faciunt,
          - Feritatem, vt faciunt Lacones,
        - Ad —
          - Sanitatem
          - Bonum corporis habitum,
          - Robur,
          - Fortitudinem.
            - Operã danto, exercentes ſe
              - A ſeptimo ętatis anno ad pubertatem
                - Leuioribus certaminibus.
                - Remotis victu, laboribusque coactis: — Ne augeſcentibus ſint impedimento.
              - A quarto ãno poſt pubertatẽ, quũ ijs tribᵘ annis in alias diſciplinas incubuerint, } Laborum & ciborum certa neceſſitate.

  { De pædotribice vide Galenũ in lib. ad Thraſybulũ, & in lib. ij. de tuenda ſanitate: nam hic interpretes oẽs hallucinantur. }

  - Muſicæ
    - Non vt neceſſariam, vtilem've ad vſus vitę communes: nullam enim propriè vtilitatem affert, niſi fiat mercenaria.
    - Vt
      - Liberalem, & honeſtam, Iucũdiſſimam naturâ.
        - Propter ipſam, ideſt hoc ſolùm nomine, quia eſt res honeſta, & liberalis, & maximè iucunda ſine nocumento.
        - Ludum, & requietem medentem moleſtię, quę ex laboribus naſcitur; non tamen ſimilem ei, quam faciunt ſomnus, largior vini potus, & ſaltatio, ſed multo præſtantiorem.
        - Virtutem ciuilem & probos mores:
          - Quatenus in rhythmis, & cantibus vel ſolis, vel maximè omniũ ſenſibilium ſunt verę ſimilitudines affectuum, virtutum, vitiorum, ac denique cunctarum rerum, quę ad mores pertinent.
            - Vnde vim habent rhythmi, & cantus,
        - Ad
          - Aſſuefaciendi nos per has imagines, vt gaudeamus, exindeq́; amemus, odio habeamus, iudicemus rectè, & quemadmodum oportet, de probis moribus, honeſtisque actionibus: quę omnia ſunt virtutum opera.
          - Afficiendi nos ſtatim qualitate quadam ad mores pertinente;
            - Alij aliter pro varietate modorum, ac ſimilitudinum; & alios magis, alios minus, pro ingeniorum varietate.

Vt

- Cantus Olympi — Enthuſiaſmum in animum inducebāt: qui eſt affectio quędā moris in anima.
- Concentuum — gignunt in animo
  - Phrygius — Enthuſiaſmum.
  - Mixolydius — Mœrorem, & luctum.
  - Remiſsiores cōcentus — Languorem.
  - Doricus — Medium et conſtātiſs. habitū.
- Rhythmorum — alij animum
  - Sedāt & conſtantē reddūt. — Liberaliores.
  - Concitant in motus — Importuniores.

- Beatitudinem: — Ad { Vitam in otio, beatitudinem continente, liberaliter traducendam, ideſt veluti appendicem quandam neceſſariam, ſi non partem ipſius beatitudinis. / Diſciplinam, ſiue ad intelligendi; & contemplandi actum: in quo propriè beatitudo ipſa conſiſtit. }
  (quæ in ſe cū dignitate voluptatē hī)
- Purgationem, & commotionem animorum, Ne diſcunto: Sed, alijs, ideſt proprijs muſicæ profeſſoribus operantibus, hęc aliquando remedia, aliquando oblectamenta viliorum vrbis noſtræ hominum adhibentor & permittuntor.

Muſicam Diſcunto

- Eatenus,
  - Vt ſtudium ipſius { Impedimenti nihil afferat — Ad actiones futuras. / Corpus ſordidum, & inutile non efficiat — Ad exercitationes { Bellicas / Ciuiles } Ad { Vſus ſtatim. / Diſciplinas poſtea. } }
  - Quoad honeſtis cantibus, & rhythmis gaudere queant; non ſolùm cōmuni muſicæ gaudio, quo oblectantur etiam quędā belluæ, & mancipia, & pueri.
- Sic, Vt
  - Iuniores operibus fungantur, canentes etiam ipſi, & inſtrumenta pulſantes, dum fuerint iuniores: — Quo { Occupata in his maneat ętas iunior, quæ quieſcere non poteſt. / Iudices meliores euadant earū rerum, quæ ad muſicam pertinent, indeq; gaudere magis poſſint. }
  - Seniores facti { Operibus fungendis abſtineant. / Vim habeant rectè iudicandi, & gaudendi, ex diſciplina, qua in priori ætate inſtituti fuerint. }
  - Tria hæc ſemper ſpectentur { Quid fieri poſſit ab vnoquoque. / Quid quenque deceat. / Quid ſit medium, aut medio propinquius. }
- Operibus fungentes
  - Simplicibus, & honeſtis, quæ probos auditores faciunt.
  - Non { Certaminum artificum proprijs. / Admirandis, & exquiſitis, quæ in certamina, & ex his in diſciplinam proceſſerunt. } { Cauſa eadem, quæ infrà in inſtrumentis exponentur. }

A

- Inſtrumẽtis vtentes,
  - Illis, quæ probos auditores faciunt — Aut
    - Muſicæ.
    - Diſciplinæ alius.
  - Tibijs: — Quia
    - Moribus, & virtuti inducendæ minimè idoneæ, ſed magis concitandis ad iram animis: hacque de cauſa purgationi potius accommodatæ.
    - Intelligentiæ, veræque diſciplinæ omnino inutiles.
    - Orationis vſum adimunt vtentibus.
    - Ora eorum maximè deformant.
  - Non
    - Citharis:
    - Pectidibus:
    - Barbitis:
    - Heptagonis:
    - Trigonis:
    - Sambucis:
      - Quia ad virtutem, & diſciplinam non conducunt.
    - Reliquis nimis artificioſis, quę ſcilicet ad certamina, & ad audientiũ voluptatem tendunt: Quia
      - Finis prauus eſt, voluptas ſcilicet audientis populi, eaque importuna: non ſua virtus.
      - Vſus hac de cauſa non eſt liberalis, ſed potius mercenarius.
      - Sordidos fieri vtentes contingit: nam auditor, ſi fuerit importunus, muſicam mutat, & cum ea vtentium animos, & corpora deprauat.
    - Iis, quæ manuum pulſationẽ nimis peritam, & ſubtilem requirunt: Quia
      - Occupatos nimis vtentes tenent.
      - Manuum geſticulatio turpis eſt, & ridicula.
- Cantibus, & concentibus, cantuumq; modulationibus { in quas duas partes tota muſica diuiditur. }
- Rhythmis, quibus poeſis continetur,
  - Studentes
    - Moralibus, ἠθικοῖς primo loco; & horum maximè medijs, & ſtabilibus, & virilis moris; cuiuſmodi eſt Doricus inter concentus: { Ad Diſciplinam.
    - Remiſſioribus ſecundo loco: { Ad futuram ætatem.
      - Quando maioribus natu accõmedãtur nõ contenti, ſed remiſſi.
    - Et horum ſi quis deceat puerorum ętatem, cuiuſmodi eſt concentus Lydius: { Ad — Ornatum ſimul, & diſciplinam.
    - Actiuis, πρακτικοῖς: —
    - Furorem incutientibus, ἐνθουσιαστικοῖς, qualis eſt Phrygius inter concentus, inter poeſes Dithyrambica, & cæterę Bacchicæ:
    - Atque cum his & eiuſdem generis,
      - Affectus mouendi vim habentibus, παθητικοῖς, qualis eſt concentus Mixolydius:
      - Iræ concitandæ accommodatis, ὀργιαστικοῖς, qualis item eſt Phrygius concentus:
        - Minimè omniũ, Et — Ad —
          - Iudicium duntaxat, quom opportuerit, de his ferendum.

FINIS TABVLARVM.

IN POLITICOS, IDEST IN CIVILES ARISTOTELIS LIBROS,

PRÆFATIO.

Ex P. ij. vi. Poſtnaturalium et vi. ad Nicom.

Summa rerũ, quę alibi ſunt conſtituta ad hunc locũ facientia.

De diuiſ. philoſophia primùm in quatuor, deinde in duas partes.

IN PRAEFATIONE librorum de Naturali auditu diuiſimus primùm philoſophiam, latè accepto hoc vocabulo, in quatuor partes, quę fuerunt effectrix, actualis, ſpectatiua, rationalis: deinde propria ſignificatione, excluſis extremis, in duas tantùm, quæ ſunt actualis, & ſpectatiua, gręcè ἡ πρακτικὴ, καὶ ἡ θεωρητικὴ. Harum duarum partium philoſophiæ, quę verè, propriéque dicitur, differentiæ multæ erant, quibus inter ſe diſtinguerentur. Vnæ ducebantur à ſubiectis, hoc eſt à viribus animæ noſtræ, in quibus recipiuntur: alteræ ab obiectis, ſeu materijs, & generibus, in quibus verſantur: tertiæ à finibus, ad quos diriguntur: quartæ ab operationibus, & muneribus, quibus funguntur: quintæ à principijs mouentibus eas animæ noſtræ vires in illa obiecta per has operationes iſtorum finium gratiâ. Et in pręfatione Moralium ad Nicom. declarauimus actualis partis, quæ alijs nominibus moralis communis, & communis ciuilis nuncupabatur, proprium obiectum eſſe τὰ πρακτὰ, ἢ πρακτά; idest vno modo res contingentes, & ſingulares, quæ ſunt extra animam, quatenus afficere nos certa quadã ratione poſſunt, reſpiciuntque actionem noſtram; altero modo affectus animæ noſtræ vt ſunt nobis

Differentię actualis, et ſpectatiua philoſophia.

Actualis philoſophia obiectum.

Ex initio vi. Poſtnaturalium, initio et exitu Primi et multis locis vi. ad Nicom.

nobis agendi principia, tertio modo, & potiſſimùm, quò cętera referuntur, illa ipſa, quæ aguntur à nobis, & in noſtra ſunt poteſtate, quorum principium in nobis eſt, aut eſſe poteſt ipſa προαίρεσις, hoc eſt electio, ſiue conſilium, omninò actiones ipſas noſtras, quę verè ſunt noſtræ, vt dicunt Auerroes, & D. Thomas, voluntarias, atque arbitrarias, pendẽtes à nutu, & electione noſtra. Ob quã cauſam, ideſt quoniã hæ actiones ἀπὸ τῆς προαιρέσεως, ab electione pendent, & manant, & προαίρεσις ipſa mentem, appetitionemque complectitur, eſt enim προαίρεσις ex vi. ad Nicom. vel νοῦς ὀρεκτικὸς, vel ὄρεξις διανοητική, ideſt vel mens appetendi, vel appetitio cogitandi, & intelligendi vim habens; neceſſe erat philoſophiam actualem eſſe habitum, perfectionemque partim mentis, quod ad prudentiam attinet, eius, ſcilicet mentis, quam Ariſtoteles ratiocinariam, atque conſiliariam ſub exitum vj. ad Nicom. & actualem in iij. de Anima vocauit, partim appetentis facultatis, quod attinet ad virtutes morales. Hinc verò apparuit finem cuius gratiâ eiuſdem actualis philoſophiæ eſſe bene viuere eo genere vitæ, quòd iſtarum animæ facultatum, mentis inquam actualis, & appetitus eſt proprium, quãtum quiſque noſtrûm huius modi beneuiuendi capax foret; vel eſſe rectam actionem, ſi actionem propriè, hoc eſt vt contemplationi, effectionique opponitur, ſumas. Finem verò cui, quem materialem etiam finem vocare ſoliti ſumus, eſſe ipſum hominem, quatenus ad beneuiuendum, agendumque naſcitur idoneus. Et primum mouens, inducenſque nos ad eiuſmodi philoſophiam erat appetitio naturalis beneuiuẽdi hoc modo, & agendi rectè. Tandem munera, & operationes eius proprias duas eſſe oſtendimus; vnam perficere eas vires animæ noſtræ, quæ dictæ ſunt; alteram actiones ex ijs viribus, tales producere, & formare, quales maximè conueniunt ad beneuiuendum. Diſtribuimus eodem in loco hanc actualem philoſophiam, & facultatem in tres partes, in moralem propriam, in ciuilem propriam, & in domeſticam, quas græcis vocabulis ethicen, politicen, œconomicen æque libenter appellamus. Ratio huius diſtributionis ſumebatur potiſſimùm ex fine. Nam, beneuiuere eo genere vitæ, quod ad mentem actualem, facultatemque appetentem propriè pertinet, eſt, vt diximus finis totius actualis philoſophiæ; nemo autem ad beneuiuendum hoc vitæ genere, imò ne ad viuendum quidem eſt ſibi ſatis, ſine aliorum hominum communione, & ſocietate, vnde ea conſequatur, quibus indiget, & quæ,

Subiectum. — *In cap. 2.* — *Cap. 9.* — *Tex. com. 49.* — *Finis cuius gratiâ.* — *Finis cui.* — *Primum mouens.* — *Munera propria.* — *Diuiſio in moralem, ciuilẽ, domeſticam.* — *Ratio huius diuiſionis.*

partim nullo modo, partim vix habere aliter poſſet. Omnium porrho indigentiarum noſtrarum aliæ ſpectāt uſum quotidianum; aliæ non quotidianum, ſed perfectiorem, quo vniuerſæ huius vitæ ſufficientia continetur. Ob priorem indigentiam, & vſum, domeſtica; ob poſteriorem ciuilis ſocietas neceſſaria eſt cùm ad beneuiuendum, tum ad viuendum; licet illa magis ad viuendū, hęc magis ad beneuiuendum conducat. Quoniam igitur hæ duæ ſocietates, & hæ duæ ſolæ omnium ſocietatum ob vſum, indigentiamque duplicem noſtram neceſſarię ſunt ad vitam humanam & bene, & ſimpliciter traducendam: opus erit ſanè, vt quicunque beneuiuere ex mente actuali, facultateque appetente ſibi proponit, quod bonum humanum ſæpe ab Ariſtotele vocatur; vtranque harum ſocietatum maximè colat; vtriuſq; ſit particeps, vel potius ſit pars vtriuſque. Quamobrem & philoſophia actualis, cuius finis eſt hoc genus beneuiuendi, vtranque per ſe diligentiſſimè cōſyderabit: inſtituetque vnunquenque noſtrûm, vires, affectusque animæ formans, & actiones effingens ad propoſitum finem, non ſolùm ſimpliciter, vt eſt vnus quidam hominum, in quibus ſunt principia, & poteſtas huius finis aſſequendi, ſed etiam vt eſt pars domeſticæ, & vt eſt pars ciuilis ſocietatis. Hoc modo philoſophia actualis tres partes habuit: quarum vna in ſingulis hominibus ſimpliciter, & per ſe, vt ſinguli, ideſt vt quidā homines ſunt, ad bene agendum, viuendumque idonei, vel in eorum actionibus, & affectibus, quatenus tum agere ipſi, tum certa ratione affici à rebus externis debent, verſaretur: altera verſaretur in domo, & in affectibus, actionibusque hominum ſingulorum ad beneuiuendum, non amplius ſimpliciter, & per ſe, ſed quatenus vnuſquiſque eſt pars domus: tertia verſaretur in ciuitate, ſimiliterque in affectibus, & actionibus ſingulorum hominum quatenus vnuſquiſque eſt pars ciuitatis ad beneuiuendum. Partem ciuitatis hic fusè accipio pro qualibet parte ſocietatis ciuilis, non preſsè pro ea tantùm parte, quæ participatione publicæ poteſtatis definitur. Et quom homines ſingulos per ſe, ac ſimpliciter, & vt quidam homines ſunt, dico; intelligo nō omnino ſolitarios; ſed in ſocietate plurimū temporis viuentes, & in ciuili quidē, ac domeſtica ſocietate, ſine quib' ſocietatibus nec bene uiuere, nec bene agere perfectè poſſent: hos tamen intelligo non quatenus domorum, ciuitatumue partes ſunt; at per ſe ſumptos, & conſyderatos ex natura duntaxat humana, ex qua ſimpliciter bene viuere agendo ſibi

Concluſio huius diuiſionis actualis philoſophiæ in tres partes.

Pars ciuitatis et homines ſingulares ſimpliciter, ac per ſe quid hic ſignificent.

Latiſſimè patet pars moralis actiuę philoſophia.

do ſibi proponunt. Sic porrho ſumptus homo, ideſt per ſe, & ex natura humana tantùm ad bene agendum, & uiuendum conuerſus, denique vt ſibi ipſe, quatenus eſt pars vel domus, vel ciuitatis, opponitur: multa ſecum agit, multa cum aliis: & cum aliis quidem vel in ijs, quæ ad reliquas ſocietates, communionesque hominum pertinent (multæ nanque ſunt præter domeſticam, & ciuilem, atque inter multas illa immenſa, qua hominem homini natura deuincit) vel in ijs, quæ fiunt omnino ſine hominum ſocietate. Similiter & multis modis afficitur, vel per ſe ſolus, vel cum alijs, vel ab alijs. Etenim ſolitudinis, & ſocietatis homo eſt particeps, vt ſcribitur ſub initium P. de Hiſtoria animalium, hoc eſt non ſemper frequentia, & conſuetudo humana eum delectat, ſed aliquando etiam ſolitudo, & receſſus, vtrunque ſecundum naturam. Nec minus neceſſaria eſt ei ſolitario, & in agro vitam agenti temperantia, quæ à ſtimulis, & illecebris libidinum ipſum tueatur, quàm in ciuitate, & domo. Addo iuſtitiam ex Cicerone in ij. Off. addo magnanimitatem, & deſpiciētiam rerum humanarum. Quid verò ſi illi per deuia loca ſine vllo comite iter peragenti trux aliqua bellua occurſauerit? dabit'ne terga, & ſe dilaniandum præbebit? an potius contra eam in ſolitudine pro ſeipſo eodem animo, eademque fortitudine pugnabit, quibus contra hoſtem pro aris, & focis in prçlio pugnat? In omnibus ergo hominum communionibus, ac ſocietatibus, demptis ſolùm ijs, quę ad domum, ciuitatemque propriè pertinent; rurſusque in ſolitudine; atq; in hac tam ipſe ſecum, quàm cum belluis, alijsque terriculis, & incitamentis rerum ſenſu carentium multa admodum agere, multis affici modis poterit & bene, & male homo non vt pars domus, aut ciuitatis, ſed per ſe ſumptus, atque ex natura ſolùm humana tendens ad beneuiuendum. Quamobrem latiſſimè patet illa pars philoſophiæ actualis, quæ hoc modo homines ſingulos, eorumque affectus, & actiones, ideſt ſimpliciter, ac per ſe, non vt ad domum, ciuitatemque referuntur, conſyderat. Et eſt illa pars fundamentum aliarum partium. Prius enim vnaquæque res ſimpliciter conſyderatur, deinde coniunctè: atque eſt prius cuiuſdam modi per ſe, quàm ſit cum alia copulata. Nec poteſt proba eſſe ciuitas, aut domus, niſi probi antea fuerint homines ſingulares, ex quibus illæ conſtant: ſiquidem accedunt, adduntur que virtutes domuum, ac ciuitatum, ſingulariumque hominum quatenus hi domuum, ciuitatúq; ſunt partes eorum ipſorum

Homo per ſe ſūptus vel in cōmunione hominum, vel in ſolitudine, & in ſolitudine, vel ipſe per ſe, vel in alia & ab alijs agit, & afficitur.

Pars moralis actiua philoſophię eſt fundamentum aliarum partium.

rum hominum ſingularium virtutibus, quibus ipſi ſimpliciter, ac per ſe, vt quidã duntaxat homines in beneuiuendum, agendumq́ue incumbẽtes, prædìti ſunt. Hæc erat cauſa, cur doctrina huius partis, quam moralem, ethicenq́ue propriè uocamus, explicata in libris ad Nicomachum, reliquarũ partium doctrinis anteponeretur. Proximam verò huic eſſe politicen, ideſt ciuilem, quæ his libris traditur, ſtatuit Ariſtoteles multis verbis in exitu x[i]. eorundem librorum ad Nicom. Vt neceſſariò œconomice, quæ eſt de domo, & familia, vltimum teneat locum. Ratio affertur in exitu P. horum librorum: nempe quòd pro varijs rerumpublicarum, ciuitatumq́ue formis variè inſtituendæ ſint familiæ, & domus, quæ illarum ciuitatum ſunt partes; ac denique formas, & virtutes rerumpublicarum notas eſſe oporteat ei, qui de virtutibus, muneribusq́ue, & omnino inſtitutione perſonarum, ex quibus domus conſtant, eſt verba facturus, de qua re ibi latiùs exponam. Etiam in cap. 10. vij[i]. ſcribitur, differendum poſtea eſſe de ſeruis, quo pacto ijs vtendum ſit, quodq́ue præmium omnibus proponendum. Falluntur itaque Albertus, D. Thomas, Egidius, Acciaiolus, & quicunque alij putant domeſticam diſciplinam præire ciuili: quod in P.° lib. Moralis philoſophiæ præclarè oſtendit Franciſcus Piccolomineus vir doctrina, & famę celebritate maximè inſignis. Sed Auctor Oeconomicorum, quom ait in p. cap. P. libri τὴν οἰκονομικὴν priorem eſſe τῆς πολιτικῆς generatione, quia opus illius, ideſt domus ſit prior ciuitate, ſumit œconomicam, & politicam non pro contemplationibus, diſciplinisq́ue, ſed pro operationibus, & praxibus: quo ſanè pacto neceſſe eſt, ſi domus priùs efficitur, vt priùs etiam faciat, & cõſtituat eam ratio domeſtica. At non eſt ſemper idem ordo in contemplatione, qui cernitur in praxi. Capitur enim doctrinæ initium vnde facilè diſcitur. Ego verò in ea pręfatione librorũ ad Nicomachum declaraui, huiuſmodi vocabula græca cùm actualium, tum effectricium artium, & facultatum, πολιτικὴ, οἰκονομικὴ, ἠθικὴ, ἰατρικὴ, ῥητορικὴ, & reliqua aliquando cognitionem, & præcepta, & regulas, & rationes generales, ideſt vno verbo τὸ θεωρητικὸν per ſe ſolum eiuſmodi artis, & facultatis ſignificare: aliquando ſignificare totũ illud quod ἐκ τοῦ θεωρητικοῦ, καὶ πρακτικοῦ, hoc eſt ex cognitione, actioneq́ue conſtat: aliquando etiam ſignificare τὸ πρακτικὸν tantùm ſine cognitione, & ratione, quæ perfecta ſit, ſed ſolis experimentis, vſu, exercitationeq́ue rerum ſingularium nixum cum recta quadam opinione;

Ordo inter tres partes actualis philoſophiæ.

Albertus in proœmio librorũ ad Nicom. D. Thomas et Acciaiol. hic & ibi. Egid. l. P. de Regim. princ. pp. cap. 6.

Nomina græca artiũ actualium, et effectricium tribus modis accipiuntur.

quem tertium modum ἐμπειρίαν, ideſt experientiam, ſeu peritiam appellant. Quanquam enim ſunt, uocanturq́ue propriè à fine hæc genera ſacultatum ποιητικὰ, καὶ πρακτικὰ: tamen vt perfecta ſint, & probè ſuum finem aſſequantur; antecedere, contineriq́ue in ijs oportet conſyderationem, & θεωρίαν quandam, quę opus dirigat. Nominatim in genere actuali, de quo nunc eſt ſermo inſtitutus, quom dicuntur πρακτικὴ, ἠθικὴ, πολιτικὴ, οἰκονομικὴ, hoc eſt actualis, moralis, ciuilis, domeſtica, addi, ſubaudiri'ue ſolet vel philoſophia, uel facultas, uel ratio, uel ſcientia, uel diſciplina, uel doctrina, uel experientia, & peritia. Et philoſophiæ quidē, facultatis, rationis nomina deſignant vnà contemplationem, & operam, ideſt θεωρητικὸν, καὶ πρακτικὸν, quæ ad actiones noſtras, & ad finem beneuiuēdi huius generis pertinent. Sicut enim qui nulla doctrina, nulla contemplatione antecedente, nulla perfecta ratione eorum, quæ expediunt; ſed ſolùm vel quia aſſuefactus, uel ingenij bonitate, uel fortuna, & ſorte quadam diuina agit; licet rectè agat, non tamen appellatur nec generaliter actualis, nec ſpecialiter moralis, uel ciuilis, uel œconomicus philoſophus, eiuſmodi'ue rationum, aut facultatum compos: ita nec qui illa norunt, contemplati'ue tantummodo ſunt, uocari ſic poterunt, niſi ſimul & virtutē habeant agendi, & hac ipſa vtantur virtute, vbi res, ac tempus poſtulauerint. Faciuntq́ue vtriq; his ſanctiſſimis nominibus iniuriam, &, qui vacui doctrina, &, qui vitijs imbuti, uocant ſe ciuiles, aut œconomicos, aut morales, aut demum actuales philoſophos, & viros ijs facultatibus, rationibusq́ue abſolutè præditos, illi, quia euenta aliquando reſpondeant, ſuccedantq́ue, ſicuti ſuccederent, ſi ratione peragerentur, iſti, quoniam de virtutibus, & vitijs, affectibus, officijs, actionibus, rebus opportunis, importunis, expetendis, fugiendis, bonis, malis ſubtiliſſimè, & veriſſimè nonnunquā diſſerant, de quibus omnibus dictum eſt in exitu x. ad Nicomach. Adhæc prudentia non ſolam actionem complectitur, non contemplationem ſolam, ſed ambas: eſt enim habitus vera cum ratione actiuus, ex vj. ad Nicom. fit autem perſpicuum conſyderantibus, colligiturq́ue ex eodem vj. ad Nicomachum, præſertim ex cap. eius 8. vnunquodque horum trium uocabulorum, ratio, facultas, philoſophia actualis, eandem rem ſignificare, quam ſignificat prudentię uocabulum: modum tantùm eſſe differentem, quòd prudentia aliquanto plus in actionem; ratio, facultas, philoſophia aliquanto plus in contemplationē vergere videantur.

Vocabula, πρακτικὴ, ἠθικὴ, πολιτικὴ, οἰκονομικὴ quot & quibus modis. Philoſophiæ, facultatis, rationis nomina in genere actuali eiuſq; partibus.

Prudētia vocabulum, & definitio.

Cap. 5.

Prudentia diuiſio.

tur. Et ſanè illo in loco vj. ad Nicom. eodem tandem modo diuiſit prudentiam Ariſtoteles, quo diuiſa eſt philoſophia, ſeu ratio, & facultas actualis; ideſt in moralem, qua ſibi quiſque, & vni prouidet; in ciuilem, qua ciuitas; & in œconomicam, qua domus regitur: licet alias etiam afferat diuiſiones. At nomen ἐμπειρίας, ideſt peritiæ, ſeu experientiæ, adiunctũ, ſubauditum'ue in uocabulis, ciuilis, œconomica, moralis, actualis, refertur πρὸς τὸ πρακτικόν, ad actionem ſolam, excluſa contemplatione, & ſcientia. Significat enim virtutem quandam ſine vera ratione, & doctrina, ſed cum quadam recta opinione duntaxat ab vſu, exercitationeq́ue profecta, aut confirmata: qua virtute multi, quos bonos, & peritos uiros, ciuesq́ue antiqui appellarũt, noſtri, neſcio an melius, πρακτικούς uocant; ſeipſos, & domos, & ciuitates gubernant ſuas. Ita ſanè Plato in Menone, in Theage, & alijs in locis; Platonemq́ue ſequutus Ariſtoteles in exitu x. ad Nicomachum politicos uiros nominarunt eos, qui in republica ſine doctrina verſarentur: quos non eſſe virtutis, ciuiliumq́ue rerum idoneos magiſtros demonſtrant.

Nomen ἐμπειρία in genere actuali, eiuſq́ue partibus.

Scientię doctrinæ, diſciplinæ nomina in genere actuali, eiuſq́ue partibus.

Reliqua tria nomina, quæ ſunt ſcientia, doctrina, diſciplina, in actuali genere, eiuſq́ue partibus, morali, ciuili, œconomica, ſignificant τὸ θεωρητικόν, ideſt cognitionem ipſam, & præcepta, & rationes agendi generales ſine praxi, quæ in ſingularibus rebus, earumq; adminiſtratione, atque vſu tantummodo cernitur. Hæ rationes generales, ſeu ſcientiæ, & doctrinæ τῶν πρακτῶν ſolæ ſunt, quæ meditatione inueniuntur; inuentæ ſermone, ſcripturaque aut alijs traduntur, aut ab alijs hauriuntur.

Ciuilis quęnã ſit, quæ continetur his libris.

Titulus horũ librorum.

Nomina huius ſcientiæ.

In argumento Theagis.

Quapropter hi libri, quibus contineri ciuilem diximus, non prudentiam, aut philoſophiam, aut facultatem, aut rationem continent, poſſunt'ue abſolutè in nobis generare, ſed doctrinam tantùm ciuilem. Et ex hac re nomen habent τὰ πολιτικά, ideſt libri ciuiles: quaſi ſcientiam de ciuitate complectantur, efficereq́ue eam in lectoribus, & auditoribus ſuis poſſint: quam ſcientiam de ciuitate Plato aliquando ciuilem, aliquando regiam uocat, ut notauit quoque Marſilius Ficinus, omnium ſui temporis Platonicorũ veriſſimè princeps, aliquando νομοθετικήν, ideſt legumlatricem, quo uocabulo etiam vtitur Ariſtoteles.

Alia capita introductionis, ad hos libros ciuiles, quæ ex conſtitutis deducuntur.

Quæ autem ſit materia, ſeu ſubiectũ, & obiectum horum librorum, ideſt huius ſcientiæ, quæ in his libris traditur; quis ſcopus, vel finis, vel propoſitum, vel inſtitutum; quod proprium munus; quæ præſtantia, & neceſſitas, & vtilitas; quod ſtudij genus; ac tandem quis modus docendi qua-

Subiectū, ſeu obiectum, ſeu materia ꝓpria huius ſciētiæ, horumq; librorum.

lisq́ue diſcipulus requiratur; facilè intelligi poteſt ex ijs, quæ hactenus ſunt conſtituta. De ſubiecto planè dictum eſt. nam in quo propriè verſatur philoſophiæ pars ciuilis, illud idem eſt genus ſubiectum, ſeu obiectum, ſeu materia propria, in qua verſatur hæc ciuilis ſciētia, quę in his libris exponitur. Erit itaque ciuitas ſubiectum, & obiectum proprium huius ſcientiæ: vel, quod idem eſt, proprium eius ſubiectum erunt actiones, affectionesq́ue hominum, ut iſti ſunt partes ciuitatum, hoc eſt ut ad ciuitatem, felicitatemq́ue, ac totius ſufficientiæ ſummam, quam ciuitas continet, referuntur. Sunt in hac ſententia Explanatores Peripateticæ philoſophiæ ferè omnes, Græcus interpres, D. Thomas, & alij. Auctor Oeconomicorum in principio primi libri ſcribit expreſſis verbis, ciuitatem philoſophiæ, ac diſciplinæ ciuilis ſubiectum eſſe. Philoſophus noſter hoc idem ſtatuit in toto p. cap. P. horum librorum. Et in 2. cap. P. ad Nicomachum, & in nouiſſimo x. præſertim in extremis eius verbis, quibus proponebatur, quod deinceps erat conſyderandum, idem ſtatuitur. Idem quoque affirmant Platonici, vt Proclus in P. lib. comment. in Timæum, Alcinous in Iſagoge ad Platonis decreta, Marſilius Ficinus in argumento Theagis, & alij alijs in locis. Tandem in hiſce libris quæcunque tractantur, omnia vel principia ſunt, vel partes, vel affectiones ciuitatis, vel ad vnū aliquod iſtorum referuntur. Quapropter nullo pacto audiendus eſt Auerroes, qui, nulla auctoritate, niſi ſua, nulla ratione fultus, in paraphraſi Reipublicæ Platonis ait, communia, & quaſi τὸ θεωρητικὸν tradi in libris ad Nicomachum; propria, & quaſi τὸ πρακτικὸν explicari in Politicis: vt illi libri ad hos perinde ſe habeant, ac ſe habent libri medicorum qui ſunt de morbo, & ſanitate, ad eos, qui ſunt de ſanitate tuenda, & de morbis curandis. Hæc de ſubiecto. Scopus verò, ac finis, quò omnia diriguntur, eſt beatitudo, & ſummum bonum ciuitatis, ſeu commune, & publicum; atque hac de cauſa omnium bonorum longe præſtantiſſimum, quemadmodum oſtenditur in 2. cap. P. ad Nicom. & in principio P. horum Politicorum. Poſita eſt autem beatitudo, ſummumq́ue hominis bonum, quod item ex 2. cap. P. ad Nicom. & ex 2. & 3. vij. horum librorum à ſummo ciuitatis bono nō eſt diuerſum, omnino in virtute, & in actione uirtutis: vt multis in locis fuit demonſtratum; potiſſimùm verò in cap. 7. P. ad Nicomachum. Itaque ſcopus ad extremum erit, vt viri boni, legibusq́ue obedientes efficiamur, inſtituti virtutibus,

In princip. P. ad Nicom.

Scopus ſeu finis.

tutibus & ad pacem, & ad bellum; quandò in hæc duo tota vita noſtra diuiditur, & alterum neceſſarium, alterum honeſtum eſt, magis tamen ad pacem: quæ quidem declarata ſunt in cap. vltimo x. ad Nicom. & in 13, 14, 15. vij. horum librorum, & à Platone in exitu libri de Regno. Hic eſt ſupremus, communiſque finis ſcientiæ ciuilis, ac totius actualis philoſophiæ, ad quem, tãquam ad cynoſuram, perpetuò reſpiciunt. Quoniam igitur eò peruenire nemo poteſt, ideſt quoniam non poſſumus boni, ac verè felices fieri, niſi in ciuitate bene inſtituta, optimiſque legibus decorata educemur, & viuamus, quod oſtenditur in tex: 28. primi horum librorum, & adhuc vberius in vltimo cap. x ad. Nicomachum; huius rei ſatagit ciuilis ſcientia: eſtque hoc proprium eius officium, ac munus, ſcrutando principia, & partes, & affectiones ciuitatis tradere præcepta, & rationes, quibus leges optimæ condi, ac per eas optimè inſtitui ciuitates poſſint; nec ſolùm ſimpliciter optimæ, ſed etiam optimæ, ideſt accommodatiſſimę ad ſingulas formas rerumpublicarum in vnoquoque loco, & in vnaquaque hominum multitudine. ſemper enim ſecunda nauigatione, vt prouerbio fertur, minima de malis: præſtat autem omnino, aliquam rempublicam habere, quàm nullá & ad uiuendum, & ad beneuiuendum. At Plato in Politico, philoſophiæ, & prudẽtię ciuilis, quæ ad ſcientiam, præceptaque operam adiungit, hæc ait munera eſſe: Primùm conſtituere, quot, & quæ nobis neceſſaria, cõducibiliaq; ſint, præſertim ad bene, beateque viuendum; & quibus, qualibuſque artibus, ac facultatibus parari illa poſſint, vt liceat bene uiuere in pace, in bello, in otio, in negotio, in proſpera, in aduerſa fortuna, in dicendo, in agendo, tandem in omni re, & cauſa tam publica, quàm priuata: deinde, his artibus, & facultatibus in ciuitatem introductis, prouidere per eas illa omnia, & præparare, vt omnium adſit poteſtas & copia: adhæc non agere ipſam, ſed ijs, quæ agere poſſunt, imperare; perpendentem, diſponentemque vim, & imperium cuiuſque, potiſſimùm eorum, quæ maximam in ciuitate auctoritatem habent, vt oratoriæ, iudiciariæ, militariſque facultatis; ac quid decorum, quid opportunum ſit, quid contrà, in ſingulis conſyderantem: poſtremò conciliare, ac commiſcere, & quaſi contexere in animis noſtris duas virtutes, è quibus probè temperatis, ac concinentibus aliarum omnium virtutum chorus exultans naſcatur; fortitudinem, ſcilicet, & temperantiam; hanc magis ad pacem, &

Officium.

Officia philoſophiæ ciuilis ex Platone.

Sub exitum.

otium

otium,& in rebus ſecundis vtilem;illam magis vtilem in aduerſis, & ad negotium, ac bellum, ſicut etiam tangitur in 15. cap. vij.horũ librorum. Ex his elucet prçſtantia. Nam quia ſcopus, quò collineat philoſophia ciuilis,eſt virtus,ac ſummum bonum ciuitatum, & gentium, quod cæteris bonis humanis plurimùm prçſtat, cætera omnia continens, & ad quod cætera omnia diriguntur: neceſſe eſt hanc philoſophiam præſtantiſſimam eſſe,vt colligitur ex primo textu Primi horum lib. & ex cap.2. Primi ad Nicomachum. Rurſus idem ſequitur, conficiturque in eodem 2.cap. P. ad Nicomachum ex eo, quòd non ſolùm in res, & corpora noſtra, ſed etiam in animos, in ſcientias, artes, facultateſque vniuerſas hæc philoſophia imperium teneat: de cunctis quidem tam contemplantibus, quàm agentibus,& efficientibus præſcribens,& ſtatuens, quæ admittendæ, quæ minime,& quas quiſque diſcere debeat, & quo loco, & quo tempore, & quatenus, & quandiu: agentibus autem, & efficientibus nominatim vtens præterea tanquam ancillis, & miniſtris; atque inter alias ijs,quæ ſummo in honore habentur,oratoria, imperatoria, iudiciaria, œconomica. vnde intelligitur omnia regere hác philoſophiam, omnia prouidere, omnia moderari. Ita ex fine, & muneribus liquet præſtantia ſcientiæ,& philoſophiæ ciuilis. Adde huc euenta ex tex: 28. Primi horum librorum, & ex cap. vltimo x.ad Nicomachum. Vbi enim optimis legibus inſtituta fuerit ciuitas, quod eſt opus ciuilis rationis; continuò exurgit ἡ καλοκαγαθία, & iuſtitia illa, quæ, globo virtutum inſidens, veſpero, & lucifero eſt relucentior. Sine ſocietate verò, & inſtitutione ciuili feritas, atque immanitas cum omnibus vitijs bacchantur. Et quoniam putare aliquis poſſet, ſemel ſancitis legibus nulla amplius ad rectam hominum inſtitutionem ciuili philoſophia opus eſſe; refutat hunc errorem Plato in Politico, docens tum rationibus, tum imaginibus magnas nobis imminere calamitates, ſi ſolis legibus; præſcriptiſque immutabilibus regamur,nec ſcientiam,& rationem ciuilem adhibeamus, quæ illas regat: præſertim quum legibus prçfici aliquando poſſint & qui imperitia rerum, & qui auaritia, aut libidine aliò illas detorqueant. Adde etiam primam originem, & fontem huius ſcientiæ. nam Plato ſępenumero eſſe ipſam donum diuinum ait; & in Protagora à Ioue per Mercurium hominibus de cœlo miſſam; & in Politico, Saturno regnãte, Deum hominum paſtorem, cuſtodemque fuiſſe, mundanæ autem huius ciuitatis

Præſtantia ſciẽtia et philoſophia ciuilis.

A fine.

A muneribus.

Ab euentis.

Ex p. cap. 9. ad Nicom.

Ab origine.

In Theage, in Menone, in Protagora. in Politico,& alijs in locis.

& tunc

& tunc,& poſtea omni tempore regem,ac gubernatorem. vnde Proclus in ij. Reipublicæ, & in primo Timæi commentario ciuilem rationem primùm eſſe in Ioue opifice mundi ſcribit; qui ſit ciuilis, ideſt ὁ πολιτικὸς in vniuerſo. Adde adiuncta: quoniam artium, & facultatum omniũ quadantenus peritus ſit oporteat, qui ciuilem habet, vt declarat idem Proclus etiam in ij. Reipublicæ. Tandem adde attributa, ſiue appellationes. Ariſtoteles κυριωτάτην, καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικήν, καὶ πάσας περιέχουσαν, ideſt longe principem, & dominam, ac magiſtram, cæteraſque continentem appellat: Plato ſapientiarum omnium, atque artium principem,& reginam. Ex quibus omnibus intelligitur, veriſſimum eſſe id, quod ſcribitur in extrema parte x. ad Nicom: nihil melius, præſtabilius'ue hac facultate aut relinqui ciuitatibus, aut amiciſſimis hominibus exoptari poſſe. Attamen quom dicitur prȩſtantiſſimam omnium facultatum, ſcientiarumq́ue eſſe ciuilem, excipienda eſt diuina philoſophia. Hac enim, vt ait Ariſtoteles in exitu vj. ad Nicomachum, ciuilis non vtitur: quapropter nec ei imperat; ſed de ea, eius ipſius cauſâ, vt exiſtat, & adſit; quemadmodum medicus de ſanitate, & eadem ciuilis de rebus ſacris. Ad hoc qua ratione, ex fine ducta, oſtendebatur ciuilem facultatẽ alijs præſtare: eâdem ratione oſtenditur præſtare ei diuinam philoſophiam, ideſt theologiam noſtram, vt declarat D. Thomas in pp. q.p. ar. 5. ſiquidem finis, & ſcopus, quem petit ſcientia diuina, eſt beatitudo cæleſtis: hæc autem longè præſtat terrenæ beatitudini; & ad eam, tanquam ad ſummum finem, diriguntur verè omnes fines noſtri & actionum, & electionum, & facultatum, & artium, & ſcientiarum. De genere ſtudij, diximus eſſe ciuilem rationem partem philoſophiȩ, & philoſophiæ quidem actualis. Sed multi alij præter philoſophos & antiquis ſeculis profitebantur, & noſtris profitentur res, & ſcientiam ciuilem. Commemoraui in præfatione librorum ad Nicom. quinque præter philoſophos hominum genera, qui de actionibus noſtris varijs modis loquerẽtur; eaq́ue de cauſa, niſi cura adhiberetur, limites aliquando turbarent totius actualis philoſophiæ. Hi fuerunt olim Oratores, & Sophiſtæ, & quos Politicos, peritoſq́ue propriè uocabant: noſtra ætate ſunt Theologi noſtri, & qui recenti uocabulo appellantur Doctores iuris, antiquo iuriſconſulti. Ac Sophiſtæ quidem, homines peruerſi, & inepti, cuiuſmodi etiã ætate noſtra multos reperias, pro ſapientibus, ac philoſophis ſe venditabant; omnia ſe ſcire, ac do-

Ab adiunctis.

In 1. cap. P. ad Nicom. & ex p. tex. Politici.

Ab attributis.

Diuina ſcientia ſola præſtat ciuili.

Cuius ſtudij ſit pars ſcientia, & ratio ciuilis.

Quot & quæ facultates de actionibus noſtris loquantur.

Harũ quinq; facultatũ diſcrimina, vt de actionibus noſtris loquũtur.

Sophiſta.

ac docere poſſe profitebãtur, præſertim quæ ad virtutem, περὶ τὰ πρακτὰ attinerent: quos Plato, acris eorum caſtigator, vbique damnat, vbique reos agit improbitatis, & inſcitiæ. Spectra enim, & laruas, & præſtigia pro veris, ſolidisq́; rebus obtrudebant. *Oratores.* Oratores, in delinimenta populorum, & adulationem conuerſi, τῶν πρακτῶν figuras, & colores tãtùm, vel potius vmbras, & imagines, neglectis corporibus, repræſentabant: aduerſus *Politici.* quos idem Plato tum alibi, tum præcipuè in Gorgia. Quanquam verò multi oratorum, ob maximam in liberis populis eloquentiæ vim, publicas res ijs ſeculis adminiſtrarent, vt Demoſthenes, Demades, Antiphon: tamen Politici propriè nominabantur ij, qui, nec rhetoricen, nec ſophiſticen profitentes, ciuitatum ſuarũ rectores, ac principes erant, vt Miltiades, Cimon, Themiſtocles. Et hos ſapientia rerum agendarum plurimùm excelluiſſe aliqui arbitrati ſunt, ad euenta, & ad id, quod fieret, reſpicientes. Verùm Ariſtoteles in exitu x. ad Nicomachum, & Plato in Theage, in Menone, & alijs in locis gubernatas ab ijs ciuitates, & res præclarè geſtas vi quadam naturali, vſuq́ue potius, quàm mentis agitatione, & ratione, duobus argumentis docent: primùm quòd περὶ τῶν πρακτῶν nec ſcripſerint quicquã illi, nec dixerint: deinde quòd nec amicos, nec filios ſuos in his inſtituerint: quorum tamen illo nihil pręſtabilius humano generi; hoc nihil optabilius ſuis relinquere potuiſſent. *Theologi.* Theologi noſtri vitia, virtutes, ſocietates, & generaliter τὰ πρακτὰ non per ſe, & mundanæ felicitatis causâ conſyderant; ſed vt ad beatitudinem, & gloriam cæleſtem referuntur. quamobrem affectus noſtros non temperant, ſed extirpant quantum poſſunt: quidam etiam, vt Lactantius, ſummè adaugent, in Deum dirigentes. *Lactãtius lib. vi. Inſtitutionum diuinarum cap. 17.* Verùm de his omnibus, theologis, politicis, oratoribus, ſophiſtis, quorum alij ex æquo res ciuiles, & morales tractare ſolent, vt politici, oratores, ſophiſtæ, alij magis etiam morales, vt Theologi; quæcunquę dici par erat, ad diſputationes eorum de actionibus noſtris diſtinguendas, dicta ſunt in illa præfatione librorum ad Nicomachum. *Politice verũ pertineat ad iuriſcõſultos, an ad philoſophos.* Iuriſconſulti autem, moralibus ferè in totum prætermiſſis, vendicant ſibi ciuilia. Solos ſe huiuſmodi rerum, ciuitatumq́ue regendarum ſcientiam, ac rationem habere; ſolos dignos, qui ſint in magiſtratu, qui humanum genus gubernent, aſſeuerant. Quę cõſyderatio eſt propria huius loci, vtrum, inquam, ad iuriſconſultos, an ad philoſophos politice, ideſt ſcientia, & ratio ciuilis pertineat. Intentant

litem

Iuriſcõſultorũ argumenta. Primum à teſtimonio.

litem iuriſconſulti propemodum his argumentis. Primùm inquiunt hoc palam eſſe, & conſenſione hominum, præſertim ſummorum regum, atque Pontificum, comprobatum, ſolis iuriſconſultis credi gubernacula rerumpublicarũ, ſolos ad honores, & magiſtratus uocari: philoſophos præteriri tanquam inutiles, & nullius pretij. Deinde legibus fundari ciuitates, legibus gubernari, nihilq́ue in illis æque dominari oportere, atq; ipſas leges, quod conſtanti ore etiam affirment philoſophi: iuriſconſultos autem eſſe, qui leges cuſtodiant; qui leges interpretentur; qui penè in leges, quæ ciuitatum ſunt dominæ, imperium habeant; qui deniquè & de philoſophis, & de alijs omnibus ſtatuant, quod iuſſerint leges. Adhæc bonos, beatosq́ue ciues ſuos efficere ſtudent iuriſconſulti partim pœnarum metu, partim præmiorum exhortatione, vt Vlpianus ait: id autẽ erat proprium munus rationis ciuilis. Præterea iuriſprudentia, definiente eodem Vlpiano, diuinarum, humanarumq́ue rerum notitia eſt: ergo tum alia contineat oportet, tum præcipuè rationem ciuilem, quæ in humanis rebus, & actionibus propriè verſatur. Adde, quæ etiã dicuntur ab Vlpiano, ipſos iuriſconſultos boni, & æqui ſacerdotes eſſe; notitiam eius profiteri; ac veram philoſophiam, non ſimulatam affectare: quę ſi vera ſunt; nulla alia preter ſcientiam legum eſſe poteſt ciuilis philoſophia. Tandem reperiuntur qui ingentem librorum iuris multitudinem allegent: in illis contineri omnia, omnia explicari non ſolùm ciuilia, moralia, œconomica; verumetiam naturalia, & diuina, &, ſi Deo placet, mathematica, & medica, & pictorum, fullonumq́ue propria: ita de omni propoſita re confidenter diſputant quidam iuriſconſulti, ac ſi non iuriſconſulti, ſed dialectici, ſophiſtæue forent. His reſpondẽt philoſophi. Primùm eleuant. Nihil aliud ad extremum eſſe iuriſconſultos, niſi iudices, cuſtodesque, ac miniſtros legum illarum, quas philoſophia, boni humani deſyderio accenſa, peperit. Cæterùm quia in iure dicundo maxima ſemper auctoritas eos, qui illud dicerent, ſequuta ſit, à neceſſitate, & improbitate hominũ manans; aſpirare, repereq́ue paulatim in ſumma iuriſperitos cœpiſſe, conniuentibus, ac deſpicientibus id magno animo philoſophis, imò verò cum Deo illo Platonico, qui ſupremus eſt mentis apex, in altiſſimam ſpeculam redeuntibus. Quum autem hos ſolos impedimento ſibi eſſe illi animaduerterent ne, quemadmodum ipſi ſibi, ac pleriſque alijs prudentiſſimi, & ad reſpublicas geren-

Secundum à materia iuriſprudentiæ.

In iij. horũ librorũ cap. 7. & Plato in iiij. de legibus.

Tertium à fine.

l. 1. ff. de iuſtitia & iure.

l. 10. ff. eod.

Quartum à definitione iuriſprudentiæ.

In eadem leg. 1. eod. tit.

Quintum ab attributis quibuſdam.

Sextum ab adiunctis.

Euerſio ſuperiorum argumentorum. Primus.

In Politico.

das aptiſſimi videbantur, ita vniuerſis viderentur; in animum induxerunt, opinionem hanc de philoſophis, quaſi ignaui, & ad nullam rem vtiles eſſent, diſſeminare: quod etiam feciſſe aliquando Rhetoras tradit Plato in exitu Euthydemi. Sed neque illud, quod ſumebatur, eſt ſimpliciter verum: ſedere ad clauos rerumpublicarũ iuriſconſultos. Sedent enim vt naucleri, quos Deus dederit, puta reges, & pontifices: miniſtri autem eorum ſunt aliquando, & alicubi, & aliquibus in rebus iuriſconſulti; aliâs, & in alijs regionibus, & ad alias res philoſophi, vel vſu rerum periti. Et iuriſconſultis quidẽ propriè iudicatus tribuuntur: conſilijs autem, & rebus gerendis domi, foris'ue præficiendi ſunt philoſophi, vel peritia, & vſu valentes.

Secundi. Ad ſecundum argumentum concedunt philoſophi dominari in ciuitatibus leges debere; eſſeque cuſtodes, miniſtros, exequutores legum ipſos iuriſconſultos: addunt etiam, quod illis denegat Iuſtinianus, quadantenus interpretes: vbi ſcilicet veri politici non affuerint; aut principes, quorum proprium eſt leges interpretari, condere, abrogare, corrigere, ciuili ſcientia ſint deſtituti. *Constitutione quæ pandectis præfixa est, legiturq; in Codice de Veteri iure Enucl.* Hæc à ſe quoque poſita eſſe dicunt philoſophi eâdem ratione, qua leges introduxerunt. Sed non eſſe cuſtodiam, & adminiſtrationem, & exequutionem legum, quaſi dicas pediſequam, & miniſtram, ipſam politicen: imò earum eſſe parentem, & dominam.

Tertij. Tertium diluitur eodem modo. Faciunt enim bonos, beatosq́; ciues ſuos iuriſconſulti, vt miniſtri, & adiutores, non vt principes, & architecti.

Quarti. Definitio illa iuriſprudentiæ, quæ quarto loco adducebatur, eſt prorſus inepta, niſi verbis ſequentibus exponantur, determinenturque antecedentia, hoc modo: Iuriſprudentia eſt diuinarum, atque humanarũ rerum notitia; iuſti, atque iniuſti ſcientia: id eſt iuriſprudentia eſt diuinarum, atque humanarum rerum notitia, quatenus hæ res ad iuſtum, iniuſtumque referuntur, cuius iuſti, & iniuſti propriè ſcientia eſt ipſa prudentia iuris. Cur enim dicamus cum Accurſio alteram harum duarum uocum, vel notitia, inquam, vel ſcientia, eſſe ſexti caſus: ſi nemo antiquorum iuriſconſultorum linguam Accurſianam nouit? aut cur affirmemus cum eodem contra veritatem, nihil opus eſſe theologiæ ſtudio ad diuinas res cognoſcendas, quæ omnes in libris iuris affatim tradantur. At ſi eo modo, quo diximus, explicetur illa definitio; iam liquet non eſſe iuriſprudentiam ipſam politicen. ſiquidem conſyderat politice ciuitatem, resque vniuerſas, quæ ad ciuitatem pertinent,

non

non ſolùm vt ad iuſtum, & iniuſtum, tandemq́ue vt ad iudicia referuntur; ſed etiam ſimpliciter. In quinto argumento *Quinti.* manifeſta eſt fallacia, quam Dialectici petitionem principij appellant. ſumitur enim, iuriſprudentiã notitiam boni & ęqui, veramq́ue philoſophiam eſſe: quorum vtrunque à nobis negatur. Vbi verò, quæſo, in toto corpore iuris boni, & æqui notitia traditur? aut quî tradi poteſt, ſi æquum, & bonum eſt iuris *Cap. 10.* legitimi partim fons, partim emendatio, vt in v. ad Nicom. declaratur; nihil autem docemur in corpore iuris, niſi ius legitimum? Et quam veram, quam ſimulatã philoſophiam uocant? num eſt ſimulata naturalis? diuina? mathematica? ciuilis tantummodo vera? An huius ciuilis vera eſt ſola illa pars, quam *Sexti. Multi libri an probandi.* tractant iuriſconſulti; ſimulata altera, vnde hęc manauit? Multitudo librorum nõ ſcientiæ ſolidæ, ſed inanis loquacitatis plerunque eſt ſignum. inſanabile enim ſcribendi cacoethes multos inuaſit. Et, ſi ſequamur ſingularia, quę infinita, nulliusq́ue artis ſunt, vt faciunt recentes iuriſconſulti, conſcribendorum librorum vel de pauciſſimis rebus nullus vnquã erit finis. multum autem, non multa ſcribere oportet. Denique quicquid *Pauciſſimi libri deberẽt eſſe iuriſprutia.* commentariorum, gloſſematum, & interpretationum cuiuſuis generis, præter ea, quæ παράτιτλα, & ea, quæ κατὰ πόδας gręcè appellantur, ſcriptum eſt in iura, & leges editas à Iuſtiniano; id totum contra legem eſt ſcriptum; debetq́ue aboleri, & auctores eius omnes crimine falſi damnari. ſic enim ſanxit ipſe Iuſtinianus, ſoli regi permittens facultatem legum interpretandarum in conſtitutione quadam ſua, quæ bis legitur, ſemel ante Pandectas, iterumq́ue in Codice de Veteri iure enucleãdo. Quamobrem Pandectæ tantùm, & Codex, & Nouellæ, & Inſtitutiones Iuſtiniani, cum tribus conſtitutionibus Friderici ij[i], & Henrici vij[i] retinenda erunt. Quòd ſi ex illis quoque, quæ ſuperuacua ſunt, reſecentur; penè ad leges xij. tabularum res redigetur: qui- *Liuius lib. iij.* bus olim Romæ in æs inciſis, & in foro propoſitis abſolutum eſſe perfectè veluti corpus totius publici, priuatiq́ue iuris homines exiſtimarunt. Vt minimè mirari debeamus uocem illam Ciceronis in oratione pro Muræna: *ſi mihi*, inquit ille, *homini vehementer occupato ſtomachum moueritis; triduo me iuriſconſultum eſſe profitebor*. tam arctis finibus continetur vera iuris ſcientia.

Sunt & philoſophis ſuæ rationes contra iuriſconſultos. *Philoſophorũ rationes. Prima à munere Politici.* Primùm enim, iuris peritia non ſcrutatur primas cauſas eorum, quæ tractat; ſed leges tantùm, quæ obſeruandæ ſunt, docet,

cauſa non adhibita. quòd ſi aliquando aliquarum aliquas proponit rationes; nō tamen primas, ſed poſteriores; & paucarum, non omnium; & præter cōſilium, inſtitutumq́ue ſuum proponit. At politice rationes, & cauſas primas ediſſerit omnium rerum, quæ ab ipſa conſyderantur. Ergo politice diuerſa eſt à iuris peritia. Adhoc ſi politice rationes, & cauſas primas ſui generis quærit; ſequitur eam eſſe partem quandam philoſophiæ. Eſt enim hoc philoſophiæ proprium, omnium rerum rationes, & cauſas primas inueſtigare, vt conſentiunt omnes philoſophi, declaraturq́ue in principio P. Poſtnaturalium. Deinde interrogentur noſtri iuriſconſulti, quam iuriſprudentiam, vel peritiam intelligant, quom dicūt politicen ad iuriſprudentiam pertinere? Reſpondebunt ſanè illi, ſe intelligere prudentiam eius iuris, quod ſuis libris continetur, ideſt iuris Romani. Omnes ergo regiones, & gentes, quæ Romano iure non vtuntur (ſunt verò iſtæ multo plures, quàm quæ vtantur, atque inter eas nonnullę artibus moribus, legibus politiſſimę) omnes, quę in poſterum non vtentur, omnes, quæ hactenus non ſunt vſæ, denique ante hoc ius conditum omnino omnes caruerunt, carebunt, carent politice omni, & omni ciuili ratione. Ergo nec ciuiles ſocietates vllas, quæ ſine ciuili ratione prorſus eſſe non poſſunt, habent, aut habuerunt, aut habituræ ſunt. Vel ſi reſpondeant, prudentiam iuris uocari à ſe prudentiam cuiuſuis iuris, ideſt legum quarunuis, vbicunque ſint, & ſeruentur; oportere enim, ſi ſint ciuitates, teneri legibus: næ illi, quom poſtea aſſeuerār, non differre politicen à iuriſprudentia; innumeras politicas faciunt. at verò vna ſola eſſe politice ſimpliciter debet, quanquā multæ formæ ſunt ciuilium ſocietatum, ac rerumpublicarum: quemadmodum vna ſola ſimpliciter eſt medicina; licet multæ ſint rationes medendi, variatæ locis, variatæ temporibus, ætatibus, temperaturis. Si probatas reſpublicas præterea, & celebres legumlatores, qui eas conſtituerunt, memoria repetant iuriſconſulti, planè inuenient non iuriſperitos illos, ſed philoſophos fuiſſe, Mercuriū Triſmegiſtum, Epimenidem Phæſtium, Rhadamantum, Zaleucum, Lycurgum, Solonem, cuius potiſſimùm leges Romani pro ſuis deſcripſerunt, & alios. eſt enim philoſophi, & intelligentiæ proprium munus rectè iudicare, ac perſpicere, quæ quibus conueniant, quæ diſcrepent, quo pacto, quibus rebus, locis, temporibus, ex quibus initijs, ad quos fines vnumquidque probè efficiatur. Itaque quod dicūt quidam iuriſ-

Secūda à proprio philoſophia.

Tertia à generalitate, & vnitate politica.

Quarta per inductionem.

Quinta à teſtimonio.

iuriſconſultorum, & olim dicebant ſophiſtæ, facile eſſe ferre leges ei, qui probatas leges collegerit, proptereaquòd optimas earum eligere poſſit; apertè oſtẽdit, nec quid ſit politice, nec quibus in rebus verſetur, eos ſcire; ſicut de ſophiſtis in exitu x. ad Nicomachum Ariſtoteles cõcludebat. Ex qua inſcitia etiã natus eſt error, quo ſimiliter vtrique, ſophiſtæ rhetoricen, iuriſconſulti ſcientiam legum eandem eſſe atque politicen, vel eſſe politices parentem, & magiſtrã aſſeruerunt. Quî enim, obſecro, iſthæc affirmarent, præſertim iuriſconſulti, ſi quid eſſet politice, & quot, quantaque nobis proponeret, quę & quo pacto perageret, vnquam cogitaſſent? Sedet illa in ſublimi, maximarum, fulgentiſſimarumque rerum circundata varietate, quas inter ſe componit, & librat. Scientia legum in exiguæ cuiuſdam, & degenerantis rerum earum partis miniſterio tota occupata eſt: cætera nõ attingit. Planum hoc erit, ſi capita rerum ciuilium, quas politice conſyderat, explicata his libris, ſuperiorique hypotipoſi comprehenſa, cum titulis, capitibusque noſtrarum legum conferantur. Hac enim collatione facta perſpicuè liquebit ſola iudicia propriè ad iuris prudentiam pertinere; & quę de dominis & ſeruis conditione, de viro & vxore, de parentibus & filijs, de quibuſdam partibus pecuniariæ, de artificibus quibuſdam, alijsque nonnullis in Pandectis, Codice, Nouellis, Inſtitutionibus dicuntur, ad iudicia referri; nihilque prorſus in vllo eorum librorum exponi, quod huc non dirigatur. Quoniam igitur iam eſt, vt arbitror, manifeſtum, ipſam politicen, quę eſt ratio, & ſcientia, & prudentia ciuilis, ſeu ciuitatis, rerumque ad ciuitatem pertinentium, nec iuriſprudentiam eſſe, eam, qua fulgent noſtri iuriſconſulti, nec eius partem; omnino tamẽ aliquà coniunguntur hæc iuriſprudentia, & politice: age videamus quis ſit inter ipſas cõiunctionis modus, & vtrum iuriſprudẽtia ſit politicæ finitima, ac ſubalternata, vt in ſcholis loquuntur, an pars eius, an miniſtra. Cernitur in ſuperiori hypotipoſi, quod in iv. horum librorum fusè declaratur, tres eſſe partes rerumpublicarum, magiſtratus, conſilia, iudicia. Pro his tribus rerumpublicarum partibus in tres partes ſimiliter diſtribuitur politice: quarum vna attineat propriè ad ſummum magiſtratum, qui vel Princeps, & dominus eſt ciuitatis, vel eius exhibet vicem; altera ad conſilia, tertia ad iudicia. Prior νομοθετικὴ, καὶ νομοθεσία, quaſi legũ inſtituendarum, & legumlatricem vim ac rationem dicas; media βουλευτικὴ, ideſt cõſiliaria; tertia δικαστικὴ, hoc eſt, iudi-

Sexta à rebus ſubiectis.

Iuriſprudentia vtrũ finitima, an pars, an miniſtra politices.

Cap. 14. et 15.

Politica diuiſio in tres partes.

iudiciaria nomen habet. Nec ſolùm ex numero partium rerumpublicarum apparet politicen hoc modo eſſe diuidendam: etiã Ariſtoteles,& Plato eam ſic diuiſerunt; ille in vj.ad Nicom; hic in Politico,& in Gorgia. quanquam enim differre in diſtribuendo videntur: tamen ad extremum,& reipſa non differunt. Duę differētię inter eos notari poſſunt; vna rerũ,altera verborũ. Differentia rerũ eſt, quòd cõſiliariam Plato ſeparat à iudiciaria, & coniungit cum legumlatrice: Ariſtoteles cõtrà,diſiungit eam à legumlatrice, & copulat cũ iudiciaria. Differentia verborum eſt, quòd Ariſtoteles nomine communi uocat propriè ciuilem, ideſt politicen iſtanc copulatam ex conſiliaria, & iudiciaria, in quas poſtea ipſam partitur: Plato hoc uocabulum ciuilis, & alterum regiæ traducit ad ſignificandam eam, quæ iungitur ex conſiliaria,& legumlatrice. Verùm,quod ad hanc poſteriorem differentiam attinet, Ariſtoteles vulgarem ſequutus eſt appellationem,vt ex eo loco intelligitur. vulgus enim iudices,& conſiliarios, quòd ſolos agere quaſi operarios, & in ſingularibus reipublicæ negotijs verſari videat, ſolos rempublicam ait adminiſtrare, & ſolos ferè hac de cauſa ciuilium nomine dignatur. Plato καθ' ὑπεροχὴν legumlatricem, & conſiliariam, quoniam in ciuitate regenda,inſtituenda, conſeruenda primas obtineant; ciuiles, & regias uocauit. Quod verò attinet ad differētiam priorem, Plato actuum, Ariſtoteles obiectorum, temporumque ſimilitudines,ac differētias ſpectauit. Siquidem legumlatrix magis in generalibus; iudiciaria, conſiliariaque in ſingularibus magis vertuntur: & legumlatrix etiam ante conditam ciuitatem in ea inſtituenda locum habet; conſiliaria, iudiciariaque penè non cernuntur, niſi condita, in adminiſtratione, & curatione reipublicæ. itaque obiectis, temporibusque ſimiles ſunt inter ſe cõſiliaria, & iudiciaria; diſſimiles legumlatrici. Contrà actibus hæc, & conſiliaria ſimiles ſunt; differunt ambæ à iudiciaria. Conſiliaria enim, & legumlatrix, ipſæ quidem non agunt actione vlla corporea, vt ait Plato: quippe ſi prorſus non agerent, eſſent facultates purè contemplatrices, ſcientiæque, non prudentiæ, & in genere rationum actualium. ac quanquam Ariſtoteles conſiliariam propriè πρακτικὴν, agereque dixerit ex ea parte,quatenus decretum, quod vltimum eſt conſilij, ſub actionem venit: tamen reuera nõ agunt nec conſiliaria, nec legumlatrix; ſed meditantur tantùm, atque imperant, quod eſt opus, & actio ipſarum propria; meditantur, inquam, ea, quæ ſunt agenda;

Cõſẽſus Ariſtotelis,et Platonis de tribus partibus politica.

Differentia duæ, quæ de his partibus politicę videntur eſſe inter Ariſtotelẽ & Platonem.

Cap. 8.

Sub exitum Politici.

Conciliatio.

Trium politicarum ſimilitudines et differẽtia ex obiectis, temporibus, actibus ipſarum.

Plato ſub initium Politici.

Ariſt. in loco antè citato vi.ad Nicom.

agenda; atque imperant illis, quæ agere eadem poſſunt, cognoſcentes imperium, & vim illarũ rerum, quæ in ciuitate maximæ ſunt, & quid fieri oporteat, quid minimè, quemadmodũ ſcribitur in eodem loco Politici. Iudiciaria autem ex cõmuni ſententia Platonis, & Ariſtotelis perſpicuè agit, & imperia exequitur; ita ſe habens ad duas ſuperiores, ſicut ſe habet ſeruus ad dominum, operarius ad architectum. Hinc idem Plato ſub initium eiuſdem libri Politici regiam, ſeu ciuilem, quorum vtroque vocabulorum ſignificantur ipſi, quemadmodum dicebam, legumlatrix, & conſiliaria, propiorẽ eſſe docet ſpectatiuæ, quàm actuali facultati; ſpectatiuæque imperanti ſpeciei potius, quàm duntaxat diſcernenti. Et in exitu, iudiciariam non ſuijpſius dominam eſſe; ſed miniſtram ciuilis, mãdata eius peragere. Omnino igitur triplex eſt politica, ſeu ciuilis tam doctrina, quàm ratio, & prudẽtia, vt hæc nomina à nobis antea diſtincta ſunt, nempe legumlatrix, cõſiliaria, iudiciaria. Legumlatrix, græcè νομοθετικὴ, quàm Ariſtoteles ἀρχιτεκτονικὴν, ideſt principem, & dominam aliarũ eſſe ait, indagans, cognoſcens, contemplans cauſas & rationes primas, & partes, & affectiones ciuitatum, rerũque publicarum cuiuſuis generis, idoneos nos reddit ad leges ferendas, hoc eſt ad rectè imperandũ hominibus, quæ ipſius eſt propria muneris functio, & opus, quod peragit, quatenus homines in ciuilem ſocietatem ſunt cõgregati. Lex enim politica ad extremum nihil eſt aliud, quam iuſſum maioris poteſtatis ad tuendum ciuitatis ſtatum ex æquo, & bono cõſtitutum. Hæc verò politice legumlatrix eſt illa, cuius propriè ſcientia traditur in his libris. Huius comes eſt conſiliaria: quæ ad ſimilitudinem legumlatricis, nihil agit corpore, ſed imperat tantùm. differt tamẽ ab illa, quòd hęc ſemper verſatur in ſingularibus, & eius extremũ, quod decretum appellatur, cõtinuò excipitur actione corporea. cæteroqui non eſſent diuerſæ. nam ambæ maximè meditantur: ambæ imperant; & quicquid agunt, eſt imperare ea, quę ſunt agenda: ambę eaſdem meditãtur regulas, rationesque; & iiſdem regulis, iiſdem rationibus ambę iuſſa, imperiaque dirigunt ſua. Quamobrem dum legumlatricis præcepta dantur, vnà dantur præcepta conſiliariæ: &, ſi quę priuatim ad hanc ipſam attinent, opportunis locis horum librorum partim indicantur, partim etiam exprimuntur. Atque iſtas quidem ambas partes, ex quibus iungitur dominãs, ac princeps politice, ſimplici politices uocabulo complexi, quęſiuimus ſuprà, vtrum politice philoſophis, an iuriſcon-

ſultis

In locis anteà citatis.

Duo Platonis dicta, hæc, quę de actib. triũ politicarũ expoſita ſunt, cõfirmantia.

Concluſio de tribus politicę partibus, & earum ſimilitudinibus ac differentijs.

Legumlatricis politicæ cõditio, actiones obiecta, finis.

In vi. ad Nicom. cap. 8.

Vbi tradatur ſcientia huius politicæ legũlatricis.

Cõſiliaria politica cõditio, munera, obiecta, terminus.

Vbi tradatur ſcientia huius politicæ conſiliariæ.

Hæ duæ politicæ, legumlatrix, & conſiliaria ſunt partes philoſophię.

ſultis concederetur: oſtendimusq́ue multis argumentis eſſe philoſophis aſſignandam. Et in iij. quoque de Anima declaratum eſt à nobis, verè philoſophos optimos conſiliarios eſſe. Tertia politice eſt iudiciaria, non amplius comes, aut domina, ſed miniſtra aliarum: de qua ſic Plato ſub exitum libri de Regno: *Iudiciaria non amplius patet, quàm vt acceptis à legumlatore rege legibus omnibus, quæ ab eo iuſtarum, iniuſtarumq́ue rerum poſitæ ſunt, iudicet, in eas reſpiciens, de contractibus cuiuſuis generis*. Hæc igitur iudiciaria politice legumlatricis iuſſa ſemper, aliquando etiá decreta conſiliariæ obſeruari curat. Nouit ea perfectè, ac perſpecta habet ad ciuium actiones dirigendas: non tamen rationes, & cauſas eorum exquirit. Tandem, ſicut ſeruus ad domini, miniſter ad architecti formulam, & pręſcriptum agunt, nulla ab ijs petita præceptorum ratione: ſic iudiciaria agit ad præſcriptum, & formulam cõſiliariæ, ac legumlatricis, illarum partes eſſe ſciens, vt proſpiciant, & imperent; ſuas, vt pareat, & exequatur. Ex quibus intelligitur primùm iudiciariam politicen, quoniam cauſas, & rationes non conſyderat, non eſſe partem philoſophiæ: deinde, quoniam agit, quemadmodum diximus ex præſcriptione aliarum duarum, eſſe pediſequam, & miniſtram ſimpliciter quidem legumlatricis, aliquatenus autem & conſiliarię: poſtremò, quoniam verſatur in legibus, & contractibus omnis generis, eſſe ipſam iuris prudentiam, ac ſcientiam legum, quam iuriſconſulti profitentur. Quodammodo igitur iuris prudentia eſt pars, & quodammodo non eſt pars, ſed miniſtra, ac ſatelles politicæ. Eſt pars, ſi politicen fusè accipias pro omni facultate verè de rebus ad ciuitatis, & reipublicæ formam attinẽtibus conſyderante; nam eſt vna trium politicarum, quæ ſunt huiuſmodi facultates: eſt miniſtra, non pars eminentis atque eximiæ politicæ, quæ κατ' ἀντονομασίαν politice nominatur, ad philoſophos pertinẽs; cuius fontes aperiunt hi libri, quos præ manibus habemus. Ita definitur quæſtio propoſita. Quoniam verò hæc politice iudiciaria nõ eſt pars philoſophiæ, aliæ duæ ſunt philoſophiæ partes; & illa neceſſaria ob hominum improbitatem, hæ per ſe expetendæ ad bene, beateq́ue viuendum; perſpicuum euadit cur dixerit Plato in Gorgia iudiciariam medicinæ proportione reſpondere; & in iij. de Republica medicorum, ac iudicum copiam in ciuitate deprauatæ in ea reipublicæ, corruptęq́ue, ac turpis educationis maximum τεκμήριον eſſe; & in v. ac vj. nunquam futuram rempublicam, ac ciuitatem fœlicem,

nunquam

In cõment. 5 1 iij. de Anima.

Iudiciariæ politicæ conditio munera obiecta, finis.

Iudiciaria politice non eſt pars philoſophiæ: eſt miniſtra cum legumlatricis, tũ aliquatenus cõſiliariæ: & eſt eadem quæ iuriſprudentia.

Definitio quæſtionis propoſitæ quomodo iuriſprudẽtia ſe habeat ad politicam.

Triũ quarundã aſſertionũ Plat. in Gorgia, in iij. et in v. de Republica illuſtratio.

nunquam humano generi malorum requietem vllam fore, niſi aut philoſophi regnent, aut reges, principeſque ſyncerè philoſophentur, concurrentibus in vnum poteſtate ciuili, & philoſophia. de quibus tribus aſſertionibus aliâs vberius. Iam quoque liquet, ſi hi libri, hæcque ſcientia ſunt pars philoſophiæ actualis; cuiuſmodi doctrina, eorum futura ſit, qualiſque auditor depoſcatur. hæc enim communiter de tota philoſophia actuali declarata ſunt ab Ariſtotele in primo libr. ad Nicomachum. Nimirum docendi modus adhibendus eſt non exquiſitus, accuratuſque ille, qui eſt proprius mathematicorum, ſed rudior, ac pinguior, in res, quæ tractantur, optimè conueniens: quæ quidem res plurimùm eueniunt, non ſemper, nec neceſſariò: vnde & de ijs, hoc, an illo pacto fieri debeant, magnæ exiſtere controuerſiæ, magni errores naſci ſolent; tandemque principium earum eſt τὸ ὅτι, hoc eſt rem ita ſe habere. In auditore autem duæ conditiones requiruntur: vna, vt probè educatus, moribuſque inſtitutus ſit; ne affectibus animi huc, illuc impellatur: altera, vt ſit peritus actionum vitæ; ne ob imperitiam non intelligat, aut non aſſentiatur ijs, quæ ſunt intelligenda, & quibus, eſt aſſentiendum. quapropter iuuenem, & nouum eſſe eum non decet certè moribus, forte nec ætate. Verùm de his omnibus dictum eſt ibi copioſè. Qua autem methodo, ideſt qua via quoue ordine propriè vtendum ſit in diſputatione rerũ politicarum dicetur in textu tertio lib. primi.

P ad Nicom. cap. 3 47.

Quis docendi modus, et qualis auditor horũ librorum.

Qua methodus, ſeu via, & ordo doctrina.

Auctorem horum librorum recentiores omnes conſentiunt fuiſſe Ariſtotelem Stagiritem philoſophum, Nicomachi filium. à quibus planè non diſſentio: proponam tamen, quæ mihi ſcrupulos aliquando inieceruut. Primùm non memini apud vllum antiquum ſcriptorem me quicquam legiſſe de his octo libris Politicis Ariſtotelis. Diogenes Laertius eodem numero, titulo differenti reponit in Ariſtotelicis ſcriptis octo libros περὶ τῆς πολιτικῆς ἀκροάσεως: & rurſus eodem titulo, numero diuerſo duos πολιτικῶν. Præter hos autem conſimilis argumenti eidem Philoſopho attribuit duos de Republica libros, & Reſpublicas vrbium centumquinquagintaocto, & de Platonis legibus tres, & de Platonis republica duos, & de populari, paucorumque, & optimatum, & tyrannorum republica epiſtolas ad Philippum. Ammonius in præfatione Categoriarum agnoſcit τὰ πολιτικὰ, forte illos duos commemoratos à Diogene potiùs, quàm hos octo, & τὰς πολιτείας Reſpublicas. E quibus Rebuſpublicis citat Athe-

τὸ γνήσιον.

Scrupuli quidam.

à Teſtimonio.

næus iſtas: Tyrrhenorum, quanuis hunc legum nomine citet, & Troezeniorum in primo libro: Locrenſium, in vj: Delforum, in vij: Syracuſanorum, in x: Theſſalorum, in xj: Maſſilienſium, in xiij: Colophoniorum, in xvj. nunquam horum Politicorum mentionem facit. Scribit Cicero in iij de Legibus locum omnem ciuilem de Magiſtratibus illuſtratum ab Ariſtotele fuiſſe. hoc autem quid dicere attinebat, ſi hos libros vidiſſet, putaſſetque eſſe illius? magis ne locus de magiſtratibus, quàm reliqui ciuiliũ rerũ in his libris illuſtratur? & cur nõ potius id dixerit de Platone, qui adeo copioſe, ea quæ attinent ad magiſtratus, in vj. legum tractauit? Auerroes autem, quum Politicos libros Ariſtotelis citet; teſtatur tamen eos ſe minimè vidiſſe; & ob hanc cauſam paraphraſin illam ſuam conſcripſiſſe in Rempublicam Platonis.

Lib. p. cap. 18, & ... cap. 7. vij. cap. 16. x. cap. 12. xi. cap. 17. xiij. cap. 13. xvi. cap. 6.

In principio illius paraphraſis.

à Methodo. Adhoc ſeruari adamuſſim in his libris ordo ille mirificus rerum tradendarum non videtur, qui in reliquis Ariſtotelis commentarijs tãtopere enitet.

à Proprijs quibuſdã notis. Redundant etiam hiſtoriarum exemplis præter Ariſtotelis morem libri poſteriores, ac maximè ſeptimus. Et in cap. quarto eiuſdem ſeptimi libri fit mentio medici Hippocratis: cuius, quum multas ſentẽtias in ſcripta ſua, præſertim problematũ Ariſtoteles tranſtulerit, nullo tamẽ alio in loco, quod equidem in mentem veniat, eum nominauit.

à Loquutione. Aureum orationis flumen, quod Cicero Ariſtoteli attribuit, ideſt pura, & ſimplex loquutio non æque cernitur in hac, & in alijs eius ſcriptionibus.

à Stylo. Stylus contortus eſt, non directus: & conciſus, mancuſque potius, quàm breuis. quippe prolixior eſt verbis oratio ſæpius, quàm oporteret: repetitionesque adſunt frequentes earundem ſententiarum, ac rerum, quemadmodum ad propria loca annotabo.

Orationis imperfectæ, ac breuis ſimilitudines, & differentia. Eſt autem duplex differentia inter mancam orationem, ac breuem; ſicut & duplex communio. Cõmuniones ſunt, quod in vtraque aliquid deeſt: & ob idipſum, quia deeſt aliquid in vtraque, vtraque obſcura eſt, & tenebricoſa: Differentiarum vna eſt, quod in breui oratione, quæ non ſit manca, ſubaudiri quicquid deeſt ex ijs ipſis, quæ dicuntur, poteſt, quia in ijs relucet, & ex ijs pendet: contra in manca ſubaudiendum, & ſupplendum eſt, non ex ijs, quæ dicuntur, ſed aliunde; & ex auditoris, lectoris ue ingenio potius, quàm ex vi orationis, hoc eſt ad extremum magis ex rerum, quàm ex verborum ſerie, ac cõtinuatione. Altera differentia eſt, quod in oratione breui nullum eſt verbũ ſuperuacuum, aut inane: in manca

Tautologia et iterationis cauſa communes. nihil repugnat eſſe aliquaocioſa vel ex tautologia, vel ex iteratione;

tione; quę per ſe nihil operantur, adhibentur autem aliquando ab imperitia, aliquando ab arte dicentis vel ad oblectandos, alio'ue quopiam affectu commouendos animos auditorum, vel ad eoſdem meliùs & faciliùs docendos. Loci, qui in his libris ex Moralibus citantur, ſicut non conuincunt libros ad Nicom. nec ab Ariſtotele conſcriptos fuiſſe; quod Franciſcus Patritius ætate noſtra philoſophiæ Platonicæ maximus cultor, rerumq́ue ac ſcriptionum omniũ abſtruſarum vſque à Nino, & Zoroaſtre ſcrutator obſeruantiſſimus in iv. Diſcuſſionum ſuarum declarauit; nec conſcriptos fuiſſe ab alio, quod nos oſtendimus in prę-fatione eorũ librorum: ita ſanè non demonſtrabunt hos libros Politicos eſſe, aut non eſſe Ariſtotelis. Sunt ij loci numero quinque: vnus, annotatus in ij. horum politicorum, de talione; alter, in iij. de iuſto, quod in geminis rebus, geminiſq́ue perſonis conſiſtit; tertius, in iv, & quartus in vij. de beatitudine; quintus item in vij. de ſtudioſo, cui bona ſint, quæ ſunt ſimpliciter bona. Nec locus quidem de purgatione, de qua clariùs in lib. de Poetica differendũ eſſe ſcribitur ſub exitum huius operis, quenquam cogit, vt hanc, illam'ue ſcriptionem Ariſtoteli aut deneget, aut tribuat. Quanquam enim in libro de Poetica nuſquam purgationis ſit mentio, niſi in definitione tragœdiæ: tamen quia liber ille de ſententia omniũ interpretum eſt mutilus, & imperfectus; poteſt, vt pleraque alia in eo deſyderãtur, ſic pars iſta, in qua de purgatione agebatur, deſyderari. Sed hęc porrho omnia, quæ hactenus tacta ſunt, dubitationem tantummodo aliquã afferunt. Doctrinæ aũt ſubtilitate, multitudine quęſtionum, rerum pulcherrimarum copia, ſententiarum frequentia, decretorumq́ue firmitate, & conſenſu ita vniuerſum hoc opus refert Ariſtotelici ingenij fœcunditatẽ, & acumen, vt alium non potuerit, prętérquam Ariſtotelem, auctorem habuiſſe. Quibus omnibus accedit: proponi manifeſtè in poſtrema parte x. ad Nicomachũ, quæ in his libris traduntur. Quòd ſi omnino aliũ eos habuiſſe auctorẽ mordicus tenere quis velit: age habuerint, non minorẽ tamen Ariſtotele, & de eius ſchola ſapientiſſimum aliquem, ſubtiliſſimumq́ue philoſophum. parum enim refert quis eos conſcripſerit: dummodo optima ſit eorum doctrina, & optimè tradita.

A locis citatis.

Frãciſcus Patritius.

Lib ij. cap 9. lib iij. cap. 6. lib iv. cap. 11. lib. vij. ca. 13.

Determinatio.

Diuiditur totum hoc opus politicum, ideſt de ciuitate, ſeu de actionibus, affectionibusque hominum, vt ad ciuitatẽ referuntur, in quinque partes. Prima pars, in quam primus, liber con-

Diuiſio huius operis in partes.

ſumitur, ipſam vniuersè ciuitatem, materialeque eius principium, quod ad homines pertinet, docet: ideſt diſputat de ciuitate per ſe, & de vico, ac domo, domuſque partibus, quę ſunt ciuitatis materia; omnino de hominibus, quatenus ſociabiles ſunt, domos, vicos, ciuitateſque poſtremò cõſtituentes. Quamobrem, quoniam materia vel non eſt pars quiditatis, vel, ſi eſt pars, non eſt pars ſimpliciter, ſed neceſſaria, & ex hypotheſi; fortè non vſquequaque erraret, qui diceret hunc primum librum neceſſitate quadam à Philoſopho fuiſſe compoſitum, nec propriè, primoque ad ciuilem diſciplinam attinere, quæ ciuilis diſciplina verè initium capiat à libro ſecundo: pręſertim quum primum octo librorum de naturali Auditione, in quo agitur de materia, ſimiliter quidam exiſtimauerint alijs ſeptem neceſſariò præfixum fuiſſe, nec eſſe operis illius partẽ; verùm incipere opus Phyſicorum, naturalemque ipſam philoſophiā à ſecundo libro. Atque hæc fortaſſe cauſa fuit, cur in exitu librorum ad Nicom. proponens philoſophus ea, quæ in his Politicis erãt pertractanda, tacuerit de primi, & exorſus ſit à ſecundi libri argumento. *Primùm, inquit, ſi quid præclare hac de re à veteribus dictum eſt, id perſequi conemur: deinde ex rebuſpublicis vndique collectis &c.* Secunda pars, quę comprehenditur in ij. libro, varias reſpublicas, quę, aut ſapientiſſimorũ virorum ſcriptis informatæ, aut reapſe inſtitutæ, vſuque rerum illuſtratæ, tempore Philoſophi erant celebriores; proponit, & examinat: vt (quod quidem eſt moris Ariſtotelij) falſa, vitioſaque decreta refutentur: & quicquid probi ex ijs elici, cogitari, emendari poſſit, diſpiciatur. Tertia pars de principijs formalibus ciuitatis, republica, ciue, lege, imperio, ſpeciebuſque, differentijs, & partibus rerumpublicarũ occupat tertium, & quartum librum. In quinto, & ſexto, quartam continentibus partem, de rerumpublicarum ſeditionibus, mutationibus, conſeruationibus, inſtitutionibus generaliter, ſpeciatimque diſſeritur. Quinta, & vltima pars in ſeptimo, & octauo libro optimam rempublicam, ciuitatemque beatam inſtituit. Has quinque partes in minutiores identidẽ partes diſtribuemus, donec ad minima, & indiuidua deueniatur; ſed alias quidẽ quatuor poſtea, vnamquanque ſuo loco; primam autem, ideſt primum librum, qui eam comprehendit, in pręſentia: cuius partitionem more noſtro deductione apodictica oculis ſubiectam, accipe.

Nec primus Politicorum, nec primus de naturali Auditione ſunt propriæ partes iſtorũ operũ, ſed neceſſariò præfixi alijs eorundẽ operũ libris, qui verè ſunt partes.

Partitio primi libri.

TYPVS

TYPVS PARTITIONVM PRIMI Politici,

De ciuitate per ſe, & principio eius materiali, quod quidem ad homines, vt ſociabiles ſunt, pertinet.

- *Proœmij locum obtinentia*
  - *De*
    - *Ciuitate, ſeu ſocietate ciuili* *(ad ſignificandum fructum, & dignitatem huius ſcientiæ)*
      - *Concluſiones principales de Bono & fine*
        - *Bonum quoddã* —*Spectat*— *Bonũ præſtantiſſimũ eorũ oĩum, q̃ ſocietati b' ꝓponũt.*
        - *Conficitur ex p. & 2. quatuor præceptorũ ſequentiũ.*
        - *Conficitur ex 3. & 4 præceptorum ſequentium.*
      - *Præcepta alia De*
        - *Fine et bono.* — *Boni alicuius cauſa inſtituta eſt.* — *Nam oĩa omnes agũt eius, quod bonum opinantur, gratiâ.*
        - *Genere.* — *Eſt ſocietas quædam.*
        - *Præſtãtia* — *Eſt ꝓſtãtiſſima omniũ ſocietatũ.* — *Confirmatur ſeq̃nti præcepto.*
        - *Amplitudine ſiue cõprehenſione* — *Continet omnes alias ſocietates.*
    - *Scientia ciuili.* *Eius*
      - *Fructus.* *Dignitas.* — *Ex concluſionibus, & præceptis proximè deſcriptis*
      - *Methodus*
        - *Quæ ſit* — *Eſt methodus diuiſiua, vt diuiſione partes, initiaque ciuitatis vſque ad minima, atque indiuidua accipiantur, et conſyderẽtur.*
        - *Rationes cur ea vtendum*
          - *Specialiter in hac ſcientia, à Genere* — *Nã hæc eſt methodus totarũ, & compoſitarum rerum.*
          - *Vniuerſè in ſcientia rerum compoſitarum, à Simili* — *Nam ſimilis eſt ex hac methodo cõſyderatio, ac ſi qs eius' res naſcẽtes à primo ortu cõſyderaret.*
        - *Fructus ex ipſius vſu in hac ſcientia percipiendi,*
          - *Initiorũ, partiumq; omniũ ciuitatis, in quib' sũt & gubernationũ formę, differentias, naturas, ac ꝓprietates optimè proſpiciemus.*
          - *Ciuitatis ſcientiam ijs initijs cognitis perſpectã habebimus.*
          - *Falſitas ſentẽtię in ꝓximo textu expoſitę nota euadet.*
          - *Vera eſſe præcepta primi text: planum fiet.*
    - *Sententia quadam falſa* *
pag. 26

Tex: i. (Ciuitate … Fructus, Dignitas)

Text: iij. (Methodus)

- *Diſputatio*
  - *Domus.* *
pag. 26.
  - *Vicus.* *
pag. 27.
  - *Ciuitas.* *
pag. 28.
  - *Domeſticæ curæ partes, quæ eædẽ ſunt & partes domus.* *
pag. 30.

*

Sententia quædam falſa, repugnans antè poſitis.

Reipublicæ adminiſtratorem, & regem, & œconomum, & dominum inter ſe

- *Non differre*
  - *Specie.*
- *Differre*
  - *Multitudine & paucitate*
    - *Hominum ſubiectorum*
      - *Dominum, & Oeconomum tam inter ſe, quàm ab alijs duobus.*
    - *Authoritatis, & temporis*
      - *Regem, & reipublicæ adminiſtratorem.*

Text: ij.

*

Domus, & partes eius primæ, ac neceſſariæ.

- *Partes domus primæ, ac neceſſariæ*
  - *Definitio generalis.*
    - *Societatis primæ in vniuerſum definitio quædã generalis*
      - *Eſt prima ſocietas coniugatio eorum hominum, quorum alter ſine altero eſſe non poteſt.*
      - *Textus iiij.*
  - *Definitiones ſpeciales.*
    - *Coniugalis ſocietatis*
      - *Eſt ſocietas prima ac neceſſaria maris, & fœminæ in hominum genere ad procreationem filiorum, ex naturali deſyderio primùm, nõ ex electione facta.*
        - *In qua definitione continentur*
          - *Genus.* *Materia.* *Finis ſummus.* *Efficiens primum.*
        - *Tex: v.*
    - *Dominicæ ſocietatis naturalis*
      - *Ex*
        - *Genere.* *Materia.* *Fine.* *Efficiente.*
          - *Eſt ſocietas prima, ac neceſſaria domini & ſerui, quam in hominum genere natura facit, ſalutis, & vtilitatis amborum communis causà.*
    - *Perſonarum eam conſtituentium,*
      - *Ex*
        - *Officijs, Partib⁹, Facultatibus,*
          - *Imperãtis, & dominantis naturà.*
            - *Eſt illud qd cogitatione proſpicere*
          - *Parẽtis & ſerui naturà.*
            - *Eſt illud quod corpore exequi*
          - *Poteſt eadem, quæ vtriq; conducunt.*
    - *Textus vi.*
  - *Diſtinctio.*
    - *Fœminæ & ſerui*
      - *Ex*
        - *Finibus eorum, procreatione, ſaluteq́ue, qui fines inter ſe ſunt diuerſi.*
        - *Genere: quoniã fœmina & ſeruus ſunt inſtrumẽta naturæ; natura autẽ inſtrumenta facit, & deſtinat diuerſis operibus diuerſa.*
    - *Coniugalis & dominicæ ſocietatis.*
      - *Ex*
        - *Partibus: quoniã fœmina, & ſeruus, qui ſunt partes harum ſocietatum, inter ſe diſtinguuntur.*
    - *Tex: vij.*
  - *Dubitatio* * *pag. 27.*
- *Domus* * *pag. 27.*

26.
*
Dubitatio

Contra theorema textus antecedentis de diſtinctione fœminæ & ſerui.

Origo, & fundamentum — *dubitationis* — *Diſſolutio*

Apud Barbaros fœmina, & ſeruus eodem gradu habentur.

Cauſæ, cur habeantur eodem gradu, eſt, quia Barbari nō habent imperans natura, ſed idem eſt naturà Barbarus & ſeruus: quod etiam confirmatur teſtimonio Poetarum.

Tex: viij.

26.
*
Domus

Domus prima

Definitio

Eſt domus prima, quæ conſtat ex duabus primis ſocietatibus iam expoſitis, coniugali, & dominica. — *Ex Materia.*

Confirmatur hæc definitio per locum à pronunciatis, citato quodam Heſiodi carmine.

Text: ix.

Domus generaliter

Definitio

Eſt domus, quæ verè propriéque dicitur, ſocietas ſecundum naturam in quotidianum vſum conſtituta.

Ex

Genere. — *Differentijs*

à Fine. — *ab Efficiente cauſa.*

Confirmatur hæc differentia

Authoritate

Charondæ — *Epimenidis*

ὁμοσιπύους — ὁμοκάπους

Appellantiū eos, qui in eadem domo viuunt.

Text: x.

25.
*
Vicus

Vici in vniuerſum

Definitio

Eſt ſocietas [illegible] domibus, primum [illegible] naturalis in [illegible] minime quotidianum.

Ex

Genere. — *Differentijs*

Ex

Materia. — *Copōnis gradu.* — *Efficiēte cā.* — *Fine.*

Tex: 11.

Formæ primæ ac maxime naturalis vici

Definitio.

Ex

Materia ppria. — *Origine.* — *Modo originis.* — *Vocab qbuſdā.*

Eſt propagatio, ſeu ſoboles, & veluti colonia ab vna domo profecta, à qua vna in multas exierunt, qui in ea amplius capi non poſſent, qui ὁμογάλακτες à quibuſdam, & nati natique natorum vocantur.

Tex: 12.

Confirmatur hæc definitio per locum ab euentis. Nam cur ab initio regnatū ſit in ciuitatibus, & adhuc regnetur in gentibus, hæc ſola cauſa afferri poteſt, ſi vici ſint ἀποικίαι domorum: in quarum domorū vnaquaque regnat qui eſt maximus natu, & ab ijs per vicos regia gubernatio primum ad ciuitates, exinde ad gentes peruenit.

Tex 13.

Confirmatur effatum.

Quod in domo vnaquaq; regnet is, qui ſit maxime ſenex:

Ex Authoritate Homeri in Cyclopum fabula.

Dubitationis contra hunc locum Homeri diſſolutio: quia voluerit Homerus vitam, & morem habitādi priſcorum hominum nobis repræſentare.

Tex: xiiij.

Quod ciuitates ab initio, deinde etiā gētes ſub regib⁹ fuerint:

Ex Coniectura [illegible] omnium hominum [illegible] in Dijs eſſe regium imperium ob hanc ipſam cauſam.

Quoniam homines, vt formas, ſic vitas, & actiones ſuis ſimiles attribuant Dijs.

Tex: xv.

25
*

Ciuitas

Definitio ciuitatis

Eſt ſocietas ex multis vicis, perfecta vſq; eò, vt omnis ſufficientię ſummam habeat, atque [illegible] ralis, conſtituta quidem viuendi, permanens autem beneuiuendi cauſà.

Ex

Genere — *Differentiis*

à

Materiá. Forma. Cauſa efficiēte. Finali cauſa prima. Fine vlt. accreſcēte.

Tex. 16.

Ciuitatem [illegible] ere & eſſe naturâ.

(ad confirmandam differentiam, quę in definitione proximè tradita [illegible] audiebatur)

Hoc ipſum theorema,

Ciuitatem exiſtere, & eſſe naturâ,

Probatur

Ratione ducta à

Deſtinatis.

Nam ſocietates ciuilē antecedētes (quæ ſunt partes ipſius, aliæ primæ, aliæ proximæ, & tandem deſtinata in eam tanquam in ſummum ſuum finem) ſunt ipſæ per ſe ſecundum naturam.

Tex. xvij.

Formali parte, quæ eſt αὐτάρκεια.

Nam αὐτάρκεια, quę ex tex: 16. eſt tanquā perfectio & ratio formalis ciuitatis; eſt ſummus finis, & optimum in genere ſocietatum, actionumq; humanarū: ſummus aūt finis, et optimū in vnoquoque genere eſt, exiſtitq; e naturâ.

Tex: xviij.

Concluditur.

Tex: xix.

Hominem eſſe ciuile animal naturâ

Probatur

Simpliciter

Ex

Conſtitutis ſuprà

Quia vicus, & domus, parteſq; [illegible] t naturales ſocietates, directę in ciuitatem [illegible], quę ciuitas hac de cauſa etiam [illegible] naturâ.

Tex: xx.

Oppoſitis

Nam [illegible] eſt ἄπολις, hoc eſt ſocietatis [illegible] s expers ſuo proprio ingenio, [illegible] fortunæ,

Aut eſt homine

Inferior, & tanquam fera.

[illegible] hoc, [illegible] eſſe quoſdam apolides homine inferiores,

Ex

Authoritate H[illegible] hominem, [illegible] probū, [illegible] ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, [illegible] quodq; expertem [illegible] s ſignificat.

Ingenio huiuſmodi apolidis: quod belli cupidum eſſe

Oſtenditur

Ex Cauſa

Quippe huiuſmodi apolis nullo aſtrictus eſt iugo, coniunctione'ue.

A Simili

Nam volucres etiam quæ ſ[illegible], ſunt violentæ, & ſanguin[illegible]

Text: xxi.

Superior & tanquam Deus.

Inferri hoc poteſt ex altero membro per [illegible] ab oppoſitis: qui [illegible] aliquado ὁ ἄπολις, vt inferior homine; lau[illegible] laudabitur, vt ſuperior.

Comparatè

*

pag. 29.

Ciuitatem eſſe rem naturâ priorem domo, & vnoquoque noſtrûm.

*

pag. 29.

Confirmantia & illuſtrantia hoc theorema.

Concluſio & ex primo huiꝰ theorematis.

*

pag. 29.

Fructus ampliſſimus ſocietatis ciuilis

*

30.

28.
*
Comparatè

Propoſitio — *theorematis* — *Demonſtratio.*

T. xxij.

Ex

Senſu iuſti, iniuſti, cõmodi, incõmodi, oĩo boni, & mali. *Oratione, quæ ſola einſmodi ſenſum declarat.*

Nam vtrunque iſtorum ſolis hominibus à natura tribuitur: & deſtinatum eſt, diriguurque vtrunque ad vſum, & communicationem iuſti, iniuſti, commodi, incõmodi, omnino boni, & mali tanquam ad ſuum propriũ et ſupremum finem: huiuſmodi, aũt cõmunicatio facit ciuitatẽ conſtantẽ ex domibus, quę verè propriéq; ciuitas dicitur.

T. xxiij.

28.
*
Ciuitatem eſſe rem naturâ priorem domo, & vnoquoque noſtrum.

Propoſitio — T. xxiiij.

Demonſtratio
Ex

Proprijs ſubiectorũ attributis, quæ ſunt totum, & pars.

Nam ciuitas totũ; domus, & ſinguli noſtrũm partes sũt: totũ aũt eſt pri⁹ naturâ parte. Vtrunq; oſtẽdit ex definitione eius, quod eſt prius naturâ; ſecundum quidem ſimpliciter; primũ aũt vt ab hac definitione ſumuntur conditiones totius, & partis.

Definitione prædicati, ideſt eius, quod dr̃ naturâ prius.

Ciuitas manet, vt ſit ſibi ſatis, alijs, atque alijs ciuibus, domibusque, ex quibus conſtat, pereuntibus: hæc non ſunt ſibi ſatis; nec manere diu poſſunt ſine illa.

T. xxv.

Dubitatio

Emergens

Contra id, quod proximè dictũ fuit, ſeparatos à ciuitatibus ſingulos homines non eſſe ſibi ſatis.

De illis, qui

Nõ poſſunt ob prauitatem — *Viuere in cõmunione*

Nõ indigent ob præſtantiam — *Viuere in cõmunione*

Soluitur,

Neutri ſunt pars vlla ciuitatũ, ſz vtriq; apolides: et ꝑ doctrina apolidũ ex tex: 21. alteri minus, q̃ hoĩes, et quaſi feræ; alteri plus, q̃ hoĩes, & quaſi Dij.

T. xxvi.

28.
*
Concluſio, & expoſitio, quomodo ciuitas ſit & exiſtat naturâ.

Quòd ex appetitu naturali, qui in omnibus nobis, & ſemper ineſt ad ciuilem ſocietatem.

T. xxvij.

28.
*
Fructus ampliſſimus ſocietatis ciuilis, primo eius conſtitutori aſcribendus.

Virtutes, & iuſtitiam vniuerſam

Adipiſci homines ex conſtitutione ciuilis ſocietatis

Probatur per locum à cauſa.

Nam iura, & leges, quibus ciuilis ſocietas continetur, adducunt homines, in eo quòd ſunt quædam ſententiæ de rebus iuſtis, ad iuſta opera, & tandem horum exercitatione ad iuſtitiam.

Adeptos homines eſſe optimos omnium animantium.

Oſtenditur

Expoſitione

Ex Contrario

Nam infecti iniuſtitia deterrimi ſunt.

Et hoc oſtenditur loco ab inſtrumentis.

Quoniam ſoli homines arma habeant data ſibi à natura ad prudentiam, & ad virtutem; quibus armis vti in contrarium maximè poſſunt.

Confirmatur hoc

Expoſitione

Loco ab effectis

Vbi virtutes, ac prudẽtiæ expertes homines fuerint; ſceleratiſſima, immaniſſimaq; oĩum animaliũ euadũt in omni genere vitioſitatis; tandẽ verò in rebus venereis, & cibatu, quæ illis cũ belluis cõmunia ſunt, deterrima.

Vnde intelligitur, quomodo, & quatenus ciuitas, quum ſit naturâ, proficiſcatur etiã à ratione, & prudentia humana.

T. xxviij.

*

Domeſticæ curæ partes, quæ eædem ſunt & partes domus

- *Propoſitio*
  - *De quibus deinceps, & cur, & quatenus, & quo ordine dicendum.*
    - *De*
      - *Domeſtica cura, ideſt de partibus eius, quæ eædem ſunt & domus partes, deinceps dicendum.*
        - *Cur*
          - *Nam ciuitas omnis ex domibus componitur: & notitia rerum compoſitarum pendet ex partium notitia.*
          - *T. xxix.*
        - *Harum partium curę domeſticæ, ſeu domus*
          - *Quædam*
            - *Maiores vt Liberi, & ſerui.*
            - *Primæ, ac minimæ, de quibus dicendū.*
              - *Quæ ab omnibus conceduntur*
                - *Quot & quæ ſint*
                  - *Sunt tres appellatæ ſocietates*
                    - *Domini et ſerui.* — *Mariti et vxoris.* — *Patris & filiorum.*
                - *Cur de ijs dicendum.*
                  - *Quia compoſita oīa hoc modo cognoſcūtur, perqſitis antè eorū primis, ac minimis partibus.*
                - *Quæ ſint de ijs conſyderanda.*
                  - *Quid – vnaquęq; earū – Qualis*
                - *T. xxx.*
                - *Nomina*
                  - *Nomina harum partium, ſeu ſocietatum.*
                    - *Δεσποτικὴ, Dominica antiquo, & proprio vocabulo.*
                    - *Γαμικὴ, Nuptialis, detorto vocabulo ab initio in totum coniugium, Latini melius Coniugalem.*
                    - *Τεκνοποιητικὴ, quaſi filiorum effectricem dixeris, confiсto vocabulo à Philoſopho, noſtri Paternam vocant.*
                    - *T. xxxi.*
              - *De qua ambigitur.*
                - *De qua ambigitur.*
                  - *Pecuniaria, ἡ χρηματιστικὴ.*
                    - *Eius*
                      - *Nomen.* — *Controuerſiæ capita.* — *Quid in primis conſyderandum.*
                      - *T. xxxij.*
          - *Dominica*
            - *Dominica*
              - *Eſt primo loco cōſyderanda*
                - *Cuius disputationis cauſæ, & vtilitates duæ:*
                  - *Vſus, & πρᾶξις.* — *Notitia, & εἴδησις.*
                  - *T. xxxiij.*
- *Diſputatio*
  - *Dominica ratio* * *pag. 31.*
  - *Pecuniaria ratio* * *pag. 38.*
  - *Coniugalis, et, Paterna* * *pag. 48.*

Dominica ratio, & ſocietas, pars domus, & curæ, rationiſque domeſticæ.

Sententiæ duæ falſæ.

Prima ſententia duarũ partium

Dominicam rationẽ, dominationẽ'ue eſſe ſciẽtiam quandam. *Idem eſſe dominicam rationẽ, et curã domeſticam, & ciuilẽ, & regiam.*

Tex:xxxiij.

Secunda ſententia trium partium.

Dominos, & ſeruos eſſe non naturâ, ſed lege duntaxat.

Dominari totum Eſſe *Preter naturã, et hac de cauſa violẽtũ, ac dãnoſum.* *Iniuſtum.*

Tex:xxxv.

Fundamẽta totius diſputationis, & rationis dominicæ

Secũdæ ſentẽtiæ diſquiſitio. * pag. 32.

Primæ ſentẽtiæ cõfutatio * pag. 36.

Fundamenta totius diſputationis, & rationis dominicæ:

Quæ ſunt attributa ſerui quiditatiua, ſed quædam domini, quædam ſeruilis, dominicæq; rationis etiam communia.

Pars domus

Partẽ domus eſſe ipſũ ſeruũ, *Et, Partem curæ domeſticæ eſſe rationẽ ſeruilẽ.*

Quoniam res, in qua, tanquã in toto, ſeruus continetur, ſit pars domus. ſiquidem ſine neceſſarijs, id eſt ſine re viuere, & beneuiuere, quæ ſunt opera, fineſque domus, nemo poteſt.

Quoniã ratio rei procurandæ, cuius pars eſt ratio ſeruilis, ſit pars domeſticæ curæ. Et hoc probatur ex eo, quòd res ſit pars domus, per locũ à coniugatis.

T. xxxvi

Inſtrumentũ.

Inſtrumẽtũ dom'. *Inſtrumẽtũ aĩatũ.* *Inſtrumẽtũ ante inſtrã.* *Inſtrumẽtũ actiuũ non factiuum.*

Inſtrumentũ dom' ad viuendũ et bene viuendum eſſe ipſum ſeruum

Cõfirmatur ex ſimili relatione artium, & curæ domeſticæ ad propria opera.

T. xxxvij.

Inſtrumentum animatum in domo ad viuendum, & bene viuendum eſſe ipſum ſeruum.

Eſſe inſtrumentum oſtẽditur adhuc ex genere, & ex toto

Quoniã ſeruus κτῆμα quiddam, & pars κτήσεως ſit: quorum illud eſt inſtrumentum, hæc multitudo inſtrumentorum.

Eſſe animatum inſtrumentum

Confirmatur diuiſione τῶν κτημάτων, & inſtrumẽtorũ; quorũ alia inanima, alia aĩata eſſe declaratur in artibus exẽplo artis nauticę: ſeruus enim numerari inter inanima non poteſt.

T. xxxviij.

Inſtrumentum ante inſtrumenta naturâ, ordine & dignitate eſſe ipſum ſeruum,

Demonſtratur

à Simili

Quoniã huiuſmodi ſit omnis miniſter.

Et hoc confirmatur ex opere inſtrumẽti muti, ſemiuocaliſq;, et ꝓprietate vocalis, vt ĩ mẽbro oppoſito.

ab Opere inſtrumenti muti, ſemiuocaliſque, & proprietate vocalis, in quo vocali ſeruus, miniſterque continentur.

Nam opus illud fieri non poteſt niſi antecedat id, quo iuſſa exaudiũtur, præſentiũtur'ue: id verò ſola vocalia inſtrumẽta in ſe habere cõfirmatur inductione duorũ abſurdorum; quorũ vnum eſt contra hypotheſin; alterum contra euidentiam.

T. xxxix.

Inſtrumentum actiuum, non factiuum eſſe ipſum ſeruum: & hac re diſtare ab ijs, quæ ſimpliciter vulgus hominũ inſtrumẽta vocat.

Probatur

Ex Genere.

Nam τὸ κτῆμα, cuius ſpecies eſt ſeruus, eſt inſtrumentum actiuum, non factiuum.

Confirmatur, hoc finibus, differentiaq; finiũ actiuorũ, factiuorũq; inſtrumẽtorũ; quorũ illa vsũ tãtùm ꝓſtant; hęc ꝑter vsũ aliud qppiã in exteriori et corporea mã, vt declarat exẽplis.

T. xl.

Ex Fine.

Nam vita, in quam ſeruus, & κτήματα omnia diriguntur, & cuius ſunt inſtrumenta, actio eſt: differuntque actio, & effectio inter ſe quiditate.

T. xli.

Res domini.

Rem domini omnino, & ſimpliciter eſſe ipſum ſeruũ, non ſolùm ſeruum; dominum verò eſſe ſerui dominum tantùm, non etiam ſimpliciter.

Argumentum ex genere: Nam τὸ κτῆμα, quod eſt genus ſerui, & ὁ κτήσων, quod domini, hoc modo inuicem ſe habent; & hæc hoc modo, quia pars, & totum hoc modo.

T. xlij.

Natura, et Poteſtas * pag. 32.

31.
*

Natura

Naturam, ſiue eſſentiam, & actum primum ſerui naturâ eſſe, vt ſit, homo non ſuiipſius naturâ, ſed alius.

Poteſtas

Poteſtatem, idest vim operandi cum operatione, & operandi modo ſerui naturâ eſſe, vt ſit inſtrumẽtũ actiuũ, et ſeparabile.

Vtrunque

Infertur ex ſuperioribus.

Conficitur rurſus ex genere.

Nam τὸ κτῆμα, qd eſt genus ſerui, & ſit alius, et ſit inſtrũm actiuũ ſeparabile.

Tex: xliij.

31.
*

Secundæ ſententiæ diſquiſitio

Approbatio trium theorematum aientium: quæ tribus partibus eius ſecundæ ſententiæ opponuntur.

Quatenus verum attingãt oppoſitorũ theorematũ .i. ei' 2. ſẽtẽtię aſſertores
*
pag. 35.

Cõcluſiones ſeptẽ de rebus, quæ in duob' ſupiorib' cap. ſũt cõſtitutæ.
*
pag. 36.

Propoſitio

Proponit

Quæſtiones tres quę ſimul ſunt diſſoluendæ

Prima — *Naturâ ſeruus vllus an ſit.*

Secunda — *Cõducat'ne alicui, et meli' ſit ſeruire.*

Tertia — *Iuſtum an ſit aliquem alicui ſeruire.*

Vias geminas ad earum quæſtionum diſſolutionem perducentes

Prior — *Contemplatio vniuerſalium.*

Poſterior — *Obſeruatio ſingularium.*

Tex: xliiij.

Argumentatio

Argumentatio

Probat rationibus decem & ſeptem tria theoremata aientia, quibus quæſtiones in tex: 44. propoſitæ definiuntur.

Pronunciata quatuor de imperantibus & parentibus

Conditiones ſeu finitiones & differentias eſſentiales &c.
*
pag. 34.

Conſilium conatũq; naturæ &c.
*
pag. 34.

Comparationẽ faciens animæ cũ corpore etc.
*
pag. 35.

Aſſumit

Aſſumit quatuor hæc pronunciata, confirmanda deinceps expoſitione: ex quorũ vnoquoq; cõfici poſſunt tria theoremata quæſtiones propoſitas definientia.

Primum — *Imperandi, & parendi differentia eſt nõ ſolùm neceſſaria, verùm etiam vtilis, vbicunque ex multis ſit vnum aliquod commune.*

Secundum — *Statim ab ortu quædam illorum, quæ vnum ex multis fiunt, ſic diſtinguuntur, vt alia ad parendum, alia ad imperandum ſint idonea.*

Tertium — *Multæ ſunt ſpecies et imperantium, & parentiũ illis in rebus, quæ ex pluribus vnum fiunt.*

Quartum — *Quo meliora ſunt quæ parent, eo ſemper imperium eſt melius*

Probatur

Exemplo

Ratione ab opere ducta; quod tãto eſt meli', quãto à meliorib' pficiſcitur.

Tex: xlv.

Declarat, confirmatque &c.
*
pag. 33.

Concluſio

Concludit tria theoremata, quæ fuerunt demonſtrata, quæſtiones in textu 44. propoſitas definientia.

Text: lvi.

32.
*

Declarat, confirmatque expoſitione, vel potius inductione, multas expoſitiones continente, aſſumpta pronunciata: vnaque oſtendit ſex alijs argumentis eadem tria theoremata.

- *Proponit generaliter in omnibus tam animatis, quàm inanimis, quæ ex multis cõiunctis, diſiunctis'ue vnum fiunt, eſſe perſpicuè naturâ imperantia, & parentia; imperantia meliora, parentia deteriora.*
  - *Et hoc quod dici ferè quintum pronunciatum poteſt, ex quo illa eadem tria theoremata conficiantur,*
    - *Probat verum eſſe in reb' inanimis, exemplo harmoniæ.*
    - *Contrahit vnà cum quatuor ſuperioribus pronunciatis ad aĩalia, addita cauſa contractionis, nempe quia hoc ſolùm modo ad præſens inſtitutum pertineant.*
    - *T. xlvi.*
- *Declarat quatuor priùs aſſumpta pronunciata, & quintum, quod nunc propoſitum eſt: vnaque oſtendit tria illa theoremata.*
  - *In ijs, quæ vnum fiunt ex multis coniũctis, ideſt in animali, & homine vno*
    - *Docet in animali, & homine vno eſſe id, quod imperet, & id, quod pareat naturâ; illud animam, & præſtabilius; hoc corpus, & deterius.*
      - *Ex quo eueniunt*
        - *Expoſitorijs rationibus*
          - *Pronunciata quatuor duorum textuũ antecedẽtiũ: T. ij, T. iij.*
        - *Ratione à ſimili*
          - *Theoremata illa tria propoſiti principalis.*
        - *T. xlvij.*
    - *Occurrit obiectioni*
      - *Obiectio*
        - *In hominibus, prauum corpus, prauam'ue animam aut ſimpliciter, aut κατᾶι nactis vel ab ortu, vel ex educatione, inſtitutione'ue, ſæpe videtur corpus animæ imperare, contra id, quod proximo in textu ſumebatur.*
      - *Reſponſio*
        - *Quicquid naturâ ſit alicuius modi, cõſyderandũ eſſe non in corruptis, ſed in habentibus ſe magis ſecundũ naturã: id genus autem homines malè; et quia malè, prꝫter naturã ſe habere.*
      - *T. xlviij.*
    - *Procedit docendo in animali, & homne vno*
      - *Eſſe imperia meliorum in deteriora:*
        - *Animæ in corpus*
          - *Dominicum.*
        - *Mentis in appetitum*
          - *Ciuile & regium.*
        - *Vtrunque eſſe*
          - *Secundum naturam*
          - *Commodum ijs etiam, quæ parent*
          - *Notum eſt per ſe.*
          - *Notius euadit ex inſpectione contrariorum.*
          - *Ex quibus eueniunt*
            - *Expoſitorijs rationibus*
              - *Pronunciata omnia ante propoſita. T. v. ij. iij. iv.*
            - *Ratione à ſimili*
              - *Theoremata illa tria propoſiti prĩcipalis.*
            - *T. xlix.*
  - *In ijs, quæ vnum fiunt ex multis diſiunctis*
    - * *pag. 34.*
- *Infert per locum à ſimili ſuperiorum argumentationum concluſionem communem, hoc eſt eſſe in genere hominum alios imperantes, alios parentes naturâ; quibus etiam proſit, vt ab alijs ipſis imperetur.*
  - *Vnde eueniunt tria thoremata propoſiti principalis.*
  - *T. lij.*

33.

In ijs, quæ vnum fiunt ex multis diſiunctis

Ideſt in diuerſis animalibus efficientibus vnum quoddam commune, vt inuicem ex munere actionis, & vitæ, de qua loquimur, referuntur

In animalibus

Specie diuerſis

Docet in homine, belluiſque

Melius eſſe ob ſalutẽ ijs etiã, quæ pa-rent, vt alia imperent, alia pareant; imperet homo, pareant belluæ manſuetæ, quæ feris ſunt meliores.

Eſſe imperãtia, et parẽtia naturâ; illa hoĩes, hęc belluas. Et cõficiĩ hoc ex mẽbro oppoſito, ſi non ſumatur vt notum.

Ex quibus

Eueniunt

Expoſitorijs rõnib. — *Pronũciatia omnia antè propoſita.* T. ij. iij. v. iv.

Ratiõe à ſimili — *Theoremata illa tria ppoſiti prĩcipalis.*

Tollitur dubitatio — *Quĩ naturæ humanæ excellentia non repugnet ſeruituti naturali quorundã hominum.*

T. l.

Sexu diuerſis

Docet in eadem ſpecie animalium, diſtincta ſexibus, eſſe imperans, & parens naturâ; illud marem, hoc fœ-nam; & illud melius, hoc deterius.

Ex quo eueniunt

Expoſitorijs rationibus — *Pronunciata quatuor ante propoſita* T. ij. iij. v.

Ratione à ſimili — *Theoremata illa tria propoſiti principalis.*

Indicat aliud argumentum, quod eſt numero decimũ ad concludenda tria theoremata propoſiti principalis ex cauſis formalibus imperantis, & parentis: quarũ cauſarum, quæ imperãtis eſt, eſt præſtare, ac melius eſſe; quæ parentis, eſt eſſe deterius.

T. li.

32.

Conditiones, ſeu finitiones, ac differentias eſſentiales dominorum, ac ſeruorum naturâ exponit numero quinque

Quarum

Prima — *Ex comparatione illorum cum anima, et corpore; homine & bellua.*

Secunda — *A muneribus & partibus proprijs: quæ ſunt ſeruorũ vſus corporis, et corp' dominorũ mẽtis vſus, et mẽs.*

Tertia — *Ex forma & quiditate; ſerui, vt ſit ali'; domini, vt ipſius ſit alius.*

Quarta — *A parte hominis præſtantiſſima, .i. à ratione; quam perfectè habẽt domini, imperfectè ſerui.*

Quinta — *A fine, et functione muneris, .i. ab auxilio, qđ corpore præſtaĩ ad res corpori neceſſarias dominis à ſeruis.*

Ex quibus

Cõmoſtrantur quinque alia argumenta: quorum ſingulorũ maiores propoſitiones ſint cõditiones ſingulæ ad oſtendenda tria theoremata propoſiti principalis.

Planũ fit, in hoĩum genere eſſe naturâ alios meliores, & aptos ad dominationem; alios deteriores, & aptos ad ſeruitutẽ: quę erat minor propoſitio decimi argumẽti indicati in textu 51.

T. liij.

32.

Conſilium, conatumque naturæ in efficiendis corporibus

Seruorum — *Robuſtis, ad vſus neceſſarios*

Liberorum, dominorumque — *Rectis, & vtilibus ad ciuilem vitam: quæ diuiditur in munia* — *Belli.* *Pacis.*

Proponit

Confirmat — *Excluſa dubitatione cur permutari hæc ſæpe videãtur.*

Ex quo conſilio, conatuque naturæ exoritur argumẽtum decimumſextũ, probãs tria theoremata propoſiti principalis.

T. liiij.

32.
*

Comparationem faciens animæ cum corpore

Probat argumẽto decimoſeptimo tria theoremata ꝓpoſiti principalis, ratiocinando per locum à minori ex ſola corporum diſſimilitudine de diſſimilitudine animarum, & animarum ac corporum.

Nam qui ſola corporis pulchritudine maximè reliquis præſtarent, eos tantùm dominari, reliquos ijs ſeruire naturale eſſe, & iuſtum, & melius etiam ſeruientibus vniuerſi diceremus.

Tollit emergentem dubitationem,

Cur non ſimiliter hoĩes cõſentiant de dominatione, et ſeruitute, vbi aĩa aĩæ p̃ſtat; quẽadmodũ vbi corp' p̃ſtat corpori.

Indicata cauſa

Quia nõ tã facile aĩę, q̃ corporis pulchritudo, et p̃ſtãtia cognoſci poteſt.

Tex: lv.

32.
*

Quatenus verum attingant oppoſitorum theorematum, ideſt ſecundæ ſententiæ aſſertores:

Nempe, ſi in parte ſumãtur, quæ ſumebãtur vniuersè: hoc eſt eſſe aliquas ſeruitutes p̃ter naturã, aliquas dãnoſas, aliquas iniuſtas

Propoſitio

Eos quoque, qui contraria theoremata recipiunt, dicere quodammodo rectè.

T. lvij.

Declaratio

Ex tractatione celebris controuerſiæ, vtrum ſeruitus legitima ex bello, & lex eam faciens ſint iuſtæ: ad cuius ſeruitutis exemplum de alijs quoque omnibus, quibus reipſa homines ſeruiunt, ſtatuendum erit.

Initium, & fundamentum cõmentationis propoſitæ:

Serui, ſeruientiſque partitio

In talem

Naturà:

De quo dictum fuerit in ſuperiori capite.

Lege:

Qua lege per quendam conſenſum ſtatuuntur bello capta victorum eſſe.

T. lviij.

Conſtitutio controuerſiæ, & expoſitio trium in ea opinionum cum ſuis cuiuſque principijs & rationibus.

Duæ opiniones cõtrariæ in hac controuerſia: altera legem, iuſque ſeruitutis ex bello

Accuſantiũ tanquam omnino iniquum.

Ratio & in quo accuſent:

Quia grauè exiſtiment;

Laudantium tanquam omnino æquum.

Ratio, & in quo laudent:

Quia decens exiſtiment, & minimè grauè;

Si eius, quod vim inferre potuit, præſtatque poteſtate, ſeruum, ſubiectumque imperio fiat id, cui vis eſt illata.

T. lix.

Cauſa, & origo prima huius cõtrouerſiæ, opinionumque, & rationum oppoſitarum

Duæ propoſitiones, quibus hæc cauſa continetur.

Violẽtia et coactus nõ poteſt eſſe ſine virtute.

Probatur Ex

Cõiugatis: Genere:

Nam

Virt' vi afferre maximè põt.

Quod pręſtat virtute imperare ac domi nari debet.

Sumitur hæc ꝓpõ vt manifeſta.

Quicquid vincit exhuberat aliquo bono.

Deriuatio ab hac cauſa proprij principij opinionis

Legem

Dãnãtis,

Quòd

Dominatio & imperiũ iuſtum nitatur beneuolentia.

Laudãtis,

Iuſtum ſit potiorem imperare.

T. lx.

Eiectio dubitationis, Cur quęratur tantùm de iuſto, nõ de eo, quod oportet

Ab infirmitate rationũ, quæſtionumq; huius modi, & robore aliarum.

Tertia opinio media, & ob id propior veritati,

Statuentium ſeruitutẽ ex bello

Iuſtã quodãmõ, et, ideſt ob ſuam cauſam

Quia lex, à qua cõſtituitur, ſit quodam iuſtum.

Non iuſtam ſimpliciter, & per ſe

Ob

Initia et cauſas bellorũ, q̃ poſſũt iniuſtæ eſſe.

Euentũ repugnãtiũ: qm̃ accidere poſſit, vt indigni hac fortuna, & cõsẽſu oĩum nobiliſſ. fiãt, ſerui et bis ſerui

T. lxi.

Corollarium tertiæ opinionis
*
pag. 36.

Sedatio controuerſiæ
*
pag. 36.

35.
*

Corollarium tertiæ opinionis :

Tollens inſtantias de iniuſtitia ſeruitutis ex bello, — *Ac* — *Viam præbens ad veram contouerſiæ deciſionem :*

Barbaros tantùm, non Græcos bello captos ſeruos dicunt tertiæ opinionis auctores, ne illam ſequantur abſurda, quæ proximè inducebantur.

— *T. lxij.* —

35.
*

Sedatio cõtrouerſiæ per ea, quæ in decimo cap. de dominis, & ſeruis naturâ ſunt declarata; initium ſumens à corollario tertiæ opinionis proximè expoſito.

Auctores tertiæ opinionis

(Affirmantes bello captos, ſi Barbari forent, ſeruos eſſe; ſi Græci, nequaquam)

Quærunt ad extremum ſeruos naturà, & natura liberos; ſimiliter nobiles, & ignobiles: atque alios vbique, alios nuſquam; alios ſimpliciter, alios non ſimpliciter tales ponere neceſſe habent.

Quæ libertatis ſeruitutiſque, ſeu nobilitatis & ignobilitatis in duas formas diſtributio illuſtratur, confirmaturq́; teſtimonio Theodectis.

— *T. lxiij.* —

(Dum aiunt Græcos vbique, ac ſimpliciter nobiles, & liberos eſſe; Barbaros vbique, ac ſimpliciter ſeruos, & ignobiles)

Definiunt, ſ. parantq́; liberum, & ſeruum; nobilem & ignobilem virtute tm̃, ac vitio naturali, animi potiſſimũ, deinde etiã corporis

Cuius rei ratio

Iudicatum eorũ, quo cenſent ex bonis bonũ ita neceſſariò generari; quemadmodum ex homine hominem, & ex beſtijs beſtiam.

Hoc tamen iudicatũ non eſt vſquequaq; verum: nam licet iſtud ſemper natura velit; ſæpe tamen non aſſequitur.

— *T. lxiiij.* —

32.
*

Concluſiones ſeptem de rebus, quæ in duobus ſuperioribus capitibus ſunt conſtitutæ, vel eas, quæ conſtitutæ ſunt, proximè ſequuntur.

Prima generalis de	*Secunda de*	*Tertia de*	*Quarta de*	*Quinta de*	*Sexta de*	*Septima de*
Controuerſiæ, quæ expoſita eſt, probabilitate.	*De Naturali ſeruitute, & dominatione.*	*Vtilitate eiuſmodi dominationis, ac ſeruitutis.*	*Iuſtitia earundem.*	*Inutilitate, et iniuſtitia dominõis et ſeruitutis p̃ter naturã.*	*Amicitia ſeruitutẽ & dominõnem nalẽ comitante.*	*Inimicitia ſeruitutẽ et dominõnẽ p̃ter nãm ſeq̃nte.*

— *T. lxv.* —

31.
*

Primæ ſententiæ confutatio

Refutatio poſterioris partis.

Non eſſe idem, ſed eſſentia differre

Dominationem, & rationem ciuilem, cæteraque imperia.

Argumentũ ex ſubiectis generibus ſeruorum, & liberorum naturà, quæ inter ſe ſunt diuerſa viribus inſitis, in certos fines, & per certas operationes, modos, inſtrumenta neceſſariò directis.

Domeſticam rationem, cuius pars eſt dominatio, & ciuilem nominatim.

Argumentũ à p̃prietate p̃ſtãtioris in vtraq; termini. nam in domo vnus tantùm, & idem, quoad vixerit, imperiũ habet: in republica, quia oẽs liberi, & æquales ſunt, multi imperant ſimul, neque ijdem ſemper, ſed viciſſim alij, & alij.

Omnia imperia inter ſe.

Inducitur ex membris oppoſitis.

— *T. lxvi.* —

Refutatio prioris partis.

*

pag. 37.

36.

*

Refutatiò prioris partis:

Neque dominicam, neque ſeruilem rationem ſcientiam eſſe. (quæ erat prior pars illius primæ ſententiæ)

Dominus, liber, & ſeruus dicuntur non ex ſcientia, ſed ex poteſtatibus naturalibus.

Conficitur bifariam ex textu antecedenti: Ex

Priori principio ſuprà cõſtituto: quòd ſint domini, liberi, ac ſerui naturà.

Altero principio, ac penè theoremate antecedentis textus: quòd differat dominica ratio à ciuili, cæteriſque imperijs non ſolùm ſubiectis generibus, verùm etiam finibus, operationibus, modis, inſtrumentis, viribus inſitis, genera illa variantibus.

Dominatio, ſeruituſq; nõ sũt ſciẽtię, ſed rationes actuales.

Cõficitur ex oppoſito membro per locũ à cõiugatis.

T. lxvij.

De ſcientia dominica, & ſeruili:

Eſſe ſcientiam quandam dominicam, & quandam ſeruilem: licet neque dominationis, neque ſeruitutis perfecta ratio in ſcientia conſiſtat.

T. lxviij.

Seruilis ſcientia quæ, & qualis,

Ex duplici diuiſione eius in miniſteria

Obuia, communiaque, plus crebritatis habentia, minus artis.

Plus artis, minus crebritatis obtinentia.

Confirmatur hæc diuiſio exemplis, & teſtimonio Syracuſanorum.

Honoratiora.

Neceſſaria magis.

Confirmatur hæc diuiſio expoſitione, & auctoritate cuiuſdam prouerbij.

T. lxix.

Dominica ſcientia quæ, & qualis

Definitio ſcientiæ dominicæ:

Ex actu perfecto ipſius, qui eſt vſus ſeruorum.

Confirmatur argumento ex coniugatis, per expoſitionem, & quaſi oppoſitionem duorum actuum, poſſidendi ſeruos, & iiſdem vtendi, in quibus duobus actibus domini ratio conſiſtit.

T. lxx.

Magni, aut pręclari nihil continet hæc ipſa ſcientia.

Probatur ex

Obiectis rebus, quarum ſcientia eſt, quæ ſunt demum opera ſeruilia.

Iudicio hoĩum de ea: nam, quicunq; poſſunt, vicariũ ſibi conſtituunt in munere iubendi ſeruis; ipſi verò reipublicæ, aut philoſophiæ vacãt.

T. lxxi.

Dominica, & ſeruilis ſcientia ſunt diuerſæ à ſcientia rei procurandæ.

Declaratur expoſitis duabus ſpeciebus huius ſcientiæ, ſeu rationis procurandæ rei.

T. lxxij.

30.
*

Pecuniaria ratio, pars domus, & curæ, ac rationis domeſticæ:

- *Continuatio diſputationum ex concluſione antecedentis de domino, & ſeruo, & propoſitione huius de re, ac ratione pecuniaria.*
  - *Ratio cohærentiæ ex ſubiectis generibus: quia ſeruus ſit quædam pars rei.*
  - T. lxxij.
- *Conſyderatio rei, & rationis pecuniariæ*
  - *Ad theoriam, & cognitionem.*
    - *Aggrediens controuerſiam quandam de pecuniaria, nempe quæ ſit ratio eius ad œconomicam, & politicam, diſſerit de vniuerſa re, & ratione pecuniaria, eiuſque formis.*
      - *Conſtitutio cõtrouerſiæ, quo pacto ſe habeat pecuniaria ad œconomicam, & ſimiliter ad ciuilem rationem.*
        - *Proponitur, & diuiditur controuerſia in ſuas partes, & quæſtiones:*
          - *Vtrum pecuniaria ratio ſit*
            - *Idem, quod œconomica.*
            - *Non idem, quod œconomica*
              - *Pars œconomicæ, Miniſtra*
                - *Maxima aut, Qualiſcũq;.*
                - *Præbens ei*
                  - *Inſtrumenta, aut, Materiam.*
          - T. lxxiiij
        - *Oſtenditur*
          - *Primam quæſtionem, & partem controuerſiæ propoſitæ claram eſſe, ideſt pecuniariam rationem & œconomicam non eſſe idem:*
            - *Ex actibus earum præcipuis: qui ſunt*
              - *Comparare rem, & pecuniam,* — *Pecuniariæ.*
              - *Vti re, & pecunia,* — *Oeconomicæ.*
            - T. lxxv.
          - *Alias tres quæſtiones, & partes controuerſiæ propoſitæ eſſe obſcuras:*
            - *Indicata cauſa obſcuritatis, quæ eſt multitudo partium rationis pecuniariæ, pendens ex multitudine partium rei.*
              - *Porrho autem*
                - *Eſſe multas rei partes,*
                  - *Sumitur vt manifeſtum.*
                - *Eſſe multas partes rationis pecuniariæ ob id, quia multæ ſint partes rei,*
                  - *Confirmatur, probando rem eſſe obiectum pecuniariæ;*
                    - *Ex ipſius pecuniariæ*
                      - *Nomine:*
                        - *Dicitur enim pecuniaria à pecunia, quæ eſt ipſa res.*
                      - *Munere præcipuo*
                        - *quod eſt Proſpicere, vnde pecuniæ, & res adſint.*
                      - T. lxxvi.
      - *Pecuniariæ alimentariæ conſyderatio.* * pag. 39.
      - *Pecuniariæ cauponiæ conſyderatio.* * pag. 41.
      - *Diſtinctio iſtorum duorum generum pecuniariæ.* * pag. 43.
      - *Epilogus redigens ad quædã capita ea, q̃ de duabus pecuniaijs dicta fuerunt.* * pag. 45.
      - *Appendix duarum queſtionũ, quę ex ſuprà dictis deciduñt.* * pag. 45.
  - *Ad vſum, et praxin.* * pag. 46.

*

Pecuniariæ alimentariæ conſyderatio.

- *Proponitur quæſtio, verbis vna, ſed quæ virtute tres proximè conſtitutas comprehendat.* — T. lxxvij.
- *Demonſtrantur quatuor theoremata*
  - *Primum theorema.*
    - *Contineri à pecuniaria alimentaria, partes, & ſpecies multas, Siue multas eſſe vitas ad victum ſpectantes:*
    - *(Hæc enim idem valent, aut quia accipiantur ἐκ παραλλήλου, aut quia pecuniariæ alimentariæ in vitas eiuſmodi ſint deſtinatæ)*
      - *Oſtenditur*
        - *ex Obiecto, & fine*
          - *Quia alimentorum, vt modis quærendi, ac parandi eq diſtinguuntur, multæ ſint formæ.*
            - *Demonſtratio cõmunis in hominibus, & animalibus.*
              - *Declaratur connexum expoſitione: nam non viuitur ſine alimento* — T. lxxviij.
            - *Demonſtratio ſpecialis in belluis.*
              - *Confirmatur*
                - *Aſſumptum*
                  - *à Proprietate alimenti naturalis: quæ eſt Suaue eſſe.*
                    - *Nam alia alijs ſunt ſuauia ad veſcendum ſecundum naturam.*
                  - *Expoſitione*
                    - *Nam reipſa videm' belluarũ alias animalibus, alias fructibus, alias vtriſque paſci.*
                - *Connexum*
                  - *ex Fine*
                    - *Nam ad facilitatem, copiam, optionemq; alimentorum conſtituuntur, diriguntur que à natura belluarum vitæ.*
                - *Theorema etiã abſolutè,*
                  - *Expoſitione*
                    - *Nam perſpicuè coſtat belluarum quaſdam gregales eſſe, quaſdã ſoliuagas, et alijs vitarũ differẽtijs diſtinctas.*
                - T. lxxix.
        - *Expoſitione*
          - *In hominibus ſpecialiter,*
            - *Commemoratis varijs viuendi rationibus: nempe Ex*
              - *Manſuetis animalibus.*
              - *Venatione:*
                - *Ex*
                  - *Prædando.*
                  - *Piſcatu.*
                  - *Auibus.*
                  - *Belluis agreſtibus.*
              - *Terra, & mitibus fructibus.*
            - *Cum quibus vnà*
              - *Attinguntur duo genera cauſarum, hanc varietatem efficientium.*
                - *Naturarum ſeu ingeniorum diſſimilitudo,*
                  - *Ex*
                    - *Ortu.*
                    - *Educatione, & moribus.*
                - *Fortuna*
                  - *Cõtinens oẽs circunſtãtias et cõditiones locorũ, tẽporũ, perſonarũ.*
              - *Exprimitur modus vitæ paſtoritiæ.*
              - *Deſignantur quinque genera ciborum, quibus homines veſcuntur.*
                - *Fructus*
                  - *Terre et plãtarũ.*
                  - *Animantium.*
                - *Animantes*
                  - *Aquatiles.*
                  - *Volatiles.*
                  - *Terreſtres.*
            - T. lxxx.
  - *Secundũ theorema.* * pag. 40.
  - *Tertiũ theorema.* * pag. 40.
  - *Quartũ theorema.* * pag. 41.

39.
*

Secundum theorema:

Quot, & quæ ſint vitæ hominum, ſeu ſpecies pecuniariæ alimentariæ:

Oſtenditur expoſitione

Simplices ſunt numero ſex

Paſtoralis. Agricolandi. Prædatoria. Piſcatoria. Venatoria propriè: quæ diuiditur In

Venatoriam maximè propriam, &, Aucupium.

Mixtæ tot ſunt, quot modis ſimplices iungi poſſunt.

His adduntur

Deſcriptio quædam generalis omnium iſtarum ſpecierum:

Vitæ hoīum, & pecuniariæ, de quibus ſermo eſt, ſunt q̄ non ex cōmutatione, vel cōmercio alimenta conſequūtur, ſed hanc muneris functionē αὐτόφυτον habēt.

Cauſa mixtarum, ideſt cur ſimplices miſceantur:

Indigentia, voluptaſq; expletionem eius ſequens.

Cauſæ, cur aliæ alijs magis miſceantur

Similitudo, & vicinitas miſcēdarū ob eaſdē, propinquaſue cauſas, aut actiones, aut modos.

Indigentia permiſcentium.

T. lxxxi.

39.
*

Tertium theorema:

Vitam, ſeu pecuniariam alimentariam omnem eſſe naturalem:

Oſtenditur argumento ex obiecto, & fine: quoniam ad quæ refertur, & pertinet, tanquam ad obiectum & finem ſuum hæc pecuniaria, illa cuncta, plantæ videlicet, & bruta animantia, ſunt naturalia hominibus, hoc eſt ſunt hominum cauſâ à natura procreata.

Hoc autem confirmatur

ab Euidentia rei:

Quoniam ſit conſpicuum illa eſſe procreata à natura hominum cauſâ.

T. lxxxii.

à Simili, vel etiam à Minori:

ab Imperfectis ad perfecta. à Bellnis ad homines.

Horum duorum argumentorum

Connexa ponuntur:

Si data ſint à natura imperfectis, & bellnis ſua alimenta: multo magis dari debuerunt perfectis, & hoībus ſua; quæ ſunt plantæ, & bruta animalia.

T. lxxxii.

Aſſumpta ſiue antecedentia:

Data eſſe à natura imperfectis, & bellnis ſua alimenta:

Oſtenduntur inductione

Diſtributis animalibus ex partuum differentia in

Vermipara. Ouipara. Viuipara.

Et, Enarratis duobus modis, qb' alimētū, quātū ſat eſt, naſcentibus natura prouidet

Cū fœtu exprſſū, vt in p. & 2. genere.

In matre retētū, qd lac appellas, vt in 3. genere.

T. lxxxiii.

Conſequentia:

Data ēē à natura belluis pfectis, & hoībus perfectis ſua alimenta: (quod quidē conſequens de hoībus nō differt à principali aſſumpto, cuius cauſa hæc omnia traduntur)

Inferuntur

E proximè aſſumptis

Confirmantur — Expoſitione

Rerum, quę vtriſq; cernuntur eſſe alimento.

Belluarum cauſà, vt ipſis alimēto eſſent, factæ ſunt plantę à natura.

Hoīum cauſà, vt ipſis alimēto eſſēt, factæ ſunt à nā,

Plantæ

Belluæ

Manſuetæ. Agreſtes, ſi nō oēs, tamē plurimæ.

Modorū, qb' ſunt alimēto.

Et hi in sūma ſunt quinque

Cibaria. Veſtit'. Habitatio. Inſtra, quę propriè ſic appellant. Operę et auxilia.

T. lxxxiiii.

Expoſitione. à Repugnātibus. à Minori

Nam alioquin ſequeretur, imperfectum, & inane eſſe naturæ opus in hominum generatione.

T. lxxxv.

* pag. 41.

40.
*

A Minori :

Bellicam, ſeu venatoriam maximè communem eſſe naturalem ;
Probatur argumento

à Parte.
Nam venatoria communis, quæ eſt bellicæ, & venatoriæ huius maximè communis pars, eſt naturalis.

A Materia.
Quoniam belluæ, & hoïes nati ad parendũ in quibus bellica iſta, aut maior pars ipſius verſantur, nobis naturaliter ſunt deſtinata.

ab Actione
Nam bellum aduerſus belluas et homines huiuſmodi: quom parere nolunt, eſt naturà iuſtum.

T. lxxxvi.

Vnde euenit agriculturam, et paſtoritiã magis, vniuerſamq; alimentariã eē natu[ralem]

39.
*

Quartum theorema :

Pecuniariam alimentariam eſſe partem domeſticæ, ciuilisque rationis

Oſtenditur ex rebus ſubiectis,
Quatenus hæ res ſubiectæ ſunt

Pars obiecti, & finis quidam rationis domeſticæ, ac ciuilis.
Nam earum rerum, quæ ad vitam conducunt, neceſſariarum, vtiliumque ſocietati ciuitatis & domus, de quibus omnibus ſunt domeſtica, & ciuilis ratio, quaſdam, & maximè quidē neceſſarias, ac maximè vtiles tractat ratio alimentaria.
T. lxxxvij.

Inſtrumenta aliarum partium in vtraque ratione, domeſtica, ac ciuili, ſufficientiaque ipſarum in veris diuitijs numeratur.
Nam

Omnis ratio, quæ eſt de veris diuitijs, deq; inſtrumētis domeſticis, & ciuilibus, eſt neceſſario pars domeſticæ ac ciuilis rationis.
Quod eſt per ſe notum

Numeratur autem ſufficientia, & copia eiuſmodi rerũ, de quibus eſt alimentaria in veris diuitijs.
Hoc verò confirmatur ex genere.
Proptereaquòd rebus neceſſarijs, vtilibusq; per ſe ad vitam, & ſocietatem domeſticam, ciuilemque ideſt copia, & ſufficientia earum, quarum pars ſunt iſtæ, de quibus eſt alimentaria, veræ diuitiæ continentur.
Et hoc probatur ex differentia verarum, & non verarum diuitiarum:
Quòd his nullus; illis certus finis ſit conſtitutus.
Tandem hoc oſtenditur ex ſimili, vel ex genere:
Nam oĩa artiũ inſtrumēta finita ſunt: veræ diuitiæ ſunt multitudo inſtrumentorum domeſticorum, & ciuilium, quæ ſimilia ſunt artium inſtrumentis.

T. lxxxviij.

Concluditur
Theorema, Et, Modus, quo eſt conſtitutum.
T. lxxxix.

41.
*

Pecuniariæ cauponiæ conſyderatio

Propoſitio.
In qua tanguntur huius pecuniariæ

Nomen
Pecuniaria κατ' ἐξοχὴν.

Ratio huius nominis
Quòd nullum terminum habeat amplificandi rem & diuitias.

Comparatio cum pecuniaria alimentaria.
Eſſe

Idem genus
Putatur ob vicinitatem earum.

Diuerſa genera
Liquet ex differētijs, quarũ duæ hic proponũtur.

Vna cauſa:
Quòd hæc nõ naturà, ſed experiētia, et arte, illa naturà.

Altera operis & finis:
Quòd illa habeat, hęc nõ habeat terminũ rei amplificandæ.

T. xc.

Origo pecuniariæ cauponiæ
*
pag. 42.

41.

Origo pecuniariæ cauponiæ.

- *Hypotheſis quædam, & principium dicendorum.*
  - *Ipſa hypotheſis:*
    - *Vniuſcuiuſque τῶν κτημάτων duplicem eſſe vſum per ſe;*
      - *Alterum*
        - *Proprium*
          - *Quo propriè vtimur re illa ad eũ finẽ, ad quẽ facta eſt.*
        - *Non propriũ, ſed communem omnium:*
          - *Qui eſt permutatio.*
  - *Confirmatio*
    - *Vniuerſæ hypotheſeωs*
      - *Per expoſitionem in calceo.*
    - *Secundæ eius partis.*
      - *Permutationem eſſe vſum per ſe τῶν κτημάτων:*
        - *Ex cauſa permutationis, quę fuit natura, & ratio naturalis, vt inde etiam ſuppleretur. ſupplere .n. indigentiam eſt finis τῶν κτημάτων.*
      - *Permutationem eſſe vſum non proprium huius, illiuſue κτήματος, ſed communem omnium:*
        - *Ex materia permutationis, quę sũt τὰ κτήματα.*
  - — *T. xci.* —
- *Infertur modo corollarij, Pecuniariam cauponiam non eſſe naturâ,*
  - *Ex actu eius proprio*
    - *Qui eſt permutatio quædam, petens, contra primæ permutationis naturam & cauſam, non vſum, ſed quæſtum, reiq; amplificationem in infinitum.*
  - — *T. xcij.* —
- *Exponitur ortus pecuniarię cauponiæ*
  - *Permutationis ortus, progreſſio, cauſæ*
    - *Permutatio prima*
      - *In qua ſocietate fieri cœperit permutatio.*
        - *Non in prima, quæ [illegible] eſt, ſed in maiori.*
          - *Ratio: nam in maiori opus eſt ea, non in prima.*
            - *Et hoc, quoniam in prima res omnes, quarũ permutatio eſſe poteſt, [illegible] ſunt, & per illum reliquos quodammodo communes: in maiori ſunt proprię ſingulorũ, & inæqualiter diſtributæ aliæ aliis.*
      - *Qualis fieri cœperit permutatio.*
        - *Quod rerum vtilium dũtaxat inter ipſos ipſis hominibus, qui illis indigerent.*
          - *Cauſa:*
            - *Purus naturæ inſtinctus, quo in primis homines ſequebantur.*
          - *Signum ex ſimili permutandi modo, quo barbari retinent.*
      - — *T. xciij.* —
      - *Non eſſe præter naturam*
      - *Non eſſe ſpeciem vllam pecuniariæ*
        - *Permutationem primam, & ſimplicem:*
          - *Ex proprio ipſius munere, & fine: quod eſt explere id, quod ſecundũ naturam eſt ſatis.*
      - — *T. xciiij.* —
    - *Permutatio numularia.*
      - *Ortus numulariæ permutationis, atq; ipſius [illegible] permutatione ſimplici.*
        - *Cauſæ:*
          - *Difficultas permutãdi ſimpliciter.*
          - *Ratio conſiliaria huic difficultati ſuccurrere ſtudẽs.*
          - *Pactũ huiuſmodi.*
        - *Modus*
        - *Cum his verò exponuntur Conditiones numorum*
          - *Materiæ:*
            - *Vt*
              - *Sit vna rerum vtilium.*
              - *Habeat vsũ tractabilem.*
          - *Quaſi formæ:*
            - *Vt*
              - *Cõis conſenſus vt ei attribueret cõ[illegible] reliqua omnia vtilia.*
              - *Sit diuiſa in partes certæ quantitatis.*
                - *Quæ certa quantitas definita fuit*
                  - *Magnitudine primũ.*
                  - *Pondere deinde.*
                  - *Characteris adiectiõe poſtremò.*
      - — *T. xcv.* —
  - *Cauponiæ pecuniariæ*
    - *Ortus.*
      - *Nata eſt numo inuento è neceſſaria permutatione.*
    - *Incrementum.*
      - *Simplicior initio quũ fuiſſet, exercitatione deinde, et experientia in artem redacta eſt.*
    - — *T. xcvi.* —

38.
*

Diſtinctio duorum generũ pecuniariæ, alimentarij, & cauponij, vnaq; geminarum diuitiarum, verarum, & opinabilium, quæ illorum generum ſunt fines.

Duæ ſententiæ multitudinis falſæ oppugnantes hæc duo theoremata.

Prima contra primum theorema:

Vnum tantùm eſſe genus pecuniariæ, quod cauponium vocamus,

In eo, quod exiſtimant

Numum, — *Proſpicere vnde proueniat numorum multitudo,* — *Diuitias in hac ipſa multitudine numorũ poſitas,*

Quæ Materia – – – *Munus* – – – *Finis Sũt ꝓpriè generis cauponij*

Eſſe Materiam – – – *Munus* – – – *Finem Pecuniariæ in vniuerſum.*

T. xcvij.

Secunda contra ſecundum theorema:

Diuitias, & multitudinem numorum eſſe idem,

In eo, quòd exiſtimant

Verti in numis ſimpliciter pecuniariam: in quibus quidem vertitur omnino cauponia; at alimentaria aliquando, vel ex parte.

T. xcviij.

Duæ aliæ ſententiæ multitudinis veræ, & contrariæ ſuperioribus.

Duæ aliæ ſententiæ multitudinis veræ, & contrariæ ſuperioribus:

Quæ ſententiæ multis rationibus confirmantur, continentibus differentias vtrorumque generum, cùm pecuniariæ, tum diuitiarum.

Rationes antiquæ multitudinis.

Prima, cõtinens differentias vtrorumq; generum:

Ex Quiditatibus, Virtutibus, & Cauſis geminarum diuitiarum.

Quòd numus quicquid eſt, id ſit non per ſe, et naturâ ſuâ, ſed lege, & opinione: (contrà ac veræ diuitiæ.)

Confirmatur hoc ab euentis:

Nam mutata ſententia vtentium inutilis euadit.

T. xcix.

Secũda, cõtinens differentiã vtrorum generum in euentis poſitã:

Ex Connexis, & Repugnatibus geminarum diuitiarum.

Nam numis abundans carere poteſt alimento neceſſario, & fame perire: (quæ repugnant veris diuitijs.)

Confirmatur hoc Midæ exemplo.

T. c.

Cõcluſio, et, Approbatio harum duarum ſententiarum de alteris diuitijs præter numos, & altera pecuniaria præter cauponiam.

T. ci.

Rationes nouę Philoſophi,

Corollarium
*
pag. 44.

Rationes nouę Philoſophi:

Prima, continens differentiam vtrorumque generum:

Ex Cauſis.

Quædam pecuniaria, quædamq; diuitiæ ſunt, quæ exiſtunt, et ſunt eiuſmodi naturâ, non ratione, & lege.

T. cij.

Secunda, continens tres alias differentias duplicis pecuniariæ:

Ex

Generibus. — *Alimentaria ſubeſt œconomicæ; cauponia minimè.*

Finibus. — *Cauponia eſt numorũ effectrix, ita vt numorum multitudo ſit illi finis; alimentaria minimè.*

Actibus proprijs. — *Permutatio numorum eſt prius actus cauponiæ; alimentariæ minimè.*

T. ciij.

Tertia, continens quintam differentiã duplicis pecuniariæ:

Ex Obiectis.

Numus eſt proprium obiectum cauponiæ; non autem alimentariæ.

Confirmatur ex proprietate obiecti reſpectu actus:

Nam numus eſt elementum, & terminus permutationis.

T. ciiij.

Quarta
*
pag. 44.

43.
*

Quarta continens tres alias differentias:

Duplicium diuitiarum: Ex

- *Adiacentibus quantitatis.*
  - *Numariæ ſunt per ſe infinitæ: veræ finem habent.*
  - *Sumitur hæc differẽtia, vt nota, ex textu 88: conficitur tamen quadã ex parte etiã ex ſequẽti per locum ab actu patiendi.*
- *Actibus patiendi.*
  - *Numariæ quærũtur infinitè à caupona: veræ non quærũtur infinitè ab alimentaria.*
  - *Conficitur hæc differentia ex ſequenti per locum à proprijs, & ex genere, vel à ſimili in artibus, quarum artium vnaquęque eſt ſui finis in infinitũ, & eorum, quæ ſunt ad finem non in infinitum.*
- *Relationib⁹ ipſarum proprijs ad ſuas pecunias.*
  - *Numarię ſunt vltimus finis cauponiæ: veræ non ſunt vltimus alimẽtariæ.*
  - *Pars*
    - *Prima ſumitur vt nota*
    - *Secunda oſtenditur ex ſupremo munere œconomicæ: quod munus non eſt pecunias comparare, ſed vti comparatis.*

Duplicis pecuniariæ: Ex

- *Finibus, & inſtrumentis, quę ſunt diuitiæ, ſeu ab illorum adiacentibus,*
  - *Diuitiæ cauponiæ ſunt infinitæ: alimẽtariæ non ſũt infinitæ.*
- *Actibus*
  - *Quærit caupona numos in infinitum: alimentaria nec numos, nec alias pecunias quærit in infinitum.*
- *Finibus ſummis, & non ſummis:*
  - *Sũmus finis cauponiæ ſunt diuitiæ: non ſunt alimẽtariæ ſumm⁹ finis diuitiæ aut omnino pecuniæ.*

T. cv.

43.
*

Corollarium de ſtudio diuitiarum finito, & infinito.

Inducitur corollarium ex ſuperioribus.

Diuitiarũ p ſe, hoc eſt vt diuitiæ, inſtrumẽtaq; ſunt vitæ noſtrę, et quatenus attinent ad domeſticam, ciuilemque rationem, eſſe certum terminum: ex vſu autem, atque inſtitutis hominũ apparere cõtrarium.

Huius corollarij prioris partis cauſæ antea patuerũt: poſterioris deinceps explicabuntur.

T. cvi.

Afferuntur cauſæ poſterioris partis inducti corollarij, quæ ſunt etiã cauſæ pecuniarię cauponiæ: cur, inquam, omnes penè, quicunque rem quærunt, augere ſtudeant numos in infinitum.

- *Cauſa ſumma:* *Propinquitas*
  - *Dupliciũ diuitiarũ, et, Duplicis pecuniariæ.*
  - *Ob ſimiles in vtriſque generibus*
    - *Materias:* *Quæ in pecuniarijs etiam ſunt obiecta, nempe res, & numi.*
    - *Actus:* *Qui ſunt acquiſitiones diuitiarum paſſiuè; pecuniariarum actiuè.*
    - *Fines:* *Qui ſunt poſſeſſiones, eodẽ modo, paſſiuè diuitiarum, actiuè vtriuſq; pecuniarię: niſi quòd alimentaria in hoc fine non manet; ſed porrigitur vltrà, & in aliũ hunc dirigit finem.*

    T. cvij.
- *Cauſa proxima:* *Opinio uulgaris* *(à ꝓpinquitate in antecedenti tex: expoſita ortum trahens)*
  - *de Domeſticæ rationis*
    - *Munere*
    - *Neceſſitate*
  - *Tuẽdi, augẽdi'ue pecuniã in infinitũ.*

  T. cviij.
- *Cauſa media:* *(nempe ob quam ex propinquitate expoſita in tex: 107. naſcitur opinio tacta in 108)*
  - *Studium hominum,* in
    - *Viuẽdo ex cupiditate:* *Nã cupiditati, q̃ p ſe ĩfinita eſt, necã viderĩ*
    - *Beneuiuẽdo ad corpales fruitiones,* *Nã ad fruitionẽ corpalẽ q̃ ſolis pecunijs cõſeq vũr, nũc ẽẽ ĩfinita inſtrumẽta. q̃ ſatis hr̃e earũ exiſtimãt.*

  T. cix.

Quo pacto nominatim hoc ſtudiũ in beneuiuẽdo ad corporales fruitiones fuerit cauſa generis cauponij, atq; vtriuſq; eius formæ:

- *Nundinariæ* *Comprehendentis*
  - *Mercaturam.*
  - *Fœnus.*
- *Mercenariæ* Ex
  - *Artibus.*
  - *Virtutibus.*
  - *Facultatibus naturalib⁹.*

Nempe quia fruitio corporea, quò oĩa referẽda putãt, ſicut ipſa modum non habet, ſic expoſcit etiam diuitias exuperantes, quas ſolum cauponium genus facilè parare poteſt.

Inter hæc vituperat tota mercenaria forma: quòd artiũ, virtutũ, facultatũ nãliũ, ex qb⁹ acqrit, alij ſint fines, q̃ pecunias facere.

T. cx.

36.
*

Epilogus redigens ad quædã capita omnia, quæ de duabus pecuniarijs dicta fuerunt.

Dictum eſt de his duabus pecuniarijs

- *Simpliciter:*
  - *Quæ ſint.*
    - *Proponendo earum*
      - *Nomina.*
      - *Rationes.*
      - *Species.*
  - *Quas cauſas, & quos naſcendi habeant modos.*
- *Comparatè:*
  - *Eſſe diuerſas, differenteſq́; facultates*
    - *Eſſentia, & quiditate, omnino genere.*
    - *Cauſa efficiente.*
    - *Materia.*
    - *Fine.*
    - *Vtilitate.*

T. cxi.

38.
*

Appendix è duabus quæſtionibus, quæ ex ſuprà dictis deciduntur.

- *Quæſtionis propoſitæ, & deciſæ etiam antea, (Quo pacto ſe habeat ratio pecuniaria ad rationẽ domeſticã et ciuilẽ) Deciſio abſolutior.*
  - *Pronuntiatur deciſionem huius controuerſiæ eſſe manifeſtam ex hactenus conſtitutis.*
    - *Ex quibus liquet:*
      - *Alimentarium — genus, — Cauponium*
        - *Alimentarium:* *Eſſe quandam partem domeſticæ, ac ciuilis rationis.*
        - *Cauponium:* *Nec partem eſſe domeſticæ, ciuilis'ue rationis, nec vllo modo ad eas attinere.*

      T. cxij.
  - *Tolluntur duę dubitationes aduerſus priorem ſententiam de genere alimentario.*
    - *Prima dubitatio:*
      - *Qui poſſit pecuniaria alimentaria eſſe pars, aut verò miniſtra domeſticæ, ciuiliſque rationis, aut omnino aliquid; ſi res, & pecuniæ alimentariæ à natura fiunt; à natura præbentur œconomo, & ciuitatis moderatori?*
      - *Soluitur à ſimili, ex artibus effectricibus, alijsq́; partibus actualis facultatis: quib' res ſubiectæ eodẽ modo à nã traduntur; retinentq́; illæ nihilominus nomina, et ſpecies ſuas in tractadis, cognoſcendiſque ad praxin, & vſum, non in generandis ſuis materijs.*

      T. cxiij.
    - *Secunda dubitatio:*
      - *Exponitur:* *Cur alimentariã pecuniariam potius, q̃ medicã facultatem partem ſtatuas œconomicæ, politicæq́; ſi ſanitate æque opus eſt familię, et populo, vt alimentarijs pecunijs.*

        T. cxiiij.
      - *Diluitur ex ſimili κατ' ἀντιπαράστασιν:* *Quanquã ſanitate æque, ac alimentis, indigerent familia, & populus: tamẽ medicina, quæ ſimpliciter, & per ſe cum natura coniuncta facit ſanitatem, non eſſet pars œconomicæ, et ciuilis rationis; pecuniaria, quæ pecunias non facit, ſed accipit eas à natura, deſeruientibusq́; facultatibus, eſſet pars. eſt enim œconomi, moderatoriſq́; ciuitatis ſanitatẽ æque, et pecunias nõ ſimpliciter, ſed aliquatenus duntaxat facere, ac prouidere.*

        T. cxv.
- *Alterius quæſtionis, cuius propriè non eſt facta mentio, (De comparatione formarum pecuniariæ inter ſe ad expetendum, & fugiendum bonum, & malum) Deciſio ſimplex.*
  - *Alimentariam totam Eſſe*
    - *Naturalem cunctis hoĩbus.* — *et ob id* —
      - *Neceſſariam.*
      - *Amore dignã.*
      - *Laudabilem.*
    - *Inducitur ex textu antecedenti per locum à materia.*

    T. cxvi.
  - *Cauponiam vniuerſam Eſſe*
    - *Præter naturã.* — *et ob id* —
      - *Nõ neceſſariam.*
      - *Odio dignã.*
      - *Vituperabilem.*
    - *Cõfirmãtur hęc quatuor attributa ex cõtrarijs: q̃a cõtraria cadant in genus alimentariũ. Confirmatur primum ex materia: quoniã alij ex alijs hominibus ſibi naturaliter nõ deſtinatis quæſtũ faciant. Ex quo primo reliqua eueniunt.*
  - *Fœneratoriam ex oĩbus cauponiæ formis Eſſe*
    - *Maximè p̃ter naturam.* — *et ob id* —
      - *Minimè neceſſariam.*
      - *Odio digniſſimã.*
      - *Vituperabilem maximè.*
    - *Quia*
      - *Ex numo rem cõparat. quod nõ .ẽ. ex natura illius, id eſt ſũmæ, ex qua ille conficitur.*
      - *Vtitur numo nõ ad permutationẽ, cui' cauſa eſt introductus; ſed ad eũ ipsũ ãplificãdũ. Qd repugnat alteri ferè eius naturæ, impoſitæ ipſi à ratione, & inſtituto humano.*
      - *Cogit numũ quaſi parere, & ulerare aliũ numũ: vnde vocabulum fœnoris, & τοῦ τόκου. Qd p̃ter generis, hoc eſt præter rerũ artificialiũ, in quibus cõtinetur numus, cõditionem, & naturã ẽẽ videtur.*

T. cxvij.

o

38.
*

Conſyderatio rei, & rationis pecuniariæ ad vſum, & praxin.

- *Propoſitio, connexio, & cauſa Ex*
  - *Genere pecuniariæ:*
  - *Proprietatibus cõſyderationũ:*
    - *Nam in oĩbus ciuilibus rebus vtraq; conſyderatio adhibenda eſt, Quæ ſpectat ad*
      - *Cognitionem, contemplationemque:* — *Quia liberalis.*
      - *Vſum & praxin:* — *Quia neceſſaria.*
      - *T. cxviij.*
- *Diuiſio pecuniariæ in ſuas formas, & partes magis principales.*
  - *Pecuniariæ familiariſſimæ, ſiue rei ruſticæ*
    - *Tres maximè communes partes, ac veluti præceptorum generalium formæ, in cuncta eius genera, ſpeciesque proprias cadentes:*
      - *Expertum eſſe τῶν κτημάτων*
        - *Qualia* / *Quibus in locis* / *Quibus modis*
        - *Sint, fiantque fructuoſiſſima.*
        - *T. cxix.*
    - *Primum genus:* — *Pecuaria.* — *Cuius partes*
      - *Summæ, ac maximè ꝓpriæ, quas faciũt differẽtiæ animaliũ, indicãt, illuſtrãturque exemplis.*
      - *Additæ ad Tres maximè cõmunes, ꝓpoſitas in tex: 119. qbus cõmõſtrãtur aliæ ꝓpriæ naſcẽtes ab humana cura.*
      - *T. cxx.*
    - *Secundum genus:* — *Agricultura.* — *Cuius partes*
      - *Sũmæ, et maximè ꝓpriæ, quas faciunt differentiæ agrorum*
        - *Nudorũ.*
        - *Conſitorũ arboribus.*
      - *Addũtæ ad Tres maximè cõẽs, ꝓpoſitas in tex: 119. q bus aliæ ꝓpriæ, naſcẽtes ab hũana cura, cõmonſtrantur.*
      - *T. cxxi.*
    - *Tertium genus:* — *Paſtio villaticæ.* — *Cuius partes*
      - *Sũmæ, ac maximè ꝓpriæ, quas faciũt aĩaliũ in villa, circũ'ue eã variẽ paſcẽtiũ differẽtiæ.*
        - *Leporaria,* / *Piſcinæ,* / *Ornithones.*
      - *Addũtæ ad Tres maximè cõmunes & cæt: vt in mẽbris antecedentibus.*
      - *T. cxxij.*
    - *Concluſio*
      - *Concluſio de his partibus pecuniariæ familiariſſimæ.*
      - *T. cxxiij.*
  - *Pecuniariæ commutatricis, ſiue cauponiæ*
    - *Primum genus:* — *Mercatura, ἐμπορία.* — *Cuius*
      - *Partes:*
        - *Nauiculatoria, ναυκληρία.* / *Oueraria, φορτηγία.* / *Stataria, παράστασις.*
      - *Diſcrimina partium In*
        - *Fructu, & vtilitate.* / *Securitate.*
      - *T. cxxiiij.*
    - *Secundum genus:* — *Fæneratio, τοκισμὸς communiter dicta.*
      - *T. cxxv.*
    - *Tertium genus:* — *Mercenaria, μισθαρνία.* — *Cuius partes præcipuæ: Quæ eſt*
      - *Artium operariarum.*
      - *Operarum ſine arte, ſolo corpore commodatarum.*
      - *T. cxxvi.*
  - *Pecuniariæ mediæ.* — *Pecuniariæ mediæ inter familiariſſimam, & cauponiam*
    - *Materia propria*
      - *Res infructuoſæ, ſed tamen vtiles:*
        - *Quæ è terra, terræq; viſceribus eruuntur, vt metalla.*
        - *Quæ à terra naſcuntur vt ſylua cædua.*
      - *Quarũ vtrarũq; rerũ multæ ſunt ſpecies, ſed ꝑcipuè priorũ.*
    - *Partes ſummæ duæ pro duobus materiæ generibus; et vtriuſq; partium iſtarum multę ſpecies pro multis vtriusque illorum generum formis.*
    - *Vocabulum.*
      - *Media, & tertia appellatur hæc pecuniaria: quonia vtriuſq; aliarum, ideſt familiariſſimæ, & commutatricis partem, ſimilitudinẽq; quandam habet.*
    - *T. cxxvij.*
- *Fontes cognitionis perfectæ ad praxin ſingularum partium pecuniariæ.* * *pag. 47.*
- *Vtilitas ex perfecta cognitione ſingularũ partium pecuniariæ ad praxin quàm ampla.* * *pag. 47.*

46.
*

Fontes cognitionis perfectæ ad praxin ſingularum partium pecuniariæ.

- *Exquiſitior, & minutior conſyderatio partium pecuniariæ, quæ generaliter propoſitæ ſunt, quum ſit vtilis ad operas, non eſt huius loci.* — T. cxxviij.
- *Differentiæ, & attributa quædam accidētaria operarum, partiumq; pecuniariæ ad eas.*
  - *Artificioſum, & arte vacuū.* — *Sunt maximè artificioſæ, vbi minimum eſt fortunæ.*
  - *Sordidum, & ingenuum.* — *Sūt maximè ſordidę, in qb⁹ corpora maximè deprauāt.*
  - *Seruile, & liberale.* — *Sūt maximè ſeruiles, vbi plurim⁹ eſt vs⁹ corporis.*
  - *Degener, & generoſum.* — *Sunt maximè degeneres, vbi minimū requiritur virtutis.*
  - T. cxxix.
- *Unde primùm petēda ſit cognitio perfecta ſingularum partium pecuniariæ ad praxin. Quòd ex certis ſcriptis, quæ de illis multi, alij ſcilicet de alijs, compoſuerunt.*
  - *Vt de agricultura.*
    - *Chares Parius.*
    - *Apollodorus Lemnius.*
    - T. cxxx.
- *Vnde ſecundo loco, & qua ratione petenda ſit cognitio perfecta ſingularum partium pecuniariæ ad praxin.*
  - *Quòd ex hiſtoria, colligendo exempla ſparſim tradita inuentorum, quibus varij hoīes rem auxerunt; efficiendoque de illis præcepta generalia.*
    - *Proponitur.* — T. cxxxi.
    - *Declaratur duobus diuerſis exemplis, vnum præceptum continentibus.*
      - *Exemplum primum cuiuſdam machinationis Thaletis, qua locationem torcularium oleariorum, Chiorum, & Mileſiorum ſibi propriam fecit.*
        - *In machinatione proximè exponenda, quæ Thaleti attribuit̄ ob eius ſapientiam, contineri rationem quādam vniuerſalē faciendi quæſtus.* — T. cxxxij.
        - *Expoſitio,*
          - *Facti. Cauſæ. Modi cū oīb⁹ circūſtātijs.* — T. cxxxiij.
          - *Repetitio, & explicatio eius, qd in tex: 132. dictū fuit ſæpe cōtineri ī machinatiōe Thaletis rōnē, et p̄ceptū quoddā vniuerſ. de pecuniaria, huius⁹; ſi qs ſibi ſoli facultatē vendendi aliquid paret.* — T. cxxxiiij.
        - *Appendix, de ciuitatibus in tenuitate ærarij monopolia inſtituētibus, confirmans p̄ceptum proximè expoſitum.* — T. cxxxv.
      - *Exemplū ſecundū alterius machinationis ſimilis machinationi Thaletis: qua quidā in Sicilia venditionē ferri ſibi p̄priam fecit.*
        - *Expoſitio*
          - *Facti. Modi.* — T. cxxxvi.
        - *Decretum Dionyſii in auctorē machinationis proximè expoſitę. Et, Cauſa decreti:*
          - *Quibus confirmatur adeſſe in ea machinatione præceptum, & rationem generalem, quæ in tex: 134. explicata fuit, pecuniæ conficiendę.* — T. cxxxvij.
      - *Concluſio.*
        - *In vtraq; duarū expoſitarū machinationū ineſſe rationē cōmunē, idēq; præceptum rei pecuniariæ, Si qs ſibi ſoli monopolium inſtituat.* — T. cxxxviij.

46.
*

Vtilitas ex perfecta cognitione ſingularum partiū pecuniarię ad praxin quàm ampla.

Etiam ciuili rationi, ciuitatūq; moderatoribus, imò magis, quā rationi domeſticæ, & œconomis vtilē eſſe cognitionē huiuſmodi.

Probatur ab

- *Indigentia ciuitatum:* — *Quæ indigentia eſt cauſa formalis vtilitatis.*
- *Iudicio eorum, qui reſpublicas adminiſtrant:* — *Quorum quidam hæc ſolùm curant.*
- T. cxxxix.

50. *

- *Coniugalis ratio, Paterna ratio,*
  - *Societates, partes domus, & curæ, rationiſque domeſticæ.*
    - *Quæſtio incidens.* * pag. 49.
    - *Concluſio, & connexio.* * pag. 51.
    - *Diſtinctio*
      - *Tam inter ſe, quàm à dominica.*
    - *Modus*
      - *Quæ — vtraque earum — Qualis*

- *Differentijs tribus traditis:*
  - *Ab imperij*
    - *Terminis remotis:* qui ſunt — *Liberi, & ſerui.*
    - *Terminis proximis:* hi ſunt — *Vxor, filius, ſeruus.*
    - *Modo:* — *Cõiugale ciuili; paternũ regio; dominicũ tyrãnico ſimile.*
- *Similitudinibus tribus indicatis.*
  - *A*
    - *Forma communi.* — *In vnaquaque harum societatum eſt imperium.*
    - *Cauſa imperij.* — *In vnaquaque eſt imperium ſecundum naturam.*
    - *Terminis imperij remotis.* — *Paternæ, & coniugalis imperium eſt in liberos; dominicæ in ſeruos.*
- *Excluſa per ſecundam ſimilitudinem dubitatione, ab expoſitis differentijs naſcente: & confirmata ea ſecunda ſimilitudine per definitionem imperij naturalis.*

T. cxl.

- *Qualis.*
  - *Forma quædam:*
    - *Ex comparatione cum imperijs, ciuili, & regio.*
      - *Cõiugale imperiũ, ſimile ciuili, diſtat ſolùm ab eo, quòd in coniugali non eſt, in ciuili eſt viciſſitudo imperandi, & parendi.*
        - *Cauſa huius diſſimilitudinis:* — *Par natura ciuium; diſpar maris, & fœminæ.*
        - *Similitudo in hac ipſa ſimilitudine apparẽs:* — *Vt differunt naturâ ſemper mas imperans, & fœmina parens viribus inſitis: ita ciues imperãtes, & parentes, quãdiu ſunt tales, ex boĩum inſtitutione inſignib' accidẽtarijs differũt: cuius rei Amaſis imaginẽ præbuit. Cõſiſtunt aũt accidentaria hæc inſignia — In differentibus*
          - *Figuris.*
          - *Sermonibus.*
          - *Honoribus.*

        T. cxli.

      - *Paternum imperium eſt prorſus ſimile regio:*
        - *Amicitia per exuperãtiam; qua vtrobiq; imperatur.*
        - *Aetate maiori; quã maior prudentia, & aptitudo ad imperandum ſequitur, qualis eſt etiam in rege.*
        - *Auctoritate Homeri, hoc ſignificantis.*
        - *Proprietate regis; qui nõ diſtat genere, et q̃ditate ab ijs, quorũ eſt rex; p̃ſtat verò illis facultate naturali ad imperandũ: & hæc cernuntur in patre tũ vt ſenior eſt, tum vt procreator.*

        T. cxlij.
  - *Præſtantia:*
    - *Ex comparatione cum alijs duabus partibus domus.*
      - *Potiores ſunt, accuratioriq; ſtudio dignæ coniugalis, & paterna, quàm dominica, & pecuniaria:*
      - *Corollarium: Potior eſt adhuc, & accuratiori ſtudio digna dominica, quàm pecuniaria.*
      - *Ratio à rebus ſubiectis: nam animalia inanimis, homines brutis, liberi ſeruis antecellunt.*

      T. cxliij.

48
*

Quæſtio incidens multarum partium:

Vtrum ſerui, pueri, mulieris, tandem parentis naturâ, & imperantis ſint virtutes morales.

- *Propoſitio*
  - *Pars quæſtionis:*
    - *Prima de ſeruis.*
      - *Queſtio:* *Vtrum ſeruorum ſint vllæ virtutes morales, inſtrumentarijs, miniſtratricibꝰq; quæ ī ipſis requiruntur, bonarificentiores.*
      - *Rationes dubitandi.*
        - *Non eſſe:* *Serui à liberis nō diſtarent.*
        - *Eſſe:* *Serui ſunt homines, et rationis participes.*
      - *T.cxliiij.*
    - *Secūda de mulieribus:* *Vtrum mulierum*
    - *Tertia de pueris:* *Vtrum puerorum*
      - *Sint virtutes morales.* *T.cxlv.*
    - *Quarta de parēte ſecūdū nām.* *Quinta de īperāte ſecūdū nām.*
      - *Queſtio:* *V. amborū ſint virtutes morales, & eiuſdem formæ.*
      - *Rationes dubitandi.*
        - *Non eſſe:* *Nulla eſſet cauſa, cur alter parēs, alter imperans; et ille pareret, hic imperaret naturâ. Quæ quū ſpecie etiam inter ſe differant: non poteſt huius differētiæ cauſa eſſe diſcrimen maioris, & minoris, quod quiſpiam inter virtutes eiuſdem formæ ponere vellet.*
        - *Eſſe:* *Rectè fungi vterque officio ſuo, hic imperādi, ille parendi debet; ſi ſunt imperās, et parēs naturâ: fungi aūt ſuo officio rectè nemo poteſt, qui, vacuus virtute, vitijs, affectibusq; vitioſis ſit mancipatus.*
      - *T. cxlvi.*
- *Perſolutio*
  - *Caput ſolutionis:* *Particeps eſt iſtorū vnuſquiſque virtutum moralium, ſed particeps differentium.* *T.cxlvij.*
  - *Probatio ſecundæ partis de differentia.*
    - *Demonſtrationes duæ.*
      - *Demonſtratio prima:* *A ſubiectis rebus, ideſt à parentibus naturâ ſeruo, puero, muliere: qui differunt tam inter ſe, quàm à naturâ imperantibus.*
        - *Aſſumptum ponitur.* *T.cxlviij.*
        - *Connexum probatur*
          - *Similitudine,* *In partibus aīæ noſtræ, participe, & experte rationis, atq; hac quidē parente, illa autem imperante naturâ: quæ ſunt res diuerſæ; & habent differentes virtutes.*
          - *Expoſitione,*
        - *Aſſumptum probatur:*
          - *Pars eius poſterior:* *Quòd parentes naturâ, ſeruus, puer, mulier differant à naturâ imperantibus:*
            - *Similitudine,*
            - *Expoſitione,* *In partibꝰ aīæ noſtræ, participe, & experte rationis: quarum illa imperat, hæc paret naturâ; & ſunt res diuerſæ.*
            - *T.cxlix.*
          - *Totum*
            - *Expoſitione:* *Diuerſa ſunt imperia, quibus dominus ſeruo; mas fœminæ; vir puero imperant.*
            - *Per cauſam:* *Vis conſiliaria animæ noſtræ, vnde pendet ratio imperij, diuerſis modis ineſt, aut non ineſt in ſeruo, puero, muliere, & imperantibus.*
            - *T.cl.*
      - *Demōſecūda.* * *pag. 50.*
    - *Confirmationes tres.* * *pag. 50.*
  - *Dubitationes emergentes tres, & earum oppreſſio.* * *pag. 50.*
  - *Corollaria duo.* * *pag. 51.*
  - *Concluſio huius ſolutionis.* *T.clxxij*

49.
*

Demonſtratio ſecunda:

A cauſa, ideſt à vi conſultandi: quæ in ſeruis nullo modo; in pueris, mulieribus, imperantibus ſecundũ naturã vario modo ineſt.

Principium proprium huius demonſtrationis, de vi conſultandi variè participata, aut non participata ijs, de quibus diſſeritur,
Conſtituitur, declaraturque expoſitione.
T. cli.

Concluſio:
Virtutes morales diuerſo modo participãtur à ſeruo, muliere, puero, & imperante ſecundum naturam: quantum ſcilicet vnicuiq; ipſorũ ad ſuum opus eſt ſatis.
T. clij.

Corollarium: diſtincta magis, & explicata concluſione.

Concluſio:
Solius imperantis ſecundum naturã virtus moralis eſt ſimpliciter pfecta, cuiuſuis aliorum manca, magis, minus'ue, & talis denique, qualis ei conuenit ad opus imperiumque ſuum.

Approbatio per locum à fine:
Nam virtus cuiuſque ipſorum in opus ipſius dirigi, conuenireque debet.
Quippe generaliter omnis virtus in opus rei, cuius virtus eſt, dirigitur, ac conuenit. Locus à genere.
Eſt aũt opus propriũ, qđ imperiũ appellatur, imperantis ſimpliciter pfectũ; ſerui, pueri, mulieris mancũ, magis, aut minus.
Nã vim cõſiliariã, q̃ eſt imperij cauſa prĩcipalis, hĩ imperãs ſimpliciter pfectam; mulier minus pfectã; puer adhuc minus; ſeru⁹ nullã: &, qualis eſt principalis cauſa operis; tale eſſe opus ipſiũ debet. Locus à cauſa.
T. cliij.

49.
*

Confirmationes tres.

Prima probat
Mulieris — Virtutes morales — Pueri, & ſerui
diuerſas ẽẽ ab illis, q̃ ĩ viro ijſdẽ noĩb⁹ appellãr-
Expoſitiõe eiuſmodi virtutum.
Expoſitione modi, quo ſunt diuerſæ:
Quia mulieris miniſtratrices; viri imperatoriæ ſunt. quod oſtenditur inductione.
Argumẽto à minori
Quãdò virtutes mulieris, quæ eſt perfectior, & perfectiorẽ vim rationalem habet, quàm puer, & ſeruus, ſunt diuerſæ.
T. cliij.

Secunda oſtendit
Nõ eſſe ſimplicẽ, & eandẽ in oĩbus, ſed plurimũ differẽtem moralẽ virtutẽ.
Comparatione duorũ modorum docendi eam, quos Antiqui vſurparunt.
Vnus, definitione quapiam vniuerſali virtutis moralis cõtẽtus, apparet omnino ineptus.
Alter, enumeratione ſingularum ſpecierum, atque differentiarũ eiuſdem moralis virtutis vtens, eſt tolerabilior.
T. clv.

Tertia ſtatuit

Tertia ſtatuit,
Auctoritate, & hemiſtichio cuiuſdam poetæ,
Silentium in muliere virtutem eſſe: quod certè non eſt in viro.
Vnde euenit per locum
à Pari, — *à Simili, & minori,*
Mulieris virt. moral. ĩ vniuerſũ nõ ẽẽ eaſdẽ, q̃ ſũt viri. *Pueri, et ſerui virtutes moral. ĩ vniuerſũ nõ ẽẽ eaſdẽ, q̃ ſũt viri pfecti.*
T. clvi.

49.
*

Dubitationes emergentes tres, & earum oppreſſio.

Prima
de Pueri virtute
Cur
Imperfecta? — *Vt cõueniat puero.*
Dirigitur nõ ad puerũ, ſed ad pfectũ, & ductorem? — *Vt pſit puero ad perfectionẽ.*
Nam puer ipſe eſt imperfectus.
T. clvij.

Secunda
de Serui virtute
Cur
Dirigitur ad dominũ, nõ ad ſeruũ? — *Quia referẽ ad domini ĩperiũ, et vtilitatẽ; atq; ſerui eſt, q nõ eſt ſuĩpſi⁹, ſed domini.*
Manca? — *Tãta ſolùm eget ſeru⁹ virtute, vt ne ob vitia, affect⁹'ue opa deſtituat.*
Eſt nanque ſeruus inſtrumentũ actiuum domini ad res vitæ neceſſarias.
T. clviij.

Tertia
*
pag. 51.

50.
*
Tertia

de Artificis virtute:

Vtrum egeant artifices virtute morali.

Rationes dubitandi, quibus egere videtur.

Prima:

Artifices ſerui quidã ſunt.

Euerſio huius rationis ex tribus differentijs artificũ, & ſeruorum,

Quarum differẽtiarum:

Prima:

Artifices nõ ſunt; ſerui ſunt vitæ ſocij:

Secunda:

Seruitus ſeruorũ eſt abſoluta, & cõiuncta; ſeruitus artificũ, ſi quam habẽt, eſt ſeparata, & definita.

Tertia:

Seruus eſt naturà ſeruus; nullus artifex eſt naturà vel ſeruus, vel artifex.

Secunda:

Deficiũt ſæpè artifices in operibus ſuis ob vitia, affectusque, quemadmodum ſerui in ſuis.

Euerſio huius rationis: qm̃ nimij affectus nõ repugnãt artis excellẽtiæ; vt repugnãt miniſterio ſeruorũ, q ad ſocietatẽ vitæ ſimpliciter referũt.

Reſponſio

Non egent quà artifices, ſed quà ſpeciem quãdam ſeruitutis, ideſt ſeparatam, & definitam admittũt.

Ratio huius reſponſionis: quoniam nec ad opera artificum virtutes morales quicquam cõducunt; nec ſunt ipſi quidẽ, niſi vt cuidã ſubijciũtur ſeruituti, ſocij vitæ cõmunis; in qua cõmuni vita cernũtur, requiruntúrque maximè virtutes morales.

T. clix.

49.
*
Corollaria duo.

Primum:

Auctor, & cauſa virtutis moralis ſeruo eſt ipſe dominus; nõ qui ſcientia, et ratione docendi dominica eſt præditus.

Ratio colligi poteſt ex textu 158. ſuperiori, & initio ij. ad Nicom.

T. clx.

Secundum:

Error illorũ, q priuãt ſeruos rõne; vtendũq; hac de cauſa cũ illis imperio ſolùm volũt.

Seruos eſſe participes rationis eo modo, quo ſuprà fuit declaratum.

Argumentum

ab Adiacentibus: *Virtus moralis* — *cadit in ſeruos* — *ab Actibus:* *Admonitio.*

T. clxi.

48.
*
Concluſio diſputationis de coniugali, & de paterna domus, ac curæ domeſticæ parte.

Oſtendit conſyderationem perfectam harum duarum domus partiũ eſſe ꝓpriam œconomices, quæ politicẽ proximè ſequitur.

Expoſitione ſummorum capitum eius conſyderationis.

Vnum, de virtutibus, quod eſt

Primum:

Quæ ſint proprię virtutes cuiusque quatuor perſonarum, has domus partes conſtituentium.

Tria de officijs & actionibus.

Secundum:

Quæ'nam peragenda, & à quibus abſtinendum cuiq; harũ perſonarũ erga perſonam coniunctam.

Tertium:

Quæ'nam peragenda, & à quibus abſtinẽdũ cuiq; harũ pſonarũ erga alias perſonas, & in alijs rebus reſpectu perſonæ coniunctæ.

Quartum:

Qua via, & modo aſſequi poſſimus, vt illa peragant, & ab his abſtineant in vtroque genere conſuetudinis, et officiorum.

T. clxij.

Ratiocinatione,
*
pag. 52.

Connectit hunc cum libro ſequenti

Cõcludens hãc diſputationẽ: cui⁹ explicatũ fuerit, qd debuit explicari; cętera tradẽda ſit ĩ œconomicis.

Proponens quæ deinceps ſunt conſyderanda; nẽpe q̃ de optima rep. ab alijs enũciata ſũt.

T. clxv.

51.
*

Ratiocinatione

A

Genere.

(qua ratiocinatione concluditur vniuersè theorema propoſitum de conſyderatione perfecta harum duarum ſocietatum)

Coniugalis, & paterna ſocietas, perſonæque harum ſocietatum ſunt partes domus, & domus pars ciuitatis: cuiuſuis autem partis officium, & virtus ad officium, virtutemque totius neceſſario ſpectant.

T. clxiij.

Fine.

(qua ratiocinatione concluditur theorema propoſitum de conſyderatione harum duarum ſocietatum quantum ad vxorum, puerorumq; inſtitutionem attinet.)

In huiuſcemodi inſtitutione ſpectare oportet ad ſtatum reipublicæ, & ciuitatis, in qua fit inſtitutio: quippe plurimum intereſt,

Appoſitè ad eum inſtitui:

Vxores

Nam ſunt dimidia pars liberarum perſonarum.

Pueros

Quoniam è pueris viri facti in reipublicæ adminiſtrationem aſſumuntur.

T. clxiv.

SECTIONES

SECTIONES HVIVS PRIMI POLITICI SEPTEM.

CAPITA OMNIA VNVM ET TRIGINTA.

TEXTVS CENTVM SEXAGINTAQVINQVE.

† SECTIO PRIMA. Procemium totius operis: Caput vnum, quod eſt Primum.

Caput Primum. Fructus, dignitas, & methodus huius ſcientiæ: atque in ijs finis, genus, præſtantia, compoſitio ſocietatis ciuilis. Textus tres. j. ij. iij.

† SECTIO SECVNDA. Domus, & Vicus. Capita duo; Secundum; & Tertium.

Caput Secundum. Domus, & primæ eius, neceſſariæq́ue partes, ex quibus conſtat. Partes duæ.

Pars Prima. Primæ, neceſſariæq; partes, ac ſocietates, ex quibus domus conſtat. Textus quinque; à iv. ad ix.

Pars Secunda. Domus: Domus primæ, & domus in vniuerſum definitiones. Textus duo. ix. & x.

Caput Tertium. Vicus: Vici, & formæ eius maximè naturalis, ac primæ definitiones. Textus ſex; ab xj. ad xvj.

† SECTIO TERTIA. Ciuitas, eius eſſentia, cauſæ, ac fructus maximus. Capita tria; Quartum, Quintum, Sextum.

Caput Quartum. Definitio ciuitatis. Tex: vnus, qui eſt xvi.

Caput Quintum. Differentiæ, quę in proxima ciuitatis definitione ſubaudiebatur, ideſt quod ciuitas ſit, & exiſtat naturâ, demonſtratio. Partes quatuor.

Pars Prima. Ciuitatem eſſe, & exiſtere naturâ. Textus tres; xvij. xviij. xix.

Pars Secũda. Hominẽ ẽẽ naturâ animal ciuile, plus etiã, quàm apes, & quàm quoduis animal gregale. Tex: quatuor; xx. xxj. xxij. xxiij.

Pars Tertia. Ciuitatẽ adhuc eſſe rem priorem naturâ, quàm domũ, & quàm homines ſingulares. Textus tres; xxiv. xxv. xxvi.

Pars Quarta. Concluſio, & expoſitio, quomodo ciuitas ſit, & exiſtat naturà. Textus vnus, qui eſt xxvij.

Capur Sextum. Fructus ampliſſimus ſocietatis ciuilis, quem primo eius conſtitutori referre acceptum debemus. Textus vnus, qui eſt xxviij.

† *SECTIONES QVATVOR;* Quarta, Quinta, Sexta, Septima. Quæſtiones ad politicum attinẽtes de domeſticæ curæ, & rationis, ſiue œconomiæ, & œconomices partib⁹, q̃ eędẽ ſunt & partes domus. Capita vigintiquinq; à Septimo ꝑ totũ librũ.

* SECTIO QVARTA. Propoſitio. Caput vnum, quod eſt Septimũ.

Caput Septimũ. Propoſitio: De quibus deinceps, & cur, & quatenus, & quo ordine dicendũ ſit. Textus quinq; à xxix. ad xxxiv.

* SECTIO QVINTA. Domus, & ſeruus, ſeu dominica ratio, prima pars domus ſiue curæ, vel rationis domeſticæ. Capita ſex; ab Octauo ad Decimumquartum.

a. Caput Octauum. Sententiæ duæ falſæ de dominatione, & domino, ac ſeruo. Textus duo; xxxiv. & xxxv.

a. Caput Nonum. Fundamẽta quædã maxima totius diſputationis, & rationis dominicę, atq; ſeruilis: q̃ ſunt attributa ſerui quiditatiua numero octo; in ijs tamẽ quædam domini, quædã ſeruilis, dominicæq́; rationis cõmunia. Textus octo; à xxxvi. ad xliv.

a. *CAPITA TRIA.* Decimum, Vndecimum, Duodecimum. Secundæ ſententiæ diſquiſitio. A Textu xliv. ad lxvj.

Caput Decimum. Approbatio triũ theorematum aientiũ, contra tres partes ſecundæ ſententię in textu 35. ſupra expoſitæ: hoc eſt, eſſe quoſdam ex hominibus liberos, dominosque, & quoſdam ſeruos; quos ſeruire, non ſolùm dominis, ſed etiam iiſdem ipſis, qui ſeruiunt, expediat, ac iuſtum ſit. Partes tres.

Pars Prima. Proponit tres quæſtiones, reſpõdentes tribus partibus eius ſecundæ ſententiæ; & geminas vias ad earum quæſtionum diſſolutionem perducentes. Textus vnus, qui eſt xliv.

Pars Secũda. Argumẽtatur, & ꝓbat multis modis, partes aiẽtes triũ propoſitarũ quæſtionũ veras eſſe. Textus vndecim; à xlv, ad lvj.

Pars Tertia. Concludit tria theoremata, quæ hactenus demonſtrata ſunt, tres quæſtiones in textu 44. propoſitas definientia. Textus vnus, qui eſt lvj.

Caput

Caput Vndecimum. Quatenus verum attingant oppoſitorum theorematum aſſertores: nempe verum dicere ex parte ſeruorum non naturalium. Vbi tractatur, deciditurque controuerſia de ſeruitute legitima ex bello, & lege, quę hanc ſeruitutem facit, vtrum ſint iuſtæ. Textus octo, à lvij. ad lxv.

Caput Duodecimum. Concluſiones ſeptem de rebus, quæ in duobus capitibus antecedentibus ſunt conſtitutæ, vel eas, quę conſtitutæ ſunt, proximè ſequuntur. Textus vnus, qui eſt lxv.

a. Caput Decimumtertium. Primæ ſententiæ confutatio: Non eſſe idem dominationem, & ciuilem rationem, atque alia imperia: Nec dominum, liberum, & ſeruum dici ex ſcientia, ſed ex poteſtate naturali; eſſe tamē ſcientiam tum dominicam, tum ſeruilem, & quæ, ac qualis ſit vtraque earum. Textus ſeptem, à lxvi. ad lxxiij.

* SECTIO SEXTA. Pecuniaria ratio, quarta, & nouiſſima pars domus, ſiue curæ, vel rationis domeſticæ. Capita quatuordecim, à Decimoquarto ad Vigeſimumoctauum.

a. Caput Decimumquartum. Connexio huius, & ſuperioris diſputationis ex concluſione ſuperioris, & huius propoſitione; adiuncta connexionis eiuſmodi cauſa. Textus vnus, qui eſt lxxiij.

a. *CAPITA NOVEM*, à Quintodecimo ad Vigeſimumquartum. Conſyderatio rei & rationis pecuniariæ ad theoriam, & cognitionem. A textu lxxiv. ad cxviij

b. Caput Decimumquintum. Conſtitutio cuiuſdam controuerſiæ, ideſt quo pacto ſe habeat pecuniaria ad rationem domeſticam: ex qua controuerſia fit aditus ad diſputandum de re, & pecuniaria vniuerſa, huiusque partibus, ac formis. Textus tres; lxxiv. lxxv. lxxvj.

b. *CAPITA DVO*, Decimumſextum, & Decimumſeptimum. Pecuniaria alimentaria. A textu lxxvij. ad xc.

Caput Decimumſextum. Proponitur quæſtio de re, & ratione alimentaria, verbis vna, ſed quæ tres illas, de quibus in textu 76. dictum eſt, comprehendat. Textus vnus, qui eſt lxxvij.

Caput Decimumſeptimum. Demonſtrantur quatuor theoremata de pecuniaria alimentaria. Partes quatuor.

Pars Prima. Primi theorematis demonſtratio: Multas eſſe partes, & ſpecies pecuniariæ, quæ in alimentis verſatur. Textus tres; lxxviij. lxxix. lxxx.

Pars Secunda. Secundi theorematis demonſtratio: Quot,& quæ ſint hominum vitæ, ſeu ſpecies pecuniariæ, quæ in alimentis ſuâ naturâ verſantur, tam ſimplices, quàm mixtę. Textus vnus, qui eſt lxxxj.

Pars Tertia. Tertij theorematis demonſtratio: Pecuniariam, ſeu vitam, de qua diſſeritur, quam alimentariam vocamus, eſſe naturalem. Textus quinque; ab lxxxij. ad lxxxvij.

Pars Quarta. Quarti theorematis demonſtratio: Pecuniariam alimentariam eſſe partem rationis domeſticæ, atque ciuilis. Textus tres; lxxxvij. lxxxviij. lxxxix.

b. CAPITA DVO, Decimumoctauum, & Decimumnonum. Pecuniaria cauponia, ſeu tabernaria, & cõmutatitia. A textu xc. ad xcvij.

Caput Decimumoctauum. Propoſitio: In qua huius pecuniariæ nomen quoddam, ratio eius nominis, & comparatio cum ſuperiori, ideſt cum alimentaria ex vicinitate, duabusque differentijs tanguntur. Textus vnus, qui eſt xc.

Caput Decimumnonum. Origo pecuniariæ cauponiæ, ſeu commutatitiæ. Textus ſex, à xci. ad xcvij.

b. CAPITA DVO, Vigeſimũ, & Vigeſimumprimũ. Diſtinctio duplicis pecuniariæ, cauponiæ, alimentariæque; atque vnà geminarũ diuitiarũ, verarũ, & opinabiliũ. A tex. xcvij. ad cxj.

Caput Vigeſimum. Duę ſententię multitudinis falſæ, penè vnum tantùm genus pecuniariæ, quod cauponium eſt, agnoſcentis, ſtatuentisque plerunque diuitias eſſe multitudinem numorum. Textus duo; xcvij & xcviij.

Caput Vigeſimumprimum. Duæ aliæ ſententię, contrarię ſuperioribus, & veræ, eiuſdem multitudinis, nonnunquam alias diuitias præter numos, pecuniariamque aliam præter cauponiam quærentis: quæ ſententiæ multis rationibus confirmantur partim antiquis ipſius multitudinis, partim nouis Philoſophi, continentibus differentias vtrorunque generum, cùm pecuniariæ, tum diuitiarum. Partes quatuor.

Pars Prima. Rationes antiquæ multitudinis duæ ad has ſentẽtias confirmandas, tradendasque differentias pecuniariæ alimentariæ, & cauponię; numorumque, ac verarum diuitiarum. Textus duo. xcix. & c.

Pars Secunda. Concluſio, & approbatio harum duarũ ſententiarũ de alteris diuitijs pręter numos, & altera pecuniaria præter cauponiam. Textus vnus, qui eſt cj.

Pars

Pars Tertia. Rationes nouę Philoſophi ad eaſdem ſententias confirmandas, tradendasq́ue differentias cauponij, & alimentarij pecuniariæ generis; itemq́ue verarum diuitiarum, ac numorum. Textus quatuor, à cij. ad cvj.

Pars Quarta. Corollarium de ſtudio diuitiarum finito ex natura rei, & quà attinent diuitiæ ad domeſticã, ciuilemq́ue rationem; infinito ex vſu, atque hominum inſtitutis: cuius corollarij prioris partis cauſæ expoſitæ ſunt; poſterioris deinceps explicabuntur. Textus quinque, à cvi. ad cxi.

b. Caput Vigeſimumſecundum. Epilogus per enumerationẽ quorundam capitum, ad quæ poſſunt omnia, quæcunque de duabus pecuniarijs hactenus expoſita ſunt, reuocari. Textus vnus, qui eſt cxi.

b. Caput Vigeſimumtertium. Appendix è duabus quæſtionibus, quæ ex conſtitutis deciduntur. Vna harũ quęſtionum eſt principalis, propoſita, & deciſa etiam ſuprà, quæ hic decidetur abſolutiùs. Altera eſt proxima, non principalis, & cuius propriè non eſt facta mentio. Partes duæ.

Pars Prima. Quæſtionis propoſitæ, & deciſæ etiam ſuprà (Quo pacto ſe habeat pecuniaria ad domeſticam, & ciuilem rationem) ex qua quæſtione ducta eſt tota diſputatio de re, & ratione pecuniaria, deciſio abſolutior. Textus quatuor: cxij. cxiij. cxiv. cxv.

Pars Secunda. Alterius quæſtionis, cuius propriè non eſt facta mentio (De comparatione formarum pecuniariæ inter ſe ad expetendum, & fugiendum, bonum, & malum) deciſio ſimplex. Textus duo: cxvi. & cxvij.

a. CAPITA QVATVOR, à Vigeſimoquarto ad Vigeſimũoctauum. Conſideratio rei, & rationis pecuniariæ ad vſum, & praxin. A textu cxviij. ad cxl.

Caput Vigeſimumquartum. Propoſitio, continuatio, & cauſa reliquæ tractationis de pecuniaria, ad vſum ſpectantis. Textus vnus, qui eſt cxviij.

Caput Vigeſimumquintum. Pecuniariæ in ſuas formas, & partes diuiſio. Partes tres.

Pars Prima. Pecuniariæ maxime propriæ, maximeq́ue familiaris hominibus, quæ à Latinis ſcriptoribus res ruſtica dicitur, atque eius partium expoſitio. Textus quinque, à cxix ad cxxiv.

Pars

Pars Secunda. Pecuniariæ commutatricis, ſiue cauponiæ, eiusque partium expoſitio. Textus tres; cxxiv. cxxv. cxxvi.

Pars Tertia. Pecuniariæ mediæ, eiuſque materiæ, ac partium pro modis materiæ differentium expoſitio. Textus vnus, qui eſt cxxij.

Capur Vigeſimumſextum. Specialis, & perfecta cognitio ſingularum partium pecuniariæ, quæ hactenus generaliter explicatæ ſunt, vtilis ad quæſtus, vnde, quoque modo peti debeat, & vnde minimè, ac cur. Partes quatuor.

Pars Prima. Specialis, & perfecta conſyderatio de vnaquaque iſtarum partium pecuniariæ, quæ generaliter expoſitæ ſunt, quum ſit vtilis ad quæſtus, & operas, non eſt huius loci, & quare. Textus vnus, qui eſt cxxviij.

Pars Secunda. Differentiæ quædam accidentariæ partium pecuniariæ ad operas. Textus vnus, qui eſt cxxix.

Pars Tertia. Vnde primùm petenda ſit cognitio perfecta ſingularum partium pecuniariæ ad praxin: Quòd è certis ſcriptis, quæ de illis multi, alij de alijs, compoſuerunt. Textus vnus, qui eſt cxxx.

Pars Quarta. Vnde, & qua ratione petenda ſit ſecundo loco cognitio perfecta ſingularum partium pecuniariæ ad praxin: Quòd ex hiſtoria, colligendo exempla ſparſim tradita inuentorum, quibus varij homines rem auxerunt, efficiendoque de illis præcepta generalia. Textus octo, à cxxxi. ad cxxxix.

Caput Vigeſimumſeptimum. Vtilem eſſe perfectam cognitionem ſingularum partium pecuniariæ ad praxin non ſolùm domeſticę rationi, & œconomis, verumetiam ciuili, ciuitatumque moderatoribus; & adhuc his magis, quàm illis. Textus vnus, qui eſt cxxxix.

*SECTIO SEPTIMA. Coniugalis, & Paterna ratio, duæ reliquæ partes domus, & curæ, rationisque domeſticæ, ſeu familiaris. Capita quatuor, Vigeſimumoctauum, Vigeſimumnonum, Trigeſimum, & Trigeſimumprimum.

a. Caput Vigeſimumoctauum. Præter dominicam, de qua ſuprà eſt dictum, eſſe has duas alias principales, & ab omnibus conceſſas domus, domeſticæque rationis partes, inter ſe differentes, de quibus iam ſit dicendum, vt initiò propoſitum fuit: & quæ, ac qualis ſit vtraque earum. Textus quatuor, à cxl. ad cxliv.

a. Ca-

2. CAPITA DVO, Vigeſimumnonum,& Trigeſimũ. Quæſtio incidens multarum partium, quæ naſcitur exverbis textus proximè antecedentis, de virtutibus moralibus ſerui, mulieris, pueri, generaliterq́ue parentis, & imperantis ſecundum naturam. A textu cxliv. ad clxij.

Caput Vigeſimumnonum. Proponitur quæſtio cum omnibus ſuis partibus, & dubitationibus, hinc inde negotium facientibus. Textus tres: cxliv. cxlv. cxlvi.

Caput trigeſimum. Perſoluitur tota quæſtio cum omnibus partibus ſuis. Partes quinque.

Pars Prima. Caput ſolutionis: Seruum, mulierē, puerum, oĩno parentem, & imperãtem naturà eſſe participes moraliũ virtutum: ſed illas morales virtutes, quarum ſunt participes, non eſſe eaſdem. Textus vnus, qui eſt cxlvij.

Pars Secunda. Demonſtrationes duæ ſecundæ partis ſolutionis, quibus ſcilicet oſtenditur, virtutes morales, quę in ſeruo, puero, muliere, omnino in parente naturà nominantur, eſſe differentes tam inter ſe, quàm ab illis, quæ exiſtunt in viris perfectis, & quæ ſunt etiam naturà imperantiũ. Textus ſex, à cxlviij, ad cliv.

Pars Tertia. Confirmationes tręs eiuſdem theorematis, quod eſt hactenus demonſtratum, de differentia virtutum moralium, cadentium in ſeruum, puerum, mulierem, & imperantem naturà, qui idem eſt vir perfectus, & probus. Textus tres, cliv. clv. clvi.

Pars Quarta. Dubitationes emergentes tres, de pueri, de ſerui, de artificis virtute: & earum oppreſſio. Textus tres, clvij. clviij. clix.

Pars Quinta. Corollaria duo: vnum de auctore virtutis moralis in ſeruo: alterum de errore illorum, qui priuant ſeruos ratione. Textus duo, clx. & clxi.

2. Caput Trigeſimumprimum. Cõcluſio diſputationis de his duabus domus partibus, coniugali, paternaq́ue; quarum perfecta conſyderatio ſit propria facultatis domeſticæ, ciuili pone adhęrentis: & cõtinuatio huius cũ ſequẽtibus politicis libris. Textus quatuor, clxij. clxiij. clxiv. clxv.

IN PRIMVM POLITICORVM, SEV CIVILIVM LIBRORVM ARIST. COMMENTARIVS.

ARGVMENTVM LIBRI I.

De Ciuitate per ſe, & principio eius materiali, quod ad homines, vt ſociabiles ſunt, pertinet, ex quibus hominibus domus, vici, ac tandem ciuitates conſtituuntur.

- *Prooemij locum obtinentia. Cap. primum. tex. primus.* *
- *Diſputatio.*
  - *Domus. Cap. ij. tex. iiij.* *
  - *Vicus. Cap. iij. tex. xi.* *
  - *Ciuitas. Cap. iiij. tex. xvi.* *
  - *Domeſticæ curæ, ſeu œconomiæ partes, quæ eædem ſunt et partes domus. Cap. vij. tex. xxix.* *

PROOEMII

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

*

PROOEMII LOCVM OBTINENTIA.

I

CAPVT PRIMVM

Inſtar Proœmij.

De fructu, dignitate, & methodo huius ſcientiæ; atque, in iis, fine, genere, præſtantia, compoſitione ſocietatis ciuilis.

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν &c. Text. j. ij. iij.

ARGVMENTVM TEXT. I.

SCOPVS, ſeu finis, & bonum, atque vnà genus, præſtantia, & amplitudo ſocietatis ciuilis, ſeu ciuitatis: ex quibus huius ſcientiæ fructus, & dignitas eluceant, maxime autem ex primo. Societas ciuilis, ſeu ciuitas, quia ſocietas quædam eſt, & quia boni alicuius gratia inſtituta, quoddam bonum; tum quia præſtantiſſima eſt ſocietatum, ac quia omnes alias complectitur, bonum omnium præſtantiſſimum ſpectat. Loci principales, à genere, à proportione, & à toto: Loci adiuncti, item à genere, à proportione, & à proprio.

[a] Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, [b] καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινὸς ἕνεκεν συνεστηκυῖαν [c] (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες) [d] δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινὸς στοχάζονται· [e] μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἡ πασῶν κυριωτάτη, [f] καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας· [g] αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις, καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. Textus j. *Simile initiū Librorum de Anima.*

 [a] Quo-

e. g. Ciuilis ſocietas ſpectat bonũ præſtantiſſimum. f g Ciuilis ſocietas omnes alias continet ſocietates. e. f g Similia primo ad Nicom cap. 2 vide ibi.

[a] Quoniam omnem ciuitatem videmus ſocietatem quandam eſſe, [b] & omnem ſocietatem boni alicuius cauſâ conſtitutam [c] (eius enim, quod eſſe bonum putatur, gratiâ omnia omnes agunt) [d] planum eſt, omnes bonum quoddam veluti collineando petere; [e] maxime autem & quod eſt præſtantiſſimum omnium, quæ omnium præſtantiſſima eſt, [f] atque omnes continet; [g] hæc autem eſt, quæ vocatur ciuitas, & ſocietas ciuilis.

b. vide cap. ix viij. ad Nicõ. a. b. Elicitur ciuitatem conſtitutam eſſe boni alicuius gratia. g qua ꝓpoſitione vide etiã infra tex 16. & 28. c. Simile in prin. primi ad Nicom. f. idem viij. Nicom. cap 9 e. f. Elicitur, cõditionẽ præſtãtis rei eſſe, vt ea contineat, quibus præſtat: atq; maxime communẽ, & præſtãtiſſimũ in bonis ſe inuicem ſequi.

EXPLANATIO.

Scopus, & concluſiones principales huius text.

DVO ſunt theoremata, vel, vt noſtri appellare ſolent, cõcluſiones, vt Cicero, complexiones, quæ hoc loco in primis à Philoſopho oſtenduntur; ambæ quidem de ciuitatis bono, & fine; vnde huius ſcientiæ, ciuitatem conſiderantis, fructus, & dignitas intelligi poſſint. Harum duarum concluſionum [d] vna eſt huiuſmodi: Ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis bonũ quoddam ſpectat, id eſt veluti collineando petit. [e] Altera eſt huiuſmodi: Ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis ſpectat bonũ præſtantiſſimum eorum omnium bonorũ, quę cunctis ſocietatibus propoſita ſunt. Præter has duas concluſiones quatuor alia pręcepta tradit Philoſophus, ad ciuitatem pertinentia: ex quibus concluſiones cõficiantur, eluceantq; magis fructus, & dignitas huius ſcientiæ. [b] Primum, & [a] ſecundum horum præceptorum, illud etiam de fine, & bono, hoc de genere ciuitatis, ſunt talia: Ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis boni alicuius cauſâ conſtituta eſt: Ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis eſt ſocietas quædam. & vtroque horum præceptorum prior illarum concluſionum demonſtratur. primum verò, quum fiat aſſumptum huius prioris cõcluſionis, demonſtratur ipſum per locum à genere. [g] Tertium præceptum de ciuitatis præſtantia, quod conficitur ex quarto, & ex quo conficitur concluſio ſecunda, eſt tale: Ciuitas eſt præſtantiſſima omnium ſocietatum. [g] Quartum præceptum, quo probatur tam concluſio ſecũda, quàm præceptum tertium; ad ciuitatis amplitudinem, ſiue compoſitionem attinet, & eſt huiuſmodi: Ciuitas omnes alias ſocietates in ſe complectitur. [d] Prima itaque concluſio, vt dixi, oſtenditur dupliciter: primùm ſic per locum à genere. [d] Omnis ſocietas bonum quoddam ſpectat: [a] omnis ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis eſt quædam ſocietas (quę propoſitio ſumitur vt nota) ergo &c. Iterum eadem prima cõcluſio vnà cum maiori propoſitione antecedẽtis ſyllogiſmi oſtenditur ad hunc modum: [b] Omnis ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis, & omnis in vniuerſum ſocietas boni alicuius cauſâ conſtituta eſt: [d] ergo omnis ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis, & omnis in vniuerſum ſocietas bonum quoddam ſpectat. Connexum firmum per locum à proportione. nam qualis eſt ratio conſtitutionis ciuitatis, vel generaliter ſocietatis in cõſtitutione eius ad finem, ob quem conſtituit

d. g. *e. g.*

Quatuor alia præcepta de ciuitate, præter concluſiones principales.

b. a. *g e.* *g. f.* *d.* *d.*

Probationes primæ concluſionis. Prior. Poſterior.

a. *b.* *d.*

ſtituit; talis eſt ipſius quoq; ſeu ciuitatis, ſeu in vniuerſum ſocietatis ad finem & ſcopum ſimpliciter, quem ipſa petit, & quò dirigitur: vt ſi illud ſit bonum, propter quod ciuitas, ſocietasue primo eſt conſtituta; etiam hoc bonum eſſe oporteat, quod illa ſimpliciter petit. Aſſumptum confirmatur argumento ex genere. [c] nam eius, quod bonum opinantur, cauſa agunt omnes omnia, quęcunque agunt, ex initio Primi ad Nicom. nec poteſt contingere error, vbi omnes ita opinantur: continentur autē in eorum, quæ aguntur genere, ciuitas, & omnis ſocietas; ſiquidem conſtituuntur. c

Secunda concluſio & eius probationes. [e] Secunda concl. erat hæc: Ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis ſpectat bonum pręſtantiſſimum eorum omnium bonorum, quæ cunctis ſocietatibus propoſita ſunt. Et hæc quoque dupliciter oſtenditur. f. e

Prior. Prior probatio eſt huiuſmodi. [d] Societas vnaquæque bonum quoddam ſpectat: [e] ergo, per locum à proportione, quæ præſtantiſſima eſt omnium ſocietatum, pręſtantiſſimum ſpectabit eorum omnium bonorum, quæ cunctis ſocietatibus proponuntur: vt enim ſocietas ad ſocietatem ſe habet; ſic ſe habere oportet bonum ad bonum, in quæ diriguntur illæ ſocietates. [e] Præſtantiſſima ſocietas ſpectat bonum præſtantiſſimum eorum omnium, quæ cunctis ſocietatibus proponuntur: [g] ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis eſt præſtantiſſima ſocietas: ergo &c. Confirmatur minor huius propoſitionis argumento ducto à proprietate pręſtantiæ. eſt namque proprium præſtantis rei, vt eam, cui præſtat, contineat vel re ipſa, vel virtute quapiam: [g] ciuitas verò, ac ſocietas ciuilis, vt per ſe notum eſt, clariusq; apparebit ex ijs, quæ deinceps dicentur; cōtinet omnes alias ſocietates tam reipſa, quia omnes fiunt in ciuitate, & ſunt ferè partes ciuitatis, quàm virtute imperādi, efficiendi, conſeruandi, diſſoluendi illas. d. e. e. g. g. f.

Poſterior. [f] Altera probatio eiuſdem ſecundæ concluſionis ducitur à toto & partibus, ad hunc modum. [f] Societas, quæ omnes alias ſocietates complectitur, bonum ſpectat præſtantiſſimum eorum omnium, ad quæ ſpectāt ſocietates: [g] ciuitas eſt ſocietas, quæ omnes alias ſocietates complectitur: ergo &c. Minor fuit etiam minor antecedentis ſyllogiſmi. Maior probatur hoc modo. Bonū, quò communius eſt, eò eſt præſtantius; & maxime commune, maxime præſtans, vt colligitur ex primo & ſecundo cap. Primi ad Nicom. ſocietas, quæ omnes alias ſocietates complectitur ſpectat bonum maxime commune eorum omnium, ad quæ ſpectant ſocietates; nam quæ omnes complectatur, eſt maxime communis, & maxime communis ſpectare bonum maxime commune debet per locum à proportione; quoniam ſicut bona inter ſe, ſic inter ſe ea, quæ ad illa bona diriguntur, ſe habent: ergo &c. Sumitur hæc poſterior probatio ex verbis illis [atque omnes alias continet,] & ex primo & ſecundo capite Primi ad Nicom. exponiturq; hoc loco à D. Tho. f. g. f. g.

(Partes textus.) Partes textus ſeptem. Prima (a) eſt ſecūdum pręceptum, ſeu enuntiatum de genere ciuitatis: quod efficitur minor propoſitio in priori probatione concluſionis primæ. Secunda (b) in qua continetur enuntiatum primū de fine, & bono ciuitatis, quatenus primò conſtituta eſt; ſubminiſtrat aſſumptum poſteriori probationi eiuſdem concluſionis primæ; quæ eſt etiam probatio maioris propoſitionis ſyllogiſmi antecedētis. Tertia (c) eſt maior propoſitio probationis huius aſſumpti. Quarta (d) unà continet priorem concluſionem, maiorem propoſitionem primæ ratiocinationis, qua illa demonſtratur, & aſſumptum prioris probationis concluſionis ſecundæ. Quinta (e) eſt concluſio primi ſyllogiſmi, & maior propoſitio ſecun-

di eiuſdem prioris probationis concluſionis ſecundæ. Sexta (f) præbet maiorem propoſitionem primo ſyllogiſmo poſterioris probationis huius concluſionis ſecundæ. Septima (g) habet duo reliqua enuntiata, de præſtantia, & de comprehenſione ciuitatis: quorum hoc de comprehenſione efficitur propoſitio minor tam in primo ſyllogiſmo poſterioris probationis concluſionis ſecundæ, quàm in ſyllogiſmo oſtendente minorem propoſitionem ſecundi ſyllogiſmi probationis prioris eiuſdem ſecundæ concluſionis; illud verò de præſtantia eſt hæc eadem minor illius ſecundi ſyllogiſmi probationis prioris.

SCHOLIA.

Similitudo huius & initij lib. de Anima.

Quoniam omnē ciuitatem videmus, &c. Simile eſt hoc initium initio Librorum de Anima: niſi quod ibi propriè de ſcientia, hic propriè de re ſubiecta fit ſermo: ex qua tamen re ſubiecta ita hic ſcientiæ vtilitas, & præſtantia colligi debent; quemadmodum ibi colligebatur nam iſte in vtroque loco eſt ſcopus, & conſilium primum ad animos auditorum excitandos, atque inflammandos. Dicebatur ibi, omnes ſcientias eſſe bonas, & honorificas, in primis autem eam, quæ de Anima eſt: & hic dicitur, ſocietatem omnē bonum quoddam ſpectare; maxime autem, & præſtantiſsimum bonum ipſam ciuilem ſocietatem.

Ciuitas oīs eſt ſocietas.

Ciuitatis vocabulum qd̄.

Omnem ciuitatem videmus, &c. Omnis ciuitas eſt ſocietas quędam. Euidens propoſitio: quam euidentiam Philoſophus vt declararet; adhibuit verbum, ὁρῶμεν, videmus: quod notat P. Victorius, vir maximę eruditionis. Ciuitas autem non mœnibus non loco, aut multitudine hominum, ſed genere ſocietatis, ſiue republica, & forma imperij definitur, vt oſtenditur in ſecūdo cap. Tertij horum librorum. quamobrem ciuitas etiā ex multis vrbibus cōſtare poſſet: ſi idem in omnibus imperium, eadē conſilia, ijdem eſſent ſummi magiſtratus. omnis ergo omnino ciuitas, ſeu ſocietas ciuilis eſt quædam ſocietas. De ſocietate, & de modis eius, modorumq́ue proprietatibus dictum eſt affatim in viij. ad Nicom. præſertim cap. 9. Sed in vniuerſum ſocietas definiri ſic poteſt: Societatem eſſe coniunctionem ex communitate, & conſenſione quadam permanente multorum in vnum ad aliquid agendum, aut tolerandum, alicuius veri opinati ue, aut boni aſſequendi, aut mali vitandi gratia. Latiſsime patet hæc coniunctio, & a quibuſdam ponitur etiam in rebus inanimis, ſed impropriè. ſine cognitione n eſſe prorſus non poteſt. quapropter animarum tantùm, & ſubſtantiarum cognoſcentiū erit, ideſt vel brutorum animalium, vel dæmonū, vel mentium cœleſtium, uel ipſorum hominum: in quibus certè ſocietas maxime propriè nominatur. Mittamus reliqua, de quibus hic ſermo, niſi vt ad nos referuntur, eſſe non debet: Sanè hominis ſocietas, aut cum homine eſt, aut cum Deo, aut cū Angelo, aut cum dæmone, aut cum beſtia. Et ſic diuidūtur ſocietates ex ſubiectis rebus. Ex cauſis autem efficientibus, hominum ſocietates vel ſunt naturales, vel non naturales: rurſusque non naturales vel ſupra, vel pręter naturam. Naturales voco in præſentia, quas natura facit vel ipſa per ſe ſola, vel cum affectu, aut habitu, aut ſimplici vſu, quæ ipſam ſequantur, & cum ipſa conſentiant, coniuncta. Acconciliat quidem, coniungitq́ue homines his modis natura ex ſimilitudine vel cum animalibus quibuſdam manſuetioribus, vt cum cane, & cum equo; vel cum alijs hominibus: & cum alijs hominibus vel vniuersè totius generis humani, vel ſpecialiter eiuſdem aut nationis; aut linguæ; aut ciuitatis; aut ingenii; appetitionis uè, quod eſt caput ſocietatis ſodalitię, latè patentis, & in multos modos diſtributæ pro varijs modis appetitionum, commerciorumq́ue, ac veluti pactionum, quibus inter ſe ſodales iunguntur, communiter nunc ſumpto ſodalitatis uocabulo; aut denique propinquitatis & ſanguinis; vnde exiſtunt ſocietates ſingulis nobis cum coniugibus, cum liberis, cum parentibus, cum agnatis, cum cognatis, cum affinibus. Tot namq́ue, ac talia prima genera, gradusq́ue ſunt ſocietatis naturalis hominū inter ipſos,

Ex viij. ad Nicom Cap. 9. & infra.

Societatis diffinitio.

Modi, & gradus ſocietatis

Sodalitia ſocietas, & eius ambitus.

Propinquitas & ſāmi eius gradus.

de quibus

dequibus etiam Cicero in Primo,& in iij. Officiorum,& in Lelio ſatis copioſè. Vocantur ſocietates ſupra naturam illę, quæ afflatu diuino fiunt vel cum quibus iam hominibus ſanctis & religioſis vel cum Angelis,vel cum Deo. Tandē præter naturam dicuntur quę vel vi externa, vel affectu, habitu, conſuetudine vitioſa, & ferina. naturęq́; noſtræ repugnante iunguntur aut cum hominibus, vt in violento dominatu, vbi ſeruus natura euadit dominus conditione, vt in conſpirationibus latronum,& pyratarum; aut cum ijs belluis,quas natura nobis non conciliat, sed ſubijcit tantùm; aut cum dæmonibus malis, hoſtibus noſtris naturaliter. Ex finibus etiam diſtinguuntur ſocietates. quippe aliæ in vtilitatem tendunt, vt mercatorum; aliæ in voluptatem,vt adoleſcentium; aliæ in honeſtatem,vt ſtudioſorum. Sunt & aliæ diuiſiones,à cęteris ductæ circumſtantijs temporis,loci,modi,inſtrumentorum,rerum,quibus ſociamur: diſtribuunturq́; tam hę formę, quam ſuperiores, quæ ex finibus ſunt, & quæ ex cauſis efficientibus naturales, & non naturales ſocietatum humanarum in alias formas minutiores ſimplices,ac mixtas. verùm de his omnibus,vt dixi,alio loco. *Κοινωνίαν* multi vertunt ſocietatem, quos ſequuti ſumus, alij communionem, communitatem alij, alij conuentum, alij cœtum.

Societatis vocabulum.

Omnis ſocietas boni alicuius cauſâ eſt conſtituta.

Et oēm ſocietatē. Omnis ſocietas boni alicuius causà conſtituta eſt. Hæc propoſitio ſimiliter nota eſt,ac ſuperior: cui etiā deſeruit verbum videmus. Si quis de ea maiorē accipere fidem velit,accipiat inductione. Bonum autem intellige, vt declarant verba ſequentia,quādo non ſolidū,ſaltem opinatum. Porrhò quanq̄ de omni omnino ſocietate veriſsime hoc dicitur: inſtitui boni alicuius causà: & Philoſophus omnē ſocietatem pronūtiat: tamen eum loqui propriè de illis ſocietatibus opinor,quæ hominū ſunt cum hominibus. continentq́; aliquod imperium aut domeſticum,aut ciuile,de quibus in hoc libro eſt ſermonem habiturus. In hac propoſitione neceſſe eſt alteram ſubaudiri.conficitur.n.ex hac & ſuperiori, neceſſaria ratiocinatione, omnem ciuitatem boni alicuius causà cōſtitutam eſſe. de qua altera propoſitione infrà in tex.xvj.& xxviij.

De quibus ſocietatibus loquatur Philoſophus.

Omnis ciuitas boni alicuius cauſa eſt conſtituta.

Vocabula idē ſignificantia.

Boni alicuius causâ, & eius, quod eſſe bonum putatur, gratiâ. Hęc idem ſignificant: ſuntq́; omnino idem bonum,& finis,& ſcopus,& cuius gratià, ſiue cuius causà: quod liquet præcipuè ex cap. 1.& 2. Primi ad Nicom.

στοχάζεται, & collineare.

Omnes bonum quoddam veluti collineando petere. Omnis ſocietas bonum quoddam quaſi collineando petit: & quia omnis,etiam ciuilis. *στοχάζεσθαι* Gręcis propriè eſt ſcopum propoſitum petere, emiſſo in id iaculo veluti recta linea: quod sagittarij,& iaculatores ſolent. idem ſignificat Latinis verbum collineare. Vtrumq́; autem per tranſlationem eſt ſpectare, & tendere rectà in aliquem finē. Cæterum quid differant inter ſe hęc duo, inſtitutum eſſe boni alicuius causà,& bonū aliquod ſpectare,quorum hoc ex illo cōficitur, diximus in explanatione.

Maxime.

maxime autem & quod eſt &c. vox maxime ſtudium vehemens ſignificat huius pręſtantiſsimæ ſocietatis in perſequendo id, quod quærit: vt non ſolum maius, & honeſtius bonū expetat; ſed etiā maiori ardore ad ipſum feratur. P.Victorius.

Bonū hoc quomodo omnium pręſtātiſſimū.

Et quod eſt præſtantiſſimum omnium. Non ſequitur neceſſario, ratiocinatione huius loci,vt iſtud bonum,in quod tendit pręſtantiſsima ſocietas,ſit præſtantiſſimum omnium bonorum humanorum, ſicut exponit D Thomas: ſed ſat eſt eſſe præſtantiſsimum omniū, quæ ſocietatibus propoſita ſunt: quanuis ex his, quæ in 2. cap Primi ad Nicom. traduntur; adhuc confici poteſt præſtantiſsimum eſſe, & ſummum omnium bonorum agendorum.

Inter ſocietates eſt quædā pręſtātiſſima.

Quæ omnium præſtantiſſima eſt. Quia infinitum Natura reſpuit; hac de cauſa nec aſcendi, nec deſcendi poteſt vllo in genere in infinitum; ſed inuenitur vtrinque hinc imum, inde ſummum, vltra quę progredi non datur: vt declaratum fuit in ij. & in x. Poſtnaturalium. Itaque etiam in ſocietatibus neceſſe eſt ad vnam quandam perueniri, quæ ſit pręſtantiſsima.

Ciuitas & ſocietas ciuilis idem ſunt.

De 3 & 4. enuntiato.

Hæc autem eſt,quæ vocatur &c. Si vllum eſſet dubium,an ciuitas,& ſocietas ciuilis inter ſe diuerſę eſſent,tolleretur ex hoc loco. Ait,quæ vocatur ciuitas,& ſocietas ciuilis, eſſe hanc ſocietatem, quę ſit omnium pręſtantiſsima, & quæ omnes alias contineat. Duæ igitur propoſitiones ſunt, quarum vtraque ex altera

confici

confici poſſet, vt intelligitur ex tex. com. decimotertio Decimi Poſtnaturaliū. ibi .n. maximum, quod à præſtantiſsimo non differt, & perfectum, & continens ſe mutuò ſequuntur. Hoc tamen loco prior conficitur ex poſteriori, quemadmodū in Explanatione induximus. Quidam exponūt ciuilem ſocietatem præſtantiſsimam eſſe. & alias complecti, cum vico, ac domo comparatam: attamen regnum eſſe ea præſtabilius, ipſamque cum reliquis continere. Quaſi verò regnum, de quo iſti loquuntur, ideſt plures vrbes, in vnum quaſi corpus redactæ, conſtituant ſocietatem forma, & eſſentia differentem à ciuili; quemadmodum à vico, & à domo ciuitas differt. quod dici profectò non poteſt: quidquid .n. coniunctionis, & vnitatis eiuſmodi regnum habet, id totum habet ab eo, quod vnam facit ciuitatem .i. à forma reipublicæ: regnumque antiquis dicebatur, vel contraria huic tyrannis, quom vnus omnium rerum poteſtatem haberet tam in uno, quàm in multis oppidis, & ciuitatibus. Sed utrū de qualibet ciuitate hæc intelligenda ſunt: præſtare quamlibet ciuitatem cunctis aliis ſocietatibus, & alias cunctas in ſe continere? an de ciuitate perfecta, optimeque legibus inſtituta? an potius de genere ciuitatis?

Egid. iij. de Regimin princip. p. cap. 1.

Quæſtio de ſubiecto horū enunciatorū.

ARGVMENTVM. TEXT. II.

Sententia quorundam falſa, repugnãs præceptis proxime traditis: Eundem eſſe dominum, & œconomum, & reipublicę adminiſtratorem, & regem: nec ſpecie differre, ſed multitudine ſolùm, & paucitate; duos quidem primos & inter ſe, & ab alijs multitudine, paucitateque hominum ſubiectorum, quòd pauciſſimis dominus, œconomus pluribus, & pluribus adhuc adminiſtrator reipublicæ, rexque præſideant, vt nulla re tandem diſtent magna domus, & parua ciuitas; hos verò duos multitudine & paucitate auctoritatis, & temporis; quòd ex ſe ipſe, ac ſemper rex pręſit; adminiſtrator reipublicæ non ſemper, & ex rationibus huius ſcientiæ, imperans viciſſim, ac parens.

[a] Ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν, καὶ βασιλικὸν, καὶ οἰκονομικὸν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν, οὐ καλῶς λέγουσι. [b] πλήθει γὰρ καὶ ὀλιγότητι νομίζουσι διαφέρειν, [c] ἀλλ᾽ οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον: [d] οἷον ἂν μὲν ὀλίγων, δεσπότην· [e] ἂν δὲ πλειόνων, οἰκόνομον· [f] ἂν δ᾽ ἔτι πλειόνων, πολιτικὸν, ἢ βασιλικόν· [g] ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλην οἰκίαν, ἢ μικρὰν πόλιν: [h] καὶ πολιτικὸν δὲ, καὶ βασιλικόν· [i] ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικὸν [k] ὅταν δὲ κατὰ λόγους τῆς ἐπιστήμης, τῆς τοιαύτης, κατὰ μέρος ἄρχων, καὶ ἀρχόμενος, πολιτικόν.

[a] Quicunque igitur putant * ciuilem uirum, & regium, & * curæ domeſticæ aptum, & dominicum eumdem eſſe; non rectè dicunt. [b] multitudine .n. & paucitate differre cenſent vnumquemque iſtorum, [c] ſed non ſpecie: [d] vt ſi paucorū quidem, dominum; [e] ſi verò plurium, œconomum; [f] ſin adhuc plurium, ciuilem, aut regium: [g] tamquā nihil differāt magna domus, & parua ciuitas: [h] & ciuilem verò, & regium; [i] quādo ipſe quidem præfuerit, regium; [k] quando autem ex rationibus[l] ſcientię[m] huiuſmodi, viciſſim imperās, & parens. ciuilem.

** πολιτικὸν reipublicæ adminiſtratorē.*
** οἰκονομικόν.*

Vide etiam infrà te. 34. 66.

i. k. Has conditiones regis, & ciuilis viri inuenies in libro iij. ca. 5. et 7. & alijs in locis.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Quæ ſit propria de hac re Socratis & Platonis ſententia, et conciliatio eorũ cum Philoſopho.

SOCRATES, & Plato in Politico, in Amatoribus, & alijs in locis voluerunt vnam tantùm eſſe ſcientiam, ex qua reipublicæ adminiſtrandæ idonei, & regij, & dominici, & curæ domeſticæ apti nominentur, ſiue ſuo vnuſquiſque eorum munere fungatur, ſiue minime. nanq; vnum, idemq; eſſe genus ſubiectum, & materiam, in qua cũcti iſti verſentur, nempe homines quatenus imperari, regiq; ab alijs poſſunt: tum in hoc genere reſpectu ſcientię, & τοῦ θεωρητικοῦ, unum eſſe, eũdemq; finem, vnamq;, & eandem operationem, illum cognoſcendi, hanc contemplandi quo pacto ijs ſit imperandum, & vtendum; qui quidem finis, & quæ operatio nunquam varient, ſeu multi, ſeu pauci regantur, ſeu volentes, ſeu inuiti, ſeu ſcriptis, ſeu non ſcriptis inſtitutis: ac tandem eſſe eadem iſtorum, generis, finis, operationis principia, ex quibus pręcepta tradantur, & concluſiones demonſtrentur. Proinde eundem etiã eſſe, qui & adminiſtratoris reipublicę, & regis, & domini, & œconomi munia implere, & ciuilis, & regius, & dominicus, & œconomicus verè appellari queat; ſcientia, inquam, iſta præditum, & propter eã: nihilq; intereſſe, quod ad hoc principium & ſcintiã regendi attinet, vtrum amplam domum gubernes, an anguſtam ciuitatẽ. Sed hanc ſcientiã per ſe vnã in multas poſtea partes diſtingui, variaq; aſſequi nomina, ex varijs præſertim operationũ formis reſpectu τοῦ πρακτικοῦ, propria ſibi genera rurſus, & fines, & modos, & inſtrumẽta, & vires etiam innatas determinantibus. Atque hęc quidem rectiſſime & ex arte Socrates, & Plato. cũ quibus conueniũt quæ infrà ſcribuntur à Philoſopho in exitu tertij libri: eandem diſciplinam, & eoſdem mores fermè eſſe, qui faciunt ciuilem, & regiũ virum.

Quæ ſententia ab alijs attributa fuerit Socrati & Platoni quã Philoſophus impugnat.

Cęterum quidã fuerunt, qui perperam hęc intelligentes, quę de ſcientia, & parte ſcripta ſunt, ad totum, & praxim traduxerint: prodiderintq; illa, quę à Philoſopho in hoc textu referuntur: [a] nempe eundem eſſe ſimpliciter reipublicę adminiſtratorẽ, & regem, & œconomum, & dominum; [b] nec vllo modo differre inter ſe ſpecie, ſed accidentibus quibusdam, ideſt multitudine, & paucitate: [d] nam multitudine tantùm, & paucitate eorum, quibus pręſideant, diſtare à domino œconomum, & ab vtroque regem, ac reipublicę adminiſtratorem; [g] adeo vt nihil ad extremum interſit inter magnam domum, & paruam ciuitatem; [h] diſtare reipublicę adminiſtratorem à rege multitudine & paucitate tẽporis, & auctoritatis; quia rex [i] ſua auctoritate, [k] ſęperq; pręſit; adminiſtrator reipublicæ [k] ex huius ſcientię rationibus, quę leges ſunt, nõ auctoritate ſua, nec ſemper, ſed quodam tempore, viciſſim imperans, & parens.

a.
b.c.
d. e. f.
g.
h. i. k.
i. ipſe quidem
k. viciſſim.
k.

Hæc ſententia repugnat præceptis text. ſuperioris.

Hęc porrhò interpretatio verborũ Socratis repugnat pręceptis ſuperioribus. nam ſi ſpecie, & formaliter, vt dicunt Scholaſtici, dominus, œconomus, reipublicę adminiſtrator, & rex haud quaquam differunt; iàm non eſt amplius ſocietas, quemadmodum de ea nunc loquimur, ciuitatis genus: quippequę nullas fortaſſe ſpecies contineat, ſed ipſa ſit ſpecies vna, & indiuidua. quapropter nec pręſtantiſſima ſocietatum ciuitas erit, quum vna ſit tantùm huius generis ſocietas: nec alias in ſe comprehendet ſocietates; nec bonum, & finem pręſtantiſſimum eorum omnium, qui ſocietatibus proponuntur, ſpectabit. quinimò nec verum erit, diſtingui ipſas ſocietates; & alias pręſtantiores eſſe, alias minus pręſtantes pro finium, & bonorum magis, minuſque praefectorum diuerſitate.

Hos

Confutatur hac ſentētia. Quomodo idē ſint, quomodo qua diuerſi Dominus, œconomus reipublica adminiſtrator, & rex.

Sciētia et ars oĩs quomodo vna quomodo multa.

Hos igitur corruptores ſentētię Platonicę Philoſophus caſtigat: & meritò quidem. nam quanquam ſi τὸ θεωρητικὸν ſpectes .i. ſi ſpectes ſcientię habitum, & genus, quò refertur, atque in eo genere ex eo habitu finē, & operationem, & principia; vna, eademq́; ſcientia eſt regia, & reipublicę adminiſtratoria, & œconomica, & dominica, vt dicebant Socrates & Plato: non tamen non differunt inter ſe forma, & ratione dominus, & œconomus, & reipublicę adminiſtrator, & rex, ſi ſpectes τὸ πρακτικὸν, ideſt ſi propriam cuiuſque eorum ſpectes in primis actionem, & praxin, tum ea determinatam materiam, & finem, & vſum, & modum, & inſtrumenta. Quippe ſcientia, & ars omnis, non ſolùm practica, ſed precipuè practica, quum ſit ipſa ſimpliciter, & per ſe vna, potiſſimum propter genus ſubiectum, cuius ſcientia eſt, exinde verò etiam ob finem, & actionem, & principia illius generis: diſtribuitur poſtea in varias partes, deducta ad praxin, pro varijs primùm actionum praxeωnq́; formis; deinde pro varijs finibus, materijs, modis, atque inſtrumentis earum operationum. quod fuſius docet Galenus in libro ad Thraſybulum de genere Artis tuendæ ſanitatis. Exemplo medicina erit: quæ vna profectò eſt ars, quanuis latè patens: eius autem partes tres ab omnibus numeratæ, & inter ſe forma, ac ratione diuerſæ, διαιτητική, φαρμακευτική, χειρουργική. Quid dico medicinam? ipſa œconomice, quę eſt pars ſcientiæ rerum agendarum, adhuc multas habet partes, & ſpecies: nam modo, & ratione alia œconomus utitur ſeruis; alia vxorem regit; alia filios gubernat. quocirca, licet vnus, idemq́; ſit homo ſimpliciter, qui tria hæc munera implet; tamen ex ipſorum horum munerum comparatione, & reſpectu non idē ſunt, ſed diuerſi ſpecie, dominus, maritus, & pater. Et Politicæ partes ſunt forma, & quiditate differentes, legiſlatrix, & iudiciaria. Adde huc ex prudentia quoque, quæ vnus eſt ſimpliciter habitus, licet multas partes contineat ſexto ad Nicom. eundem virum eſſe oportere, qui ſit reipublicæ adminiſtrandæ idoneus, & qui regius, & qui œconomicus, & qui dominicus. Nam ſi virtutes morales ſeparari inter ſe minime poterant, ſed neceſſe erat omnes aptas, & cōnexas eſſe, ita vt qui vnam haberet, haberet omnes, propter eādem prudentiam, quæ apex illarum erat: multò magis has facultates, quę nihil aliud ſunt ad extremū, quàm partes prudentiæ, ex quibus ſerui, domus, reſpublica regnū probè gubernantur, in eodem homine ineſſe oportebit, nec poterunt ſeparari. Sic igitur ex habitu tum ſcientiæ, quæ rerum ſpecie diuerſarum, & eiuſdem generis vna eſſe debet, tum prudentiæ, quæ eſt ſimpliciter vna; eundem eſſe cum Socrate affirmabimus dominum, & œconomum, & reipublicæ adminiſtratorem, & regem: ſpecie tamen vnumquemque eorum ab alijs diſtare ex actionibus, finibus, materijs, inſtrumentis & modis varijs gubernandi.

Alius modus, quo idē ſunt dominus, œconomus, reipublica adminiſtrator, et rex.

Partes textus.

Partes textus quinque. Prima (a) generaliter proponit ſententiam: putari has quatuor formas gubernantium inter ſe non differre. Secunda (b c) explicat quomodo accipiendum ſit verbum non differre: nimirum nō differre ſpeciem has formas; differre tamē accidentibus, quibuſdam, ideſt multitudine, & paucitate. Tertia (d e f) declarat quā multitudine, & paucitate differāt dominus, & œconomus tàm inter ſe, quàm à rege, & reipublicæ adminiſtratore: differre ſcilicet multitudine, & paucitate hominum ſubiectorum. Quarta (g) inducit quiddam conſequens hanc ſententiam, quod videtur abſurdum, & tamen conceditur libentiſſime ab eius auctoribus: Nullū eſſe inquā diſcrimen inter magnę domus,

&

&, paruæ ciuitatis gubernationem. Quinta (h i k) docet multitudinem, & paucitatem, qua differant rex, & reipublicæ adminiſtrator, eſſe multitudinem, & paucitatem auctoritatis, & temporis.

S C H O L I A.

Quicunque igitur putant, &c. Vox, *igitur* demonſtrat pendere hæc ex ſuperioribus, ideſt falſam eſſe hanc ſententiam, ſi ſuperiora ſint vera, quemadmodum in Explanatione declaraui. Omnino autē qui negat formas gubernationum, ſocietatesque, quibus illæ omnes continentur tam domeſticæ, quàm ciuiles, differre ſpecie; non ſolum euertit iacta initio fundamenta; ſed etiam tollit vniuerſa, quę in his libris deinceps dicenda erunt, hac tota ſcientia labefactata.

Contra hanc ſententiam.

Quicunque putant ciuilem virum, & regium, &c. Plato ſub initium Politici ſic proponit quæſtionem: *Vtrùm ciuilem virum, regem, dominum, & œconomum tanquam vnum quiddam eſſe ſtatuemus, an tot artes eſſe iſtas, quot nomina dicuntur?* Et infra: *Si quis, priuatus quum ſit, regem populis imperitantem admonere valet; planè regiam ſcientiam habet: qui autem regia ſcientia eſt præditus, ab ea regius rectè vocatur.* Et paulo poſt: *œconomus & dominus idem eſt.* Tandem concludit his verbis: *Itaque quod modo diſquirebamus, manifeſtum eſt, vnam in his omnibus ſcientiam eſſe: eamque ſiue regiam, ſiue ciuilem, ſiue œconomicam quis nominauerit, nihil referre:* His ſimilia ſcribit in Amatoribus, & alibi. Ex quibus ſanè liquet, quod dixi: Platonem περὶ τοῦ θεωρητικοῦ propriè ibi ſermonem habere, non περὶ τοῦ πρακτικοῦ. Xenophon in Tertio de dictis, & factis Socratis addit ad hęc: Bonos Imperatores, & duces belli etiam eſſe, qui boni ſunt œconomi: vt vnus idemque vir ſit, qui vtrunque munus probè obire poſsit, ducendi exercitus, & domus regendæ: demùm vnam, eandemq; eſſe gubernandi ſcientiam, qua pręſidere vtrique hominibus ſciamus. Et Paulus Aemilius apud Liuium libro 55. conuiuium inſtruere, & ludos parare eiuſdem eſſe, qui vincere bello ſciret, dixit. Idem autem & in bello gerendo, quo Perſea deuicit, & in prouincia ordinādā, & in legibus dandis prudentiam ſuam oſtenderat: vt, ſi ex vllo hiſtoriæ loco, ex hoc maxime appareat, unum eſſe prudentiæ habitum, cuius partes, ubi perfectę ueręque ſunt, nequeant ſeparari.

Idoneus eſt vnus, & idem vir ad has oēs formas gubernationis ex vno ſcientiæ atque prudētiæ habitu.

Locus Platonis in Politico.

Locus Xenophontis.

Locus Liuij.

Ciuilem virum, & regium, & œconomicum, & dominicum. Duæ ſunt pręcipuę, perfecteq; cōmunitates, & conſociationes humanę; vna domus, altera ciuitatis: ſiquidē uicus, quod ad formā conſociationis attinet, nulla re differt à ciuitate, & planè exigua quedam eſt ciuitas. In ciuitate uel vnus perpetuò, abſolutèq; imperat, uel alternant imperantes, & parētes. illud imperium eſt regis, & tyranni, qui regi opponitur: hoc eſt reipublicę adminiſtratoris, ſiue optimatū, ſiue paucorū, ſiue reipublicæ quæ propriè dicitur, ſiue popularis fuerit ſtatus. In domo autem eſt vnus œconomus, uel paterfamiliàs, qui perpetuam, abſolutamq; in ea auctoritatem habet. Et hic idem paterfamiliàs in eadem domo, non in diuerſis, quemadmodum diuerſę erant ciuitates, in quibus rex, adminiſtratorque reipublicæ gubernarent, tres alias ſocietates domeſticas, quæ domus partes ſunt, facit: paternam, dominicam, cōiugalem. Verùm dominica ſocietas non eſt propria domus: ſed ſimiliter cernitur in ciuitate: quandò ſunt etiam, aut ſaltem olim fuerunt aliqui publici ſerui. Hæc cauſa cur ad œconomicum dominicus adiungatur. Et ex his liquet, omnia imperia, omnes gubernationes, omnes ſocietates tam ciuiles, quàm domeſticas quatuor iſtis nominibus ſignificari, vt antea dixi. Sed in gubernatione, & imperio uel actus ſpectatur, vel poteſtas regendi, & gubernandi. Ex actu, quom reipſa gubernant, nominantur reipublicę adminiſtrator, & rex, & paterfamiliàs, & dominus. Ex poteſtate, quæ ſcientiæ, prudentiæque habitus eſt; dicuntur dominicus, œconomicus, regius politicus, ideſt ad ſeruum, domum, regnum, rempublicam regendam idonei. πολιτικὸς verto virum ciuilem: nam in eodem ſignificatu utuntur hac voce aliquando Latini auctores, vt Quintilianus in præfatione Oratoriarū inſtitutionū. Eſt tamen Gręca vox efficacior, & viuidior: fre-

Gubernationum & ſocietatū tàm ciuiliū quàm domeſticarū numerus.

Vocabulorum actum & poteſtate ſignificantium differentia.

Vocabula πολιτικοῦ & ciuilis.

 quen-

Vocabula οἰκονομικοῦ & domeſtici.

quentiusq; nomen ciuile mores, actumq; poſſeſsionis ſignificare ſolet, quàm vim & poteſtatem imperij. Non ęque potui οἰκονομικὸν domeſticum vertere. nuſquam .n. memini me legiſſe domeſticũ pro idoneo ad regendã domum.

Diſcrimina qua ſpeciem variát, et quę minime.

Multitudine, n. & paucitate differre, ſed non ſpecie. Quæ differunt tantùm inter ſe multitudine, & paucitate, non differunt ſpecie, diſcrimen .n. quod eſt ex maiori & minori, ſpeciem non variat, vt alibi eſt declaratum. At non differunt ſolùm multitudine, & paucitate dominus, œconomus, reipublicæ adminiſtrator, & rex: verùm, ſi praxin ſpectes, multò magis actionibus, finibus, modis, materijs, inſtrumentis; quę res vbi fuerint diuerſę, diuerſas planè ſpecies efficiunt.

Subaudienda.

Si paucorum quidem, dominum, &c. Subaudiri oportet: ſi paucorum quidem ſit gubernator, dominum eſſe cenſent, &c.

Magnam domum & paruam ciuitatẽ nihil differre quomodo.

Tanquàm nihil differant magna domus, &c. Plato ſic eodem in loco: Τί δέ; μεγάλης σχῆμα οἰκήσεως, ἢ σμικρᾶς αὖ πόλεως ὄγκος μῶν τι πρὸς ἀρχὴν διοίσετον; οὐδέν. Hoc eſt: *Quid autem? refert'ne quidquam ad imperandi rationem, & principium magnæ domus modus vel paruæ ciuitatis moles? nihil.* Ex quibus verbis ſumebant iſti nullo modo prorſus differre magnam domum, & paruam ciuitatem. At Plato hoc dixit ſolùm: nihil differre illa, ſi principium imperandi, id eſt ſi ſcientiam ſpectes.

Locus Xenophontis.

Xenophon in iij. de dictis, & factis Socratis penè idem; Cura rerum priuatarum, inquit, multitudine ſolùm à reipublicæ gubernatione differt; in reliquis verò ſunt ſimiles.

Magna domus, et parua ciuitas quarũ rerũ reſpectu.

Magnam autem domum, & paruam ciuitatem intellige reſpectu hominum, non ædificiorum. quapropter Calcagninus vertit frequentem domum, & in frequentem ciuitatem.

Ciuitates noui orbis.

In nouo orbe Hiſpanorũ multas eſſe vrbes aiunt, ab ipſis conditas; in quibus pauciores homines numerentur, quàm in quibuſdam, non dicam vicis, ſed domibus noſtris.

Supplenda in textu.

Et ciuilem verò, &c. Supplenda eſt hæc pars ex verbis ſuperioribus *differre cenſent multitudine & paucitate: eſſe putant*, atque hoc modo ordinanda: *Et politicum verò, & regium differre cenſent multitudine, & paucitate; vt, quando ipſe quidem prę-fuerit, regium eſſe putent; quando autem, &c.*

ARGVMENTVM, TEXT. III.

Methodus huic doctrinæ conueniens; & propterea vtilis cùm ad falſitatem ſententiæ proximè expoſitæ conuincendam, tum ad ea confirmanda, quæ in primo textu ſunt tradita. Eſt autem hæc methodus διαιρετική, quæ cœpta eſt adhiberi etiam in ſuperioribus textibus: vt diuiſione, diſſolutioneque accipiantur, conſiderenturq; partes, & initia ciuitatis uſque ad minima, & indiuidua. Cur hac methodo vtendum, rationes duæ: una à genere, ſaltem proportionis; nam hæc eſt methodus propria totarũ, & compoſitarum rerum: altera à ſimili, quę eſt etiã ratio, cur generaliter hãc methodum in omnibus compoſitis adhibeamus; nam ſimilem conſiderationem, qui ipſa utitur, facit tam in ciuitate, quàm in alijs rebus compoſitis, atq; ſi quis eas à prima origine naſcẽtes ordine ſpectaret, quo ſpectaculo nihil vtiliùs ad perfectam ſcientiam cogitari poſſet. Et hac methodo igitur melius differentias partium, initiorumq; ciuitatis obſeruabimus; & ſi quid proprij artificij obtineãt ſingulæ gubernationes, quę proximo textu tangebantur, perſpiciemus: vnde & falſam eſſe ſententiam in eodem proximo tẽxtu expoſitam, & vera præcepta, quæ in primo tradita ſunt, planum fiet.

ταῦτα

[a] ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. [b] δῆλον δ' ἔσται τὸ λεγόμενον ἐπισκοποῦσι κατὰ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. [c] ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ σύνθετον μέχρι τῶν ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν, [d] ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μόρια τοῦ παντός· [e] οὕτω καὶ πόλιν, ἐξ ὧν σύγκειται, σκοποῦντες, ὀψόμεθα καὶ περὶ τούτων μᾶλλον, τί τε διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἐνδέχεται λαβεῖν περὶ ἕκαστον τῶν ῥηθέντων. [f] εἰ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειεν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν.

d. elicitur minima primùm eſſe cõſideranda quod diſertè ſcribit Auctor œconomicorũ cap. 2. lib. Primi.

[a] Hæc autem non ſunt vera. [b] planum autem erit quod dicitur conſiderantibus rem qua cœpimus methodo. [c] quemadmodum enim in alijs compoſitum vſque ad incompoſita neceſſe eſt diuidere; [d] hæ namque ſunt minimæ partes totius: [e] ſic & ciuitatem, ex quibus compoſita eſt, conſiderantes, videbimus & de his magis quidque differant inter ſe, & ſi quidpiam artificioſum accipere licet in vnoquoque eorum, quæ dicta ſunt. [f] ſi quis demum ab initio res naſcentes ſpectaret, quemadmodum in alijs, etiam in his pulcherrimè ſanè ita contemplaretur.

e. Elicitur ciuitatẽ eſſe totum, ac compoſitũ quoddam.

c. d. e. Elicitur quæ ſit methodus conſyderandi tota & compoſita. Simile infrà tex. 30 & in principio libr. iij. et in primo Phyſico tex. com. primo.

f. Simile quiddã primo Cœli tex. com. 4.

c.

EXPLANATIO.

[c] SI QVID totum, ac compoſitum ſciri, & cognoſci perfectè debet; neceſſe eſt ante omnia diſſoluendo, diuidendoq; illud in partes, initiaq;, ex quibus conſtat, vſque ad minima, [d] & quæ diuidi ampliùs nequeant, quia non ſint compoſita, [e] eorum omnium differentias, & proprietates cõſyderare. Omnino enim totum, & cõpoſitum ſunt partes, & elementa ſua, ex quibus ſunt, & facta ſunt. quamobrem niſi hæc nota fuerint; illa non cognoſcentur. ſicut namque ſunt res; ſic cognoſcere eas oportet. Et hæc ſanè cauſa fuit, cur tum in Poſteriorum analyticorum, tum in Poſtnaturalium lib. Primo definiuerit Ariſtoteles ſcientiam ex cauſæ cognitione; atque in principio Auditionis naturalis pronuntiauerit, noſſe tunc homines vnumquodque arbitrari, quom cauſas nouerint primas, & principia prima, & vſque ad elementa. [f] Accedit, quò ſiquis huiuſmodi res totas, ac compoſitas, dum paulatim fiunt, à primordijs ſuis ad exitum ſpectare continenter poſſet; optimum ſpectaculũ haberet; optimaq; ei ſuggereretur contemplatio ad ſcientiam, & veritatem: cui planè ſimilis eſt quæ fit ope mentis per diuiſionem, reſolutionemq; iam compoſitarum. [c] Erit igitur hæc propria, & conueniens methodus, ac ratio cognoſcendi, & conſyderandi res totas, compoſitasq; diſſoluere, inquam, ac diuidere illas cogitatione in partes, & initia ſua vſque ad minima, & indiuidua; [e] tum horum initiorum, atque partium differentias, & proprietates, diligenter intueri. Sed ciuitas eſt totum, & cõpoſitum quoddam, vt per ſe notum eſt, notiusq; adhuc fiet ex ſequentibus. [e] Ergo doctrinæ de ciuitate, quæ nunc habetur in manibus, conueniens eſt methodus iſta, & ratio conſyderandi, [b] quæ adhiberi iàm cœpta eſt à libri primordio, [c] diſſoluendo, diuidendoq; ipſam ciuitatem cogitatione in partes, & initia ſua vſque ad minima, & indiuidua. [e] Qua quidem ratione, & methodo horum ipſorum initiorum, & partium, a ſe inuicem ſic ſeiunctarum differentias, & naturas optimè perſpiciemus: ex ijsq; [e] tum ſcientiam ciuitatis aſſequemur; [e] tum, ſi quid proprij artificij cadat in vnamquanque earum

d. ex e. quidque differant, &c. — *f.* — *e.* — *ex e. quidque differant, &c.* — *e.* — *b. qua cœpimus methodo* — *e. ex quibus compoſita eſt.* — *e. videbimus & de his &c.* — *e. ciuitatem.* — *e. et ſi quidpiam, &c.*

Compoſitarũ & totarũ rerũ doctrina qua methodo tradenda.

Cur hac methodo vtendũ ſit in totis & compoſitis.

Vtendum eſſe hac methodo in ciuitatis doctrina.

Fructus percipiẽdi ex hac methodo in hiſce libris.

gubernationum, quæ tangebantur in textu proximo,& quæ inter partes quoque ciuitatis numerantur, liquebit; [a] tandem verò & falſam eſſe ſen- *a. b.* tentiam,de qua in eodem proximo textu, [b] & vera præcepta primi notum *b.*
Partes textus, euadet. Partes textus tres. Prima (a b) proponit methodum, qua vnà cum primo inſtituto, quod eſt efficere ſcientiam ciuitatis, notum etiam euadet, ſentẽtiam narratam in proximo textu repugnare, & præcepta tradita in primo congruere veritati. Secunda (c d e) affert priorem duarum rationum ductam ex genere: quoniam hæc ſit methodus, quæ adhibetur in totis,& compoſitis rebus. Tertia (f) continet poſteriorem rationem ex ſimili, ſi quis ab initio res naſcentes ſpectaret, confirmantem non ſolùm ſpeciale iſtud theorema, quòd in ciuitatis, ſed etiã generale, quòd in rerũ compoſitarum doctrina hac methodo vti oporteat,

SCHOLIA.

Propoſita philoſophi in hoc textu prima & ſecunda. *Hæ autem, &c.* Primum propoſitum Philoſophi in hoc textu eſt methodum, ideſt viam, & rationem docendi aperire, huic ſcientiæ congruentem, qua ipſe, deinceps vtatur. Hac methodo partes, principiaque omnia ciuitatis vſque ad indiuidua (numerantur verò in partibus etiam formæ gubernationum proximo textu deſignatæ) perſpectiſsima euadent, patefactis ipſorum differentijs, naturis, & conditionibus. quibus quidem declaratis, ac planè cogniris, ſcientia de ciuitate ſuum finem aſſequuta erit: quod in toto hoc opere eſt inſtitutũ, & conſilium Philoſophi. Cùm his verò vnà elucebit, falſam eſſe ſententiam enarratam in tex. proximè antecedenti; & vera præcepta tradita in altero, qui eum anteceſsit. Sed hæc ſunt propoſita ſecundaria.

Expoſitio verborum. *Hæc autem non ſunt vera.* Hæc, ideſt quæ pertinent ad ſententiam expoſitam in textu proximè antecedenti.

Planum erit quod dicitur. Sic expono: Planum erit, quod dicitur: hoc eſt, planum erit falſam eſſe ſententiam proximè notatam, & ex conſecutione, vera ea, quæ in primo textu dicebantur. hæc .n. duo inter ſe pugnabant, præcepta tradita in primo, & ſententia enarrata in ſecundo textu,quamobrem etiam neceſſe eſt, ſimul fieri manifeſtam falſitatem huius, & illorum veritatem, Sic autem expono, vt complectar vniuerſa,& congruant præſentibus, quæ poſtea dicentur. Alioquin poſſem cum alijs exponere: planum erit quod dicitur, ideſt hæc vera non eſſe: referendo ſolum ad ſententiam ſuperiorem.

Methodus diuiſiua qua vtetur philoſophus, & cur cæptam addat. *Qua cæpimus methodo.* Nam ſtatim incœpit in primo text. à ſocietatibus,quas omnes contineri in ciuili dixit.& in ſecundo recenſuit formas gubernationum quæ etiam ciuitatum ſunt partes. Deinceps verò diuidet ciuitatem in vicos & domos; domos in partes quatuor, coniugalem, paternam, dominicam, pecuniariam; coniugalem in maritum,& vxorem; paternam in patrem, & filios; dominicam in dominum,& ſeruos; pecuniariam tum in dominum,& rem, quæ τοῖς κλήμασι continetur, tum in multas formas, & rationes, pro varijs κλήμασι, & modis parandi ea: & hæc de materialibus ciuitatis. In formalibus ſimiliter duo capita ſtatuet, ciuẽ,& rempublicam. Ciuem dupliciter dici oſtendet, vel ſimpliciter, vel ex hypotheſi. Reipublicæ ſex præcipuas faciet ſpecies, regnum dominationem optimatum, rempublicam propriè appellatam, tyrannidem, paucorum potentiam, ſtatum popularem: ſingulas in multas diſtribuet. Adhæc partes reipublicæ tres ſummas ponet: conſilia, magiſtratus, iudicia; quarum vnaquæque in alias minutiores partes diuidatur, modoſque, & formas plures contineat. Horum omnium naturę, affectioneſque tam propriæ ſingulorum, quàm multorum communes explicabuntur: ex quibus etiam elucebunt ipſorum inter ipſa ſimilitudines, ac differentiæ. Hæc eſt methodus diuiſiua, quam Plato tanti fecit, vt eam in Philebo eſſe ignem dixerit, quem Prometheus cum ſapientia Dijs ſuffuratus ad nos detulit.

Quemad-

De intelligentia reru͂ ſimpliciu͂ et compoſitarum.

Quemadmodum in alijs compoſitum, &c. Hoc planè modo intelligimus res compoſitas, diuiſis ipſis primùm mox compoſitis cogitatione, græcè διανοίᾳ: cuius propria eſt intelligentia poſterior, ſiue compoſita, & rerum compoſitarum. Alio modo intelliguntur, vel potius attinguntur res ſimplices per ſimplicem mentis actum; que prior & ſimplex appellatur intelligentia. De vtraque intelligentia dictum eſt abundè in cap. 6. Tertij de Anima: & de priori, ac ſimplici, qua attinguntur ſimplicia, iterum ſub exitu Noni Poſtnaturalium.

Compoſitum et totum quomodo idem, quomodo diuerſa, ſimiliter elementa & partes.

Compoſitum: & paulò poſt: *totius.* Sumenda hæc ſunt ἐκ παραλλήλου. Omnino autem omne totum eſt compoſitum ex partibus ſuis: & omne compoſitum eſt totum reſpectu eoru͂, ex quibus compoſitum eſt, quæ principia & elemēta vocantur, ſed nihilominus ſunt partes. Propriè tamen totum, & partes dicuntur, vbi partes diſtinctæ apparēt, ac penè digito poſſunt demonſtrari: compoſitum, & elementa ſiue principia, vbi eiuſmodi partes, quæ principia appellamus, ſunt ita permixtæ, confuſeque, vt nullo modo per ſe cernantur, ſpectentur tantummodo cogitatione.

Incompoſita partes minima.

Vſque ad incompoſita: & infrà: *minimæ partes.* Incompoſita ad compoſitum; partes ad totum referu͂tur: incompoſitum autem, & indiuiduum idem: propterea quòd compoſitio, & diuiſio cōtraria ſunt. Et minimę partes propriè elementa. Sic .n. definitur elementum in tex: com. quarto Tertij Poſtnaturalium: Elementum eſt, quod eſt indiuiduum in aliam ſpeciem, ex quo primum componitur res, & in quod vltimum diuiditur. Simile huic, quod dicitur, *vſque ad incompoſita,* eſt id, quod ſcribitur in tex. com. primo Primi de Auditu naturali, *vſque ad elementa.*

Ciuitatis elementa.

Ciuitatem, ex quibus compoſita eſt, conſiderantes. Ea, ex quibus ciuitas conſtat, id eſt principia & elementa ipſius duplicia ſunt: quędam materiæ ſpeciem habent; quædam formæ. De formalibus lib. Tertio dicere incipiet Philoſophus. Materialia rurſus duplicia: nempe homines, ex quibus domus, vici, ac tandem ciuitates conſtituuntur, & χώρα. De hac pauca dicenda erunt loco cōmodiori. De hominibus, vt ex ijs ſocietates fiunt, quæ ſunt materia domuum, vicorum, & ciuitatum, in hoc libro diſputatur. Vtrum ergo ſignificat his verbis omnia principia tam formalia, quàm materialia, an hæc tantum, & ex his ſolùm homines? Vtrunque dici poteſt.

De his.

Videbimus & de his magis, &c. De his, intelligo, partibus, & initijs, ex quibus ciuitas conſtat. Alij exponunt, de his, quę dicta ſunt in proximo textu, vt idem ſignificetur, quod verbis ſequentibus, *in vnoquoque eorum quæ dicta ſunt.*

Quare primo Cæli tex: com. 104.

Cur Plato de ortu Animę et mundi, quoru͂ vtrumq; ęternum eſſe arbitratur.

Si ab initio res naſcentes ſpectaret. Hanc fuiſſe cauſam Platoni inquiunt, vt, quan quā animam, & mundum æterna, ac ſine ortu eſſe arbitraretur, nihilominus de ortu vtriuſque in Timæo fuſè diſputauerit, facilioris ſcilicet, perfectiotiſque doctrinæ gratia.

DOMVS

CAPVT II.

De Domo, & primis eius, neceſſarijsq́; partibus, ac ſocietatibus, ex quibus conſtat.

Ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι &c. Tex. IIII. ad XI.

Partes Domus primæ, ac neceſſariæ. — *Pars 1. Tex. iiii.* *

Ipſa Domus. — *Pars 2. Tex. ix.* *

Pars Prima ſecundi capitis. De primis, neceſſarijsq́ue partibus, ac ſocietatibus, ex quibus domus conſtat.

Ἀνάγκη δὴ πρῶτον, &c. Text. IIII, ad IX.

SCHOLIVM.

Cōſilium Philoſophi. & diuiſio partium domus in quoſdam modos.

TRes omnino ſunt partes domus, quę ſunt etiam ſocietates; coniugalis, dominica, paterna. nam pecuniariam, de qua dubitatur vtrum ſit pars; certum eſt ſocietatem non eſſe. Illarum verò trium, quę ſimul ſunt partes, & ſocietates; duæ ſunt primæ; & quia primæ, neceſſariæ ad domum perfectam. Siquidem vtralibet defuerit, non eſt domus ſimpliciter, ſed quædam domus. Tertia .i. paterna perfectiorem ſanè domum facit: ſed ſine ea tamē eſt domus perfecta: quapropter nec prima dicitur, nec neceſſaria, ſed naturalis tātum: quod vocabulū cōmune eſt ei cum alijs duabus, & cū certo genere pecuniariæ. De duabus itaque primis, neceſſarijsque partibus, ex quibus prima domus cōſtat, & ſine quibus domus planè non exiſtit, nec nominatur, niſi quodammodo; exponit Philoſophus in hoc capite; dicturus paulò pòſt de omnibus copioſiùs, & diligentiùs.

ARGV-

ARGVMENTVM TEXT. IIII.

Definitio quædam generalis primarum ſocietatum. Prima ſocietas eſt coniugatio eorum hominum, quorum alter ſine altero eſſe non poteſt.

Ἀνάγκη δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς ἄνευ ἀλλήλων μὴ δυναμένους εἶναι:

Neceſſe eſt igitur primùm coniugari eos, qui non poſſunt eſſe alteri ſine alteris.

EXPLANATIO.

METHODVS doctrinæ ciuitatum conueniens hæc erat: vt ciuitatem diuideremus, diſſolueremusq́; cogitatione in partes, & elementa prima, ac minima, ex quibus conſtat: tum naturas, proprietatesq́;, & differentias iſtorum inter ſe elementorum, ſeu partium diligenter contemplaremur. Conſtant autem ciuitates ex vicis; vici ex domibus; domus ex quibuſdã primis, neceſſarijsq́; ac naturalibus hominum coniunctionibus, quę ſocietates appellãtur. Hinc igitur initiũ ſumendum: & de his primis ſocietatibus primo loco cõſiderandum. Quamobrem primo etiã loco vtile erit cõſtituere, definireq́; generaliter ſocietatẽ primam. Porrhò autem quemadmodũ reipſa euenit, vt neceſſe ſit primũ eos coniugari, quorũ alteri nõ poſſunt eſſe ſine alteris: ita oratione definiri debet ſocietas prima hoc modo: Prima ſocietas eſt cõiugatio hominũ neceſſaria. Vel clariùs: Prima ſocietas eſt coniugatio eorum hominum, quorum alter ſine altero eſſe non poteſt. Vel perfectiùs, addendo quæ deinceps dicentur in duobus ſubſequẽtibus textibus: Prima ſocietas eſt coniugatio hominum naturalis, & neceſſaria vel ad generationem, vel ad ſalutem. Nam verba huius textus copulanda ſunt cum verbis duorum ſequentium, vel ἀπὸ τοῦ κοινοῦ in vtroque illorum ſic repetenda: in quinto *neceſſe eſt primùm coniugari eos, quorum alteri non poſſunt eſſe ſine alteris, vt fœminam & marem generationis cauſâ:* & in ſexto *neceſſe eſt primùm coniugari eos, quorum alteri non poſſunt eſſe ſine alteris, vt imperans naturâ, & parens propter ſalutem.*

Cur de primis ſocietatibus dicẽdum primo loco.

Cur definiatur prima ſocietas.

Societatis primæ definitio.

SCHOLIA.

Neceſſe eſt igitur primùm coniugari, &c. Societatum hæc prima differentia, & diuiſio, vt aliæ ſint neceſſariæ, aliæ non neceſſarię: Secunda, vt aliæ naturales, aliæ non naturales. Plus .n. ponderis habet in ſocietatibus neceſſarium, quàm naturale: tametſi vtrunque latiùs patere altero videtur; & quædam ſocietates eſſe naturales quę neceſſarię non ſint; quædam rurſus neceſſarię, ſaltem ad tempus, quę non ſunt naturales. Naturalis & non neceſſaria ſocietas eſt parentis & filij: neceſſaria non naturalis, quæ domini & ſerui, qui non ſunt tales natura, ſed vi, & lege.

Societatum differentia ex naturali et nõ naturali, neceſſario & nõ neceſſario.

Coniugari. Coniugatio eſt quaſi genus ſocietatis, ὁ συνδυασμὸς τῆς κοινωνίας. nam hęc eſt ſubſtantiarum cognoſcentium, &, ſi maximè propriè loqui uelimus, vt deinceps Philoſophus eſt loquuturus, hominum tantùm. Quas autem hîc συνδυασμοὺς maris & fœminæ, imperantis & parentis appellat Philoſophus, infrà

Coniugatio et ſocietas quam rationẽ inter ſe habeant.

Quæ cõiungantur. ſociatur q; partim ſimilia, partim diſſimilia.

Duarum primarum ſocietatum neceſſitas.

infra *κοινωνίας* vocabit. Et *συνδυασμὸς*, ſocietasque omnis, quemadmodum etiam & amicitia, & effectio, & perpeſsio, eſt duorum, quæ partim ſimilia ſunt, partim diſsimilia.

Qui non poſſunt eſſe alteri ſine alteris. Non ſolùm quà oppoſita ex relatione; quę inuicem referuntur, & ſunt, ac nō ſunt ſimul naturà; ſed nec quà ſubſtantię eiuſmodi. Quanquam enim ad quoddam tempus, & quoſdam cernamus eſſe, viuereque viros ſine vxoribus, mulieres ſine maritis, dominos naturà ſine ſeruis, ſeruos naturà ſine dominis: tamen hoc perpetuũ non eſt, nec in toto genere humano. D. Thomas refert hæc verba ad coniugalem duntaxat ſocietatem: probatque mares & fęminas alteros ſine alteris eſſe non poſſe. At non minus neceſſaria eſt ſocietas dominica: nec minus propter ſalutem, id eſt, propter mutuum auxilium ad vſus vitæ, facit natura alios dominos, alios ſeruos, quàm faciat mares, & fœminas propter generationem.

Duo tantùm ſunt termini coniugationis cuiuſlibet.

Alteri ſine alteris. Gręce *ἄνευ ἀλλήλων*. In vnaquaque coniugatione duo tantùm ſunt termini: licet vterque eorum, vel alter ex pluribus partibus conſtare poſsit. Exempli gratia, in dominica ſocietate poſſunt eſſe multi ſerui, qui ad vnum dominum referantur; & in paterna multi filij, qui ad duos parentes: tamen duo termini ſunt vtrobiq; hic parens & filius; ibi dominus & ſeruus. Huc ſpectat etiam vox *συνδυασμός*. nam ſi vim nominis attẽdas, ſignificat propriè coniunctionem ex duobus, vel combinationem, ſi dici poſſet latine.

ARGVMENTVM. TEXT. V.

Coniugalis ſocietatis definitio, in qua genus, materia, ſummus finis, & primum efficiens eius exponuntur. Coniugalis ſocietas eſt ſocietas prima, ac neceſſaria maris, & fœminę in hominũ genere ad procreationem filiorum, ex naturali deſyderio primùm, non ex electione facta.

[a] Οἷον θῆλυ μὲν, καὶ ἄῤῥεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν. [b] καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως. [c] ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς· φυσικὸν τὸ ἐφίεσθαι, οἷον αὐτὸ, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον.

[a] Vt fœminam, & marem generationis cauſa; [b] & hoc non ex electione; [c] ſed quemadmodum etiam in alijs animalibus, & plantis naturale eſt appetere, quale ipſum eſt, tale relinquere alterum.

Similia inuenies in iiij. de legibus Platonis, & in primo œco: cap. 3.
c Vide primo de Anima tex. com. 34. & 35.

EXPLANATIO.

Definitio, & partes definitionis ſocietatis coniugalis.

Repetenda ſunt *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ*, quemadmodum dixi, verba ſuperioris textus: vt perfecta definitio habeatur. * Eſt autem in hac definitione genus proximum (quod ita in rebus ciuilibus denotare formam ſolet, quemadmodum materiam in naturalibus) prima & neceſſaria ſocietas. [a] Materia huius primæ ſocietatis ſunt mas, & fœmina in hominum genere. [a] Summus finis procreatio liberorum, * propter quã iſta ſocietas eſt neceſſaria: ſunt enim & alij fines ſocietatis coniugalis; ſed hic ſummus. [c] Primum efficiens eſt naturalis appetitio, communis animalibus, & plantis, poſt ſe alia eiuſmodi, qualia ipſa ſunt, relinquendi. [b] Atque hæc quidem appetitio naturalis coniugationem, & ſocietatẽ, conuictumq; maris & fœminæ ita in hominum genere, ſicut in alijs animalibus, & plantis perfectis, quæq; non ſponte orirentur, generauit; ei verò adiuncta

** neceſſe eſt primum coniugari.*
a. fœminam & marem.
a. generationis cauſâ.
** neceſſe eſt coniugari.*
c.
b.

[illegible] etiam matrimonium, quod legibus, & conſuetudinibus variè apud varias gentes inſtitutum eſt. Partes textus duę. Prima (a) materiam, & ſummum finem proponit, indicato vnâ genere. Secunda (b c) proponit primum efficiens.

SCHOLIA.

Lib. primo ca. 2. Libro quarto cap primo.

Maris & fœminę deſcriptiones.

Maris & fœmina ſexus in quibus recipiatur, in quibus minime, et in quibus diſcretus, in quibus indiſcretus.

Vt fœminam & marem. Subaud. ex textu ſuperiori: hæc coniugari oportere, & alterum ſine altero eſſe nō poſſe. Marem, & fœminam ſic definiuit Ariſtoteles in Primo, & in Quarto lib. de generatione Animaliū: Mas eſt quod in altero generare poteſt, & generat, tenens principium in generatione motus, & formę: Fœmina eſt quod in ſeipſo generare poteſt, & generat, tenens principium materię. In plantis, quę nullum aliud munus, niſi generationis, habituræ erant, miſcuit natura has facultates; ſexumque ijs tribuit indiſcretum maris, & fœminæ: animalium quibuſdam prorſus denegauit; qui eſſent penè ambigui generis inter animalia, & plantas: in cęteris, quorum multæ futuræ eſſent actiones & munera, perfectè diſtinxit, ac ſeparauit: vt docet Ariſtot. ſub exitum eiuſdem Primi de Animalium generatione. Sed quanquam commune hoc eſt humano generi cum multis animalium, vt habeant diſtinctum ſexum maris, & fœminę: tamen quum hîc ait Philoſophus coniugari hos oportere; intelligit propriè in genere hominum; in quo iſtud oſtendit per locum à ſimili, ex alijs animalibus.

Loquitur propriè hic Philoſophus in humano genere de maris, & fœminę coniugatione.

Finis ſummus coniugationis maris, & fœminę in humano genere, ſiue coniugij.

Cap. 1.

Cap. 9.

Libro 9. de Geneſi ad literam cap. 3. & infra.

Generationis cauſa. Verus, ac proprius, perfectusque finis coniugationis maris, & fœminę in humano genere, quò natura ſpectat, & quò ratio, iuſſumque diuinum impellunt, eſt procreatio liberorum vnà cum educatione, vt ſimiles ſibi alios relinquant. Nam in ſacra Geneſi Deus mari, & fœminæ, quos creauerat ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, antequam peccaſſent, benedixit, & ait, *creſcite, & multiplicamini, & replete terram.* iterumque poſt diluuium, Nohę, & filijs eius, *creſcite, & multiplicamini ſuper terram*. D. etiam Auguſtinus exponens illa verba. *non eſt bonum, hominem eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ipſi*, declarat nullam aliam ob rem potuiſſe fieri mulierem adiutorium viro, ſi generandi, educādiq; filios cauſa ſubtrahatur. Talem igitur naturâ fieri oportuit & ipſam, & virum, vt ad huius muneris functionem copularentur. Ergo liberorum generatio, adiuncta ſibi educatione, ſine qua inutiliter generarentur, eſt verus, ſummusque finis coniugationis maris, & fœminæ in nobis tum ex natura, tum ex iuſſu diuino, tum ex humana ratione, quæ vtrumque illorum, ideſt naturam, iuſſumque diuinum ſequitur, niſi ſit deprauata. Fides, & ſacramentum ſunt quidem bona coniugij, ſed fines non ſunt. nec omne bonum eſt finis, ideſt cauſa finalis: licet omnis finis neceſſariè ſit bonum. Remedium ad vitandam intemperantiam nō poteſt eſſe ſummus finis. hic enim in omni re naturali eſt bonum ſimpliciter: remedium autem non eſt bonum, niſi quodam modo, ex mali, inquā, aut maioris mali cōparatione. Sunt quidam, qui voluptatem concubitus ſpectent in matrimonio, atque in ea conquieſcant: pro fine amplectentes illecebram, & incitamentum veri finis. Si quis putet conuictus, conſuetudiniſq; quotidianę iucunditatē, aut rerum ad vitā pertinentium cōparationem, & conſeruationē, cōmunicationem'ue officiorū in regēda domo eſſe ſummum, ac verum finem matrimonij; quæ Ariſtot. & Xenophon. & Auctor Oeconomicorum Primus in viij. ad Nicom. alter in Oeconomico, tertius in Primo Oeconomicorum commemorant tanquam adiunctos fines; vrgebimus cum D. Auguſtino: Viro virum hæc præſtare potuiſſe, quædā adhuc melius, congruentiuſq; quam mulierem. ſiquidem amicus ad conuiuendum, colloquendumq; eſt vxore ſuauior: & ſeruo atrienſi cura domus committi ſolet: rem etiam maximè amplificamus, ac tuemur ſeruorum operâ. Vt verò, qui in matrimonium côueniunt, habeant à quibus ſenectus eorum alatur, atque ne genus humanum deficiat, quæ adduntur à Xenophonte, & ab Auctore Primi Oeconomici, non ſunt fines

Bona & fines alij coniugij.

Fides.

Sacramētum.

Remedium ad vitandam intemperantiam.

Voluptas cōcubitus.

Lib. 8 ad Nicom. cap 12. In primo œconom. cap. 3.

Conuictus iocunditas, rei familiaris cōparatio, et cōſeruatio, ſeu communicatio officiorum in domo regenda.

Lib. 9. de Geneſi ad literā cap. 6.

Vt Senes facti alamur.

Vt genus humanū ſit perpetuum.

propriè matrimonij, ſed ſobolis procreandę, hic quidem ſimpliciter, ille autem non ſimpliciter, ſed quidam finis, vt paulò poſt liquebit. Quamobrem eorum, qui fines coniugij ponuntur, nullus ſanè eſt ſummus, & verus illius finis præter procreationem, educationemq́; liberorum.

Et hoc.

Et hoc, Referri poteſt hoc pronomen vel ad generationem, vel ad coniugationem maris & fœminæ, vel ad hanc propter illam: quod magis probo: vt huiuſmodi ſententia reddatur: *& hoc* Ideſt coniugatio maris & fœminæ propter generationem *non ex electione* exiſtit; ſed ex naturali deſyderio *quemadmodum etiam in alijs, &c.*

Appetitionis formæ.

Non ex electione, ſed quemadmodum, &c. Quatuor ſunt in ſumma appetitionis formæ: à quarũ aliqua neceſſe eſt proficiſci quęcunq; exiſtit in quouis genere actio, & effectio. Vna forma eſt naturalis: quæ eſt appetitio plantarum, & aliarum rerum nõ cognoſcentium. altera eſt appetitio ex ſenſu: quam vnà cum facultate ſentiente animalia obtinuerunt. tertia appetitio eſt προαίρεσις: quę eſt ex conſilio, ac ratione appetitio; atque hac de cauſa propria hominum, quorũ illa ſunt propria. quarta & ſumma appetitio eſt voluntas, mentem ſequens, & hominum, ſeparatarumque ſubſtantiarum, quibus mens ineſt, communis.

Cauſa efficiẽs ſocietatis maris & fœminæ in hominũ genere.

Coniugatio igitur, ſocietasq́; maris, & fœminæ in humano genere, inquit Philoſophus, quoniam ad generationem tendit, non exiſtit ex electione; & quà homines ſumus: eſſet enim hominum tantùm generatio. Multo minus oritur à voluntate, & quà ſumus angelis ſimiles; quippe non generant angeli. Nec ex ſenſus quidem appetitione naſcitur, cõmuni nobiscum beſtijs: nam plantas etiam videmus, non ſolùm beſtias, generare ſibi ſimiles. Reſtat ergo, vt ab appetitu quodam naturali proficiſcatur, inſito animalibus, plantiſque, quo vnumquodque eorum deſyderat alterum ſimile ſibi ad perpetuitatem efficere, & relinquere. Plantæ aſſequuntur ſimpliciter hoc ipſum, quod petunt, nec egent coniugatione eorum, quæ in ipſis non ſunt, aut non ſunt diſcreta. Beſtiarum illis, in quibus ſexus ſeparatur, opus eſt corporum commixtione: &, ſi filij naſcantur, qui ſtatim nati victum ſibi quærere valeant, vt in piſcium genere ferè vniuerſo; vel ad quos nutriendos mater ſit ſatis, vt in pleriſque terreſtribus; opus eſt ſola commixtione corporum, non etiam vitæ ſocietate. At ſi filios edant, quorum educationi alter parentum minus ſufficiat, ſitque amborum cura ad aliquod tempus neceſſaria, quod cernitur in quibuſdam auibus: tantiſper, dum hoc fiat, manent coniugatæ, & ſimul uiuendi innatum deſyderium habent. In hominum autem genere, vt alios nobis ſimiles relinquamus, tria ſunt neceſſaria, nempe procreatio, educatio, inſtitutioque liberorum: quæ omnia, præſertim inſtitutio, multo indigent tempore. quapropter ad plurimũ tempus inter omnia animalia coniugantur mares & fœminæ humani generis: & huius coniugationis ad plurimum tempus præ omnibus animalibus virorum mulierumque principium & cauſa perfecta eſt naturale illud deſyderium, quod diximus, relinquendi alterum ſibi ſimile.

Quibus neceſſaria, quibus minimè ad relinquendũ ſibi ſimile, coniugatio, vel cõuictus et ſic uel ad paucũ vel ad plurimum tempus, & cur.

Ex cap. 11. viij. ad Nic.

Matrimonij ius an, et quomodo ſit naturale.

Neque tamen eodem modo illud idem deſyderium eſt perfecta cauſa veri matrimonij, quod matrimonium definiunt eſſe coniunctionem idonearum, legittimarumque perſonarum, viri, ac mulieris, retinentem vitæ conſuetudinem indiuiduam. Illud namque deſyderium non perpetuam vitæ ſocietatem expoſcit, ſed tanti temporis duntaxat, quantum eſt ſatus ad effectionem, perfectionemque liberorum: quod quidem plurimum eſt, ſi cum aliorum animalium temporibus comparetur. Hanc verò indiuiduam vitæ conſuetudinem, quam matrimonium appellamus, vt nobis iuſſum diuinum commendauit; ita in ethnicos politiores, quales fuerunt Græci, & Romani, induxit conſilium adiunctum illi deſyderio. conſilio enim prudentium virorum excogitatæ, inſtitutæque ſunt certę leges coniugationum inter viros mulieresque efficiendarum; quibus abſolutiores, honorificentioresq́; redderentur: & has coniugationes, eiuſmodi ornatas legibus, propriè coniugia, matrimoniaque nominarunt. Hoc ita eſſe, nec ius matrimonij propriè eſſe naturale, ſed a ratione, conſilioque profectum, quanuis initium ipſius, hoc eſt coniugatio viri & mulieris ad generationem liberorum tota ſit naturalis, ſi-

quet

quet ex eo, quòd alia apud alias gentes & olim fuerunt,& in preſentia ſunt matrimoniorum iura. Quibuſdam vxores erant communes, vt Hyrcanis,& Maſſagetis; quidam plures ducebant, vt Numidæ, Thraces; quidam, vt Britani, deni, duodeniq́ue ſingulas: Perſæ matres; Parthi filias, Aegyptij ſorores habebant in matrimonio: & ſexcenta alia aliarum gentium inſtituta prodita literis, monſtroſa, nefanda, vel leuia, & ridicula. Scribit Vlpianus deſcendere ex iure naturali coniugationem maris,& fœminæ: quam nos matrimonium appellamus. Ius naturale vocat inſtinctum, & deſyderium naturæ. quod notauit etiam Accurſius. Ex hoc iure, & deſyderio naturali deſcendere ait non matrimonium, ſed coniugationem maris,& fœminæ, quæ à nobis dicitur matrimonium: à nobis, inquam, & in nobis; vbi certis legibus definita fuerit eiuſmodi coniugatio,adiuncto ad deſyderium naturę prudentium virorum conſilio,& animaduerſione. Rectè Vlpianus diſtinguit matrimonium tam à coniugatione maris & fœminæ, quæ in cunctis animalibus cernitur, quàm à iure inſtinctuque naturali: & ex hoc,quod naturam omnia animalia docuiſſe ait,ideſt ex appetitu omnibus inſito relinquendi ſibi ſimile; oriri maris & fœminæ coniugationem; oriri etiam matrimonium,qua parte eſt coniugatio maris,& fœminæ, non autem qua eſt huiuſmodi coniugatio, decorata legibus prudentiæ, & rationis. Alij quidam Iuriſconſulti confundunt hæc, nec diſcernere quidem poſſunt cauſam ab effectu; intelligentes matrimonium, coniugationemq́ue maris,& fœminæ eſſe ius naturale. At Vlpianus, quem nonnulli ex iſtis iniuria repræhendunt, non eſſe illa ius naturale,ſed ex iure naturali deſcendere inquit. In viij. ad Nicom. coniugationem maris,& fœminæ eſſe naturalem animalibus ex eo oſtenditur,quòd filiorum procreatio, in quã illa tendit,ſit naturalis: quia verò ſit naturalis animalibus, ideſt ſimiliter ob filiorum procreationem eſſe etiam hominibus naturalem. Adduntur ibidem tres aliæ rationes,oſtendentes propriè hanc coniugalem ſocietatem hominibus naturalem eſſe: vna per locum à minori: nam ſi homo eſt naturà animal ciuile; multò magis erit naturà animal coniugale; proptereaquòd domus, ad quã hæc ſocietas attinet, ſit tum prior, tum magis neceſſaria homini, quàm ciuitas; quæ autem priora ſunt, neceſſariaque magis, ſint magis quoque ſecundùm naturam. altera ratio ducitur à fine: quoniam dirigatur hæc ſocietas in comparationem, conſeruationemq́ue rerum ad vitam pertinentiũ; hæc autem homini ſint naturalia. tertia ratio iterum ex fine: etenim tam viri,quàm mulieris ſunt quædam propriæ,naturaleſq́; virtutes, quæ perfici,& in actum exire ſine hac ſocietate omnino non poſſunt. De quarum rationum firmitate aliàs dicam. Plato etiam in iiij. de legibus connubiorum conuentum,& communitatem eſſe naturalem ait; quia ſit primum omnibus ciuitatibus generationis principium, & quo naturæ efficacia humanum genus immortalitatem conſequitur, filiorum filios relinquendo: cuius immortalitatis adeo cupidi naturà ſumus, vt nemo ſit, qui non peroptet ſaltem nomen apud poſteros perpetuum habere. At ſi coniugium eſt homini ſecundum naturam; erit'ne præter naturam unicuique,& ſemper cœlibatus? ac quia præter naturam, ſimul odio,& vituperatione perpetua dignus? Sanè præter hominis naturam ſemper: non tamen ſemper vituperandus. diſtinguitur n. quod eſt præter naturam humanam in id, quod eſt præſtabilius,& in id, quod eſt deterius ea, vt videbimus in textu 21. quamobrem ſi ex parte præſtabiliori eſt aliquis cœlebs, meliorem ingreſſus viam, laudem meretur.

ff. de Iuſtitia & iure l. prima.

Vlpiani de hac re ſententia.

Ioan. Bodinus in prima Tabula iuris. Cap. 11.

Cõiugatio maris & fœminę in animalib', & coniugalis ſocietas in hominibus eſt naturalis.

Cœlibatus omnis an preter naturam & vituperandus.

In alijs animalibus,& plantis naturale eſt &c. Parem huic propoſitioni,& quæ ipsã ſequitur, ſcribit Ariſtoteles in ij. libro de Anima. *Maxime naturale,* inquit, *opus omnium,quæ adſunt viuentibus, quæ quidem viuentia perfecta ſint, non læſa, nec ſponte genita, eſt facere tale alterum, quale ipſum eſt.* ibi opus exponitur, quod eſt generare ſimile ſibi: hìc principium operis, quod eſt inſtinctus, & appetitio naturæ relinquendi ſibi ſimile. Et tres illæ exceptiones, quas ibi adiungit Ariſtoteles, Perfecta eſſe, non læſa, nec ſponte genita viuentia, quorum ſit iſtud opus, eximunt omnes ſcrupulos, qui in vtraque propoſitione inijci poſſent, vt eo loco declaraui. Nec dubitaſſet Accurſius aduerſus Vlpianum, ſi hæc animaduertiſſet, qui

tex. com. 34.

Propoſitiones de appetitu et opere generãdi, relinquendique ſimile ſibi.

ff. de iuſtitia, & iure l. prima §. Nã ius iſtud.

quidem Acurſius quid ſibi velit, cuculi exemplum afferens, viderint iuriſconſulti. Omnium igitur huiuſmodi viuentium commune eſt hoc opus, commune deſyderium faciendi, & relinquendi ſibi ſimile; non animalium tantùm, nec omnium ſimpliciter animalium; vt quidam exiſtimant, hinc dilatantes, inde coarctantes has propoſitiones magis, quam deceat. D. Tho. tam hic, quàm in ij. de Anima opus, & deſyderium iſtud naturale concedit etiam rebus inanimis: ſed quia viuentia habeant ſpecialem modum generandi ex ſeipſis, & ex ſemine interno; hinc propriè ipſis attribui, quæ omnium rerum naturalium, ortui, & interitui ſubiectarum, ſunt communia. Cur huiuſmodi viuentia generẽt, & cur a natura adipiſcātur appetitum generandi, & relinquendi ſibi ſimile; cauſam hanc tradit eodem in loco Ariſtoteles, ex iiij. de legib. Platonis deſumptam: Propoſitum eſſe omnibus rebus, quę ſecundum naturam agunt, vnum finem, vt permaneant quanto diutiùs, & quanto meliùs poſſunt, efficianturq; hoc modo ęternitatis, diuinitatiſque, pro ſua vnaquæque natura, participes, alię magis, alię minus: quoniam igitur eorum, quę ortui, & interitui ſunt obnoxia, nihil vnum, & idem numero durare perpetuo poteſt; ad perpetuitatem ſpeciei naturam cōfugiſſe, dediſſeque omnibus, quibus non ſponte ortus contingeret, & quę oblationes non eſſent vim, appetitionemque, generandi ſibi ſimilia: vt, poſtquam illa ipſa non poterant; ſimilia ſaltem permanerẽt; ac veluti renouatione ſtabiliretur ęternitas in mortalibus. Ergo deſyderium perpetuitatis, ac permanentię eſt cauſa alterius deſyderij, relinquendi ſibi ſimile; hoc, operis generandi; opus generandi, coniugationis maris, & fœminæ, & differentiæ ſexus.

Cauſa deſyderij, & operis generandi, relinquendique ſibi ſimile.

Series cauſarum coniugationis maris et fœminæ.

ARGVMENTVM. TEXT. VI.

Societatis dominicæ, & perſonarum eam conſtituentium, quæ ſunt eiuſmodi naturà, diffinitiones; ſocietatis quidem, ſicut ſuperior, ex genere, materia, fine, & efficiente; perſonarum verò, ex officijs, partibus, facultatibus. Imperans & dominans, parens & ſeruum, vtrunque naturà; illud eſt, quod cogitatione proſpicere; hoc, quod corpore exequi eadem poteſt, quæ vtrique conducunt: quapropter ſocietas dominica ſecundum naturam eſt prima, & neceſſaria ſocietas imperantis, & parentis, ſeu domini, & ſerui, quam in hominum genere natura facit, ſalutis, & vtilitatis amborum communis cauſà.

[a] Ἄρχον δὲ φύσει, καὶ ἀρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν. [b] Τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾷν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει: [c] Τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι ταῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον. [d] Διὸ δεσπότῃ, καὶ δούλῳ ταυτὸ συμφέρει.

[a] Imperans autem naturà, & parens, propter ſalutem. [b] quod .n. poteſt cogitatione prouidere, eſt imperans naturà, & dominans naturà: [c] quod autem poteſt corpore hæc facere, eſt parens, & naturà ſeruum. [d] quapropter domino, & ſeruo idem conducit.

d. Elicitur prodeſſe illis, ad quos pertinet, quicquid fit concurrentibus in vnū ſcientia & poteſtate.

Pro his quæ in hoc tex. dicuntur, vide text. 33. et quæ ibi. a. Adiunctis verbis textus quarti cōtinet definitionem ſocietatis dominicæ.

EXPLANATIO.

[a] In Personis proximæ ſocietatis natura, & cōditio; actus, & poteſtas non ſeiungebantur: ſed qui erat mas actu; idem etiam erat mas naturâ,

Perſonarū antecedentis ſocietatis, et huius differētia.

turâ, & poteſtate; ſimiliter fœmina: nec conditio, ſtatus, fortuna in his reperiebantur; quibus nomina, & vices mutarēt. Neque enim à fortuna, ſed à natura, quæ eſt immutabilis, totum pendet ſexus, & actus generandi in ſe, & in alio diſcrimen. Ad ſeruiendum verò, & dominandum, imperandum, & parendum; quibus muneribus diſtant inter ſe perſonę ſocietatem dominicam conſtituentes; interdum quos natura idoneos procreauit, eoſdem confirmat fortuna: interdum hæc ſeſe illi opponens dominationi natos tradit in ſeruitutē, extollitq́; ad imperium, quos parēre ęquum fuerat: vt in ſeruitute dominatus, in dominatu ſeruitus conſpiciatur. Hinc domini, & ſerui alij conditione tantùm, alij etiam naturâ. Ex domino igitur, & ſeruo, qui conditione ſunt, non naturâ, iungitur quidem ſocietas; ſed violenta, & præter naturam: quæ hac de cauſa etiam poſterior, non prima eſt. Siquidem quod eſt præter naturam, & violentum, poſterius eſt, atque exit ab eo, quod eſt naturâ, ij. cœli tex: com: 17. Quamobrem violentam hanc ſocietatem prætermiſit hoc loco Philoſophus, in quo loquitur de ſocietatibus primis, & ex quibus domus prima conſtat: dicturus de ea paulò pòſt, vbi generaliter de domo, & de omnibus eius partibus verba faciet. Alteram verò exponit, primam, & naturalem; quæ iungitur ex domino, & ſeruo, vtroque ſecundum naturam. [b] Sunt domini, & ſerui, ſeu imperantis, & parentis, qui naturâ eiuſmodi ſunt, partes præcipuæ, quibus ipſi munera ſua implent; [b] illius quidem διάνοια .i. mens, aut cogitatio; [c] huius verò corpus: quamuis ſeruus animo etiam mandata percipiat; & dominus corpus menti idoneum habeat oportet, ſine quo nec mens eiuſmodi in eo exiſteret. [b] Sunt facultates, & officia domini, poſſe prouidere cogitatione, & reipſa prouidere; ſerui, poſſe corpore efficere, & efficere reipſa [d] eadem, quæ vtrique conducunt, [a] & ſunt ſalutaria. quotieſcunque enim ſcientia, & opera coniunguntur, ſiue ab eodem ambæ, ſiue à diuerſis præſtentur; rectiſſimè fit quicquid fit; nec poteſt non prodeſſe illis, ad quos pertinet. Et ſocietatis, quæ ex his conſtat, * genus proximū eſt prima, & neceſſaria ſocietas; repetendo rurſus ἀπὸ τοῦ κοινοῦ verba textus quarti: materia [b] ſunt dominus naturâ, & naturâ ſeruus: [a] finis eſt ſalus, & vtilitas ex iiſdem rebus amborum communis: * efficiens cauſa eſt ipſa natura.

Partes textus quatuor. Prima (a) ſocietatis dominicæ; Secunda (b) domini, & imperātis naturâ; Tertia (c) ſerui, & parentis naturâ definitiones continet. Quarta (d) concludit ex ſecunda, & tertia, tanquam ex cauſa, id, quod dictum fuit de fine huius ſocietatis.

Dominorū, & ſeruorū diuiſio in tales naturâ & tales cōditione vnde: & quæ ſocietates ex his fiant.

De vtris ſeruis dominisq́; hic loquatur Philoſophus & cur.

*b. imperās naturâ et dominans. c. parens & naturâ ſeruum. b. cogitatione. c. corpore. b. quod n. poteſt. c. quod autem poteſt. d. quapropter domino, &c. a. propter ſalutem. * Neceſſe eſt primùm coniugari ex tex. quarto. b. Imperans naturâ et dominās, parens et naturâ ſeruum. a. propter ſalutem d quapropter domino, &c. * naturâ, quater.*

Dominorū & ſeruorum natura partes, poteſtates, officia.

Societatis dominica ſecundū natura, genus, materia, finis, efficiens.

Partes textus.

S C H O L I A.

Imperans naturâ, & parens. Latius patent hęc uocabula, quàm alia duo domini, & ſerui. nam dominus, & ſeruus certa imperij forma definiuntur. Addit igitur hęc uocabula, quaſi v ſurpans argumentū à genere: quod ſi imperans, & parens; etiam dominus, & ſeruus eiuſmodi ſint oporteat. Quanquam enim in ciuilibus imperijs ijdem homines imperent, pareantque viciſsim; ex quo non poſsint ita diſtingui: tamen naturaliter alij ad imperandum, alij ad parendum perpetuò ſunt idonei; qui ſic diſtinguuntur aut ſimpliciter, aut quodam modo. Vel accepit Philoſophus hęc uocabula ἐκ παραλλήλου; vt poſteriori prius determinaret: *imperans naturâ, & dominans naturâ:* id eſt illud imperans naturâ, quod eſt dominans naturâ: *parens, & naturâ ſeruum:* parens naturâ, quod eſt natura ſeruum. Nec huic repugnat id, quod ſcribit Cicero in primo officiorum: inſitam

Imperans & parens, dominans et ſeruū.

Dubitatio ex verbis Ciceronis an poſſit eſſe aliqis imperans & ſeruus naturâ.

nobis

nobis eſſe appetitionem quandam principatus, vt nemini parere animus bene informatus à natura velit. tollunt enim dubitationem omnem verba illa, quæ ſubiunguntur: *niſi præcipienti, & docenti, aut vtilitatis cauſa iuſtè, & legitimè imperanti.* ſiquidem hę conditiones adſunt imperantibus naturà, dominiſque potiſsimum, vt ex hoc textu liquet, clariuſque liquebit ex iis, quę infrà de hac re dicentur.

Verba Ciceronis in primo officiorum.

Ex D. Thom.

Cauſa ſocietatis coniugalis, & dominica.

Propter ſalutem. Conſeruationem rerum ſuarum natura exoptat, &, quantum poteſt, ſingularum. Vbi verò amplius tueri has nequit; tùm, ſaltem ſpecie permaneant, laborat. Ad hanc ſpecierum ęternitatem molita eſt generationem; generationiſque causà coniugationem maris, & fœminę ita in hominibus, quemadmodum in pleriſque belluarum, vt ſuprà dixi. Ad conſeruationem verò, & ſalutem hominum ſingulorum, quandoquidem mutuis egent officijs, nec vnus præſtare omnia poteſt; inſtituit ſocietatem domini, & ſerui.

Vtra harum duarum ſocietatũ ſit prior, & magis naturalis.

Primo œconom. cap. 3.

Egidius de Regimine Principum lib. ij. pp. cap. 5.

Vtra igitur prior harum duarum ſocietatum? & vtra magis naturalis? Ferè omnes, in quibus eſt etiam Auctor œconomicorum, anteponunt coniugalem. Ciceronem quoque idem ſentire aliquis credere poſſet: quia in primo officiorum ſcribat, primam ſocietatem in ipſo eſſe coniugio, proximam in liberis, &c. Sed Cicero ibi de propinquorũ tãtùm ſocietatibus loquebatur. Ridiculi ſunt, qui huius ordinis cauſam eam afferunt, quòd generatio vniuſcuiuſque rei conſeruationem antecedat. Aliud enim eſt generare, aliud generari: hoc antecedit, illud ſequitur conſeruationem: & qui matrimonio iunguntur, ex coniunctione iſta non generantur, ſed generant. Quamobrem hac ratione potius anteiret dominica ſocietas, quę conſeruationem ſpectat. Et adhuc quia prius & tempore, & naturà nutriuntur animalia, quàm ſobolem procreent. referuntur nanq; ſeruus, & dominus pręcipuè ad victum, & alimenta. Ego igitur ambas has ſocietates eodem loco ſtatuo. Tam enim eſt neceſſarius vnicuiq; ad ſuum ęuum vitamque degendam ſeruus, vel qui ſit pro ſeruo, bos, aut mulier, aut puer, aut denique inſtrumentum aliquod inanimum (ſiquidem & hoc pro ſeruo eſſe egentiſsimis hominibus ijdem illi, qui eam cauſam afferebant, uolunt:) quàm eſt neceſſaria mulier ad ſpeciei ęternitatem. Atque viuunt quidã cœlibes etiam in ciuitatibus: nemo viuit ſine ſeruo aliquo, ſuo, aut alieno, id eſt ſine ſerui miniſterio, niſi ſit planè ſylueſter, & ferus. Natura tamen, magis ſolicita de ſpecie, acerrimos nobis veneris, ſocietatiſque coniugalis indidit ſtimulos. Ad extremũ domus perfecta non eſt; niſi habeat ambas has ſocietates: vt ex ijs, quę deinceps dicentur, planius fiet.

Sententia Interpretum D. Thom. Fabri Acciaioli.

Quod enim poteſt cogitatione, &c. Hęc omnia, quæ ſequuntur vſque ad finem textus, eſſe probationem illius, quod dictum eſt, *propter ſalutem coniugari imperans & parens*, volunt Explanatores.

Dominorum, ſeruorũq; naturà et cõditione differẽtia.

Quod poteſt cogitatione prouidere, &c. Euenit ſępe contrarium in dominis, & ſeruis conditione: ita vt ſeruus animo, dominus corpore magis valeat. quod deplorat ſeruus Ariſtophanis in principio Pluti.

Optimè tributũ ſeruis corpus, dominis animus valens.

Cogitatione: corpore. Corpus eſt inſtrumentum animi; & ſeruus domini inſtrumentum; quamobrem optimè hęc diſtribuuntur a natura: vt dominus animo, corpore ſeruus præſtet.

Eſſe dominos & ſeruos naturà.

Dominans naturà, & naturà ſeruum. Eſſe dominos quoſdam, & quoſdam ſeruos naturà, non ſolùm conditione, & lege, declarabit infrà Philoſophus cap. x. & ſequentibus: & nos ibi hac de re plura dicemus.

Finis huius ſocietatis eſt vtilitas communis domini & ſerui.

Ex D. Thoma.

Quapropter domino, & ſeruo idem conducit. Idem opus, quod proſpicit dominus animo, & exequitur ſeruus corpore, vtrique prodeſt. Nam quod rectè fit, non poteſt non prodeſſe: rectè verò fit quicquid fit cõcurrentibus in vnũ ſcientia, & poteſtate. Atque ille quidem, qui mentis acie valet ad præuidendum, deſtitutus uiribus corporis ſeruari interdum nõ poſſet, niſi haberet ſeruum perficientem ea, quæ ab ipſo eſſent pręuiſa. Eodem pacto iſte, qui pollet corporis viribus, niſi regeret eum alterius prudentia, incolumis diu non permaneret. Vt in hos aptè quadrent Gręca illa epigrammata, Philippi, Antiphili, Platonis iunioris de cęco, & claudo: quorum ſententiam Latinè ſic expreſsit Auſonius.

in primo Anthologia.

Inſidens

Auſonius epigram. 123.

Inſidens cæco graditur pede claudus vtroque:
Quo caret alteruter, ſumit ab alterutro.
Cæcus nanque pedes claudo, greſſumque miniſtrat:
At claudus cæco lumina pro pedibus.

Ex Fabro. *Cap. 10. & ſequētibus præcipue ſuper tex. 65.* *Lib iij. cap. 4. & lib. vij. cap. 13.*

Et quemadmodum ſingulis nobis opus eſt animo ſimul, & corpore: quorum altero alterum adiuuatur: ita in genere humano, qui corpore, & qui animo præſtant, inter ſe coniungi, opitularique ſibi mutuò debent. Adhæc, effectus huius operis, quod imperat dominus, ſeruus exequitur, reſpondet proportione proli in altera ſocietate: nam quod ibi ortus prolis; hic operis exequutio, & effectus: eſt autem in altera ſocietate proles vtriusque coniugatorum bonum, & finis. Sed infrà etiam loco magis idoneo videbimus vtrum finis huius ſocietatis ſit ſalus, & vtilitas cōmunis ambarum harum perſonarum, vt hic dicitur, ſequentique confirmabitur diſputatione; an propria domini, cuius causâ fiant vniuerſa, quod dici videtur in libris poſterioribus.

ARGVMENTVM TEXT. VII.

Diſtingui naturâ fœminam, & ſeruum: vnde eueniat diſtingui ſimiliter duas expoſitas ſocietates. Ratio ex finibus illorum, traditis in duobus ſuperioribus textibus, qui inter ſe ſunt diuerſi, & ſunt procreatio, & ſalus; adiuncto ad hæc more naturæ, ſemper id, quod melius eſt, efficientis, hacque de cauſa non ad multa, vt fabri ærarij gladium Delphicum, ſed ad ſingula opera ſingula inſtrumenta molientis. Loci principales, à fine, à genere, à partibus. Loci adiuncti, à cauſa efficiente, à fine, à comparatione.

[a] φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ, καὶ τὸ δοῦλον. [b] οὐθὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν * Δελφικὴν μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν. [c] οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τῶν ὀργάνων ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις, ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον.

** Legitur hæc vox Δελφικὴν in omnibus exēplaribus latinis, & in quibuſdā græcis, in quibuſdam non legitur.* *b. ſimile in de partib. cap 6.*

[a] Naturâ igitur diſtincta ſunt fœmina, & ſeruus. [b] nihil enim natura facit tale, quale fabri ærarij Delphicum gladium ob paupertatem; ſed vnum ad vnum. [c] ſic enim optime conficeretur inſtrumentorum vnumquodque, non multis operibus, ſed vni ſeruiens.

b. c. Elicitur. Naturā facere qđ melius eſt: qua propoſitio ſcribitur in tex. com. 34. ij. de cœlo, & alijs in locis. Elicitur quoq; fœminam, & ſeruum eſſe inſtrumēta naturæ.

EXPLANATIO.

Sententia textus.

SENTENTIA huius textus paucis ſic comprehendi poteſt. Fœminam, & ſeruum eſſe diſtincta naturâ inter ſe, ex eo liquet; quòd fœminam procreationis liberorum, ſeruum vtilitatis, & ſalutis causâ natura facit, qui ſunt fines diuerſi; natura autem, ſemper moliens quod optimum eſt, contrà ac fabri ærarij Delphicū gladiū fabricarētur, multis aptum miniſterijs, ipſa in ſingula opera ſingula condit inſtrumenta: hæc .n. optime ſic conficiuntur, ſi vnumquodq; eorū vni tantùm operi ſit deſtinatum. Quam ſententiam hoc modo explicamus. [c] Inſtrumenta omnia ad vſus, & actiones parantur. quocirca varias formas; & in varijs eas materijs habeant oportet, pro earum actionum varietate. Serra ex ferro, & dentata eſt, ad ligna & lapi-

Inſtrumenta optime conficiūtur, ſi ſingula ſingulis operibus deſeruiant.

& lapides deſecandos: penicillum ad pingendum, ex animalium ſetis, oblongum, atq; orbiculatum: & alia ſimiliter. Optime igitur (per locum à fine) conficientur inſtrumenta, ſi vnumquodque eorum non multis operibus, ſed vni tantùm deſignetur, ac deſeruiat; prſertim ſi diuerſa penitus opera ſunt, ac ſe mutuo impediunt, nec obeſt multitudo inſtrumentorum. [b] id quod etiam (optime, in quam, ſic confici inſtrumenta) magis liquet ex comparatione illius gladij, quem Delphicum appellabant, à fabris ærarijs [b] ob inopiam, id eſt vel ad vſum pauperum, uel inopia ferri, vt multis miniſterijs inſeruiret, elaboratum. ille enim gladius multorum quidem inſtrumentorum munera explebat, quum alia ſui parte, puta pro gladio eſſet, alia pro ſerra, alia pro furcula, aut cochleari: ſed pro ſingulis imperfectè; hoc modo inutilitatē cum vtilitate coniunctam habens. quapropter & egeſtate coacti; non libero adducti conſilio, ueteres eum excogitarunt. [b] Natura autem quod melius, quodq; optimum eſt, ſemper facit. Ergo (per locum à cauſa efficiente) & inſtrumenta fabricatur, ac deſtinat ſingula ſingulis operibus, non multis vnum: quemadmodum fabri illi ærarij gladium Delphicum fabricabantur multis operibus deſtinatum. Porrhò fœmina, & ſeruus ſunt inſtrumēta naturæ; hic ad ſalutis, & conſeruationis, illa ad procreationis opus, vt ex ſuperioribus duobus textibus liquet; quæ opera ſunt diuerſa. Ergo (per locum à fine, & à genere) fœmina, & ſeruus vnum eſſe non poſſunt, ſed neceſſariò naturâ inter ſe diſtincta ſunt. Ergo etiam (per locum à partibus) duæ expoſitæ ſocietates, quarum primæ fœmina, ſecundæ ſeruus eſt pars; ſunt naturâ inter ſe diſtinctæ. Partes textus tres. In prima eſt theorema de maris, & fœminæ diſtinctione: in ſecunda maior probationis huius theorematis: in tertia cauſa eius maioris.

b. quale fabri ærarij &c.

b. ob paupertatem.

b. et c. optimè conficeretur.

Natura hoc obſeruat, vt ſingula ſingulis operibus inſtrumenta deſtinet.

Fœmina & ſeruus ſūt naturâ inter ſe diſtincti.

Coniugalis et dominica ſocietas ſunt naturâ inter ſe diſtincta.

Partes textus.

SCHOLIA.

Naturâ igitur diſtinguuntur, &c. Cur probat Philoſophus hoc loco diſtingui fœminam, & ſeruum? P. Victorius: ne putaret aliquis eos non diſtingui; tum quia mulieres ſint conſilij imbecilli; & ſeruos conſilio nihil valere dictum ſit paulò antè; tum quia apud Barbaros mulieres loco ſeruorum haberentur, vt ſtatim dicetur. Sed quæ eſt hæc diſtinctio ſerui & mulieris? D Thomas; fœmina eſt idonea ad generādum ex alio; corpus robuſtum non habet, quod requiritur in ſeruo. An verò multæ ſunt differentiæ tam in corporibus quàm in animis mulierum, & ſeruorum; ſed præcipue in corporibus, quorum temperaturas ſequuntur animorum mores, & conſtitutiones, vt docet Galenus libello huius tituli. corpus fœminæ eſt molle, vt aptum ſit ad generationem; ſerui durum, vt ad laborem. At ſi firma eſt ratio Philoſophi; ſuntque naturâ diſtincta fœmina, & ſeruus, propterea quòd fines eorum ſunt diſtincti: cur non eodem modo diſtincti ſunt mas, & dominus; quandò alius maris, alius domini eſt finis? An dominus inſtrumentum non eſt, ſed vtens inſtrumento ſeu mas, ſeu fœmina fuerit: non diſtinguuntur autem naturâ, & ſubſtantia ex finibus cauſæ efficientes, ſed inſtrumenta tantùm. Ex hoc vero loco, quia diſtincta ſint naturâ fœmina, & ſeruus; intelligitur peccare illos, naturæque aduerſari, qui vxoribus ſuis pro ſeruis vtuntur, vt fusè nonnulli docent.

Nihil enim natura facit tale, &c. Idem ſcribit Ariſtoteles in 6. cap. lib. iv. de Partibus animalium: Nihil tale naturam facere niſi coactā, quale per inopiam ars æraria obeliſcolychnium ex veru, lucernaque componit. Contrarium legitur frequentiſsime in toto illo opere de partibus, & in libris de Vſu partium Galeni: quædam, inquam, membra eſſe in animalibus, quorum ſingulorum non ſingula,

Scopus huius textus.

P. Victorius.

Serui & mulieris differentia.

D. Thomas.

Dubitatio cōtra rationem Philoſophi, et eius diſſolutio.

Vide Egidiū in ij. de Regimine Principum, pp. cap. 15.

V. natura inſtrumēta ſua faciat, & adhibeat ſingula ſingulis operibus.

ſingula, ſed multa ſint munera; habereq́ue hunc morem naturam, vt iiſdem partibus ad plura officia abutatur. quod nominanm de proboſcide elephanti, & de lingua tam hominis, quàm aliorum animalium docet Ariſtoteles multis verbis ſub exitum ij. de Partibus; & de gula, & de membris generationis, & de alijs quibuſdam alijs in locis. Et Auerroes generaliter in comentatione 45. xij. Poſtnaturalium: *quod poteſt natura facere vno inſtrumento, non facit duobus.* Conciliantur tamen hæc per ea, quæ ſcribuntur ab Ariſtotele in eodem 6. cap. iv. de Partibus. *Vbi licet,* inquit, *duobus vti inſtrumentis ad duo opera, nec aliud impeditur, nihil tale natura facere ſolet, quale per inopiam ars æraria obeliſcolychnium: attamen ſi id fieri non poteſt, eodem ad plura opera abutitur.* Reſponſio igitur, & præceptum erit huiuſmodi: Si poteſt natura facere, atque vti factis ad ſingula opera inſtrumentis ſingulis; facit, & vtitur: ſi non poteſt; facit & vtitur eodem ad multa, vel potius abutitur ad reliqua, quum ad vnum tantùm vtatur. Non poſſe autem facere, & vti ſingulis inſtrumentis ad ſingula opera natura dicitur; ſi aut inter ſe plura illa inſtrumenta, aut alij rei officerent. Inter ſe officerent vel ex loci anguſtia, ſi forent nimis propinqua; uel ex contrarijs conſtitutionibus, puta ſi alterum durum, alterum fragile; quæ occurrere ſibi mutuo in ſuis muneribus obeundis oporteret. Officerent alij rei, id eſt vel proximo alicui inſtrumento ob caſdem cauſas, ab anguſtijs, conſtitutionibuſque contrarijs ductas; vel toti illi rei, cuius ſunt inſtrumenta, ſi onus ipſi, aut impedimentum ad officia celſiora allatura eſſent. Hæc ex Ariſtotele. Alij ratione maximè differenti, & contraria ſedare volunt repugnantiam. Nam quum dicat Ariſtoteles ſingulis ſemper inſtrumentis ad ſingula opera naturam vti, ſi poteſt; ſi non poteſt, eodem ad multa: iſti è contrariò; malle vti naturam eodem inſtrumento ad multa opera, ſi poſsit; ſin minus, vti ad ſingula ſingulis. Non poſſe autem naturam vti ad multa opera vno inſtrumento inquiunt, quotieſcunque illa multa opera in eodem inſtrumento inuicem ſe eſſent impeditura aut ſimpliciter, quia eſſent motus contrarij, contraria hac de cauſa inſtrumenta requirentes; aut quia crebrò, aut quia ſimul ijs fungi oporteret, cui crebritati, & actionum varietati eodem tempore præſtandæ vnum inſtrumentum non ſufficeret. Quidam paulò melius: Deſtinare naturam vnumquodque inſtrumentorum uni operi primùm, & principaliter; ſecundo loco etiam ad alia. quod Ariſtoteles vocat abuti. Sic linguam datam eſſe hominibus, multiſque alijs animalibus primùm ad ſapores percipiendos; exinde uerò ad vocem explanandam. Plauſibilius fortaſſe reſponderetur: Verum eſſe quod hic affirmat Philoſophus; vni operi ſemper vnum à natura inſtrumentum deſtinari; ſi de eiuſmodi inſtrumentis loqueremur, cuiuſmodi erat gladius Delphicus, nimirum quæ diuerſis partibus ſui diuerſis operibus inſeruirent: ſic enim ad ſingula eſſent minus idonea ex adiunctione inutilium partium: at ſi talia fuerint, vt tota ſimul ad vnumquodque eorum operum, in quæ diriguntur, vſum habeant; optimè naturam vno ad multa vti.

cap. 16. & 17. — *Prima reſponſio quæ eſt Ariſtotelis.* — *D. Thom. Acciaiolus, Victorius.* — *Secunda reſponſio.* — *Acciaiolus.* — *Tertia reſponſio.* — *Quarta reſponſio.*

Delphicum gladium: Varijs vſibus accomodatum hunc gladium fuiſſe, cognoſcitur ex hoc loco. quibus autem vſibus, & quali omnino forma, & vnde appellatum, non memini me legiſſe apud claſsicum vllum auctorem. Diuinat hic Cælius & ad mactandas victimas, & ad ſumendum de ſontibus ſupplicium antiquos eo vti ſolitos. ſed quiuis gladius, non ſolùm Delphicus, vtrunque præſtaret: nec variatur vſus ex accidentibus: eſtque idem opus ferire animal uel punctim, uel cæſim.

Delphicus gladius.

Ob paupertatem. Quidam, propter pauperes, vt vno ſumptu multa ſibi pararent inſtrumenta, id eſt multorum vtilitatem in vno. Alij ob ferri, ſeu æris inopiam; cuius indigi parce eo uterentur, artificium adhibentes in materiæ tenuitate.

Ob paupertatem.

Sic enim optimè conficeretur, &c. Optimum ſanè, ac nobiliſsimum inſtrumentum illud eſſet, quod multis vſibus eodem tempore inſeruiret; & tam commodè, perfectèque, quàm multa, & diſtincta inſtrumenta, quorum ſingula ſingulis ijs vſibus eſſent deſtinata. Sed fieri omnino non poteſt, vt vnum inſtrumentum aptum ſit ad multa opera æque, ac ſunt inſtrumenta multa. id quod cerni-

V. inſtrumẽta optimè conficiatur, ſi vnũquodque eorũ vni tantùm operi aſſigneẽ & deſeruiat.

D tur

tur in ijs inſtrumẽtis,quę modo gladij Delphici, & obeliſcolychnij noſtra quoque ętate fabricantur. eiuſmodi enim inſtrumenta alijs, & alijs ſui partibus, non ſolida, & tota, varijs operibus deſeruiunt; ob eamq́ue cauſam minus perfecte: ac ſi tota etiam ijs omnibus operibus deſeruire poſſent; non omnibus tamen poſſent eodem tempore. Hinc, ideſt ex neceſsitate, quoniam non poteſt inſtrumentum vnum, totum, & eodem tempore multis operibus deſeruire; optime conficiuntur inſtrumenta, ſi ſingula ſingulis vſibus tribuantur.

ARGVMENTVM. TEXT. VIII.

Dubitationem contra theorema ſuperioris textus naſcentem ex eo, quòd apud Barbaros fœmina, & ſeruus eodem ordine habeantur; tollit κατ' ἀντίθεσιν; expoſita cauſa: nempe quia Barbari non habeant imperans naturâ; ſed idem ſit naturâ Barbarus, & ſeruus: hoc autem confirmat teſtimonio Poetarum. Loci principales; dubitationis quidem, per expoſitionem; ſolutionis verò, per cauſam materialem. Locus adiunctus à teſtimonio.

[a] Ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ, καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν. αἴτιον δ' ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν. [c] ἀλλὰ γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν δούλης, καὶ δούλου. [d] διό φασιν οἱ ποιηταί, [βαρβάρων δ' Ἕλληνας ἄρχειν εἰκός:] [e] ὡς ταὐτὸ φύσει βάρβαρον, καὶ δοῦλον ὄν.

[a] Apud Barbaros autem fœmina, & ſeruus eodẽ ordine habentur. [b] cauſa verò huius eſt, quòd naturâ imperans non habẽt; [c] ſed ſocietas ipſorum eſt ſeruæ, & ſerui. [d] quapropter aiunt Poetæ, *Barbaricæ genti æquum eſt imperitare Pelaſgos:* [e] tanquam idem ſit naturâ Barbarus, & ſeruus.

b c. e. Quære etiam infra tex. 62 & 63. & cap. 10. lib. vij.

EXPLANATIO.

Sententia textus.

Apvd Barbaros fœmina, & ſeruus pari gradu habentur: ergo videtur falſum, quod traditum fuit in textu ſuperiori, diſtingui naturâ fœminam, & ſeruũ. Sed ſoluitur: nam cauſa huius differentiæ inter Barbaros, & Græcos eſt, quòd Barbari non habent naturâ imperans, imò idem eſt prorſus naturâ Barbarus, & ſeruus: proinde etiam conficitur omnis ſocietas maris, & fœminæ apud ipſos ex ſeruo, & ſerua. Confirmaturq́ue hæc ſolutio teſtimonio Poetarum, dicentium par eſſe, vt Græci in Barbaros imperium habeant. Hæc eſt breuiter ſententia huius loci, quæ fuſius ita explicatur. Conſtitutum eſt in textu ſuperiori, diſtincta eſſe naturâ fœminam, & ſeruum. Nec repugnat, quanquam fortaſſe videtur repugnare, [a] quòd Barbari fœminas, & ſeruos eodem prorſus habeant loco, fœminis ſuis vtentes vt ſeruis. Non [b] repugnat, inquam, quia non eſt apud Barbaros dominus; & imperans naturâ; [c] ſed ſolùm ſeruus, & cui eſt imperandum. Liquet hoc ex definitionibus antea traditis in tex. 6. domini, & ſerui naturâ. quippe dominus naturâ is erat, qui cogitatione proſpicere; ſeruus naturâ, qui exequi corpore eadem poterat, quæ vtrique conducerent: quarum definitionum, conditionumq́ue hæc penitus, illa nullo modo in Barbaros cadit. [d] Et confirmatur teſtimonio Poetarum, canentium,

Dubitatio exoriẽs et eius diſſolutio. — *Non eſt apud Barbaros, imperans naturâ ſed ſolùm ſeruus.* — a. b. c. *Ex D. Thom.* d.

a. Græcos Barbaris dominari ęquum eſſe. [e] ex quibus Poetárum verbis intel-
b. ligitur, putare illos idem eſſe naturâ Barbarum, & ſeruum. [b] Non eſt im-
a. c. perans naturâ apud Barbaros, ſed tantùm ſeruus: [c] idemque eſt naturâ Barbarus, & ſeruus: [c] ergo apud illos non ſunt duplices ſocietates primæ; unæ ex liberis, dominis'ue; alteræ ex ſeruis maribus, & fœminis; ſicut ſunt apud Græcos: ſed omnis eorum ſocietas prima, ac naturalis fit ex ſeruo, & ſerua. Ergo nec mas, nec fœmina ſeparari poſſunt apud Barbaros nec in ſocietatibus, nec ſimpliciter a ſeruo naturâ; quemadmodum apud Græcos ſeparantur: ſed vtraque ſunt eadem ſemper; mas, & ſeruus naturâ; fœmina, & naturâ ſerua. Ergo, ſi fœminæ apud Barbaros, quæ liberæ, ac dominæ videntur eſſe conditione, quum ſeruæ naturâ ſint, pro ſeruis putantur; id rectè fit: & rectè itidem fieret, ſi mares pro ſeruis putarentur. Sed quod plus pollet; in alterum imperium ſumit; violentiâ ſanè, non naturâ. Quanquam verò apud Barbaros coniuncta ſunt, & eundem tenent locum fœmina, ac ſeruus ob cauſas expoſitas: non tamen ſimpliciter ſunt coniuncta; ſed poſſunt ſeparari; & reuera ſeparantur apud Græcos. Quamobrem hæc natura, hocque inſtitutum Barbarorum, quod partim eſt naturale, partim violentum, vt conſtat ex ſuperioribus; non tollit vllo mòdo præceptum textus antecedentis, nec pugnat cum eo: imò magis illud confirmat, ſi dicamus Barbaros tam mares, quàm fœminas à natura editos, vt ijs, qui Barbari non ſunt, ſeruitutem ſeruiant. Partes textus tres. Prima (a) originem dubitationis exponit, quòd apud Barbaros fœmina, & ſeruus eodem loco habeantur. Secunda (b c) tollit dubitationem, narrata cauſa, cur ſint apud Barbaros fœmina, & ſeruus eodem gradu. Tertia (d e) confirmat teſtimonio Poetarum hanc cauſam: ideſt apud Barbaros non eſſe naturâ imperans.

Non ſunt duæ apud Barbaros primæ ſocietates ſed vna tantùm.

Conſentit, nō pugnat natura & inſtitutum hoc Barbarorum cum præcepto tex. antecedentis.

Partes textus.

SCHOLIA.

Apud Barbaros. Hìc multa de Barbaris D. Thomas. Ad extremum Barbaros alios ſimpliciter, alios quibuſdam dici ait. Barbaros ſimpliciter eſſe eos, quibus ratio ſit imperfecta vel ob cœli intemperiē, ſub quo inhabitent, vel ob prauam aliquam regionis ſuæ conſuetudinem. Ex qua demum imperfecta ratione tùm diſciplinarum, artiumque liberalium expertes ſint; tùm legibus aut omnibus, aut rectis careant. Quibuſdam autem Barbaros dici, quorum ſermo illis non intelligatur, quibus dicuntur Barbari. Atque hoc loco Philoſophum de Barbaris ſimpliciter ſermonem habere. Cæterum Græci, alios omnes populos præ ſe nihili ducentes, quaſi rudes, & agreſtes, uel immanes, & feros hoc vocabulo notabant.

Barbari ſimpliciter, et quibuſdam.

Barbari a Græcis omnes alij populi.

Apud Barbaros fœmina, & ſeruus, &c. Plato etiã in vij. de legibus narrat Thracas, compluresq; alias nationes ſuis mulieribus, perinde ac ſeruis, vti ſolitas in agris colendis, bobus, pecudibusque paſcendis, & id genus alijs ſeruilibus miniſterijs. Noſtris temporibus maximè Germanę, atque Heluetię mulieres uiris ſuis ſeruiunt, peregrinantes quoque cum illis, & onera ferentes, quaſi ſerui, aut potius quaſi iumenta eſſent. immania enim geſtant pondera. Lex Mahumeti, eiuſque cultores non pro ſeruis ſed pro belluis mulieres habent.

Mulieres pro ſeruis.

Naturâ imperans non habent. Et infra. *tanquam idem ſit naturâ Barbarus & ſeruus*. Si ſeruus omnino eſt τῶν πρός τι, quæ ſimul ſunt, & non ſunt; quomodo poteſt eſſe, vbi non eſt dominus? An Barbari, non quidam, ſed omnes ſerui ſunt; & ſerui quidem habitudine, naturâque, non actu, & conditione; ſerui autem naturâ, & habitudine Græcorum: apud quos duntaxat, prudentiæ, & conſilij verè participes, inuenitur id, quod eſt aptum naturâ ad imperandum. Itaque ſimul

Serui quî eſſe poſſunt ſi non ſunt domini apud Barbaros.

ſunt naturà, & tempore ſerui Barbari, ac domini Græci, ad quos illi referuntur, licet non eodem ſint loco: quo ſanè pacto ideſt tempore, & naturà, non loco oportet eſſe ſimul, quæ inuicem referuntur.

Vna tantùm eſt prima ſocietas apud Barbaros. Laudat quiſque ſuos naturaliter.

Societas ipſorum eſt ſeruæ, & ſerui. Ergo apud Barbaros vna eſt tantûm prima ſocietas, quę eſt maris, & fœminæ. nam quæ eſt domini, & ſerui apud eos eſſe prorſus non poteſt, qui non habent dominum, & imperantem naturà.

Barbaricę genti æquum eſt &c. Euripidis verba ſunt ex Iphigenia in Aulide. Quum autem naturale ſit unumquemq; ſuos laudare, Græci potiſsimum hoc faciunt. Etiam apud Platonem in Menexeno legitur oratio Aſpaſiæ de laudibus Athenienſium.

TEXTVS IIII.

*

Ipſa Domus.

|

PARS SECVNDA SECVNDI CAPITIS.

De Domo: Domus primæ, & domus in vniuerſum definitiones.

Ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο, &c. Tex: ix. & x.

ARGVMENTVM TEXT. IX.

Quaſi definiens ex materia domum primam; declarat conſtare eam ex duabus expoſitis ſocietatibus, coniugali, atq; dominica: tum Heſiodi teſtimonio confirmat, quodam carmine hanc fidem facientis; in quo carmine poſuerit ille bouem pro ſeruo, quia ſit bos, uel alia ſimilis bellua pauperibus loco ſerui.

[a] Ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν, οἰκία πρώτη. [b] καὶ ὀρθῶς Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας [οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.] [c] ὁ γὰρ βοῦς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστι.

[a] Ex his igitur duabus ſocietatibus domus prima cōſtat. [b] & rectè Heſiodus carmine cecinit: *Ædes principiò, vxoremque, bouemque aratorem.* [c] bos enim pro ſeruo eſt pauperibus.

b. Hoc idem carmen Heſiodi citat & eodẽ modo interpretatur Auctor Oecon. lib. 1. cap. 2. quod carmen legitur in principio ij. libri operum & dierum.

EXPLANATIO.

Domuũ modi & ſpecies.

DOMVS quædam propriè, quædam impropriè. Earum, quæ propriè dicuntur, aliæ ἁπλῶς, & perfectæ; aliæ κατά τι, & imperfectæ. Perfectarum rurſus aliæ perfectæ tantùm, & primæ; aliæ perfectiores; aliæ perfectiſsimæ. Domus impropriè nominantur, quom ſolitarii homines habitant, vel vir, vel mulier, ſine ſocietate vlla domeſtica ob paupertatem, aliam'ue aliquam cauſam: quales non ſolum extra vrbes, ſed etiam in vrbibus multi reperiuntur. aptiori enim vocabulo cellæ, & heremi nuncuparentur.

Domus impropriè appellatę.

Domus

Domus κατάλι, & imperfectæ ſunt omnes illę, in quibus cernitur vtralibet expoſitarum ſocietatum, aut dominica, aut coniugalis; & ea vel ſola, vel ſimul cum tertia non adhuc expoſita, quę paterna nominatur. Huiuſmodi fuerunt cunctę domus Romanorum, antequam illi vicinas fœminas raperent: & ſunt omnes cœlibum, ſeu omnino, ſeu poſt nuptias maneant in cœlibatu, & ſeu filios habeant ſeu minime. carent enim altera ex ſocietatibus neceſſarijs, nimirum coniugali. Tales etiam ſunt omnes Barbarorum domus, in quibus non eſt naturâ imperans; & omnes pauperum, ſeruos non poſſidentium. nam quanuis bos eſſe pauperibus pro ſeruo dicatur; non tamen abſolutè implet ſerui miniſteria. Domum primam, & perfectam vocamus eam, quæ cōtinet ambas ſocietates primas, ac neceſſarias. Siquidem duarum potiſsimum rerum causâ inſtituta eſt domus; primùm ſalutis, & vtilitatis eorum, qui in vnam habitationem conueniunt; deinde perennitatis prout illam aſſequi poſſumus, & hac de cauſa procreationis liberorum, in quibus quodammodo ęternitatem nanciſcimur. Proinde etiam perfectiorem appellamus domum, in qua liberi iam ſunt ſuſcepti, & paterna ſocietas iuncta. Perfectiſſimam autem, cui pręter hęc adeſt pecuniarum, & inſtrumentorum ad omnem vitę vſum ubertas, & copia. Hic de prima domo, quę tamen ſimpliciter, ac perfecta domus eſt; loquitur Philoſophus: quandò (ex textu iij.) partes, & elementa prima, ac minima ciuitatis quæruntur. [a] Iure igitur conſtare eam ait ex duabus ſocietatibus: quarum vna procreationis, altera ſalutis gratia iungitur. Atque eſt hęc quidem veluti definitio primę domus, à materia ducta: Domus prima eſt illa, quę conſtat ex duabus primis ſocietatibus, coniugali, & dominica. [b] Hoc autem, quia ſatis eſt notum, vno Heſiodi teſtimonio confirmat. qui Heſiodus in quodam carmine, loquens de domo, vxoris ſimul, bouiſque meminit. & ſanè per bouem ſeruum deſignauit: nam bos in pauperum domibus, pręcipuèq; agricolarum vicem ſerui pręſtat: quippe in opere ruſtico illorum eſt ſocius, ac miniſter. Eadem autem eſt ratio de boue, & de alijs iumentis, ac ſimilibus belluis, quibus homines ad opera ſibi conducibilia vtuntur. Partes textus tres. Prima proponit primę domus quaſi definitionem materialem. Secunda eam confirmat Heſiodi auctoritate. Tertia declarat quiddam, quod in hac auctoritate Heſiodi continebatur.

Domus κατάλι et imperfecta. *Domus prima & perfecta.* *Domus perfectior.* *Domus perfectiſſima.* *De qua domo hic Philoſophus.* *Definitio primæ domus.* *Partes textus.*

SCHOLIA.

Ex his igitur duabus ſocietatibus domus prima. Primæ ſocietates ſunt coniugalis, & dominica: ex quibus ſolis fit prima, & perfecta domus. Adiuncta ad has paterna non primam, & perfectam, ſed ſecundam, & perfectiorem domum facit. Diuitiæ tandem omnibus tribus accedentes faciunt perfectiſsimam. Ex quibus intelligitur, errare eos, qui primam domum ex coniugali, paternaque ſocietate primùm conſtitiſſe aiunt ſine vlla ſeruorum opera; deinde laboris ſocium bouem aſcitum, quo ad arandos agros vterentur. ſiquidem paterna ſocietas eſt poſterior dominica: & ſine illa perfecta domus eſſe poteſt; ſine auxilio ſeruili non poteſt: quod quidem auxilium præſtat vel homo, vel bellua, vel, vt aliqui dicunt, etiam inſtrumentum inanimum. quibuſdam enim valde egenis ligo deſeruit pro boue, aut quid aliud tale.

Aedes principiò, &c. Legitur hoc carmen in principio lib. ij. operum, & dierum. Docet ibi Heſiodus quæ habere patrem familias oporteat, rei ruſticæ operam daturum: atque hæc tria primo ſtatuit loco; domum, mulierem, bouem

Prima ſocietates, & prima domus. *Franciſcus Connanus lib. 5. comment. cap. 4. n. 3.* *Egidius de Regimine principũ pp. cap. 5.* *Vera interpretatio carminis Heſiodi, & dubitatio cõtra Philoſophum.*

uem aratorem; mulierem autem non acceptam matrimonio, ſed ære emptam, quæ etiam boues ſequi poſsit. Verba ſunt hæc.

> Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα,
> Κτητήν, οὐ γαμετήν, ἥτις καὶ βουσὶν ἕποιτο.

> *Sit domus in primis, mulierque, & taurus arator,*
> *Non nupta, aſt empta hæc, tua quæ iumenta ſequatur.*

Quæ verba exponens Ioannes Tzetzes, domum primùm quærendam ait, quoniam hæc & ipſum patrem familias, & omnia, quæ reponenda erunt, debeat continere: deinde ancillam, ideſt mulierem non ad liberos procreandos; ſed ad res villæ cuſtodiendas, atque aptandas. Valde igitur violenta eſt quæ hoc in loco, & in 2. cap. primi Oeconomici affertur Heſiodij huius carminis interpretatio; quod ante nos Leonardus Aretinus notauit: vanumque & inutile hac de cauſa argumentum, quod inde ſumitur ad confirmandam primæ domus ſubſtantiam. Niſi dicamus, ſpectaſſe Philoſophum noſtrum non ad id, quod voluit Heſiodus; ſed ad id, quod reipſa cecinit, numine diuino afflatus. hoc enim corripi Poetas, & factos Deorum interpretes, linguam, mentemque illis commodare, vt aliquando ſenſa eloquerentur, quæ ipſi non intelligerent, ſtulta credidit Antiquitas, de qua re Plato multis in locis. Sed hæc non ſunt Ariſtotelia. Non eſt tamen Ariſtoteli inſolitum, ſumere ex dictis aliorum eam tantum partem, quę ad ſuam ſententiam faciat, licet aliò dirigatur.

Declaratio præcepti Heſiodi. *Bos enim, &c.* Interpretatur poſtremam partem pręcepti Heſiodi. Prior enim ſocietas viri, & vxoris in eo eſt manifeſta: poſterior egebat declaratione. Quamobrem docet, Heſiodum, quum bouem aratorem dixit, ſeruum ſignificaſſe; atque hoc quidem congruenter: eſſe enim bouem pauperibus, prętertim colonis, quaſi ſeruum, & miniſtrum. *Ex P. Victorio.*

οἰκέτης, καὶ δοῦλος. *Bos pro ſeruo.* Gręcè ἀντὶ οἰκέτου. Differunt δοῦλος καὶ οἰκέτης, quod in ſecondo de Concordia Chryſippum prodidiſſe teſtantur Athæneus, & Explanator quidam Theocriti: nam eſt οἰκέτης ille, qui adhuc ſeruit ſeruitutem: δοῦλος autem etiam libertum ſignificat, atque, vt ait Ammonius miniſtrum, & ſubditum omnem. *Athæneus lib. 6. cap. 7.*

ARGVMENTVM. TEXT. X.

Definitio domus, quæ verè propriéque dicitur, in vniuerſum, ex genere, & duabus differentijs; quarum differentiarum vna ab efficiente, altera à fine ſumitur: atque huius poſterioris differentiæ confirmatio ex nominibus ὁμοσιπύοι, καὶ ὁμοκάποι, *quibus Charondas, & Epimenides perſonas eiuſmodi ſocietatis appellarunt. Eſt domus, quæ verè proprieque dicitur, ſocietas ſecundum naturam in quotidianum vſum conſtituta. Quam partem de vſu quotidiano confirmant appellationes Charondæ, & Epimenidis.*

[a] Ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκός ἐστιν: [b] οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ * ὁμοσιπύους. Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρὴς * ὁμοκάπους.

** ὁμοσιπύους Calcag. & alij quidam legunt: alij ὁμοσίτους: D. Thomas homoſyphices * In quibuſdã exemplaribus legitur ὁμοκάπνους.*

b. Huius Charonda & eius legum ſit etiã mentio infrà ſub exitu libri ij. & cap. 11. & 13. libri iiij.

[a] Quæ igitur in omnem diem conſtituta eſt ſocietas ſecundum naturam domus eſt: [b] quos Charondas quidem ὁμοσιπύους vocat, *quaſi ex eadem arca panem ſumentes*; [c] Epimenides autem Cres ὁμοκάπους *veluti veſcentes ad idem præſepium, & de eadem menſa.*

EXPLA-

EXPLANATIO.

Domus in uniuerſum cur, & quali definitione definiatur.

a. ſocietas.

In ſcholijs primi textus.

Societatis formę & modi.

Post Expositionem, & definitionem quandam primę domus, quę huius generis analogi prima forma eſt, atque, vt vocat in Scholis, primum analogatum; definiendum eſt ipſum genus tali definitione, quæ in ſingulas formas, illi ſubiectas, conuenire poſſit: qualis quidem eſt quæ hoc loco traditur. [a] Eſt autem in hac definitione genus ſocietas, quæ amplectitur & domum, & pagum, & ciuitatem, & alias omnes hominum, vt de ijs tãtùm in præſentia loquamur, communiones, & cœtus tam naturales, quam non naturales ſeu præter, ſeu ſupra naturam fuerint. Vocabamus ſupra naturam ſocietates, quęcunque afflatu diuino efficerentur vel ipſorum inter ſe hominum, vt cœnobitarum, & aliorum, quos coniungit diuinus amor in cultum, & venerationem creatoris; vel cum angelis; vel cum Deo. Pręter naturam verò dicebantur illæ, quibus aut cũ belluis agreſtibus; aut cum malis dæmonibus; aut cum alijs hominibus homines coniungerentur vel ſua ſponte, ideſt aut habitu, aut affectu, aut vſu vitioſo, & naturæ repugnante; vel vi externa. [a] Et ab his omnibus communionibus, ſeu ſocietatibus non naturalibus ſeparat domum, quæ verè, proprieq; dicitur, differentia hæc, *ſecundum naturam*, ſumpta à cauſa effectrice. [a] Altera, quæ à fine ſumitur, propoſita his verbis, *in omnem diem conſtituta*, ideſt in quotidianum vſum, ſeparat eandem domum non ſolùm ab alijs ſocietatibus remotioribus, verùm etiam à pago, & ciuitate: quæ quidem duę ſocietates, vt ex ſequenti textu, & ex primo & ex 16. liquet, in perfectiorem, nobilioremq; vſum, quàm ſit is, qui appellatur quotidianus, inſtituuntur. [b] Hanc poſteriorem differentiam confirmant vocabula, quibus Charondas, ciuis, legumlatorq; Catanæus, atque Epimenides Cretenſis, pari vterque notatione, homines, qui in eadem domo viuerent, nuncuparunt. [b] Nam Charondas ὁμοσιπύους eos nominauit, quaſi ex eadem arca panem ſumentes: eſt enim σιπύη arca panaria: Epimenides [c] ὁμοκάπους, quaſi veſcẽtes ad idem pręſepium, & de eadem menſa; nam κάπη pręſepium ſignificat. Hæc autem ad vſum quotidianum pertinent: ſuntq; actus quotidiani, & neceſſarij, ſumere cibum, ac veſci; item excalfacere ſe, ac ſomnum capere: quos duæ aliæ voces deſignant, pro ſuperioribus in quibuſdam libris ſubſtitutæ, nempe ὁμοσύπνους, καὶ ὁμοκάπνους, ceu tu eodem loco dormientes, & ad eundem fumum, ſeu ignem degentes dixeris. harum namque aliarum vocum poſteriores partes ſomnum, & fumum ſignificant. Prętermittitur hoc loco materia domus: tum quia ſine illa perfecta eſt definitio, explicans totam domus eſſentiam, & à reliquis rebus ſeiungens: tùm quia ſubindicari in fine materia videtur; vſus enim quotidianus ſocietates, & perſonas huiuſmodi requirit: tum quia ex ſuperiori textu etiam ſumere materiam poſſumus, ſi pro coniugali, & dominica ſocietates ſimplices ac neceſſarias dicamus. Textus habet duas partes. In prima (a) definitur generaliter domus, quę verè, proprieq; dicitur, ex genere, & duabus differentijs. In ſecunda (b c) appellationibus quibuſdam Charondę, & Epimenidis confirmatur poſterior illarum differentiarum.

Prior differentia ſumpta à cauſa efficiente. Altera differentia ſumpta à fine.

a ſecundum naturam.

a. in omnem diem conſtituta.

b. c.

Confirmatio differẽtię poſterioris.

b.

c.

σιπύη. κάπη.

Actus quotidiani & neceſſarij.

ὁμοσύπνοι. ὁμοκάπνοι. ὕπνος. καπνός.

Cur prętermiſſa materia in hac definitione.

Partes textus.

SCHOLIA.

Ex D. Thoma.

Differentiarũ, ex quibus cõſtituitur hæc definitio, rationes.

Quæ igitur in omnem diem &c. Omnis communio, ſocietaſque humana ad actus quoſdam dirigitur, tãquam ad ſuum finem. Humanorum autem actuum

quidam

quidam ſunt quotidiani, vt cibum, & ſomnum capere: quidam non quotidiani, vt mercari, bellum gerere. Atque hominibus naturale eſt, in vtroque genere actuum communicare inter ſe, & participare alium ab alio, inuicem ſe adiuuantes: Ad actus igitur hominum quotidianos, vt in ijs alius alium adiuuet, communicando inter ſe, & participando; inſtituitur ſocietas domeſtica: quæ hac de cauſa eſt nobis maxime naturalis.

In omnem diem. *Inomnem diem.* Ideſt ad actus, & vſum vitę quotidianum: vt prompta, & parata habeantur omnia, quæ ad eiuſmodi vſum, actusque pertinent.

Conſtructio. *Quos Charondas.* Non eſt, quo referamus pronomen, quos, niſi ad domum: quare aut per regulam relatiui tuendus eſt locus, aut eſt ἔλλειψις in oratione.

Charondas Catanæus. *Charondas.* Hic ex Catana vrbe Siciliæ oriundus, non ſolum ciuibus ſuis leges dedit, ſed etiam alijs ciuitatibus Italiæ, & Siciliæ, quę Chalcidenſium coloniæ eſſent: vt ſcribitur ſub exitum ij. horum librorum. Fuiſſe autem mediocrium facultatum ciuem traditur in cap. ij. iv. Et in 13. eiuſdem iv. recitatur quędam lex eius, paucorum ſtatui accommodata. Valerius lib. vi. cap. 5. Charondæ Thurij, & legiſlatoris mẽtionem facit: ſiue hic idem fuerit, ſiue alter. Thurij n. Calabriæ, Catana Siciliæ vrbs eſt: ſed tamen has prouincias ſolum interiacet fretum. *ὁμοσιπύους.* ὁμοσιπύους Faber vertit compenuarios: eſſe enim σιπύην, teſte Suida, ἀρτοθήκην, ideſt panariam thecam: pro qua ipſe penu dicit; & inde compenuarios. *Varia lectio.* Quidam ὁμοσύπνους legunt, in quibus eſt Calcagninus, ceu tu eodem loco dormientes dixeris. Alij ὁμοσίτους, ideſt conuictores, & vnà veſcentes. D. Thomas habuit in ſuo exemplari homotyphices: quam vocem, nihil ſignificantem, ipſe ſic interpretatur, *quaſi vnius pulmenti, quia communicant in cibo*.

Epimenides Cretenſis. *Epimenides autem Cres.* Huius Epimenidis Phæſti filij, tanquã prudentiſsimi, ac penè diuini viri, meminerunt Plato in primo, & in tertio Legum, & Plutarchus in vita Solonis. cui etiã Soloni ad leges condendas maximam opem tuliſſe teſtantur Suidas, & Apuleius in ij. Floridorum.

ὁμοκάποι. *Ὁμοκάπους.* Quædam exemplaria habent ὁμοκάπους, quędam ὁμοκάπνους. Priorem lectionem probarunt Faber, & Victorius. Ille vertit contubernales: nam κάπην tabernam, & diuerſorium ſignificare. Victorius ſic dici, quia cuncti eodem cibo vtãtur: eſſe enim κάπην cibum, vnde alimur: à quo nomine ductos καπήλους, qui latinè caupones ſunt, veteres grammaticos putaſſe, quòd vendant ea, quæ alendis nobis ſunt neceſſaria. Vetus interpres, D. Thomas, & Calcagninus legunt ὁμοκάπνους, quaſi ad eundem fumum, ſeu ad eundem ignem degentes dixeris. eſt enim καπνὸς fumus, & κάπνη caminus.

CAPVT III.

De Vico: Vici, & formæ eius primæ, ac maxime naturalis definitiones.

Ἡ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν &c. Tex. xj. ad xvj:

ARGVMENTVM TEXT. XI.

Definitio vici in vniuerſum, ex genere, & quatuor differentijs: quarum differentiarum vna à materia; altera à conſtitutionis gradu; tertia à cauſa efficiente, quæ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *repetenda eſt ex textu ſuperiori; quarta à fine ducitur. Vicus eſt ſocietas ex multis domibus, prima, & naturalis, in vſum minime quotidianum.*

Ἡ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη, χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη.

Quæ autem ex pluribus domibus ſocietas prima iungitur, vſus cauſâ non diarij, vicus eſt.

EXPLANATIO.

Ordo doctrinæ in analogis.

GENERA analoga ſunt domus, & vicus. In cap. ſuperiori, in quo de domo diſputabatur, definitum fuit genus poſt formam primam. in hoc, in quo de vico diſſeritur, ante primam formam definitur genus. Ex quibus intelligitur, in diſputationibus, quę de analogis fiunt, aliquando ipſa genera, aliquando primas earum formas primùm definiri, & conſyderari, non has ſemper primùm: vt declaraui cõtra Zimaram, & Albertum in principio ij. de Anima. Hoc quidem ſpectatur ſemper tam in analogis, quàm in vniuocis, vt inde capiatur doctrinæ initium, vnde facilius diſci poſſit. Verùm de toto ordine doctrinæ, & quomodo ſimplex, idemq; in omnibus, quomodo in ſingulis multiplex, & varius; diximus affatim ſub initium primi Phyſici. In * hac vici definitione adhuc ſumitur ſocietas pro genere. eſt enim, quemadmodum domus, ita etiam vici verũ genus ſocietas. * Sed non eſt vtrobique eadẽ materia: nam in domo ſimplices ſocietates, ex perſonis cõſtantes; in vico cõpoſitæ ex illis ſimplicibus, ideſt ipſæ domus materiæ proprię locum implent. * Adiungitur ad hęc, ideſt ad ſocietatem ex multis domibus, vox, *prima*, deſignans gradum compoſitionis, conſtitutioniſq; vici ex huiuſmodi materia. quippe ex domibus vici primùm conflantur; deinde ciuitates, quæ primùm ex

Partes definitionis.

* *Societas.*
* *Ex pluribus domibus.*
* *Prima.*

 vicis.

vicis. Atque hac quidem conditione, quia prior ſit, ſeiungitur vicus à ciuitate: ſicut ſuperiori, quia ex domibus eſſet, à domo ſeiungebatur; & genere, quoniam eſſet ſocietas, vtrique erat ſimilis. His addenda eſt tertia differentia, quę ſumitur à cauſa efficiente, repetendo ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, ex textu proxime antecedēti, vocem, *ſecundum naturam*: vt diſtinguātur vici à cœtibus latronum, ac pyratarum ſimul habitantium cum liberis, & vxoribus; ab alijsq; ſimilibus præter naturam ſocietatibus. * Nouiſſimo loco ponitur, quod finem deſignat, his verbis, *vſus cauſa non diarij*. & hoc rurſus ſeparat à domo vicum: nam vicus non quotidianam, ideſt non neceſſariam, & priuatam vtilitatem ſpectat; ſed publicam; &, quò minus neceſſariam, minusq; frequentem, eò magis perfectam, & magis nobilem. ** Vſus cauſa non diarij.*

SCHOLIA.

Domus origo vici, ciuitatis, reipublicæ.

Quæ autem ex pluribus domibus, &c. Docet Plato in lib. iij. de legibus, quo pacto ex domibus vici, & ciuitates oriantur. Cicero autē in primo Officiorum domum vocat principium vrbis, & quaſi ſeminarium reipublicæ.

Vſus, et actus, quò vicus ſpectat.

Vſus cauſâ non diarij. Non ſpectat vicus quotidianos, & priuatos vſus, & actus; ſed publicos, & rariores, qđibus quotidie non eſt opus. In vico nanque eſt quædam forma reipublicæ: ſunt item opifices variarum artium: &, ſi non tot, nec ita periti, vt in ciuitatibus; quorum tamen opera, quom indiguerit, vnuſquiſque vti poteſt. At menſa, & ignis, & reliqua, quæ ad vſum quotidianum pertinent; eiuſdem viciniç habitatoribus non ſunt communia; ſicut ſunt communia habitatoribus vnius domus.

Diarium.

Diarij. Sic verti ἐφήμερον. ſignificat autem hoc loco quotidianum, & quod in ſingulos fit dies.

κώμη.

Vicus eſt. τὴν κώμην latinè alij vicum dixerunt; alij pagum: Nos, quia Philoſophus infrà definiturus eſt ciuitatē, quòd ſit ſocietas è multis comis; hūc, vicum vertimus. Siquidem vici tam in vrbe eſſe poſſunt, quam extra vrbem; pagi non niſi remoti ab vrbe. Calcagninus vertit viciniam.

ARGVMENTVM. TEXT. XII.

Definitio formæ maxime naturalis, &, ob id, primæ ipſius vici, ex propria eius materia, origine, ac modo originis: adiunctis vocabulis, quibus nuncupati ſunt à quibuſdam homines illi, ex quibus materia, & tandem ſpecies hæc vici conſtat. Vicus maximè naturalis, &, ob id, primus eſt propagatio, ſeu ſoboles, ac veluti colonia ab vna domo profecta, à qua vna in multas exierunt, quum ea amplius capi non poſſent, qui ὁμογάλακτες, *ideſt collactanei à quibuſdam, & nati, natique natorum vocantur. Vel alijs verbis ſenſu eodem: eſt vicus, qui ex propagatione vnius domus in multas efficitur, in quas quidem multas, tanquam in colonias, ab illa vna exierunt, &c.*

[a] Μάλιστα δ' ἔοικε κατὰ φύσιν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι: [b] οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας.

[a] Maximè autem ſecundum naturam videtur vicus propagatio, ſeu ſoboles, ac veluti colonia domus eſſe: [b] quos quidam vocant ὁμογάλακτας, ideſt collactaneos, [c] natosque, & natorū natos.

Tracta ſunt hæc ex verbis Platonis in iij. de legibus paulo poſt principium: quanquam ille nec vicū, nec ἀποικίαν appellat.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Modi generationis vicorũ quot, & qui.

D v o b v s modis vici efficiuntur, quod etiam indicat Plato ſub initium iij. de legibus. [a] Aut.n. quum vna domo amplius capi non poſſunt, nati, & nati natorum, conſobrini, ſobriniq́; vt Cicero ait, *[Primo officiorum.]* in alias domos, tanquam in colonias, exeunt: vnde paulatim multæ fiunt domus; & tandem vicus exiſtit; conſtans ille quidem ex hominibus, præſertim liberis, qui omnes ſanguine cõiuncti ſunt, ac penè idem lac hauſerunt, ab eodem ſtirpis initio profecti, [b] quos ὁμογάλακτας, latinè collactaneos, & natos, natoſque natorum quidam nominant. Aut ſtatim è varijs locis homines, nullam inter ſe cognationem habentes, in vnum conueniunt ſimul habitandi gratia: illicque domicilia ſibi extruunt, iam tot numero, vt vicus nuncupari queat. Hic porrhò modus ſecundam formam vici facit: quæ etiam eſt naturalis; hominem nanq; homini natura conciliat: & ad ſocietatem, conuictumque nati omnes videmur. [a] Ille autem generat formam primam, & maximè ſecundum naturam. eſt enim maxime ſecundum naturam prolis generatio, & multiplicatio, vt annotatum eſt ſuprà, ſcribiturque in ij. de Anima: atque ob eam rem arctior, magisq́; naturalis eſt colligatio, & ſocietas propinquorum, quàm alienorum. [a] Hanc igitur primam, & maximè naturalem formam vici, quæ alteram patefacit; definit Philoſophus hoc in loco ex materia, materię origine, ac modo originis, adiunctis nominibus, quibus nonnulli vtebantur ad eam materiam ſignificandam. [a] Etenim materia propria huius formæ vici ſunt domus cognatorum eo numero, & ſitu, quæ vicum poſſint conficere. [a] origo huius materiæ eſt prima illa domus, à qua iſtæ profectę ſunt. [a] modus originis; vt profectę ab ea ſint tanquam colonia; & profectę quidem, quia tot homines capi illa amplius non poſſent. Cuncta hęc deſignauit Philoſophus aptè his duabus vocibus ἀποικία οἰκίας. [a] quarum vocum primam ego tribus reddere tentaui, nimirum propagatione, ſobole, & colonia: nec tamen ſatis vim illius expreſſi. ſignificat enim nunc Philoſopho ἀποικία non ſolùm, quæ dixi, verumetiam multitudinem domorum tantam, atque talem inter ſe ſitum habentium, vt vici nomen mereantur. Sed opponet quiſpiam: vocabulum, ἀποικίαν, ideſt coloniam, propriè ciuitatem, quæ à matrice ciuitate deducta ſit, ſignificare: quapropter malè vſurpari detorquerique hoc in loco ad domum, & pagum, pręſertim pro genere, & in definitione poſitum; in quę cõueniunt, ſintq́; adhibenda maximè propria ex Ariſtotelis pręceptis. Huic dubitationi ſatisfactum eſſe arbitraremur, ſi reſponderetur: vocabulum iſtud, licet deſignet noſtro tempore propriè ciuitatem, tamen initiò fortaſſe à domo, habitationeq́; ad ciuitatem fuiſſe traductum. dici.n. ἀποικίαν, quaſi ἀπὸ τῆς οἰκίας exitum; & migrationem. Verùm & in hac definitione ἡ ἀποικία, vt ex ſuperioribus liquet, eſt genus materiale, non formale, ideſt à materia, non à forma definiti tractum. huiuſmodi autem genera nõ ęque proprijs ſignificari vocabulis neceſſe eſt, atque ea, quæ a forma ducuntur: & quum in ijs ſubaudiri oporteat vera genera, ſi modò verę futurę ſunt definitiones; exponi etiam debent, quemadmodum nos iſtud expoſuimus in exitu argumenti, & quemadmodum ſimile genus, uocabulo uocis notatum in definitionibus nominis, & verbi ſub initium libri de Interpretatione expoſuerunt Ammonius, & alij Explanatores: ἀποικία.i. vicus ἐκ τῆς ἀποικίας; vox.i. nota ex voce. [a] Eſt autem hic vicus, vicus ex propagatione, & tan-

Margin notes (left): a. — Primo officiorum. — b. c. — a. maxime ſecundum naturam. — Suprà ad tex. 5. & in ij. de Anima text com. 34. — a. & iii. — a. ἀποικία οἰκίας. — a. domus. — a videtur ἀποικία. — a. ἀποικία. — a. domus.

Margin notes (right): Vici formæ Secunda, & naturalis. Prima & maxime naturalis. — Definitio primæ formæ vici. — Dubitatio de vocabulo ἀποικία. — Solutio. — Genera materialia & formalia. — Locus ex primo de Interpretatione.

& tanquã colonia, non ſimpliciter, ſed vnius domus; à qua vna in multas exierunt, qui ὁμογάλακτες, & nati, natique natorum à quibuſdam appellantur. [b] Quæ vocabula, ὁμογάλακτες, & natos, natoſque natorum adiunxit Philoſophus: vt ex ijs ſimul confirmaretur, hanc formam vici eſſe maximè ſecundum naturam: ſimul quaſi alteram definitionem traderet itidem ex materia, & nominibus, talem; Forma prima vici eſt illa, quæ conflatur ex hominibus, quos ὁμογάλακτας, tanquam eodem lacte altos, & natos, natoſq; natorum appellant. [a] Hęc autem omnia oſtendunt, quom οἰκίαν nominat hoc loco Philoſophus, non loqui eum de prima domo, de qua ix. textu loquebatur. neque enim primæ domus, ſed perfectioris, & perfectiſſimæ ſunt ἀποικία, & ὁμογάλακτες, & nati, natique natorum. Partes textus duæ. Prima (a) habet definitionem primæ formæ vici, ex materia, origine, & modo originis. Secunda (b c) adiungit vocabula, quibus nuncupati ſunt à quibuſdam homines illi, qui ſunt materia huius formæ: & penè tradit alteram definitionem ex materia, & nominibus.

Altera definitio prima forma vici. — *b.* — *a. domus* — *Partes textus.*

SCHOLIA.

Vicus ἀποικία.

Propagatio, ſeu ſoboles, & veluti colonia. Qui vult exempla huius rei, quomodo vicus ſit ἀποικία, & quomodo ab vna domo, quum ea amplius capi non poſſint, exeant in multas; legat ſacram Geneſim, & inſpiciat domos colonorum noſtrorum. Hunc autem locum expreſsit Cicero in primo officiorum libro: quemadmodum in explanatione annotaui.

ὁμογάλακτες.

Ομογάλακτας. Hoc nomine tradidit Philochorus appellatos olim fuiſſe, qui poſtea γεννῆται, ideſt generis, & gentis eiuſdem ab Athenienſibus dicti ſunt, non ratione quidem cognationis, & ſanguinis, ſed propter familias in curias diſtributas: de qua re Suidas in verbo γεννῆται. At Philoſophus hic vim, & etymon vocabuli magis ſpectauit.

Natiq; & natorum nati.

Natoſque, & natorum natos. Verba ſunt Homeri in xx. Iliados.

Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Quem locũ Virgilius ſic expreſsit in iij. Aeneidos, vt Macrobius annotauit. *Lib. v. Saturnal. cap. 3.*

Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

Plato quoque ſic loquitur in iij. de legibus:

Εἰς τοὺς παῖδας, καὶ παίδων παῖδας.

ARGVMENTVM. TEXT. XIII.

Confirmatio definitionis proximè traditæ, per locum ab euentis: Nam cur ab initio regnatum ſit in ciuitatibus, & adhuc regnetur in gentibus, ſola hæc cauſa afferri poteſt; ſi vici ſint ἀποικίαι domuum; quarum domuum propria, propter cognationem, regia gubernatio, vicorumque, quatenus hi domuum ἀποικίαι ponuntur, à domibus per vicos defluxerit primùm ad ciuitates, quæ ex vicis coaluerunt, deinde ad gentes, quæ ex ciuitatibus. Locus principalis, ab euentis. Loci impliciti; ab adiunctis, à materia, à proprijs, à cauſis.

Διὸ

[a] Διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις. καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. [b] ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. [c] πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου: [d] ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι, [e] διὰ τὴν συγγένειαν.

Etiam hęc ſumuntur ex eodem loco Platonis, & ad hac alludit Philoſophus infrà in cap. ij. lib. iij. vbi de quinta regni ſpecie loquitur.

[a] Quapropter & primùm regnabantur ciuitates, & nunc etiam gentes: [b] ex regię nanque gubernationi ſubiectis coiuerunt. [c] in omni enim domo regnat ille, qui eſt maximè ſenex; [d] itaque & ἐν ταῖς ἀποικίαις, in colonijs, *ideſt in vicis inde propagatis,* [e] propter cognationem.

Eliciũ ex hoc tex. Regiam gubernationẽ in domibus, & vicis primæ formæ à natura eſſe: in ciuitatibus autem initio, & poſtea in gentibus à cõſuetudine extitiſſe.

EXPLANATIO.

Breuis ſententia huius textus.

In qvavis domo regnat is, qui eſt maximus natu: ſanè quia oẽs ſanguine, & charitate deuincti ſunt. quare & vici primæ formæ, quos ἀποικίας, ideſt propagationes, ſoboles, colonias, vnunquemque vnius domus, eſſe diximus; ob eandem cauſam cognationis eundem morem ſeruant, vt in vnoquoque ſit regia gubernatio. Ex vicis autẽ primę formę, primis vtique, & maximè naturalibus, neceſſe eſt primas ciuitates extitiſſe: ex quibus poſtea, per vnius vel colonias, vel victoriam, conflatæ gentes. hęc igitur cauſa fuit, nec alia fortaſſe afferri poteſt, cur in primis illis ciuitatibus regiam gubernationem delegerint; & nunc etiam regnetur in gentibus: nempe conſtitutę ſunt illę primæ ciuitates ex hominibus, qui regio imperio aſſueti erant, id eſt ex vicis primæ formæ. ex quo intelligitur probè definitam fuiſſe hanc primam formam vici in proximo textu. Hæc eſt ſententia huius loci, quę vberius ita explicabitur.

In ciuitatibus ab initio regia gubernatio & quomodo.

a. [a] Regia gubernatio inſtituta eſt ab initio in ciuitatibus, vt vnaquæque ſub regis imperio eſſet. [a] Ab initio autem, gręce τὸ πρῶτον, vel rei, ideſt generaliter cuiuſq; ciuitatis, quom primùm quæque ędificatur; vel temporis, ideſt primo tempore, quo cõditæ ſunt ciuitates: atque hoc vel ſimpliciter in vniuerſo orbe, ſi principium temporis, & cœli hic Auctor nouiſſet, vt nouimus nos ex literis ſacris, & ſpiritus diuini afflatu; vel in aliqua regione, ac parte orbis, uaſtatis viciſſim aliquãdo eluuione, aliquando exuſtione, aliquando terræmotu, aliquando peſtilentia, aliquãdo bello, aliquando ſterilitate, rurſumq; reſtauratis alijs, & alijs mundi partibus, vt docent Ariſtoteles in exitu primi Sublimium, & Plato in Timęo, in Critia, & in iij. de Legibus. Prima interpretatio repugnat non ſolum veritati; nam vrbs Venetiarum, & alię multæ ſtatim, ac conditæ fuerunt, diuerſam à regia ſuſceperunt gubernationem, & imperium: ſed etiam uoci ἐβασιλεύοντο. pro hac enim βασιλεύοντο dixiſſet Philoſophus, ſi talis eſſet eius ſententia. Secunda interpretatio conſentit cum veritate; & quadraret aptè uerbis huius textus; modò cum doctrina Peripatetica conſentiret. Siquidem legimus in ſacra Geneſi, & apud Ioſephum, & Beroſum, in Henochia ciuitate, quę prima poſt mundum creatum condita eſt, Chaimum Protoplaſti filium regnaſſe; & in Babylonia Nemrodem; & in alijs alios. Tertia interpretatio ſola optimè conueniens cum oratione, & cum doctrina Peripateticorum, Platoniſque, etiam congruit cum hiſtoria. In Attica enim regione, Athenis exædificatis Theſeus rex imperauit: Palanteo Euander, & Romæ Romulus in Latio. Hoc igitur ſenſu dicamus, regnatum fuiſſe ab initio in ciuitatibus. [a] Secundum quas ciuitates etiam gentes ex ciuitatibus factę, ſingulæ

a. primum.

Cauſa vaſtitatum.

a. & nunc etiam gentes.

In gentibus regia gubernatio.

De cauſa ob quam ciuitates ab initio & ſecundum eas gentes reges habuerint.

In domibus eſt regia gubernatio.

ſingulæ quarum multas amplectuntur ciuitates, & loca; ſub regibus fuerunt. [a] Porrhò autem huius rei, cur, inquam, initiò ciuitates, & ſecundum eas, gentes reges habuerint; quam cauſam afferemus, niſi antea ſit conſtitutum, vicos primæ formæ eſſe ἀποικίας, vt poſuit textus ſuperior? Hoc verò conſtituto, cauſa eſt in promptu: quod ſic declaratur. [c] Domorum ritus, & propria quædam conditio hęc eſt, vt in quauis earum ὁ πρεσβύτατος, ideſt maxime ſenex, ſiue antiquiſſimus [c] ſit inſtar regis, & regio dominetur imperio: liberè omnia gubernet, & familiam, & res familiæ; ad communem ſpectans vtilitatem: libenter ab omnibus ei pareatur; qui in eo, quòd pareant, proſpici ſibi ipſis, ac cõmodis ſuis arbitrantur: tenente, ac moderante vtrinque cuncta ipſorũ inter ſe officia, ac munera nõ timore, ſed amore, & reuerentia. Amat ſenior iuniorem: amat vnà, & reueretur ſeniorem iunior. [d] ſanguine enim coniuncti ſunt: ſanguiniſq; coniunctionem charitas ſequitur: ex qua charitate, ac neceſſitudine naturali exoritur obſeruãtia, & ingenuus quidam pudor in minoribus erga maiores: dum naturam hominis non exuerint, ferinas, aut etiam peiores ferinis induendo, vt quidam aliquando ſolent. Hæc reuerentia, atque obſeruantia, qua iuniores teſtificantur cedere ſe grandioribus natu, prçſtantioresq; eos putare, vt quantum ætate, tantum virtute, ac prudentia proceſſerint: tum altera opinio, quòd viciſſim ab illis amẽtur, quos amant; quam opinionem res ipſa comprobat, magis enim etiam amantur tanquam opera illorum: hæ, inquam, opiniones, & hæc reuerentia obſequentes hos illis faciunt; perſuadentque, melius ſibi eſſe parẽre, quam imperare: quæ omnia ſunt regiæ gubernationis. [e] Et quanquam nomen ὁ πρεσβύταλος, quod latinis eſt maximè ſenex, vel antiquiſſimus, non ſolùm ſignificat maximum natu, ſed etiam maximè verendum, & honoratiſſimum: tamen hîc in prima ſignificatione accipi velim; quum videam in domibus iſtud obſeruari, & præcipue colonorum noſtrorum, quos ſpecula huiuſmodi rerum vocare ſoleo, vt maximus natu familiam regat, Rector (Regitore) hac de cauſa ab iiſdem colonis nuncupatus. Maximum autem natu intelligo non omnium omnino, qui in domo ſunt, ſed liberorum duntaxat, ex quibus domus conficitur. ſeruus enim, licet ponatur pars domus, inſtrumentum tamen eſt magis, quam pars: nec de prima domo hîc loquitur Ariſtoteles, vt in antecedenti explanatione annotauimus, ſed de perfectiori. Sic igitur regnat in vnaquaque domo antiquiſſimus, docente, & impellente omnes, qui partes ſunt illius domus, natura per ſanguinis coniunctionem, & per charitatem, ac reuerentiam, quæ ex ea cõiunctione naſcuntur. [d] Ergo etiam in vicis primis, maximeq; naturalibus, [d] quos poſitum eſt eſſe ἀποικίας, ſingulos domuum ſingularum; quum ſit in illis eadem cauſa, ideſt coniunctio ſanguinis, & ob eam charitas, ac reuerẽtia, quæ ipſam ſequuntur; neceſſe eſt ſimiliter regiam gubernationem naturâ exiſtere. Nec iſtud nobis ſolùm perſuadet ratio, eandem cauſam eodem effectu ſemper comitante, niſi quid impediat: ſed reipſa eueniſſe legimus in literis ſacris, quom genus humanum multiplicaretur propagareturque in domos, vicos, & ciuitates; eueniréque etiamnum aliquo modo in pagis noſtris videmus. quippe maximus natu in tota vicinia ſanguine coniunctorum ſummo in honore velut rex habetur; & ad eum, tanquam ad prudentiorem, præſtantioremque, deferũt omnes quicquid oritur inter ipſos diſceptationum, aut iniuriarum;

tum

a. quapropter.

c.

c. regnat.

Cauſa cur in domibus ſit regia gubernatio.

d. propter cognationem.

Quid hic ſignificet nomen πρεσβύταλος.

e. maximè ſenex.

In primis vicis eſt regia gubernatio & à qua cauſa.

d.

d. ἀποικίας.

tum ſi quæ fortè imminent pericula, ab eodem opem, conſiliumq; petunt; ille autem mulcet motus animorum, ſolaturque, & res componit. At in vicis ſecundæ formæ, qui non ſunt ἀποικίαι vnius domus, conſtantque ex hominibus non eiuſdem generis, & ſanguinis, ſed diuerſorum; deficiente eos naturali cauſa huius eventi, quæ erat cognatio; nec regiam quidem gubernationem adeſſe naturâ oportet. quòd ſi adſit, ex aſſuetudine adeſt; nimirum quia illi homines, ſinguli in domibus ſuis, regio imperio aſſueti fuerint, non ex natura. [b] Exiſtit in vicis primæ formæ, id eſt in vicis primis, & maxime naturalibus regia gubernatio ſecundum naturam: & [a] primas ciuitates, quæ ab initio conſtitutæ ſunt vel in toto orbe terrarum, vel in qualibet eius regione, ex vicis huius formæ eſſe conſtitutas, non modo eſt conſonum rationi, verùm etiam liquet ex hiſtorijs tum ſacris, tum prophanis: ergo [b] cœtus illarum primarum ciuitatum, ipſæque congregatę ſunt, & conſtitutæ [b] ex vicis, hominibusque, in quibus fuerat regia gubernatio ſecundum naturam. [a] Quicquid autem conſueuerunt homines facere, aut pati; id porrhò nullo alio impulſu, ex ſola conſuetudine faciunt, & patiuntur. quare homines, ac vici illi, ex quibus congregabantur, conflabanturque eiuſmodi ciuitates; quum regiæ gubernationi ex natura aſſueti eſſent, hâc quoque in ciuitatibus illis conſtituerunt, creatis regibus, quos ob ętatem, vitamque anteactam optimos, ac prudentiſsimos arbitrarētur. [a] Iàm igitur cauſa apparuit, ob quam ciuitates ab initio reges habuerunt, ſingulę ſingulos. Et hęc quidem cauſa multis gradibus continetur: quorum ſummum, & primum natura tenet; infimum, & proximum conſuetudo: tota autem progreſsio, vt paucis rem complectamur, eſt talis. In vnaquaque domo eſt regia gubernatio ſecundum naturam ob coniunctionem ſanguinis: & ob eandem, ac quia eſt in domo, eſt etiam in vicis primę formæ; quorum vnuſquiſque, ex textu proxime antecedenti, eſt ἀποικία, vnius domus, conſtans hac de cauſa ἐξ ὁμογαλάκτων, & natis, natiſq; natorum. quoniam verò in huiuſmodi vicis homines ſecundum naturam aſſueuerunt regiæ gubernationi; ex hac aſſuetudine extitit etiam regia gubernatio ab initio in ciuitatibus. Non ponimus autem naturam cauſam in ciuitatibus regiæ gubernationis, ſicut ponimus in domibus, & vicis primæ formæ: propterea quòd maior hominum multitudo ad ciuitatem conſtituendam eſt neceſſaria, quàm vt omnes ſanguine coniuncti eſſe poſſent, & ex vna domo migrare: niſi quidem tot anno ſuiueremus, quot uixiſſe primos illos patres ſacris literis proditum eſt. Et illis quoque temporibus ob hanc cauſam ciuitates conſtitutas eſſe ex hominibus vnius familię, ac regibus paruiſſe legimus. nec dubiũ quin naturâ hoc fieret tunc in ciuitatibus, quod poſtea, imminuto uiuendi ſpatio, fieri in vicis tantummodo naturâ potuit: ſiquidem ſola ſanguinis coniunctio huiuſce rei cauſam naturalem præſtat. [a] Ex ciuitatibus deinde natę gentes vel per vnius victoriam, quæ alias vicinas ſuperauerit, & quaſi in prouinciam redegerit; vel per colonias aut ciuitatum, aut pagorum, quas vna in vicina miſerit loca ſibi imperium retinens. his enim duobus modis gentes efficiuntur: aut alios vincendo, finitimos tamen; aut ſuos in coniunctam regionem mittendo. & vtroque modo qui reges ab initio ſingulis ciuitatibus dominabantur; in totas gentes imperium cœperunt; imperabantq; adhuc quidam ętate Philoſophi, & noſtra imperant. Quòd ſi aliquando reges non fuerint ijs ciuitatibus, quæ aut per miſſionem colonia-

In vicis ſecundi modi vtrũ ſit regia gubernatio & à qua cauſa.

b. regiæ gubernationi ſubiectis.
a. primùm.

Ciuitatũ primarum cõſtitutio ex quibus & qualibus.

b. coiuerunt.
b. ex regiæ gubernationi ſubiectis.
a.

a. Quapropter.

Cauſa, ob quã ab initio ciuitates reges habuerunt.

Cauſa regiæ gubernationis in domibus et vicis primi modi natura eſt, in ciuitatibus aſſuetudo; & quare.

In gentibus regia gubernatio, vnde et quomodo.

a. & nunc etiam gentes.

Gentium origo, & conſtitutio.

lonia-

loniarum, aut per bellum gentes efficiunt; ac nihilominus ſurgat in ijs gentibus primùm regia gubernatio: ob eandem cauſam hoc illis continget, ob quam ciuitatibus contingebat; nempe quia homines, aut maior pars eorum, ex quibus vnaquæque gens conſtat, huiuſmodi gubernationi naturaliter conſueuerint aut in vicis primę formę, aut ſaltem in domibus. Hæc ſunt, quæ in hoc textu ponuntur ad id confirmandum, quod in ſuperiori traditum eſt; aperiendamque cauſam, cur ab initio ciuitates, & ſecundum eas gentes regibus paruerint. Sed quod ſentimus, diſſimulare haud oportet: cauſa, & confirmatio hęc nō habent robur Ariſtotelium. Quid enim ſi aliquis hoc modo reſpondeat ad quęſtionem? maximè fieri æquum eſſe, pręſertim in initijs rerum, quod eſt maximè ſecundum naturam: eſſe autem maximè ſecundum naturam regium imperium; id quod & in xij. Diuinorum probatum fuerit; & teſtatum relinquat conſenſio omnium gentium, vnam tantùm primam cauſam, & vnum Deum cunctorum regem affirmantium, vt paulo pòſt dicturus eſt etiam in hoc libro Philoſophus. Hinc igitur euenire, vt ab initio in ciuitatibus, & ſecundum eas in gentibus hoc imperium extiterit. Partes textus duæ. Prima (a) habet principium confirmationis; regiam gubernationem, inquam, fuiſſe ab initio in ciuitatibus, & eſſe etiamnum in gentibus; cuius rei hæc ſola cauſa afferri poſſit, quòd vicus ſit ἀποικία domus. Secunda (b c d e) hoc ipſum declarat; ideſt conſtituto hoc, quòd vicus ſit ἀποικία, facile cauſam afferri, cur regia gubernatio ab initio fuerit in ciuitatibus, & ſit etiam nunc in gentibus: ſiquidem in omni domo regnari propter cognationem: & in vicis quoque propter eādem cognationem regnari, ſi vici ſunt ἀποικίαι domuum, vt ponitur: hinc itaque & ciuitates, quæ cōflantur ex vicis aſſuetis regiæ gubernationi; & gentes, quę ex ciuitatibus fiunt, regiam gubernationem ſuſcepiſſe.

Scopus huius textus. — *Iudicium de ijs quæ hoc textu continentur.* — *in exitu.* — *in textu 15. & 142.* — *Partes textus.*

S C H O L I A.

Regum gubernatio quā antiqua & cur.

Quapropter & primùm regnabantur &c. Liquet hoc ex hiſtoriis; ciuitates, gentesque primùm à regibus gubernatas. Trogus, cuius hiſtorias Iuſtinus in Epitomen contraxit, ſic orſus eſt:

Principio rerum gentium, nationumque imperium penes reges erat, quos ad faſtigium huius maieſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat: populus nullis legibus tenebatur; arbitria principum pro legibus erant.

Et hoc quidem quod Trogus ait, regum conſtitutionem legum inſtitutioni anteuertiſſe, ſcribunt etiam alii; & inter alios M. Cicero in ij. officiorum; & Cornelius Tacitus in iij. Annalium. cum quibus conſentit Plato in iij. de legibus paulò poſt initium. Cur reliquas gubernationes ciuiles regia ſit antegreſſa, traditur hìc à Philoſopho hæc cauſa, deſumpta ex eodem loco Platonis in iij. de legibus: quòd qui primi homines ad communicandas, participandasq; inuicem vtilitates vitæ non quotidianas vnum in locum congregabantur, ſocietatesque iungebant, quæ ſocietates, congregationesque ciuitates, & gentes appellatæ ſunt; uiuere cuncti ſub regio imperio conſueti forent in domibus, & vicis primæ formę. Et ad hanc causā altera adiungetur in cap. 13. libri iv: nēpe homines illos, ex quibus primùm ciuitates ſunt conſtitutæ, paucos fuiſſe; quocirca à pau is etiam, regibusque gubernari facilius tuliſſe. Quidam neceſsitatem iniuriæ repellendæ regum prius creandorum cauſam fuiſſe inquiūt: vt ne ab hoſtibus externis vniuerſi; ne'ue inopes ab iis, qui maiores opes haberent, opprimerentur. E' quorum numero Tacitus loco paulò antè citato ita ſcribit.

Vetuſtiſ-

Vetuſtiſſimi mortalium nulla adhuc mala libidine, ſine probro, ſcelere, eòque ſine pœna, aut coercitione agebant: neque præmijs opus erat, quum honeſta ſuopte ingenio peterentur: & vbi nihil præter morem cuperent, nihil per metum vetabantur. At poſtquam exui æqualitas, & pro modeſtia, ac pudore, ambitio, & vis incidebat; prouenere dominationes, multoſque apud populos æternum manſere: quidam ſtatim, aut poſtquam regum pertæſum, leges maluerunt. Et Cicero in ij. Officiorum. *Mihi quidē nō apud Medos ſolùm, vt ait Herodotus, ſed apud etiam maiores noſtros fruendæ iuſtitiæ cauſâ videntur olim bene morati reges conſtituti. nam, quum premeretur initio multitudo ab ijs, qui maiores opes habebant; ad vnum aliquem confugiebant virtute præſtantem: qui, quum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate conſtituenda ſummos cum infimis pari iure retinebat. quum id minus contingeret, leges ſunt inuentæ &c.*

Locus Herodoti eſt in primo libro hiſtoriarum eius. At hi cauſam attulerunt, nō cur prius regia dominatio, ſed cur ſimpliciter dominatio fuerit inſtituta in ciuitatibus. Omne enim ciuile imperium hoc ſpectat, & ad hoc primò inſtitutum eſt, vt ius retineretur, iniuria propulſaretur & à ſingulis, & ab vniuerſis. Nos, niſi fallimur, veriſsimā in exitu explanationis cauſam attigimus. *Imperij ciuilis in vniuerſum cauſa finalis.*

Et nunc etiam gentes. Quæ ſit differentia inter gentem & ciuitatem, diximus in explanatione, tangiturque à Philoſopho infrà in cap. primo. ij & in 4. vii. libri. Fortaſſe tamen hîc per gentes, vt annotat P. Victorius, intelligit propriè Philoſophus Barbaras nationes; quæ vſque ad ipſius tempora ſub regum imperio permanebant; Græcorum vrbes eiectis regibus ſe in libertatem vindicarant. *Gentis vocabulum.*

Ex regiæ nanque gubernationi ſubiectis coiuerunt. Ex ſubiectis regiæ gubernationi, interpretatur P. Victorius, ex iis locis, qui in poteſtate vnius erant, ideſt ex domibus: Calcagninus, ex primis illis ciuitatibus regiæ dominationi aſſuetis: D. Thomas, ex iis hominibus, qui in domibus, & vicis primæ formæ regio imperio gubernabantur. Et coiuerunt, conflatæque ſunt, Calcagninus inquit, gentes ex iis ciuitatibus: cæteri ciuitates, & gentes ex domibus, & vicis primæ formæ, ſiue ex hominibus, qui in illis erant. *Verborum expoſitio.*

In omni enim domo regnat &c. Regnat in omni domo, non quia propriè in domo ſit rex, aut propriè regium imperium; hæc enim ad ciuitates, genteſque attinent; non ad domos: ſed quoniam ex auctoritate, beneficentiaque, vt infrà declarabitur, pater eſt ſimilis regi, regioque more filios gubernat. Hic autem eſt ſatis inuenire in domibus regiam gubernationem patrum in filios: licet fortaſſe non ſint regiæ, qua illi vxores, & qua ſeruos regunt. ſunt nanque nati, & nati natorum, qui è domibus in alias domos tanquam in colonias exeunt; non ſerui, aut vxores patrum familiâs. Et in hac quidem regia gubernatione patrum in filios continetur patria poteſtas: de qua dicam loco oppurtuniori. *Regna in domo quemodo.* *tex: 142.* *infrà in ſcholijs tex: 140.*

Itaque & in colonijs. Certum eſt coloniarum nomine ſignificari hîc vicos primæ formæ, ob cauſam expoſitam in textu antecedenti. *Vici primæ formæ nomine coloniarum.*

Propter cognationem. Ex æquo hæc cauſa eſt, vt & in domibus, & in vicis primæ formæ exiſtat regia gubernatio, quemadmodum in explanatione declaraui. *Cauſa cõmunis, vt in domibus, et in vicis primæ formæ ſit regia gubernatio.*

ARGVMENTVM. TEXT. XIIII.

Alterius duorum effatorum in textu proximè antecedenti adhibitorum, quod erat, Regnare in quauis domo eum, qui ſit maximè ſenex; confirmatio ab Homerj teſtimonio in ix. lib. Odyſſeæ, vbi de Cyclopum domibus loquitur, veluti argumento à minori: exorientiſque contra cum Homeri locum dubitationis, cur non æque dicat de vicis, & ciuitatibus; oppreſſio ex eiuſdē Homeri conſilio; qui voluerit fabula, atque imagine Cyclopum vitam, moremque habitandi priſcorum hominum nobis repræſentare. Locus principalis, ab auctoritate. Loci adiuncti, à minori, à fine.

Καὶ τοῦτ' ἐστὶ ὃ λέγει Ὅμηρος: [b] θεμιστεύει δὲ ἕκαστος παίδων, ἠδ' ἀλόχων. [c] σποράδες γάρ: καὶ οὕτω τὸ ἀρχαῖον ᾤκουν.

d. Plato in Protagora & in iij. de legibus & alibi.

Homerus in ix. Odyſſea. Hanc eandem auctoritatem Homeri citāt Ariſtoteles in exitu x. ad Nicom. & Plato ſub initium iij. de legibus.

[a] Et hoc eſt, quod dicit Homerus, [b] *Iura dat quiſque natis & vxoribus.* [c] ſparſi namque: [d] & ſic antiquis temporibus habitabant.

EXPLANATIO.

a. & hoc eſt.

[a] SVMPTVM eſt proximo in textu, domorum adminiſtrationem eſſe regiam; & regnare, qui antiquiſſimi ſunt: ex qua ſumptione cætera ſunt deducta. Hanc igitur ſumptionem [a] confirmat in præſentia Philoſophus teſtimonio prudetiſſimi poetæ Homeri: qui in ix. Odyſſeæ de Cyclopibus inter alia hęc ſcribit. [b] *Solet ius dicere quiſque Coniugibus, natiſque ſuis.* Quòd ſi Cyclopes, gens immaniſſima, & magis feræ, quam homines, hunc tamen ritum à natura, & humanitate, vt ex ſuperioribus liquet, manātem, eâdem ipſa natura cogente, in domibus ſuis ſeruant; regnatque in vnaquaque earum, qui eſt maximus natu, hoc enim ſignificat θεμιστεύειν, ideſt iura dare natis, & vxoribus: multò magis ſeruabunt illum homines mitiores, qui ratione, & diſciplina naturā adiuuant. Dicet fortaſſe quiſpiam, trahi argumentum non à minori, ſed à ſubiecto, & prima ſubiecti forma. Oſtendi enim, hunc ritum eſſe maximè ſecundum naturam ex eo, quòd Cyclopes, qui naturâ, non ratione vixiſſe fingantur, eum coluerint. At cauendum, ne ſequatur, ſi qui naturâ contra rationem uiuunt, morem iſtum retinent; abijcere eum alios, qui ratione naturam temperant: cæteroqui interpretatio eſt haud ſpernenda. Inducit autem hæc Philoſophus nō quòd ipſe putet, aut Homerum putaſſe credat fuiſſe Cyclopas: ſed vt palàm faciat, ſecum cōſentire de hoc pronunciato maximum, celebratiſſimumq; poetam; qui ſub fabula, ac perſona Cyclopum, doceat regnare, in ſua quemque domo, qui ſit maximus natu, etiam apud magis ſylueſtres, & magis inconditos homines. [c] Verùm dubitabit aliquis cōtra hunc locum, & hoc teſtimonium Homeri. nam ſi apud Cyclopas Homerus ait regnaſſe in quauis domo, qui eſſet maximus natu: cur non ſimiliter ait, apud eoſdem, in ciuitatibus regnatum, aut ſaltem in vicis? quum tamen primo poſito de domibus, vt liquet ex textu antecedenti, alia ſequantur de vicis, & ciuitatibus? quinimò ait contrarium: ſcribit enim ibidem, non ſe mutuò curare Cyclopas, nec conciones conſiliarias, nec leges habere.

a. quod dicit Homerus.

b Iura dat etc.

Prima expoſitio de loco argumētationis.

Altera expoſitio.

Cuiuſdā dubitationis ſolutio. Philoſophi & Homeri propoſitum.

Dubitatio cōtra Philoſophum, & Homerum.

c. ſparſi enim.

τοῖσιν δ' οὔτ' ἀγοραὶ βουληφόροι, οὔτε θέμιστες:
οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι.

Concilium ijs nullum forenſe eſt, nullaque iura:
Nilque hos aliena negotia tangunt.

Reſpōſio Philoſophi. Cyclopum fabulæ ſignificatio. Priſcorum hominum vita & mores. Habitationes hominum primū diſperſæ, deinde cōiunctæ.

Et reſpondet Philoſophus huic dubitationi: Voluiſſe Homerum in Cyclopibus vitam, moreſq; barbaros, & agreſtes priſcorum hominū deſcribere; quos è terra natos hac de cauſa, vt tangitur etiam in cap. 6. ij. horum librorum, multi dixerunt, Poetæ præſertim. [d] Hunc autem inter reliquos morem priſcos illos homines habuiſſe, vt diſperſi, diſſeminatique per agros, non vnum in locum congregati, quod poſtea factum eſt, habitarent; tradunt hiſtoriæ tam profanæ, quàm ſacræ; atque rationi quoque eſt

d. & ſic antiquis &c.

maximè

maximè conſentaneum: ſiquidem primùm veriſimile eſt, varias paſſim caſas, & tuguria conſtructa fuiſſe, vnoquoque ſibi propriè prouidēte; deinde metu ferarum, mutuiq; adiumenti, ac miniſterij, tum ad neceſſitatem, tum ad voluptatem, causâ, collata in eundem locum, & propinqua, continentiaq; erecta ædificia. [c] Vt igitur hunc morem Poeta nobis repræſentaret, introduxit Cyclopas ſparſim habitantes:

Vicorū & ciuitatum cauſa prima rationem finis habentes.

c. ſparſi enim.

> Ἀλλ' οἵγ' ὑψηλῶν ὀρέων ναίουσι κάρηνα,
> Ἐν σπέσι γλαφυροῖσι.
>
> *Soli habitant cæcum ſed in altis montibus antrum.*

Quom autem ſic habitatur: nec ciuitates: nec vici eſſe poſſunt. vt enim ſit aut vicus, aut ciuitas; neceſſe eſt habitationes aliquo modo coniunctas eſſe. Quapropter de ſolo domorum regno loquutus eſt ibi Homerus; non de vicorum, aut ciuitatum.

Partes textus duæ. Prima (a b) confirmat propoſitum auctoritate Homeri. Secunda (c d) dubitationem cōtra eum locum Homeri exorientem ſoluit. *Partes textus.*

S C H O L I A.

Et hoc eſt. Regnari, inquam, in domibus ab ijs, qui ſunt natu maximi.

Quod dicit Homerus, Iura dat &c. Hoc eodem teſtimonio Homeri vtitur Plato in iij. de legibus, & penè ad idem propoſitum, nempe vt confirmet, regiè, & ab iis ſemper, qui ſunt ætate prouectiores, domos gubernari: ita ſtatuens, fuiſſe hoc initium omnis diſciplinæ ciuilis, atque reipublicæ. Exiſtimat etiam Cyclopas apud Homerum eſſe imaginem priſcorum, ſylueſtriumque hominum: quod nos admonuimus. hoc tantùm intereſt, quòd hominum illorum, qui nouo ſeculo rudem, & ſylueſtrem ante conditas ciuitates vitam degebāt, Plato mores ſimpliciſsimos, modeſtiſsimos, iuſtiſsimos fuiſſe inquit; nos barbaros, & crudeles, quales Homerus Cyclopum fingit. Ariſtoteles ſub exitu x. ad Nicomachum citat alio hæc carmina Homeri, accuſans publicas leges; quæ nihil de educatione, nihil de ſtudiis, & diſciplina ciuium iuberent: ex quo viueret vnuſquiſque, proſpiceretque priuatim familiæ ſuæ, prout ei liberet, more Cyclopum. Id verò ſi conquerebatur Ariſtoteles de ſuis legibus; quantò iuſtius conquereretur de noſtris, ciuilibus, & municipalibus?

Locus Homeri de Cyclopibus. *Priſcorum hominum mores.* *Leges publicæ reprehenduntur.*

Sparſi enim. Subaudiendum eſt, Cyclopes habitabant. Malè autem D. Thomas hæc refert ad ſuperiora, dicens ideo regium imperium à domibus, & vicis permanaſſe ad ciuitates; quia diuerſi vici ſunt tanquam ciuitas diuiſa in diuerſas partes; & priſcis temporibus habitabant homines diſperſi per vicos, nō congregati in vnam ciuitatem. P. Victorius penè vt nos. *Verborum expoſitio.*

Et ſic antiquis temporibus habitabant. Legimus in ſacra Geneſi, antiquos patres diſperſè habitaſſe, paſtoritiam vitam agentes: & ne Abrahamum quidem, & Lothum, nepotem eius ex patre, diu commorari ſimul potuiſſe. Verùm familias ingentes vnumquemque eorum habuiſſe filiorum, & nepotum, & pronepotum, & vxorum, & concubinarum, & ancillarum, & ſeruorum; quas regio more gubernarent: vt aliquando Abrahamus ex ſola familia ſua, imò ex ſolis vernis decem & octo ſupra tercentos armauerit; quibus perſecutus eſt, viciq; Chodorlahomorum, & alios tres reges. Etiam hiſtorici Latini, & Græci, qui nationum, & populorum origines explicarunt, vt Scytharum, Aegyptiorum, Athenienſium, Trogus, Herodotus, Plutarchus, & alii aliorum; hunc modum habitandi primis cuiuſque regionis incolis tribuunt, quod & Plato facit in iij. de Legibus, & in Protagora.

Priſcorum hominum quæ fuerit habitandi, viuendiq; ratio.

ARGVMENTVM. TEXT. XV.

Alterius effati textus decimitertij (ideſt quòd ciuitates ab initio, deinde etiam gentes ſub regibus fuerint) confirmatio ab euentis, & ex conſenſu cõmuni omnium hominum, aientium in Dijs eſſe regium imperium nulla alia de cauſa, niſi quia ipſi reges habuerint partim vſque ad tempora Philoſophi, partim antiquis. Hanc autẽ fuiſſe cauſam oſtenditur ex genere: nanque vitas, actiones que ſuas homines Dijs affingunt. Et hoc rurſus confirmatur ex ſimili, vel ex minori: quoniam formas ſuas ſimiliter homines Dijs affingant. Loci principales, ab euentis, & à teſtimonio. Loci adiuncti, à genere, à ſimili, à minori.

[a] Καὶ τοὺς θεοὺς δὲ διὰ τοῦτο πάντες φασὶ βασιλεύεσθαι. [b] ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν ἔτι * νῦν, οἱ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐβασιλεύοντο: [c] ὥσπερ δὲ καὶ τὰ εἴδη ἑαυτοῖς ἀφομοιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ τοὺς βίους τῶν θεῶν.

** Additur καὶ in cod. Victor. ἔτι καὶ νῦν.*

[a] Et in Dijs ob hãc cauſam omnes eſſe aiunt regium imperium; [b] quoniam ipſi quoque, alij quidem etiam nunc, alij autem priſcis temporibus regio imperio gubernabãtur; [c] quemadmodum verò & formas, ſic & vitas Deorum ſuis ſimiles homines fingunt.

EXPLANATIO.

In Dijs regiũ imperium tripliciter. Iupiter Deorum atq; hominum Rex. Deus & Dea vnaquaq; Rex & Regina.

[a] Diis regium imperium conſtanti ore omnes homines tribuunt. quippe & inter illos vnum quendam regnare: & nobis hũc ſanè primum; deinde verò alios regia poteſtate, ac more præeſſe. Sic à Poetis Iupiter Deorum, atque hominum rex, rex Apollo, rex Neptunus, & reliqui ſimiliter Dij, Deæque reges, ac reginæ nominantur. [a] Huius autem communis conſenſionis nihil aliud cauſæ afferre poſſumus, niſi hoc, [b] quòd ipſi homines reges habuerunt, alij quidem noſtra adhuc ætate, alij antiquis temporibus. Quapropter quum nihil effici ſoleat ſine cauſa; multoq; minus, ſi quid eodem ſemper, vel ab omnibus tenore efficiatur: conſenſionem iſtam cunctarum gentium, in tribuendo Dijs regio imperio, firmum teſtimonium putare oportet propoſiti enũtiati, huius, inquam, quòd homines regibus aſſueti fuerint & præſenti, & anteactis ſeculis. [c] Cæterùm homines, hoc more, modoque viuendi ſuo adductos, dediſſe Dijs regiam gubernationem, confirmatur per locum à genere, ſeu à toto: nanque actiones, vitaſque Deorum in vniuerſum ſimiles ſuis homines fingunt. [c] Et hoc rurſus oſtenditur ex ſimili, vel ex minori: nam [c] formas etiam humanas affingunt Dijs: quòd ſi formæ affinguntur; [c] ſimiliter, ac multò magis actiones affingendæ ſunt. Hæc eſt huius textus reſolutio. Quòd ſi te compoſitio, & paucis verbis comprehenſa ſententia magis delectat; hanc accipe: Quemadmodum formas ſuas homines Dijs attribuunt; ita ſuarum vitarum, & actionum modos: propterea, quum ipſi, alij quidem priſcis ſeculis, alij verò vſque ad hæc tempora regibus aſſueti fuerint; inter Deos regium

Argumẽtatio ab euentis.

A teſtimonio.

A genere.

A ſimili.

Breuis ſententia huius tex: per compoſitionem.

a.

a. ob hanc cauſam.

b.

c. ſic et vitas Deorum.

c. quẽadmodum verò & formas etc. ſic & vitas &c.

c. formas ſuis ſimiles.

c. ſic & vitas.

regium imperium ſtatuerunt: nec huius cunctarum gentium cõſenſionis quicquam aliud cauſæ inueniri poteſt.

Partes textus tres. Prima proponit conſenſum omnium hominum de regio Deorum imperio. Secunda addit cauſam eiuſmodi conſenſus comprehenſam in enuntiato, cuius nunc confirmatio quæritur. Tertia oſtendit eſſe hanc veram cauſam illius communis conſenſus. *Partes textus.*

SCHOLIA.

In Dijs eſſe regium imperium. Tres expoſitiones huius loci indicaui: vnam, quòd Dij regem habeant: alteram, quod ſummus Deorum ſit hominum Rex: tertiam, quòd aliis quoque Diis in homines ſit ius ac imperium regium. ſiquidem verbum βασιλεύεσθαι tam regem eſſe, quàm ſubeſſe regi ſignificat. Earum expoſitionum prima eſt melior, quàm alij etiam attulerunt. Sed loquitur Philoſophus de Diis ſuis, & de ſuis hominibus. nobis enim vnus eſt Deus, à quo omnia facta ſunt, & ex cuius nutu pendent, conſeruantur, perficiunturque omnia. *Regiũ in Dijs imperium.*

Alij quidem etiam nunc, alij autem priſcis temporibus. Hæc verba reſpondent verbis illis textus XIII: *primùm regnabãtur ciuitates, & nunc etiam gentes.* Qui autẽ non ætate Philoſophi, vt Græci, ſaltem priſcis temporibus ſub regibus fuerunt. *Verborũ conſideratio.*

Sub regio imperio erant. Regium imperium, & regem, & regnare propriè hîc accipito; non, vt in duobus textibus ſuperioribus, ex quadam ſimilitudine. *Vocabula quadam.*

Formas ſuis ſimiles fingunt. Formas hominibus ſimiles habere Deos antiqui putarunt, aut finxerũt: quod liquet ex priſcis illis Theologis, Poetiſque, Orpheo, Homero, Heſiodo. Hanc opinionem amplexi ſunt Anthropomorphitæ hæretici, ex hoc ipſo nomen habentes, quòd formam humanã Deo aſcriberent. Sed in libris ſacris Dei manus, & ora, & cætera membra leguntur ad eius vires, actioneſque ſignificandas, & ſuggerendas mentibus noſtris: quæ ſine eiuſmodi adminiculis diuinam lucem omni corpore, omnibus partibus, omni varietate & rei, & temporis, & loci carentem, ipſæ, his omnibus aſſuefactæ, & permixtæ, attingere non poſſent. *Forma & membra humana Deo attributa.*

Sic & vitas. Quales formę Diis tribuebantur; tales etiam actiones, & vitæ, quæ illis formis conuenirẽt, tribui debebant. Quom formam dico, exteriorem ſpeciem, ac figuram intelligo. Et probabilior ſanè fuit aſſertio de vitis, quàm de formis ſimilibus. quippe actionum quædã eſt ſimilitudo; nulla formarum: vt reuera creatus eſt homo ad imaginem, & ſimilitudinem Dei non externa cute, ſed intimis animæ viribus, & principiis actionum. Porrho Plato in exitu ij. libri de Republica valdè reprehendit hunc morem attribuendi Diis ſine vllo diſcrimine formas, vitas, actiones humanis ſimiles: & Poetas, auctores, cultoreſque eius maximos maximè inſectatur; docens quam cautè in huiuſmodi rebus verſari debeamus. *Actiones, & vita humana potius, quam forma Dijs attribuenda.*

*

CIVITAS.

CAPVT IV. V. VI.

De ciuitate, eius eſſentia, cauſis, ac fructu maximo.

Definitio Ciuitatis. Cap. iiij. tex. xvi.	*Differentiæ, quæ in proxima definitione ſubaudiebatur, ideſt quòd ciuitas ſit, et exiſtat naturâ, demonſtratio. Caput v. textus xvij.*	*Fructus ampliß. ſocietatis ciuilis. Cap. vi. tex. xxviij.*
*	*	*

Caput IIII. Textus xvi.

ARGVMENTVM TEXT. XVI.

Definitio ciuitatis ex genere, & quinque differentijs: quarum differentiarum prima à materia ſumitur; ſecunda à forma; tertia à cauſa efficiēte, quæ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, vt item in vici definitione, repetenda eſt ex definitione domus, & continuò demonſtranda; quarta à cauſa finali prima, ob quam ciuitas initium habuit; quinta ab vltimo fine, qui poſtea acceſſit, perficiens, & conſeruans eam. Ciuitas eſt ſocietas ex multis vicis, perfecta vſque adeò, vt omnis ſufficientiæ ſummam in ſe habere dici poſſit, atque naturalis, conſtituta quidem viuendi, permanens autem bene viuendi cauſâ.

[a] Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος, πόλις, [b] ἤ δὴ πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας, [*] ὡς ἔπος εἰπεῖν, [c] γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, [d] οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν.

[a] E multis autem vicis ſocietas perfecta eſt ciuitas, [b] quæ nimirum omnis ſufficientiæ, vt verbo dicam, ſummam habet, [c] conſtituta quidem viuendi cauſâ, [d] permanens autem benè viuendi.

[a] in Ald. et Victor. apponit μὲν, ὡς ἔπος μὲν εἰπεῖν. [*] in Ald. deeſt vox. μὲν. Vide quæ ſcribuntur in cap. 4. & 6 lib. iij. d. quare etiā infrà tex. 28.

E X P L A N A T I O.

Ciuitatis perfectio.

[a] Ex multis domibus ſocietas prima vicus erat: ex multis autem vicis perfecta ſocietas eſt ipſa ciuitas. [b] perfectam dico non quodammodo, & in ſua ſpecie, quemadmodum vicum, & domum; ſed ſimpliciter in toto genere ſocietatum: [b] quæ omnis αὐταρκείας ſummam, [b] vt vno dixerim verbo,

a. b. b. omnis ſufficientia ſummam habet. b. vt vno dicam verbo.

verbo, ideſt totum id, quod per ſe vſibus noſtris eſt ſatis, contineat; nec quicquam in ea deſyderetur illarum rerum, quæ pertinent ad vitam humanam. [a] Vici ſunt materia proxima ciuitatis. * Perfecta ſocietas formam deſignat. nam & genus, quod ſocietas eſt, ſumitur à forma: & huiuſmodi perfectio, quæ expleat cumulatiſsimè humanæ vitæ indigentiam, eſt differentia, & ratio formalis ciuitatis. Proinde ex hac adiuncta generi, etiam ſine alijs, definitio confici poſſet, à reliquis ſocietatibus, vt eſt natura, & conditio definitionum formalium, ciuitatem ſecernens, hoc modo: Ciuitas eſt ſocietas perfecta, continens in ſe omnia, quæ faciunt ad bene, beateque viuendum. Quòd ſi cauſas quoque, hanc perfectionem efficientes, addideris, nempe leges, & ęquitatem, quæ ciuitatis ſunt vincula, vt in iiij. paradoxo Cic. ait, dixeriſque, ciuitate eſſe perfectam ſocietatem legibus, æquitateq; continentē omnia, quæ faciunt ad bene, beateq; viuendum; habebis rationem, ideſt formam ciuitatis omnibus numeris abſolutam, atque explicatam. Quas quidem cauſas prętermiſit hoc loco Philoſophus vel quia comprehenduntur in ipſo perfectionis effectu, ſubindicatæ illis uocibus, *habens ſummam omnis ſufficientiæ*; uel quia in hoc primo Politico materialia diligentiùs perſequitur, quàm formalia, vt initiò admonui. Si quis verò itidem ex ſola materia, vt ex ſola forma, conſtitui, diſtinguique ab alijs ciuilem ſocietatem putet, planè fallitur, ignorans diſcrimen, quod eſt inter formales, materialeſque definitiones. Nam qui ait ſocietatem ex multis vicis conſtantem; nondum ciuitatem ait. oportet.n. eſſe tot, ac tales; non ſolum multos. nec eſt ciuitas omnis conuentus, omnis'ue congregata vnum in locum multitudo: quia eſſe poſſet illa multitudo ferorum, immanium, fugitiuorum, latronum; ex quibus nullo modo conficitur ciuitas. Quapropter materiali differentiæ ſaltem adiungenda eſt formalis, hoc eſt perfecta ſocietas, quæ habeat ſummam ſufficientię ad humanam vitam. At hîc, vt pleniſſima definitio exurgat, aliæ etiam adijciuntur. Subaudienda enim eſt primùm per repetitionem ex definitione domus, vt etiam in vici definitione repetebatur, quæ à cauſa efficiente ducitur; ideſt ſecundum naturam, ſeu naturalis. Hanc quia ſtatim multis argumentis Philoſophus eſt demonſtraturus; reliquit ſubintelligendam, repetendamq; ex ſuperioribus. [c] Et huic ſuccedit, quàm pręſtat cauſa finalis; cuius gratiâ conditæ ab initio ciuitates ſunt. conuenerūt nanque homines initiò vnum in locum ad habitandum; cinxeruntque illum mœnibus; & pactiones quaſdam, legeſque fecerunt tum vt ſe à feris, aſperioribuſque alijs hominibus tuerentur; tum vt haberent viuendi mutua ſubſidia. Conſtituta ergo [c] primùm fuit hæc ſocietas cauſâ viuendi. [d] Deinde vbi iam, qui ea continebantur, uiuere poterant, tutique erāt ab iniurijs externis: tum demum, excluſa neceſſitate, ſapientiores, intentis animis, & ad honeſtatem, iucunditatemq; conuerſis, alium finem conſpexerunt longè meliorem, expetibilioremque, vt non ſolùm victuri eſſent, ſed etiam fœliciter, beateque vitam traducturi, ſi mores formaſſent, & ad virtutē direxiſſent partim legibus, partim educatione, partim diſciplina. Hac itaque norma ciues ſuos inſtituere, & leges condere cœperunt. Fuitque hoc poſtea vinculum ciuitatum, quod eas conſeruauit, conſeruatque. Alioquin, vti omnes homines procliues ſunt ad ſuas quiſque commoditates, voluptateſq; comparandas, etiam per iniuriam aliorum; vtque ſunt omnes tum ad iram proni, tū varijs ingenijs, & inconſtantibus; frequen-

a. è multis vicis.
** ſocietas perfecta.*
Materia. Forma.
Definitio formalis.
Definitiones formales & materiales.
Legum & æquitatis vis in ciuitate.
Cur Philoſophus leges, & æquitatem in hac definitione prætermiſerit.
Definitio materialis.
ex Cic. in 4. paradox.
Cauſa efficiens.
c.
Cauſa finalis.
c. quidem. d. d. autem.
Finis vltimus ἐπιγιγνόμενος.

frequenter, diſſoluto cœtu, ſi ad internecionem ſe non cæcidiſſent, ſaltem vertiſſent ſolum, & alij aliò commigraſſent. quod declarat eleganter Protagoras apud Platonem. verùm cum frequenti commigratione prior fortaſſe finis, qui eſt viuere, retineri poteſt: poſterior non poteſt, qui eſt beatè viuere, & cum affluentia omnium bonorum. Ergo [c] nata ciuitas, vt viuamus; [d] permanet, conſeruaturque vt benè viuamus. quod ſignificant verba illa Philoſophi, γενομένη, conſtituta quidem viuendi causâ, οὖσα, exiſtens autem, & permanens beneuiuendi. Paucis verò in rebus duos fines inuenies, quemadmodum in ciuitate: quorum vnus ſit cauſa finalis rei efficiendæ; alter, hoc multo excellentior, ipſi iam factę accedat, & ſupercreſcat, ἐπιγινόμενος Gręcis dictus. Et hoc etiam perfectioni atteſtatur. Quamobrem continetur quodammodo hic finis, & hæc vltima differentia in ſecunda, quæ erat de perfectione; & in hac illa. Omnium porrho harum quinque differentiarum, ex quibus definitio iſta conficitur; tertia, communis ciuitati cum domo, & vico, ſeparat eam à cunctis ſocietatibus pręter naturam: alię quatuor ipſam diſtinguunt etiã à vico, & à domo. Et huiuſmodi quidẽ eſt definitio ciuitatis, quam tradit Philoſophus hoc in loco, omnes omnino illius cauſas, & principia cùm generationis, tum permanentiæ partim patenter, partim implicitè continens.

c. d.

Duo fines in paucis rebus, quorum vnus ſit cauſa finalis, alter finis ſuperueniens.

Differentiarũ huius definitionis vſus.

Qualis hæc ciuitatis definitio.

S C H O L I A.

Definitiones ciuitatis. Definitio huius loci, de qua etiam in libro iij.

E multis autem vicis &c. Explicat latè Philoſophus infrà in cap. 4. & 6. lib. iij. omnes partes, & elementa huius definitionis. Ac tandẽ duo capita facit: quorum vnum eſt ſocietas familiarum, & vicorum: alterum eſt ſocietas beneuiuendi causâ. His duobus reliqua contineri docet. nam & viuere dirigi ad id, quòd eſt bene viuere: & beneuiuere eſſe beatè, honeſteque, ideſt ex virtute viuere: & hanc ſolam vitam in honeſtis collocatam actionibus eſſe perfectam, ac ſeipſa cõtentam, omnis ſufficientiæ ſummam in ſe comprehendentem: vbi autem viuitur ex virtute, honeſteque, ac beatè; ſanè viui ſecundũ naturam; & portum eum teneri, in quem natura ipſa ducit. Non eſt definitio, ſed initiũ definitionis illud, quod legitur in principio lib. iij: ciuitatẽ eſſe ciuium multitudinẽ quandam. continet enim, & deſignat tantum, non explicat materiam, & formam ciuitatis. Auctor Oeconomicorum in primo cap. primi, Ciuitas eſt, inquit, domorum, & regionis, & τῶν χρημάτων multitudo tanta, quanta eſt ſatis ad bene uiuendum. Aperuit ille ſolùm materiam remotam, & ſummum finem; additis tamen inſtrumentis: quæ inſtrumenta nunquam exprimuntur in definitione; indicantur duntaxat, & continẽtur aliquãdo in cauſa formali, vt hoc in loco, quom dicitur, *ſumma omnis ſufficientiæ*; aliquando in materiali; aliquando in efficiente. In ij. de Republica Plato ſic definit ciuitatem: Ciuitas eſt multitudo hominum vnum in locum ad habitandum congregatorum, vt communicent, præſtentque vicisſim alius alij eas res, quibus ad vitam eſt opus. At hæc definitio Platonica multo inferior eſt quam noſtra. Genus, & formam non explicat: propriam materiam tacet: præcipuam illam differentiam formalem, à ſumma, & apice totius ſufficientię ductam, vix attingit, certè non complectitur: tandem è duobus finibus eum, qui maxime eminet, & in quo beata vita poſita eſt, prorſus prætermittit. Niſi quis dicat expoſitionem quandam nominis, non definitionẽ ciuitatis afferre tunc Platonem voluiſſe. quòd libenter damus. Scimus enim virum illum omni maieſtate humana ampliorem hæc omnia, quæ ibi relinquere videtur, tum in eodem, tum alijs in locis commonſtraſſe, ac docuiſſe.

Definitio quędã ex princip. tertij.

Definitio ex prin. Oecono.

Definitio ſumpta ex ij. de Repualica Platonis.

Perfecta: τέλειος. Aretinus vertit cõfectam: Calcagninus collectam. Malè. nam potiorem partem definitionis obſcurant, & tollunt.

Verſio.

Omnis

Vocabulum ſufficientiæ.

Ciuitas cõſtat ex vicis et hominibus multis.

Ex D. Thom.

Acciaiolus hic, at Egidius lib. iij de Regim. Princip. pp. cap 5.

An habeat ſummam oĩs ſufficientiæ

Omnis ſufficientiæ, ideſt τῆς αὐταρκείας ſummam habet. Sufficientiæ uox Latino ſermone parum trita: à ſcholis tamen recepta eſt tanquam aptiſsima ad exprimendam αὐτάρκειαν. nam id, quod eſt ſatis, & vbertas non æque cogitationem implent. At ſi ſummam habet ciuitas omnis ſufficientiæ; neceſſe eſt conſtare eam ex multis, vicis & hominibus, à quibus ſubminiſtrari vniuerſa, quæ ad vitam opportuna ſunt, poſsint. Sed dubitant quidam de ueritate propoſitionis. Omnem enim ciuitatem aliis quibuſdam ciuitatibus indigere, aliarumq; quarundam cõmercio neceſſariè vti, quod ſi ei denegaretur, incolumem diu non permanſuram. Ex quo inferunt, ciuitates, quod ad hanc ſufficientiã attinet, eſſe vicis ſimiles: ſolumque regnum reuera habere id, quod ad vitam humanam, eſt ſatis; vt quemadmodum ex multis uicis ciuitas conficitur, ita ex multis ciuitatibus regnum confici oporteat, ſi commodè, & facilè ſuppeditari nobis debet omnium rerum, quas natura deſyderat, vbertas, & copia. Quaſi verò vllum regnum, vt ipſi etiam regnum vocant, omnino reperiatur, cui neceſſarij mercatores non ſint ad res vrbium cùm regni, tum exterarum importandas, & exportandas. Quod vero præſtant mercatores in coniunctis vrbibus, quarum vnus eſt dominatus, idem præſtabunt in diſiunctis. Nec ſufficientia ſanè ciuitatis hoc requirit, vt omnia in eius regione naſcantur, & fiant; ſed vt omnia habeat aut ibi nata, factaque, aut aliunde importata. Quamobrem Plato in ij de Republica ſecundum agricolas, & artifices, qui parent ea, quæ naſci, fieriq́ue domi poſsint; neceſſarios mercatores pronunciat, inuehitque ipſos in ſuam illam primam, ac maxime naturalem ciuitatem, quam veram, & ſanam fore ait.

Regnum an et quomodo habeat ſummã ſufficientiæ.

Mercatorum vſus.

Verſio.

Vt verbo dicam: ὡς ἔπος εἰπεῖν. Vt ita dicam verterunt Leonardus Aretinus, & P. Victorius. qui Victorius hoc addi ait à Philoſopho tanquam ſe corrigente, ac verito ne plus dixerit, quàm veritas patiatur. Acciaiolus vertit *vt ſummatim dicam*. Ego eum imitatus *vt verbo dicam.* nam in hac vna dictione *ſumma omnis ſufficientiæ*, omnia continentur. & omnia quidem comprehendit ciuitas, quæ requiruntur, vt penitus contenta ſit vita humana: licet tam multa ſint, quàm multa eſſe ait Victorius.

Ciuitatũ bona & fines.

Conſtituta quidem viuendi cauſa, permanens autem &c. Cauſa prima efficiens ciuitates eſt natura, & inſtinctus naturalis, quemadmodum diximus. quia enim homo naturâ eſt animal ciuile, quod deinceps confirmabitur; quanquam etiam nihil indigeremus mutuo auxilio, nihilominus ob appetitũ ſimul viuendi, humanæque ſocietatis, quem natura nobis ingenerauit, congregaremur in eundem locum ad habitandum. Ex eiuſmodi appetitu naſcitur primum bonum, & primus finis, cuius causa naturaliter homines congregantur, iunguntq́ue domicilia; nempe voluptas, quam ex conſuetudine, communioneque vitæ inter ſe capiunt. Verùm hæc voluptas finis quidem aliquis, & bonum ciuitatum, vel potius congregationum, & cœtuum dici poteſt; cauſa finalis non poteſt. datur enim magis à natura nobis vt incitamentum, & illecebra (quibus nominibus ad efficientem cauſam reducitur) verorum finium; quàm ſit verus finis, & vera cauſa finalis. Porrho autem veri fines, quorum gratia ciuitates conduntur, & ob quos etiam iſtam voluptatem, inſtinctumq́ue eam antecedentem hominibus natura tribuit; duo ſunt: viuere ſimpliciter, & bene viuere. Viuere ſimpliciter nõ poſſumus, niſi & nos, noſtraq́ue, quibus opus habemus, tueamur; & quæ nobis deſunt ad victum, & ad cultum paremus. Quom igitur initiò homines, vt ſcribit Plato in Protagora, diſperſe habitantes à feris laniarentur; vt ſuæ ſaluti proſpicerent, congregari in vnum, vrbesq́ue condere cœperunt. Et Cicero in ij. officiorum. Hanc, inquit, ob cauſam maximè, vt ſua tenerentur, reſpublicæ, ciuitateſque cõſtitutæ ſunt. nam etſi duce natura congregabantur homines; tamen ſpe cuſtodiæ rerum ſuarum vrbium præſidia quærebant. Primùm itaque hoc nomine conditæ ſunt ciuitates viuendi causâ, quaſi ſocietates quædam bellicæ, ideſt συμμαχίαι, hoc enim vocabulo vtitur Philoſophus infrà in cap. 6. libri iij. aduerſus feras, & aduerſus homines iniuſtos, atque immanes, qui nos, noſtraque violare, & rapere vellent. Deinde verò conditæ ſunt, vt facilè, copioſeque pararentur, quæ vnicuique deeſſent ad

Voluptas conſuetudinis & cõmunis vitæ.

Viuere ſimpliciter

Tueri ſe & ſua.

Permutare & cõparare quæ ſũt neceſſaria.

victum, & cultum humanum. Quam alteram partem cauſæ condendarum ciuitatum ad viuendum ſimpliciter, explicans Plato in ii. de Republica ſic ſcribit. *Fit ergo ciuitas, quemadmodum ego arbitror, proptereaquòd nemo hominum ſit, qui ſibi ſit ſatis, ſed multis vnuſquiſque indigeat: quamobrem alius alium quum aſſumeret, & alius vſus gratiâ, quia multis egerent, multi in vnam habitationem congregati ſunt, ſocii, adiutoreſque mutui futuri in impertiendis ſuis, & accipiendis alienis.* Harum duarum rationum, ex quibus viuere ſimpliciter cauſa fuit, vt vrbes ædificarentur, reſpublicæque cõſtituerentur, priorem nominare cuſtodiam poſſumus; poſteriorem permutationem. Totum verò id, quòd ex his conſtat, quòdque à Philoſopho noſtro, qui finem ſpectat, ſignificatur hac dictione, *viuendi cauſâ*, vocat Plato locis citatis, reſpiciens ad initium, indigentiam, & neceſsitatem. vnde etiam in Lyſide declarat, Deum, iniecto hominibus neceſsitatis vinculo, continere, ac trahere eos, vt, velint, nolint, mutuas ſocietates cùm iungere, tum conſeruare cogerentur. Talis in ſumma eſt primus finis, quem præcipuè voco cauſam finalem: quandò & ob eum tantùm initiò ciuitates conditæ ſunt: &, niſi ipſe oſtenderetur, nuſquam conderentur. In hoc verò, illis iam conditis, refulſit alter, multò præſtantior: qui cauſa eſt, non ſolùm vt fiant, ſed etiam vt permaneant, ac cõſeruentur ciuitates, ἐπιγινόμενος à nobis dictus, proptereaquòd priori accreuerit. Et hunc poſteriorem finem vocat Philoſophus noſter bene viuere, Plato iuſtitiam. Bene uiuere interpretabitur ipſe Philoſophus in 6. cap. lib. iij. vt expoſitum eſt etiam multis aliis in locis, præſertim in primo Rhetorico, & in primo ad Nicom. agere, viuereque honeſtè, ſiue ex virtute, ac demum beatè: in qua beata vita omnia bona cumulatiſsimè comprehenduntur; quod demonſtratum eſt in Moralibus. Quamobrem infrà in tex: xxviii. pronunciabit Philoſophus primum ciuitatis cõſtitutorem maximorum bonorum cauſam fuiſſe, nempe iuſtitiæ, & prudentiæ, & virtutum omnium, actionumque, & rerum, quæ uirtutibus comitantur: quas quidem virtutes ſine ciuitate, hoc eſt ſine rectis legibus, rectaque inſtitutione aſſequi nemo poſſet, anteuertentibus, ſequentibuſque aliquo pacto ſeſe inuicem ciuitatis conſtitutione, & uirtute. nam vt hæc fuit, quæ prudentia, & iuſtitia, præclariſsimis ſui partibus, ciuitatem temperauit: ita naſcitur, manatque eadem perfectè per inſtitutionem, & leges à recta forma ciuitatis. Fœlicitatem autem, & virtutem intellige non ſolùm actualem, verùm etiam ſpectatiuam. ſiquidem dirigitur in vtranque earum ciuilis ſocietas, vt declarabitur in libro vij. Et hunc finem beneuiuendi conſentit Plato, qui cum iuſtitiam appellat, eſſe ἐπιγινόμενον, ideſt superuenientem, & accreſcentem iam conditæ ciuitati, quemadmodum diximus. Itaque in ij. de Republica, quum primam illam, naturalemque ciuitatem, ab indigentia naſcentem, ex agricolis, paſtoribus, artificibus, mercatoribus, cauponibus, mercenariiſque conflaſſet, hæc ſubiungit: Vbinam tandem, in hac ciuitate iuſtitia erit, & cui ſimul innata, & inſita earum rerum, quas conſyderauimus? fortaſſe in mutuo quodam harum ipſarum rerum vſu & quæ ſequuntur. D. quoque Thomas exponens verba illa, *permanens autem beneuiuendi*: Ex conſtitutione, inquit, ciuitatis euenit vt homines non ſolum viuant, quod ſibi ab initio propoſuerunt, ſed etiam vt bene viuant: proptereaquòd illius legibus dirigatur vita humana ad virtutem. Rectè: niſi quod non temere hoc fit, ſed ad normam, quam in explanatione diximus, comparentis huius finis, qui eſt bene, beateque uiuere. Quoniam verò hic finis ἐπιγινόμενος eſt præſtantiſsimus: ideo Philoſophus in 6. cap. iij. oſtẽdet nec uiuere ſolum, nec ſimul viuere, nec tueri ſe, & ſua, nec communem vtilitatem in permutationibus, & commerciis, nec iuſtitiam in ijſdem, & abſtinere ab iniuria; ſed bene beateque uiuere, in quo & illa, quæ dicta ſunt, & omnia alia bona comprehenduntur, eſſe ciuitatis finem. nec pugnant inter ſe hæc duo loca, vt credere aliquis poſſet.

Benè viuere.

Primo Rhetor. cap. 5. primo ad Nicom. cap. 4.

Ciuitas & virtus ſeſe viciſſim ſequuntur.

Hic finis ciuitatis eſt ἐπιγινόμενος.

Vnde hic ſolus dicatur finis ciuitatis in iij. & conciliatio horũ locorum.

Textus XVI.

Differentię, quę in definitione proxime tradita ſubaudiebatur, demonſtratio.

CAPVT V.

Differentiæ, ſeu conditionis illius, quæ in proxima definitione ciuitatis ſubaudiebatur, repetebaturq́; ex domus definitione, ideſt quòd ciuitas exiſtat, & ſit naturâ, demonſtratio,

Διὸ πᾶσα πόλις φύσει &c. Textus XVII. ad XXVIII.

SCHOLIVM.

EXISTERE, eſſe'ue aliquid naturâ eſt naturam habere pro cauſa efficiente. Porrhò autē quarum rerum natura eſt cauſa efficiens; aliarū eſt efficiēs tantùm; aliarum efficiens ſimul, & forma; aliarum & efficiens, & id ipſum, quod efficitur, naturę ſunt, ſpecie eadem, ſolo numero diſtincta. In hoc tertio genere continentur omnes formæ naturales: quæ, à ſimilibus ortę naturis, & formis, ipſæ etiam ſunt naturæ. in ſecundo ſunt omnia compoſita naturalia: quorum vnunquodque cùm à natura generatur; tum formā habet ipſum ſuſtinentem, ac terminantem, quæ eſt natura. Primum genus adhuc diſtribuitur in tres partes. Nam quorum natura eſt cauſa duntaxat efficiens, non etiam forma, aut illud ipſum quod efficitur; alia ſic à natura efficiūtur, vt tota, & omnino proficiſcantur à natura, promouente ipſa opus ſuū, & effectum vſque ad exitum, ideſt quamdiu id generatur, aut permanet: cuiuſmodi ſunt motiones omnes naturales, & quæ affectiones

Quot quibuſque modis dicatur aliquid eſſe aut exiſtere naturâ.

Formæ naturales.

Compoſita naturalia.

Ex initio 2. Phyſici.

Motus naturales.

Affectiones primæ ſeu proprietates ſpecierum.

nes primæ, ſeu proprietates ſpecierum appellantur: atque hæc quidē in omnibus ſingularibus earum ipſarum ſpecierum, in quas conueniunt, cernuntur; dicunturque maxime propriè vnà cū ſuperioribus naturà exiſtere. Alijs igniculos tantùm, & ſemina quędā ſui ortus natura tribuit: verè autē illa poſtmodum generantur, peraguntur que ab alijs cauſis; vt ſcientiæ à doctrina meditatione'ue; virtutes morales à cōſuetudine; artes ab vtraque: & hæc minus propriè dicuntur exiſtere naturà, ſicut declarat Ariſtoteles in principio ij. ad Nicomachum: quamobrem neque in cunctis ipſa hominibus reperiuntur, ſed ſolum ſemina, & igniculi eorū, qui toti ſunt naturales. Alia denique generationē, & conſeruationem qualem qualem à natura habent; incrementum, & perfectionem aliunde, quemadmodum imitatio. cuius quidem imitationis cupiditas, & oblectatio, & ſtudium inſita nobis, & vnicuique noſtrum à natura ſunt, id quod fusè explicat Ariſtoteles in libello artis poeticæ: vt verò magis, & minus; has, aut illas res; hoc, illo'ue modo, & norma imitemur; iſtud ex ratione pendet, delectuque noſtro, pro ingeniorum, educationis, conſuetudinis, varietate. Ad hanc formam rerum naturalium etiā pertinet ciuitas: & eam ſic eſſe, exiſtereq; naturà Philoſophus docebit, vt in omnibus hominibus, vno, vel altero excepto, qui aut ferę, aut Dei magis, quàm hominū nomen mereātur, naturalis quidā inſtinctus, impulſusq; ſit ad ciuilem ſocietatē quærendam, & amplectendam; quod tradiderunt quoque Plato in Lyſide, & Cicero in primo Officiorum. Hoc rapti deſyderio, præter vtilitatem, de qua diximus in ſuperiori commentario, primùm conuenerunt homines, habitationesque, atque animos coniunxerunt, vt ſimul viuerent: iamque ciuitates quoquo modo appellari poterāt: deinde verò rudes etiamnum, & inconditas paulatim ratione, ac prudentia, quæ rationis eſt comes, pulcherrimis legibus formarunt, ac perfecerunt. Inchoat igitur natura ciuitates, conſummat ratio: & hoc pacto propriè dicūtur illę eſſe, exiſtereq; naturà; quoniam à natura, ideſt ab inſtinctu naturali primùm proficiſcūtur,

Ex initio ij. ad Nicom.

Scientia. Virtutes morales. Artes.

Ex initio lib. Poetica.

Imitatio.

Ciuitas quomodo dicatur eſſe aut exiſtere natura.

infrà in tex. 21. & 26.

& ab

& ab eodem conſeruantur. Alio etiam modo, ſed minus propriè, dicũtur ciuitates naturà eſſe quaſi compoſita quędam naturalia: quia propria ipſarum forma ſit quodammodo natura, vt videbimus in textu proximè ſequẽti. Quæ autem de ciuitate hoc loco pronuntiamus, intelligẽda ſunt pariter de vico, & de domo.

Partes huius quinti capitis.

Ciuitas eſt, & exiſtit naturà.	*Homo eſt naturà animal ciuile.*	*Ciuitas adhuc eſt res naturà prior, quàm domus, & quàm vnuſquiſque noſtrum.*	*Concluſio, & expoſitio, quomodo ciuitas ſit, & exiſtat naturà.*
Pars i. tex: xvij.	*Pars ij. tex: xx.*	*Pars tertia. textus xxiiij.*	*Pars iiij. tex: xxvij.*

PARS PRIMA CAPITIS QVINTI.

Ciuitatem eſſe & exiſtere naturâ, oſtenditur duabus rationibus.

Διὸ πᾶσα πόλις φύσει &c. Textus XVII. XVIII. XIX.

ARGVMENTVM TEXT. XVII.

Ratio prima, à deſtinatis. nam ſocietates ciuilem antecedentes, quæ ſunt partes ipſius aliæ primæ, aliæ proximæ, & tandem in eam deſtinatæ tanquam in ſummum ſuum finem; ſunt ipſæ per ſe ſecundum naturam: ſummus autem finis huiuſmodi deſtinatorum, & in vniuerſum cuiuſuis rei naturalis; quà formam notat, eſt natura: &, quia natura eſt quà formam notat; liquet etiam ex Phyſicis conſtare, & exiſtere naturâ, quà totum ſignificat. Confirmatur eiuſmodi finem eſſe naturam ex vſu loquendi. Et hic loquendi vſus illuſtratur expoſitione, ac penè inductione, tribus allatis exemplis. Locus principalis, à deſtinatis. Loci adiuncti, à partibus, à proprietate, à genere, à iudicio, & per expoſitionem, atque inductionem.

[a] Διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἐστὶ, [b] εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι. [c] τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων: [d] ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστί. [e] οἷον γὰρ ἕκαστόν ἐστι τῆς γενέσεως τελεσθείσης, ταύτην φαμὲν τὴν φύσιν εἶναι ἑκάστου, [f] ὥσπερ ἀνθρώπου ἵππου, οἰκίας.

e. d. elicitur ciuitatem id est formam ciuitatis eſſe naturam.

[a] Quapropter oĩs ciuitas naturâ eſt: [b] ſiquidem etiá primę ſocietates. [c] finis enim hęc eſt illarum: [d] natura autẽ eſt finis, [e] quale enim eſt vnunquodq; perfecta generatione, hanc dicimus naturam eſſe vniuſcuiuſque, [f] vt hominis, equi, domus.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Vici, domus, et coniugationes, ex quibus domus cõſtãt, ſunt materia ciuitatis, & hęc eſt finis illarum.

[a]Ex MVLTIS vicis perfectam ſocietatem eſſe ciuitatem ipſam proximè antecedens textus aſſeruit: quòd ſi ex vicis, planè etiam ex domibus, & ex prioribus coniugationibus, ex quibus domus conſtant. Sunt igitur hæ omnes ſocietates ciuitati pro materia: & illa eſt tanquam finis, ac ſummus quidem finis iſtarum. ſiquidem τέλειος ideſt perfecta eſt. quam vocem in nulla aliarum ſocietatum Philoſophus adhibuit. finis enim, & perfectio idem ſunt; ſicut apud Gręcos τέλος, καὶ τελειότης: reſpondentque ſibi mutuò τέλος, καὶ τέλειον græcè; latinè finis, & perfectum. [a] Quare conficitur ex ſu- *a. Quapropter.*

Argumẽtatio huius textus.

perioribus per locum à deſtinatis tertia conditio, ſiue differentia, quæ in proxima definitione ſubaudiebatur, ideſt omnem ciuitatem eſſe, & exiſtere naturâ: [a] omnem inquam ciuitatem, quæ verè, propriéque dicatur, *a. omnis ciuitas.* in qua leges uigeant, & ius, æquitasque; non quæ quouis modo hanc habeat appellationem. Explicari autem ſic poteſt argumentatio. [b] Primæ ſo- *b.*

Prima pars textus: Syllogiſmus hypotheticus.

cietates, vicus, domus, & aliæ, [b] ex quibus poſtea ciuitas tanquam ex partibus, & initijs, his ſimplicioribus, verioribus illis conficitur; [a] ſunt naturales, & à natura proficiſcuntur: ergo ipſa quoque ciuitas. [b] Aſſumptum conſtitutum eſt ſuprà in vniuſcuiuſque illarum ſocietatum conſtitutione, ac definitione. quod vt ſignificaret Philoſophus, pro εἰ poſuit ἐίπερ, ideſt *b. prima. a. naturâ. b. ſiquidem.*

Secunda pars textus: Syllogiſmus categoricus.

ſiquidem, pro, ſi. [c] Connexum oſtenditur ſyllogiſmo categorico per locum à genere ad hunc modum. In vnaquaque re naturali finis ſummus, qui abſoluta eius rei generatione cernitur, eſt natura: ciuitas eſt finis vltimus primarum ſocietatum; quæ ſunt naturales: ergo ciuitas eſt natura. [c] Minor propoſitio huius ſyllogiſmi iam eſt ſtabilita. poſitum eſt enim primas illas ſocietates eſſe naturales; & earũ finem vltimum ciuitatem eſſe, quippe quæ ex illis ſit perfecta ſocietas, græcè τέλειος, quod perfectionẽ ac ſum- *c. d. c.*

Dubitatio de ſubiecto & prædicato maioris propoſitionis huius ſyllogiſmi. Solutio. Commutatio partium orationis.

mum finem notat. [d] In maiori nonnihil dubitationis affert permutatio terminorum. etenim natura locum ſubiecti tenet, finis locum prędicati: quum tamen hic ſubiectum, illa prædicatum eſſe debeat, niſi in ſecunda figura ex duabus aientibus ſyllogiſmum fieri velimus. Verùm tranſpoſita nomina, & verba, ex ij. de Interpretatione, eandem vim habent: neque eſt præter morem Ariſtotelis, aliorum'ue Peripateticorum, aliquando vt concinniorem, aliquando etiam fortaſſe vt obſcuriorem orationem reddant, eius partes commutare, transferendo alias in aliarum locum. Ergo vel accipe hæc vt tranſpoſita: vel [d] ſi tibi articulus ἡ, *d.* quę ſubiecti nota eſſe ſolet, ſcrupulum parit; accipe propoſitionem vt reciprocantem, & ex paribus confectam terminis; intelligens naturam eam, quę maximè propriè hoc nomen habet, ideſt formam. nam ſanè in rebus naturalibus propria cuiuſq; rei natura, & forma nõ differt ſubſtãtia à fine, qui perfecta generatione comparatur, vt ſcribitur in textu 70. ij. Phyſici. Alioquin pręterquam quòd ex duabus affirmatiuis fieret, vt diximus, ſyllogiſmus in ſecunda figura: adhuc falſa eſſet hæc propoſitio, natura eſt finis; ſi hoc ſignificaret, minus patere naturę nomen, quam nomen *d. ἡ φύσις.*

Tertia pars textus.

finis in rebus naturalibus; in quibus non ſolùm finis, & forma, ſed etiam efficiens proximum, etiam materia natura eſt. Et accedit quòd [e] in probatione, quę ſubiungitur huius rei; conuertitur ordo terminorum: oſtenditurque finem à perfecta generatione manantem ([e] quod enim ſequitur perfectam generationem, & quia generationem, & quia perfectam rem *e. perfecta generatione.*

ſequitur

ſequitur, planè finis eſt) eſſe naturam. Eſt autem probatio per locum à iudicio, ideſt ab vſu loquendi: quoniam eiuſmodi finem in vnaquaque re naturali naturam illius dicere ſoliti ſumus. [f] Et hoc item tribus exemplis per expoſitionem, ac veluti inductionem confirmatur. nam primum exemplum, quod ab homine ducitur, notat ſubſtantiam rationis compotem; ſecũdum, quod ab equo, rationis expertem, ſed animatã; tertium, quod à domo, inanimam: quæ ſunt tria genera rerum naturalium perfectarum, præſertim ex doctrina Platonicorum, ſtirpes, & beſtias eodem gradu ſtatuentium, & animalia vocantium. Illę ſunt difficiliores dubitationes, quę de theoremate naſcuntur: vna, cur mutauerit Philoſophus vocem naturâ ſexti caſus, in nomen rectũ, natura: quomodoq; ex hoc, quod concludit, ciuitatem eſſe naturam; habeat, quod maximè vult concludere, ciuitatem eſſe, & exiſtere naturâ. Altera dubitatio eſt, vtrum, & qua ratione omnino verè dici poſſit, ciuitatem, aut etiam domum, quod tertio exemplo ſumebatur, naturam eſſe. Et ad hanc dicimus primùm: quom ait Philoſophus vel domum, vel ciuitatem, uel aliarum quampiam ſocietatum eſſe naturam; loqui eum de forma, non de tota ſocietate: id quod & D. Thomas hoc loco attigit; & [e] indicatur à Philoſopho his verbis, *quale eſt vnunquodque perfecta generatione*, finem, & formam maxime propriè ſignificantibus. At forma domus, & ciuitatis, & ſocietatum ſimilium partim eſt inſtinctus, & appetitio illa nobis ingenita viuendi ſimul; de qua ſæpe diximus: partim eſt ordo, ſeu ratio, & lex quædam certa, tacita expreſſa'ue, ſimul viuendi hoc, aut illo modo. Appetitio illa dicitur forma ſocietatis, quoniam continet, conſeruatq; ſocietatem; & quandiu permanet, tandiu conſtat ſocietas; ſi tollatur, diſſoluitur: quod eſt proprium formæ. hæc lex verè eſt eiuſdem ſocietatis forma, quia eſt ipſius abſoluta temperatio, ac perfectio. Eſt autem illa appetitio non obſcurè natura: quum ſit pars, aut facultas formæ naturalis; omnino reducatur ad formam naturalem. Et lex iſta, quom recta fuerit, meretur, aſſumitque nomen naturæ duabus de cauſis. Vna cauſa eſt, quod à natura, ideſt ab inſtinctu, & appetitione illa cõgenita, quam diximus eſſe naturam, proficiſcitur lex iſta, ac conſeruatur; & eſt imago, imitamentumque naturæ, vt tradit Auerroes in ij. comment. primi de Cœlo, & nos ibi explicauimus; vel potius, ſi vim, & eſſentiam eius ſpectes, eſt illa ipſa natura, ideſt ille ipſe naturalis appetitus, quo tota nititur: ex hac enim natura, ac lege naturæ cæteræ omnes, quæ verè poſitæ ſunt ab hominibus, leges tam ſcriptæ, quàm non ſcriptæ profluunt, ac pendẽt. Altera cauſa eſt, quòd hęc lex eſt principiũ, intimũ, primumque, ac verum actionum, motuumq; omnium à tali ſocietate manantium: his nanque conditionibus definiebatur natura ſub initium ij. Phyſici. Eſt ergo ciuitas .i. forma, & finis perfectę generationis ciuitatis planè natura: in quibus verò forma, & finis per generationem rei comparatus (quæ quidem duo nunquam eſſentiã, ſed ratione tantùm diſtinguuntur) natura eſt; illa oportet eſſe ſeu conſtare naturâ, quaſi compoſita quędã naturalia; & à natura proficiſci tanquã à cauſa efficiente, habentia proximum efficiẽs ipſam naturam. atq; hæc eſt propria cõditio rerũ naturalium non ęternarum. Per locum igitur à proprietate, & ex eo, quòd concluſum eſt; ciuitatem, ſeu formam ciuitatis eſſe naturam; conficitur propoſitum principale, ciuitatem, inquam, eſſe & exiſtere naturâ. Et ob hanc cauſam mutauit Philoſophus illud prædicatum, eſſe naturâ, in hoc, eſſe

f. — *Quarta pars textus.*

Difficultates duæ de theoremate.

Tollitur ſecũda difficultas quomodo dici poſſit ciuitatẽ & domum eſſe naturas.

e. quale eſt vnunquodque &c.

Forma domus & ciuitatis, & ſocietatum ſimilium.

Appetitio naturalis ſimul viuẽdi eſt natura.

Lex, ſi recta fuerit, eſt natura.

ij. Phyſicorũ textu 3.

Tollitur prima difficultas de prædicato theorematis, eius cõmutatione ac concluſione.

eſſe naturam, vt per hoc illud oſtenderetur: breuitati autem addictus demonſtrationem non compleuit: ſed in hoc illud concluſit, & ſignificauit. Vnde etiam tollitur prima difficultas. Quidam Explanatorum non vnam, ſed duas rationes hoc loco afferri putant: quibus oſtendatur propoſitum, ideſt ciuitatem eſſe rem naturalem. Earum rationũ vnam, in prima textus parte comprehenſam, à partibus duci: quoniam totum in hoc debeat eſſe ſimile partibus. Alteram rationem trahi à deſtinatis, explicatam in alijs partibus textus: quam nos diximus ſolam totum textum occupare. Sed ſi expoſitio iſtorum retineatur erit ἀνακόλουθον in verbis, hoc eſt malè ſcripſerit Philoſophus, *Finis enim eſt hæc illarum*: pro quo ita ſcribi debuiſſet, *Præterea finis eſt hæc illarum.* Adhoc ratio prima nullam habebit firmitatem. neque .n. ſi partes, materiales præſertim, de quibus in præſentia eſt ſermo, naturâ ſunt, ideo quoque oportet totum eſſe naturâ. hoc autem perſpicuum eſt in rebus arte factis: in quibus materia ſemper eſt naturalis.

Sentẽtia aliorum de rationibus huius textus.

Faber Acciaiolus Victorius.

Partes textus.

Textus habet quatuor partes. Prima (a b) continet ſyllogiſmum hypoteticum concludentem theorema. Secunda (c d) ſyllogiſmo categorico probat hypothetici illius connexum. Tertia (e) confirmat maiorem propoſitionem huius categorici, ab vſu loquẽdi. Quarta (f) exemplis, ac penè inductione declarat talem eſſe loquendi vſum.

Sententia textus.

Totius autem ſententiæ ambitus, ſi te breuia delectant, huiuſmodi eſſet: Intelligitur ex his, quæ dicta ſunt, ciuitatem exiſtere, & conſtare naturâ: quippe hæc eſt finis vltimus ſocietatum antecedentium, quæ ipſius partes ſunt, aliæ ſummæ, alię proximę; vici, inquam, domus, earumque ex quibus domus conficitur; & illę omnes ſunt naturales: at finis, qualis apparet generatione perfecta in quaque re naturali, dicitur natura illius rei, vt formam ſignificat: tum verò id, cuius propriè eſt forma, neceſſe eſt exiſtere, & conſtare naturâ.

ARGVMENTVM. TEXT. XVIII.

Ratio ſecunda, à parte formali, ideſt à ſufficientia (ἀπὸ τῆς αὐταρκείας) *ciuitatem explente: quam ſub optimo contineri, eſſeque optimum in toto genere ſociali, actualique, oſtenditur per locum à quiditate, nempe ex eo, quòd ipſa ſit ſummus finis, & id, cuius causâ in hoc genere cætera peraguntur: optimum autem in quouis genere perſpicuè eſt, exiſtitque naturâ. Locus principalis, à forma. Loci adiũcti, à genere, (nam optimum eſt quoddam genus* τῆς αὐταρκείας*) & à quiditate.*

** in multis Grçcis exemplaribus legitur καὶ τέλος βέλτιστον.*

[a] Ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ τὸ * τέλος, βέλτιστον: [b] ἡ δ' αὐτάρκεια τέλος, καὶ βέλτιστον.

[a] Præterea id, cuius cauſâ, & finis optimum: [b] ſufficientia verò finis, [c] & optimum.

a. Elicitur, optimum in vnoquoque genere eſſe, extareque naturâ.

E X P L A N A T I O.

Ratiocinatio textus. Proſyllogiſmus primus.

[a] Id, quod eſt, diciturque in vnoquoque genere optimum, eſt in eo genere, exiſtitque naturâ: [a] id, cuius causâ in vnoquoque genere cætera fiunt, [a] quod alio nomine finis, & verè, propriéque finis, hoc eſt ſummus

a.
a. id cuius causâ.
a. & finis.

Maior primi proſyllogiſmi. Optimum in vnoquoque genere eſt, exiſtitq; naturâ.

mus finis nuncupatur; eſt in eo genere optimum: ergo, id cuius causâ &c. eſt in eo genere, exiſtitq; naturâ. Maior quam neceſſe eſt ſubaudiri propter theorema, de quo hîc quæritur, & propter demonſtrationem illud confirmantem; eſt per ſe manifeſta. nam ſi negetur eſſe, exiſtereq; naturâ, quod optimum eſt in vnoquoque genere; iam eueniet hoc abſurdum, vt optimum ſit, exiſtatque præter naturam: & ex hoc alterum longe maius: ſi optimum ſit prçter naturam; eſſe peſſimum, quod illi opponitur, ſecundum naturam. In prçdicato huius maioris accipe vocabulum naturâ propriè, vt accipitur in Phyſicis; quom ſermo fuerit de generibus rerum naturalium: idem accipe fusè, & communiter pro eo, quod congruit, conſequiturque ſua ſponte generis formam; quom fuerit ſermo de alijs generibus. In minori propoſitione ſunt [a] duæ voces, id cuius causâ, & finis: quarum altera alteram explicat, definitque: vt intelligamus ſummum in vnoquoque genere finem, cuius causâ aguntur, obeunturq; cætera omnia eiuſdem generis. Et eſt hçc minor etiam notiſſima ex definitione boni, & loco à coniugatis: Id cuius causâ, & finis, hoc eſt ſummus finis in vnoquoque genere eſt optimum; &, quia eſt optimum, eſt cõtinuò, exiſtitque naturâ [b] αὐτάρκεια, [b] quam ſufficientiam vertimus ex vſu Scholarum, [b] eſt ſummus finis, cuius causâ ſocietates omnes inſtituuntur, & ad quem diriguntur omnes actiones humanæ; quem quom habemus, nihil amplius deſyderamus; alioquin non eſſet αὐτάρκεια: [c] & quoniam eſt talis finis αὐτάρκεια; eſt planè optimum in genere ſocietatum, imò in genere ſimpliciter humanarum actionum: ergo αὐτάρκεια eſt, exiſtitq; prorſus naturâ. Poſuit autem textus decimus ſextus reperiri in ciuitate αὐτάρκειαν tanquam perfectionem, & rationem ipſius formalem: ergo ſimiliter ciuitas, cuius αὐτάρκεια eſt perfectio, & ratio formalis; eſt, exiſtitque naturâ.

Vocabulum naturâ dupliciter.

a. id cuius causâ. & finis.

Minor primi proſyllogiſmi.

Summus finis, cuius causâ cætera aguntur in quoque genere optimum eſt.

b. b. ſufficiĕtia. b. finis.

Alter proſyllogiſmus biceps

Sufficiĕtia eſt ſummus finis et optimum in ſocietatibus actionibusque humanis.

c.

Syllogiſmus.

Partes textus.

Partes textus duç. Prima (a) habet minorem primi proſyllogiſmi, oſtendentis id cuius gratiâ, & finem eſſe, exiſtereq; naturâ. Secunda (b c) proponit duplicem minorem ſecundi proſyllogiſmi bicipitis, quo oſtenditur αὐτάρκειαν eſſe, & exiſtere naturâ.

Sententia autem breui ambitu comprehenſa eſt talis. Ciuitatem eſſe, exiſtereque naturâ, hinc etiam perſpicitur, quòd αὐτάρκεια, quam in ea perfectè reperiri, & eam abſoluere antè apparuit; eſt ſummus finis, atque id, cuius causâ cætera obeuntur in toto genere ſociali, vel etiam actuali: ſummus autem finis, & id, cuius causâ cætera obeuntur in aliquo genere; eſt in eo genere optimum: & optimum in quouis genere eſt, exiſtitque naturâ.

S C H O L I A.

Sentĕtia aliorum de argumento huius textus.

Præterea id, cuius cauſa &c. D. Thomas, & Faber putant confirmari hoc in loco minorem propoſitionem rationis antecedentis, quòd ciuitas ſit finis. quapropter mutat etiam ordinĕ verborum D. Thomas: & propoſitionem primam conuertit. quum enim legamus in textu: *finis eſt optimum: ſufficientia eſt finis, & optimum:* ipſe hoc modo ratiocinatur: optimum eſt finis: ſufficientia eſt optimum: itaque eſt finis. Nos cum Calcagnino, & Victorio, afferri alteram rationem theorematis principalis: quæ expoſitio quadrat non ſolùm in verba, ordinemque verborum huius textus; ſed etiam in illa, quæ proximè ſequentur, *ex his igitur manifeſtum;* & in vbertatem ingenij Auctoris, vt minimùm duo ſint argumenta.

Sententię propria confirmatio.

Varia lectio. *Finis, & optimum:* τέλος, καὶ βέλτιστον. In multis græcis exemplaribus ita ſcribitur: καὶ τέλος βέλτιστον. quod nullo modo ferri poteſt: nam cur inutiliter repetatur quod proximè dictum fuerat, finis optimum? Sed in noſtra lectione omnia, congruunt. eſt enim ἀνταπόδοσις finis; &, quia finis, optimum, ob antecedentem ſumptionem, quòd finis eſt optimum, loquendo de ſummo fine, quod alio nomine dicitur id cuius causâ. Hanc lectionem agnoſcunt Vetus Interpres, Aretinus, Calcagninus, Victorius.

ARGVMENTVM. TEXT. XIX.

Concluſio duarum rationum antecedentium, quod eſt theorema propoſitum; ciuitatem, inquam, exiſtere, & eſſe naturâ.

Ἐκ τούτων οὖν φανερὸν, ὅτι τῶν φύσει ἡ πόλις ἐστί.

Ex his igitur manifeſtum eſt, ciuitatem eſſe ex ijs, quæ ſunt, & exiſtunt naturâ.

SCHOLIVM.

De prædicato φύσει ἐστί. *Quæ ſunt, & exiſtunt naturâ.* Cur verbum, ἐστί, de prædicato φύσει ἐστί, vt iungitur cum ciuitate, reddam his duobus, exiſtit, & eſt; non ſemel indicaui. nam primum deſignat cauſam efficientem, & à natura proficiſci; ſecundum cauſam, vt in ſcholis loquuntur, formalem, & conſtare naturâ: vtroque autem modo ciuitatem εἶναι φύσει apparuit in ſuperioribus. Quanquam primus modus congruentior eſt ad præſens inſtitutum; &, ſi proprietatem, vſumque ſermonis ſpectes, etiam multo verior. vix enim diceremus ciuitatem conſtare naturâ, aut eſſe ex ijs, quæ naturâ cõſtant; niſi eam ſtatuiſſet Philoſophus in textu xvij. eſſe naturam: in quo Philoſophi enunciato alterum illud continetur. Cautè tamen hæc accipienda ſunt: vt intelligamus, quemadmodum ſuprà annotaui, exiſtere, ac conſtare naturâ ciuitatem, & eſſe naturam hoc ſignificatu; quòd vtrunque principium illius, & à quo fit primùm, & quo primùm permanet, ſit natura, ideſt ſit inſtinctus, vel appetitio quædã naturalis cum ratione, ſeu lege itidem naturali, propterea quòd ab ea naturali appetitione proficiſcatur; illud quidem magis appetitio; hoc verò magis lex, & ratio: non autem intelligamus conſtare, & exiſtere naturâ eam, vel eſſe naturam propriè tanquam compoſitum, & formam propriè naturalem, puta vt lapidem, vel vt formam lapidis. *in ſcholio generali & in comment. 17.*

PARS

Textus XVII.

*

Homo eſt naturà animal ciuile.

PARS SECVNDA CAPITIS QVINTI.

Citat hūc locum infrà in cap. 4. iij. libri.

Hominem eſſe naturâ animal ciuile, plus etiam, quàm apes, & quàm quoduis animal gregale. Vnde illuſtratur, confirmaturq́ magis primum propoſitum, quòd ciuitas exiſtat & ſit naturâ.

Καὶ ὅτι ἄνθρωπος φύσει &c. Textus XX. XXI. XXII. XXIII.

SCHOLIVM.

Propoſitum Philoſophi in hac ſecunda parte capitis quinti.

VVLT demonſtrare Philoſophus hominem eſſe naturà animal ciuile. & hoc vult demonſtrare tum per ſe fortaſſe, quia hoc ſit problema politicum; tū certè vt ex hoc firmius clariusq; reddatur propoſitum, & principale theorema huius loci; quod eſt, ciuitatem exiſtere naturà. hæc enim neceſſariò exiſtit naturà; ſi nos naturali impetu, & vi ferimur ad ciuilem cœtum: non naturà autem; ſi impulſio illa nō eſt naturalis, ſed accedit extrinſecus: Et quoniam, quom de aliquo quale ſit quæritur, aut ſimpliciter quæritur, aut comparatè; primùm ſimpliciter oſtēdit Philoſophus hominem eſſe naturà animal ciuile: deinde ex contentione aliorum, quę ciuilia quoquo modo nuncupantur, oſtendit eſſe magis ciuile naturà illis omnibus. Vtriuſque theorematis bina ſunt argumenta; prioris, vnum ab adiunctis, alterum ab oppoſitis; poſterioris ambo à deſtinatis. Prædicatum autem ciuile, ideſt τὸ πολιτικόν, cōmune amborū theorematum in animalibus eſt generaliter quidam modus viuendi, cui opponitur item generaliter τὸ ἀπολιτικόν, ſiue ἀπολίτευτον, quaſi dicas inciuile, aut nō ciuile. Accipiuntur hæc vocabula duobus modis: vno modo propriè, vt referuntur ad certam quandam inter homines vitæ communionem, quæ ciuilis cōmunio, ac ciuitas verè, proprieq; nominatur: altero modo ex tranſlatione, ac ſimilitudine modi prioris vt referuntur ad com-

Quæſtionis, quale ſit aliquid, modi duo.

Vocabulum, ciuile, in animalibus quid generaliter ſignificet, & quot eius modi.

Primus modus.

Secundus.

munitatem, ſocietatemque vniuerſam ſiue hominum inter ſe, ſiue aliorum animalium eiuſdē generis, quæ idonea vitæ ſimul degendę natura finxerit. Ex primo modo ſoli homines ciuiles, ideſt ad veras ciuitates idonei nominātur: ex ſecundo non ſolùm homines, ſed etiam apes, formicas, grues, & multa alia animalia ciuilia, ideſt ſociabilia, & congregabilia appellāt. Primum duntaxat vſurparunt Iuriſconſulti; ſecundum non agnoſcunt: ſed hoc etiam aliquando vtuntur Philoſophi. Ad quem reſpiciētes primùm Socrates, vt narrant Cicero & Plutarchus; deinde Theodorus, vt Diogenes Laertius, mundum patriam eſſe, & ſe ciues mundanos dixerunt: tum Zeno ſtoicæ ſectæ auctor eodem Plutarcho referente, omnes homines inter ſe populares, municipesq; eiuſdem reipublicæ, ac ciuitatis, quæ mundus eſſet, aſſeruit. Et hoc ſecundo modo ſumere iſtud vocabulum Philoſophus magis videtur in poſteriori theoremate; primo autē magis in priori: veruntamen ſi primo in priori; omnino etiam ſecundo: in primo enim continetur ſecundus, quemadmodum genus in ſpecie. nam ſi eſt homo, neceſſe eſt eſſe animal: nec fit reciprocatio. Quoniam autem ſecundo modo homo eſt ciuile animal naturà: hinc euenit, vt ſit etiam ciuile naturà primo modo. ſiquidem, vt Cicero ait in primo officiorum, Cōcilians natura vniuersè ad orationis, vitæq; ſocietatē hominem homini, impellit eos ad cœtus celebrandos, vrbesque condendas; in quibus commodè ſermonem & alios vitæ actus communicare inter ſe poſſunt. Non me fugit ſub initium primi de Hiſtoria animalium, tertio quodā ac penè medio inter iſtos ſignificatu ſumi ciuile ab Ariſtotele; illíque τὸ σποραδικόν, quaſi ſparſum, ac ſeparatum dixeris, quod Theodorus vertit inciuile, opponi: ſicut oppoſuerat gregali ſolitarium, τὸ μοναδικὸν τῷ ἀγελαίῳ. Sed ille ſignificatus huic loco non conuenit, vt infrà declarabo.

Cicero v. Paradoxo Plutarchus in lib.

Diogenes Laertius in vita Ariſtippi.

Plutarchus in priori libro de Alex fortuna.

Tertius quidā modus.

in commens. 22.

Textus

Textus xx. & xxi.

Hominem eſſe ciuile animal naturà probatur ſimpliciter duabus rationibus.

Ratio prima ab adiunctis ſubiecti & coniugatis prædicati. *Text. xx.*

Ratio ſecunda ab oppoſitis. *Textus xxi.*

ARGVMENTVM. TEXT. XX.

Ratio prima probans hominem eſſe naturâ animal ciuile: ex ante cõſtitutis, quà poſitum eſt vicum, & domum, parteſque domus eſſe naturales ſocietates, ad ciuitatem, tanquam ad ſummum ſuum finem, directas, quæ propterea etiã neceſſariò ſit, exiſtatque naturâ: aut enim hæc finis non eſſet, aut illæ non eſſent naturales ſocietatis, niſi homo eſſet naturâ animal ciuile. Locus principalis ab adiunctis. Alter cum hoc implicitus, à coniugatis.

Tex. xx. Καὶ ὅτι ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον.

Atque hominem eſſe naturâ animal ciuile.

EXPLANATIO.

Non ſolùm ciuitatem eſſe, exiſtereque naturâ, * ſed etiam hominem eſſe naturâ ciuile animal ex ſuperioribus liquet: ex eo, inquam, quod poſitum eſt vicum, & domum, parteſque domus eſſe naturales ſocietates, quarum omnium ciuitas ſit ſummus finis. Hoc autem perfecta ratiocinatione ſic explicatur. Vicus, & domus, parteſque domus ſunt naturales ſocietates, quæ in ciuitatem tanquam in ſummum ſuum finem diriguntur: ergo homo eſt naturâ animal ciuile. Et eſt argumentum ab adiunctis ſubiecti: quia vicus, & domus, & partes domus ſunt hominis adiuncta. Aſſumpti partes ambæ conſtitutę ſunt ſuprà. Connexum oſtenditur per locum à coniugatis prædicati. nam ciuitas, & ciuile ſunt coniugata. Ciuitas eſt finis vici, & domus, & partium domus, quæ ſunt ſocietates naturales: finis autẽ rerum naturalium neceſſariò natura eſt, & à natura exiſtit, vt dictum fuit in textu xvij. ergo ciuitas neceſſariò natura eſt, & à natura exiſtit. ſed non poſſet ciuitas exiſtere à natura; niſi homo naturâ eſſet animal ciuile; ideſt niſi haberet naturalem quendam inſtinctum, impetumque ad ciuilem ſocietatem, vnde exoritur ciuitas: ergo homo eſt naturâ animal ciuile; aut illæ ſocietates, vicus, domus, parteſq; domus non ſunt naturales; vel non eſt ciuitas earum finis, contra ea, quæ antè ſunt conſtituta.

Margin: * Atque. — *Sententia textus.* — *Argumentatio textus.*

D. Tho-

Sententia D. Thomæ de ratione textus.

D. Thomas putat hoc theorema, Hominem eſſe naturâ animal ciuile, confici ex illo, quod proximè fuit demonſtratum, Ciuitatem eſſe vnum eorum, quæ ſunt naturâ; ac penè talem rationem à Philoſopho indicari: Ciuitas eſt vnum eorum, quæ ſunt naturâ: non eſt autem ciuitas, niſi hominum congregatio: itaque homo eſt natura animal ciuile. Ego arbitror potius confirmari, illuſtrariq; ex hoc illud. Nam minus eſt notum ciuitatem eſſe, & exiſtere naturâ, quàm hominem eſſe naturâ animal ciuile. prodit enim ſe manifeſtè aliquid animaduertentibus appetitus, & inclinatio nobis inſita ſimul viuendi, ſocietatiſq; ciuilis. Adhoc repugnant verba Philoſophi huic expoſitioni D. Thomæ. quippe ex quibus dixit Philoſophus in textu antecedenti perſpicuum eſſe ciuitatẽ eſſe naturâ; ex ijſdem in hoc aſſerit eſſe etiam perſpicuum, hominem eſſe naturâ animal ciuile, ἐκ τούτων οὖν, inquit, φανερὸν ὅτι τῶν &c. καὶ ὅτι ἄνθρωπος &c. amboq; hæc ſanè firmitatẽ habẽt ex duabus illis ſumptionibus antè cõſtitutis; quòd vicus, & domus, parteſq; domus ſint naturales ſocietates; quòdque harum omnium ſocietatũ finis ſit ciuitas: quibus poſitis ſequitur neceſſariò cùm ciuitatem naturâ exiſtere, & eſſe; tum hominem eſſe naturâ animal ciuile. Poſtremo illud eſt principale, ac primum propoſitum, Ciuitatem eſſe, & exiſtere naturâ: hoc adiunctum propter illud, & ſecundarium, Hominem naturâ eſſe animal ciuile. Sed & quanquam demonſtraretur hoc per illud: tamen conuertenda poſtea oratio foret, vt ordo naturæ ſeruaretur, perfectaque fieret demonſtratio. ſimul enim & notius eſt nobis, & prius naturâ, & denique cauſa alterius hoc, quod eſt, hominem eſſe naturâ animal ciuile.

Sententia Acciaioli & eius confutatio. Quibus argumentis probet Acciaiolus hominẽ appetere naturâ ſocietatem ciuilem.

Acciaiolus ait probari hominem eſſe naturâ animal ciuile ex eo, quòd appetat naturaliter ciuilem ſocietatem. quaſi hæc non idem ſignificent. Confirmat verò Acciaiolus hoc ſuum aſſumptum, appetere hominem naturâ ſocietatem ciuilem, duobus argumentis: quorum vnum eſt ferri hominem naturaliter ad ſocietatem coniugalem, ex qua domus conſtat; quę domus dirigitur ad vicum, & vicus ad ciuitatem. alterum eſt: appetere hominem naturaliter ſufficientiam vitæ humanæ, quam ſola ciuitas præſtat. Sed primum eſt pars argumenti, quod Philoſophus induxit, & nos ſuprà explicauimus. idem nanque eſt ferri hominem naturaliter ad ſocietatem cõiugalem; & ſocietatem illam naturalem eſſe. Secundum nec colligi ex verbis Philoſophi poteſt, nec eſt ingenio illius dignũ. notior enim eſſet concluſio propoſitione: & omnes homines liquidò expetunt ciuilem ſocietatem; αὐτάρκειαν non omnes; quam multi ne norunt quidem; eam, inquam, αὐτάρκειαν, quæ eſt perfectio ciuitatis, continens omnia, quæ ad benè, beateque viuendum faciunt, præſertim virtutes, & munera virtutum.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. XXI.

Ratio ſecunda idem probans ex oppoſitis. nam qui ſponte ſua, non vi expers eſt ciuilis ſocietatis; ille habet naturam humana aut deteriorem, & ferinam, aut præſtantiorem & diuinam: ac deteriorem quidem habere oſtenditur cùm ab Homeri auctoritate, vocabulis, quæ τὸν ἀπόλιδα ſignificent, improbum hominem, & per conuitium, deſignantis; tum, ab ingenio belli cupido; quod tali homini ineſſe & demõſtratur per cauſam, quæ eſt ἄζυγον εἶναι, & colligitur à ſimili in uolatilibus. Probata uerò altera parte diuiſionis conſpicua eſt altera, etiam loco ex oppoſitis: quia ſi vituperatur aliquando ὁ ἄπολις vt inferior homine; laudabitur, quoties laudabitur, vt ſuperior. Locus principalis ex oppoſitis. Loci adiuncti, vnus ab auctoritate; alter ab adiacentibus, in adiacentibus enim numeratur cupiditas naturalis; tertius à cauſa efficiente; quartus à ſimili.

Tex. xxj.

[a] Καὶ ὁ ἄπολις διὰ φύσιν, καὶ οὐ διὰ τύχην, ἤτοι φαῦλός ἐστιν, ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος. [b] ὥσπερ καὶ ὁ ὑφ' Ὁμήρου λοιδορηθεὶς, ἀφρύτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος. [c] ἅμα γὰρ φύσει τοιοῦτος καὶ πολέμου ἐπιθυμητὴς: [d] ἅτε περ [*] ἄζυξ ὤν. [e] ὥσπερ ἐν πετεινοῖς.

* ἄνδ ζύγους in Baſil.

a. vide infrà tex: xxvi.

b. Homerus in ix. Iliades. c. d. elicitur, qui caret coniunctione & vinculo coniunctionis cũ hominibus, eſſe belli cupidum.

[a] Et qui ciuilis ſocietatis eſt expers propter naturam, non autem propter fortunam, vel prauus eſt, vel melior, quàm homo. [b] quemadmodum & qui ab Homero per conuitium appellatus fuit ſine tribu, ſine lege, ſine ſede, & lare. [c] ſimul enim naturâ talis & belli cupidus eſt: [d] quippe qui nullo aſtrictus ſit iugo, coniunctione'ue; [e] ſicut in volatilibus.

EXPLANATIO.

SENTENTIA huius loci eſt talis. Hominem eſſe naturâ animal ciuile, liquet etiam ex hoc, quòd quicunque ſuo proprio ingenio, non vi vlla fortunæ eſt ἄπολις, i deſt ciuitatis ſocietatiſque ciuilis omnino expers, & τῷ πολιτικῷ oppoſitus, ille profectò aut prauus eſt, hacque ratione inferior homine tanquam fera, aut homine ſuperior, & tanquam Deus. De primo, hoc eſt eſſe inferiorem, teſtis eſt Homerus, qui improbum hominem, quaſi aliquid maius, tetriuſque adhuc diceret, quàm improbum, his tribus nominibus deſignauit, ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος: quorũ vnunquodq; priuationem ſocietatis ciuilis ſignificat. Et præter Homeri teſtimonium, eiuſdem rei fidẽ facit ingenium τοῦ ἀπόλιδος, quod eſt belli cupidum: amare enim bella, & cædes eſt deterioris, ac ferinæ naturæ: tale autem eſſe in illo ingenium tum neceſſe eſt, quia ſocietatem, & coniunctionem odio habet, nec pati poteſt; tum liquet ex ſimili; quandò etiam in volucribus quæ ſunt ſoliuagæ, violentæ ſunt, & ſanguinariæ. Hæc autem ſententia ita explicatur. [a] ἄπολις, [*] qui ingenio, & naturâ ſua, [*] non fortunæ vi, & calamitate aliqua eſt talis; [*] aut prauus eſt, imminuta in eo natura humana, ideſt vel deficiente in primordijs, vel poſtea corrupta, & deprauata, omnino deteriori, inferiorĩq; ſeipſa; [a] aut eſt melior, quàm homo, ideſt habet naturam

Sententia textus.

a

* propter naturam.

* non autem propter fortunam.

* vel prauus eſt.

a. vel melior, quàm homo.

Ratiocinatio Philoſophi.

naturam ſuperiorem, perfectiorem, prȩſtantiorem, quàm cȩteri homines, quæ natura alijs nō egeat rebus, ſed ſibi ſit ſatis: vt tandem hic quaſi Deus; ille quaſi fera eſſe videatur; quod dicetur infrà in textu xxvj: * ergo homo eſt naturâ animal ciuile. Connexum perſpicuum per locum ab oppoſitis, & ratiocinatione ea, quam noſtri ſecundum modum hypotheticorum, Græci conuerſionem ex oppoſitione appellant. nam ſi homo præter naturam eſt ἄπολις, ſuperiorem, aut inferiorem humana naturam adeptus; certè natura ſua propria πολιτικὸς erit, atque ciuilis. ſunt enim hæc duo oppoſita, ſeſe mutuo tollentia, ὁ ἄπολις, καὶ ὁ πολιτικός: rurſusq; alia duo, naturâ, & præter naturam. Non ſignificat igitur in aſſumpto vocabulum ὁ ἄπολις, ſimpliciter eum, qui in vrbe non habitat, vt putant D. Thomas, & Acciaiolus, & alij D. Thomam ſequuti, volentes ἀπόλιδας eſſe cultores agrorum, & paſtores, & quotquot denique extra vrbes vitam agunt. Quoniam enim ὁ ἄπολις τῷ πολιτικῷ, ideſt ciuili, & participi ſocietatis ciuilis opponitur, vt liquet ex ſerie huius & textus proximè antecedentis; neceſſe eſt τὸν ἀπόλιδα eſſe non ciuilem, & expertem ciuilis ſocietatis: participant autem ſocietatem ciuilem agricolȩ, & paſtores. Nec modò ciuiles ſunt, quod nomen belluis quoque gregalibus concedit Philoſophus in textu ſubſequēti, ſed etiam ſunt pars quædam ciuitatum, vt in poſterioribus libris ſtatuetur. Prætere a in Gallia, in Germania, multisq; in alijs externarum regionum nobiles, artificibus, mercatoribusque oppida relinquentes, ipſi in agris domicilia habent, & villas incolunt ſuas: quos certè nemo apolidas dixerit. Poſtremò ſicut extra vrbes, ſic & in vrbibus inueniuntur apolides; alij ex deprauata, deterioriq; natura, ob ingenium, aut mores ad ciuilem ſocietatem inepti, eamque odio habentes; alij ex cumulata, & præſtantiori vel ob felicitatem quandam ſui ortus, vel ob ingentem eruditionem, aut diuinum afflatum, remouentes ſe, quantum poſſunt, à multitudine, & à cœtibus hominum, quò cum Deo, & natura liberius verſentur, ac colloquantur. Nō ergo habitatione, ſed vſu, quia alij participes ſint, alij ſint expertes ciuilis ſocietatis, & earum rerum, quæ ad illam attinent, diſtinguuntur à policitis apolides. Quod etiam confirmat auctoritas iuriſconſultorum, Vlpiani, & Martiani interpretantium apolidas ſine ciuitate; ideſt quibus ciuitas, & quȩ ſunt iuris ciuilis adempta ſunt, vt teſtari, hæredes ſcribi, habere filios in poteſtate; relicta quȩ iuris gentium, vt emere, vendere, ſibi acquirere, & ſimilia: quanuis eorum quidam etiam in vrbe manerent, vt in opus publicum perpetuò dati, ſi tale opus in vrbe fuiſſet. Loquebantur tamen hi Iuriſcōſulti, quemadmodum ſolent, de ſtatu & fortuna, non de natura aut ingenio: apolidasque intelligebant certæ cuiuſdam ciuitatis, hoc eſt Romanorum, non generaliter ciuitatis, coniunctionis'ue propriè ciuilis, ac multo minus communitatis vniuerſæ hominum inter ſe: ex quibus duabus coniunctionibus, propriè ciuili, inquam, & communitate vniuerſa generis humani pendent duo modi huius vocabuli, ciuile, quibus Philoſophi vtuntur, à nobis antea propoſiti. At de his duobus modis hominum ciuilium, itemq; apolidum, qui illis opponuntur, loquitur in hac parte Philoſophus: loquitur etiam de natura, non de fortuna, licet neque hanc prætereat intactam. Omnino autem fieri apolidas ab his duabus cauſis indicat, quȩ ſunt natura, & fortuna: quaſi tu dixeris, vel à principio interno, & ſponte ſua; vel ab externo, & violentia. Facit violentia apolidas interdum quæ ex conſilio eſt; interdum quæ ſine conſilio. Sine

conſi-

a. Atque.

Quid ſignificet hoc loco vocabulum ἄπολις, & in vniuerſum τῶν ἀπολίδων ſignificatio modo, & cauſa.

lib. 4. cap. 4. & lib. 7. cap. 9.

Iuriſconſultorum ſententia περὶ τῶν ἀπολίδων.

Vlpianus l. i. de Leg. 3. Martianus 17. de Pœnis.

in Scholio cōmuni horum textuum.

Apolides à cauſa externa.

conſilio, vt ſi quis tempeſtate in loca inculta, & deſerta eijciatur; vbi procul à conſpectu, & conſuetudine aliorum hominum cogatur vitam traducere: cuius modi exẽpla aliqua habes in hiſtoria Hiſpanienſi noui orbis, & apud Poetas. Ex cõſilio violentia, & fortuna apolidas faciunt ſæpe iure, nonnunquam iniuriâ. ſiquidem iniuſtis iuſsis tyrannorum deportatos fuiſſe viros innocentes, & ęgregios in ſolitudines, ſcopuloſque, qui ſolis feris habitarentur, aut ne feris quidem; legimus in Eccleſiaſtica, & in prophana hiſtoria. ac iure ſancitum eſt tertium genus pœnarum, quo delinquentes plecterentur, ipſa ciuitatis ablatio, vt l. 6. ff. de Pœnis. Sed à cauſa interna apolides fiunt aliquando ſola origine, quom materię, efficientis'ue facultatis vitio, aut excellentia temperationes corporum, & ex corporum temperationibus ingenia, ipſiq; tandem homines aut valde præſtantiores, aut multo deteriores cæteris exoriuntur. Illos Heroas appellant, ac propè diuinos viros: quorũ in numero etiã fuerunt antiqui vates, & Bacchę, & Sybillæ. Hos belluas dicimus, & ſimiles feris vel inertia, vel immanitate: quales in ſeptentrionalibus regionibus etiamnum multi; & hiſtorijs, fabuliſq; veterum Poetarum celebrati Cacus, Antheus, Timon, alijq; complures. Harum varietatum, quæ in moribus hominũ cernuntur, aliarumq; complurium cauſa eſt vis mirifica atræ bilis: quemadmodum in problematibus Ariſtoteles docet. nam vt frigida eſt illa, terpenſque, vel vt incaleſcit magis, & minus: ſic bardos, truculentos; eximios, aptoſque ſupra humanam ſortem ad omne genus virtutum homines reddit. Sed de his alibi. Aliquando etiam ortum adiuuant, inhibent, corrigunt, deprauant, mutant educatio, inſtitutioque; quarum illa ad conſuetudinem, hęc ad rationem pertinet; aut beneficium, & donum peculiare diuini numinis. Sic educatione apud perſas profecit Cyrus, & ad heroicam peruenit magnitudinem. ſic inſtitutione, & diſciciplina Socrates, Theophraſtus, Zamolxis, multi alij ex ignobilibus, & ſeruis in maximos Philoſophos, hoc eſt plus quàm viros euaſerunt: quum alij contrà aut malè educati, aut peruersè inſtituti in feras degenerauerint. Sic denique diuino munere Paulus, & cæteri religionis noſtrę anteſignani, Martyres, Doctores, Heremitę ſupra omnes heroas effulſerunt. Et tot quidem ſunt apolidum modi. Reciprocantur enim iſta: & quemadmodum apolides, qui non ſunt tales violentiâ, alij meliores, alij deteriores ſunt hominibus: ita quiſquis ex ortu ſuo ſupra, infra'ue humanam conditionem ingenium nanciſcitur, aut quauis de cauſa ab ea deflectit vel dextrorſum, vel ſiniſtrorſum; ille dici debet, atque eſt apolis, retrahens ſe à ſocietate, & conſuetudine aliorum. quippe ſuo ſimili delectatur res vnaquæque, illudque exquirit: fugit, & offenditur diſſimili. Veruntamen Philoſophus hac in parte de illis pręcipuè loquitur, illoſq; in hoc aſſumpto ſuo deſignat apolidas, qui ortu, & naturâ ſunt ſimpliciter tales. [b] Huius aſſumpti partẽ primam, ideſt τὸν ἄπολιδα eſſe prauum, ac deteriorem homine, duplicitet confirmat. Prima confirmatio eſt Homeri auctoritas. Siquidem Homerus in ix. Iliados ſub perſona Neſtoris arguens concitatores bellorum ciuilium, ac ſummę improbitatis, reos agens, [b] vt fœdius quid, immaniuſque diceret, quàm improbitatem, & turpiori eos inceſſeret probro, his tribus nominibus ipſos notauit: ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος.

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος ἐστιν ἐκεῖνος.

Nulla tribus, nulla eſt lex illi, nullaque ſedes.

Apolides à cauſa interna.

Sect. 30. q. prima.

b.

b. per conuicium appellatus fuit.

Prima confirmatio p. partis aſſumpti, ideſt quòd quidam apolis ſit prauus & deterior homine, ab Homeri auctoritate in quodam carmine ix. Iliados.

Tribus & Phratria Athenienſium.

b. ἀφρήτωρ: ſine tribu. Suidas in verbis γεννηταὶ & ἑπταχτία χώρα. Pauſan. in Attica.

Quorum nominum vnumquodque vacuitatem ſocietatis ciuilis, ideſt τὸν ἀπολιδα ſignificat. [b] Αφρήτωρ propriè eſt, qui de nulla eſt phratria. Erant autem phratrię Athenienſibus, vt ſcribit Suidas, tribuum partes. ternæ phratrię ſingulas efficiebant tribus: & in quatuor tribus ad ſimilitudinem quatuor anni temporum vniuerſus populus diuidebatur: vt omnes phratrię, quę aliquando etiam minores tribus vocabantur, eſſent numero duodecim. In eas phratrias Athenienſes nomina dabant, deſcribebantque filios ſuos, vbi nati eſſent: quo manifeſtè appareret ipſos eſſe ciues. ἄπολις eſt ergo ὁ ἀφρήτωρ: quoniam qui ſine tribu, & ſine phratria eſt, pro ciue non habetur; nec compos eſt eorum, quæ ſunt iuris, & ſocietatis ciuilis. [b] At

Themis Dea.

b. ἀθέμιστος, ſine lege.

ἀθέμιστος iure, & lege carentem ſignificat, quibus præeſſe fingitur Themis: ſine ciuili autem ſocietate non ſunt iura, & leges, quæ verè propriéque dicuntur.

Veſta Dea.

b. ἀνέστιος, ſine ſede & lare.

[b] Εστία denique Veſta eſt, Dea terræ, & ignis: ſignificatque propriè tum certam, ac ſtabilem ſedem, quia vi ſtando Veſta vocatur, vt Ouidius ait; tum domum, ac larem, ideſt domum, quæ ſit pars ciuitatis.

Lares.

Sunt enim lares domeſtica, ac priuata numina, quę ſine publicis prorſus eſſe non poſſunt: antecedente ſemper publico, & communi cultu, numinéque priuatum, & proprium. & hoc eſt, quod ſcribit Cicero in primo de Natura Deorum: Veſtæ vim ad aras, focosq; pertinere: vbi foci priuatam rem, religionemque; aræ publicam notant. Deducuntur ἀπὸ τῆς ἑστίας ὁ ἐφέστιος, καὶ ὁ ἀνέστιος. Ille ex interpretatione Euſtathij in ij. Iliados eſt, qui κατὰ πόλιν, ideſt qui ad ciuitatem, ſeu in vrbe habitat, & Veſtam habet. Hic itaque contrà erit is, qui non habet ciuitatem, nec certam ſedem, aut larem. Subeſt ergo illis tribus vocabulis notio τοῦ ἀπόλιδος. Et illa quidem certum eſt non propriè, ſed figuratè accepta fuiſſe ab Homero: vt ſic demonſtraret vim maximę improbitatis, hoc eſt maximè improbos eſſe, & tanquã feras, aut apolidas ex deprauatione naturę humanę eos, qui inteſtina cient bella. Nanq; auctores, cõmotoresq; bellorũ ciuiliũ, quales Sylla, Marius, Catilina, non ſunt illi quidẽ re vera apolides: imò nati, educatiq; in vrbibus, &, in ciuilibus negotijs exercitati, ciuilẽ adminiſtrationem, & potentiã in primis quęrunt. Ergo Homerus, apolidas dicens, ſummè improbos homines, & ſimiles feris deſignauit: nempe quia putabat apolidas naturã habere deteriorẽ humana, atq; ferinã. Talem fuiſſe Homeri ſententiam & ratio indicat, & Philoſophus arbitratur.

Euſtathius quomodo illud Homeri carmen exponat.

Euſtathius tamen aliter eum locum exponit; referens tria illa vocabula ad tria genera hominum, inter quos ſit aliqua conſuetudo. aut enim domeſticos iſtos eſſe, aut minimè; & domeſticorum alios cognatos, alios ſolùm contubernales: quos omnes quia contemnere, odióque habere videatur quiſquis bellum inteſtinum amat; hac de cauſa vocatum hunc fuiſſe ab Homero ἀφρήτορα reſpectu cognatorum; ἀθέμιστον reſpectu eorum, qui domeſtici non ſunt; ἀνέστιον reſpectu cõtubernalium. Sed hæc expoſitio Euſtathij quanti facienda ſit; quam recta diuiſio; quales illi reſponſus, ac relationes, & quam aptè, quóque ordine diſtincti, & enumerati; eruditi iudicent.

Secunda confirmatio eiuſdẽ primę partis aſſumpti per locum ab adiacentibus Apolis prima forma eſt naturâ belli cupidus.

[c] Altera confirmatio eiuſdem primę partis aſſumpti ducitur ab adiacentibus. Nam ſimul ac aliquis eſt naturâ, eiuſmodi, ideſt alienus à ciuili ſocietate; eſt etiam natura bellorũ cupidus, cædes, & rapinas amans, qui ſunt fines bellicæ cupiditatis. quamobrem videmus latrones, & pyratas, cæterosq; feros, ac ſylueſtres homines, qui ſeſe amouent a ciuili conſuetudine, obſidentes terras, & maria, ſpoliare, ac interficere quoſcunque aggredi poſſunt. Hæc autem quicun-

que

que obit, appetit'ue; nę ille hominis naturam exuit, & in feram belluam degenerauit. magis enim eſt contra naturam, vt Cicero ait, hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cętera, quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis, aut etiam ipſi animo quę iniuſtitia vacent. Quòd ſi alterum violare, vt ipſe aliquid commodi conſequaris, tam eſt contra naturam: quanto magis contra naturam erit, ac prorſus ferinum violare alterum ſine vllo tuo emolumento, imò verò cum detrimento, & labore, omnino periculo ne aut ipſe viciſſim ab eo opprimare, aut meritas tandem Deo, & iuſtitię pœnas luas? non ſolùm autē violare, ſed occidere, dimicationeq́; & cæde per ſe gaudere, omnē ſuperat feritatem. Nam bella quidē interdum deligenda, ac ſuſcipiēda ſunt: nimirū vbi vna aliqua impulerit trium illarū cauſarum, quæ ad exitum vij. libri exponentur a Philoſopho. qui autem bella expetat, gerat'ue nullo alio conſilio, niſi bellandi, aut interimendi cauſâ; nemo planè fuerit, vt ſcribitur in x. libro ad Nicomachum: & ſi aliquis modò fuerit, is non homo erit, ſed ſub hominis figura, & nomine fera ſanguinaria. [d] Probat deinde Philoſophus minorem huius ſyllogiſmi, ideſt τὸν ἀπόλιδα primæ formæ eſſe naturaliter belli cupidum, rurſus duabus rationibus: quarum prima ducitur à cauſa; ſecunda à ſimili. Prima in hunc modum explicatur. [d] Apolis primæ formę, qui à ciuili, & humana ſocietate eſt alienus, non quia iam perfectior euaſerit, ſupraq́; humanam ſortem elatus in diuinarum ſubſtantiarum veniat familiaritatem, ſed quia deteriori ſit natura, & ingenio præditus; caret porrho omni coniunctione, & vinculo coniunctionis, quod ſimilitudo facit. Quæcunque enim ſimilia ſunt, bina autem ea neceſſe eſt eſſe, aliqua re ſimilia ſunt, quæ res in vtriſque eſt eadem: & hac ipſa re, eâdem, & communi amborum, ex qua exiſtit ſimilitudo, tanquam quodam vinculo colligantur inter ſe, & coniunguntur, quæ ſunt ſimilia. quà verò coniunguntur, & quà ſunt ſimilia; eà ſe mutuò expetunt, quæruntque, & gaudent ſimul eſſe: quod eſt inire, colereq́; ſocietatem. nam hoc modo etiam, vt ſimul ſunt, inquam, ac ſocietatem colunt; conſeruantur, & perficiuntur, quà ſimilia ſunt, & quà ſunt coniuncta. Neque hoc tātum cernitur in animalibus: in plantis quoque, & in rebus anima carentibus videbis, quæ cognationem habent, ſocia & amica à nonnullis vocari, ſeipſa inuicem exquirere, conſeruare, perficere. Vbi igitur eſt coniunctio, & vinculum, & nodus aliquis ſimilitudinis; ſequi ſocietatem oportet: & vbi conſpicitur ſocietas; coniunctionem, ac vinculum anteceſſiſſe. itaque apolis primę formæ, qui à ſocietate abhorret humana; nullum cum hominibus vinculum, nullam coniunctionem habebit. Quemadmodum autem res diuinæ ex eodem, & vno conſtant, quæ fuit etiam ſententia Platonicorum: ita ex altero, & multitudine, & tandem contrarijs, vt Heraclitus, & Empedocles, & Antiqui alij tradiderunt, conſtant naturales. quamobrem in quibus earum coniunctionis, & ſimilitudinis vis nulla adeſt, quæ huiuſmodi cōprimat diſcordiam, ac repugnantiam; quoniam omnino aut eędem ſint oportet, aut contrariæ vel ex toto, vel ex quadam parte; neceſſe eſt bella exoriri, & appetitiones, impetuſq́ue dimicandi. contraria enim læduntur, tolluntur q́; tandem præſentiâ contrariorum. Talis itaq; eſt ratio Philoſophi ex cauſa: Apolis primę formæ, quia alienus eſt à ſocietate; caret coniunctione, vinculoque coniunctionis: quicquid autem caret coniunctione, eſt naturaliter ad bella pronum,

Cicero iij. Off.

in cap. 14.

Lib. x. ad Nicom. cap. 7.

d. e.

d.

Bellorum cupiditas, rapina, & cædes maxime contra naturam.

Rationes duæ textus quòd apolis p. formæ ſit naturaliter cupidus belli.

Prima ratio ex cauſa.

Qui eſt alienus à ſocietate ex imperfectione naturæ caret coniunctione, ac vinculo coniunctionis.

Similitudo cōiunctionem & ſocietatem facit.

Similitudinis ratio.

Qui cōiunctionem cum hominibus ex natura imperfectione non habet, ille neceſſariò eſt belli cupidus.

Secunda ratio à ſimili.

non ſolùm in animalibus, verùm etiam in plantis, ac rebus inanimis. [c] Secunda ratio trahitur à ſimili, & eſt huiuſmodi. In volatilibus videmus, quæ ſunt ſolitaria, eſſe ſimul auida bellorum, & ſæua, vt aquilas, vt accipitres: ergo à pari etiam in hominibus, qui ſoliuagi ſunt, ex naturæ deprauatione, quę in ferinam abierit; erunt naturaliter belli amatores. Quanquam

Nom. volatile πετεινόν.

autem nomen volatile, vel volucre, græcè πετεινόν, præter aues multa alia comprehendit: hîc tamen videtur Philoſopho aues præcipuè ſignificare.

Cur ab auibus ductum argumentum.

Aues hominibus ſimiles.

Sed cur propriè ab auibus argumẽtum duxit: ſi idem cernitur in alijs animantibus, vt quæ ſoliuagæ ſunt, naturaliter bella gerant, & cæde gaudeãt aliarum? An duabus rebus, ſocietatem maxime conciliantibus, aues ſunt hominibus ſimiliores. nempe corporis figura, & voce. Bipedes enim ſunt aues, ac penè erectæ incedunt, vt homines, ex lib. de inceſſu animalium, niſi quatenus tam recta figura habitui alarum, & functioni volandi officeret. Tum vſus vocis illis creber, multiplexq́ue, perinde ac hominibus: omnes ſonorum modos effingunt: quædam etiam loquutiones imitãtur humanas vſque eò, vt, niſi oculi errorẽ detegãt, homines loquentes credas. His igitur duabus rationibus, à ſimili, & ex cauſa, probauit Philoſophus propoſitionem illam, quòd apolis primæ formæ ſit naturaliter belli cupidus.

Hæ duæ rationes concludũt ſolùm de prima forma, non de ſecunda apolidum.

Cur autem hæ duę rationes concludunt hoc attributum propriè de prima forma, non communiter de ambabus? Nempe quia nec bellum, nec cupiditas belli eſſe omnino poteſt; vbi repugnantia, diſcordiam, & diſſenſionem generans, non reperitur. Conſtant autem res ſuperiores, & diuinę, in quarum naturã tranſit apolis ſecundę formę, non ex repugnantibus, ſed ex eodem, & vno, vt paulo antè dicebam. itaque nec inter ſe quicquam diſſidij habent; nec verò cum cæteris, quas in ſe continent virtute; quemadmodum in luminis centro radij continentur, à quo multi, & in contrarias partes profluxerunt.

Partes textus.

Partes textus quinque. Prima cõtinet ſyllogiſmum principalem ex oppoſito, probantem hominem eſſe naturâ animal ciuile. Secunda primam confirmationem primę partis aſſumpti huius ſyllogiſmi, ex auctoritate Homeri. Tertia alteram confirmationem eiuſdem primę partis aſſumpti, per locum ab adiacentibus. Quarta, & quinta rationes duas, quibus minor huius ſecundę confirmationis ſtabilitur.

Textus

Textus XXII. & XXIII.

Hominem eſſe ciuile animal naturà magis, quàm apes, & quàm quoduis animal gregale, probatur duplici ratione.

Propoſitio theorematis. *Tex: xxij.* *	*Ratio duplex à duplici deſtinato.* *Tex: xxiij.* *

SCHOLIVM.

POSQVAM probauit Philoſophus ſimpliciter hominem eſſe naturà animal ciuile; hîc probat comparatè, eſſe naturà ciuile magis, quàm apes, & quàm quoduis animal gregale. Propterea in textu antecedenti ex eo, quod erat commune genus animalium, argumentum duxit: hic ratiocinatur ex proprijs hominis, quibus diſtinguitur à cæteris animãtibus. Fit autem comparatio interdum ex affirmatione; interdum ex negatione. Ex affirmatione, quom ambo, quę comparantur, participant formam, in qua fit comparatio; ſed alterum magis, alterum minus: vt ſi dicam ſolem igne candidiorem. Ex negatione, quando vel neutrum, vel alterum duntaxat eſt particeps illius formæ: neutrum, vt ſi quis dicat aquam terra leuiorem: alterum duntaxat, vt dicendo aerem eſſe leuiorem aqua. Et hoc quidem loco poſſumus intelligere comparationem ex affirmatione factam; poſſumus & ex negatione, quod ad cętera attinet animalia: prout nimirum vocabulum ciuile vel latè, & communiter, vel preſsè & propriè accipiemus: quod ſtatim aperiam.

Propoſitũ Philoſophi & continuatio.

Cõparationis modus triplex.

Quis modus comparationis in his textibus.

ARGVMENTVM. TEXT. XXII.

Propoſitio theorematis. Homo eſt ciuile animal magis, quàm quæuis apis, & quàm quoduis animal gregatim viuens; quæ quidem aut non ſunt ciuilia, aut alia ſignificatione; vel ex ſimilitudine, ac per imaginem ciuilia appellantur: id quod ex illis, quæ continuò afferentur, eſt manifeſtum.

Διότι

Tex. xxij. Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶον πάσης μελίττης, καὶ παντὸς ἀγελαίου ζώου μᾶλλον, δῆλον.

Quòd autem ciuile animal ſit homo magis omni ape, omniq́ue gregali animante, palàm eſt.

EXPLANATIO.

πόλις & πολιτικὸν unde dicta.

Duæ ſignificationes vocabuli, ciuile animal, de quibus etiam ſuprà in Scholio communi huius partis.

Ἡ πόλις, ciuitas, vnde fit τὸ πολιτικόν, ciuile; ἀπὸ τοῦ πολεῖν, ideſt ab eo, quod eſt verſari, deſcendit: quia in ea homines verſentur; & ſibi occurſent, dum ſimul viuunt. Latius igitur τὰ πολιτικὰ ζῶα, hoc eſt ciuilia animalia intelligentur, quę vnà viuere, & verſari eodem in loco ſolent. atque hoc quidem homini commune eſt cum multis alijs animantibus, quæ alio vocabulo, eiuſdem ſignificationis, ἀγελαῖα ideſt gregalia, ſocialiaque nuncupantur. Propriè autem, ac preſsè intelligitur politicum, & ciuile animal, quod ad ciuitatem eam, quę verè, proprieq; ſic nominatur, natum eſt, vt in ea, & ſecundum eius modum, ac rationē viuat. Talis eſt homo ſolus omnium animantium: propterea quòd hominum multitudo certo ordine, certiſq; inſtitutis congregata, & conſtans eſt ciuitas, quæ verè, proprieque dicitur.

Duplex expoſitio huius loci.

** homo animal magis ciuile omni &c.*

*Itaque primo ſignificatu ciuile animal homo erit magis, quam apes, & quàm reliqua gregalia animantia: quoniam multò maior eſt vitę communio inter homines, multo maior cōiunctio, ac colligatio cœtus ipſorum, veræq́ue ciuitatis, quàm cuiuſuis aliarum cōgregationum, ſocietatum'ue, quæ in cęteris animalibus ſimul viuentibus cernuntur. Secundo autem ſignificatu erit homo animal magis ciuile; quia ſolus verè ciuilis, cætera nequaquam: quòd ſi aliqua fortè ciuilia appellentur, vt formicæ, vt apes; vel altera ſignificatione, ducta a prima origine huius vocabuli, ſic appellantur; vel ex ſimilitudine, & per imaginē, propterea quòd imaginē quandam ciuitatum, ciuiliumq; munerum quodammodo exprimant.

Cur apes precipue nóminet Philoſophus.

** Omni ape, omniq; gregali animante.*

* Et ſunt quidem animalium, vt ſuprà diximus, alia ſoliuaga, alia gregalia. De ſoliuagis nemo quærit vtrum ſint ciuilia. ſunt enim oppoſita hæc in viuendi modis ſoliuagum, & ciuile. Inter gregalia volucrium apes; terreſtrium formicæ maxime omnium mereri hoc nomen videntur: & ſanè a multis attribuitur vtrique generi. Sed valde ſuperant apes.

Mira de apibus.

De quibus ſi Ariſtotelem lib. v. & lib. ix. de Hiſtoria animalium, Plinium Naturalis hiſtoriæ lib. xi. Varronem de re Ruſtica lib. iij. Virgilium lib. iiij. Georg. & alios rei ruſticæ, naturæq; animalium ſcriptores legeris; multo minus admiraberis opera hominum: quando in illis mores, in illis conſilia, in illis rempublicam, in illis reges, & imperium, & obedientiam, & propemodum officia omnia ciuilia, & inſtituta, & leges planè perſpicies. Ob quam cauſam, & quia etiam in textu antecedenti à volucribus argumentum traxerat, apes propriè hîc nominat Philoſophus.

Apum genera.

Lib. v. de Hiſtoria animalium cap. 21. Lib. ix. cap. 40.

Inſectorū, quæ fauos, faciunt genera.

Sed cur dixit, omni ape? An quia ſex ſunt genera apum, ex lib. v. & lib. ix. de animalium Hiſtoria: duo principum; alteræ fuluę, quæ præſtantiores ſunt; alteræ nigræ, magiſque variæ: duo propriè apum; ſed alteræ optimæ, quæ breues, in rotunditatem compactiles, & variæ ſunt; alteræ minus bonæ, quæ longæ, & crabronibus ſimiles: quintum, qui fur appellatur, niger, & ampliore aluo: ſextum, fucus qui omnium maximus, ſed ſine aculeo, & ignauus. Vel igitur hæc genera intelligit, quom ait, omni ape; vel genera gregalia eorum inſectorum, quibus, quum vnum nomen non ſit, eſt tamen ſimilis forma, & ſimilia

etiam

etiam aliquo mòdò opera fauorum, & eius, quod communi nomine, licet virium in diuerſis generibus diuerſarum, appellatur mel; vnde illa quoque nominibus cõpoſitis apud Græcos nuncupata poſtea fuerunt κηροποιὰ, καὶ μελιττοποιά: vt vox μέλιττα accipiatur hîc ἀντὶ τοῦ μελιττοποιοῦ. Horum μελιττοποιῶν nouem genera Ariſtoteles recenſet in eodem lib. ix. de Hiſtoria animalium, hoc ordine: apes; reges apum; fucos, qui inter apes degunt; veſpas; crabrones; teredines: & hæc ſex genera gregalia eſſe ait: tria reliqua ſolitaria, ſirenem minorem, ſirenem maiorẽ, bombicem. Sic ego hunc locum interpretarer, reſpiciens ad duas ſignificationes vocabuli, ciuile, de quibus dixi ſuprà. Nam quæ de eodem vocabulo traduntur in primo de Hiſtoria animalium, accommodari hũc non poſſunt. Scribit ibi Ariſtoteles nec omnia, nec ſola gregalia animantia, ſed tam ex gregalibus, quàm ex ſoliuagis quædam eſſe ciuilia: appellari autem hoc nomine illa, à quibus vnum aliquod opus, & ipſorum omnium commune efficitur: tum hominem, qui è genere ſit ciuilium, ancipitis naturæ eſſe inter gregalia, & ſoliuaga. Non quadrant hæc, quæ ibi dicuntur, in hunc locum. Primùm ſi ciuile operis, & laboris cuiuſdam potius, quàm vitæ communitate, & ſocietate definiendum eſt; iam non erit homo animal maximè ciuile: ſed anteponentur ei formicæ, & apes, & alia quædam animantia, quibus hoc eſt à natura tributum; vt ſolùm, & ſemper laborent in commune; vnum opus communiter efficiant, quod communiter ad omnia pertineat. homines enim, quanquam in commune conſulunt, non tamen ſolùm, nec ſemper id faciunt: ſibi, ſuisq; proprijs plurimum vacat vnuſquiſque. Deinde ineptè hîc diceretur hominem eſſe ciuilius animal omni gregali animante; ſi ſolitariorum æque, ac gregalium, quędam eſſent ciuilia. cur enim non proponitur generaliter hoc modo: homo eſt ciuilius animal omni animante? Pręterimitto illud, quod additur: hominem ancipitis naturę eſſe, partim ſolitarium, partim congregabile. exponi enim ſic poteſt: homines aliquando ſolitudine, aliquando coniunctione, communioneq; hominum gaudere; licet ipſi naturâ ſua ſint congregabiles. At difficiliter ſanè inuenies animalia vlla ſolitaria, quę vnum opus commune faciant, & hac ratione appellari debeant ciuilia. Quamobrem opinor locũ illum à librarijs fuiſſe corruptũ, aſciſcentibus in textũ has voces, καὶ τῶν μοναδικῶν: quas aliquis parum eruditus, quum animaduertiſſet dici ibi à Philoſopho hominem ancipitis naturæ eſſe, & paulò infrà diuidi communiter ſolitaria, congregabiliaq; in alias differentias ex habitatione, ciboque ductas; ad marginem adſcripſerit. Ijs vocibus expunctis clara ſunt omnia; & omnia ſibi reſpondẽt. diſtribuuntur enim animãtes in cõgregabiles, & ſolitarias: cõgregabiles in ciuiles, & inciuiles: ciuiles in eas, quę ſub duce degunt, & eas, quę nullo ſubditæ ſunt imperio. Cæterùm hæc ibi diligentius ſunt perpendenda. Sed quanquam ratio illa, & nota ciuilium animalium, quæ eo in loco affertur, huic non conuenit: tamen ſi eam retinere volueris; pro duabus ſignificationibus huius vocabuli, ciuile animal, tres ſtatuito: vt in prima, & maximè communi idem prorſus valeat, quod congregabile; altera complectatur ea ſolùm congregabilia, quæ in commune laborant, & opus commune faciunt: tertia homines tantùm, quatenus ad ſocietatem ciuilem, quæ verè, proprieque ſic nominatur, idonei ſunt. In prima & extrema ſignificatione vſurpatur hoc loco; in media non item: ſed in hac vtitur eo Ariſtoteles ſub initium primi de Hiſtoria.

lib ix. de Hiſtoria ſub initium cap. 41.

In ſcholio cõmuni huius partis.

Locus ex initio primi de Hiſtoria animalium.

Quæ eo loco dicuntur in hunc nõ quadrant.

Tres ſignificationes vocabuli, ciuile animal.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. XXIII.

Ratio duplex à duplici deſtinato; nempe ab oratione; & commodi, incommodi, iuſti, iniuſti, omnino boni, maliq́ue ſenſu: quæ à natura ſolis hominibus tributa, vt cæteris animantibus vox, & ſenſus iucundi, & moleſti tributa ſunt; diriguntur ad communicationem illorum, commodi, incommodi, & reliquorum, ideſt ad ciuitatem conſtantem ex domibus, quæ verè, proprieq́ue ciuitas dicitur. Loci principales, à deſtinatis. Loci adiuncti, à cauſa formali in ſyllogiſmo; à teſtimonio communis conſenſus pro prima ſumptione; per expoſitionem, comparationemq́ue, & à fine pro ſecunda; ab actibus pro quarta, & quinta.

Tex. xxiij.

[a] Οὐθὲν γὰρ, ὡς φαμὲν, μάτην ἡ φύσις ποιεῖ: [b] λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων. [c] ἡ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ, καὶ ἡδέος ἐστὶ σημεῖον: [d] διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζώοις: [e] μέχρι γὰρ τούτου ἡ φύσις αὐτῶν προῆλθεν, ὥστε αἰσθάνεσθαι τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος, καὶ ταῦτα σημαίνειν ἀλλήλοις. [f] ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστι τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν. [g] ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. [h] τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου, καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν. [i] ἡ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν, καὶ πόλιν.

b. idem iv. de Hiſt. anim. c. 9 et v. de Gen. anim. cap. 7. et primo a·t. Rhetor. cap. p et in proœm. Rhet. ad Alexandrum.
c. ſimile in p. lib. de Interpret.
d. Adi iv. de Hiſt. anim. c. 9. & ij. de Anima à tex. 88.
h. h. i. Elicitur tam ſenſum iuſti, iniuſti, &c. quã orationem dirigi ad vſum & cõmunicationem illorũ, iuſti, iniuſti, &c.
** cõmunicatio et ſocietas, ἡ κοινωνία.*

a. idẽ ij. Phyſico à tex. c. 75. vbi oſtenditur naturã facere oĩa propter finẽ, et pri. Cœli tex. c 32. et ij. Cœli tex. c. 50. 59. & ij. de Partibus cap. 13. & iij. de Partibus c. p. & iv. de Partibus cap. 11. & 13. & de Inceſſu ca 10. & ij. de Gen. Anim. cap. 4. & iij de Anĩ. tex. c. 45. & 60 & infrà in hoc p. Politico. tex. 83. Elicitur ex hac propoſitione, & vſu eius hîc, Quibus rebus à natura tribuatur aliqd ad certũ finẽ, ijſdẽ ingenerari propenſionẽ naturalem ad eundẽ finẽ, & viciſſim tam affirmatiue quam negatiue.

[a] Nihil enim, vt dicimus, fruſtra natura facit: [b] orationes verò ſolus animalium homo eſt compos. [c] porrho quidem vox moleſti, & iucundi ſignum eſt: [d] quapropter alijs quoq; ineſt animalibus: [e] huc vſque enim natura ipſorum peruẽnit, vt ſentiant moleſtum, & iucundum, eaq́ue inter ſe ſignificent. [f] at oratio data eſt ad declarandum cõmodum, & incommodum; [g] proindeq́ue etiam iuſtum, & iniuſtum. [h] hoc enim ad cætera animalia eſt hominum proprium; ſolũ ipſum boni, & mali, iuſti, & iniuſti, & aliorum ſenſum habere. [i] horum autem * communicatio & ſocietas facit domum, & ciuitatem.

EXPLANATIO.

Sententia textus.

SENTENTIA eorum, quę hoc in loco dicuntur, & vis argumentationis, qua cõfirmantur, paucis verbis proponi ſic poteſt. Soli homines inter omnia animalia ſenſum habent commodi, incommodi, iuſti, iniuſti, omnino boni, & mali; ſoli etiam hac de cauſa orationem, qua hæc declarare, communicareq́ue, vt fructum eius ſenſus capiant, inter ſe queant; quippe vox ſatis non erat, cæteris tributa animantibus ad iucunda, & moleſta, quæ ſola ab ijs ſentiuntur, ſignificanda: & communicatio iſtorum, commodi, incommodi, & reliquorum, ciuitatem, quæ propriè dicitur, facit: ergo ſimul propenſionem, inclinationemq́ue naturalem ad ciuitatem, quæ propriè dicitur, habeant oportet, ne fruſtra orationem, ſenſumq́ue iſtius modi natura ipſis dederit; & ſoli habeant, quia ipſis ſolis hæc data ſunt, ſine quibus eſſe ciuitas nequit: quapropter ciuilia animalia homines ſunt magis cæteris gregalibus, quæ quidem cætera vel ex tranſla-

Sumptiones, quibus cõtinetur ratio huius textus. Prima. Natura nihil fruſtra facit. Secunda. Tã ſenſus cõmodi, incõmodi, iuſti, iniuſti, omnino boni & mali, quã oratio propriè hominibus tributa ſunt à natura.

a. * vt dicimus. h. h. & ex f. & ex g. * & aliorum. * hoc enim. h. h. ſolus. h. proprium, ſolum. e.

tranſlatione, vel alio ſignificatu ciuilia appellantur. Continetur tota argumentatio quinque ſumptionibus. [a] quarũ prima eſt hæc: Natura nihil facit fruſtra, ſed omnia magno conſilio, & ad certum finem. Hæc ſumptio proponitur tanquam nota ex libris Naturalibus: * confirmaturque communi hominum conſenſu; quia hoc omnes opinentur, & dicant. [b] Secunda ſumptio: Senſus commodi, incommodi, iuſti iniuſti, * & aliorum, ideſt aliarum honeſti, turpiſque, quæ iuſti ac iniuſti genera ſunt, partium, omnino boni & mali; * &, quia huiuſmodi ſenſus, * etiam oratio [b] propriè hominibus à natura tributa ſunt. Probatur de ſenſu cõparando per expoſitionem. [e] nam reliquorum animalium natura vſque eò duntaxat progreſſa eſt, vt quæ moleſta eſſent, quæque iucunda perſentiſcerent: commodi, incommodi, iuſti, iniuſti & reliquorum ſenſum homines tantùm habent. Probatur de oratione bifariam. Primùm eodem modo per expoſitionem comparando. [d] nam vocem nactę ſunt alię animãtes; qua ſibi inuicem iucunda, moleſtaque ſignificent: [f] orationem homines ad exponenda commoda, incõmoda, & cętera, quę dicta fuerunt. Deinde etiam probatur à fine. nam [e] vt vox proprium ſignum eſt moleſti, & iucundi; [f] ſic oratio commodi, & incommodi, ac reliquorum: quapropter ijs quidem animalibus, quæ iſtorum habent ſenſum, ne hic fruſtra ſit; & ijs planè ſolis, ne ipſa oratio ſit fruſtra, tribui debuit; quemadmodum alijs, quæ ſentiunt ſolùm moleſta, & iucunda, vox tributa eſt. fruſtra autem, ac inutiliter his oratio tribueretur, non ſentientibus ea, quorum causâ ipſa tribuitur. Et fruſtra, inutiliſque eſſet in hominibus ſenſus commodi, incõmodi, ac reliquorum, niſi loquerentur. etenim domus, & ciuitates, denique ſocietates, ac cœtus hominum ſine ſermone fieri, manere'ue haudquaquam poſſunt: nec ſine illis erunt iuſta, iniuſta, cęteraq́; honeſta, & turpia, & emolumenta, & detrimenta, quæ ex hominibus capiuntur; apparentq́; ex vſu, & communicatione hominum inter ipſos. In belluis verò non eſt par ratio vocis ad ſenſum rerum iucundarum, & moleſtarum. Has enim belluæ adipiſci, & vitare poſſunt etiam ſine voce, quanquam melius, & plenius, ſi vocem habuerint. Itaque omnibus eam natura dedit, quæ capacia ipſius fuerunt, id eſt quibus non deſunt vocis edendæ inſtrumenta, vt in lib. ij. de Anima, & in iv. de Hiſtoria animalium declaratur: vbi etiam ternæ differentię ſoni, vocis, & loquutionis, à formis, materijs, cauſis, efficientibus manantes exponuntur. Et illis quidem differentijs quartum genus ex hoc loco addi poteſt, quod ducitur à finibus. [i] Tertia ſumptio: Communicatio iuſti, iniuſti, & reliquorum facit * domum, & ciuitatem, hoc eſt ciuitatem, quæ ex domibus conſtat, quæ verè, proprieque dicitur, non quæ ex tranſlatione ſic appellatur, vt apum, vt formicarum: * facit, inquam, ciuitatem, vel quia ciuitas in hac communicatione conſiſtat, quod magis probo, & ſit hæc cõmunicatio quaſi cauſa ipſius formalis, vel quia hęc communicatio ſit cauſa finalis ciuitatis, & ad eam ciuitas tanquam ad finem ſuum dirigatur. Sanè in iij. horum lib. oſtendet Philoſophus ciuitatem eſſe ſocietatem, ac communionem hominibus propriè non loci, non virium, vt ſe ab exteris tueantur, aut bella ſuſcipiant, non coniugiorum, non mercium, aliarum'ue vtilitatum, non denique mutuæ conſuetudinis ſine cuiuſquam iniuria; quanuis & hæc, & alia eiuſdem generis adſint oportet, ſi futura ſit ciuitas; ſed probę educationis, inſtitutionisque morum laudabilium, virtutum, ac omnium tandem rerum honeſtarum, quæ vnà cum ſuperioribus, beatam efficiunt, pręſtantiſſimamque vitam. Duę

d. & ex e. eaque inter ſe ſignificent. f. e. f.

Lib. ij. de Anima tex: c. 87. et inde lib. iiij. de Hiſt. animalium cap. 9. i. * domum & ciuitatem. * facit.

Tertia. Cõmunicatio iuſti, iniuſti, et reliquorum facit ciuitatẽ, quæ verè propriequę dicitur.

Cap. 6 lib. iij.

K alię

Quarta. Tā ſenſus iuſti, iniuſti etc. quā oratio diriguntur ad vſum, et communicationē illorum, iuſti, iniuſti &c.

alię ſumptiones extrinſecus ſubaudiuntur: [b] quarta tamen propè habetur in textu, quę eſt huiuſmodi: Tam ſenſus iuſti, iniuſti, & aliorum, quę dicta ſunt, quàm oratio ſunt deſtinata, diriguntur, ad vſum, & communicationem eorum ipſorum, iuſti, iniuſti, ac reliquorum tāquam ad ſuum proprium, & ſupremum finem, vt altera declinemus, altera aſciſcamus. Probatur hęc ſumptio: quia niſi eò dirigerētur, ac eſſent deſtinata; fruſtra, inutiliterq; data à natura eſſent: nihil autem fruſtra natura facit per ſumptionem primam: ergo &c. Prima pars connexi, quæ eſt de ſenſu, liquet. ſiquidem inutilis, fruſtraq; eſſet ille ſenſus, ex quo nullus fructus ſumeretur: imò ne ſenſus quidem eſſet, ſi non eum appetitus proſequendi, fugiendique; & per appetitum adeptio iſtorum, illorum vitatio comitarentur. Altera pars, quæ eſt de oratione, oſtenditur per locum ab actibus. nam [f] oratio ad eiuſmodi ſenſum ſignificandum data à natura eſt; & eſt illius, eorumque, quorum ille eſt ſenſus, inſtrumentum, ac nota propria, vt conſtat ex declaratione ſumptionis ſecundæ: quapropter neceſſe eſt eam fruſtra à natura dari, fruſtraque illum ſignificare ſenſum, niſi vnà cum illo ad eundem finem dirigatur, nempe ad vſum, & communicationem iuſti, iniuſti, ac reliquorum. [a] Quinta ſumptio: Quibus rebus tribuitur à natura aliquid ad certum finem, ijſdem ingeneratur propenſio, inclinatioque naturalis ad eundem finem; reciprocanturq; iſta omnibus modis, vt nec alterum ſit ſine altero, & vtrunuis alterum ſequatur. pendent autem omnes quatuor propoſitiones, quas hæc ſumptio cōtinet, ex ſumptione prima: ne natura, inquam, faciat aliquid fruſtra. Ex his quinque ſumptionibus ſic propemodum ratiocinatur Philoſophus. Et ſenſus iuſti, iniuſti, reliquorumque, quæ dicta fuerunt, & oratio, huius ſenſus nota, quæ, per quartam ſumptionem, ſunt deſtinata, diriguntúrque ad vſum, & communicationem eorum ipſorum iuſti, iniuſti, & reliquorum, tanquam ad ſuum proprium, & ſupremum finem; tributa ſunt, per ſecūdam, à natura homini ſoli inter omnia animalia: quibus autem, & quibus ſolis à natura tribuitur aliquid ad certum finem; ijs ſolis, per quintam, ingeneratur propenſio, inclinatioq; naturalis ad eundem finem, ne, contra primam, natura aliquid faceret fruſtra: ergo ſolis hominibus à natura ingeneratur propenſio, inclinatioq; naturalis ad vſum, & communicationem iuſti, iniuſti, reliquorumq;, quæ dicta fuerunt. Cæterùm communicatio iſtorum, per ſumptionem tertiam, facit ciuitatem, quæ verè, proprieq; dicitur, quæ ex domibus conſtat: ſequitur igitur ſolos homines nactos eſſe propenſionem, inclinationemq; naturalem ad ciuitatem, quæ verè, proprieq; dicitur: hoc autem eſt eſſe ipſos ſolos naturâ verè, proprieq; ciuilia animalia; & hac de cauſa etiam magis, quàm vel apes, vel quoduis aliud gregarium, cui ex ſimilitudine, & per imaginem quandam ciuilis nomen tribuitur. quod fuit propoſitum.

ex b. h. i.

f. g. & ex h.

ex a. i. et theoremate.

Quinta. Quibus rebus à natura tribuitur aliqd ad certū finē, ijſdem ingeneratur propenſio naturalis ad eundem finem, & cōtrà tā affirmatiue quàm negatiue.

Ratiocinatio huius textus.

Partes textus.

Partes textus ſex. Prima (a) ſumptionem primam continet. Secunda (b) partem ſecundæ ſumptionis eam, quæ eſt de oratione. Tertia (c d e) probationem totius ſecundæ ſumptionis exponendo comparandoq; vocem, & ſenſum iucundi, & moleſti, data etiam brutis, cū oratione, & ſenſu iuſti, iniuſti, & reliquorum, quæ ſunt hominum propria. Quarta (f g) alteram probationem eius partis ſecundæ ſumptionis, quæ eſt de oratione, ductam à fine. Quinta (h) alteram partem eiuſdem ſecundæ ſumptionis, quæ eſt de ſenſu iuſti, iniuſti, & aliorum, quæ dicta ſunt. Sexta (i) ſumptionem tertiam, indicans ſimul alias duas.

SCHO-

S C H O L I A.

Natura nihil facit fruſtra.

Nihil fruſtra natura facit. Crebro vſurpatur à Philoſopho hoc enunciatum, tanquam notum, & conceſſum ab omnibus. quamobrem nunquam confirmatur alio argumento, quàm vel conſenſu communi, vel expoſitione, & euidentia. Diximus nos de eo in ij. Phyſico: & declarauimus etiam in illis verum eſſe, in quibus natura ipſa vacillat, in redundantia, in inopia, in deprauatione materiæ, & in occurſu contrariorum.

Oratio eſt hominis propria.

Orationis ſolus animalium homo eſt compos. Quædam aues, ſi edoceantur, humanas voces reddunt, vt pſittaci, picæ, corui, & aliæ: non tamen loquuntur; quia non ex intelligentia, ſenſu'ue eorum, quæ illis vocibus ſignificantur; ſed ex vſu, exercitationeq; hoc faciunt: neceſſaria autem ad loquutionem eſt intelligentia. quocirca quaſi loquutiones, non loquutiones ſunt uoces explanatæ brutorum, vt traditur etiam in iiij. libro de Hiſt. anim. loqui autem eſt hominis proprium. Sed quomodo quod hîc ſumitur, orationē tribui à natura hominibus, non eſt contrarium ei, quod dicitur contra Platonem ſub initium primi de Interpretatione, & aliis in locis, orationem, eiusq́ue partes, nomina, & verba voces eſſe ſignificantes ex conuento? An hæc non ſunt idem: tribui à natura orationem nobis; & ipſam ſignificare naturâ. dicitur enim natura orationem nobis tribuere ex ea parte, quatenus tribuit nobis facultatem cū omni inſtrumento, & apparatu ſermocinandi: quam facultatem omnes naturaliter habemus. nullaque propterea eſt gens tam rudis, quæ non aliquo ſermone vtatur. Sic igitur eſt oratio nobis naturalis; genere, & communiter, inquam, ob naturalem facultatem. Propriæ vero formæ orationis naturales nō ſunt. nam quòd hoc, illo'ue modo orationis iſtæ, aut illæ res, & notiones animi ſignificentur, non natura facit, ſed inſtitutio. Nec ſolum in vera loquutione iſtud cernitur; vt quod commune eſt, à natura fiat, quod proprium, ab inſtitutione: ſed etiam in ſimilibus loquutioni vocibus articulatis quarundam auium, veluti luſciniæ, & aliarum: quæ quidem voces pro locorum, & inſtitutionum, vſuum'ue varietate variantur & in differentibus, & in eadem auium ſpecie, vt declarat Ariſtoteles in iiij. libro de Hiſt. animal. Idem itaque ferè euenit de loquutione, quod de ſaltu. hic enim actus ſimul cum ſua facultate à natura exiſtit: varia autem genera, modosq́ue ſaltationum, vt Pyrrichen, & Titiinn, ars docet; nec ſunt iſta naturæ opera. Proinde ſumme ridendi ſunt qui ex tot linguis in quot actum, vimque naturalem loquendi diuiſerunt, diuiduntq́ue identidem voluntas, & conuentio humana; quærunt quæ ſit naturalis, Scythica, an Aegyptia, an Phrygia: quaſi idem ſint prorſus lingua, & loquutio, ideſt proprium & commune; informe, & formatum: ex quo eorum quidam ad inepta, & puerilia experimenta deuenere, vt Pſammetichus apud Herodotum. Sed de his fortaſſe alio loco.

Lib. iv. de Hiſtoria animalium cap. 9.

Oratio verùm nobis à natura an ex inſtituto.

Lib. iv. de Hiſtoria anim. cap. 9.

Herodotus ſub initium ij. lib.

Vox ſignum idoneum moleſti, & iucundi.

Vox moleſti, & iucundi ſignum eſt. Idonea ſigna ſunt voces illiteratæ rerum iucundarum, & moleſtarum. ſiquidem vtrunq; genus eſt ſimiliter imperfectum; res, quæ ſenſum percellit dolore, voluptate'ue; & vox, quæ ſcribi non poteſt: & in neutro exiſtunt multiplices illæ varietates, ac differentiæ formarum, quæ in oppoſitis generibus; ideſt in loquutione; & bono, ac malo cernuntur. Sed cur anteponit hic Philoſophus in ſtructura verborum iucundo moleſtum; quum iucundum ſit prius naturâ moleſto; & præſertim quum ſtatim ſit antepoſiturus commodum incommodo, iuſtum iniuſto, bonum malo? An quia ſenſum vellicat magis moleſtia, quàm iucunditas: vtrum autem commoda an incommoda, turpia an honeſta, tandem bona an mala plus moueant rationem, in dubio eſt; vel etiam bona præponderant. ſiquidem rationi primum propoſita ſunt bona, quæ ſequatur; deinde mala, quæ fugiat: ſenſui contrà antiquius eſt, vt moleſta decliner, à quibus læditur ſentiēdo, & perducitur ad interitū, quàm vt conſectari incipiat iucunda.

Cur nominet hic prius Philoſophus moleſtum, quàm iucundum.

Quibus, et cur data vox.

Quapropter alijs quoque ineſt animalibus. Vocem habent alia etiam animalia præter homines; non tamen omnia, vt ante admonui, qua in re hic quidam fallun-

tur; ſed certe omnia, quibus natura dare potuit ſine inſtrumentorum multiplicatione. Et habent vocem ad alacritates, triſtitias, terrores, cupiditates ſignificandas: quæ in imaginatione excitantur vel præſentibus, vel etiam abſentibus rebus ſenſilibus; præcipue autem coniunctionis venereæ causã, vt tradit Ariſtoteles loco ſuprà citato iiii. de Hiſtoria animalium. vbi etiam quærẽdum eſt vtrum animalibus, quæ vocem habere non potuerunt, dati ſint ſoni, & ſtridores quidam, vſum vocis implentes.

Bruta an ſolum habeant ſenſum moleſti, et iucundi, an etiam ſint rationis et diſciplinæ capacia.

Hucusque enim natura ipſorum peruẽnit &c. Ariſtoteles in lib. ix. Hiſtoric. loquens de animalium moribus, & vitis, & actionibus, multa tradit, ſermone hominum celebrata, & vſu perſpecta; quæ perſuadere cupiã poſsint belluas diſciplinæ, & prudentiæ, ac tandem intelligentiæ, & rationis eſſe capaces; proptereaquod quædam earum & doceantur cum ab alijs belluis tum ab homine, agnoſcentes ſonorum, ſignorumque differentias; & præſentia curent, diſponantque magno ſtudio, & induſtria; & futura præcaueant, ac diuinent, nec ſolum in mutationibus aeris, ſed etiam in rebus humanis. Vnde celebris quæſtio, & à Plutarcho viro eruditiſs. duobus libris tractata, nunquid bruta animalia ratione vtantur. Sed ſi bruta animalia mentis, & diſciplinæ eſſent capacia; homines eſſent, non bruta. Quamobrem dicendum eſt, illa, ſi qua faciunt humanis actionibus ſimilia; vel facere ſenſu, & imaginatione ſic bruta regentibus, ex ij. & iij. de Anima, ſicut homines ratio regit: vel, ſi talia ſunt, vt ad ea, quia egeant conſilio, ſenſus, & imaginatio peruenire nõ poſsint; facere quodã inſtinctu naturæ ſibi ingenerato, hoc eſt penè ſine cognitione: quemadmodum etiam inanima ſine cognitione, ſolo naturæ impulſu in propria loca feruntur, nec ſuis finibus aberrant. Cuius rei ſignum eſt, quod peræque & hæc inanima in omnibus, & illa animata in illorum generum rebus eadem iiſdem modis ſemper agunt: nec deliberando, conferendoque, vt nos, pro temporum, locorum, rerum conditionibus variant in agendo. Rectè igitur hic ſolum ſenſum rerum iucundarum, & moleſtarum cæteris datum eſſe animalibus ſcribitur: quarum rerum memoria, ac deſyderio dum alia faciunt, alia facere renuunt; obtemperare, ac penè diſcere videntur. Non eſt tamen illa verè diſciplina; quia non ex ratione, & intelligentia ſuſcipitur: ſed eſt aſſuetudo naſcens ex imaginatione, ac memoria rerum iucundarum, ac moleſtarum: quibus quidem pleraque belluæ agunt; cætera inſtinctu naturæ, vt diximus. Verum de his huberius, & diſtinctius in lib. de Hiſtoria anim. & de Anima.

[...] Plutarchi libri ſunt, vtra animalia plus rationis habeant, terreſtria, an aquatilia: alter, Quod bruta ratione vtantur.

Sub extremum lib. ij. & lib. iij. de Anima.

Quæ ſit ſignificatio brutorum inter ſe per proprias voces.

Itaque inter ſe ſignificent. Non tamen, quod quidam putarunt, quaſi loquantur inter ſe bruta ſingulorum generum, quæ vocem habent; & eius vocis ſibi propriæ, differentiis varia exponant, & narrent; quemadmodum homines oratione: ſed ſignificant ſolum, quæ voces emittunt, & percipiunt, quæ audiunt, aut dolere ipſa, quæ emittunt voces, aut lætari, aut pauere, aut deſyderare has res, aut illas.

Tres rationes illationis in texto, alet ad declarandum commodum et incommodum, quare etiam iuſtum et iniuſtum.

Oratio data eſt ad declarandum commodum, & incommodum, proindeq; etiam iuſtum & iniuſtum. Si declarat commoda, & incommoda; planè etiam declarabit iuſta, & iniuſta. vtraque enim eiuſdem generis, & rationis ſunt, quod ad perceptionem, ſignificationẽque eorum attinet. Et quemadmodum non comprehenduntur, niſi intelligentia; quia ſub ſenſum non cadunt, ita ſignificantur oratione, quæ eſt imago intelligentiæ. Hæc eſt vna ratio huius illationis. Altera ratio tangitur a D. Thoma. Iuſtum, & iniuſtum ex v. libro ad Nicomachum non ſunt omnino extra bona, malaq; fortunę, damna, & lucra latè accepta, quę ſunt τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ βλαβερὰ, ideſt commoda, & incommoda: ergo, quo iſta ſignificantur, illud idem idoneum etiam erit ad ſignificanda iuſta, & iniuſta. Tertia ratio. Commoda & incomoda, vel, vt græcè dicamus, τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ βλαβερὰ, quæ alij vtilia, & damnoſa, alij quæ proſunt, & quæ obſunt verterunt, non ſunt propriè finis, ſed ad finem: diriguntur enim, quum ipſa non omnibus ſemper bona, mala'ue ſint, ad ea, quæ omnibus ſemper, ſimpliciterque ſunt bona, & mala, ideſt ad honeſta, & turpia, quorum honeſtorum & turpium partes ſunt iuſta, & iniuſta. at ſi ob ea, quæ aliorum gratia exiſtunt, data eſt hominibus lo-

Potiſſimum in cap. 1. & 2.

quendi

quendi facultas; multò magis data fuerit propter illa, quò hæc referuntur. Verbum, *declarare*, opponi aiunt quidam ſuperiori verbo *ſignificare*: eſſe enim plus declarare, quàm ſignificare: ſicut, & apud Græcos δηλοῦν, quam σημαίνειν: quapropter illud fuiſſe attributum hominibus, & orationi; hoc voci, & brutis animalibus. Fortaſſe hæc vera ſunt. Tamen Ariſtoteles ſub initium lib. de Interpretatione, δηλοῦσι, dixit de vocibus ferarum, & σημαίνειν de oratione, orationiſque partibus.

De verbis δηλοῦν & σημαίνειν.

Hoc enim ad cætera animalia eſt hominum proprium &c. Quod hîc dicitur eſt ſimul & pars ſecūdæ ſumptionis, & probatio ſecundæ eius partis, vt ex ſuperioribus liquet. nam quia ſenſum commodi, incommodi, iuſti, iniuſti, omnino boni, & mali homines habent; ſermonem etiam habeant oportet, quo illa, ſenſumque illorum ſignificent ſibi inuicem: & ſignificando, alia adipiſcantur, alia declinēt, ne inutilis hic ſenſus euadat. quocirca addidit Philoſophus coniunctionem, γὰρ, ideſt enim. Quis autem eſſe hic ſenſus poteſt, quo iuſta, iniuſta, reliquaque quæ dicta ſunt, diſcernuntur, & qui ad cætera animalia eſt hominum proprius, niſi ratio, qua a brutis diſtinguimur? Ambas igitur attigit res, quibus nos præſtamus cæteris animantibus, a Cicerone & ab aliis multis frequenter celebratas tanquā vincula, & cauſas ſummas, ac perfectiſsimas ſocietatis humanæ; nempe rationem, orationemque; ducens ex illis argumentum ad probandum propoſitum ſuum, quòd homo ſit ciuile animal magis, quàm reliqua omnia, imo ipſe ſolus ſit verè animal ciuile.

His verbis quos & quæ, & quomodo præſtet Philoſophus.

Quid propriè hic ſignificet ſenſus iuſti, et iniuſti, & reliquorum.

Duæ res, quibus maximè præſtamus brutis.

Solus homo boni, & mali, & iuſti, & iniuſti, & aliorum ſenſum habet. Quod ad ſenſum iucunda, & moleſta; id ad mentem, rationemq; ſunt bona, & mala ſimpliciter, ex iij. lib. de Anima. nouit enim ſenſus ex omnibus bonis, maliſque ea tātum, quæ ſibi ſunt iucunda, & moleſta; & illa quidem non vt bona, & mala; ſed vt iucunda, & moleſta nominantur: nouit mens vniuerſè, ac ſimpliciter (ſiquidem eius eſt comprehendere res ſimpliciter, ac vniuerſè) bona, & mala, ideſt vt bona, malaque dicuntur; tum terna iis ſubiecta genera; honeſta, & turpia; quorum iuſtum, & iniuſtum, cæteraque, quæ ad mores pertinent, ſunt partes; iucunda, & moleſta; vtilia, & noxia. Ecce qua ratione ait Philoſophus hominem ſolum boni, & mali ſenſum habere; cætera animalia iucundi duntaxat, & moleſti: quanquam iucundum in bonorum, moleſtum in malorum eſt genere: mens enim eſt hominis propria; ſenſus ei communis cum belluis. Et cur bono, & malo iuſtum, & iniuſtum ſubiunxit: nimirum quia bonorum, malorumque prima genera ſunt turpia, & honeſta; horum autem quædam partes, quæ ciuitatem maximè efficiunt, conſeruantque, ex quo etiam maximè conducunt propoſito huius loci, ſunt iuſta & iniuſta. Cur item verba illa addiderit, *& aliorum*, quidque illa ſignificent: nam præter iuſtum, & iniuſtum ſunt aliæ partes honeſtarum, ac turpium rerum, quæcunq; ſcilicet vitiis, virtutibuſque, & omnino moribus continentur.

Lib. iij. de Anim. tex. c. 44. ad 50.

Bonorū et malorū generūq; in qua hæc diuiduntur, collatio & inter ipſa, & ad actus cognoſcendi ſenſus, & mentis, hominis item, & aliorum animalium.

Trium queſtionum, quæ ex his verbis textus exoriuntur, diſſolutio.

Textus

Textus XVII.

Ciuitas adhuc eſt * prior naturà quàm domus &c.

PARS TERTIA CAPITIS QVINTI.

Ciuitatem adhuc antecedere naturâ domui, & vnicuique noſtrûm.

Καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις &c. Textus XXIIII. XXV. XXVI.

ARGVMENTVM. TEXT. XXIV.

Proponit theorema oſtendendum. Non ſolùm ciuitas eſt naturâ, vt hactenus demonſtrauimus, ſed etiam naturâ prior domo, & ſingulis nobis: quod quanquam ex antè conſtitutis, vbi declaratum eſt ciuitatem eſſe finem aliarum ſocietatum, easq́; omnes in ſe continere, ſatis liquet; tamen hic quoque noua ratione, vel ſaltem explicatiori confirmabitur.

Tex. xxiv. Καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις, ἢ οἰκία, ἢ ἕκαστος ἡμῶν, ἐστι.

Et prius ſanè naturâ eſt ciuitas, quàm domus, & vnuſquiſque noſtrûm.

EXPLANATIO.

De ſubiecto theorematis. Vtrùm vicus in hoc ſubiecto contineatur.

SVNT quaſi tres partes ſubiecti huius theorematis, ciuitas, domus, & quiuis vnus noſtrum. His addi etiam vicus poteſt. nam quamuis tacet vicum Philoſophus: & ratio, quàm allaturus eſt, non æque probat de vico, vt de alijs, quia vicus per ſe aliquandiu durat: tamē quodammodo etiam probat. ſicut enim prius naturâ ſimpliciter eſt illud, ſine quo alterum non manet, quum ipſum maneat ſine altero: ita quodāmodo eſt prius naturâ id, ſine quo alterum non benè manet, aut proprium finem nó aſſequitur, manente eo benè ſine altero. at vicus non eſt ſibi ſatis, niſi coniunctus ciuitati ad benè beateq́ue viuendum, quò dirigit natura omnes ſocietates.

De prædicato theorematis.

Conferuntur hæc, ideſt confertur ciuitas cum alijs duobus in ordine naturali: aſſeriturq́ue illam priorem, hęc poſteriora eſſe, non ſimpliciter, & omnibus modis, ſed naturæ ordine. quocirca prędicatum iunctum eſt ex duobus, quæ ſeparari minimè debent: prius, inquam, & naturâ. Multi enim ſunt modi eius, quod dicitur prius, vt in Categorijs & in v. Diuinorum, & alijs in locis Ariſtoteles declarauit: inter quos vnus hic eſt ſecundum naturam, quo ciuitas eſt prior domo, & ſingulis nobis: alijs verò quibuſdam modis non eſt prior, vt tempore, poteſtate, notitia. Et ciuitas quidem aliquo modo poſteriorem eſſe iam dictum fuit in textu iij huius libri:

In Categorijs cap. de priore & in v. Diuinorum tex. c. 16.

Ciuitas prior & poſterior domo et hominibus ſingulis.

tempo-

viij. ad Nicō. cap. 12. primo Oeconom. cap. primo. Acciaiolus hic. Egidius de Regim pri. lib. ij. p. p. cap. 2. & 3.

tempore autem, & poteſtate, ſeu generatione dicunt Ariſtoteles in viij. ad Nicom. & Auctor primi Oeconomici. Hæc tollunt diſcordiam, pro qua ſedanda quidam inutiliter laborant. Nam in vnoque illorum locorum ſermonem haberi de eo, quod eſt prius non naturâ, ſed generatione & tempore, clare liquet ex ijs, quæ vtrobique adduntur. In primo ait Ariſtoteles domum ciuitate priorem, & magis neceſſariā eſſe. In altero diſertè ſcribitur generatione priorem eſſe domum ciuitate, licet Aretinus vertendo omiſerit vocem γενέσει: & ſubiungitur ratio, cur prior ſit domus; quia ſcilicet domus eſt pars ciuitatis. At pars, & id, quod eſt neceſſarium, ad generationem pertinent; non ad naturam, & eſſentiam perfectam. Porrho autem modus prioris, qui à natura nomen habet, in tres alios diuiditur: quorum vnus eſt perfectionis; duo eſſentiæ. Ille alieniſſimus, ideſt minime proprius vocatur ab Ariſtotele in Categorijs. quæ enim prꝙſtantiora, perfectioraque alijs ſunt; ſi aliam cauſam non habent, vnde comparentur cum minus præſtantibus; hac certè ſua perfectione priora, poſteriora'ue illis nullo pacto verè, proprieq; dici poterunt. Eſt aurum melius, & nobilius lapide; lapis luto; gemma ſulfore; ac pleraque alia alijs. hęc igitur qua tandem ratione affirmaueris priora illis naturâ? an quia re vera ſint quaſi altiori in gradu apud Naturam collocata, quaſique illa ob eorum præſtantiam Natura magis amet, intentius curet, & prius, quàm reliqua, generare, conſeruareque ſtudeat? an quia homines, quos putant prꝙſtantiores, quoſque maiori honore proſequuntur, eos priores dicere cōſueuerunt? Sed vtrunq; eſt improprietas ſermonis; primum ex falſo intellectu: ſecundum ex tranſlatione. Quocirca hūc modū Ariſtoteles non ſine cauſa ibi penè eiecit: nec alibi vſpiam fortaſſe meminit ipſius. Nec de eo quidem in prꝙſentia fit ſermo, contrà quam exponunt D. Thomas, & Acciaiolus. Alij duo modi rerū naturâ priorum, quas hoc nomine etiam neceſſe eſt eſſe perfectiores, & prꝙſtantiores, definiuntur à Philoſopho & in Categorijs, & in Poſtnaturalibus: vnus ſic: Prius naturâ eſt illud, à quo non cōuertitur conſecutio τοῦ εἶναι; ideſt eius quod eſſe appellatur: nempe eſt illud, quod ponitur altero poſito, ipſo autem poſito non ponitur alterum, & quo ablato alterum aufertur, ipſum non aufertur ablato altero. alter modus ſic definitur: Prius naturâ in ijs, quę conuertuntur ſecundum conſecutionem eius, quod eſſe appellatur, eſt illud quod alteri quacunque ratione eſt cauſa τοῦ εἶναι, hoc eſt vt ſit alterū, vel eius eſſentię. Primum horum duorum modorū intelligit hîc Philoſophus, quom ait, *prius naturâ.* Et hoc quidem veriùs res priores ſunt, ac dicuntur, quàm altero: quippe quia non ſolùm cogitatione, quemadmodum quæ altero nuncupantur priores, ſed etiam reapſè priores ſunt, ac ſeparantur. quod non animaduertens Zimara valde errat. in vj. Theorem. & quum Scotum Io. Bachonum, & alios obiurget; multo magis eſt ipſe obiurgandus. Verùm de omnibus omnino modis rerum priorum, quot ſint & qui, quaſque differentias, & ſimilitudines inter ſe habeant, vberius ſuis locis.

Diſcordia de hac re, quàm tangit Acciaiolus, ſedatio.

Modi eius, qd dicitur naturà prius.

Expoſitio D. Thomæ, et Acciaioli huius vocabuli prius naturâ.

Expoſitio propria.

Zim. error.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. XXV.

Oſtendit propoſitum theorema ratione bicipiti, & duplici loco; nempe à proprijs ſubiectorum attributis, quibus inuicem referuntur, & ſunt totum, & pars; atque à definitione prædicati, ideſt eius, quod dicitur naturâ prius. Ex qua etiam definitione probatur totum eſſe prius naturâ parte, exponendo in totis, & partibus inſtrumentarijs, & adhibitis definitionibus rei abolitæ, & rei permanentis, ac quodam exemplo, vt appareat illã definitionẽ prioris, & poſterioris naturâ in hæc tota, & partes conuenire: rurſusque ex eâdem, non vt eſt definitio, ſed vt eſt conditio, oppoſitis modis, totius, & partis; confirmatur ciuitatem totius; domum, & vnunquenq; noſtrûm partis rationem habere. Loci principales à proprijs ſubiectorum attributis, & à definitione prædicati. Loci adiuncti, item à definitione, per expoſitionem, ab exemplo, ſeu à ſimili, & pari.

Text: xxv.

a. adi v. Metaphy. tex. cõ. 16. & vij. tex. c. 33. & inde. b. c. d. penè idẽ p. de partibus animalium cap. p. et iiij. Meteor. ſub exitum. & vij. Meta. tex. cõ. 35. 37. 39. e. idem primo de partib. cap. p. & vij. Metaph. tex: cõ. 35. 39. Eliciĩ definitio rei ꝑmanentis: Res ꝑmanẽs remanet eadẽ retinẽs nõ ſolũ nomẽ, ſed etiã opus et facultatẽ operãdi quã prius habuit.

Eliciĩ ex hoc tex. Ciuitatẽ eſſe totum, domos, & homines ſingulos eſſe partes inſtrumẽtarias. a b. Eliciĩ definitio prioris naturâ: Prius naturâ eſt illud, quo ſublato alterum tollitur, altero ſublato nõ tolliĩ ipſum. et v. Metaphy. tex. c. 16 & iiij. Phyſ. tex. com. 7. & in Categorijs cap de Priori. d. Eliciĩ definitio rei quæ interijt: Res quæ interijt non remanet eadem niſi æquiuocè. b. pes, manus. Elicitur, loqui hîc Philoſophum de totis et partibus inſtrumẽtarijs.

[a] Τὸ γὰρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους: [b] ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσαι ποὺς, οὐδὲ χεὶρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, [c] ὥσπερ εἴτις λέγει τὴν λιθίνην: [d] διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσαι τοιαύτη: [e] πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὥρισαι, καὶ τῇ δυνάμει· [f] ὥστε μηκέτι τοιαῦτα ὄντα οὐ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι, ἀλλ' ὁμώνυμα. [g] ὅτι μὲν οὖν ἡ πόλις καὶ φύσει, καὶ πρότερον, ἢ ἕκασος, δῆλον. [h] εἰ γὰρ μὴ αὐτάρκης ἕκασος χωρισθεὶς, [i] ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ἕξει πρὸς τὸ ὅλον.

[a] Totum enim prius neceſſe eſt eſſe, quam partem: [b] ſublato enim toto non erit pes, neq; manus, niſi ęquiuocè, [c] perinde ac ſi quis dicit lapideam: [d] quæ enim interijt, eiuſmodi erit: [e] cuncta autem opere, ac facultate ſunt definita; [f] quare quom non amplius ſunt eiuſdem modi, non eſt dicendum eadem eſſe, ſed æquiuoca. [g] ciuitatem igitur naturâ eſſe, & priùs, quàm vnumquenque, manifeſtum eſt. [h] ſi enim non eſt ſibi ſatis vnuſquiſque ſeparatus; [i] ſimiliter ſe habebit, atque aliæ partes ad totum.

EXPLANATIO.

Summa eorũ quæ in hoc textu tradũtur.

SVMMA ſententiæ, & ratiocinationis huius textus ſic proponitur. Prius naturâ eſt illud, quo ſublato tollitur alterum; altero ſublato ipſum non tollitur: itaque totum, cuius hoc proprium eſt, erit prius naturâ parte. Cernitur hoc euidenter in toto, & partibus inſtrumentarijs: nam manus exempli cauſa, ſi corpus intereat, aut ipſa ab eo abſcindatur, non remanet eadem opere, & facultate operandi, quibus cunctæ res definiũtur; ſed nomine ſolùm, & ęquiuocè, lapideę inſtar; quod eſt eam prorſus interijſſe. Ciuitatem porrho, & domum, atque vnumquenque noſtrûm, vt inuicem referuntur, eſſe illam totum, hæc, partes inſtrumentarias, tum per ſe eſt perſpicuum; tum confirmari ex eo poteſt, quod ad ſimilitudinem aliarum eiuſdem modi partium ac rerum totarum nec domus, nec quiuis

quiuis vnus hominũ, de quo magis videretur, eſt ſibi ſatis ad viuendum ſine ciuili ſocietate; hęc autem manet alijs, & alijs illorum quotidie pereuntibus. Ergo ciuitas, & quia totum; & ſimpliciter etiam, quia aufert, & non aufertur; eſt prior naturâ domo, & ſingulis nobis. Talis eſt ſumma eorum, quæ in hoc textu traduntur. Audi iam eandem fuſius explicatam.

a. — b. ſimiliter etc. — b. pes manus. — g. — b. ad g.

Explicatio ſenior. — Syllogiſmus principalis.

[a] Totum, ac potiſſimum totum inſtrumentarium eſt prius naturâ ſua parte: [b] ciuitas, & domus, & vnuſquiſque noſtrûm, vt ad ſe referuntur, illa habet rationem totius, [b] & eſt totum inſtrumentarium, veluti homo; domus, & vnuſquiſque noſtrûm habent rationem partium, [b] & ſunt partes inſtrumentarię, quemadmodum hominis pes, & manus: [g] ergo &c.

Prioris naturâ definitio.

[b] Maior probatur definitione eius, quod dicitur naturâ prius, tradita in Categorijs, & in v. Diuinorum, vtrobique cap. de priori, & alijs in locis. Exponitur autem variè ab Ariſtotele ijſdem in locis hæc definitio: ac tres omnino formę ſunt, quanquam ad extremum eandem vim habent. Prima forma: Prius naturâ eſt illud, quo ſublato tollitur alterum, & altero ſublato ipſum non tollitur. Secunda forma: Illud eſt prius naturâ altero, quo poſito alterum non ponitur, & ipſum ponitur poſito altero. Tertia forma: Prius naturâ altero eſt illud, à quo ad alterum non reciprocatur ſubſiſtendi conſequentia. Vtitur hîc Philoſophus prima forma, conuerſa tamen, & reciprocata à definitione ad rem definitam, hoc modo.

b. — b. pes, manus. — b. pes manus.

Proſyllogiſmus oſtendens maiorem primi ſyllogiſmi. — Quo modo toto auferri aliquid poſſit.

[b] Illud, quo ſublato alterum interit, & altero ſublato non interit ipſum, eſt prius naturâ: toto, & maxime toto inſtrumentario, [b] verbi gratia homine ſublato, quia vel ipſe intereat, vel ſeparentur ab eo quouis modo abſciſſę, aut emortuæ [b] ſingulę eius partes, vt pes, & manus, ſtatim illę partes intereunt; & ſingulis illis ſublatis, vel ſeparatis, non interit ipſe: ergo totum, inſtrumẽtarium pręſertim, eſt prius naturâ ſingulis ſuis partibus.

a. ad g. — d. — b. æquiuocè. — e. — e. omnia. — e. definiũtur. — e. opere ac facultate. — f. & e. — f. non eſt dicendum eadẽ eſſe niſi ęquiuocè. — d. — b. & e. — f. & b. non erit. — d. — e.

Minoris proſyllogiſmi, ideſt primæ illius partis probatio. — Definitio rei quæ interijt. — Definitio rei permanentis. — Cũcta res opere & facultate definiũtur. — Toto inſtrumentario ſublato partes intereunt. — Manus lapideæ exemplũ.

[c] Probat minorem huius proſyllogiſmi, ideſt primam illius partem, quæ eſt interire partes ſingulas totius inſtrumentarij, ſi ipſum quouis modo auferatur: & probat item definitionibus, comparationeque inter ſe rei, quę interijt, & rei, quę permanet: quarũ [d] illa non eſt amplius idem, quod prius fuit, niſi fortaſſe aliquando [b] æquiuocè, & nomine tantùm: [e] hæc eſt idem, retinens non ſolùm nomen, ſed etiam opus, & facultatem operandi, quam prius habuit. quippe [e] res cunctę compoſitę, & quæ actu ſunt, [e] definiuntur, diſcernunturq; ab alijs, & ſunt id, quod ſunt, [e] opere, facultateq; operandi, hoc eſt duplici actu, primo, qui eſt forma, & ſecundo, qui eſt opus formæ, ſeu operatio, ſeu actio. Ex his ſic argumentatur. [f] Quod amplius non habet opus, facultatemque operandi eam, quam prius habuit, ſed ſolum nomen, [f] illud non permanet, nec eſt idem, quod prius, niſi ęquiuocè, & nomine tantùm, per ſecundam definitionem, [d] & quod non eſt idem, quod prius, niſi æquiuocè, & nomine tãtùm, iam interijt, per definitionem primam, [b] toto inſtrumentario, puta homine ſublato, quouis modo is ſubtrahatur, ſiue per eius interitum, ſiue per ſeparationem iſtarummet partium, abſciſſarum, aut demortuarum, ſingulę hę eædem partes, vt pes, & manus, non habent amplius opus, facultatem ue operandi eam, quam antea habuerunt, ſed ſolum nomen: [f] ergo non permanent, nec ſunt idem, quod prius, niſi æquiuocè, & nomine tantùm: [d] ergo interierunt, toto quouis modo ſublato, quod fuit oſtendendum. [e] Lapideæ autem manus exemplo, quam æquiuocè dicimus manum, ſimul declarat per expoſitionem, & quaſi imaginem, quid ſit quiddam nõ eſſe quandam

certam rem, niſi æquiuocè; ſimul confirmat à pari, pedem, aut manum, aut quamuis aliam partem inſtrumentariam ſeiunctam à toto, vel in eo demortuam nec idem opus, nec eandē facultatem operandi habere, quam antea habebat, ſed ſolùm nomen, quo æquiuocè ſic appellatur. eſt enim, quod ad hæc attinet, lapidea manus manui abſciſſæ, emortuę'ue planè ſimilis. Probatum eſt igitur partes ſingulas inſtrumentarias, ablato quauis ratione toto, ſiue quia illud extinguatur, ſiue quia ipſæ ſeparentur; interire: quæ erat prima pars minoris proſyllogiſmi. Ex cuius quidem probatione intelligitur probatio alterius partis, non interire ſcilicet totum, ſingulis partibus detractis, aut interemptis: [b] ſingulis, inquam, non omnibus; nam omnes ſimul nihil aliud ſunt, quam totum: item ſingulis quibuſdam, non quibuſuis; quædam enim, vel ipſo Ariſtotele teſte in tex. c. 35. vij. Diuinorum, ita ſunt principales, neceſſariæque & ad formam ſuſtentandam, & ad actionem edendam, vt perinde ſit illas tolli, atque tolli hæc ipſa, ſine quibus totum eſſe non poteſt. Quanquam etiam fortaſſe, ſi quibuſuis dixeris, non errabis, ad genus reſpiciens. etenim quum corde, capite'ue ablato, homo non viuat; multa ſunt animalia, quæ nec cor, nec caput habēt. Quæ verò probatio intelligitur, hęc eſt: quòd ſi ab hominis alicuius corpore amputetur pes, aut manus putreſcat; adhuc tamen priorem ille definitionem retinebit, non nomen tantùm; nempe quia eandem hominis formam, quæ eſt anima rationis compos, eandemq; actionem, non vllius certæ partis, ſed totius hominis à tali forma emanantem habebit, quam habebat antea: quocirca etiam idem planè homo erit, qui antea fuerat. Porrho autem vniuerſum hoc enunciatum, minorem proſyllogiſmi, quod per expoſitionem demonſtratum eſt in toto inſtrumentario humano; poſſemus inſuper confirmare per inductionem in omnibus totis inſtrumentarijs, naturalibus pręſertim: ad quorum poſtea ſimilitudinem reliqua efficiuntur tum ab arte, tum à conſilio. Sunt hæc in ſumma, quæ perfecta ſint, terna; plantæ, bruta animalia, homines: & in ſingulis verum eſt, ſi partes ſepares, totum non interire; ſi ſubtrahas totum, interire ipſas partes. Nam de arborum ſurculis, quā ſeruntur in terra, ac radices agunt, vel in alias arbores inſeruntur, alia ratio eſt: quippe tunc deſinunt eſſe partes arborum earum, è quibus exciſi ſunt; & fiunt illarū, in quibus ſunt inſiti; vel nouæ arbores, ſi ſati fuerint, radiceſque miſerint: quemadmodum ex manu abſciſſa vermes generari poſſunt; & ſemen proiectum in vterum animal facit. Hęc de toto proſyllogiſmo, maioriq; primi ſyllogiſmi, quę eo ſtabilitur. [g] At verò minor eiuſdē primi ſyllogiſmi, id eſt ciuitatem, totum, domos, & ſingulos homines eſſe partes inſtrumentarias, vt inuicem referuntur; præterquam quòd ex ſe nota eſt, quia in ciuitate alia, & alia officia, & munera in alios, & alios ciues incumbant, eritq; magis ex ijs, quæ dicētur in iiij. & in vij. horum librorum; confirmatur etiā hic eâdem iſta conditione totius, & partium; quòd toto ſublato ſingulę partes pereant, ſingulis partibus ablatis non pereat totum. [h] Nam permanet ſimiliter eadem ciuitas, licet eius ſingulę domus excindantur, ſinguli intermoriantur ciues, aut in exilium eant. & ſinguli homines, qui verè, proprieq; homines ſunt, & partes ciuitatum, non ſunt ſibi ſatis nec ad bene viuendum, qui eſt finis noſter, nec ad viuendum quidem, ſi pereant ciuitates. Multo minus etiam ſine ciuitatibus ſatis ſibi ſunt domus ſingulę. quę cauſa fuit vt has tacuerit Philoſophus quaſi ex maiori argumentum indicans;

Probatio ſecunda partis minoris proſyllogiſmi.

Partibus ſingulis detractis aut interemptis, totum non interire.

b. pes, neque manus, & d. quę inſeruntur.

Minor tota proſyllogiſmi adhuc cōfirmari poteſt per inductionem.

Tota inſtrumentaria quot generum.

Soluitur inſtātia de ſurculis arborum.

g. h. i.

Minor primi ſyllogiſmi, & eius firmamentum.

Ciuitas eſt totum, domus et homines ſinguli ſunt partes inſtrumentarię.

h.

Homines ſinguli, & multo minus domus ſine ciuitatibus nō ſāt ſibi ſatis.

Pluri-

Pluribus enim ſanè vna eget domus, quàm homo vnus. Et hic abſolutè à natura creatus, omnia ab ea ſuſcepiſſe videri poteſt, quæ quocunque modo ipſi eſſent ad ſuum finem neceſſaria: domum autem, quanuis promouet appetitio naturalis; conficit tamen conſilium noſtrum, dirigens ad ciuitatem. Vel igitur hac via; quoniam ciuitas ſit totum, domus, & ſinguli homines ſint partes, quod certa conditione totius, & partis oſtendatur; totum autem ſit prius naturâ parte, per definitionem eius, quod eſt prius

g. h. naturâ: vel[g] altera huic proxima, & breuiori; ideſt quia omnino ſublatis ciuitatibus nec domus, nec homines ſinguli ſtare diù queant, ac nihilo-

g. minus his ſublatis durent ciuitates, quæ eſt definitio prioris naturâ; [g] deducemus theorema propoſitum, quòd ciuitas ſit prius naturâ, quàm domus, & quàm vnuſquiſque noſtrûm.

Secũda via et locus, ex definitione duntaxat rei prioris naturâ, oſtendendi theorema propoſitũ.

Textus habet tres partes. In prima (a) ponitur maior primi ſyllogiſmi. In ſecunda (b c d e f) probatur illa maior. In tertia (g h) repetitur concluſio, probaturq́; minor eiuſdem primi ſyllogiſmi: tum verò indicatur alia via, & locus breuiùs oſtendendi concluſionem ex definitione duntaxat rei naturâ prioris.

Partes textus.

S C H O L I A.

Totum enim prius &c. Difficilis quęſtio eſt, & ab Ariſtotele multis in locis tractata; præcipuè autẽ in v. & in vij. Diuinorum, vtrum ſit prius, totum, an pars. Difficultas naſcitur potiſsimùm ex Homonymia. ſiquidem multis modis dicitur prius, vt paulo antè admonui. Plures etiam ſunt ſignificationes horũ uocabulorum, totum, & pars: quas Scholaſtici barbarè exprimunt, uocantes totum, & partem quiditatiuam, ſubiectiuam, poteſtatiuam, quantitatiuam, integralem, eſſentialem, qualitatiuam, & aliis nominibus. Sed horum nominum quam quodque apud quem vim habeat, neque enim omnibus eadem ſignificant, dicemus loco magis idoneo. In præſentia autem ſat fuerit, ita diſtinxiſſe, ex doctrina Ariſtotelis potiſsimùm in tex. c. 29. & 30. v. & in tex. com. 33. & inde vij. Diuinorum & in cap. primo ij. de partibus: quanquam ea loca interpretes aliter exponant; vt ibi planum faciam. Partes (quibus peræque proportione totum & diſtribuendum erit, & nominandum) aut ſunt partes ex menſura, & quantitate; quomodo linea, & quantum vnunquodque, cuiuſcunque ſit materiæ, cuiuſcunque formæ, & in quocunque compoſito, dicitur habere partes vel pedum, vel vlnarum, vel alius cuiuſuis generis menſuræ: aut ſunt partes eſſentiæ. Eſſentiam hîc ſumo non pro eſſentia, & ſubſtãtia, quæ facit primam categoriam, ſed pro natura cuiuſque rei, & pro re quaque abſoluta, ac per ſe conſyderata, ideſt vt tale nomen habet, ſimplici, aut compoſita, in mente, aut extra mentem. Hæ verò partes eſſentiæ, quoniam eſſentia poteſt eſſe vel ſimplicis, vel compoſitæ rei; ſi fuerint partes eſſentiæ rei ſimplicis, ſiue in mẽte, vt primarum notionum, ſiue extra mentem, vt ſubſtantiæ alicuius ſeparatæ; dicentur à nobis partes actus, & perfectionis: quales ſanè partes nec anima noſtra, nec mentes diuinæ, nec denique Deus opt. maximus omnino reſpuunt: tametſi in Deo rationes, &, quatenus intelligũtur, exprimunturq́ue, attributa nõ re, ſed ratione differentia uocantur potiùs, quam partes. At ſi fuerint partes eſſentiæ rei compoſitæ; illa res compoſita iterum erit vel in mente, & à mente, vt vniuerſalia; vel in materia exteriori à natura, aut à mente; à natura, vt compoſita naturalia; à mente, vt artificialia, & ciuilia. Si in materia exteriori igitur fuerit res, & eſſentia compoſita ſiue à natura, ſiue à mente; habebit illa planè materiam, & formam, ex quibus verè compoſita erit, vt aurum, & domus. Si in mente, & à mente; habebit quiddã ſimile formæ, & quiddam ſimile materiæ, ex quibus dicetur cõpoſita: vt animal vniuerſale habet ſenſitiuum, τὸ αἰσθητικόν, quod eſt inſtar formę; habetq́; inſtar materiæ, ſpecies, quę in eo comprehendũtur, qua-

v. tex. c. 16. vij. tex. c. 33. & infrà.

De quæſtione vtrùm prius, totũ an pars. Prius dicitur multis modis. Totũ, & pars quot, quibuſque modis dicantur.

tenus ſic comprehenduntur, ideſt poteſtate, non actu: ex quibus quaſi componitur. Et quoniã vtrobique, & in mente, inquã, & in materia exteriori, quod ad hoc attinet, eſt ſimilis ratio tum cõpoſitionis, tum eſſentiæ cõpoſitæ; ſuntq; vtrobique ad ſummum tria; forma, & quod eſt ſimile formæ; materia, & quod eſt ſimile materiæ; compoſita ex vtriſque; dicemus ſimiliter & in materia exteriori, & in mente partes triplices eſſe; nimirũ formæ, ſeu formales; materiæ, ſeu materiales; & cõpoſitas, ſeu medias inter materiales & formales. Appello partes formæ, ſeu formales ipſam formã, eaque, quibus forma ipſa cõtinetur non ſimpliciter tamen, ſed vt partes compoſiti ſunt, ac dicuntur. Appello eodem modo partes materiæ, ſeu materiales ipſam materiam, & gradus materiæ, vt ad compoſitum referuntur. Appello tandem partes compoſitas, ſeu medias, eas, quæ ex materia, formaque cõſtant, in quas compoſitum ſtatim diuidi poteſt: quas quidem compoſitas partes à multis integrales vocari video: & ab Ariſtotele, in vij Diuinorum, alio modo eas, quam hic nos faciamus, conſyderante, inter materiales numerantur. Exempli cauſa hominis, ac eſſentiæ hominis ſunt partes formales anima rationis compos, & quæcunque ab illa ſuuiuntur; ac nominantur; mentis, & diſciplinæ capax, animatum, vegetale, ſenſuale, & reliqua id genus, quæ hominis definitionem ingrediuntur vel reapſe, vel virtute; atque ob hanc cauſam definitionis etiam, & rationis partes appellari aliquando ſolent: ſunt partes materiales materia prima, & quatuor elementa: ſunt partes compoſitæ, ac mediæ partes ſimilares, diſsimilareſque, vt caro, os, caput, manus; quæ, ſi animatæ non fuerint, nunquam dicentur tales, niſi æquiuocè. Et in animali, quod eſt genus, quoniam liquet ex illis, quæ antea dicta ſunt, quæ ſint partes eius materiales, & quæ formales; erunt compoſitæ partes ſpecies ei ſubiectæ, non amplius vt poteſtate comprehenduntur, ſed vt actu in eas diuiditur animalis genus. Diſtribuuntur porrho huiuſmodi partes compoſitæ, potiſsimum in totis naturalibus; quòd aliæ ſunt propriæ corporum ſimilarium, & ſimiles vocantur; aliæ corporum diſsimilarium, & nominantur diſsimiles; aliæ corporum inſtrumentariorum, & dicuntur inſtrumentariæ. Primæ in elementis, & metallis cernuntur: & quanquam conſimiles videri poſſunt ijs partibus, quæ ex menſura nomen habent; non tamen ſunt eędem; quia illæ quantitatis propriè ſunt partes, hæ eſſentiæ. Secundæ cernuntur in quibuſdam lapidibus, & alijs rebus inanimis, in quibus eſt partium inter ſe differentia. Tertiæ in rebus animatis, plantis, brutis, hominibus. Omnes igitur omnino modi partium ſunt numero ſeptem; quos his vocabulis in præſentia nuncupabimus: Partes menſuræ, partes perfectionis, partes formales, partes materiales, partes ſimiles, partes diſsimiles, partes inſtrumentarias. Ac de cæteris quidem partibus valde dubitatur vtrum priores, an poſteriores ſint ſuis totis: & quibus modis priores, quibus poſteriores: de inſtrumentariis penè nullum dubium, quin ſint poſteriores naturâ ex ſubſiſtendi cõſequentia. Quemadmodum autem Philoſophus de ſolo eo modo prioris, quo dicitur aliquid ſecundum ſubſiſtẽdi conſequentiam naturâ prius, hîc loquitur; quod quidem & nomine, & definitione huius eiuſdem modi eſt teſtificatus: ita loqui ſe de ſolis partibus inſtrumentarijs, & toto, ad quod hæ referuntur, palam facit exemplis pedis, & manus. Sed quæret fortaſſe quiſpiam vtrum partes inſtrumentariæ, quum ſint poſteriores naturâ ſecundum ſubſiſtendi conſequentiam ſuo toto; dici debeant eodem naturâ priores tertio modo; quia illi ſcilicet, vt ſit, cauſa eſſe videãtur. Primùm dicimus, vbi aliquid eſt prius naturâ altero ſecundum ſubſiſtendi conſequentiam; verè prius eſſe illo naturâ, nec poſſe vllomodo eſſe naturâ poſterius. quippe in quibus eſt modus ſecundũ ſubſiſtendi cõſequentiam; in ijs modus ſecundum cauſam eſſe non poteſt. vterque enim alterum excludit: & qui eſt ſecundum cauſam in illa duntaxat cadit, quæ ſimul ſunt, ac reciprocãtur ſecundum ſubſiſtendi cõſequentiam, vt tradit Ariſtoteles in Categoriis. Deinde addimus, ſi quis abſolutè, ac generaliter velit quicquid eſt cauſa alterius, eſſe eo prius naturâ, nulla habita ratione conditionis Ariſtoteliæ, quòd hæc, quorum alterum ſit prius naturâ altero, quia ſit eius cauſa, ſimul ſint, ac reciprocentur ſecundum

De quo modo partium et totius hic loquatur Philoſophus.

Dubitatio an partes inſtrumentaria ſint aliquo pacto priores naturâ ſuo toto.

cundum ſubſiſtendi conſequentiam ; adhuc euenire, vt totũ inſtrumentarium hoc eodem modo prioris naturâ, quem cauſa facit, aut ſit omnino prius naturâ ſuis partibus; aut, ſi illæ etiam aliquo pacto ſunt priores naturâ toto, tamen hoc ſit illis perfectiori ſignificatione prius naturâ. etenim partes inſtrumentariæ vel partes ſunt tantùm, & nullo modo cauſa totius, vel ad genus cauſæ materialis reducuntur; ipſum autem totum eſt finis & cauſa cuius gratiâ illarum partium: atque cauſa cuius gratiâ lõge præſtabilior eſt cauſa materiali. Imò generaliter ſequetur, quoduis totum hoc modo quauis ſua parte eſſe naturâ prius: ſiquidem quoduis totum eſt finis, ad quem omnes omnino eius partes diriguntur. Sed non eſt ſatis ad hoc, vt aliquid ſit prius naturâ altero, quod ſit cauſa illius, quemadmodum diximus ex doctrina Ariſtotelis. Nec quoduis totum quauis ſua parte eſt naturâ prius: licet totum inſtrumentarium quoduis ſit prius naturâ ſuis partibus inſtrumentariis; iis quidem, quę principales non ſunt, ſecũdum conſecutionem ſubſiſtendi; principalibus autem, in quibus eſt animæ ſedes, & cum quibus propterea totum viuens ſimul exiſtit, & interit, ſecundum cauſam: nam finis ad extremum eſt cauſa cauſarum. Neque obiciat hic mihi aliquis id, quod ſcribitur ab Ariſtotele in ij. de Anima de duplici fine: quippe totum eſt finis vtroque modo, pręſertim ad partes inſtrumentarias: & aliud quęrebat ibi Ariſtoteles, quàm quod nos hoc loco proponimus. Cæterum quę aliarum partium ſint priores naturâ totis ſuis; & quę in vniuerſum aliis modis priores, aut poſteriores, dicendum eſt in Poſtnaturalibus. D. Thomas inquit loqui hic Philoſophum de partibus materiæ, non de partibus formæ: eſſe autem partes materiæ poſteriores; partes formæ priores naturâ toto; propterea quòd in definitione illarum totum ponatur, & hæ ponantur in totius definitione. Quaſi verò non ſint quædam partes materiæ etiam priores naturâ toto, quæ ſine toto eſſe poſſunt, quum totum non poſſit eſſe ſine ipſis: & quaſi idem prorſus ſit prius naturâ, & prius ratione, ſeu definitione; quos tamen duos modos diſtinxit Ariſtoteles tum alibi, tum in vij. Poſtnaturalium. verùm de his, vt dixi, alio loco.

D. Thomæ Interpretatio.

vij. Metaph. tex: com. 4.

Sublato enim toto &c. Dimidium eius propoſitionis, quæ eſt minor pro ſyllogiſmi probantis maiorem ſyllogiſmi; ponit hîc Philoſophus. Alterum dimidium eſt hoc: ſublatis partibus non auferri totum. quod alterum dimidium & indicabitur poſtea illis verbis, *ſi enim non eſt ſibi ſatis vnuſquiſque &c.* & intelligitur ex definitione eius, quod dicitur prius naturâ: quam definitionem deſignat coniunctio cauſalis *enim*. Quomodo autem hæc pars propoſitionis, (ſublatis partibus totum non auferri) vera ſit de quibuſdam partibus inſtrumentariis, de quibuſdam, ideſt de principalibus non ſit vera, niſi ad genus reſpiciamus; & nihilominus his ipſis etiam principalibus partibus ſit totum ſimpliciter naturâ prius, quoniam ſit illarum cauſa cuius gratia; diximus ſupra. His porrò partibus principalibus, vt capiti, & cordi, quibus ablatis ſtatim interit animal, ſimiles apparent aliquando in toto ciuili, ideſt in ciuitatibus ęminentiſsimi quidam viri, longeque aliis pręſtantes vel prudentia vrbana, vel virtute bellica, quorum vita, & imperio niti tunc temporis reſpublicæ, nec ſine illis ſtare poſſe videantur. Tales fuerunt in concordia Romana ſtabilienda, ac redintegranda Numa Pompilius, & Agrippa Menenius: tales in bello ſecundo punico gerendo Fabius Maximus, & Scipio maior: atque in primo Gallico Furius Camillus. De quo Camillo ſic Liuius in lib. v. Romanæ hiſtoriæ: Expulſo ciue, quo manente, ſi quicquam humanorum certi eſt, capi Roma non potuit; aduentante fatali vrbis clade, legati ab Cluſinis veniunt, auxiliũ aduerſus Gallos petentes &c.

De propoſitione, ſublato toto auferuntur partes, ſublatis partibus totum nõ aufertur.

In Explanatione, & in Scolio proximo.

Viri eminentiſſimi in ciuitatibus ſimiles capiti & cordi in animalibus.

Liuij locus.

Niſi æquiuocè. Nam ſeparatæ à corpore huiuſmodi partes, aut in eo emortuę, iiſdem nominibus nuncupantur: ſed vires, & naturas eaſdem, quas prius habebant, & quibus nomina illa propriè conueniunt, non habent. quare neque eaſdem habere definitiones poſſunt. hoc verò erat æquiuocè aliquid eſſe, aut prædicari in Anteprædicamentis.

Cur æquiuocè.

Quæ enim interijt, eiuſmodi erit. Manus, quæ interiit, erit eiuſmodi: nam in vniuerſum etiam res, quę interiit, erit eiuſmodi, ideſt non erit amplius idem, quod

Variæ expoſitiones.

prius

prius fuit, niſi æquiuocè, quia non retinebit ſpeciem, & formam, ſed nomen tantùm. Sic exponit D. Thomas. Victorius ſic: manus, quæ interiit, erit eiuſmodi, ideſt inſtar lapideæ.

Vocabula operis et facultatis quid ſignificent.

Cuncta autem opere, ac facultate ſunt definita. Τῷ δυνάμει, καὶ τῷ ἔργῳ, ideſt facultate, & opere diximus hîc ſignificari duplicem actum, primum, & ſecundum, ſeu, aliis nominibus, habitum, & actionem: quibus quidem cunctæ res definiuntur, ac perfectionem obtinent ſuam: &, quum inuicem referantur, alterum non poteſt eſſe ſine altero, vt declaratur in primo, & in ij. de Anima à græcis Explanatoribus. Non igitur accipiẽdum eſt hoc loco vocabulũ τὸ ἔργον, opus, eo modo, quo accipiebatur ſub initiũ primi ad Nicom. ideſt vt opponitur τῇ ἐνεργείᾳ, actioni, & functioni muneris; ſed pro ipſamet actione; & functione muneris, & munere, & officio, quemadmodum etiam ab Ariſtotele acceptum fuit in principio cùm primi, tum ij. libri de Partibus, & in tex: com. 35. vij. Diuinorum, & aliis in locis.

Verbum definire quid.

Verbum autem ὁρίζεσθαι, quod latinè eſt definiri, exponimus non ſolùm circunſcribi oratione quiditatem explicante; ſed inſuper terminari re ipſa, & habere quiditatem, ac perfectionem ſuam vnumquodque, qua ab aliis ſeparetur; conſtituaturque in proprio genere, & ſit id, quod vocatur. Vel propriè accipiemus definiri cuncta opere, & facultate: quaſi aut quia neſciamus, aut quia exprimere nobis non detur inopia vocabulorum veras differentias, quibus definitiones ſolidè redderentur, deſignemus eas vi, & actu operandi.

Quod caret opere & facultate alicuius natura, caret eiuſdem naturę quiditate.

Hæc itaque duo quoniam in definitiones adhibentur, & definitiones verè explicant, ſignificantque quiditates rerum; neceſſe eſt eſſe intima quiditatibus, nec illas vllo modo deſerere, nec ab illis deſeri. Quamobrem ſi qua carẽt opere, & facultate naturæ alicuius, quæ eiuſmodi nomine primùm ſignificetur; eâdem illa natura, & quiditate careãt oportet, vel quia nunquã habuerint, vel quia deſierint habere illã: vt manus lapidea, & manus mortua carent opere, & facultate manus, quæ primùm, hoc eſt quæ verè, proprieq; hoc nomine nuncupatur.

Vocis, cuncta, varia expoſitiones.

Cuncta cunctas partes, de quibus loquitur Philoſophus, interpretantur D. Thomas, Faber, & Calcagninus: cunctas res Acciaiolus, & Victorius. Sed nimis coarctat enunciatum, infirmioremque hac de cauſa rationem Philoſophi reddit prima interpretatio.

Quæ & quo pacto definiãtur, aut non definiantur opere, et facultate.

Secunda verò nimis dilatat. Etenim materiam primam quo pacto opere definiri dicemus? an quia formas ſuſcipiat? Sed hoc pertinet ad poteſtatem; non ad opus. Forma item prima quî definitur opere, & facultate: ſi in ea idem ſunt primus, & ſecundus actus; nec actio diſtinguitur à ſubſtantia, proptereaquòd nulla ibi eſſe queat poteſtas? quid dico formam primam? quæ eſt tandem forma ſeu accidentalis, ſeu ſubſtantialis, ſeu coniuncta cum materia, ſeu ab ea ſeparata, de qua ſic loqui debeamus: definitur hæc forma opere, & facultate? Hæc in ſecundam interpretationem. Contra ambas autem facit, quòd ſæpe Ariſtoteles aſſeuerat partes in toto eſſe non actu, ſed poteſtate: quæ autem non ſunt actu, ſed ſolùm poteſtate, opere definiri non poſſunt. Et certum eſt, partes propriè materiales, de quibus Philoſophum loqui volunt primæ expoſitionis auctores, nullum in toto proprium opus ſibi vendicare. Nos verò eam expoſitionem attulimus, cui nihil aduerſaretur, dicentes cunctas res definiri opere, & facultate, ſed cunctas, quæ compoſitæ, atque actu eſſent. ſiquidem partes inſtrumentariæ non, vt aliæ, quæ ad materiam reducuntur, ſunt poteſtate, ſed actu; & compoſitæ ſunt, non ſimplices: ſunt enim animatæ, quemadmodum totum. Poſſet tamen defendi ſecunda interpretatio, ſi ita induceretur: omnes omnino res definiuntur opere, & facultate, ideſt vel ambobus, vel alterutro: ſicut quidam exponunt illud ij. Phyſici: Natura eſt principium motus, & ſtatus: & facultatem græcè δύναμιν intelligeremus non facultatem ſolùm agẽdi, ſed quancunque tam agẽdi, quàm patiendi. Hoc nanq; modo etiam materia altero definiretur, nempe poteſtate patiendi; forma prima, & aliæ ſeiunctæ à materia item altero, ideſt opere duntaxat; formæ coniunctæ tam ſubſtantiarum, quàm accidentium vtroque, & opere, & agendi facultate ex eo, quòd vtriuſque iſtorum, operis, inquam, & facultatis agendi ſunt cauſa, & principium compoſitis ſuis.

Quom non amplius ſunt eiuſdem modi, non eſt dicendum eadem eſſe. In græcis vocibus eſt alluſio: μηκέτι τοιαῦτα, οὐ τὰ αὐτά. Eam ſeruata prorſus ſententia, vt potui, expreſsi: quę non ſunt eiuſdem modi, non ſunt eadem. Magis adhuc exprimeret, qui liberius verteret hoc pacto: quæ talia amplius non ſunt alia ſunt dicenda.

Alluſio in græcis vocibus.

Ciuitatem igitur natura eſſe, & prius, quàm &c. Quaſi dicat, ciuitatem nò ſolū eſſe naturâ, vt demonſtratū fuit in ſuperioribus huius capitis partibus; ſed etiā eſſe priùs naturâ domo, & vnoquoque noſtrûm: quod in hac ſuſcepimus demonſtrandum, vt illud magis liqueret. Et certè quicquid eſt prius naturâ, neceſſe eſt aliquo modo naturâ eſſe. ſi enim nullo modo eſſet naturâ: quî prius naturâ dici poſſet?

Vis verborum ex coniunctione [&.]

Si enim non eſt ſibi ſatis vnuſquiſque ſeparatus. Quicunque verè, proprieque eſt homo, ideſt quicunque nec ſupra humanam conditionem attollitur, nec infra eam deprimitur; ſi viuat ſeparatus, & remotus à ſocietate ciuili, caret opere, & facultate bene viuendi, qui eſt finis, & ſummum omnium bonorum humanorum. Imò verò nec ad viuendum quidem eſſe ſibi ſatis poteſt: pluribus enim rebus ad viuendum eget homo, quàm bellua; quas res ſine ciuili ſocietate nunquam aſſequetur. proinde erit ſibi ſatis fortaſſe ad viuendum vt bellua, nō erit ſibi ſatis ad viuendum vt homo.

Qui homo ſeparatus à ſocietate ciuili non ſit ſibi ſatis.

Similiter ſe habebit, atque aliæ partes ad totum. Singuli homines eandem rationem habent ad ciuitatem, inquit D. Thomas, quam partes hominis ad hominem. Intellige tu de partibus officialibus, licet ille de materialibus intelligat: quarum quidem partiū officialium, ſicut ſunt diuerſa munia, & officia in corpore; ſic ſunt diuerſa hominum munia in ciuitate, quemadmodum diximus. Similiter autem ſe habere homines his partibus intellige: quòd, vt hæ partes non manent ablato toto: ſic nec homines manent abolita ciuitate, quia non ſunt ſibi ſatis. quocirca ciuitas totum, ſinguli homines partes inſtrumentariæ erunt. Nec putet aliquis, me immemorem fortaſſe eorum, quæ antea dixi, ſtatuens materiā ciuitatis eſſe homines ac domos; efficere hæc ipſa nunc eiuſdem ciuitatis partes inſtrumentarias. nam partes inſtrumentariæ reuocantur quodammodo ad materiam ob ſimilitudinem, quam cum illa habent; aſſumuntq; etiam hac de cauſa aliquando nomen partium materialium: quanquam formaliter inter ſe differunt partes inſtrumentariæ, & partes materiales, vt ex ſuprà expoſitis liquet.

Eadem ratio ſingulorū hominum ad ciuitatem, quæ partium hominis officialium ad totum hominem.

Quo pacto homines ac domus dici poſſint ciuitatis & materia, et partes inſtrumentariæ.

ARGVMENTVM. TEXT. XXVI.

Dubitationem emergentem de illis, qui ob prauitatem nequeunt, & de illis, qui ob ſufficientiam non indigent viuere in ciuili ſocietate, contra id, quod proxime dictum fuit, ſeparatos à ciuitatibus homines ſingulos non eſſe ſibi ſatis; diluit hoc modo: quòd neutri ſint pars ciuitatis; quare nec homines quidem, quum ſint apolides; &, quia apolides, alteri minus, alteri plus, quàm homines, vt liquet ex textu vigeſimo primo. Loci duo; vnus à genere; alter à natura, & quiditate: nam apolis, & qui nulla eſt pars ciuitatis, eſt quaſi genus: cuius duæ formæ; vna eorum, qui ob prauitatem; altera eorum, qui ob præſtantiam ſunt tales; illi minus, hi plus, quàm homines; & illi nequeunt, hi non indigent viuere in ſocietate ciuili.

ὁ δὲ μὴ

Text: xxvj. [a] Ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, [b] ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, [c] οὐδὲν μέρος πόλεως. [d] ὥστε ἢ θηρίον, ἢ θεός.

Vide etiam ſuprà tex. 21. a. b. c. Elicit, duo eſſe genera apolidum, vt etiã ſuprà in tex. 21. d. vel Deus. Simile infrà cap. 9 lib. iij. vbi oſtenditur eum, qui eſt tanquã Deus, qui valde excellat virtute non eſſe partẽ ciuitatis. Simile etiam in cap. 7. x. Nicom.

[a] Qui verò in communione viuere nõ poteſt, [b] aut nequaquam indiget ob ſufficientiam, [c] nulla eſt pars ciuitatis. [d] itaque vel fera, vel Deus.

EXPLANATIO.

Sententia huius textus.

At ſi quis, inquit Philoſophus, aduerſus hoc, quod proximè dictum eſt, vnunquenque noſtrûm ſeparatum à ciuitate non eſſe ſibi ſatis, obiecerit, quòd quidam prorſus non poſſint propter prauitatem, quidã etiam non indigeant, nec velint propter præſtantiam in communione viuere: reſpondebimus, nos de hominibus propriè, & quatenus eſſent pars ciuitatis, quod rationis erat fundamentum, loquutos eſſe; neutros autẽ iſtorum eſſe partem vllam ciuitatis; & quia nulla ſint pars ciuitatis, atque ob id ipſum ſint apolides, hæc enim duo eandem vim habent, nec eſſe quidem homines propriè; ſed pro doctrina τῶν ἀπολίδων, explicata ſuprà in textu vigeſimo primo, priores minus, quàm homines, & quaſi feras, poſteriores plus, & quaſi Deos. Hæc eſt ſententia, & veluti paraphraſis huius textus, quàm paulo liberius ita explicamus. [a] Duplex eſt hominum genus, qui reuera homines non ſunt, ſed in figura humana [d] alteri ferinam, [d] alteri diuinam naturam gerunt: quemadmodum Circeis poculis Poetæ fabulantur ſub figuris belluarũ homines latuiſſe. [a] Priores verſari in communi vita, & conſuetudine non poſſunt. tam praui enim, peruerſiq; ſunt; vt nec ipſi vlla ad vitam communem habeant inſtrumenta, ſed ſint prorſus inutiles; nec alij ferre ſtuporem, ac immanitatem eorũ queant. viuunt igitur ſolitarij; at vitam nõ humanam, ſed belluinam, cui ſufficiunt etiam ſine ciuili ſocietate præſidia ſimpliciter naturalia. [b] Alteri omnibus dotibus, quę vel diuinitus dari poſſunt, abunde inſtructi; ope non egent aliena: ſed duobus tribus'ue ſeruulis, aut mentibus ſuperioribus, quod multis ſanctis viris eueniſſe proditum eſt, neceſſaria naturæ miniſtrantibus, ſoli ipſi ſunt ſibi ſatis ad ſuauiſſimam, & beatiſſimam quandam vitam, humana multo præſtantiorem: eaq; vt cumulatiùs perfruantur, conſuetudines fugiunt vitæ vulgaris, ac ciuilis, quam humanam nunc appellamus. [c] At nec hi, nec illi ſolitudine, & ſeceſſu ſuo quicquam officiunt ei, quod dictum eſt proximo in textu, ſeparatos à ciuitatibus homines ſingulos ſibi ſatis non eſſe. [c] ſiquidem nec hi, nec illi ſunt vlla pars ciuitatum: [d] nec hi, nec illi ſunt verè homines. [c] Primo nihil euidentius. nam ſi illi nequeunt, hi nolunt in communione viuere, quo modo erunt vel hi, vel illi pars vlla ciuitatum? [d] Secundum euenit ex primo. quum enim non ſint ciuitatum partes; neceſſe eſt apolidas eſſe: quippe hæc duo, non eſſe vllam ciuitatis partem, & eſſe apolida, idem prorſus ſignificant: quod & ex vi vocabulorum notum eſt, & notius fiet ex ijs, quæ tradentur de partibus ciuitatis in iv. & in vij. horum librorum: apolides autem, vt aperuit textus vigeſimus primus, vel deteriores, vel præſtantiores hominibus ſunt, inſtar ferarum, aut Deorum. Huc accedit quòd neutri ſ opus, neutri facultatem agendi propriam hominum retinent, vt liquet ex illis, quæ paulo antè dicebãtur: itaque ex textu antecedenti homines eſſe non poſſunt, niſi æquiuocè.

Duo genera hominũ, qui nec verè homines dici poſſũt nec ſunt pars vlla ciuitatum.

a. qui verò. b. aut. d. fera. d. Deus.

a. b. c. d. c. d. e. d.

Hæc non repugnant ijs, quæ dicta ſunt in textu ſuperiori.

Nihil

ᶜNihil ergo hęc ipſa, quę de vtriſque allata ſunt, quà non indigent, aut non poſſunt viuere in communione, lædunt textum antecedentem: in quo loquebatur Philoſophus de hominibus, qui vere, proprieq; ſic vocarentur; & de ijs quidem vt eſſent ciuitatū partes. hinc enim argumētum ducebatur ad oſtendendum, ſingulos eorum eſſe poſteriores naturâ ipſis ciuitatibus.

SCHOLIA.

Vtrum qui vitijs, & vtrum qui virtutibus maxime exuperant, ſint tanquā inutiles, ciuitatibus exterminādi.

Nulla eſt pars ciuitatis. Nec qui vitiis, nec qui virtutibus nimium exuperant, ſunt vlla pars ciuitatum. Debemus ne igitur vtroſque, tanquam inutiles, quia non ſunt partes ciuitatum, è ciuitatibus exterminare? De prauis nullū dubium. & omnis ratio, omnis bene inſtituta reſpublica eos exterminat partim morte, partim exilio. non modo enim non proſunt, ſed plurimum obſunt cùm factis, tum exemplo. At qui virtutibus ſupra homines euehuntur duplices ſunt: quidam agendo, quidam contemplando valent. Tollunt vtroſque labes rerum publicarum: quæ minus crudeles ſunt, eijciūt, aut relegant: efferatiores etiam enecant. Cuius rei exempla multa habes in Ethnica hiſtoria, Socratem, Ariſtidem, Phocionem, Camillum, Scipionem maiorem, alios ſexcentos; multo plura in Chriſtiana. Optimæ autem reſpublicæ prioribus, qui actuali virtute, & prudentia inter alios tanquam angeli eminent, ſuæ vnicuique ciuitatis plenam, & perpetuam tribuent adminiſtrationem ijs de cauſis, quæ infrà clarius explicabuntur. Quid facient igitur, ſi accipere illi regnum delatum noluerint? Sanè qui adeo virtute præſtant, nunquam recuſabunt: ſed idoneum campum, in quo illa virtus ſua excurrere poſſit, auidè amplectentur. Si tamen omnino, aut ſenectute, aut morbo impediti, aut quia hoc magis ſuis ciuitatibus expedire putent, à rebus gerendis ſe retraxerint: tunc vel maxime otioſos, & omni opere ſolutos ſuſpicient ciuitates illæ ſuę; venerabuntur; colent quaſi viua, & vera Dei ſimulachra; in rebus arduis conſilia ab ijs petent, & data ſequentur; ſingula verba vt oracula obſeruabunt; denique ipſorum anteactam vitam laudibus ſæpe celebrabunt, ſibique ac pueris ſuis tanquam exemplar, & ideam ad imitandū proponent. quæ omnia factitata à Siculis erga Timoleontem ſenem, & cæcum; à Samnitibus erga Pontium Herennium; niſi quòd huius Samnites poſtremo de Romanis conſilium magna ſua calamitate ſpreuerunt; in hiſtorijs legitur. Vti viros prudentia inſignes, etiam quando ab omni adminiſtratione rerum uacant, & in ſolitudine vitam traducunt, ita ſapientes, dediſ contemplationi, cultuique diuino, reſpublicæ, quæ rectæ ſunt, obſeruant, & reuerentur. Nec ſunt inutiles aut hi, aut illi, licet non ſint partes ciuitatum, & procurationes publicas reſpuant: ſed maxime proſunt interdum conſilio, & doctrina, ſemper exemplis probatiſsimę, & cœleſtis cuiuſdam vitæ. Multo magis proſunt, quia Dei ſunt amici: quem ſæpe orant pro populis: deprecatoresque ſe apud illum delictorum, & miſeriarum alienarum præbent, vt tandem Deus precibus eorum, quos amat, placatus, pœnam aliis remittat: aliquando etiam, ne illi vnà lædantur, ne'ue tabeſcant angoribus, ſi ciuitates, aut gentes ſuas deleri viderint, continet manum, nec ſinit iraſci furorem ſuum contra nocentes: quemadmodum confirmari poſſet ex cap. 18. Geneſeos, & 32. Exodi, & aliis locis ſacrorum librorum. Huc etiam facerent quæ docet Plato in Theæteto, & in Amatoribus de viro Philoſopho, cuius ſimplicitatem, vt ἀπολιτεύτων, inepti, & inutilis irrident, qui politici vulgo appellantur: quum tamen illius virtutes veræ, ſolidæque virtutes ſint; horum inanes, & ſimulatæ, imò pro virtutibus, quarum nomina prætexunt, ingentia ſæpenumero vitia. Sed de his, & aliis ad hoc argumentum attinentibus infrà diligentius eſt diſputandum, vt diximus paulo antè.

poßiſſimum in cap. 9. lib. iij.

De Timoleonte, vide Plutarchū in eius vita, de Pōtio Herennio, Liuium lib 9.

Quid hic ſignificet nomen, Deus.

Vel Deus. Ideſt Deo ſimilis, & tanquam Deus inter vulgares, & communes homines. Attollitur enim ad diuinitatem, & Dei in ſe ſimilitudinē redintegrat

quicunque neglecto corpore ſola viuit intelligentia. mens nanque ex Ariſtotelis etiam doctrina in cap. 7. x. ad Nicom. aut diuinum quiddam eſt, aut eorum, quæ in nobis ſunt diuiniſsimum, ex quo copulari cum beatis ſubſtantiis poteſt. Et ecce quam ſunt propinqua quæ hic dicuntur à Philoſopho, iis, quæ ſcribit D. Paulus de triplici homine: vocat ille carnalem, animalem, ſpiritalem: Philoſophus in hoc textu feram, hominem, Deum; & in 21. ſuperiori prauum, hominem, meliorem quàm ſit homo.

Triplex homo D. Pauli.

Textus XVII.

Concluſio & declaratio.

PARS IV. CAPITIS V. TEX: XXVII.

ARGVMENTVM. TEXT. XXVII.

Concluſio, & expoſitio quomodo ciuitas ſit, atque exiſtat naturâ: nempe quòd ex naturali ad eam appetitu; qui in omnibus nobis, & ſemper ineſt.

Text: xxvij. φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν.

Planè igitur naturâ in omnibus eſt appetitio ad huiuſmodi ſocietatem.

EXPLANATIO.

Cōſilium Philoſophi in hoc textu.

CONCLVDIT iam theorema quod in toto hoc capite primum propoſitum fuit, & demonſtratum eſt multis rationibus: ciuitatem, inquam, eſſe, atque exiſtere natura. Quoniam verò multis modis eſſe, exiſtereque res natura dicuntur, alijs alię, vt in principio huius eiuſdem capitis declarauimus: ne quis offenderet in hoc termino quæſtionis; putaretque ob ea, quæ ſcribuntur in principio ij. Phyſici, ſimpliciter, & omnino naturâ eſſe ciuitatem, tanquam corpus, formamue, aut affectionem naturalem, ita, vt nihil eam iuuet, nihil ei præſtet ratio, & ſolertia humana; ac proinde etiam temere, & nullo merito ſuo laudari, quemadmodum ipſe mox laudabit, primos conditores, & legumlatores ciuitatum: ne, inquam, hæc aut alia id genus ob homonymiam huius vocis, eſſe natura, aliquis putando falleretur; concludens Philoſophus iſtud theorema, Ciuitas eſt, & exiſtit natura, ſimul explicat proprium, & certum modum, quo exiſtere, & eſſe ipſa natura dicatur. Eſt autem modus, quod * natura * omnibus hominibus, qui nec feræ, nec Dij ſunt, ſed verè homines, ideſt ſic opere, & facultate agendi; ſicut appellatione; ingenerauit * impetum, & amorem quendam eximium * in communem vitæ conſuetudinem, quo nunquam deſtituerentur, quandiu homines permanerent. Hoc inſtigante, impellenteque iunctæ ſunt primum ciuiles ſocietates, & quotidie iunguntur, ac manent:

Ciuitas quomodo naturâ. Deſyderium communis vitæ nobis ingeneratum. D. ſiderium cōmunis vitæ cauſa ciuitatum.

* naturâ.
* in omnibus.
* appetitio.
* ad huiuſmodi ſocietatem.

manent: explentur tamen, ac perficiuntur ratione, & prudentia humana, ſicut eodem in loco admonuimus. Ecce quo pacto natura procreet ciuitatem, vel ciuitas ſit, & exiſtat naturâ: nempe quatenus natura in nos communis vitæ indidit deſyderium; ex quo deſyderio ciuitates naſcuntur, & à quo tum per ſe ſolo, tum iuncto cum legibus conſeruantur. Et ſanè iſtiuſmodi deſyderium vitæ communis omnibus nobis inſitum eſſe; & ita omnibus, vt omnes perpetuò comitetur à prima ad vltimam ætatem, nec conſuetudine, exercitatione'ue, quoad homines ſumus, tolli vnquam, mutari'ue poſſit; omnes norunt, qui modò animum aduerterint. *Quòd ſi in omnibus, ſi ſemper eſt, nec poſſunt aliter homines aſſueſieri: planè etiã eſt* à natura; & ſummè naturale. quicquid enim in omnibus indiuiduis vnius ſpeciei communiter ineſt; id cauſam communem habeat oportet, quæ eſt eorum indiuiduorum ſpecies, & natura. tum verò hac re diſtinguuntur naturalia à nõ naturalibus: quòd illa aſſueſieri aliter, atque comparata ſunt, nequeunt, hæc queunt. Et hoc quidem argumento demonſtrauit Philoſophus in principio ij. ad Nicom. nec virtutes, nec his oppoſita vitia eſſe in nobis naturâ. Ex quibus etiam intelligitur non vſquequaque ſimiliter, vt exiſtimat D. Thomas; ſed ſolùm aliqua ex parte, vt nos declarauimus in huius cap. veſtibulo, eſſe naturâ virtutes, & ciuilem ſocietatem. quippe impetu pari non feruntur homines in virtutes, atque in conſuetudinem communis vitæ. non omnes naſcuntur propenſi ad virtutem; ſed multi ad vitia procliuiores. nec idem ſemper animorum eſt habitus vel erga vitia, vel erga virtutes: mutantur ætatibus, mutantur fortunis, mutantur temporibus, regionibus, educatione, inſtitutione, exemplis, conſuetudine, de quibus aliâs. Quum verò duo ſint vocabula, ſocietas ciuilis, & ciuitas, eandem rem ſignificantia, licet ſecundum ſignificare quid abſolutius, ac perfectius videatur: hoc vſurpauit Philoſophus libentius in ſuperioribus; altero vtitur in hoc, & in ſubſequenti textu. Porrho tota huius textus ſententia paucis verbis exprimi ſic poteſt: Liquet igitur omnino ex ijs, quæ hactenus ſunt explicata ciuitatem eſſe, & exiſtere naturâ: quod quidem ex ea modò parte eſt intelligendum, quatenus in omnibus, qui verè homines ſunt, ineſt naturâ appetitus, & impulſus ad ſocietatem ciuilem.

In prima parte huius cap.

Deſyderium communis vitæ omnibus nobis & ſemper ineſſe.

** in omnibus.*

Deſyderium cõmunis vitæ eſt naturale.

** naturâ.*

Non ſimiliter omnino ſed aliqua tenus virtutes & ciuitates naturâ ſunt.

Societatis ciuilis et ciuitatis vocabula.

Sententia huius textus.

Textus xvii.

*

Fructus ampliſsimus ſocietatis ciuilis.

CAPVT VI. TEX: XXVIII.

ARGVMENTVM. TEXT. XXVIII.

Percipi ampliſſimum fructum ex ciuili ſocietate, primo eius conſtitutori acceptum referendum: qui fructus eſt virtutum, & iuſtitiæ vniuerſæ adeptio. Hanc vniuerſam iuſtitiam adipiſci quidem homines ex conſtitutione ſocietatis ciuilis, probatur per locum à cauſa; nam iura, & leges, in quibus ciuilis ſocietatis ordo, conſtitutioque conſiſtit, quia ſunt ſententiæ de rebus iuſtis, & de iuſtitia, adducũt hominem ad iuſtorum operum functionem, & tandem ad iuſtitiam: adeptos autem iuſtitiam homines eſſe optimos omnium animantium oſtenditur expoſitione, & loco à contrario; quoniam iniuſtitia deterrimos reddat: & hoc rurſus oſtenditur per locum ab inſtrumentis; quippe arma homines habent, non habent bruta animalia ad iniuſtas actiones; quod expoſitione, & loco ab effectis confirmatur. Ex quibus intelligitur, quomodo, & quatenus ciuitas, quum ſit naturâ, proficiſcatur etiam à ratione, & prudentia humana: nempe ab his proficiſci quantum attinet ad perfectionem eius, ideſt ad iuſtitiam. Locus primus, à quiditate: nam maxima bona ſunt virtutes, operaque virtutum. Loci alij, per expoſitionem, à contrario, à cauſis, ab inſtrumentis, ab effectis.

Text. xxviij. [a] Ὁ δὲ πρῶτος συστήσας, μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος. [b] ὥσπερ γὰρ καὶ τελειωθὲν, βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν: οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου, καὶ δίκης, χείριστον πάντων. [c] χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα. [d] ὁ δ᾽ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει, καὶ ἀρετῇ, οἷς [e] ἐπὶ τἀναντία ἐστὶ χρῆσθαι μάλιστα. [f] διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια, καὶ ἐδωδὴν χείριστον: [g] ἡ δὲ δικαιοσύνη, πολιτικόν: ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν. ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις.

Qui

a. vide etiam ſupra tex. p. & 16. & in p. libro. ad Nicom. cap. 2. a. g. Elicitur, Conſtitutores ciuitatum eſſe cauſam iuſtitiæ hominib⁹. Item quod eſt cauſa iuſtitiæ eſſe cauſam maximorũ bonorũ, ideſt virtutũ & actionũ ab ijs manantium. i. idem lib. v. ad Nicõ. cap. 6.

[a] Qui autem primus ipſam conſtituit, maximorum bonorum cauſa fuit. [b] quemadmodum enim & perfectum optimum animalium eſt homo: ita & ſeparatum à lege, iureq́ue omnium eſt deterrimum; [c] infeſtiſſima enim eſt iniuſtitia arma habens; [d] homo autem habens arma naſcitur ad prudẽtiam, & ad virtutem, [e] quibus in contrarium vti maximè facultas datur; [f] proinde iniquiſſimum, & maximè agreſte eſt ſine virtute, & in rebus venereis, cibatuq́ue deterrimum: [g] iuſtitia verò eſt quid ciuile; [h] ius enim eſt ordo ciuilis ſocietatis; [i] & ius eſt de iuſto iudicium.

EXPLANATIO.

Sententia huius textus.

QVI primus conſtituit ciuilem ſocietatem, cauſa fuit hominibus maximorum bonorum: nam iura, & leges, quibus ſocietas ipſa ciuilis continetur, quatenus ſunt iudicia, & ſententię de rebus iuſtis, aſſuefaciunt homines iuſtis operibus; vt tandem conſuetudine, & exercitatione iſtorum iuſti euadant: iuſti autem homines ita ſunt optima animalia, quemadmodum iniuſti ſunt peſſima. & ſunt quidem peſſima animalia homines iniuſti, quoniam ſimul cum iniuſtitia (quæ armata moleſtiſſima eſt, vtpote adiumentis etiam ad actionem ſuam abundè inſtructa) arma habent, data ſibi à natura ad prudentiam, & ad virtutem; quibus tamen armis vti maximè poſſunt in contrariam partem: & maximè poſſe hoc indicio eſt, quòd vbi virtutis, ac prudentię expertes fuerint, ſceleratiſſima, immaniſſimaq́ue ſunt animalium in omni genere vitij, tandem verò in rebus venereis, & cibatu, quę cum brutis pręcipue communia habemus, deterrima. Hæc ſententia paucis verbis comprehenſa, ita explicatur. [a] Quod eſt cauſa iuſtorum operum, & tandem iuſtitiæ hominibus, eſt cauſa maximorum bonorum, nimirum omnium virtutum, & actionum ab ijs manantium: [a] primi ciuiliũ ſocietatum, ſeu ciuitatum conſtitutores per leges, & iura ſunt cauſa iuſtorũ operum, & tãdem iuſtitiæ hominibus: ergo &c. Et quoniam iuſtitia eſt duplex ex v. ad Nicomachum; vna, quæ eſt pars virtutis, hoc eſt vna quædam virtutum, ab æqualitate in diſtributionibus, contractibusq́; poſita nomen, & ſubſtantiam habens, quam vocant Scholaſtici particularem; altera, quæ eſt vniuerſa virtus, nulla alia re diſtans ab ea, niſi quòd virtus per ſe dicitur, iuſtitia ad alterum, vnde vniuerſalis iuſtitia, & legitima appellatur: poſſumus vtramlibet intelligere. Si legitimã intelligamus: planum eſt complecti eam omnes virtutes; quum ſit vniuerſa virtus. Si verò alteram, quæ eſt pars virtutis: etiam quod eſt cauſa huius iuſtitiæ, erit cauſa omnium virtutum, & actionum ab ijs manantium, propterea quòd hæc iuſtitia eſt baſis, & fundamentum virtutũ omnium, quam omnes ſequuntur, & ſine qua eſſe aut nullo modo, aut vix poſſunt: neque hoc ſolùm ratione communi, ob prudentiam, ob quam ſunt omnes virtutes arctiſſimo vinculo inter ſe colligatę, vt declaratur ſub exitum vj. ad Nicomachum: imò verò & nomine proprio huius iuſtitię; quandoquidem hac ſublata, humani generis ſocietas funditus tollitur, & iungitur, conſeruaturq́ue, eâdem retenta; quemadmodum autem in ſocietatibus, & propter

a. b. g. h. i. — *Syllogiſmus.*

a. qui primus &c. b. g. h. i.

Maior propoſitio, ideſt qđ eſt cauſa iuſtitia, eſſe cauſam maximorum bonorum, virtutum & actionũ ab ijs manantiũ, declaratur et cõfirmatur.

Iuſtitia duplex, et de vtra hic loquatur Philoſophus.

pter ſocietates naſcuntur, floreſcuntque virtutes; ita ſi illæ dirimerentur, euaneſcerent vel penitus, vel maiori ex parte. Sed quanquam vtram libuerit hîc licet iuſtitiam interpretari: aptius tamen, & congruentius ad cætera, quę dicuntur, legitimam interpretabimur. Loquitur enim hoc in lòco Philoſophus de iuſtitia vt ad iura, legesque refertur, quæ quidem attinent ad legitimam iuſtitiam, non ad eam, quæ eſt pars virtutis. item de illa ſic loquitur, quaſi illa de omnibus caueat, omnesque attingat probas, prauasq; actiones: hęc autem perſpicuè eſt legitima. Ita per ſe ſatis nota eſſet maior propoſitio. [b] attamen eam adhuc cõfirmat Philoſophus expoſitione, & loco à contrario hunc in modum: Nam ſicut perfectum iuſtitia per iura, & leges hoc animal, quod hominem appellamus, euadit optimum inter omnia animalia: ſic priuatum eâdem, & ad contrariam ęius iniuſtitiam prolapſum, quia lege, iureq; deſtitutum fuerit (de his duobus poſtea dicam, nunc ſume ἐκ παραλλήλου) efficitur omnium deterrimum.

Qualis cõparatio hominis cum beſtijs in probitate et prauitate.

Quęres quî dicatur homo optimum, vel peſſimum animalium, comparetúrq; cum alijs in prauitate, probitate, iuſtitia, iniuſtitia. eueniet enim bruta animalia eſſe virtutum, vitiorumque capacia: quod multi non concederent: quia hæc ſunt habitus, qui non fiunt ſine ratione, & delectu. Reſpondeo verè comparari in his hominem cum brutis, quemadmodum etiam in ſectione 29. Problematum quæritur cur homo omniũ animantium ſit iniuſtiſſimus. Nam quanquam in brutis reuera habitus non generantur nec vitiorum, nec virtutum: ſunt tamẽ in illis ſimiles habituum naturę ingeneratę. & quę nos per habitus, ratione, conſuetudineq; partos, & acquiſitos; illa per inſitas naturas faciunt, prorſus ſimilia actionibus iuſtis, iniuſtis, probis, improbis. quamobrẽ naturales virtutes, & vitia penè omnia brutis animalibus attribuuntur. quæ quum ſint in illis imagines, ſimilitudinesq; virtutum, ac vitiorum, quemadmodum etiam ſunt in pueris; nihilominus nuncupantur abſolutè ijſdem vocabulis, ac ſi vera vitia, veræq; virtutes forent: de quibus copiosè in viij. & ix. lib. de Hiſtoria animalium. Sic igitur intelligenda eſt hęc comparatio hominum cum brutis animalibus, quod ad nomina, operaq; virtutum, ac vitiorum attinet, non quod ad eſſentias. [c] Probat deinde Philoſophus hanc partem comparationis, effici hominem deterrimum, nequiſſimumq; omnium animantium, ſi ſegregatus à lege, & viuens arbitratu ſuo ex perturbatione, contrahat iniuſtitiam, eam, inquam, iniuſtitiam, quæ eſt vitioſitas vniuerſa, & contraria legitimæ iuſtitiæ: nam de hac melius exponi hũc locum iam admonuimus: & probat per locum ab inſtrumentis, hoc modo: [c] In vnoquoque genere rerum id, quod inſtrumenta habet ad proprium opus (quæ inſtrumenta arma nunc appellantur, ſiue ſint illa verè eiuſmodi operi deſtinata inſtrumenta, ſiue adiumenta, & ſubſidia quædam eò conuerſa, quę aliò dirigebantur) id, inquam, cuiuſuis generis, quod habet inſtrumenta ad propriũ opus plura, valentioraque, quàm habeant alia eiuſdẽ generis; eſt in eo genere vehementiſſimum, & efficaciſſimum, atque hac de cauſa vnà excellentiſſimũ, & maximum. Propoſitio ſatis perſpicua: ſiquidem opere, & facultate, vt ſuprà declaratum fuit, cuncta definiuntur. ergo etiã in genere vniuerſæ iniuſtitię, atque improbitatis iniuſtitia armata ad proprium opus grauiſſima, infeſtiſſimaq; erit. imò verò magis adhuc in hoc genere, quàm in alijs, eſt iſtud verum, propterea quòd iniuſtitia omnis, omniſque improbitas, quatenus ſub nomen iniuſtitiæ cadit, in nocendo, damnoque

quæſtione 7.

Homo, qui ſegregatus à lege iniuſtitiam cõtrahit, euadit deterrimũ omnium animalium.

c. & infrà.

c.

aliquo

aliquo alicui inferendo penitus conſiſtit; ad nocendum autem arma videntur eſſe maximè idonea. Iniuſtitia ad proprium opus armata eſt grauiſſima, & infeſtiſſima; tum animal hac de cauſa, quod improbum, iniuſtumque fuerit, ſi idē ſit armis inſtructum ad improbas, iniuſtasq; actiones, neceſſe eſt perniciofiſſimum, ac peſſimum eſſe inter cętera, quę eiuſmodi armis carent: *d.* [d] homo ſolus omnium animalium naſcitur armis inſtructus ad improbas, iniuſtasq; actiones: ergo vbi improbitatem, iniuſtitiamque contraxerit, neceſſe eſt eum omnium animalium deterrimum, *d. e.* ac nequiſſimum eſſe. quod fuit concludendum. [d] Naſci vero hominem ſolum ex omnibus animalibus inſtructum armis ad improbas, iniuſtasq; actiones, & cuiuſmodi hæc arma ſint, penè exponendo, & quodam effectu huius rei oſtendit Philoſophus, quom ait: *homo naſcitur arma habens ad prudentiam & ad virtutem, quibus armis in contrarium vti maximè licet.* nam quæ tandem arma hæc erunt, hominibus à natura data ad prudentiam, & ad virtutem, pręterquā duæ illę facultates naturales, inſitæ in animis noſtris, de quibus ſub exitum vj. ad Nicomachum? Earum vna gręcè δεινότης, latinè ſolertia (ſic enim verto cum Dionyſio Lambino, viro docto, & eloquenti) pertinens ad ratiocinatricem animæ partē, & proportione reſpōdens τῇ ἀγχινοίᾳ, ideſt ſagacitati, vt idem Lambinus interpretatur, quę eſt facultas partis ſcientialis, hoc eſt gręcè τῆς ἐπιστημονικῆς, eſt fundamentum prudentię. altera, cui nomen commune attribuitur, virtus naturalis, & gręce φυσικὴ ἀρετή, facultas appetitricis portionis, quam portionem appellat ibi Ariſtoteles moralem, ſubijcitur eodem modo morali virtuti, quæ verè, propriéque *e f.* dicitur. [e] Quoniam itaque ambę ſunt facultates: quanquam diriguntur natura, hæc ad virtutem moralem, illa ad prudentiam; tamen ex proprietate facultatum poſſunt in cōtraria. Vnde euenit, vt pro prudentia, quom fines ſunt praui, verſutiam, ſeu vafriciem ſolertia accipiat: & in virtute naturali, ſi vel ratio non fuerit vera, vel appetitus rationi non obtemperet, *e. maximè.* generentur vitia moralia pro virtutibus. [e] Sunt hæc innumera, immenſa: quia poteſtates, per ſe infinitę, bonis tantùm finiuntur, quibus etiam perficiūtur, ac deſinunt eſſe poteſtates: malis, proptereaquòd ex vtraque parte eſt infinitas, infinitiores fiunt, nec terminari, nec modum accipere vl- *f proinde iniquiſſimum & maximè agreſte ſine virtute.* lum queunt. [f] Hinc homini à virtute alieno, & iniuſtitiā, improbitatemq; arctè cōplectenti, ex verſutia mille nocendi artes, ex vitijs moralibus mille delictorum formæ, & omnes immanes. Siquidem quum plena, & vniuerſa vitioſitas, quæ, vt ſæpe diximus, re idem eſt, quod iniuſtitia vniuerſa, legitimę oppoſita iuſtitię; duos quaſi gradus habeat in vnoquoque ge- *cap. primo.* nere improbitatis, & actionum prauarum, ex initio v. ad Nicomachum; vnum, abſolutè, ac per ſe improbum eſſe, ex quo appellatur vitioſitas; alterum, eſſe talem in alios, quos lædere aliquo modo videatur: homo iſte in vtroque gradu ad ſummum peruenit. nam ſimul & iniquiſſimus, ſceleratiſſimusque eſt aduerſus Deum, naturam, homines, omnia; & maximè agreſtis, feriniique ingenij, quod nunquam manſueſcat, ideſt gręce ἀνοσιώτατος, καὶ ἀγριώτατος: quorum vocabulorū primum, & omnino ὁσιότης ἀνόσιον ius, faſque, & pietatem, & religionem, quæq; his contraria ſunt, pręcipuè ſignificant: τὸ ἄγριον autē vitam a conſuetudine abhorrentem, & remotam, ac mores per ſe penitus deploratos. Sed hæc quidem in omni genere prauitatis, iniuſtitięq; eueniunt, quemadmodum dictum eſt. *f & in rebus veneris ac cibariis deterrimum.* [f] Vt vero ea nominatim attingamus, quę potiſſimum nobis cum belluis, nam cum his in præſen-

Homo omniū animaliū ſol° naſcitur armis inſtructus ad improbas, iniuſtasq; actiones.

Arma data homini à natura ad prudētiā, & ad virtutē quæ.

His armis poſſe vti homines maximè in cōtrariā partē.

Homo prior cūctis animalibus in omni genere vitioſitatis.

Homo peior ... cibus animalibus in re venerea.

præſentia conferimur, ſunt communia, & ex quibus omnis earum iniuſtitia, prauitasq́; erumpit, nempe res venereas & cibatum; in his clariſſimum eſt, talẽ hominem [f] impuriſſimum, ac maximè ferum, ad extremum longe deterrimum eſſe omnium animalium. Coeunt belluæ vno, ac ſimplici modo, mares cum fœminis, ſui generis quæque aut quam ſimillimi, ſtatiſque temporibus: paucæ, quæ ſunt ſalaciſſimę, vel omni tempore, vel altera vtuntur venere cum eodem ſexu, nec quicquam vltra. In hominibus omnia indiſcreta, res, inſtrumentum, actio, tempus: quauis hora cum quauis animante, quę agere, pati'ue poſſit, etiam cum immundis ſpiritibus; quauis corporis parte; & quouis motu, ſituq́; membrorum rem habent. Pudet referre tot genera, formas, modos fœdarum voluptatum, diuturna cogitatione, ſtudioque, & artificijs variatos, & diſtinctos. Tacebo de Elephantidos libris, & de alteris eiuſdẽ argumenti, quos ſuperiori ætate homo ſpurciſſimus, diuini tamen apud neſcio quos ex eadem nequitia humana epitheton adeptus, cõſcripſit. Certè Imperator ille eminentiſſimus, totius orbis geſtans imperium, & ſacerdos ſolis, per cuncta caua corporis ſui libidinem recipiebat; per alieni profundebat. Et alter non ſolum ipſe hæc faciebat; ſed etiam exiſtimabat nullũ hominem pudicum, aut vlla corporis parte purum eſſe. Tertius, non Imperator, ſed ciuis, adhęc, ſpecula excogitauit, imagines longe maiores veris rebus reddentia: vt ſic falſa magnitudine, tãquam vera gauderet; & mendacijs quoque inſatiabilis mali ſeipſum delectaret. De gulæ improbitate quid dicã, quum tam multi dixerint? Omitto infinitam vim innumerabilium eduliorũ, epularum, condimentorũ in omnes cœli, terræque, & maris tractus circuncirca expetitam, ac perueſtigatã, & multo plures res, quàm vocabula, quibus nobiliũ menſas abundare generoſum putant: vſque ad vermes enim ſaginandos, & delicatiori in cibo habendos prodigia ventris peruenerunt. Infanda illa, & crudelia omnem feritatem ſuperantia quis ferat, audiat ue ſine horrore? fuiſſe olim homines, qui humanis carnibus veſcerentur; vterosq́; matrum reſecarent, quo fœtus ad ſceleſtas epulas extraherent. Fortaſſe has fabulas putarũt maiores noſtri. Sed noui orbis luſtratio verè docuit, multos populos, & gentes hunc morem habuiſſe humanas carnes edendi. Lupus tamen nõ edit lupinas, vt prouerbio fertur: nec vlla omnino fera, quantumuis ſæua, & immanis, ſui generis feram vorat. In tot igitur, & tãta mala homines incurrunt, horrẽda, nefaria; propterea quod inſtructi armis naſcuntur ad prudentiam, & ad virtutem; quibus armis in contrarium vti maximè poſſunt: bruta animalia non incurrunt, quoniam deſunt ijs huiuſmodi arma. Ergo homo ſolus omnium animaliũ naſcitur armis inſtructus ad iniuſtas, improbasq́; actiones, ſicut etiam ad iuſtas, & probas. ergo deterrimum, nequiſſimumque omnium animalium homo erit, quando iniuſtitiam contraxerit: & contrà optimum omnium, ſi iuſtitiam adipiſcatur vniuerſam. [g] Hactenus confirmata eſt maior propoſitio ſyllogiſmi: deinceps confirmabitur minor, Conſtitutores, inquam, ciuitatum per leges, & iura eſſe cauſam iuſtorum operum, & tandem iuſtitiæ hominibus. Cui minori propoſitioni hæc æquiparatur: Iuſtitia eſt quid ciuile, ſeu eſt bonum ciuile: intelligendo eam ſic, quod iuſtitia ſine ciuitate eſſe nequeat, pendeatq́; prorſus ex ea: non quod omnis iuſtitia ſit iuſtitia ciuilis: ſunt enim aliæ iuſtitiæ, & alia iura pręter id, quod propriè appellatur ius ciuile, vt herile, & paternum; ſed tamẽ omnia vim,

perm n-

f. ἀνοσιώτατον, καὶ ἀγριώτατον. χείριστον.

Vide Lampridiũ in Heliogabalo, et Suetoniũ in Nerone.

Hoſtius, de quo Seneca primo Naturalium quæſtionum.

Homo peior cũctis animalibus in gula vitijs.

Minor propoſitio, hoc eſt Cõſtitutores ciuitatũ p leges et iura eſſe cauſam iuſtorũ operũ, et tandẽ iuſtitię hominibus, ſiue iuſtitia eſt qd ciuile declaratũ & cõfirmatur vſque in finẽ explanationis.

g. h. i.

permanſionemq; habent ex conſtitutione ciuitatis. Initiũ autẽ confirmandi iſtam propoſitionem hinc ſumamus. Tria ſunt, quæ ſe ſubſequuntur ita in genere iuſtitiæ, quemadmodum etiam in alijs habitibus, & facultatibus, exempli cauſa in arte medicinæ: vnum eſt forma, & habitus, & facultas eiuſmodi: alterum actiones, & opera, quæ ab eiuſmodi habitu, facultateque proficiſcuntur: tertium rationes quædam, & regulæ, & quaſi pręcepta, quibus tanquã partibus eiuſmodi habitus, facultasq; cõtinetur; & ſecundum quas opera, & actiones fiunt. Horum trium in genere iuſtitiæ primum dicitur gręcè δικαιοσύνη, latinè iuſtitia: ſecũdum latinè iuſtum, græcè δίκαιον, ſi propriè hæc vox accipiatur; nam ſignificat etiam aliquando tertium: quod quidem tertium proprio vocabulo gręcè δίκη, latinè ius, vel gręcè νόμος, latinè lex nominatur. Etenim hęc ratio, & modus iuſtitiæ, quem ius appellamus, dupliciter poteſt conſyderari; vel vt in mente, nimirum, & in mentis habitu, cuius modus, ac tanquam pars eſt, abditus, & comprehenſus; vel vt euidens, atque expreſſus in vſu hominum communi, in oratione, in ſcriptura. Ex prima conſyderatione congruentiora nomina ſunt ius, & δίκη: ex ſecunda νόμος, & lex. Quapropter Orpheus in Dicis hymno præter alia, quæ ei attribuit, filiam Iouis, & Iuſtitię facit; ſedereq; ait in diuino Iouis throno, deſpicientem inde vitam mortalium, atque iniuſtos punientem. quod poſtea ab Orpheo ſumpſit Auctor libri de Mundo, ſcribens in exitu eius, Dicen Ioui aſſidere, vindicantem ſi quid diuinæ legis prętermiſſum fuerit. Et hoc modo fortaſſe defendi poſſet definitio iuris tradita à Celſo, & probata à iuriſcõſulto Vlpiano leg. j. de Iuſtitia & iure, quòd ius ſit ars boni & æqui: quaſi voluerint ius eſſe rationem, & modum quendam iuſtitiæ in mente diuina. itaque ſubiungere iuriſconſultum; *cuius meritò quis nos ſacerdotes appellet*. quæ quidem verba addita ab Vlpiano minus aptè accommodantur interpretationi quorundam dicentium ſignificatam eo loco iuris vocabulo ſcientiam iuris. Sed quanquam hæc nomina iuris, & legis tam latina, quàm græca ſic diſtincta ſunt: tamen confunduntur, & veluti eadem ſit vis amborum, interdum generaliter, communiterq; vtrunque, interdum ſpecialiter, atque propriè alterum pro altero, & modò vnum, modò alterum vſurpatur cùm ab alijs ſcriptoribus frequentiſſimè, tum ab ipſis iuriſconſultis, qui his vocibus promiſcuè vtuntur, & permutant alteras in alteras. Vt in tribus primis titulis Pandectarum modò iura dicunt, modò leges ad eandem rem ſignificandam. & tota diuiſio iuris ciuilis eſt propriè legum diuiſio. Quocirca Vlpianus eo in loco ideſt in l. 6. primi tituli pro iure legem repoſuit. quum enim diſtribuiſſet ius ciuile in ſcriptum & non ſcriptum, ſtatim addidit: eandem apud Gręcos legum .i. τῶν νόμων diuiſionem eſſe. Et Theophilus, qui Inſtitutiones Iuſtiniani in græcam linguam conuertit; paſſim inſcriptionem hanc, de iure, hac reddidit, περὶ τῶν νόμου: quotieſq; Imperator ius nominauit, fere toties ipſe νόμιμον eſt interpretatus. Quando verò ijdem iuriſconſulti leges numerant vnam è ſex partibus iuris ciuilis; clarum eſt in alia eos ſignificatione, & multo anguſtiori hoc nomen accipere, quàm ſit vera & propria eius poteſtas. Sic igitur etiam & in v. ad Nicomachum, & alijs in locis vſurpantur hæ voces promiſcuè ab Ariſtotele: & in hoc textu primùm ſumptæ fuerunt ἐκ παραλλήλου; deinde quom ſubiungit Philoſophus ius eſſe ordinem ciuilis ſocietatis, ius pro lege ponit. Legibus enim promulgatis magis, quam intimis iuſtitię rationibus, vt hæc antea diſtincta

Iuſtitia ius ſiue lex, & iuſtũ, quid propriè vnumquodq; ſignificet & quas inter ſe habitudines relationeſque habeant.

Iuris & legis differentia.

Orphei locus.

Auctoris de Mundo locus.

Iuris definitio tradita à Celſo.

Vocabula iuris & legis cõfunduntur.

v. ad Nicom. cap. 6.

Horum vocabulorũ in hoc textu ſignificatio.

N ſunt,

ſunt, ordo & ſtatus ciuitatis continetur. Cur autem vocabulo τῆς δίκης vti maluerit, quàm proprio vocabulo τοῦ νόμου, cauſa fuit fortaſſe, quòd ὁ νόμος .i. lex nō eſſet; δίκη, ideſt ius, eſſet coniugatum τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῦ δικαίου, latinè iuſtitiæ, &, iuſti: quam iuſtitiam, & quod iuſtum prouenire nobis ex ciuitatis conſtitutione affirmat præſens concluſio, quæ principalis ſyllogiſmi minor propoſitio fuit. Hæc itaque concluſio ſeu minor primi ſyllogiſmi demonſtratur hoc medio, quod ius, & legem appellamus, & loco

Ratio probans minorem ſyllogiſmi principalis.

à cauſa in hunc modum. [i] Ius, per ea, quæ dicta ſunt, & vt legem ſignificat, eſt iudicium, hoc eſt decretum, & ſententia de iuſtis rebus; & quia de iuſtis rebus, etiam de iuſtitia; nam res iuſtę, ſicut à iuſtitia proficiſcuntur; ſic deſignant eam, generantque, ſi non adſit, in auctore ſuo, crebrò vſurpatę, quod declaratum eſt in ij. ad Nicomachum: [h] ordo ciuilis ſocietatis, qui ipſius (non ſecus atque exercitus, orbiſq; vniuerſi, de quibus ſcribitur in xij. Poſtnaturalium) bonum intimum eſt, & conſtitutio, ac denique forma, qualis tamen huiuſmodi rei forma eſſe poteſt; eſt ius, ideſt iure, legibusque omnino continetur: ergo ordo, & conſtitutio ciuilis ſocietatis continetur omnino iudicijs, ſeu decretis, & ſententijs de iuſtis rebus, & de iuſtitia: ergo ex cōſtitutione ſocietatis ciuilis, quicunque in ea viuunt, alligantur decretis, ac ſententijs iubentibus, permittentibus'ue iuſta, & vetantibus, punientibuſq; iniuſta, vt illa agant, & ab his abſtineant; quæ dum obſeruant, fiunt iuſti, iuſtitięq; habitum, vt dictum eſt, aſſequuntur. [g] Atque hoc modo iuſtitia eſt bonum ciuile. ſine vſu enim, & exercitatione comparari prorſus non poteſt: vſus autem, & exercitatio abſtinendi ab iniuſtis, & agendi iuſta vix in vno, aut altero permaneret; nec illi quidem, vnus, & alter proficerent, vel viuerent diu inter tot iniuſtos, ſine lege: nec ſine ciuitate lex eſſet, aut vix eſſet, ideſt minimum haberet virium ad eiuſmodi exercitationem inducendam, cogendoſque eos, quos perturbatio pręcipites agit, vt declaratur in exitu x. ad Nicomachum: in ciuitate verò lex ipſa eſt conſtitutio ciuitatis.

In xij. Poſtnaturalium tex. com. 52.

Summa huius textus.

Sed paucis iterum ſummam huius textus perſtringamus. Qui primi ciuitates cōſtituerunt; leges, & iura introduxerunt; quæ leges ſunt cōſtitutiones ciuitatū; &, quà leges ſunt, obſtrictos homines tenent: homines obſtricti legibus, in probas, iuſtaſq; actiones vel inuiti incumbunt; abſtinent improbis, & iniuſtis: abſtinendo improbis, iniuſtisque, & proba, iuſtaq; agendo, iuſti, & probi euadunt. Contrà verò ſine ciuitate leges non ſunt; aut ſi aliquo ſint modo, inſtar paternarum præceptionum, non habent vim legis, quia non ligant, ideſt non cogunt adhibita neceſſitate, quod lex facit: legibus ſoluti homines ex perturbationibus viuunt; & impulſi, attractiq; cupiditate, ac moleſtia, improbis, iniuſtiſq; actionibus aſſueſcunt: aſſueſcendo; improbi, iniuſtiq; euadunt; ac tanto plus reliquis animantibus, quanto plura, potioraque inſtrumenta habent ad bene agendum; &, quia ad benè, neceſſario etiam ad malè. Ergo primi ciuitatum conſtitutores maximorum bonorum cauſa hominibus fuerūt, ideſt iuſtitię, ac probitatis vniuerſæ.

Ciuitas quatenus à natura, & quatenus à ratione.

Quamobrem, quum duæ ſint res, quibus ciuitas pręcipuè continetur, & quarum cauſâ inſtituta eſt, nempe conſuetudo vitę cū cōmunicatione vtilitatum, & iuſtitia legitima, quæ eadem eſt vniuerſa virtus, ſeu ſumma probitas, gręcè καλοκαγαθία: primam quidem molitur natura, vt antè demonſtratum fuit: alteram conficiunt ratio, & prudentia humana, vt ex hoc textu liquet.

Partes textus.

Textus habet ſex partes. Prima (a) proponit cōcluſionem principalem. Secun-

Secunda (b) probat maiorem propoſitionem expoſitione, & loco à contrario. Tertia (c d e) confirmat aſſumptum huius probationis à contrario per locum ab inſtrumentis. Quarta (f) exponendo, & per locum ab effectis confirmat id, quod in hac ratione ab inſtrumentis ſumebatur, ſolum, inquam, hominem eſſe armis inſtructum, quibus maximè vti poteſt ad improbas, iniuſtasq́; actiones. Quinta (g) proponit minorem propoſitionem, vel quæ ei æquiparatur. Sexta (h i) probat hanc minorem per locum à cauſa.

S C H O L I A.

Primus conſtitutor quomodo.

Qui autem primus conſtituit ſocietatem ciuilem. Primum intellige non eum, qui generaliter primus ciuilem ſocietatem introduxerit, quaſi ante eum nuſquam fuerit vlla ciuilis ſocietas; hoc enim Peripateticæ doctrinæ principiis repugnat, vt diximus ſuprà ad tex: 13. ſed eum intellige, qui primus quanque ciuilem ſocietatẽ effecit, congregans multitudinem in vnũ locum ad ſimul habitãdum & viuendum, eiq́; iura, & leges conſtituens, vt fecerunt Romulus, & Theſeus.

In primo ad Nicom. cap. 2.

Quorum bonorũ & quomodo cauſa hominibus ciuitatũ inſtitutores.

Maximorum bonorum cauſa fuit. Hoc eſt, quod in primo textu huius lib. & ſub initium primi ad Nicom. dicebat Philoſophus, Ciuilis facultatis finem & bonum præſtantiſsimum eſſe. Non ſolùm autem maximorum bonorum .i. virtutum, & probarum actionum cauſa fuit in vnaquaque ciuitate, qui primus eam inſtituit, & iura dedit; ſed etiam aliorum, quę hęc ſequuntur, ſanitatis, voluptatis, diuitiarum, gloriæ; omnium denique, quæ numerantur in bonis vel corporis, vel fortunæ; & explent, aut cumulant felicitatem. hæc enim omnia indagant, aſſequunturq́; homines virtutibus, & præclara ciuitatis inſtitutione.

Syntaxis verborum.

Quanta vis educationis tã rectæ, quàm nõ rectæ ad vitia, virtuteſq́; & ad bonas, malaſq́; actiones.

Quemadmodum enim & perfectum &c. Nota ſyntaxin verborum: *perfectum optimum animalium eſt homo, & ſeparatum à lege peſſimum*: quaſi dicat: hoc animal, quod hominem appellamus, perfectum iuſtitia, eſt optimum &c. Plato in vj. de Legibus ita ſcribit, *Manſuetum eſt animal homo: &, ſi cum felici illa natura rectam quoque eruditionem nactus fuerit; diuiniſſimum, manſuetiſſimumq́ue animal exiſtere ſolet: educatus verò non ſatis, aut non rectè; omnium, quæcunque fert terra, ſit maximè agreſte.* Confirmat id à pari: quoniam, *cuiuſcunque ſtirpis, alius'ue animantis prima germina, ac fœtus probè in naturæ ſuæ virtutem impetum cœperint; potentiſſima euadunt ad finem conuenientem imponendum.* Idem in vj de Republica latè docet quantam educatio vim habeat tum ad vitia, tum ad virtutes, ad ingentia ſcelera perpetranda, & ad illuſtria opera edenda. Inter cætera hæc ait: *Quodlibet ſemen & plantarum, & animalium, quod minimè nactum fuerit nutritionem ſibi conuenientem nec tẽporis nec loci; quantò valentius ſit ſanè, tanto pluribus adiumentis ſibi accõmodatis indigere: bono enim malũ magis, quàm non bono contrariũ eſſe, itaque naturam optimam, ſi alieno modo educetur; fieri ignaua deteriorem: & animas quidem præſtantiſſima indole præditas, ſi in prauam educationem inciderint; prauas inſigniter euadere: vt tandem ſumma improbitas, grauiſſimaque ſcelera ex generoſo ingenio educatione corrupto, non ex ignauo proueniant.* Ex his duobus locis Platonis ſumpta videntur, quę hic textus habet: hominem in ciuili ſocietate ſub probis legibus natum, & nutritum, adepta iuſtitia, optimum euadere omnium animalium: eundem, ſi peruersè educetur ſine lege, & iuſtitia, fieri omnium deterrimum: atque hoc ei euenire, quia armis inſtructus ad prudentiam, & ad virtutem naſcatur; quibus quidem armis vti hac de cauſa maximè in contrarium poteſt.

In lib. v. ad Nicom cap. 6. & 7.

Vocum quarundã diſtinctio.

Separatum à lege, & iure. Sunt nouem voces quarum diſtinctio propriè quęrenda eſt in lib. v. ad Nicomachum. hæ autem ſunt: δικαιοσύνη, καὶ ἀδικία, iuſtitia, & iniuſtitia; δίκαιον, καὶ ἄδικον, iuſtum, & iniuſtum; δίκη, ius; νόμος, lex; δικαιοπράγημα, καὶ ἀδίκημα, iuſta actio, & iniuria; δικαίωμα, iuſtum officium, ſeu iuſtificatio, ſi hoc nomen eſſet latinum.

Arma hoc loco quid.

Homo autem arma habens naſcitur &c. Pudendus in hac parte eſt error Interpretum ſic vertentium: homo habet arma, nimirum prudentiam, & virtutem, quibus maximè vti poteſt in contrariam partem. Quærunt deinde vtrum virtuti-

bus homo malè vti poſsit. Et quidam vſque eò deueniunt, vt affirment licere nobis, quia liberam voluntatem habeamus, tam benè, quàm malè æque vti vitiis, ac virtutibus. Alij, in quibus D. Thomas, & Acciaiolus, & Faber, arma, & prudentiam, & virtutem interpretantur facultates illas, virtuteſque naturales, quarum facta eſt mentio in exitu vi. ad Nicomachum. Sed ſtatim ſubiungitur, hominē, qui ſit ſine virtute, eſſe animal iniquiſsimum, & maxime agreſte: ergo aut non eſt virtus in armis, quibus in contrariā partem maximè vti poſſumus, numeranda: aut in breuiſsimo orationis tractu commutabit Philoſophus ſignificationem huic vocabulo virtus. Deinde ſi prudentia, & virtus, quocunque hæ modo accipiantur, eſſent eiuſmodi arma, quibus inſtructi naſci, & in contrariam partem vti poſſe dicimur; ſanè eodem in caſu vtraque ponerentur: at nunc arma in quarto; virtus, & prudentia in tertio ponuntur. Tandem qualis, obſecro, expoſitio, vel potius qualis ſolœciſmus euadit? Ait Philoſophus naſci hominem habentem arma ad prudentiam, & ad virtutem: iſti exponunt naſci hominem arma habentem, quæ arma ſint prudentia, & virtus. qui poſſunt hæc arma eſſe prudentia, & virtus: ſi ſunt arma ad prudentiam, & ad virtutem? Tu igitur per hæc arma vel intellige illas animæ facultates, quas ſuprà diximus, ideſt ſolertiam, & virtutem naturalem, quibus belluæ carent: vel illas intellige, quarum iſtæ ſunt partes, hoc eſt rationem, & appetitum. nam quamuis habeāt appetitum belluæ, non tamen habent eum perfectum, ideſt non habent ratione illuſtratum, ſicut nos habemus.

Tres interpretationes huius loci.

Proinde iniquiſſimum &c. Hic quatuor ſunt vocabula, ἀνοσιώτατον, ἀγριώτατον, ἀφροδίσια, καὶ ἐδωδήν: de quibus dubitatur quid quodque ſignificet, & quales cauſas, qualesq; relationes, & diſcrimina inter ſe habeant. Vna interpretatio eſt, quam nos attulimus, vertendo duo prima vocabula græca, ἀνοσιώτατον, καὶ ἀγριώτατον, in hæc latina, iniquiſsimum, ſeu ſceleratiſsimum, & maximè agreſte: vt tāgat Philoſophus primùm communiter in omni genere habituum, actionumque prauarum duos gradus, quibus vniuerſa, plenaque improbitas, atque iniuſtitia continetur: deinde deſcendat propriè ad duo genera, maximè cum belluis nobis cōmunia; quæ quidem belluæ agere videntur, quicquid agunt, ob cibum, & res venereas. Altera interpretatio, quam etiam indicauimus, eſt, ſi eadem vocabula ἀνοσιώτατον, καὶ ἀγριώτατον reddātur latinè impuriſsimum, & maximè ferum: referendo impuriſsimum ad res venereas, in quibus eſt ſumma obſcœnitas; & maxime ferū ad cibatum. Ferini enim præcipuè homines appellari ſolent ex eſu crudarum carnium, & aliarū eiuſmodi rerū, quibus feræ propriè veſcuntur. Tertiam interpretationem attulit D. Thomas. Putat ipſe deſignari à Philoſopho his quatuor vocabulis duas vires animę appetentis cōmunes nobis cum belluis, iraſcendi, inquam, & cōcupiſcendi: quarum vtraq; deprauari in nobis poſsit. Si prima deprauetur; euadere hominem, actione quidem ſceleratum, & crudelem; habitu autē animi ſylueſtrem, ideſt ſine affectu vllo charitatis: illud ſignificari nomine ἀνοσιώτατον; iſtud vocabulo ἀγριώτατον. Si deprauetur ſecūda; aut in rebus venereis, aut in paſtu flagitiū fieri. Harum trium interpretationum prima mihi magis probatur. quam etiam confirmat uox χείριστον, poſita ſuprà à Philoſopho in hoc eodem textu, vbi hominem cum beſtiis comparabat; & hic repetita propriè in rerum venerearum, ac cibatus mentione: quaſi de his propriè, quæ nobis cum beſtiis ſunt communia, poſt generalia loquatur.

Ius eſt iudicium de iuſto quomodo
Iudiciū quid.
Carolus Sigonius.
Ius & Lex quid.
pri de Iudiciis cap. primo.

Ius eſt de iuſto iudicium. κρίσιν iudicium interpretor. Eſt autem iudicium nihil aliud, niſi ſententia, & decretum, quo ſtatuitur quid iuſtum ſit, quidque iniuſtum, & alterū ab altero ſeparatur. vnde dicta ſunt poſtea iudicia propriè quęcunq; aut magiſtratus ipſi ius dicentes decernerēt, aut iudices à magiſtratu ius dicente dati de iure ſtatuerēt. quemadmodum ea definit Carolus Sigonius, magnum Mutinētium decus, in primo de Iudicis. Sic igitur & ius, ideſt modus ille, & ratio, & quaſi formula iuſtitiæ, præſertim euidens, & explicata, quam legem propriè appellamus, nihil eſt aliud ad extremum, niſi præceptum quoddam, & decretum, & ſententia vel Dei, vel Naturæ, vel prudentis hominis de rebus iuſtis, & de iuſtitia, vt ſuprà declaraui.

Do-

Domeſticæ curæ partes, quæ eędem ſunt, & partes domus.

CAPITA XXV. A SEPTIMO PER TOTVM LIBRVM.

Quæſtiones ad politicum attinentes de domeſtica cura, & rationis, ſiue œconomia, & œconomices partibus, quæ eædem ſunt & partes domus.

SCHOLIVM.

Queſtion. quæ hac diſputatione explicãtur de partib. curæ domeſticę, diſtributio, & quę ad hũc locũ attineãt, declaratio.

PRÆTER ea, quæ in 2. cap. diſſeruit Philoſophus de domo, eiuſque partibus, ac ſocietatibus; ſunt quædam adhuc Politico diſputandæ quæſtiones de partibus Oeconomiæ, & Oeconomices, hoc eſt curæ, & rationis domeſticæ (ſic enim verto hæc vocabula) quæ curæ domeſticæ partes ſunt omnes item partes domus, licet non omnes ſint ſocietates. Harum quæſtionum quædam ſunt generales, vt illæ: Quot ſint partes curæ domeſticæ, & quæ, & quibus appellandæ nominibus; quibuſque inter ſe differant, & quales ſint, verbi gratia quæ quibus nobiliores: Vtrum ſeruus, mulier, puer ſint participes virtutum, & qualium; & vtrum iſtorum, ac domini, viri, patris, atque in vniuerſum vtrum imperantis, ac parentis ſint eædem, an differentes virtutes: Cuius facultatis ſit, & quę contineat diſputatio perfecta de cõiugali, & de paterna ſocietate: Et ſi quæ aliæ fuerint eiuſdem modi. Quas quidem quęſtiones

hac de

hac de cauſa, quia generales ſunt, tractat Pôliticus philoſophus potius, quàm Oeconomicus. hic enim verſatur magis in proprijs, ac ſpecialibus. Aliæ non ſolum generales quæſtiones ſunt, ſed etiam de rebus æque ad Politicum, & ad Oeconomicum ſpectantibus, quanquam alia, & alia ratione: nimirum quæ de ſeruis, & quæ de re, ſiue de pecunijs deinceps in hoc 1. libro exponētur. Sunt .n. & publici ſerui; & ſunt bona publica, ciuitatiſque; ſicut priuata, ac domeſtica. Vtrunque eſt notum præſertim hiſtoricis, ac iuriſconſultis. In ſecundum etiam accedit teſtimonium Philoſophi infrà in textu 87. & 139. vſque adeo ſubijcientis Politicæ pecuniariam, vt huius facultatis non minus, quàm Oeconomicæ partem facere eam videatur. At Plato in v. Legum de pecuniaria, pecunijsq;, & bonis tā publicis, quàm priuatis ſermonem habet, legeſque publicas ponit, quaſi hæc maximè ad Politicum attineant. Quoniam verò ſuprà Philoſophus in 2. cap. loquens de domo ad ciuitatem properabat; ad quam omnia, de quibus diſſeritur in his libris, diriguntur; & ex cuius definitione pendent, ac ducuntur cętera; melius putauit, quæſtiones iſtas de partibus domus, quæ ſatis multæ erant, reſeruare, differreque in hunc locum, poſtquā de ciuitate, quæ ibi dicenda fuerant, dixiſſet.

Propoſitio. Caput vij. Textus xxix.

Diſputatio

Dominica. — Pecuniaria. — Coniugalis & Paterna.

ratio, & pars domus, & curæ, rationiſque domeſticæ.

Cap. viij. Tex: xxxiv. — Cap. xiv. Tex: lxxiij. — Cap. xxviij. Tex: cxl.

* * * *

CAPVT

CAPVT VII.

Propoſitio: De quibus deinceps, & cur, & quatenus, & quo ordine dicendum ſit.

Ἐπεὶ δὲ φανερὸν &c. Textus xxix. ad xxxiiii.

ARGVMENTVM. TEXT. XXIX.

De cura domeſtica, ideſt de eius partibus deinceps dicendum eſſe; & cur: nempe quia partes eius eædem ſunt, quæ domus partes; ex domibus autem conſtare omnem ciuitatem iam eſt manifeſtum; & notitia compoſitæ rei pendet ex partium notitia, vt dictum fuit in textu iij. repeteturq; in ſubſequenti. Locus principalis à fine: ideſt vt ciuitatis perfecta notitia habeatur. Locus adiunctus à ſubiecto: nam domus eſt ſubiectum curæ domeſticæ.

Text. xxix. [a] Ἐπεὶ δὲ φανερὸν, ἐξ ὧν μορίων ἡ πόλις συνέστηκεν [b] ἀνάγκη περὶ οἰκονομίας εἰπεῖν πρότερον. [c] πᾶσα γὰρ πόλις ἐξ οἰκιῶν σύγκειται: [d] οἰκονομίας δὲ μέρη, ἐξ ὧν αὖθις οἰκία συνίσταται.

Elicit̃ ex hoc loco, vt ex textu iij. ſuperiori, et ex xxx ſequenti, qualis ſit rei compoſitę perfecta conſyderatio.

[a] Quoniam autem clarum eſt, ex quibus partibus ciuitas conſtiterit; [b] neceſſe eſt de cura domeſtica prius dicere. [c] omnis nanque ciuitas ex domibus componitur: [d] curæ autem domeſticæ partes ſunt, ex quibus rurſus domus conſtat.

EXPLANATIO.

Sententia huius loci eſt talis: Domum eſſe partem ciuitatis, ex qua ipſa ciuitas conſtat, iam eſt declaratum; & domus iterum alias partes habet, quæ ſunt partes curæ domeſticæ: ergo de cura domeſtica, ideſt de his partibus poſthac exponendum erit: ſiquidem, vt dictum fuit in textu iij. & repetetur in ſequenti, quom de re compoſita quæritur, ad minimas vſque, & ſimpliciſſimas eius partes deuenire oportet quęrendo. Hæc autem ſententia, & argumentatio latius ita explicatur. In vnaquaq; re compoſita conſyderanda, vt perfecta ipſius notitiã habeatur, neceſſe eſt partes eius, ex quibus conſtat, & partes partium conſyderare: [a] ciuitas eſt res compoſita: ergo &c. Maior propoſitio nota eſt ex textu primo primi Phyſici, & tertio huius primi Politicorum, & repetetur in tex: proxime ſubſequenti. [a] Minor ſumitur vt poſita, & declarata in ſuperioribus, potiſſimùm

Sententia. *Primus ſyllogiſmus.* *Rei compoſitæ conſyderatio perfecta qualis.* *Ciuitas eſt res compoſita.*

mùm in quatuor primis capitibus. quocirca adhibet Philoſophus [a] vocabulum, σαφὲς, ideſt clarũ & manifeſtum. [a] Et addit vocẽ, quoniam, quę ſemper eſt nota rationis, & principij ſyllogiſtici, quale eſt iſtud. [a] Ait autem, ex quibus partibus: quoniam ex vicis, tanquam ex proxima; ex domibus, tanquam ex minus propinqua; ex partibus denique domus, tanquam ex remotiori & minima parte, ciuitas conſtat. Atque ſunt hæc omnia partes ciuitatis in genere materiæ: nam forma eſt poſtea ad hæc adiuncta vel ſocietas perfecta, vel ſumma ſufficientiæ, vel ordo, & coniunctio ex legibus: quæ vniuerſa aut ſeſe inuicem continent, aut idem ſignificant, quemadmodum vidimus ſuprà, præſertim in textu xvj. Homines ſimpliciter non dico nunc eſſe partem ciuitatis; niſi quatenus domum, ſocietatem'ue aliquam efficiunt: quippe aliter aut ſunt apolides, aut nimis remota, & quaſi prima materia. [a] Quoniam verò fuit declaratum, ex domibus primùm vicos, deinde ex vicis ciuitates extitiſſe: hac fortaſſe de cauſa Philoſophus domos indicans poſuit verbũ συνέστηκεν in pręterito. Partes ciuitatis, vt cõficiebatur proximo ſyllogiſmo, ex quibus ipſa conſtat, & partes partiũ conſyderare oportet: [a] domus eſt pars ciuitatis, ex qua domo ipſa cõſtat: ergo & domũ, & partes domus oportet conſyderare. [d] Sed partes curæ domeſticæ ſunt partes domus; [d] ex quibus domus ipſa iterum conſtat, vt ex domibus ciuitas: [b] ergo de partibus curæ domeſticę, & hac ratione de cura ipſa domeſtica oportet conſyderare. Sic enim intelligenda eſt hęc concluſio, quæ eſt principalis huius loci: [b] prius dicendum eſſe de cura domeſtica, hoc eſt de partibus eius: quod ex hoc, & ſequẽti textu perſpicuè liquet: [b] & prius de his dicendum, ideſt ſtatim, antequam cætera, quæ ad ciuitatem attinent, pertractentur. [d] Illam autem propoſitionem, Partes curæ domeſticæ ſunt, ex quibus rurſus domus conſtat; D. Thomas ſic interpretatur: partes curę domeſticæ, ideſt partes domus ſunt, ex quibus domus conſtat. Non probo. nam vt mittam ταυτολογίαν, partes domus ſunt, ex quibus domus conſtat, quaſi dixeris partes domus ſunt partes domus; & curam domeſticam, domumq; non eſſe omnino idem, ſed differre, vt rationem, facultatem'ue, & rem ſubiectam: etiam extinguit vim, & robur ratiocinationis Philoſophi. Duabus nanque propoſitionibus ſyllogiſmus eius principalis conſtat: quarũ vna nõ exprimitur, ſed ſignificatur tantùm verbis textus, De partibus domus deinceps dicendũ eſſe: altera, in qua eſt pręcipua vis, etiam exprimitur, Partes curę domeſticæ eſſe ex quibus domus conſtat, ideſt eſſe partes domus: vnde conficitur propoſitum, De partibus curæ domeſticę deinceps dicendum eſſe. tollit autem interpretatio D. Thomę ſecundam propoſitionem. Sed ſi ad extremum, dicet aliquis, ſunt eędem partes curæ domeſticæ, quę partes domus: vtrocunque modo exponas, quid refert? aut in quo iuuas Philoſophum? vel ipſe tandem cur ſe inuoluit; mutatque vocabula, accipiens pro partibus domus partes curę domeſticæ? nonne & melius, & apertius, & breuius nos doceret, ſi primum vocabulum retinuiſſet: præſertim quum etiam ſuprà in 2. cap. de domo, eiuſque partibus, ac ſocietatibus dixerit? An verò partes curæ domeſticę, & partes domus hoc modo ſunt eędem; quòd de ſingulis domus partibus ſunt ſingulę partes curæ domeſticæ, nomina ab illis ſumẽtes: ſimpliciter autẽ non ſunt eędem; ſed vnæ ſunt partes rationis, aut facultatis, alterę ſunt partes ſubiectæ rei. Et Philoſopho opus fuit cõmutare nomen domus in nomen œconomia, quod curam, curationemque domeſticam inter-

Partes ciuitatis materiales. — *Forma ciuitatis.* — *Homines ſimpliciter an pars ciuitatis.* — *Alter proſyllogiſmus.* — *Syllogiſmus.* — *Qui de cura domeſtica ſit dicendum, & prius.* — *Quomodo exponat D. Thomas propoſitionem illã partes curæ domeſticæ ſunt ex quibus domus conſtat.* — *Vis rationis huius loci.* — *Dubitatio ardua.* — *Partes curę domeſticæ et partes domus quo modo eædem.* — *Cur Philoſoph' partes œconomię hic dicat potius, quã domus partes.*

a. clarum eſt. — *a. quoniam.* — *a. ex quibus partibus.* — *a. conſtiterit.* — *a. e.* — *d.* — *d. rurſus.* — *b.* — *b. de cura domeſtica.* — *b. prius.* — *d.*

interpretamur: propterea quòd ad tres illas ſocietates, parteſq; domus, quarum meminit in ij. cap. additurus eſt quartam, ideſt pecuniariam: quam facilè omnes concedent eſſe partem curæ domeſticæ, imò multi eſſe maximam eius partem, quidam ab ea non differre arbitrantur, vt docebit textus xxxij. quia videant cunctos œconomos vehementer in ea occupatos eſſe, & quoſdam præcipuè, quoſdam etiam, ſi Deo placet, ſolùm ac ſemper: negabunt tamen plerique eſſe partem domus; illi præſertim, quibus idem prorſus eſſe videntur domus, & familia, nec quicquam præter familiam ad domus eſſentiam pertinere.

Partes textus quatuor. In prima eſt maior primi proſyllogiſmi. In ſecũda eſt concluſio principalis. In tertia continẽtur ſimul & maior primi proſyllogiſmi, & minor ſecundi. In quarta eſt minor ſyllogiſmi. *Partes textus.*

ARGVMENTVM. TEXT. XXX.

Partes curæ domeſticæ, & omnino domus, de quibus conſyderandum eſt, primæ, ac minimæ, quæ quidem ab omnibus conceduntur, quot, & quæ ſint? quòd tres appellatæ ſocietates; domini, & ſerui; mariti, & vxoris; patris, & filiorum: Cur de illis conſyderandum? quòd quia compoſita omnia cognoſcuntur, perquiſitis antè eorum partibus primis, ac minimis: Et quæ ſint de illis conſyderanda? quòd quid vnaquæq; illarum, & qualis eſſe debeat. Locus à fine, vt in ſuperiori textu.

Text: xxx.

[a] Οἰκία δὲ τέλειος ἐκ δούλων, καὶ ἐλευθέρων. [b] ἐπεὶ δ᾽ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἕκαστον ζητητέον: [c] πρῶτα δὲ καὶ ἐλάχιστα μέρη οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, καὶ πόσις καὶ ἄλοχος, καὶ πατὴρ καὶ τέκνα: [d] περὶ τριῶν ἂν τούτων σκεπτέον εἴη, τί ἕκαστον, καὶ ποῖον δεῖ εἶναι.

[a] Domus autem perfecta conſtat ex ſeruis & liberis: [b] quoniam verò in minimis primùm vnumquodque quærendum eſt; [c] primæ autem & minimæ partes domus ſunt dominus & ſeruus, & maritus & vxor, & pater & filij; [d] de his tribus vtique conſyderandum eſſet, quid vnamquanque, & qualem eſſe oportet.

b. idem ſuprà text. v. & quæ ibi. ſ. d. ex hoc loco ſumit Auctor Oeconomicorum lib. p. cap. 2.
d. quid, et quale Sumitur ex hoc loco quæ ſint partes perfecta conſyderationis.

EXPLANATIO.

QVOM diuiditur domus perfecta; cernitur primùm, contineri eam ſeruis, & liberis: at nõ ſunt tamen hæ primæ, & minimæ illius partes, quales initiò ſunt perquirendę in cuiuſque rei compoſitę declaratione: ſunt verò illæ primæ, ac minimæ (quas quidem omnes concedunt) domus perfectæ partes, quæ appellantur ſocietates domini & ſerui, mariti & vxoris, patris & filiorum: quapropter de his tribus erit conſyderandum quid, & qualis vnaquæque ipſarum eſſe debeat. Hæc eſt huius loci ſententia. Porrò autem de partibus domus quærendum eſſe, ſi vellemus perfectam ciuitatis notitiam adipiſci, eueniebat in textu proximè antecedenti ob idipſum, quia ciuitas eſſet res compoſita, & compoſita quidem ex domibus. Inde verò conficiebatur, quoniam domeſticæ curæ partes eſſent partes *Sententia.* *Series textuũ.*

O domus,

domus, vt de partibus curæ domeſticę, deque ipſa cura domeſtica hoc nomine quæri oporteret. Vbi igitur dixit in exitu ſuperioris textus domeſticæ curæ partes eſſe ex quibus domus cōſtat, ideſt eſſe partes domus: ſtatim hîc aperire incipit quę ſint iſtæ partes domus; quæ ſunt item partes domeſticę curationis, & de quibus oportet conſyderare. [a] Domus hæc, inquit, quę perfecta eſt, ac propriè his vocabulis nuncupatur, domus, & perfecta; continet ſeruos & liberos: nam, ſi altera pars deſit, vel impropriè vocabitur domus, vel non erit perfecta, vt liquet ex iis, quæ annotauimus ad textum IX: repetendumq́ue eſt hoc in loco proximum verbum οικίας τελεία textus antecedentis. Non ſunt tamen hæ primæ, & minutæ domus partes, b

Liberi & ſerui, & omnino ſi ſint, qui appellantur in domo, quemodo partes domus. & quomodo non.

quę amplius diuidi nequeāt: imò ne partes quidem illius ſunt vllo pacto; ſi ita ſimpliciter accipiantur, nec quidquam aliud addatur. Etenim liberorum hominum multi ſunt gradus: quorum quidam efficiunt naturales ſocietates, & tales, quales fieri eſt neceſſarium ad hoc, vt domus ipſa conſtat, & maneat: quidam non efficiunt. Nec inter ſeruos quidem & liberos promiſcuè eſt ſocietas eius modi, cuius indigere diximus perfectam domum; ſed inter ſeruos & dominos. Diuidēdi igitur, definiendiq; pręterea c liberi homines ſunt, qui ſunt in domo, hoc modo: quòd vel domini ſint, vel mariti, vel vxores, vel parentes, vel filij. Ex his enim relationibus, quibus alij inter ſe, bini, & bini, ac domini cum ſeruis iunguntur, ipſi homines iam domus appellari partes incipiunt; tresq́ue illę exiſtunt ſocietates;

Quę ſocietates ſint partes domus, & quæ non.

domini & ſerui; mariti & vxoris; parentum & filiorum; quæ verè ſunt domus partes, conceſſę ab omnibus, primæ, ac minutiſſimę, quæ in alias minutiores ſecari nequaquam poſſunt, & pręter quas nullæ omnino ſunt ſocietates, ex quibus domus conficiatur. Siquidem quiſquis eſt pars domus; ob idipſum quidem eſt pars domus, quia in aliquam cadit iſtarum ſocietatum. quicunque verò in vllam cadere, reduci ue prorſus nequit; non eſt appellandus hoc nomine: nec eſt vllo modo pars domus. Exempli gratia iiſdem in ędibus viuentes fratres, aut cōſobrini, quà eiuſmodi ſunt, non ſunt primùm, & per ſe partes ſimplicis, ac perfectæ domus, ſed quà ſunt domini, aut viri, aut patres: quà fratres autem, & conſobrini ſecundo loco, & ex accidenti partes domus erunt: fortaſſe etiam per ſe aliquo modo domus imperfectæ, aut multiplicis. Nepotes item per patris auique ſocietatem, quia nati natorum, non per ſe, & primò in partibus domus numerantur. Cur verò ex nullis alijs ſocietatibus, niſi ex his tribus, domus

Cur hę tres tantùm ſocietates ſint partes domus.

coaleſcat, duę cauſæ ſunt: vna quòd ſicut domus partim à natura eſt, partim à mente, & voluntate, quemadmodum ſuprà eſt declaratum; ſic ſocietates, ex quibus iungitur, partim naturales eſſe decet, partim voluntarias: ſunt autem huiuſmodi hæ tres tantùm; quandò etiam procreationis filiorum partem ſibi natura vendicat, partem voluntas: cæteræ omnes ex toto vel naturales, vel voluntariæ: naturales ex toto, quæ ſunt aliorum propinquorum; vt fratrem habere totum à natura eſt, nec fuit vnquam in poteſtate eius, qui habet, ſicut fuit in poteſtate parentum vtriusque: voluntariæ ex toto, veluti quæ ſodalium ſunt, ad quas natura vel nihil, vel parum admodum conducit. Altera cauſa eſt, quam attigit Philoſophus in textu quinto, & ſexto, & nos ad nonum explicauimus: nempe ob duos fines domum inſtitui; quorum alterum, qui eſt vtilitas, & ſalus, per primam ſocietatem, eam, quæ eſt domini & ſerui; alterum, qui eſt perennitas, per ſecundam, mariti & vxoris, & per tertiam, parentum & filiorum,

ad quam

ad quam ſecunda dirigitur, & quæ naſcitur ex ſecunda, homines adipiſcantur. Sed de his ſuprà copioſè. [c] Erunt itaque, vt ad rem redeam, ſocietates, & partes domus, curationisque domeſticæ, quæ ab omnibus conceduntur, primæ, ac minimæ tres; vna ex domino & ſeruo; altera ex marito & vxore; tertia ex parentibus & filijs. [d] Et de his tribus ſanè eſt cõſyderandum. [b] nam vt expoſitum fuit in iij. textu, neceſſe eſt eum, qui de re aliqua compoſita conſyderat, minutiſſimas, ac primas illius partes, quę ex alijs compoſitæ non ſunt, conſyderare: ſunt autem hæ primę, & minutiſſimæ partes domus, quemadmodum dicebamus; &, quia domus, etiam ciuitatis, de qua in his libris ſuſcepta eſt diſputatio. [d] Conſyderandum autem eſt de his tribus, quid vnaquęque earum, qualisq; eſſe debeat, adhibitis cauſis: quibus duabus quæſtionibus, perfecta cuiuſque rei conſyderatio continetur; & altera ad eſſentiam, & rationem; altera ad affectiones, & conſequentia pertinet. Sic igitur de curatione domeſtica in hoc libro dicetur, quemadmodum in ſuperiori textu propoſitum fuit: vt de tribus eius partibus modò commemoratis, & de quarta, cuius paulopòſt mentio fiet, diſſeratur, quoad inſtitutam de ciuitate conſyderationem iuuare cognitio earum poterit. ſimpliciter autem, & abſolutè alio loco de omnibus illis dicendum erit.

c.

d. de his trib° vtroque cõſyderandum eſſet.

b.

d. quid vnaquaq; et qualem eſſe oporteat.

Quomodo in hoc libro de curatione domeſtica & de eius partibus dicẽdum, & quomodo non.

Partes textus quatuor. Prima habet diuiſionem domus, vel familiæ in liberos, & ſeruos. Secunda repetit enunciatum poſitum ſuprà in textu tertio. Tertia exponit partes domus primas, & minimas, quæ ab omnibus conceduntur. Quarta concludit, de his conſyderandum eſſe; &, quæ conſyderanda ſint, docet.

Partes textus.

SCHOLIA.

Domus autem perfecta. Diſtinximus ſuprà in nouo commentario domum, quæ propriè dicitur ab ea, quæ dicitur impropriè, & ab imperfecta perfectam: cuius perfectæ tres formas fecimus, perfectam, perfectiorem, perfectiſsimam. Has omnes formas perfectæ domus intelligit hic Philoſophus, quom ait, *domus perfecta*, pręcipue tamen mediam, quam perfectiorem appellauimus. Quidam, hunc locum perpendentes, putant non eſſe domum perfectam, niſi quæ habeat cum alijs duabus ſocietatibus etiam ſocietatem parentum & filiorum. Sed rationes, quibus vtuntur, oſtendunt ſolum eſſe perfectiorem domum in qua adſit; non autem eſſe imperfectam, in qua nondum adſit eiuſmodi ſocietas. Etenim ſtatim ac prolem vir & vxor ſuſceperunt; iam adepti ſunt, quod ad ſe attinet, perpetuitatis finem, cuius cauſâ iungitur matrimonium: nec tamen inter fœtum & parentẽ propriè ſocietas dicitur, nec prius fortaſſe, quàm puer vſum rationis acceperit. Et antequam ſuſcipiãt prolem primis coniugij diebus non vocantur ſteriles, aut homines imperfecti, quaſi facultate generandi, & relinquendi alios ſibi ſimiles deſtituerentur.

Domus formæ variæ & quã hic Philoſophus intelligat.

An ſit domus perfecta ſine paterna ſocietate.

Eg. d. de Regim. princip. lib. ij. p. 1. cap. 6.

Ex ſeruis & liberis. Si omnia complecti volumus, ſic diuidemus, vt diuidit etiã Auctor primi Oeconomici. Domus perfecta, & œconomia, idest curatio domeſtica, re, & hominibus cõtinetur. Rem appello bona, & facultates, quarum eſt quæſtus, poſſeſsio, vſus in domo. hæc efficiunt quartam domus, & domeſticę curæ partem, de qua poſtea. Homines aut liberi ſunt, aut ſerui. Liberi, vt ſuprà dicebamus, vel domini ſunt, qui cum ſeruis efficiũt ſocietatẽ, & partem primam domus perfectæ, vel mariti & vxores, qui ſecundam; vel parentes, & filij, qui tertiam. Verumtamen Philoſophus ordine vtens naturali, ac doctrinæ maximè accõmodato; primum proponit tres primas partes, quæ ab omnibus conceduntur: deinde paulopoſt quartam adiunget; de qua dubitatur, ſit necne pars domus.

Partes domus.

Expoſitio propria huius propoſitionis. *Expoſitio D. Thomæ.*

In minimis primùm vnumquodque quærendum eſt. Ideſt, vt nos expoſuimus, in rei cuiuſque, quæ partes habet, conſyderatione partes primæ, & minimæ ab initio quærēdæ ſunt. Et eſt enunciatū poſitum ſuprà in 3. textu. D. Thomas ſic interpretatur: Vnunquodque, quod in multis conſyderari poteſt, primò quærendum eſt in paucioribus, & ſimplicioribus, vt facilior ſit doctrina.

Perſonæ, ex quibus domus conſtat, quomodo partes domus et quomodo non. *Quatuor tantùm perſonæ ſunt, licet tres ſint ſocietates, ſexq; ex his relationes, ac nomina perſonarum.*

Primæ autem, & minimæ partes domus ſunt dominus & ſeruus &c. Hæc ita ſunt accipienda, vt diximus ſuprà. Perſonæ domus, non ſingulę per ſe ſingulas eius partes conſtituunt, vt dominus per ſe, & ſeruus per ſe: ſic enim ſex, non tres, vt Philoſophus concludit, partes domus eſſent. ſed conſtituunt partes, ſocietatesque, quæ ſunt eiuſmodi partes veræ, ac proximæ, quatenus ad ſe referuntur; dominus & ſeruus vnam; alteram maritus & vxor; tertiam parentes & liberi. Quum vero tres ſint ſocietates, & partes, ſexque hac de cauſa relationes, ac nomina perſonarum: non tamen ſex ſunt perſonæ, ſed quatuor ſolùm. ſiquidem maritus, pater, & dominus eadem perſona eſt: rurſusq; eadem vxor, & mater.

Partes domus. Ecce hic vocabulo non œconomiæ, de qua tamen concluſerat eſſe diſſerendum, ſed domus vtitur Philoſophus: quandò omiſſa pecuniaria, tres tantum partes proponit ab omnibus conceſſas. Contrà verò quotieſcunque de pecuniaria poſthac mentionem faciet, quærens, ſtatuens'ue aliquid de ea; nunquā domus, ſemper curæ, aut rationis domeſticæ partē ipſam nominabit. Quibus cōfirmatur id, quod dicebamus in ſuperiori cōmentario.

Vocabulorum quorundã conſyderatio.

Maritus & vxor: Græca vocabula ſunt πόσις, καὶ ἄλοχος: quæ propriè ſignificant matrimonio nuper cōiunctos, ideſt recentem maritum & nouam nuptam ita, vt nondum filios ſuſceperint. Hæc autem vſurpat Philoſophus quaſi diſtinguens alteram ab altera ſocietate: ne, ſtatim ac ſecunda eſt, putemus tertiam eſſe oportere. Et hîc quidem propriè maritum, & vxorem: nam de hominibus loquitur, & de matrimonio. ſuprà autem in textu quinto, & poſterioribus naturalem ſocietatem ſimpliciter, quæ etiam belluis communis eſſet, quærens, marem, & fæminam dicebat.

Cur patrē ſolum nominat.

Pater & filii. Cur ſolum nominat patrem, ſi ad matrem quoque filij referuntur? Fortaſſe quia græcè πατὴρ ſumitur interdū ἀντὶ τοῦ γονέως, & ſignificat idem, quod latinè parens, Vel vt indicet patris nobilitatem & vim in generando multo præſtantiorem eſſe, quàm matris: quæ ex Peripateticorum ſentētia materiam tantùm præbet ad fœtum.

ARGVMENTVM. TEXT. XXXI.

Nomina harum trium ſocietatum, ſeu partium domus, & curationis domeſticæ: nempe vnam dominicam, alteram coniugalem, tertiam paternam appellatum iri; græcorum tamen vocabulorum ſecundo detorto, tertio confiсto à Philoſopho.

Text. xxxi. [a] Ταῦτα δ' ἐστὶ δεσποτικὴ· [b] καὶ γαμικὴ, [c] ἀνώνυμον γὰρ ἡ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύζευξις· [d] καὶ τρίτον τεκνοποιητικὴ, [e] καὶ γὰρ αὕτη οὐκ ὠνόμασται ἰδίῳ ὀνόματι.

[a] Hæ autem ſunt; dominica; [b] & coniugalis, græcè γαμικὴ, [c] nomine enim vacat mulieris virique coniugatio; [d] & tertia paterna, græcè τεκνοποιητικὴ, [e] nam ne hæc quidem nominata eſt proprio nomine.

c. & e. dum ſume quæ ſit iuſta cauſam minum nouādorum, aut traſferendorum.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Ter binas in domo perſonas efficere tres partes, aut potius relationes, & nomina perſonarum efficere tres partes, de quibus non dubitaretur, primas, ac minimas ipſius domus, curęq; domeſticę dictum eſt in textu ſuperiori. His igitur partibus, vt aptè, accommodateq; tum ad intelligentiam, tum ad breuitatem nominari poſſent; certa quædam nomina danda erant. quod nunc Philoſophus præſtat. Et ſanè ei de vſu vocabulorum ſui temporis teſtimonium reddenti fides adhibenda eſt. Quare enim mendacium diceret? & id mendacium, cuius illico coargui poterat? [a] E tribus nominibus primum, quod eſt δεσποτικὴ, indicat in vſu fuiſſe ad hanc ipſam rem ſignificandam, quę eſt pars domus, & ſocietas ex domino & ſeruo. [b] Secundum nomen eſt γαμικὴ: quod pari verbo latinè redderetur nuptialis. Hoc ait in ſecunda ſocietate, & parte domus maritum vxoremque continente vti oportere: [c] propterea quod nomine ſuo proprio vacet apud Gręcos coniugatio mulieris & viri, quam Latini duobus appellant matrimonium, atque coniugium. vnde Cicero exclamaret lætus, vt aliquando ſolet, de maiori latinę, quam grecę linguæ vbertate. γάμος enim, gręca vox, nuptias propriè, & initium coniugij ex ſua origine ſignificat: inde verò deflexa, tractaque eſt ad coniugium ſimpliciter ſignificãdum. Nec σύζευξις aut συζυγία propria ſunt matrimonij, quod eſt viri & mulieris certo quodam modo coniugatio, ſed coniugationis, coniunctionisq; omnis, & quarumuis rerum communia vocabula. Itaq; nos rem magis, quàm verbum exprimere cupientes coniugalem vocamus hanc ſocietatem, quàm Philoſophus cum alijs fortè ſui temporis, nam ex hoc loco iſtud non liquet, γαμικὴν, ideſt nuptialem appellauit. [d] Tertium vocabulum tertiæ ſocietatis finxit Philoſophus τεκνοποιητικὴν; à vi, & officijs parẽtum, quę potiora, quàm filiorum, eſſe videntur, appellationem ducens. ποιεῖν .n. gręcè, vt efficere latine, multa ſignificat. quocirca non ſolum generare filios eſt τέκνα ποιεῖν, ſed etiam perficere eos educando, & inſtituendo. [e] Ait ſe formaſſe hoc nomen ad nuncupandam huiuſmodi ſocietatem, ea de cauſa, quæ fuit, eritq; ſemper cauſa iuſta, & neceſſaria nominum nouandorum, præſertim in diſciplinis: nimirum quoniam nullum extabat proprium nomen, quo illa nuncuparetur. proinde aut detorquendum, quemadmodum in ſuperiori ſocietate factum eſt, nomen aliquod propinquum, quod difficilius fortaſſe, obſcuriusq;, nec tam aptum fuiſſet, aut nouum confingendum erat. Voces ἡ παιδοποιΐα, καὶ ἡ τεκνοποιΐα, quibus Plato, & Xenophon ad denotandam procreationem liberorum vtuntur, forſitan non placuerunt ob hanc ipſam cauſam, quia ſoli procreationi aſſignatæ fuerant; & quia actionem ipſam potius, quàm rationem agendi nobis reprę ſentant: rationem autem nunc volumus in primis, quæ omnia comprehendat, non actionem ſolam: & ratio demonſtrari ſemper ſolet apud Gręcos nominibus in κὴ deſinentibus, γραμματικὴ, φιλοσοφικὴ, & reliquis. Minus etiam placere debuit ἡ παιδοποιΐα, quàm altera: quoniam παῖς, à quo ipſa deriuatur, vox ambigua eſt, vt puer latinè; ſignificatq; magis, quàm filium, eum, qui eſt puſillæ ætatis, & ſeruum, ac miniſtrum omnem. Τὸ πάτριον verò, καὶ τὸ πατρικὸν, quę nomina deſcendunt à patre, quanuis Philoſophus vtetur hoc ſecundo infrà in textu 140. fortè magis deſignant ea, quę à parentibus, patriaque habemus quaſi hæreditaria, quam vel parentum in filios, vel

filiorum

Series textus.

De vſu vocabulorum ſui temporis credendum eſt cuique.

δεσποτικὴ.

γαμικὴ.

Matrimonij quod duobus nominibus à Latinis appellatur, apud Graecos nullũ habet nomen.

Cicero potiſſimũ in Tuſculanis.

Latina lingua vbertas.

γάμος.

σύζευξις καὶ συζυγία.

Cur γαμικὴ coniugalem.

τεκνοποιητικὴ.

ποιεῖν.

Nominum nouandorũ cauſa iuſta.

ἡ παιδοποιΐα.

ἡ παιδοποιΐα, καὶ ἡ τεκνοποιΐα.

τὸ πάτριον, καὶ τὸ πατρικὸν.

Paternum. filiorum in parentes actiones, & habitudines. Paternum apud nos latius patet, videturq; ſatis congruenter in hanc ſocietatem accommodari.

Sententia textus. Sed, age, ſummam, ſeu ſentẽtiam huius loci paucis comprehendamus. Has partes domus, curęq; domeſticę primas, ac minimas, quę ab omnibus conceduntur, ita appellamus: eam, quę ex domino ſeruoq; fit, dicimus dominicam, gręcè δεσποτικὴν, antiquo, & proprio vocabulo: alteram, quæ ex marito & vxore, gręcè γαμικὴν, latinè ad verbum nuptialem; quod nomen tam latinè, quàm græcè ab initio coniugij deflectitur in totum coniugium; itaque melius nos vocamus coniugalem: tertiam, quæ ex filijs & parentibus, quum apud Græcos ea ætate nomen proprium non haberet, nominauit Philoſophus τεκνοποιητικήν, quaſi effectricem filiorum dixeris; noſtri ſatis commodè paternam vocant.

ARGVMENTVM. TEXT: XXXII.

Pars quædam alia, præter tres expoſitas, de qua ambigitur, domeſticæ curæ, & domus: nomen eius; pecuniariam vocari: controuerſiæ capita, videri quibuſdam eſſe totam domeſticam curam, quibuſdam maximam illius partem, vnde etiam intelliguntur contrariæ ſententiæ: quidque conſyderandum; nempe quemadmodum hæc res ſe habeat.

Text: xxxij. [a] ἔστωσαν δ' αὗται τρεῖς, ἃς εἴπομεν. [b] ἔστι δέ τι μέρος, ὃ δοκεῖ τοῖς μὲν εἶναι οἰκονομία, τοῖς δὲ μέγιστον μέρος αὐτῆς: [c] ὅπως δ' ἔχει, θεωρητέον. [d] λέγω δὲ περὶ τῆς καλουμένης χρηματιστικῆς.

[a] Sint autem hæ tres, quas diximus. [b] ſed eſt quædam pars, quæ alijs quidem videtur eſſe cura domeſtica, alijs verò maxima ipſius pars. [c] quo modo autem res ſe habeat, conſyderãdum. [d] loquor autem de ea, quæ appellatur pecuniaria. *b. c. quære in* [illegible] *tex: 74 &* [illegible]

EXPLANATIO.

Partes curę domeſtica tres certa, vna dubia. [a] Expoſitæ iam ſunt tres partes, primæ, ac minimæ domus, & curationis domeſticæ: certaq; ijs reddita nomina, quibus appellari debent. *a.* Has igitur fixum, conſtitutumq; ſit eſſe tales partes domeſticæ curæ, & domus: nec inutiles de re exploratiſſima quæſtiones nectamus; quando hoc quidem inter omnes conſtat. [b] Sed eſt præterea alia quædam pars, [d] nomine pecuniaria, [b] quæ in controuerſiam cadit: quidam enim eſſe eam ipſammet vniuerſam curationem domeſticam; [b] quidam, ſi non ipſam curationem domeſticam, ſaltem maximam ipſius partem arbitrantur. [b] Contra quos alij exiſtimant nec curationem domeſticam, nec partem eius vllam eſſe hanc pecuniariam; ſed miniſtram, & quaſi appendiculam quandam, aut addimentum illius. [c] De qua controuerſia, quæſtionibusque, quibus continetur, poſtmodum diſceptandum; &, in ea diſceptatione, cætera quoque ad eandem pecuniariam attinentia, quæ propoſito noſtro conducere videbuntur, expromenda, & declaranda erunt. *b. ſed eſt quædam pars.* *d.* *b. quæ alijs quidem &c.* *b. alijs vero &c.* *ex b.* *c.*

Partes textus. Textus habet quatuor partes. Prima dimittit, & ſtatuit pro certo, & confeſſo tres, quæ expoſitæ ſunt, eſſe partes domus, ac curationis domeſticæ.

ſticæ. Secunda alíus cuiuſdam partis mentionem facit, quę eſt controuerſa: & capita controuerſię tangit. Tertia, quid de parte hac in primis conſyderandum ſit, proponit. Quarta tradit nomen huius partis controuerſæ.

S C H O L I A.

In ſcholio generali huius diſputationis.

Pecuniaria pertinet æque ad œconomicem, & ad politicen.

Sed eſt quædam pars &c. Pecuniaria æque pertinet ad politicum, & ad œconomicum, vt antea diximus. Ratio, cur ad vtrunque pertineat, ſumitur ex indigentia, & neceſsitate vitæ noſtræ: quam rationem tanget Philoſophus in textu 36. & ſequentibus. proponitur enim cum politicæ, tum œconomicæ hic finis, qui eſt beneuiuere: ſine re autem, ideſt ſine bonis, & facultatibus, quarum eſt pecuniaria, & quæ hac de cauſa res neceſſariæ appallantur, ne viui quidem poteſt, nedum bene viui.

Varia ſententia de genere pecuniariæ, & earum cauſa.

Quæ aliis quidem videtur eſſe &c. Cauſam harum duarum ſententiarum, quarum vna ipſam curationem domeſticam, altera partem ipſius maximam eſſe pecuniariam ait; attigimus ſuprà in commentario 29. & infrà in 74. & 108. & alibi fuſius explicabimus. Sed vnde'nam illi qui etiam putarunt non eſſe eam curam domeſticam, nec partem curæ domeſticæ, ſed appendiculam, & miniſtram illius? quæ eſt reliqua ſententia falſa, & contraria illis duabus, hacque de cauſa, tanquam ex illis intelligēda, prætermiſſa à Philoſopho, quum ſit tamen præcipuum caput dubitationis, atque theorematis huius loci. Dici poteſt hanc tertiam ſentēnam inde originem traxiſſe; quod pecuniaria multas formas habet: quarum quædam, quæ prauæ ſunt, ac præter naturam, nullo modo ponendæ ſunt partes curæ domeſticæ, vt Philoſophus poſtea docebit. Continet itaque hæc controuerſia de genere pecuniariæ tres ſummas quęſtiones. primum in diſceptationem venit, vtrum pecuniaria ſit ipſa domeſtica cura, an non. deinde, ſi non eſt ipſa domeſtica cura; vtrum ſit, an non ſit pars eius. tertiò, ſi non eſt eius pars, vtrum ſit vllo modo ipſius appendix, & miniſtra. Duarum autem poſteriorum quæſtionum, quas infrà in vnam retrahemus; vtraque ſcinditur in binas. nam, ſi eſt miniſtra; queritur cuius modi miniſtra ſit, vtrum quaſi [illegible] iam, an quaſi inſtrumenta [illegible] & ſi fuerit pars; vtrum ſit maxima, ideſt potiſſima pars, an non potiſſima quidem, ſed tamen pars; quæ ſola eſt vera ſententia. Verum de his, & aliis [illegible] generis infrà copioſius. Sicut autem in diſputatione de domo ambigitur, quo pacto ſe habeat pecuniaria ad œconomicen: ita ambigitur in diſputatione de ciuitate, quo pacto ſe habeat ad politicen, vt poſtea videbimus.

potiſſimum in cap. 23.

Controuerſia hæc de genere pecuniariæ quot et quibus queſtionibus contineatur.

In commentario 74.

tex 74. & in.

Xenophon ſequi videtur primam ſententiam.

Aliis quidem videtur eſſe cura domeſtica. Xenophon inter alios ſequi hāc ſententiam videtur. nam in œconomico ita definit œconomiam, ideſt curam domeſticam, Oeconomia eſt ſcientia, qua homines amplificare οἴκους poſſunt: οἶκον autem à ſe vocari ait vniuerſam κτῆσιν: & κτῆσιν eſſe quicquid vnicuique ad vitam conducit. Niſi ille τὸ ὠφέλιμον, ideſt quod vtile eſt, & conducit, multo latius accipiat, quàm nos faciamus.

Qualis diſceptatio de pecuniaria.

Quomodo res ſe habeat. Ideſt quid ad extremum de hac re tenendum ſit. ſit'ne, an non ſit pars, & qualis pars. In diſceptanda autem hac controuerſia ſimul exponet Philoſophus de formis pecuniariæ, & de natura, conditionibusque cuiuſque formæ, ac de aliis, quæ inſtituto ſuo vtilia exiſtimabit.

ARGVMENTVM. TEXT: XXXIII.

De qua primùm harum quatuor partium domeſticæ curæ ſit dicendum; quòd de dominica : Et cur de hac omnino dicendum, cauſæ duæ; vna τῆς πράξεως, *ad vſum neceſſarium; altera* τῆς εἰδήσεως, *ad perfectiorem de hac parte doctrinam, quàm tempore Philoſophi haberetur.*

Text: xxxiij. Πρῶτον δὲ περὶ δεσπότου καὶ δούλου εἴπωμεν· [b] ἵνα τά τε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρείαν ἴδωμεν· [c] κἄν εἴ τι πρὸς τὸ εἰδέναι περὶ αὐτῶν δυναίμεθα λαβεῖν βέλτιον τῶν νῦν ὑπολαμβανομένων.

Primùm autem de domino & ſeruo dicamus: vt & * hæc ad neceſſarium vſum ſciamus: &, ſi quid ad cognoſcendum de ipſis deprehendere poſſemus, melius, quàm ſint, illa quæ nunc exiſtimantur. ** τά. hæc, vel quæ.*

EXPLANATIO.

Sententia huius textus. DICEMVS autem primùm, inquit Philoſophus, de ea parte, quæ appellatur dominica, continetque dominum, & ſeruum. Ex qua diſputatione duplex fructus capietur: vnus, quòd perſpectis ijs, quæ de hac parte tradentur; multo melius ſeruis, quorum miniſteria planè ſunt neceſſaria, vti licebit, laudabiliusq; ſeſe gerere in reliqua conſuetudine, & muneribus vitæ quotidianæ: alter, quod fortaſſe aliquid in medium afferemus, vnde perfectiùs hæc pars cognoſcatur, quàm ex illis, quæ in hodiernum diem creduntur. Hæc eſt ſententia huius loci, cuius ſequitur explanatio.

a. Ante alias partes dicendũ eſt de dominica, quæ ſeruum, dominumque, & quæcunque ad hos ſpectant, naturas, iura, habilitates, officia, comprehendit. *Cur prius de dominica ſocietate quàm de alijs partibus curę domeſtica dicendum ſit.* Cur prius de hac parte dicendum ſit, Philoſophus non explicat: nos tamen attigimus ſupra. *In ſcholio generali huius diſputationis.* Nam ſi politicæ & œconomicæ cõmunes quaſi partes ſunt dominica, & pecuniaria: duplici nomine hæ ante alias tractandæ erunt; & quia illis communiores; & quoniam attinent etiam propriè ad politicum. Dominica verò priùs, quàm pecuniaria, propterea quod eſt quodammodo pars pecuniariæ, & in pecunijs ſerui comprehendũtur, vt poſtea videbimus. *Ordo doctrinę in totis, & in rebus magis cõmunibus cõtrarius.* Plurimum enim intereſt, vtrum de toto, an de communi aliqua re ſit diſputandum. Magis communia antecedunt minus communibus ex præfatione lib. de naturali Auditu, & ex initio primi de Partibus animalium: *Primo de Partibus animalium cap. 2.* tota poſt partes exponi debent ex textu iij. & xxx. huius libri, & alijs locis. Accedit, quòd etiam dominica eſt præſtantior, & illuſtrior, & doctrinæ breuioris, facilioriſq;, quàm altera. [b] Sed quare ſimpliciter de ea dicendum ſit, duas cauſas affert Philoſophus, exponens vtilitates duas, quæ ſequentur. *Cur dicẽdum de ſocietate dominica. Prima cauſa. Seruorũ vſus & opera.* Prima cauſa, & vtilitas eſt vſus, & πρᾶξις. Quippe ſerui operæq; ſeruorum omnino neceſſarię ſunt ad vitam, vſusq;, & indigentias vitæ tam vrbanas, quàm ruſticas. Ipſi ſunt qui præparant nobis, qui inſtruunt, qui poliunt, qui exornant, qui miniſtrant ea, quibus alimur, quibus veſtimur, in quibus habitamus, menſas, cubilia, omnem ſupellectilem, iumenta omnia, nec ſolùm quãtum ſatis eſt ad viuendum, & ad commodè quidem, iucundeq; viuendum, ſed vſque ad luxuriam. Ipſorum denique miniſterio, procurationeq; contineri pecuniæ, ac diuitiarum

tiarum vis omnis videtur: quæ quanta ſit, & quàm vehemens imperium habeat in res humanas, nemo ignorat. Quid enim prodeſſe diuitiæ, quo ue pacto acquiri, aut conſeruari poſſent ſine ſeruis? In cunctis igitur his vſibus vitæ, tam neceſſitatis, quos hîc vocat Philoſophus ἀναγκαίαν χρείαν, & in textu vj. vocabat τὴν σωτηρίαν, quàm commoditatis, aut etiam voluptatis gratiâ expetitis, cognoſcentes hæc, quæ ad partem dominicam, ideſt quę ad ſeruos, & dominos attinent, melius vtemur ipſis ſeruis tum ad noſtram, tum ad eorum vtilitatem, tum ad munerum, quorum ipſi miniſtri ſunt, perfectionem, & decus: atque hęc munera prętерea, ſi quando vel pro ſeruis parendum, vel pro dominis imperandum fuerit in reliqua vitæ conſuetudine aut priuatè cum amicis, aut publicè cum ciuibus, & magiſtra-

In lib. vij. cap. 14. tibus, vt nonnunquã incidunt tempora, & cauſę, quod tangitur in lib. vij; aptiùs laudabiliùsque obibimus. [c] Altera cauſa, & vtilitas eſt cognitio, & *Secunda cauſa.*

c. doctrina: vt ſcilicet doctrina hæc de ſeruis & dominis plenè; cumulateq́; traderetur. Etenim quæcunque ab alijs vſque ad Philoſophi noſtri tempora de hac parte excogitata fuerant, quęq́; illis ipſis temporibus celebrabantur; non talia erant, qualia debebant, ideſt non vera, & perfecta: ſed multum deerat ad perfectionem. quamobrem Philoſopho, vniuerſum diſciplinarum orbem detergenti, exornantiq́;, elaborandum fuit, vt hanc etiam partem abſolueret, detractis inanibus, & in eorum locum ſubſtitu-

b. c. tis melioribus. Hęc eſt vna huius loci explicatio, quam magis probo. [b] Altero modo exponi poſſet, duas eſſe cauſas futurę diſputationis: quarum *Altera expoſitio.*

b. vna ſit ſcientiæ, exercitationis altera. [b] Scientiæ cauſâ habẽdam eſſe hanc diſputationem, vt percipiamus ea, quę pertinẽt ad vſum vitæ neceſſarium (ſic enim vertẽdus eſſet articulus, τὰ, in illis verbis, ἵνα δέ, περὶ τὴν &c. non amplius in pronomen demonſtratiuum, hęc, quemadmodum vertebatur expoſitione prima, *vt hæc ad neceſſarium vſum ſciamus,* ſed in relatiuum, quę, *vt ea, quæ ad neceſſarium vſum pertinent, ſciamus*) in quibus pertinentibus ad neceſſarium vſum vitæ non vltimũ locum tenet hęc pars de ſeruis, & dominis.

c. [c] Exercitationis item cauſâ eſſe habendam hãc diſputationem: ideſt experiri, & quaſi exercere ſeſe in hoc genere philoſophandi, & in hac doctrina ſeruorum ac dominorum Philoſophum velle, exquirendo ſi quid melius inuenire poſſet, quàm eſſent illa, quę tunc temporis in opinionibus hominum hærebant, & ſermonibus terebantur.

Partes textus tres. In prima eſt concluſio. In ſecunda, cauſa prior. In tertia, poſterior. *Partes textus.*

Textus xxix.

*

Dominica ratio, pars domus, & curæ, rationisq́; domeſticæ.

|

CAPITA SEX AB OCTAVO AD XIIII.

De domino, & ſeruo, ſeu de dominica ratione, prima parte domus, ſeu cura, vel rationis domeſticæ.

τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ ἐπιστήμη τέ τις εἶναι &c. Text: xxxiv. ad lxxiii.

S C H O L I V M.

Vocabulorum domini, dominij, & dominandi ſignificationes et relationes variæ.

HOC vocabulum, dominus, eiusq́ue coniugata, dominium, & dominari interdum fusè, interdum anguſtè; & anguſtè, interdum propriè, interdum impropriè capiuntur: atque omnibus his modis ſunt relatiua ex actu & poteſtate, ſiue ex effectione & perpeſsione; quod eſt ſecundum genus relatiuorum in tex. cõment. 20. v. Poſtnaturalium. Si fusè, proprieq́ue accipiantur, quo ſignificatu etiam Deus dicitur dominus omnium, referuntur ad omnes res, cuiuſcunque generis, & modi, quæ dicuntur eſſe in bonis, ideſt quarum poteſtatem ſic quiſpiam habet, vt illas appellet ſuas, & tradere alij, profundere, ac perdere penitus ſuo arbitratu queat. Si ſumantur anguſtè, & propriè, referũtur ad certum quoddam illarum genus, quo ſerui continentur. Omnino enim rerum, quæ ſunt in bonis, & quarum eiuſmodi habemus poteſtatem, tria ſunt genera: quorum primum numos, & prædia, & oẽs denique res inanimas, ac plantas, quæ noſtræ dicuntur, cõprehendit; ſecundum bruta animalia; tertium ſeruos. Ad hoc tertium genus, ideſt ad ſeruos referuntur ſumpta propriè, anguſteq; domini, & dominij, & dominandi vocabula: vnde exiſtit prima pars curę domeſticę, de qua diſſeritur in his capitibus, octauo, nono, decimo, vndecimo, duodecimo, decimotertio. Ad omnia verò referuntur

eadem

eadem vocabula propriè iterum, ſed fuſiùs accepta, quàm in ſuperiori ſignificatu acciperentur: creantque quartâm partem eiuſdem curæ domeſticæ, quam explicabunt capita ſequentia à decimotertio ad vigeſimumoctauum. Impropriè tandem, & anguſtè domini vocantur aliquando, qui liberos regunt; & qui reguntur ſubiecti: inter quos eſt mutua relatio. ſed quod improprium eſt, in diſputationem venire non debet: nec his deſunt nomina propria, quibus aptè nuncupentur. Hîc itaque preſſè, & propriè iſtis vocabulis cum Philoſopho vtemur. Etiam ſeruitus, & ſeruire quatuor modis dicuntur. Vnus modus eſt hominis ad hominem, faciẽs propriè ſeruos, qui dominis propriè, preſſeq; ſumptis opponuntur. hoc modo frequentius Philoſophi, vulgusq; has voces vſurpant; & nos in hoc capite vſurpabimus. Alter eſt modus hominis ad rem, ſeu prædium, vel ad opus, vt colonorum, & eorum, qui dati in metallum, aut opus metalli ſerui pœnæ à iuriſconſultis vocantur. Tertius modus eſt rei ad hominem: quo genere continentur habitatio, vſus, vſus fructus. Nouiſſimus eſt rei ad rem: cuiuſmodi ſunt ſeruitutes prædiorum. De quibus omnibus modis valde multa iuriſconſulti.

Vocabulorum ſeruitutis & ſeruiẽdi ſignificationes & modi.

De ſeruo ac domino, & omnino ratione dominica.

Sententiæ duæ falſæ. Cap. viij. tex: xxxiiij.

Fundamentum totius diſputationis. Cap. ix. tex: xxxvi.

Secundæ ſententiæ diſquiſitio.

- *Approbatio trium theorematum aientium. Cap. x. tex: xliij.*
- *Quatenus verum attingant oppoſitorum theorematum aſſertores. Cap. xi. tex: lvij.*
- *Concluſiones ſeptẽ ex duob. capitibus proximè antecedẽtibus. Cap. xij. tex: lxv.*

Primæ ſententiæ confutatio. Cap. xiij. tex: lxvi.

CAPVT VIII.

Sententiæ duæ falſæ de dominatione, & domino & ſeruo.

Τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ &c. Textus XXXIIII. & XXXV.

SCHOLIVM.

Hic verè fuit mos Ariſtotelis penè perpetuus, vt ſententias veterum, præſertim diuerſas, & contrarias, quæque ipſius ætate magis celebres forent, antè proponeret, quo comparãdo inter ſe eas, excutiẽdoque, quicquid ſtabilis, firmiq; continerent, ſumeret, ſibiq; hoc modo viam ſterneret ad veritatem.

ARGVMENTVM. TEXT: XXXIIII.

Prima ſententia duarum partium: Vna pars, dominationem eſſe ſcientiam quandam: altera, ex hoc, quia ſcientia ſit, eſſe ipſam, & curam domeſticam, & ciuilem, ac regiam rationem planè idem.

Tex: xxxiiij. [a] Τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ ἐπιστήμη τέ τις εἶναι ἡ δεσποτεία· [b] καὶ ἡ αὐτὴ οἰκονομία, καὶ δεσποτεία, καὶ πολιτικὴ, καὶ βασιλικὴ. [c] καθάπερ εἴπομεν ἀρχόμενοι.

[a] Nam porrho quibuſdam videtur ſcientia quædam eſſe ipſa dominatio: [b] eademque eſſe cura domeſtica, & dominatio, & ratio ciuilis, & regia, [c] quemadmodum diximus incipientes. *c. in tex. ij.*

EXPLANATIO.

Virtutes et rationes omnes actuales Socrates quomodo ſcientias. Rationes actuales omnes Socrates quomodo vnam.

Omnes virtutes, omnesque rationes eſſe prudentias, & omnes prudentias ſcientias Socrates dicebat: de qua re in primo Magnorum naturalium. Vnam verò, atque eandem eſſe ſcientiam vtendi hominibus, & ijs imperandi, quoniam idem genus ſubiectum, idem finis, eadem muneris functio, atque eadem principia eius generis eſſent, arbitrabatur, quemadmodum

modum in ij. commentario expoſitum fuit. Vnde eueniebat curam domeſticam, & rationem dominicam, & ciuilem, & regiam, quarum vnaquęque ad vtendum, & imperandum hominibus nos idoneos reddit, minimè inter ſe differre formâ, ſed quibuſdam materię accidentibus tantùm. Refellet Philoſophus hanc ſententiam infrà in cap. xiij. Et nos ibi de differentijs iſtarum rationum iterum aliquid dicemus.

SCHOLIA.

Ipſa dominatio. τὴν δεσποτείαν dominatum, & dominationem cum Aretino interpretamur; ſic tamen, vt ſignificent hæc vocabula rationem dominicam. quo ſenſu etiam P. Victorius facultatem heri, & rationem herilem dixit: Calcagninus domini functionem. Vetus interpres in explanatione D. Thomæ videtur legiſſe δεσποτικὴν, ideſt dominica. *Dominatio qd hoc loco.*

Eademque eſſe cura domeſtica, & dominatio &c. Differt dominatio à ratione domeſtica, vt pars à toto; ab vnaquaque aliarum, vt ſpecies à ſpecie, vel vt pars ſpeciei ab alia ſpecie. *Differētia dominationis ab alijs.*

ARGVMENTVM. TEXT. XXXV.

Secunda ſententia trium partium: quarum vna non naturâ, ſed lege duntaxat eſſe dominos & ſeruos: altera, ob hoc ipſum eſſe dominari pręter naturam, & hac de cauſa violentum, quod ſine damno prorſus eſſe non poteſt: tertia, ex hoc, quòd præter naturam, violentumque, ac damnoſum ſit dominari etiam iniuſtum eſſe. Loci tres; vnus à ſubiectis; alter à diuiſione, quibus duobus infertur ſecunda pars ex prima; tertius à contrarijs, & definitionibus contrariorum, quo infertur tertia pars ex ſecunda.

Text. xxxv. [a] Τοῖς δὲ παρὰ φύσιν τὸ δεσπόζειν· [b] νόμῳ γὰρ, τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ᾽ ἐλεύθερον. φύσει δ᾽ οὐθὲν διαφέρειν· [c] διόπερ οὐδὲ δίκαιον. [d] βίαιον γάρ.

[a] Alijs verò pręter naturam eſſe dominari: [b] lege enim hunc quidem ſeruum eſſe, illum autem liberum; ſed naturâ nihil differre: [c] quapropter neque iuſtum; [d] violentum enim.

EXPLANATIO.

b. [b] SI ex hominibus alij liberi, alij ſerui ſunt lege tātùm, & nulla eſt inter
a. eos à natura differētia; [a] neceſſe eſt opus dominādi totū eſſe pręter naturā. Serui enim, quoniam ſtatuuntur nullo modo naturâ eſſe, erunt ſanè tales pręter naturam, per locum à diuiſione, quòd quicquid eſt, aut aliquomodo eſt naturâ, aut pręter naturam prorſus, ex primo de Cœlo: erūt inquam tales pręter naturam ex eo, quòd lege, & conditione quadam violenta alijs ipſi ſeruiunt, alij ipſis dominantur. ergo, per locum à ſubiectis, ſeruire, &
d. dominari pręter naturam erunt. [d] ergo erunt etiam hęc eadem, ſeruire, & dominari violenta: nam idem ſunt, quatenus ſunt huiuſmodi, violentum,
c. & pręter naturam ex text: comment. 18. iij. de Cœlo. [c] ergo tandem iniuſta *Dominatio et ſeruitus ſunt præter naturam.* *Seruitus et dominatio ſunt violenta.*

Dominatio et ſeruitus ſunt iniuſta. *Vis omnis cogẽs an iniuſta.*

iuſta hæc erunt, ſeruire, & dominari: quippe ex v. ad Nicomachum iniuſta eſſe, ac iniqua, quum damnum, incommodumq́ue afferat, violentia omnis videtur, qua quis aliũ agere quidpiã cogit præter naturam. Vis autẽ illa, quæ in corrigendis, caſtigandisq́; peccatis adhibetur, nec præter naturam eſt, nec lædit, nec eſt violentia ſimpliciter, ſed ex parte duntaxat, & quodammodo, vt aliâs declarauimus. Ergo lex illa, & ius legis, quo ſerui fiunt, iure accuſabitur tanquam orator, qui aliquid contra leges rogaſſet, vt dicetur infrà in tex: *59*. Argumentatio itaque minimè mala auctorum huius ſententiæ: ſed principium falſum, quòd nulli ſint ſerui naturâ.

Argumẽtatio auctorum huius ſententiæ qualis. *Partes textus.*

Partes textus quatuor.

S C H O L I A.

Supplementũ in verbis.

Alijs verò præter naturam dominari. Repetenda ſunt ἀπὸ τοῦ κοινοῦ verba antecedentis textus, δοκεῖ εἶναι, hoc modo: *alijs verò dominari videtur eſſe præter naturam*.

Sentẽtia horũ verborum. *Serui quomodo liberis quomodo dominis opponantur.* *Sine ſeruis liberi eſſe queũt, dñi nequeunt & cur.*

Illum autem liberum. Non putant auctores huius ſententiæ non eſſe liberos vllos homines naturâ: imò cunctos liberos, nullos ſeruos naſci arbitrãtur. quod autem his verbis ſibi volunt, hoc eſt: non eſſe iſtam à natura differentiam, vt alij liberi ſint, alij ſerui. Opponuntur enim ſerui aliomodo liberis, alio modo dominis: liberis ex habitu & priuatione, vel, ſi hoc mauis, ex affectione & negatione; dominis relatiue. Quapropter ſine ſeruis liberi eſſe quidem poſſunt; ſunt enim liberi, qui ſerui non ſunt; domini autem non poſſunt: quippe relatiua ſunt ſimul naturâ. Et quanquam, niſi ſerui eſſent; non eſſet hæc differentia, neque hoc nomen liberorum: liberi tamen eſſent, & omnes liberi, quia nemo vlli eſſet ſubiectus. At domini non eſſent; non ſolùm ſi non eſſent ſerui, ſed ſi ſeruos illi non haberent.

Textus

Textus XXXIIII.

*

Fundamenta totius diſputationis.

CAPVT IX.

Fundamenta quædam maxima totius diſputationis, & rationis dominicæ atque ſeruilis. Sunt autem hæc ſerui attributa quiditatiua, numero octo; ſed quædam domini, quædam ſeruilis, dominicæq́; rationis etiam communia.

Ἐπεὶ οὖν ἡ κτῆσις &c. Text: XXXVI. ad XLIIII.

SCHOLIVM.

a. ambo concluduntur & cõſtituntur in tex: 43.

Summa et diſtinctio rerum quæ in hoc cap. traduntur.

EX HIS ſundamentis, & attributis ſerui, [a] duo ſunt, quæ maximè, & primò vult in hoc cap. ſtatuere Philoſophus: vnum, quæ ſit natura, & ratio; alterum quæ ſit vis, & poteſtas ſerui: nempe naturam, & rationem, & eſſentiam ſerui eſſe, vt ſit *Serui eſſentia & ratio.* homo non ſuiipſius, ſed alterius, quippe quia è genere ſit τῶν κτημάτων: & ob eandem cauſam, poteſtatem eius eſſe, vt ſit in- *Serui poteſtas.* ſtrumentum ad vitam actiuum, & ſeparatum. Præter hæc *Sex alia ſerui attributa.*
b. in tex. 36. autem, & ob hæc duo attributa ſex alia traduntur: [b] vnum, vt ſeruus ſit domus pars; item ſeruilis ratio, quæ à domini-
c. in tex. 37. ca reipſa nõ differt, ſit pars domeſticę curationis: [c] alterum, eſſe ſeruum ſic domus partem, vt ſit pars eius inſtrumentaria, ideſt ſit omnino inſtrumentum ad opus domus, quod
d. in tex. 38. eſt viuere, & beneuiuere: [d] tertium, vt ſit inſtrumentum ani-
e. in tex. 39. matum: [e] quartum, vt ſit inſtrumentum ante inſtrumenta:
f. in tex. 40. & 41. [f] quintum, vt ſit inſtrumentum actiuum, non factiuum:
g. in tex. 42. [g] ſextum, vt ſit ſeruus domini non ſolum ſeruus, ſed omni-

no &

no & ſimpliciter; dominus autem ſit dominus tantùm, non omnino ipſius ſerui. Et conueniunt quidem hæc omnia attributa in vtrunque modum ſeruorum, quorum alterum natura facit, fortuna alterum; tamen in priorem & priùs, & magis, pro ratione generum, ac ſpecierum analogarum. Itaq; ea nūc propriè Philoſophus, & potiſsimùm duo prima in ſeruis naturâ conſyderat, vt ab his in alios deriuentur. hæc enim aptiſsima, accommodatiſsimaque ad res analogas eſt docendi via; quod alibi declarauimus.

Hæc attributa conueniunt in vtrunque modum ſeruorū, ſed magis in naturalem.

Via doctrinæ in analogis.

ARGVMENTVM. TEXT: XXXVI.

Seruum eſſe partem domus: & ſeruilem rationē partem curationis domeſticæ. Locus ex toto: quoniam ipſa res, in qua tanquam in toto ſeruus continetur, ſit pars domus; & ratio rei procurandæ, cuius pars eſt ratio ſeruilis, ſit pars curæ domeſticæ: quorum quidem primum, ideſt vt res ſit pars domus, confirmatur per locum à fine, & opere ipſius domus: & ex eo confirmatur ſecundum per locum à coniugatis.

Text: xxxvj. [a] Ἐπεὶ οὖν ἡ κτῆσις μέρος τῆς οἰκίας ἐστί· [b] καὶ ἡ κτητικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας: [c] ἄνευ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἀδύνατον καὶ ζῆν, καὶ εὖ ζῆν.

[a] Quoniam igitur res eſt pars domus; [b] etiam ratio rei procurandæ erit pars curæ domeſticæ: [c] ſine neceſſarijs enim fieri non poteſt, vt quiſquam & viuat, & bene viuat.

c. Elicitur. Neceſſaria ad vitā res, ideſt τὰ κτήματα [illegible].
c. & bene viuat. Elicitur, bene viuere eſſe opus & finē ipſius domus.
c. & a. Elicitur, Id, ſine quo opus alicuius rei effici nō poteſt, eſſe neceſſario rei illius partem.

EXPLANATIO.

NECESSARIA ad vitam, ſine quibus viuere, & bene viuere nō poſſumus, nihil aliud ſunt ad extremū, niſi res, & ſubſtantia græcè ἡ κτῆσις: & quoniam opus, finiſque domus eſt viuere, ac beneuiuere; neceſſe eſt eadem neceſſaria ad vitam, ideſt omnino rem, & ſubſtantiā eſſe partē ipſius domus. Hinc duo eueniunt: vnum, vt ſeruus, qui eſt pars rei, ſit etiam pars domus: alterum, vt ratio rei procurandæ, quæ eſt coniugatum rei, & quia hæc, etiam ratio ſeruilis, quæ eſt illius pars, ſint partes curæ domeſticæ, quæ eſt domus coniugatum. Hæc breuis ſumma ſententiæ, & ratiocinationis. quæ paulo fuſius ita explicabuntur. [c] Si quicquam eſt, ſine quo alius opus, & finis effici nō poſſit, eſt plane illius ipſius, cuius eſt id opus, & finis, pars quædam, ſaltem ſeparata, quam inſtrumentum appellamus. & hoc inductione, cuncta luſtrando, planum fiet. [c] eſt autem bene viuere opus, & finis ipſius domus, quemadmodū & ciuitatis, quod omnes concedūt: [c] nec viuere bene, ac beatè poſſumus, imò nec viuere ſimpliciter ſine rebus neceſſarijs; alioqui quod neceſſarium eſt, euaderet nō neceſſarium. atque hæ quidem res neceſſariæ, quarum aliæ ad viuendum, aliæ ad benè viuen-

Sententia huius loci.
Rem eſſe partem domus.
ex c. & a.
c. & benè viuat.
c.

viuendum ſunt neceſſariæ, κτήματα communi vocabulo nuncupātur, continenturq; τῇ κτήσει, ideſt re, & ſubſtantia, ſiue bonis, & facultatibus, &
a. tandem pecunia, vt docebit textus 381.[a] ergo, per locum ab opere, & fine, ἡ κτῆσις, ideſt res, & ſubſtantia pars domus erit. Res, & ſubſtantia, græcè ἡ κτῆσις, eſt pars domus: ſeruus eſt pars rei (ſubaudiri enim oportet hanc minorem, quæ per ſe nota eſt, & notior fiet ex ijs, quæ ſequentur:) ergo, per locum à toto, ſeruus eſt pars domus. quæ eſt prima cõcluſio. Rurſus,
b. res & ſubſtantia, græcè ἡ κτῆσις, eſt pars domus: [b] ergo, per locum à coniugatis, ἡ κτητική, ideſt ratio rei procurandæ erit pars rationis domeſticæ: ſed ratio ſeruilis eſt pars rationis rei procurandæ, quæ eſt altera minor neceſſariò ſubaudienda: ergo iterum, per locum à toto, ratio ſeruilis eſt pars rationis, ſiue curationis domeſticæ. quæ eſt ſecunda concluſio. Poſſet item hæc ſecunda concluſio alio modo induci per locum à coniugatis. nam ſi ſeruus eſt pars domus, etiam ratio ſeruilis, quæ eſt ſerui coniugatum, erit pars curationis domeſticæ, coniugati nimirum ipſius domus.

Cõcluſio prima textus. Seruum eſſe partẽ domus.

Concluſio ſecunda textus. Seruilem rationẽ eſſe partem rationis domeſticæ.

Partes textus tres. Prima pars conficitur ex tertia, & ex ea conficitur prima concluſio. Secunda pars conficitur ex prima, & ex ea conficitur ſecunda concluſio.

Partes textus.

SCHOLIA.

Quoniam igitur res &c. τὴν κτῆσιν interpretor rem, vna tantùm voce: nec opus eſt familiarem adiungere, vt quidam faciunt, in quibus eſt Calcagninus. nam idem Latinis eſt res, quod Græcis ἡ κτῆσις ideſt ſubſtantia, & bona, & facultates. *roba* nũc dicitur ab Italis cõmodiſsimo vocabulo. Et τὴν κτητικὴν eodẽ ſignificatu verto rationem rei procurandæ, ſiue adminiſtrandæ. Aretinus, & Victorius vertunt τὴν κτῆσιν poſſeſsionem, & id, quod poſsidetur: τὴν κτητικὴν verò ijdem, & Calcagninus artem, ſeu diſciplinam acquirendi. At latiùs patent græca vocabula, quàm hæc latina. ſiquidem eſt κτῆσις, ideſt res, non ſolùm quando poſsidetur, verùm etiam quãdo comparatur: cerniturque ἡ κτητική, hoc eſt ratio rei procurandæ & in quæſtu, & in poſſeſsione, & in vſu bonorum, ſed de his poſtea.

ἡ κτῆσις, καὶ ἡ κτητικὴ quomodo vertendæ.

Res eſt pars domus &c. Partem intellige inſtrumentariam: vt in explanatione indicaui, & ſequens textus docebit. Non ſunt autem hæ propoſitiones, *Res eſt pars domus, Ratio rei procurandæ eſt pars curationis domeſticæ*, theoremata, ſeu concluſiones, quas ſtatuere in præſentia Philoſophus velit: ſed ſunt media ad concluſiones, quas vult ſtatuere, & quæ ſubaudiri, ſubinferrique ex his debent; nempe ad illas duas, Seruus eſt pars domus, Ratio ſeruilis eſt pars curationis domeſticæ: quæ quidem ſunt propriæ concluſiones, & propria theoremata huius loci, vt ſuprà declarauimus. Cur enim nunc de re, & eius procurandæ ratione dicat Philoſophus, niſi hæc ipſa, quæ dicit, referat ad ſeruum, & rationem ſeruilem, de quibus ei dicere propoſitum eſt? Hæc tamen ex ijs, quæ deinceps tradentur, clarius elucebunt.

Partis vocabulum. Concluſiones, ſeu theoremata huius textus.

Res eſt pars domus. In hac propoſitione ſubaudiebatur hæc altera: Seruus eſt pars rei, hoc eſt ſeruus eſt in genere τῶν κτημάτων: quæ propoſitio confirmabitur in textu xxxviii. & ſequentibus, eratque minor ſyllogiſmi oſtendentis primum duorum theorematum huius loci. De hac propoſitione conſentit cum Philoſopho Auctor primi Oeconomici. qui, quum in cap. ij. diſtribuiſſet domum in homines & rem, ideſt κτῆσιν, ſcribit poſtea in vi. primùm, & maximè neceſſarium, & optimum, & præſtantiſsimum τῶν κτημάτων eſſe hominem, qui ſeruus eſt. Dubitatio autem, quam in ſuis ad illum locum annotationibus mouet Leonardus Aretinus, vtrum ſeruus ad homines, an ad rem pertineat, facilè ſoluitur. Neque enim hæc pugnant, eſſe hominem, & eſſe κτῆμα: quia ſeruus eſt vtrunque, vt infrà dicetur: ſed repugnaret eſſe κτῆμα, & eſſe hominem, qui ſui ipſius ſit, non alius: de cuius generis hominibus loquebatur ille

Seruus in quo genere cõtineatur.

Auctor, quando diuidebat domum in homines, & rem. Verùm de his infrà.

ἡ κτητικὴ eſt pars œconomia.

Ratio rei procurandæ eſt pars curationis domeſticæ. Hic ponit τὴν κτητικὴν, quæ alio nomine dicitur pecuniaria, eſſe partem curæ domeſticæ. de qua re, tanquã controuerſa, propoſita eſt quæſtio ſuprà in textu xxxii. & infrà rurſus proponetur in lxxiiii. decidenda longa oratione. Sed hæc eſt veritas, quæ hîc confirmatur per locum à coniugatis.

Duplex interpretatio horũ verborum.

Sine neceſſariis enim &c. Non poſſumus viuere ſine rebus neceſſariis. & hoc apertiſsimum eſt: ſi quidem ſunt neceſſariæ. multo minùs ergo bene viuere ſine illis poſſumus. vt ſit quaſi à maiori argumentum. Vel dixit Philoſophus viuere, & bene viuere; indicans duo genera rerum neceſſariarum: quarum aliæ ad vitam ſimpliciter, aliæ ad beatam vitam ſunt neceſſariæ: & poſteriores ſunt acceſsiones priorum. Vtranque interpretationem coniunxi in explanatione.

ARGVMENTVM. TEXT. XXXVII.

Seruum, & omnino ipſam rem, in qua ſeruus continetur, ita eſſe partem domus, vt ſit eius inſtrumentum ad viuendum, & bene uiuendum. Locus ex proportione, ideſt ex ſimili relatione artium, & curæ domeſticæ ad propria opera.

Text. xxxvij. [a] Ὥσπερ [*] δὲ ἐν ταῖς ὡρισμέναις τέχναις ἀναγκαῖον ἂν εἴη ὑπάρχειν τὰ οἰκεῖα ὄργανα, εἰ μέλλει ἀποτελεσθήσεσθαι τὸ ἔργον· [b] οὕτω καὶ τῷ οἰκονομικῷ.

[a] Quemadmodum autem in artibus definitis neceſſe eſt adeſſe propria inſtrumenta, ſi perfici opus debet: [b] ita & [*] domeſticæ rationi.

* Baſil. nõ habet has duas voces δὲ ἐν. Victorius delet ſecundam, ideſt ἐν.

* τῷ οἰκονομικῷ, domeſticæ rationi vel τῶ οἰκονομικῶ, œconomico quod idem valet.

a et b. quemadmodũ, ita. a. definitis.

E X P L A N A T I O.

Similitudo rationis domeſticæ & artium definitarum.

[a] Ratio domus regendæ eſt maximè ſimilis artibus, [a] quę certæ, definitæq; ſunt; ideſt quæ propriè ſic nominãtur, &, ſuis incluſę terminis, abſolutæ iam ſunt, ac perfectæ. Vtrobique enim actiones quædam fiunt, & fines petuntur, & præcepta in hæc dantur: vtrinque mens noſtra & intus ſeipſam exornat quibuſdam formis, notionibusq;, & extrà procreat illarum imagines in alia materia. Ergo vt ſeſe habent artes illę, & vnaquęq; earum ad opus, & finem ſuum: ſic etiam conueniens eſt rationem regendę domus ad ſuum ſeſe habere. [a] In vnaquaque autem earum artium, ſi modò opus probè confici, expleriq; debet, neceſſe eſt res quaſdam adeſſe item proprias, ac ſuas, ſeparatas ab artifice, quę inſtrumenta illius artis vocantur; vt per ſe eſt notum, notiusq; adhuc fieri poſſet per inductionem: [b] ergo & in ratione domus regendę, cuius finis, opusque, ex textu antecedenti, eſt bene viuere; res illę externæ, ſine quibus vel non viuitur, vel non bene viuitur, quoniam neceſſariæ ſint, & conducant aliæ ad vitam ſimpliciter, aliæ ad beatam vitam (vnde & inſtrumenta vitæ appellantur) erunt inſtrumenta non modò vitæ, ſed etiam rationis regendæ domus, & ipſius domus. Ex huiuſmodi autem rebus conſtabat ἡ κτῆσις, ideſt res, ac ſubſtantia; in qua ſeruus continetur: ergo ſeruus, & omnino res, ac ſubſtantia ita eſt pars domus, vt ſit eius inſtrumentum ad viuendum, & bene viuendum. Vniuerſam igitur ſententiam huius loci paucis ſic comprehendito.

Ratiocinatio huius loci probãs ſeruũ, & omnino rẽ eſſe inſtrumẽtum domus ad viuendũ & bene viuendum.

Sententia text.

hendito. Quemadmodum vnicuique certæ, proprięq; arti quædam res ſeiunctæ ab artifice neceſſarię ſunt ad eius opus perficiendum; atque hę inſtrumenta appellantur illius artis: ita & in ratione domeſtica res externæ, quę ad eius opus, ideſt ad viuendum, & bene uiuendum ſunt neceſſariæ, ſerui, inquam, &, in quibus ſerui continentur, bona, facultates'ue erunt inſtrumenta domus, & rationis domeſticę.

SCHOLIA.

In artibus definitis. D. Thomas artes. Victorius artes abſolutas, ac perfectas. Cælius Calcagninus artes, quæ ſuis terminis includuntur, ideſt proprias, & certas. Ego vtranque expoſitionem complexus ſum, & tertiam adiunxi, quòd ſint artes, quæ propriè ſic nominantur, vt diſtinguuntur à ſcientiis. huiuſmodi .n. artes ſimiliores ſunt rationi domus regendæ: quoniam effectio, & actio ſunt affines. *Artes definitę quid.*

Ita & domeſticæ rationi. οὕτω καὶ τῇ οἰκονομικῇ. Sic legiſſe videtur Leonardus Aretinus, quam lectionem maxime omnium probo. D. Thomas, & P. Victorius legunt οὕτω καὶ τῷ οἰκονομικῷ, ita etiam œconomico, ideſt rectori domus. vnde redditur eadem ſentẽtia. In Aldino, & Baſilienſi codice ſic ſcriptum eſt: οὕτω καὶ τῶν οἰκονομικῶν. Magis probarem ſi adderetur vox ἐπὶ: vt ſibi hæc duo membra reſponderent: ὥσπερ ἐν ταῖς τέχναις· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν. Sed & ſine hac voce ἐπὶ ſatis aptè poſſumus interpretari: οὕτω καὶ τῶν οἰκονομικῶν: eorum, quæ ad rationem domeſticam attinent; aliud eſſe domeſticā curam, ſimilem arti, aliud, opus, & finem, alia, inſtrumenta. *Varia lectiones.*

ARGVMENTVM. TEXT: XXXVIII.

Seruum eſſe animatum inſtrumentum in domo ad viuendum, & bene viuendum. Locus à diuiſione τῶν κτημάτων, *& inſtrumentorum, quòd alia inanima ſint, alia animata. Quæ quidem inſtrumentorum diuiſio declaratur in artibus exemplo artis nauticæ. Eſſe autem ſeruum inſtrumentum, præterquam quòd conſtitutum fuit in textu antecedenti, hic denuo oſtenditur locis à genere, & à toto: nam ſeruus eſt* κτῆμα *& pars* κτήσεως; *quorum illud inſtrumentum eſt; hæc eſt multitudo inſtrumentorum.*

Tex: xxxviii. [a] Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα· [b] οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, [c] ὁ δὲ πρωρεὺς ἔμψυχον· [d] ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. [e] οὕτω καὶ τὸ κτῆμα ὄργανον πρὸς ζωήν ἐστι: [f] καὶ ἡ κτῆσις πλῆθος ὀργάνων ἐστὶ: [g] καὶ ὁ δοῦλος κτῆμα τὸ ἔμψυχον.

[a] Inſtrumentorum autem quædam inanima ſunt, quædam animata: [b] vt gubernatori clauus quidem inanimum, [c] proreta verò animatum: [d] miniſter enim vicem inſtrumenti exhibet artibus. [e] ſic & τὸ κτῆμα, id ſcilicet, quod in bonis, ſeu quod in re habetur, inſtrumentum ad vitam eſt; [f] & res ipſa eſt multitudo inſtrumentorum: [g] & ſeruus eſt quiddam ex illis, quæ in re habentur, animatum.

EXPLANATIO.

ἡ κτῆσις καὶ τὰ κτήματα, quid ſignificet et quemodo differant.

Rationatio textus.

ἡ κτῆσις eſt multitudo τῶν κτημάτων, rerum neceſſariarũ, et inſtrumentorum ad vitam.

Seruum eſſe κτῆμα.

Seruum eſſe inſtrumẽtum vitæ rationisq; domus regẽdæ, & domus.

Η κτῆσις, καὶ τὰ κτήματα, quæ latinè poſſumus interpretari rem, & quę in re, ſiue quę in bonis habentur; differunt, teſte etiam Ammonio, vt totum & partes: nam ἡ κτῆσις eſt res, & ſubſtantia, vniuerſa, quaſi vnum corpus; τὰ κτήματα ſunt veluti membra, & partes ſingulę illius: tandemq; ἡ κτῆσις, ex hoc textu, & textu xxxvi. eſt multitudo τῶν κτημάτων. Hinc igitur initium capiamus. [e] Η κτῆσις, ideſt res, & ſubſtantia eſt multitudo τῶν κτημάτων, hoc eſt eorum, quę habentur in bonis. hęc autem κτήματα vocabantur in textu xxxvi. res neceſſariæ ad viuendum, & bene viuendum: atque in xxxvij. erant inſtrumenta vitæ, ac beatę vitę, rationisq; domeſticę, & domus, quarum beata vita eſt finis. itaque ἡ κτῆσις, vt τῶν κτημάτων; ſic rerum neceſſariarum, & inſtrumentorum ad vitam multitudo dici poteſt: ſuntq; omnino idem τὸ κτῆμα, & inſtrumentum ad vitam. [g] Continetur verò ἐν τῇ κτήσει, ideſt in re ſeruus ex textu xxxvi. quippe qui, ex eodem textu xxxvi. & ex vi. ſuperiori, ad viuendum, & bene uiuendum ſit neceſſarius. [f] quapropter κτῆμα quiddam eſt ſeruus: &, [e] quia κτῆμα, & pars κτήσεως, & omnino res neceſſaria ad viuendum, ac bene uiuendum, etiam eſt inſtrumentum ad vitam, inſtrumentumque rationis domus regendæ, & domus; quod antecedens textus conſtituit. Vt penè duobus ſyllogiſmis rurſus hîc oſtendatur ſeruum inſtrumentum eſſe: primùm ſic: τὸ κτῆμα eſt inſtrumentum ad vitam: ſeruus eſt κτῆμα, nam eſt pars κτήσεως: ergo &c. Iterum ſic: ἡ κτῆσις eſt multitudo inſtrumentorum; multitudo enim τῶν κτημάτων eſt ἡ κτῆσις, & τὸ κτῆμα inſtrumentum eſt: ſeruus eſt pars κτήσεως: ergo &c. [a] Porrho autem inſtrumentorum prima differentia, & diſtributio hæc eſt, quòd eorum alia ſunt inanima, alia animata. animatum hîc voco, cui præter animam ſenſus etiam adeſt; inanimam, cui is deeſt tametſi adſit anima. ſenſum autem intelligo perfectum, & obedientiæ capacem, vel ſolum, qualis cernitur in canibus, & iumentis, vel cum ratione coniunctum, qualis in ſeruis. [b] Euidens eſt hoc in artibus: quibus in textu antecedenti dicebamus maximè ſimilem eſſe rationem domus regendæ. illæ enim habent non ſolum inanima inſtrumenta; [d] ſed etiam miniſtros, vim, & locum inſtrumẽtorum tenentes; qui quidem animati ſunt eo modo, quo diximus. [b] [c] Exempli cauſa in arte nauali gubernator vtitur clauo, & proreta: quorum ille eſt expers, hic particeps animæ, & ſenſus. [e] Quemadmodum igitur inſtrumentorum ſimpliciter: ita & τῶν κτημάτων, hoc. eſt inſtrumentorum ad vitam duplex eſt genus; vnum animata; alterum inanima inſtrumenta cõtinens. [g] Eſt ſeruus κτῆμα, & inſtrumentum quiddam ad vitam, & ad beatam quidem vitam, quæ eſt finis domus, ac rationis domeſticæ: planumq; eſt eum non carere anima, & ſenſu; quandoquidem homo ſit oportet: animatum itaque κτῆμα, & inſtrumentum ſeruus erit. Sic autem eſt ſeruus inſtrumentum animatum, vt viciſſim iuſtrumentum dici poſſit ſeruus inanimus: quod ſcribitur in lib. viij. ad Nicomachum.

ex e. & f. — e. & f. — ex g. — f. — ex e. — a. — b. — d. — b. c. — e. — g. e.

Inſtrumentorum diuiſio in animatam, et inanimam.

Seruum eſſe κτῆμα & inſtrumẽtum animatum.

In lib. viij. ad Nicô. cap. 11

Partes textus.

Textus habet tres partes. Prima (a) proponit diuiſionem inſtrumentorum. Secunda (b c d) declarat hanc diuiſionem in artibus. Tertia (e f g) conficit ſeruum eſſe animatum inſtrumentum.

Sentẽtia textus.

Summa autem totius ſententiæ hæc eſt. Quemadmodum inſtrumentorum quædam animata ſunt, quædam inanima; (quod liquet in artibus, in quibus miniſtri animati vim obtinent inſtrumentorum; verbi gratia

gubernator vtitur clauo inanimo, vtitur & animato proreta): ita quoque τῶν κτημάτων, quæ ſunt inſtrumenta ad vitam, quorum quidem κτῆσι· eſt multitudo, alia ſunt animata, alia inanima. ſeruus igitur, qui eſt κτῆμα quoddam, & pars κτήσιος, & ob hæc inſtrumentum; nec numerari inter inanima poteſt; erit neceſſario κτῆμα, & inſtrumentum quoddam ad vitam animatum.

S C H O L I A.

Differentia et diuiſio inſtrumētorum per animatum & inanimum.

Inſtrumentorum autem quædam inanima &c. Animatum, & inanimum diſtingui hîc arbitror non quauis animæ parte, ſed perfecta ſenſuali, ſiue hæc coniuncta cum ratione, ſiue à ratione abiuncta fuerit, quæ quidem aut natura ſua, aut vſu & conſuetudine pati imperium poſsit. Numerabuntur igitur in inſtrumentis inanimis non ſolùm ſerræ, & mallei, & omnis ſupellex, ſed etiam plantæ, & multa genera belluarum, commoditates, voluptatesq́; varias nobis præbentium.

Inſtrumenta inanima.

Inſtrumenta animata.

Varro primo lib de Re ruſtica.

Inſtrumētum vocale, & ſemiuocale Varroni.

In animatis erunt omnes miniſtri, omnes ſerui, & bruta animalia, quæcunque operi poſſunt aſſuefieri, ac noſtro obedire imperio. Hoc itaque genus animatorum duo illa complectitur, quæ à Varrone dicuntur vocale, & ſemiuocale. Vocale ſunt homines: ſemiuocale bruta huius modi, quæ parêre nobis diſcũt. quãquam de fundi inſtrumento propriè loquitur Varro. Cur ſic exponam; & quædam bruta cum hominibus iungam; quædam, & plantas cum rebus anima carentibus; duæ rationes me mouent. Vna eſt, quòd in textu ix. bouem eſſe pro ſeruo pauperibus Philoſophus dixit; & in hoc, ſequentibusq́ue animati inſtrumenti exempla afferens, hominum duntaxat mentionem facit: fortaſſe autem nec piſces, nec apes vicem ſeruorum obtinere affirmaret. Altera ratio eſt, quòd vocale, & ſemiuocale inſtrumentum, ideſt ſerui, & miniſtri, & bruta, quæ dicta ſunt, hoc commune habent, vt pareant imperio: & hac re quidem diſtant ab inſtrumentis inanimis. dempta enim obediendi poteſtate, vel non vtetur ijs aliquis, quæ eſt propria ratio inſtrumentorum: vel ſi vtetur, eodem prorſus vtetur modo, quo vtitur inanimis, ideſt ſua propria vi impellente extrinſecus inſtrumenta; non interiori vlla facultate, & motione ipſorum inſtrumentorum. Hæc eſt ſententia mea de hac diuiſione. Niſi animatum pro rationali accipere in præſentia velimus: vt ſint animata inſtrumenta duntaxat ſerui, & miniſtri: quod fortaſſe magis quadrat iis, quæ deinceps dicentur.

Differētia inſtrumētι animati et inanimi.

Gubernator et proreta.

Proreta verò. Proreta & gubernator opponuntur ex relatione, vt miniſter & architectus. hic ſedet in puppi & imperat: ille proram cuſtodit, obtemperatq́ue mandatis. vnde Plautus in Rudente: *Si tu proreta iſti naui es, ego gubernator ero.*

Miniſtrorum, ſeruorum, & inſtrumētorũ, quæ vulgò ſic nominantur, inter ſe cõparatio quatenus nomen inſtrumenti ſuſcipiunt.

Cur ἐν ὀργάνου εἴδει miniſter.

Miniſter enim vicem inſtrumenti exhibet. Miniſter in arte, & ſeruus in domo eandem rationem, ac vim inſtrumenti habent: niſi quòd miniſter ad effectionem; ſeruus ad actionē dirigitur. At ſi vterque eſt propriè inſtrumentum, quare hîc Philoſophus ἐν ὀργάνου εἴδει miniſtrum eſſe ait; quod eſt ſpeciem, & ſimilitudinem inſtrumenti habere, non eſſe inſtrumentum? Fortaſſe quia cum inſtrumentis, quæ vulgò ſic nominantur, comparati miniſtri minus propriè, quàm illa, nuncupari hoc vocabulo videntur. ſiquidem eiuſmodi inſtrumenta nihil aliud ſunt omnino, quàm inſtrumēta; nec alia nomina, nec alias actiones proprias & ſuas, præterquam inſtrumentorum, vllas habent: ſi quæ alia cadunt in ea; non cadunt tanquam propria, aut modo formæ eorùm, ſed modo, & ratione materiæ communis duntaxat. miniſtri autē ſub forma miniſtrorum etiam homines ſunt, & vocãtur; habentq́; multas proprias actiones, omnes, inquam, quæ hominibus ſimpliciter conueniunt. Serui penè medium locum tenent inter miniſtros, & inſtrumenta, quæ vulgò ſic nominantur. minus enim propriè quàm hæc, magis propriè, quàm illi inſtrumenta dicuntur: quum ſint prorſus & ſimpliciter aliorum hominum; hacq́ue de cauſa per ſe nihil agere propemodum queant, vt declarabitur infrà in textu & commentario xliii. D. Thomas

mini-

miniſtrum artium habere rationem inſtrumenti inquit, proptereaquòd ſicut inſtrumentum mouetur ab artifice, ſic miniſter moueatur imperio architecti.

Quorundã vocabulorũ idẽ ſignificãtium differentia & diſtinctio.

Sic & τὸ κτῆμα. Hæc vocabula, τὸ κτῆμα, pars κτήσεως, ſeu quod continetur ἐν τῇ κτήσει, res ad viuendum neceſſaria, & inſtrumentum ad vitam eandem prorſus rem ſignificant: differunt ſolo ordine ſignificandi. primùm enim dicitur res neceſſaria ad viuendum; deinde inſtrumentum ad vitam; tertiò pars κτήσεως, ſeu quod ἐν τῇ κτήσει continetur; quartò τὸ κτῆμα. Xenophon in principio Oeconomici hãc vocem, τὸ κτῆμα, quodammodo latiùs, quodammodoq; anguſtiùs accipit, quàm hîc accipiat Philoſophus. nam quæ cuique vtilia ſunt, κτήματα vocat; & amicos potiſsimum, quoniam ſint maxime vtiles: nec aurum vero, nec argentum, nec quidquam aliud in vniuerſum eſſe κτῆμα, ſi illo vti neſciamus.

ARGVMENTVM. TEXT: XXXIX.

Seruum eſſe inſtrumentum ante inſtrumẽta: ante, inquam, natura, ordine, & dignitate. Rationes duæ. Vna à ſimili: quoniam huiuſmodi ſit omnis miniſter. Altera biceps, confirmans etiam quod dictum eſt de miniſtro, ab opere inſtrumenti alterius generis, proprietateque huius, quo ſeruus, miniſterque continentur: nam ſi efficere opus ſuum quiduis aliorum inſtrumentorum debet; antecedat id, quo iuſſa exaudiuntur, præſentiuntur'ue, oportet: & id ſerui, ac miniſtri in ſe habent; non habent reliqua inſtrumenta: hoc autem rurſus confirmatur deductione ad duo abſurda, quorum vnum eſt contra hypotheſin, alterum contra euidentiam.

Text: xxxix. [a] Καὶ ὥσπερ ὄργανον πρὸ ὀργάνων πᾶς ὁ ὑπηρέτης. [b] εἰ γὰρ ἠδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων, κελευσθὲν, ἢ προαισθανόμενον [c] ἀποτελεῖν τὸ αὑτοῦ ἔργον [d] (ὥσπερ τὰ Δαιδάλου φασὶν, [e] ἢ τοὺς τοῦ Ἡφαίστου τρίποδας, οὕς φησιν ὁ ποιητὴς, αὐτομάτους θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα. [f] οὕτως αἱ κερκίδες ἐκέρκιζον αὐταὶ, [g] καὶ τὰ πλῆκτρα ἐκιθάριζεν) [h] οὐδὲν ἂν ἔδει οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν, [i] οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων:

[a] Et tanquam inſtrumentum ante inſtrumenta eſt omnis miniſter. [b] nam ſi poſſet vnumquodque inſtrumentum iuſſa accipiens, aut præſentiens [c] peragere ſuum opus ([d] ſicut quæ Dædali aiunt, [e] aut Vulcani tripodas, quos Poeta inquit per ſe diuinum certamen ſubijſſe; [f] ſic pectines ipſi texerent, [g] & plectra citharam pulſarent:) [h] nihil opus eſſent nec architectis miniſtri, [i] nec dominis ſerui.

EXPLANATIO.

Serui, & miniſtri artium, vt inſtrumenta ſunt, ſimilitudo, & ab alijs inſtrumẽtis differẽtia.

[a] SIMILES ſunt ſeruus, & miniſter artiũ, quatenus ſunt inſtrumẽta: *ex a. & i.* nam vterque animatum propriè, & perfectè inſtrumentum eſt, quod vocale Varro appellat: vterque poſtquam accepit mandata, aut prænouit quod mandare is, cui poteſtas adeſt, volebat; per ſe operatur etiam abſente illo, qui primus mouit, & diſtante quàm longiſſimè, vt nec audiri, nec videri aliquid ipſius queat; quod nec bruta quidem, ac ſemiuocalia, quanuis ani-

uis animata ſunt, faciunt. Propterea ſi de altero concedatur, præire eum naturâ, ordine, ac perfectione inſtrumentis, ad quæ refertur: ęque de al-
a. tero erit cōcedendum. [a] Sed ſatis perſpicuum eſt ob perſpicua inſtrumenta artium, quę potiſsimùm hoc nomine multitudo appellat, præſtabilius quid, ac prius ordine, & naturâ eſſe miniſtrum vnumquenq; inſtrumen-
ex a tis ſuis, quibus vtitur, vt remigem remo, pictorem penicillo. [a] ergo & ſeruus ſuis, quæ minus percipit vulgus eſſe inſtrumenta, minusque frequenter hoc vocabulo nuncupat, præſtabilior, & prior ordine, & naturâ
b. & iii. erit. Hæc prima ratio theorematis propria. [b] Altera ratio eſt communis, oſtendens vnà theorema, & aſſumptum prioris rationis, ideſt vtrunque, tam ſeruum, quàm miniſtrum eſſe inſtrumētum ante inſtrumēta. quanquam enim notior res eſt de miniſtro ob cauſam expoſitam, vnde ab eo ad ſeruum argumentum ducitur: tamen non ſatis notum eſſet, aut ſtabile hoc fundamentum nec per ſe, nec ad illud, cui iacitur, niſi declararetur, & fulciretur ratione. Probatur itaque vtrunque ex opere vnius, & pro-
ex b. & c. prietate alterius generis inſtrumentorum in hunc modum. [b] Quęcunque inſtrumenta nuncupata opus ſuum conficere non poſſunt, illa omnia aut non ſunt, aut ęquiuocè nuncupantur inſtrumenta; ſunt enim inania, & inutilia, quod inſtrumenti rationem tollit: ſed nullum omnino inſtrumentum conficere opus ſuum poteſt, niſi prius exaudiantur imperata, pręſentiantur'ue, quę ſunt imperanda, vt per ſe eſt notum: ergo ſi aliquid reuera eſſe inſtrumentum debet, & propriè, non æquiuocè vocabulo hoc nuncupari; neceſſe eſt, vt vel ipſum in ſe contineat, quod exaudire imperata, pręſentire ue, quę imperanda ſunt, poſſit; vel aliud ei antecedat, cui hęc conueniant. ſoli autem ſerui, & miniſtri continent in ſe, quod audit imperata, pręſentitque, quę ſunt imperanda; reliqua inſtrumenta non continent, & minimè inanima. ergo ſerui, & miniſtri ſunt priora inſtrumenta reliquis inſtrumentis, pręſertim inanimis, primo naturâ; nam ſunt cauſa illis, vt opera ſua conficiant, & ob hoc vt ſint inſtrumenta; deinde ordine; medij enim interiacent inter eos, qui præcipiendi poteſtatem habent, & illa inſtrumenta; quippe illis inſtrumētis ipſi vtuntur, & ipſis ij, qui præcipiendi habent poteſtatem; poſtremò dignitate, & pręſtantia; pręſtabilius enim eſt, quod continet in ſe facultatē exaudiendi
b. & iii. imperata, & pręſentiendi imperanda, eo, quod facultate iſta caret. [b] Non continere autem in ſe reliqua inſtrumenta, & minimè inanima id, quod præſentire imperanda, aut exaudire imperata poteſt, præterquam quòd eſt per ſe notum (illud enim ad extremum nihil aliud eſt, niſi ratio, ſolis hominibus tributa) etiam confirmatur deductione ad duo abſurda. Pri-
b. mum abſurdum eſt contra hypotheſin: [b] Si reliqua inſtrumenta exaudire
c. iuſſa, vel præſentire, quæ iubenda ſunt, poſſent, [c] perficereque hoc modo
h. i. vnumquodque eorum per ſe opus, quòd ſuum eſt; [h] nulla amplius in re egerēt nec architecti miniſtris, nec domini ſeruis: quapropter non ſolùm non eſſent priores ſerui, & miniſtri alijs inſtrumētis; ſed etiam inutiles eſſent, quod eſt non eſſe eos, quod ſunt, eſt quod ſumuntur eſſe, ideſt non
d. e. f. g. eſſe omnino ſeruos, & miniſtros. [d] Alterum abſurdum eſt contra euiden-
f. g. tiam: [f] Sequeretur enim non modò boues per ſe araturos eſſe; ſed etiam pectines per ſe texituros; & plectra per ſe fides pulſatura; & aliorum vnumquodque inſtrumentorum tam mutorum, quàm ſemiuocalium, vbi ſemel iuſſa accepiſſet, pręſentiſſet'ue, ſeſe excitaturum ſine opera, & præ-

ſentia

Prima ratio probans theorema, ideſt ſeruũ eſſe inſtrumentum prius naturâ ordine & dignitate alijs inſtrumentis, ſui generis.

Secunda ratio probans theorema, & aſſumptũ prioris rationis, hoc eſt tã ſeruum quam miniſtrũ eſſe inſtrumentum prius naturâ, ordine & dignitate a ijs inſtrumentis ad quæ referuntur.

Id, quo iuſſa exaudiuntur, præſentiũtur'ue non eſſe in alijs inſtrumẽtis, quàm in ſeruis, & miniſtris, oſtẽditur deductione ad duo abſurda.

Primum abſurdum cõtra hypotheſin.

Alterum abſurdum cõtra euidentiam.

ſentia etiam aliquando noſtra, ad munus illud præſtandum, in quod dirigitur: [d] quemadmodum de ſignis Dædali fabulantur, fuiſſe ea miro artificio elaborata, vt perennibus motionibus ſibi ab artifice ſuo inditis cierentur, actiones repræſentantia earum rerum, quarum ſigna eſſent: [e] aut quemadmodum Vulcani tripodas ſponte ſua diuinum prodire in certamen, hoc eſt ad cœnas, & cõuiuia Deorum ire, quibus illi, poculis ſeſe largius inuitantes, quaſi dimicarent, ac rurſus cœnis peractis ſua ſponte domum redire cecinit Homerus in xviij. libro Iliados. d. e.

Partes textus. Partes textus quatuor. In prima (a) ponitur prima ratio. In ſecunda (b c) ſumitur quiddam contrarium veræ ſententiæ, ex quo duo abſurda deducantur. In tertia (d e f g) eſt ſecundum abſurdum, contra euidentiam. In quarta (h i) eſt primum, contra hypotheſin.

S C H O L I A.

Cũ quibus inſtrumẽtis cõparatio hic fiat ſeruorum & miniſtrorum. *Et tanquam &c.* Cum mutis, & inanimis inſtrumentis propriè videtur hîc Philoſophus comparare miniſtrum, & ſeruum: quippe quum ab illis tantùm exempla petat. Sed nos opinamur exempla ſummi à notioribus: comparationem autem eſſe hominum deſeruientium, ideſt rationalium inſtrumentorum cum reliquis tam animatis, quàm inanimis, & tam mutis, quàm ſemiuocalibus. Adducimur primùm theoremate: quia ſerui, & miniſtri etiam bobus, & aſinis, cæteriſque animatis inſtrumentis, quæ rationis non ſunt capacia, priores ſunt. Deinde adducimur principio theorematis: τὸ κελεύειν enim, καὶ τὸ προαισθανόμενον non ſunt in brutis animalibus, vt paulopoſt dicam.

Tanquam inſtrumentum. *Tanquam inſtrumentum.* Sic dicit hoc loco, tanquam inſtrumentum: ſicut in textu antecedenti dicebat ἐν ὀργάνου εἴδει.

Seruus & miniſter quomodo inſtrumentum ante inſtrumenta. *Ante inſtrumenta.* Ante, & prius idem ſunt. Eſſe igitur inſtrumentum ante inſtrumenta eſt eſſe inſtrumentum prius aliis inſtrumentis. Porrho autem quum prius multis modis dicatur, ex Categoriis, & v. Diuinorum: hîc ante, ideſt prius interpretantur Calcagninus, & Victorius dignitate, & pręſtantia; Acciaiolus ordine. D. Thomas penè indicat tertium modum, quod eſt prius naturâ. Has tres interpretationes coniunximus nos in explanatione.

Quæ ſit ratio inter ſeruum et miniſtrum. *Omnis miniſter.* Vtrum miniſter eſt genus ſerui; quia ſeruus miniſter aliquando uocari ſoleat, vt etiam infrà in tex: 41? An ſeruus miniſtri; quòd olim miniſtri, atque artifices omnes illiberales alij ſerui eſſent, alij appellarentur? An potius, ſi verè, propriéque loqui volumus, neutrum eſt alterius genus: ſed ſunt varia genera, quamuis ſimilia. quippe ſeruus, quicquid eſt, domini eſt: nullamque propriam actionem, vt homo eſt, habet, quæ non pendeat ex domini nutu, ac voluntate expreſſa, aut generali. miniſter verò in eo opere tantùm, cuius eſt miniſter, miniſter eſt architecti: reliquas actiones, muneráque omnia libera retinet, & ſui iuris.

Præſentire & iuberi brutis animalib⁹ nõ conueniunt. *Iuſſa accipiens, aut præſentiens.* Hęc ſunt propria rationis, & hominum. Neque enim præſentiunt bruta animalia: imò nec ſentiunt quidem quò ferantur imperata, & incœpta noſtra. Quapropter nec propriè iubentur, quod græcè eſt κελεύεσθαι: ſignificant enim hæc verba iubere, & κελεύειν hortari, imperaréque cum aliqua admonitione, & conſilio. Aguntur igitur, impelluntúrque metu, & cupiditate, & exercitatione ad ea efficienda, quorum ipſa nec modum, nec finem norunt. Et hęc cauſa eſt, cur nunquam quicquam eorum, quę vellemus, efficiant, niſi præſentes vrgeamus: abſentibus ſponte ſua operæ nihil præſtent. machinis tamen aliquando, & rotis alligata, agitatáque penſum abſoluere coguntur, vt in olearijs, & frumentarijs quibuſdam molis. Confirmabit hæc Philoſophus ſua auctoritate infrà in textu 53.

Dędali opera. *Quæ Dædali*, τὰ Δαιδάλου. Subaudiendum eſt ποιήματα, aut ἔργα, aut quid aliud ſimile. Vide prouerbium Dædali opera. in id Auctor Chiliadum multa

congeſsit

congeſsit non ſpernenda: quæ tamen inutiliter exſcriberemus: quum typis edita ſint. Citat etiã hunc locum Politicorum; & alterum ex primo de Anima in tex: com. 44. de lignea Venere à Dædalo fabricata, quæ, ob infuſum in eam argentum viuum per ſe moueretur.

Locus Homeri.

Aut Vulcani tripodas &c. Carmina Homeri in xviij. Iliados, vt ea eleganter vertit Helius Eobanus de ſtudioſis omnibus optime meritus, hæc ſunt.

Thetis ſcilicet Vulcanum.

Inuenit ergo ipſum fabrili corpore toto
Inſudantem operi, & tripodas conflare parantem,
bis denos, quibus aula domus ſplendeſceret amplæ.
Quorum cuique pedes ambibat circulus imos
Aureus, vt ferrent ſeſe ad certamina diuûm,
Sponte ſua, nulloque domum ducente redirent.

Philoſtratus lib. iij. de vita Apollonij. — *Locus Philoſtrati.*

Ex hoc loco Homeri effinxit Philoſtratus fabulam illam ſuam de quatuor doliolis, quę per ſe in medium prodierunt, vinum, aquamq; fundentia, deque æreis pueris qui pocula miniſtrarunt in conuiuio apud Iarcham, quo rex Medorum acceptus eſt à Brachmanibus. Alia etiam ab aliis referuntur eiuſdem generis, quæ, ſi ab ipſis non ſunt conficta, fuerunt dæmonum illuſiones.

Automata opera.

Per ſe, αὐτομάτους. Sponte ſua, & per ſe, ſine ope externa. Automata autem, αὐτόματα græcè, dicuntur opera omnia, quæ ita fabricant mechanici, vt per ſe moueantur, cuiuſmodi ſunt horologia. Hæc tamen automata, quanuis per ſe, non tamen à ſe moueantur; nec in ſe motionis initium habent, quemadmodum animalia: ſed neceſſe eſt ſtatis temporibus aptari ea, & accõmodari operâ noſtrâ, vt moueri poſsint: ſtatis temporibus, inquam, accommodari ad ſe mouenda neceſſe eſt, quoniam fortaſſe non eſt ſatis motionis initium illis præberi; nuſquam adhuc verè inuento motu, quem uocant perpetuum.

Architecti, & architectonica artis uocabula. — *vt in cap. 8. vi. ad Nicomachum.*

Architectis miniſtri. Architectos, ſiue architectonas uocare Philoſophus ſolet artifices principes, atque aliis ſibi ſubiectis, quos miniſtros, & aliquando χειροτέχνας idem appellat, imperantes; nec in opere modò ſtructorio, vnde primum hoc uocabulum fluxit; ſed in quolibet, & cuiuſuis generis. Et architectonicam artem vocat ſimiliter, cui aliæ ſubijciuntur: vt in primo & in vi. ad Nicomachum. Sunt igitur verè relatiua, quæ inuicem referuntur, miniſter & architectus. At miniſtrorum quidam etiam artifices ſunt; quidam nõ artifices, ſed miniſtri tantùm: ſunt artifices, & miniſtri verbi gratia in ædificando, qui parietes ducunt: ſunt miniſtri tantùm qui præparant, & qui ferunt calcem, & lapides.

In 1. ad Nicom. cap. 1. et 2. & in vi. cap. 7. & 8. — *Locus Athenæi.*

Nec dominis ſerui. Sic etiam Athenæus in vi. libro Cœnarum: vbi multa ex antiquis comœdiarum poetis carmina deſcribit de aureo ſeculo, & de fortunatis quibuſdam regionibus, in quibus omnia tam inanima, quàm animata iuſsis hominum obtemperabant, ijsque præſtò erant & ad cibum, & ad alias commoditates, atque voluptates. Hæc vtrum nobis affuiſſent in ſtatu innocentiæ, ſi protoplaſtus non peccaſſet, quæritur à Theologis noſtris: de qua re alibi.

R Textus

Textus XL. & XLI.

Seruum eſſe inſtrumentum actiuum non effectiuum (qua rè diſtet ab ijs, quæ ſimpliciter vulgus hominum inſtrumenta appellat) duabus rationibus oſtenditur.

Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα &c.

SCHOLIVM.

Operationum, artiũ, inſtrumentorum, & ob hęc mentis, ac rerum per contẽplatiuũ, actiuũ & effectiuum diſtributio.

OPERATIONES, artes, inſtrumenta (latè ſumptis his vocabulis, ſed tamen vt ad homines pertinent: nam brutorum animalium, plantarum, inanimarum rerum, & diuinarum ſubſtantiarum aliæ agendi rationes ſunt) duabus ſummis differentijs, quæ ſunt contemplatiuum, & actiuum, græcè θεωρητικὸν, καὶ πρακτικὸν, ſumpto etiam latè hoc nomine actiuum, in duo prima genera diuiduntur. Horum duorum generum tria potiſsimùm diſcrimina varijs in locis traduntur ab Ariſtotele. Vnum ex principijs rerum obiectarum, ad quas iſtæ artes, operationes, inſtrumenta referuntur, ponitur in tex: commẽt. pri. vi. Poſtnaturalium: vt principium rerum generis contemplatiui ſit in rebus ipſis contemplandis, non in contemplante; principium rerum alterius generis, quod actiuum dicimus, non ſit in ipſis rebus agendis, ſed in agente. hoc eſt, quum duæ omnino ſint cauſæ efficientes per ſe ex ij. Phyſicorum tex: com. 65. & 66. natura, quæ eſt intimum, & mens, quæ eſt externũ principium, & cauſa eius, quod efficitur; res contemplandas natura facit; res agendas mens. quamobrem, vt ex huiuſmodi pendent principijs, illę aliter ſe habere non poſſunt; iſtæ poſſunt, & ſunt cõtingentes cap. pri. vi. ad Nicom. Et hoc idem diſcrimen indicauit etiam Ariſtoteles in tex: com. 17. primi de Anima, vt ibi declarauimus. Alterum diſcrimen ex fine propoſuit Philoſophus in tex: com. 3. ij. Poſtnaturalium, & in 49. iij. de Anima; dicens finem contemplatiui eſſe veritatem; finem

Generis cõtemplatiui et actiui latiùs ſumpti diſtinctio.

actiui

actiui eſſe opus. Ex viribus animæ, quæ artibus ſubijciuntur, & ſunt cauſæ operationum, & vtuntur inſtrumẽtis vnà cum corpore, ſignificauit tertium diſcrimen, quom diuiſit mentem, & animam rationis compotem in actiuam, & contemplatiuam, ſiue in facultatem ſciendi, & facultatem ratiocinandi, vel cõſultandi; vt in P. ad Nicom. cap. vltimo & in vj. cap. p. & 2; & in vj. Diuinorum tex: com. p. & in iij. de Anima ſæpe, & alijs multis in locis. Iterum verò actiuum genus, ſi latè, vt ſuprà accipiatur, ideſt quatenus perfectè opponitur cõtemplatiuo, diſtribuitur in actiuum arctioris iam ſignificationis, & in effectiuum, græcè ποιητικόν. Quorum duorum nominum duplex eſt vſus apud Philoſophos. aliquando enim acriùs eſſentiales, & maximè proprias introſpicientes differentias, quas veri fines, cauſæque efficientes, quæ finibus diriguntur, ſuggerunt; preſsè, propriéq; vtroque nomine vtuntur; aliquando, ad vulgarem quandam, & communem finium varietatem duntaxat ſpectantes, paulò fuſiùs ſumunt actiui vocabulum, paulò anguſtiùs effectiuj. Primo modo Ariſtotels in tex: com. p. vj. Poſtnaturalium, & in 22. ix. & in cap. 2. & 4. vj. ad Nicom. ait actiui generis principium, & cauſam efficientem eſſe electionem, græcè προαίρεσιν; effectiui mentem, aut artem, aut potentiam. Et in P. & in vj. lib. ad Nicom. vtrobique cap. p. & 2. ſed apertè in 2. vj. finem generis actiuj eſſe ſummum omnium, & ſimpliciter finem, & bonum, quod humanũ, & ciuile, & actiuum bonum nuncupari ſolet, eſtque tandẽ locis citatis, & cap. 7. P. opus, ſeu munus hominis, ſiue humanæ, ſiue rationalis vitæ ex prudentia: finem effectiui eſſe bonum, & finem ſpecialem, nõ generalẽ, nec ſimpliciter, ſed ad aliquid; tametſi non vt refertur ad illud, ſed per ſe ſit finis effectiui. Exempli cauſa lignarius faber finem habet ſedile, aut lecticam facere, quę bona ſpecialia, & fines quidam ſunt, ac nihilominus per ſe fines fabri lignarij; non tamen per ſe ſimpliciter fines, ſed ad aliud, ideſt ad vitæ cõmoditatem, quæ eſt pars beatæ vitę. Vt cõtineat quidem hoc modo, & ſignificatu genus actiuum, quod alijs nominibus latè ſumptis morale etiam, & ciuile di-

[*Actiui preſſius ſumpti et effectiui generis diſtinctio.*]

[*Vnꝰ modus diſtinguẽdi hæc genera effectiui & actiui preſſius ſumpti.*]

citur quicq̃d ad actiones humanas, quę ꝓpriè humanę, ac ciuiles actiones nominãtur; quicquid ad vitia, & virtutes, ad felicitatem, & miseriã actiuam, ad inſtrumẽta, ac cætera oĩa; quæ eò referuntur, & vt referũtur, pertinet; in ſumma quęcunque quouis modo conſyderant tres diſciplinæ, mores, & ſocietates, & conſuetudines hominum expẽdentes, Ethice, Politice, Oeconomice: effectiuum verò contineat quicquid eſt artium, quę propriè artes dicuntur, ſiue actione finiãtur, ſiue poſt actionẽ opus relinquant, & artificia, artificioſasq; operationes oẽs, quanquam perfectæ artes nõ eſſent. Altero modo Galenus in lib. ad Thraſybulum, Quintilianus in ij. Oratoriarũ inſtitutionum, Alexãder in vj. Poſtnaturalium, Gręcus Interpres in vj. ad Nicom, & multi alij ſic ſeiungunt actiuum ab effectiuo, vt actiuum ſit, vbi finis conſummatur actione, nihilq; poſt actionẽ operis ſupereſt, quemadmodũ in ſaltatione, & in cantu: ſit verò effectiuum, vbicunq; opus actionẽ ſequitur, quod ceſſante ea maneat, poſsitq; demonſtrari, veluti in ſtructura ędium, & in medicina, quarũ altera domum, altera ſanitatẽ præſtat. Et hoc quidẽ poſteriori modo actiuũ magis dilatatum; quàm vera eius ratio priori modo explicata patiatur; occupat partẽ effectiuj, quaſdam artes, & munera, & inſtrumenta artium, quæ propriè artes nominantur, complexum: quorum quidẽ inſtrumentorum, & munerum, & artium non finis ſummũ bonum, non principium electio, ſed quoddam bonum, & habitus mẽtis vera cum ratione effectiuus finis, & principiũ ſunt. Artes .n. oẽs, etiã muſica & ſaltatoria, & quaſcunq; alias hęc ſentẽtia actiuas vocat, ſunt verè habitus effectiui ex 4. cap. vj. ad Nicõ. nam ſi habitus effectiui, & artes nõ eſſent; quales tandem eſſent habitus, & ad quod genus reuocarentur? num ad prudentiam? num ad intelligẽtiam? num ad ſcientiam? num ad ſapiẽtiam? Non ſuffragãtur huic ſentẽtię tria illa loca ex 2. & 5. cap. vj. ad Nicom. & ex tex:com. 16. ix. Poſtnaturaliũ, ob quę multi Peripatetici eam ſequuntur. Scribitur in duobus primis, finem effectionis ſemper eſſe rem ab effectione diuerſam, finẽ actionis nõ eſſe ſemper diuerſum ab actione.

Alter modus diſtinguendi eadẽ genera.

Anteponitur prior modus.

eſſe

eſſe enim bene agere, ac felicitatem ipſam ſibi finem. Et in tertio ſcribitur, vltimum, quod fiat in quibuſdam, eſſe ipſum vſum, & actum potentiæ, nec quicquam aliud operis in illis fieri præter vſum, & actum, verbi gratia in aſpectu; in quibuſdam aliud fieri opus præter actum, & vſum, quemadmodum in ædium extructione. Verùm quod ait Ariſtoteles in 2. & in 5. capite vj. ad Nicomachum eſt planè illud, quod nos paulo antè dicebamus: nimirum in genere effectiuo finem ſemper eſſe bonum, & finem nõ generalem, & ſimpliciter, ſed ſpecialem, & qui in vlteriorem finem, ac bonum dirigatur: quanquam non vt dirigitur in vlteriorem, ſed per ſe eſt finis effectiui. In ix. autem Poſtnaturalium loquitur non de actiuo, & effectiuo, quandò ne hæc quidem vocabula nominet, πράξις, καὶ ποίησις: ſed de àctibus, ſeu operationibus, & operibus (περὶ τῶν ἐνεργειῶν, καὶ ἔργων) efficientium potentiarum; diſtinguens actus huiuſmodi, quòd quidam ſint vſus ipſarum potentiarum tantùm, & actus ſolitarij, nihil generantes, quorum ſubiectum, in quo hæreāt neceſſariò ſit illa eadem res, à qua proficiſcuntur; quidam ſint actus, quos ſequatur nouum opus in materia externa, in qua & ipſi hac de cauſa inſunt ex neceſsitate. Cæterùm iſthæc nos copioſius perſequuti aliâs ſumus, præſertim in præfatione lib. ad Nicom. & in principio vj. Poſtnaturalium. Vnde etiam hæc pauca deprompſimus. Hìc igitur, quom ſeruum, & omnino quicquid in bonis habetur, eſſe inſtrumentum actiuum Philoſophus oſtendit, vox actiuum accipienda eſt primo modo, ideſt preſſè, ac propriè pro eo, quod ad vitam humanam, ſeu rationalem ex prudentiæ habitu dirigitur. Et hoc quidem præter ea, quæ hactenus diximus, patefaceret ſecundus horum duorum textuum; niſi ratio primi accerſere ſecundam ſentẽtiam videretur, quod tamen verum non eſſe, & priori ſententiæ illam ipſam rationem nihil obſiſtere declarabo.

Actiui nomen hoc ĩ loco, quũ dicitur inſtrumentum actiuum, quid.

ARGVMENTVM. TEXT. XL.

Prima ratio oſtendens ſeruum eſſe inſtrumentum actiuum, non factiuum; & hac re diſtare ab iis, quæ vulgus hominum inſtrumenta appellat. Locus à genere: nam τὸ κτῆμα, cuius ſpecies eſt ſeruus, inſtrumentum eſt actiuum, non factiuum. hoc autem quibuſdam finibus iſtorum generum, actiui, & factiui, differentiaque eiuſmodi finium confirmatur. atque hæc finium differentia in vtriſque ſubiectis, generalibus, & ſpecialibus, id eſt in actiuo, factiuoq; genere inſtrumentorum, inſtrumentiſque artium, & τοῖς κτήμασι item confirmatur, declaraturque expoſitione, ſiue exemplis.

Textus xl. [a] Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα ὄργανα, ποιητικὰ ὄργανά ἐστι· [b] τὸ δὲ κτῆμα, πρακτικόν. [c] ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς κερκίδος ἕτερόν τι γίνεται παρὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς· [d] ἀπὸ δὲ τῆς ἐσθῆτος, καὶ τῆς κλίνης ἡ χρῆσις μόνον.

[a] Quæ quidem igitur inſtrumenta dicũtur, effectiua inſtrumenta ſunt: [b] id autem, quod eſt in bonis, eſt actiuum. [c] à pectine enim aliud quippiam exiſtit præter vſum ipſius: [d] à veſte & lecto vſus tantùm. *a. b. Elicitur diuiſio inſtrumentorum in duo genera. c. d Elicitur differentia finiũ effectiuorum & actiuorum inſtrumentorũ, atq; per eã differẽtiam definitio vtriuſque generis.*

EXPLANATIO.

a. Qvanqvam ſeruus eſt inſtrumentum, & inſtrumentum quidem ante inſtrumenta, vt antea eſt demonſtratum; non tamen eſt eiuſdem modi, cuius ſunt ea, [a] quæ vulgò inſtrumenta appellantur; neç tam propriè inſtrumentum dicitur, quàm illa. Vulgò inſtrumenta appellantur inſtrumenta artium, non à natura procreata, ſed excogitata, & effecta à nobis in vim, & formam inſtrumenti: quæ forma inſtrumenti eſt, vt vſum præbeat potiùs, quàm fructum, id eſt vt ſit vtile, & conducat ad rem aliam primò, & per ſe. Omnino enim inſtrumentum communi ratione eſt id, quo aliquis vtitur ad aliud quidpiam efficiendum, aut agendum, aut adipiſcendum. quocirca medium eſt ſemper inter efficiens & finem, & alio vocabulo vtile noncupatur. Primùm igitur artium inſtrumentis, vt pectini, & plectro, nomen hoc inſtrumenti multitudo hominum impoſuit; quoniam & illa, & qui illis vterentur, & res, quas facerent, multum inter ſe diuerſa ſub ſenſum veniebant; cernebanturq; diſtinctè textor, pecten, tela; citharista, plectrum, ſonus: conſpicuũ erat ſumi ex illis non fructum, ſed vſum tantùm ad res eas, ad quas dirigerentur; fructum verò ex ijs ipſis rebus, vel ex alijs, in quas ipſæ tenderent. neque enim plectro, citharaue, ſed ſono; non pectine, ſed tela fruimur: illis vtimur duntaxat; & præter vſum, per ſe nihil præſtant, niſi fortè ornatum; quod eſt commune omnium rerum, vt res ſunt, non vt inſtrumenta. Ab his inſtrumentis artium paulatim traductum fuit vocabulum ad naturę inſtrumenta, ad genitales corporis partes, quarum opus eſſet apertiſſimum, cęteraque membra officialia. Deinde ad res eas quæ conducerent naturâ ſua muneribus virtutum,

a. quæ inſtrumenta dicuntur.

Inſtrumenti vocabulũ quib⁹ primũ quibus deinceps attributũ, & quibus magis, quibus minus propriè.

Inſtrumentũ communi ratione quid.

Inſtrumenta artium.

Inſtrumenta naturæ

Inſtrumenta actionum humanarum.

tutum, cunctiſq; humanis actionibus, quæ propriè ſic nominantur. Tandem generaliter dictum eſt inſtrumentum, quicquid quocunque modo idoneum eſſet ad ſubſidium, & opem aliquam afferendam operationi, aut præter hanc operi cuipiam. operationē nunc interpretor τὴν ἐνέργειαν, aliâs actum; opus τὸ ἔργον. Ita etiam ſcientię, & ſapientię, & contemplationis inſtrumenta ſunt nominata. Ad ſummam ergo inſtrumenta in duo genera diuidūtur. nam alia effectiua ſunt, [c] vſu ſuo, quæ ſua actio eſt, aliud quidpiam in exteriori, & corporea materia generantia: ſicut de pectine, plectroque diximus; quorum ille telam, hoc ſonum gignit, vſu ſuo proprio vterque; qui vſus in vtroque eſt motio, & ictus certi cuiuſdam modi; illius ad fila, quæ ſubtegmen, & ſtamina vocant; huius ad citharam, & aerem. Alia ſunt actiua inſtrumenta; [d] à quibus porrho nihil habetur, niſi vſus tantùm: ſed hic vſus eſt fructus quidam: quamobrem perfectior eſt ſuperiori. Vt lectus, & veſtis quid nobis præſtant? ſane vſum tantùm ſuum: & hic vſus eſt fructus aut commoditatis, aut iucunditatis, quem ex illis ad vitam capimus; altera tegentes, exornanteſq; corpora noſtra; in altero cubantes, morbi, laſſitudinis, ſomni causâ. Et hanc quidem diuiſionem nullum effugere inſtrumentorum poteſt. quodcunque enim fuerit, ex eo neceſſe eſt aut vſus tantùm exiſtat; aut præter vſum res quędam alia, certum nomen, certamq; definitionem habens. [a] In primo genere rem aliam præſtante pręter vſum, ſunt omnia inſtrumenta artium effectiuarum, quæ, vulgò, & primùm inſtrumenta appellata, alijs nomen dederunt: fortaſſe etiam quædam inſtrumenta naturalia, potiſſimum quæ animæ vegetalis. [b] In ſecundo genere eſt cum cæteris ſeruus. At ſic eſt ſeruus in ſecundo genere, quòd quum vſum ſui tantùm præbeat, ſi finem ſpectemus; ad actiones humanas conducit, ad virtutum munia, ad felicitatem ciuilem. Quæcunque enim opera facit; nam certè frequenter facit, & quæ poſt actionem etiam reliquantur; hûc tendunt omnia. &, ſi contemplationi interdum vtilis videtur, vel quibuſdam artibus; illud euenit ob actiuam vitam, quæ eſt baſis, & fundamentum contemplatiuæ; hoc, quia ſeruis abutamur nonnunquam pro opificibus, & miniſtris. Seruus itaque eſt actiuum inſtrumentum; & propriè actiuum, ideſt actionum humanarum, ſeu ad vitam, & felicitatem actiuam. Sed hoc poſtea in textu proximè ſequenti. In præſentia verò oſtenditur eſſe ſimpliciter actiuum: quod eſt præſtari ab eo vſum tantùm, & præterea nihil: atque hac re quidē differre ab artium inſtrumentis, quæ ſunt factiua, quorum vſum res alia diuerſi generis ſequitur in materia externa; ſicut ſubula, quom ea vtimur, calceū; acus veſtem facit. Oſtendit id Philoſophus, nempe ſeruum eſſe inſtrumētum hoc modo ſimpliciter actiuum, per locum à genere. nam [a] quemadmodum quæ vulgò inſtrumenta dicuntur, ideſt artium inſtrumēta ſunt inſtrumenta effectiua; [b] ita κτήματα, ideſt res ſingulæ, quæ ſunt in bonis, actiua ſunt: continetur autem genere rerum, quæ ſunt in bonis, ipſe ſeruus, vt conſtitutum eſt ſuprà: ergo ſeruus actiuum, nō effectiuum inſtrumentum eſt; hacq; re diſtat ab artium inſtrumentis. [c] Maior firmatur loco à quibuſdā finibus (ſi modò dicēdi ſunt fines, & nō effecta) actiuorum, effectiuorumq; inſtrumētorum: ex quib⁹ finibus quaſi definitur vtrunq; genus hoc modo: Effectiua inſtrumēta ſunt ea, à quibus aliud quippiā efficitur præter vſum ipſorum: Actiua ſunt illa, à quibus vſus tantùm habetur. ſed inſtrumenta artium efficiunt, & præſtant aliud quippiam præter vſum:

τὰ

Inſtrumenta in vniuerſum.

Inſtrumenta contemplationis.

Inſtrumentorū genera duo actiuum, & factiuum.

Seruus quomodo actiuum inſtrumentum.

Syllogiſm⁹ huius textus oſtē dens ſeruū eſſe inſtrumentum actiuum ſumpto paulo latiùs actiui vocabulo.

Proſyllogiſm⁹ oſtendēs maiorē ſyllogiſmi, ideſt artiū inſtrumentā eſſe inſtrumenta effectiua. τὰ κτήματα verò actiua.

text: 36. 37. 38. c. d.

Fines, ſiue effecta, & definitiones quædā actiuor. m effectiuorumq; inſtrumētorū.

Cõfirmantur, illuſtranturq́; exemplis ambæ propoſitiones proſyllogiſmi de differentia finium actiui atq; effectiui inſtrumẽti in ſubiectis generalibus,& ſpecialibus.

τὰ κτήματα, ideſt quæ ſunt in bonis, præſtant vſum tãtùm: ergo illa effectiua, hæc actiua inſtrumenta ſunt. Huius autem ij. ſyllogiſmi tam maior, quàm minor, ideſt tam fines actiuorum, effectiuorumq; inſtrumẽtorum ſic differre, ſicut dictum fuit, quàm congruere eoſdem, vnum in inſtrumenta artium, alterum in ea, quæ ſunt in bonis, ideſt ἐις τὰ κτήματα; confirmatur, & declaratur exemplis. Pro effectiuo quidem, & inſtrumento artium, pectinis; pro actiuo verò, & re, quæ eſt in bonis, lecti, & veſtimenti exempla afferuntur.

Partes textus.

Partes textus duæ. Prima (a b) diuidit inſtrumenta in duo genera, in vno reponens ea quæ vocantur inſtrumenta; in altero τὰ κτήματα, & ſeruos. Secunda (c d) confirmat diuiſionem, & collocationem differentia finis vtriuſque generis, & exemplis.

S C H O L I A.

Quæ primò, & propriè, & maximè dicantur inſtrumenta.

Quæ inſtrumenta dicuntur. Hæc diximus eſſe inſtrumenta artium; cauſasq; explicauimus, cur primò, & propriè, & maximè nuncupentur inſtrumenta. Præ omnibus autem κατ' ἐξοχὴν organi, atque inſtrumenti vocabulo non ſolum græcè, & latinè, ſed etiam noſtro hoc Italico idiomate, fortaſſe & quibuſdam alijs inſtrumenta muſica ſignificantur tum omnia, tum præcipuè quædam, quę aut maiora ſunt, aut videntur excellentiora. Non poſſunt itaque hæc muſica inſtrumenta actiua eſſe: ſi illa quidem, quæ vulgo appellantur inſtrumenta, effectiua ſunt. Et tamẽ nihil relinquitur operis poſt actionem muſicorum inſtrumentorum: niſi opus dicas animi affectũ, generatum aliquãdo ab harmonia, & poſt eam ad aliquod tẽpus perdurantem. ſed tale opus non intelligunt ſecundę ſententię auctores, vt diximus ſuprà, quom eo diſtinguũt effectiuũ ab actiuo genere, quia in hoc nihil, in illo aliquid operis relinquatur ceſſante actione. Hæc igitur diſtinctio actiui, & effectiui, quam tradit in hoc textu Philoſophus eſt diuerſa ab illa, vt ibi admonui. Vocãtur inſtrumenta artiũ propriè, & primò inſtrumenta, & hac de cauſa etiam ſimpliciter: cætera non ſimpliciter, ſed ex additamento, inſtrumenta naturæ, inſtrumenta actionis, inſtrumenta contemplationis. vt oculus non dicitur ſimpliciter inſtrumentum, ſed inſtrumentum videndi; diuitiæ inſtrumentum liberalitatis; demonſtratio inſtrumentum ſcientiæ.

Muſica inſtrumenta. Differẽtia inſtrumẽtorum actiuorum & effectiuorum, quia hæc aliquid, illa nihil relinquãt poſt actionem nõ eſt ea, quæ traditur hoc in loco.

In Scholio antecedenti.

Inſtrumenta artiũ vocãtur ſimpliciter inſtrumenta, cætera ex additamento.

Tres dubitationes quomodo ſeruus actiuum, & propriè actiuum inſtrumẽtum.

Id autem, quod eſt in bonis, eſt actiuum. Sed ſeruus eſt vna ſpecies eorum, quæ ſunt in bonis. De ſeruo autem quî dici poſsit actiuum, & propriè actiuum inſtrumentum; tres dubitationes propoſitæ ſunt, & ſolutæ à nobis in explanatione: vna, quia multa opera facit; nec ſolum vſum præſtat, vt lectus, & tunica: altera, quia contemplatiuæ vitæ; tertia, quia quibuſdam artibus vtilis videatur.

Quæ, & qualis, & quibus nixa differentijs ſit diſtinctio actiuorũ effectiuorũq; inſtrumentorum, quæ hoc in loco traditur.

A pectine enim aliud quid exiſtit &c. Hęc diſtinctio actiuorum, & effectiuorum inſtrumentorum in hoc conſiſtit, quòd ab actiuis vſum tantùm habemus; ab effectiuis pręter vſum aliquid aliud, quod per vſum gignitur in exteriori, & corporea materia, ſiue id maneat, ſiue non maneat poſt vſum. Duabus igitur ad ſummum differentiis diſtat inſtrumentum effectiuum ab actiuo: vna, quia gignitur, & habetur ab eo aliquid aliud vltra vſum: altera, quia hoc, quod gignitur præter vſum, gignitur in materia exteriori, & corporea. Atque hęc quidem ſecunda differentia eſt neceſſaria ob inſtrumenta quædam actiua tum actionis, tum contemplationis: quorum commune eſt cum effectiuis, vt præſtent aliquid præter opus: ſed hoc, quod præſtant, non gignitur in exteriori, & corporali materia. Exempli cauſa ciuilis Philoſophus oratione, tanquam inſtrumento vtens, purgat, excolitque animos ſuorum ciuium. Pręſtatur ergo aliquid ab oratione tunc præter vſum; nempe virtus, quam in animam Philoſophus oratione ſic inducit, ſicut pharmacis inducit medicus in corpora ſanitatem: ſed efficitur ſanitas in corpore, quod vera materia eſt: exiſtit virtus in anima,

quæ

quæ non eſt, nec dicitur materia, niſi ſimilitudine. Eodem modo vtimur phantaſmatis, & organo phantaſmatum, imaginationiſque ad contemplandum: vnde exiſtũt in mente noſtra ſcientia, & contemplatio. Prima autem differentia excluduntur cętera actiua inſtrumenta, à quibus nihil habetur, niſi vſus tantùm. Quòd ſi ad has duas differentias tertiam illam adderemus, quam potiſſimum conſyderant Galenus, Quintilianus, & alij, qui cum illis conſentiunt; nempe effectiuorum remanere opus, quod vſu, & actione efficitur, poſt ipſum vſum; multa inſtrumenta artium, quæ ſunt effectiuá, & vulgò, ſimpliciterque vocantur inſtrumenta, vt pauloantè dicebamus, non amplius in effectiuo, ſed in actiuo genere continerentur. Nec verò inter opus, & operationem, ideſt inter ἐνέργειαν & ἔργον eſt illud diſcrimen, quod ipſi putant; quaſi opus ſit id, quod maneat etiam ſine præſentia efficientis; operatio non maneat, ſed fluat continenter ab efficiente: nec iſtud voluit Ariſtoteles in primo cap. primi ad Nicom. At diſtant quòd operationem formâ & vi ſuâ proximè efficiens producit: opus naſcitur ex operatione, & interdum manet, interdum non manet ſine ea. Exempli cauſa manent ædes, quæ ex ædificatione exiſtunt: non manet ſonus, qui exiſtit ex pulſu fidium. Aliquando etiam opus capitur latiùs, & continet operationem: vt in tex: com. 16 ix. Poſtnaturalium ſcribit Ariſtoteles τὴν ἐνέργειαν εἶναι τὸ ἔργον, ideſt operationem eſſe opus; & ab opere hac de cauſa nominatam operationem eſſe. Sed de his ſatis. Diuerſam itaque omnino hanc diſtinctionem actiui, effectiuique, quæ hoc in loco affertur, à diſtinctione Galeni & Quintiliani, atq; ea multo firmiorem eſſe puto: infirmiorem tamen alia, quam à veris finibus, veriſque cauſis efficientibus ductam eſſe in libris Poſtnaturalium, & ad Nicomachum, ſuprà annotaui. Huius enim loci diſtinctio finibus quibuſdam accidentariis, vel potius effectis rebus, terminiſque, quàm finibus, nititur. quod non ſolet facere Ariſtoteles, intima, & eſſentialia ſemper inquirens, vnde differentias accipiat; generaque, ac ſpecies diſtinguat ſuas.

Contra diſtinguẽtes actiuũ et effectiuum, quòd hic aliquid, ibi nihil relinquat poſt actionem. Operis et operationis, ideſt ἔργου καὶ ἐνεργείας differentia.

In Scholio cõmuni horum duorum textuum.

Præter vſum ipſius. Conuenientiſsimum, & maximè idoneum rei, de qua Philoſophus loquitur, eſt hoc vocabulum, vſus. Sicut enim rerum ſubſiſtẽtium, quas ſuppoſita appellant, propriæ ſunt actiones: ſic inſtrumẽti vſus eſt proprius: atque hic eſt propria eius actio: nam tunc agit inſtrumentum, eſtque inſtrumentum perfectè, quom eo quis vtitur. Etiam in tex: com. 16. ix. Poſtnaturalium vſum dixit Ariſtoteles pro actione, de viribus verba faciens. Cur? Interpretes non explicarunt. at eadem eſt cauſa. nam vis, & poteſtas efficiens inſtrumento eſt ſimilis, & quaſi inſtrumentum quoddam. non enim ipſa, ſed res ſubſiſtens, cuius ipſa eſt poteſtas, eſt id, quod verè, propriéque agit, vtens poteſtate, & agens per poteſtatem, quam in ſe habet, tanquam per inſtrumentum. quapropter actio de re ſubſiſtente propriè dicetur; de poteſtate vſus; tametſi de hac etiam dicitur propriè actio alia ratione. ſed hæc alibi vberiùs.

Vſus vera, et ſolũ propriũ de inſtrumento, ut actionis de re ſubſiſtente: vtriuſq; de facultate. Locus è ix. Poſtnaturalium.

Vſus tantùm. Finis bonorum, & eorum omnium, quæ in bonis habentur, ideſt τῆς κτήσεως, καὶ τῶν κτημάτων eſt vſus. Inanes ergo, nec veræ facultates. & diuitiæ: inanis, nec vera earum poſſeſsio, & dominium, ſi iis nunquam vtamur. proprio .n. carent fine, ſine quo nõ eſſent diuitię. & rectè vulgò dicitur, auaros non poſsidere, ſed poſsideri à diuitiis ſuis.

Diuitiæ, quarũ nõ eſt vſus, inanes ſunt, et inanis poſſeſſio earum.

ARGVMENTVM. TEXT: XLI.

Secunda ratio oſtendens ſeruum eſſe inſtrumentum actiuum, non effectiuum; & hac re diſtare ab ijs, quæ vulgus hominum inſtrumenta appellat. Locus à fine: nam vita, cuius inſtrumentum eſt, & in quam ſeruus, generaliterque vnumquodque τῶν κτημάτων, dirigitur; eſt actio: actio autem, & effectio, cuius effectionis inſtrumenta ſunt illa, quæ vocari vulgò inſtrumenta dictum fuit in textu antecedenti; differunt inter ſe ſpecie, ideſt forma, & quiditate.

Text. xlj. [a] Ἔτι δ᾽ ἐπεὶ διαφέρει ἡ ποίησις εἴδει, καὶ ἡ πρᾶξις. [b] δέονται δὲ ἀμφότεραι ὀργάνων: [c] ἀνάγκη καὶ ταῦτα τὴν αὐτὴν ἔχειν διαφοράν: [d] ὁ δὲ βίος, πρᾶξις, οὐ ποίησίς ἐστι: [e] διὸ καὶ ὁ δοῦλος, ὑπηρέτης τῶν πρὸς τὴν πρᾶξιν.

[a] Prӕterea, quoniam differunt ſpecie effectio, & actio; [b] & vtraque indiget inſtrumẽtis: [c] neceſſe eſt hæc etiam eandem differentiam habere: [d] vita autem actio eſt, non effectio: [e] quapropter & ſeruus miniſter eſt eorum, quæ ad actionem pertinent.

a. b. c. Elicitur: Res, quarum ſunt inſtrumenta, ſi ipſæ inter ſe differant, & earum inſtrumẽta inter ſe differre. d. e. Elicitur. Seruũ eſſe inſtrumentũ ad vitam.

EXPLANATIO.

Inſtrumenta differũt inter ſe pro differentia operationum.

Ratio, & vis inſtrumenti, quemadmodum ſępe admonuimus, conſiſtit in vſu. dirigitur autem vſus, tanquam in finem ſuum, omnino in aliquam eius, quod inſtrumento vtitur, operationem: ſic, vt dixi, in pręſentia ἐνέργειαν interpretor. quę operatio aliquando quidem cõiuncta eſt cum vſu, & ex eo naſcitur; vt vſu medicamẽti gignit medicus ſanitatem, & vſu ſecuris faber lignarius ſedile: aliquando eſt ab vſu diſiuncta; nec exiſtit per eum, licet non exiſtat ſine eo. Verbi gratia niſi cibaria, & veſtitum, & habitationem haberemus; non agendi ex virtutibus, nõ contemplationi vacandi facultas nobis daretur: nec tamen per ædium, aut veſtium, aut cibariorum huiuſmodi vſum contemplamur, agimus'ue ex virtutibus. Sequitur itaque, quoniam vſus inſtrumenti pendet ex operatione, tanquam ex fine ſuo proprio; atq; idem vſus vim & rationem inſtrumenti continet; vt pro differentia operationum differant inter ſe inſtrumenta ipſa. Porrho autem, ſemota nunc contemplatione, quæ maiores, excellentioresq́ue nos nobis ipſis, ac cœleſtes ciues reddit: operationes propriè humanæ, quę ab homine, quatenus homo eſt, proficiſcuntur, duplices ſunt; aliæ actionis; alię effectionis vocabulo nuncupatę. Et eſt hęc duplicitas eſſentialis, & quiditatiua. nam quemadmodum varia actioni, effectioniq; vocabula fuerunt tributa; ita ipſę variæ, ac differentes * ſpecies, & formæ ſunt: ſi hoc nomine vti licet in rebus ſimplicibus ad rationes, & quiditates, & eſſentias, quibus illæ inter ſe, & ab alijs diſtinguuntur, ſignificandas. Differre autem operationes iſtas humanas in actionem, effectionemq́; diſtributas, quom propriè, ex oppoſituque hęc vocabula accipiuntur, forma, & ſpecie, & eſſentia, & quiditate, & ratione; planè liquet. Siquidem, vt ſuprà declarauimus, ex Ariſtotelis doctrina actio, & effectio diuerſa

Actionũ propriè humanarum in actiones et effectiones diſtributio.

Actiones & effectiones differunt inter ſe ſpecie, hoc eſt ratione, & quiditate: id eſt eſſe eas ſpecies, vel etiam genera differentia.

a. quoniã etc. c. neceſſe eſt &c.

a.

** ſpecie.*

diuerſa principia, diuerſos fines, diuerſasq́; res ſubiectas habent: quorum trium vnumquodque, vbi eſt diuerſum, reddit operationes ſpecie hoc eſt ratione & quiditate differentes. Erat actionis principiũ electio, finis, ſummum bonum, & felicitas ciuilis ſeu actiuæ vitę: res ſubiectæ, vitia, virtutes, mores, conſuetudines, ſocietates hominum. At effectionis principia erant mens, & ars, & poteſtas quædam, ſuo vnaquæque modo: fines, formæ artificioſæ, quę certi quidam, ac ſpeciales fines, bonaq́; erant; & quanquam ad generale, ſummumque bonum, & finem dirigerentur, non tamen vt eò dirigebantur, ſed per ſe erant fines effectionis: tandem res ſubiectæ, eædem, quæ artibus ſubijciuntur. Ex quibus colligeret aliquis rationem vtriuſq; in hunc modum: Actio eſt operatio ex electione in conſuetudinibus & ſocietatibus hominum ad vitæ ciuilis felicitatem: effectio eſt operatio ex mente, & arte, vel poteſtate alia pari, ad formam ſimilem ei, quam mens ipſa concepit, inducẽdam in certum genus materiæ, quod ſubijcitur eiuſmodi arti. Diſtant igitur prorſus ſpecie, quiditateq; actio, & effectio: quod eſt eſſe eas, ſpecies, vel etiam genera differẽtia; ſpecies, quia vno comprehenduntur genere, quod eſt operatio; genera, quia in alias & ipſę de integro ſcinduntur ſpecies.

Actionis principium, finis, res ſubiecta.
Effectionis principium, finis, res ſubiecta.
Definitio actionis.
Definitio effectionis.

b. [b] Et quoniam vtraque harum, ſeu ſpecies ſit, ſeu genus, quò probe fiat, eget non ſolum viribus, partibusq́; coniunctis primi operantis, ſed etiã adminiculis quibuſdam, & veluti partibus

c. ſeparatis, quæ ipſa ſunt inſtrumẽta: [c] neceſſe eſt ob ea, quę initiò diximus, differre inſtrumẽta hæc, ſuarum operationũ in modum, ſpecie, & quiditate (ita vt ſint ſpecies & genera inſtrumentorũ differentia, quæ actionis ſunt, & quæ ſunt effectionis, quorum illa actiua, hæc effectiua Philoſophus nominauit) nec altera alteris miſceri. Sunt verò inſtrumenta effectionis, & effectiua illa, quæ vulgò dicũtur inſtrumenta, ideſt inſtrumenta artium, vt in ſuperiori textu cõſtitutum fuit: ſunt actionis, & actiua ſeruus, & τὰ κτήματα omnia. Ergo ſeruus, & τὰ κτήματα omnia ſunt inſtrumenta ſpecie, & genere differentia ab ijs, quæ vulgò dicũtur inſtrumenta, & ſunt inſtrumenta artium: quoniam ipſa actiua ſunt, & actionis; illa effectiua, & effectionis; quæ quidem ſunt ſpecies, vel etiam genera diuerſa inſtrumentorum.

Inſtrumenta actionũ & inſtrumenta effectionum differre inter ſe ſpecie & quiditate.

Seruum & τὰ κτήματα omnia eſſe inſtrumẽta differẽtia ſpecie, vel etiam genere ab ijs, quæ vulgò inſtrumẽta nominantur, ideſt ab artium inſtrumentis.

d. [d] At eſſe ſeruum, & omnia κτήματα inſtrumenta actionis, actiuaque, quum in antecedenti textu fuerit demõſtratum, ſumpta voce actiui paulò latiùs; hic, eâdem voce propriè ſumpta, iterum demõſtratur ad hunc modum. Vita, de qua nobis ſermo eſt, quæ in conſuetudine, & ſocietate hominum degitur, eſt * actio, non effectio, ideſt eſt πρᾶξις, latinè actio propriè dicta, non ποίησις. Eſt quidem omnis vita ἐνέργεια, hoc eſt operatio, ex multis Ariſtotelis locis, præſertim ex principio ij. de Anima, & ex text: com. 16. ix. Poſtnaturalium. Sed vita, de qua loquimur, nõ vegetalis, non ſenſualis, verùm animæ rationis compotis, atque huius, quum ipſa etiam ſit duplex, pars ea, quæ mores, ac cœtus humanos ſpectat, tandem quam excolit hæc diſciplina; non ſolum eſt operatio, græcè, ἐνέργεια, ſed etiam πρᾶξις, ideſt actio, quæ verè, proprieq́; dicitur, ex 7. cap. P. ad Nicom. & p. & 2. vj. & 6. 7. 8. x[i]. quanquam enim confunditur aliquãdo vſus horum vocabulorum: tamen propriè ἐνέργεια, ideſt operatio latiùs patet, continẽs prętet operationes naturales contemplationem, actionem, & effectionem: actio, ideſt πρᾶξις, eſt ſpecies illius, quæ ad mores, & ſocietates hominum pertinet. Eſt igitur huiuſmodi vita actio, quæ propriè ſic dicitur: & ſanè ſeruus, generaliterq́; κτήματα omnia inſtrumenta ſunt huiuſmodi vitæ, ex

Seruum & τὰ κτήματα omnia eſſe inſtrumẽta actiua ſumpto propriè actiui vocabulo.

Vita, quæ in ſocietate hominũ degitur, eſt actio, quæ propriè dicitur, & nullo modo effectio.

** actio eſt, nõ effectio.*

ſuperioribus textibus 36. 37. 38: [e] ergo ſeruus eſt inſtrumentum, & [*] miniſter (nam ſibi hæc duo reſpondent in artibus, vt miniſter inſtrumentum ſit animatum, & inſtrumentum miniſter inanimatus) eſt, inquam, ſeruus inſtrumentum, & miniſter non artium, ſed eorum, quæ ad actionem attinẽt, vel, ſi malis vno vocabulo, eſt actiuum verè, propriéq; inſtrumẽtum, non effectiuum. [e.] [*] *miniſter.*

Partes textus. Partes textus duæ. Prima (a b c) oſtendit actiua, & effectiua inſtrumẽta eſſe ſpecies, vel etiam genera diuerſa inſtrumentorum. Secunda (d e) probat ſeruum, & κτήματα omnia eſſe inſtrumenta actiua.

S C H O L I A.

Errores Explanator. in aſſignãda differẽtia actionis et effectionis, q hæc fiat in exteriori materia, illa maneat in operante. Locus è ix. Poſtnaturalium. Locus ille nõ eſt ad propoſitũ huius rei. Falſa eſt differentia ex ea parte quòd actionis ratio propria ſit manere in operante.

Differunt ſpecie effectio, & actio. Inaniter D. Thomas, & alij eum ſequentes, ad declarandam differentiam actionis, & effectionis transferunt hûc, quæ ſcribuntur ab Ariſtotele in 16. textu ix. Poſtnaturalium. Neque enim ibi hæ voces, πρᾶξις, ϗ ποίησις, ideſt actio, & effectio vſpiam leguntur: neque de his, aut de earum differentia quicquam omnino traditur. At quod facit Philoſophus eo in loco, eſt illud, quod nos ſuprà annotauimus. diſtinguit enim actus potentiarum, quatenus alij ſimplices ſunt, & ſolitarij; alij quaſi duplices, quia ex vſu potentiæ res alia exiſtat: ac quæ ſint ſubiecta vtriusque generis docet. Non manet præterea omnis actio in operante, vt quom reſpublica formatur, aut domus inſtituitur, aut bellica opera eduntur: neceſſe enim eſt mutationẽ conſpici in rebus externis; & non quemadmodum ſi quis aliquid intueatur, aut contempletur; ex quibus actibus, quà huiuſmodi ſunt; res exteriores nihil mutantur. Nec verò contemplatio, quæ manet in contemplante, eſt propriè πρᾶξις. Verùm hæc & alius ſunt loci, & ſatis expoſita ſuprà. *In Scholio communi horum duorũ textuũ.*

Vocabula βίος, ϗ ζωὴ.

Vita autem actio. Dicit βίον non ζωὴν, indicans de qua loquatur quòd de humana, & rationali. At in 16. ix. Poſtnaturalium, in principio ij. de Anima, & in 7. P. ad Nicomachum, quum de omni loqueretur, alterum vſurpauit vocabulum ideſt τὴν ζωὴν, ſicut & in 39. xij. Poſtnaturalium, quando non loquebatur de humana, ſed de ſuperiori quadam vita, propria mentium diuinarum.

ARGVMENTVM. TEXT. XLII.

Seruum eſſe domini nõ ſolùm ſeruum, ſed omnino, & ſimpliciter: dominum autem eſſe ſerui dominum tantùm, non etiam ſimpliciter. Locus à genere: quoniam τὸ κτῆμα, id ſcilicet, quod eſt in bonis, quod eſt genus ſerui, & ille, in cuius bonis eſt, græcè ὁ κτήσων, quem etiam dominum appellari, latè ſumpto hoc vocabulo dominus, ſuprà annotauimus, ſic ſe habeant inuicem. hoc autem oſtenditur per locum à proportione: quoniam id, quod eſt in bonis, & ille, in cuius bonis eſt, ad ſeſe inuicem ſic dicantur, & referantur, ſicut dicuntur; & referuntur inuicem ad ſeſe vnaquæq; pars, & totum ſuum: pars verò ſit omnino, non ſolùm pars ſui totius; totum ſit totum duntaxat, non omnino ſuæ partis. *In Scholio generali huius diſputationis.*

Textus xlij. [a] Τὸ δὲ κτῆμα λέγεται, ὥσπερ ϗ τὸ μόριον. [b] τό, τε γὰρ μόριον οὐ μόνον ἄλλου ἐστὶ μόριον, ἀλλὰ ϗ ὅλως ἄλλου: [c] ὁμοίως δὲ ϗ τὸ κτῆμα. [d] διὸ ὁ μὲν δεσπότης τοῦ δούλου δεσπότης μόνον, ἐκείνου δ' οὐκ ἔστιν: [e] ὁ δὲ δοῦλος οὐ μόνον δεσπότου δοῦλός ἐστιν, ἀλλὰ ϗ ὅλως ἐκείνου.

Id verò,

a. c. e. Elicitur, Id, quod eſt in bonis, ſtē ac ſeruum eſſe tanquã partē, illud reſpectu τοῦ κλήρου: & hunc reſpectu domini.
b. c. d Elicitꝰ dominum eſſe tanquam totū reſpectu ſerui. Idē infrà in text: 65. vbi ſcribit ſeruū eſſe quandam partē domini.

[a] Id verò, quod eſt in bonis, dicitur quemadmodum & pars. [b] pars enim non ſolùm alíus eſt pars, ſed & omnino alíus: [c] ſimiliter autem & id, quod eſt in bonis. [d] quocirca dominus quidem ſerui dominus ſolùm, illius autem non eſt: [e] ſeruus verò, non ſolùm domini eſt ſeruus, ſed & omnino illius.

c. d. Elicitur dominum eſſe ſpeciem τοῦ κλήρου. c. e. Elicitur ſeruum eſſe ſpeciem τοῦ κτήματος.

EXPLANATIO.

a. b. c.

Prima expoſitio huiꝰ textus ex natura rei. Alius eſſe aliquid quot, et quibus modis dicatur.

[a] Eorvm, quæ dicuntur alíus eſſe, quædam ἁπλῶς, καὶ ὅλως, ſimpliciter, & omnino, quædam κατά τι καὶ τοῦτο μόνον, ideſt quadam ex parte, & hoc ſolùm quod dicitur, ſunt alíus. Sunt ſimpliciter & omnino alíus quęcunque naturâ, ac ſubſtantiâ ſua in aliud diriguntur, ita vt ſine illo nec munus ſuum retinere, nec manere, eſſe ue prorſus poſſint: vel, ſi maneant, retineant'ue aliquo modo vllum munus, careant certè extremo, ac generali fine, in quem nata videntur. Sunt quadam ex parte, & hoc ſolùm, quod dicitur, alíus, quæ ſubſtantiam ſuam per ſe abſolutam habent, & ſine eo, cuius eſſe dicuntur, perfectiſſimè exiſtere, manere, obire munus, quod talis ſubſtantiæ proprium eſt, queunt; ſed tamen indigent eodem, cuius dicuntur, ex attributo, ſeu prædicato aliquo, quod in ipſa conuenit. Exempli cauſa Hector dicitur Priami; ex filij duntaxat prædicato; hoc eſt quia filius ſit Priami; non quia ſit omnino illius. Per ſe enim Hector ſubſtantiam abſolutam habet: huius hominis, inquam, qui non eſt Priami: manetque incolumis, & explet munus ſuum proprium ſine Priamo. At forma, quę compoſiti, & manus, quæ hominis cuiuſdam dicitur, & cætera id genus ſunt illorum, quorum dicuntur, ſimpliciter, & omnino: quoniam ſic diriguntur in ea, vt ab ijs nequeât ſeparari; vel, ſi ſeparentur, munus, & eſſentiam ſuam minimè tueantur. Non eſt hęc diuiſio relatiuorum, ſi propriè ſumatur vocabulum relatiui: nam latiùs patet eſſe alíus, quàm eſſe relatiuum propriè, vt declarauit Ariſtoteles in relationis categoria. Veruntamē, ſi fusè etiā relatiua acceperis ad ſignificanda ea omnia, quę quocunq; modo ad aliud dicuntur, ſicut accipiunt Latini, ſtatuentes duo genera relatiuorum, quorū vnum dicatur ſecundum eſſe, alterum ſecundum dici, ſiue vnum ex eſſentia, ex dictione alterum; æqualis ambitus euadent hæc duo, eſſe alíus, & referri ad aliud, ſiue eſſe relatiuum: continebitq; prior modus eorum, quæ ſunt alíus, ſecundum relatiuorum genus, quod à Latinis ex dictione, vel ſecundum dici nominatur; & poſterior primum, quod ex eſſentia, & ſecundum eſſe vocant. Non ſunt igitur hi modi propriè relatiuorum; ſed poſterior tantùm: quanquam neuter eſt ſine propriè relatiuis. quippe & manus, & forma, & reliqua, quæ ſimili ratione dicuntur, ſunt partes, vel tanquam partes: omnis autem pars, vel tanquam pars, ideſt tandem quicquid in alio continetur, quatenus hoc nuncupatur nomine, eſt propriè relatiuum ex primo genere illorū trium, quibus concluduntur propriè, & per ſe relatiua in v. lib. Poſtnaturalium: eſſentiæ enim, & rationes illorum, eius, inquam, quod cõtinetur, & partis in hoc cõſiſtunt, vt ipſa ad aliud aliquomodo ſe habeât, nēpe ad continēs, & ad totum. Proinde rerum, quibus cõtingit eſſe proprie relatiua, diuiſio

Alius eſſe, & eſſe relatiuum quomodo inter ſe habeât.

lib. v. Metaphy. tex: com. 20.

hæc erit.

Partem eſſe totius nō ſolùm partem, ſed ſimpliciter, totū eſſe partis nō ſimpliciter, ſed ſolùm totum: & qua ratione.

hæc erit. Reſumatur itaque hoc modo oratio. Rerum, de quibus dicitur eſſe propriè relatiua, quædam eiuſmodi ſunt, vt vtræque alterarum ſint κατά τι, quodam duntaxat modo, & ſecundum illa ſolùm, quę dicuntur: quędam ſunt eiuſmodi, vt quum vnę alterarum verè ſint κατά τι, & ſecundum ea, quę dicuntur tantùm; alterę ſint illarum omnino, & ſimpliciter. Primi modi ſunt cętere omnes res, quibus contingit eſſe propriè, & per ſe relatiua. Etenim qui eſt pater, eſt filij pater duntaxat, non homo filij: & qui eſt filius, ſolùm eſt filius, non etiam homo patris: & in reliquis ſimiliter. At continens, & id, quod continetur, loquor de naturalibus; habens, & id, quod habetur; partes, & totum; & alia eiuſdem formæ, vt proprietates, & accidentia cuiuſque rei; quę omnia demum ad continens, & ad id, quod continetur, reducuntur; ſunt alterius modi. nam continens quidem, ac totum dicuntur eſſe, ſuntq; ſuarum partium, & eorum, quę continentur, κατά τι, & hoc ſolum, quod dicuntur, ideſt totum, & continens, nouiſſimeq; nihil aliud, niſi relatiua: haudquaquam par tamen fit reciprocatio. Partes enim, & ea, quę continentur, non ſolùm, quatenus partes, ſunt, & continentur, ideſt non ſolùm quatenus ſunt illorum relatiua, ſed omnino, & ſimpliciter vt res etiam, ac naturę abſolutę, quibus accidit contineri, & eſſe partes; ſunt totius, & continentis ſui: quippe quia ex ſua natura, & ſubſtātia, vt res abſolutę, eò diriguntur; partes in totum; ea, quę continentur, in continens huius generis. Sic manus Socratis non ſolùm vt pars totius, & relatiuum, ſed omnino, abſoluteque, vt manus, & talis quędam ſubſtātia, eſſe Socratis dicitur; & albedo Socratis eodem modo dicitur eſſe Socratis non ſolùm vt id, quod in Socrate continetur, ſed etiam abſolutè: quum tamen Socrates vt continens tantùm, ideſt relatiuè, & κατά τι illarum eſſe dicatur. Hoc eſt igitur, quod ait Philoſophus, Partem b. non ſolùm eſſe alius partem, ſed omnino etiam alius: & ſubaudiri oportet, totum alius eſſe duntaxat totum. Quo modo autem ſe habent inuicem, & dicuntur, referunturq; pars, & totum ob id, quia vnaquęque pars non ſolùm vt pars, ſed etiam vt res abſoluta in totum dirigatur ſuum: eodē modo τὸ κτῆμα, id, quod habetur in bonis, & habens in bonis, ὁ κτώμενος, inuicem ſe habent, & dicuntur, referunturq; ob eandem cauſam; nempe quoniam τὸ κτῆμα non ſolùm ſub hac ratione, vt τὸ κτῆμα dicitur, ſed etiam vt talis res prorſus dirigatur in habentem, licet obſcuriùs, & latentiùs, quàm pars in totum. Sumus nanque nos finis omnium, vt ſcribitur in tex. com. 24. ij. Phyſici; nec modò artificialium, verumetiam naturalium, quæ in bonis haberi poſſunt, ſeu quæ ortui, & interitui ſunt obnoxia, vt exponit Scotus in q.[e] ſecunda d. 48. iv. confirmaturq; ijs, quæ ſcribit Auerroes in com. 26. eiuſdem ij. Phyſici, & in com. 37. ij. de Anima, & alijs in locis. quæ quidem naturalia propter nos à natura generata eſſe, referriq; ad nos ſimpliciter, vt plantas, vt animalia, vt res inanimas huius, & illius naturæ, & ſubſtātiæ ſuadent cum auctoritate Diuina etiam lumen, & ratio naturalis. Quanquam enim ſeparata hæc à nobis, nec in bonis habita, fungi muneribus ſuis, ſuamq; definitionem, & eſſentiam conſeruare videntur: tamē tandiu imperfecta ſunt, quandiu id, ad quod idonea, & ad quod nata ſunt, ſcilicet vt nobis deſeruiant, & in bonis habeantur, non aſſequuntur. Ob quam etiam idoneitatem, & naturam ſuam fiunt iuſtiſſimè, hoc eſt ex iure naturali primi occupantis: quod præter Philoſophos tradunt iuriſconſulti, vt in lib. 41. ff. de acquirendo rerum dominio

a. & c.

τὸ κτῆμα eſſe habentis nō ſolùm κτῆμα, ſed omnino: habentē eſſe habētem tātùm nō etiā omnino τοῦ κτήματος: & qua ratione.

Homo eſt finis omnium rerū artificialium, & naturaliū.

& in

& in ij. Inſtitutionum de rerum diuiſione. nulla enim à primo occupante iniuria infertur nec homini, nec naturæ: iuſtitiæ potius opus peragitur, atque ex naturæ quidem lege: quandò nō contra naturam, ſed ſecundum naturam eſt illarum rerum; acquiri eas nobis, & iuuare vſum vitæ noſtræ. Rideant hæc alij quantuncunque velint; percunctenturque, ecquid boni, & perfectionis boues nanciſcantur, arantes, aut plauſtra nobis trahentes? ecquid lepores, perdices'ue, quom ijs veſcimur. Nam, vt multos etiam ex neſcientibus, negantibusq; immortalitatem prętermittamus; qui maximum bonum exiſtimarunt, fortaſſe & noſtris temporibus alicubi exiſtimāt, idolis ſe mactari ſuis, & pro patriæ, ciuiumq; ſuorum ſalute mortem oppetere: certè omnibus exploratum eſt, quos beatiſſimos vulgus appellet ob hoc, quia Regibus ſeruiant ſeruitutem, ad nutum eorum viuant, & iuſſa capeſſant vel iniuſtiſſima. quod quidem ex doctrina Platonica, & Peripatetica eſt morte ipſa exitioſius. Mirantur iſthęc quidam eruditiores, ſed qui ordinis vim, atque excellentiam nunquam ſint contemplati; nunquam gradus, nexuſq; rerum, quibus alia aliam excipit, ac ſubit, vt omnes perficiantur; nec quos ludos ars, conſiliumq; hominis faciant, quom, naturā imitari cupientia, falſis imaginibus ab ea aberrant. Quamobrem minus mirum eſt quod de beſtijs dicebamus, diceturq; infrà à Philoſopho in textu 84: causâ noſtrâ generari ipſas à natura; & quaſdam earum laboribus, quaſdam etiam interitu ſuo ſecundum naturæ ordinem, & rationem vel victum, vel veſtitum, vel alias vitæ commoditates nobis ſuppeditare. Sed de his aliâs copioſiùs & apertiùs. [c] Sequitur igitur planè, τὸ κτῆμα, hoc eſt id, quod habetur in bonis, eſſe alius nō ſolum κτῆμα, ſed omnino etiam alius, nimirum habentis: at habentem eſſe habentem tantùm, quod eſt, eſſe relatiuum τοῦ κτήματος, & non omnino. [c] Huic enunciato ſi addideris, quod ſæpenumero poſitum eſt ſuprà, ſeruū ſubeſſe τῷ κτήματι, rei ſcilicet, quæ in bonis habetur, tanquam ſpeciem generi; & eodem modo dominum, ſubeſſe habenti in bonis, ideſt τῷ κτῶμενι; [d] conficies propoſitum, dominum, inquam, ſerui eſſe dominum tantùm, & relatiuum, non ſimpliciter, ideſt non rem, nec hominem ſerui; at ſeruum eſſe non ſolum ſeruum, & relatiuum domini, ſed etiam abſolute rem, & hominē illius. Imò tanto magis, quàm reliqua κτήματα, erit ſeruus omnino, & ſimpliciter domini ſui: quāto minùs, quàm reliqua, ſine eo poteſt naturam, & officium, & finem ſuum tueri. Illa enim, quoad in bonis non eſſent; perfectione, ac fine ſummo, & generali, cui naturâ ſua idonea, & ad quem nata ſunt, deſtituebantur: proprias tamen naturas ex quibus nomina, ac definitiones habent; propria quædam munera retinebant. At ſeruus, ſi à domino deſeratur, nec functionem aliquam, nec naturam hominis, quà homo eſt, ac dicitur, conſeruat. quippe natura, ac functio humana pendet ex ratione: rationem autem, ideſt aciem illam mentis, qua cernere, prouidereq; poſſumus quæ ſunt conuenientia, ipſe per ſe non videtur habere ſeruus, ſed audire tantùm, & accipere à domino, vt declarabitur infrà in textu 53. & 151. quocirca nec viuere quidem diu poteſt ſine ope domini ex textu 6. ſuperiori: ſimiliſq; eſt in hoc parti appetenti animæ noſtræ; quæ, expers ipſa per ſe rationis, capax eſt & conſilij, & decretorum eius ex fine P. & multis locis vij. lib. ad Nicom. Sic exponerem ego hunc textum ex natura rei: quam expoſitionem alij etiam attigerunt. At ex vſu loquendi facilior eſſet interpretatio. nam vſus ſermonis obtinuit, vt pars non modò

c. Etiā infrà in com. 84.

c. d. e.

d. e.

Seruum eſſe domini non ſolùm ſeruum, ſed omnino & ſimpliciter: dominū eſſe ſerui dominum tātùm nō etiā ſimpliciter.

Altera expoſitio huius tex: ex loquēdi vſu.

pars,

pars, verumetiam omnino & ſimpliciter eſſe alius dicatur; totum verò duntaxat totum, non ſimpliciter alius: & eodem ſermonis vſu τὸ κτῆμα dicitur, quemadmodum pars, ſimpliciter habentis in bonis, ideſt τοῦ κτήσαντος; habens in bonis, ὁ κτήσων, dicitur, quemadmodum totum, non ſimpliciter, ſed κλήσων ſolùm τοῦ κτήματος.

Partes textus.

Partes textus tres. Prima (a) proponit ſimilitudinem τοῦ κτήματος, & partis: quia vtrunque dicatur eodem modo eſſe alius. Secunda (b c) declarat hanc ſimilitudinem, & qualis ſit ille modus, quo vtrunque eſſe alius dicitur. Tertia (d e) concludit propoſitum.

SCHOLIA.

Vis quorundã verborum.

Id rurſus, quod eſt in bonis, dicitur &c. Conſydera verbum λέγεται: cui in ſequentibus reſpondet verbum ἐςὶ. hæc .n. indicant ſic loqui homines, quia etiam res ſic ſe habent.

Vox pars qd.

Quæſtiones de relatiuis.

Pars enim non ſolùm alius eſt pars &c. Intellige rem, quæ eſt pars. nam ſi partem formaliter, ideſt partem, quà pars eſt, acciperemus; eſſet tantùm pars & relatiuum, non res abſoluta, quæ ſimpliciter dici poſſet. De relatiuis, & relationibus, vtrum ſint nudæ, inanesque imagines mentis noſtræ, an ex rebus pendeant: & ſi pendeant ex rebus; ex quibus, & quomodo pendeant, vtrum omnes ex illis, quibus attribuuntur, an quædam ex illis, quædam ex aliis: rurſusque ex quibus omnino pendent, vtrum in illis radices, & originem tantùm habeant, vnde eas ducat, ac perficiat mens noſtra; an ſint per ſe res perfectæ, quanuis poſteriores, & additæ illis: tum quales omnino res ſint, & quam naturam, quam'ue habeant quiditatem: poſtremò quas alias res ſequantur tãquam fundamenta, ſedesque ſuas: quotq; hac de cauſa relatiuorũ differentiæ, & genera exiſtant: iſta, inquam, oĩa de relatiuis, & relationibus videnda ſunt in Metaphyſicis. Hoc vnum in præſentia admonebo: qui negant in vniuerſum relationes, & relatiua eſſe veras res, vt multi Scholaſtici, quos appellant Nominales, & cum iis Aureolus, & Greg. quadam ex parte; non poſſe eos vllomodo explicare, non dicam quî pars ſit pars totius, & totum partis, & ſeruus domini, & dominus ſerui; quæ tamen veriſsima ſunt; &, ſi vera, certè non in mente tantùm; ſed explicare eos non poſſe, quî pars, & ſeruus ſint omnino, & ſimpliciter, illa totius, hic domini; quod in hoc loco ſumit Philoſophus, & res ipſa docet. Nam quæ differentia eſſet inter totum & partem, inter dominũ & ſeruum? equidem qua ratione domini uendicant ſibi ſeruos; eâdem, qui ſerui ſunt, dominos ſibi vendicarent. omnia eſſent communia, eiuſdemque prorſus iuris, & naturæ. Imò nec communia, nec eiuſdem iuris: quandoquidem idem, & commune, quia relatiua ſunt, eſſent verba inania. Sed inaniora fortaſſe hæc ſunt; & in Prima Philoſophia, cuius eſt peruicaces impudentesque redarguere, ſi vſpiam, dicenda.

Qui negẽt relationes, et relatiua eſſe veras res: et quãtum errent.

Ockam et alij in P. Sent. Aureol. lib. p. d. 30. q. 1. Gregorius lib. p. d. 28. q. 2.

Dominium et ſeruitutem eſſe in mẽte tãtùm, nõ in rebus quidã cẽtent:

Areol. vbi ſuprà. Capreol. lib. p. d. 30. q. pri.

Dominus eſt ſerui dominus ſolùm. Quidam, inter quos eſt Aureolus, argumentantur dominium, & ſeruitutem eſſe in mente tantùm, non in rebus. Argumẽta ſunt ſimilia theoremati, ideſt vana, & futilia. Capreolus etiã in iis diluendis ſic loquitur: quaſi non ſint aliæ res, niſi naturales: & actiones, operaque noſtra in rebus non numerentur. Sed putidum eſt in his moram trahere.

Ius ſerui & domini, partis & totius inter ſe.

Seruus non ſolùm domini eſt ſeruus, ſed omnino illius. Ecquid igitur ſeruo eſſe poteſt in dominum iuris; ſi ipſe, quicquid eſt, domini eſt? non amplius certè quàm parti eſſet in totum ſuum. & ſanè ſeruus eſt quædam pars domini, vt ex hoc loco colligitur, ſcribiturque expreſsè infrà in tex. 65. Quodnam autem foret ius parti in totum, docet fortaſſe apologus Menenij Agrippæ apud Liuium in lib. ij: quanuis pro toto ille ventrem ponit. Etenim partes toti, & domino ſerui quærere omnia, laborare, miniſtrareque debent, tuentes acerrimè eorum incolumitatem. manent nanque ſerui, partesque incolumes; quandiu incolume totum,

totum, incolumis dominus fuerit: & cum ſalute vtriusque vtrorumque ſalus periclitatur. Viciſsim totum, ac dominum conuenit ex naturæ lege alere, reficere, fouere partes, ſeruosque ſuos, reddendo illis vtilitates pro vſu, & neceſsitate eorum. Nec tamen ſi hæc non efficerent dominus, aut totum; fas eſſet partibus, ſeruis'ue in illa inſurgere. Prætermitto quod illorum ſalute ſalus ipſorum contineatur: etiam nihil habent, quod non ſit illorum. Hinc leges illæ manarunt: [a] Inter dominum & ſeruum obligationem nullam conſiſtere: [b] Nullam poſſe domino ſuo ſeruum nec actionem, nec accuſationem intendere; niſi illa ad libertatem ſerui, qua ſe fraudatum iri conquereretur; hæc ad ſtatum publicum pertineret: [c] Acquirere, poſsidere, agere non ſibi, ſed domino, quatenus inde aliquid iuris, aut commoditatis ad dominum peruenire poteſt, quicquid agit, poſsidet, acquirit ſeruus: & ſimiles aliæ. [d] Inter quas vna erat ferè omnium gentium, & nouo correcta iure, quæ dominis vitæ, necisque poteſtatem in ſeruos ſuos concedebat. Correcta autem fuit, nō quia putarent, qui hoc ius ſtatuerunt, ſeruum non eſſe ſimpliciter rem, & hominem domini ſui; ſed quia id maximè putarent; intelligerentque expedire tam ipſis dominis, quàm reipublicæ, quemadmodum in ea emendatione dicitur ab Imperatore Antonino, & Iuſtiniano, ne re ſua quis malè vteretur. Fortaſſe & Athenienſes ob hāc eandem cauſam multis antè ſeculis legem ſimilē tulerant, vt iniuriæ, accuſationesque ſeruorum audirentur: cuius legis mentionem facit Athenæus in vi. Cœnarum. Nec obſtat, quòd multæ illarum legum de filiis etiam ſint latæ. æquarunt enim noſtri iuriſconſulti, ac legumlatores Romani filios ſeruis; ſimiliterq́; vtrosque eſſe res, & homines, illos patrum, hos dominorum opinati ſunt. qua in re vtrum rectè ſenſerint, fecerintque; infrà quæremus. Hæc eſt veriſsima ratio cur inter ſeruum & dominum ius non exiſtat; id eſt quia ſeruus eſt ſimpliciter domini, tanquam res, & poſſeſsio illius, vt in v. ad Nicomachum etiam ſcribitur. Alio, & poſteriori modo, qui hunc ſequitur, negat Ariſtoteles in viij. ad Nicomahum, eſſe domino ius, & amicitiam in ſeruum: nempe quoniam inter eos nihil commune, nulla æqualitas eſſe videatur. de quo modo meminit etiam Scotus in d. 46. iiij. quæſtione prima, & nos alibi diximus.

a. Inſtit. de Noxal. act. §. Si ſeruus. b. ff. de Iudiciis l. 53 et ad legem Iuliam maieſt. l. 7. & ad leg. Corn. de fal. l. 7. C. Qui accuſare non poſſunt. c. ff. de Acqr. rerum dom. l. 10. Inſtit. Per quas perſ. nobis acquir. d. ff. de his qui ſui vel alieni iuris. l. p. & 2. Inſtit. eodē tit. Athenæus lib. vi. cap. 7.

Legū quarundam de dominis & ſeruis origo.

In ſcholio t. 140.

lib. v. ad Nicom. cap. 6. lib. viij. ad Nicom. cap. 11.

ARGVMENTVM. TEXT. XLIII.

Quæ ſit natura, & eſſentia; & quæ vis, & poteſtas ſerui naturâ. Natura eius eſt, vt ſit homo non ſuijpſius naturâ, ſed alius: uis eſt, vt ſit inſtrumentum actiuum, & ſeparabile. Vtrunque infertur ex iis, quæ hactenus ſunt demonſtrata: & conficitur rurſus per locū à genere; quoniā ſeruus ſit è genere τῶν κτημάτων; τὸ κτῆμα *autem & ſit alius, & ſit inſtrumentum actiuum ſeparabile.*

Text: xliij. [a] τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ δούλου, [b] καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐκ τούτων δῆλον. [c] ὁ γὰρ μὴ αὑτοῦ φύσει, ἀλλ' ἄλλου, ἄνθρωπος δὲ οὗτος φύσει δοῦλός ἐστιν. [d] ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ἂν κτῆμα ᾖ, ἄνθρωπος ὤν. [e] κτῆμα δὲ ὄργανον πρακτικὸν, καὶ χωριστόν.

Eliciuntur ex hoc text. definitiones ſerui naturâ, ſerui cōditione, ſerui generaliter, & eodē modo domini naturâ conditione, generaliter.

[a] Quæ ſit igitur natura ſerui, [b] & quæ poteſtas, ex his manifeſtū eſt. [c] qui enim nō ſuijpſius naturâ eſt, ſed alius, homo autem eſt, hic naturâ eſt ſeruus. [d] alius autē eſt homo, qui κτῆμα, ideſt qui in bonis fuerit, quum ſit homo. [e] κτῆμα autē, id, inquam, quod eſt in bonis, eſt inſtrumentum actiuum, & ſeparabile.

c. homo autē eſt. Eliciū nō poſſe eſſe ſeruum, nec dūm niſi hominem. c. hic naturâ eſt ſeruus. Eliciū duplex eſſe ſeruorū gen^9. & alios eſſe ſeruos naturâ, alios non naturâ. d. & e. Elicitur ſeruum naturâ eſſe κτῆμα, & eſſe inſtrumētum actiuum ſeparabile.

EXPLANATIO.

Actus vis. *a. b.*

ª A b actu vnaquæque res habet, vt exiſtat: ab actu, vt dignoſcatur. & vbi actus non apparet; dominantur non ens, & ignorantia; ſeu tenebræ, & nihil: quod alibi eſt declaratum. ª Duplex autem eſt actus ex initio ij. de Anima; primus; & ſecundus. *Actus diuiſio in primũ et 2.* *a. b. natura, & poteſtas.* Primum vocant naturam, & rationem, & eſſentiam, & quiditatem, & aliquando differentiam rei. Secundum appellant operationem, ideſt ἐνέργειαν, & opus, & munus, & officium, & latè ſumptam actionem, aut effectionem. Cum quo ſecundo actu coniuncta ſunt vis, & modus operandi. Horum actuum ſecundus maximè, perpetuóq; cernitur in rebus longè remotis à materia: primus in materialibus adeo, vt ſine ſecundo interdum ad tempus conſpiciatur. Nec tamen ſine ſecundo omnino huiuſmodi res, quæ perfectam obtineant eſſentiam, aut eſſe, aut intelligi poſſunt. *Confyderatio vtriuſq; actus in vnaquaque re quàm neceſſaria.* Vniuſcuiuſque igitur rerum iſtarum, quæ vel materiam in ſe habent; vel reſident in materia, & materiam habentibus; ſunt ambo actus perfectè exquirendi ad ſcientiam, & cognitionem eius perfectam. Proinde Philoſophus quæcunque hactenus oſtendit de domino & ſeruo, quemadmodum initio admonui, *In Scholio cõmuni huius capitis.* húc direxit, vt naturas, & vires agendi eorum explicaret: *Quæ hic faciat Philoſophus, & cur.* quod hîc præſtat. quanuis enim de ſeruo tantùm dicere videtur: nihilominus eadem oppoſitorum ſciẽtia eſt; & alterius intelligentia alterum declarat, vt planum fiet. Loquitur autem de domino & ſeruo, qui naturâ ſunt tales, ob cauſam à nobis ibidem expoſitam, quum ſit hæc prima ſpecies generis analogi. *c.* *Quæ ſit natura, ſiue eſſentia, & actus primus ſerui naturâ.* Serui naturâ itaque actus primus, ſeu natura, ſeu ratio, ſeu eſſentia, ſeu quiditas, ſeu habitus, qui etiam dicitur differentia in primo text: iij. de Anima, hac definitur oratione, & nota: Homo qui naturâ ſuâ non ſuijpſius eſt homo, ſed alius: ª Euenit hoc *a. Quæ ſit igitur.* *Conficitur ex ſuperioribus.* manifeſtè, inferturque (ideſt ſeruum naturâ eſſe naturâ & quiditate, ſeu actu ſuo primo iſtud, quod dicitur) ex textu proximè antecedenti. nam probatum eſt eo in textu, ſeruum eſſe domini non ſolùm ſeruum, ſed omnino quicquid eſt: &, ſi eſt domini, non eſt ſuijpſius: certum eſt autem ſeruum eſſe hominem, & ſubiectum homini, tãquam ſpeciem generi; quod genus materię reſpondet, ſicut differentia reſpõdet formæ: ergo ſequitur, ſeruum naturâ eſſe hominẽ, qui naturâ ſuâ etc; & hoc eſſe eius rationẽ, & quiditatem ex primo actu. *Probatur rurſus per locum à genere.* *d.* ᵈ Conficitur hoc idem deintegro per locum à genere in hunc modum. Seruus naturâ eſt κτῆμα, ideſt vnum quiddam eorum, quę ſunt in bonis (κτῆμα autem intellige ſecundum naturam, quemadmodum & ſeruum; eſt.n. τὸ κτῆμα etiam genus ſerui, quãuis minus propriè, & alia ratione, quàm homo; quippe ſimilius differentiæ, vt poſtea oſtendemus; omnino tamen hæc tria eandem vim habent; homo alius; homo qui eſt κτῆμα; κτῆμα quod eſt homo) ſed τὸ κτῆμα in textu antecedenti dicebatur eodem modo, quo pars; quia alius erat non κτῆμα ſolùm, ſed ſimpliciter: ergo &c. *e.* ᵉ Verùm quid tandem ſignificat hæc oratio: homo, qui naturâ ſuâ non ſuijpſius eſt homo, ſed alius? nempe ſi in vniuerſum alius ſimpliciter ſunt quæcunque naturâ, ac ſubſtantiâ ſuâ in aliud diriguntur, ſicut vidimus in textu antecedenti; erit ſanè homo non ſuijpſius, ſed alius naturâ ſuâ, qui ita factus, conſtitutuſq; eſt naturaliter, vt per ſe quidem non ſit perfectus, nec ſibi ſit ſatis ad vitæ munera vel cum quauis copia rerum externarum, ſed alio indigeat, & in alium dirigatur tanquam in perfectionem, & finem ſuum, cuius ope obtineat quæ opportuna ſibi

ſunt

ſunt ad viuendum. dirigitur autem in alium hoc modo is, qui non mente proſpicere, ſed corpore exequi poteſt ea, quæ ille alius, in quem dirigitur, poteſt mente prouidere, & quæ vtrique conducunt, vt in 6. textu dicebatur; ideſt tandem qui non poteſt regi, niſi ab alio, quemadmodum ait D. Thomas. Huius ergo, quam ponimus definitionem ſerui naturâ ex

c. homo. primo actu; ᶜ genus eſt homo, ſeparans ſeruum naturâ cùm à cæteris omnibus rebus, quę ſunt in bonis, ideſt quæ ſunt *κτήματα*, videnturq́; eiuſdem generis eſſe, cuius eſt ſeruus, in domo, tum ab alijs etiam, quæ non ſunt in bonis, dummodo homines non ſint. Ad hoc genus, duæ adduntur

c. ſed alius. differentiæ. ᶜ prima, quam exprimit hæc vox, *alius*, ſeparat ſeruum naturâ à liberis hominibus, ſeu naturâ dominis, qui per ſe in alium non diriguntur.

c. naturâ. ᶜ altera differentia, cuius nota eſt vox, *naturâ*, diſtinguit eundem ſeruum naturâ à ſeruis conditione: qui quidem ſerui conditione homines

c. aliorum ſunt, ſed non ſunt eorum, niſi vi aut pacto, non naturâ. ᶜ Nunquid verò hoc genere, hisq́; duabus differentijs informatus ſeruus naturâ, nulla re amplius egebit, ſed perfectè erit ſeruus naturâ? An potius pręter primum actum in omni re perfectam eſſentiam habente, quod ſuprà admonui, eſt neceſſarius ſecundus, ſine quo primus, & id, cuius primus eſt, eſſent inania. hic autem ſecundus actus, quanuis, vt profluit ex primo, ita ex eius intelligentia cognoſci per quandam conſecutionem poſſit, quemadmodum nos interpretabamur hominem, qui non ſuijpſius, ſed alius naturâ eſt, eſſe eum qui poteſt corpore exequi, quæ ille alius mente prouidet: tamen illa cognitio ex conſecutione nimis generalis, rudisq́; eſt; niſi eam excipiat alia abſoluta, & ſpecialis. Itaque Philoſophus, poſtquam expoſuit primum actum ſerui naturâ, exponit ſecundum, munus nimirum, ſeu operationem ipſius, & cum operatione vim etiam, & modum operandi. hoc enim eſt perfectè docere operationem alicuius rei, explicare vnà cum illa vim, & modum, quo illa efficitur. Et hoc ſignificat planè Philoſophus, quom ait, *quæ ſit poteſtas ſerui naturâ.* nam poteſtas, vt hîc quoque inquit D. Thomas, ad operationem refertur. & cõſyderata poteſtas, vt naturæ, ideſt vt primo actui opponitur; iungitur operationi; vnàq́; cum vi, & operatione modum operandi, qui ſtatui inter eas quodammodo medius poteſt, nobis deſignat. atque hęc omnia pertinent ad actum ſecundum. Quæ igitur eſt vis operandi ipſius ſerui naturâ? &, quoniam vis, vt naturę opponitur, quemadmodum opponitur hîc (dicitur.n. *quæ ſit natura, & quæ poteſtas*) iungitur operationi, ſignificans ſimul quoque eam, & operandi modum; quis ſecundum vim operandi erit operandi modus, & quę operatio ſerui naturâ? Reſpondet Philoſophus vim, & poteſtatem ſerui naturâ, vt à natura diſtinguitur, ideſt vim operandi cum operatione, & operandi modo eſſe hanc: vt ſeruus naturâ ſit inſtrumentum actiuum, &

c. inſtrumentum. ſeparabile. ᵃ Qui dicit inſtrumentum, quemadmodum & qui efficiẽs dicit, neceſſariò dicit operationem vel actu, vel poteſtate. efficiens enim, & inſtrumentum ſunt efficiens, & inſtrumentum operationis alicuius. hoc intereſt inter ea, quòd efficiens eſt cauſa abſoluta & principalis; inſtrumentum adiuuans & ſubſidiaria eius operationis, ad quam referũtur: efficiẽs, vnde principium primum motus, ſeu operationis, ſicut etiam definitur; inſtrumentum non principium primum, ſed quod conducit, ac pręſtò eſt ei, quod eſt principium primum: denique efficiens eſt illud, quod propriè operatur inſtrumento vtens; inſtrumentum non eſt illud, quod operatur,

Quæ ſit poteſtas, ideſt vis operandi cum operatione, & operãdi modo ſerui naturâ.

Operationis cõſyderatio perfecta quæ.

Inſtrumẽti, et efficiẽtis cauſa inter ſe cõparatio.

ſed illud, quo, vel cum quo aliud, ipſo vtens, operatur; quo, ſi ſit inſtrumentum coniunctum, & inſeparabile, ideſt pars quæ ſit inſtrumentum; cum quo, ſi fuerit inſtrumentum ſeparabile, & quod non ſit pars. [c] Operationum autem, quæ in nobis cernuntur, quædam ſunt propriè noſtræ, quarum ſimiles non habent aliæ ſubſtantiæ: quædam ijs inferiores, quæ nobis communes ſunt cum beſtijs, & cum alijs rebus naturę: quædam ſuperiores, quibus beatę mentes excellunt. Significantur hę nouiſſimæ operationes vno contemplationis vocabulo: medię dicuntur naturales: primę iterum diuiduntur, & alię effectiones, alię propriè actiones humanę ſunt nominatę, quemadmodum explicatum eſt ſuprà. In ſingula porrho genera harum operationum quædam inſtrumenta habemus, partim à natura, partim à nobisipſis parata. & de alijs quidem alio loco: ſed quę ad humanas actiones, eas, quas propriè ſic appellant, conducunt; nuncupantur actiua. [c] Hæc actiua inſtrumenta rurſus duplicia ſunt. nanque alia ad humanas actiones duntaxat pertinent; & ſunt illa omnia, quę dicuntur eſſe partes bonorum, ac rei, ideſt τῆς κτήσεως: alia, quum primùm vtilia ſint ad operationes naturales; ſunt ſecundo loco vtilia, vel potius neceſſaria ad actiones humanas. tales ſunt partes noſtri corporis, datę quidem nobis à natura propter functiones munerum naturalium, quemadmodum & animalibus reliquis: ſed ſine quibus tamen, ſi aut deſint, aut corruptæ, vitioſęq; fuerint; nec bene agere, nec agere omnino poſſumus. vt ſine lingua, & ſine manibus, faceti, bellicoſique reipſa nunquam erunt; licet animum haberent optimè ad hæc conſtitutum. Hæ partes corporis noſtri, quæ hac ratione dici poſſunt actiua inſtrumenta, & ſimpliciter naturalia; ſunt inſtrumenta ſic coniuncta cum primo operante, cuius ſunt partes, vt ſeparari ab eo nequeant; &, ſi ſeparentur, deſinant eſſe inſtrumenta. Illę verò partes rei, & bonorum, vno verbo τὰ κτήματα, quę prorſus actiua ſunt, ſunt actiua inſtrumenta ſeparabilia ab eodem primo operante, cuius non ſunt partes, ſed tanquam partes, & verè inſtrumenta: quapropter etiam inſtrumenta remanent, quum ſeparantur. Ergo, vt tandem concludam, operatio, ad quam ſeruus naturâ refertur; eſt actio humana, quę verè, proprieq; ſic nominatur, ſeu opus benè viuendi. Et quoniam ad hoc opus refertur ſeruus naturâ vt inſtrumentum, non vt primum efficiens; neceſſe eſt ſerui naturâ operationem, & munus proprium, ex quo opus benè viuendi exiſtit, veriùs appellari vſum ad operationem, quam operationem, vt ex ſuperioribus liquet. Ita propria operatio ſerui naturâ non operatio erit, ſed vſus ad operationē, hoc eſt ad actionem, & opus benè viuēdi, ad quod ſeruus refertur: qualis ſanè eſt inſtrumēti operatio, & inſtrumēti quidē ſeparabilis, atque actiui; nam ex hoc genere inſtrumentorū eſt ſeruus naturâ. Vis etiam ſerui naturâ ad huiuſmodi operationem, quam actionem & opus benè viuendi, propriè appellamus; erit vis inſtrumenti ſeparabilis. initium nanque motus ad operationem huiuſmodi (latiſſimè interdum capimus vocabulum motus, quandò aptius non extat) venit extrinſecus in ſeruum à domino ſecundū naturâ. & non eſt ſeruus naturâ cauſa principalis, abſolutaq; benè viuendi; nec ipſe eſt propriè qui benè viuit: ſed dominus vtens eo, & per eum quaſi per cauſam quandam ſubſidiariam, & inſtrumentum ſeparabile peragit opus benè viuendi, ac benè viuit. Similiter modus operandi in ſeruo naturâ, ideſt peragendi opus beatæ vitæ, ad quod ipſe refertur & pertinet; eſt modus adiunctæ, ac vtilis cauſæ, non princi-

Operationum humanarum genera.

c. actiuum.

In com. 40. et 41.

Actiua inſtrumenta, et eorū modi.

c. ſeparabil.

Operatio & munus propriū ſerui naturâ.

In ſcholijs tex: 40.

Vis operandi ſerui naturâ.

Mod. operādi ſerui naturâ.

principalis, quę à principali etiam poſſit ſeparari; eſt modus vſus potiùs, quàm operationis; & modus eſt denique qualis cernitur in instrumento ſeparabili. Eſſe autē talem operationem, & vim, & modum operandi ſerui naturâ, qualem diximus, ideſt eſſe eum inſtrumētum actiuum ſeparabile, ita & infertur ex ſuperioribus, & deintegro oſtenditur: quemadmodum alterum huius textus theorema de natura & quiditate eiuſdē ſerui naturâ tum inferebatur, tum deintegro oſtendebatur. [b] Infertur hoc ſecundum theorema ex ſuperioribus: quandoquidem in textu 36. & 37. probatum fuit ſeruum naturâ eſſe inſtrumentum, & in 40. ac 41. eſſe inſtrumentum actiuum: Eſſe autem ſeparabile, eſt per ſe euidens, ſenſuique manifeſtum: quapropter non indiget probatione. [c] Oſtenditur deintegro eodem loco, & medio, quo oſtenſum eſt theorema alterum. nam ſeruus naturâ eſt κτῆμα, ideſt res, quę habetur in bonis: τὸ κτῆμα autem eſt inſtrumētum actiuum, & ſeparabile; quod quidem & ex ſe, & ex tex; 38. & 40. notum eſt. Sic igitur omnia, quæ ad vtrunque actum, tam primum, quàm ſecundum, ideſt tam ad naturam & eſſentiam, quàm ad vim & operationem ſerui naturâ attinent, expoſuit Philoſophus: non tradens quidem illius definitionem, vt Interpretes putant, ſed ſtatuens principia definitionis. Ex quibus nos talem definitionem ſerui naturâ cōficiemus: Seruus naturâ eſt homo, qui naturâ non ſuijpſius eſt, ſed alius, vim habens inſtrumenti actiui, & ſeparabilis ad ea corpore exequenda, quæ ille alius, cuius eſt, poteſt mente proſpicere, vtrique conducentia. Et ex hac definitione ſerui naturâ colligemus primùm definitiones ſerui conditione, & ſerui generaliter; huius, dempto vocabulo naturâ; illius, pro hoc ſubſtituto vocabulo conditione: tum definitiones domini naturâ, domini conditione, & domini generaliter, per oppoſita. quæ omnes definitiones huiuſmodi erunt. Seruus conditione eſt homo, qui conditione non ſuijpſius eſt, ſed alius, & cætera vt in definitione ſerui naturâ. Seruus generaliter eſt homo, qui non ſuijpſius eſt ſed alius, & cætera eodem modo. Dominus naturâ eſt homo, qui naturâ eſt ſuijpſius, & cuius eſt alius, quo alio vtendi ipſe vim habet tanquam inſtrumento actiuo & ſeparabili ad ea, quæ ipſe poteſt mente proſpicere, & ille alius poteſt corpore exequi, vtrique conducentia. Dominus conditione eſt homo, qui conditione ſuijpſius eſt &c. Dominus generaliter eſt homo, qui ſuijpſius eſt &c.

Eſſe talē operationem, & vim, & modū operādi ſerui naturâ.

b. & qua.

Conficitur ex ſuperioribus.

c.

Probatur deintegro per locū à genere.

Concluſio eorū, quæ in hoc textu traduntur

Definitio ſerui naturâ.

Alię definitiones cognatorū ſerui naturâ, ideſt ſerui cōditione et ſerui generaliter, tū domini naturâ, cōditione, generaliter.

Partes textus quatuor. Prima (a b) proponit vtrunque theorema, quæ eueniunt ex ſuperioribus. Secunda (c) explicat primum actum, ideſt naturam & eſſentiam ſerui naturâ. Tertia (d) principium, quo hoc primum theorema oſtendi poteſt, ideſt maiorem ſyllogiſmi proponit. Quarta (e) proponit maiorem ſyllogiſmi probantis ſecundum theorema.

Partes textus.

S C H O L I A.

Quæ ſit igitur natura &c. D. Thomas, & alij putant Philoſophum hîc ex iis, quæ hactenus ſunt demonſtrata, concludere definitionē ſerui, quòd ſeruus eſt inſtrumentum &c. Primùm reclamat ipſe Philoſophus, qui teſtatur ſe non definitionem concludere, ſed quæ ſit natura, & quæ ſit poteſtas ſerui patefacere. Deinde ſi concluderet definitionem; inferret ordine eius partes, non perturbaret; vt quæ primo loco eſſent ponenda, diceret poſtremo: quod facit ex iſtorum ſententia. Adhæc quàm peruerſa oratio, & confuſa ſic explicantibus? Præterea qualis tandem definitio, quam iſti afferunt? certè ridicula: ſeruus eſt inſtrumentum &c. quod eſt homo alterius. Nouiſsimè, non animaduertunt

Sententia Interpretum de argumēto huius textus.

Refutatio.

Philo-

Philoſophum loqui propriè de ſeruo naturâ; non de ſeruo generaliter, niſi ex conſecutione.

Seruus naturâ eſt ſimpliciter alius, ſeruus cōditione nequaquam.

Qui non ſuijpſius naturâ eſt, ſed alius &c. Eſt naturâ homo non ſuijpſius, ſed alius ille, qui ex natura ſua propria hominis, & quâ talis eſt homo, alius eſt. Continetur autem homo, ac natura hominis animo, & corpore: magisque animo etiam, quàm corpore homines ſumus, ac tales homines. quocirca tam animo, quàm corpore, & magis animo eſſe alius oportet eum, qui naturâ eſt alius, & naturâ ſeruus. Ita ſimpliciter, omninoque alius eſt, qui eſt ſeruus naturâ: quandò quicquid eſt, alius eſt: nihil enim habemus præter corpus, & animum. At ſeruus conditione non eſt ſimpliciter alius: proptereaquòd corpore tantum, nō animo eſt alius. lex nanque, & fortuna per ſe animū non mutāt, niſi perſuadeant. De hoc igitur ſeruo conditione intelligo verba Senecæ in iij. de Beneficiis cap. 20. & D. Thomæ in 2. ſecundæ q. 104. à 5. & q. 122. à 4. quom inquiunt ſeruitutem non in totum hominem deſcendere, nec fieri hominem ſeruum mente, ſed corpore duntaxat: quare & ſeruire in corporalibus hominem homini, non in iis, quæ ad mentem attinent. Etenim certiſsimum eſt ex iis, quæ hactenus ſunt conſtituta, ſeruum, & dominum, qui naturâ ſunt huiuſmodi, ſic ſe habere, vt mens ſerui menti domini, & voluntas ſerui voluntati domini ſubijciantur, tanquam imperfectiores perfectioribus; hacq; de cauſa non coactæ, ſed liberæ, & ſponte ſua. Eſſe enim domini naturâ & mentem perſpicaciorem, & appetitum, voluntatemque rectiorem, illam ad acrius prouidendum, hanc ad melius præcipiendum quicquid vtile eſt ſeruo in omnibus, quæ ad eum pertinent, quàm ſint ipſius ſerui mens, & voluntas: vnde ſeruus iuſſa, & rationem domini accipiat ad ea peragenda, quæ ambobus conducunt, quemadmodum in tex: 6. & 42. & aliis declarauimus. nec eo diſtare inter ſe dominum, & ſeruum naturâ, quòd ille poteſtatē cogendi habeat, hic habeat neceſsitatē parendi; ſed, quòd ille animo, hic corpore valeat ad vitæ opera, quibus inuicem ſe iuuant.

Seruus u. ſit aliquis etiam mēte, nō corpore tantùm.

Seruus naturâ .n. poſſit aliquid facere nō iubēte, aut neſciente, aut etiā inuitio domino.

Poteſt'ne igitur, &, ſi poteſt quomodo poteſt ſeruus naturâ, qui totus, & ſimpliter eſt domini ſui, facere aliquid per ſe, non iubente, aut neſciente, aut etiam inuito domino? Multa ſanè facere poteſt, & facit, quæ nec iubet, nec ſcit dominus nominatim; quum tamen ea generaliter & ſciat, & iubeat: quippe quia vult incolumitatē, & vtilitatem, & iucunditatē ſerui ſui is, qui naturâ eſt dominus. Proinde nō ſolùm, quæ ad diuinū cultum, & quæ ad naturales functiones ſpectant, agere ſeruus ab eo permittitur; ſed & quædam eorum, quæ ad actus, resque propriè humanas pertinēt, quorum capax eſt natura ſeruilis. Inuito verò domino nihil prorſus efficiet. nam regi, non regere ſeruus debet. & in pietate quoque, ac cultu Deo exhibendo, vt pueris, ita ſeruis, qui aliquando minus vigent intelligentia, quàm pueri, viam oſtendet ſtimuloſque addet dominus naturâ, retinens eos in diſciplina, & correptione Dei. Nec his repugnāt, vt putare quiſpiam poſſet, illa, quæ ſcribuntur à D. Thoma in 2. ſecundæ q. 104. à 5. & in iiij. d. 36. q. p. a 2. Loquitur .n. D. Thomas, vt dicebam, de ſeruo non naturâ, ſed conditione, & ſtatu: quod liquet ex oratione vtriusque loci. Et tamen adhuc ſeruus, & dominus ſtatu, & conditione, ſi iuſti fuerint, nec hic iubebit, quod ille non exequatur; nec exequetur ille, quod huic non placeat. Vtrum autem verè, & abſolutè tales quidam, quales informati ſunt, ſerui, & domini naturâ reperiantur; alia quæſtio eſt infrà examinanda. Sed tamen perfectiſsimæ earum rerum, quarum diſciplina traditur, ideæ deſcribi ſolent, vt orationis, poetæ, fortitudinis, ſanitatis: licet fortaſſe rem tam abſolutam nec ars, nec natura vllam pariat.

Ex D Paulo in epiſt. ad Ephesios cap. 6.

Dubitatio de ſeruis & dominis naturâ ſi nō tales inueniuntur.

Non ſuijpſius naturâ. Ideſt ab origine, & ſecundum naturam ſuam, quia ſic fuerit procreatus, conſtitutusque & corpore, & animo. Huic ſimile eſt, quod ſcribit Plato in exitu iij. libri de Republica, de auro, argento, ære, ferro à Deo hominum animis in eorum generatione admixto.

Locus Platonis.

Homo non ſuijpſius naturâ, ſed alius. Iureconſulti, qui ſæpe ea, quæ naturalium rerum ſunt, ad legitimas transferunt, magis nonnunquam, quàm fieri par eſſet, conſyderant hæc duo in ſeruo, quòd ſuijpſius non ſit, & quòd ſit alius. Ob primum,

Sētētię quadā iuriſcōſultorū hinc pficiſcētes q ſeru⁹ nō ſit ſuijpſius et ſit domini ſui.

mum, ideſt quoniam ſuijpſius nō ſit, [a] priuant ſeruum vtroque iure ex inſtitutione, ideſt tam gentium, quam ciuili, & à communi hominum ſocietate exterminant, ſtatuētes eum, quod ad ſe attinet, [b] nullum, & [c] mortuum, imo [d] infra omnes mortuos poſitum eſſe: nam qui mortuus ſit, in ſuo hærede quaſi reuiuiſcere: ſerui nec viui, nec mortui rationem haberi. Hoc eſt, quod dicunt [e] ſeruos nec ſtatum, nec caput habere vllum; [f] & in maximā capitis diminutionem incidere, qua & libertas, & ciuitas, & cognatio, vnaque cū his dignitates, commodaque omnia à gemino iure proficiſcentia prorſus amittantur, quicunque quouis modo addicitur ſeruituti. [g] Et hac de cauſa nec deportationis, nec exilij, nec ignominiæ pœna ſerui vnquam mulctantur: quoniā non libertatis, non ciuitatis, non exiſtimationis vllius participes ſint. Statum autem recipiunt, & facti iuris conſortes, quaſi homines modò nati cœtui hominum aſcribuntur ſerui, quom primum manumittuntur, & à ſeruitute liberantur, ſicut ait [h] Modeſtinus: *incipit ſtatum habere ſeruus, quom manumittitur*. Ex altera parte, ideſt quoniam ſeruus ſit alius, & domini ſui, tanquam res, & acceſsio, & pars quædam illius, vt dicetur in textu 65. à quo hac de cauſa diſtingui non videatur; voluerunt ſeruum non viuentem ſibi, viuere, & exiſtere domino; ei ſoli acquirere, poſsidere, agere, quicquid agit, acquirit, poſsidet, vt diximus in ſuperiori commentario.

Homo autem eſt. Si propriè accipiantur, &, vt ad ſe inuicem referuntur, ſeruus & dominus; homines ſunt neceſſario; nec vlla alia res prẹter hominē nuncupari his vocabulis poteſt, non dæmon, non angelus, non Deus, non beſtia, non ſubſtantia inanima, non accidens vllum. id quod ex eſſentiis, muneribus, definitionibus tandem domini, & ſerui, quæ potiſsimùm ex hoc, & ex textu ſexto colliguntur, clariſsimum eſt. eiuſdem nanque naturæ, formæque eſſe debent dominus, & ſeruus; vt inuicem referantur, opitulenturque ſibi; atque hic mente proſpicere, ille corpore exequi valeat, quæ vtrique ſint conducentia. Quando ergo dæmones, homines, angeli ſerui Dei dicūtur; & Deus omnium horum dominus; ex tranſlatione, ac ſimilitudine quadam potentiæ imperandi, & cogendi, quæ in dominis conditione maximè apparet, & eſt infinita in Deo, atque ex neceſsitate parendi, agendique ad nutum alterius, qua neceſsitate inprimis ſerui conditione aſtricti ſunt, ſic nominantur; non propriè. Quî .n. res quæ Deo conducant, aut angeli, aut dæmones, aut homines corpore exequi poſſunt; vel eſſe ei pro inſtrumentis actiuis, & ſeparabilibus ad propriam ipſius actionem, & vitam? Alio autem generaliori ſignificatu, & magis proprio, cuius mentionem feci in Scholio argumenti huius diſputationis; Deus vocatur rerum, & creaturarum omnium dominus ex eminentia, poſſeſsione, firmitate: in quo quidem ſignificatu loquuntur de hoc nomine, & attributo diuino D. Dionyſius in lib. de Diuinis nominibus cap. p. & 2. & D. Thomas in articulo 10. & 11. ſeptimæ quæſtionis de Potentia. Verùm hæc alius ſunt loci. Nec propriè quidem canes, & boues, & equos, & alia bruta animalia cæteris obedientiora ſeruos vocant. nullum nanque animal brutum præſentit, aut accipit iuſsa, vt antè cōſtitutum eſt: ſed hæc propria ſunt hominum, & ſeruorum. quapropter Philoſophus ſuprà in textu 9. bouem pro ſeruo eſſe non ſeruum dixit. Minus propriè ſerui pœnæ, ſerui iuſtitiæ, ſerui peccati, ſerui diaboli, ſerui mulierum, quas amant, & generaliter cuiuſuis rei, ſubſtantiæ, aut accedentis, cuius ſtudio, cupiditateque impelli identidem homines ſolēt, & cui ſunt obnoxij, leguntur apud iuriſconſultos, theologos, & alios artifices: nimirum ob hoc, quia propriè ſerui ſimiliter obnoxij ſunt dominis ſuis, & eorum voluntate aguntur. Vſurpant verò hæc vocabula theologi, & alij artifices ex trāſlatione ob eaſdem cauſas, ob quas in vniuerſum vtūtur tranſlationibus, vel quom propriis egent vocabulis, vel ad faciliorem doctrinam, vel ad ornatum.

Qui κτῆμα fuerit, quum ſit homo. Plato in vi. de legibus difficile κτῆμα ait ſeruum eſſe ex eo, quòd homo ſit δύσκολον θρέμμα, ideſt ſe vix domari patiatur; & reipſa ſeruum, & liberum, & dominū diſtingui. Hoc probat exemplis ex hiſtoria petitis. indeque ſuam de ſeruis doctrinam orditur tria præcipua capita

haben-

[a] ff de Capi... dimin. l. 3. [b] ...e Regulis iu... l. 32. [c] ... loco ſuprà ...tato. [d] ... l. 21. eo... ...em tit. & ibi Doctores, nominatim eru...litiſs. Conna...us. [e] ... Inſtit. de Capitis dimin §. ſeruus autem ...eod. tit. l. 4. [f] ... Inſtit. & ff. eod. tit. [g] ff. & C. de Pœnis. [h] ff. de Capitis dimin. l. 4.

In com. 39.

Ex prima parte ſeruus Priuatur iurè tam gentium, quàm ciuili. Habetur pro nullo & mortuo. Nec ſtatū, nec caput habet. Maxima capitis diminutio quid. Nec deportationis, nec exilij, nec ignominia pœna mulctatur. Ex altera parte. Viuit, agit, acquirit, poſſidet domino ſuo.

Serui et domini vocabula quot et quibus attribuantur, et quibus magis, quibus minus propriè.

Cauſa, ob quas vtuntur artifices tranſlationibus. Locus Platonis.

habentem: qui ſerui cõparandi; quo pacto tractandi; & quo modo iis vtendum.

De genere ſerui vtrum homo an κτῆμα an inſtrumentum.

Homo, id, quod eſt in bonis, inſtrumentum. Quæritur quodnam horum trium ſit genus ſerui. D.Thomas,& Acciaiolus inſtrumentum eſſe genus dicunt: Victorius id, quod eſt in bonis, ideſt τὸ κτῆμα: iuriſconſulti hominem. Quæ ſententia eſt potior. Primùm in omnibus rebus per ſe naturalibus, & corporeis, licet etiam non vt tales, ſed vt ciuiles, aut in ciuiles directæ conſyderentur, genus eſt ſimile materiæ, & ab ea ſumitur: differentiæ ſumuntur à forma, & à partibus formæ, quibus ſunt ſimiles. iſthæc vero tria, homo, id, quod eſt in bonis, & inſtrumentũ ſi inter ſe, & cum ſeruo cõparentur, homo locũ tenet materiæ; id, quod eſt in bonis, inſtrumentumq; formę, ac partiũ formę. aduenîũt enim hęc ad hominẽ, non homo ad hęc, vt ex homine ſeruus euadat: ſubſidet his homo, & ſubſternitur materię more, nõ in his reſidet: & ex homine planè, quom alius ſit, ideſt quom ſit κτῆμα, & inſtrumentũ, ſeruus generatur. Deinde antecedit genus differentiis, quæ illud diuidunt, ſpeciesq; ex eo faciunt: & antecedit eodem modo homo κτήματι, & inſtrumento. Poſtremò ex vſu loquendi. nam ſeruos noſtros libentius appellamus homines, quàm vel κτήματα, vel inſtrumenta: &, ſi interroges quempiã e vulgo, quid ſit eius ſeruus, proculdubio hominẽ reſpondebit. Adde quòd homo quoq; eſt res ſeruo propinquior, paucioraque cõprehendit, quàm aut inſtrumentũ, aut κτῆμα. latiſsimè .n. hæc patent: & multa genera rerũ tam animatarum, quàm inanimarum cõplectuntur. ita quanquam vtrunuis horum eſſe genus ſerui daretur: adhuc tamẽ propinquius, & omnino proximũ eius genus homo eſſet. Vtrum verò ex duobus reliquis ſimilius eſt generi? Et puto τὸ κτῆμα eſſe ſimilius. quippe τὰ κτήματα omnia, quatenus ſic nominãtur, vnã naturam, & rationẽ vnius generis, & in vna certa materia, certaq; facultate rerum ciuiliũ efficere videntur. At inſtrumentorũ multa ſunt genera: nec eadem omnium ratio eſt, nec ex forma, nec ex fine, nec ex efficiente: non vna materia; non vna facultas, ad quam pertineant. ſunt naturalia inſtrumẽta; ſunt effectiua; ſunt actiua; ſunt contemplatiua, vt ſuprà eſt declaratum: & vnaquæq; ars ſua propria inſtrumenta habet. *Præcipuè in com. 40. et 41.* Quamobrem nõ ſolùm non eſt genus ſerui inſtrumentũ; ſed prorſus genus non eſt: vox æquiuoca potius, vel, vt noſtri vocãt, analoga partim ex proportione, partim ex attributione. Nec de ſeruo quidẽ omnino propriè hoc vocabulũ dicitur: ſed penè ex tranſlatione, ac ſimilitudine, quam hic habet cum artium inſtrumentis, quæ propriè inſtrumenta vocantur, vt vidimus ſuprà in textu 38. 39. & 40.

Diuiſio inſtrumentorum in ſeparabilia et inſeparabilia.

Separabile. Differentia inſtrumentorum ex accidente, quod accidens tamen pendet ex eſſentia: Inſtrumentorum quædã ſeparabilia, quędam inſeparabilia à primo operante. Inſeparabilia ſunt ea, quæ, ſi ſeparentur, non remanẽt inſtrumenta, nec id, quod erant, antequã ſepararẽtur, niſi ęquiuocè: propterea quòd nõ ſolùm inſtrumenta, ſed etiã partes ſunt primi operãtis: partes aũt ſeparatæ à toto intereunt, nõ permanent, vt ſuprà fuit declaratũ. Separabilia ſunt illa, quę, etiã ſeiuncta, & ſepoſita, retinent eandẽ vim inſtrumentorum, eandemq; naturam rerum, quam prius habebant.

Differẽtia inſtrumenti & partis.

Et hoc quidem diſtat ratio inſtrumenti à ratione partis: quòd pars neceſſàrio cõiuncta eſt cum ſuo toto, nec ab eo ſeparari ſine interitu ſuo poteſt: inſtrumentum, quà inſtrumentum eſt, nõ oportet ſic adhærere operanti, & vtenti eo, quin ab illo poſsit ſeparari.

Differẽtię partiũ inſtrumẽtalium & nõ inſtrumentalium.

Sed ſi quædam partes etiã ſunt inſtrumenta, vt in plantis, & in animalibus; qua tandem nota internoſcentur partes, quæ ſunt, & partes, quæ non ſunt inſtrumenta? An pars, quæ inſtrumentũ eſt, habet aliquam operationem, & functionẽ muneris propriam; vel potius vſum exhibet toti ſuo ad talem operationem; quæ operatio, & qui vſus in nullam aliarum partium in eodem toto ſibi cõiunctarum poteſt conuenire: pars, quæ inſtrumẽtum non eſt, non habet operationem, nec vſum exhibet pręcipuum vllum præter cæteras partes eiuſdem totius; ſed ipſum totũ vnà cũ omnibus ſuis partibus ſimplicis cuiuſdã, & ſingularis operationis primò, & per ſe eſt compos. Atque hoc ſanè erit alterum diſcrimen iſtarum partium, quę ſunt, & quæ nõ ſunt inſtrumenta: quòd in toto earũ, quę inſtrumẽta non ſunt, vna tantùm cernitur per ſe operatio; in toto earũ, quę ſunt inſtrumenta, multæ.

Textus

Textus. XXXIIII.

*

Approbatio trium theorematum aientium.

CAPVT X.

I

Eſſe naturâ liberos, dominosq́; quoſdã ex hominibus, & quoſdam ſeruos, quos ſeruire nõ ſolùm dominis, ſed etiã ijs ipſis, qui ſeruiunt, expediat, ac iuſtum ſit. Quæ eſt approbatio trium theorematum aientium contra tres partes ſecundæ ſententiæ in textu trigeſimoquinto ſuprà expoſitæ.

Πότερον δ' ἐςί τις φύσει τοιοῦτος &c. Tex: XLIV. ad LVII.

SCHOLIVM.

Dominij genera tria ex rebus ſubiectis.

In Scholio argumẽti huius diſputationis.

RERVM omnium, quæ ſunt in bonis, & quarum domini dicimur, fusè, proprieque accepto hoc vocabulo, dominus, tria omnino ſunt genera, vt antè admonui. Primum prædia complectitur, & numos, & omnes deniq; res anima carentes, ac plantas, quæ noſtræ dicuntur: ſecũdum bruta animalia: tertium ſeruos. Atque ex his tribus generibus rerum ſubiectarum tria ſunt genera dominij; per ſimplicẽ vſum; per impulſum; per iuſſum. quorum vnum, & alterum, ad res inanimas, plantasque, & ad belluas attinentia, eſſe ſimpliciter naturalia conſentiunt omnes, philoſophi, theologi, iuriſconſulti.

De primo & 2 genere conſentiunt oẽs, eſſe naturalia.

De tertio genere, quod ad ſeruos referī, videī eſſe cōtrouerſia inter Philoſophos theologos ac Iuriſcōſultos, vtrū ſit an nō ſit naturale.

Vide de hac eadē re etiam infrà in ſcholijs tex: 56.

De tertio, quod ad ſeruos refertur, & propriè facit hanc primam partem curationis domeſticæ, philoſophi à iureconſultis, & ab vtriſque theologi diſſentire videntur. Nam philoſophi quoſdam ſeruos, & quoſdam dominos naturà eſſe putant. [a] Iuriſconſulti oēs naturà dicunt liberos naſci. [b] Theologi diſtinguunt duplicem ſtatum, innocentiæ, ſeu naturæ integræ, & naturæ corruptæ. In ſtatu naturæ corruptę, & poſt peccatum, in cuius pœnam ſeruitus inducta ſit tam corporea, quàm ſpiritalis, concedunt naſci quoſdam homines dominos, & quoſdam ſeruos. At in ſtatu innocentiæ nec ſeruos, nec dominos futuros fuiſſe, niſi quatenus hæc vocabula impropriè aliquando ſumpta ſignificant eos, qui regunt, & eos, qui reguntur, pari vtriq; libertate. Huius controuerſiæ cauſa, & conciliatio hæc eſt. Philoſophi ſtatum innocentiæ, & originalis iuſtitiæ non cognouerunt. in quo ſtatu haud eguiſſent homines ſeruis. quippe, vt tradit D. Thomas in q. 96. PP, & bruta animalia ijs paritura erāt; & nihil impediturum quominus ipſi plātis, rebusq; inanimis vti arbitratu ſuo poſſent. nudi præterea degebant, & corpora robuſta, agiliaq; habebant, veſcebanturq; lignis paradiſi. Quamobrem non diſtant philoſophi à theologis. Iureconſulti autem poteſtates, & conuenientias rerum conſyderant, iura vocant ipſi, non quæ ab intimis earum naturis, & proprietatibus manant, ſed quæ extrinſecus ex moribus, pactiſq; quibuſdam humanis in eas adducūtur: hoc eſt iura, & poteſtates naturales vix, aut ne vix quidem attingunt iuriſconſulti; ſed, illa philoſophis relinquentes, in humanis vertuntur. quanquam hæc, ſi verè fuerint iuriſprudentes, & omnia, & ſemper ex illis deriuant; ſæpe illatione, vt quæ in iure noſtro de ſicarijs, de veneficis, de furibus, & de alijs eiuſdem generis ſtatuta ſunt, quorum omnium fons eſt hoc ius naturale, Nemini nocendum, & altior iſto, conciliatio, conſociatioq; totius generis humani; aliquando determinatione, & præſcriptione, vt quæ de matrimonio, attinētibusque ad matrimonium, quibus definitur, dirigiturq; tanquam certis quibuſdam regulis, ac formulis naturalis illa, ac commu-

a. ff. de Iuſt. & iure l. 4. et de ſtatu hominū l. 4. Inſtit. de iure perſ. §. ſeruit⁹ aūt. b. adi D. Auguſtinū de Geneſi ad lit. lib. xi. cap. 37. et de Ciuitate Dei lib. xix. cap. 15. & alios Doctores in cap. 3. & 9. Geneſeos D. Thom PP. q. 96. 2. ſecūda q. 189. a. 6. & 3. q. 46. a. 3. & alijs in locis.

Cauſa, & cōciliatio huius controuerſia.

Fontes humanarum legum, et eas deriuādi modi.

communis omnibus animalibus maris fœminæq; coniugatio; aliquando ſimilitudine, vt quę de ordine, inſtitutione, ornatu reipublicæ, ac ciuitatis, à iuriſconſultis penè ex toto prætermiſſa, eſſent ad exemplū huius mundanæ vrbis, atq; reipublicę, quemadmodū in principio Timæi Proclus ait, deſcribenda: de quibus alibi copioſiùs. Sicut igitur de matrimonio, & de pœnis criminum loquitur Iuriſconſultus; nec tamē peruenit ad vim, cupiditatemq; generandi, nec ad prima illa naturę pręcepta, inſita, reconditaq; in animis noſtris; proptereaquòd hęc ſint penitus naturalia: ſic naturalem ſeruitutem minimè agnoſcēs, quæ eſt vis, conſtitutioq; animi, & corporis quorundam hominum ſecundum naturam talis, vt in alios dirigātur, quemadmodum antea eſt declaratum; dicit de illa, quam facit humana conuentio: quæ quidē ſi ex pacto, & conuentu hominum exiſtit, quomodo eſſe naturalis ſeruitus poteſt? Itaq; nec theologo, nec Philoſopho aduerſatur Iuriſconſultus, quom hic negat, illi aiūt naſci aliquos homines naturà ſeruos. Etenim diuerſæ ſunt ſeruitutes, de qua hic, & de qua illi loquuntur. Vtrum verò hæc ſeruitus iuriſconſultorum, quæ naſcitur ex conuentu humano, iuſta ſit, nam certum eſt eam ſeruis non expedire, niſi vnà fuerit naturalis, quod aliquando contingit; exquiremus infrà. Et infrà quoque ſuperiorem controuerſiam, cuius dirimendę hìc quaſi iacta ſunt ſemina, diligentiùs examinabimus. Nunc autem quærendum eſt cum Philoſopho de philoſophica ideſt de naturali ſeruitute, vtrum exiſtat, an nō exiſtat omnino; & ſi exiſtat, poſsitne eſſe vtilis etiam ſeruienti, non modò ei, cui ipſe ſeruit, & an ſit iuſta. Partes huius decimi capitis ſunt tres.

In ſcholijs tex: 64.
In ſcholijs tex: 56.

Propoſitio.	*Argumentatio.*	*Concluſio.*
Pars p. tex: xliiij.	*Pars 2. tex: xlv.*	*Pars 3. tex: lvi.*
*	*	*

PARS PRIMA CAP. X. TEX: XLIV.

ARGVMENTVM. TEXT: XLIIII.

Propoſitio trium quæſtionum, quæ ſimul ſunt diſſoluendæ; & duplicis viæ ad earum diſſolutionem perducentis. Prima quæſtio, vtrum ſit vllus naturâ ſeruus: altera, vtrum ſeruire ſit melius, & conducat alicui ſeruienti: tertia, vtrum aliquem alicui ſeruire iuſtum ſit. Prior via, contemplatio vniuerſalium: poſterior, obſeruatio ſingularium.

Text: xliv. [a] Πότερον δ' ἐςί τις φύσει τοιοῦτος, ἢ οὔ· [b] καὶ πότερον βέλτιον, [c] καὶ δίκαιον τινὶ δουλεύειν, ἢ οὔ, [d] ἀλλὰ πᾶσα δουλεία παρὰ φύσιν ἐςί· [e] μετὰ ταῦτα σκεπτέον. [f] οὐ χαλεπὸν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θεωρῆσαι· [g] καὶ ἐκ τῶν γινομένων καταμαθεῖν.

a et d Elicit hæc reciprocari, nō eſſe naturâ & eſſe præter naturā. f. g. Elicitur duos eſſe modos cognitionis humanæ, nempe cōtemplationē vniuerſaliū et obſeruationē ſingularium.

[a] Vtrum verò ſit aliquis naturâ talis, an non; [b] & vtrum melius, [c] ac iuſtum ſit alicui ſeruire, an non, [d] ſed omnis ſeruitus ſit præter naturam, [e] poſt hæc conſyderandum. [f] non eſt autem difficile & ratione cōtemplari; [g] & ex ijs, quę fiunt, perdiſcere.

EXPLANATIO.

[e] Series textuū. *Pri. quæſtio.*

[e] DICTVM eſt, ſeruum naturâ eſſe hominem, qui nō ſuijpſius eſt &c. e.
Quęrendum igitur [a] primùm, vtrū ſit aliquis naturâ talis, qualem diximus, a.
qui ſcilicet non ſuijpſius ſit, ſed alius, vim habens inſtrumenti actiui, & ſeparabilis. [c] Hinc collige, cur iſtorum problematum, an ſit, & quid ſit c.
ſeruus naturâ, ordinem inuerterit, prius diſſerens de poſteriori. euidens eſt nanque, & omnes concedunt ſeruos eſſe: ſit verò, an non ſit naturâ aliquis ſeruus, dubitabatur: & plerique, qui in abditas rerū cauſas, & facultates minimè introſpiciebāt, negabant vſpiam reperiri. hoc igitur vt ſtatueretur; antè declarandum fuit, quid eſſet ſeruus naturâ: quādò etiam quid ſit ſimpliciter ſeruus ferè non diſſentiunt; & Iuriſconſulti definiunt ſeruum, qui alieno dominio ſubijcitur, quaſi qui ſit alius. [b] Secundum hanc quæſtionem, an ſit aliquis naturâ ſeruus, duæ aliæ terminabuntur: vna, vtrum alicui homini conducat, & melius ſit, vt ſeruiat, quàm vt non ſeruiat: [c] altera, nunquid iuſtum ſit aliquē alicui ſeruire. Nam ſi quidam ſunt c.
ſerui naturâ; planè illis vtilius, meliusq́ue eſt ſeruire, quàm non ſeruire: quæ .n. ſecundum naturam eueniunt, proſunt ſemper, & bona ſunt illi rei, cui eueniunt ſecundum naturam. Similiter & iuſtum eſt, eos alijs ſeruire, quorum naturâ ſunt ſerui: ſiquidem naturę repugnant maximè, tantùm abeſt vt ſint ſecundum naturam, iniuria, & iniuſtitia. [d] Quòd ſi nul- d.
lus eſt ſeruus naturâ, ſed omnis ſeruitus eſt præter naturam, hæc .n. ſeſe ſequuntur ex primo de cœlo, non eſſe naturâ, & eſſe præter naturam; erit violenta omnis ſeruitus; idem nanque violentum, & præter naturam ex iij. de cœlo: & ſi violenta; iam damnoſa ijs, qui ſeruiunt, & iniuſta erit. lædit .n. non iuuat, niſi fortè aliquando ex accidēti, & iniuſtum eſt, quicquid vim affert, vt diximus in commentario tex: 35. Eo in textu exponebatur ſecunda illa ſententia trium partium; quibus partibus reſpondent

Cur prius qd ſit, quàm an ſit ſeruus naturâ, diſſeruerit Philoſophus.

Secūda et tertia quæſtio.

ff. de ſtatu hominum l. 4. Inſtit. de iure perſonarū §. ſeruitus. b.

hæ tres

f g. hæ tres quæſtiones, quæ nunc proponuntur. [f]Porrho autem has quęſtiones perſoluere haud difficile fuerit duplici via aggrediẽtibus. [f]vna via eſt ratio, & cõtemplatio ex pronunciatis quibuſdam generalibus: [g]altera eſt animaduerſio, & obſeruatio ex ijs, quæ fiunt, ideſt ex rebus ſingularibus. quæ in ſumma ſunt viæ, & modi cognitionis noſtræ; hęc per ſenſum, imaginationemque, ac tandem memoriam, & vſum, ſiue experientiam, quæ fit ex memoria; illa per rationem, ſeu cogitationem, & mentem. Atque his quidem duabus vijs Philoſophus vtetur non ſeparatim, ſed promiſcuè; confirmans ijs, quæ fiunt, ipſa pronunciata; & pronũciatis lucem addens ad ea, quæ fiunt, vt procedentes videbimus.

Geminę vię ducẽtes ad diſſolutionẽ harũ trium quæſtionum.

Cognitionis humanæ via.

His dual' vijs vtetur promiſcuè Philoſophus.

Textus habet duas partes. Prima (a b c d) proponit quæſtiones. Secunda (f g) vias. *Partes textus.*

Textus XLIV.

*

Argumentatio.

PARS SECVNDA CAP. DECIMI.

Argumentatur, & probat multis modis, partes aientes trium propoſitarum quæſtionum veras eſſe.

Τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι &c. Textus XLV. ad LVI.

SCHOLIVM.

OMNIA argumenta, ſi ſubtiliter diſtinguantur, ſunt numero decem & ſeptem: ſed multa inter ſe implicita, aptaque alia ex alijs. Nouem ſunt, quæ proponuntur vſq; ad textũ 52, omnia ex officijs domini, ſeruiq; ducta, loco interdum à genere, interdum à ſimilitudine. In textu 51. indicatur decimum argumentum à cauſis formalibus imperãtis, & parentis: quod pòſt in ſequẽtibus abſoluitur. In 52. infertur communis concluſio ſuperiorum argumentorum. In 53. commoſtrantur quinque alia argumenta, propoſitis quinque differentijs, conditionibuſque eſſentialibus, ſeu finitionibus quibuſdam dominorum, & ſeruorum naturâ, vnde illa duci poſſunt. In 54. additur argumentũ decimum ſextum ab inſti-

ab inſtituto, machinationeque naturæ in corporibus noſtris formandis. Et in 55. decimum ſeptimum per locum à minori. Horum argumentorum quinque prima, in communibus pronunciatis nitentia, pertinent quidem magis ad primam viam, quę eſt ratio, contemplatioque generalis; reliqua magis ad ſecūdam, quam facit animaduerſio, & obſeruatio rerum ſingularium: attamen & hæc contemplatione, & illa obſeruatione indigent; adhibeturque in vtriſque vtraque via viciſsim, quod res ipſa declarabit.

ARGVMENTVM. TEXT: XLV.

Pronunciata quatuor aſſumit, confirmanda deinceps expoſitione; & quartum adhuc in præſentia demonſtrat tum exemplo, tum ratione ab opere ducta. ex quorum pronunciatorum vnoquoque confici poſſunt theoremata quæſtiones propoſitas definientia. Loci principales, quibus confici poſſunt, ſunt tres, ab officijs, à genere, à ſimili. Loci adiuncti, multi.

Text: xlv. [a] Τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί. [b] καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε, τὰ μὲν ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι, τὰ δ' ἐπὶ τὸ ἄρχειν. [c] καὶ εἴδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων, καὶ ἀρχομένων ἐστί. [d] καὶ ἀεὶ βελτίων ἡ ἀρχὴ, ἡ τῶν * βελτιόνων ἀρχομένων· [e] οἷον ἀνθρώπου, ἢ θηρίου: [f] τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ἀπὸ τῶν βελτιόνων, βέλτιον ἔργον· [g] ὅπου δὲ τὸ μὲν ἄρχει, τὸ δ' ἄρχεται, ἔστι τι τούτων ἔργον.

** In quibuſdam græcis libris legitur βελτιόνων καὶ ἀρχομένων.*

[a] Imperare enim, & parêre ſunt non ſolùm è neceſſarijs, ſed etiam è commodis rebus. [b] ac ſtatim ab ortu quædā diſtincta ſunt, alia quidem ad parendum, alia verò ad imperādum. [c] & ſunt ſpecies multæ & imperantium, & parentium. [d] & ſemper melius imperium eſt, quod eſt meliorum parentium; [e] vt hominis, quàm belluæ: [f] quod enim peragitur à melioribus melius eſt opus; [g] vbi autem hoc quidem imperat, hoc verò paret, eſt aliquod horum opus.

f Elicit. Cauſſæ meliores meliorem effectū eſſe.

E X P L A N A T I O.

Numerus, ſupplementū, cōfirmatio, vſus pronūciatorū, quę in hoc text: aſſumuntur.

PROPONIT quatuor pronunciata. In vnoquoque horum quatuor pronunciatorum ſubaudienda ſunt ex textu proximè ſequenti hæc, aut ſimilia verba: *vbi ex multis fit vnum aliquod commune.* etenim niſi vnum commune aliqua ratione fiat, nec imperantia eſſe poſſunt, nec parentia; quorum ratio in ſocietate, & coniunctione conſiſtit. Vnunquodque confirmabitur expoſitione in ſequentibus textibus; & vel per ſe eſt ſatis conſtās, vel firmari inductione poteſt: quartum tamen, quod paulo obſcurius videbatur; demonſtratur in hoc eodem textu exemplo, & ratione. Ex vnoquoque

quoque tandem, quibuſdam additis, tria colligũtur theoremata tres pro-
a poſitas in ſuperiori textu quæſtiones perſoluentia. [a] Primum igitur pro- *Pronũciatum primum.*
nunciatum, quod inductione oſtendi poteſt, confirmabiturq; expoſitione
in tex: 47. 49. 50. 51. eſt tale. Imperandi, & parendi differentia non ſolùm
neceſſaria, verùm etiam vtilis eſt, vbicunque ex multis fit vnum aliquod
commune. Ex hoc pronunciato conficitur theorema primæ quæſtionis in *Primi theorematis ex primo pronũciato demonſtratio.*
hunc modum. Sed ex multis hominibus fit vnum aliquod cõmune, quom
iunguntur tum aliæ ſocietates, tum ipſa dominica ſocietas: ergo & in alijs
ſocietatibus, & in dominica non ſolùm neceſſaria, verùm etiam vtilis eſt
imperandi, & parendi differentia. At quod eſt ſimul neceſſarium, & vtile
in aliqua re, eſt in illa ſecundũ naturam, quod etiam inductione cõfirmari
poteſt: ergo differentia imperãdi, & parendi eſt tum in alijs ſocietatibus,
tum in dominica ſecundum naturam: ergo ſeruus, & dominus, quorum
iſta ſunt officia, illius quidem parere, huius autem imperare, ſunt in do-
minica ſocietate ſecundum naturam. Locus primi ſyllogiſmi eſt à genere.
nam dominica ſocietas eſt vna ſpecies eorum, quæ vnum quiddam fiunt
ex multis. Locus ſecũdi ſyllogiſmi eſt à proprietate eius, quod eſt ſecun-
dum naturam, & ipſius naturæ. Sola enim natura in omnibus facit ea, quæ
a è neceſſarijs è cõmodis rebus. neceſſaria ſunt ſimul & vtilia: [a] Neceſſaria appello, ſine quibus res eſſe,
ideſt, ad præſens propoſitum, viuere prorſus non poteſt; vtilia ſine quibus
bene eſſe, & bene viuere non poteſt. Ars autem, & omnino mens noſtra vel
vtilia tantùm præſtat; vt pictura; vel neceſſaria tantùm, vt agricultura, &
ad architecturam cæmentaria; vel ſi aliquando neceſſaria & vtilia ſimul,
vt ſutoria, nõ tamen in omnibus. Locus tertij ſyllogiſmi eſt ab officijs do-
mini, & ſerui. Secundum pronunciatum, quod confirmabitur item expo- *Pronũciatum ſecundum.*
b. ſitione in ijſdem textibus 47. 49. 50. 51. eſt hoc. [b] Statim ab ortu quędam
illorum, quę vnum ex multis fiunt, inter ſe perſpicuè hac ratione diſtin-
guuntur, vt alia ad parendum, alia ad imperandum ſint idonea: ergo per
locum à ſimili etiam in dominica ſocietate conuenit ſtatim ab ortu quæ-
dam ad parendum, quædam ad imperandum idonea eſſe, ideſt eſſe quoſ-
dam ſeruos, & quoſdam dominos, quorum iſta ſunt officia: ſed cuiuſcun- *Primi theorematis ex ſecũdo pronũciato demõſtratio.*
que modi res ſunt ſtatim ab ortu, eius modi naturâ ſunt, per locum à de-
Lib. ij. Phyſicorũ tex: com. 14. finitione; generatio enim eſt via in naturam ex ij. Phyſico: ergo conuenit
quoſdam ſeruos, & quoſdam dominos eſſe naturâ. [c] Tertium pronuncia- *Pronũciatum tertium.*
tum ſatis per ſe manifeſtum, & ſimiliter confirmandum expoſitione in tex:
c. 47. 49. 50. 51. [c] Multæ ſunt ſpecies & imperantium, & parentium illis in
rebus, quæ ex pluribus vnum fiunt, inter quas ſpecies vnę ſunt ſeruorum,
& dominorum: ſed in alijs imperij ſpeciebus ſunt quædam imperantia, & *Primi theorematis ex tertio pronũciato demonſtratio.*
quędam parentia naturâ; quod partim declarabitur infrà, partim eſt ſuprà
conſtitutum, vbi probatum fuit hominem naturâ eſſe ciuile animal, & ci-
uitatem eſſe naturâ: ergo per locum à ſimili etiam in hac ſpecie dominici
imperij erunt naturâ quædam imperantia, & quędam parentia, ideſt erunt
d. naturâ quidam domini, & quidam ſerui. Quartum pronunciatum. [d] Quo *Pronũciatum quartum.*
meliora ſunt quæ parent, eo ſemper imperium eſt melius. Confirmabitur
quoque hoc pronunciatum, vt ſuperiora, expoſitione in textibus ſequen-
tibus. 49. & 50: tamen & hîc, quia ſit illis obſcurius, tum exemplo decla-
e. ratur, tum oſtenditur ratione. [e] Exemplum eſt hoc: Imperiũ in hominem
f. 5. melius, præſtantiusq; eſſe, quàm quod in belluã habetur. [f] Ratio ducitur
5. ab opere, vnomodo ſic. [g] Quotieſcunq; aliquid imperat, & aliquid paret;
exiſtit

exiſtit primò quoddam opus, ideſt munus amborum, quod imperium appellamus, profluens ab imperante, & in parente adhæreſcens; deinde exiſtit quicquid tandē ex hoc munere, atque officio naſcitur ſiue operationis duntaxat, ſiue pręter hanc etiā operis, ſed alius ſignificationis, quàm quom imperium eſſe opus dicimus: hęc propoſitio nota eſt, nam imperium tendit neceſſariò in aliquod opus, & ipſum eſt opus, ideſt munus, & vis, & ratio imperantis, & parentis: [f] Omnis autem operatio, & opus, & munus eo meliora ſunt, quo à melioribus proficiſcuntur, per locum à cauſis: ergo cùm opus, & operatio, quæ oriuntur ab imperio, tum ipſum imperium, quod ſimul eſt cauſa illorum operum, ſimul munus imperantium, parentiumq́ue; eo ſemper erunt meliora, quo meliorum erūt, quemadmodum imperantium, ita etiam parentium. Vel faciliùs: [f] Opus, quod efficitur à melioribus eſt melius: [g] imperium eſt opus; & hoc quidem efficitur ab imperante, & parente: ergo imperium, quod eſt meliorum tam parentium, quàm imperantium, eſt melius. Tertio modo, qui fuit D. Thomæ: [g] Omne imperium dirigitur ad aliquod opus: vbi enim imperium eſt, & vnum imperat, alterum paret, neceſſe eſt exiſtere opus quoddam, ad quod & illud imperet, & hoc pareat: itaque, per locum à fine, quale eſt opus, ad quod imperium dirigitur, tale eſſe imperium oportet, quod eò ſpectat: [f] opus autem omne tanto melius eſt, quanto meliora ſunt ea, à quibus efficitur; & hac de cauſa tanto melius eſt opus, ad quod dirigitur imperium, ideſt quod imperando, & parendo nouiſſime efficiunt imperans, & parens, illud vt cauſa prima, hoc vt proxima, quanto illa meliora ſunt: ergo etiam imperium erit tanto melius, quanto fuerit meliorū non ſolùm imperantium, ſed etiam parentium; atque horum fortaſſe magis, certè euidentius, quoniam ſunt proxima operis cauſa, vt dictum eſt. Ex hoc autem quarto pronunciato euenit propoſitum manifeſtè. nam homo belluis eſt melior, & vir muliere, & totus homo ſuo corpore: ergo imperium melius erit, quod in hominem, quàm quod vel in belluas, vel in mulierem, vel in proprium corpus homo habet: omnia autem illa imperia ſunt naturalia, vt poſtea declarabitur: ergo & imperium hominis in hominem naturale erit, imò tanto magis naturale, quanto eſt illis pręſtantiùs: facit enim natura libentiùs ſemper, quæ meliora ſunt, & pręſtantiora: ergo quidam ſunt domini naturâ, & quidam ſerui. Sic itaque ex vnoquoque horum quatuor pronunciatorum concluditur primum theorema de tribus propoſitis, quod eſt, eſſe naturâ quoſdam dominos, & quoſdam ſeruos. At ſi hoc ſequitur, ſimul ſequuntur & alia duo; nimirum quibuſdam hominibus melius, vtiliusq́ue eſſe ſeruire, quàm non ſeruire; & quoſdam quibuſdam ſeruire iuſtum eſſe. comitantur enim hæc illi, vt declarauimus in ſuperiori commentario.

Primi theorematis ex quarto pronūciato demonſtratio.

Alia duo theoremata quomodo cōficiantū ex vnoquoque horū quatuor pronunciatorum.

Partes textus.

Partes textus quinque. Primæ quatuor proponunt quatuor pronunciata. Poſtrema probat quod eſt ex illis quartum.

Textus

Textus XLVI. XLVII. XLVIII. XLIX. L. LI.

Declarat, confirmatq́ expoſitione in tota animalis natura, & tam in vno, quàm in multis animalibus ſpecie, ſexu'ue differentibus quatuor pronunciata ſuperioris textus: quod dum facit, vnà oſtendit ſex alijs argumentis propoſitum .i. partes aientes trium propoſitarum quæſtionum veras eſſe.

Ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων &c.

SCHOLIVM.

SVMPTA ſunt in textu proximè antecedẽti quatuor pronunciata: ex quibus concluduntur theoremata quęſtionum propoſitarum. Illa pronunciata, quanquam per ſe ſatis manifeſta eſſent; tamen, vt maiorem firmitatem, euidentiamq; habeãt, confirmare vult Philoſophus expoſitione, & obſeruatione eorum, quę fiunt. ſimul verò hoc præſtat, ſimul alijs quibuſdam rationibus etiam ab animaduerſione eorum, quę text: 46. fieri cernuntur, ductis, eadem demõſtrat theoremata. Cæterùm ordo, & diſpoſitio eſt huiuſmodi. Primùm generaliter proponit, in omnibus omnino tam animatis, quàm inanimis, quę ex multis ſic cõſtant, vt fiant vnum quippiam commune ſiue ex cõiunctis, ſiue ex diſiunctis; eſſe perſpicuè naturà imperantia, & parentia; imperantia meliora, parentia deteriora. Atque hoc quidem dici quintum pronunciatum poteſt, ex quo, vt videbimus, illa eadem theoremata, conficiuntur. Sed valde patebat tam latè ſumptum, quemadmodum & ſuperiora. plus autem clareſcunt expoſitione, quæ minus, quàm, quæ magis patent; imò aduerſatur quodammodo communitati ipſa expoſitio, obſeruatioq; rerum ſingularum: & nobis ſat eſt ad præſentem diſputationem pronunciata hæc vera conſpici in animalibus. itaque ad animalia contrahit in textu 46. Philoſophus hoc, & ſimul cum hoc, quippe cuius pars in illis ſubaudiretur, etiam ſuperiora

pronunciata. Deinde verò, quoniam multa illa, ex quibus vnum aliquod commune exiſtit, poſſunt eſſe, quemadmodum dicebamus, vel coniuncta, continua'ue, vel diſiuncta; oſtendit de vtroque genere per expoſitionem in animalibus iſthæc pronũciata vera eſſe. Et primò quidem vbi ſunt coniuncta, ideſt in vno animali, & in vno homine, in textu 47. 48. 49: pòſt vbi diſiuncta, ideſt in diuerſis animalibus; quæ diuerſa eſſe poſſunt vel ſpecie, vel ſexu, vel conditione. In differentibus ſpecie expoſitionem facit in textu 50. in differentibus ſexu in textu 51. Conditionis differẽtiam prætermiſit, ne principium petere videretur. *tex: 47. 48. 49.* *tex: 50.* *tex: 51.*

ARGVMENTVM. TEXT: XLVI.

Proponens in omnibus omnino, quæ ex pluribus conſtant, & fiunt vnum aliquod commune ſiue ex continentibus, ſiue ex diſiunctis, apparere imperantia, & parentia ſecundum naturam, illa meliora, hæc deteriora; iſtudque, quod dehinc appellabimus quintum pronunciatum, oſtendens in rebus inanimis exemplo harmoniæ; contrahit ipſum, & in ipſo quatuor ſuperiora, quæ eo abſoluebantur, ad animalia: addita etiam cauſa contractionis, nempe quia hoc ſolùm modo ad præſens inſtitutum pertineant.

Text: xlvj. [a] Ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέστηκε, [b] καὶ γίνεται ἕν τι κοινὸν, [c] εἴτε ἐκ συνεχῶν, [d] εἴτε ἐκ διῃρημένων· [e] ἐν ἅπασιν ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον, καὶ τὸ ἀρχόμενον. [f] καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἁπάσης φύσεως ἐνυπάρχει τοῖς ἐμψύχοις. [g] καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς ἐστί τις ἀρχὴ, οἷον ἁρμονίας: [h] ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἐξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως.

[a] Quæcunque enim è pluribus cõſtant, [b] & fiunt vnum aliquod cõmune, [c] ſiue ex continentibus, [d] ſiue ex diſiunctis; [e] in omnibus ijs apparent imperans, & parens. [f b] & hoc ex vniuerſa natura ineſt in animatis. [g c] nam & in ijs, quæ expertia ſunt vitæ, eſt quoddam imperium, vt harmoniæ: [h d] ſed hæc fortaſſe ſunt conſyderationis magis extrariæ.

EXPLANATIO.

Vnum & ens aliquid quot quibusq; modis fit, ac fiat.

[a] QVICQVID eſt, aut per ſe eſt, ſimplex, & vnum, vt Deus; aut ex alijs conſtat. &, ſi conſtat ex alijs; vel conſtat ex vno tãtùm, vt quom pars aeris in ignem conuertitur; vel conſtat ex multis. [b] rurſus, ſi ex multis, vel ex multis, quæ intereunt, non manent, faciuntq; hac de cauſa vnum quoddam ſimplex; vt ex abolitis, aere, ac terra aliquando genitus dicitur conſtare a. b.

conſtare ignis, vnus, & ſimplex, quatenus ex illis eſt genitus: vel conſtat ex multis manentibus, efficientibusq́; ob hoc ipſum, quia manent, vnum aliquod non ſimplex amplius, ſed compoſitum, ſeu commune, quemadmodum hic appellat Philoſophus: [c] & ex manentibus quidem, quæ vel cohæreant inter ſe, & ſint continentia, græcè συνεχῆ, vt ex membris corpus; vel ſint diſiuncta, & diſcreta, grǽcè διῃρημένα, vt exercitus ex militibus. Poſſent vero & continentia, ideſt τὰ συνεχῆ adhuc diuidi: quoniam vel maneat ſimpliciter, vel certo quodam pacto. Manent ſimpliciter in colligatis, confixis, conglutinatis, quæ omnia vno verbo Plutarchus in Coniugalibus præceptis, ſimilem huic corporũ diuiſionem molitus, συνάπτομενα appellat; & in mixtione, quæ fit ad ſenſum. Manent certo quodam pacto in vera mixtione. [e] In nulla igitur re, quæ vna ſit, & ſimplex, ſiue per ſe ſit eiuſmodi, ſiue è multis conflata, quæ in illam prorſus abierint; eſſe ſimul poſſunt imperans, & parens. hæc enim ſunt multa. quamobrem in multis, [b] vel potius in vno multiplici, propterea quòd ad ſe referuntur, & neceſſarium eſt, aliquomodo eſſe coniuncta, reſideant oportet. Ergo in vno communi, quod ſolum multiplex eſt, quia ex multis conſtat, ſunt hæc duo, quæ vocantur imperans, & parens: [c] & ſic ſunt, vt nullum ſit eorum, quorum vnumquodque hoc modo eſt vnum commune, conſtans ex multis ſiue cohærentibus, ſiue diſiunctis, in quo non appareant. [f] Ergo, & ſecundum naturam, vt iterabit ſubſequens textus, neceſſe eſt eſſe imperans, & parens in his omnibus, quibus conuenit nuncupari hoc vocabulo, vnum commune. quicquid enim in omnibus alicuius generis rebus cernitur adeſſe; id neceſſe eſt adeſſe in illis ſecũdum naturam; atque eo magis, quo genus fuerit communius. in paucis enim omnino eſt, quod eſt præter naturam, vt ſępe admonui. Non [f] ſunt igitur propria animantium imperare, & parere; imperans, & parens; vt fortaſſe credere aliquis poſſet ex eo, quòd de animantibus frequentiſſime dici ſoleant: ſed communia omnium rerum, quarum vnaquæque vnum commune ideo nuncupatur, quia conſtat ex multis vel continentibus, vel diſiunctis; dummodo in illis ſit aliquis ex ſe actus, vel motus, ſine quo imperium eſſe prorſus non poteſt. nam ædes quidem ex coniunctis, tecto, parietibus, fundamentis, ſunt coagmentatę; non tamen in ædibus eſſe imperans, & parens vllus affirmaret. Et ex hac natura vniuerſa, ideſt ex hoc genere latiſſimè patente, quod non ſolùm naturalia, ſed etiam ciuilia, & pleraque ex artificioſis complectitur, adueniunt hęc animantibus. neque .n. ex propria natura, & quatenus ſunt animantia, habent in ſe imperans, & parens: ſed ex natura huius generis; vt efficiunt, inquam, aliquod vnum commune quod ex multis conſtat coniunctis, diuiſis ue, & in quo motus aliquis per ſe conſpicitur. [g] Eſſe autem hoc verum, & res quoque vitæ expertes, quęcunque vnum tale reddunt, ſic à natura diſtinctas, vt alię imperent, aliæ pareant, declaratur exemplo harmoniæ. In qua quidem acutiſſima vox, & nete ex fidibus tanquam domina eſt: cæterę, atque in his grauiſſima, quæ in fidibus hypate vocatur, tanquam ſeruæ. Eſt enim nete fidium omnium vehementiſſima, vt ſcribitur ab Ariſtotele in quęſtione 42. xix. ſectionis Problematum, commouens motu ſuo, quomodocunque id faciat, alias omnes, & in ſuo ſono aliarum cõtinens ſonos. Ob quam cauſam muſici noſtrorum temporum acutiſſimam tam vocem, quàm chordam ſupranum, cantumq́; appellant, quaſi ſuperiorem, ac dominam dixeris: grauiſſimam baſſum, quod Italico

c. d.

De hac duplici mixtione vide in extu p. libri de Generatione & interitu.

e.

b vnum aliquod cõmune.

c. in omnibus ijs.

f. ex vniuerſa natura.

f.

g.

Imperans, & parens nõ eſſe in ijs rebus vnis, quæ ſimplices ſunt, ſed in ijs, quę ex multis conſtant.

Imperans, & parẽs naturã eſſe in omni re, quæ vocari poteſt vnũ commune, ſeu ex multis cõſtans ſi in ea ſit aliquis actus.

Imperans, & parẽs à genere vniuerſo rerum ex multis cõſtantiũ aduenisse in animantia.

In harmonia imperãs et parens.

idiomate depreſſum, atque humile ſignificat. Sunt tamẽ qui putent antiquos contrarium ſentiſſe, & grauiſſimo ſono primas in concentu partes, acutiſſimo poſtremas dediſſe: indeq; nomina facta fidibus hypati, & neti; huic ab humilitate; illi ab excellentia & quaſi dominatu. cui ſententię ſubſcribere etiam Ariſtoteles videtur in quibuſdam quęſtionibus eiuſdem particulæ xix. Sed de his alio loco. Satis eſt ad præſentem locum, omnes conſentire, in harmonia eſſe formam quandam imperij, ac dominationis.

Boethus primo Muſica cap. 20.

Harmoniã alijs modis q̃ vt cõmuniter ſumitur interpretantium errores.

At qui harmoniam hic interpretãtur harmoniam quatuor elementorum in corpore mixto, aut harmoniam mundi elementaris, aut harmoniam globorum cœleſtium: non animaduertunt, ex prima, & ſecunda interpretatione Philoſophum inutiliter vti metaphoris; ex tertia, ſi propriè ſumatur vox harmonia, confutatam fuiſſe in ij. Cœli priſcam hanc Pythagoræorum ſentẽtiam: vt nunc omittam globos illos à philoſophis putari animatos. Quanquam maximè probo & in mixto corpore vnum aliquod quatuor elementorum dominari, ac mouere, cætera ſubeſſe ſuis carentia motionibus, quemadmodum ſeruus caret: & orbibus elementarijs præſidere cœleſtes; qui illos, ac concreta ex illis gubernant: & inter cœleſtes primum illum potiri imperio, cuius vi cæteri ab ortu in occaſum quotidie circunferuntur. Imò, vt dicebamus, generaliter quicquid cuiuſcunque rationis eſt vnum aliquod commune conſtãs ex multis continuatis, aut diſtinctis, quorum ſit aliquis motus per ſe; in eo ſunt imperans, & parens ſecundum naturam, illud quidem melius, hoc autem deterius; quod addendum eſt ex textu ſequenti 51: vt etiam in primis cõpoſitis ex materia, & forma dominatur, & imperat quodammodo forma materiæ.

Lib. ij. Cœli tex: com. 32. ad 57.
Ex primo Cœl[i] te[x]. com. 7. & 12.
Ex prim primo Meteorologi[c]a.
Ex ij. Cœli multis in locis & exitu ij. de Generati[one] & interitu.

Ex hoc quinto pronũciato quomodo eueniãt tria theoremata propoſita.

Et eſt hoc quintum pronunciatum, ex quo propoſitum confici poteſt. nam ſi ei altera propoſitio addatur, nempe ſocietatem dominicam eſſe tale vnum commune ex multis diſtinctis conſtans, quorum eſt aliquis motus per ſe; ſequitur in dominica ſocietate eſſe imperãs, & parens, ideſt eſſe dominum, & ſeruum ſecundũ naturam, illum meliorẽ hunc peiorem, vt liquet ex ante cõſtitutis, cõfirmabuntq; potiſſimùm tex: 53. & ſequẽtes. ex quo theoremate deinceps alia duo colliguntur, quemadmodum declaratum eſt ſupra.

Imperans & parens, ac dominum ratio imperij in quibus magis, in quibus minus ꝓpriè, & quę ciuilis cõſyderationis ſit, quę minimè.
Exoterici lib. & conſyderationes.

h In commentario 44. et 53.

[h] Cæterum quæ de harmonia, deq; alijs rebus inanimis, prout ijs attribuitur ratio imperij, dicta ſunt, dici'ue poſſunt; nõ ſunt huius ciuilis, ſed alius, ac magis vulgaris cõſyderationis. Habent nanque à natura iſthæc oĩa, quæ animam non habent, formã quandam ſecundariam, & ſimilitudinẽ imperij potius, quàm imperiũ, quod propriè, vereq; in animalibus nominatur; & maxime propriè, ideſt maxime perfectè, ac primò in hominibus. Itaq; ἐξωτερικωτέρα, magis extraria, hoc eſt ab exquiſito, ſummoque, ac proprio in primis philoſophandi genere alienior; plauſibilior autẽ, & ſenſui vulgi accõmodatior adhuc, quàm ciuilis, eſſet huiuſmodi cõſyderatio, & tractatio. Sic .n. exotericas conſyderationes, & ſermones, & libros ſoleo interpretari: de qua re alibi copioſè. Sat verò in pręſentia fuerit, oſtẽdere in animalibus hoc, & ſuperiora quatuor pronũciata vera eſſe: quod ſtatim pręſtare incipit Philoſophus expoſitione, vel inductione quadã, quia plures ſunt expoſitiones.

In quibus & quomodo demonſtrãda ſint deinceps quinque propoſita pronunciata.
Partes textus.

Partes textus iiij. Prima (a b c d e) ꝓponit generaliter quintũ pronũciatum. Secũda (f) admonet nõ eſſe ꝓpriũ hoc pronũciatum rerũ animatarũ, ſed illis cõmune cũ inanimis. Tertia (g) confirmat eſſe cõmune exemplo harmonię. Quarta (h) cõtrahit hoc, & cũ hoc quatuor ſuperiora pronunciata in animalia; delegata latiori ſumptione cõſyderationi magis extrarię.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. XLVII.

Docet in animali, & homine vno, quod eſt vnum commune conſtans ex cohærentibus, anima, & corpore; eſſe id, quod imperet, & id, quod pareat naturâ; illud animam, & melius; hoc corpus, & deterius. Ex quo eueniunt tum per locum à ſimili tria illa theoremata propoſiti principalis; tum per expoſitorias rationes quatuor ex pronunciatis duorum textuum antecedentium, quintum, ſcilicet, & ſecundum, & primum, & aliquo modo etiam tertium.

Text. xlvij. [a] Τὸ δὲ ζῷον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος: [b] ὧν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δ' ἀρχόμενον.

b. idem inuenies in vij. ad Nicom. & ad Eudemũ cap. 11. idẽ ſcribit Plato in principio v. de legibus, & alijs in locis.

[a] Animal autem primùm conſtitit ex anima, & corpore: [b] quorum alterum quidem eſt imperans naturâ, alterum verò parens.

E X P L A N A T I O.

a. primùm. [a] VNVM commune aut ex cohærentibus conſtabat, aut ex diſiunctis. *Ordo diſputationis.* Primùm igitur exponendum ait de eo, quod conſtat ex cohærentibus. Et hoc quidem modo interpretor ego hanc vocem primùm: referendo eam ad ordinem diſputationis: ad quẽ referri oportere indicio eſt hæc eadem vox repetita infrà in textu 49. Vel ſi omnino cum verbo conſtitit eſt coniungenda, intelligerem primùm, ideſt ſtatim ab ortu, & quom generatum fuit, conſtitiſſe animal ex anima, & corpore. D. Thomas, & alij, qui eum ſequuntur, ſic exponunt, quaſi ſignificet hęc vox primam compoſitionem animalis: qua in re multum laborant, nec ſe ſatis expediunt. [a] Cohærent ergo anima, & corpus, ex quibus conſtat vnum quippiam commune, animal nimirũ, & magis propriè homo vnus numero, verbi gratia Antonius, vt liquet ex ſequentibus textibus. [b] Harum duarum partium, ex quibus hoc vnum commune conſtat; altera imperat, altera paret ſecundum naturam; imperat quæ melior eſt, ideſt anima; paret corpus, quod eſt deterius. Porrho autem eſſe animæ imperium, & dominationem naturalem in ſuum proprium corpus, conſentiunt vulgus, & ſapientes; philoſophi, & theologi; ſenſus & ratio. pleni ſunt libri hiſtorijs, & teſtimonijs mirabilium in hac re accidentium: vſus comprobat: mens docet. quæ quidem cuncta, tam quæ literis tradita ſunt, quàm quæ omnino vel experimentis deprehendi, vel cogitatione inueniri poſſunt, collegit Marſilius Ficinus vir doctiſſimus, in xiij. librũ Theologiæ Platonicæ. Atque ob hãc cauſam Plato, & alij antiqui philoſophi corpus vocarũt inſtrumentũ animę. Sed de his ſatis. In animali, & homine vno igitur ſunt naturâ imperans, & parens; illud anima, hoc corpus: atque animal, homoq; vnus eſt vnum aliquod commune, quod conſtat ex his duobus cohærentibus, anima, & corpore: ergo in rebus, quæ ſunt vnum aliquod commune &c. ſunt naturâ imperans, & parens. quod fuit pronunciatum proximi textus. Rurſus, animal, & homo vnus conſtitit ſtatim ab ortu ex anima, & corpore; quorum illa imperat, hoc paret: ergo ſtatim ab ortu quędam illorum, quæ ſunt vnum commu-

Animalis, & hominis vnius conſtitutio ex anima & corpore.

Anima in corpus, cui adhęret, dominatio.

Deductiones quatuor pronunciatorum, et propoſiti principalis ex hoc aſſumpto.

commune, ſic diſtincta ſunt, vt alia ad imperãdum, alia ad parendum ſint idonea. quod erat ſecundum pronunciatum. Item, in animali, & homine vno anima imperat, corpus paret: atque hoc non ſolùm neceſſarium, ſed etiam vtile eſt ambobus: ergo imperandi, & parendi differentia non ſolùm neceſſaria, ſed etiam vtilis eſt &c. vt in primo pronunciato. Nouiſſimè, in animali, & homine vno ſunt imperans, & parens; illud anima, hoc corpus: ergo multæ ſunt ſpecies & imperantium, & parentium, vt dicebat tertium pronunciatum: nam ſaltem per hypotheſin ſunt etiam imperans dominus, & parens ſeruus. Omnes hi quatuor ſyllogiſmi ſunt expoſitorij; qui ex eo, quod in parte explicatur, concludunt quod latet in toto: parumque habent firmitatis, niſi locis à ſimili, & ab eadem natura totius, & partium fulciantur. Tandem verò, ſi in animali, & homine vno, qui eſt vnum aliquod commune, & ex multis conſtans, ſunt naturâ imperans, & parens: ſequi videtur per locum à pari, vt ſint etiam in dominica ſocietate, quę & ipſa eſt aliquod vnum commune eodem modo conſtans ex multis. Quod ſi in dominica ſocietate ſunt imperans, & parens naturâ; iam non ſolùm naturâ ſunt quidam domini, & quidam ſerui; verumetiam ſeruire his prodeſt, & iuſtum eſt, vt illis ſeruiant, quemadmodum declarauimus ſuprà. *In comment 44. & 35.*

Partes textus. Partes textus duæ. Prima docet animal, & hominem vnum numero eſſe vnum commune ex cohærentibus. Secunda, eſſe in eo imperans & parens naturâ.

ARGVMENTVM. TEXT: XLVIII.

Occurrit obiectioni naſcenti de hominibus prauum corpus, prauamue animam aut ſimpliciter, aut κατάτι *nactis vel ab ortu, vel ex educatione, inſtitutioneue: in quibus ſæpe videtur corpus animæ imperare, contra id, quod proximo in textu ſumebatur. Et reſponſio eſt: id genus homines malè ſe habere; quocirca & præter naturam: quicquid autem naturâ ſit alicuius modi, conſyderandum eſſe, non in corruptis, ſed in habentibus ſe magis ſecundum naturam. Locus obiectionis, ab accidentibus qualitatis, ideſt ab habitu, & diſpoſitione. Locus reſponſionis, à munere contemplatoris.*

a. b. Elicitur: Habẽtia ſe ſecundum naturam, & corrupta oppons. c. Elici: Quis ſit homo optime diſpoſitus & corpore & animo. et quis ſit maxime ſe habens ſecundũ naturam. b. t. Elicitur: Malè ſe habere et præter naturã ſe habere idẽ eſſe, itẽ vicissim bene et ſecũd. naturã. Itẽ elicitur: Qui ſint homines malè & præter naturã ſe habentes.

Text: xlviij. [a] Δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, [b] καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· [c] διὸ καὶ τὸν βέλτιστα διακείμενον καὶ κατὰ σῶμα, καὶ κατὰ ψυχὴν ἄνθρωπον θεωρητέον: [d] ἐν ᾧ τοῦτο δῆλον. [e] τῶν γὰρ μοχθηρῶν, ἢ μοχθηρῶς ἐχόντων δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς· [f] διὰ τὸ φαύλως, καὶ παρὰ φύσιν ἔχειν.

[a] Oportet autem conſyderare in ijs, quæ ſecundum naturam ſe habent magis id, quod natura eſt, [b] & nõ in corruptis. [c] quocirca etiam eum hominem, qui & corpore, & animo optimè diſpoſitus ſit, contẽplari debemus: [d] in quo hoc eſt manifeſtũ. [e] prauorũ .n. aut praue ſe habentiũ exiſtimaretur ſanè corpus animæ ſæpe imperare; [f] proptereaquòd malè & præter naturam ſe habeant.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Partes textus.

Partes textus quinque. Prima (a b) tradit regulam,& præceptum quoddam præclariſſimum ad inquirendum quid in quaque re ſit naturale. Secunda (c) ex hoc præcepto infert, cōtemplandum eſſe hominem & corpore, & animo optimè diſpoſitum, vt cognoſcamus vtra pars imperando, vtra parēdo ſit naturaliter idonea. Tertia (d) aſſeuerat in homine ſic diſpoſito eſſe iſtud perſpicuum. Quarta (e) concedit,quod ſumitur in obiectione, hoc eſt prauorum, aut praue ſe habentium corpus animæ frequenter imperare. Quinta (f) vnde hoc eueniat; ediſſerit. Cætera ad reſolutionē attinentia clara ſunt ex argumento, & clariora euadent ex ſcholijs.

SCHOLIA.

Preceptū primę partis textus,et eius declaratio.

Quid quærat quemquęritur an aliquid ſit alteri naturale vel an aliquid ſit naturā cuiuſdam modi.

Oportet autem conſyderare &c. Præceptum præclariſſimum: quod ſpectat officium contemplantis, perueſtigantiſque, vt inueniat, ſit'ne aliquid, quod de altero quæratur, & quod alteri adhæreat, naturale ei, cui adhæret, & de quo quęritur: ideſt adhereat'ne illi ex natura, & vi propria illius, ex qua illud nomen, definitionemque habet; an minime: exempli gratia in propoſito, & in ſingulis hominibus vtrum animæ imperare, corpori parêre conueniat ex ſua vtriusque natura, & facultate. Sed nunquid, vt ſit aliquid alteri naturale, ſatis eſt vt adhęreat illi ex illius natura; nec oportet vt adhæreat ex ſua? An verò iſta reciprocantur: & cuicunque adhæret ex natura illius, etiam ex natura ſua; & cuicunq; adhæret ex natura ſua, etiam ex natura illius neceſſe eſt adhærere id, quod alteri adhæret. ſimilitudo enim, & congruentia, vnde hæc pendent, ſita in duobus terminis, eſt neceſſariò vtriuſque eorum ad alterum. quanquam natura adhærentis latius aliquando patet, vt dixi in primo Poſteriorum: & hac de cauſa primas obtinere in hoc videtur natura ſubiecti. Quom igitur ſcire volumus, vtrum aliquid hoc modo ſit naturale, ideſt vtrum aliquid ſit naturale alteri, vel vtrum aliquid ſit naturâ cuiuſdam modi: hæc enim contrario ordine eandem vim habent: exempli cauſa imperare dicimus eſſe alteri naturale animæ ſcilicet, & animam eſſe naturâ cuiuſdam modi, ideſt imperantem: Quom ſcire volumus inquam, vtrum aliquid hoc modo ſit naturale; quoniam ex natura ſubiecti id primum æſtimatur, & pendet, vt dicebamus; inſpicienda ſunt ſubiecta adherentium non quæ præter naturam, ſed quæ ſecūdum naturam, & maximè quidem ſecundum naturam ſeſe habent. Itaque non corrupta; non vitioſa vllo pacto, ſed integra, proba, perfecta ſunt inſpicienda. Et, ſi in his probis, perfectiſque inueniemus illa, de quibus quæritur, vtrum naturâ inſint, affirmare certò licebit naturâ ineſſe. Sic interpretarer ego hoc in loco vocē τὸ φύσει, latinè autem quod eſt naturâ: vt ſignificaret varia ratione, eadem vi, quemadmodum paulo antè admonui, habere aliquid, & ineſſe alicui naturâ: quod quidem Ariſtoteles in ij. Phyſico appellat ineſſe ſecundum ſe iis, quæ naturam habent, vt igni ineſt ferri ſurſum. Fuſiùs etiam poſſes accipere τὸ φύσει pro eo, quod ibidem vocatur κατὰ φύσιν, ideſt ſecundum naturam, continetque & id, quod dictum eſt, & id, quod naturam habet. Nam quæcunque ſunt naturalia, ſiue naturalia ſint, quia habeant naturam, ſiue quia inſint per ſe in naturam habentibus, omnia dijudicanda ſunt ex rebus perfectis, & integris, non ex corruptis, & vitioſis. Hæc tamen ſecunda expoſitio paulò durior, & minus quadrans verbis, ac ſcopo philoſophi. Nota hîc τὰ κατὰ φύσιν ἔχοντα, καὶ τὰ διεφθαρμένα, ideſt quæ ſecūdum naturam ſe habent, & corrupta opponi. Ergo etiam opponentur integra, & quæ ſunt præter naturam. Illa infrà in ſecunda parte textus optime diſpoſita: hæc in ſecunda, & in quinta praua, praueque, & malè ſe habentia Philoſophus appellabit. Omnino quicquid corrumpitur, peruertitur'ue; à natura recedit ſua: & quantum à natura ſua recedit aliquid; tantum à ſuo proprio bono ſimul recedit.

Primo Poſteriorum cap. de vniuerſali.

Duplex expoſitio vocis τὸ φύσει.

Ariſtoteles ij. Phyſico text: comment. 5.

Secundum naturā, integrè, bene, et rurſus praeter naturā, corruptè, prauè, malè idem: atque hac illis opponuntur.

recedit. Sine bono enim natura non eſt; nec ſine natura bonum. Imò ſi acrius in vnamquanque rem introſpicias; nullum aliud ad extremum eius bonum inuenies, præterquam naturam, & perfectionem naturæ ipſius. Idem itaque integrè, & bene, & ſecundum naturam: idem corruptè, & prauè, male'ue & præter naturam.

Anima an & quomodo corpori imperet in belluis.

Hominem contemplari debemus. Cur hominem? nonne in bellua quoque anima corpori imperat? &, ſi imperat anima corpori, quandiu bellua naturalem retinet ſtatum: nonne quando ab eo exorbitauerit, acceperitque non naturalem, imperabitur à corpore? Equidem imperat corpori anima belluæ; & illud mouet naturâ: ſed quum nihil ſapiat ſupra corpus, proptereaquod ſit forma corporis, ea tantùm, quæ corporis ſunt, quærit. Quærunt igitur, & appetunt idem ambo: quapropter nec tentat quidem reniti animæ corpus in belluis. quemadmodum enim nulla forma violat, oppugnat'ue ſubiectum ſuum: ita nec ſubiectum in propriam rebellat formam: ſed alterum ſemper perficitur, ſuſtentaturque ab altero. Ob quam cauſam nec incontinentes, nec vitioſæ belluæ fiunt; ſicut viciſsim nec probæ, nec continentes: ac demum, quod Cicero ait in ij. de finibus, Beſtiæ, quanuis prauæ eſſe poſsint, deprauatæ tamen eſſe prorſus non poſſunt. quippe vitium, & virtus, continentia, & incontinentia non ſunt omnino ſine exercitatione, & pugna antecedente, vel comitante. At hominis anima, ideſt pars eius ſuperior mirum quantum ſupra corpus, in quo inhabitat, attollatur, cupiens quæ ſunt incorporea, & quæ corpus non ſolum affligant, ſed ſæpenumero etiam interimant: ſic enim imperat corpori, vt non huic vni, quemadmodum anima belluarum, verùm huic cum ſuo ſenſu, appetituque coniuncto imperet. Diuerſa itaque penitus eſt ratio imperij, quod anima hominis, & quod anima belluæ, in ſuum vtraque corpus, exercet. magiſque apertum eſt in homine, in quo renixus, pugnaque cernitur, quàm in beſtiis, animæ imperium.

Bellua nec vitioſa, nec incontinentes, viciſſimq; nec ſtudioſa, nec continentes. Anima humana in ſuum corpus dominatio.

Differentia et modi diſpoſitionũ ſeu conſtitutionũ humanarum ad probitatem & improbitatẽ, probasq; ac prauas actiones.

Qui & corpore, & anima optimè diſpoſitus. Duas, dictum eſt in textu antecedenti, eſſe ſtatim ab ortu cuiuſque hominis partes, animam, & corpus. Aut vtrâque igitur, aut alterutra etiam quiſque homo eſſe vel benè, vel malè diſpoſitus poteſt: & ſiue benè, ſiue malè; vel benè, malè'ue tantùm, vel etiam optimè, aut peſsimè. Priores dicuntur propriè diſpoſiti, & habere ſe vel benè, vel malè, ideſt κατάλι, vel boni, vel mali, aut corpore, aut animo, aut vtroque: poſteriores non amplius ex diſpoſitione, ſed ex habitu corporis, animi, vtriusque boni mali'ue ſimpliciter nominantur. Prima diuiſio, quę ad partes hominis pertinet, in hac ſecunda textus parte; reliquæ duæ, quæ ad habitus, diſpoſitionesque in hac, & in quarta indicantur. Vnoquoque autem duodecim modorum, quos tres iſtæ diuiſiones efficiunt, diſponuntur homines vel ſtatim ab ortu, vel poſt; &, ſi poſt, quantum ad corpus, vel educatione, vel accidenti aliquo interno, externo'ue; quantum ad animum, præter hæc etiam inſtitutione. modi omnes ſimplices quinquagintaduo: compoſiti multo plures: & quoniam corpus, & animus mutare ſe inuicem aliquando ſolent, adhuc plures. Sed & modi illi ſimplices in alios minutiores diuiderentur. quippe variæ inſtitutiones, variæ educationes, varia accidentia eſſe poſſunt tam intima, quàm extima; varij item ortus ex variis principiis, & annexis principiorum. Hi autem ſunt fontes, & cauſæ primæ probitatis, & improbitatis, probarumque, ac prauarum actionum omnium.

Vnde imperet corpus animæ in prauis, & prauè ſe habẽtibus hominibus.

Exiſtimaretur corpus animæ imperare. Cur dicitur corpus animę imperare in prauis, & prauè ſe habentibus animo, aut corpore hominibus? Nempe corpus imperare dicitur, quotieſcunque corporis voluptatibus, cupiditatibus'ue quibuſdam homines ſupra modum, ac præter rationem fuerint obſtricti. Hoc autem patiuntur & qui corpus habent prauum, aut praue diſpoſitum, niſi ratio eos coerceat; docentibus etiam medicis animi mores corporis temperaturam ſequi; & qui animum: qui animus ſi prauus ſit, per ſe improbos facit; ſi praue diſpoſitus, incontinentes. Sed de his, & aliis id genus in vii. ad Nicomachum. Quemadmodum autem in quibus contra naturæ inſtitutum corpus imperat,

anima

anima paret; ij aut praui ſunt, aut prauè ſe habent: ita ſocietates neceſse eſt prauas eſſe; vbi imperant, qui parere; parent, qui imperare ex ſuo vtrique ingenio debebant. quòd ſi prauæ ſunt; etiam corruptæ, ac præter naturam ſint oportet ob ea, quæ diximus paulo antè: & imperia eodem modo, quibus illæ conſtringuntur (neque enim ſine imperio vel ſimplici, vel reciproco conſtare ſocietates poſſunt) corrupta, & praua, & præter naturam. Hinc dominationes, aliæque domeſticæ poteſtates, coniugalis, & paterna, ſęuæ, ac violentæ: hinc tyrannides, oligarchiæ, democratiæ, reliquarumq; improbi tum cœtus, tum imperij formarum iniuſta vocabula. Quæ quoniam ſunt prauæ, ac præter naturam ſocietates; tantò magis neceſſe eſt alias eſſe his oppoſitas & in domibus, & in vicis, & in ciuitatibus rectas, ac ſecundum naturam.

Eſſe quaſdam ſocietates prauas, & quaſdã probas, & vnde vtraque.

ARGVMENTVM. TEXT. XLIX.

Procedit docendo in animali, & homine vno, qui eſt vnum commune, conſtans ex cohærentibus, anima & corpore, mente & appetitu; eſſe imperium tum dominicum, animæ in corpus, quod corpus eſt deterius anima; tum ciuile & regium, mentis in appetitum, qui appetitus eſt mente deterior: atque vtrunque, quod per ſe notum eſt, notiusque redditur ex oppoſitis; eſſe ſecundum naturam, commodumque ijs etiam, quæ parent. Ex quibus eueniunt, vt in textu 47. eueniebãt, per locum quidem à ſimili tria theoremata propoſiti principalis; per rationes autem expoſitorias primum, quintum, ſecundum, tertiumque pronunciatum, ac præterea quartum.

Text: xlix:

[a] Ἔστι δ' οὖν, ὥσπερ λέγομεν, πρῶτον ἐν ζώῳ θεωρῆσαι καὶ δεσποτικὴν ἀρχήν, [b] καὶ πολιτικήν. [c] ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ σώματος ἄρχει δεσποτικὴν ἀρχήν: [d] ὁ δὲ νοῦς τῆς ὀρέξεως, πολιτικήν, καὶ βασιλικήν. [e] ἐν οἷς φανερόν ἐστιν, ὅτι κατὰ φύσει, [f] καὶ συμφέρον τὸ ἄρχεσθαι τῷ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, [g] καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νοῦ, καὶ τοῦ μορίου τοῦ λόγον ἔχοντος: [h] τὸ δ' ἐξ ἴσου, [i] ἢ ἀνάπαλιν, βλαβερὸν πᾶσι.

c ſimile ſuprà in tex: 47. d. ſimile infrà in tex: 149. de qua re in exitu primi & in principio vi. ad Nicom. & Plato in iv. de Repub. et multis alijs in locis.

[a] Licet igitur, quemadmodum dicimus, primùm in animali ſpectare & dominicum imperium, [b] & ciuile. [c] anima enim corpori imperat dominico imperio: [d] mens autẽ appetitui, ciuili & regio. [e] in quibus manifeſtum eſt, ſecundum naturam, [f] ac commodum eſſe, vt imperetur corpori ab anima; [g] & parti patibili, *hoc eſt affectibus obnoxiæ*, à mente, parteq; ea, quæ rationem habet: [h] quod autem per compares vices; [i] aut ex contrario, fore incommodum omnibus.

E X P L A N A T I O.

Imperii, quod maxime propriè, primoq; hoc nomen habet, quod cernitur in hominibus, vt dicebam ſuprà in 46. commentario, & eſt eorum inter ipſos ex ſocietate, ideſt ex coniunctione aliqua poteſtas, & actus imperandi, ac parendi; multæ ſunt diuiſiones, & formæ: de quibus expoſui in libro viij. ad Nicomachum. Diuiditur primùm ex terminis: nam vel vnus, vel plures, vel omnes, qui ſocietate continentur, imperare poſſunt.

Imperiũ, quod propriè, primòque dicitur quid.

Lib. viij. ad Nicõ. cap. 10.

Huius imperij diuiſiones, & formæ.

Iterum ex fine: quòd vel probum eſt imperium, vel prauum. Tertiò ex ſubiectis rebus: quia imperia vel ciuilia ſunt, vel domeſtica. Et vtraque pars huius tertiæ diuiſionis in alias rurſus diſtribuitur partes, & formas. Inter illas formas duæ ſunt; vna domeſtica, quam δεσποτικὴν, ideſt dominicam; altera ciuilis, quam βασιλικὴν, ideſt regiam vocant. [a] Has duas formas imperij, vel potius, ſi propriè loquendũ eſt, ijs ſimiles, & imagines earum; nam illæ propriæ ſunt hominum, nec hominis partibus, multoq; minus alius animalis conueniunt; cernimus [a] in animali, & homine vno: [a] quem vnum hominem primùm contemplandum ſumpſit Philoſophus in textu 47, tanquam vnum commune ex multis cohærentibus coagmentatum. [c] Siquidem conſtat [c] homo vnuſquiſq; ex anima, & corpore; [d] itemq; eius anima ex mente, & appetitu, [g] ſiue ex parte rationem habente, & parte affectibus obnoxia, græcè παθητικῇ: quæ omnes ſunt partes cohærentes, & coniunctæ ipſius hominis. [c] Imperat autem anima corpori, vt poſitum eſt ſuprà in eodem textu 47: [d] & imperat mens, ideſt pars animę rationem habẽs appetitui, ſiue parti patitibili, hoc eſt affectibus obnoxię: quod in exitu primi, & v. & in initio vj. libri ad Nicomachum fuit declaratum; repeteturq; infrà in textu 149. huius primi Politici. Vtrunq; etiã eſt notum per ſe. [c] Porrho imperium, quo animæ corpus obtemperat, eſt dominico ſimile, vt ſcribitur quoque in capite ii. viij. ad Nicomachum: [d] imperium, quo mens appetitui moderatur, refert imaginem regij. Sed quænam erũt iſtæ ſimilitudines; & in quibus conſiſtent? Fortaſſe, vt ait D. Thomas, quemadmodum ſeruus nulla in re domino refragari debet, nec poteſt; quia eſt ſimpliciter illius ex textu 42: ita corpus, eiuſque membra ſine repugnantia, aut renutu officium exequuntur ſuum; prout anima, quæ eorum forma eſt, imperat. Appetitus autem videtur ſui iuris eſſe: quippe qui alias habeat motiones præter eas, quibus ipſum mens ciet; & pareat menti tunc demum, quom ab illa ſibi quodammodo perſuaſum fuerit, rationemq; acceperit, vt patet in locis citatis: quæ quidem licet intueri in hominibus liberis; dum regio imperio coercentur. Cauſam huius diſcriminis inter corpus, appetitumque; & huius duplicis imperij in hominem hãc ſolam dicerem: quòd nobilior, valentiorq; ſit natura appetitus, quàm natura corporis. [e] Non modò autem ſeſe offerunt manifeſtè ſingulos homines intuentibus hæc duo imperia, quæ dicta ſunt; regium, mentis in appetitum; & dominicum, animę in corpus: verùm etiam perſpicuum eſt, eſſe ambo ſecundum naturam; &, quoniam ſecundum naturam, prodeſſe quoque ipſi corpori, ac parti animæ affectibus obnoxiæ, non ſolùm alijs duobus, vt parti affectibus obnoxiæ mens imperet, corpori anima. [e] Perſpicua hæc ſunt, & tam perſpicua, quàm ſua oppoſita, ex quibus alioquin hæc confirmarentur. [h] Sunt verò oppoſita iſtorum: detrimento omnibus quatuor, animæ, corpori, menti, appetitui, ac præter naturam fore, ſi contrarium accidat vel ſimpliciter, vel per compares vices: vt ſcilicet [h] vel alternis, & æquis portionibus in vtroque genere ambo parẽrent imperarentque; modò anima, modò corpus; modò mens, modò appetitus: [h] vel ſemper appetitus, & corpus menti, & animæ dominarentur. Quæ enim incommoda ſequuntur quotieſcunq; mentem ducit, trahit'ue appetitus, cœcus perſpicacem? aut quæ euenirent, ſi fingeremus à corpore, quod nullum motum, niſi elementi, nullum ſenſum per ſe habet, animam regi? Sunt igitur in vno homine, qui ſtatim ab ortu eſt vnũ aliquod commune,

constans

Imagines imperij dominici, & ciuilis cernuntur in partibus animalis et hominis vnius.

Imperiũ animæ in corpus dominico, mẽtis in appetitum regio eſt ſimile, et ratio vtriuſque.

Vtrunque imperium eſt in illis partibus animalis et hominis ſecũdũ natura, prodeſtq; etiã ijs, quæ parent.

Cõcluſio eorũ, quę in hoc tex. poſita ſunt.

a. b. — *a. in animali.* — *a. primum.* — *c. d.* — *anima corpori.* — *d. mens appetitui* — *g.* — *c.* — *d.* — *c.* — *d.* — *e. f. g.* — *e manifeſtũ eſt. h. quod antẽ per compares &c.* — *h.* — *h. per compares vices.* — *h. ex contrario.*

conſtans ex corpore, & anima, partibusque animæ, rationem habente, & ſubdita affectibus; duo imperia; vnum dominicum, animæ in corpus; alterum regium, animę rationem habentis in ſubiectam affectibus: quorum vtrunque eſt ſecundum naturam, & commodum, conferensq́; ei etiam, quod paret. Atque ex iſta ſumptione concludi poſſunt eodē modo, quo in textu 47. cōcludebantur, per expoſitorias quidē rationes quintum, primum, ſecundum, & tertium pronunciatum; per locum autem à ſimili tria theoremata propoſiti principalis. Addimus tantùm hîc perfectiùs, quàm ibi confectum iri tertium pronunciatum, propterea quòd duo imperia præter dominicum exponantur; & continuò, aperteque pronunciatum primum, & theorema ſecundum ob vocem, συμφέρον, quæ hîc apponitur ad ſumptionem. Sed & quartum pronunciatum in hoc textu per rationem expoſitoriam colligemus. ſiquidem anima, cui regio imperio imperatur, melior eſt corpore, cui imperatur dominico: meliusq́; eſt regiū imperium mentis in animam, quàm dominicum animæ in corpus.

Quomodo ex poſitis in hoc textu, cōficiantur quinq́; ſuperiora pronūciata, & tria theoremata principalia.

Textus habet quatuor partes. Prima (a b) proponit duo imperia, quæ in ſingulis hominibus cernuntur. Secunda (c d) declarat expoſitione, quod propoſitum eſt. Tertia (e f g) ſumit pro manifeſto ambo illa imperia eſſe ſecundum naturam, & commoda ijs etiam, quæ parent. Quarta (h) confirmat hoc ex oppoſitis.

Partes textus.

S C H O L I A.

Quemadmodum dicimus, primùm in animali ſpectare. Ergo aduerbium *primùm* eodem modo in textu 47, vbi hoc dicebatur, referendum erat ad ordinem diſputationis, non ad animalis compoſitionem.

Vox primùm.

Et ciuile. Et paulo pòſt, *ciuile, & regium.* Hæc non ſignificant duo imperia, quaſi alterum ciuile ſit, alterum regium. Sed regium ſubeſt ciuili tanquam ſpecies generi; quemadmodum & dominicum domeſtico. Itaque ſic interpretare: ciuile, & regium, hoc eſt illud ciuile, quod regium vocatur. Quidam tamen per ciuile intelligunt ariſtocraticum, ideſt optimatum imperium: dicentes mentē hoc ciuili imperio dominari appetitui; quando eum nondum planè addictum ſibi rationis fræno, ac ſtimulis regit, cohibens, impellens'ue pro incidentibus temporibus, & cauſis: regali autem præſidere imperio; quom appetitus iam rectus eſt, & ſola eget admonitione. Sed hæc expoſitio nec proprios tuetur ſignificatus verborum, ciuilis, & ariſtocratici; nec huic loco conuenit. ſententia fortaſſe non eſt improbanda.

Ciuile & regiū imperium.

Mentis imperia in appetitum.

Mens appetitui, ciuili. Scotus in 33. q. iij. citans hunc locum, quia ex eo colligatur appetitum poſſe rationi obſiſtere, ait Philoſophum putaſſe conditionem naturæ corruptæ eſſe conditionē naturæ inſtitutæ. Concluſio vera neque enim cognouerunt ſtatum innocentiæ, & originalis iuſtitię Philoſophi. Vtrum verò conficiatur ex hoc loco, & vtrum melius fuerit in ſtatu innocentiæ imperare rationem appetitui dominico, an regio imperio, dixi in lib. ad Nicomachum. Certum eſt, eos, qui regio imperio gubernantur, minimè refragari: quanuis ſint liberi, & liberè pareant, non coacti, ſed admoniti, hacque de cauſa etiam iucundè, & alacriter.

Mens & pars rationem habens quomodo.

Mens. Et paulo pòſt. *à mente, & parte rationem habente.* Accipe iſta ἐκ παραλλήλου. Fortaſſe, quum dixiſſet mentem, addidit partem animę compotem rationis, vt ſciremus non eſſe diuerſas res; & loqui illum de mente, quæ eſt pars animæ noſtræ, non de externa. Mentem autem, & partem rationis compotem intellige ex initio vi. ad Nicomachum non ἐπιστημονικὸν, ſed λογιστικόν.

Appetitui. & paulo pòſt. *parti patibili, hoc eſt affectibus obnoxiæ.* Hæc ſimiliter ἐκ παραλλήλου ſunt accipienda. Mutauit appetitū in partē affectibus obnoxiam:

Appetitus & pars affectib. obnoxia.

vel vt partem opponeret parti: vel vt intelligeremus, quia vocabulum appetitus ſignificat & actum, & facultatem appetendi; eſſe quoque facultatem à mente diuerſam, & ſubiectam menti, cuius facultatis ille ipſe ſit actus, qui à mente regitur. Vtrum autē hic appetitus, & pars animæ affectibus obnoxia, cui mens præſidet, ſit appetitus ſenſualis duntaxat, an cōmunis, qui cum ſenſuali etiam continet voluntatem, alibi diximus.

Pars animæ, cui mens præſidet quid.

ARGVMENTVM. TEXT: L.

Docet in diuerſis ſpecie animalibus, homine, cæteriſque, quod eſt vnum quoddam commune ex diſiunctis conſtans; eſſe melius ob ſalutem ijs etiam, quæ parent, vt alia imperent, alia pareant, imperet homo; pareant belluæ manſuetæ, quæ feris ſunt meliores naturâ. Ex hac expoſitione euenit primùm, per locum ab effectis, eſſe imperantia, & parentia ſecundum naturam in animalibus ſpecie diuerſis: deinde eueniunt, ſicut eueniebant in textu 47. & 49. primum, ſecundum, tertium, quintum, & quartum pronunciatum per expoſitorias rationes; & tria theoremata propoſiti principalis, per locum à ſimili: poſtremò tollitur dubitatio, item per locum à ſimili, quî naturæ humanæ excellentia non repugnet ſeruituti.

Text: l. [a] Πάλιν ἐν ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις ωσαύτως. [b] Τὰ μὲν γὰρ ἥμερα τῶν ἀγρίων βελτίω τὴν φύσιν: [c] Τούτοις δὲ πᾶσι βέλτιον ἄρχεσθαι ὑπ' ἀνθρώπου: [d] τυγχάνει γὰρ σωτηρίας οὕτως.

[a] Rurſus in homine & alijs animalibus eodem modo. [b] manſueta enim agreſtibus, & *feris* meliora naturâ: [c] his autem omnibus melius eſt, vt ab homine ipſis imperetur: [d] ſic nanque ſalutem aſſequuntur.

b. eadem diuiſio animaliū etiam infrà in tex: 54.

EXPLANATIO.

Proponitur qđ in hoc text: eſt aſſumendum.

[a] QVEMADMODVM in vno animali, & in vno homine liquebat, partes quaſdam imperare, & quaſdam parêre naturâ, cōmodumq́; eſſe ijs, quæ parent, ideſt corpori, appetituique, vt ipſis meliores imperent, anima, & mens: [a] eodē modo hæc eadem, ideſt imperare quædam, quædam parêre naturâ, prodeſſeq́; hoc etiam parentibus, ſunt perſpicua in multis animalibus differentibus ſpecie, in homine ſcilicet & belluis; quæ in eo, quòd ſunt animalia, referunturq́; inuicem ex hoc munere, de quo loquimur actionis, & vitæ, efficiunt vnum quoddam commune, conſtans ex diſiunctis, & ſeparatis animalibus. Eſſe autem perſpicua ita planum fiet. [b] Belluarum alię ſunt manſuetæ, cicures, mites, aliæ feræ, agreſtes, immanes; & ſunt feris manſuetæ naturâ meliores, vt per ſe conſtat, & dictum eſt in problematibus. quocirca licet fortaſſe probari etiam poſſet, feris profuturum, & ſecundum naturam fore, ſi homini pareant: tamen in manſuetis propriè conſyderare hoc debemus, ex præcepto textus 48', quòd in ijs, quæ ſecundum naturam ſe habent, atque optimè ſunt conſtituta, ſpectandum ſit illud, de quo quæritur, an ſit naturale. Quodq́; dicimus de belluis,

a. eodē modo. *a.* *b.*

Belluarum & hominū diuiſio in manſueta, et fera, et cur de mãſuetis tãtùm Philoſophus loquatur.

Sect. x. probl. q. 44.

belluis, illud idem de hominibus intelligendum eſt. Sunt .n. & homines quidā feri ex cap. 3. primi de Partibus, & q. 44. ſect. decimę Problematū.

Belluis manſuetis expedire, vt homini pareant.

c. d. [c] Certum eſt autem melius eſſe cunctis belluis manſuetis, vt ipſis ab homine imperetur: [d] quippe quæ, dum à nobis reguntur, multò melius vitam degunt, & ſalutem tuentur ſuam, cùm pabula copioſiora, commodiora, iucundiora, ac quouis anni tempore, tum remedia multorum morborum, quibus infeſtantur, adeptæ; quæ ſine opera, auxilioq; noſtro habere non poſſent. [d] Melius eſt, & ſic melius, vt ſit accōmodum, neceſſariumq; ad ſalutem cunctis belluis manſuetis, viuere eas ſub hominis imperio: [a] ergo in diuerſis ſpecie animalibus ſunt imperans, & parens naturâ. reciprocantur enim iſta, eſſe aliquid alij ſecundum naturam; & eſſe ei melius ſic, vt ſit accommodum, neceſſariumq; ad ſalutem: quorum primum eſt cauſa ſecundi propria, & perfecta. Ex vtroq; deinde, ideſt quia in diuerſis ſpecie animalibus ſint imperans, & parens naturâ, illud homo, hoc bellua manſueta; & huic ſit melius ab illo imperari; concludentur per expoſitorias rationes, & per locum à ſimili, eodem prorſus modo, quo concludebantur in textu 47, & 49, quatuor ex quinque pronunciatis textuum 45, & 46, videlicet primum, ſecundum, tertium, & quintum, triaque theoremata quæſtionum propoſitarum in textu 44. At quartum pronunciatum ſimiliter expoſitoria ratione colligetur ex his duobus, quòd manſuetæ belluæ ſint feris meliores; & quòd imperium, quo manſuetæ hominibus ſubijciuntur, opusq; inde naſcens ſint meliora, quàm opus naſcens ab imperio, & illud imperium, quo quaſdā feras eidem homini ſubijci aliquādo videmus. Tandem verò quaſi occurritur dubitationi exoriēti ex præſtantia naturæ humanæ. poſſet enim vereri quiſpiam, ne huic, quod eſt, perfectiſſimam inter omnes animantes hominem naturam obtinuiſſe, contrarium ſit illud, eſſe quoſdam homines naturâ ſeruos. Hic ergo ſcrupulus ita eximeretur per locum à ſimili. E beſtijs illę, quæ manſuetæ ſunt, præſtantiorem naturam habent, quàm feræ; & tamen manſuetis magis, quàm feris, ab homine imperatur; hocque illis prodeſt ad ſalutem. quapropter non impedit perfectio rei vtilitatem parendi; imò adiuuat, dum illa paret perfectiori. Quod conſentit etiam cum quarto pronunciato conſtituto ſuprà in textu 45, Meliorum parentium ſemper melius imperium eſſe: & tale ex ſe præceptum creat, Quanto melior vnaquæque res, præſtantiorq; eſt naturâ ſuâ; tanto plus commodi aſſequetur, eritq; magis ſecundum naturam, ſi adhuc meliori ſeipſa paruerit.

Eſſe imperans & parens naturâ in animalibus ſpecie diuerſis.

Deductiones pronūciatorū, et trium theorematum propoſiti principalis.

Dubitatio vtrum præſtantia naturę humanæ repugnet ſeruituti. Solutio.

Partes textus.

Textus habet quatuor partes. Prima proponit. Secunda, diſtinguens belluas in feras, & manſuetas, pronunciat manſuetas eſſe feris meliores ſecundū naturam: vt has excludat, illis vtatur. Tertia ſtatuit principium, ex quo pendent cætera huius textus, ideſt belluis manſuetis melius eſſe, vt homini pareant. Quarta probat hoc per locum ab effectis.

S C H O L I A.

Bellua māſueta feris meliores.

Diuiſio animaliū in fera & manſueta.

c *Manſuetæ ſunt agreſtibus, & feris naturâ meliores.* Hæc alibi ſunt demonſtrata, & omnes concedunt. Diuiſio autem animalium εἰς ἄγρια, καὶ ἥμερα, in fera ſiue agreſtia, ſiue immania, & in manſueta cicura'ue, aut mitia, eſt nota omnibus. Repetetur infrà in textu 84. & frequēter legitur in libris de Animalibus. Plato in Sophiſta pedeſtria animalia in hæc duo genera partitur, & in manſueto genere hominem ponit.

His au-

An melius ſit belluis parere homini.

His autem omnibus melius eſt, quòd ab homine ipſis imperetur. Plutarchus in lib. Vtrum bruta animalia ratione vtantur, magna eruditionis, ac ſubtilitatis vi tentat perſuadere hominem animal omnium perniciofiſsimum ſimul, infæliciſsimumque eſſe. Ex quo euenit miſerrima eſſe illa, quæ ei parent: quod alij inducunt. Sed hæc poetica ſunt, & fabuloſa.

ARGVMENTVM. TEXT: LI.

Docet in eadem ſpecie animalium diſtincta ſexibus, quod eſt vnum quoddam commune item ex diſiunctis conſtans, eſſe imperans, & parens naturâ; illud marem, hoc fœminam; & illud melius, hoc deterius. Ex qua expoſitione eueniunt, ſicut eueniebãt in ſuperioribus textibus 47, 49, 50, per expoſitorias rationes quatuor pronunciata, primum, ſecundum, tertium, quintum, & per locum à ſimili tria theoremata propoſiti principalis. Tum ſumi poteſt aliud argumentum numero decimum à cauſis formalibus imperantis, & parentis, quo ſyllogiſticè eadem tria theoremata concludantur.

Text: lj.

[a] Ἔτι δὲ τὸ ἄῤῥεν πρὸς τὸ θῆλυ, φύσει τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον· [b] τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον.

[a] Præterea verò maſculum ad fœminęum genus, naturâ hoc quidem melius, hoc autem deterius; [b] hoc quidem imperans, hoc autem parens.

a. ſimile infra text: 140.

EXPLANATIO.

Deductiones quatuor pronunciatorum, & triũ theorematum propoſiti principalis.

Decimum argumẽtum, quo conficiuntur tria theoremata propoſiti principalis.

CÆTERA huius textus ſunt euidentia: & tria theoremata propoſiti principalis per locum à ſimili, quatuorq; pronunciata, primum, ſecũdum, tertium, quintum per expoſitorias rationes, eodem prorſus modo conficientur, quo conficiebantur in textibus ſuperioribus 47, 49, 50. Aliud autem argumentum, quod indicatur, à cauſis formalibus imperantiũm, & parentium, eſſet huiuſmodi: In quibus rebus conſtituentibus aliquod vnum commune, eſt aliud melius, aliud deterius naturâ; in ijs, quod melius eſt, imperat; quod deterius, paret ſecundum naturam; atque hoc, vel illo genere imperij paret, & imperat, prout tale, aut tale fuerit genus tum eius communis, quod conſtituitur, tum bonitatis, ac prauitatis rerum conſtituentium: ſed in hominibus, ex quibus ſanè efficitur aliquod vnum cõmune, nempe ſocietas, & dominica ſocietas; ſunt naturâ alij meliores, alij deteriores; ſicq; meliores, deterioresque, vt illi ad dominationem, hi ad ſeruitutem ſint aptiſſimi: ergo in hominibus ſunt alij imperantes, alij parentes; & tandem alij domini, alij ſerui ſecundum naturam. Maior eſt nota. nam cauſa formalis, & effectus ſemper ſeſe comitantur. In ijs autem rebus, quæ vnum commune efficiuntur, eſt cauſa formalis imperantis, præſtare, ac melius eſſe; eſt cauſa formalis parentis, eſſe deterius. quippe in eo, quòd deterius, inferius'ue eſt, vnumquodque paret; & in eo, quòd præſtat, ac melius eſt, vnumquodque imperat. Qua verò re hoc præſtare, illud

Imperantis et parentis vera cauſæ formales.

tex: 6. & 43. illud deterius eſſe debeat, non dico dominum, & ſeruum, nam de his iam eſt definitum, ſed generaliter imperans, & parens, vtrum corpore, an animo, & qua animi, corporiſue facultate, aut virtute, naturali, vel quæſita,
In iij. horum lib. cap. 7. & ſequentibus. perſcrutandũ eſt in lib. iij. vbi Philoſophus hãc quæſtionem tractat. Minorem demonſtrabunt textus ſequentes, quinquageſimustertius, & quinquageſimusquartus. Textus duas partes continet. *In hominibus alij ſunt meliores, alij deteriores.*

S C H O L I A.

Præterea verò maſculum ad fœmineum genus. Generaliter Philoſophus loquitur de omnibus animalibus, nõ de hominibus tantùm, vt quidam putant. & ſunt hęc vera in omnibus animalibus: mares prestantiores, fœminas deteriores eſſe, maresque imperare, parẽre fœminas. Sed hæc in lib. naturalibus copioſè. *In omnibus animalibus mares preſtant et imperant, fœminæ ſunt deteriores, et parent.*

Libr. iij. de Gener. animalium cap. p. et alijs locis.

Hoc quidem imperans, hoc autem parens. Pœna fuit peccati, ex 3. cap. Geneſeos, vt vir dominus eſſet mulieris. Sed & ante peccatum mulierem viro paruiſſe credere decet, inquit D. Auguſtinus hoc verò magis cõfirmatur eo, quod fieri videmus in cæteris animalibus. Sed de his latiùs infrà ſuo loco. *Vir imperãs, mulier parens vnde.*

In ſcholijs tex: 140.

ARGVMENTVM. TEXT. LII.

Infert per locum à ſimili, eſſe in genere hominum alios meliores, alios deteriores, alios imperantes, alios parentes naturâ; quibus etiam proſit, vt ab alijs ipſis imperetur. Vnde eueniunt tria theoremata propoſiti principalis.

Text: lij. [a] τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ἐπὶ πάντων ἀνθρώπων.

Eodem autem modo neceſſe eſt eſſe & in omnibus hominibus.

E X P L A N A T I O.

QVEMADMODVM in vno animali, homineque, & in diuerſis animalium ſpeciebus, & in eadem ſpecie diſtincta ſexibus ſunt quędam meliora, quædam deteriora, & alia imperantia, alia parentia naturâ, quibus etiam parere eſt melius, imperantia quidem meliora, parentia autem deteriora : ita & eodem prorſus modo in genere hominum, quod genus eſt vnum quoddam commune, conſtans ex diſiunctis, rationi conſonum eſt ex ijs, quæ hactenus ſunt declarata, & in ſequentibus clarius oſtendetur, eſſe alios meliores, alios deteriores, alios ad imperandum, alios ad parendum aptos naturâ &c: & meliores, aptosq; ad imperandum; deteriores, aptosq; ad parendum tum alijs generibus imperij, quæ diximus multa eſſe, tum eo præſertim, vt docebunt textus ſequentes 53, & 54, quod dominatione conſtat, & ſeruitute. Ergo hominum alij ſunt domini, alij ſunt ſerui naturâ, quod eſt primum theorema propoſiti principalis. Ex eo autem reliqua duo conficiuntur quemadmodum diximus ſuprà. *Hypotheſis, quæ in hoc textu ſtabilitur.* *Deductiones trium theorematum ex hac hypotheſi.*

In com. 35. et 40.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: LIII.

Exponens conditiones, ſeu finitiones quaſdam, & differentias eſſentiales, numero quinque, dominorum, ac ſeruorum naturâ; quarum prima ab imagine, & ſimilitudine quadam; ſecunda à proprijs muneribus, partibusque; tertia à forma, & quiditate; quarta à parte hominis præſtantiſſima; quinta à fine, ac functione muneris ducitur; cōmonſtrat quinque alia argumenta, quibus propoſitum principale oſtendi poteſt; ſimulque docet in hominum genere eſſe naturâ alios meliores, aptosque ad imperãdum, alios deteriores, aptosque ad parendũ eius generis imperio, quod vocatur ſeruitus, & dominatio; quæ quidem erat minor propoſitio decimi argumenti, indicati in textu quinquageſimoprimo.

Text: liij. [a] Ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεστᾶσιν, ὅσον ψυχὴ σώματος, καὶ ἄνθρωπος θηρίου διάκεινται τοῦτον τὸν τρόπον. [b] ὅσων ἐστὶν ἔργον ἡ τοῦ σώματος χρῆσις, καὶ τοῦτ' ἔστ' ἀπ' αὐτῶν βέλτιστον οὗτοι μέν εἰσι φύσει δοῦλοι: οἷς βέλτιον ἐστὶν ἄρχεσθαι ταύτην τὴν ἀρχήν· [d] εἴπερ καὶ τοῖς εἰρημένοις. [e] ἔστι γὰρ φύσει δοῦλος, ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι· [f] διὸ καὶ ἄλλου ἐστί. καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον, ὅσον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἔχειν. [h] τὰ γὰρ ἄλλα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ. [k] καὶ ἡ χρεία δὲ παραλλάττει μικρόν· [l] ἡ γὰρ πρὸς τἀναγκαῖα τῷ σώματι βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, παρά τε τῶν δούλων καὶ παρὰ τῶν ἡμέρων ζῴων.

[a] Quicunque igitur tantum diſtant, quantum anima à corpore, & homo à bellua; conſtituti ſunt hoc modo. [b] Quorumcunq; opus eſt vſus corporis, & hoc eſt optimum, quod ab ijs proficiſcitur; hi ſunt naturâ ſerui: [c] quibus melius eſt imperari hoc imperio; [d] ſiquidem & ijs, quæ dicta ſunt. [e] Eſt enim naturâ ſeruus qui poteſt alius eſſe: [f] quapropter & alius eſt. [g] Et qui eſt particeps rationis vſque eò, vt ſentiat, ſed non habeat. [h] alia enim animalia rationem non ſentiunt, [i] ſed affectibus obſequūtur. [k] Et vſus verò parum variat: [l] ad neceſſaria enim corpori præſtatur corpore auxilium ab vtrisque, & à ſeruis, & à manſuetis animalibus.

a. Simile cap. 7. lib. iij. quod differunt quidã à belluis?

g. Vide ſuprà tex: 6. et infrà 151. & 161.

E X P L A N A T I O.

Prima differẽtia de ſimilitudine dominorũ naturâ cũ homine, et anima, ſeruorũq; naturâ cũ corpore et belluis in viribus imperãdi & parẽdi, perfectione, & defectu.

[a] Prima differentia à ſimilitudine, & cõparatione quadam, ex text: 47, 49, 50: Domini, ſeu liberi naturâ ſunt illi homines, qui tantũ diſtãt ab alijs, tantumq; alijs, ad quos liberi, dominiq; dicuntur, præſtant; quantum anima præſtat corpori, homo belluæ: Et ſerui naturâ contrà, qui tanto inferiores ſunt illis; quanto inferior eſt bellua homine, corpus anima. Sed quantum diſtant, præſtant'ue, & quæ eſt tandem diſtantia, quæ hîc ſignificatur inter animam & corpus, hominẽ & belluam? nempe ἐκ διαμέτρου diſtant, habentia oppoſitas vires, hęc imperandi, illa parendi alteris, veluti rebus, quæ ipſorum ſunt, & rebus, quarũ ſunt ipſa: quod eſt proprium dominici imperij, vt ex antea poſitis liquet. Homo enim, & anima vim a.

habent

habent naturâ imperandi, ille belluæ, hæc corpori, tanquam rebus ſuis, proſpiciendo ea, quæ vtriſque conducunt: corpus, & bellua habent vim illis parendi, tanquam rebus, quarum ipſa ſunt, exequendo ea, quę imperantur. quorum quidem actuum primus, qui eſt imperandi, ad excellentiam, perfectionemq; pertinet: alter, qui eſt parendi, ad indigentiam, & b. defectum. [b] Secunda differētia à proprijs muneribus, ac partibus, quibus vtrique pollent, & domini, & ſerui naturâ, ex textu ſexto: Sunt ſerui naturâ, quorũ opus, & munus omne conſiſtit in vſu corporis; nec quicquam melius ab ijs proficiſci poteſt. Id quod non euenit in dominis naturâ. mente enim præſtant domini naturâ magis, quàm corpore: & quanquam corpus etiam validum, robuſtumq; aliquando ſortiuntur; tamen hoc non eſt in ijs optimum; nec conſiſtit in corporis, ſed in mentis vſu, ideſt in mentis, cogitationisque perſpicientia munus eorum, vt declarauit textus ſextus. Eſt autem hæc ſecunda differentia quaſi expoſitio, & cauſa quædam primæ. quia enim corpore ſeruus naturâ, mente dominus naturâ valet; & huius opus in mentis perſpicacia, illius in corporis miniſterio poſitum eſt: ſequitur planè tantum inter ſe hos diſtare; quantum diſtant inter ſe bellua, & homo; corpus, & anima: atque eodem quidem genere, c. modoq; diſtantię, de quo dictum eſt in differentia ſuperiori. [c] His, & per hæc inducitur, tanquam corollario, theorema ſecundæ quęſtionis: melius eſſe huiuſmodi naturâ ſeruis imperari ſibi, quàm non imperari hoc genere imperij. Siquidem, quum eorum opus vſu corporis contineatur, ſitq; hoc in ijs potiſſimum; ſeipſos regere haudquaquam poſſunt, nec, quæ d. optima ſunt, animaduertere; qui eſt mentis actus. [d] Et accedit, quòd corpori, belluiſque, quibus quidem ſerui naturâ hîc ſimiles ſtatuuntur, me- e. f. lius erat, tex: 49, & 50, vt ab anima, & ab homine ijs imperaretur. [f] Tertia differentia à forma, & quiditate ſerui, & domini naturâ, ex textu 42, & 43: f. quapropter. Seruus naturâ eſt ille, qui eſſe alius poteſt; [f] & hac de cauſa etiam eſt alius. Ad quod enim vnumquodque vim, & poteſtatem nactum eſt; ad id fertur ſecundum naturam, peruenitque, niſi impediatur. ſiquidem hæc eſt illius perfectio, quatenus in ſe eiuſmodi habet poteſtatem. Et dominus naturâ viciſſim, vt dicebamus in com. 43, ille erit, cuius poteſt eſſe alius, ac reipſa eſt ſecundum naturam. Quid ſignificēt hæ voces, aliquid eſſe alius, & alicuius eſſe aliud; & qua ratione ſeruus ſit alius, domini ſit alius; declarauimus in com. 42. & 43. Confirmat hæc tertia differentia ſecundam, & primam, velut effectus cauſas ſuas. Nam, quia dominus mente, & prouidentia; ſeruus corpore, ac miniſterio viget; vnde tantum inter ſe diſtant, quantum homo, & bellua, anima, & corpus, vt dicebatur; eò neceſſarium eſt, ſeruum eſſe poſſe, atque eſſe alius ſecundum naturam; & in domino contrarium cerni, vt ipſius ſit alius. Mens enim, & ratio eſt, quæ hominem facit: quantoq; magis ab eius præſtantia aliquis recedit; tanto magis à propria recedit hominis natura, ac quiditate. Itaque in alium dirigatur, & ab alio perficiatur oportet: vt humanæ vitæ, quoad poterit, compos euadat, quod quidem eſt alius eſſe. Sed hæc explanata ſunt in ſuprà citatis commentarijs. Quanquam autem illud, non vigere ſeruum naturalem mente, ſed corpore; eſt quodammodo cauſa huius, quod dicimus; ſeruum naturalem eſſe poſſe, & eſſe alius ſecundũ naturam: tamen hoc eſt notius illo. De hoc .n. omnes conſentiunt, ſeruum eſſe hominem alius, etiam iuriſconſulti, definientes ſeruitutem, quòd ſit cõſtitutio, qua quis dominio

Secunda differētia de proprijs muneribus, ac partibus dominorũ, ſeruorũq; naturâ.

Secunda differentia eſt cauſa primæ.

Deductio ſecundi theorematis quaſi ꝑ corollariũ ex his duabus differentijs.

Tertia differētia de forma & quiditate ſerui, ac domini naturâ.

Tertia differētia cõfirmat ſecundã et primam.

ff. de ſtatu hominum l. 4 & inſtit. de iure perſonarũ §. ſeruitus.

Quarta differentia de ratiõe, cuius differẽter participes ſunt dominus & ſeruus naturâ. Tollitur ſcrupulus.

alieno ſubijcitur, vt dicebamus in commentario 44. [g] Quarta differentia, affinis ſecundæ, ſumitur à parte hominis præſtantiſſima, ideſt à ratione: cuius quidem particeps ſimpliciter eſt dominus naturalis; ſeruus naturalis autem vſque eò duntaxat, vt ſentiat illam, non vt habeat. de qua re dixi in commentarijs 39, & 42, & 43. [h] Nec timendum, ne hæc naturalium ſeruorum conditio ſtatuat eos in numero belluarum. Siquidem belluæ nullo modo rationis capaces ſunt: nec modò eam non habent, ſed nec ſentiunt quidem, vt ſuprà in cõmentario 39. dicebamus. viuunt prorſus imaginatione ex fine ij. de Anima; & affectibus ducuntur ſuis. [k] Quinta, & nouiſſima differentia, conſtans quodammodo ex prima, & ſecunda, ſumitur à fine, ac functione muneris. Nam ſerui naturales ſunt qui, ſimiles in hoc belluis manſuetis, præſtant corpore auxilium ad res corpori neceſſarias: & domini naturales ſunt, quibus ſecundum naturam eiuſmodi ab illis auxilium præſtatur. Omnes porrho iſtæ differentiæ fieri maiores propoſitiones, ſingulæ ſingularum ratiocinationum poſſunt, quibus oſtendatur propoſitum principale. Exemplum ſtatuatur in prima: à qua in alias transferatur. Ex prima igitur, Qui tantum inter ſe diſtant, quantum diſtant inter ſe anima, & corpus, homo, & bellua modo diſtantiæ, & diſſimilitudinis ſuprà expoſito; illorum quidem qui ſimiles ſunt animæ, & homini, ſunt domini naturâ; qui corpori, & belluæ, ſunt naturâ ſerui: ſed ex hominibus alij, & alij tãtum inter ſe diſtant; quantum diſtant inter ſe anima, & corpus, homo, & bellua, modo diſtantiæ, & diſſimilitudinis ſuprà expoſito: ergo ex hominibus alij ſunt domini, alij ſunt ſerui naturâ. Hoc autem eſt theorema primæ quæſtionis, ex quo alia duo conficiuntur, vt dictum eſt ſuprà. Ex iiſdem differentijs, ſeu conditionibus dominorum, & ſeruorum naturâ planum euadit alios noſtrûm meliores, alios deteriores naturâ eſſe; & ita quidem meliores, ac deteriores, vt illi ad dominationem, hi ad ſeruitutem ſint maximè idonei: quæ erat minor decimi argumenti, indicati in textu 51. nam quibus conueniunt vel ſingulæ conditiones dominorum naturâ; illi ſine dubio meliores, & ſic meliores: quibus aliæ conueniunt, quæ ſunt naturâ ſeruorum; hi deteriores, & ita deteriores.

g. h. i. k. l.

Quinta differẽtia, de functiõe muneris, & auxilio, qđ à ſeruo naturali domino præſtatur.

Deductiones trium theorematũ propoſiti principalis ex his differẽtijs.

Confirmatio minoris decimi argumẽti. quod in textu 51. indicabatur, ex his differentijs.

In com. 44.

Partes textus.

Partes textus ſeptem. quarũ aliæ, ſingulę ſingulas differentias tradunt: tertia autem, & ſexta, illa (c d) apponit corollarium ſecundæ differentię, hæc (m n) obiectionem contra quantam tollit.

S C H O L I A.

Vſus corporis eſt optimum quod à ſeruo naturâ poſſit proficiſci.

Et hoc eſt optimum, quod ab ijs proficiſcitur. Neque enim viget animo ſeruus naturâ, quia audit tantùm non habet per ſe rationem, vt paulo pòſt dicitur: & ratio eſt vis animi noſtri. quamobrem nihil melius ab eo naſci poteſt, quam hic vſus, opuſque corporis, quo maximè valet.

Expoſitio quorundam verborum.

Siquidem & ijs, quæ dicta ſunt. Hæc ad corpus & belluam ſunt referẽda, non ad rationes expoſitas in textibus antecedentibus; ad quas rationes referunt ea D. Thomas, & alij Explanatores.

Quicquid poteſtatẽ habet, fertur in actũ eius rei, cuius poteſtatẽ hĩ, & quare. Seruitus volũtaria vnde & qualis.

Quapropter & alius eſt. Omnis poteſtas dirigitur in actum. & quod habet poteſtatem, tandiu imperfectum eſt, quandiu poteſtatem habet; vbi autem actum fuerit adeptum, ad quem reſpicit illa poteſtas, perfectum erit. Hinc multos videmus ex hac vi, ac poteſtate naturæ, qua eſſe poſſunt aliorum, ſponte ſua aliis, quorum prudentia regantur, ſeſe mancipare. Nec vituperanda eſt ſeruitus voluntaria. quanquam enim turpiſsimam eam quidam dicunt, ideſt, vt

ego

Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. 11.
In ſcholijs tex: 64.

ego interpretor, hominum, & animorum abiectiſsimorum: tamen vel ſola, vel maximè ob hanc ipſam cauſam eſt iuſta, & naturalis, vt infrà vberiùs explicabimus.

Seruus naturalis quatenus mentis & rationis ſit compos.

Qui eſt particeps rationis tantùm &c. Rationem intellige non eſſentiam, ſed ſubtilitatem, & aciem rationis, & mentis, vt dicebamus in commentario 42. firmiusque ſtatuetur in textu 151. & 161. quo in textu 161. affirmabit Philoſophus errare eos, qui priuant ſeruos ratione. Habent enim ſerui natura mentem quoque, & rationem, ideſt facultatem, ac partē illam animæ, quam mentem, & rationem vocant; alioquin homines non eſſent, quum forma carerent humana: cæterum eam habent cæcam, imbecillamque; cui opus ſit duce greſſus eius vſquequaque adiuuante, ac dirigente, vt annotauimus ad textum 6. Huc reſpexiſſe Homerus putatur in xvii. Odyſſeæ, vbi ita cecinit:

Locus Homeri.

Nanque homini altiſonus virtutis Iupiter aufert
Dimidium, quando ſeruili preſſerit hora.

Locus Platonis.

Et ſic Plato in vi. de Republica hæc carmina Homeri interpretatur, vocans eum, qui hæc ſcripſerit, ſapientiſsimum poetarum. quapropter mutat vocem ἀρετῆς, ideſt virtutis in vocem νόον, quæ eſt mens, & ἀνέρος in ἀνδρῶν:

Mentis dimidium altiſonus nam Iupiter illis
Aufert, quos homines ſeruili preſſerit hora.

In ſeruis quærenda obedientia, nō perſpicacia.
Miniſtri, ſocij, & ſerui.

Nomen etiam ἦμαρ, ideſt dies, oſtendit de ſeruo naturali Homerum loquutum: quaſi dicat, dimidio mentis carere eos, quos dies, & hora natalis ſeruos fecerit. Falluntur itaq; qui ſeruos perfectè prudentes, aut perfectè perſpicaces quærunt. nam ſi eiuſmodi eſſent, non eſſent ſerui natura. &, ſi prouideant ambo, dominus, ac ſeruus; neuter exequetur; perturbabunturque eorum officia. Magnum quippe diſcrimen eſt inter ſocium, & ſeruum; inter miniſtrum, & ſeruum: illos expedit ingenioſos eſſe, ac perſpicaces: in ſeruo, quod ad animum pertinet, poſcenda eſt obedientia; non perſpicacia: atque hoc eſt, quod hic dicitur a Philoſopho, audire eum, non habere rationem. Nec parum delinquunt Principes illi, qui miniſtros, ciuesq; ſuos pro ſeruis habent; occæcantes eorum animos, quibus lucem adferre potius debebant. Sed de his alibi. Similis quadam ex parte huic ſeruo naturali nō habenti, ſed audienti rationem, videtur is, cui Heſiodus medium locum inter homines tribuit:

Cui ſimilis ſeruus naturalis in eo, quòd audit rationem.

Eſt etiam ille bonus, credit qui recta mouenti.

Primo ad Nicomachum cap. 4.

De qua re in primo ad Nicomachum.

Expoſitio duplex horū verborum.

Sed affectibus obſequuntur. Hoc dupliciter exponi poteſt. Vel quòd affectibus ſuis obſequantur, & obtemperent belluæ ſimpliciter. Vel quod nobis ſeruiāt propter affectus ſuos, vt propter metum, vel propter cupiditatem eorum, quibus recordantur ſe aliquādo, aut benè, aut malè acceptos fuiſſe. Priorem expoſitionem, quam magis probo, attulerunt Acciaiolus, & Cælius: poſteriorem D. Thomas, & Victorius. Qui D. Thomas etiam ex hoc ponit differentiam inter ſeruum, & belluam.

Cur bis reddita ſit latinè vox σώματι, ideſt corpori, & corpore.
Bruta & ſerui corporibus ſuis & corpora tantum dominorū iuuare poſſunt.

Ad neceſſaria corpori præſtatur corpore auxilium. In græco exemplari vna eſt vox τῷ σώματι, quam duabus reddidimus, corpori, & corpore. Ille enim datiuus græcus, ſi coniungatur cum nomine τἀναγκαῖα, datiuo ſimiliter latino eſt excipiendus, vt talis fiat oratio; Ad ea quæ ſunt corpori neceſſaria: ſi cum verbo γίνεται, ablatiuo exprimetur hoc modo; Præſtatur corpore auxilium. Et vtrunque eſt verum. Nam opus tam ſeruorum, quàm manſuetorum animalium eſt vſus corporis, vt ſtatuit prima differentia; nec iuuare conſilio poſſunt ob animas imperfectas ſuas. Iis etiam, quæ dominorum corporibus ſunt neceſſaria, duntaxat auxiliantur: non corū animos, actus'ue rationis promouent per ſe vllo modo. quod etiam annotarunt D. Thomas, & Victorius.

ARGVMENTVM. TEXT: LIV.

Qualia eſſe debeant liberorum corpora, & qualia ſeruorum, colligens ex traditis in ſuperiori textu, quòd hæc robuſta ad neceſſarios vſus, illa recta, & vtilia ad pacis, belliquе actiones, in quas duas partes diuiditur ciuilis vita: obiectionem inde naſcentem, cur igitur permutari hæc ſæpe videantur, tollit ex eo, quòd velit quidẽ natura, efficiatque vtrorunque corpora ſic differentia, quanuis non ſemper propoſitum aſſequatur; quemadmodum nec in aliis effectibus ſuis ſemper aſſequitur. A quo demum inſtituto, actuque naturæ manat aliud argumentum ad demonſtrandum propoſitum principale.

Text: liv. [a] Βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις, [b] καὶ τὰ σώματα διαφέροντα [*] ποιεῖ τὰ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων· [c] τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν· [d] τὰ δ' ὀρθὰ, καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, [f] ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὸν βίον [g] οὗτος δὲ καὶ γίνεται διῃρημένος εἴς τε τὴν πολεμικὴν χρείαν, καὶ τὴν εἰρηνικήν: [h] συμβαίνει δὲ πολλάκις καὶ τοὐναντίον· τοὺς μὲν τὰ σώματ' ἔχειν ἐλευθέρων· τοὺς δὲ τὰς ψυχάς.

[*] Sic legunt Aretinus & Ald. Vet. aut & [illegible]. & Baſil. habẽt. ποιεῖν.

[a] Atqui vult natura, [b] & facit corpora differentia liberorum, & ſeruorum; [c] hæc quidem robuſta ad neceſſarium vſum; [d] hæc autem recta, [e] & inutilia ad huiuſmodi operas, [f] ſed vtilia ad ciuilem vitam; [g] hæc autem diuiſa eſt in bellicam functionem, & eam, quæ eſt pacis: [h] contingit verò ſæpe & contrarium; hos quidem corpora habere liberorum; hos autem animas.

g. eadem diuiſio multis in locis, ſed potiſſimũ in cap. 14. vij. libri.

EXPLANATIO.

Corpora ſeruorum qualia, & cur.

Ex ſecunda conditione earum, quæ in textu ſuperiori expoſitæ ſunt, opus ſeruorũ erat vſus corporis: & ex prima ſimilitudinem habebant ſerui belluarum, quatenus ab vtriſque, ex quinta, præſtabatur corpore auxilium ad ea, quæ ſunt corpori neceſſaria. Ergo omnino corpora ſeruorum idonea, ideſt robuſta, validaque eſſe conuenit ad hos vſus vitæ, & corpori neceſſarios, quos corpore præſtant. Talia autem erunt, ſi fuerint corporibus iumentorum quodammodo ſimilia; prona magis, quam recta; non longa, ſed quadrata; firmis humeris, ſuriſque; mole oſſium, compagumq; inſignia; minus neruis, minus ſpiritibus referta; aſperis, duriſq; carnibus; non decora, non concinna, non pulchra. [a] At liberi homines, qui, ex prima, ſecunda, tertia, & quarta conditione, mente, conſilioq; pollent; ſeruis vtentes ad neceſſaria miniſteria, ipſi honeſtiora, potioraq; tractant, vitam ciuilem continentia. [g] Vitæ autem ciuilis duæ ſunt partes, bellum, & pax, de quibus dicetur in vij. horum librorum. [c] Corpora igitur liberorum inepta, inutiliaq; ad ſeruiles operas, [f] ſed vtilia, & apta ad omnem vitam ciuilem, ideſt tam ad bellicas, quam ad vrbanas actiones eſſe debent: ijdem enim ſunt alia, & alia ætate, quibus vtrunque opus committitur ex eodem vij. libro. [d] Recta itaque ſint oportet: & ſanè figura corporis recta

Corpora liberorum qualia, & cur.

e.

d. e f g.

g. In vij. [illegible] librorum cap. 9. 11 14 et 15.

e. f In eodem lib. vij. cap. 9.

d.

ſignum

In libr. τῶν φυσιογνωμικῶν cap. 3. ſignum eſt fortitudinis, ex lib. τῶν φυσιογνωμικῶν: tum porrectiora, quod & ad agilitatem facit, & ad maieſtatem, iuſto tamen membrorum commenſu, muſculis, neruisq; grandioribus, molliori carne, viuacia, & plena ſpiritibus. *b.* [h] Sed ſi diſtant inter ſe his notis corpora liberorum, & ſeruorum; cur ſæpenumero contrarium cernitur, vt quæ liberorum eſſent, animas ſeruorum habeant; quę ſeruorũ tribuantur liberorũ animis? *Dubitatio cur hac differētia corporũ nō ſit perpetua. Solutio.* *a b.* [a] Et reſponſio eſt, velle quidem naturam ſemper, & quoad poſſit, etiam facere corpora liberorum, ſeruorumq; eo modo differentia, quo dictum fuit: dirigitur enim corpus ipſum in animam, & natura agit propter finem ex fine ij. Phyſici; quapropter neceſſe eſt in fabricatione corporum ab ea operam dari, vt quęque animis ſuis, quarum causâ efficiuntur, ſint congruentia. *h.* [h] Quandocunque igitur contrarium euenit; euenire ex accidenti, & contra naturæ propoſitum, ob contumaciam materiæ, inſtrumenti'ue infirmitatem, aut impedimentum rei externæ: *Cauſę, ob quas natura à propoſito aberrare ſolet.* quemadmodum & in alijs rebus naturalibus, ob eaſdem cauſas, fieri aliquando, & ſæpe quidem videmus aliquid, quod ſit præter naturam; nec id abſurdum; dummodo plerunque fiat id; quod eſt ſecundum naturam. Ex hoc porrho ſtudio, machinationeq́; naturæ conficitur apertiſſimè primum trium theorematum, ideſt in hominibus quoſdam ſeruos, quoſdã dominos, ac liberos naturâ eſſe: & ex hoc alia duo conficiuntur, vt dictum eſt ſuprà. *Deductiones trium theorematum propoſiti principalis.*

Partes textus. Partes textus quinque. Prima (a b) docet inſtitutum naturę, quod penè obiectionem tollit. Secunda (c) qualia eſſe debeant corpora ſeruorum, aperit. Tertia (d e f) qualia liberorum. Quarta (g) diuidit ciuilem vitam in duas partes. Quinta (h) proponit id, ex quo naſcitur obiectio, atque hanc prorſus diluit.

S C H O L I A.

Atqui vult natura. Voluntatem hic accipe pro conatu, & impetu, & tandem appetitu cognitionis experte, qualis in natura ponitur. neque .n. de ea dicitur proprie voluntas. Aut agnoſce atticam phraſim, quam ſæpe Philoſophus vſurpat. *Volũtatis vocabulum quomodo hic.*

Hæc quidem robuſta ad neceſſarium vſum. Differunt τὸ ἰσχυρὸν καὶ τὸ ἀνδρεῖον, robuſtũ, & forte: illud ad corpus magis refertur; hoc magis ad animum. Fortis corporis ſignũ eſſe ait Philoſophus in Phyſiognomicis cap. 3. ſi rectæ figuræ fuerit. Robur autem, ac robuſtum definit in cap. 5. primi Rhetorici; illud, quòd ſit poteſtas mouendi; hoc, quod poſſit mouere aliud, vt velit, vel trahendo, vel pellendo, vel attollendo, vel deijciendo, vel comprimendo. de quibus alibi. *Robuſti et fortis differētia. Fortis corporis ſignum. Roboris et robuſti definitiones. Motionis violentæ modi.*

Hæc autem recta. Quom rectum eſt corpus, calor mediocriter dominatur. quocirca optimè temperatum eſt, & cætera ſequuntur, quæ diximus in explanatione. *Rectitudinem corporis antecedētia & comitantia.*

Accidit verò ſæpe etiam contrarium. Verbum συμβαίνει ſimul excitat dubitationem: ſimul indicat in ea nihil eſſe negotij. Quod enim accidit, opponitur ei, quod eſt per ſe; nec repugnat ſi ſæpe accidat, dum fiat ex minori parte, hoc eſt non ſemper, nec plerunque. Sunt autem accidentia, & quæ fiunt ex accidenti, propria naturæ, mentisque noſtræ, quom materiæ, aut inſtrumenti vitio, aut interuentu rei externæ in caſum, & fortunam degenerant; longe remota à diuinitate, & rebus cœleſtibus. *Verbum συμβαίνει. Quod accidit et per ſe opponuntur. Accidentia, et quæ fiunt ex accidēti, vnde, et quorũ propria, à quibusq; aliena.*

Hos quidem corpora habere liberorum &c. Partes corporum aut interiores, aut exteriores. Quod ad interiorum conſtitutionem attinet, inquit D. Thomas, & rectè, animæ ſeruiles neceſſe eſt, vt habeant corpora apta ſeruituti, & liberæ apta dominationi. nunquam enim aliquis bene conſtitutam animam habere poterit, ſi inſtrumenta imaginationis, facultatumq́ue affinium fuerint male conſti- *Quas corporũ partes neceſſe ſit animis reſpondere, quas minimè, & quatenus.*

conſtituta; aut contra male conſtitutam, ſi hæc fuerint conſtituta benè. At in partibus exterioribus, quod ad figuram, & magnitudinem, & cætera huiuſmodi accidentia pertinet, non ſeruantur vtrorunque, liberorum, inquam, & ſeruorum propriæ notæ.

ARGVMENTVM. TEXT. LV.

Probat nouiſsimè per locum à minori, ideſt ex ſola corporum diſsimilitudine ratiocinando de diſsimilitudine animarum, & animarum ac corporum, theoremata huius capitis: indicata demum, per locum à cauſa, ſolutione cuiuſdam emergentis dubitationis.

Text. lv. [a] Ἐπεὶ τοῦτόγε φανερὸν, ὡς εἰ τοσοῦτον γένοιτο διάφοροι τὸ σῶμα μόνον, ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες· [c] τοὺς ὑπολειπομένους πάντες φαῖεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν. [d] εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθὲς, [e] πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι. [f] ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ῥᾴδιον ἰδεῖν τὸ, τε τῆς ψυχῆς κάλλος, καὶ τὸ τοῦ σώματος,

[a] Nam hoc quidem manifeſtum eſt, [b] quòd ſi exiſterent, qui tantum præſtarent ſolo corpore, quantum Deorum imagines; [c] omnes dicerent, reliquos dignos eſſe, qui his ſeruirent. [d] Si autem in corpore hoc verum eſt, [e] multo iuſtius fuerit in anima hoc eſſe definitum. [f] Sed non æque facile videre & animæ pulchritudinem, & corporis.

EXPLANATIO.

Argumẽtatio à minori probãs tria theoremata propoſiti principalis.

Si ſola corporis pulchritudine aliqui plurimum præſtarent; illis ſanè alios ſeruire dignũ eſſe, ideſt ſecundũ naturam, & iuſtum, & melius etiam ſeruientibus, vniuerſi diceremus: ergo multò magis vbi eſt par animæ præſtantia, ac multo etiam magis quom ad eam accedit præſtantia corporis, hæc dici conuenit: ſic autem pręſtare anima quoſdam, liquet ex conditionibus textus quinquageſimitertij; & pręterquam anima, etiam plerunque corpore, ex textu proximè antecedenti. Cur igitur non ſimiliter de hoc homines conſentiunt, vt conſentirent de illo? nempe quia non tam facilè animæ, quàm corporis pulchritudo, & præſtantia cognoſci poteſt.

Dubitatio, & eius ſolutio.

Partes textus.

Partes textus tres. Prima (a b c) ponit aſſumptum, tanquam notum, de conſenſione hominum, vbi aliqui ſola corporis pulchritudine plurimùm præcellerent. Secunda (d e) infert, & ratiocinatur à corpore ad animam. Tertia (f) cauſam explicat, atque hoc modo diluit naſcentem dubitationem: cur non ita conſentiant homines, quandocunque anima eſt præſtabilior, quemadmodum conſentirent, ſi pręſtabilius corpus eſſet.

SCHOLIA.

De argumẽto huius textus.

Nam hoc quidem eſt manifeſtum, &c. Putat D. Thomas oſtendi hoc loco id, quod in textu antecedenti eſt conſtitutum, dari, inquam, operam a natura, vt faciat corpora differentia liberorum, & ſeruorum: in quam ſententiam induxit cum coniunctio ἐπεὶ, ideſt nam, quæ eſt coniunctio cauſalis. Non nego poſſe his

poſſe his quodammodo confirmari ea, quæ dicta ſunt ſuprà, aut coniunctionem, nam, cauſam indicare. Sed ſic confirmantur ſuperiora, vt propriè fundamentum iaciatur nouæ argumentationis. Et coniunctio, nam, aliquando notat cauſam ſubſequentium, nõ antecedentium; aliquando etiam ingreſſum, & initium rei potius, quàm cauſam. Vóx φανερὸν, ideſt manifeſtum, oſtendit ſumi hîc, quod dicitur, vt notum, nec egere probatione.

Cõiunctionis, nam, vſus.

φανερὸν.

Si tantum præſtarent ſolo corpore &c. Non præſtarent duntaxat; ſed tãtum preſtarent, quantum cæcis illis temporibus præſtabant Deorum imagines: quas pulcherrimas humana effigiæ pingebant, fingebantque. Atque hæc quidem cum imaginibus comparatio docet, qua re dicat nunc Philoſophus corpora præſtabiliora: nempe non ſanitate dicere, non agilitate, non robore, non vigore ſenſuum; ſed pulchritudine. Hæc.n. ſola exprimi in imaginibus poteſt. Sed tamen, ſi vera, plenaque fuerit in humanis corporibus, ceteras eorum virtutes vnà continebit, vt liquet ex 5. cap. P. Rhetorici. Idem confirmabit tertia pars textus.i. eſſe ſermonem de pulchritudine.

Qua et qualis præſtãtia corpora, de qua dicit Philoſoph9 hoc inloco. Corporum virtutes. Vera pulchritudo in humanis corporibus cæteras eorum virtutes continet.

Omnes dicerent. Conſenſiones, iudicataque cõmunia falſa eſſe nõ ſolent, nec ſine ratione. Vnde igitur dignos putaremus eos, qui pulchritudine corporis maximè antecellerent, vt aliis dominarentur? An quia pulchritudo, vt dicunt, Platonici, ſit ſplendor diuinitatis, qua de cauſa etiam elegantioris formæ homines angelos, & ſimiles angelis appellat communis loquendi conſuetudo, quemadmodum hîc ait D. Thomas. An quia in pulchro corpore plerunque inhabitat animus pulcher, & hoc eſt naturæ conſilium: quod docuit textus antecedens. In iiij. horum librorum ſcribitur, Aethiopas diſtribuere honores, & magiſtratus ſolitos fuiſſe pro magnitudine, & pulchritudine corporum.

Qui pulchritudine corporis maximè antecellerẽt cur digni putarẽtur vt alijs præeſſent.

Multo iuſtius in animæ. Tanto iuſtius, quanto anima, cuius natura prope accedit ad diuinitatem, eſt nobilior corpore.

Vis argumentationis.

Sed non æque facile videre &c. Ob hanc cauſam iuriſconſulti, prętermittentes ſeruitutem naturalem, de qua præfinire nihil poterant, ad alteram ſe conuerterunt.

Cur iuriſcõſulti prætermiſſa naturali ſeruitute legitimã induxerint.

Et animæ pulchritudinem, & corporis. Alibi diximus de pulchritudine: quæ ſit generaliter eſſentia illius; quod vel ſplendor, vel vis naturalis actus, ſeu formæ, & ſpeciei emicans, ac proſiliens, nec tamen egrediens ab ea: quot genera; quòd duo ſumma, vnum aſpectui, alterum auditui ſubiectum; & vtriusque bina, nam aſpectus vel corporeus, vel incorporeus, ſimiliter & auditus: quot tãdem, & quæ ſubiecta; quòd voces, corpora, anima, mens; & quæ ſunt iſtorum, concentus, orationes, colores, figuræ, officia, virtutes, ſcientiæ, notiones; de prima omnium cauſa dubitatur vtrũ in ſe ipſa habeat pulchritudinem, an ſolùm ſit fons, & radix omnis pulchritudinis. Tam verò animæ, quàm corporis pulchritudo eſt duplex; vna naturalis, & inſita; altera aſſumpta, & aduentitia. Eſt naturalis in corpore pulchritudo vis exiliens, & quaſi flos formæ, quæ materiam ſuperauit, ac ſibi ſubiecit perfectiſsimè. Et pari ratione in anima pulchritudo naturalis eſt quidam fulgor virtutis ipſius attollentis ſe ſupra corpus, in quod perfectè dominatur, & ad diuina gradientis. At pulchritudo aduentitia vel vera eſt, vel ſimulata. In corpore ſimulatur fuco, ornatuque: verè acquiritur exercitatione, aliaque corporis cura; quibus quidem tum medica, tum gymnaſtica facultas colores, lineamentaque corrigere ſolent, & ad commenſum reuocare, in quo conſiſtit huiuſmodi corporis pulchritudo. Ab anima autẽ ſtudio itidem, diſciplinaque actualis, ſpectatiuęq; facultatis comparantur ſcientiæ, & virtutes, erigentes eam per actionem, contemplationemque à fæce corporis, atque expurgãtes: quibus virtutibus, ſcientiisq; continetur eius pulchritudo aduentitia, & vera: ſed falſa falſis doctrinis, quibus ſophiſticen nomen fecerunt, aſtutiaque ſimili prudentiæ, nobis imponit. Hic de naturali ſolùm pulchritudine animæ, & corporis, quæ exiſtit ex victoria, dominationeque actus in poteſtatem, Philoſophus loquitur.

Pulchritudinis quidditas, genera, ſubiecta res.

Ternę pulchritudines animi, & corporis.

Textus XLIV.

*

Concluſio.

PARS III. CAPITIS X. TEXT: LVI.

ARGVMENTVM. TEXT: LVI.

Concludit tria theoremata, quæ hactenus ſunt demonſtrata, quæſtiones in textu quadrageſimoquarto propoſitas definientia.

Text: lvj.

[a] Ὅτι μὲν τοίνυν εἰσὶ φύσει τινὲς, οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, φανερὸν: [b] οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν, [c] καὶ δίκαιόν ἐστι.

[a] Eſſe igitur naturâ quoſdam, hos quidem liberos, hos autem ſeruos manifeſtum eſt: [b] quibus etiam prodeſt ſeruire, [c] & iuſtum eſt.

E X P L A N A T I O.

Partes textus.

Partes textus tres, pro numero theorematum, & quæſtionum propoſitarum; de quibus copiosè in commentario 35. & 44.

S C H O L I A.

Cur dicat Philoſophus quoſdam non oẽs. Vtrum quidã, an oẽs homines diſtinguãtur in liberos & ſeruos naturâ.

Eſſe igitur naturâ quoſdam &c. Satis eſt Philoſopho in præſentia ad euertendam contrariam ſententiam, eſſe quoſdam ex hominibus, quorum alij ſint liberi, alij ſint ſerui naturâ. Vtrum autẽ verè ſubijciũtur his differentijs omnes homines, vt eorum vnusquiſque naturâ aut liber, aut ſeruus dici debeat? Fortè, ſi nomen liberi propriè accipiamus, generalis diuiſio erit. Opponitur .n. liber ſeruo vel ex affirmatione & negatione, vel ex priuatione & habitu, vt diximus in cõmentario 35. At ſi liber hîc ſignificet dominum; fortaſſe multos inuenies, quos nec ſerui, nec liberi naturâ appellationem mereri exiſtimes; quotquot ſcilicet ſeipſos regere poſſunt, alios non ęquè. quanquam acri cogitatione intuentibus difficilius quoque videtur regere ſeipſum, quàm alium. Et hac ratione rurſus generalis diuiſio eſſet: eſſentq́ue omnes homines partim liberi, & domini; partim ſerui naturâ. Vel intellige quoſdam non ex hominibus, ſed ex ſeruis, & liberis eſſe huiuſmodi naturâ, vt alij liberi, alij ſerui naturâ ſint.

Altera expoſitio, cur dicat Philoſophus quoſdã.

Quæſtio vtrũ natura faciat quoſdà ſeruos & quoſdà liberos.

Quæſtio valdè antiqua et cõtrouerſa.

Natura quoſdam, hos quidem liberos, hos autem ſeruos. De hoc theoremate, vtrum diſtinguat natura homines in liberos, & ſeruos; an ſola lex, alia'ue cauſa ſeruos faciat, liberi omnes naſcantur; diu, multumq́ue dubitatum eſt etiam ante Philoſophi noſtri tempora, vt prodidit textus 35. Et ſanè philoſophi, theologi, ac iuriſconſulti contraria de eo ſtatuere videntur. quorum quidem conciliandorum verum modum, niſi fallimur, in initio huius capitis, indicauimus: ſed tamen ob celebritatem, obſcuritatemq́ue rei, & magnas grauiſſimorũ virorum

contro-

Theologorum ſententia. Cauſa prima, et perfecta ſeruitutis peccatum eſt.

controuerſias, ſunt hîc paulo fuſiùs, & diſtinctiùs eorum ſententiæ explicandæ. Dicunt igitur theologi peccatum eſſe cauſam primam, & perfectam ſeruitutis.

cap. 15.

Conditio ſeruitutis, inquit D. Auguſtinus in xix. lib. de Ciuitate Dei, *iure intelligitur impoſita peccatori: proinde nuſquam ſcripturarum legimus ſeruum; antequam hoc vocabulo Noa iuſtus peccatum filij vindicaret. Nomen itaque iſtud culpa meruit, non natura: & prima ſeruitutis cauſa peccatum eſt, vt homo homini conditionis uinculo ſubderetur. Nullus autem naturâ, in qua prius Deus hominem condidit, ſeruus eſt hominis, aut peccati &c.*

cap. 37.

Et in xi. de Geneſi ad literam: *Talis ſeruitus, qua homines hominibus poſtea eſſe ſerui cæperunt, de pœna peccati reperitur exorta.* Multis præterea aliis in locis, & ipſe & alij Eccleſiaſtici ſcriptores hoc idem teſtantur. Quòd ſi peccatum eſt cauſa ſeruitutis, non eſt eius cauſa natura. nulla enim natura, ne dæmonum quidem, per ſe mala eſt; quia tanquam radius, & ſplendor à ſummo Sole, Deo, proficiſcens aliquid lucis retineat oportet. Iuriſconſulti autem cauſam omnis ſeruitutis hominibus, ideſt iuri gẽtium, ac ciuili aſcribunt; naturæ negant.

Iuriſcõſultorum opinio. Seruitutis cauſa non eſt natura, ſed ius gentium, & ciuile. Auctoritates iuriſconſultorum.

Caius in leg. prima de iis, qui ſui, vel alieni iuris ſunt, & Iuſtinianus in Inſtit. eod. tit: Serui ſunt, inquiunt, in dominorum poteſtate, quæ poteſtas eſt iuris gentium. Martianus in leg. 5. de ſtatu hominum, & Iuſtinianus Inſtit. de iure perſonarum: Serui in dominium noſtrum rediguntur iure aut ciuili, aut gentium. Florentinus in leg. 4. eod. tit. de ſtatu hominum: Seruitus eſt conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur. Hactenus forſaſſe reſponderi poſſet, duplicem eſſe ſeruitutem; vnam legitimam, de qua loquantur iuriſconſulti; alteram naturalem, de qua non loquantur. Sed Vlpianus in leg. 4. de iuſtitia & iure penè omnem præcidit concordiæ ſpem. Iure naturali, inquit, omnes homines liberi naſcebantur, inuaſit ſeruitus iure gentium.

Auctoritas Iſidori, & duo modi quo eam explicat D. Thomas.

His auctoritatibus iuriſconſultorum accedit Iſidori auctoritas ſcribentis in libr. Etymologiarum, vnam omnium hominum libertatem eſſe iure naturali, ſeruitutem ad ius gentium pertinere. Quam ſententiam Iſidori duobus modis explicat D. Thomas, vt conciliet eam philoſophi noſtri ſententiæ.

P. ſecunda q. 96. a. 5. & 2. ſecunda q. 57. a. 3.

Vnus modus hic eſt: Seruitutem non eſſe naturalem ſimpliciter, & ratione abſoluta; quia à natura non inducatur, nec vlla ſit ratio naturalis primò, & per ſe, cur hic homo ſit magis ſeruus, quam ille: eſſe tamen naturalem ex conſecutione; propterea quòd ratio naturalis induxerit eam ad vtilitatem vitæ humanæ, oſtendens prodeſſe vtrique, vt & hic ſeruiat, & ille dominetur. Itaque dici ſeruitutem ſimpliciter iuris gentium: tum quoniam ratio, cuius eſt conſyderare conſequentia, & comparationes, ſit hominum propria, nõ communis omnibus animalibus; ſic autem proprium hominum ſit ius gentium, ſicut commune omniũm animalium eſt naturæ ius, ex Vlpiano in l. prima de iuſtitia & iure: tum quoniam propriè definitur ius gentium à Caio in leg. 9. eod. tit. quòd ſit id, quod ratio naturalis inter omnes homines conſtituit.

Lib. iiij. d. 39. q. prima, a. primo.

Alter modus, quo explicat D. Thomas eam ſententiam Iſidori, eſt talis: Poſſe aliquam rem, quæ ex primo naturæ conſilio non ſit naturalis, eſſe naturalem ex ſecundo eiuſdem conſilio, vt liquet de ſenio, & interitu: ſic itaque ſeruitutem eſſe naturalem, & non naturalem: nam primum conſilium naturæ in hac re eſſe, vt oẽs homines ſint liberi, & boni, & perfecti: ſecundum conſilium, ſi aliqui peccent, vt pro peccatis conuenientes perſoluant pœnas; quas pœnas poſtea conſtituit iudicio rationis ius conditum, atque inter alias conſtituit ſeruitutem. Vterque horum modorum ponit ſeruitutem eſſe naturalem ex eo, quòd vtilis ſit: vtilem autem eſſe ait primus per ſe, & ſimpliciter; ſecundus ex accidenti. Ambo aſsignant cauſam ſeruitutis legi, non naturæ.

Auctoritas Ariſtotelis ex viij. ad Nicomachum.

viij. ad Nicom. cap. 10.

Addatur poſtremo loco id, quod ſcribit Ariſtoteles in viij. ad Nicomachum: Dominicum imperium eſſe tyrannicum. nam tyrannis ſine controuerſia eſt prorſus præter naturam. Hæc ſunt præcipua ex multis, quæ contra hoc theorema philoſophi afferri poſſent.

Deciſio controuerſiæ. Nomina ſerui & ſeruitutis liberi dominiúe, & libertatis naturalis quid philoſophis ſignificẽt.

Vtinam verò philoſophis noſtris ita de aliis conueniret cum theologis, ac iuriſconſultis: quemadmodum de hoc conuenit. Equidem arbitror explicatis vocabulis nihil diſſenſionis ſuperfore. Quid igitur ſignificant ſeruus & ſeruitus naturâ; quid item naturâ liber, dominus'ue, ac libertas philoſophis? Diximus ſæpe vocari ab his

A a naturâ

naturâ ſeruum eum hominem, qui alius eſſe poteſt, ideſt qui poteſt corpore efficere; & naturâ liberum, ac dominum, cuius eſſe alius poteſt, hoc eſt qui poteſt cogitatione prouidere res, quæ vtrique proſunt ad vſus vitæ neceſſarios: eſſeque tandem ſeruitutem, & libertatem philoſophicam ſecundum naturam conſtitutiones, & vires quaſdam naturales animi, & corporis, quibus naſcimur idonei ad actus proprios alij ſeruiendi, & exequendi, alij dominandi, & prouidendi ea, quæ humanæ vitæ conducunt. Colligebantur hæc potiſsimùm ex tex: 6. & 43. & 45. & 53. Quippe in 6. ſic definiebantur naturâ dominans, & naturâ ſeruum; dominans naturâ eſſe id, quod poſſet cogitatione prouidere: ſeruum naturâ eſſe id, quod poſſet corpore efficere, etcæt. In 43. eodem modo ſeruus naturâ definiebatur, vt eſſet is, qui naturâ ideſt qui facultate naturali eſſet homo alius. In 53. item ſeruus naturâ erat is, qui poterat eſſe alius. Et in 45. quædam diſtare dicebantur ſtatim ab ortu, vt alia ad imperandum, alia ad parendum eſſent idonea. Eædem ergo prorſus philoſophis appellationes ſunt dominorum, & ſeruorum naturâ: quæ ſunt etiam naturâ curſorum, & pugilum, manſuetorum, & fortium, & aliorum ſimilium nominum; quibus illi deſignant, quom addunt hanc vocem naturâ, non habitus, actus'ue vllos, in quos propriè hæc nomina conueniunt, ſed vires, facultateſque naturales eorum habituum, & actuum. Vocantur enim naturâ curſores, & pugiles, qui eiuſmodi præditi ſunt corporis habitudine, facultateque naturali, vt apti, idoneique ſint ad curſum, & ad pugillatum, non qui reipſa iam ſunt curſores, & pugiles: & ſerui, dominique naturâ ſimiliter, qui idonei, habileſque ſunt naturali quadam facultate, hi ad dominandum, illi ad ſeruiendum; nō qui reipſa iam ſeruiunt, ac dominantur. Quòd ſi facultate, & vi naturali duntaxat horum actuum definiuntur domini, & ſerui naturâ: ecquis tandem iuriſconſultorum, aliorum'ue artificum negare audebit, eſſe quoſdam naturâ dominos, & quoſdam naturâ ſeruos, hoc eſt eſſe quoſdam, qui ad ſeruiendum, quoſdam, qui ad dominandum ſint accommodati ex naturali corporis, atque animi conſtitutione? Si quiſpiam fuerit tam perfrictæ frontis, vt hoc neget, nihil addam: proferam ſolùm in medium, quos Philoſophus in tex: 53. tantum diſtare inter ſe aiebat; quantum diſtant inter ſe homo, & beſtia; anima, & corpus: quales ſanè multi, & paſsim nobis occurrent. Vrgebis forſitan ex aduerſo: Quid attinet de his dicere, qui re vera nec ſerui ſunt, nec domini; ſed eſſe tantùm poſſunt? num ſcientiæ quærunt quæ ſunt poteſtate? an non potius quæ ſunt actu talia? His autem reſpondit Philoſophus in eodem tex: 53. oſtendens naturalem hanc poteſtatem, qua aliquis dicitur ſeruus, aut dominus naturâ, aliarum poteſtatum in modum, eſſe talem, vt eam plerunque actus ſequatur; & qui eſt naturâ ſic ſeruus, aut dominus, vt talem vim habeat ad ſeruiendum, vel ad dominandum, euadat reipſa ſeruus, aut dominus, dum fertur impetu naturali ad id, quod naturæ ſuæ eſt maxime accommodatum. Si negaueris hæc vera eſſe, quia nemo ſponte ſua ſeruire videatur: opponam ſeruos temporarios, qui apud nos ſponte ſeruiunt, & eos, qui olim tum apud Hebræos, tum apud alias nationes, cogente nemine, vel vt pretium participarent, vel alia quacunque conditione, & pacto ſeſe aliis in ſeruitutem tradebant. Nec dicas, coactos eos egeſtate hoc feciſſe, aut facere. ſiquidem viri pauperrimi, ſed animo præditi generoſo, & imperio nati, C. Fabritius, Curius Dentatus, Ariſtides, Phocion, & tot alij nobili opera, non indigno ſeruitio ſeipſos, ſuos, dignitatemque ſuam tutati ſunt. At quicunque animo ſunt imbecillo, & abiecto, quemadmodum ſcripſit etiam Poſsidonius Stoicus in lib. xi. Hiſtoriarum, nec tantum habent prudentiæ, quantum ad parandas res neceſſarias ſit ſibi ſatis; addicunt ſe prudentioribus, vt inuicem adiuuent, & adiuuentur. Hoc non ſolùm cernitur quotidie in ſingulis hominibus: ſed aliquando etiam in vniuerſis nationibus, & populis conſpectum fuit. Maryandini enim, quorum Plato in vi. de legibus, & Athenæus ex eodem Poſsidonio in vi. Cœnarum meminerunt, Heracleotis; atque ex incolis Arnæ quicunque victi ab Hæmone non receſſerunt in Bœotiam, poſtea Meneſtæ, tādemq; Peneſtæ appellati, teſte Archemacho in iij. rerum Euboica-

Conuincitur eſſe quoſdam ſeruos, et quoſdā liberos naturâ, vt hæc nomina vſurpantur à philoſophis.

Serui voluntarij multi ſunt, & fuerunt.

Athenæus lib. vi cap. 7.

Euboicarum Theſſalis ſe manciparunt certis quibuſdam conditionibus, quæ referuntur ab eodem Athenæo in loco paulo antè citato, & à Suida in verbo πενέσται. Sæpenumero autem euenire contrarium, vt de corporibus in tex: 54. Philoſophus dicebat; & dominari, qui debebant ſeruire; abripi in ſeruitutem, quos aptos dominationi natura fecerat; minimè mirum eſſe poteſt conſyderantibus tum vim fortunæ, in humanis rebus opes, fauoremque ſuum penè ſemper ad indigniores conuertentis; tum libertatem voluntatis, actionumque noſtrarum, ad quas nos inclinat natura, non cogit; tum denique φιλαυτίαν noſtram, qua vnuſquiſque nimis magno æſtimat ſua, nimis aliena negligit. Hoc itaque modo naturam ponunt Philoſophi eſſe cauſam primam ſeruitutis, & dominationis, ſeu libertatis. Nec a theologis diſsident, niſi quà ſtatus integræ naturæ ipſis fuit ignotus, vt admonui in principio huius capitis. Etenim Adæ peccatum, quo natura humana corrupta eſt, eam ſic corrupit, vt detractis ei gratuitis bonis, obſcurarentur, vulnerarenturq; bona eiuſdem naturalia. Ab his autem duabus radicibus, detractione ſcilicet gratuitorum, & vulneratione naturalium bonorum pullulauerunt ſtatim omnes miſeriæ, infirmitateſque naturales noſtræ tam corporum, quàm animorum; & cum cæteris etiam conſtitutio in quibuſdam idonea ſeruituti, in quibuſdam perfectior quidem, ſed quæ tamen ſua imbecillitate ſeruis indigeret ad vitæ vſus: quorum neutrum, nec neceſsitas ſeruorum, inquam, nec conſtitutio animi, & corporis, qualem ſerui habent, fuiſſet in ſtatu innocentiæ. Eandem ergo vim habent hæ duæ propoſitiones: peccatum eſt cauſa ſeruitutis, quod theologi dicunt: & natura peccato corrupta, hoc eſt natura noſtra, qualis in præſentia apparet, eſt eius cauſa, quod dicunt philoſophi. vtraque enim ſignificat naſci homines quoſdā aptos ſeruituti. Verùm dubitabis: Si peccatum Adæ, quo corrupta eſt humana natura, fuit per huiuſmodi corruptionem cauſa noſtræ ſeruitutis, atque vt alij ad ſeruitutem, alij ad dominationem idonei naſceremur; cur ſcribit D. Auguſtinus in ſuprà allegato loco de Ciuitate Dei, nuſquam legi ſeruum in ſcriptura, antequam hoc vocabulo Noa iuſtus peccatum filij vindicaret; inde colligens nomen iſtud culpam meruiſſe, non naturam? Et cur Ambroſius in lib. de Helia, & Ieiunio, ante vini inuentionem omnibus inconcuſſam manſiſſe libertatem, nemineműque ſciuiſſe à conſorte naturæ ſuæ obſequia ſeruitutis exigere, nec fore hodie ſeruitutem, ſi ebrietas non fuiſſet, quæ ſcilicet Chamo occaſionem obtulit ad delinquendum? An duplex peccatum in humano genere ab Ada deſcendente, naturæ nimirum, & perſonæ, ſeu commune, & proprium, duplicem induxit ſeruitutem. Primum, quod fuit ipſius Adæ, manauitque ab eius anima per carnem ad poſteros, in quibus vocatur originale, ſeruitutem originalem, vt ſic appellem, hoc eſt naturalem, & vt apti naſcerentur quidam ſeruituti, quidam dominationi, effecit, ex 3. cap. Geneſeos, in mundo recenti adhuc, & naturali, in quo omnia interiori lege partim rationis, partim cupiditatis adminiſtrabantur. Alteri, quod dicitur actuale, eſtque proprium vniuſcuiuſque, à quo delinquitur; conſtituta eſt pœna, cap. 9. eiuſdem libri Geneſeos, ipſa conditio ſeruitutis, hoc eſt ſeruitus actualis, & legitima in mundo renouato, & legitimo: cuius initio, ſtatim egreſſo de arca Noa patre, leges, & præcepta quædam Deus tradere incœpit de carne cum ſanguine non edenda, & de homicidis viciſsim occidendis, nimirum per eos, quibus legitimè hoc cōmiſſum eſſet, & ex magiſtratus decreto. Quanquam enim Cainus Hebelum fratrem ſuum interfecerat. tamen, quia nondum lata lex fuerat, nec adminiſtratio exterior à Deo inſtituta; nullo ſupplicio corporali eſt affectus: ſed multauit eum Dominus terra, in quam ille fratris ſui ſanguinem effuderat: vt perpetua peregrinatione circuiret eam; &, ſi coleret, negaret illa ſuos fructus colenti. Eſſe autem neceſſarium ſic exponi de duplici peccato, & de geminis ſeruitutibus, adminiſtrationibuſque hæc duo loca ſcripturæ vnà cum dictis DD. Auguſt. & Ambroſij, liquet ex eo, quod multa ante diluuium, & multo inſigniora flagitia, quam illud Chami perpetrata fuerunt, vt omittatur etiam Adæ peccatum: nec tamen vſpiam legitur vocabulum ſerui, quemadmodum

Conciliantur philoſophi theologis.

Malorum & infirmitatum omniū noſtrarum vera radices.

Dubitatio ex duobus locis Auguſtini & Ambroſij, qui deciſioni propoſitæ aduerſari videntur.

Cap. 5.

Solutio.

De duplici peccato, quod duplicem ſeruitutem induxit, duplici mūdo, duplici lege, duplici adminiſtratione.

ait Auguſtinus. cur autem non legatur, aut non ſtatuatur peccato pœna, non apparet, niſi hoc modo exponamus. Et accedit quòd ipſe quoque Auguſtinus explicans locum illum 3. capitis Geneſeos, ſignificari inquit ſeruitutem, quæ eſt cuiuſdam conditionis: vt talis ſeruitus, qua homines hominibus poſtea eſſe ſerui cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta. Hactenus de theologis. Iuriſconſulti, quom definiunt ſeruitutem, quòd ſit conſtitutio iuris gentium &c. & quom inquiunt ſeruos eſſe in dominorum poteſtate, quæ poteſtas ſit iuris gentium; & quom rurſus ſeruos redigi in dominium noſtrum iure, aut gentium, aut ciuili; ſatis oſtendunt ſe loqui de cauſa ſeruitutis, ex qua aliqui homines reipſa ſeruiunt, non ex qua idonei ſunt ad ſeruiendum; imò nec de illa quidem omni, ſed de ea tantùm illius parte, quæ ad humanum ius pertinet, reiecta altera, quæ, huic contraria, ad iniuriam, & latrocinium reuocatur. Qui à latronibus captus eſt, inquit Vlpianus in leg. 24. de Captiuis, non eſt ſeruus latronum. Et tamen hic, quem non eſſe ſeruum latronum Vlpianus ait, venditur à latronibus tanquam ſeruus: & reipſa ſeruus eſt illorum; licet nullo iure, ſed per violentiam raptum, & iniuriam. Itaque quum tres ſint ſummæ cauſæ ſeruitutis; vna inſita, quæ eſt natura aptos homines procreans, dirigenſque ad ſeruitutem; & duæ externæ, ius humanum, iniuriaque, quarum vtraque iugum ſeruitutis reipſa, & actu nobis imponit; iuriſconſulti mediam tantum conſyderant, extremis neglectis. Cur hoc faciant, iam declarauimus, & eſt in promptu. nempe ad iudicia ſpectant, & fora, non ad doctrinam, & contemplationem. Proinde iura tractant humana, ſtatus, conditioneſque hominum, quæ ex eiuſmodi iuribus, legeque naſcuntur: naturas rerum, & poteſtates, proprietateſque ab illis fluentes prætermittunt: nec pro rebus habent quæ à nobis fiunt per iniuriam, & contra leges. Attamen quanquam non agnoſcunt, nec nominant iuriſconſulti ſeruitutem naturalem, haud negarent porrho, vt ſuprà diximus, naturales illas vires, quibus ſeruos, & liberos naturâ diſtinguunt philoſophi. Sed Vlpianus dicebat omnes homines naſci liberos iure naturali, hoc eſt facultate naturali, vt interpretatur Florentinus ſic definiens libertatem in l. 4. de hominum ſtatu: libertas eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi, aut iure prohibetur. Et, ſi omnes homines liberi naſcuntur iure, ac facultate naturali; in nemine eſſe ſanè poteſt facultas naturalis ad ſeruitutem. Fateor omnes homines liberos naſci, ideſt non ſeruos legitima ſeruitute, quod ſignificat habere eos naturalem facultatem faciendi quicquid voluerint, niſi extrinſecus impediantur. Cùm hac tamen naturali facultate liberè operandi minimè pugnat ſeruitus naturalis: quin poſſint iidem reipſa liberè operari, & idonei eſſe conſtitutione naturali animi, & corporis ad ſeruitutem. Illa difficiliora, & inquiſitione digna de his iuriſconſultorum ſententiis. Primùm cur in definitione libertatis hæc ſint adhibita: niſi ſi quid vi, aut iure prohibetur. quaſi verò liberi homines non habeant facultatem naturalem faciendi illa quoque, quæ ius prohibuit, imò & illa, quæ aliquando vi impediuntur. non enim eſt neceſſarium, ſi habent facultatem faciendi, vt ſemper faciant: quandò aliud facultas eſt, aliud actus. Deinde quomodo hæc non ſit definitio ſeruitutis potius, quàm libertatis. vi nanque, & iure, quo dominis ſunt mancipati, ipſi ſerui ea facere prohibentur, quorum efficiendorum in ſeipſis naturalem facultatem habent. Poſtremò qua ratione libertatem iuri naturali hic attribuat Vlpianus: qui tamen paulo antè, ideſt in leg. p. eod. tt. affirmauerat, ius naturale eſſe illud, quod cuncta animalia natura docuit; quodque commune eſt; commune, inquam, ex ſimilitudine omnium animalium. etenim animalia reliqua ſerua, & ſubiecta hominibus ſunt, non libera tam iure naturali, vt diximus ſuprà, dixitque Philoſophus apertè in text: 50, repetiturusq; eſt in 84, quam diuino, vt docet primum caput Geneſeos, & declarant D. Auguſtinus, & alij ſacri doctores. Sed hęc, & verum in hac 4. leg. ſignificet Vlpiano vocabulum iuris naturalis ius gentium primum, quod Connanus, & quidam alij voluerunt, iuriſconſultis perſcrutanda relinquamus. Iſidorus idem prorſus dicit, quod iuriſconſulti: & nos ad eius auctori-

Lib. xi. de Geneſi ad literā cap. 37.

Conciliantur philoſophi iuriſconſultis. Loquuntur iuriſconſulti de altera tātùm ſeruitute, quæ reipſa exhibetur, & de altera tantùm huius cauſa, quæ eſt ius humanū, alteris prætermiſſis, & cur.

An negaturi eſſent iuriſcōſulti naturales illas vires, quibus liberos & ſeruos naturâ diſtinguunt philoſophi.

Tres dubitationes, quæ naſcuntur in cōmemoratis ſententijs iuriſcōſultorum. Prima. Secunda.

Tertia.

In commentarijs 42 et 52 & alibi.

Ad auctoritatem Iſidori.

auctoritatem eodem modo reſpondemus. Explicationem autem, conciliationemque, ac tandem ſententiam D. Thomæ in hac re non recipimus. Nam præter alia vtriuſque modi propria, quæ probanda non ſunt, aſtruunt etiam cõmuniter ambo ſeruitutẽ ideo eſſe naturalem, quia ſit vtilis: & tamen contrarium ſtatuendũ erat, ideo eſſe vtilem, quia ſit naturalis. nanq; antecedit natura, nõ ſequitur vtilitatem. Quæ cauſa etiã fuit, vt tali ordine propoſuerit, concluſeritque Philoſophus quæſtiones iſtas: vtrum ſeruitus aliqua ſit naturalis, vtrum ſit vtilis, vtrum ſit iuſta. interiacet enim quod verè vtile, meliusque eſt inter naturam, & iuſtitiam. Locus Ariſtotelis in viii. ad Nicomachum, niſi exponendus ſit de vulgari, & legitima ſeruitute, docet ſolùm dominicum imperium eſſe ſimile tyrannidi hac re, quòd dominus quærit propriã vtilitatem, cuius non eſt particeps ſeruus. diuerſæ enim vtilitates, ac bona ſunt ſerui, & domini ob differentes eorum naturas; non vna, & eadem, ſicut filiorum, & patris: quod ibi indicauit Philoſophus. Tamen eſt poſtea diſſimilis tyranno dominus, qui eſt talis naturâ: quòd hic ſerui quoque ſui ſalutem, & vtilitatem ſibi conuenientem, quantum ſatis eſt, curat ex doctrina tum philoſophorum, tum theologorum D. Pauli ad Epheſios, & D. Auguſtini in xix. de Ciuitate Dei; tyrannus negligit, &, præterquam negligit, premit inſuper ærumnis, perditque ciues ſibi ſubiectos.

Modi quibus D. Thomas auctoritatẽ hanc explicat, et cõciliat Philoſophus, non ſunt probandi.

Natura eſt prior vtilitate.

Ad auctoritatem Ariſtotelis in viij. ad Nicom.

Dominicũ imperium quomodo ſimile, quomodo diſſimile tyrannidi.

D. Paulus ad Epheſios cap. 6. D. Auguſt. in xix. de Ciuitate Dei cap. 11. & 16.

Textus

Textus xxxiiii.

*

Quatenus verum attingant oppoſitorum theorematum aſſertores.

CAPVT XI.

Quatenus verum attingant oppoſitorum theorematum aſſertores: nempe ſeruitutem, quam bellum, & in vniuerſum quam fortuna, & homines faciunt, nec naturalem, nec vtilem ſeruientibus, aut ijs quidem quibus ſeruiunt, nec iuſtam eſſe; niſi fuerint naturâ ſerui ipſa mancipia; & naturâ domini, quibus mancipantur. Hoc autem præſtat Philoſophus, tractans controuerſiam de ſeruitute legitima ex bello, & lege, quæ hanc ſeruitutem facit, vtrum ſint iuſtæ, hinc illinc fultam rationibus; ſedansq́ eam iſto modo ex ijs, quæ in proximo capite ſunt demonſtrata.

Ὅτι δ' καὶ οἱ τἀναντία φάσκοντες &c. tex: LVII. ad LXV.

SCHOLIVM.

Series & argumentum huius capitis.

QVAEREBATVR in textu 35. & 44. vtrum eſſet aliquis ſeruus naturâ; vtrum expediens alicui, vtrum iuſta eſſet aliqua ſeruitus. nam multi propoſitiones negantes harum trium quæſtionum amplectebantur. Probatum eſt in cap. antecedenti vera eſſe oppoſita, & aientia theoremata: Eſſe aliquos naturà ſeruos: His expedire, vt ſeruiant: Seruitutemque eorum iuſtam eſſe. Supereſt, vt indagetur, quod facere Ariſtoteles ſolet,

ſolet, ecquid recti in contraria ſententia contineatur, cuius aſſertores, quanquam non intelligentes, collineent tamen aliquo modo veritatem: vnde vim, & lumen maius accipiat hæc, quæ hactenus eſt conſtituta. Emendari igitur contrariam ſententiam, & rectam euadere, ſi in parte ſumat, quæ ſumebat in vniuerſum, aperiet hoc capite Philoſophus. Ita ambas ſententias, quæ pugnare inter ſe videbantur, conciliari: eſſeque trium infinitarum quæſtionum, an ſeruitus ſit naturalis, an ſit vtilis, an ſit iuſta, propoſitiones vtraſque veras hoc modo, quòd aliquæ ſeruitutes ſunt naturales, aliquæ præter naturam; aliquæ vtiles, aliquæ damnoſæ; aliquę iuſtæ, aliquę iniuſtæ. Cæterùm, quoniam ambigi poteſt, & ambigebatur eo ſeculo non ſolùm generatim de ſeruitute vtrum eſſet, an non eſſet prȩter naturam, &c. ſed etiam nominatim de ſeruitute cuiuſdam certi modi, ideſt de ea, quam lex belli facit, de qua ſeruitute, & lege exiſtebat celebris controuerſia, eſſent'ne, an non eſſent iuſtȩ: ſimul quod dictum eſt prȩſtabit Philoſophus; ſimul inſtruet, & componet hanc litem. Qua via, & ratione vnà oſtendet in quibuſdam etiam ſeruitutibus certȩ formȩ, non modò in omnibus generaliter, vſuuenire, vt aliȩ ſint naturales, & vtiles, & iuſtȩ: aliȩ iniuſtȩ, & damnoſȩ, & prȩter naturam: confirmabitque tam expoſitione ipſius rei, quàm teſtimonio aliorum inter ſe diſsidentium tum è multitudine, tum è ſapientibus, ſententiam ſuam. Poſtquam ergo propo- *Partitio huius capitis et quid in vnaquaque parte præſtetur.*
tex: 57. et 58. ſuerit in textu 57. & 58. rectè dicere quodammodo, qui contraria illis, quę poſita ſunt, ponunt; & rectè quidem dicere, propterea quòd non vnus ſit modus ſeruitutis; con-
tex: 59. 60. 61. ſtituet in 59. 60. 61. diſceptationem, ac controuerſiam de iuſtitia legitimȩ ſeruitutis ex bello: ad cuius exemplum de alijs quoque legitimis ſeruitutibus, imo de omnibus omnino, quibus reipſa homines ſeruiunt, iudicandum erit. In conſtitutione controuerſiæ tres opiniones enarrabit cum ſuis cuiuſque rationibus, & fundamentis: quarum vna prorſus iuſtam; altera prorſus iniuſtam ſeruitutem ex bello ſtatuit; tertia, inter illas media, partim iuſtam, partim iniu-

ſtam;

ſtam; iuſtam quodammodo, & ob ſuam cauſam; iniuſtam per ſe, & ſimpliciter. Addet corollarium huius tertiæ opinionis in textu 62. vnde initium ſumet decidendæ controuerſiæ. Decidet autem, & ſedabit eam in 63. & 64. rebus in ſuperiori capite demonſtratis: quas quidem non perfectè comprehendi, explicari'ue, perſentiſci tamen, & peti, nec negari poſſe ab auctoribus tertiæ opinionis, quæ propior eſt veritati, declarabit.

tex: 62.

tex: 63. & 64.

ARGVMENTVM. TEXT. LVII.

Propoſitio. Eos quoque, qui contraria, & negantia theoremata ſtatuunt, dicere quodammodo rectè.

Text: lvij. [a] ὅτι δὲ καὶ οἱ τ'ἀναντία φάσκοντες, τρόπον τινὰ λέγουσιν ὀρθῶς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν.

Quòd verò & qui contraria aiunt, modo quodam dicant rectè; non eſt difficile videre.

Hoc eſt, quod cōcludit infrà in textu 65.

SCHOLIA.

Qui contraria aiunt. Theoremata contraria iis, quæ hactenus ſunt demonſtrata, hæc ſunt: ſeruitutem eſſe rem præter naturam: eſſe damnoſam ſaltem ſeruientibus: eſſe iniuſtam. Tuentur autem hæc contraria theoremata illi, de quibus dictum fuit in textu 35.

Dicere quodammodo rectè. Dicunt rectè, ſi non vniuersè, ſed in parte ſumant, quod dicunt: id eſt ſi intelligamus non omnes, ſed quaſdam ſeruitutes eſſe eiuſmodi, præter naturam ſcilicet, damnoſas, iniuſtas.

ARGVMENTVM. TEXT: LVIII.

Initium, & fundamentum commentationis propoſitæ, de aientibus contraria iis, quæ conſtituta ſunt: quod quidem fundamentum eſt partitio ſerui, ſeruientiſque in talem naturâ, de quo dictum fuit ſuperiori capite, & in talem lege; qua lege, per quendam conſenſum ſtatuuntur bello capta victorum eſſe.

Text: lviij. [a] Διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν καὶ ὁ δοῦλος. [b] ἔστι γάρ τις * καὶ κατὰ νόμον δοῦλος, καὶ δουλεύων. [c] ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φασί.

** Ita legitur in cod. Ald. In Baſil. Victor. & aliis hæc vox non legitur.*

[a] Dupliciter enim dicitur ſeruire, & ſeruus. [b] eſt enim aliquis etiam lege ſeruus, & ſeruiens. [c] hæc nanque lex conſenſus quidam eſt ex eo, quòd bello ſuperata ſuperantium eſſe aiunt.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Vnde eueniat, vt hę duæ ſententiæ, quæ contrariæ videntur, poſſint eſſe ſimul veræ.

Si vna tantùm cauſa efficeret ſeruos, difficilis planè foret conciliatio harũ duarũ ſententiarum, quarũ vna ait, altera negat ſeruitutem eſſe naturalem, & vtilem, & iuſtam. ſequerentur enim ſeruitutes conditionem cauſæ ſuæ: & pro ea omnino vel comites, vel aduerſariæ naturæ; vel vtiles, vel damnoſæ; vel iuſtæ, vel iniuſtæ eſſent. [a] At quoniam duæ cauſæ ſunt, in quibus apparet aliquid iuſti, natura, & lex (prætermittantur enim nunc quæcunque ad iniuriam attinent, tanquam à ſocietate, & ab ordine omni maximè aliena) vſuuenit aliquando vt ſuffragetur, aliquando vt refragetur altera alteri; &, quod molita natura eſt, lex ſubſequens vel confirmet, vel infringat. [a] Hinc poſſunt ambæ ſententiæ eſſe verę de alijs, & alijs ſeruitutibus. Nam in quibus naturę à lege quaſi ſubſcribitur, eas ſeruitutes naturales; & quia naturales, vtiles, ac iuſtas abſolutè eſſe oportet, quemadmodum in ſuperiori capite fuit declaratum. Quas verò, à natura conſtitutas, lex irritas reddit, vertitque in contrarium; illæ erunt præter naturam; & ob id nec iuſtæ, nec vtiles ſimpliciter, & per ſe: quanquam ex accidenti, & quodammodo vtiles, ac iuſtæ aliquando videbuntur; ſi ad propoſitum, non ad opus naturæ ſpectauerimus, quę eodem tempore idem faceret, quod lex facit; corrigeretque in eo ſe ipſa, in quo eam lex corrigit, quemadmodum infrà declarabitur. [a] Cæterum quom hîc ſerui, & ſeruitutes nominantur; vtrunque intelligitur, ideſt tam id, quod actu, & reipſa, quàm id, quod poteſtate, aut habitu tantùm eſt eiuſmodi. Propterea cum ſeruo ſeruire, & ſeruiens ſunt copulata. Et ſanè qui eſt ſeruus poteſtate, aut habitu duntaxat; diuidi non poteſt in ſeruum naturâ, & in ſeruum lege; ſed eſt ſeruus duntaxat naturâ. Similiter & qui re ipſa, atque actu ſeruus eſt, non poteſt eſſe ſeruus naturâ tantùm: ſed vel lege tantùm, vel naturâ ſimul & lege ſeruus eſt. Omnium autem in vniuerſum, qui ſerui, dicuntur, alij ſunt, dicunturq́; ſerui ex ſola natura, alij ex ſola lege, alij ex natura & lege ſimul. [b] Porrho autem ex omnibus formis legitimarum ſeruitutum, ideſt illarum, in quibus lex naturę vel coniungitur, vel aduerſatur, quæ noſtris iuriſconſultis ſunt quinque, & plures eſſe poſſunt; [c] delegit Philoſophus eam, quę oritur ex bello; in qua exemplum ſtatueret omnium, omneſque doceret quodam veluti conſecutionis modo à maiori ad minus. Hanc enim, quia iuri gentium tribuunt iuriſconſulti, eam iuſtiſſimam omnium debent exiſtimare. Et eſt quidem lex iſta mancipiorum, qua ſancitur, bello capta victorum fieri, iuri gentium ſimilis; quia [c] non ſcripta lex eſt, ſed conſuetudo, & tacitus quidam hominum ſic putantium, moremque hunc colentium maiori ex parte conſenſus.

a. enim. — *Quæ ſeruitutes naturales, vtiles, iuſtæ: et quæ cõtra, pręter naturam, damnoſæ, iniuſtæ.* — *In com. 35. & 44.* — *Sub exitũ huius capitis* — *a ſeruire, & ſeruus. b. ſeruus, et ſeruiẽs.* — *Seruorum, & ſeruitutũ, quorum hic fit diuiſio, vocabula quid ſignificent.* — *b. etiam lege &c.* — *c.* — *Ex oĩbus formis legitimorũ ſeruitutũ, quam & cur delegerit Philoſophus, in qua de omnibus doceret qđ propoſitum fuit. Lex de ſeruis bello captis qualis.* — *c. conſenſus quidam.*

Partes textus.

Textus habet tres partes. Prima proponit ſeruire, & ſeruum dici duobus modis. Secunda hoc probat ex eo, quod ſit etiam aliquis lege ſeruus, & ſeruiens. Tertia, qualis ſit iſta lex declarat.

SCHOLIA.

Legis et naturæ repugnantia in rebus iuſtis, iniuſtis, &c.

Dupliciter enim dicitur ſeruire, & ſeruus. Sæpenumero natura, & lex in rebus iuſtis, iniuſtis; vtilibus, inutilibus; turpibus, honeſtis; omnino bonis, & malis contrariæ uidentur. Vnde multæ dubitationes, & quæſtiones, & controuerſiæ exiſtunt iam vulgarium hominum inter ſe, quàm inter iſtos & ſapientes, vt nos docet Plato in Gorgia, & ſub initium primi ad Nicomachum Ariſtoteles teti-

 git.

git. Quod igitur de reliquis, idem etiam euenit de ſeruitute: vt in diſputationem cadat, ſit'ne iuſta, an iniuſta; vtilis, an damnoſa; naturalis, an præter naturam, ob hanc legis, naturæque repugnantiam, quæ aliquando in ſeruis conſpicitur. de qua repugnantia generaliter aliàs diximus.

Vnde exiſtant hæ quæſtiones de ſeruitute, ſit'ne iuſta, an iniuſta &c

Eſt enim quidam etiam lege ſeruus, & ſeruiens. Cur Philoſophus ſecundum naturalem ſeruitutem legitimę tantum, & eius legitimæ, quę ex bello naſcitur, mentionem faciat, diximus in explanatione. Nunc ad faciliorem intelligẽtiam eorum, quæ dicta, quæque dicenda ſunt; age, diſtribuamus ſubtilius, quam hactenus factum ſit, ſeruitutes, ac ſeruos, qui propriè ſic nominantur, ideſt qui ad humanam referuntur dominationem, in formas ſuas ex cauſis efficientibus, & finalibus: alio deinde loco ex miniſteriis, ſubiectis, accidentibuſque eoſdem diſtributuri. Serui omnino appellantur vel ex natura, ideſt ex vi, poteſtateque naturali, qua idonei, habileſque aliqui naſcuntur ad ſeruitutem; de quibus ſeruis dictum eſt in capite antecedenti: vel ex ſtatu, conditioneque; quod ſignificat eſſe iam actu, & reipſa ſeruos, atque homines aliorum. Hæc autem conditio, & hic actus aliquando cum ſimili, aliquando cum diſsimili natura, & poteſtate coniungitur: illi ſunt ſerui pariter naturâ, & conditione; iſti conditione tantùm, non naturâ. Serui rurſus actu, & conditione ſeu cum ſimili, ſeu cum diſsimili natura, & poteſtate aut ſunt ſerui ex aliquo inſtituto iure (ius inſtitutũ appello, quod alij ius poſitiuũ, alij ius legitimum, omnino quodcunq; eſt preter naturale) aut ſunt ſerui ex iniuria, ideſt ex fraude, violentia'ue iniurioſa. Sunt ſerui ex iniuria quicunq; à prædonibus clam, vel palàm, furto, latrocinio, dolo malo capti, aut decepti, in ſeruitutem adducti ſunt. vocantur enim prædones, definiente Vlpiano in l. 28. de Petitione hæreditatis, ij omnes, qui bona aliqua inuadunt, ſcientes ea ad ſe non pertinere, & cauſam vllam poſsidendi non habentes. Ex iure inſtituto quatuor ſunt genera ſeruorum. quippe inſtituti iuris aut Deus, aut homines auctores ſunt: illud diuinum, hoc humanum appellant. Quod ius humanum deinde vel omnium populorum, gentiumque commune eſt, & dicitur hac de cauſa ius gentium, conſiſtens in conſenſu, & more quodam communi: vel eſt proprium vnius alicuius gentis, populi'ue, aut etiam aliquorum ſub vno quodam imperio viuentium, quale eſt Romanorum ius, tractatum à iuriſconſultis noſtris, quo multę gentes viuntur. Atque hoc ius proprium, quod item iuris ciuilis vocabulo nuncupatur, eſt illud, quod propriè diuiditur in ſcriptum, & non ſcriptum. Itaque aut iure diuino ſerui fiunt; aut iure gentium; aut iure ciuili ſcripto; aut iure ciuili non ſcripto. Iure diuino factus eſt ſeruus populus maior minoris populi, ideſt proles Heſau prolis Iahacobi cap. 25. Geneſeos: fortaſſe & poſteri Chami poſterorum Semi, & Iepheti cap. 9. ſerui facti ſunt, non proprio quidem domini verbo, vt ſuperiores, ſed per verbum Noæ à domino. Eſtque hæc diuina iuſtitia, vt infideles ſeruiant fidelibus. [a] Iure gentium noſtri iuriſconſulti ſeruos fieri inquiunt duobus modis: vno, ſi ex ancillis noſtris naſcantur: [b] altero, ſi capiantur ab hoſtibus, ideſt ab iis, qui bellum aliis, vel quibus alij publicè decreuerunt. Ciuili iure fiunt ſerui, vt dicebamus, vel ſcripto, vel non ſcripto, & vtroque vario pro variis ciuitatibus, nationibuſque. Scripto iure, verbi gratia noſtro, ideſt Romanorum, primùm ex venditione, & contractu, deinde ex aliquo crimine. Ex venditione, & cõtractu vel ſuiipſius, vel eorum, qui ad ſe attinent. [c] Ex cõtractu ſuiipſius qui patitur ſe venundari, aut donari, aut in dotem dari, aut pignori obligari, efficitur ſeruus; quinque adhibitis conditionibus; vna, vt ipſe ſit maior viginti annis; altera, vt ſe nouerit liberum eſſe; tertia, vt eo animo ſe venire, donari, in dotem dari, pignori obligari patiatur, vt pretium participet; quarta, vt reipſa participet pretium; quinta, vt emptor, & qui in dotem, donum, pignus'ue accipit, neſciat eum eſſe liberum. Quæ tamen conditiones non ſunt ſeruatæ in cap. 47. ſacræ Geneſeos, quom populus Aegyptiorum vendidit ſe Pharaoni. [d] Ex contractu eorum, qui ad ſe attinent præter ſeruos, nam horum contractus ſicuti aliarum rerum eſt iuris gentium, filios vendere patribus licebat iure antiquo Romano, quod anteceſ-

ſit ius

Seruorũ, et ſeruitutũ diuiſio plena ex cauſis efficiẽtibus, & finalibus.

In ſcholijs tex: 69.

Serui ex natura tantùm.

Serui ex natura et cõditiõe.

Serui ex cõditione tantùm.

Seruorũ ex cõditiõe ſiue cõiuncta ſiue ſeparata à natura geſta ſũma.

Ius inſtitutũ quid.

Serui ex iniuria, & eorum modi.

Prædones qui.

Seruorum ex iure inſtituto genera.

Iuris inſtituti diuiſio.

Serui ex iure diuino.

Serui ex iure gentiũ et eorũ modi.

Nati ex ancillis.

Capti ex hoſtibus.

Serui ex ciuili iure, & eorum genera.

Serui ex ciuili iure ſcripto et eorum modi.

Serui ex contractu.

Suiipſius.

Suorum, qui nõ ſunt ſerui.

a Martianus de ſtatu hominũ l. 5. & Inſtit. de Iure perſonarum.

b Martianus, & Inſtit. vbi ſuprà Vlpianus de Captiuis l. 24 et alij

c Lib. 40. ff. 18. 12. & 13.

d C. de Patrib' qui filios ſ: os diſtraxerunt, l. 1 & 2. et de Liberali cauſa l 1. & 37.

ſit ius duodecim tabularum: poſtea tamen non licuit, niſi propter nimiam paupertatem, egeſtatemque victus cauſâ id facerent. Et illud idem Hebræis ſuo iure fuiſſe conceſſum, colligitur ex cap. 21. Exodi, cap. 25. Leuitici, & cap. 15. Deutor. [a] Ex crimine omnes, quicunque in metallum, & in opus ſeu miniſterium metallorum, ſalinas, gypſum, & huiuſmodi alia, atque in venatorium ludum perpetuo damnati, ſerui pœnæ fieri dicebantur, amittebant libertatem antiquo iure: quod ius corrigitur à Iuſtiniano [b] in Nouellis conſtitutionibus. [c] Inter eos autem, qui in metallum, & eos, qui in opus metalli damnabantur, differentia, docente Vlpiano, in vinculis tantùm fuit: quòd qui damnabantur in metallum, grauioribus premebantur vinculis; qui in opus metalli, leuioribus; ideoque refugæ ex opere metalli in metallum transferebantur; ex metallo grauius coercebantur. [d] Ex crimine item libera mulier, ſi ſeruo nupſiſſet, ſenatuſconſulto Claudiano ſerua efficiebatur: quod ſenatuſconſultum etiam tollitur iure nouo. [e] Et libertus, ſi aduerſus patronum ingratus fuerit, ex libertate relabitur in ſeruitutem: quod fuit ius Athenienſium, [f] vt tradunt Valerius Maximus, & Alexander ab Alexandro. Tandem non ſcripto iure ciuili, id eſt conſuetudine, & more alicuius populi, gentis'ue peculiari variis de cauſis ſeruitus conſtituitur. Verbi gratia apud nos alias alij pacta mercede menſtrua, annua'ue ad tempus ſeruiunt: & apud Aethiopas, Indoſque aliquos legimus in hiſtoriis nauigationum Hiſpanicarum hunc morem fuiſſe, vt parentes filios in perpetuam darent ſeruitutem vel ad habendum ipſi pretium, vel vt illi feliciùs alibi, quàm in patria viuerent. Omnes igitur cauſæ efficientes ſeruitutis, ſi ad capita reuocentur, proximæ quidem ſunt numero ſeptem; vna poteſtatis, & habilitatis, id eſt vt idonei ſint quidam ad ſeruitutem; reliquæ actus, hoc eſt vt reipſa ſint ſerui. illa eſt natura vniuſcuiuſque propria, ac ſua: hæ ſunt ius diuinum, ius gentium, ius ciuile ſcriptum, ius ciuile non ſcriptum, violentia iniurioſa, fraus iniurioſa. Quarum cauſarum vnaquæque multos fontes, multaſque partes habet, & plures etiam habere poteſt. Cauſæ autem, quæ iſtas antecedunt, in ſex genera rediguntur: nempe in crimen proprium; in cupiditatem, & vitium alienum; in cõtractum, qui naſcitur ex indigentia; in bellum; in captiuitatem: quæ captiuitas eſt duplex: nam capi potuerunt vel illi ipſi, qui ſeruiunt; vel parentes eorum. Et cauſæ finales ſummæ duæ ſunt: vna eſt commoditas: altera eſt ſupplicium, vt vel ipſi dent pœnas, vel aliis ſint exemplo. Sed de his ſatis.

Serui ex crimine, & eorum modi.

Serui pœnæ.

Differẽtia eorũ, qui in metallum, et qui in op' metalli damnabãtur.

Mulier, quæ ſeruo nupſiſſet.

Libertus ingratus.

Serui ex ciuili iure, non ſcripto.

Efficientiũ ſeruitutis cauſarũ oĩum cùm proximarũ tũ antecedẽtium ſumma capita.

Cauſa finales ſeruitutis ſummæ.

a. Vlpian' de Pœnis l. 8. & Martiã. eod tt. l. 17. Hermog. eod tt. l. 36.
b. Nouellę cõſtitutiones ſeu Authẽtica de Nuptijs §. Quòd autem.
c. Vlpianus de Pœnis l. 8.
d. C. de Senatuſconſulto Claud. l. 1. & de Cauſa liberali l. 34. & Inſtit. de ſucceſſionibus ſublatis §. fin.
e. Modeſtinus de Liberis agnoſcendis l 6. Martianus de Iure patronatus l 5. C de Libertis et eorũ liberis l. 2.
f. Valeri' Maximus lib. ij. cap. 6 Alexãder ab Alexãdro Genialiũ dierum lib. iij cap. 20.

Textus LIX. LX. LXI.

Conſtitutio controuerſiæ, & expoſitio trium in ea opinionum cum ſuis cuiuſque principijs, rationibusq́, vtrum ſeruitus legitima ex bello ſit, an non ſit iuſta, & quomodo. Ad cuius exemplum de alijs quoque omnibus, quibus reipſa homines ſeruiunt, ſtatuendum erit.

ARGVMENTVM. TEXT: LIX.

Duæ opiniones contrariæ in hac controuerſia, quarum vtraque multos non ſolùm è vulgo, ſed etiam è ſapientibus aſſertores habet: vna accuſantium legem, iusq́ue ſeruitutis ex bello, tanquam omnino iniquum; altetera laudantium, tanquam omnino æquum: & quánam in re propriè accuſent, & laudent; nempe quòd in radice, illis graue exiſtimantibus; his decens, & minime graue, ſi parens, ſeruumq́ue fiat id, cui illata eſt vis, ei, quod inferre poteſt, præſtatq́ue poteſtate.

Text: lix. [a] Τοῦτο * δὴ τὸ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ὥσπερ ῥήτορα, γράφονται παρανόμων· [b] ὡς δεινὸν, εἰ τοῦ βιάσασθαι δυναμένου καὶ κατὰ δύναμιν κρείττονος ἔσαι, δοῦλον καὶ ἀρχόμενον τὸ βιασθέν. [c] καὶ τοῖς μὲν οὕτω δοκεῖ· τοῖς δ' ἐκείνως, καὶ τῶν σοφῶν. ** Sic legitur in Ald. et Baſil. In Victor. Aretin. & alijs legitur δέ.*

[a] Hoc itaque ius multi legum profeſſores, tanquam oratorem, accuſant promulgationis legibus contrarię: [b] quaſi graue ſit, ſi eius, quod vim inferre potuit, & ſuperius eſt poteſtate, ſeruum fuerit, & imperio ſubiectum quod vim eſt paſſum. [c] & his quidem hoc modo videtur; his verò illo, etiam ſapientum.

E X P L A N A T I O.

Partes textus. Tres ſunt partes huius textus. Prima (a) proponit opinionem accuſantium, vt iniuſtam, legem ſeruitutis ex bello. Secunda (b) tradit firmamentum, & id, in quo propriè eam accuſant. In tertia (c) eſt conflictio ambarum opinionum.

S C H O L I A.

Quibus reprehenſorũ fides maior adhibeatur. *Multi legum profeſſores.* Maior fides adhiberi ſolet iis qui ſua, quàm iis, qui aliena reprehendunt; præſertim ſi eius rei, quæ in diſputationem cadit, periti vſu, & ratione, profeſſoresque fuerint.

Accuſatio promulgatiõis cõtra leges quæ, & cur propriè de oratoribus. *Tanquam oratorem accuſant promulgationis legibus contrariæ.* Accuſant, inquit, eiuſdem criminis, & quaſi in iudicium vocant hoc ius ſeruitutis ex bello, cuius oratores ſæpe in Athenienſium ciuitate agebantur rei, ideſt promulgationis,

&roga-

& rogationis contra leges. hoc enim ſignificat vox τὰ παράνομα. Agebantur autem rei huius criminis vel ſoli, vel maximè oratores in republica Athenienſi: proptereaquòd in ea ſummam poteſtatem ipſi habebant, eamq́ue penè ſoli adminiſtrabant. itaque etiam ſoli plebiſcita, & rogationes, quæ patriis legibus repugnarent, ferre audebant, & poterant; ferenteſq́ue ab aliis in ius vocabantur, vt hîc annotat P. Victorius, liquetq́ue ex duabus illis luculentis orationibus Aeſchinis, & Demoſthenis, in Cteſiphontem, & pro Cteſiphonte. Budæus γράφεσθαι παρανόμων, inquit, ἐστι κατηγορεῖν τοῦ παράνομα γράφοντος, eſt accuſare eum, qui aliquid promulgat contra legum interdicta.

Quaſi ſit graue &c. Cauſam, & rationem legis ſtatuentis ſeruos fieri victorum illos, qui bello capiuntur, hanc putarunt eſſe antiqui, quæ in hoc, & in ſequenti textu exponitur: nimirum aptum, & conueniens, & omnino iuſtum eſſe naturâ, vt quod præſtat poteſtate, & ſuperius eſt, vim inferat, ſibiq́ue ſubijciat imbecilliores, ijſq́ue dominetur imbecillioribus. quam ſententiam examinat Plato in Gorgia, & in primo de Republica defendentibus eam Callicle, & Thraſymacho, Socrateq́ue refellente. Noſtri ſeculi philoſophi, & iuriſconſulti iuſtitiam huius ſeruitutis, legiſq́ue alij ad iuſtitiam belli reuocant; alij ad iuſtitiam ſupplicij, quod mitius videatur; alij ad publicam vtilitatem, in qua maximè reſideat iuſtitia; alij ad alias cauſas: de quibus poſtea. Firmamētum autem accuſantium aduerſus illam rationem antiquorum eſt hoc: grauiſsimum eſſe, & minimè ferendum, bonis contrarium moribus, naturæ repugnans, ſi infirmiores, quia minus aliquando poſsint, licet prudentiores, licet meliores, vi ſubiiciantur imperio potentiorum, ſeruiq́ue eorum fiant.

Rationes iuſtitia & iniuſtitia legis de ſeruis ex bello.

Ratio antiqua iuſtitia.

Rationes nouę iuſtitia.

Ratio iniuſtitia.

Graue. Ergo iniuſtum, & minimè æquum. nam iuſtum eſt æquum, & minimè graue.

Quod potuit vim inferre, & ſuperius eſt poteſtate. Hæc duo aut accipe ἐκ παραλλήλου, aut diſtingue tēporibus: quaſi nō ſolùm vim inferre potuerit, ſed maneat in eadem excellentia poteſtatis. Addidit autem Philoſophus ad τὸ κρεῖττον, hoc eſt ad id, quod ſuperius eſt, vocem, κατὰ δύναμιν, ideſt poteſtate, vt intelligeremus qua'nam re ſuperius diceretur id, de quo eſt controuerſia, conueniat'ne, an non conueniat ipſum dominari inferiori: nec his contentus adiunxit τὸ βιάσασθαι δυνάμενον, id, quod vim inferre potuit. Etenim quom ſimpliciter quæritur, vtrum τὸ κρεῖττον, id, quod ſuperius eſt, par ſit dominari: nulla adhuc eſt diſcordia. nam etiam qui dicunt graue eſſe, ſi vim inferentis ſeruus fiat ille, cui vis eſt illata, concedunt quod ſuperius, præſtantiuſq́ue eſt dominari oportere: ſed hi ſuperius inquiunt vera virtute, quæ fuit ſententia Platonis, Ariſtotelis, & omnium rectè philoſophantium; alteri de opibus & rebus externis, de viribus corporis, de aſtutia loquuntur, quibus quicunque alios ſuperare poſſunt, iis vt imperent quoque, æquum cenſent. Quamobrem Socrates in Gorgia Calliclem refellens, hæc omnia vocabula colligit, ac inter ſe comparat; κρεῖττον, βέλτιον, ἰσχυρότερον, ἄμεινον, ἀνδρειότερον, ideſt ſuperius, ſiue præſtantius, melius, robuſtius, potius, fortius, & ſimilia: vt tandem ſummam quæſtionis ſtatuat, omnemq́ue tollat ambiguitatem, qua ille orationem ſuam obſcurauerat. de quorum vocabulorum vi etiam agitur in primo de Legibus.

Vocabulorum quorunda cōſyderatio.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. LX.

Cauſa, & origo prima huius controuerſiæ, opinionumque expoſitarum, duabus comprehenſa propoſitionibus: quarum vna, de affinitate violentiæ, & virtutis, exprimitur, probaturque tum à coniugatis, quia virtus vim inferre maximè poſsit; tum ex genere, quia quicquid vincit, ſuperet aliquo bono: altera ſubindicatur, & ſumitur tanquam nota; quoniam præſtabilius virtute imperare debeat. Atque ab hac cauſa deriuata propria principia vtriuſque opinionis; damnantis quidem legem, quoniam dominatio, & imperium iuſtum beneuolentia nitatur; approbantis autem, quoniam ſuperiorem dominari ſit iuſtum. Additur quæri tantùm de iuſto, non de eo, quod oportet: & ratio affertur ab infirmitate rationum, quæſtionumque huius modi, & robore aliarum, quæ ſunt illius, ſi vtræque ſeorſum ab alteris inducantur.

Text. lx. [a] Αἴτιον δὲ ταύτης τῆς ἀμφισβητήσεως, [b] καὶ ὃ ποιεῖ τοὺς λόγους ἐπαλλάττειν, [c] ὅτι τρόπον τινὰ ἀρετὴ, τυγχάνουσα χορηγίας, [d] καὶ βιάζεσθαι δύναται μάλιστα· [e] καὶ ἔστιν ἀεὶ τὸ κρατοῦν ἐν ὑπεροχῇ ἀγαθοῦ τινός: [f] ὥστε δοκεῖν μὴ ἄνευ ἀρετῆς εἶναι τὴν βίαν: [g] ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου μόνον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν· [h] διὰ γὰρ τοῦτο [i] τοῖς μὲν εὔνοια δοκεῖ τὸ δίκαιον εἶναι· [k] τοῖς δ᾽ αὐτὸ τοῦτο δίκαιον, τὸ τὸν κρείττονα ἄρχειν: [l] ἐπεὶ διαστάντων γε, χωρὶς τούτων τῶν λόγων, οὔτ᾽ ἰσχυρὸν οὐθὲν ἔχουσιν, οὔτε πιθανὸν ἅτεροι λόγοι, [m] ὡς οὐ δεῖ τὸ βέλτιον κατ᾽ ἀρετὴν ἄρχειν, καὶ δεσπόζειν.

[a] Cauſa autem huius controuerſiæ, [b] & quod facit rationes variari, eſt, [c] quòd virtus, cui ſuppetunt, quę requiruntur, modo quodam, [d] etiam vim afferre maximè poteſt; [e] & eſt ſemper quod ſuperat in exuperatione alicuius boni: [f] vt videatur non ſine virtute violentia eſſe: [g] ſed de iuſto tantùm eſſe controuerſiam; [h] ob hoc enim [i] his quidem beneuolentia videtur eſſe iuſtum; [k] his autem hoc ipſum iuſtum eſſe, imperare potiorem: [l] quoniam diſſidentium, ſeorſum ab his rationibus, nec robuſtum quicquam habent, nec appoſitum ad perſuadendum aliæ rationes, quòd [m] non oportet melius virtute imperare, ac dominari.

EXPLANATIO.

Series et argumentum huius textus. [a] PROPOSITA eſt proximo in textu controuerſia de lege ſeruitutis ex bello, quam legem alij vt iuſtam laudant, alij reprehendũt vt iniuſtam; & de re, in qua eam laudant, ac reprehendunt; aientibus his; illis negantibus graue, & iniquum eſſe, ſi, cui vis affertur, id, ſeruum fiat, ſubiectumq; imperio illius, quod vim affert, antecellitq; poteſtate. [a] Eius controuerſiæ, [b] & ſententiarum, rationumque oppoſitarum, cauſa nunc eſt aperienda. [c] Continetur hæc cauſa duabus propoſitionibus, de quibus omnes quodammodo conſentiant. Harum propoſitionum vna expreſsè ponitur à *a.* *a. autor huius controuerſiæ.* *a.* *b.* *c. & in.*

Philo-

f. Philoſopho noſtro: altera ſubindicatur. [f]Prima eſt huiuſmodi: violentia, & coactus ſine virtute eſſe prorſus non poteſt. Et confirmatur hæc propoſitio bifariam. [c]Primò ſic: Virtus, cui ſuppetunt ea, quæ requiruntur, inſtructa copijs, & quaſi inſtrumentis rerum agendarum, aliquo modo etiam ad vim inferendam maximè valet. Ergo per locum à coniugatis violentia non videtur eſſe prorſus ſine virtute; ſi id, quod valet maximè ad inferendam vim, eſt virtus inſtructa copijs, & adiumentis rerum gerendarum. Secundo ſic: [e]Quicquid vincit, & edomat aliud; exhuberat ſanè, ac præualet aliquo bono: bonum autem, & virtus aut nihil, aut parum diſtare inter ſe videntur, ex P. ad Nicomachum, & quia vtroque, tam virtute, quàm bono dicitur perfici ſubiectum, & opus ſubiecti ſui: ergo quod vim inferre valet, ſuperiusq; eſt poteſtate, per locum à genere, nam hoc vincere edomareq; aliud poteſt, exhuberat aliquo bono, ac tãdem virtute: ergo violentia non videtur eſſe ſine virtute. [f]Altera propoſitio, quę ſubindicatur, eſt talis: Quod præſtat virtute, imperare, ac dominari debet ei, cui præſtat. Atque hæc quidem propoſitio, præterquam quòd per ſe nota eſt, etiam declarabitur in iij. horum librorum. [h]Ab hoc fonte bifido, quoniam nec violentia videatur eſſe ſine virtutē; &, quod pręſtat virtute, debeat dominari; fluxerunt contrariæ ſententiæ de lege ſeruitutis ex bello, vtrum ſit iuſta; hoc eſt vtrum iuſtum ſit, & conueniens, an contra graue, & iniuſtum, fieri ſeruum id, quod vim pertulit, eius, quod potuit vim inferre, & ſuperius eſt illo poteſtate. [g]Nam de iuſto tantùm eſt dubitatio, & controuerſia, non de eo, quod ſit, poteſt'ue, aut neceſſe eſt fieri: quæritur, inquam, non vtrum reipſa dominetur, poſſit'ue, aut neceſſarium ſit dominari in illud, cui illata eſt uis, iſtud, quod vim potuit inferre, eſtq; altero ſuperius poteſtate; ſed vtrum ſic fieri ſit iuſtum, & conueniens, an iniuſtum, & graue. [i]Quicunque igitur graue eſſe aiunt, opponunt ei, iuſtum imperium, dominationemq; eſſe non poſſe, quæ beneuolentia, & amore vtriuſque erga alterũ non nitatur. [h]Hoc autem deducitur ex proximè poſitis ad hunc modum. [i]Decet, & iuſtum eſt imperare, ac dominari id ſolùm, quod præſtat virtute, vt dicebat ſecunda popoſitio: ſed virtutem comitatur vtrinque beneuolentia; quippe virtus & beneuola, & benefica eſt, nec quicquam odit, niſi vitia, & peccata; tum hominem virtute præditum vniuerſi non ſolum amant, ſed in oculis ferunt; atque eâdem beneuolentia remunerantur: ergo ſine mutua beneuolentia imperium, ac dominatio, ſeruituſq; iuſta eſſe non poſſunt. Locus eſt ab adiunctis. Et accedit per locum à fine, quòd quicquid iuſtum eſt, prodeſt, & vtilitatem affert omnibus, ad quos dicitur iuſtum, vt ſæpe Plato, & Ariſtoteles declararunt: ſequitur autem beneuolentia neceſſariò vtilitatem; quaſcunque enim res prodeſſe ſibi homines vident, eas, vrgente natura, amore proſequuntur, ac charas habent: ergo quicquid eſt iuſtum, comitem beneuolentiam habeat oportet. Quod etiam confirmat Platonis auctoritas, declarantis ſub exitum P. de Republica, naſci ex iniuſtitia inimicitias, & contentiones; ex iuſtitia concordiam, & amicitiam. Sit itaque poſitum, & conſtitutum, quod probatum eſt his rationibus, dominationem, ſeruitutemque, ac tandem imperium iuſtum non eſſe ſine beneuolentia: itemq; illud, quod ſumebatur in ſecunda ratione tanquam manifeſtum; iuſtam dominationem, ac ſeruitutē prodeſſe tam domino, quàm ſeruo. Sed neutrum iſtorum, nec beneuolentia, inquam, nec vtilitas viola-

Left margin: f. (l. 1) — c. d. (l. 3) — e. (l. 9) — P. ad Nicom. cap. 7. (l. 11–12) — f. h. m. (l. 15) — In iij. lib. cap. 7. & ſequent. h. & g. (l. 18–19) — i. (l. 27) — h. (l. 29) — i. (l. 30)

Prior duarum propoſitionum quibus continetur cauſa huius controuerſiæ. Violentiã non eſſe ſine virtute.

Poſterior duarũ propoſitionũ quib. continetũ cauſa huius cõtrouerſiæ.

Quod virtute præſtat, debere imperare, dominariq; ei, cui præſtat.

Sẽtẽtia cõtraria ab his duabus propoſitionib. manãtes, vtrũ iuſtũ ſit, necne dominari qđ vim infert, ac cogere poteſt.

De quo propriè quæratur, aut non quæratur.

P ſententia negantes id eſſe iuſtũ & legẽ, ſeruitutiſq; ex bello tanquam iniuſta damnantis rationes.

Imperiũ, dominationẽmq; iuſtã mutua niti beneuolẽt.

Virtutẽ comitatur beneuolentia.

Vtilitatẽ ſequitur beneuolentia.

Violatio, & coactus repugnat beneuolẽtia atq; vtilitati.

violationem, coactum'ue per ſe admittit: hic enim cernitur in contrarijs; beneuolentia, & vtilitas in ſimilibus: & violentum præter naturam; vtile, & beneuolum ſunt ſecundum naturam. Sequitur igitur non eſſe iuſtam dominationem, ſeruitutem'ue, aut omnino imperium; ſi, quod vim fecit, imperet, ac dominetur; cui facta eſt, pareat, ac ſeruiat. At violentia non eſt prorſus ſine virtute per propoſitionem primam. Conceditur. Verùm alius generis virtus fortaſſe eſt, quam non ſequitur beneuolentia: nec ſtatim oportet iuſtum eſſe, quicquid eſt, ad quod adiungitur aliqua virtutis ſpecies. Et quanquam hanc ſpeciem virtutis cæteroqui beneuolentia ſequeretur: haudquaquam tamen ſequi violentiam, & coactum poteſt: qui coactus inuito adhibetur, ideſt contra naturam, & voluntatem, poniturq́; cauſa dominationis. Hoc modo vrgent, qui legem damnant, & ſeruitutem ex bello tanquam iniuſtam. [k] Alij, qui eas laudant, & iuſtas eſſe volunt, hoc ipſum eſſe iuſtum dicunt, vt qui ſuperior eſt poteſtate, & violentia, imperet, domineturq́; ijs, quorum eſt ſuperior. [h] Atque hoc deriuant ab eodem fonte duarum illarũ propoſitionum. Violentia, inquiunt, non eſt ſine virtute: quod preſtat virtute, iuſtum, & conueniens eſt imperare ac dominari ei, cui præſtat: ergo illum, qui præſtat, & ſuperior eſt poteſtate, & violentia, iuſtum, conueniensq́; eſt imperare, ac dominari ijs, quibus præſtat, & eſt ſuperior. [g] Sunt quidem iſtæ rationes, atque iſta quæſtio de iuſta ſeruitute, dominationeq́; vel ſolùm, vt dicebamus, vel maximè omnium expendendæ. Etenim ſi ipſis ſeparatis, ac ſeorſum poſitis, quę de iuſto loquuntur; diſſideant aliqui de eo, quod oportet, aut non oportet, ideſt de eo, quod fit, fieri ue poſſibile, aut neceſſe eſt, ſine vllo iuſtitiæ, vel iniuſtitiæ reſpectu: rationes aliæ diſſidentium, quibus oſtenderetur non oportere id, quod melius eſt, veraque ſuperat virtute, imperare, ac dominari; ſimiliterque, & multo euidentiùs, quia in his perpetua eſſet petitio principij, quibus oportere oſtenderetur; nihil habebunt firmitatis, nihil quod probabile ſit, aut appoſitum ad perſuadendum. Porrho autem in hoc textu alienas ſententias de re propoſita, & quæ magis diſtant à veritate, cum earum fundamẽtis, & cauſis exponit Philoſophus. Quamobrem ex diſputatione potius, quàm ex doctrina accipienda ſunt, quæ dicuntur. Sed hæc præcipue animaduertes. Vocabulum virtutis, vt omnes conſentiunt, liquetq́; potiſſimùm ex P. libro ad Nicomachũ, aliquando ſumitur communiter, & ſignificat bonum, perfectionemq́; inſitam, aut comparatam cuiuſuis rei, etiam anima carentis; ex qua perfectione illa res ad opus aliquod probè efficiendum redditur idonea: vnde vocamus etiam hanc perfectionem, & virtutem vim, ac facultatem agendi. Aliquando ſumitur propriè pro virtute, quam humanam appellant. Hæc autem non corporis, ſed animæ virtus eſt, & animæ quidem rationis compotis. Tum pro duabus huius animæ partibus duorum eſt generum: quorum vnum morum; alterum intelligentiæ nuncupatur: gigniturque vtrunque non natura; ſed illud ex more, & conſuetudine, hoc ex doctrina. In prima duarum propoſitionum, cauſam controuerſiæ efficientium, vt vera ſit propoſitio, neceſſe eſt ſumi virtutem primo modo, hoc eſt fusè, & communiter. Nam certè excellentiâ alicuius boni, & facultate agendi præualeat oportet id, quod vim eſt illaturum. vera autem virtus, quanuis cogit interdum, & violenta eſt, nempe in malis: tamen per ſe violentiæ aduerſatur. Eodem modo accipitur euidenter hoc vocabulum in ſecunda

probatio-

Reſp. pro hac p. ſentẽtia ad priorem propoſitionem.

Secunda ſententia aientis illud eſſe iuſtũ, laudãtisq́; vt iuſtâ lege, & ſeruitutem ex bello rationes.

De quo propriè quæratur, aut non quæratur, & cur.

Quomodo accipienda ſint, quæ in hoc textu dicuntur.

Vocabuli virtutis ſignificationes.

Propoſitionis prioris, violẽtia nõ eſt ſine virtute, vera intelligentia.

k. *h.* *g. l. m.*

In p ad Nicō. potiſſimũ cap. 7. & 13.

probatione eiuſdem propoſitionis primæ. At in prima probatione veram virtutem ſignificat: hæc nanque eſt, quæ inſtructa copijs maximè omnium poſſet vim adhibere, & cogere. Significat item veram virtutem in altera propoſitione principali: quod indicauit Philoſophus in vltima parte textus, dicens melius virtute, βέλτιον κατ' ἀρετὴν. Iſtud enim nomen melius, & græcè βέλτιον, iunctum cum virtute mirum ſi aliam retineat ſignificationem. Et ſanè imperare debet non quod qualibet, ſed quod vera virtute cæteris præſtat, quemadmodum in lib. iij. docebimur, conſentiuntq; Plato, & alij, vt ſupra annotaui. Ex homonymia igitur huius vocabuli ſophiſmata nectunt, qui legem laudant, conficientes iuſtum eſſe, vt vis dominetur. Sed adhuc in prima probatione propoſitionis primæ eſt ſophiſma κατὰ τὸ ἁπλῶς, καὶ μὴ ἁπλῶς, ex eo, quod eſt ſimpliciter vel non ſimpliciter. Non enim, ſi poteſt virtus vera inſtructa copijs maximè vim alijs afferre; ideo ſimpliciter etiã maximè vim affert. ad poteſtatem enim accedat voluntas, & impetus neceſſe eſt, vt opus ſequatur: & omnino qui præditus eſt aliqua virtute, præſertim intelligentiæ, niſi inſtrumentis deſtituatur, ſemper maximè poſſet tam benè agere, quàm malè, vt colligitur ex Hippia minori Platonis; hoc tamen refugit, illud amplectitur perpetuò. Aſſumptum eorum, qui legem damnant, nempe iuſtum imperium niti neceſſariò beneuolentia; hanc exceptionem habet: niſi praui fuerint, quibus imperatur: de qua re Plato in libro de Regno. Ergo, & in vtraque probatione illius aſſumpti eodem modo excipiendum eſt: Hominem virtute inſignem omnes amant niſi mali, qui virtutem oderunt: Res ſibi vtiles, quas nouit, diligit vnuſquiſque, & charas habet, niſi ab improbitate perſuaſus fuerit, eas aliquando nocituras, aut cupiditatibus ſuis futuras impedimento.

In Scholijs textus antecedentis.

Expoſitio cuiuſdã enũciati ſupra aſſũpti: q vincit ac edomat aliud, exhuberat aliqua virtute.

Expoſitio alterius enunciati aſſũpti ſuprã: virtus inſtructa copijs maximè omnium poteſt vim adhibere.

Propoſitionis poſterioris, id, q præſtat, imperare ac dominari debet ei, cui præſtat, vera intelligentia.

Sophiſmata rationũ ſuperiorũ, quibus illa lex laudabatur.

Opus nõ efficitur, niſi ad poteſtatẽ accedat voluntas, & impetus.

Virtute ſolit' , præſertim intelligẽtia, vtrũq maximè poteſt, id eſt benè & malè agere.

Correctio enũciatorũ, et rationũ ſuperiorũ, quibus lex laudabatur.

Iuſtum imperiũ niti beneuolentia quomodo.

Partes textus.

Textus habet ſeptem partes. Prima (a b c d) cõtinet probationem primam primæ propoſitionis earum duarum, quæ cauſam controuerſię efficiunt. Secunda (e) ſecundam. Tertia (f) ipſam primam propoſitionem, cum qua propoſitione prima ex alijs, quæ dicuntur, & præſertim nouiſſimis verbis textus, ſubauditur ſecunda propoſitio. Quarta (g) admonet controuerſiam ad iuſtum ſpectare. Quinta (h i) deriuat à cauſa communi controuerſiæ proprium principium opinionis legem damnantis. Sexta (k) ab eadem cauſa communi deriuat item proprium principium, & decretum alterius opinionis tuentis legem. Septima (l m) cauſam aperit, cur de iuſto ſit controuerſia, non de eo, quod oportet, ideſt non de eo, quod fit, fieriue poteſt, aut neceſſe eſt fieri.

SCHOLIA.

Controuerſiæ cuiuſuis capita, fundamẽta, origo.

Cauſa autem huius controuerſiæ &c. Omnis dubitatio, & quæſtio, & controuerſia (horum enim trium vocabulorum ad extremum eadem vis eſt) duabus contrarijs propoſitionibus continetur: quas propoſitiones, decreta, & ſententias, & opiniones appellare poſſumus. Atque huiuſmodi quidem ſeu propoſitionum, ſeu opinionum, & ſententiarum vtraque ſuas quaſdam rationes, ac fundamenta habet neceſſario, quibus ſuſtinetur, a rationibus alterius omnino diuerſas, ſicut inter ſe diuerſæ ſunt ipſæ ſententiæ. Hæ vero rationes diuerſæ inter ſe, & aliquando contrariæ, ex quibus contrariæ ſententiæ conficiuntur, interdum ab eodem, & communi fonte manant; vt in hac controuerſia de iuſtitia ſeruitutis ex bello vtraque ducuntur ab ea potiſsimum propoſitione, quòd præſtantiores virtute debeant dominari. interdum manant à fontibus, &

cauſis diuerſis; hocq́; accidit crebriùs. Hæc ſunt igitur quę dicit Pholoſophus *cauſa huius controuerſiæ, & quod facit, vt varient rationes*. Pręter duas tamen contrarias ſententias, efficientes controuerſiam, exiſtunt nonnunquam aliæ quædam mediæ, quarum rationes itidem proficiſcuntur vel ab eadem cauſa, vel à diuerſis. Et huius rei exemplum habemus in hac eadem controuerſia, de qua loquimur, cuius tertia ſententia mox explicabitur.

Syntaxis verborum.

Modo quodam. Alij vocem iſtam referunt ad proxima verba; *cui ſuppetunt ea, quæ requiruntur*: alij ad ſequentia; *etiam vim afferre maximè poteſt.* Vtro modo expoſueris, haud multum refert. Et vtrôque etiā referre poteſt: vt intelligamus, cui quodāmodo ſuppetunt quæ requiruntur; & quodammodo vim inferre maximè poteſt.

Expoſitio verborum.

His quidem beneuolentia eſſe iuſtum &c. Nemo diceret iuſtitiam, & beneuolentiam idem eſſe. Proinde exponendum eſt hoc, vt fecimus: iuſtam dominationem, imperiumq́ue niti beneuolentia.

Duæ ſententiæ huius controuerſiæ.

His autem hoc ipſum eſſe iuſtum &c. Hæc fuit multorum etiam ſapientiæ nomine illuſtrium, vt Pindari, Calliclis, Thraſimachi ſententia, explicata multis in locis à Platone, preſertim in Gorgia, & in primo de Republica. Superior autem eſt finitima Socratis ſententiæ.

Expoſitio verborum.

Quoniam diſſidentium &c. Nec alij quidquam afferunt, quo hæc pars illuſtrari vllo modo poſsit: nec mea expoſitio, vt ingenuè dicam, vſquequaque mihi ſatisfacit. Iungo iſthæc verba cum ſuperioribus quartæ partis, quibus monebāmur eſſe de iuſto cōtrouerſiam: quaſi tradat hîc Philoſophus rationem, & cauſam, cur de iuſto quæratur, non de eo, quod oportet, vt declaraui. Qui meliora excogitauerit, palmam ferat.

Diſſidentium. Sic verto διαςάντων in ſecundo caſu, referoque ad ſuperiora τοῖς μὲν, τοῖς δὲ. Alij coniungunt cum ſequētibus τούτων τῶν λόγων, reddentes latinè in caſu ſexto, & interpretātes ſatis durè, & impropriè aduerbiū χωρὶς, inter ſe.

Quæſtiones aliæ infinitæ, aliæ definitæ, & quæ, ac quibus rebus cōgruentes vtraque.

Quòd non oportet. Quom aliquid quęritur de aliquo, aut infinitè quæritur, aut definitè. Infinitè quæritur, quom quæritur ſimpliciter, & ſine modo, aut adiunctione vlla prædicatum de ſubiecto, exempli cauſa vtrum præſtans virtute dominetur. Suntq́ue infinitæ iſtæ quæſtiones propriæ rerum æternarum, quæ nunquam variantur, nec modum mutant. Conueniunt etiam in nō æternas; ſi more æternarum, ideſt ſecundum ſuas proprias naturas, & eſſentias conſyderentur. Quæritur definitè; quando ex modo, & adiunctione aliqua quæritur.

Modi quæſt. ex quib. illa definita, ac modales nominātur, quot, & qui, & quibus quiſque rebus accōmodatus.

Modi autem, & adiunctiones ſunt genere quatuor, ſpecie multo plures: quod eſſe, fieri'ue dicitur; quod poteſt eſſe; quod neceſſe eſt eſſe; quod iuſtum eſt eſſe, cum ſua cuiuſque negatione: vt in exemplo propoſito, vtrum præſtans virtute reipſa dominetur: vtrum dominari poſsit: vtrum ipſum dominari neceſſe ſit: vtrum ipſum dominari ſit iuſtum. Horum quatuor modorum duo primi ad res naturales magis pertinent; tertius ad eas, & ad diuinas; quartus, quem hîc iuſtum, & conueniens appellamus, ad ciuiles. Quom dico iuſtum, & conueniens, intelligo ſimul vtile, iucundum, honeſtum, optabile, eligendū, bonum, ac cætera eiuſdem formæ, voluntatem noſtram afficientia: hæc enim, ſi verè ſint talia, qualia nominantur, diſiungi nequaquam poſſunt: ſed iuſti vocabulum omnium accommodatiſsimum eſt ad res ciuiles.

Duorū modorū, qui dicūt Neceſſe eſt, & Iuſtum eſt, ſimilitudo.

Modus, Iuſtū eſt an prætermiſſus ab Ariſtotele ī libris dialecticis.

Modi, Iuſtum eſt, eſt propriè hæc controuerſia, alij tres indicātur verbo oportet.

Quam autem in naturali propoſitione vim habet ille modus, qui dicitur neceſſe eſt; eandem hic, quem vocamus iuſtum eſt, habet, aut ſaltem habere debet in ciuili. Siquidem ſtatim, ac iuſtum, honeſtum'ue eſſe aliquid apparet, faciendum eſt ſine vlla hæſitatione ex ciuilibus principiis. Ob hanc cauſam Ariſtoteles in libris Priorum reſolutoriorum, & de Interpretatione prætermiſit hunc quartum modum, explicato altero; ad quem hic reuocatur. Tamen in iij. Topico addidit, recenſuitq́ue ſeparatim meliorum, & optabiliorum rerum locos, qui huic modo propriè deſeruiūt. Sed hæc in illis libris copioſè. Illorū igitur quatuor modorū quum quarti eſſe hanc controuerſiam Philoſophus dixiſſet; fortaſſe indicat alios tres verbo, *oportet*, nanque & quod reipſa eſt, quandiu eſt, opus eſt eſſe; & quod poſſibile eſt, eſt opus aliquando, & aliquo modo eſſe; & quod neceſſe eſt, eſt opus

omnino

omnino eſſe. Sunt autem quęſtiones ex his tribus modis, ſi à iuſto ſeparentur, inanes in ſcientia ciuili: quippe quia nulla in ea eſt neceſsitas, niſi ex iuſtitia: & quod fit, quodque fieri poteſt, cernuntur quidem in ciuilibus rebus, ſed ſolidæ earum doctrinæ minimè conducunt. Sentio expoſitionem hanc meam paulò aſperiorem eſſe: ſed voluiſſe, & alios excitaſſe in obſcuriſsima oratione ſat erit. emendanti, atque in viam reducenti maximas habebo gratias. *Excuſatio.*

ARGVMENTVM. TEXT: LXI.

Tertia opinio, media inter duas ſuperiores, atque hac de cauſa propior veritati, ſtatuens ſeruitutem ex bello iuſtam ſimul, & non iuſtam: iuſtam quodammodo ob eius cauſam; quia lex ſit quoddam iuſtum: non iuſtam ſimpliciter; tum ab initio ipſius belli, quod poteſt eſſe non iuſtum; tum ab euentu repugnantium; quoniam accidere poſsit hac ſeruitute eſſe ſeruos, & bis ſeruos, ſi capti venundentur, indignos qui ſeruiant, quos porrho nemo diceret ſeruos; & adhuc (ſi quem fortè tam generale enunciatum minus contineat) eſſe ſeruos, & bis ſeruos eodem modo illos, qui omnium conſenſu ſunt nobiliſsimi.

Text: lxj: [a]Ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, [b]ὡς οἴονται, δικαίου τινὸς ([c]ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) [d]τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν: [e]* ἅμα δ' οὔ φασι· [f]τήν τε γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων· [g]καὶ τὸν ἀνάξιον δουλεύειν οὐδαμῶς ἂν φαίη δοῦλον εἶναι· [h]εἰ δὲ μή, συμβήσεται τοὺς εὐγενεστάτους εἶναι δοκοῦντας δούλους εἶναι, [i]καὶ ἐκ δούλων, ἐὰν συμβῇ πραθῆναι ληφθέντας.
*ἁπλῶς Vetus.

[a]Omnino autem retinentes quidam, [b]vt putant, aliquod iuſtum, [c]lex enim iuſtum quoddam eſt; [d]ſeruitutem ex bello iuſtam ponunt: [e]ſimul verò non aiunt; [f]principium enim bellorum fieri poteſt, vt non iuſtum ſit; [g]& indignum, qui ſeruiat, nullo modo aliquis diceret ſeruum eſſe; [h]ſi autẽ non; continget eos, qui nobiliſſimi exiſtimãtur, eſſe ſeruos, [i]atque ex ſeruis, ſi contigerit captos eos venundari.

E X P L A N A T I O.

DVÆ opiniones, de quibus hactenus diximus, inter ſe contrariæ, & extremæ erant. Vna prorſus iuſtam; altera prorſus iniuſtam ſeruitutem ex bello affirmabat: & hæc accuſabat; illa commendabat legem poſitam de eiuſmodi ſeruitute. [a]Intercedit tertia quædam, ac media ſententia, cuius auctores, retinentes, [b]vt putant aliquid iuſti; vt putant, inquam, quia quod verè in hac re iuſti eſt, ipſi non attingunt; [d]ſimul iuſtam eſſe, atque iniuſtam talem ſeruitutem aſſeuerant: & hac aſſeueratione propius, quàm ſuperiores, accedunt ad veritatem. [b]Longo tamen interuallo, vt dicere incœperam, propius accedunt. Siquidem exponentes aſſeuerationẽ iſtam ſuam, [b]ſeruitutem ex bello iuſtam eſſe aiunt modo quodam, [c]ideſt ob ſuam duntaxat cauſam; in qua aliquid iuſtitiæ reſideat: pendere enim ſeruitutem hanc à lege, quæ eam introduxit: & legem generaliter eſſe quod-

Series huius textus. — *Tertia opinio, media inter duas ſuperiores.* — *Quatenus accedant ad veritatem huius opinionis auctores.* — *Quatenus & qua ratione ſeruitutem ex bello iuſtam eſſe dicant.*

a. & in. — *b.* — *d. e.* — *b. vt putant.* — *b. aliquod iuſtum, & d. e.*

Quatenus, & quib. rationib. dicat iniuſtã eſſe.

dam iuſtum; quandò in partibus iuſti lex numeratur. [e] Rurſùs verò eſſe iniuſtam ſimpliciter, & per ſe eandem ſeruitutem inquiunt. [f] Atque hoc duobus argumentis confirmant.

Prima ratio.

[f] Primum argumentum ducitur ab initijs, & cauſis bellorum. Hæ nanque cauſæ iniuſtæ eſſe poſſunt, quod eſt per ſe euidentiſſimum: ſi autem bellorum cauſæ, & ob id ipſa bella fuerint iniuſta; ſeruitutes quoque, quæ ex ijs bellis naſcentur, iniuſtæ erunt.

Secũda ratio.

[g] Secundum argumentum, ſumptum ex euentu repugnantium, ducit ad abſurda. Nam ſi vis, & bellum ſeruos facit: multi indigni hac fortuna ob virtutem, & præſtantiam ſuam ſerui erunt. Connexum hoc clarum; bello enim aliquando ſuperantur viri præſtantiſſimi à minus præſtantibus: ac ſemper in quouis deuicto exercitu, quantumuis inerti, ignauoque ſunt quidam pollentes virtute, qui vnà cum alijs capiuntur. Eſſe autem iuſtè ſeruos homines, qui indigni ſunt, vt ſeruiant, nemo planè diceret.

Cõfirmatio ſecundę rationis & quaſi tertia ratio.

[h] Eſt quidem hoc aſſumptum, & enunciatum ſatis per ſe euidens; indignos, qui ſeruiant, non poſſe eſſe iuſtè ſeruos: tamen quia valde generale eſt, minus fortaſſe aſtringit animos parum acutè conſyderantium, vt de eo etiam dubitare aliquis poſſit, an indigni, qui ſeruiant, digni euadant, & iure fiant ſerui, quom fuerint bello deuicti, ob iuſtitiam legis. Itaque corroboratur, & quaſi additur nouum argumentum. Sequetur enim ſimul cum hoc, indignos, qui ſeruiant, ſeruos eſſe; illud quoque; vt, qui nobiliſſimi ab omnibus exiſtimantur, ſint ſerui: nam & hos bello ſuperari, ac capi interdum continget. [i] Nec ſolùm ſequetur, vt ſint ſerui, ſed vt ſint ſerui ex ſeruis, hoc eſt bis ſerui, nimirum ſi capti veneant. Priùs nanque quom ſerui eſſent eorum, qui cœperant; iterum fiunt ſerui ementium. Repugnant verò iſta inter ſe omnium conſenſu tam multitudinis, quàm ſapientum: eſſe aliquem nobiliſſimum: & eſſe iuſtè ſeruum.

Peccata auctorum tertia ſententia.
Bellũ & victoriã iniuſtã iuſta ſeruitus ſequi poteſt.
Seruit⁹ ex bello ſi ex ſe ſit iniuſta, iuſta dici non poteſt q̃a lex faciẽs eam ſit quoddã iuſtum.
Quæ iuſta, iniuſtaq; euadere ex lege poſſint: et quæ minimè, ſed ex ipſis lex.

Hæc ſunt, quæ dicunt auctores tertiæ ſententiæ de iuſtitia ſeruitutis ex bello. In quibus quidem dupliciter peccant. Primùm in primo argumẽto, nam bellum, & victoriam iniuſtam iuſta ſeruitus ſequi poteſt illorum, qui in deuicto exercitu reperirentur nati ad ſeruiendum. Deinde quom ſtatuunt, ſeruitutem ex bello iuſtam eſſe ob legem tantùm, quæ ſit quoddam iuſtum. Etenim ſi per ſe, hoc eſt ex natura rei nullo modo eſſe iuſta poſſet hæc ſeruitus, quam bellum facit; ne ex lege quidem, quæ de ea inſtituta eſt, iuſtitiam aſſequeretur: imò potius legem illam ipſa redderet iniuſtam. Nam ea quidem, quæ ab initio, vtro modo fierent, nihil referebat, proptereaquòd ipſa per ſe nihil congruens, nihil repugnans æquitati, ac conuenientiæ naturali obtinerent; vbi definita ſunt legibus vetantibus, iubentibus'ue, euadunt officia, aut peccata: & leges, quæ de illis ſtatuunt ad cõmunem vtilitatem, ſine controuerſia ſunt iuſtæ. At cætera, in quibus æquum, vel iniquum ſecundum naturam, hoc eſt naturę conſentiens, vel diſſentiens per ſe ſtatim apparet: ſi contrarijs modis imperentur, aut prohibeantur iuſſu maioris poteſtatis; nec ipſa ex talibus iuſſis iuſtitiam, iniuſtitiamq; ſuam naturalem commutant; nec iuſta illa leges iuſtæ appellandę ſunt, ſed iniuſtæ, & iniquæ. Sic exponerem ego hunc textum.

Excluſio alterius interpretatiõis, quã aliqs afferre poſſet de duab. cõditionibus ſeruitutis ex bello, vt ſit iuſta. Nõ duę, ſed vna tãtùm conditio, appoſita ſeruituti ex bello, eã iuſtã facit.

Fortaſſe aliquis præterea exiſtimabit indicari illis duobus argumentis, ad poſtremam partem huius ſententię attinentibus, conditiones duas, quę appoſitę ſeruituti ex bello, eam iuſtam faciant; vnam, vt belli initium ſit iuſtum; alteram, vt dignus, natusq; ad ſeruiendum capiatur. Sed prima iſtarum cõditionum eſt inutilis tum ob ea, quę paulò antè dicebam, tum quia in ſecunda continetur: &

ſecunda

ſecunda eſt ſatis. Eſt enim ſatis, atque in hoc conſiſtit iuſtitia huius ſeruitutis ex bello: capi ſeruos natura: contra quos, ſi ſeruire denegent, bellum ſemper eſt iuſtum. Sed de his poſtea.

Partes textus.

Textus habet quinque partes. Prima (a b c d) tradit, quomodo, & vnde iuſtam dicat hæc tertia opinio ſeruitutem ex bello. Secunda (e) proponit dici quoque à tertia opinione eandem ſeruitutem ex bello eſſe non iuſtam, per ſe ſcilicet, & ſimpliciter. Tertia (f) affert primum argumentum ad hoc. Quarta (g) ſecundum. Quinta (h i) confirmationem aſſumpti huius ſecundi, & quaſi nouum argumentum.

SCHOLIA.

Differẽtia iuſti ſimpliciter, et iuſti alicuius, ſiue naturalis, & legitimi, quòd hoc referatur ad humanam cõmoditatẽ, illud minime, nõ eſt probanda.

Retinentes aliquod iuſtum. D. Thomas, Iuſtum ſimpliciter eſt, inquit, iuſtum naturâ ſuâ; iuſtum aliquod eſt iuſtum, quod refertur ad hominum commoditatem, & eſt iuſtum humanæ legis: ad commoditatem enim noſtram legem intueri; cuius commoditatis noſtræ causâ omnes leges ſint poſitæ. Quaſi vero naturæ ius ad vtilitatem noſtram non referatur. Impoſuit D. Thomæ, aliiſque multis vocabulũ, vtilitas, quod Ariſtoteles in cap. 7. v. ad Nicomachum, quom de iure legitimo loqueretur, vſurpauit. Sed de his, & omnino de differentia legitimi, naturaliſque iuris eo in loco eſt videndum.

Locus Platonis.

De quaſt. vtrũ iuſſa maioris poteſtatis ſolenni more ſancita cõtra æquitatẽ naturalẽ ſint leges & quatenus obſeruanda.

Lex eſt iuſtum quoddam. Ex hoc, quòd lex iuſtum ſit, concludit apud Platonem Thraſimachus in I. de Republica iuſtum eſſe id, quod eſt vtile potentiori: quem Socrates multis modis refellit. Vtrum vero lex generaliter, ideſt omnis lex ſit pars iuris; & quæ contra æquitatem ſanciuntur ad ſolam eorum, qui regunt vtilitatem, quales multis locis multas videmus, legis nomen non mereāt; an ſint etiam iniquæ leges, dummodo à maiori poteſtate, ac ſolenni more iuſſæ fuerint; & quatenus iſtæ ſint obſeruandæ, aliàs diximus. Hoc pro certo affirmandum eſt: ſi lex ſtatuens captos bello ſeruos fieri eorum, qui illos cœperunt, ſit iuris gentium, quod inquiunt noſtri iuriſconſulti, negari non poſſe, quin ſit iuſta. Eſt enim ius gentium conſenſio omnium populorum: quę conſenſio lex naturę putanda eſt, vt Cicero ait. Sed illud vertitur in dubium, an illa lex ſit iuris gentium. De qua re infrà.

Belli cauſa iuſta eſſe poteſt; bellum nõ poteſt, niſi ex accidenti.

Principium enim bellorum, fieri poteſt, ut non ſit iuſtum. Optimè principium belli, non bellum. Omne enim bellum per ſe repugnat naturæ, & iniuſtum eſt: cauſæ autem bellandi ſunt aliquando iuſtæ, quæ iuſtum reddunt bellum ex accidenti, ſemper tamen dirigentes in pacem. De quibus alibi.

Vna expoſitio D. Thomæ, & aliorum.

Et ex ſeruis, ſi contingat captos venundari. D. Thomas, & alij hoc, quod dicitur, *& ex ſeruis*, interpretantur ſeruos ex ſeruis natos, ideſt filios eorum, qui bello capti inciderant in ſeruitutem. Naſci enim ex ſeruis filios iſtos, nempe ex illis, qui iure belli ſerui erant: & ſeruos naſci, propterea quod ex ſeruis naſcantur. Non probo hanc expoſitionem. Primum quia hęc vox, *& ex ſeruis*, neceſſario referenda eſt ad illam, *nobiliſsimi*: qui nobiliſsimi exiſtimantur, inquit Philoſophus, erũt ſerui, & ex ſeruis. Iidem igitur ſunt, qui ſunt ſerui, & qui ſunt ex ſeruis; ſi venundentur; non alij parentes, alij filij. Deinde cur ſint ex ſeruis hi, qui ſerui erant, cauſa affertur à Philoſopho, quod capti veneant, non quod naſcantur. Poſtremo nec [a] qui naſcuntur quidem ex ſeruis patribus, ſerui naſcuntur; [b] ſed qui ex ancillis duntaxat: cuius etiam rei multæ ſunt exceptiones; [c] vt ſi ancilla pariat, quem conceperit libera; [d] &, ſi pariat libera, quem ancilla conceperat; & aliæ, de quibus Iuriſconſulti. Vnus Cœlius, cui tantùm hæc patria debet, quantum ipſe debet nominis immortalitati, veram attigit ſententiam, quam ego ſequutus ſum. Seruos ex ſeruis ait; quia in ſeruitutem relabantur. Et ad modum Philoſophi, quod capti veneant, alterum adiungit, ſi rurſus capiantur.

Confutatio. I. Argumẽtũ.

Secundum.

Tertium.

Verior expoſitio, quã attigit Calcagninus.

a. Inſtit. de Ingenuis Impp. Diocl. et Max. de Poſtliminio l. 6. Imp. Anton: Soluto matrim. l. 3.
b. Inſtit de Iure perſonarũ. Martiã de ſtatu hoĩum l. 5. & alijs locis.
c. et d. Inſtit. de Ingenuis. Mart. vbi ſup. & alijs locis.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. LXII.

Corollarium tertiæ opinionis proximè expoſitæ, tollens inſtantias de iniuſtitia ſeruitutis ex bello, ac viam præbens ad veram huius controuerſiæ deciſionem. Barbaros tantùm, non Græcos bello captos ſeruos dicunt tertiæ opinionis auctores: ne ſequantur eam abſurda, quæ proximè inducebantur.

Text. lxij. Διόπερ αὐτοὺς οὐ βούλονται λέγειν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους.

Quocirca ſe ipſos nolunt dicere ſeruos, ſed Barbaros. *Simile ſuprà tex: 8.*

EXPLANATIO.

Series textus. IVSTAM eſſe ſeruitutem ex bello aſſeuerabant auctores tertiæ opinionis: quoniam à lege ſtatueretur; & lex eſſet quoddam iuſtum. Eandem etiam iniuſtam eſſe oſtendebant duplici argumento: & quia initium belli iniuſtum eſſe poſſet: & quia vſuuenire, vt indigni ſeruitute, & qui nobiliſſimi exiſtimarentur, ſerui eſſent. Hæc verò poſteriora argumenta vim eam habere videntur, vt omnino probent eius generis homines, bello captos, & addictos ſeruituti, ſeruos eſſe iniuſtiſſimè; quantuncunq; iuſtam polueris legem. Itaque difficultatem ſentientes, ei, quoquo modo poſſunt, occurrunt. Seruos vocant captos bello, & venundatos, ac reipſa ſeruientes, ſi ijdem fuerint genere Barbari: nempe quia & in Barbaros bellum eſſe ſemper iuſtum; & ipſos Barbaros eſſe ignobiles, dignosq́; vt ſeruiant, communiter exiſtimatur. Seipſos autem, ideſt Græcos, quantunuis mancipatos, quantunuis obſtrictos, nolunt appellare ſeruos: propterea quòd contraria ratione tum ipſi nobiles, indigniq́; hac calamitate eſſe poſſunt; ſolos enim Græcos reuera liberos, reuera nobiles eſſe; tum poſſunt cauſæ bellorũ aduerſus eos iniuſtæ fuiſſe. Quomodo autem hoc viam aperiat ad veram dijudicationem huius controuerſię, totiusq́; diſputationis ſummam declarabitur paulo pòſt.

Eleuãtur duæ inſtãtiæ text⁹ ſuperioris cõtra iuſtitiam ſeruitutis ex bello.

Hoc corollariũ viã aperit ad deciſionẽ hu⁹ controuerſię.

SCHOLIA.

Vox, quocirca. *Quocirca.* Ideſt ne eueniant abſurda, quæ proximo textu inducebantur.

Seipſos. *Seipſos.* Sic verto in præſentia pronomen αὐτοὺς: quod rectè fieri confirmabit textus ſubſequens. Alij vertunt, ipſos, referendo ad nobiliſsimos, & indignos ſeruitute, de quibus in textu ſuperiori.

Syntaxis verborum. *Sed Barbaros.* Articulus, τοὺς, demonſtrat hanc vocem, *Barbaros*, ſubijci neceſſariò, non prædicari in propoſitione: vt intelligamus Barbaros vocari ſeruos, non Græcos, ſeu nobiles, & indignos ſeruitute, quom capti fuerint, vocari Barbaros ab auctoribus tertiæ ſententiæ. Qua in re lapſus eſt Faber cum aliis quibuſdam. Barbaros appellarunt Græci omnes alias nationes præter ſuam, priùs à linguæ, deinde à morum, atque ingenij duritie, & craſsitudine. Græci autem, & Barbari opponuntur: Barbari verè nuſquam liberi, & domi duntaxat nobiles: Græci, qui nobiles, & liberi apud Græcos ſunt, vbique etiam liberi, & nobiles, vt mox dicetur.

Barbari qui à Græcis, et cur.

Græcorum & Barbarorũ cõparatio in libertate, et nobilitate.

Textus LXIII. & LXIV.

Sedatio huius controuerſiæ per ea, quæ in ſuperiori capite ſunt declarata; quæ quidem auctores tertiæ opinionis volunt, quærantq́ magis, quàm eloquantur; initium ſumens à corollario proximè expoſito.

Καὶ δεῖ ὅταν τοῦτο λέγουσιν &c.

SCHOLIVM.

SOLOS Barbaros ex ijs, quos bellum addicit ſeruituti, nomine ſeruorum nuncupant auctores tertiæ ſententiæ; Græcos nequaquam; vt traditũ eſt ſuperiori in textu, & corollario. Hoc autem faciunt declinantes duo illa abſurda, quæ ſeruitutem ex bello ſequi videbantur: Primùm, ſeruitutem hanc, à lege iuſtitiam habentem, & omnino iuſtam, quia legitima eſſet, exoriri aliquando ex iniuſto bello: deinde homines, vili hoc miniſterio indignos, & qui ad extremum nobiliſsimi exiſtimarentur, fieri, eſſeque aliquando ſeruos. Communem enim, ac conſtantem opinionem eſſe, ignobiles, dignosq́ue, vt ſeruiant, eſſe ipſos Barbaros: qua etiam ratione aduerſus eos iuſtum bellum ſemper ſuſcipiatur. Hæc, atque his de cauſis ſtatuunt illi ſuperiori corollario. Vnde'nam igitur hæc Barbari habent; vt in eos iuſtum ſemper ſuſcipiatur bellum, ſintq́ue ignobiles, & digni ſeruitute? à natura'ne, an à lege? Et certum eſt nihil aliud hos auctores tertiæ ſententiæ reſpondere poſſe, niſi habere hæc Barbaros à natura: quandoquidem ea generaliter Barbaris tribuunt; non his, aut illis Barbarorum. Ergo nihil aliud ipſi demum volunt, aut quærunt, quom quærunt, qui iuſtè bello ſerui fiant, qui minimè; decernuntq́ue ſolos Barbaros in iuſtam adduci ſeruitutem, Græcos non adduci; niſi ſeruos naturà, & naturà dominos, de quibus dictum eſt in duobus capitibus antecedentibus; nihil aliud, niſi nobiles, & ignobiles naturà, quos à dominis & ſeruis vix, aut ne

Quæ, quib. de cauſis, & quò intuentes ſtatuât tertiæ ſententiæ auctores ſuperiori corollario.

Proximè accedere ad veritatẽ ſuperiori corollario tertiæ ſententiæ auctores.

vix

vix quidem ſciungunt. Quinimò hos ſeruos, & dominos; nobiles, & ignobiles naturâ diſtinguunt penè, vt nos; ideſt virtutibus, vitijsque naturalibus, potiſsimùm animorum, deinde etiam corporum. Propè itaque attingũt veritatem. nam omnino ſentiunt, ſolos eos, qui naturâ ſunt ſerui, nec cogitatione, aut conſilio, ſed corpore tantùm valent, fieri iuſtè ſeruos etiam bello, ac lege, ſi capiantur: alios nequaquam, qui pollent ratione & domini ſunt naturâ. Quanquam .n. his vocibus non vtuntur: in Græcis tamen hos, in Barbaris illos intelligunt: quippe quum Barbaris ſeruorum; Græcis dominorum animos, & corpora tribuant. In hoc verò hallucinantur, quòd putant id, quod perpetuum, neceſſariumque non eſt, eſſe perpetuum, ac neceſſarium; ſumuntque non cauſam vt cauſam. Neque enim Barbarum eſſe, aut Græcum in cauſa eſt, vt hic ſit liber, ille ſit ſeruus naturâ: ſed vera eſt huius differentiæ cauſa, quòd hic huiuſmodi, ille eiuſmodi habeat priùs animum, deinde corpus animo idoneum. Et quanuis daretur, quod optimo iure & Romani, & aliæ gentes negarent; naſci plerunque Græcos liberorum; Barbaros, vt ipſi hac appellatione vtebantur, ſeruorum animis, & corporibus præditos: haudquaquam tamẽ hoc eſſet perpetuum. nequit enim natura ſemper, vt ex hominibus hominẽ generat, & ex beſtijs beſtiam; ſic ex bonis bonum generare: ſed variat ſæpe; & ex bonis malum; ex malis bonum facit multo magis in hominibus, quàm in beſtijs, & in plantis. Ecce quomodo corollarium textus ſuperioris aperuit nobis viam ad decidendam hanc controuerſiam, vtrum iuſta ſit ſeruitus ex bello; imò vtrum iuſta ſit generaliter ſeruitus, quæcunque à lege, & conditione nomen habet: & decidendam quidem per ea, quæ in ſuperiori capite ſunt conſtituta de liberis, & ſeruis naturâ, qui animis vel ſolùm, vel maximè inter ſe diſtinguantur. Ab eo nanque corollario huc deducta res eſt, vt appareat, quicquid iuſtitiæ cernitur in eiuſmodi ſeruitute, id totum profluere à fontibus ſeruitutis, & libertatis naturalis: hoc eſt ſolos eos iuſtè ſeruire, qui ſunt naturâ ſerui; ſolos eos

In quo, & quib⁹ aberrẽt tertiæ ſententiæ auctores.

Corollarium tex: ſuperioris viã aperuiſſe ad decidendã controuerſiam de iuſtitia legitim. ſeruitutum.

iuſtè

iuſtè dominari, qui ſunt naturà domini. Omnino quum ſeruus, dominusque ſint, & dicantur vel naturà, vel conditione, & ſtatu tales, quemadmodum ſæpe annotauimus.: fieri poteſt vt vel coniungantur hæc; vel ſint ſeparata. Proinde tribus modis vterque variabitur: eruntque cùm ſerui, tum domini, qui reipſa ſeruiunt, ac dominantur, vel naturà tantùm; vel conditione tantùm; vel naturà, & conditione ſimul. Si conditione tantùm, aut tantùm naturà fuerint domini, & ſerui, ideſt vt qui ſeruus eſt naturà, ſit conditione, & reipſa liber, ac dominus; & contrà qui liber, ac dominus naturà, reipſa ſeruiat; erunt iniuſtæ ſeruitutes, iniuſtæque dominationes. Illæ autem ſolæ erunt iuſtæ; quom ſerui fuerint, fuerintque domini tam conditione, quàm naturà: hoc eſt, vt qui ſerui naturà ſunt, reipſa ſeruiant; & qui ſunt domini naturà, reipſa dominentur. Ex hac autem deciſione controuerſiæ de iuſtitia ſeruitutis ex bello perſoluemus quoque alteram quæſtionem in hoc capite propoſitam; quatenus ſcilicet vero appropinquent qui aſſerunt ſeruitutem eſſe præter naturam, & damnoſam, & iniuſtam; de quibus in textu 35. & 44. Nam ſi omnes aliæ ſeruitutes à fortuna, & ab hominibus factæ, ad quas natura non concurrit, ſunt præter naturam; &, quia præter naturam, iniquæ, vnaque damnoſæ (quicquid enim eſt præter naturam, damnum neceſſariò infert; nec iniquum eſſe poteſt ſine damno) clarè apparet illos quodãmodo rectè dixiſſe, vt propoſitum fuit in textu 57. quanuis non rectè ſenſerint.

Summa deciſionis huius cõtrouerſiæ.

Perſolutio alterius quæſtionis quatenus accedũt ad veritatẽ qui ſeruitutẽ eſſe præter naturã, & damnoſam, et iniuſtã aiunt.

ARGVMENTVM. TEXT:. LXIII.

Tertia opinionis auctores, quom bello captos, ſi Barbari fuerint, ſeruos aiunt; ſi Græci, negant; nihil aliud ad extremum velle, indagare'ue, quàm naturâ ſeruos, & naturâ liberos, de quibus dictum eſt in ſuperioribus capitibus. Probatur hoc expoſitione. nam neceſſe habent ponere quoſdam vbique, ac ſimpliciter liberos, nobiles que, ipſos videlicet Græcos; & rurſus quoſdam, nempe Barbaros, vbique, & ſimpliciter ſeruos, ac ignobiles, licet domi pro nobilibus, ac liberis haberentur. Atque hæc quidem libertatis, & ſeruitutis, ſeu nobilitatis, & ignobilitatis, quæ hic ſumuntur ἐκ παραλλήλου, *in duas formas diſtributio declaratur duobus ſenarijs Theodectis.*

Text:lxiij. [a] Καίτοι ὅταν τοῦτο λέγουσιν, οὐθὲν ἄλλο ζητοῦσιν, ἢ τὸ φύσει δοῦλον, [b] ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἴπομεν. [c] ἀνάγκη γὰρ εἶναι τινὰς φάναι, τοὺς μὲν πανταχοῦ δούλους, τοὺς δ' οὐδαμοῦ. [d] τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ εὐγενείας: [e] αὐτοὺς μὲν γὰρ οὐ μόνον παρ' αὐτοῖς εὐγενεῖς, ἀλλὰ πανταχοῦ νομίζουσι· [f] τοὺς δὲ βαρβάρους οἴκοι μόνον. [g] ὡς ὄν, τι, τὸ μὲν ἁπλῶς εὐγενὲς, καὶ ἐλεύθερον· τὸ δ' οὐχ ἁπλῶς: [h] ὥσπερ καὶ ἡ Θεοδέκτου ἑλένη φησί: [i] θείων δ' ἀπ' ἀμφοῖν [*] ἐκγόνον ῥιζωμάτων, τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσει λάτριν.

* *Sic legit Vetus interpres. In multis exemplaribus legi* ἐκγόνοιν.

[a] Atqui quando hoc dixerint, nihil aliud quærunt, quàm naturâ ſeruum, [b] quod ab initio diximus. [c] neceſſe eſt enim affirmare quoſdam eſſe, hos quidem vbique ſeruos, hos verò nuſquam. [d] eodem autem modo & de nobilitate: [e] nam ſe quidem non ſolùm apud ſe, ſed vbique nobiles putant; [f] Barbaros autem domi ſolùm. [g] tanquam ſit aliquid, hoc quidem ſimpliciter nobile, & liberum; hoc autem non ſimpliciter: [h] quemadmodum & Theodectis Helena inquit: [i] Diuinis vtrinque genitam radicibus, Quis porrho æquum duceret, vt appellaret ſeruam?

EXPLANATIO.

Auctores tertiæ opinionis quę ſtatuerent ſuperiori corollario, et quorſum.

[a] AVCTORES tertiæ opinionis, ſi bello capti fuiſſent aliqui Græci, & ſeruirent vel apud Barbaros, vel apud Græcos; nolebant eos ſeruos dicere: ſolos Barbaros captos, & ſeruientes tali nomine appellabant. Atque iſta quidem ſtatuebant, ne accideret verè nobiles, & indignos ſeruitute ſeruos eſſe: quod videbatur abſurdum, ac repugnans iuſtitiæ legis de captiuis. [c] Ergo neceſſe eſt, vt ſimul affirment, alios eſſe vbique ſeruos, alios nuſquam, ſed vbique liberos: [d] & de nobilibus, & ignobilibus eodem modo, alios eſſe vbiq; nobiles, alios nullo loco, ſed ignobiles vbique, licet quidam horum in ſuis ſedibus pro nobilibus, & liberis celebrentur. Hæ, conſecutiones ſunt manifeſtæ. [e] Quippe Gręcos nobiles, & indignos ſeruitute vbique ſtatuunt; quom refugiunt eos, quanquam ſeruientes, & bello captos, ſeruos appellare: [f] Barbaros contrà nuſquam, ſed vbique ignobiles,

a. quãdo hoc dixerint. — *c.* — *d.* — *e.* — *f.*

Seruos et liberos, nobiles & ignobiles quoſdã vbiq;, quoſdam nuſquã ponere coguntur auctores tertię opinionis.

ignobiles, vbique dignos qui ſeruiant, niſi fortè domi opinione ſuorum. alioqui vel nec bello quidem capti Barbari appellari ſerui poſſent; vel ſequeretur verè nobiles, & indignos qui ſeruirent, ſeruos eſſe; quod, qui in hac ſententia ſunt, reformidant.
g. [g] Neceſſe habent iſti affirmare eſſe quoſdam vbique liberos, & nobiles, nuſquam ſeruos, & ignobiles; item eſſe quoſdam vbique ſeruos, & ignobiles, nuſquam liberos, & nobiles: ergo duplicem omnino libertatem, & nobilitatem; duplicemq́; ſimiliter ignobilitatem, & ſeruitutem, quanuis nollent, ſtatuant oportet; vnas
h. quidem ſimpliciter; alteras non ſimpliciter, ſed quodam modo tales. [h] Et hoc etiã Theodectes cogitaſſe videtur. apud quem Helena in Tragœdia ſui nominis vel Athenis, vel Troiæ, vel in Aegypto, tametſi ex raptu aut
i. alia quacunque ex cauſa captiua, ſeruaq́; aliquomodo eſſet, [i] ſeruam tamen ſe eſſe poſſe, id eſt ſimpliciter ſeruam negat; proptereaquòd veriſſimè, & omnium conſenſu nobilis, vtrinque à Dijs originem traheret.

Seruitutes libertates, nobilitates, et ignobilitates duplices iſdem ſtatuas oportet, vnas ſimpliciter, alteras quodamodo tales. Illuſtratio horum. dimiſſi ut[?] ex quodam loco Theodectis.

a. [a] Porrho autem ſerui, & ignobiles vbique, & ſimpliciter nulli alij ſunt, niſi ſerui, & ignobiles naturâ; eodemq́; modo liberi, & nobiles: in vnoquoq; enim genere vbique, & ſimpliciter tale eſſe eſt idem prorſus, quod eſſe naturâ tale: Ergo ad extremum tertiæ opinionis auctores, quos illud
b. dicunt, nihil quærunt aliud, quàm ſeruos, & liberos naturâ; [b] de quibus expoſitum eſt in capitibus antecedentibus. Aduerte accipi hîc ἐκ παραλλήλου, id eſt pro eodem liberum, & nobile; itemq́; pro eodem ſeruum, & ignobile. Quòd ſic accipiantur, trifariàm liquet. Primùm ex illis verbis: *eodem autem modo etiam de nobilitate.* nam eodem modo eadem de vtriſque dicenda eſſe affirmatur. Deinde quia paulò pòſt coniunguntur nobile, & liberum: *eſt quoddam*, inquit, *nobile, & liberum ſimpliciter, & quoddam non ſimpliciter.* Poſtremò quia in ſenarijs Theodectis opponitur ſeruum nato ex diuina ſtirpe, id eſt nobili. Ratio ſic accipiendi hæc fuit: quoniam illi, cum quibus diſputatur, ſimiliter hæc nomina accipiebant, vt conſtat ex tex: 61. & 62. Et accedit quòd verè, hoc eſt ex ſapientũ ſententia vtriſque, hinc liberis, & nobilibus ſimpliciter, illinc ſimpliciter ſeruis, & ignobilibus eadem res eſt ſumma, ac perfecta cauſa, vt ſint eiuſmodi; liberis quidem, & nobilibus animorum præſtantia, ac virtus; ignobilibus verò & ſeruis debilitas, atque infirmitas.

Quari ab auctoribus tertiæ ſententiæ liberos, & ſeruos natura.

Liberũ & nobile, rurſusq; ſeruũ & ignobile accipi hîc ἐκ παραλλήλου, & qr.

Textus habet quinque partes. In prima (a b) eſt illatio, & propoſitum principale. In ſecunda (c) incipit probare hoc Philoſophus exponendo, quid neceſſe habeant affirmare de ſeruis, & liberis auctores tertiæ ſententiæ. In tertia (d e f) pergit exponere de nobilibus, & ignobilibus. In quarta (g) colligit non poſſe illos negare duplicem nobilitatem, & ſeruitutem. In quinta (h i) declarat hoc de dublici nobilitate, & ſeruitute duobus ſenarijs Theodectis.

Partes textus

S C H O L I A.

Se quidem. Sic interpretor αὐτοὺς μὲν, vt etiam ſuprà in textu antecedenti: & Græcos intelligo, qui Barbaris opponuntur.

Vocũ quarundam conſideratio.

Barbaros autem domi tantùm. Non quod reuera nobiles, aut liberi in patria ſint ipſi Barbari: ſed quòd tales à ſuis putentur. Dictum eſt .n. in ſuperiori parte eos vbique ſeruos eſſe. Et, ſi reuera nobiles, aut liberi eſſent ipſi Barbari, antequam caperentur; ſequeretur contra ſententiam iſtorum, cum quibus diſſeritur, id, quod dicebam: verè nobiles, & verè liberos, hoc eſt indignos, qui ſeruiant, ſeruos eſſe.

Barbari domi nobiles quomodo.

Theodectes duo.

Theodectis Helenæ. Duo Theodectes apud Suidam, pater, & filius, Phaſeli oriundi, quæ eſt vrbs Pamphiliæ. Eſt autem Pamphilia regio minoris Aſiæ inter Ciliciam & Lyciam. Proinde Suidas Lycios ait; Volaterranus Cilicas vel quia ſic legerit in aliquo Suidæ exemplari, à quo hæc ſumit, vel ob vicinitatem earum prouinciarum. Filius, orator, & hiſtoricus fuit. Pater diſcipulus Platonis, & Iſocratis, & Ariſtotelis, primùm orator, deinde conuerſus ad tragedias ſcripſit fabulas quinquaginta. Nomina duarum, ex quibus petijt exempla, prodidit Ariſtoteles in lib. Poeticæ particulis 84. & 91. ex Madij præceptoris mei diuiſione, Tydeum, & Linceúm. Ex reliquarum numero fuiſſe Helenam opinor, cuius hoc loco mentio fiat. Helena bis rapta: primùm adhuc puella, dum in fano Dianæ carmen orthium modularetur, à Theſeo, & Pirithoo, qui eam Athenas deportarunt: iterum à Paride, iam nupta Menelao, & ex Sparta Troiam deuecta: tertiò vel cum Paride Troiam nauigans, vel poſt Troiæ excidium reuertens Spartam cum Menelao, aduerſis iactata fluctibus in Aegyptum ad Proteum Regem perducta eſt. Quemadmodum igitur præclaras heroibus res gerendi occaſiones, ita varia Poetis ſcribendi argumenta dedit.

De Helena quadã ad hũc locum facientia.

Diuinis vtrinque &c. Duo ſenarij Theodectis, qui paulò liberius verti ſic poſſent.

Diuina vtrinque cui genus radix dedit,
Hanc nominari iure quis ſeruam putet.

ARGVMENTVM. TEXT: LXIIII.

Adhuc definire iſtos, ſeparareque, quamuis non intelligant, liberum, & ſeruum, nobilem, & ignobilem virtute tantùm ac vitio naturali, animi potiſſimùm; deinde etiam corporis: dum affirmant Græcos vbique, ac ſimpliciter nobiles, & liberos eſſe; Barbaros vbique, ac ſimpliciter ignobiles, & dignos qui ſeruiant. Ratio huius tum aſſeuerationis, tum conſecutionis per expoſitionem cuiuſdam principij, ſiue iudicati eorum: quia id, quod dictum eſt, affirmantes, iudicent ex ſimilibus ſimiles bonitate, ac prauitate exoriri argumento à pari; quòd ex homine homo, & ex beſtijs beſtia generetur. Ac refutatio huius iudicati ab euentis: quoniam licet iſtud ſemper natura velit; ſæpe tamen fiat contrarium.

Text: lxiiij. [a] Ὅταν δὲ τοῦτο λέγωσιν, οὐδενὶ, ἀλλ' ἢ ἀρετῇ, καὶ κακίᾳ διορίζουσι τὸ δοῦλον, καὶ ἐλεύθερον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ τοὺς δυσγενεῖς. [b] ἀξιοῦσι γὰρ, ὥσπερ [a] ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον. καὶ ἐκ θηρίων γίνεσθαι θηρίον· οὕτω καὶ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθόν: [c] ἡ δὲ φύσις βούλεται μὲν τοῦτο ποιεῖν, πολλάκις [a] μέν τοι οὐ δύναται.

[a] Sic Ald. Victor. Vetus. At Baſil. et Aret. ἀνθρώπων in numero plurali.
[a] Sic Baſil. et Aret. Ald. autem et Victor. οὐ μέν τοι copulãtes vocẽ, ſæpe, cũ verbo antecedẽti: vult.

[a] Quando autem hoc dixerint; nulla alia re, pręterquam virtute, & vitio definiunt ſeruum, & liberum; & nobiles, & ignobiles. [b] cenſent enim, quemadmodũ ex homine hominẽ, & ex beſtijs generari beſtiam; ita & ex bonis bonum, [c] natura autẽ vult quidem hoc facere; ſæpe tamen non poteſt.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Græcos liberos, ac nobiles; Barbaros ſeruos, et ignobiles naſci, et eſſe natura dicunt tertię ſententia auctores: & quam cauſam huius rei afferre cogantur.

Cauſa varietatis nationũ.

ᵃGræci vbique, ac ſimpliciter liberi, & nobiles; Barbari vbique, ac ſimpliciter ſerui, & ignobiles, ex ſententia iſtorum: ergo neceſſe eſt, vt in ſuperiori textu dicebatur, naſci, & eſſe naturâ illos quidem liberos, ac nobiles; hos autem ſeruos, & ignobiles. ᵇSed quæ eſt cauſa huius rei, vt ſemper Græci liberi, ac nobiles naſcantur; ſemper Barbari ſerui, & ignobiles? Certè nulla alia eſſe poteſt præter eas, ex quibus Græci, & ex quibus Barbari oriuntur. Hæ autem duplices ſunt: vnæ ſunt loca, & regiones diuerſæ; quia in talibus locis Græci; in talibus Barbari naſcuntur: alteræ ſunt ſtirpes, & genera differentia; quia ab alia ſtirpe, & alius generis ſunt Gręci; ab alia, & alius Barbari. Veruntamen ſi ob proprietates locorum vni liberi, & nobiles; alteri ſerui, & ignobiles naſcerentur: non eſſent profectò vbique tales; nec, qui in regionibus Barbarorum procreantur à Græcis, Græci liberi, & nobiles; nec, qui Barbari in Græcis regionibus, ſerui, & ignobiles. Neceſſe eſt ergo hanc differentiam à ſtirpe, & à parentibus originem ducere: vt omnes Græco ſanguine geniti libertatem, & nobilitatem; omnes nati ſtirpe Barbara ſeruitutem, & ignobilitatem naturalem aſſequantur. ᵇItaque putant neceſſariò iſti, ex nobilibus, & liberis liberos, & nobiles, omnino ex bonis bonos; item ex ignobilibus, & ſeruis ſeruos, & ignobiles, ac omnino ex malis malos generari. ᵇId verò tam ęquum cenſent; quàm quòd generetur ex homine homo, ex beſtijs beſtia. ᵃQuid verò aliud habere in ſe poteſt græcus ſanguis, aut barbarus; ille, vnde liberos, nobileſq; faciat; hic, vnde ſeruos, & ignobiles, præterquam virtutem quandam ille, hic vitium quoddam ſibi proprium, adherens animo, & corpori illius hominis, cuius eſt ſanguis? Ergo nulla alia re ad extremum definiunt ſeruum, ac liberum; nobiles, & ignobiles; eoſq́, inter ſe diſtinguunt, niſi virtute quadam, & quodam vitio, hoc his, illa illis naturali, & ingenita animorum, & corporum, vt in capitibus ſuperioribus fuit declaratum. ᶜSed quemadmodum de hoc præcepto, quòd definiantur, diſtinguanturq; inter ſe liberi, & ſerui, ac aliquo modo etiam nobiles, & ignobiles vitio quodam, quadamq; virtute ingenita, & naturali, conſentit cum auctoribus huius ſententiæ Philoſophus: ita diſſentit de principio illo, quòd ex bonis boni neceſſariò generentur, non ſecus, ac ex homine homo, & ex beſtijs beſtia. Siquidem quæcunque in vna aliqua ſpecie oriuntur; omnia neceſſariò ſunt eiuſdem ſpeciei; ideſt eandem formam habent, quæ non ſuſcipit magis & minus: accidentia autem qualitatis, quæ formam illam, aut potius compoſitionem ipſius cum materia comitantur, in quorum numero planè ſunt impotētiæ, & potentiæ, ideſt vitia, & virtutes naturales, amplificari, & diminui, hacq; ratione variari, & permutari etiam ſolent vel ex copia, vel ex inopia materiæ, vel ex robore, vel ex imbecillitate efficientis, vel ex occurſu, auxilio, & impedimento externę alicuius rei, vt loci, & corporum finitimorum. Hæc cauſa eſt, cur natura, quanuis per ſe ſemper vellet ex bonis bonos procreare, & malos omnino non exiſtere; ſæpe tamen propoſito aberrat, eduntuŕque mali etiam ex bonis: quibus malis deinde ipſa, quantum poteſt, vtitur ad bonum; & ſeruos facit, quia domini eſſe nequeunt; perinde ac fœminas quoque, monſtraque generat, quom mares, perfectaque animalia generare ei non datur.

b. min... — *b.* — *b. conſent.* — *a. nulla alia re &c.* — *c.*

Ex ſimilib ſimiles bonitate et prauitate generari putant tertia opiniõis auctores.

Liberũ, et ſeruũ; nobilē, & ignobilē diſtingui à tertia opinionis auctoribus virtute, et vitio naturali dũtaxat, primũ animi, deinde etiam corporis.

Verũ, et quatenus ex ſimilib. ſimiles generentur.

Vnde ex bonis boni non ſemp generentur, ſicut ſemper generatur ex homine homo.

Cauſa varietatis accidentium in rebus eiuſdē ſpeciei.

Natura magnũ cõſilium.

Partes

Partes textus.

Partes textus tres. In prima proponitur difiniri à tertiæ opinionis au-ctoribus liberum, & ſeruum, nobiles, & ignobiles virtute, ac vitio; quom ea dicunt, quæ in ſuperiori textu ſunt explicata. In ſecunda probatur hoc per expoſitionem cuiuſdam principij, ſiue iudicati eorum. In tertia refellitur hoc iudicatum, ducto argumento ab euentis.

SCHOLIA.

Vitij et virtutis vocabula quid hic.

Virtute, & vitio. Intelligo vitium, & virtutem naturalem, non comparatam, denique præſtantiam, & infirmitatem animorum cum conditionibus etiam corporum ad eas animorum conſtitutiones idoneis, de quibus ſupra in textu 54. Quî enim neceſſe ſit definiri vitiis, & virtutibus comparatis libertatem, & ſeruitutem; nobilitatemque, & ignobilitatem ab iis, qui dicunt Græcos nobiles, & liberos; Barbaros ſeruos, & ignobiles?

Nobilitatis vera principia, etymon, definitiones, modi, et differentia.

Nobiles, & ignobiles. Etiam præſtantia, & imbecillitate animi neceſſe eſt definiri, & diſtare inter ſe nobiles, & ignobiles; non tamen omnino, vt diſtant, definiunturque liberi; & ſerui natura, ſed aliquo modo. Etenim nobiles appellantur, qui noti ſunt, & inſignes re aliqua optabili, quaſi noſcibiles, Græci vocant ἐυγενεῖς, ceu boni generis dixeris. Ex quo Etymo Ariſtoteles in Rhetoricæ artis lib. ij. nobilitatem definiuit, quòd eſſet claritas quædam maiorum: & eodem loco, atque in P. Hiſtoriæ animalium, quòd ſit generis virtus, ſeu ortum eſſe ex bono genere, & ex melioribus. quod item ſcribitur in iij. horum librorum. Siue igitur noti ſint, & inſignes propriis virtutibus, actionibusq; virtutũ, qua in re ſitam eſſe veram nobilitatem multi aſſeuerant; ſiue ſint noti, & inſignes ex ſuis maioribus, qui viri clari, illuſtresque fuerint ſimiliter virtutibus, actionibusque virtutum: tam hæ, quàm illæ virtutes, & actiones virtutum vel à mentis, conſilijque præſtantia proficiſcuntur, vel non ſunt prorſus ſine illa. Quòd ſi etiam fuerint noti, & inſignes vel ipſi, vel maiores eorum aut magiſtratibus, adminiſtrationibusque publicis, aut fauore populi, rectorum'ue ciuitatis, aut amicitiis, affinitatibus, agnationibus, aut diuitijs, omnino poteſtate ciuili: quanuis hæc ſine virtutibus, & ſine mentis præſtantia, ſolo fortunæ afflatu contingere nobis poſſe videantur: tamen aut nullo modo ſine aliqua mentis calliditate, & virtute, quæ in probas actiones fuerat dirigenda; aut vix, raroque contingunt. In rebus autem iudicandis ſpectant homines ad illud, quod plerunque accidit: nec ſunt illi nobiles, licet vocentur ex eo, quod accidere ſolitum eſt. Sed de nobilitate, in vniuerſum, quid ipſa ſit, vnde dicatur, quot, & quas cauſas, ſpecies, differentias habeat, quæ antecedentia, comitantia, conſequentia; præclarè, copioſeque diſputarunt Annibal Romeus, & Torquatus Taſſus, duo vrbis noſtræ egregij alumni: quorũ ille quãtum ad doctrinæ nobilitatẽ claritas natalium ſplẽdoris addat, eſt ætate noſtra exemplum illuſtre: alter illuſtri ingenio ſuo poeſin, cęterasq; ingenuas artes ſummè nobilitauit.

In ij. Rhetor. cap. 15.
In P. Hiſtoriæ anim. cap. p.
In iij. Polit. cap. 8.

Annibal Romeus.
Torquatus Taſſus.

Alia expoſitio horũ verborũ.

Cenſent enim &c. Volunt quidã referri hîc argumentum, quò auctores tertiæ opinionis perſuadere nitebãtur, definiri vitio, & virtute nobilitatem, & ignobilitatem: ſtatuẽtes enim ex probis, & virtute præditis hominibus probos, & virtute præditos naſci; hinc concluſiſſe nobilitatem, ignobilitatemque vitio, ac virtute eſſe definienda: nam quia ex probis probi generarentur; nobiles, & honore dignos iudicatos fuiſſe filios proborum parentum, tanquam ijs ſimiles. Expoſitio hæc præſefert quandam facilitatem, ſed non tuetur propoſitum Philoſophi, nec omnia verba textus, nec eorum inter ſe congruentiam, aut cum ſuperioribus connexionem. Quid enim illa ſignificabũt, *quando hoc dixerint*, ſi hîc de virtutibus, & vitijs comparatis loquamur? Et cur illa addita, *ſeruum, & liberum*, ſi de nobilitate, & ignobilitate duntaxat ſermo erat?

Varia lectio.

Ex homine hominem, & ex beſtijs beſtiam. In codice baſilienſi legitur ἐξ ἀνθρώπων, ex hominibus. quam lectionem Aretinus quoque agnoſcit; fortaſſe vt ſimiles ſint numeri: ex hominibus: ex beſtiis. Sed nihil vetat eſſe diſsimiles: quandoquidem vna eſt ſpecies hominum, multæ beſtiarum.

Ex bonis

Ex bonis bonum. Intellige non doctrinæ, aut morum, vt quidam exponunt, ſed naturæ bonitatem. *De qua bonitate hîc ſit ſermo.*

Natura autem vult quidem hoc facere, ſed ſæpe non poteſt. Idem modus loquendi adhibitus eſt ſuprà in tex:54. *vult igitur natura facere &c. contingit autẽ ſæpe contrarium*. Quidam coniungunt vocem *ſæpe*, cum verbo antecedenti, *vult*. quod non probo. vult enim natura ſemper, non ſæpe facere ex bonis bonos, vt diximus: ſed ſæpe non poteſt. *Phraſis.* *Syntaxis.*

Sæpe non poteſt. Non ſemper ex bonis naſcuntur boni: quanuis hoc ſemper natura vellet. Ita etiam Plato multis in locis aduerſus ſophiſtas, & politicos viros, qui putabãt virtutem eſſe quiddam hæreditarium; oſtendit peſsimos plerunque ex optimis parentibus naſci liberos. Plenæ hiſtoriæ ſunt exemplorum hoc teſtantium. Et hinc factum prouerbium: Heroum filij noxę. Cui ſimilis eſt, qui noſtra ætate iactatur vulgaris iocus: ex ſapientiſsimis patribus ſtultiſsimos filios procreari. Cauſa huius euenti in 28. problemate primi libri eorum duorum, qui Alexandro aſcribuntur, refertur ad mentem magnorum, prudentiumque virorum, quæ nunquam ceſſet, ne in concubitu quidem, à contemplatione, ſtudioque rerum agendarum. Tota autem perſcrutatio de admirabili diſsimilitudine filiorum, & patrum non in forma, & figura, de qua dictum eſt in iv. de Generat. animalium, ſed in vitiis, virtutibusque animorum, & corporum, quæ ciuilis facultatis ſunt propria; diuidi poteſt in tres quæſtiones. quarum vna ſit de virtutibus, & vitiis naturalibus animorum in vtriſque: cur viri plerique ingenioſiſsimi, perſpicaciſsimi, & moribus optimè à natura compoſiti, vt Hippocrates, Camillus, Ariſtides, filios dementes, hebetes, atque in omnem effuſos libidinem procreauerint: contraque intemperati, & hebetes temperatos, ac perſpicaces. Altera quæſtio eſt de virtutibus, & vitiis animorum, in parentibus, comparatis, in filiis, naturalibus: cur ex doctiſsimis, prudentiſsimiſque hominibus naſcantur filij plerunque ſtolidiſsimi, & improbi, cuiuſmodi nati ſunt ex Socrate, & M. Tullio. Tertia quæſtio de vtriſque vitiis, virtutibusque, tam corporum, quàm animorum alternis; ideſt in parentibus, animorum ſeu quæſitis, ſeu naturalibus; in filiis, corporum naturalibus: cur homines ſtulti, & indocti filios robuſtos, pulchroſque gignant; docti, & prudentes deformes, atque imbecillos; qualem narrant fuiſſe Scipionis maioris filium. Harum trium quæſtionum eadem perſolutio eſt, pendens ab eadem cauſa, quam indicauimus; & quæ explicatur perfectè in illo problemate. Sed de virtutibus, vitiiſque filiorum, vel vſu, vel inſtitutione comparatis, & eiectis, quibus ipſi patribus ſuis diſsimiles euadunt, de qua re hîc D. Thomas; nulla exoritur admiratio, nullaque ob id quæſtio excitari debet: quum cauſæ diſsimilitudinis ſint manifeſtæ. Itaque ad grauiora, inſtitutoque noſtro accommodatiora orationem conuertamus. Quid igitur ſentiat Philoſophus de iuſtitia ſeruitutis ex bello, aliarumque omnium (nam de omnibus eadem ratio eſt) quæ in conditione, & ſtatu hominum conſiſtunt, ideſt quæ reipſa, & actu, non vi, & poteſtate tãtùm ſunt ſeruitutes; hactenus vidimus: nempe iuſtas eſſe quaſque, aut non iuſtas; prout cum facultate naturali, ex qua ſerui naturâ dicuntur; aut cum alia, quæ ei contraria ſit, fuerint copulatæ. Reſtat, vt videamus quid alij dicãt, ſentiãt'ue: & ſepoſitis parumper naturalibus facultatibus, prætermiſsiſque illigitimis ſeruitutibus, quas naſci aliquandò ex fraude, aliquandò ex violentia iniurioſa antè docuimus: conſyderemus per ſe formas legitimarum; quandoquidem lex aut non differre, aut differre ratione tantùm à iure, & iuſtitia, comitarique omnino iuſtitiam videtur: quærentes vtrum vnaquæque, aut quædam illarum aliquid iuſtitiæ in ſe habeant, & quatenus, & qua ratione. Exordiamur autem ab iis, quas fieri lege, & iure gentium inquiunt. Etenim ius diuinum ipſum profectò ſupra naturam, & ſupra rationem eſt. quocirca ambas iſtas, licet plerunque repugnantes, accõmodare ad illud oportet, vt alibi diximus: abſurdum eſſet, & iniquum, ſi ad has illud traheremus, aut earum regulis metiremur. Duos modos ſeruorum ex iure gentium ſtatuebant noſtri iuriſconſulti: vnum, ſi bello publicè decreto capti fuiſſent: alterum,

In Theage, in Menone, in Politico, et alibi.

Diſsimiles valde naſcunt ſæpenumero filij patrum fuerũ in virtutibus, vitijsq́ animorũ, & corporũ: & quare.

In iv. de Gener. animal. cap. 3.

Quæſtiones de iuſtitia legitimarũ ſeruitutum.

De quib⁹ ſeruitutib. nunc ſit habenda diſputatio.

In com. 18 ſuprà.

Modi ſeruorũ ex iure gentiũ ſecundum iuriſconſultos.

Seruit° ex bello an iuſta. Cauſæ, quæ afferũtur, vnde iuſta ſit ſeruitus ex bello. Prima ex iuſtitia legũ propria.

alterum, ſi ex ancillis nati. Quod attinet ad primum modum, vt iuſta ſit ſeruitus ex bello, multi nullam aliam cauſam dicunt, præter eam, quam in textu 61. afferebant tertiæ opinionis auctores: hoc eſt iuſtam eſſe hanc ſeruitutem ob id ſolùm, quòd lege, iureque gentium ab initio conſtituatur, & deinde etiam maneat. Eſſe enim iuſtum neceſſariò, quicquid lege, iureque conſtituitur. Nam legem, ius, & iuſtitiam ratione, & ordine tantùm differre: appellatumque aut ius à iuſtitia, vt tradit Vlpianus in leg. p. de iuſtitia & iure: aut à iure nominatam iuſtitiam, vt alij voluerunt etiam è iuriſconſultis; quæ ſententia eſt potior. Præcipuè autem quod iure gentium conſtituitur, iuſtum eſſe: quippe ius gentium inter omnes homines, vt ait Caius, à naturali ratione conſtitutum, quo per conſenſionem quandam gentes omnes vtuntur, legem naturæ putari oportere, quemadmodum Cicero ſcribit in P. Tuſculanarum. Alij præterea iuſtam eſſe ſeruitutem ex bello aiunt, propterea quòd ſtare conuentis æquum, iuſtumque videatur: ſit autem quaſi pactum, & conuentio quædam poſita omniũ populorũ, vt qui bello capiuntur, ſerui ſint capiẽtium. Tertiam cauſam alij addunt, quam etiam in textu 61. tertiæ opinionis auctores tetigerunt: ex iuſtitia belli, ſi belli principium iuſtum fuerit, iuſtè fieri ſeruos, qui eo bello capiuntur. Afferunt quidam, & inter eos D. Thomas, quartam cauſam, de qua diximus ſuprà: Iuſtum eſſe, nec ſolùm inſtitutione, verumetiam naturâ ex ſecundo naturæ conſilio, vt qui peccant, puniantur; definiri autem pœnas inſtituto iure, & iudicio rationis. Inter alias definitam fuiſſe ſeruitutem aduerſus eos, quibus cùm bellum publicè gereretur. Nec humaniorem ſanè vllam inueniri potuiſſe: quippe illos ſeruare, quos iure naturæ, vindicationem concedentis, fas erat occidere; ſummæ humanitatis videri. Hinc ſeruos appellatos, vt ſcribit Florentinus in leg. 4. de ſtatu hominum. atque hoc nomine etiam humanitatis, ac clementiæ, quæ iuſtitiæ eſt apex, floſque pulcherrimus, iuſtiorem adhuc, & naturæ, rationique congruentiorem euadere hanc ſeruitutem. Quintam cauſam ducit idem D. Thomas à publica vtilitate, propter quam omnes leges ponuntur, nulla habita ratione huius, aut illius hominis ſingularis, dummodo communi bono conducant. Quanquam igitur accidit ſæpenumero, prudentes ab imprudentibus, probos ab improbis ſuperari: tamẽ iuſtam eſſe ſeruitutem eorum, qui bello ſuperantur. nam & victoribus eſſe vtile, vt eos conſeruent, vnde fructum capiant vel vendendo eos, vel iis vtendo ad ſuas commoditates, ac quæſtus: & illis ipſis, qui vincuntur melius eſſe, vt viuant in ſeruitute, quàm vt interficiantur: & toti generi humano expedire, vt ſint aliqui fortes pugnatores ad coercenda multorum ſcelera; fortes autem fieri, ſi cõmodi aliquid ex victoria ſe nouerint percepturos. Sexta, & nouiſsima cauſa, cuius in textu 59. & 60. mentio facta eſt, inducta ab antiquis Philoſophis, renouataque à recentioribus iuriſconſultis: legem naturæ videri, vt victi victoribus obtemperent, ac ſeruiant: legem autem naturæ iuſtiſsimam eſſe. Hæ ſunt cauſæ, & rationes omnes, ob quas iuſtam eſſe inquiunt iuriſconſulti, & qui eos ſequuntur, ſeruitutem ex bello, licet naturæ repugnantem; à natura rei; ab vtilitate conſequenti; à fine quodam ſpeciali; à cauſa efficiente remotiori, quod eſt bellum; à proprietate huius legis, quæ eſt cauſa proxima efficiens; à proprietate omnium legum, naturalium præſertim, ductas. Ego verò multùm, diuq; cogitaui, ſi vllo modo decretum hoc iuriſcõſultorum tueri poſſem: nec vllum inueni. Quicquid enim iuri, & poteſtati naturali prorſus aduerſatur, iniuſtum per ſe, & iniquum puto. Detrahunt, adduntque iuribus naturalibus inſtituta iura definiendo, inferendo, imitando, vt ſuprà diximus. Sed non vertunt ea in contrarium, niſi ex accidenti, & ex ſecundo naturæ conſilio; vel ſi falsò, perperamque ipſa ſint inſtituta, & poſita. Nam ſi verè poſita fuerint, ex commentatione 2. Auerrois in primum de Cœlo ſimilia ſunt rebus naturalibus, easque imitantur. At iuriſconſulti derogare in omni ſeruitute ius humanum iuri naturali inquiunt, vt notat Accurſius ad Inſtit. de Iure perſonarum. §. & libertas: quo nihil abſurdius exiſtimari poteſt. Quibus autem cauſis iuſta eſſe ex accidenti, ſecundoq; naturæ conſilio hæc ſeruitus videbatur; eas inanes paulopòſt demon-

Comanus lib. p. com. cap. p.

Caius l. 9. de Iuſtitia et iure.

Secũda ex iuſtitia cõuentionis vĩum gentiũ ſeruanda. Tertia ex iuſtitia belli.

Quarta ex iuſtitia pœnæ.

D Thomas 4. d. 36. q. 1. a. 1. ſecunda 2. q. 189. a. 6. tertia q. 46. a. 3. et alijs locis. Cõmanus lib. p. com. cap. 6. In com. 56.

Quinta ex vtilitate conſequenti.

D. Thom. ſup tex: 61. huius P. Politici.

Sexta ex natura rei.

Comanus lib. ij. com. cap. p. n. 5. et alij quidam.

Epilogus harũ cauſarum.

Seruitutem ex bello, nec naturalem, nec iuſtam eſſe. P. ratio à repugnantibus.

In Scholio arg. cap. 9.

demonſtrabo. Accedit quòd maximè omnium aduerſaria ſunt iuri violentia, & iniuria: omnia autem bella per violentiam, multa per iniuriam peraguntur; atque ex bellis ſeruitutes. Poſtremò laudatur ab omnibus præclara illa Pyrrhi de captiuis reddendis ſententia:

Secunda istē à repugnātib.

Tertia à iudicio.

Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Eorundem me libertati parcere certum eſt.

Regalis inquit Cic. & digna Aeacidarũ genere ſententia. quæ nõ laudaretur, ſi iuſtitiæ, ac pub. vtilitati repugnaret. Et has duas poſteriores rationes inducunt quoq; eruditiores quidã iuriſcon. Porrho aũt quod initiò ipſi ſumunt, eſſe iuris gentiũ hanc ſeruitutem; id non concedo: ſi quidem ius gentium rectè definitur quòd ſit illud, quo oẽs, & ſolæ gentes humanæ vtuntur: vt definiunt Vlpianus in leg. p. & Caius in leg. 9. de iuſt. & iure, & Imperator in Inſtit. de iure naturali, gent. & ciu. Quot enim nationes nunc ſunt, quotque olim fuerunt conſuetudinis iſtius expertes? Apud Chriſtianos, quantam, & quam partem orbis, captiui ſeruitio non addicuntur. Indi occidentales (ſic vocantur hodie, licet Straboni Indi ſint iã ũm, qui ſpectant ad orientem) ſuperiori ſeculo, antequam ab Hiſpanis delerentur, quos bello capiebant, eos non faciebant ſeruos; ſed vel ſacrificabant, vel edebant: quem morem etiamnunc multos nondum ſubactos ſeruare aiunt. Priſcis temporibus, ab ortu generis humani, nullum omnino ſeruum, ſed pecora ſeruorum loco fuiſſe teſtantur tam Eccleſiaſtici, quàm Ethnici ſcriptores. Quorum temporum memoriam vt inſtaurarent Romani, quotannis primùm vno die, qui fuit decimusquartus Kalend. Ianuar. deinde tribus, tandem ſeptem Saturnalia celebrarunt; rerum omnium ſeruis data licentia, ac pari cum dominis poteſtate: cum quibus dominis etiam ſerui ipſi illis diebus veſcebantur; procurabanturque ab iiſdem. Et ante Romam conditam multis ſeculis eodem modo, eandemque ob cauſam eadem feſta ſolennia inſtituta, à Iano in Latio, à Cecrope in Attica. In Cydone quoque Cretæ vrbe his ſimilia celebrari ſolita fuiſſe Athenæus narrat: quibus liberi ciuitatem non ingrediebantur; ſed ſerui rerum omnium domini erant; atque liberos flagris, ſi libuiſſet, cædere poterant. Nullus in Græcia ſeruus ante Helotem captam; nullus in Taprobane inſula ad Plinij ætatem fuit. Non Locrenſibus, non Phocenſibus, lege in id lata, licebat ſeruos, ſeruas'ue poſſidere, vt tradidit Timæus Tauromenites in ix. libro Hiſtoriarum: ſed iuniores ſenioribus miniſtrabant. Quamobrem iis tẽporibus, regionibusq́ non ex bello ſeruitus conſtituebatur: ſed victores, qui cæde non gauderent, aut ſtatim liberabant captiuos, contenti, vt reſipiſcerent; aut, quemadmodum apud nos fit, certum conſtituebant pretium liberationis eorum, nihil amplius habentes in eos iuris, aut poteſtatis, quàm vt interim cuſtodirent, donec pretium perſolueretur. Primi inter Græcos Lacedæmonij huiuſmodi malum excogitarunt; redactis in ſeruitutem Helotibus, quum eorum vrbem vi cœpiſſent, euertiſſentque, vt narrant Athenæus, Suidas, & Pauſanias. Primi Chij, ex xvii. Hiſtoriarum Theopompi, emptis mancipiis vſi ſunt. Et hac de cauſa creditum eſt, diuinum numen, Chiis iratum, in eos multa illa mala immiſiſſe, quę ab eodem Athenæo variis ex hiſtoriis referuntur. Non ergo eſt iuris gentium ſeruitus ex bello; quia multæ gentes eam non admiſerunt: nec iuris omnino; quando eſt naturæ contraria: ſed malæ, & peruerſæ cuiuſdam cõſuetudinis multorum hominum, nec naturam, nec rationem præ, vtilitate ſentientium. Quocirca ruunt prima, & ſecunda illarum ſex cauſarum antè inductarum, quæ iuſtam efficere hanc ſeruitutem dicebantur. Scio quoſdam iuriſconſultorum contra Iuſtiniani, Caij, & Vlpiani verba definire aliter ius gentium, quam ab iis ſit definitum; confundique hæc vocabula, ius gentium, & ius naturæ illis in locis putare, vt alterum pro altero accipiatur. Sed longiori diſputatione hæc res egeret, nec eſt præſentis inſtituti. Principes nunc ſequamur. Tertia cauſa de initio belli iuſto per ſe vacillat. Neque enim neceſſe eſt, ſi iuſtum eſt bellum, vt iuſta ſint ſtupra, & incendia, &

Connanus P. com. cap. 17.

Seruitutē ex bello non eſſe iuris gẽtium.

Ius ſeruitutis ex bello quib. populis, et quibus temporib. non fuerit.

D. Aug. xiv. de Ciuit. Dei cap. 15. Athenaeus lib. 6. cap. 7. et alij. Ex Macrob. in P. Saturnaliis, Luciano in Saturnalib. Plutarcho in Numa, & alijs.

Serui qñ, & vbi nulli.

Seruorũ feſta.

Athenæus lib. 6. cap. 7.

Athenæus vbi ſuprà.
Plinius lib. 2. cap. 22.

Qui primi Græcorũ, et qñ ius ſeruitutis induxerint.

Qui primi Græcorũ emptis mancipijs vſi ſunt.

Athenæus loco antè citato. Suidas ĩ verbo εἵλωτες. Pauſanias in Laconica.

Tertia cauſa refutatio.

E 5 cædes

cædes ætatis infirmæ, atque innocentis, cæteraque omnia, quæcunque bellum conſequuntur, à nequitia hominum, & prauo malitiæ more profecta. Solet quidem effectus proprius cauſam imitari ſuam: at non quælibet conſequentia, & quæ extrinſecus adueniunt ſimilia ſunt antecedentibus. Quanquam vero etiam hæc cauſa per ſe maneret; eſſetque neceſſariò ſimilis bello ſeruitus, quæ illud ſequitur; non video quem fructum ex ea perciperent iuriſconſulti in aſſerenda huius ſeruitutis iuſtitia. Siquidem certum eſt ab altera tantùm parte belligerantium initium belli iuſtum eſſe poſſe; non vtrinque: captos autem vtrinque ſimiliter ſeruos fieri iuſtè ipſi volunt: Captus ab hoſtibus, inquit Vlpianus leg. 24. de Captiuis, ſeruus eſt hoſtium; hoſtes autem ſunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipſi populo Romano. Hoc eodem argumento euertitur quarta cauſa. Nam ſi ideo inſtituta eſt ſeruitus ex bello, vt ſit pœna; & ob idipſum iuſta eſt, quia iuſtum ſit naturâ quoque ex ſecundo naturæ conſilio, vt, qui peccant, puniantur: ſolùm rebellantes, eoſque, qui bellum iniuſtè mouent, ſeruos facere lex deberet; nõ æque vtroſque, tam eos, qui propulſant, quàm eos, qui inferunt armis iniuriam. Scotus acriùs ſic: Iniuſtum, inhumanumque eſſe mulctari pœna ſeruitutis, contra legem naturæ, eos, qui iam capti, ſuaque in poteſtate ſint; quanuis iniuſtum contra ſe bellum mouerint, quanuis rebellauerint, & in rebellione manſerint pertinaces: captos enim à pertinacia, rebellioneque ſua recedere, factoſque obedientes libertate ſibi donata rectè vti poſſe. Adde reſpublicas ſæpe, & tyrannos, iniqua bella decernentes, ciues ſuos inuitos in certamen mittere, qui nihilominus fiunt ſerui; & bis hoc modo immeritas luunt pœnas, afflicti ſeruitio non ob crimen, ſed ob ærumnam antecedentem. Quod verò addebatur de humanitate, & clementia, quibus acceptam ferunt hanc ſeruitutem; liquet falſum eſſe ex iiſdem verbis Florentini, quæ allegabantur: Serui ex eo appellati ſunt, inquit Florentinus, quòd imperatores captiuos vendere iubent; ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent. Magis igitur auaritiæ, quàm humanitati, & clementiæ imputanda eſt hæc ſeruitus. Idcirco enim ſeruari cœperunt; quia maior vtilitas in ſeruandis iis, quàm in occidendis cernebatur, ſi operis, aut pretio eorum commodum noſtrum augeremus. Nec ſatis ſcio; nec, ſi ſciam, dicere nunc velim, an vltionem natura nobis permittat; quanquam permittit defenſionem, & ſupplicium. Similis, ſed apertior fallacia ab eodem loco, quem appellant cõſequentis, cernitur in quinta cauſa. Primùm, eſſe vtile publicè id dici non poteſt, à quo par damnum, aut etiam maius in homines proficiſcitur: ſæpius autem improbi bella mouent; & innocentes debellantur: ſæpius capiuntur, ac ſerui fiunt, niſi mortem oppetant, in quibus minus eſt culpæ, plus virtutis, & animi; ſcelerati, & ob idipſum peccatorum ſuorum conſcientia timidi fugiunt. Deinde comparat D. Thomas ſeruitutem cum occiſione: quaſi neceſſe ſit omnino aut occidere, aut ſeruos facere, quos bello ſuperamus: magiſque expediat tantulum quæſtus nobis accedere; quàm ignoſcendo victis, vbi reſipuerint, in perpetuum eos nobis beneficio maximo deuincire, quæ fuit prudentiſſima Herennij Pontij ſententia in victoria Samnitium ad Furculas Caudinas. Poſtremò, verendum eſt, ne præmiis, ac quæſtibus huiuſmodi nimis cupidos bellorum, ſanguinarioſque homines reddamus: quo nihil magis naturæ aduerſatur. Quanquam enim generi humano conducit, eſſe aliquos fortes bellatores: ſic tamen conducit; ſi non propter lucrũ, ſæuitiam'ue, ſed propter honeſtatem illi fuerint tales. alioquin cur in ſpoliandis, & occidendis hominibus ciues noſtros non exercemus; aut non ſerimus bella ex bellis: quæ maximè intrepidos, & ſtrenuos milites facere ſolent; vt res, & euentus Laconum, Romanorumque apertè docuerunt? De ſexta cauſa, quod lex naturæ videatur, victos parêre victoribus, ſatis dictum eſt in ſuperioribus commentariis: eamq; ſententiam copioſè refutauit Plato in Gorgia, & in P. de Republica. Conſtat igitur, opinor, ſeruitutem ex bello, vt ponunt eam iuriſconſulti, per ſe omnino iniuſtam eſſe, quæ fuit etiã ſententia Scoti in d. 36. quart. ſentẽtiarum: iuſtam euadere, vbi ſerui naturâ capiuntur; aut vbi flagitioſi, quibus pro pœna iniunga-

Quarta cauſa refutatio.

Scotus in 36. d. iv. q. 1.

Quinta cauſa refutatio.

Liuius lib. 9.

Sexta cauſa refutatio.

In com. 58. 59. & 60.

quæſt. prima.

Seruitus eorũ, qui ex ancillis naſcuntur, an iuris gẽtium, & an iuſta.

iniungatur ex ſecundo naturæ conſilio. Alter modus ſeruitutis, quem aiunt iuriſconſulti eſſe iuris gentium, nempe ſi aliqui ex ancillis noſtris naſcantur; non magis eſt iuris gentium, quàm ſuperior; & eſt magis iniuſtus. Non eſſe eum iuris gentium ſatis patet. Siquidem quæcunque gentes ſeruos non habent, aut non habuerunt; iis hoc ius nec fuiſſe, nec eſſe poteſt. apud quos enim ancillæ non ſunt; quî naſcetur aliquis ex ancillis? Sed & quæ poſsident ſeruos, ius variant, vt ait D. Thomas: aliis patris, aliis matris, aliis amborum ſeruilem conditionem ſequi partum ſtatuentibus; aliter liberum naſci. Quocirca ciuilis iuris eſſe iſtiuſmodi ſeruitutem idem D. Thomas affirmat: Iuſtinianus quaſi tertij iuris, quod nec ciuile ſit, nec gentium, ponere eandem videtur. Sic enim, inquit, in Inſtit. de Iure perſonarum: *ſerui aut naſcuntur, aut fiunt, naſcuntur ex ancillis noſtris, fiunt aut iure gentium, aut iure ciuili.* At Martianus in leg. 5. de Statu hominum clarè: *Iure gentium*, inquit, *ſerui noſtri ſunt qui ab hoſtibus capiuntur, aut qui ex ancillis noſtris naſcuntur.* Habet quidem hic modus ſeruitutis ſimilitudinem iuris gentium, & naturalis: proptereaquòd tali iure quæcunque ex aliis rebus, vt ex prædiis, & animalibus noſtris naſcuntur, noſtra ſunt. Sed res aliæ naturaliter ad nos pertinent, ſuntque noſtri cauſâ à natura creatæ: homines autem naturâ non ſunt aliorum, niſi ſint ſerui naturâ. Et eſt iniuſtior hic modus ſuperiori. Nam ſi captæ, venditæ'ue ancillæ fuerint naturâ liberæ, nec ſceleratæ; iniuſta erit, ſimiliter ac ſuperior, tam illarum, quàm filiorum, qui ex illis naſcentur, ſeruitus: niſi hos contingeret naſci idoneos ad ſeruitutem. Et quanuis illæ forent vel improbæ, vel naturâ ſeruæ; nihilominus naſcentur filij innocentes, & fortaſſe naturâ liberi vel ob patrem liberum naturâ, vel ob aliam cauſam: iuſtum autem eſſe nihil poteſt, vt ſæpe diximus, quod ſit naturæ contrarium.

D. Thom. lib. 4 d. 36. q. 1. a. 4.

Seruitus ex cõtractu & ſeruitus ex crimine an, quemodo, & quatenꝰ iuſta.

Reliqui duo modi ſeruitutis ad ius ciuile de iuriſconſultorum ſententia attinentes, quorum vnum ex contractu, alterum ex crimine nominauimus, iuſti erunt; ſi in hoc culpa talem mereat pœnam; in illo conſentiat, qui in ſeruitutem addicitur, ſeipſum vendi, aut alio quouis modo alienari. Etenim ex ſecundo naturæ conſilio iuſtum, naturaleque eſt, vt qui peccant, puniantur; quod antea fuit conſtitutum. Et quom ſeipſum aliquis alienat, alienari'ue permittit; nemini fit iniuria, quæ niſi in inuitum non infertur. Quapropter vxores, aut filios, aut alios in libertate conſtitutos mancipare, ipſis nolentibus, qui mancipantur; eſt prorſus iniquum: licet ius noſtrum id aliquando concedat victus cauſâ: de qua re infrà.

In ſcholijs textu 140.

Seruitus voluntaria eſt turpiſſima, miſerrima, iniuſtiſſima omnium.

Macrob. in P. Saturnalium cap. 16.

In hom. 13.

Seruitus autem voluntaria, quæ omnium turpiſsima eſt, vt ſcribit Macrobius in P. Saturnalium, & miſerrima, vt Origenes in homilia 16. in Geneſin, nimirum quia ſit obedientia fracti animi, & abiecti, & arbitrio carentis ſuo ex definitione Ciceronis in 5. Paradoxo, ideſt omnino, vt ſuprà interpretatus ſum, quia eſt hominum, & animorum abiectiſsimorum; ob hanc ipſam cauſam, quod ibi annotaui, eſt omnium, quæ reipſa ſunt ſeruitutes, maximè iuſta, & maximè naturalis. Mutantur verò aliquando etiam animi, & ex liberalibus illiberales, ex vilibus generoſi fieri poſſunt vel educatione, vel ſtudio, vel exemplo, vel alio quopiam accidente.

Seruitꝰ tẽporaria ex mercede, quæ eſt in vſu apud nos, eſt etiam iuſtiſſima.

Itaq; ſeruitutem, quæ apud nos eſt in vſu, vt alij aliis conſtituta mercede ſeruiant, quoad vtriſque libuerit, omnium iuſtiſsimam arbitror. Eſt enim talium ſemper animorum, quales diximus eſſe oportere, nempe qui apti, idoneique ſint naturâ ad parendum, exequendumque, non ad imperandum, & prouidendum. Et parum omnino refert vtrum in perpetuum, an ad tempus ſeruus ſit quiſpiam: quemadmodum de ſimili re dicebat Ariſtoteles in primo libro ad Nicomachum, Bonum, & candidum, quæ vnum tantùm diem perdurarent, non eſſe diuturnis, ac ſempiternis bonis, & candidis minus bonum, & minus candidum. Eadem nanque in vtroque eſt forma ſeruitutis, & in eo, qui ſemper ſeruit; & in eo, qui ad aliquod tempus: vt ſit vterque homo alius, vim habens inſtrumenti actiui ſeparabilis &c. Nam quanquam vendi nõ poteſt ab eo, cuius eſſe dicitur, qui hoc modo ſeruit mercede: tamen eſt omnino alius, & in alium dirigitur; haudquaquam ipſe mente valens ad prouidendum; ſed magis corpore ad exequendum ea, quæ ſuæ, & pro-

P. ad Nicom. cap. 6.

uidentis ſaluti conducunt. Et hać eadem ratione eſt hic, qui mercede ſeruit, ſemper alicuius, cui ſeruit; tametſi non eiuſdem ſemper; ſed modò huius, modo illius. huius verò, atque illius eſt eo ipſo tempore, quo huic ſeruit, vel illi: quia eo ipſo etiam tempore (quaſi in hunc, & in illum facultate quadam communi dirigatur) paret, & exequitur quæ hic, vel ille imperat, ac prouidet. Ad extremum igitur duobus tantùm modis iuſtæ naturaliter, ac verè eſſe poſſunt legitimæ ſeruitutes. Vno modo ex primo naturæ conſilio, ſi cum naturali facultate, qua aliqui nati, aptique ſunt ad ſeruiendum, coniungantur; ſeruiaturque ei, qui naturâ ſit dominus: cuius generis potiſsimùm ſunt ſeruitutes voluntariæ. Altero modo iuſtæ ſunt ex conſilio ſecundo naturæ, ſi facinoroſis, criminoſisque hominibus, quorum libertas communi bono officeret, pro pœna, ac cautione iniungantur. Ita tamen ex ſecundo naturæ conſilio iuſta eſt ſimpliciter hæc ſeruitus propter crimen, vt ex primo etiam iuſta fiat conſecutione quadam, & quodam modo. ſiquidem flagitia admittentes, ſerui euadimus flagitiorum, quæ cum libero, & nobili animo non manent; tandemque in ſeruilem naturam degeneramus. Hanc ſententiam de duobus modis iuſtarum ſeruitutum ex lege, præter quos nullus alius exiſtat, ſequitur Scotus in loco ſuprà citato iv. Sententiarum. Sed variat in primo modo. ſeruitutem enim naturalem non agnoſcit: & quæcunque de ſeruis naturâ Philoſophus ſcribit, ipſe ad ſubiectos ciuili imperio, filiorumque obedientiam refert.

Concluſio de modis legitimarum, & iuſtarum ſeruitutum.

Scoti opinio.

Textus

Textus xxxiiii.

*

Concluſiones ſeptem ex duobus capitibus proximè antecedentibus.

CAPVT XII. TEX: LXV.

ARGVMENTVM. TEXT. LXV.

Concluſiones ſeptem de rebus, quæ in duobus ſuperioribus capitibus ſunt conſtituta, vel eas, quæ conſtitutæ ſunt, proximè ſequuntur. Prima generalis, de expoſitæ controuerſiæ probabilitate. Secunda, tertia, quarta, quinta, continentes tria theoremata ſententia: Secunda de naturali ſeruitute, & dominatione: Tertia de earum vtilitate: Quarta de earum etiam iuſtitia: Quinta de inutilitate, & iniuſtitia oppoſitarum. Sexta, & ſeptima quaſi ſuperiorum corollaria: Sexta de amicitia ſeruitutem, & dominationem naturalem comitante: Septima de inimicitia oppoſitas conſequente. Loci, qui adhibentur: Per expoſitionem, in prima: A genere, in tertia, quarta, quinta: A ſimili, in tertia, quinta, ſexta: Ab adiunctis, in tertia, & quarta: A cauſa, in ſexta, & ſeptima.

Text: lxv. ** Sic legit in Ald. exemplari. Vetus. & Victorius delent καὶ ἐστιν. Baſil. Aretin. Acciaiol. Calcag. non habent alterum καὶ οὐκ ἐστιν.*

[a] Ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἀμφισβήτησις, [b] καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δ' ἐλεύθεροι, δῆλον. [c] καὶ ὅτι ἔν τισι διώρισται τὸ τοιοῦτον; [d] ὧν συμφέρει τῷ μὲν, τὸ δουλεύειν τῷ δὲ τὸ δεσπόζειν. [e] καὶ δίκαιον, καὶ δεῖ τὸ μὲν, ἄρχεσθαι, τὸ δ' ἄρχειν, ἣν πεφύκασιν ἀρχὴν ἄρχειν· [f] ὥστε καὶ δεσπόζειν. [g] τὸ δὲ κακῶς, ἀσυμφόρως ἐστὶν ἀμφοῖν. [h] τὸ γὰρ αὐτὸ συμφέρει τῷ μέρει, καὶ τῷ ὅλῳ· [i] καὶ σώματι, καὶ ψυχῇ: [k] ὁ δὲ δοῦλος μέρος τι τοῦ δεσπότου, οἷον ἔμψυχόν τι τοῦ σώματος, κεχωρισμένον δὲ μέρος. [l] διὸ καὶ συμφέρον ἐστί τι, καὶ φιλία δούλῳ, καὶ δεσπότῃ πρὸς ἀλλήλους, τοῖς φύσει τούτων ἠξιωμένοις: [m] τοῖς δὲ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ κατὰ νόμον, καὶ βιασθεῖσι, τοὐναντίον.

Quod

[a] Quòd igitur quandam rationem habeat hæc cōtrouerſia; [b] & ſunt, & nō ſunt hi quidem naturâ ſerui, hi autem liberi; manifeſtum eſt. [c] & quòd in quibuſdam * definitum, diſtinctumq́; eſt quod eſt eiuſmodi: [d] quorum huic quidem ſeruire cōducit huic autem dominari: [e] & iuſtum eſt, ac decet hoc quidem parêre, hoc autem imperare eo imperio, ad quod habendum, patiendumque nata ſunt; [f] quare & dominari. [g] quod autem male, inutiliter ambobus ſuccedit. [h] idem enim conducit parti, & toti; [i] & corpori, & animę: [k] ſeruus autem pars quędam domini eſt, veluti animata quædam corporis, ſed ſeparata pars. [l] quocirca & vtile eſt quoddam, & amicitia ſeruo, & domino inter ſe, ijs, qui naturâ hæc ſunt conſequuti: [m] ijs autem, qui non hoc modo, ſed lege, & coacti, contrarium.

a. hoc eſt, quod propoſuit ſuprà in tex: 57.

* *διώρισται.*

b. Simile ſuprà in tex: 42.

l. Elicitur, ex vtilitate amicitiã, ex dãno inimicitiam naſci.

l. & amicitia ſeruo & dño inter ſe Oppoſitum videtur ſcribi in c. 11. viij. ad Nicõ.

E X P L A N A T I O.

Concluſiones ſeptẽ, quæ hoc in tex: ex duobus antecedẽtibus cap. colliguntur.

CONCLVDIT, & quaſi perorat diſputationem duorum capitum antecedentium. Sunt autē concluſiones ſeptem: [a] quarum prima eſt generalis, & indiſtincta. Controuerſia, inquit, duobus proximis capitibus dijudicata, & tres quęſtiones complectens, de quibus ſæpe dictum fuit, vtrinque eſt fulta ratione. [c] Secunda, tertia, quarta, quinta concluſio continent tria theoremata aientia de naturali ſeruitute, ac dominatione; deq; earum vtilitate, ac iuſtitia. Secunda eſt huiuſmodi: [c] Definita eſt naturaliter in quibuſdam hominibus hæc differentia, vt ſint alij liberi, alij ſerui naturâ. [d] Tertia: Prodeſt vtriſque, & liberis, & ſeruis naturâ; illis dominari; his ſeruire. [e] Quarta: Iuſtum eſt, ac decet, ſeruos naturâ ſeruire; liberos naturâ dominari. [f] Quinta oppoſita tertiæ, & quartæ, hacq; de cauſa duarum partium, quarum poſterior ſubauditur in priori: Si malè hæc ſe habeant, ideſt ſi aduerſante conditione, & actu facultatibus illis naturalibus in vtriſq; inſitis, qui ſunt liberi naturâ, ſint ſerui conditione, ſeruireq; reipſa cogantur; item qui ſunt naturâ ſerui, ſint conditione liberi, ac reipſa dominentur; detrimentoſa vtriſque, atque iniuſta res eſt. [l] Sexta, & ſeptima ſunt quaſi duo corollaria ſuperiorum. [l] Sexta: Amici ſunt, & ſe amant inuicem ſerui, ac domini illi, qui etiam à natura hanc ſortis differentiam obtinuerunt. [m] Septima: Inimici ſunt, & odio ſe habent ſerui, & domini, qui non naturâ, ſed lege tantùm, & violentia facti ſunt domini, & ſerui. [a] Prima iſtarum concluſionum, quanquam manifeſta eſt ex ijs, quæ hactenus dicta ſunt; [b] tamen declaratur quodã modo expoſitione, additis illis verbis: *& ſunt, & non ſunt alij quidem naturâ ſerui, alij autem liberi*. quòd ſi ſunt, & non ſunt ſerui, ac liberi naturâ: ſequitur vnà, vt docuimus multis in locis, eſſe quoque, & non eſſe iuſtam; & eſſe, & non eſſe vtilem ſeruitutem. [c] Secunda concluſio ſatis fuit demonſtrata, & nota eſt ex ſuperioribns duobus capitibus. [e] Quarta, & poſterior pars quintæ illi reſpondens, ideſt iuſtum eſſe, vt ſerui naturâ ſeruiant, liberi naturâ dominen-

Induſtibus harum ſeptẽ cõcluſionum. Prima.

Secunda.

Quarta, et poſterioris partis quinta.

a. c. & d. c. d. e. f. l. m. l. m. a. b. c. e. f.

dominentur; contrarium autem eſſe iniuſtum; confirmatur ex ſecunda, & per locum à genere. nam cui imperio habẽdo, patiendoq; natæ ſunt res aliæ, & aliæ; eodem imperio decet, ac iuſtum eſt has parere, illas imperare: ergo etiam ſi quidam homines ſunt naturâ idonei, per ſecundam concluſionem, alij ad dominandum, alij ad ſeruiendum; decet, & iuſtum *d g* eſt hos quidem ſeruire, illos verò dominari. [d] Tertia, & prior pars quintæ, quæ illi reſpondet, prodeſſe, inquam, vtriſque, & liberis & ſeruis naturâ, vt illi dominentur, hi ſeruiant; ac nocere contrarium, quod ad liberos quidem attinet, notæ ſunt: [h] confirmantur autem, quod attinet ad ſeruos, argumentis à genere, & à ſimili. [h] Nam quod prodeſt toti naturaliter ſe habenti, idem & parti naturaliter ſe habenti prodeſt: [k] eſt autem ſeruus naturâ ex textu 42. & 38. & 43. pars quædam domini naturâ, [a] pars quędam, inquam, quia non verè pars, [k] ſed ſimilis parti, & [k] parti quidem corporis animatæ ex eo genere partium, quas vocant inſtrumentarias, [k] ſi eiuſmodi pars ſeparata eſſet, quod demum nihil aliud ſignificat, niſi ſeruum eſſe domini inſtrumentum animatum, ac ſeparabile. hæc enim eſt differentia partis, & inſtrumenti, quod non eſt pars: quòd pars neceſſariò coniuncta eſt; inſtrumentum, quod propriè & verè non eſt pars, eſt ſeparatum, vt diximus ſuprà. [i] Item quod prodeſt animæ, prodeſt corpori, vtroque ſecundum naturam ſe habente: & dominus naturâ animæ, ſeruus naturâ corpori eſt ſimilis, ex tex: 47. & 49. [e] Adhuc verò harum duarum cõcluſionum, tertiæ, & quartæ, vtraque pendet ab altera per coniunctionem, conſecutionemque mutuam attributorum. Siquidem quicquid eſt iuſtum, eſt etiam ex neceſsitate vtile illis, ad quos iuſtum dicitur; & contrà, vt alibi declarauimus. [l] Sexta, & [m] ſeptima naſcuntur ex tertia, & priori parte quintæ per locum à cauſa. [l] amicitia enim, & amor vtilitati; inimicitia, & odium damno in omnibus comitantur. [l] pręterea ſexta confirmatur per locum à ſimili. nam ſeruus naturâ eſt ſimilis parti, & corpori; dominus naturâ eſt ſimilis toti, & animæ: eſt autem his inter ſe amicitia; toti, inquam, & parti; animæ &, corpori ſecundum naturam ſe habentibus.

h. i. k. — h. — k. — k. a. — k veluti. — k. animata quadam corporis. — k. ſed ſeparata pars. — In com. 43. — i. — e. et. — l. m. — l. & vtile eſt &c. — l. quocirca et.

Tertia, et prioris partis quinta. — *Tertia, & Quarta.* — *Sexta, & Septima.*

Partes textus. Partes textus nouem. Prima (a) habet primam concluſionem. Secunda (b) confirmationem illius per quandam expoſitionem. Tertia (c) concluſionem ſecundam. Quarta (d) concluſionem tertiam. Quinta (e f) concluſionem quartam, & probationem ex genere eius, & prioris partis quintæ. Sexta (g) quintam concluſionem. Septima (h i k) duas rationes à genere, & à ſimili tertiæ concluſionis, & poſterioris partis quintæ, quod ad ſeruos attinet. Octaua (l) concluſionem ſextam, & probationes eius à cauſa, & à ſimili. Nona (m) concluſionem ſeptimam, & probationem eius à cauſa.

S C H O L I A.

Collatio locorum. *Quòd igitur quandam rationem habeat hæc controuerſia.* Simile ſuprà in tex: 57. *quòd igitur & qui contraria inquiunt modo quodam dicant rectè.*

Verborum expoſitio. *Sunt, & non ſunt &c.* Vel quia qui ſerui, & qui liberi naturâ ſunt; nondum reipſa, idest nondum actu ſunt ſerui, & liberi. quamobrem modo quodã ſunt, & modo quodam non ſunt id, quod dicuntur. Vel quia non eſt neceſſarium ſeruos, & liberos lege eſſe ſeruos, & liberos naturâ. quocirca non ſunt ſerui, & liberi naturâ, qui ex eo, quòd lex eos fecerit tales, his vocabulis nuncupantur.

& ta-

& tamen ſunt omnino quidam ſerui, & quidam liberi naturâ, hoc eſt vi quadam naturali ad ſeruitutem, & ad dominationem idonei, quibus nomina hæc non attribuimus.

Diuiſio hominum in liberos & ſeruos.

Hi quidem naturâ ſerui, hi autem liberi. Naturâ, & viribus naturalibus homines ſic diſtinguuntur, quòd alij ad ſeruitutem; alij ad libertatem, & dominationem ſunt apti. Eadem diſtinctio apud iuriſconſultos in liberos, & ſeruos factos à lege. qua diſtinctione continetur quem hominum ſtatum appellant. Significat enim ſtatus propriè conditionẽ libertatis, vel ſeruitutis, vt docent D. Thomas in ſecunda 2. q. 183. art. p. & Franciſcus Connanus in ij. cõmentariorum cap. p. Itaque Caius in leg. 3. de ſtatu hominum, & Iuſtinianus in Inſtit. de Iure perſonarum §. p: Summa, inquiunt, diuiſio de iure perſonarum hæc eſt, quòd omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui. Hactenus cum philoſophis iuriſconſulti, conſentiunt; licet loquantur hi de legitimis, illi de naturalibus: Dehinc verò diſcordant & ſibi ipſi, & illis. Sequuntur enim Martianus in leg. 5. & Iuſtinianus in §. fin. iiſdem titulis: In ſeruorum conditione nulla eſt differentia; liberorum autem hominum quidam ingenui ſunt, quidam libertini. Ingenuos ſic definit ibidem Martianus: Ingenuos eſſe, qui ex matre in libertate conſtituta, vel eo tempore, quo concepit, vel eo, quo peperit, nati, nec poſtea ſerui facti ſunt, ſiue ingenui, ſiue libertini ipſa generis fuerit, & patre ſiue ingenuo, ſiue libertino, ſiue etiam ſeruo, vt declarat Iuſtin. in Inſtit. de Ingenuis. Libertini autem ſunt, inquiunt Caius in leg. 6. eod. tt. de Statu hominum, & Iuſtinianus in Inſtit. de libertinis, qui ex iuſta ſeruitute ſunt manumiſsi. Cum hiſduobus generibus liberorum hominum tertium annumerabant antiqui, nempe filios libertinorum; quorum quidem media conditio eſſet inter ingenuos, & libertinos. At hi iure noſtro prorſus ſunt ingenui. de qua re Carolus Sigonius in cap. 6. lib. primi de antiquo iure Romanorum. Libertinorum item, ſeu libertorum (vna enim, & eadem res eſt, quæ ſignificatur diuerſa oppoſitione, & reſpectu; hîc patroni, & manumiſsionis; ibi libertatis, & ingenui) ſtatus olim tripartitus, & tria genera fuerunt, ex Iuſtiniani Inſtit. de libertinis, & Caij cap. p. Inſtitut. Nam vel ciues Romani fiebant ex vetuſtiſsimo iure, qui manumittebantur; vel Latini ex lege Iunia Norbana; vel dedititij ex lege Aelia Sentia. Ciues Romani maiorem, iuſtamque libertatem, id eſt ciuitatem vnà cum libertate conſequebantur; tribus modis manumiſsi, vel cenſu, vel vindicta, vel teſtamento: quos modos ciuiles hac de cauſa, quia ciuitatem tribuerent, & legitimos, quòd legibus inducti ſint, vocat Theophilus. Non tamen hi ciues Romani reliquos ciues ingenuos priuilegiis, honoribuſque æquabant. Dedititiorum, & Latinorum cõmune fuit, vt certa cõditione liberi eſſent, nõ plenè, ac perfectè; quaſi media fortuna, inter ſeruos, liberoſque conſtituti. Siquidem ciuium numero neutri aſcribebantur: teſtamenta condendi; aut capiendi relicta ſibi teſtamento ius non habebant; &, ſeruorum inſtar, domino acquirebãt, non ſibi. Sed dedititiorum peſsima conditio erat. Fiebant enim dedititij ex illis ſeruis, qui ſuppliciis dati, aut publicè cæſi, aut indiciis igne, ferro'ue impreſſi, vnde ſtigmatiarum nomen, ob admiſſa crimina ante manumiſsionem fuerant. quapropter hac perpetua, & ſeruili ignominia notati, nec ciuibus annumerari vnquam poterant, nec ad iuſtam libertatem peruenire. Latini plenam libertatem, & ius ciuitatis ad præſens quidem non habebant, expectabant tamen: &, quum iis deeſſet ſolenne manumiſsionis, quippe quia nec cenſu erant, nec vindicta, nec teſtamento, ſed aliis modis, quos naturales Theophilus appellat, vt per epiſtolam, aut inter amicos, aut menſæ communicatione manumiſsi; multum etiamnum obtinebat dominus in eos iuris, & poteſtatis; quòd hic eorum ſtatus non tam libertatem, quàm ſpem libertatis afferret. Quare non poterant donari aureis annulis, quibus libertini ciues frequentiſsimè donabantur; nec alio quouis modo ingenui fieri: quin prius ad perfectam libertatem perducerentur. His ſimiles libertatis ſpe ſtatuliberi, non libertini amplius, ſed ſerui erant: qui ſcilicet, vt Paulus ait, ſtatutam, & deſtinatam in tempus, vel in conditionem teſtamento domini haberent libertatem. Contrà

De ſecũda diuiſione tradita à iuriſconſultis liberorũ hominum.

Ingenui.

Libertini.

Valla Elegãt. lib. 4. cap. 4.

Filij libertinorum.

Libertinorum genera ex modis libertatis.

Ciues libertini.

Dedititij, & Latini.

Statuliberi ſerui.

Paulus leg. p. de Statuliberis.

orcini

Orcini liberti.

Dubitationes in dictis iuriſconſultorum.

orcini liberti fuerunt, non ſerui: inde dicti, quòd domino iam mortuo, & in orci poteſtate conſtituto, tanquam ab ipſo orco libertatem conſequerentur, & viderentur eſſe quodammodo orci liberti. Sed iam limitibus, conſilioque excedimus noſtro: & hæc copioſè ab aliis explicata ſunt. Itaque ad id, quod incœperamus, reuertimur. Primùm igitur quas formas liberorum hominum antea conſtituerant iuriſconſulti, eaſdem poſtea abrogarunt, [a] ſublatis latinis, & dedititiis. Adhoc, ſi multis in locis multos ipſi modos ſtatuunt legitimæ ſeruitutis, quorum nos quoſdam in com. 58. enumerauimus; quî dicere hîc poſſunt, in ſeruis nullam, in liberis multas cõditionis eſſe differentias? Reſpondent [b] quidam eruditiores, hoc ideo ab iis dici, quoniam ſerui ſeu bello capti, ſeu volentes ſe pro pretio in ſeruitutem dederint, & qui ex vtriſque naſcuntur, æqualiter omnes ſerui ſint, nec vlla ſit inter eos à iure gentium, vel ciuili conſtituta differentia. Itaque vt origine ſua, & inſtitutione differant inter ſe; ſeruiendi conditione, & iure non differre. Liberorum autem magnam eſſe differentiam & originis, & iuris; qua in ingenuos, & libertinos; libertiniques in ciues, latinos, & deditios diſtribuuntur. Concedatur ita eſſe de modis, quos origines, & inſtitutiones variæ faciunt. quid reſpondebunt de ſeruis colonis, eorumque generibus, aſcriptitiis, originariis, inquilinis? Eſtne eadem prorſus conditio, & ius ſeruitutis iſtorum, & aliorum ſeruorum? An, [c] vt quidam contra vigeſimam legem Iuſtiniani. C. de Agricolis, & cenſitis, hos ſeruos in numero liberorum reponent, vel ſimpliciter, vel quia reſpectu aliorum, præterquam domini terræ, liberi cenſeantur ex leg. 2. Arcadij, & Honorij, In quibus cauſis coloni cenſiti. Sed hæc eſt conditio, & ius ſeruitutis differens, non libertas. Quòd ſi demùm in liberis ſunt numerandi; neceſſariò, ex paulo antè propoſita diuiſione [d] Martiani, & Iuſtiniani, aut ingenui erunt, aut libertini. Dicunt [e] alij genus colonorum eſſe medium inter ſeruos, & liberos. Et in eos par ratio infFertur: malè diſtribuiſſe [f] Caium, & Iuſtinianum omnes homines in liberos, & ſeruos. Poſtremò ſi eodẽ modo ſumitur vocabulũ liberi in vtraq; diuiſione, Caij in leg. 3. & Martiani in leg. 5. de Statu hominum; vitioſè, inutiliterque definita eſt libertas in lege inter eas interiecta Florentini: neque enim libertinitas dici poteſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet. Si ſumitur diuerſo modo, ſignificatque in diuiſione priori ingenuos tantùm; imperfecta diuiſio erit, prætermiſſo genere libertinorum. Et omnino, ſiue eodem, ſiue diuerſo ſumatur modo, fateamur oportet, temere congeſtas, confuſaſque à Triboniano leges illas fuiſſe, id eſt pro legibus fruſta Inſtitutionum Caij, Florentini, & Martiani: quandò diſtinctis hominibus in liberos, & ſeruos, definitaque libertate; additur diuiſio liberorum in ingenuos, & libertinos; in quos libertinos libertas illa non cadit.

a. Iuſtin. Inſtit. de Libertinis & C. de Dedititia & de Latina libertate tollẽda.

b. Cõnanus ij. cõmentariorũ cap. 9. n. 3.

c. Accurſi⁹ ff. de ſtatu hominum l. 3. et C. de Agricolis et cenſitis l. 20.

d. Martianus l. 5. de ſtatu hõm. Iuſtin. Inſtit. de iure perſonarum.

e. Cõnanus ij. cõmentariorũ cap. 10. et alij.

f. Cai⁹ de ſtatu hominũ l. 3. Iuſtin. Inſtit. de iure perſonarum.

Quatenus imperiũ vtile ſit domino, et ſeruo, & quid ſpectet vterq. ille in imperando, hic in parendo.

Quorum huic quidem ſeruire conducit &c. Conducunt reuera vtrique, & domino, & ſeruo naturâ, quæ huic ab illo imperantur: quanquam imperat dominus per ſe ad ſuiipſius vtilitatem; ſecundario, & penè ex accidenti ad vtilitatem ſerui; quoniam ſeruo extincto non ſeruaretur dominatio, vt ſcribitur infrà in iij. & vij. libro. Sed & viciſsim paret, facitque ſeruus imperata primò, & per ſe ſuæ propriæ vtilitatis causâ, quam domino obtemperans conſequitur. Itaq; etiam domini vtilitatem, ac ſalutem, ex qua ſua pendet, proximè ſpectat. Natura tamen domini ſalutem ſalute ſerui habet antiquiorem: dirigitque omnino ſeruum in dominum, vt ſuprà fuit declaratum.

Lib. iij. cap. 4. et lib. vij. cap. 13.

Vocabula δίκαιον, καὶ δεῖ.

Et iuſtum eſt, ac decet. Δίκαιον, καὶ δεῖ hic accipio pro eodem: quia quod iuſtum eſt, decet; & quod decet, iuſtum eſt. habet enim vtrunque iſtorum commenſum, & proportionem dignitatis.

Expoſitio Victorij.

Quod autem malè, inutiliter ambobus ſuccedit. Victorius: ſi perperam, inquit, adminiſtraretur dominicum imperium, vt ſi ſeruus tractaretur indulgentius, & quaſi homo liber; obeſſet ambobus: nam & ſeruus corrumperetur, & dominus ex illa indulgentia malum reportaret. Fallitur Victorius: nec cum antecedentibus, nec cum ſequentibus nec cum ipſa re hæc, quæ ait, conueniunt. quæ autem ſit vera ſententia huius loci, iam diximus.

Quæſt. quædã de morib. ſeruorũ, et modis viuendi cũ illis.

Quocirca & vtile eſt quoddam, & amicitia &c. Hæc tollunt magna ex parte quæſtiones de odio, & beneuolentia; de fide, & perfidia ſeruorum in dominos; ac tandem de nequitia eorum, & probitate: vnde alij comiter, & clementer; alij acerbè, & crudeliter; alij apertè, alij malitioſè cum ſeruis viuendum putant. Quas quidem quæſtiones perdifficiles eſſe ait Plato in vi. de Legibus: & quas ſecundum eum tractarunt Xenophon in Oeconomico, Athenæus in vi. Cœnarum, Macrobius in primo Saturnalium cap. 10. Cœlius Rhodiginus in lib. xxv. cap. 21. & alij multi. Huius maximæ varietatis morum, ingeniorumque, & facinorum tam bonorum, quàm malorum, quæ in ſeruis conſpicitur, quorum multa exempla inuenies apud citatos auctores; originem primam tribuit hîc Philoſophus naturæ, & violentiæ. Plato, qui de ſeruis legitimis loquebatur, in vi. de legibus tribuit eandem educationi, & conſuetudini. Quanquam etiam in naturalibus coniungenda ſunt cum naturali inclinatione vius, & exercitatio. Sed hæc diſquiſitio ad œconomicen magis pertinet.

Athenæus cap. 7. lib. vij.

Cõciliatio huius loci cũ loco viij ad Nicom. de amicitia, & amore inter dominũ, & ſeruum.

Et amicitia ſeruo, & domino inter ſe. Scribitur contrarium in viii. ad Nicomachum: Domino erga ſeruum nullam eſſe amicitiam, nullum ius. Tollit autem repugnantiam id, quod ibi additur: Nihil habere inter ſe commune dominum, & ſeruum, quâ ſeruus, ac dominus ſunt; proptereaquòd ille huius ſit res, & inſtrumentum quoddam animatum: itaque nec amicitiam, nec ius vllum eſſe inter eos poſſe, quâ ſunt eiuſmodi: oportere enim eſſe aliquid commune inter illos, inter quos ius, & amicitia intercedat: at quâ iidem ſunt homines; legis, pactioniſque fieri participes: ergo &, qua homines, etiam amicitiæ, iuriſque aliquid habere. Sic igitur intelligendum eſt quod hîc dicitur à Philoſopho: eſſe amicitiam inter dominum ac ſeruum: quâ ſcilicet homines ſunt, non quà dominus, & ſeruus. Quanquam enim ſeruus naturâ non ſolùm eſt ſeruus, ſed eſt ſimpliciter homo, ac res domini, ideſt quanquam in dominum dirigitur veluti in perfectionem ſuam: tamen conſyderari etiam per ſe poteſt vt homo, & vt inclinatur naturaliter in dominum, diligitque eum ex tali inclinatione, ex qua deinde vocatur ſeruus: quemadmodum materia, quæ eſt in compoſito, conſyderatur etiã per ſe, & vt formam expetit, incumbitque in eam; licet ſimpliciter ſit materia, & res compoſiti, ac formæ compoſiti. Vel in viii. ad Nicomachum ſermo erat de amicitia, quæ verè, proprieque dicitur, & de ſeruo in vniuerſum, non de naturali duntaxat ſeruo: hîc loquitur Philoſophus propriè de ſeruis, ac dominis naturâ; & de amicitia fusè ſumpta, ideſt de beneuolentia, & amore. quapropter addit nomen *quoddam*, quod rem certam ſignificat, *eſt amicitia, & vtile quoddam*. Amare autem ſe, ac ſibi benevelle inuicem dominum, & ſeruum, qui ſunt eiuſmodi naturâ, non ſolùm quatenus homines ſunt, ſed etiam quatenus ſunt eiuſmodi ob commoda, & bona, quæ vtrique ab altero exiſtunt; perſpicuum eſt ex iis, quæ ſuprà ſunt poſita, & in explanatione annotata. At ſi miſerrima eſt conditio ſeruitutis, qua nihil peius oderunt homines, nihil deteſtabilius, aut magis execrandum putant; & merito quidem, quandò ex hominibus penè belluas facit; quî poterunt dati ſeu à natura, ſeu à fortuna in ſeruitutem amare dominos ſuos; quos ſtatim, ac ſuſtuleris, deſinunt ipſi eſſe ſerui, & ab ea miſeria liberantur? Imò verò quo miſerior, ideſt quo infirmior, ac imperfectior eſt ſtatus ſeruitus naturalis; eo magis, qui in hoc ſtatu eſt à natura collocatus, hominem eum amabit, à quo imbecillitatis ſuæ ſubſidia, & perfectionem quandam ipſe nanciſcitur: qui ſi non eſſet, aut alius eiuſdem modi, non poſſet ipſe diu viuere ex textu 6. & 42. & 43. & aliis locis; tantum abeſt, vt illius morte ſoluendus eſſet miſeria, melioremque in conditionem transferendus. Solent autem vel ipſæ belluæ amare eos, qui ipſis benefaciunt. Ita amor eſt, & amicitia inter dominum, & ſeruum natura. Inter eos autem, quos tales non natura, ſed fortuna, & vis, & lex faciunt, contrariis de cauſis eſt odium, & inimicitia, vt dicit Philoſophus: niſi morum probitas, & conſuetudo aliquando præponderent. Hinc natum prouerbium, Quot ſerui, tot hoſtes. hinc bella ſeruilia, quorum Plato, Athenæus, Plutarchus, multi alij mentionem

In viij ad Nicom. cap. ii.

Odiũ et inimicitia inter dominos & ſeruos ex lege.

Plato in vi. de legibus. Athenæus in loco ſæpe citato, Plutar. in Craſſo.

tionem fecerunt, & de quibus commentarium conſcripſerat Cœlius Rhetor, vt narrat idem Athenæus. hinc ſæuæ animaduerſiones, ſæuæ ſine peccatis pœnæ, & mores alicubi crudeles, atque immanes dominorum in ſeruos ſuos: quales mores multi apud Spartiatas, apud quos ſeruus prouerbio verè dicebatur ſeruus, & omnium maximè inhumana illa cryptia, quæ nec ſine horrore legi poteſt, deſcripta à Plutarcho in vita Lycurgi.

Lege, & coacti. Hæc duo vel ſumenda ſunt ἐκ παραλλήλου: plerunque enim in legitimis ſeruitutibus violentia adhibetur: vel ſignificant duplex ſeruitutis genus, quod iure fit, & quod iniuria. De quibus diximus ſuprà. *Verborum ex-poſitio.*

(***)

Textus xxxiiii.

*

Primæ ſententiæ confutatio.

CAPVT XIII.

Dominationem, & ciuilem rationem, & alia imperia non eſſe idem: Nec dominum, liberum, & ſeruum dici ex ſcientia, ſed ex poteſtate naturali: eſſe tamen ſcientiam tum dominicam, tum ſeruilem: & quæ, ac qualis ſit vtraque earum. Quibus tollitur prima ſententia.

φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐ ταυτόν ἐστι δεσποτεία &c. tex: LXVI. ad LXXIII.

SCHOLIVM.

Spectatiua, actualis, & effectricis rationis inter ſe diſtinctio.

Quære ſuprà, ſcholium tex: 40. & 41.

DECLARAVIMVS aliàs ſpectatiuam, actualem, & effectricem ſeu rationem, ſeu facultatem diſtingui primùm, quòd harum initia ſint intus in agente, efficienteque; illius extrà in rebus, quas contemplamur. Atque ſpectatiuam rationem hac de cauſa, quia initium eius ſit in re exteriori, diuidi in multas ſcientias per genera rerum ſubiectarum, diſtincta non quouis modo, ſed illis duntaxat, quibus mentem noſtram ipſa mouere, & ab ea percipi poſſunt. Earum autem ſcientiarum, in quas diuiditur, omnium per ſe vnum eſſe finem, ipſam veritatem; vnumque opus contemplandi. quod opus & qui finis alijs porrho differẽtijs, quàm generum ſubiectorum,

Spectatiuæ rationis in ſcientias diuiſio quibus modis, & rebus.

rum, nequeant multiplicari: vnde contemplationes,& veritates diuerſæ exiſtant, dicanturque ſolùm ob res diuerſas, quibus accõmodantur. Hinc tres eſſe formas ſcientiarum, ſeu ſpectatiuarum rationum, propterea quòd tria ſint genera rerum varijs modis mentem noſtram afficientium, & excitantium ad contemplandum: vnum prorſus ſeparatum, & materiæ expers, quod mentis apice attingimus: alterum materiale, & inſeparabile omnino, quod comprehenditur ſenſu,& mente: tertium medium, ideſt materiale per ſe, ſed quod cogitatione poſsit ſeparari, quod cogitabile ob id appellatur, eſtque proprium ipſius cogitationis. At duas reliquas rationes, actualem, effectricemque diſcretas inter ſe cùm viribus animę, à quibus pendent, tum finibus, ad quos ſpectant; diuidi rurſus, hanc in artes, illam in prudentias, virtutesq; varias: quarum vtrarunque aliæ rebus ſubiectis, & quaſi materijs diſtent, vt medicina, & veterinaria; aliæ finibus, vt gladiatoria, & bellica; aliæ operationibus, inſtrumentisque, ac modis operationum, vt pictura, & ſculptura; aliæ tandem viribus inſitis, ac naturalibus, vt nunc diceba- mus ſummas formas ipſarum, effectricem, actualemque diſtare, & ſignificabat Plato in iij. de Republica auri, argenti, æris, ferrique nominibus, quorum aliud alij homini eſſet ingeneratum ad aliud, & ad aliud opus tam actionis, quàm effectionis. Sed & Democritus excludit ſanos Helicone Poetas. Et ſunt planè virtutes diuerſæ virorum, mulierum, ſeruorum ob diuerſas poteſtates naturales animorum, & corporum. Diſtingui verò quaſdam iſtarum artium, virtutumque vna tantum; quaſdam quibuſdam; quaſdam omnibus his differentijs. Ex his igitur, quæ fuſius alibi ſunt explicata, liquere arbitror, ſi prior pars illius primæ ſententiæ, de qua dictum eſt in text: 34. ſit vera, reponaturque in ſcientiæ genere ipſa dominatio, veram quoque eſſe poſteriorem, vt ſint eadem ſcientia hæc, & domeſtica, & ciuilis, & regia ratio: propterea quòd vnum ſit ſubiectum genus, & materia, in qua cunctæ verſentur, homines ſcilicet quatenus regi, imperarique ab alijs poſſunt; atque in hoc genere

Spectatiua ratio cur in tres primas partes diſtribuatur.

Actualis, & effectricis rationis tum à ſe inuicem, tũ in ſuas vtriuſq; partes diuiſio, & diſtinctio quibus modis, et rebus.

Pars prior, & pars poſterior primæ illius ſententiæ, de qua in tex: 34. quomodo ſe inuicè ſequãt in veritate, & falſitate.

reſpectu τοῦ θεωρητικοῦ vnus finis, vnaq; operatio cunctarum, nempe contemplatio, & cognitio imperandi, ac vtendi illis hominibus, ſicut dicebamus in tex: 2. & 34. Contrà etiam ſi falſa ſit pars poſterior, nec ſint idem dominatio, & alia imperia, ſed differant finibus, operationibus, modis, inſtrumentis, viribus inſitis, vt reuera differunt, quanquam ſubiectum idem eſſet, falſam eſſe priorem ſimul: ideſt dominationem non eſſe ſcientiam. Differt autem ab alijs imperijs dominatio (nam de aliorum inter ſe differentijs alio loco dicemus) primùm fine: quia dominationis finis eſt ſalus, & commoda priuatę vitę: reliqua imperia aut publicam, non priuatam vitam ſibi proponunt, vt ciuile, & regium; aut ſi priuatam, vt coniugale, & paternum, magis procreationem, inſtitutionemq; liberorũ, quos ſimiles ſibi relinquãt, quærũt, quam ſalutem, & commoda vitæ propriæ. Deinde operatione differt. Opus nanque, & officium dominorum eſt vti hominibus tanquam inſtrumentis quibuſdam animatis, imperando ea, quæ vtrisque conducant: reliqui autem imperantes non ſic vtuntur hominibus vt inſtrumentis, & partibus, & rebus omnino ſuis. Et modos, inſtrumentaque etiam ſibi propria adhibent domini in huiuſmodi imperio, dum vtuntur ſeruis tanquam inſtrumentis. Adhæc habẽt domini, qui verè, ideſt naturà ſunt tales, vim quandam peculiarem, qua apti naſcuntur ad dominandum, vt ſuprà fuit declaratum. Et hæc vis, quanquam eiuſdem eſt generis, cuius ſunt aliæ, quibus ad alia imperia apti naſcimur; non tamen eſt formæ eiuſdem omnino. Proinde ab hac domini naturà, ab alijs naturà reges, aut naturà ciuiles, aut alio genere imperij imperantes naturà appellantur. Diſcernitur tandem dominatio ab alijs imperijs materia, & genere ſubiecto: quoniam in homines naturà ſeruos eſt dominatio; in homines liberos naturà ſunt alia imperia. Non ſunt hæc genera hominũ liberorum, & ſeruorũ naturà, eius modi, cuius eſſe illa oportere diximus, quibus ſciẽtię diſtinguerẽtur: neque .n. diuerſa eſt ratio intelligẽdi hos, & illos, quaſi vni magis, alteri minus ſint cum motu, & materia con-

Dominationis ab alÿs imperÿs differẽtię.

iunctu:

iuncti: attamen ſunt talia, vt artes, & virtutes reſpectu non cognitionis, ſed actionis poſſint variare. quamobrem, quum in eodem genere hęc omnia imperia vertantur, quod ad theorian attinet: non vertuntur in eodem, ſed in diuer-

tex: 66. ſis, quod attinet ad praxin. Primùm igitur refellit Philoſophus ſecundam illius ſententiæ partem, probans non eſſe idem dominationem, & alia imperia hoc præcipuè argumento, quòd ſubiecta genera, in quibus vertuntur, ſint diuerſa; non ea tamen diuerſitate, quæ ſcientias facere diuerſas ex diuerſa intelligendi ratione queat; ſed ea, quę ſatis ſit ad diſtinguendas artes, & virtutes reſpectu actionis; ideſt ſint diuerſa genera, conſtituta, & diuerſa viribus inſitis, quę in certos fines, & per certas operationes neceſſariò diriguntur. quapropter in ijs generibus vnà cum inſitis viribus notantur & operationes, modíque, ac inſtrumenta operationum, & fines: & dum Philoſophus oſtendit differre illis dominationem, & alia imperia, etiam his omnibus eadem *Series textuũ huius capitis.* *Dominationẽ & alia imperia idem non eſſe.*

tex: 67. differre oſtendit conſecutione neceſſaria. Refutat deinde Philoſophus hoc principio, & theoremate, quod ex hoc principio conficiebatur, priorem partem illius ſententiæ. Nam, vt dicebamus, ſi differunt dominatio, & alia imperia non ſolùm ſubiectis generibus, ſed præterea operationibus, finibus, ac reliquis, quæ quidem operationes, fines, ac reliqua ſuis proprijs differentijs diuerſa ſint, non differẽtijs generum ſubiectorum; planè ſequitur dominationem, & alia imperia in ſcientijs non numerari. Fines .n. & operationes diuerſarum ſcientiarum nullis alijs differẽtijs inter ſe diſtabant, niſi ijs, quæ à ſubiectis generibus acciperentur, ideſt niſi quia operationes eſſent, & fines diuerſorum generum ſubiectorum. Tum ſi termini dominationis, qui ſunt domini, & ſerui, ſunt tales natura; non eſt dominatio ſcientia. quippe ſcientia habitus aduentitius eſt, non vis innata. Eſt *Dominationẽ non eſſe ſcientiam, ſed virtutẽ, & rationẽ actualem.*

tex: 68. igitur dominatio virtus, & ratio actualis. Sed quoniam actio, quæ verè, proprieque dicitur, ſine cognitione non exiſtit, neceſſe eſt nanque, vt quę ſic agimus, ea antè cognoſcamus & qualia ſint, & quibus modis agi, aut non agi debeant, *Eſſe ſcientiam quandã dominicã, & quandã ſeruilem.*

beant, quemadmodum in iij. de Anima eſt declaratum; docet Philoſophus vltimo loco, eſſe etiam ſcientiam quandam dominicam, & quãdam ſeruilem, [*] ac quæ, & qualis ſit vtraque earum: ideſt docet in perfecto domino & ſeruo ad vires inſitas, ex quibus nominantur, adiungi oportere habitus quoſdam ſcientiæ, vel potius prudentiæ, & omnnio cognitionis, continentes præcepta, quibus vterque munerum ſuorum functiones dirigat, hic faciendo, ille iubendo quæ neceſſaria, & opportuna ſunt vitę noſtræ. Inſinuat deinde ſe in ſubſequentem diſputationem de pecuniaria, diſtincta ſcientia eius à ſcientia dominica, & ſeruili. tex: 71.

[*] tex: 69. 70. 71.

ARGVMENTVM. TEXT: LXVI.

Differre eſſentiâ, non accidentibus tantùm multitudinis, & paucitatis, quæ erat poſterior pars ſententiæ propoſitæ in tex: 34, dominationem à ratione ciuili, cæteriſque imperijs. Locus à ſubiectis generibus, quæ inſitis poteſtatibus diſtinguuntur, ſubindicantque hac de cauſa unà cum illis etiam fines, & operationes eſſentiâ diuerſas. Huic loco alter adiungitur, ex proprietatibus præſtantiorum terminorum, oſtendens differre à ciuili nominatim dominationem, totamque rationem domeſticam. Et ex his theorematibus infertur directè contra auctores illius ſententiæ, de qua re etiam in tex: 2. non eſſe idem omnia imperia inter ſe.

Text: lxvj. [a] φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐ ταυτόν ἐστι δεσποτεία, καὶ πολιτική, [b] οὐδὲ πᾶσαι ἀλλήλαις αἱ ἀρχαί, [c] ὥσπερ τινές φασιν. [d] ἡ μὲν γὰρ ἐλευθέρων φύσει: [e] ἡ δὲ δούλων ἐστί. [f] καὶ ἡ μὲν οἰκονομική, μοναρχία· [g] μοναρχεῖται γὰρ πᾶς οἶκος: [h] ἡ δὲ πολιτική, ἐλευθέρων, καὶ ἴσων ἀρχή.

[a] Manifeſtum autem & ex his eſt, non eſſe idem dominationem, & rationē ciuilem; [b] neque omnia inter ſe imperia; [c] quemadmodum quidam aiunt. [d] hoc enim liberorum quidem naturâ; [e] hoc autem ſeruorum eſt imperium. [f] & ratio quidem domeſtica eſt imperium vnius; [g] regitur enim ab vno omnis domus: [h] ciuilis autem liberorum, & æqualium imperium eſt.

g. idem ſuprà in tex: 13.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Dominationẽ à rationẽ ciuili & a quouis alio imperio diuerſam eſſe, et quibus modis, rebúsq; ſit diuerſa.

Nõ eſſe idem oĩa imperia.

Dominationis, & cuiuſuis alius imperij differentia ex ſubiectis generibus, & alijs, quæ hæc comitantur.

DECLARATVM eſt multis argumentis eſſe naturâ quoſdam homines ſeruos, & quoſdam dominos, ac liberos. [a] Cùm hoc autem vnà intelligitur dominationem à ratione ciuili, & à quouis aliorum imperiorum diuerſam eſſe. [b] Quòd ſi duo ſaltem iſtorum ſunt diuerſa, & non idem: clarè ſequitur non eſſe idem inter ſe omnia imperia, [c] vt in textu 2. & 34. quidam aſſerebant. [d] Probatur primum connexum. [e] Nam ſubiectum, ſeu materia veræ, & iuſtæ, & perfectæ dominationis, de qua in præſentia loquimur, ſunt homines naturâ ſerui: [d] ſubiectum, ſeu materia cuiuſuis aliorum imperiorum, quod inductione oſtendi poteſt, ſunt homines liberi naturâ. hæc autem duo ſubiecta, homines ſerui, & homines liberi naturâ, ſunt in philoſophia actuali duo genera hominum diſtincta inter ſe, & conſtituta viribus quibuſdam naturalibus, illud exequendi, & parendi, hoc prouidendi, & imperandi, vt ſuprà expoſitum fuit. Et vis naturalis vnaquæque in certum finem, per certam operationem, certis modis, inſtrumentiſque neceſſariò dirigitur. Itaque & ſubiecta, & vires ea conſtituentes, & fines, & operationes, & modi, inſtrumentaque operationum propria dominationis, ac propria cuiuſuis alíus imperij inter ſe differunt. Quæcunque verò differunt his rebus, non differunt accidentibus tantùm, ſed neceſſe eſt differre eſſentia ab his rebus pendente. Hæc igitur argumentatio, ducta à ſubiectis generibus, differre ab omnibus alijs imperijs communiter ipſam dominationem oſtendit. [f] Altera comparat propriè cum ciuili rationem domeſticam, cuius pars eſt dominatio: ducitúrq; à proprietatibus præſtantiorum terminorum in hunc modum. Sunt cuiuſuis imperij duo termini; vnus nobilior, imperans; alter ignobilior, parens. [f] proprium termini nobilioris in domeſtico imperio eſt, vt vnus tantùm homo, idemque omni tempore, quoad vixerit, imperium habeat: [g] nam ab vno, qui ſit maximè ſenex, vt dicebatur in textu 13. regitur omnis domus. [h] proprium termini nobilioris in ciuili eſt, vt multi ſimul, neque ijdem ſemper imperent, ſed viciſſim alij & alij: ſiquidem ciuile imperium in liberis, paribuſque exiſtit hominibus, qui, vt ſunt eiuſmodi, imperare, & parêre viciſſim debent. Ergo non eſt idem imperium domeſticum, & ciuile. Cæterùm cur hac ſecunda ratione ſeparare nominatim ciuile imperium à dominatione, domeſticaq; facultate, cuius pars eſt dominatio, Philoſophus nunc voluerit; conſyderandum eſt. neque enim probare Victorij reſponſionem poſſum, hoc ideo fieri dicentis, vt alia imperia diſtinguantur.

Domeſtica, et ciuilis rationis differentia ex proprietate quadã imperij in vtraq; earum.

Dubitatio de 2. argumentatione Philoſophi.

Textus habet quatuor partes. Prima (a) proponit connexum, ſeu theorema primum de differentia dominationis, & ciuilis, ac in ciuili cuiuſuis alíus imperij. Secunda (b c) infert ex hoc alterum theorema directè contra auctores ſententiæ expoſitæ in tex: 2. & 34. Tertia (d e) inducit primum argumentum. Quarta (f g h) ſecundum.

Partes textus.

ARGVMENTVM. TEXT. LXVII.

Dominum, liberum, & ſeruū non ex ſcientia, ſed ex poteſtatibus naturalibus nominari. Quod bifariam conficitur ex textu antecedenti; ideſt tum ex priori principio ſuprà conſtituto, quòd ſint domini, & liberi, ac ſerui naturâ, per locum à repugnantibus; tum ex altero principio, ac penè theoremate antecedentis textus de differentia dominici imperij, & aliorum, per locum à proprietate ſcientiæ. Et ex quo conficitur, per locum à coniugatis, non eſſe dominationem ſcientiam, contra priorem partem ſententiæ propoſitæ in textu 34.

Text: lxvij: Ὁ μὲν οὖν δεσπότης οὐ λέγεται κατ' ἐπιστήμην, ἀλλὰ τῷ τοῖος δ' εἶναι: ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δοῦλος ϗ ὁ ἐλεύθερος.

Dominus ergo non dicitur ex ſcientia, ſed quia eſt talis: ſimiliter autem & ſeruus, & liber.

EXPLANATIO.

Prima ratio à repugnātibus oſtendēs dominum, liberū, et ſeruū non eſſe diciúe ex ſciētia, quia ſint, ac dicātur ex poteſtatib. naturalibus.

In Scholio argumenti capitis. — ** ergo.* — ** quia eſt talis.* — ** dicitur.* — ** non dicitur ex ſcientia.*

DIXI ſuprà, duobus modis * inferri ex antecedēti textu hoc theorema. Vno modo ex principio ante conſtituto, quòd ſint domini, liberi, & ſerui naturâ. * Hoc nanque ſignificat eſſe eos tales, ideſt eſſe qualitatibus, ac tandem viribus naturalibus quibuſdam præditos, ex quibus verè nominentur. * quippe vnde nominatur vnunquodque, quod eſt, appellatione non grammatica, ſed philoſophica, id eſt eſſentia illius: * ſi autem ſunt, ac nominantur ex viribus naturalibus domini, liberi & ſerui; non poſſunt eſſe nominari'ue ex ſcientia: repugnat enim eſſe aliquid ſimul vim naturalem, quæ eſt ratio inſita, & ſcientiam, quæ eſt habitus comparatus.

Secunda ratio idem oſtendēs ex proprietate ſciētię, quę eſt, differre ſcientias inter ſe ſubiectis generibus tantùm, non finibus, & operationibus, niſi quodam modo.

Altero modo infertur ex altero principio, ac penè theoremate textus ſuperioris. Nam ſi habet dominus non ſolùm genus ſubiectum ſibi proprium, ſed etiam propriam operationem, & proprium finem, diſtincta ab ijs, quæ ſunt propria aliorum imperiorum, ſuis quibuſdam differentijs, quæ à ſubiectis generibus non accipiantur; fieri non poteſt, vt ex ſcientia dicatur dominus. ſcientiarum enim illa propria erat conditio: differre inter ſe ſolùm ſubiectis generibus, non finibus, & operationibus, niſi quà his ſubiecta genera aliquam tribuerent diuerſitatem.

Ratio à cōiugatis, probans primū propoſitū, ideſt dominationē nō eſſe ſcientiam, ſed virtutē, et rationē actualem.

At ſi dominus, liber, & ſeruus non ſunt, nec dicuntur dominus, liber, & ſeruus ex ſcientia, ſed ex quibuſdam viribus naturalibus: planè ſequitur, per locum à coniugatis, nec dominationem eſſe ſcientiam, ſed virtutem, & rationem actualem. idemq; etiam affirmandum eſt de ſeruitute.

SCHOLIA.

Nomen, tale.

Quia eſt talis. Significatur hoc nomine in vniuerſum qualitas quædam: quę vel innata eſſe poteſt, vel aduentitia. Hîc, quum ſcientiæ opponatur, quæ eſt de genere aduentitiarum, innatam eſſe intelligimus. D. Thomas, eſt, inquit, talis, ideſt naturâ, vel lege ſic diſpoſitus, vt dominetur. Melius reliqui: eſt talis naturâ.

Et li-

Et liber. Additur liber, ne quidquam prætermiſſum videatur: & vt magis apparcat, dominationem, & ſeruitutem non eſſe in ſcientiarum genere reponendas. Cæterùm nō diſtinguuntur hîc reuera dominus, & liber: quæ autē ſit omnino eorum inter ſe differentia; & quo vterque modo ſeruo opponatur; diximus ſuprà. *Cur domino additus liber.*

In Scholijs tex: 35.

ARGVMENTVM. TEXT: LXVIII.

Eſſe ſcientiam quandam dominicam, & quandam ſeruilem conceditur: licet in eiuſmodi ſcientijs, neque dominationis, neque ſeruitutis ratio perfecta conſiſtat.

Textu lxviij. Ἐπιστήμη δ' ἂν εἴη ϗ δεσποτικὴ, ϗ δουλικὴ.

Scientia autem eſſet & dominica, & ſeruilis.

EXPLANATIO.

Actio omnis, quæ verè, propriéque dicitur, indiget cognitione, eam certis modis, & in certos fines dirigente. Proinde dominatio, & ſeruitus, quum ad actionem pertineant; ſintque omnino ſeruitus, & dominatio reſpectu actionis, quò omnis poteſtas refertur; deſyderant cognitiones, & præcepta quædam agendi: quorū collectionem ſiue ſcientiam, ſiue artem, ſiue prudentiam appelles, in præſentia parum intereſt. His cognitionibus, quæ partes ſunt, vel potius adiumenta dominationis, & ſeruitutis, contineri eas perfectè quidam arbitrabantur ita, vt, qui imbueretur ſeruili ſcientia, ſeruus; qui dominica, dominus veriſſimè euaderet. Quod tamen falſum eſſe & rationes ſuprà allatæ oſtenderunt, & res ipſa planum facit. Verè enim domini, ac ſerui ſunt, aptique illi ad imperandum, hi ad parendum, qui huiuſmodi, aut eiuſmodi vires à natura obtinuerunt: ſecundo loco qui lege tantùm, ac violentia ſunt tales. Solis autem præceptis inſtructi ſiue ſeruilibus, ſiue dominicis; ijs ipſis, quom maximè agere volunt, deſtituuntur, niſi vel lex, vel natura opem ferat.

Scientiā, vel artē, vel prudētiam quandā, eſſe collectionē certorū preceptorū requiri ad perfectā rationē dominationis, & ſeruitutis. Collectionem eiuſmodi preceptorū tenere tertias partes in perfecta ratione dominationis, & ſeruitutis.

ARGVMENTVM. TEXT. LXIX.

Quæ, & qualis ſit ſeruilis ſcientia, declaratur; diuiſa ea in quatuor præcipuos modos: nam aut communia, obuiaque ſunt miniſteria, plus crebritatis habentia, minus artis; aut quæ plus artis, minus crebritatis obtineant: & rurſus vel honoratiora, vel magis neceſſaria. Prior diuiſio confirmatur exemplis, & teſtimonio vrbis Syracuſarum: Poſterior expoſitione, & auctoritate cuiuſdam prouerbij. Cuiuſque autem horum quatuor modorum partes minutiores nimis multæ, & inter ſe implicitæ.

Text: lxix. [a] Δουλικὴ μὲν, οἵαν περ ὁ ἐν συρακούσαις ἐπαίδευεν. [b] ἐκεῖ γὰρ λαμβάνων τὶς μισθὸν, ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας. [c] εἴη δ' ἂν καὶ ἐπὶ πλεῖον τῶν τοιούτων μάθησις: [d] οἷον ὀψοποιϊκὴ, [e] καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα γένη τῆς διακονίας. [f] ἔστι γὰρ ἕτερα ἑτέρων, τὰ μὲν ἐντιμότερα ἔργα, τὰ δ' ἀναγκαιότερα. [g] καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν, δοῦλος πρὸ δούλου, δεσπότης πρὸ δεσπότου. [h] αἱ μὲν οὖν τοιαῦται πᾶσαι δουλικαὶ ἐπιστῆμαί εἰσι.

[a] Seruilis quidem, qualem Syracuſis ille inſtituebat. [b] ibi enim quidam accepta mercede docebat pueros circularia, *ideſt communia, & obuia* miniſteria. [c] pateret autem etiam latiùs harum rerum diſciplina: [d] vt opſoniorum conficiendorum, [e] & alia huiuſmodi genera miniſtrationis. [f] ſunt enim alia alijs, hæc quidem honoratiora opera, hæc autem magis neceſſaria: [g] &, vt eſt in prouerbio, ſeruus ſeruo præſtat, dominus domino. [h] huiuſmodi igitur omnes ſeruiles ſcientiæ ſunt.

EXPLANATIO.

Ludus ſeruilis ſcientiæ olim Syracuſis. Prior diuiſio ſeruiliū miniſteriorū ex maiori minoriq; frequentia & artificio. Circularia ſeruorū miniſteria, ideſt obuia et frequētiora ſed minus artificioſa.

[b] Aperuit olim [b] quidam, cuius nomen ignoramus, Syracuſis ludum ſeruilis ſcientiæ: docens mercede [b] pueros, ideſt ſeruos, iuniores tamen, & rudes, vel verè pueros, quicunque aut egeſtate, aut curioſitate id perdiſcere auerent, [b] miniſteria illa ſeruilia, quæ à Græcis ἐγκύκλια nominantur, hoc eſt circularia, quaſi recurrentia dixeris, & in orbem crebrò redeuntia, vel potius obuia, & communia, & vulgaria, quæ nemo neſcire videatur, docente propemodum natura, & publico, ac iugi vſu; in quibus tanto minus eſt artis, quanto plus frequentiæ, & aſſiduitatis: qualia ſunt induere, & exuere dominum, tergere veſtem, & calceos, menſam apponere, pocula miniſtrare, lectos ſternere, cubilia inſtruere, & huiuſmodi alia ſexcenta. [a] Eſt ſanè hæc quædam ſcientia, & diſciplina ſeruilis, quam docere iſte voluit: nec docere eam ipſe potuiſſet, nec pueri diſcere, nec Syracuſij ludum eius aperiri permiſiſſent, niſi ad ſcientiam, & diſciplinam quodammodo pertineret. [c] Cæterùm eſt quædam tantùm hæc ſcientia & diſciplina ſeruilis vel pars, ac pars quidem promptior & peruulgatior diſciplinæ ſeruilis: ipſa ſeruilis diſciplina vniuerſa laxiorem ambitum habet. Continet nanque tota diſciplina ſeruilis præter ea, quæ dicta

Miniſteria ſeruilia quę artificioſiora ſunt et minus communia, ac frequentia.

b. b. quidam. b. pueros. b. circularia miniſteria. a. c.

d. e. dicta ſunt, alia miniſteria magis artificioſa, & minus communia; [d] vt coquendi, condiendiq; obſonia; lanas, paneſque faciendi, texendi, & reliqua eiuſdem generis: quæ quidem aliqui artium nomine appellant, coquinariam, piſtoriam, lanificium, textrinam, ac cætera eodem modo; & de ijs, tanquam de artibus, ſcribũtur, traduntur q; paſſim libri & præcepta: non ſunt tamen ipſa per ſe artes, nec vnquam fuerunt, ſed officia ſeruorum, ſimilia artibus, & quiddam artis retinentia, nempe modum efficiendi cum vera ratione. Quæ ſint autem diſcrimina inter artes, & ſeruilia officia; inter artifices & ſeruos; alio loco dicendum magis idoneo. Illa certè ſunt potiſſima, quòd ſeruus eſt talis naturâ; eſt ſimpliciter homo alius; eſt communione vitæ nobis cõiunctior; & eius miniſterium quotidianum eſt, ac maximè neceſſarium.

Serui & artifices: ſeruilia opera & artificia quid differant.

Complectitur porrho vtrunque iſtorum duorum generum, in quæ opera ſeruilia ex maiori minoriq; tum communitate, tum artificio diſtribuuntur, & vtraque pars ſcientiæ ſeruilis, ijſdem generibus diſtinctæ, partes minutiores; quemadmodum ex proximè allatis exemplis liquet.

Partes duorũ ſuperiorũ generum ſeruilis miniſterij.

Verùm tam multæ ſunt illæ partes, tamque implicitæ, & connexæ inter ſe, vt varias ſpecies, formas'ue ſeruorum conſtituere haud poſſint. quippe qui ex illis partibus nec actiones ſatis certas, nec ſatis certa ſubiecta, quibus eos ſeparares, habituri eſſent. In paruis domibus vni ſeruo complura officia, compluresq; res committuntur: idem verrit, idẽ ſpargit, idem opſonatur, idem coquus eſt, idem menſæ ſtructor, idem agaſo. In magnis vnum, atque idem opus plerique vrgent, alij alijs ſuperiores: ſunt cubiculariorum gradus multi: ſunt archimagîri, coqui, & vicarij, mediaſtiniq; coquorum: ſunt architriclini, ſtructores, dapiferi, pocillatores: ſunt equarij, equiſones, muliones, ſtabulorum præfecti: &
f. in cæteris eodem modo. [f] Itaque ad ſuperiorem diuiſionem alteram duntaxat adiungemus à neceſſitate, honorificentiaq; ductam: quandò reuera omnium omnino ſeruorum, operumq; ſeruilium, & tam in vterque genere ſuperiori, quàm in vnaquaque vtriuſque generis parte quomodocunque per actiones, vel per materias diſtributa, alia honoratiora ſunt, alia magis neceſſaria: & quæ magis neceſſaria, vt panem faciẽdi, & aquam, lignaq; ferendi, minus honorifica; quæ magis honorifica, vt obſonari, &
g. menſam ſtruere, minus neceſſaria videri ſolent. [g] Cui diuiſioni conſentit quoque vetus illud adagium: ſicut dominus domino præſtat, ſic ſeruus
h. ſeruo. [h] Ex his igitur diuiſionibus, & partibus ſcientiæ, operumque ſeruilium cùm expoſitis, tum indicatis ſatis intelligi arbitror quæ, & qualis ſcientia iſta ſit, eiuſq; penè imaginem conſpici.

Poſterior diuiſio ex maiori, minoriq; neceſſitate, & honorificentia.

Miniſteria ſeruilia magis neceſſaria, et minꝰ honorifica.

Miniſteria ſeruilia magis honorifica, et minus neceſſaria.

Prouerbium.

Quæ, et qualis ſit ſeruilis ſcientia.

Textus habet quinque partes. Prima (a b) primum membrum prioris diuiſionis exponit, cõfirmatq; Syracuſanorum teſtimonio. Secunda (c d e) exponit, & confirmat exemplis ſecundum membrum eiuſdem diuiſionis. Tertia (f) exponit diuiſionem poſteriorem. Quarta (g) cõfirmat eam prouerbio. Quinta (h) concludit.

Partes textus.

S C H O L I A.

Communia, & obuia miniſteria, græcè τὰ ἐγκύκλια διακονήματα. τὸ ἐγκύκλιον propriè Græcis ſignificat circulare, & in orbem factum: tamen alias ſignificationes habet ex tranſlatione. Ego duas huic loco conuenire exiſtimaui: vnam, vt intelligamus ea ſeruorum opera, quæ identidem recurrunt, & quaſi redeunt in orbem: alteram, vt ea, quæ communia, & obuia, triuialiaq; ſunt. Hanc expoſitionem

Circularia miniſteria. ἐγκύκλια διακονήματα.

ſitionem magis probaui: & ſic verti. Nec tertia expoſitio fortaſſe eſſet cõtemnenda: ſi intelligeremus ea miniſteria, quæ circa dominos, & in eorum oculis exhibentur. Eundem modum loquendi reperies in ij. horum librorum: Maximè iraſcimur, inquit ibi Philoſophus, ſeruis illis, quibus plurimùm vtimur πρὸς τὰς διακονίας τὰς ἐγκυκλίους, ad miniſtrationes eas, quæ ſunt circulares. *Lib. ij. cap 3.*

Opſoniorũ cõficiendorum opus, & ars. Scriptores rei culinariæ.

Vt opſoniorum conficiendorum. Olim ſeruile opus fuit: poſtea in quendam modum artis redactum, appellatumque coquinaria, & rei culinariæ ars. de qua ſcripſerunt apud Romanos vnus nominari dignus, Cœlius Apitius, cuius adhuc libri extant; apud Græcos Archeſtratus, Heraclides, Glaucus Locrus citati ab Athenæo, & alij multi.

De Archeſtrato ſæpe Athenæus, de Heraclide et Glauco cap. 3. lib. 14.

Cur huiuſmodi. Artificũ genera oĩa olim inter ſeruos.

Et alia huiuſmodi genera miniſtrationis. Huiuſmodi dixit, quia hæc munia ſeruorum non ſunt propriè, & per ſe artes, ſed famulitia artibus ſimilia. Nec me tamen fugit antiquos omnia genera artificum in ſeruitiis habuiſſe; quorum operas etiam locabant: vt multis in locis apud iuriſconſultos teſtatum inuenies. Et Liuius libro v. narrat ſolennia ludorum Hetruſcis violenter dirempta ab eo, qui poſtea Veientum rex fuit, abductis repentè ex medio ludicro artificibus, quorum magna pars ipſius ſerui erant. In iij. quoque horum librorum ſcribitur, vetuſtis temporibus operarios, τοὺς βαναύσους, apud quoſdam aut ſeruos fuiſſe, aut peregrinos. Hoc genus ſeruorum vocauit aliquando Papinianus artifices ſeruos: eoque continebantur non ſolùm fabri, & comœdi, & Symphoniaci, & tot alij modi viliorum artificum; verumetiã medici, & pædagogi, & ſcribæ. Sed hoc planè contingit, vt iidem homines ſint ſerui, & artifices, quorum rationes ſunt diuerſæ.

Lib. iij. cap. 3.

Papinianus l. 6. de operis ſeruorum.

Artifices ſerui Papiniano qui.

Artifices et ſeruos eoſdẽ eſſe ex accidenti.

Locus Ciceronis faciens ad poſteriorẽ diuiſionẽ miniſteriorũ ſeruiliũ. Poſterior diuiſio miniſteriorũ ſeruilium quam lata. Seruorũ diuiſio in ordinarios, vicarios, mediaſtinos, ad poſteriorẽ duarũ ſuperiorũ diuiſionum refertur. Ordinarij ſerui. Vicarij ſerui, & eorum genera duo. Mediaſtini ſerui.

Sunt enim alia alijs, hæc quidem honoratiora opera. Similiter Cicero in quinto Paradoxo, qui tergunt, inquit, qui vngunt, qui verrunt, qui ſpargunt non honeſtiſsimum locum ſeruitutis tenent: lautiores ſibi videntur atrienſes. Hæc verò differentia, magis & minus honorifici, diſtinguit ſeruos tam in variis ſeruitutis, officiorumque generibus, vt equario honoratior eſt cubicularius, cubiculario atrienſis; quam in eodem; quippe coquo archimagirus, ſtructori architriclinus antecellit. Vnde priſca illa diſtributio ſeruorum in ordinarios, vicarios, mediaſtinos. Ordinarij ſerui erant, qui priores habebant partes, aliiſque imperabant; ex eo nomen nacti, quòd ordinem, locumque aliquem tenerent in domo, certis quique deſtinati muneribus: à quibus muneribus etiam plurimùm appellationes ſuas ſortiebantur, vt diſpenſatores, villici, atrienſes, textores, & alij multi. Vicarij fuerunt duorum generum, primi, & ſecundi. Primi dicebantur ſimpliciter vicarij, qui ſcilicet comparati ab ordinariis ad ſubſidium miniſterii, eorum peculio annumerabantur, ob idque peculiares nominantur quandoque. alteri vocabantur vicarij vicariorum, qui erant vicariorum ſerui, & in eorum peculio. Mediaſtini, omnium viliſsimi, ſeruitiis viliſsimis addicti erant, verrendi, tergendi, vngendi, ligna, aquamque deferendi, & alia faciendi eiuſdem modi; inde nuncupati, quòd excubent in media domo ad imperia, nutuſque omnium, huc illuc ſemper curſitando, vt Hermolaus in Plinianis caſtigationibus, & Budæus in annotationibus ad Pandectas expoſuerunt, quos ſequutus eſt Connanus in ij. cõmentariorum iuris ciuilis.

Hermol. ad p. cap. lib. xxix. Plinij. Budæ⁹ ad l. p. §. Qui sũt igitur ff. Nautæ caupones, ſtabularij.

Prouerbium.

Vt eſt in prouerbio, ſeruus &c. Hoc prouerbio admoneri ait auctor Adagiorum, non ſtatim in eodem hominum genere omnes ęquales eſſe, habendamq; eſſe rationem hominum, non tantùm conditionis. Expoſitio quodammodo eadem, quodammodo diuerſa ab hac Philoſophi expoſitione.

Seruorum, vt varijs nominibus nũcupantur, diuiſio ex operibus, reb. ſubiectis, accidẽtibus.

Ex operibus.

Huiuſmodi igitur omnes ſeruiles ſcientiæ ſunt. Quatuor partes ſeruilis ſcientiæ, quæ expoſitæ ſunt à Philoſopho, in minutiores ſecari partes, vel ſerui, prout variis nominibus nuncupãtur, in varias formas reuocari ex operum, rerum'ue ſubiectarum diſtributione vix, aut ne vix quidem conuenienter poſſunt. Etenim opera ſeruorum penè innumera, tot ad extremum, quot hominum generaliter, ſepoſita ſapientia, & prudentia; tum inter ſe, ac cum ſubiectis rebus maximè implicita ſunt, præſertim vt ſeruis nomina ſunt attributa. Si quis tamen velit quoquo modo hæc diſtinguere, dicam, præcipua opera, & actiones

ſeruorum

ſeruorum eſſe has: vt vel procurent, vel comitentur, vel cuſtodiant, vel inſtruant, vel purgent, vel aptent, vel conficiant, vel vehant, ferant'ue. Procurant, vt Atrienſes, [a] primi in familia; Villici, & Monitores, [b] præpoſiti iis, qui agrum colebant, exercebant'ue; Architriclini; Archimagiri, Diſpenſatores, qui æra diſpenſant. Comitantur Pediſequi; Aduerſitores, qui domino aduerſum ibant, illum deducentes, ac reducentes. Cuſtodiunt vel loca, vel res, vel animalia. Loca Ianitores, ſiue Oſtiarij; Admiſsionales, qui admittebant intra cubiculum ſalutare dominum cupientes; Inſularij, [c] ædibus ſeu vrbanis, ſeu ruſticis cuſtodiendis aſsignati; Saltuarij, [d] quorum alii fructuum conſeruandorum, alii finium cuſtodiendorum gratia parati erant. Res cuſtodiebant, Cellarij; Condi; Promi; Veſtiſpici, veſtium; [e] Supellecticarii, ſuppellectilis cuſtodiam habentes. Animalium cuſtodes ſunt Paſtores, Apiarii, Auiarii, Equarii, Bubulci, Subulci, Opiliones, Caprarii. Inſtruunt, & diſponunt Cubicularii; Structores, ſiue Diribitores. Aptant, & accommodant Topiarii, quorum munus eſt arbuſcula, virgultaque ductilia, veluti buxum, aut hederam in varias rerum formas, puta nauium, turrium, animalium, effingere; Viridarii, hortos curantes; Equiſones, qui equos nobis obedietes reddunt. Conficiunt Coqui; Panifici; Lanifici; Textores; Mellarii; Focarii; Agricolæ, & modi agricolarum, Coloni, Foſſores, Putatores, & reliqui; Librarii; Amanuenſes. Vehunt, feruntque Aurigæ; Lecticarii; Muliones; Aquarii; Capſarii, [f] qui libros portant in capſula; Armigeri; Pincernæ, ſeu Pocillatores; Dapiferi; Salutigeruli. Purgant Scoparii. Auctor primi Oeconomici duo tantùm genera ſeruorum ex actionibus facit; ἐπίτροπον, καὶ ἐργάτην, ideſt procuratorem, vel atrienſem, vel præpoſitum, & operarium. Multo minus ſubiectis rebus aptè ſeparari ſerui, qui appellationibus diſtincti ſunt, poterunt; & certa earum rerum genera conſtitui. Veruntamen inter omnes huiuſmodi diſtributiones hæc fortaſſe cæteris erit accommodatior. Operantur ſerui aut dominorum, aliorum'ue, quos voluerint domini, corporibus, vt Pediſequi; aut actionibus, vt Amanuenſes; aut cibariis, vt Coqui; aut veſtitui, vt Lanifici; aut habitationi, vt Inſularii; aut ſupellectili, vt Supellecticarii; aut agris, vt Coloni; aut animalibus, vt Equarii; aut pecuniæ, vt Diſpenſatores. Diuidunt verò aliqua accidentia ſeruos, & nomina iis tribuunt. Sic dicti quidam Stigmatiæ, & literati ſerui à notis, quę in eorum corporibus impreſſæ erant. Et à tempore, omnes, cuiuſcunque generis, aut Nouitii ſunt, qui annum in vrbe nõ ſeruierunt; aut Veteratores, ſiue Veterani; qui annum continuum ſeruierunt. Vel dicuntur veteratores, & nouitii non à tempore, nec ab animi tyrocinio; ſed à genere, & à cauſa, & à conditione ſeruitutis, vt ſit veterator quicunque ex venalitio nouitiorum emptus alicui miniſterio præpoſitus fuit. Prima ſententia eſt Martiani in l. 16. de publ. & vectig. Secunda Venuleij in l. 65. de Aedil. ed. Vlpianus in leg. 37. eod. tt. ea dicit, quæ ad vtranque ſententiam poſsint accommodari; magis tamen ad primam. A loco denique ſerui alii ruſtici ſunt, alii vrbani. Præter hos ſeruos, qui propriè, & ſimpliciter vocantur ſerui, commemorant etiam iuriſconſulti, vt ſuprà dicebamus, ſeruos artifices, Pictores, Fullones, Piſtores, Lanios, Molitores, Fabros, Inſtitores, Tonſores, Balneatores, Fornacarios, ſeu Fornacatores, (eadem enim vis ſubeſt vtrique vocabulo, licet Acurſius repugnet, quorum primo vtitur Vlpianus ad legem Aquiliam in leg. 27. altero Paulus in leg. 14. de Fundo inſtructo) Aucupes, Piſcatores, Comœdos, Symphoniacos, & alios. Græci ſeruos, ſeruasque omnes communibus nominibus appellabant δούλους, οἰκέτας, ἄζους, θεράποντας, ἀκολούθους, διακόνους, ὑπηρέτας, πάλμονας, λάτρεις. Ἑρκίτας vocabant eos, qui in agris verſabantur, μνῶτας ſeruos nobiles, οἰνδφορας extrarios ſeruos. Nuncupabantur & ancillæ ſuis quibuſdam vocabulis βολίζαι, καὶ ἀποφράσαι; à Lacedæmoniis autem χαλκίδες. Ἀμφίπολος dicebatur, quæ circa dominam aſsidua eſſet: πρόπολος, quæ ei anteiret. Δωροφόροι pro Mariandinis nominati ſunt proprii Heracleotarum ſerui. Εἵλωτες erant proprii ſerui Laconum: & primùm quidem ſic appellati ſunt veri Helotes, quos euerſa eorum vrbe in ſeruitutem abduxerunt Lacedæmonii: deinde dilatatum nomen ad ſignificandos

a. Cicero in 5. Paradoxo.
b. Vlpianus de fundo inſtructo l. 8.
c. Vlp. de Off. præfecti vig. leg. 41. Pomponius de Vſu & habit. l. 17. & de Verb. ac rerum ſignif. leg. 166.
d. Vlp. de fũdo inſtructo l. 12. Pomponius l. 15. eod. tt.
e. Vlp. de fũdo inſtructo l. 12.
f. Vlp. de manumiſſis vind. l. 13. Alij ſũt Capſarij non ſerui, de quib. Paulus de Off. præf. vig. l. 3.
Cap. 6.
Ex ſubiectis rebus.
Vide prouerbiũ Samij literati.
Ex quibuſdã accidentibus.
A notis.
A tempore.
Nouitij, et veteratores ſerui.
A loco.
Serui artifices.
Accurſius ad l. 14. ff. de fundo inſtructo.
Seruorũ nomina græca communia et propria diuerſarũ regionum.

candos omnes illorum ſeruos. Eodem modo primùm qui ex Arne oriundi Theſſalis ſe in ſeruitutem tradiderunt, μενέσται, mox πενέσται, καὶ θετταλοικέται ſunt vocati; deinde verò iiſdem nominibus omnes ſerui Theſſalorum. Ex ſorte, & conditione, non ex genere κλαρῶται dicti ſunt ſerui Cretenſium; προπελάται Arcadum; θῆτες Athenienſium; quo vocabulo vtitur Philoſophus infrà in lib. iii. ad ſignificandos publicos ſeruos. Καλλικύριοι, ἢ κιλλικύριοι fuit certum ſeruorum genus in Creta, agros colentium: & περίοικοι, καὶ ὑπηκόοι alij, qui agros ſimiliter colerent. Χρυσωνήτους vocabant iidem Cretenſes ſeruos, qui in vrbe habitarent; ἀμφαμιώτας, qui in agris; μνοίαν ſeruitium commune; priuatum ἀφαμιώτας. Et ἐπευνάκτους appellarunt Lacedæmonii Helotas illos, quos Meſſenio in bello cubare in lectis demortuorum ciuium iuſſerunt, fallaci hac ſpecie hoſtes deludentes. Quibus ἐπευνάκτοις ſimiles fuiſſe Sicyoniorum κατωνακοφόρους, à Iulio Polluce dictos κορυνηφόρους, tradiderunt Theopompus in xxxii. Hiſtoriarum, & Menæchmus in rebus Sicyoniis. Hæc ſumpta ſunt ex variis locis Platonis, Ariſtotelis, Plutarchi, Pauſaniæ, Athenæi, Suidæ: quorum auctoritas mihi multo potior Onomaſtico Iulii Pollucis, in quo pleraque aliter explicata inuenies. *Cap. 5.*

Textus LXX. & LXXI.

Quæ, & qualis ſit ſcientia dominica.

ARGVMENTVM. TEXT: LXX.

Traditur quædam definitio ſcientiæ dominicæ ex actu perfecto ipſius, qui eſt vſus ſeruorum: confirmaturque argumento à coniugatis per expoſitionem, & quaſi oppoſitionem duorum actuum, in quibus domini ratio conſiſtit.

Text: lxx. [a] Δεσποτικὴ δ' ἐπιστήμη ἐστὶν, ἡ χρηστικὴ δούλων. [b] ὁ γὰρ δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, [c] ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις.

[a] Dominica autem ſcientia eſt, quæ eſt idonea ad vtendum ſeruis. [b] dominus eſt enim non in poſſidendo ſeruos, [c] ſed in vtendo ſeruis.

EXPLANATIO.

Definitio ſcientiæ dominicæ. [a] Ratio ſcientiæ dominicæ [a] in hoc conſiſtit, & hæc eſt definitio illius, vt ſit habitus cognitionis idoneus, ideſt quo homines redduntur idonei ad vtendum ſeruis. [b] Liquet hoc ex eius coniugato, quod eſt dominus. ſiquidem domini ratio in textu, & cõmentario 43. [b] duobus actibus continebatur: quorum vnus erat quaſi habitus, & poſſeſſio; vt eius eſſet alius homo, quem ſeruum vocamus: alter erat actio, & vſus; vt illo homine, qui ipſius eſſet, vteretur tanquam inſtrumento actiuo, & ſeparabili; quod ad extremum nihil eſt aliud, quàm vti ſeruo; ſeruus enim eſt homo, & inſtrumentum eiuſmodi. Poſteriori actu, ideſt actione, & vſu ſeruorũ perficiebatur domini ratio: prior antecedebat. Ergo quia ſeruos poſſi-

Confirmatio traditæ definitionis.

Poſſidere ſeruos, & vti ſeruis, duo actus rationẽ domini cõtinentes: et quæ ſit ratio inter eos.

a a. eſt.

b.

b in poſſidendo, in vtendo.

poſſideat, ſi ijs non vtatur, non eſt dominus perfectè. Sed tunc eſt perfectè, vereque, ac propriè nominatur dominus, quom ſeruis vtitur opportunè, ideſt loco, & tempore, & re expoſtulante. [a] Rectè itaque definita eſt ſcientia dominica, nimirum per actum ipſius perfectum, quòd ſit ſcientia, ſiue habitus cognoſcendi, & contemplandi idoneus, hoc eſt, quo idonei nos reddimur ad vtendum ſeruis.

a. & b. enim.

Concluſio definitionis ſciētia dominica.

Partes textus duæ. In prima (a) eſt definitio. In ſecunda (b c) eſt confirmatio.

Partes textus.

S C H O L I A.

Dominus eſt enim non in poſſidendo &c. Tam domini, quàm diuitis notionem, & vim conſiſtere in ſola poſſeſsione vulgus exiſtimat; eſſeque diuitem, qui bonis abundat, quanuis nunquam vteretur: eſſe dominum, qui poſsidet ſeruos. Contrarium deciditur hîc, & aliis in locis à Philoſopho: vt vſus primas teneat in vtroque.

Domini, et diuitis vis et ratio vtrum in poſſeſſione magis, an in vſu.

Non in poſſidendo ſeruos. Præit poſſeſsio uſui, ſed poſſeſsionem antecedit acquiſitio. Vtrunque iſtorum duorum, & poſsidere, & acquirere ſignificatur verbo greco τὸ κτᾶσθαι: & fortaſſe hîc Philoſophus vtrunq; intelligit. D. Thomas pro acquirere dictum ait poſsidere.

Acquiſitio, poſſeſſio, vſus quē ordinē inter ſe habeāt. κτᾶσθαι.

ARGVMENTVM. TEXT: LXXI.

Dominicam ſcientiam nihil continere magni, aut præclari. Loci duo: vnus ab obiectis rebus, quarum hæc eſt ſcientia: alter à iudicio hominum de ea.

Text: lxxj. [a] Ἔστι δ᾽ αὕτη ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν μέγα ἔχουσα, οὐδὲ σεμνόν. [b] ἃ γὰρ τὸν δοῦλον ἐπίστασθαι δεῖ ποιεῖν, ἐκεῖνον δεῖ ταῦτα ἐπίστασθαι ἐπιτάττειν. [c] διὸ ὅσοις ἐξουσία μὴ αὐτοὺς κακοπαθεῖν, ἐπίτροπος λαμβάνει ταύτην τὴν τιμήν, [d] αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται, ἢ φιλοσοφοῦσιν.

a. idem lib. 7. cap. 3.
b. Elicitū, quæ ſint obiecta harū ſcientiarū, dominicæ, & ſeruilis.
c. Elicitū munus iubēdi ſeruis eſſe graue, & abiectum.
d. Elicitū, Philoſophiæ ſtudiū & Reip. adminiſtratio nē eſſe munera præclara. Itē, eſſe hos duos viuēdi modos ſolos libero homine dignos.

[a] Hæc autem ſcientia nec magnum, nec præclarum habet quicquam. [b] quæ enim ſeruum ſcire facere oportet, hæc illum oportet ſcire imperare. [c] quocirca quibuſcunque facultas adeſt; ne ipſi in hac moleſtia verſentur, procurator ſuſcipit hoc munus; [d] ipſi verò aut reipublicæ, aut philoſophiæ vacant.

E X P L A N A T I O.

OMNIS ſcientia, vt ſcribitur in p. textu primi de Anima, pulchra, honorificaq; eſt. hanc autem, de qua nunc agitur, tanto plerisque alijs reipſa præſtare; quanto præſtat vocabulo, quod poteſtatem, & excellentiam ſignificat; credere aliquis poſſet. Verùm in primo de Anima ſermo erat de ſcientijs, quæ propriè ſic nominantur: ſcientia dominica non eſt propriè ſcientia, vt ſuprà annotauimus, ſed genus quoddam cognitionis ad actionem pertinens. Quòd ſi latè etiam ibi ſcientia capiatur pro omni cognitione, & quatenus omnis cognitio eſt per ſe perfectio mentis noſtræ, vnde accedit ei honor, & pulchritudo: [a] non tamen cognitio dominica,

Vnde ſumi argumentū poſſet, quòd ſciētia dominica multis alijs præſtet.
Diſſolutio huius argumēti.

a.

licet nomine refulgeat, habet quicquã præcipui, magnum, præclarum'ue inter alias. * quæ quidẽ duo, magnum, & præclarum, græcè μέγα καὶ σεμνὸν, vel ἐκ παραλλήλου ſumenda ſunt: vel illud ad pulchritudinem, iſtud ad honorem, & dignitatem eſt referendum. [b] Hoc autem verum eſſe, ideſt nihil magnum, nihil præclarum inueniri in dominica ſciẽtia, probatur duobus argumentis. [b] Primum argumentum eſt huiuſmodi, ductum à rebus obiectis, quæ eſt altera duarum cauſarum, ob quas ſcientiæ aliæ alijs ſunt magis, aut minus præſtantes, ex eodem p. textu primi de Anima: Res, quarum eſt ſcientia dominica, nec magnæ ſunt, nec præclaræ: ergo in ſcientia dominica nec magnum, nec præclarũ eſt quicquam. Connexum eſt euidens ex loco citato. Aſſumptum ſic oſtenditur. nam eędem res ſunt omnino, quarum eſt dominica, & quarũ eſt ſeruilis ſcientia: quarum autem rerũ eſt ſeruilis ſcientia, illæ nec magnæ, nec præclaræ eſſe poſſunt, quum ſint opera ſeruilia, tenuia per ſe, & abiecta. Porrho eaſdem res eſſe, in quibus verſatur vtraque harum duarum ſcientiarum, non ſolùm liquet ex eo communi principio, quòd oppoſita ſunt in eodem ſubiecto, & genere; ac quemadmodum oppoſitorum eadem ſcientia eſt, ita oppoſitæ ſcientiæ ſunt eiuſdem rei: [b] ſed etiam oſtenditur hoc loco propria ratione. ſiquidem ſcientia dominica, per definitionem poſitam in textu antecedẽti, eſt ſcire vti ſeruis: & ſcire vti ſeruis nihil aliud eſt ad extremum, niſi ſcire iubere ea, quæ ſeruos oportet ſcire facere: hæc verò ſunt opera ſeruilia, vt dicebamus. [c] Alterum argumentum ducitur à iudicio hominum, & more iſtud iudiciũ ſequente, quam cõſecutionem indicat * coniunctio διὸ. Etenim * quicunque tantum facultatum habent, vt procuratorem, & vicarium ſibi ſubſtituere queant * in hoc munere iubendi ſeruis; abſtinent ipſi eo libenter, * tanquam re humili, & graui, [d] dedentes ſeſe aut adminiſtrationi reipublicæ, aut philoſophiæ ſtudijs.

** magnum, præclarum.*
b. c. d.
b.
In ſciẽtia dominica nec magnum nec præclarũ quicquã ineſſe.
Prima ratio.
Res, quarũ eſt dominica, & quarũ eſt ſeruilis ſcientia, eſſe eaſdẽ omnino.
b.
Secũda ratio.
c. d.
** quocirca.*
** quibuſcunque facultas adeſt.*
** hoc munus.*
** ne ipſi in hac moleſtia verſentur.*
d.

Partes textus. Textus habet tres partes. Prima (a) continet theorema, quod demonſtratur. Secunda (b) primum argumentum. Tertia (c d) ſecundum.

S C H O L I A.

Cur prius de ſeruili ſciẽtia dictũ ſit, quã de dominica.

Quæ enim ſeruum ſcire facere oportet &c. Hinc collige cur priùs de ſeruili, quàm de dominica ſcientia dictum fuerit. illa enim eſt notior. Sed quomodo non ſequitur eandem eſſe prorſus ſcientiam dominicam, atque ſeruilem; ſi eædem ſunt omnino res, quæ ex vtraque ſciuntur; & quæ ſeruum ſcire facere oportet, hæc eadem oportet dominum ſcire imperare? Non ſequitur, quoniã eaſdem res ſcientiæ diuerſæ tractare poſſunt, etiam quæ propriè ſic nominantur; multò magis autem quæ impropriè, cuius generis ſunt dominica, & ſeruilis. Sat enim eſt fines, vel operationes eſſe differentes, vt diximus ſuprà. Et ſunt operationes multùm differentes, iubere, & efficere, ſcireque iubere, & ſcire efficere, quæ iubeantur.

In ſcholio capitis.

Seruilis, et dominica ſciẽtia non ſunt eadẽ prorſus.

Quibuſcunque facultas adeſt &c. Procurator ſuſcipit hoc munus. hoc eſt ſubſtituitur is procurator, qui hoc munus ſuſcipiat. Et niſi ita explices, Solœciſmi faciem oratio ipſa retinebit.

Expoſitio verborum.
τὴν τιμὴν.

Hoc munus, græcè ταύτην τὴν τιμὴν. Refertur ad illud, *ſcire imperare*, quò etiam refertur verbum κακοπαθεῖν. Non ergo poſſumus interpretari, hunc honorem, vt interpretatur Aretinus, niſi ſubintelligas ironiam quandam. Et ſanè nomen τιμὴ non ſolùm præmium, ſed etiam pœnam ſignificat. Quamobrem probo verſionem Calcagnini, & Victorii. nam munus eſt vocabulũ medium.

Procurator quis hoc loco.

Procurator, ἐπίτροπος. Hic eſt propriè atrienſis, & præfectus domus, cui cura domus demandatur, aliquando etiam dicitur œconomus: *Maſtro di caſa* noſtri appel-

Xenophon in Oeconomico.

Cõditiones pro curatoris, & villici ex Xenophonte.

appellant. à quo non multum dignitate abeſt villicus, qui res ruſticas curat, *il Fattore di villa*, ſed tamen ei ſubiici ſolet. In his duobus generibus ſeruorum, villico, & procuratore quinque cõditiones requirit Xenophon: primùm, vt ſint beneuoli erga dominum: deinde, vt ſint diligentes: tertiò, vt apti imperio: quartò, vt iuſti: quintò, vt temperati.

Vita gemina libero homine digna. *Dubitatio an perfectè ſint domini qui vicariũ ſibi ſubſtituunt.*

Aut reipublicæ, aut philoſophię vacant. Geminas notat vitas, vt etiam ait Victorius, libero homine dignas: de quibus alibi. Sed ſi his incumbunt domini, qui habere vicarium poſſunt, neglecto ſuo munere proprio iubendi, & vtendi ſeruis, quo magis, quàm poſſeſsione, definiebantur, fortaſſe non erunt amplius domini verè, & perfectè. Imò maximè erunt: vtentur enim uicario ſeruo, & per eum cæteris ſeruis.

ARGVMENTVM. TEXT: LXXII.

Secernens à ſeruili, & à dominica ſcientia ſcientiam rei procurandæ, expoſitis duabus huius ſpeciebus, inſinuat ſe in ſubſequentem diſputationem.

Text: lxxij. [a] Ἡ δὲ κτητικὴ ἑτέρα ἀμφοτέρων τούτων: [b] οἷον, ἡ δικαία, πολεμική τις οὖσα, ἢ θηρευτική.

b. Elicitũ ſcientiã rei procurandæ, item et bellicã quandã iuſtã eſſe, quandam iniuſtam.

[a] Rei autem procurandæ ſcientia alia eſt ab his ambabus: [b] vt quæ iuſta, bellica quædam quum ſit, aut venatoria.

E X P L A N A T I O.

a. In ſcholijs tex: 36.

** alia eſt ab his ambabus.*

Rei procurãdę ſciẽtia eſt implicita cũ dominica, & cũ ſeruili, & tamen eſt ab illis diuerſa. *Differẽtia inter ſcientiã rei procurandæ, et dominicã, & ſeruilem.*

[a] Est etiam ſcientia rei procurandæ (qua procuratione, vt ſuprà admonui, continentur eiuſdem rei quæſtus, conſeruatio, & vſus) implicita cum iſtis duabus, dominica, & ſeruili. nam & ſeruus rem acquirit, conſeruat quæſitam, atque vtitur conſeruata; & dominus. * non tamen eſt eadem, quæ illæ, ſed ab vtraque diſtat. Quæ autem ſit inter eas differentia, rationes earum collatæ aperient. quippe dominica, iubendi; ſeruilis, illa eadem, quæ iuſſa, atque imperata ſunt, faciendi; rei procurandæ, acquirendi, conſeruandi, vtendi ſcientia eſt. Cæterùm hæc tum ex

b.

** quæ iuſta.*

Quomodo pbet in hoc text ſcientiã rei procurandę à dominica, et ſeruili diuerſam eſſe.

antè dictis, tum ex pòſt dicendis euadunt manifeſta. [b] In præſentia verò ſat fuerit indicaſſe rem exemplis, hoc eſt expoſitione quarundam formarum huius ſcientiæ, quam rei procurandæ appellamus; * atque talium quidem formarum, quę iuſtę ſint, ac naturales, quemadmodum iuſtæ, naturalesq; ſunt ſeruitus, & dominatio, de quibus loquimur. Sic enim in-

** bellica quadam.*
** aut venatoria.*

telligetur, ſi hæ, verbi gratia * bellica, quæ eſt contra ſeruos naturâ, de qua in antecedenti diſputatione dictum fuit, * & venatoria de qua dicetur in ſubſequenti, ſtatim ac proponuntur, apparent diuerſæ à dominica, ſeruiliq; ſcientia; multo magis reliquas, quæ iniuſtæ ſint, aut præter naturam ab iiſdem diuerſas eſſe.

Partes textus.

Textus habet duas partes. In prima eſt theorema. In ſecunda eſt confirmatio.

SCHOLIA.

Varia expoſitiones nominis ἡ κτητικὴ. D. Thomæ, et Acciaioli. Confutatio.

Fabri, Calcagnini, Victorij.

Propria. Inſtãtia cõtra hãc expoſitionem. Dilutio.

Rei autem procurandæ ſcientia. ἡ κτητικὴ. D. Thomas, & Acciaiolus intelligunt ſcientiam acquirendi ſeruos. Inanis expoſitio. Primùm quis, & vbi vnquam, nedum Philoſophus in hoc libro, de hac ſcientia acquirendi ſeruos loquutus eſt? Deinde quomodo venatoria eſt pars eiuſmodi ſcientiæ? Ad hoc verò ipſi reſpondent: venatoriam eſſe ſcientiam acquirendi beſtias in ſeruos. Lepores igitur, & apri, & reliqua animalia, quæ venamur, vbi capta fuerint, ſerui noſtri erunt. Sed non de huiuſmodi ſeruis inſtituta eſt diſputatio. Paulò melius Faber, Calcagninus, Victorius generaliter ſcientiã acquirendi rẽ, & bona interpretantur. Ego verò adhuc latiùs uocabulũ κτητικὴν accipio pro ſcientia, cuius præter quæſtum ſint etiam conſeruatio, & vſus bonorum. At venatoria acquirit tantùm, non vtitur, nec conſeruat. Concedatur: licet non ſit omnino verum, vt ex proxima diſputatione liquebit. Sunt porrho aliæ partes ad quas vſus, & conſeruatio, pertineant. Ac ſanè bellica non magis acquirimus, quàm parta tueamur.

D. Thomæ ratio, cur additum ſit nomen iuſta. Refutatio.

Quæ iuſta. Cur iuſtam addiderit ad rationẽ rei procurãdæ iam dixi. D. Thomas coniungens eam uocem cũ ſola bellica hanc cauſam affert: ſi bellum eſſet iniuſtum, non eſſet iuſta acquiſitio ſeruorum: quapropter non eſſet ex ſcientia. Sed fortaſſe etiam malarum, & iniuſtarum rerum ſcientia eſſe poteſt, præſertim ut nunc ſcientiæ nomen accipitur.

Bellica, et venatoria propoſita exempli causâ.

Bellica quædam, aut venatoria. Non quòd hæ ſolæ ſint partes τῆς κτητικῆς, ut quidam interpretantur; ſunt enim præter has aliæ multæ cùm naturales, tum præter naturam; ſed exempli cauſa.

Textus

Textus xxix.

Pecuniaria ratio, pars domus, & curæ rationiſque domeſticæ.

Capita quatuordecim à decimoquarto ad 28. De vniuerſa re, & ratione pecuniaria, quæ eſt quarta & poſtrema pars domus, ſiue curæ vel rationis, domeſticæ.

Περὶ μὲν οὖν δούλου καὶ ἐλευθέρου τοῦτον &c. Tex: LXXIII. ad CXL.

SCHOLIVM.

DOMESTICA cura, & diſciplina partim in perſonis vertitur, partim in rebus. Perſonas familiam vocant vno, & ſimplici nomine, quæ dicitur græcè οἶκος, καὶ οἰκεία. Res multis vocabulis nuncupant; græcè quidem οὐσίαν, κτῆσιν, κτήματα, χρήματα, ὑπάρχοντα, ὄντα; latinè autem bona, facultates, fortunas, ſubſtantiam, cenſum, patrimonium, rem, pecuniam. E quibus vocabulis duo potiſsimùm vſurpat hac in diſputatione Philoſophus, κτῆσιν, καὶ χρήματα: rem, & pecuniam nos perpetuò vertemus. Pecunia enim Latinis, & χρήματα Græcis non ſolùm numeratam pecuniam, hoc eſt nõ ſolùm numos ſignificant, ſed omnem omnino pecuniam, corpora, iura, fortunas, & facultates, omnia denique, quorum æſtimationem numus metitur, vt ſcribit Ariſtoteles in ptincipio IV. ad Nicomachum. Pecunia dicta eſt à pecore, ſiue à pecu: quod priſcis ... homini-

Materia rationis domeſticæ dupl. atque ex hac duplicitate materia diuiſio eiuſdem rationis domeſticæ in duas partes. Familia. Pecunia. Pecuniæ varia vocabula.

Pecunia, & τῶν χρημάτων nomina quid ſignificent, & vnde ſint deriuata.

hominibus vniuerſæ pecuniæ fuit fundamentum; vt tradit Columella in præfatione libri vj; liquetque ex literis ſacris. χρήματα appellata ſunt παρὰ τὸ χρήσιμα εἶναι: quod docet Xenophon in principio Oeconomici. Et cum Xenophonte conſentit Thucydides, ſic definiens χρήματα in vij. libro: χρήματα eſſe ea, quæ ad alendum vtilia ſunt, & cætera, quæ ad hæc pertinẽt.

Alimentorum nomen quid.

Vtenſilia quid Columellæ.

Nomen autem alimentorum complectitur apud iuriſconſultos cibaria, veſtitum, & habitationem. Simili deriuatione vocat Columella, vtenſilia, quibus aut alitur hominum genus, aut etiam excolitur. Quapropter ſi etyma verborum ſequi vellemus, aptiſsimum hoc, conuenientiſsimumque eſſet, vtenſilia, ad χρήματα latinè exprimenda. Sed vſus obtinuit, vt melius, elegantiusque videretur pecuniæ vocabulum.

Serui ancipitis generis inter rē et pſonas.

Inter hæc duo, rem, & perſonas ſerui ſunt, quaſi medij, atque ancipitis generis; alia ratione in perſonis, familiaque; alia in re, & pecunijs numerandi: quod è ſuperiori diſputatione eſt manifeſtum.

Similis diſtributio materiæ ratiõis ciuilis, ipſiusq; ratiõis ciuilis in partes duas.

Quemadmodum autem œconomicæ, ſeu domeſticæ curæ, & rationis ſunt hæ duæ partes, vna de familia; altera de re familiari, & priuata: ita, politicæ, ſeu ciuilis, quod in principio antecedentis diſputationis admonui, ſunt aliæ duæ his reſpondentes; quarum vna ad homines; altera ad publicam rem, & pecuniam refertur.

Homines. Pecunia. Pars de re & pecunijs dirigitur ad alterã, quæ eſt de hominib. et de familia.

Et vtriuſque rationis, tam ciuilis, quàm domeſticæ, illa pars, quæ in re, & pecunia occupata eſt, dirigitur ad alteram, quæ eſt de hominibus, & de familia, vt liquet ex 2. cap. P. Oeconomici, & ex textu 143. huius primi Politici:

Nomina partis, quæ eſt de re, ſiue de pecunijs.

vocaturque à Philoſopho tum χρηματιστική, ideſt pecuniaria, ſuprà in text: 32. & infrà in 73, 74, 75, 92, 94, 96, 97, 98, 101, 102, 105, 107, 110, 112, 114, 116, 119, 127, 131; tum κτητική, quaſi rei, facultatum'ue procurandarum rationem dixeris, ſuprà in tex: 36, 72, & infrà in 86, 87, 89, 90.

Diſtributio pecuniariæ ĩ tres partes, quę sũt acquiſitio, cõſeruatio, vſus; et ad eas reuocatio omnium illorũ, quæ ad rem pertinent.

Tribus porrho quaſi partibus, quæ ipſius actus ſunt, continetur hæc biceps pecuniaria, & quæ ad domeſticam, & quæ ad ciuilem rationem attinet: nempe queſtu, acquiſitione'ue, conſeruatione, vſu. atque hoc eſt, quod ait Auctor P. Oeconomici: quatuor eſſe œconomi circa rem, & pecu-

nias

nias officia; vnum quærere; alterum tueri quęſita; tertium ornari; quartum vti. nam etiam ornatus in vſu comprehenditur. Quam nos acquiſitionem vocamus, iuriſconſulti acquiſitionem dominij appellant. Eſt enim coniunctum cum acquiſitione dominium, eam ſequens neceſſariò, tanquam terminus, ac finis illius: vt quicquid rei demum acquiritur, eius dominus efficiatur qui acquirit; nec dominus eſſe poſſit vlla ratione, qui aliquomodo non acquiſierit. Sed acquiſitio actus eſt, & in actu conſiſtit: dominium eſt ius, & poteſtas tantùm. Quippe ad extremum nihil aliud dominium eſt, niſi ius, & poteſtas ex acquiſitione in rem acquiſitam fruendi, vtendi, alienandi, perdendi eam: qua quidem poteſtate dicitur res illa eſſe dominium habentis tanquam inſtrumentum, ac pars quædam ſeparata. Et poſſeſſioni dominium ſubeſt, vt ſpecies generi. Omnis enim, qui dominus eſt, aut dominium habet quocunque modo; qua parte eſt dominus, ea poſſidet parte. Etiam dominus proprietatis alicuius rei, cuius rei fructus, vſus'ue ad alium pertinet, eſt in poſſeſſione eius proprietatis, ideſt eam in poteſtate retinet ſua. Atque fructuarius, & vſuarius ſimiliter, ſicut varijs modis rerum, vſuúmque, ac fructuum domini dicuntur; ſic varijs modis illas, & hos poſſident, habentque in ſua poteſtate. A poteſtate nanque, quia quaſi reſideat res, quæ poſſidetur, in poteſtate poſſidentis, appellata fuit poſſeſſio, non à pedibus. qua in re turpiter lapſi ſunt Labeo, & Paulus in leg. p. de adquic. poſſeſs. Et ex hoc errore alter fluxit, quom in leg. 3. eiuſdem tt: reſponderunt Labeo, & Nerua filius deſinere me poſſidere eum locum, quem flumen, aut mare occupauerit: vbi ſubaudiunt recentiores iuriſconſulti, dominium retineri. Hoc autem eſt falſum. neque enim dominium eſſe poteſt ſine poſſeſſione, & poteſtate aliqua vel fruendi, vel vtendi, vel alienandi, vel perdendi id, cuius dominium habetur: niſi fortaſſe dominium iuris, poſſeſſionem facti eſſe dicas: vel illud ad corpora, hanc ad actus referas: quod ſæpenumero faciunt iuriſconſulti, præſertim vbi de actibus poſſeſſorijs loquuntur.

Acquiſitioni quæ ſubſint, et annectantur.

Dominiũ, poſſeſſionemq; acquiſitioni cohærere, & ad eam reuocari.

Dominiũ quatenus cum acquiſitione coniungatur, & quaten' ab ea diſtet.

Dominij definitio.

Poſſeſſioni dominiũ ſubeſſe tanquam ſpeciem generi.

Poſſeſſionis nomen vnde.

Dominij, et poſſeſſionis diſtinctio.

Poſſeſſionē & dominiū, ſiue propriè. ſiue fusè ambo vocabula ſumātur, eſſe omnino idem.

tur. Imò verò ſi acriùs introſpicias, ſumaſq; propriè poſſeſsionem, & dominium, nec differre quidem ea affirmabis tanquam genus, & ſpeciem; ſed eſſe omnino idem. Qui rem alienam ſic detinet, vt diſtrahat eam ſuo arbitratu, eſt jniuſtus, violentusque detentor; non verus, aut naturalis poſſeſſor. Et quodammodo poſſeſſor eſt; non ſolidè, ac ſimpliciter, qui poſſidet nomine alieno. quapropter vera, perfectaque poſſeſsio, ac dominium idem erunt. Idem quoque erunt, ſi fuſiùs ſumantur ambo vocabula; velisque poſſeſsionem nominari & vbi vi, & vbi ex parte res detinetur. nam ſimilia prorſus dominia inuenies. quemadmodum .n. acquirimus vel totam rem, vel eius partem; & aliquando violenta, iniuſtaque acquiſitio eſt, aliquando iuſta, & naturalis: ita dominium, quod naſcitur ex acquiſitione, aliquando plenum eſt, aliquando diminutum; & modò iuri, naturæque conſentaneum; modò iniurioſum, & contra naturam. Erunt jtaque jdem omnibus modis dominium, & poſſeſsio; nec ſolùm eadem res, ſed ratio, & reſpectus penè idem, qui eſt poteſtatis noſtræ ad rem acquiſitam. Aut ſi different; non different, niſi modo conſyderandi: quia poſſidere ſignificet habere rem in poteſtate; dominum eſſe, habere poteſtatem in rem. Denique quicquid poſſidetur, quocunque modo poſſideatur; neceſſe eſt eodem modo acquiſitum eſſe: acquiſitionem autem cuiuſuis generis ſequatur dominium oportet eiuſdem generis: quod dominium eſt terminus acquiſitionis, vt antè diximus. Separari ergo nequaquam poſſent, ſed apta eſſent inter ſe, & connexa, vt alterum ſine altero nec exiſteret, nec intelligeretur, quanquam non eſſent idem, quæ nunc appellamus poſſeſsionem, & dominium. Scio equidem haud placitura hæc vulgo iuriſconſultorum, qui diſcernunt dominiū à poſſeſsione: & ſine poſſeſsione dominium, ſine dominio poſſeſsionē eſſe poſſe inquiunt. Verùm ſcio etiam multas apud eos ſignificationes habere vocabulum vtrunque: ac ſi pariter ambo ſumantur vel preſsè, vel latè, vt ſuprà admonui; nihil propemodum diſſentionis ſuperfore. Philoſophis certè,

tè, qui maxime propriè vti nominibus ſtudent, non videntur res diuerſæ poſſeſſio, & dominium, ſed vel idem omnino; vel reſpectus, & rationes duntaxat differentes eo modo, quo dictum fuit. Vtcunque ſit, & ſiue vulgi iuriſconſultorum, ſiue philoſophorum ſententiam ſequamur; ideſt ſiue idem, ſiue diuerſa iſthęc fuerint, ſatis conſtat, cum acquiſitione implicita eſſe, & ad eam primò reuocari poſſeſſionem, & dominium; quæque dominij, ac poſſesſionis ſpecies quædam ſunt, proprietatem, vſumfructum, vſum, habitationem, operas ſeruorum, ſeruitutes prędiorum, emphyteuſes, pignora, & ſi quæ alia ſunt eiuſdem modi: de quibus omnibus diſtinctè iuriſconſulti. Rationes verò hæc ipſa acquirendi, quarum capita paulo pòſt exponemus, acquiſitioni ſubeſſe, magis perſpicuum eſt, quàm vt de eo moneri debeamus. Hæc de acquiſitione. Ad conſeruationem pertinent modi, & formæ cuſtodiendi, tutandi & priuatim, & publicè (quò etiam veniunt exceptiones iuriſconſultorum, aliæque defenſiones tam forenſes, quàm belicæ) item curandi, inſpiciendi, colligendi, ordinandi, condendi, promendi rationes, ac reliqua id genus. Conſeruationi autē quodammodo, & quodammodo acquiſitioni amisſio opponitur. quapropter huc etiam referentur quæcunque de amittenda poſſesſione, & dominio, vel quaſi poſſesſione, & quaſi dominio diſputant iuriſconſulti. Nam recuperatio amiſſorū iurium, niſi eam ius ciuile poſtliminijs, reſtitutionibus in integrū, condictionibus, vēdicationibus, actionibus deniq;, quibus ipſam cōſtituit, diuerſam faceret; naturâ ſuâ eſſet idē prorſus, quod acquiſitio, ſed acquiſitio altera, ac noua eiuſdem rei. quanquam .n. poſtliminium ab alijs juri naturali, ab alijs juri gentium tribuitur ob verba Pauli in l. 19. de Captiu. & Poſtlim. reu: tamē eſt manifeſtè iuris ciuilis. In vſu, qui erat tertia pars rationis pecuniarię, cōprehenduntur actus ipſi fruendi, & vtendi preſsè ſumpti, ornatus, diſpēſatio, ſubminiſtratio, tandē diſpoſitio cibariorum, veſtimētorum, habitationis, ſupellectilis, aliorumque inſtrumentorū ad neceſsitatem vitę, ad commoditatem, ad

Cōſeruationi, quæ ſubſint & annectantur.

Præcepta de amittēda poſſeſſione, & dominio ad quā partem pecuniaria reuocētur.

Recuperatio amiſſorum iurium ad quā partem pecuniaria reuocetur.

Poſtliminium cuius ſit iuris.

Vſui quæ ſubſint, & annectantur.

delitias. conducere .n. maximè etiã vſui, non ſolùm cõſeruationi ordinẽ docet Xenophon in Oeconomico. Cæterũ ſicut vſus, quia eſt poſtrema triũ pecuniarię partium, & hac de cauſa proxima, coniunctaq; alteri rationi tũ ciuilis, tum domeſticæ diſciplinæ, quę eſt de hominibus, & de familia; ſubeſſe ei magis putatur, quã pecuniarię: ſic acquiſitio, quũ ſit prima partiũ illarum, longisſimeq; ab hac ratione, quę in hominibus, familiaq; verſatur, diſiuncta; penè ſola facere videtur pecuniariã. Quo ſanè modo etiã in pręſentia, ideſt potisſimùm vt quęſtũ cõplectitur, non tamẽ excluſis oĩno, ſed ſecundũ quęſtũ ſignificatis cõſeruatione, & vſu, quæ quęſtũ ſequũtur; de pecuniaria, eiusq; formis à Philoſopho diſputabitur. Et nos ſimiliter de ea, hoc pacto accepta, pauca quędã dicamus ad ipſius Philoſophi ſentẽtias, & verba viam aperientia. Pecuniaria, pręſertim vt quęſtum, cõparationemq; rerũ ad vitam vtiliũ ſignificat, eſt quorundã quaſi effectuũ, & ad quoſdã quaſi fines, & ex quibuſdã quaſi initijs. Dicerem eiuſdẽ eſſe & actus, ſiue munera, & modos agendi, & obiecta, ſiue materias, & genera ſiue tota, & inſtrumẽta quędã, & fortaſſe alia. Sed in acquiſitione partim horum cũ initijs implicita ſunt, vt actus, & modi agendi: partim, vt materię, & obiecta, ab effectis reipſa non differũt: partim reuocãtur ad fines, vt inſtrumenta, & tota: quę omnia ſuis locis fuſiùs explicabuntur. Illa igitur, quorũ quaſi effectuum eſt pecuniaria, vel necesſitatibus vitę inſeruiunt; vel cõmoditati, & iucũditati; vel ſunt eiuſmodi, vt ex ijs hęc, quæ necesſitati, cõmoditati, iucunditati vitę ſunt deſtinata, parari, & cõfici posſint. Ad vitæ neceſſitatem referuntur cibaria, veſtitus, habitatio; in primis autem cibaria. Ad commoditatem, & iucunditatem talia, & talia cibaria; talis, & talis veſtitus; talis, & talis habitatio, ſupellectiliaq;, & miniſteria omnia. Ex quibus cõfici, & parari hęc poſſunt trium ſunt generum. nã aut naturaliter ex ijs hęc cõficiuntur, & parãtur; aut arte; aut hominum inſtituto, ac lege. In primo genere ſunt agri, plãtę, animalia multa: in ſecũdo metalla, & omnis materia: in tertio numi, & quæ numis æqualem aſſumũt poteſtatem.

De pecuniaria qua ratione ſit deinceps diſputãdum, et cur.

Pecuniaria diuiſio.

Effectuum pecuniaria, ideſt rerũ, quas acquirit, diuiſio.

Sic au-

Finium pecuniariæ, ob quos acquirit, diuiſio.

Sic autem omnium iſtarum rerum (& earum ſcilicet, quæ neceſsitati, commoditati, iucunditati per ſe conducunt, & earum, ex quibus illæ ſuppeditantur) tanquam operum, effectuumq́ue quorundam ſuorum eſt ipſa pecuniaria, vt vel nullum alium ſibi conſtituat finem, ſed pro ſuo ſupremo fine habeat multitudinē, & amplificationem earum, vel ad alium finem eas dirigat, ideſt ad conſeruanuandam, beneq́ue, ac beatè degendam vitam. Et porrho quom priorum eſt, attinentium per ſe ad neceſsitatem, aut ad commoditatem, aut ad iucunditatem vitæ; penè neceſſe eſt; vt hos ipſos ſibi præſcribat fines; vſum neceſſarium, commodum, iucundum; nec amplicificationē earum in infinitum deſyderet. Quom verò fuerit aliarum, ex quibus priores parantur, æquè & habere, & non habere alium finem poteſt præter earum amplificationem. At ex quibus quaſi initijs, & fontibus haurit, & acquirit pecuniaria; eorum communiter, & vt res quædam ſunt vtiles ad vitam noſtram, eadem omnino ſunt genera, quæ eſſe diximus rerum, quæ acquiruntur, quas effectis comparauimus. Propriè autem quatenus ſunt principia, ac quaſi fontes quidam, vnde alia proueniunt, hanc ſortiuntur differentiam: vt vel ex ipſis ſua propria natura ſine commutatione, & conuento humano exoriatur, paretur'ue aliquid vtile ad viuendum; quemadmodum ex agris fruges exoriūtur, conficiunturq́; varia inſtrumenta ex metallis primò, & per ſe: vel ex ipſis non naſcatur, nec efficiatur, ſed acquiratur tantummodo quod ad vitam proſit; & acquiratur non per propriam eorum naturam, ſed per legem, & pactum noſtrum, genere aliquo permutationis; quemadmodum ex numis, operis hominum, ipſisq́ue etiam agris, ac metallis, cæterisq́ue eiuſdem generis uim numorum ſumentibus, quom permutantur, acquiritur aliquid ſecundo loco, & per accidens, quod vitæ noſtræ per ſe conducat. Primum horum duorum modorum, à natura pendentem, appellabimus nunc facilioris doctrinæ gratià fontes naturales: alterum nixum inſtituto, fontes nō naturales.

Initiorum, ex quibus quaſi fontibus pecuniaria acqrit, propria diuiſio.

Prima forma rationis pecuniaria, ſimplices; & compoſita.

Et ex hôc diſcrimine initiorum, quæ fontes vocamus naturales, & non naturales, ſuperiorique finium, qui ſunt vſus, & amplificatio bonorum, diuiditur primùm ratio pecuniaria, & quæſtuaria in quatuor formas ſimplices, totidemque compoſitas. Simplices ſunt hæ: quæ pro fine habet amplificationem earum ipſarum rerum, in quibus verſatur: quæ habet pro fine vſum neceſſarium, aut commodum, aut iucundum: quæ acquirit ex fontibus naturalibus: quæ acquirit ex fontibus non naturalibus. Compoſitæ autem ſunt iſtæ eædem ſic copulatæ inter ſe: quę pro fine habet vſum, & acquirit ex fontibus naturalibus: quæ pro fine habet vſum, & acquirit ex fontibus non naturalibus: quæ pro fine habet amplificationem, & acquirit ex fontibus non naturalibus: quę pro fine habet amplificationem, & acquirit ex fontibus naturalibus. Harum quatuor compoſitarum formarum primam, eam, quæ finem habet vſum, acquiritque ex fontibus naturalibus; quia tota naturalis eſt, quærens emolumenta ex rebus, quę naturâ ſuâ ſuppeditare illa nobis poſſunt, atque ea quærens ob finem cùm eorum, tum ipſius pecuniarię prorſus naturalem, qui eſt vſus vitæ noſtrę; vocat Philoſophus, ab huiuſmodi initio, & fine, κατὰ φύσιν, ideſt naturalem in tex: 90, 102, 111: rurſusq; à fine viuendi, & beneuiuendi, qui ſine hac forma haberi non poteſt, vocat ἀναγκαίαν, neceſſariam in 111, & 117: à fine etiam vocat ἔχουσαν ὅρον, habentem terminum, in 111; quoniam quęrat tantum, quantum ad vſum noſtrum ſit ſatis. ab initio autem, & ab actu, qui eſt cũ initio cōiunctus, nominat eam in 81 ἔχουσαν αὐτόφυτον ἐργασίαν, quę habeat operam per ſe gignentem: & à fine, & à toto οἰκονομικήν, domeſticam in 103, 105, 111, 117; propterea quòd domeſticæ rationis ſit pars, & ad domeſticam ſocietatem per ſe dirigatur, quà domum ſpectat: ſicut quà ſpectat ciuitatem, & politicæ ſubiecta eſt, vocabitur ob eaſdem cauſas πολιτική, ideſt ciuilis. tandem à primo génere rerum in quibus vertitur, & quarum eſt quaſi effectuum, dicitur ἐπιμέλεια, καὶ χρηματιστικὴ περὶ τροφήν, ideſt cura, pecuniariaque alimentaria in 77, & in 111; atque χρηματιστικὴ ἀπὸ

Prior diſtributio harum formarũ compoſitarũ, ipſiusq; rationis pecuniaria in duo genera: & eorum generum varia vocabula.

τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζώων, pecuniaria ex fructibus, & animalibus in 116. Alias tres formas, eam, quæ acquirit ex fonte non naturali habens vſum pro fine; eam, quę acquirit ex fonte non naturali habens pro fine amplificationem; & eam, quæ pro fine habet amplificationem acquirens ex fonte naturali, redigit in vnum genus. quod genus contrarijs, & diuerſis appellat nominibus. Nanque ab initio, & fine, quorum vel vtrunque, vel alterutrum ſit non naturale, vocat illud genus in tex: 90, & 117 χρηματιστικὴν οὐ φύσει, καὶ οὐ κατὰ φύσιν, pecuniariam non naturalem: item à fine, μὴ ἀναγκαίαν, non neceſſariam; καὶ ἄπειρον, infinitam in 111: & à fine per excellentiam, qui eſt pecuniæ, potiſſimumq́ue numeratæ amplificatio μάλιστα χρηματιστικὴν, ἢ χρηματιστικὴν κατ' ἐξοχὴν, maximè pecuniariã, ſiue pecuniariam per excellentiam in 90. & 110. ab initio autem, & modo acquirendi vocat idem genus ἀπ' ἀλλήλων, ex alternatione in 117; & δι' ἐμπειρίας, καὶ τέχνης, per experiētiam, & artem in 90; & καπηλικὴν, cauponiam pecuniariam in 92, 96, 98, 103, 117; & μεταβλητικὴν, commutatitiam in 117, 124, 127; & ποριζομένην τὴν τροφὴν δι' ἀλλαγῆς, καὶ καπηλείας, ſuppeditantem alimentum per commutationem, cauponationemq́ue in 81. Quanuis enim vltima trium illarum formarum, quas hoc genere comprehendi diximus, initium acquirendi habeat ex fontibus naturalibus: tamen fieri vix, aut ne vix quidem poteſt, vt quæ amplificationem bonorum pro fine ſibi proponit, acquiſitione naturali contenta ſit, nec perueniat ad artificioſam. quocirca omnes ad extremum commutando, cauponãdoque quęſtum faciunt. Atque hoc quidem pacto Philoſophus in priori parte huius diſputationis, ſpectans & ad initia, & ad fines, & ad effecta, ſiue materias, & ad reliqua, quæ cum his cohærent, aut ab his non differunt, diuidit pecuniariam, vt quæſtum præcipuè ſignificat, & ſecundum quæſtum conſeruationem, & vſum, quæ quæſtui adhereſcunt, in duo genera: quorum vnum primam formam; alterum alias tres illarum quatuor, in quas primùm tota ratio quęſtuaria diſtribuebatur, contineat: id quod ex ipſo orationis cõtextu planum fiet. Veruntamen in his duobus generi-

In hac diſtributione pecuniaria ad quæ reſpiciat, & ad quæ maximè reſpiciat, Philoſophus, & cur.

Digitized by Google

generibus ſeparatim conſyderandis, ijsque inter ſe diſtinguendis maximè, ac penè ſolùm initiorum, quæ diximus, rationem habere videtur; & profectò habet duabus de cauſis: primùm quia eiuſmodi initiorum, actuumque, & modorum agendi, qui cum illis coniunguntur, diſcrimina maximè variant acquiſitionem; verisque, ac proprijs, & eſſentialibus differentijs genera eius diſtinguunt. altera cauſa eſt, ſicut annotaui paulo antè, quòd vnaquæq; trium formarum, quæ in ſecundo genere comprehendũtur, etiam nouiſsima, cuius initium, & fons acquirendi primus eſt naturalis, deflectens tandem à natura, acquirere ſolet commutando, & cauponando: diſtantque idcirco omnes illæ formę, & genus, quod eas comprehendit, hac potisſimùm re à primo genere; quod primum genus ſine cauponatione, commutationeque, & pacto denique humano, ex ſola rei natura comparat ea, quæ vſibus noſtris conducunt. Ad hęc igitur initia, fontesque geminos ſuprà indicatos, quorum vnus eſt natura rei, alter eſt conuentio, & artificium humanum, vnde omnis cauponatio, omnis commutatio quęſtuaria exiſtit, maximè reſpiciens Philoſophus, diſiungit, & tractat in priori diſputationis parte duo illa genera pecuniarię, quæ dicta ſunt. E quorum generum multis vocabulis proximè propoſitis nos duo delegimus, quibus pręſertim illa ſignificaremus; nominaturi primum, quod eſt ſecundum naturam, alimentarium, ab effectu, & materia; alterumque, quod pendet ex inſtituto, cauponium, ab initio, & actionis modo. Cur autem hęc potisſimùm nomina ſimus vſurpaturi, cauſa ſuo loco explicabitur. In poſteriori deinde parte diſputationis tripertitò diſtribuit Philoſophus eandem pecuniariam; nimirum in maximè naturalem, ſeu maximè propriam, & familiarisſimam hominibus, jdeſt gręcè οἰκειοτάτην, in commutatitiam, & in mediam; vel diuiſo ſcilicet genere ipſo naturali, & alimentario in duo, quorum vnum maximè naturale, alterum medium vocetur; vel tertio hoc ad duo ſuperiora adiuncto genere. Cuius quidem vel diuiſionis generis naturalis, vel adiun-

Quæ præcipuè vocabula vſurpabanĩ ad hæc duo genera deſignãda.

In ſcholijs duarũ diſputationũ de pecuniaria alimentaria, & de pecuniaria cauponia.

Poſterior diſtributio rationis pecuniariæ in tria genera.

ctionis

ctionis tertij generis ratio hæc afferri poteſt, quòd quæ ab initijs, & fontibus naturalibus ſubminiſtrantur, alia nobis in cibo eſſe poſſunt; qui cibus eſt naturalis, neceſſariusque maximè, atque ex ea neceſſitate maximè familiaris, ac communis omnibus hominibus; alia, ad veſcendum nobis minimè idonea, vſum afferunt ad alias vitæ commoditates. Sed hæc poſtea. Nunc ſolùm ad faciliorem intelligentiam eorum, quæ dicenda ſunt, proponamus, & diductione quidem epidictica, vt res ſit euidentior, cum his tribus generibus ſpecies ſuas, quę ex tota hac diſputatione Philoſophi colligi poſſunt.

Hypoty-

Hypotypoſis formarum, τῆς χρηματιστικῆς ἢ κλητικῆς, ex Philoſopho.

Pecuniaria, ſeu procurandæ rei ratio.

- ***Alimentaria, ἡ περὶ τροφήν.*** *Quæ alijs nominibus dicitur etiã Naturalis, & Neceſſaria. & Habens terminũ, & Habẽs operã per ſe gignentẽ, & Domeſtica, Ciuiliſque, & Quæ à fructibus. & animalibus victũ quærit. 77. ad 90.* *Species huius. 81.*
  - *Simplices. 80. 81.*
    - *Paſtoritia, νομαδική. 80. 81.*
      - *Pecuaria, Cοσχηματική. 120.*
      - *Paſtio Villatica, μελιττουργία, et reliqua eiuſdẽ generis. 122.*
    - *Agricultura propria, γεωργική. 80. 81. 121.*
    - *Has tres formas, agriculturam, pecuariam, paſtionem villaticã in vnum genus concludit, quod vocat pecuniariã οἰκειοτάτην, idest familiariſſimam, & maximè propriam, maximéque naturalem hominibus. 119. ad 124.*
    - *Venatoria, vel Bellica θηρευτική, ἢ πολεμική* } *Maximè cõis. 80. 86.*
      - *Bellica propria. πολεμική. 86. Iuſta, & naturalis, quæ ſeruos naturâ parere recuſantes ad imperium retrahit.*
      - *Prædatoria. λῃστική. 80. 81.*
        - *Latrociniũ λῃστεία. 86. Quo viris naturâ liberis, atq; immerẽtib⁹ bona, et libertas eripiuntur: Iniuſtũ eſt: & quanquã nõ repugnat fortaſſe naturæ cõmuni animaliũ, tñ repugnat naturæ humanę. Quocirca hæc pars non eſt propriè generis alimentarij, ſed cauponij.*
      - *Venatoria. θηρευτική. Quæ perſequitur, genus omne belluarũ.* { *Cõmunis 86.*
        - *Piſcatoria. ἁλιευτική. 80. 81.*
        - *Venatoria. θηρευτική.* { *Propria 81.* *Quæ aues, & feras terreſtres perſequitur.*
          - *Aucupium. ἡ ἀπ' ὀρνίθων 80.*
          - *Venatoria max. ppria. ἡ ἀπὸ θηρίων ἀγρίων. 80.*
  - *mixtæ ex ſimplicibus. 81.*
- ***Cauponia.***
  - *Cauponia, ſiue Commutatitia. καπηλική, ἢ μεταβλητική.* } *fusè* *Alijs nominibus, Non naturalis, Non neceſſaria, Infinita, Pecuniaria per excellentiam, Ex alternatione, Per experientiam, & artem, Suppeditans alimentum per commutationem, cauponationemque. 90. & inde. 124. & inde.*
    - *Negotiatrix, ſeu Nundinaria. ἀγοραστική.*
      - *Mercatura. ἐμπορία. 124.*
        - *Nauiculatoria. ναυκληρία. Mari, Nauibusq; tranſportat vendendas merces à longinquis regionibus.*
        - *Oneraria. φορτηγία. Terreſtri itinere iumentis, ac vehiculis ad loca propinquiora deuehit vendendas merces.*
        - *Stataria. παράστασις. In eadem ciuitate, & regione emit, venditque eaſdem merces aucto pretio.*
      - *Fœneratoria cõis κολλυβιστική. 125.*
        - *Fœneratoria ppria, τοκισμὸς, ὀβολοστατική. 117. cũ⁹ lucrum pẽdet ex tẽpore.*
        - *Argentaria. τραπεζιτική.*
          - *ἀργυραμοιβική. Cõmutatio numorũ. Quę ex ſpẽi diuerſitate q̃ſtũ facit.*
          - *Traiectio. Quę lucratur ex diuerſitate locorum.*
      - *Vnaquæque harum fœnerationũ exercetur quidẽ propriè in pura numularia: tamen exerceri etiam poteſt in ſimplici rerum permutatione; & prima, tertiaq; earũ in permutatione numularia mixta.*
    - *Mercenaria. μισθαρνία. 126. 110. Vendit, locatq; operas.*
      - *Facultatum naturaliũ, Quas natura tribuit,*
        - *Corporũ. Vt baiulorũ, et aliorũ, quos cõmuni vocab. operarios aliq̃n appellãt.*
        - *Animorũ. Vt eorũ, qui à memoria dicuntur.*
      - *Artium. Quæ cõparãtur experientia, & doctrina.*
        - *Illiberalium. Vt omnium opificum.*
        - *Liberalium, quibus continentur ſcientię. Vt profeſſorum, qui artes mercede docent.*
      - *Virtutũ. Quæ conſuetudine et exercitatione acquirũtur. Vt iudicum, & ducum, qui mercede ſeruiunt.*
- ***Media.***
  - *Media inter maximè naturalem, familiariſſimam'ue, & commutatitiam, ſiue cauponiam. 127. Eſt rerum naturalium vtilium nobis per ſe, non ad veſcendum, ſed ad alias vitæ commoditates.*
    - *Inanimarum. Quæ colliguntur, eruuntur'ue ex terra.*
      - *Humorum.*
      - *Terrarũ.*
      - *Succorũ concretorũ.*
      - *Lapidũ pprie nuncupatorũ.*
      - *Gemmarũ.*
      - *Marmorũ.*
      - *Saxorum.*
      - *Metallorũ.*
    - *Animatarum. Quæ à terra, & ſuper terram naſcuntur.*
      - *Plantarũ infructuoſarũ.*
      - *Animaliũ nec cibũ, nec operas ad eũ nobis exhibẽtiũ, ſed alias vitę cõmoditates.*

Hæc eſt τῆς χρηματιστικῆς, ἢ κτητικῆς, jdeſt pecuniariæ rationis, ſiue rationis rei procurandæ ex doctrina Philoſophi noſtri diſtributio, vt hęc quidem ratio quęſtum primò ſignificat, ſed vnà cum quęſtu, & ſecundo loco etiam vſum, ac conſeruationem: quæ quidem neceſſariò, vel vbi ſummus finis eſt opum amplificatio, quęſtum comitantur, conſeruatio ſimpliciter, vſus aliquo modo: ſiquidem aliquatenus, & aliqua ex parte, quantunuis deſyderium amplificandi creſcat in immenſum, neceſſe eſt vti acquiſitis rebus, dum mutabili hac luce lædimur, & adiuuamur. At Plato in Sophiſta quodammodo anguſtiùs, quodammodo latiùs accipit τὴν κτητικὴν, quàm hìc faciat Philoſophus. deſignat enim ille hoc vocabulo quæſtuariam duntaxat rationem, nō cum ea conſeruantem, & vtentem, niſi quatenus conſeruatio in quęſtu numeratur: & intelligit per quęſtum acceſſionem, amplificationemq; omnem, nō ſolùm eam, quę ad res, fortunasq;, ſed etiam eam, quę ad diſciplinam, & cognitionem, & mores, & affectus pertinet. Diuidit igitur Plato eo in loco artes omnes εἰς ποιητικὰς, καὶ εἰς κτητικάς, jdeſt in effectrices, & in quęſtuarias. Effectrices vocat eas, quarũ vi aliquid, quod prius nō erat, ad eſſentiam perducitur: quęſtuarias reliquas, quę nihil fabricãt omnino; verùm quę ſunt, & facta ſunt, partim ſermonibus, actionibusq; capiunt, partim prohibẽt capientibus. Has poſtea quęſtuarias ſic diſtribuit. Quæſtuariæ, inquit, artis, rationisq; duo ſunt prima genera; vnum, quo volentes cũ volẽtibus res aliquas permutãt, quod hac de cauſa cõmutatoriũ, ſeu permutatoriũ, gręcè μεταβλητικὸν, ἢ ἀλλακτικὸν appellatur; alterũ, quo vincũtur, ſubijciunturq; alij alijs, etiã nolentes, cui nomen mancipatoriũ, & gręcè χειρωτικόν. Cõmutatorij generis vna pars in donationibus, largitionibusque verſatur: altera cõſiſtit in emẽdo, & vendẽdo: tertia mercedem ſpectat. habentq; nomina ſimilia; prima δωρητικὴ, ex donatione; ſecunda ἀγοραστικὴ, ex emptione, & venditione; tertia μισθωτικὴ, mercenaria. Rurſus ſecunda iſtarum, quę peragitur emendo, & vendendo, in duas ſecatur partes: vna attinet ad eos, qui ſua vendũt; altera ad eos, qui emũt, & vendunt aliena. illa dicitur αὐτοπωλικὴ, ſuorũ venditrix: hęc μεταβλητικὴ, jdeſt

ἡ χρηματιστικὴ, καὶ κτητικὴ, licet ſignificet Philoſopho in hac diſputatione primo quęſtũ, ſignificat tamen poſt eum etiã conſeruationẽ, & vſũ.

Plato in Sophiſta in latiori & in anguſtiori ſignificatione vtitur vocabulo τῆς κτητικῆς, quàm hic faciat Philoſophus.

Diuiſio artiũ ex Sophiſta Platoni.

Effectrices artes.

Quæſtuariæ artes.

Quæſtuariæ rationis diuiſio Platonica.

commutatoria nomine generis nuncupatur. Huius commutatoriæ, quæ eſt ſpecies, pars quædam in eadem ciuitate permutationē facit; vocaturque καπηλική, cauponia: quędam appellatur mercatura, ἐμπορική, quæ ex vna ciuitate in aliam emendo, & vendendo res tranſportat. Tum vniuſcuiuſque harum trium, ἐμπορικῆς, καπηλικῆς, αὐτοπωλικῆς formæ binę: quarum vnæ verſantur in venditione, emptioneque earum rerum, quæ ad corporis; alteræ in earum, quę ad animæ victum referuntur. illę retinent propria nomina ἐμπορικῆς, καπηλικῆς, αὐτοπωλικῆς: hæ nominantur ψυχεμπορική ſeu μαθηματοπωλική, καπηλική τῶν μαθημάτων, αὐτοπωλική τῶν μαθημάτων. Atque hę rurſus vel aliarum facultatum diſciplinā vendunt, dicunturque τεχνοπωλικαί; vel virtutis, & vocantur ἀρετοπωλικαί, quæ ſophiſtica eſt. Item τεχνοπωλικαί vel ad ſolatium diſciplinam aliquam vendunt, vt muſicam; vel ad ſtudium, vt geometriam. Mancipatorium genus & ipſum duplex; vnum patens, quod certando capit, nominaturque ἀγωνιστικόν, jdeſt decertatorium; alterū latens, quod capit venādo, ac dicitur venatorium, θηρευτικόν. Decertatorium duas habet partes; ἁμιλλητικήν, jdeſt æmulandi, ſeu competendi; & μαχητικήν, jdeſt pugnandi. Pugnantis decertatorię adhuc vna pars eſt, quæ corporibus; altera, quæ ſermonibus pugnat. illi ſit nomen βιαστική, jdeſt violenta: huic ἀμφισβητητική, jdeſt altercatoria. Altercatorię duæ formæ: vna publica, vtens longis ſermonibus aduerſus longos ſermones de iuſtis, iniuſtisq; rebus, quæ dicitur δικανική, jdeſt cauſidica; altera priuata, quę vtitur interrogationibus, reſponſionibusq; breuibus, & vocatur ἀντιλογική, hoc eſt contradictoria. Cuius contradictoriæ vna pars de commercijs contendit temerè, & ſine arte, quę nomen non habet: altera artificioſa de iuſtis, & iniuſtis, alijsque ſimilibus rebus vniuerſè altercatur, cui nomen ἐριστική, litigioſa, ſeu contentioſa. Et huius litigioſę vna pars eſt, quæ ex priuatis contentionibus damnum reportat, vtpote res negligens ſuas; nec tamen audientibus voluptatē parit: altera reportat lucrum. Prima dicitur ἀδολεσχική, nugatoria, & garula: ſecūda eſt ſophiſtica. Venatorium genus aut res inanimas, aut animalia indagat. Illa pars caret nomine; in qua comprehenduntur & qui metalla,

talla, & qui coralia inquirunt, & aliæ quædam vrinatoriæ facultatis partes: hæc vocetur ζῳοθηρικὴ, jdeſt venatoria animalium. Huius porrho venatoriæ animalium duo ſunt modi: vnus pedeſtrium animalium, τοῦ πεζοῦ, qui πεζοθηρικὸς, jdeſt pedeſtrium animalium venatorius; alter agilium, ſeu natatilium, τοῦ νευστικοῦ, qui ἐνυγροθηρικὸς, jdeſt venatorius per liquidum dici poteſt. Venationis pedeſtrium animalium duæ maximæ partes: vna manſuetorum: altera agreſtium. Manſueta animalia homines ſunt. Et horum rurſus venatio, appellata ἡμεροθηρικὴ, ſiue ἀνθρωποθηρικὴ, in duas ſcinditur partes: vna dicetur à nobis violenta, βίαιος; cuius ſpecies, prædatoria, ſiue latrocinium, λῃστικὴ, & plagiaria, ἀνδραποδιστικὴ, & tyrannica, τυραννικὴ, & bellica, πολεμικὴ: altera vocabitur perſuaſoria, πιθανουργικὴ. Perſuaſoriæ duo ſunt genera: vnum publicum: alterum priuatum. Publicum, quod gręcè dicitur δημοσιοθηρευτικὸν, duas partes habet; δικανικὴν, cauſidicam, qua iudices perſuadentur; & δημηγορικὴν, concionalem, qua mouetur populus. Priuati autem generis, quod eſt græcè ἰδιοθηρευτικὸν, vna pars mercedẽ captat, μισθαρνευτικὴ, ſeu νομισματοπωλικὴ, jdeſt mercedem, & pecunias petens appellata: altera dona confert, dicta ob id δωροφορικὴ. Hæc quidem pars venationis perſuaſoriæ, qua eos, quos cæpimus, muneribus inſuper ornamus, eſt ſpecies artis amatoriæ. Illa verò mercenaria, quæ mercedem captat ab ijs, qui capti ſunt, aut verſatur ad gratiam, voluptatisq́; illecebras parat, vt hinc alimẽta mercedis loco recipiat, quam κολακικὴν, jdeſt adulatoriam vocamus, artẽ voluptatis machinatricem: aut virtutis causà conſuetudinem, & colloquia habere ſe profitetur, pecunias exigẽs pro mercede, quę eſt ars ſophiſtica. Tandem venationis per liquidũ duo ſunt genera pro duobus generibus agilium, &, quę in liquido feruntur, animaliũ, jdeſt τῶν νευστικῶν; quorũ vnum eſt volucre, alterum aquaticum. volucris generis venatio aucupium, jdeſt ὀρνιθοθηρευτικὴ nominatur: aquatici, piſcatio, hoc eſt ἁλιευτικὴ. Verùm quo diſtinctiùs, ac meliùs partitionem hãc Platonicã animo cõplectare, in qua multi offendũt; hypotypoſin eius ſubiungam, adſcriptis ordine, vt à primo genere proficiſcũtur, formarum oĩum nominibus.

Hypotypoſis, τῆς κτητικῆς, ex Sophiſta Platonis.

- Ἡ κτητική. *Quæſtuaria ratio.*
  - Μεταβλητική, ἡ ἀλλακτική. *Permutatrix, ſiue commerciorum.*
    - Δωρητική. *Ex donatione.*
    - Ἀγοραστική. *Ex emptione, & venditione.*
      - Αὐτοπωλική. *Venditrix ſuorum.*
        - Αὐτοπωλικὴ ἰδίως. *Venditrix ſuorum propriè.*
        - Αὐτοπωλικὴ τῶν μαθημάτων. *Venditrix ſuarum diſciplinarum.*
          - Τεχνοπωλικὴ αὐτοπωλική. *Artes ſuas vendens vel.*
            - Πρὸς παραμυθίαν. *Ad ſolatium.*
            - Πρὸς σπουδήν. *Ad ſtudium.*
          - Ἀρετῆς αὐτοπωλική. *Virtutes ſuas vẽdẽs: quæ eſt ſophiſtice.*
      - Μεταβλητική. *Permutatrix, nomine generis.*
        - Καπηλική. *Cauponaria.*
          - Καπηλικὴ ἰδίως. *Cauponaria propriè.*
          - Καπηλικὴ τῶν μαθημάτων. *Cauponaria diſciplinarum.*
            - Τεχνοπωλικὴ καπηλική. *Artium cauponaria.*
              - Πρὸς παραμυθίαν. *Ad ſolatium.*
              - Πρὸς σπουδήν. *Ad ſtudium.*
            - Ἀρετῆς καπηλική. *Virtutis cauponaria: quæ eſt Sophiſtice.*
        - Ἐμπορική. *Mercatura.*
          - Ἐμπορικὴ ἰδίως. *Mercatura propriè.*
          - Ψυχεμπορική, ἡ μαθηματοπωλική. *Mercatura ad res animæ, ſeu ad diſciplinas pertinens.*
            - Τεχνοπωλικὴ ἐμπορική. *Artium mercatura.*
              - Πρὸς παραμυθίαν. *Ad ſolatium.*
              - Πρὸς σπουδήν. *Ad ſtudium.*
            - Ἀρετῆς ἐμπορική. *Virtutis mercatura. quę eſt ſophiſtice.*
    - Μισθωτική. *Mercenaria.*
  - Χειρωτική. *Mancipatoria.*
    - Ἀγωνιστική. *Decertatoria.*
      - Ἁμιλλητική. *Æmulandi, ſeu Cõpetendi.*
      - Μαχητική. *Pugnandi.*
        - Βιαστική. *Violenta.*
        - Ἀμφισβητητική. *Altercatoria.*
          - Δικανική. *Cauſidica reſpectu aduerſariorum.*
          - Ἀντιλογική. *Cõtradictoria.*
            - Ἀντιλογική. *Contradictoria.*
              - Ἀνώνυμος. *Nomine carens.*
              - Ἐριστική. *Litigioſa, ſeu Contentioſa.*
                - Ἀδολεσχική. *Nugatoria, & Garula.*
                - Σοφιστική. *Sophiſtice reſpectu actionis.*
    - Θηρευτική. *Venatoria.* *
      - * Θηρευτική.

* Θηρευτικὴ. *Venatoria.*

- Ἀνώνυμος. *Nomine carens. Quæ eſt rerum inanimarum.*
- Ζωοθηρικὴ. *Animalium venatoria.*
  - Πεζοθηρικὴ. *Pedeſtrium animalium venatoria.*
    - Ἡμεροθηρικὴ, *ſiue* ἀνθρωποθηρικὴ. *Manſuetorũ animalium, ſiue hominũ venatoria.*
      - Βίαιος. *Violenta.*
        - Ληστικὴ. *Prædatoria, ſeu Latrocinium.*
        - Ἀνδραποδιστικὴ. *Plagiaria.*
        - Τυραννικὴ. *Tyrãnica.*
        - Πολεμικὴ. *Bellica omnis.*
      - Πιθανουργικὴ. *Perſuaſoria.*
        - Δημοσιοθηρευτικὴ. *Publica venatoria.*
          - Δικανικὴ. *Cauſidica reſpectu Iudicum.*
          - Δημηγορικὴ. *Concionalis.*
        - Ἰδιοθηρευτικὴ, *ſeu* προσομιλητικὴ. *Priuata, ſeu Colloquutoria venatio.*
          - Μισθαρνευτικὴ, *ſeu* νομισματοπωλικὴ. *Mercedem, & pecunias quærens venatio.*
            - Κολακικὴ. *Adulatoria.*
            - Σοφιστικὴ. *Sophiſtice reſpectu finis.*
          - Δωροφορικὴ. *Dona cõferens venatio. Quæ eſt ſpecies artis amatoriæ.*
    - Ἀγριοθηρικὴ. *Agreſtiũ animaliũ venatoria. Quæ multas formas, & varia nomina habet: ſolet autem communiter appellari venatio.*
  - Ἐνυγροθηρικὴ. *Venatoria per liquidum.*
    - Ὀρνιθοθηρευτικὴ. *Aucupium.*
    - Ἁλιευτικὴ. *Piſcatoria.*

Ita

Qualis ſit ſuperior diſtributio τῆς κτητικῆς.

Ita partitur τὴν κτητικήν, & quæſtuariam rationem Plato in Sophiſta. Quę partitio nec ſuis differentijs conficitur: &, prætermiſſis verioribus quibuſdam formis, vt agricultura, paſtoritia, collybiſtice; multas alias complectitur vel parum proprias, vel minimè neceſſarias, cuius modi ſunt omnes μαθηματοπωλικάς, omnes πιθανουργικάς, penè omnes ἀγωνιστικάς. Hinc quaſdam harum etiam reperias multis in generibus collocatas; vt cauſidicam in altercatorio, & in perſuaſorio; ſophiſticen ἐν τῷ αὐτοπωλικῷ, ἐν τῷ ἐμπορικῷ, in cauponario, & contradictorio, & in eodem perſuaſorio; violentum ἐν τῷ μαχητικῷ, καὶ ἐν τῷ ἡμεροθηρικῷ. Cæterùm Platoni eo in libro de quęſtu diſputare, aut τὴν κτητικὴν diuidere primò & per ſe cōſilium non fuit. quicquid de his dixit, ſophiſtæ gratià dixit, cuius tunc conditiones vndique exquirebat, vt eius imaginem, quanto perfectiùs poſſet, & adumbraret, & exprimeret. Quocirca non eſt ei vitio vertendum, ſi quaſdam ex veriſſimis quæſtuariæ partibus ſilentio prætérijt, aliaſque pro illis recenſuit, quæ ex tranſlatione tantùm, & à poetis, multitudineque poetas plerunque imitante vocantur quæſtuariæ; denique ſi proprias, & eſſentiales differentias in partiendo non adhibuit. Certè in v. de legibus, vbi de re, & de quęſtu, & omnino de pecuniaria ſermonem inſtituit; numerat in partibus pecuniarię agriculturam, & paſtionem, & fœnus; ac de eo duntaxat loquitur quęſtu, qui verè, proprieque ſic nominatur. Tum autem ex eodem loco v. de legibus, & ex altero Theęteti, in quo traditur differentia τοῦ ἔχειν, καὶ τοῦ κτᾶσθαι; perſpicuè liquet, non ſolùm quęſtum, verumetiam ſecundum quęſtum conſeruationem, & vſum de Platonis ſententia πρὸς τὴν κτητικὴν, καὶ τὴν χρηματιστικήν, ad rei procurandæ rationem, pecuniariamque prorſus pertinere. Sed de his aliàs.

Platonis defenſio, & cū Philoſopho conciliatio.

Partes pecuniariæ, quæ in ſuperiori diuiſione omittuntur, recēſentur à Platone in v. legum. De vero & proprio duntaxat quæſtu loquitũ Plato in v. leg. πρὸς τὴν κτητικὴν, καὶ τὴν χρηματιστικὴν pertinere cū quęſtu conſeruationē, et vſum de Platonis ſententia.

Acquiſitionis diuiſio, et modi ſecundum iuriſcōſultos.

Iuriſconſulti alio modo diuidunt veram acquiſitionem: quorum ſententiam vniuerſam latiſſimè fuſam, & patentem breuiter ſic perſtringemus. [1] Acquirũtur res, ſeu fiunt ſingulorum hominum, ſeu dominium earum accipitur, quę omnia eandem vim habent; aut iure gentium, quod ratione

1. ff de Acqr. rerũ domin. l. p. & Inſtit de Rerum diuiſ. §. ſingulorũ.

natu-

naturali inter omnes homines peræque ſeruatur, diciturq́; hac de cauſa etiam ius naturale; aut iure ciuili, jdeſt iure romano. [2] Iuris gentium, ſiue iuris hoc modo naturalis, quòd eius ſemina ſint hominibus à natura ingenerata, acquiſitio tria genera continet: quorum vnum in occupatione; alterum in generatione, & quaſi generatione; tertium in traditione, & quaſi traditione conſiſtit. [3] Ex occupatione iure naturali acquiſitio fit, ſi id, quod nullius erat, occupetur, retineaturq́; in cuſtodia occupantis: [4] dummodo nec ſacrum, nec ſanctum, nec religioſum, nec publicum fuerit, nec res hæreditaria, nec homo liber, qui non ſit ex numero hoſtium. hæc enim, quanquam nullius in bonis ſunt, tamen occupanti non conceduntur: cætera, quæ non ſunt alicuius, conceduntur tandiu, quandiu retinentur in eius cuſtodia. Diſtribuitur hęc naturalis occupatio in tres partes. Prima dicitur propriè occupatio, accommodato ad ſpeciem vocabulo generis; & eſt rerum immobilium tantùm: [5] vt inſula in mari nata, à quocunque primùm occupata fuerit, ei acquiritur; quo quidem iure Veneti ſe tuentur: &, ſi quæ regiones etiam continentium terrarum in nullius dominio, aut ditione eſſent, fierent occupantis. Altera pars vocari poteſt inuentio; eſtque rerum duntaxat mobilium. Comprehendit autē hæc pars [6] theſaurorum, [7] lapillorum, gemmarum, aliorumque huiuſmodi, quæ in nullius ſimpliciter ſint bonis, [8] tum rerum etiam à dominis pro derelicto habitarum inuentiones. Tertia pars nominetur captura, aut præda. quæ[9] vel eſt ferarum beſtiarum, terreſtrium, volucrium, aquatilium, vocaturque venatio, aucupium, piſcatio; [10] vel hominum, aliarumque rerum tam mobilium, quàm immobilium iuſto bello interceptarum; quam bellicam acquiſitionem nuncupant. Ex generatione, ac quaſi generatione iure naturali nobis acquiritur vno modo quicquid prouenit nobis ex [11] animalibus, [12] ſeruis'ue, & omnino rebus noſtris, [13] aut quas pro noſtris bona fide poſſidemus. Altero modo noſtra fiunt hoc eodem genere, & iure quæcunque fluuij opera agris noſtris

adijciun-

2 ex ff & Inſtit. iiſdē tt et alijs locis.
3 ff de Acqr. rerū dom. l. 3. Inſtit de Rerū diuis. §. Feræ igitur.
4 ff. de Rerū diuis. l. p. & Inſtit. eod. tt. §. Nullius autem. & ſeq.
5 ff. de Acqrē do rerū domī. l. 7 et de Acqr. vel amitt. poſſ. l. p. & Inſtit. de Rerum diuis. §. Inſula
6 ff. de Acqr. rerū domin. l. 31. et 63. et de Iure Fiſci l. 3. & C. de Theſauris, et Inſt. de Rerū diuis. §. Theſauros.
7 ff. de Acqr. vel amitt. poſſ. l. p. et de Rer. diuis. l 3. Inſt. eod. tt. §. Item lapilli.
8 ff. Pro derelicto l. p. & 2. & 5. Inſtit. de Rerū diuis. § Hoc amplius.
9 ff de Adqr. rerū domin. l. p. et 3. et 5. & 14 et 44 et 55. Inſtit. §. Feræ igitur & ſeq.
10 ff. de Adqr. vel amitt. poſſeſſ. l. p. Inſtit. de rerū diuis. §. Item ea quæ.
11 ff. de Adqr. rerū dom. l. 2 et 6. Inſtit. de Rerū diuis. §. Itē lapilli.
12 ff. de Statu hoīum l. 5. & de Acquir. rerū domin. l. 66. C. de Rei vendic. l. 7. & 12. Inſtit. de Iure perſonarum. §. Serui autem.
13 ff. de Vſuris l. 25 & de Adquir. rerū domin. l. 48. Inſtit. de rerū diuis. § Si qs à nō domino.

Acquiſitio ex iure gentium, ſeu naturali, & modi eius.

Acquiſitio per occupationem ex iure naturali, & eius modi.

Occupatio.

Inuentio.

Captura.

Acquiſitio per generationem, ac quaſi generatione ex iure naturali, et eius modi.

Quod prouenit ex rebus noſtris.

Quod fluuij opera agris noſtris adijcitur.

adijciuntur; vt quod [14] ijs aggeritur latenter, paulatimque per alluuionem; [15] & inſula in flumine nata; [16] & alueus à flumine derelictus contra frontem agrorum noſtrorum: ſic enim quaſi generare parereque ob vicinitatem agri illi noſtri agros nouos videntur. Tertio modo fit noſtrum iure naturali per generationem, vel quaſi generationē quicquid operà noſtrà efficitur [17] vel ex tota, aut in tota materia noſtra, vt ſi ex mea lana faciam veſtimentum, & in meo ædificem ſolo; [18] vel ex parte, & in parte materiæ noſtræ, vt ſi ex meo vino & alieno melle mulſum cōficiam, ac in ſolo communi ædificem; [19] vel ex materia aliena, quod ad eam nequeat amplius reuerti, bonaque fide, ac meo nomine ſit factum, vt quom mihi ex alienis vuis vinum efficio; [20] vel etiam in materia aliena, ſi fuerit id, quod fit, materia pretioſius, vt quom in tabula tua pingo. Quarto modo huius generis, quod ad generationem, & ius naturale reuocatur, acquiritur nobis quicquid rei noſtræ operà alienà accedit; [21] puta ſi rem ſuam noſtre ſic adiunxerit aliquis, vt eius pars euadat; [22] vel ſi ex noſtra materia ſpeciem fecerit, ſciēs noſtram eſſe; [23] vel ſi in re noſtra, verbi gratia ſi in ędificio, ſolo'ue noſtro ędificauerit, aut plantam poſuerit, quæ egerit radices, aut frumentum aliud'ue quidpiam ſeuerit, aut in chartis noſtris literas etiā aureas ſcripſerit. Quanquam enim huius, & ſuperioris modi quædam formæ ſunt perſpicuè iuris ciuilis, hoc eſt romani iuris; nec omnibus generibus, imò ne multis quidem à natura cōmendatæ: cunctæ tamen à iuriſconſultis iuri gentium & naturali tribuuntur. Ex [24] traditione poſtremò res acquirimus iure naturali, ſeu vera traditio fiat à priori domino, & qui alienare eas poſſit; ſeu imaginaria; ſeu pro quauis traditione exiſtat nuda eius voluntas; & ſiue per ſe, ſiue per alium traditionem is faciat; & ſiue donationis, ſiue dotis, ſiue permutationis, ſiue emptionis, ſiue quacunque alia iuſta, & naturali cauſa nobis traditæ fuerint. nihil .n. eſt tam conueniens naturali ęquitati, quàm uoluntatem domini, uolentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi. Horum omniū modorum acqui-

ſitionis

Q̄ operà noſtra efficiī ex materia et in materia noſtra, aut aliena.

Q̄ operà alienà rei noſtræ accedit.

Acquiſitio per traditionē ex iure naturali, & modi eius.

Modorū acquiſitionis ex iure naturali, quos tradunt iuriſconſulti, qui conſyderētur etiā à Philoſophis, qui minimè, et quare.

14 ff. de Adqr. rerū domi. l. 7. et 38. Inſt. de Rer. diuis. § Præterea q̄ per alluuionē. C. de Alluuionibus l. 9.

15 ff de Adqr. rerū dom. l. 7. et 29. et 56. Inſt de Rer. diuis. §. Inſula.

16 ff. de Adquir. rerū domin. l. 7. et 30. et 56. Inſt. de Rer. diuis. §. Quòd ſi naturali.

17 Hoc per ſe eſt notiſſimū.

18 Inſtit. de Rerū diuis. §. Quod ſi partī.

19 ff. Ad exhibendū. l 12. & de Adqr. rerū domin. l. 7. et 12 et 27. Inſtit. de Rer. diuis. §. Quom ex aliena.

20 ff. de Adquir. rerū domin. l. 9. Inſt. de Rer. diuis. § Si quis in aliena tabula.

21 ff. de Rei vendic. l. 24. et de Adquir. rerū domin. l. 26. et 27. Inſt. de Rer. diuis. §. Sitū alienā.

22 ff. Ad exhibendū l. 12 et de Furtis l. 53.

23 ff de Rei vēdic. l. 5 & 24 et 40 et de Dano infecto l. 9 et de Adqr. rer. dom. l. 7. et 9. et 28. C. de Rei vēd. l. 2 et 11. Inſt. de Rer. diuis. § Quem in ſuo ſolo, et §. Ex diuerſo & §. Si Titius, et §. Qua ratione, et § literæ quoq.

24 ff. de Adqr. rerū domī. l. 9 C. de Rei vēdic l. 12. & Si quis alterī vel ſibi l. 2. Inſt. de Rer. diuis § per traditionē quoq. & ſequentib.

ſitionis ex iure naturali ſoli ij, qui ſunt prædę, & capturæ, communes ſunt philoſophis cum iuriſconſultis : reliqui, proprij iuriſconſultorum, nullo pacto attinent ad Philoſophos. artis .n. expertes ſunt, ac voluntarij: quæ autem à natura, & ab arte ſunt aliena; ea philoſophi non conſyderant; ſed iuriſconſulti. qui quidem in campo fortunæ, & temeritatis vagantur : res naturæ, & rations aut prorſus non attingunt; aut ſi attingunt quidem, non quà huiuſmodi ſunt, attingunt; verùm quà implicitæ ſunt cum fortuna, & cum voluntate; tandemque vt in fora, & in iudicia trahuntur. Iure autem ciuili, quod fuit alterum membrum primæ diuiſionis, dicimur acquirere quęcunque ex cauſis à iure ciuili cõſtitutis acquirimus, vt [25] ſtipulatione, [26] vſucapione, [27] litis ęſtimatione, [28] arrogatione, [29] ſucceſſione vel ex teſtamento, vel ab inteſtato, [30] & alijs ſimilibus modis, de quibus omnibus latè iuriſconſulti. Et hi modi ciuiles magis formulæ quędam ſunt, quam rationes acquirendi. quocirca à Philoſophis non conſyderãtur, intentis ad ea, quibus ratio, & facultas, ac quaſi diſciplina quęſtuum efficiẽdorum comprehenditur. Hactenus quæ pro introitu, & iſagoge huius diſputationis de pecuniaria generaliter præfanda duximus: cuius diſputationis hęc ſit prima partitio.

Acquiſitio ex iure ciuili, & modi eius.

Modi acquiſitionis ex iure ciuili non conſyderantur à Philoſophis, & cur.

25 ff. & Inſt. de verborum obligationib⁹.
26 ff. de Vſucapionib. l. 3. C. de pactis l. 20. Inſtit. de Vſucapionib
27 ff. de Rei vẽdic. l. 47. & Pro emptore l. p.
28 Inſtit. de Acquir. per arrogationem C. de Bonis q̃ liberis l. 6.
29 Inſtit & ff. ſimilib⁹ tt.
30 verbi gratia bonorũ poſſeſſione, aditione, deportatione, monachatu, vt Accurſius in l. p. de Acquir. rerũ dominio.

Continuatio diſputationũ, ſuperioris de domino & ſeruo, & huius de re ac ratione pecuniaria. Caput xiv. tex: lxxiij.	*Conſyderatio rei, & rationis pecuniariæ.*	
	Ad theoriam, & cognitionem. Capita nouem à xv. ad xxiv. tex: lxxiv.	*Ad vſum, & praxin. Cap. quatuor à xxiv. ad xxviij. tex: cxviij.*

Textus LXXIII.

CAPVT XIIII.

ARGVMENTVM. TEXT. LXXIII.

Continuatio ex concluſione ſuperioris, & propoſitione huius diſputationis: adiuncta cauſa à ſubiectorum generum coniunctione; quòd ſeruus, de quo proximè dictum fuit, ſit quadam pars rei, de qua nunc ſermo inſtituitur.

Text: lxxiij. [a] Περὶ μὲν οὖν δούλου, καὶ δεσπότου τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον: [b] ὅλως δὲ περὶ πάσης κτήσεως, [c] καὶ χρηματιστικῆς θεωρήσωμεν [d] κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον: [e] ἐπείπερ καὶ ὁ δοῦλος τῆς κτήσεως μέρος τι ἦν.

[a] De ſeruo igitur, & domino definitum ſit hoc modo: [b] omnino autem de vniuerſa re, [c] & pecuniaria ratione, [d] modo nobis inſtituto, conſyderemus: [e] quandoquidem ſeruus rei pars quædam erat.

EXPLANATIO.

Partis, & totius maxima coniunctio. Series harum diſputationũ.

Modus ideſt ordo doctrinæ in ſerie harũ diſputationũ.

PARS, & totum ſic inter ſe coniuncta ſunt, vt alterum ſine altero nedum eſſe, ſed ne intelligi quidem vllo pacto queat. Diſputationi ergo, quæ de aliqua parte ſeparatim habita fuerit, finitima, continensq́; ſit oportet de illius toto diſputatio. [d] qui etiam fuit modus doctrinæ propoſitus in textu tertio: vt rerum compoſitarum, & vniuerſarum partes, principiaq́; priùs perſpicerentur. Hunc igitur eundem modum, & initio huius libri à nobis inſtitutum tenentes, inquit Philoſophus, [a] poſtquam de domino, & ſeruo ſatis conuenienter, vt putamus, expoſitum eſt, [e] qui quidem ſeruus eſt pars rei, fortunarumq́; noſtrarum, ideſt τῆς κτήσεως, & denique κτῆμα quoddam animatum, vt didicimus ex tex. 36. & 38. & ſequentibus; [b] age videamus iam generaliter de re vniuerſa, & de ratione eius procurandæ, quam pecuniariam appellant; [d] adhibito iterum eodem doctrinæ modo, quem diximus eſſe proprium rerum compoſitárum, atque vniuerſarum, ideſt diuidendo, reſoluendoque hanc

e. pars quędã. *d.* *a.* *e.* *b. c.* *d.*

Modus doctrinæ adhibẽdus in hac diſputatione.

hanc pecuniariam in ſuas formas, & partes vſque ad minimas, & indiuiduas.

Textus habet tres partes. In prima (a) eſt concluſio. In ſecunda (b c d) eſt propoſitio. In tertia (e) eſt ratio continuationis. *Partes textus.*

SCHOLIA.

Series harum diſputationũ.

Omnino autem de vniuerſa re. Qui de ſeruo loquitur, omnino de quadam parte rei, & bonorum loquitur. Continetur enim ſeruus non ſolum in familia, ſed etiam in bonis, vt aliâs admonui. Hactenus igitur, quom de ſeruo expoſitum eſt, licet de eo per ſe, & quatenus eſt pars potius familiæ, quàm rei ſit expoſitum; nihilominus expoſitum eſt de quadam parte rei: deinceps dicetur generaliter de re vniuerſa, cuius ille eſt pars.

Rei, & pecuniariæ rationis inter ſe relatio. *Rei, & pecunia vocabula.* *In ſcholio argumenti.*

Re, & pecuniaria ratione: κτήσεως, καὶ χρηματιστικῆς. Referuntur hæc ad ſeſe inuicem, res tanquam materia, pecuniaria ratio tanquam facultas. Ergo rectè Proculus pecuniæ appellatione rem ſignificari cenſuit in leg. 4. de Verborum, & rerum ſignificatione: eademque prorſus vis ſubeſt his duobus vocabulis, vt in principio huius diſputationis annotaui. *Pecuniæ verbum*, dicebat Vlpianus in leg. 178. eod. tt. *non ſolum numeratam pecuniam complectitur, verùm omnem omnino pecuniam, hoc eſt omnia corpora*, vt ipſe ait. Sed & cum corporibus ſignificat etiam iura incorporalia, hoc eſt ſeruitutes tam reales, quàm perſonales, & actiones, & obligationes omnes. nam Hermogenianus in l. 222. ſic ſcribit: *Pecuniæ nomine non ſolùm numerata pecunia, ſed omnes res tam ſoli, quàm mobiles, & tam corpora, quàm iura continentur.* Continentur, inquam, hæc omnia ſimpliciter vocabulo pecuniæ, quia ſunt partes ſubſtantiæ, & fortunarum, quas generaliter Romani pecuniam, Græci χρήματα appellant: non, vt notat Accurſius ad hanc leg. 222. & ad leg. 5, quia in pecuniam conuerti poſsint. Præter hæc autem nihil aliud eſt, quod rei appellatione comprehendatur. Nec probo ſententiam Pauli diſtinguentis in eadem leg. 5. rem à pecunia; quaſi pecunia referatur ad ea tantùm, quæ in patrimonio noſtro ſunt; res contineat etiam ea, quæ non ſunt patrimonij. Sacra equidem, & religioſa, & ſancta, & publica in patrimonio eſſe non poſſunt; & hæreditas iacens, vt vocant, ideſt antequam adita fuerit, non eſt in patrimonio: nominantur tamen & publicæ, & ſacræ, & religioſę, & hæreditatis iacentis pecuniæ: præterquam quòd omnium iſtorum æſtimationem numus metitur. Sed hæc ſuis iuriſconſultis relinquantur. exponamusq́; paucis verbis totam illam rerum diuiſionem cuius modò capita attigimus, & quam ipſi latiſsimè perſequuntur, ſiquidem illa magnam iis, quæ dicta ſunt, & quæ erunt dicenda, allatura eſt lucem.

Ex D. & I. de Rerũ diuis. *Rerum diuiſio ex libris iuriſconſultorum.* *Diuini iuris res.* *Sacra.*

Rerum, inquiunt iuriſconſulti, aliæ diuini iuris ſunt, aliæ humani. Diuini iuris ſunt, quæ ſacræ, quæ religioſæ, quæ ſanctæ appellantur. Sacræ res ſunt, quæcunque publico inſtituto Deo conſecratæ, ac dedicatæ ſunt, ſiue ædes, ſiue aræ, ſiue ſigna, ſiue pecuniæ, ſiue cuiuſuis alius generis fuerint. quæcunque autem priuatim dedicantur, conſecranturue, vt quæ munera à priuatis ſeu uoti ſoluendi, ſeu pietatis causâ in templis appenduntur, & ędiculæ, quas ſibi quiſque priuati ſacri causâ conſtruit, non ſacræ ſunt, ſed prophanæ, antequam eas ritu publico Pontifices ſacrauerint, ac dedicauerint. *Religioſa.* Religioſa ſunt ſepulchra, & monumenta, & donaria, quæ non ſunt publicè conſecrata. *Sancta.* Sancta demum propriè dicuntur, quæ ſanctione aliqua ab iniuria hominum ſunt munita, & defenſa, ſi ſacra quidem, aut religioſa non fuerint: vt leges omnes ſanctæ ſunt præter illas, quæ ob pœnam capitalem adiunctam, aut ob ſacramentum interpoſitum ſunt etiam ſacræ; & mænia, & portæ vrbium ſunt ſanctæ. Hæ ſunt propriæ ſignificationes horum vocabulorum, quæ tamen aliquando permutantur etiam à iuriſconſultis. *Humani iuris res.* Humani autem iuris res aut publicæ, & communes dicuntur; aut priuatæ, & propriæ. *Publica, et cõmunes res.* Publicę, & communes vel ſunt omnium communes, ſeu publicæ iure naturali; vel ſunt publicæ, ſeu commu-

nes omnium iure gentium; vel ſunt vniuerſitatis, ſeu publicæ, ſeu communes

Omnium communes, ſeu publica iure naturali.

multorum iure ciuili. Sunt omnium communes, ſeu publicæ iure naturali, quæ propriæ occupantis fiunt quatenus, & quandiu occupantur; quà autem occupatæ non ſunt, earum vſus omnibus promiſcuè conceditur: vt aer, aqua profluens, mare, & per hoc littora maris, item lapilli, & gemmæ, cæteraque, quæ in littore maris inueniuntur, nec antè alicuius fuerunt, & piſces, & feræ

Omnium communes, ſeu publica iure gentium.

beſtiæ, quas capere iure poſſumus, & cętera id genus. Sunt iure gẽtium (quod, dominia diſtinguens, communitatem quandam in iis reſeruauit) publicę, ſeu communes omnium illæ, quibus vti tantùm, non etiam illas occupare, quemadmodum ſuperiores, cuique licet: vt flumina, & portus, & ripæ fluminum, & vię regiæ. Cuius differentiæ hæc cauſa eſt, quòd ſuperiorum proprietas nullius omnino erat, antequam occuparentur: harum autem eſt alicuius aut ho-

Vniuerſitatis, ſeu multorum cõmunes, aut publica iure ciuili.

minis, aut populi. Sunt illæ vniuerſitatis, ſeu publicæ, ſeu communes multorum iure ciuili, quarum proprietas eſt alicuius vniuerſitatis, puta ciuitatis, aut collegij; vſus autem aliquando eiuſdem vniuerſitatis, vt ærarij, vnde impenſæ publicæ fiunt; aliquando ſingulorum, qui in illa vniuerſitate comprehenduntur, prout quiſque partem earum cœperit vel promiſcuè, ſuoque arbitratu, vt in theatro, cuius certæ ſedes ſingulis non ſint deſtinatæ, vel tradente magi-

Priuata, & propriè ſingulorum res.

ſtratu, vt in prouentibus agrorum publicorum, qui viritim diuiduntur. Priuatæ demum, & propriæ ſingulorum res ſunt, quæ in bonis cuiusque habentur vel proprietate tantùm, vel vſu tantùm, vel vtroque, acquiſitæque fuerunt aut naturali, ſeu gentium, aut ciuili iure. Hæc diſtinguo vt poſſum, iuriſconſultis, explanatoribusque iuriſconſultorum varia, & variè ſcribentibus. Tam latè

De quibus generib. rerum, ſiue pecuniarum loquatur in hac diſputatione Philoſophus, et cur. Quo præcipuè vocabulo vtatur Xenophon in œconomico ad ſignificandam rem, & pecuniam priuatam.

igitur patent rei, pecuniæque vocabula. Hic autem loquitur Philoſophus de priuatis pecuniis, & rebus, quas bona etiam, patrimoniaque ſingulorum vocant, & cum iis de publicis vniuerſitatum, ideſt ciuitatum, & populorum, quæ propriè publicæ quaſi populicæ dicuntur. nanque hæc ſola genera tractat iſta pecuniaria, pars rationis cùm domeſticæ, tũ ciuilis, de qua inſtituta eſt præſens diſputatio. Xenophon in Oeconomico rem, ac pecuniam priuatam propriè vocat τὸν οἶκον, quaſi rem domeſticam dixeris: vtitur nihilominus & reliquis vocabulis, τῆς κτήσεως, τῶν κτημάτων, τῶν χρημάτων, τῶν ὄντων, τῶν ὑπαρχόντων, τῆς οὐσίας. Quærens initio vtrum οἶκος ſit οἰκία, ideſt vtrum ſit domus, & quæ ſunt in domo tantùm, an contineat omnia, quæcunque poſſidentur etiã extra domum; ſtatuit eſſe τοῦ οἴκου, quæcunque vbiuis poſſidentur, licet nec in domo, nec in ciuitate quidem fuerint. Ac tandem concludit τὸν οἶκον idem eſſe, quod κτῆσις ἡ συμπᾶσα, hoc eſt, quod res vniuerſa: τὴν κτῆσιν autem eſſe quicquid vtile exiſtit ad vitam.

Verſiones, & expoſitiões horũ verborum.

Modo nobis inſtituto. Vetus Interpres, & Aretinus κατὰ τὸν ὑφηγημένον τρόπον verterunt, *ſecundum antecedentem modum.* Exponunt D. Thomas, & Faber, ille, *eo modo, quo de ſeruis eſt diſputatum:* hic, *modo antecedenti, ideſt dubitando, & dubitationis veritatem diſcutiendo.* Nos autem intelligimus modum inſtitutum, & propoſitum in textu tertio, qui eſt proprius rerum compoſitarum: quandoquidem κτῆσις res compoſita eſt, cuius etiam pars eſt ſeruus. Itaque in illius conſyderatione hunc modum ſeruari par eſt; & ſeruari quidẽ duplici nomine, vt in explanatione declaraui.

Seru⁹ eſt pars rei.

Seruus rei pars quædam erat. Hoc poſitum eſt in diſputatione antecedenti; potiſsimùm autem in cap. nono. Sed & Plato in vi. de Legibus, & Xenophon in Oeconomico vtuntur hoc enunciato tanquam manifeſto: ſeruus eſt pars

Serui maxima pars diuitiarum.

τῆς κτήσεως. Sic autem ſeruus eſt pars rei, fortunarumque noſtrarum, vt maximam harum partem ſeruos eſſe antiqui arbitrarentur; tantoque eſſe quemq;

Seruorũ magnus numerus vbi & quibus.

ditiorem, quanto plures ſeruos poſsideret. Refert Athenæus ex Hiſtoriis *Lib. iij. cap. 6.* Epitimæi, ſine Timæi Tauromenitis, & Cteſiclis Chronicis, & lib. de prouentibus Xenophontis, & Republica Aeginetarum Ariſtotelis, & lib. de Europæ rebus Agatarclidis Cnidij, Corinthiorum ciuitatem aliquando ita floruiſſe, vt ſexaginta millia, ac quadraginta ſeruos haberent: Athenis deſcriptione facta à Demetrio Phalereo eorum, qui Atticam incolerent regionem, quadringenta millia

millia ſeruorum adinuenta eſſe: & quadringenta ſeptuaginta millia apud Aeginetas fuiſſe. Poſſediſſe Mnaſonem Phocenſem plus mille ſeruis: mille Niciam Nicerati Athenienſem: & ſingulos Dardanorum mille, & plures. Ipſe verò idem Athenæus narrat temporibus ſuis, hoc eſt imperante M. Antonino, fuiſſe cuilibet ciuium Romanorum multos ſeruos, vt pleriq; eorum & decem, & viginti millia, & plures etiam haberent. Scribit Plutarchus in Craſſo, quum maximam copiam ſignati argenti Craſſus poſsideret, & agros mirificè cultos, in iiſque eorum, qui colerent, numerum ingentem; minimi tamen hæc omnia æſtimanda fuiſſe præ turba ſeruorum, quos variis artibus inſtructos habebat, lectores, ſcribas, pictores, argentarios, procuratores, menſarum ſtructores, fabros, architectos. Et Plinius ſcribit, C. Atinio Gallo, C. Martio Cenſorino Conſs: ſeruorum quatuor millia centum ſexdecim à C. Cæcilio Claudio Iſidoro teſtamento relicta. Liuius quoque memoriæ prodidit, magnam partem artificum, qui ſolennibus ludorum totius Hetruriæ operarentur, opulenti, & ſuperbi illius hominis ſeruos fuiſſe, quem poſtea Veientes regem ſibi creauerunt. Denique vbicunque caput imperij fuit, ibi ſemper fuerunt plurimi ſerui, & pro præcipuis diuitiis habiti. qui mos apud Turcarum gentem quaſdamque alias Barbaras nationes etiam nunc viget.

Plinius lib. 33. cap. 10.
Liuius lib. v.

Textus LXXIII.

Conſyderatio, rei & rationis pecuniariæ ad theoriam, & cognitionem.

CAPITA IX. A XV. AD XXIV.

Aggrediens controuerſiam quandam de pecuniaria, nempe quæ ſit ratio eius ad curam domeſticam, & ciuilem; differit de re, & pecuniaria vniuerſa, huiusq; partibus, ac formis.

Πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν &c. Textus LXXIV. ad CXIIX.

Conſtitutio controuerſiæ Caput 15. tex: 74.	*Pecuniaria alimentaria* Cap. 16. & 17. tex: 77.	*Pecuniaria cauponia* Cap. 18. & 19. tex: 90.
*	*	*
Diſtinctio iſtorum duorum generũ pecuniariæ. Cap. 20. & 21, tex: 97.	*Epilogus redigens ad quædã capita ea, quæ de duabus pecuniarijs dicta fuerunt.* Cap. 22. tex: iij.	*Appendix duarũ quæſtionũ, quę ex ſupradictis deciduntur.* Cap. 23. tex: 112.
*	*	*

CA-

CAPVT XV.

Conſtitutio controuerſiæ, quo pacto ſe habeat pecuniaria ad rationem domeſticam.

Πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν &c. Textus LXXIV. LXXV. LXXVI.

SCHOLIVM.

Vſus horum triũ textuum.

Quibus locis, et quomodo dirimenda controuerſia, quæ hic conſtituitur.

Quæſtio aliter hic proponi͂, aliter poſtea ſoluetur, & quare.

PROPOSITIO, conſtitutioque huius controuerſiæ viam faciet ad diſputationem vniuerſam de re, & ratione pecuniaria, vt ex ipſis Philoſophi verbis liquebit. Decidetur autem hæc controuerſia, quę in hoc capite cõſtituitur, tum in quarta parte cap. xvij. tum in prima xxiij. Sed in primo loco decidetur propriè de forma alimentaria, ac præcisè: in ſecũdo decidetur generaliter de quauis forma pecuniariæ; & pleniùs, quàm in illo, diſcuſſis dubitationibus, quæ contra veram ſententiam exurgunt. Quum tamen hìc quęratur ex comparatione domeſticæ rationis duntaxat; quo pacto ad rationem domeſticam ſe habeat pecuniaria: in vtroque illorum locorum reſpõdebitur ex comparatione etiã ciuilis; partem eſſe ipſam pecuniariam tum domeſticæ, tum ciuilis rationis. Et rectè quidem ſic reſpondebitur: propterea quòd ſimiliter æqua proportione neceſſe eſt pecuniariam ſe habere ad vtranque illarum; quandò ſimiliter quoque æqua proportione egent, vtunturque pecunijs domus rector, & reipublicæ adminiſtrator. Sed ſimpliciùs proponere Philoſophus voluit, & reliquit ſubaudiẽdum, quod erat ſuo tempore diſtinctè pronunciaturus.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. LXXIV.

Proponit, ac diuidit controuerſiam in ſuas partes, & quæſtiones: Vtrum pecuniaria ſit idem, quod ratio domeſtica, an pars quædam ipſius, an miniſtratrix; &, ſi miniſtratrix, vtrius generis miniſtratrix, an quaſi inſtrumenta præbens, an quaſi materiam: Exemplis allatis amborum generum artium miniſtratricium; & expoſito vocabulo materiæ.

Text.lxxiiij. [a] Πρῶτον μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἄν τις, [b] πότερον χρηματιστικὴ, ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ ἐστι, [c] ἢ μέρος τι, [d] ἢ ὑπηρετική: [e] καὶ εἰ ὑπηρετικὴ, πότερον ὡς ἡ κερκιδοποιικὴ τῇ ὑφαντικῇ, [f] ἢ ὡς ἡ χαλκουργικὴ τῇ ἀνδριαντοποιίᾳ. [g] οὐ γὰρ ὡσαύτως ὑπηρετοῦσιν, [h] ἀλλ' ἡ μὲν ὄργανα παρέχει, [i] ἡ δὲ τὴν ὕλην. [k] λέγω δὲ ὕλην τὸ ὑποκείμενον, ἐξ οὗ τι ἀποτελεῖται ἔργον: [l] οἷον, ὑφάντῃ μὲν ἔρια, [m] ἀνδριαντοποιῷ δὲ χαλκόν.

k. Elicit ſubiectum eſſe genus materiæ.

[a] Primùm igitur dubitaret ſanè aliquis, [b] vtrum pecuniaria eadem ſit quæ ratio domeſtica, [c] an pars quædam, [d] an miniſtratrix; [e] & ſi miniſtratrix, vtrum quemadmodum, quæ pectines facit, textrinæ; [f] an quemadmodum æraria ſtatuariæ. [g] non enim eodem modo miniſtrant; [h] ſed hæc quidem inſtrumenta præbet; [i] hæc verò materiam. [k] dico autem materiam ſubiectum, ex quo aliquod cõficitur opus: [l] vt textori quidem lanam, [m] ſtatuario autem æs.

EXPLANATIO.

a. Etiam in textu 32. propoſita fuit hæc controuerſia [a] tanquam digniſſima, quæ totam præſentem diſputationem regeret, & aperiret. Occurrit enim continuò diſſerere incipienti: negotiumque vbique in ſingulis pecuniariæ partibus exhiberet, niſi perſolueretur. nam genere non conſtituto, quid rectè conſtitui poſſe credendum ſit? aut quo pacto, quatenusq; ſingula accipienda, & tractanda erunt, ſi, quò tendant, neſciamus? Eſt autem perſpicuum, referri, pertinereq; aliquo modo pecuniariam rationem ad domeſticam, ideſt ad œconomicam: quandoquidem œconomus ſine re, & pecunia nomen, parteſq; ſuas tueri prorſus non poſſet: ſed quomodo pertineat, non eſt perſpicuum: hoc itaque declarandum venit. Porrho quotieſcunque ſunt duo facultatum vocabula, quorum
b. vnum ad alterum pertinere videatur; [b] vel hoc ad illud ſic pertinet, vt ambo eandem facultatem deſignent, quemadmodum metaphyſica, & prima philoſophia; vel ſic, vt diuerſas. Et, ſi diuerſas ſignificant: illa, quæ
c. ad alteram pertinet; [c] vel eſt pars alterius; ac pars quidem aut maxima, vt
d. e. f. g. h. i. ars curandi medicinæ; aut qualiſcunque, vt ſophiſtice dialecticæ: [d] vel eſt eius miniſtra, præbens illi aut materiam, vt æraria ſtatuariæ; aut inſtrumenta, vt quæ pectines, & quæ radios textorios facit, textrinæ. Dicimus verò præberi à miniſtratrice facultate vel materiam, vel inſtrumenta, non formam: quia forma eſt illud, quod vnaquæq; ars, & facultas propriè fa-
f. e. d. cit; & in quo eius opus, ipſam ab alijs diſtingues, cernitur. [f] Item nõ poteſt facultas vlla eſſe ſimul pars, & miniſtra alterius. Eſt enim pars, illa, quæ tractat

Vtilitas huius controuerſiæ.

Pecuniaria ratio pertinet aliquo modo ad domeſticam.

Si ſint duo vocabula facultatum, quorũ vnum ad alterũ ptineat, quot, quibusq; modis poſſit pertinere.

Miniſtrantiũ facultatũ genera.

Facultas vlla nõ poteſt eſſe ſimul pars, & miniſtra alterius.

tractat partem, ſpeciem'ue totius generis, in quo genere altera, cuius ipſa pars eſt, verſatur. verbi gratia euectice dicitur pars medicinæ: propterea quòd corpus bono habitu præditum, quod quidem eſt pars, & ſpecies corporis humani ſub medicinam cadentis, in ſua perfectione conſeruat. Miniſtra verò eſt illa, quæ molitur, præparat'ue aliquid in opus alterius; vt coriaria calceolariæ; & lateraria ædificatoriæ.

Quot, & quæ ſint quæſtiones, in quas diuiditur hæc controuerſia.

Quocirca quatuor omnino quæſtionibus comprehenditur hæc controuerſia: quarum [b] vna eſt, [b.] vtrum pecuniaria ſit idem, quod ratio domeſtica. [c] altera, ſi non eſt idem, [c.] vtrum ſit pars quædam ipſius, an miniſtra: neceſſe eſt enim ſi non eſt idem, quum ad eam pertineat, quemadmodum dicebamus, eſſe aut partem, aut miniſtram. tertia quæſtio; ſi eſt pars, vtrum ſit pars maxima, an non maxima, ſed qualiſcunque fuerit: quæ tertia quæſtio, expreſſa in tex: 32. hîc ſubauditur. [d] quarta; ſi nõ eſt pars, ſed miniſtra, vtrum miniſtret materiam, an inſtrumenta. [d.]

Omnium propoſitionũ has quæſtiones cõtinẽtium vna ſola eſt vera, & quæ.

Et omniũ propoſitionum, has quęſtiones continentium, [e] ſola tertia eſt vera, qua dicitur pecuniariam eſſe quandam partem, non tamen maximam œconomicæ, ſiue domeſticæ rationis, vt docebunt ea, quæ poſtea dicentur. [e.]

Pecuniariam, aut nõ differre ab œconomica, aut eſſe maximã partẽ illius, vnde aliqui crediderint, et eius argumẽti confutatio.

[b] Reliquarum autem prima, & ſecunda, ſtatuentes pecuniariam aut non differre ab œconomica, aut eſſe illius maximam partem, ex eo auctores inuenerunt, quòd hæc cura rei, & pecuniarum vehementer diſtrictos teneat patres familiâs, vt ſuprà annotauimus. [b.c.] Iſto tamen argumento nihil concluditur, niſi vel multos peccare, qui in pecunias nimis incumbant; quemadmodum declarabitur in quarta parte capitis vigeſimiprimi; vel eſſe partem hãc neceſſariam, quod non negamus. [In explanatione 29.]

Pecuniariam eſſe miniſtrã nõ partẽ œconomicę quibus argumẽt. oſtẽdatur.

Primum. Secundum. Tertium.

[d] Non eſſe partem œconomices pecuniariam, ſed miniſtram aliqui ideo exiſtimarunt, quia multæ ſunt formæ pecuniariæ prauæ, & pręter naturam; quas ob id nemo poneret partes œconomicæ, vt etiam ſuprà à nobis eſt annotatum: & quia pecuniæ vſui, miniſterioq; hominum, ex quibus tanquam ex ſuis proprijs partibus domus conſtant, ſunt deſtinatæ; deſtinata autem in proprias partes alicuius rei, eiuſdem rei ipſa partes eſſe poſſe non videantur: & quia inſtrumenta, materiam'ue comparare adminiſtratricis facultatis opus putatur, non principalis, cuius illa ſunt materia, & inſtrumenta; rem verò, & bona alij materiam, alij inſtrumenta domus cenſeant, & appellent. [d.] [In ſcholijs tex: 34.]

Primi argumenti euerſio.

Sed primum horum argumentorum tollitur: nam ſunt etiam formæ pecuniariæ rectæ, ac ſecundum naturam, quæ ob id in partibus domus erunt numerandę.

Secundi.

Secundum vacillat: propterea quòd conſtant quidem domus pręcipuè ex liberis hominibus, non tamen ex ijs ſolis, quum præter eos ſerui, qui ſunt partes rei, & pecuniarum, ac denique res ipſa vniuerſa ſint neceſſaria; ex qua item re, & pecunijs, & ſeruis, licet tanquam ex parte minus principali domus conſtant: nec eſt inconueniens partes humiliores pręſtantibus deſeruire.

Tertij.

Tertium ſimiliter labitur ex fundamẽto ruinoſo. non enim repugnat aliquam facultatem ſua ſibi facere inſtrumenta, aut materiam accommodare. quippe videmus ferrarium, ac lignarium fabrum; hunc ligna aptantem, ex quibus abacum, ſcamnum'ue efficiat; illum malleos, & incudines, quibus vtatur, fabricantem. Vt nunc omittam fieri hæc inſtrumenta domus, quæ ſunt res, & bona, nõ à pecuniaria, ſed à natura; quod oſtendet Philoſophus in tex: 82. 83. 84. 113. 115. & alijs in locis; parari autem à pecuniaria duntaxat aliquo modo.

Miniſtrari à pecuniaria œconomica & qui materiã, & qui inſtrumenta putãt, vnde trahant argumenta, et quam infirma illa ſint.

[e] Et ex his demum liquet; [e.f.g.h.i.] vnde quidam materiam, quidam inſtrumenta miniſtrari œconomicæ à pe-

cunia

cuniaria exiſtimauerint; & quàm parum firmitatis rationes eorum obtineant, ſi velint ſic miniſtrari, vt illa huius nullo modo pars ſit, ſed miniſtra tantùm. [f] Statuariam hîc intellige ex ære ſigna conficientem. hæc nanque eſt, quæ Græcis dicitur ἀνδριαντοποιΐα: generaliter autem ſtatuariam vocant ἀγαλματοποιΐαν. Et χαλκουργικὴ etiam, quam ærariam vertimus, eſt propriè, quæ præparat materiam, & æs molitur τῇ ἀνδριαντοποιΐᾳ. [k] Materia, quæ hîc deſcribitur, eſt illa eadem, quæ deſcribitur in tex. com. 28. ij. Phyſici, & in 2. v. Poſtnaturalium, atque eodem, quo hîc modo, niſi quòd hîc additur vox ὑποκείμενον. Eſt autem materia, quæ in his tribus locis deſcribitur, materia mutabilis in vniuerſum; non materia prima; nec materia immutabilis, intelligibilis, mobilis'ue ſolùm loco; nec quæ ambas comprehendit, mutabilem, atque immutabilem. Ex quibus alijs materiæ modis ille, quem vocant primam materiam, definitus eſt in textu com. 82. P. Phyſici: hic, qui ambas comprehendit, in 3. viij. Poſtnaturalium; licet ibi de ſenſilibus ſubſtantijs Ariſtoteles loquatur: reliqui exponuntur in lib. vij. Poſtnaturalium tex. com. 35. & 39. & in lib. viij. tex. com. 15. & in lib. xij. tex. com. 10. & alijs in locis. Sed de omnibus his modis materię, eorumq́; formis, ac differentijs formarũ nos alibi copioſè. Animaduerte τὸ ὑποκείμενον, ideſt ſubiectum ſumi in hac definitione tanquam genus materiæ, ſicut & in illa textus com. 82. P[i] Phyſici ſumebatur, de qua re alibi dixi. [g] Differt materia ab inſtrumento, quòd materia eſt id, ex quo fit aliquid, [m] vt ex ære ſtatua: inſtrumentum eſt id, quo fit aliquid, vt pectine textorio tela: quod quidem inſtrumentum hac de cauſa alij ad cauſam efficientem, alij nihilominus ad materiam reuocant.

(Margin: f. m. — k. — g. h. i. — m.)

Vocabula ſtatuaria, & æraria.

Materię varij modi, variæq; definitiões varijs in locis, et quæ ſit ea, quę hîc deſcribitur.

Subiectum ſumitur pro genere materiæ hîc & in tex. 82 P. Phyſici.

Materiæ, & inſtrumenti diſcrimen.

Inſtrumẽtum cur alij ad efficiẽs alij ad materiam reducant.

Textus habet tres partes. Prima (a b c d) cõtinet tres primas quęſtiones. Secunda (d e f g h i) quartam cum exemplis duplicium artium miniſtrantium. Tertia (k l m) deſcriptionem materiæ.

Partes textus.

ARGVMENTVM. TEXT: LXXV.

Oſtendit primam illarum quæſtionum, ſeu partium huius controuerſiæ claram eſſe; deciſa ea per locum à præcipuis actibus, quà rebus ſubiectis pecuniaria, & œconomica inter ſe iunguntur; confirmatoque actu œconomicæ ab euidentia, & à vocabulorum affinitate. Locus principalis, ab actibus. Loci adiuncti, ab euidentia, & ab affinitate vocabulorum.

Text: lxxv. [a] Ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ αὐτὴ οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ δῆλον: [b] τῆς μὲν γὰρ τὸ πορίσασθαι· τῆς δὲ τὸ χρήσασθαι: [c] τίς γὰρ ἔσται ἡ χρησομένη τοῖς κατὰ τὴν οἰκίαν παρὰ τὴν οἰκονομικήν;

[a] Quòd igitur non ſit eadem ratio domeſtica cum pecuniaria, conſpicuum eſt: [b] nam huius quidem eſt parare; illius verò vti: [c] quæ enim erit, quæ vtatur his, quæ ſunt in domo, prꝫter rationem domeſticam?

EXPLANATIO.

Pecuniaria, et domeſtica ratio non ſunt idem.

[a] Certvm eſt non eſſe idem pecuniariam, & domeſticam rationem, ideſt œconomicam: quod prima quæſtio proponebat. quanquam enim pecuniaria eſſet œconomica, vt quæ in ea, quaſi pars in toto, contineretur: non tamen viciſſim œconomica eſſet pecuniaria. Ob quam cauſam, quum in propoſitione pecuniariam Philoſophus antepoſuerit, *vtrum pecuniaria*, dicebat, *eſt eadem cum ratione domeſtica:* hîc anteponit domeſticam: *conſpicuum eſt*, inquit, *non eſſe eandem rationem domeſticam cum pecuniaria.* Omitto, principalem œconomicæ partem eſſe de familia, & de hominibus familię, quos pecuniaria, quæ tota eſt in rebus, & bonis penè non attingit: [b] etiam quà iunguntur inter ſe, vt totum, & pars, ideſt quà ambæ in pecunijs, & rebus verſantur; vſus iſtorũ bonorum ad œconomicam; quęſtus, & comparatio ad pecuniariam propriè pertinere videntur, quemadmodum ad initium huius diſputationis adnotaui. [c] Nam ſi vti pecunijs, & generaliter re familiari, ac domeſtica eſt ad extremum diſtribuere eam, eiusq; partes, ſubminiſtrareq; ad neceſſitates, commoditatesque viuendi hominibus, qui in domo ſunt, & ex quibus domus ipſa conſtat, ſingulis proportione geometrica; nullius perſpicuè rationis, ac facultatis eſſe munus hoc poterit, præterquam œconomicæ: quandoquidem hæc ſola familiam, & res familiæ, præſertim iam partas, & acquiſitas, hoc eſt familię iam factas conſyderat. [c] Cui veritati ſuffragantur quoque affinitates vocabulorum; *τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν*, quę in domo ſunt, ſeu res familiæ; *καὶ ἡ οἰκονομική*, & ratio domeſtica, ſeu familiaris. Non nego equidem pecuniariam ad pecuniarum vſum peruenire; quippe hoc conceſſum eſt antè; & eſſe vſum nouiſſimam partem pecuniariæ: at, quatenus pecuniaria vtitur pecunijs, non eſt amplius, aut certè non appellatur pecuniaria; ſed pars œconomicæ, vel potius œconomica vtens pecuniaria. Inuenies hoc idem in alijs partibus, ac muneribus partium, vt cum ſuis totis comparantur. Exempli gratia oculi munus, ac officium eſt videre, & videt hac de cauſa oculus: non videt oculus tamen; ſed animal propriè per oculum, & oculo vtens videt. Quemadmodum igitur vident oculus, & animal: ita pecunijs vtuntur pecuniaria, & œconomica; animal nimirum, & œconomica propriè; oculus, & pecuniaria minimè propriè, & tanquam quibus alia duo eiuſmodi muneribus perfungantur. [b] Recipit verò ſpeciem viſibilem oculus propriè, ac per ſe, quam non dicitur animal recipere, niſi quatenus in ſe oculum habet, qui eam recipit. Et ſimiliter acquirere dicitur pecuniaria, non dicitur œconomica, niſi quatenus huius pars exiſtit pecuniaria. Sic accipimus hoc loco, quod ait Philoſophus, parare quidem eſſe pecuniariæ, vti autem œconomicę. Hęc de prima quæſtione.

Pecuniaria, et œconomica diſtinctio ex rebus ſubiectis. Pecuniarię, & œconomicæ, quà ambæ in pecunijs verſantur diſtinctio ex actib⁹. Vti pecunijs quid ad extremũ, et cuius ſit propriũ munus.

Vti pecunijs quomodo ad pecuniariam pertineat.

Partis cuiusq; vt cũ ſuo toto cõparatur. munus nouiſſimũ nõ eſt, nec dicitur propriũ munus partis, ſed totius: partis autẽ propriũ eſt illud, q̃d antecedit. Parare pecunias proprium munus pecuniariæ, nõ œconomicæ.

b. *In ſcholio arg. c.* *c. quæ ſunt in domo: rationẽ domeſticam.* *b huius q̃dem eſt parare.*

Partes textus.

Textus habet tres partes. In prima proponitur, perſpicuum eſſe id, quod primo loco quærebatur. In ſecunda probatur hoc per locum ab actibus. In tertia ab euidentia, & à vocabulorum affinitate confirmatur, vti pecunijs eſſe actum œconomicæ.

SCHO-

SCHOLIVM.

Huius quidem eſt parare, illius verò vti. Quoniam pecuniaria rem, & pecunias paret, œconomica iis vtatur, ait D. Thomas primò intelligi eſſe has rationes differentes: quandoquidem etiam in aliis ars, quæ vtatur, ſit neceſſario diuerſa ab ea, quę facit, vel acquirit, vt nautica ars eſt diuerſa ab ea, quę naues conſtruit. Secundò colligit, pecuniariam eſſe magis miniſtram, quàm partem œconomicæ: quia ſemper ars efficiens vtenti deſeruiat; ſicut ephippiaria equeſtri. Poſtremò concludit, pecuniariam eſſe ex eo genere adminiſtrantium facultatum, quæ inſtrumenta præparant potius, quàm materiam: nam pecuniam, & diuitias omnes eſſe quædam inſtrumenta rationis domeſticæ. Sed primum poteſt refelli, vt annotauimus ad textum antecedẽtem. Siquidem faber ferrarius ſolus ſibi facit malleos, & incudines, quibus poſtea vtatur; & aſtrolabia, quadrantes, cæteraque aſtronomica inſtrumenta nullus conficere nouit, niſi aſtronomus. nec pecuniaria facit ſimpliciter rem, & bona, quæ ſunt inſtrumenta domus & ciuitatis, ſed parat ſolum ea aliquo modo: natura autem ipſa ſimpliciter facit. Secundum ſimiliter tollitur. Verum enim eſt aſſumptum, vbi efficiens, & vtens ſunt diuerſę artes: quod quidem non eſt perpetuum, vt diximus. De tertio conſentimus, pecunias eſſe inſtrumenta rationis domeſticæ. quapropter ſi pecuniaria adminiſtrans facultas eſſet; ex genere ſanè eſſet earum facultatum adminiſtrantium, quæ præparant inſtrumenta.

Diſcuſſio quorundā dictorū D. Thomæ. Primū dictū. — *Secundum.* — *Tertium.* — *Euerſio primi.* — *Emendatio. ſecundi.* — *Confirmatio, & correctio tertij.*

ARGVMENTVM. TEXT. LXXVI.

Oſtendit reliquas tres quæſtiones obſcuras eſſe; ex iiſque, quæ deinceps diſputabuntur, perſoluendas: indicata cauſa obſcuritatis; quæ eſt multitudo partium rationis pecuniariæ, pendens ex multitudine partium rei, propterea quòd res, vt confirmatur nomine, & munere præcipuo ipſius pecuniariæ, ſit proprium eius obiectum: multas autem eſſe partes rei ſumitur tanquam manifeſtum. Locus principalis à cauſa. Loci adiuncti ab obiectis, à munere, à ratione vocabuli, & ab euidentia.

Text. lxxvj. [a] Πότερον δὲ μέρος αὐτῆς ἐστί τι, ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει διαμφισβήτησιν: [b] * εἰ γάρ ἐστι τοῦ χρηματιστικοῦ θεωρῆσαι, πόθεν χρήματα, καὶ κτῆσις ἔσται· [c] ἡ δὲ κτῆσις πολλὰ περιείληφε μέρη, καὶ ὁ πλοῦτος.

* *εἴπερ ἐστὶ legendum arbitror.*

[a] Vtrum autem eſt pars quædam eius, an alia ſpecies, habet dubitationem: [b] ſiquidem pecuniarij eſt proſpicere, vnde pecuniæ, & res adſit; [c] rei autem, & diuitiarum multæ ſunt partes.

EXPLANATIO.

[a] Restant aliæ tres quæſtiones, quarum prima hæc eſt: vtrum quia idem prorſus non ſunt œconomica, & pecuniaria, pertinetque ſine controuerſia hæc ad illam; differant vt totum & pars; an vt principale & miniſtrum. altera eſt quęſtio: ſi differunt vt totum & pars; nunquid pecuniaria ſit maxima, an non maxima, ſed qualiſcunque pars œconomicæ. Tertia quæſtio eſt: ſi differunt vt principale & miniſtrum; ſitque miniſtra

Tres quæſtiones, quæ reſtat examinandæ.

Cauſa obſcuritatis harum trium quæſtionum. *Res, et diuitiarũ multa ſunt partes.* *Pecuniaria rationis multa ſunt partes, et formæ.*

a. habet dubitationem. b. c. c. b. b. pecuniarij. pecunia. b proſpicere, vnde pecunia et res adſit.

œconomicæ pecuniaria; vtrum ſubminiſtret ei materiam, an inſtrumenta. ᵃ Habent hæc tria dubitationem, & difficultatum. ᵇ Cur verò habeant, in cauſa eſt multitudo partium rei, ac rationis pecuniariæ. ᶜ Nam res quidem, & diuitiæ, & pecuniæ, quibus vocabulis, & alijs multis, vt ſæpe dixi, eadem vis ſubeſt; multas partes complectuntur maximè inter ſe varias, ac differentes: id quod per ſe eſt manifeſtum, & ex ijs, quæ poſtea dicentur, clarius euadet. Neceſſe eſt autem per locum ab obiectis, ſi rei, pecuniarumq; multæ ſunt partes, ac genera; multas quoque eſſe partes, ac formas rationis pecuniariæ: ᵇ quandoquidem ratio pecuniaria, ᵇ vt etiam nomen oſtendit, homoq; eiuſmodi ratione prçditus in illis verſantur, ᵇ exquirentes, conſyderanteſque, quod eſt potiſſimum eorum munus, vnde pecuniæ, ſeu facultates, & res, grçcè κτῆσις, parari, & præſtò eſſe domi queant.

Tres quæſtiões ꝓpoſitas ſolui nõ poſſe antequam fiat diſtributio pecuniaria in ſuas formas. *Diſſolutio illarũ quæſtionum ex diuiſione formarũ pecuniç in naturales, et non naturales.*

At, ſi multæ ſunt formæ pecuniariæ rationis, quarum fortaſſe quædam erunt partes, quçdam nec partes erunt, nec miniſtræ œconomicç; non poſſumus ſimpliciter ad quçſtiones propoſitas reſpondere: ſed fieri antè oportet diſtributionem earum formarum. Ex qua diſtributione ſanè liquebit omnes illas pecuniarias, quç ſunt naturales, eſſe partes œconomicç, non maximas quidem, ſed tamen partes: cæteras, quæ ſunt præter naturam, nec partes eſſe, nec miniſtras; niſi miniſtrum voces quod prauum eſt, & conducere videtur, quum noceat. Sed de his poſtea.

Partes textus.

Partes textus tres. Prima continet concluſionem: alias quçſtiones obſcuras eſſe. Secunda, & tertia cauſam obſcuritatis adiungunt; explicato in ſecunda potiſſimo munere hominis, rationiſq; pecuniariæ; & in tertia, propoſita multitudine partium rei, ac diuitiarum.

S C H O L I A.

Emendatio ſcripturæ.

Siquidem pecuniarij. In omnibus Grçcis exemplaribus, quæ hactenus vidi, legitur εἰ γὰρ, ideſt *ſi enim:* ego nihilominus legendum arbitror, εἴπερ, aut εἴγε, ideſt *ſiquidem*, ne ſolœciſſet Philoſophus. nam ſi vulgatam lectionem retineas; huic cõditionali, ſeu continuatiuæ coniunctioni, εἰ, quod latinè eſt *ſi*, aut omnino nihil reſpondebit; aut reſpondebit neceſſariò coniunctio illatiua ὥστε, *itaque*, poſita in principio textus ſubſequentis: quæ tamen illatiua coniunctio abſolutum ſequi ſolet, non conditionale. Sunt autem hæ voces, & literæ, notæque illarum valde ſimiles, εἰ γὰρ, εἴπερ, εἴγε: vt facile labi, ac decipi librarij potuerint.

Oeconomus, et pecuniarius nõ ſunt omnino idem.

Pecuniarij. Græcè χρηματιστικοῦ. Aretinus, Calcagninus, Acciaiolus patrem familiâs, & œconomum interpretantur. Sed quemadmodum pecuniaria, & œconomica non ſunt omnino idem; ita alius œconomus eſt, alius pecuniarius.

Cõiunctio huius capitis cũ ſequenti.

Rei autem, & diuitiarum multæ ſunt partes. Comparat ſibi aditum ad diſputationem de alimentaria pecuniariæ forma, vt oſtendit coniunctio, *itaque*, in principio ſequentis textus appoſita. Et ab ea forma migrabitur ad cauponiam.

Textus LXXIIII.

*

Pecuniaria alimentaria.

CAPITA XVI. ET XVII.

De pecuniaria alimentaria, quæ ſola eſt ſecundum naturam, & neceſſaria, & pars rationis domeſticæ, ac ciuilis.

Ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ &c. Textus LXXVII. ad XC.

SCHOLIVM.

Vocabula, quibus à Philoſopho appellat hoc genus pecuniariæ, & cur ex omnib. alimẽtarij vocabulum deligat Interpres.

DVORVM generum, in quæ primùm diſtribuit Philoſophus pecuniariam, hoc vnum eſt, quod περὶ τροφήν, ideſt alimentarium; & οἰκονομικόν, domeſticum; & κατὰ φύσιν, naturale; & ἀναγκαῖον neceſſarium; & ἔχον ὅρον, habens terminum, ſiue finitum; & ἔχον αὐτόφυτον ἐργασίαν, habens operam per ſe gignentem; & χρηματιστικὸν ἀπὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζῴων, pecuniarium ex fructibus, & animalibus ab eo appellatur, vt diximus ſuprà. Ex his omnibus vocabulis nos alimentarium libentiùs vſurpamus. nam & ſatis exprimit naturam rei, quæ eſt intelligenda: & accommodari æque in ciuilem, & in domeſticam rationem poteſt, ad quarum vtranque genus hoc refertur. Oeconomicum opponitur ciuili. Naturale ob communitatem ſuam minus diſtinctè deſignat illud, quod hìc ei ſubijcitur: &, ſi eo vteremur, infrà, vbi probat Philoſophus hoc genus eſſe naturale, in nugationem ridiculam incideremus. Neceſſarium, & finitum, quum latiùs pateant adhuc, quàm naturale; obſcuriorem item, inuolutioremque notionem parerent. Habens operam per ſe gignentem, prꝫterquam quòd facilè non intelligitur, conſtat etiam è multis vocabulis. Cui ſimile in hoc pecuniarium ex fructibus, & animalibus, eſt præterea & anguſtius, & remotius à ratione rei ſignificandæ ipſo alimentario.

In primo ſcho. huius diſputationis de pecuniaria.

In parte tertia cap. 17. à textu 82.

Quan-

Quanquam verò alimentarium à primo genere rerum, in quibus vertitur, ſit nominatum, præter quas aliæ quædam ei ſubijciuntur: has alias tamen cum illis ſimul notat; quippe quum hæ ex illis pendeant, & ad illas omnino referantur. Imò ſi alimenta latè ſumas, omnia, quæcunque ad vitam noſtram ſunt vtilia, in illis quodammodo comprehenduntur, vt ex ijs, quæ poſtea dicentur, planum euadet.

CAPVT XVI. TEX. LXXVII.

ARGVMENTVM. TEXT. LXXVII.

Proponitur quæſtio de re & ratione alimentaria, verbis quidem vna, ſed quæ virtute tres illas comprehendat, de quibus in proximo textu dictum fuit: vtrum, agricultura, & omnino ſtudium, ac res alimentaria ſit pars rationis domeſticæ, an aliud quoddam genus.

Text: lxxvij. [a] Ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος τι τῆς [*] οἰκονομικῆς, [b] ἢ ἕτερόν τι γένος, [c] καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια, [d] καὶ κτῆσις;

[*] In oibus exemplarib legitur χρηματιστικῆς.

[a] Itaque primùm vtrum agricultura eſt pars aliqua rationis domeſticæ, [b] an aliud quoddam genus, [c] & in vniuerſum alimenti cura, [d] & res?

E X P L A N A T I O.

a. &c. MVLTÆ ſunt partes rei, ac pecuniarum, ob idq; etiam pecuniariæ rationis, vt in proximo textu dicebamus. In ijs partibus primum locum tenent, quod infrà oſtendetur, *Pecuniariæ rationis, & rei partes multæ, & quæ primę.* *a. c.* [a] agricultura, [c] cæteraq; ſimilia ſtudia, *d.* [d] ac res, quarum ſtudia ſunt: *c. alimenti.* [c] quæ quidem omnia nomine alimentorum, reique, ac rationis alimentariæ ſignificamus. *a Itaque primùm.* [a] Primùm igitur de agricultura, *Propoſitio quæſtionum ſuprà expoſitarū in primis partibus rei, ac rationis pecuniariæ.* *c. d.* [c] imò in vniuerſum de curatione, & re cibaria, alimentariaq; quærenda ſunt, quę proponebãtur: *a. c.* [a] vtrum videlicet alimentaria curatio ſit pars œconomicæ; *d.* [d] reſq; alimẽtaria, hoc eſt alimenta ipſa pars ſubiecti œconomicæ: *a. c. d.* [a] &, ſi pars tam hæc, quàm illa, ſuo vtraque modo, vtrum pars maxima, an qualiſcunque: *b.* [b] ſi verò non eſt pars alimentaria curatio œconomicæ, ſed ſpecies diuerſa ab ea, & denique eius miniſtra, quod ſequi neceſſariò, ſi non eſſet eius pars, declarauimus in textu antecedenti; vtrum ſubminiſtret ei inſtrumenta, an materiam. *c. d.* [c] Proponimus autem quærenda hæc in vniuerſum de ratione, & re alimentaria: propterea quòd multæ vtriuſque ſunt partes, vt videbimus; atque omnium tamen vna eademque ratio, & natura quâ ad œconomicam, ideſt ad domeſticam facultatem referuntur. *Cur proponãtur in vniuerſum de re et ratione alimẽtaria quæſtiones iſtæ.*

SCHO-

SCHOLIA.

Emendatio ſcripturæ.

Pars aliqua rationis domeſticæ. Adiurarem manes Philoſophi, vocem hanc, οἰκονομικῆς, *rationis domeſticæ*, incuria librariorum mutatam fuiſſe in illam χρηματιστικῆς, quæ legitur in omnibus libris. Quum enim ſtatuiſſet Philoſophus controuerſiam, vtrum pecuniaria ſit pars an miniſtra œconomicæ, & cuius modi pars, aut miniſtra; incœpit diſtribuere pecuniariam in partes, & formas ſuas: vt in ſingulis eius formis exploraret quod quęritur. Sumit nunc initium ab alimentaria, tanquam à prima, & naturali forma. quam ſanè demonſtrabit eſſe partem œconomicę: partem eſſe pecuniariæ non demonſtrabit. Cur igitur aliud ſit poſtea demonſtraturus: aliud in præſentia proponat inquirendum, & demonſtrandum? Sed & quanquam illud non demonſtraret; haudquaquam tamen hoc proponeret demonſtrandum, quod eſt per ſe manifeſtum. quis enim neſcit alimenta in re, ac pecuniis numerari? quòd ſi hoc omnes norunt; ſimul norunt omnes neceſſariò alimentariam rationem eſſe partem pecuniariæ.

In parte quarta ſequentis capitis.

ἐπιμέλεια.

Alimenti cura. Græcè eſt κατὰ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια. Notat Petrus Victorius ἐπιμέλειας vocare ſolitum Philoſophum ſtudia quædam quarundam rerum conficiendarum, quæ tam abſoluta non ſunt, vt artes propriè appellari queant.

CAPVT

CAPVT XVII.

Demonſtrantur quatuor theoremata de huiuſmodi pecuniaria alimentaria.

Ἀλλὰ μὴν εἴδη γε πολλὰ &c. Textus LXXVIII. ad XC.

Primum: Continere eam multas formas, ac ſpecies. Textus lxxviij. *	*Secundum: Quot, & quæ ſint illæ formæ. Pars 2. tex. lxxxi.* *	*Tertium: eſſe hanc pecuniariam ſecundum naturam. Pars 3. tex. lxxxij.* *	*Quartum: eſſe hanc pecuniariã partem domeſticæ, atque ciuilis rationis. Pars 4. text. lxxxvij.* *

PARS PRIMA CAPITIS XVII.

Primi theorematis, quòd multæ ſint partes, & ſpecies huius pecuniariæ, quæ in alimentis verſatur, demonſtratio. Locus duplex, vnus ab obiecto & fine: alter per expoſitionem.

Ἀλλὰ μὴν εἴδη γε πολλὰ &c. Textus LXXVIII. LXXIX. LXXX.

ARGVMENTVM. TEXT: LXXVIII.

Probat communiter eſſe multas vitas animalium, atque hominum ad victum ſpectantes. ex quo euenit vel per locum à fine, & deſtinatis, vel quia ſumantur iſta ἐκ παραλλήλου*, eſſe multas ſpecies pecuniariæ alimentariæ. Primum conficitur per locum à cauſa, quæ partim obiectum eſt, partim finis tam vitarum, quàm ſpecierum pecuniariæ: hoc eſt conficitur ex eo, quòd ſpecies alimentorum, diſtinctæ rationibus, quibus quæri, & parari poſſunt, ſint multæ. Et hoc connexum argumentationis, qua conficitur, declaratur expoſitione.*

Tex: lxxviij. [a] Ἀλλὰ μὴν εἴδη γε πολλὰ τροφῆς: [b] διὸ καὶ βίοι πολλοὶ [c] καὶ τῶν ζώων, καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσίν. [d] οὐ γὰρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς: [e] ὥστε αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς τοὺς βίους πεποιήκασι διαφέροντας τῶν ζώων.

[a] At verò ſpecies multæ ſunt alimenti: [b] quocirca & vitæ multæ ſunt & animalium, [c] & hominum. [d] non enim poſſibile eſt viuere ſine alimento: [e] quare differentiæ alimenti differentes fecerunt animalium vitas.

EXPLANATIO.

Significatiões vocabuli vita .i. τοῦ βίου, & quæ ſit ꝓpria huiꝰ loci.

PRo ſpeciebus pecuniariæ alimentariæ ſubſtituit vitas, græcè τοὺς βίους, ideſt modos, & differentias viuendi, vt victum reſpiciunt, non vt vires animæ: quales ſanè modi ſunt, in ſicco degens, vel in humido; & aerem recipiens, vel aquam; affixum petris, vel abſolutum; ſolitarium, aut gregale, & reliqua eiuſdem formæ. quæ ſignificatio huius vocabuli, βίος, frequentiſsima eſt & Ariſtoteli, præſertim in primo, & in viij. Hiſtorię animalium, & alijs ſcriptoribus, & multitudini: idq; hac de cauſa vertit Theodorus aliquando in libris de Animalibus, victus, non vita. Nam genera quidem vitarum prima, & propria, vt ad vires animæ referuntur, intellectuale, ſenſuale, ſeipſum mouens, vegetale, quæq; ſunt cuiuſque eorum generum formæ, de quibus dictum eſt in libris de Anima, huc non pertinent. Cur verò ſubſtituat hos modos viuẽdi in locum illarum ſpecierum, hęc cauſa eſt: quòd vbi poſitum fuerit eſſe multas ſpecies alimentorum, diſtinctas rationibus, quibus quæri, ac parari poſſunt, ſtatim clariſſimè cernitur, multas quoque eſſe eiuſmodi vitas, quas ad tales victuum, alimentorumq; differentias perſpicuè natura diſtinxit, vt in ſequenti textu Philoſophus affirmabit, & quæ ſunt omnino in alendo, & in victu repoſitæ: non ęquè cernitur, multas eſſe ſpecies pecuniariæ, quæ in alimentis verſatur: fieri enim poteſt vt alicuius ſubiecti generis, ad facultatem vnam pertinentis, multæ ſint ſpecies. Et eam tamen pecuniariam multas ſpecies continere manifeſtum eſt; ſi multæ ſunt tales vitæ in quas illæ deſtinentur, ac dirigantur tanquam vię quędam in ſuos terminos. Vel accipit pro eodem vitas, quę ad victum referuntur, & ſpecies pecuniarię alimentarię. nanque in hominibus eędem ſunt; ijſdemq; nuncupantur vocabulis paſtoritia, piſcatoria & aliæ: nec differunt omnino, ſi qua re differunt, niſi ſicut via, & terminus. quocirca qui oſtendit illas eſſe multas; & has multas eſſe oſtendit: aut enim nullo modo aut vix differunt. Argumentatio ſic cõficitur per locum à cauſa; quæ cauſa demum reducitur ad obiectum, & ad finem. [a] Multæ ſunt ſpecies alimentorum, quibus animalia, & homines viuunt: [b] ergo multę etiam illorum ſunt vitę, quę ad victum referuntur. Aſſumptum, quod quidem eſt cauſa, ſumitur vt notum, & tamen adhuc in ſubſequenti textu confirmandum rationibus, atque expoſitione. Sententia huius aſſumpti eſt ea, quam nos in argumento tetigimus: vt intelligamus ſpecies alimentorũ non ſimpliciter, ſed quas diſtinguunt, diuerſasq; faciunt diuerſæ rationes acquirendi, & parandi ea; quoniam hoc alimentum, verbi gratia, natatu, illud volatu; hoc currendo, illud ſtando; aliud magno cum labore, aliud in ſummo ocio;

Cur ſubſtituat Philoſophus modos viuendi in locũ ſpecierum pecuniariæ alimentariæ.

Argumẽtatio textus. Syllogiſmus ꝓbãs multas eſſe vitas animalium atq; hominum. Aſſumpti firmamentum, et explanatio.

a. b. c.

ocio;& hoc melius congregata,illud melius diſperſa animalia conſequantur. Nam ſi ſpecies quidē ſimpliciter accipi velis; nullam ego video neceſſitatem, nec rationem probabilem, cur ob multa genera frugum, animaliumq́ue; vel quia hæc ad edendum, illa ad potandum animantibus ſint idonea; aut illa magis, hęc minus nutriant; & faciliùs hęc, illa difficiliùs concoquantur; multæ eſſe debeant animalium vitæ. Ac profectò
d. e. etiam ad alimenti rationem pertinet, vt inquiri, & parari poſſit. [d] Con-
d. nexum hoc modo declaratur ferè per expoſitionem. [d] Non viuitur ſine alimēto: quippe hanc neceſſitatem fæx corporis in hoc mundo vitam degentibus imponit: eſtq́; alimentum quodammodo obiectum, quodammodo finis primæ vitæ, ex qua primò, ac ſimpliciter homines, bruta, plantæ viuere dicuntur; obiectum, quia in eo vertitur hæc vita vel anima potius, cuius vita eſt munus; finis, quia hæc, vbi illud perfecerit, com-
e. mutaueritq́; in ſubſtātiam ſui corporis, ceſſat ob opere: [e] ergo conueniēs eſt, congruensq́; rationi, vt pro alimentorum varietatibus, varijsq́; ea ipſa quęrendi modis variæ ſint animalium, atque hominum vitæ; illæ, quæ ad victum referuntur: ergo multas quoque neceſſe eſt eſſe partes, ac formas pecuniariæ alimentariæ; quæ vel ab ijs vitis, quotieſcunque de hominibus loquimur, non differunt; vel diriguntur in eas tanquam in ſuos fines. Hęc etiam pecuniaria habet alimentum partim pro obiecto, partim pro fine: nam & parat illud, & vſu eius terminatur.

Proſyllogiſmꝰ cōfirmans cōnexū ſuperioris ſyllogiſmi.

Alimentū eſt partim obiectum, partim finis primæ vitæ.

Inductio cōclusionis principalis, quod multę ſint ſpecies pecuniariæ alimentariæ, ex cōſequenti cōnexi primi ſyllogiſmi.

Alimentū eſt partim obiectū, partim finis pecuniarię alimentariæ.

Partes textus.

Partes textus quatuor. In primis duabus (a & b & c) ſunt aſſumptū, & illatio ſyllogiſmi. In alijs duabus (d e) aſſumptū, & illatio proſyllogiſmi, quo prioris ſyllogiſmi connexum confirmatur.

ARGVMENTVM. TEXT. LXXIX.

Probat ſpecialiter in belluis ſuperioris textus cauſam, & theorema; conficique hoc ex illa (ideſt multas eſſe ſpecies alimentorum, multaſque vitas; & has quidem multas, quia illæ ſint multæ) rationibus, à fine, proprietateque ductis, atque expoſitione.

Text. lxxix. [a] Τῶν τε γὰρ θηρίων τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν, [b] ὁποτέρως συμφέρει πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς· [c] διὰ τὸ τὰ μὲν ζωοφάγα, τὰ δὲ καρποφάγα, τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι: [d] ὥστε πρὸς τὰς ῥαστώνας, καὶ τὴν αἵρεσιν τὴν τούτων ἡ φύσις τοὺς βίους αὐτῶν διώρισεν: [e] ἐπεὶ δ᾽ οὐ ταυτὸ ἑκάστῳ ἡδὺ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ἕτερα ἑτέροις· [f] καὶ αὐτῶν τῶν ζωοφάγων, καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν.

[a] Nam & belluarum aliæ gregales ſunt, alię diſperſæ, [b] vtrocunque modo ipſis conducit ad alimentum; [c] propterea quòd aliæ quidem ipſarum animalibus, aliæ fructibus, aliæ omnibus veſcantur: [d] quapropter ad horum facilitatem & copiam, optionemq́ue natura vitas ipſarum diſtinxit: [e] quoniam autem non idem eſt vnicuique naturâ ſuaue, ſed alia alijs; [f] etiam ipſarum, quæ animalibus, & quæ fructibus veſcuntur, vitæ inter ſe diſtant.

EXPLANATIO.

Theorema huius textus. Cauſa theorematis, ſeu pronunciatũ cauſam continẽs. Prima probatio huius cauſa, et pronũciati à proprietate alimẽti naturalis.

Secunda probatio per expoſitionem.

Theorematis, Eſſe multas vitas brutorum animalium, vt cõficitur ex illa cauſa, hoc eſt cõnexi demonſtrationis probatio prima à fine.

[a]Theorema eſt: eſſe multas vitas brutorum animalium: intelli- *a. et f. et d. natura vitas ipſarũ diſtinxit.*
ge, vt in ſuperiori textu, quæ ad victum ſpectant. [b]Cauſa eſt, vel potius
pronunciatum continens cauſam: eſſe brutis animalibus multas ſpecies *b. & c.*
alimẽtorum, diſtinctas rationibus, quibus quæri & parari poſſunt. [c]Pro- *c.*
batur hoc pronunciatum primò ratione ducta à proprietate alimenti na- *b.*
turalis, quæ eſt ſuaue, & iucundum. nam non ſunt eadem, quæ eodem
modo quærantur, iucunda, & ſuauia ſecundum naturam omnibus bel-
luis; ſed alijs alia, pro temperaturis corporum belluarum, quibus nu-
triendis idonea ſunt, & accommodata, diuerſis quærenda rationibus.
[c]Iterum probatur expoſitione idem pronunciatum. nam reipſa videmus *c. f.*
alias belluarum animalibus, alias fructibus, alias vtriſq; paſci. [b]Probatur *b. d. e. f.*
etiam theorema primò, vt conficitur ex illa cauſa, hoc eſt probatur con-
nexum ratione à fine ducta in hunc modum. [b]Ad facilitatem, & copiam, *b. d.*
optionemq; alimentorum, id eſt vt facilè, ac copioſè ſuppetant ijs cibi,
quos natura ipſarum deſyderat, conſtitui dirigiq; à natura vitę belluarum
debent: non conſtituerentur autem, nec dirigerentur in hos fines, niſi
poſtea inter ſe ſic diſſiderent, ſicut diſſident inter ſe alimenta, quæ expe-
tuntur, quatenus hæc quæri, & parari poſſunt, id eſt ſicut diſſident ad ex-
tremum inter ſe rationes quærendi, & parandi ea: ergo, [c]quum alia alijs, *e.*
quod eſt demonſtratum, ſint alimenta, diſtincta quærendi rationibus, ſeu
alia alijs iucunda ſint ad veſcendum ſecundum naturam, quæ eſt pro-
prietas alimenti naturalis; [f]neceſſe eſt pro varijs alimentorum, rerumue *f.*
eſui iucundarum ſpeciebus, quæ varijs rationibus quærendę, & parandę
ſunt, varias, ac diuerſas inter ſe eſſe belluarum vitas, vt illarum, quæ ani-
malia, & illarum, quæ fructus comedunt, quarum quidem hæ gregatim
viuunt, illæ autem diſperſè. Cætera huius probationis ſunt manifeſta.

Vitas belluarum conſtitui à natura ad facilitatem, copiam, optionemq; alimẽtorum, quod proximè ſumebatur, confirmatur, dupl. per expoſitionẽ. Prior probatio. Poſterior. Cur alia gregales, alia ſoliuaga, alia ancipitis generis animantes à natura facta.

[d]Aſſumptum illud, quòd ad facilitatem, copiamque, & optionem ali- *d.*
mentorum conſtituantur, dirigantúrq; à naturæ vitę belluarum, quan-
quam videtur ſatis notum, tamen confirmari duobus modis per expoſi-
tionem poteſt. Primùm enim conficeretur ex eo, quod poſitum eſt in
textu, & commentario antecedenti: nimirum quia ſine alimento non vi-
uitur, & ad victum, alituramq; illæ vitæ, de quibus in pręſentia eſt ſermo,
propriè referuntur. [a]Deinde cernimus euidenter, quod hîc ait Philoſo- *a.*
phus, belluarum alias gregales, alias ſoliuagas, alias ancipitis generis, quę
vitarum quędam ſunt differentiæ, à natura creari; [b]prout hoc, aut iſto, *b.*
aut illo modo ipſis conducit ad victum; [c]id eſt quia priores fructibus, me- *c.*
diæ animalibus, poſteriores cunctis paſcantur. Quæ enim veſcuntur
animalibus, niſi diſperſè vitam degerent, cibum non inuenirent vnde
ali commodè poſſent: quæ autem fructibus, ijs parum refert ad inue-
niendum cibum, prodeſtq; plurimum ad ſalutem ſuam tuendam à ra-
pina, & inſidijs carniuorarum, & ad voluptates, commoditateſq; alias vi-
uere gregatim. Similis eſt ratio & in reliquis vitarum differentijs: quem-
admodum ex P. & viij. lib. de Hiſtoria animalium planè conſtat. [d]Itaque *d.*
concludendum eſt, diſtingui, ac dirigi omnino à natura belluarum vitas
ad facilitatem, abundantiamq; ciborum ſuæ cuiuſque naturę conuenien-
tium: quę quidem duo, id eſt facilitatem, & abundantiam ſignificat vna

Theorematis per ſe a ltera probatio expoſitoria.

vox *ſαϛών*. [a]Probatur ſecundò idem theorema abſolutè de multitudine *a. f.*
vitarum

e. vitarum in belluis per expoſitionem. [a] nam perſpicuè conſtat belluarum
f. quaſdam gregales eſſe, quaſdam ſoliuagas; [f] differreq́; inter ſe has vitas, ſoliuagam, & gregalem: ſicut & aliæ multæ ſunt, quæ & ab his, & inter ſe differunt de quibus videndum eſt in libris de Animalibus.

Textus, ſi verba ſpectes, habet multas partes: ſed implicitæ ſunt, & connexæ inter ſe ſententijs, & argumentis; quorum quædam ſubaudiuntur, quędam repetuntur; eruiq; vnunquodque vndique potius, quàm ex vno ſatis certo loco euocari poteſt. *Partes textus.*

ARGVMENTVM. TEXT. LXXX.

Probat idem theorema ſpecialiter in hominibus, ideſt multas eſſe hominum vitas, quæ ad victum ſpectant; expoſitione, commemoratis varijs viuendi modis. Unà verò attingit duo genera cauſarum hanc varietatem efficientium: & in exemplo primi generis exprimit modum vitæ paſtoritiæ. Deſignat etiam quinque genera ciborum, quibus homines veſcuntur. Locus principalis per expoſitionem. Loci adiuncti, à cauſis efficientibus, & finalibus.

Text: lxxx. [a] ὁμοίως δὲ * καὶ τῶν ἀνθρώπων: [b] πολὺ γὰρ διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι. [c] οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι, νομάδες εἰσίν: [d] ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν ἡμέρων τροφὴ ζώων, ἄνευ πόνου γίνεται σχολάζουσιν: [e] ἀναγκαίου δὲ ὄντος μεταβάλλειν τοῖς κτήνεσι διὰ τὰς νομὰς, [f] καὶ αὐτοὶ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν, [g] ὥσπερ γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες. [h] οἱ δ' ἀπὸ θήρας ζῶσιν: [i] καὶ θήρας ἕτεροι ἑτέρας: [k] οἷον, οἱ μὲν, ἀπὸ λῃστείας· [l] οἱ δ' ἀφ' ἁλιείας, [m] ὅσοι λίμνας, καὶ ἕλη, καὶ ποταμοὺς, ἢ θάλατταν τοιαύτην προσοικοῦσιν· [n] οἱ δ' ἀπ' ὀρνίθων, [o] ἢ θηρίων ἀγρίων. [p] τὸ δὲ πλεῖστον γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς γῆς ζῇ, [q] καὶ τῶν ἡμέρων καρπῶν.

* *In Aldino, Victor Aretl. et alijs exemplaribus deeſt vox καὶ. quã habet codex Baſilienſ.*

[a] Similiter autem & in hominibus res ſe habet: [b] multum enim differunt horum vitæ. [c] pigerrimi igitur paſtoritiam vitam agunt: [d] alimentum enim, quod à manſuetis animalibus ſuggeritur, ſine labore prouenit otiantibus: [e] quum autem neceſſe ſit pecudibus mutare ſedes propter paſcua; [f] & ipſi coguntur comitari, [g] tanquam agriculturam viuam exercentes. [h] alij autem è venatione viuunt: [i] & venatione alij alia: [k] vt alij quidem ex * prædando; [l] alij ex piſcatu, [m] quicunque lacus, & paludes, & fluuios, aut mare huiuſcemodi accolũt; [n] alij ex auibus, [o] aut belluis agreſtibus. [p] * plurimum autem hominum genus ex terra viuit, [q] & mitibus fructibus.

* λῃστείας.

* τὸ δὲ πλεῖστον.

EXPLANATIO.

a. b. [a] Similis eſt vitarum differentia in hominibus ei, quę in brutis animalibus cernitur. nam quod ibi natura ſola; hîc cõiuncta cum ea mens, conſiliumq́ue faciunt. Diſtinguebat illa belluarum vitas, velut pecuniarias quaſdam, ideſt quaſi rationes, ac modos quęrendi victus ad facilem, copioſamq́; ciborum cuique conuenientium comparationem. Et homines mentem, *Vita hominũ multę, et vnde.*

Genera vitarum humanarum ſumma.

e. h. *Varro lib. ij. de Re ruſtica. cap. p.* *k.*

mentem, conſiliumque quoquomodo adhibendo ſibi vitam deligunt, ad ſuum quiſque ingenium, vel fortunam aptam, & congruentem. [e] Itaque quidam paſtores fiunt, [h] quidam venatores, latè accepto nunc vtroque vocabulo: nam ambo poſtea diuiduntur. Et paſtorum, vt ait Varro, partim ex agreſtibus, & pecuarijs; partim ex villaticis paſtionibus nomen habent. [k] Venatorum autē alij prædas agunt ex hominibus, vel iuſto bello, vel iniuſto latrocinio; nam & latrocinium quodammodo eſt ſecundum naturam, ſi communem naturam animalium ſpectes, non propriam noſtram, cui certè naturæ noſtræ maximè repugnat, quemadmodum & iuſtitiæ: [l] alij viuunt ex piſcatu: [n] alij ex aucupio, & venatione, quæ maximè propriè ſic nominatur, auium, & ferarum. [p] Maximæ tamen hominum parti ipſa terra, miteſq; eius fructus ex agrorum cultione victum præbent. eſt enim hæc vita inter omnes naturales maximè ſecundum naturam; & delectatione, ſaturitate, copia rerum omniū cumulatiſſima: quod declarat Cicero in libro de Senectute. [c] Sunt, vt dicebam, huius varietatis vitarū in hominibus cauſæ duæ. vna eſt diſſimilitudo naturarum, quas ingenia appellant, vel ex ortu, vel ex moribus, & educatione contracta. quippe mos, conſuetudo'ue, vt prouerbio fertur, eſt ſecunda natura. Alteram cauſam communi nomine fortunam vocant. Continet hæc nobilitatem, ignobilitatem, diuitias, inopiam, conditiones parentum, aliarumq; coniunctarum perſonarum, temporum, natalis ſoli, & reliqua eiuſdem generis. Vtriuſque harum cauſarum Philoſophus exempla poſuit: [c] primæ quidem, ad ingenia pertinentis, in vita paſtoritia; quom affirmauit fieri paſtores; qui ſegnes, & pigri maximè eſſent; [d] addita etiam huius rei ratione ex vitæ modo. Siquidem paſtoralem vitam, inquit, viuentibus ſine vllo ſuo labore ex animalibus [d] manſuetis, ideoq; nec lædentibus, nec repugnantibus, in ſupino, vt dicitur, otio victus ſuppeditat. [f] Mutant ſolùm loca pecuarij, idq; inuiti faciunt, pecora ſua comitantes: [e] quibus neceſſe eſt noua in dies quærere paſcua. [e] Et ex hoc ſimul intelligitur quantus ijs hæreat deſidiæ amor, negligentibus præ eo charitatem patrij ſoli, in quo reſidere quum poſſent, manu, & induſtria cibum ſibi comparando, malunt nihil agendo peregrinari: [g] ſimul apparet, ex nimia inertia plus aliquando ſuccreſcere operis, & laboris: quaſi enim viuos quoſdam agros colere videntur; & ob id, tū minus obedientes veris agris, in quibus nihil eſt, quod repugnet, tum qui magis ſua mobilitate agitare, & concitare ipſos poſſint. Conueniunt autem hæc in eos, quos ingenium, & optio; non in eos, quos fortuna, & inopia agrorum fruges ferentium paſtores faciunt. [m] Exemplum alterius generis cauſarū, quod à fortuna appellamus, affert Philoſophus in piſcatoria vita. Qui lacus accolunt, inquit, & paludes, & fluuios, & mare huiuſcemodi, ideſt ſimile his, ac piſcium fertile, quia nec proceſſoſum, nec profundum ſit nimis, piſcatores fiunt; regionis nimirum, in qua habitant, opportunitate, ac commoditate. Pari opportunitate ſtudia patrum filij plerunque imitantur. & pro temporibus, locis, perſonis, in quibus, & cum quibus viuendum eſt, vitæ rationem inſtituunt multi, etiam contra mores, & ingenia ſua. Hæc de hominum vitis. Sed & genera ciborum, quibus vtuntur, quot ſint, ac quæ, ex hoc textu colligi poteſt. omnia enim, quę ab alijs quibuſque animalibus eduntur, & quę eſui ſunt apta, nobis in cibo eſſe Philoſophus indicat: [p] fructus terræ, & plantarum; [d] fructus animantium; [k] animantes

l. n. o. p. q.

Duarum cauſarū, quæ vitas hominum diuerſas efficiunt, explicatio, et exēpla. Prima, quæ ad ingenia, et naturas ptinet. Paſtoralis vitæ cauſa, modus, et inertia

c. pigerrimi. m. quicunque lacus &c.

c. pigerrimi. *d.* *d. manſuetis.* *f.* *e.* *e. f.* *g.*

Secunda, quæ pendet à fortuna.

m. *mare huiuſcemodi.*

Ciborū, quibꝰ homines vtuntur, genera.

p. q. ex terra et mitibus fructibus. *d. alimentum qđ à manſuetis animalib. ſuggeritur.* *k. l. n. o.*

tes

n. l. o. k.

tes ipſas cuiuſuis generis, [n] volatiles, [l] aquatiles, [o] terreſtres, [k] vt ne ab humanis quidem carnibus quidam abſtineant. Probatum eſt igitur in his tribus textibus tum expoſitione, tum rationibus à geminis cauſis ductis; quarum cauſarum vnæ obiecta, fineſque, hoc eſt genera alimentorum, diſtincta modis, quibus ſunt quærenda, & paranda; alteræ initia, cauſasq; efficientes comprehendunt; eſſe multas vitas & brutorum animalium, & hominum. Ex quo theoremate conficitur id, quod eſt propoſitum principale: eſſe ſimiliter multas formas pecuniariæ alimentariç: & conficitur quidem vel quia pro eodē ſumantur in hominibus vitç, & formç huiuſmodi pecuniariæ; vel per locum à fine, & deſtinatis, vt ſuprà declaraui.

Summa rerū, quæ in his tribus textib. cōprehēſa ſunt.

In com. 78.

Habet hic textus ſeptem partes. Prima (a b) proponit theorema: eſſe ſimiliter hominum vitas multas, & inter ſe differentes; ſicut erant vitç belluarum. Secunda (c) exponit vitam paſtoritiam cum eius cauſa. Tertia (d e f g) modum adiungit eiuſdem vitæ paſtoritiç. Quarta (h i k) vitam venatoriam maximè communem, atque eius partes attingit. Quinta (l m) piſcatoriam cum eius cauſa. Sexta (n o) venatoriam maximè propriam, & aucupium. Septima (p q) agricolarum.

Partes textus.

S C H O L I A.

Similiter autem & in hominibus &c. Quaſi infert, per locum à ſimili, multas eſſe hominum vitas, quoniam vitæ brutorum animalium ſint multæ, vt in ſuperiori textu concluſum fuit. Cur verò vbi de rebus, actionibusque naturalibus, quæ in humano genere conſpiciuntur, quæſtiones fiunt, exempla, argumentaque Philoſophi trahant ſæpenumero à generibus belluarum, cauſas aliquas proponunt Plutarchus in lib. de amore naturali parentum erga filios, & Cicero in ij. de finibus ex ſententia Epicuri, appellantis belluas naturæ ſpecula. de quibus cauſis alibi diximus. D. Thomas, & Faber hanc ſimilitudinem hominum, & belluarum intelligunt primùm in ciborum varietate, & ſecundum hanc in vitarum multitudine. Oſtendi enim hîc à Philoſopho differentias ciborum, & ex iis diuerſa vitarum genera in hominibus. Veruntamen non, vt in brutis animalibus, quorum pleraque certis cibis vtuntur, alijs abſtinent; ita in hominibus vitarum diſcrimina ex diſcriminibus ciborum colligi poſſunt. Adiuuant quidem hæc illa: non plenè probant. vis probationis in expoſitione, & euidentia conſiſtit. Fortaſſe nec in brutis neceſſaria perfectè conſecutio eſt: quanuis in illis ſit multo magis neceſſaria, quàm in hominibus, vt liquet ex primo, & viij. libro de Hiſtoria animalium, dirigente belluas natura, & impellente ferè in ſolum victum. Non eſt autem in ciuilibus rebus expoſtulandum genus docendi, ac demonſtrandi, quod in mathematicis adhibetur, vt declarauit Ariſtoteles in principio Moralium ad Nicomachum.

Vis verborū. De cauſis, cur exēpla, argumentáq; ſæpe ex belluis petūtur in quæſtiōibus, quę de reb. actionibusq; naturalib. hominū fiunt. Quā ſimilitudinē primùm, quam ſecundo loco hîc intelligunt D. Thomas, et Faber. Quale ſit arg. à differentijs alimentorū ad vitarū differētias et in belluis, & in hominibus. Quale docēdi genus poſtulandū ſit in rebus ciuilibus.

Ex prædando, ἀπὸ λῃστείας. Prædas propriè vocant, quas de hominibus, aut rebus, quarum illi domini erant, homines faciunt. Sumitur enim aliquādo hoc vocabulum latiùs pro quauis captura vel ferarum, vel piſcium, vel auium, vel rerum anima carentium. Fieri autem prædæ poſſunt vel in bello à iuſtis militibus; vel in pace ab hominibus iniuſtis, ac ſceleratis. Poteram etiam vertere τὴν λῃστείαν latrocinium. hoc enim vocabulum Latinis, ſi propriè ſumatur, iniuſtam, & violentam alienarum rerum ablationem atque rapinam; ſi fuſiùs, militiam ſignificat; & latrones ſimiliter: vt apud Hetruſcos noſtros *maſnaderij*, antiquioribus milites, poſterioribus obſeſſores viarum appellati ſunt. Quomodo autem inter naturales pecuniarias numeret Philoſophus latrocinium, quod propriè, preſſeque dicitur, in explanatione indicaui.

Præda vocabulū vel propriè, vel fuſè. Prædæ, quæ propriè dr̄, duo ſūma genera. Latrocinij, & latronum vocabula. Maſnaderij. Latrocinium enumeratur in naturalibus pecuniarijs.

Textus

Textus LXXVIII.

*

Secundum theorema.

PARS SECVNDA CAPITIS XVII.

ARGVMENTVM. TEXT. LXXXI.

Secundi theorematis, quot, & quæ ſint vitæ hominum, ſeu ſpecies pecuniariæ, quæ in alimentis ſuá naturá vertuntur, tam ſimplices, quàm mixtæ, demõſtratio. Locus ab expoſitione, declarans ſimplices eſſe numero ſex, paſtoralem, agri colendi, prædatoriam, piſcatoriam, venatoriam propriè, quæ diuiditur in duas partes, in aucupium, & venatoriam maximè propriè appellatam; mixtas autem tot eſſe, quot modis hæ ſimplices iungi poſſunt: additis tum deſcriptione quadam generali omnium iſtarum ſpecierum; tum cauſa mixtarum; quæ cauſa eſt indigentia, voluptasque expletionem eius ſequens: indicatis etiam geminis cauſis, cur aliæ alijs magis miſceantur.

Text: lxxxj. [a] Οἱ μὲν οὖν βίοι τοσοῦτοι σχεδὸν εἰσὶν, [b] ὅσοι γε αὐτόφυτον ἔχουσι τὴν ἐργασίαν, [c] καὶ μὴ δι' ἀλλαγῆς καὶ καπηλείας πορίζονται τὴν τροφήν. [d] νομαδικὸς, γεωργικὸς, λῃστρικὸς, ἁλιευτικὸς, θηρευτικὸς. [e] οἱ δὲ καὶ μιγνύντες, ἐκ τούτων ἡδέως ζῶσι, [f] προσαναπληροῦντες τὸν ἐνδεέστατον βίον, [g] ᾗ τυγχάνει ἐλλείπων, [h] πρὸς τὸ αὐτάρκης εἶναι: [i] οἷον οἱ μὲν νομαδικὸν ἅμα καὶ λῃστρικόν· [k] οἱ δὲ γεωργικὸν καὶ θηρευτικόν· [l] ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους, [m] ὡς ἂν ἡ χρεία συναναγκάζῃ, [n] τοῦτον τὸν τρόπον διάγουσιν.

[a] Vitæ igitur tot ferè ſunt, [b] quæcunque quidem * per ſe gignentem operam habent, [c] & non per commutationem, cauponationemque comparant ſibi alimentum: [d] paſtoritia, agri colendi, prædatoria, piſcatoria venatoria. [e] quidam verò etiam miſcentes, ex his iucundè viuunt, [f] ſupplentes indigentiſſimam vitam, [g] qua parte deficit, [h] vt ſit ſufficiens; [i] veluti hi quidem paſtoritiam ſimul & prædatoriam; [k] alij autem colendi agri ac venatoriam: [l] ſimiliter autem & in alijs, [m] quemadmodum vſus coegerit, [n] hoc modo vitam degunt.

* αὐτόφυτον.

b. c. Elicitur eſſe duo genera vitarũ. ſeu pecuniaria.

a. e. Elicitur: Vitarũ et ſpecierũ pecuniariæ alimẽtariæ alias ſimplices eſſe, alias mixtas.

e. f. Elicit̃ cauſa cur ex ſimplicibus fiant mixta.

i. k. g. m. Eliciũt cauſæ cur alia alijs magis miſceãtur.

E X P L A N A T I O.

Deſcriptio generalis omniũ ſpecierũ vitæ, ſeu pecuniariæ alimentariæ.

[b] STVDIA, & vitæ hominum, quæ ad victum ſpectant, & de quibus nunc loquimur (naturales eas vno vocabulo nuncuparemus, niſi principium peteretur: hoc enim eſt, quod paulò poſt demonſtrabitur) hæ, inquam, vitæ generaliter ſic deſcribuntur à Philoſopho: Vitæ hominum, de quibus ſermo eſt, ſunt illæ, [c] quæ non ex commutatione, b. c.

vt

vt ἀυτοπωλική, neque ex commercio, vt ἐμπορική, ſiue ſimpliciter ſiue me-
b. dio numo permutatis inuicem rebus, alimenta conſequuntur; [b] ſed hanc muneris functionem aſſequendi victus αὐτόφυτον habent, quaſi per ſe gignentem dixeris, ideſt quæ vi ſua omnino ſine alius rei opera, auxilio'ue alimenta ſuppeditet. Ex qua deſcriptione primùm intelligitur, duo eſſe *Vitarū humanarum in alimenta incumbentium, ſiue pecuniaria alimētaria genera duo.*
b. [a] genera vitarum humanarum in alimenta incumbentium: [b] vnum, quod paret ea primò, & per ſe: ἔχον αὐτόφυτον τὴν ἐργασίαν vocat id Philoſophus hoc in loco, hoc eſt cuius actio ſit alimenta ſtatim, & per ſe ſibi comparare; alibi vocauit περὶ τροφὴν, quod nos vertimus alimentarium; & de eo
c. propriè in hoc capite habetur diſputatio. [c] alterum genus eſſe, quod non primò, & per ſe, ſed per commutationem, & cauponando, permutatis viciſſim rebus proprijs, alienis'ue, & vel ſimpliciter, vel medio numo, tandem comparet alimenta: de quo genere in proximis capitibus dicendum
b. per ſe gignētem. erit. [b] Iterum intelligitur ex hac deſcriptione, vitas, de quibus Philoſophus loquitur, & χρηματιστικὰς, ſeu κτητικὰς περὶ τροφὴν, ideſt pecuniarias alimentarias aut nullo modo, aut vix, tanquam vias & terminos, inter ſe differre, vt initio admonui. Pecuniariæ enim alimentariæ propriè ſunt, quarum eſt hoc munus alimenta primò, & per ſe comparare: verbi gratia piſcatoria piſces per ſe parat; agricultura fruges; & ſimili ratione aliç alia *Vita, de quib. hic loquitř Philoſophus, et pecuniaria alimentaria aut nullo modo aut vix differunt.*
a. d. e. genera ciborum, quibus homines veſcuntur. [a] Huiuſmodi igitur ſeu vitæ, ſeu pecuniariæ, quarum munus eſt quærere alimenta primò, & per ſe, quoniam multas eſſe iam eſt conſtitutum, aut ſimplices eſſe poſſunt, vt ſingulæ à ſingulis hominibus habeantur, aut compoſitæ, vt vnus obtineat *Diuiſio vitæ, ſeu pecuniariç alimētaria in formas ſimplices & mixtas.*
d. plures. [d] Simplicium formæ, & ſpecies ferè ſex ſunt, diſtinctæ materijs, & actionum modis: paſtoralis, quæ ex manſuetis animalibus, paſcendo, & curando illa, victum percipit: agricultura, quç ex agris, eos colendo: prçdatoria, quæ de hominibus, rebuſq; eorum, auferendo per vim, & inſidias: piſcatoria, quæ è piſcibus, indagando, & capiendo: venatoria propriè; cuius duæ ſunt partes, vt textus ſuperior docuit; vna aucupium, quç aues; altera venatio maximè propriè nominata, quæ feras terreſtres vi, & *Simplices formç vitç ſeu pecuniaria alimētaria quot, & quæ.*
a. ſex ferè ſūt. dolis comprehendendo, iiſdem vtitur ad victum. [e] Eſt quidem hçc diſtributio perfecta, in qua nulla prætermittitur, nulla ſuperat forma. ferè tamen dixit Philoſophus ex modeſtia, & cautione philoſophica. Siquidem vel ex vocabulis, quç ſunt in vſu, pauciores facere aliquis poſſet, coniungens ſimul venatum, & aucupium; aut has, & piſcatoriam; aut has rurſus, & piſcatoriam, & prædatoriam in nomine venationis: vnde tres, quatuor, quinque'ue formæ numerarentur. venationis enim vocabulum, vt antè indicaui; colligiturque ex hoc, & 80. & 86. contextu, ſi maximè communiter accipiatur, quatuor formas ſignificat; ſi communiter, tres; ſi propriè, duas; ſi maximè propriè, vnam tantùm feras terreſtres perſequentem. Atque hæ quidem variæ ſignificationes huius vocabuli ex ſimilitudine rerum ſubiectarum ortum habuerunt. Simillimæ nanque inter ſe ſunt venatio ferarum terreſtrium, & captura auium tum ob animalia, quæ capiuntur, ſimilibus naturis prçdita, vtraque reſpirantia, vtraque quodammodo aerea, quodammodo terreſtria, & in aere, & in terra eodē tempore degentia; tum ob ſimiles modos capiendi ea: capimus enim vtraque vel animalibus quibuſdam, vt canibus, & accipitribus; vel laqueis, vt retibus, foueis; vel iaculis manu, aliquo'ue inſtrumento emiſſis: & vel vi aperta, vel dolo. Maior etiam ſimilitudo eſt his duabus formis cum *Vocabuli venationis ſignificatus. Similitudines quarundā ſimplicium formarū vitæ, ſeu pecuniaria alimentaria inter ſe. Modi varij aucupij et venationis maximè propriè.*

piſcatoria: & his tribus cum prædatoria; quàm alicui ipſarum cum agricultura, vel cum paſtoria ratione: vt ex ijs, quæ expoſita ſunt, ſatis liquet.

Significatio venationis latiſſima, qua vtitũ Plato, non eſt præſentis loci. Diuiſio harũ ſimpliciũ formarũ non eſt diuiſio in formas, ſed in formarũ partes. Paſtionis villaticæ à pecuaria diſtinctio.

Latiſſima autem venatus ſignificatio à Platone vſurpata, trasferente hoc vocabulum in multas res, quibus propriè vſus loquendi ipſum non attribuit, quemadmodum in initio huius diſputationis vidimus, non eſt præſentis loci. Quòd ſi quiſpiam rurſus aut piſcatoriam, vt Plato in Sophiſta, aut aliquam aliarum tentet diuidere quibuſdã materijs, actionibus, modis, inſtrumentis: ille partes formarum dicet; non primas formas: eritq; diuiſio accidentaria potius, quàm ſubſtantialis. Sola paſtio villatica vel æque diſtare videtur à pecuaria, cum qua eſt nomine quodam generali coniuncta, atque ab aucupio venatus; vel etiam magis. Expoſcit enim pecuaria migrationem, & mutationem locorum: paſtio villatica manſionem in eodem loco. Sed hæc eſt quædam acceſſio cultionis agrorum, atque villæ, vnde nomen habet; nec inter primas vitarum formas ponenda. verùm de his poſtea. Sunt igitur & ferè, & omnino primæ, ac ſimplices vitarum formæ numero ſex, iſtæ, quæ à Philoſopho in hoc textu

Mixtarũ vitarum ſeu formarũ pecuniaria alimentaria numerus.

propoſitæ fuerunt. [c] Ex ſimplicibus in eodem homine coniunctis, ac copulatis mixtę fiunt, tot denique ob hanc ipſam cauſam, quot modis illæ iungi poſſunt. Iungi autem illę poſſunt modis ſeptem ſupra quinquaginta. nam vel omnes ſex iunguntur, & eſt vnus modus. neque enim repugnat aliquem ſimul colere agellum, ſimul paucas pecudes paſcere, interdum etiam latrocinari, & modò piſcatui, modò aucupio, modò venationi vacare. Si iungantur quinque tantùm, ſex modi ſunt: ſi quatuor, aut duę, ſunt quinideni: ſi tres, ſunt viginti. [i] Quanquam autem tot modis omnino miſceri formę ſimplices poſſunt: faciliores tamen, frequentioreſq; mixtiones ſunt ex paucioribus, vt ex duabus, aut tribus; facilioreſq; adhuc, ac crebriores, ſi duę, aut tres illæ ſimiles, vicineq; ob eaſdem, propinquas'ue cauſas, aut actiones, aut modos fuerint. [i] Exempli gratia paſtoritia & prædatoria facillime iunguntur: quia eadem cauſa vtranque facit; inertia nimirum, & metus conſequentis laboris. De paſtoribus diximus in textu antecedenti. Sed & latrones, & fures certum eſt ex ſocordia, ac laboris odio in hęc vitæ inſtituta pręcipitari. Nec ſolùm ſinguli homines, qui paſtores ſunt, ijdem plerunque latrocinantur: vniuerſæ, maximæq; nationes, Scythæ, ac Numidæ, noſtra ætate Tartari, & Arabes, tam infames latrocinijs, pecuariam colunt. [k] Facillimè etiam iunguntur cultura agrorum, & duplex venatio, auium, ferarumque: propterea quòd ſimiliter hæ tres vitæ plenæ ſunt ingenui laboris mixti voluptate: & accedit opportunitas; quippe in agris aues, & feræ inueniuntur. [l] Denique in omnibus eſt eadem ratio, ſicut dicebamus: vt quæ ſimiliores fuerint, faciliùs, ac crebriùs miſceantur. [f] Cur verò in vniuerſum miſceantur, ſumma cauſa eſt maxima vitæ noſtræ indigentia, quæ ſuppletur multitudine acquiſitionum. [p] Ita enim, quom additur id, quod deeſt, & impletur defectus in animalibus, uoluptas ſequitur: quemadmodum ipſi indigentiæ, & defectui comitatur dolor. [e] Formas igitur vitarum ſimplices omnino homines permiſcent [f] ad tollendam cum egeſtate moleſtiam; [e] vt iucundè viuant, [f] adepti ſupplementum, [h] & id, quod eſt ſatis. Ac uarias quidem permiſcent [f] pro varietate indigentiarum: [n] ſuo primo uiuendi inſtituto, hoc, aut illud copulantes; verbi gratia [i] colendorum agrorum vnus venaticum; [k] alter prædatorium paſtorali; [l] & eodem in reliquis modo,

Duę cauſę cur alia vita alimentaria alijs magis miſceãt. Prior cauſa ducta ex ipſis formis. Paſtoritia, & prædatoria vita facillimè iunguntur, & quare. Cauſa paſtoritiæ & prædatoriæ vitæ eadem.

Agricultura, & venatio auium, ferarũq; facillimè iunguntur, & quare.

Cauſa cur in vniuerſum miſceãtur vitæ alimẽtariæ.

Altera cauſa cõſiſtẽs in hominib. cur alia vita alimẽtaria alijs magis miſceatur.

e. & iñ. — c. — i. k. l. — i. — k. — l. — f. — p. ex his iucũdè viuunt. e. miſcentes. f. ſupplẽtes indigẽtiſſimam. e. iucunde viuunt. f. ſupplentes. h. — f. g. h. — n. — i. — k. l.

m. 2. e. modo, [m] prout hæc, aut illa neceſſitas, & defectus magis vrgebit. [e] Loquimur autem hîc de primis, ac naturalibus duntaxat vitis. quamobrem eius etiam ſolùm uoluptatis habenda eſt ratio, quæ ex ſuplemento indigentiæ oritur, eſtq; ſecundum naturam. Luxurioſa autem, & pręter naturam, ex qua mores, inſtitutaq; viuendi poſteriora variè commutantur, & coniunguntur; non attinet ad hunc locum. *De qua voluptate hîc ſit ſermo, quomodò, voluptatē eſſe cauſam mixtionis vitarū ſimplicium.*

Textus habet tres partes. Prima (b c) & ſecunda (a d) illa deſcribit vitas, & ſpecies pecuniariæ alimentariæ; hæc ſimplicium exponit numerum. Tertia (e per totum textum) exponit numerum, & cauſas compoſitarum. *Partes textus.*

SCHOLIA.

Vitæ igitur tot ferè &c. Harum ſex vitarum, ſeu ſtudiorum humanorum duo prima tantùm, ideſt paſtorale, & agri colendi neceſſaria eſſe ciuitati veræ, & naturali declarat Plato in ij. de Republica: cætera, quæ venatus nomine comprehendit, non ciuitati, ſed ciuitati delicatæ, ac morboſæ. *Harū vitarū, quæ neceſſ. ciuitati quę minimè.*

Agricolendi. Laudes huius ſtudij multi perſequuti ſunt: inter alios Xenophon in Oeconomico, & M. Tullius aureis verbis in Catone maiori, vt annotaui ad textum antecedentum. Ipſe Cato priſcos Romanos ita ſolitos laudare virum bonum ſcribit: bonum agricolam, bonumque colonum. *Agriculturæ laudes.* *In præfatione lib. de Re ruſtica.*

Prædatoria. Duplici nomine hæc vita dici naturalis poteſt, vt indicaui in ſuperiori commentario. Primùm ex iuſto bello: eſt enim bellica pars prædatoriæ. Iterum loquendo de vera prædatoria, ex communi natura animalium: multa enim ſunt bruta, quæ raptu viuant. M. Tullius in iij. officiorum hanc prædatoriam tam naturæ noſtræ, quàm iuſtitiæ contrariam eſſe oſtendit. Tollere enim principio ab imis radicibus conuictum, & ſocietatem omnem, quæ ſit maximè ſecundum naturam humani generis. Deinde violare, delereque legem, ac præſcriptum naturæ nobis ingeneratum, vt homo homini, quicunque ſit, ob eam ipſam cauſam tamen, quòd is homo ſit, conſultum velit. Ad prædatoriam quidam reuocant vectigalia, & portoria, & tributa, vt habere locum poſsint in ſtudiis, & vitis naturalibus: ſed illa fortaſſe alia ratione, ducta à communi vtilitate, iuſtitiæ, & legis naturalis ſpeciem tuentur: de qua re alibi. *Prædatoria n. & quomodo naturalis.*

Piſcatoria. Plato in Sophiſta ex modis, & inſtrumentis capiendi piſces ſtudium hoc ita diuidit. Piſcatoriæ rationis, græcè τῆς ἁλιευτικῆς, duæ ſunt, inquit, maximæ partes: vna ſeptis, hoc eſt naſſa, retibus, laqueis, verriculis, & aliis eiuſdem modi cohibendo piſces captat; vocariq; ue poteſt generaliter ἑρκοθηρικὴ, venatio per ſepta: altera pars hamis, & fuſcinis, omnino percuſsione venatur; appellabiturque hac de cauſa πληκτικὴ, percutiens piſcatio. Huius percutientis piſcationis vna forma eſt, quæ nocte ad ignis lumen; altera, quæ interdiu efficitur: illa πυρευτικὴ, quaſi ignis opera facta piſcatio: hæc, quoniam aduncæ ſint fuſcinæ, & hami, quibus vtitur, ἀγκιστρευτικὴ, vnca, & retorta nomē habet. Cuius vncæ piſcationis duæ rurſus ſunt ſpecies; vna, quæ, à ſuperiori loco ad inferiorem vncos ſuos demittendo, quanuis partem piſcium ferit; appellabitur fortaſſe à quopiam τριοδοντία, fuſcinaria, proptereaquòd fuſcinis maximè vtatur: altera dicitur ἀνασπαστικὴ, attrahens, & hamatilis piſcatio; quę contraria ſuperiori petit non quamlibet piſcium partem, ſed caput, & os duntaxat, attrahitque eos virgis, & arundinibus ab inferiori regione ad ſuperiorem. Philoſophus in ſuperiori textu aliam diuiſionem indicauit, ſumptam ex locis, in quibus piſcamur, quæ ad materiam reducuntur: nam vel in lacu, vel in palude, vel in fluuio, vel in mari omnino piſcamur. Et aliæ ſimiles afferri poſſent ex initiis, finibus, actionibus, annexis multis. Cæterùm quum harum rerum vnis, aut alteris vel piſcatoria, vel alia quæuis ſex ſimpliciū vitarum, quę propoſitæ ſunt, diſpertitur, eius quidem vitæ in partes, ſed non in tales partes, *Diuiſiones ſtudij piſcatorij.* *Quę ſint diuiſiones vitarum ſimplicium in partes tantùm, et quæ in formas, & vitas diuerſas.*

 quæ

quæ nouas formas, ac vitas conſtituant, fit diſtributio, vt tetigi in explanatione. neceſſe eſt enim ſi vitæ, & formæ vitarum eſſe diuerſæ debent; res illas omnes, aut plurimas ſaltem, & ante omnes genera ſubiecta, ex quibus alimenta ſuppeditantur, inter ſe diuerſa eſſe.

De laudibus piſcatus venationisque. & vtrum ſtudiũ alteri ſit anteponendum.

Piſcatoria, venatoria. De laudibus horũ duorum ſtudiorũ; & vtrum eorum alteri ſit anteponendum; extat pulchra diſputatio apud magnum Plutarchum in libello, Vtra animantia plus rationis habeant, terreſtria'ne, an aquatica.

Textus LXXVIII.

*

Tertium theorema.

PARS TERTIA CAPITIS XVII.

Tertij theorematis demonſtratio: Pecuniariam, ſeu vitam, de qua diſſeritur, quam vocamus alimentariam, eſſe naturalem. Locus ab obiecto, & fine: quoniam ad quæ refertur, & pertinet hæc pecuniaria tanquam ad obiectum, & finem ſuum, illa cuncta ſint naturalia hominibus, hoc eſt hominum cauſâ à natura procreata.

Ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κτῆσις &c. Textus LXXXII. ad LXXXVII.

SCHOLIVM.

Hoc theorema confici poterat etiam ex ijs, quæ dicta sũt ſuprà.

CONFICI poterat hoc theorema ex ijs, quæ dicta ſunt ſuprà in textu 79: Non eſſe eadem vnicuique ad veſcendum ſecundum naturam ſuauia, ſed alia alijs; Et ad facilitatem, ac copiam, optionemque alimentorum diſtinctas eſſe à natura animalium vitas: quanuis ibi de belluis propriè dicerentur. nam ſi illa, ad quæ hæc pecuniaria refertur, ſunt ſuauia ſecundum naturam; & à natura diſtinctæ ſunt vitæ, vt re vera ſunt, etiam in hominibus reſpectu fructuum, & belluarum, quibus ipſi ad alimenta vtuntur: planè vtrinque euenit theorema propoſitum. Attamen aliter quoque, & planiùs, & firmiùs à Philoſopho in hac tertia capitis parte ſic demonſtratur. Pecuniaria, ἡ κτητικὴ, ſeu χρηματιστικὴ, ratio viuēdi, græcè βίος antè nominata, quæ propriè, primoque,

Demõſtratio, quæ in his atque textibus explicatur.

tanquam

tanquam ad obiectum, & finem ſuum, pertinet ad ea, quæ hominum cauſà procreata ſunt à naturà; eſt primò, proprieque naturalis: ſed pecuniaria, ſeu ratio viuendi, de qua in hoc capite diſſeritur, quam alimẽtariam vocamus, propterea quòd in alimentis vertatur; pertinet propriè, primoque, tanquam ad obiectum, & finem ſuum, ad alimenta, ideſt, vt paucis rem complectar, ad plantas, plantiſque ſimilia, quę è terra naſcũtur, & ad bruta animalia, mãſueta, & fera, quę hominũ cauſà à natura ſunt procreata: ergo &c. Maior eſt nota. quæcunque enim hominum cauſà à natura procreata ſunt; ea hominibus naturalia eſſe oportet: quippe aut idem omnino hæc duo ſignificãt; aut ſecundum eſt quaſi genus primi: & quæ rationes ad illa, quę hominum cauſà ſunt à natura procreata, pertinent, ac referuntur tanquam ad obiectum, & finem ſuum, eas rationes neceſſe eſt eſſe hominibus naturales, quia illa ijſdem ſunt naturalia. Minor, hoc eſt illa, ad quæ pertinet tanquam ad obiectum, & finem ſuum hæc pecuniaria, alimenta nimirum, quæ plantis, ac belluis continentur, eſſe hominum cauſà procreata à natura, quinque, aut ſex argumentis confirmatur. Horum argumentorum duo ſunt ex ſimili, vel etiam ex minori; primum ab imperfectis ad perfecta; ſecũdum à belluis ad homines: Data ſunt à natura imperfectis, & belluis ſua alimenta: ergo multo magis perfectis, & hominibus dari debuerunt ſua, quæ ſunt ea, quæ dicta ſunt, plantæ videlicet, plantiſque ſimilia, quæ è terra naſcuntur, & bruta animalia manſueta, & fera. Tertium argumentum ſumitur à rei euidentia: quoniam conſpicuum ſit, & euidens prorſus, illa eſſe data à natura hominibus, & procreata hominum cauſà. Quartum conſiſtit in expoſitione cùm rerum, quæ cernuntur perſpicuè eſſe alimẽto hominibus ſecundum naturam, quia cunctis hominibus reipſa alimento ſint; & ob id hominum cauſà appareat à natura eſſe procreata; ſunt autem hæc, vt dicebam, plantæ, ac belluæ penè omnes; tum præterea in expoſitione modorum, quibus ſunt illis alimento, victus, veſtitus, aliorum inſtrumentorum, vſus, &

Propoſitionis maioris firmamentum.

Minor propoſitio confirmatur quinque argumentis.

tex. 82. 83. 84.

Primũ & ſecundum argumentum à ſimili, vel à minori.

tex. 82.

Tertiũ ab euidentia rei.

tex. 84.

Quartum ab expoſitione.

auxilij

Quintum à repugnantibus.

auxilij omnis generis. Quintum argumentum ducitur à repugnãtibus. niſi enim alimenta,& res iſtę eſſent procreatæ à natura hominum causà; imperfectum, & inane eſſet naturæ opus in generandis hominibus; quippe qui neceſſarijs deſtituerentur; nec finem aſſequi ſuum, nec viuere quidem deſtituti ijs poſſent: repugnant autem naturæ, cuius maximum conſilium, & optimus ſemper finis eſt, in vnaquaque ſpecie hæc duo, mancum,& inane. Ad hæc quinque argumenta confirmãtia aſſumptum, ſeu minorem propoſitionem primæ ratiocinationis, vnde ſtatim conficitur, vt vidimus, theorema propoſitũ, quòd pecuniaria alimentaria ſit naturalis; additur ſextum modo corollarij, probãs quidem nominatim locis à parte, à materia, & ab actione bellicam, ſeu venatoriam maximè communem, quę eſt pars pecuniariæ alimentariæ, eſſe naturalem; ſed ex quo inferri etiam poſſint per locum à minori reliquas ſimul partes, & hoc modo totam ipſam pecuniariam alimentariam eſſe naturalem. nam ſi bellica ſit naturalis: multo magis alię partes, quas enumerauimus, naturales erunt. Hæc de argumentis, totaque demonſtratione huius loci, quibus oſtenditur pecuniariam alimentariam eſſe naturalem. Hoc autem theorema ſimul eſt vnum ex principalibus inſtitutæ diſputationis theorematibus; ſimul deſeruiet theoremati ſubſequenti, quod erit, Eandem pecuniariam eſſe partem rationis domeſticæ, atque ciuilis. Et porrho de hoc ipſo theoremate, Pecuniaria alimentaria, ſiue ratio rei alimentarię procurandæ eſt naturalis, conſentiunt omnes cum Philoſopho noſtro. E quibus Cicero ſub initium P. Off. impelli à natura ait vnumquenque, vt ſtudeat parare, quæ ſuppeditent ad cultum, & ad victum; nec ſibi ſoli, ſed coniugi, liberis, cæteriſque, quos charos habeat, tueriſque debeat: communem eſſe etiã hunc inſtinctum nobis cum omni belluarũ genere, quibus ſit principiò à natura tributum, vt omnia, quæ ſint ad viuendum neceſſaria, inquirãt, & parent, vt paſtum, vt latibula, vt alia eiuſdem generis. Vtrum verò ſtudium hoc, & deſyderium rei alimentarię tribuatur

tex. 15. *Sextũ per modum corollarij & locum à parte.* *tex. 16.* *Huius theorematis vſus.* *Conſentiũt oẽs cum Philoſopho de hoc theoremate.* *De quæſtione vtrũ vſus tãtùm, an etiam poſſeſſiones & dominia rerũ ꝓpria ſint naturalia.*

nobis

nobis à natura, in vſum tantùm, quemadmodum brutis animantibus, an in poſſeſſionem quoque, & dominium, ideſt vtrum vſus ſolus, an præter vſum etiam poſſeſſiones, & dominia eiuſmodi rerum parētur naturà, ita, vt ſua cuiuſque, quibus ipſe vti poteſt, & quæ comparauit aut occupatione in vacua veniens, aut traditione prioris domini, ſint eiuſdem propria, & priuata ſecundum naturam; vel ſint potius omnia omnibus communia, & promiſcua; magna diſſenſio eſſe videtur inter Philoſophum noſtrum & Platonem; inter theologos & iuriſconſultos. Docent iuriſconſulti non naturali iure, ſed gentium diſcretas gentes, regna condita, dominia diſtincta, agris terminos poſitos fuiſſe. Et cum iuriſconſultis Plato, maximè naturæ conuenire putans, vt omnia ſint communia, maximeque hanc ob cauſam naturales, ac beatiſſimas ciuitates tunc demum fore, ſi ex ipſis eijcerentur hæ voces, meum, & tuum; omnium rerum communitatem in ſuam rempublicam inuexit. Contrà Theologi: creatos homines dominos belluarum, & rerum anima carentium. Nam in primo cap. ſacræ Geneſe-s, antequam homo crearetur, *faciamus*, inquit Deus, *hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram; & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtijs, vniuerſæq; terræ, omniq; reptili, quod mouetur in terra:* iterum poſtquam creatus fuerat: *replete terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram.* Hæc de dominio. Illud, quod ſequitur de vſu: *Ecce dedi vobis omnē herbam afferentem ſemen &c.* Et ne aliquis crederet de dominio communi, quod ad extremum nihil aliud eſt, quàm vſus, etiam ſuperiora intelligenda eſſe, vt omnes omnium communiter domini fierent, hoc eſt promiſcuè omnes omnibus vti poſſent, nihil vllius euaderet propriè priuatum, ac ſuum: ſtatim natis duobus hominibus, in cap. 3. fuit Hebelus paſtor pecudum, & Cainus agricola: obtulitque Cainus de fructibus terræ, qui ipſius erant, munera Domino; Hebelus autem de primogenitis, & de adipibus pecudum: reſpexitq; Dominus ad Hebelum,

ff. de Iuſt. & Iure l. 5. Inſtit. de Iure nat. gent. & ciu.

In v. de Republica.

D. Auguſt. lib. xix. de Ciuit. Dei cap. 15. D. Th. pp. q. 96. a. p. et 2. et lib. ij d. 44. q. 1 a. 3. & Opuſc. 20. lib 3. à ca. 9. Egid. de Regim. Principū lib. ij. P. 3. cap. 5. & alij.

& ad munera eius; ad Cainum verò, & ad eius munera non reſpexit. Hanc eandem ſententiam, vt propriæ ſecundum naturam fiant, ſintque poſſeſſione, & dominio, non ſolum vſu cuiuſque noſtrum res illæ, quas primas vacuas occupauerit, aut à domino acceperit, ſequetur Philoſophus in ij. horum librorum contra Platonem: & nos ibi cætera, quæ dicenda erunt, dicemus. Interim annotaſſe ſat fuerit: ſi vſus ſit naturalis; neceſſariò poſſeſſionem, & dominium, ſine quibus ſæpe difficulter, aliquādo nullo modo ad victum, & cultum humanum vſus ſuppeteret, eſſe aliquo pacto naturalia. Longeque præſtat, & conducibilius eſt ad continendas hominum ſocietates, vt declarabit Philoſophus in loco proximè citato, res vſu communes eſſe, dominio, & poſſeſſione diſtinctas, ac proprias; quàm contrà, illo modo proprias, hoc communes. cap. 5.

ARGVMENTVM. TEXT. LXXXII.

Quatuor connexa; vnum primi, & alterum ſecundi argumenti, patentia; tertium latens, ſecundi; quartum verbo φαίνεται ſignificatum, tertij; quibus aſtruitur minor ſyllogiſmi principalis: & cum his indicatus ille ipſe principalis ſyllogiſmus. Eadem vis verbi φαίνεται firmat etiam antecedentia duorum priorum connexorum. Loci primi, ſecundi, ac tertij connexi, à ſimili, vel à minori. Locus quarti connexi, & tertij argumenti, ab euidentia. Locus ſyllogiſmi principalis ab obiecto, & fine.

Text. lxxxij. [a] Ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κτῆσις [b] ὑπ' αὐτῆς φαίνεται τῆς φύσεως διδομένη πᾶσιν, [c] ὥσπερ κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν, εὐθὺς, [d] οὕτω καὶ τελειωθεῖσι.

[a] Huiuſmodi igitur res [b] apparet ab ipſa natura omnibus data, [c] quemadmodum in primo ortu ſtatim, [d] ita & perfectis.

E X P L A N A T I O.

Primum argumentum. [a] PRIMVM argumentum eſt à ſimili, vel potius à minori: [a] Res, cuius dominium habetur, aut haberi poteſt, grecè κτῆσις, [a] huiuſmodi, ideſt ad quam hæc pecuniaria, ἡ κτητικὴ, καὶ χρηματιστικὴ, de qua ſermo eſt, alimentaria, inquam, refertur tanquam ad obiectum & finem ſuum, hoc eſt, vno verbo alimenta [b] ſunt data à natura [c] imperfectis, ac ſtatim natis [b] hominibus omnibus: [c] ergo etiam, & multo magis perfectis. Secundum

a. a. res. a. huiuſmodi. b. c. c. in primo ortu ſtatim. b. omnibus. c. d. quemadmodum, ita.

Secundum.

dum

[b] *b. omnibus.* *b. φαίνεται, apparet.* *a. res huiuſmodi.*

dum argumentum bis nititur eodem loco: [b] Res huiuſmodi, ideſt alimenta belluis ſtatim à primo ortu natura prouidet, [b] quia omnibus prouidet animalibus: ergo multo magis prouidere illa debuit iiſdem belluis iam perfectis: ergo multo magis etiam hominibus. [b] Tertium argumentum ab euidentia: Conſpicuum eſt, & cernitur manifeſtè, alimenta data eſſe à natura omnibus hominibus: ergo de eo non eſt dubitandum. Nec ſolùm hoc eſt cõſpicuum, ſed illa quoque, quæ ſumpta ſunt: hominibus, ſtatim natis, imperfectisq; dari à natura alimenta: & bellius ſimiliter dari. [a] Syllogiſmus principalis fulcitur loco ab obiecto, & fine: Res huiuſmodi, & alimenta hominum, ad quæ, tanquam ad finem, & obiectum ſuum proprium refertur hæc pecuniaria alimentaria, de qua loquimur, ſunt data hominibus, ideſt eorum cauſâ procreata à natura, quod eſt eſſe illis naturalia: ergo hæc pecuniaria alimentaria, quæ ad huiuſmodi rem, atq; alimenta, tanquam ad finem ſuum proprium, refertur, neceſſario eſt naturalis. Verbum *φαίνεται, apparet*, ſignificat ſæpe euidens, & conſpicuum eſſe. In qua ſignificatione accipi hic à Philoſopho opinor: vnde tertium argumentum ducatur, firmenturq; antecedentia, ſiue aſſumpta duorum priorum. Et in voce *πᾶσιν*, ideſt *omnibus*, ſemel ſubaudio *hominibus*, iterum *animalibus*: vt mihi faciliùs duo prima argumenta efficiantur. nam omnino etiam efficerentur, ſed nõ tam apertè, ſi *animalibus* ſolùm ſubaudiremus: quippe in animalibus homines continentur.

Tertium. *Syllogiſmus principalis.* *Verbi φαίνεται ſignificatio & vſus in hoc loco.* *Vox πᾶσιν.*

ARGVMENTVM. TEXT: LXXXIII.

Duo aſſumpta, primi, & ſecundi argumenti, ſiue antecedentia duorum priorum connexorum, quæ in proximo textu propoſita ſunt, nempe & hominibus, & belluis imperfectis data eſſe initio ſui ortus ſtatim alimenta à natura, confirmantur inductione; diſtributis animalibus in tria genera per partium differentias; modiſque duobus enarratis, quibus alimenti quantum ſatis eſt, vel cum fætu expreſſum, vt in primo, & in ſecundo genere, vel in matre retentum, vt in tertio, ſtatim editis natura prouideat.

Tex: lxxxiij. [a] Καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γένεσιν [b] τὰ μὲν συνεκτίκτει τῶν ζῴων τοσαύτην τροφὴν, [c] ὥσθ' ἱκανὴν εἶναι μέχρις οὗ ἂν δύνηται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γεννηθέν; [d] οἷον, ὅσα σκωληκοτοκεῖ, [e] ἢ ᾠοτοκεῖ; [f] ὅσα δὲ ζῳοτοκεῖ, [g] τοῖς γενομένοις ἔχει τροφὴν ἐν αὑτοῖς [h] μέχρι τινὸς, [i] τὴν τοῦ καλουμένου γάλακτος φύσιν.

Vide etiã infrà tex. 115. [a] Etenim in ortu eo, qui eſt ab initio, [b] alia quidem animalia ſimul pariunt tantum alimentum, [c] vt ſit ſatis, vſq; dum poſſit idipſum, quod genitum ſit, parare ſibi; [d] vt quæcunque vermem, [e] vel ouum pariunt: [f] quæcunque autem animal pariunt, [g] habent iis, quæ nata ſunt, alimentum in ſeipſis [h] ad quoddam tempus, [i] vocati lactis naturam.

EXPLANATIO.

Animaliũ diuiſio à munere pariendi.

b.f.

[b] Animalium, quæ aliquid pariunt, ſunt enim & quæ nihil pariant, vt vermiculi, & quæcunque à ſponte genitis procreantur: quæ igitur aliquid pariunt, ſic diuiduntur ex partuum in lucem editorum varietate, [d] quòd alia vermem pariunt, qui partus eſt omnium minime perfectus, vt inſecta, & piſces quidam ſponte geniti; [e] alia ouum, partim imperfectum, vt piſces, partim perfectum, vt aues, & quadrupedes quędam; [f] alia animal; atque horum rurſus alia lineamentis, figuraq; nondum abſolutum, vt multipara omnia præter ſuem; alia abſolutum, vt reliqua, quo in genere etiam homo continetur. [b] Quom vermis editur, aut ouum; [b] editur vnà tantum in illis alimenti, [c] quantum vermi, fœtuique, qui in ouo paulatim formatur, ſuppetat vſque eò dum deſtinata animalia, in ſuas perfectè diſcreta ſpecies, ex vtroque erumpāt, ex ouo, inquam, & ex verme: quo quidē tempore parare ſibi, vel ſumere ſubminiſtratum aliunde cibum poſſunt. Hoc intereſt inter ouum, & vermem: quòd ex oui parte animal generatur, reliqua pars cibus eſt ei, quod gignitur; in ouis quidem bicoloribus vitellus eſt cibus, albumen eſt materia animalis; in vnicoloribus etiam certæ vtrique ſunt partes, licet coloribus nō diſtinguantur. at ex toto verme, non ex parte eius animal fit: qui vermis interea à principio ſui ortus, donec ad id perfectionis, magnitudiniſq; peruenerit, vt mutari in animal poſſit, habet intra ſe, vnde alatur, & creſcat. [f] Vbi verò animal paritur; [g] præparatur ei [g] in matre alimentum, vnde viuat, [h] quoad aptum fuerit ad ſolidiora; [i] & pręparatur quidem hac de cauſa, nam ſunt hæc omnia ſanguinea, ex ſanguine probè concocto, mutatoq; in eam naturam, quam communi nomine lac appellarunt: ideſt alimentum ætati, & viribus infirmis maximè idoneum. Sola ex hoc genere cartilaginea, & viperæ excipienda ſunt: quæ, priùs in vteris parētum ex ouo excluſa, vt cætera naſcentia ex ouis; prodeunt habilia iam ad plenum, & exteriorem victum. [a] Ergo quæcunque pariuntur, dum adhuc imperfecta ſunt, poſtquam in lucem exierunt, quodcunque, & quantuncunque alimenti ſibi opus fuerit, à natura obtinent. Adde his fœtus eorum, quę intra ſe animal generant, quandiu in locis maternis retinentur, attrahentes cibum vmbilicis ſibi ab eadem natura confectum, & ſubminiſtratum. Adde etiam vermes, & ſimilia vermibus, quæ non partu, ſed ſponte procreantur vel ex rore, vel ex putri materia in elemētò alterato, & permixto, vt in niue, & in cœno, in partibus plantarum, & animaliū tum viuentibus tum iam emortuis, in vtrorunque excremētis aut iam excretis, aut adhuc intra corpus contentis, in pilis animalium. His enim omnibus, ſiue induant deinde, ſiue non induant perfectiores formas, quàm vermium, ab initio, quom generantur, eandem altionis, incrementique, quàm generationis materiam natura tribuit. Sed & oua, quæ imperfecta pariuntur, vt piſcium, molliumque, ac cruſtatorum animalium; & quæ perficiũtur in aluo, ſiue ibidem ex ipſis animal excludatur, vt cartilagineorum omnium præter ranam, & viperarum, ſiue poſtquam ipſa in lucem edita fuerint, vt auium, ſerpentumque, ac quadrupedum quarundam; illa vermium modo à principio ſui ortus ali, creſcereq; videntur; hæc modo fœtuum, qui concipiuntur animalis formâ. Omnibus igitur animalibus, atque initijs animalium, ideſt hominibus, belluiſq; omnibus, quocunque

Modi, quibus alimentũ natura prouidet oībus animalibus à principio ſui ortus vſquedū ſibi ipſa parare id valeant.

Cōcluſio ī qua cōtinentur duo aſſūpta, ſiue antecedētia q̄ erant demonſtranda.

Fœtibꝰ viuiparorū in locis maternis alimētū à natura ſubminiſtraī.

Vermibus, & oībus animalibus ſponte genitis ab initio ſui ortus alimētum natura ſuggerit.

Ouis omnibus adhuc imperfectis alimentum à natura ſubminiſtraī.

d.

e.

f.

b. c. d. e.

b. ſimul pariunt tantum alimenti.

c.

f.

g. habent ij, quæ nata ſūt.

g. in ſeipſis alimentum.

h.

i.

a. etenim in ortu eo, qui eſt ab initio.

cunque

cunque modo generentur, à primordio originis ſuæ, & dum imperfecta manent, prouidet natura alimentum idoneum, & quantum eſt ſatis: quę fuerunt aſſumpta, ſiue antecedentia duorum priorum connexorum textus ſuperioris. Prætermiſſa ſunt à Philoſopho in præſentia hæc quatuor: oua, quæ imperfecta pariuntur: oua quę perficiuntur in aluo: fœtus, qui formã animalium in vtero generantur: animalia, ſeu initia animalium, quæ exoriuntur ſponte. Fortaſſe autem ſunt prętermiſſa, quia diligens iſtarum rerum explicatio non ſit huius loci. Adhoc verò nominatim prætermiſſa ſunt, quæ ſponte naſcuntur, propterea quòd temere, ac neceſſitate magis materiæ, quàm naturę conſilio fiunt: quamobrem ad hunc locum minus pertinere videbantur. Alienior etiam putaretur ſermo de incremento ouorum, quę nondum ſunt, nec incipiunt eſſe animalia. Et fœtus in vtero, tum quia non cernuntur, tum quia non ſunt à matribus abſoluti, imò quaſi quędã earum partes, huic diſputationi haud maximè cõuenirent: in qua diſputatione ſatis habuit Philoſophus de editis in lucem, quæ animalia iam ſunt, aut formam animalium accipiunt, verba facere. Sed certè non refert hic locus artem, & diligentiam Ariſtotelis. Mitto hęc, quæ ſunt prętermiſſa. Saltem qui de imperfectorum animalium alimentis, quibus ſtatim nata abundant, loquebatur, voluitq; hoc expoſitione, inductione'ue declarare diuidendo; debuit potius hæc ipſa, quæ naſcuntur, vt nos interpretando indicauimus, diſtribuere, quàm illa, ex quibus naſcuntur, partusq; eorum, quod in hoc textu eſt factum. Et accedit, quod dicitur: *quæcunque vermem, aut ouum pariunt, vnà parere tantum alimenti, vt ſit ſatis, donec id, quod fuerit generatum, parare ipſum ſibi poſſit.* Nemo enim non videt pullos ouis excluſos, quoad inceſſui, & volatui idonei fiant, cibum ſibi quærere nequaquam poſſe: imò fruſtra naſci, & confeſtim interituros, niſi à parentibus, aut ab alijs alimenta ijs ſuggerantur. Diuiſi equidem, dum verba exponerem, cibum in ſolidiorem, & in molliorem: quaſi molliori, & præparato, quod vnà paritur, fœtus nutriatur vſque eò, dum ſolidiorem, ac pleniorem vel ſumere ſubminiſtratum, vt in auibus, vel parare ipſe ſibi, vt in animalibus, quæ ex vermi gignantur, queat. Hæc, quia vera ſunt, appoſui, & Philoſophum defendere quoquo modo volentibus viam muniens: non quòd ea verbis bellè quadrare exiſtimarem. Illæ enim voces, αὐτὸ αὐτῷ πορίζειν, ideſt *ipſum ſibi parare*, expoſitionem hanc non patiuntur.

Quæ ſint hic eorum, quibus imperfectis alimentũ natura prouidet, prætermiſſa, et quare.

Quæ Philoſopho in hoc loco obijci poſſent.

Textus habet duas partes. In prima parte (a b c d e) proponuntur duo genera animalium vermiparorum, ouiparorumque; & primus modus alimenti, quod vnà paritur. In ſecunda (f g h i) proponitur tertium genus viuiparorum; & alimentum ſecundi modi, quod in matre retinetur.

Partes textus.

ARGVMENTVM. TEXT. LXXXIIII.

Inſeruntur per locum à ſimili ex proximè aſſumptis, ſiue antecedentibus ſua conſequentia: confirmanturque, præſertim primum, quod erat de hominibus, expoſitione cùm rerum, quæ eſſe ijs alimento inprimis cernuntur, tum modorum, quibus vtcunque ſunt alimento; latiſsimè etiam alimento capto pro quouis genere proximæ vtilitatis, & auxilij ad vitam: in qua expoſitione conſiſtit quartum argumentum confirmans minorem propoſitionem ſyllogiſmi principalis, cuius minoris propoſitionis eadem vis eſt, quæ huius primi conſequentis. HOminibus perfectis, & perfectis belluis data eſſe alimenta à natura, procreatis propter belluas plantis, propter homines & his, & illis manſuetis, feriſque vel omnibus, vel plurimis ad victum, veſtitum, alia inſtrumenta, vſum, & auxilium omnis generis.

Tex.lxxxiiij [a] ὥστε ὁμοίως δῆλον, ὅτι καὶ γενομένοις οἰητέον, [b] τά τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, [c] καὶ τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν· [d] τὰ μὲν ἥμερα καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, [e] καὶ διὰ τὴν τροφήν· [f] τῶν δ᾽ ἀγρίων, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τῆς τροφῆς, [g] καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, [h] ἵνα καὶ ἐσθὴς, [i] καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν.

[a] Quapropter manifeſtum eſt, ſimiliter & natis putandum eſſe [b] plantaſque animalium eſſe cauſâ, [c] & alia animalia hominum gratiâ; [d] manſueta quidem & propter vſum, [e] & propter alimentum; [f] agreſtium autem, & ferorum, ſi non omnia, at certè plurima alimenti, [g] & alius auxilij cauſâ, vt [h] & veſtis, [i] & alia inſtrumenta ex ipſis fiant.

d. f. Pro hac diuiſione animaliũ in mãſueta & fera quære etiã ſuprà in tex & comment. 50.

EXPLANATIO.

Illatio duorũ conſequẽtium .i. & hominibus, & belluis perfectis data eſſe à natura alimenta.

[a] POSITVM eſt, declaratumq; in textu ſuperiori, ſtatim natis belluis, ſtatim natis hominibus prouideri, ingeriq; propemodum alimenta à natura tenerrimæ illi ætati conuenientia, donec poſſint ipſa per ſe ſumere, ac parare victum pleniorem. Non minus igitur, imò verò magis ſollicitam eſſe æquum eſt eandem naturam perfectorum iam hominum, belluarumq;: & [a] quemadmodum ijs ſtatim natis alimenta ſuppeditat; [b] ita, ſed ditiore cornu, quanto tempus tempori, & res rei præſtat, ijſdem ad perfectam perductis ætatem ſuppeditare. quæ erant duorũ antecedentium in proximo textu conſtitutorum, & duorum priorum connexorum primi, ac ſecundi argumenti, de quibus ſuprà dictum eſt, propria conſequentia: hominibus perfectis, & belluis perfectis data à natura alimenta eſſe.

a. ſimiliter et natis. b. & iã. a. ſimiliter.

Confirmatio iſtorũ ipſorũ cõſequentiũ à duplici expoſitione, rerũ ſcilicet, quæ ſunt alimenta, & modorum, qui bus alimento ſunt.

b. & inde.

[b] Hæc autem duo conſequentia, & præcipuè primum, æqualem vim habens aſſumpto, ſeu minori propoſitioni primi ſyllogiſmi, rurſus confirmari poſſunt expoſitione earum rerum, quæ perſpicuè ſunt hæc ipſa alimenta, & modorum, quibus alimenta eſſe dicuntur, quibusq; præbent omnino proximè vtilitatem ad vitam. Quippe vbi expoſitio hæc patefecerit, eiuſmodi res, quæ ſunt perſpicuè alimenta hominum, & belluarum,

rum, eſſe hominibus, belluisq́; à natura datas, atque illorum causâ procreatas ad hunc potiſſimum finem, vt illis modis, qui exponentur, alimento, vſuiq́; proximo ipſis ad vitam eſſent; exurget quaſi duplex ratiocinatio, duo illa enunciata, quæ iam ſtabilita erant, & ſuperiora conſequebantur, ſic corroborans. Res eiuſmodi, quarum expoſitio fiet, ſunt datæ à natura hominibus, belluisque, atque eorum causâ procreatæ ad hunc potiſſimum finem &c: & ſunt hæ ipſæ res, quarum expoſitio fiet,

b. c.

Genera præcipua rerũ, quæ ſũt manifeſtè alimenta hominum, ac belluarum.

perſpicuè alimenta hominum, ac belluarum: ergo &c. [b] Conſtat porrho inter omnes duo in primis rerum genera eſſe, quæ ſint perſpicuè hominum, belluarumq́; alimenta; vnum plantas; alterum ipſas belluas. Nam quòd tuberibus, quæ in plantis non numerantur, aliquando veſcamur, quòdq; lapides, & metalla alias afferant vitæ commoditates, nõ tam principale eſt, nec tam omnibus notum.

b.

[b] Ex plantis verò, earumque fructibus viuere communiter animalia, homines, belluasque nemo ignorat.

c.

[c] Et belluas ſimiliter eſſe nobis in cibo, ad aliosq́; vitæ noſtræ vſus conducere, ſine quibus diu, humanoq́; more viuere prorſus non poſſumus, & quos hac de cauſa alimentorum vocabulo interdum nuncupamus; exploratiſſimum eſt, fietq́; adhuc exploratiùs diſtributis ijs vſibus in certas formas.

Alimentorum vocabulum.

d. & iñ. vſuũ, alimentũ, auxilij, veſtis, et alia inſtrumẽta.
e. f. alimentũ, alimento.
h. & veſtis.
g. alius auxilij.
h. & alia inſtrumenta.

Modi vſuum, ſiue alimẽtorum & rerum neceſſariarum vitæ humanæ.

[d] Omnium itaque eiuſmodi vſuum humanæ vitę, quos etiã alimenta appellamus, vel rerum, quæ ad viuendum homini ſunt neceſſariæ, quinque in ſumma ſunt modi. [e] aut enim cibaria ſunt, quibus propriè corpus nutritur: [h] aut veſtitus, quo tegitur & ad honeſtate nobis naturalem, & ad cuſtodiam: [g] aut habitatio, quę à maiore vi æſtuum, frigorum, tempeſtatum illud tuetur, cum ijs quæ inhabitando ſunt neceſſaria, in quibus præcipuum locum ignis, quædamq́; ſupellectilia obtinent: [h] aut ea, quæ propriè inſtrumenta appellantur harum rerum parandarum, ac conficiendarum; vt raſtra, & vomeres, quibus terram colimus, quo fruges reddat:

d. vſum.

[d] aut denique ſunt operæ, auxiliaque, quæ nobis adiunguntur in mouendo inſtrumenta, & materiam trium rerum priorum, cibi, veſtitus, habitationis, vel in his omnibus aſſeruandis; quemadmodum bobus ad arandum, & ad fructus euehendos, ac conuehendos; canibus ad excubias vtimur.

d. & iñ.
d. f. manſueta, agreſtiũ.
d. e.
f. g. h. i.
d. e. & iñ.

Belluæ modos oẽs vſuũ humanæ vitę, ſeu alimentorũ, q propoſiti ſunt, nobis præſtãt.

[d] Exhibent verò belluæ manifeſtò humanę vitæ omnes hos modos alimenti, & ſubſidij. [d] Sed quum aliæ manſuetæ ſint, aliæ agreſtes: [d] ex cunctis manſuetis cuncti modi capiuntur; licet non omnes, nec quilibet ex vnaquaque: [f] ex agreſtibus fortaſſe non omnibus, at, ſi non omnibus, pleriſq́; tamen omnes ſimiliter capimus, ideſt alios ex alijs, vt de manſuetis dicebamus. [d] Quaſdam igitur mãſuetarum ad cibum tantùm nutrimus, vt ſues: quaſdam ad cibum, & ad veſtitum, vt oues: quaſdam ad operas vel cuſtodiendi, vt canes; vel mouendi, vt equos, & alias, quibus ex hac re inditũ eſt nomen iumẽtorum; ſimulq́; ad veſtitum, & ad quædam ſupellectilia; nam ex eorum corijs multa conficiuntur. boum carnibus præter hæc omnia etiam veſcimur. ſed & lacte bubulo, equino, camelino multi non ſolùm homines, verumetiam populi vniuerſi viuunt. Poterant denique non pauca inſtrumenta eorum, quę propriè ſic nominantur, parandi, conficiendiq́; victus, veſtitus, habitationis, fieri ex oſſibus, dentibus, cornibus horum domeſticorum animalium; niſi ferrum haberemus, ex quo multo præſtantiora, pollentioraq́; fiunt.

f. g. h. i.

[f] Et agreſtium ſimiliter alijs veſcimur, vt leporibus, & piſcibus; aliorum pellibus veſtimur, vt luporum, & vulpium, ex ijſdemq́; caſas, & ſupellectilia

adorna-

adornamus; ex aliorum oſſibus, & dentibus, vt aprorum, & elephantorum, alia conficimus inſtrumenta. quædam etiam operas præſtant, vt ijdem elephanti, & aliquando vrſi, & leones diutino vſu aſſuefacti. Sic igitur omnes modos alimenti, fructusq; ad vitam percipimus & ex manſuetis, & ex agreſtibus belluis. [d] Manſuetæ tamen duos potiſſimùm afferre dicuntur; [f] agreſtes tres. [d] Duo manſuetarum ſunt vſus, ideſt opera, auxiliumq; in mouendo, cuſtodiendoq;, vt nos appellauimus, & cibatus. Primum præſtant iumenta, cui propriè vidētur à natura deſtinata: ſecundum reliqua. [f] Tres agreſtium ſunt cibus, vt ex lepore; veſtitus, vt ex lupo; & alia inſtrumenta habitationis, & artium, vt ex elephanto. Cæteri modi in vtriſque, vt in manſuetis veſtitus, habitationis, ſeu ſupellectilis, & inſtrumentorum; in agreſtibus operarum, non ſunt principales, ſed accidentarij, & quaſi appendices. Sunt igitur bruta animalia, & plantæ procreatæ à natura hominum cauſâ ad vitam, alimentumq; ipſorum, ideſt ſunt ipſis naturalia alimenta. Quod hinc etiam conſpicitur. nam omnes homines & vbique, & ſemper viuunt, vixeruntq;, & in poſterum victuri ſunt aut ex plãtis, aut ex animalibus, aut ex vtriſque; nec ſine his, nec ex vlla alia re omnino viuerent: quod autē ęternū eſt, ac generale & loco, & ſubiecto, id nullo modo violentum, aut præter naturã eſſe poteſt; ſed oportet, vt ſit naturale; quod alio loco eſt demonſtratum: ergo &c. Sunt alimenta hominum ipſis naturalia: ſed pecuniaria, de qua loquimur, tota occupata eſt in hominum alimentis, tanquam in obiecto, & fine ſuo, quod nomen oſtendit, inde enim vocatur alimentaria: ergo pecuniaria, de qua loquimur, tota occupata eſt in rebus naturalibus, & vt ſunt naturales, tanquam in ſuo obiecto, & fine: ergo tota eſt naturalis. Ad hanc ratiocinationem communem horum quinque textuum adde alteram huius textus propriam. Plantæ, & bruta animalia, quatenus ex ipſis homines viuunt, ſunt res hominibus naturales, vt ex hoc textu apparuit: pecuniaria, de qua ſermo eſt tota, aut fere tota detinetur in plantis, & brutis animalibus, tanquam in ſuo obiecto, & fine: quinque.n. illius partes maniſeſtè in his verſantur; agricultura in plantis; piſcatoria, aucupium, & venatoria in brutis animalibus; de prædatoria autem hominum, ſeu bellica paulopòſt dicetur, declarabiturq; eam ſimiliter eſſe naturalem: ergo &c. Cæterùm in hoc textu etiam deſydero τὸ ἀκριβὲς Ariſtotelium. Dixi quæ potui, vt, ſi Philoſophum non abſolueres, tamen nec condemnares. Sed non ſunt ſcrupuli dubitationum occultandi. Primùm hîc dicitur plantas eſſe animalium cauſâ. Si vox, *animalia*, ſignificat bruta animalia, vt opponatur hoc inciſum ſubſequenti: plantæ ſunt brutorum animalium cauſâ, & bruta animalia hominum gratiâ: falſum eſt belluarum cauſâ plantas procreatas à natura eſſe. Conſtat enim perſpicuè plantas potius homini eſſe deſtinatas, ob ea, quæ fiunt perenni vſu. & vel homo, quemadmodū ſcribitur in ij. Phyſico vel nulla omnino res citra lunam eſt finis reliquarum. Adhoc aut omnes plantę omnibus deſtinantur belluis in alimentū; aut omnes quibuſdam; aut quædam omnibus; aut quædam quibuſdam. Sed paucę admodum ſunt plantę, quibus belluę alantur, herbæ quædam, & quarundã arborum folia: innumeri ſunt frutices, ſuffrutices, virgulta, arbores, quas non guſtant: ergo nec oēs omnium; nec omnes quarundã cauſâ ſunt procreatæ. Nec quędam quidem omnium. quandò multoplures ſunt belluarum, quæ ex animalibus, quàm quæ ex terræ fructibus viuant.

d. e. f. g. h. i.

d. e. propter vſum et ꝓpter alimentum.

f. g. h. i. alimenti, veſtis, alia inſtrumenta.

Concluſio primi theorematis huius tex: alimēta hominū, quæ ſunt plantę, & belluæ, eſſe ipſis naturalia, qđ etiã eſt ĩdi poteſt à cõmunitate ſubiecti, temporis, loci.

Ratiocinatio cõmunis huius 3. partis capitis 17. probans pecuniariã alimentariã eſſe naturalem.

Altera ratiocinatio ꝓpria huius tex. idē oſtendens.

Pecuniaria alimentaria tota aut penè tota verſarī in plãtis et brutis animalibus.

Dubitationes aduerſus ea, quę in hoc tex. dicuntur.

Pri: Plantas eſſe animaliū cauſâ, quocūque modo exponas, haud rectè dicitur.

viuant. Et hoc Philoſophus affirmauit ſuprà in textu 79. diſtribuens belluas in tria genera, quorum vni animalia, alteri fructus, tertio vtraque alimenta eſſent. Reſtat vt quædam quibuſdam deſtinentur. At hoc quam leue eſt? quantum diſtat ab Ariſtotelis ſublimitate? quædam quibuſdam deſtinantur: & quædam quibuſdam, ac plura pluribus non deſtinantur. Si autem per animalia, omnia communiter animalia intelligas, & belluas, & homines: concedamus omnes plantas, etiam eas, quæ venena, & exitium ferant, eſſe hoc modo animalium, ideſt belluarum, & hominũ causâ creatas: ſanè, quia paucæ omnino paucis quibuſdam belluis ſunt deſtinatæ, vt dicebam; aut aliæ belluis, aliç hominibus; aut quædam belluis, omnes hominibus deſtinatæ erunt. Vtrunuis affirmes, qualis tandem euadit docendi modus? plantæ animalium causâ ſunt creatæ à natura; ideſt paucæ quædam quarundam paucarum belluarum, reliquæ hominum causâ; vel omnes hominum causâ, & paucæ earum prçter hominum belluarum paucarum gratiâ. ænigma ſphynge dignum, & Oedipodem requirens. Additur continuò reliqua animalia eſſe hominum causâ. At ſuprà dicebatur in textu 79. belluarum quaſdam animalibus; quaſdam animalibus ſimul & fructibus viuere ſecundum naturam. & in lib. de Animalibus non ſemel legitur, rependi à natura in multis, prçſertim piſcium, ſpeciebus fœcunditate partuum, quod ex ijs in cibum aliorum conſumeretur: adeo hoc eſſe naturæ conſilium, vt quædam quibuſdam viuant. Non ergo hominum tantùm, ſed belluarum etiam multarum gratiâ aliæ belluæ creatæ ſunt à natura. Diuiſio deinde belluarum in domeſticas & in agreſtes cur hîc affertur; ſi eoſdem modos vtilitatis ex vtriſque capimus? an fortaſſe quia omnes domeſticæ hominibus ad vitam proſint; non proſint agreſtes omnes, ſed quædam tantùm earum? At ex canibus Melitæis quis, obſecro, nobis fructus, quis ex auiculis canoris, niſi deliciarum? quæ quidem deliciæ naturali vitæ, de qua nunc ſermo eſt, potius aduerſantur. Modi tandem alimenti, & vtilitatis naturalis ad vitam, vel, ſi hoc mauis, cuiuſuis fructus ſimpliciter, quē ex belluis capimus, quàm confusè, quàm implicitè, quàm permixtè traduntur contra morem Ariſtotelis diſtributè, & explicatè docendi?

Secũda: Reliqua animalia eſſe hominum causâ repugnat veritati, et ijs, quæ alibi dicuntur.

Tertia: Diuiſio belluarum in domeſticas et agreſtes, his nullum vſum præſtat.

Quarta: Modi alimẽti cõfusè, permixtè, implicitè traduntur.

Textus ægrè diuiditur in duas partes: vt in prima (a b c) inferat conſequentia, expoſitionemq; faciat rerum, quç ſunt alimenta: in ſecunda (d per totum textum) exponat modos, quibus alimẽta ſunt, proximumq; vſum præſtant ad vitam. *Partes textus*

S C H O L I A.

Quapropter manifeſtum eſt ſimiliter & natis &c. Natos, græcè γενομένοις, intelligo, vt in textu ſuperiori, ſtatim natos, & in lucem editos; coniungoque aduerbium *ſimiliter*, ideſt ὁμοίως, cum hoc participio; talem efficiens ſententiam: ſimiliter ijs, quæ ſtatim nata alimentum à natura obtinent, quemadmodum in proximo textu fuit declaratum, putandum eſſe etiam perfectis animalibus, belluis, homninibusque, tribui à natura alimenta; & plantas animalium, belluas hominum causâ creatas eſſe. Alij interpretantur natis, ideſt perfectis. Sed repugnat, quòd in textu proximo aliter hæc vox accipiebatur; quòdque detorquetur à propria ſignificatione, ſi perfectum ſignificat. Quidam legiſſe videntur pro γενομένοις, τελειουμένοις, perfectis pro genitis, vt D. Thomas, & Aretinus: quam certè lectionem magis probarem, ſi in vllo græco exemplari reperiſſem.

De voce natis, & huius loci ſententia.

Plan-

Quæ à quibuſdam addátur de aqua, & terra, & an rectè.

Plantaſque animalium eſſe cauſa &c. Addunt quidam, aquam & terram eſſe plantarum causâ. imperfecta enim dirigi ſemper ad perfectiora. quamobrem aquam, & terram deſtinata eſſe nutrimento arborum, & plantarum; arbores, & plantas nutrimento belluarum; vniuerſa autem, belluas, plantas, res inanimas hominum nutrimento. Non probo. nam præter ea, quę dixi in explanatione: cur magis plantarum, quam animaliũ gratiâ ſunt aqua, & terra? nonne pleraque animalium aquam bibunt, & ſine eius potu ali nõ poſſunt? cur verò aqua, & terra ſolùm commemorantur? nõne aer, & cœlum ad vitam plantarum, & animalium ſunt neceſſaria? Dirigi imperfecta ad perfecta, verum eſt, quædam, & quodammodo; non omnia, & ſimpliciter. Et in ſuperioribus quidem continentur omnia inferiora, quæ fuit ſententia Pythagoræ, non tamen actu, ſed virtute. Cæterùm hæc ſunt alius diſciplinæ, & præter propoſitum huius loci.

Duo enũciata ſimilia, ſed tamen diuerſa, quæ ex his verbis ſumuntur: De poſteriori enunciato: belluæ ſunt hominũ causâ ſecundũ naturã ad hos, vel ad illos propriè vſus. De priori enũciato: belluæ ſunt hominũ gratiâ, vel homo eſt finis belluarum ſecundum naturã. Modi oẽs, quibus homo eſt finis belluarũ ſecundum naturam. Ex dignitate & præſtantia.

Et alia animalia hominum gratiâ &c. Sunt duo enunciata, ſimilia quidem, ſed quæ varias res ſignificent: vnum, Belluas eſſe hominum gratiâ ſecundum naturam: quod enunciatum ab hoc non differt, Homo eſt finis belluarum ſecundum naturam. alterum enunciatum eſt, Belluas eſſe hominum gratiâ ſecundum naturam ad hos, & ad illos propriè vſus, & opera. Hoc poſterius enunciatum eius ſemper facultatis proprium euadit, cuius ſunt vſus, qui nominatim apponuntur. vt hîc, quia dicitur belluas eſſe hominum gratia ad rem alimentariam, vitamque naturaliter nobis degendam, fit proprium huius loci: & eſt enunciatum, quod proponit nunc conſtituitque Philoſophus expoſitione; noſque etiam inter explanandum confirmauimus, ducto argumento à maxima, perfectaque communitate ſubiecti, temporis, loci. Alterum illud enunciatum, quo ſimpliciter dicitur belluas eſſe hominum gratiâ, ſeu hominem eſſe finem belluarum ſecundum naturam, eſt ſimplicius, ac ſublimius iſto, pertinens partim ad naturalem, partim ad diuinã philoſophiam. Omnino nanq; eſſe, dicique homo naturaliter finis belluarum duobus modis poteſt: vno modo, dignitate, & præſtantia: altero, vſu, & actione. Dignitate, & præſtantia eſt homo ſecundum naturam belluarum finis: quia ob præſtantiam, & dignitatem humanæ formę creauit natura formas belluarum: vt ex his illa magis eluceret; neque enim tam eminens videretur, niſi aſpicerentur minus eminentes; atque vt per has ad illam poſſet peruenire: quippe antecedat ſenſus oportet, ſi mens exiſtere debet; & antecedat quidẽ non ſolùm quodammodo, quod ſolent inter ſe accidentia, ſed etiam ſimpliciter more materiæ inferiorum; ſubſiſtens aliquãdo ſine mente. Hic eſt ordo, & progreſsio naturæ ſcribit Them. in iij. de Anima, vt reſpectu inferiorum ſuperioribus vice formarum vtatur, reſpectu ſuperiorum inferioribus vice materiæ: ſummam verò, & ſupremam formarum mentem noſtram cõſtituit; quò ſimul atque progreſſa eſt, receptui canit; in eaque finem, quaſi extremam manum, imponit. Sic igitur dignitate, & præſtantia eſt homo ſecundũ naturam finis belluarum. Vſu verò, & actione dicitur earundem finis, quatenus ex iis fructum aliquem, & ad aliquod opus percipit. Qui fructus, & quod opus in ſummã duorum eſt generum. nam aut rei eſt, aut contemplationis. Fructum rei dico cùm vtilitatem quamuis ad vitam, ſeu comitante ſeu non comitante voluptate; tum oblectamentum per ſe: fructum contemplationis ipſam contemplationem, & ſcientiam, quam ſemper voluptas, vtilitaſque animorum ſequuntur. Et vtilitas ad vitam, quæ ex belluis percipitur, duplex eſt: vna alimenti, rerumq; ad id pertinentium: altera medicinæ. Prima ſuſtinet, amplificatq; mole, & viribus corpus noſtrũ: ſecũda idem corrigit, & defendit à morbis. Illiusmodi expoſiti ſunt in explanatione. Hęc dupliciter nobis prouenit ex belluis. nã aut remedia mõſtrant, quemadmodũ monſtrauit hippopotamus venę inciſionẽ; aut ipſę prẽſtãt partibus humoribus, excrementis ſuis. Oblectamenta per ſe ſola, quæ ex belluis quærũtur, ſunt trium ſenſuum ſuperiorum; aſpectus in coloribus, figuris, motibus; auditionis in cantu, & voce; olfactus in odoribus illarum ſeſe oblectantis. Contẽplatio denique, & ſcientia ex belluis vel eſt opificis earum, naturæ, ac Dei optimi max.

Them. iij. de Anima tex. cõ. 20. in dig.

Ex vſu, & actione.

De varijs vtilitatibus, quas capimus ex belluis.

Plinius lib. viij. cap. 26.

attol-

attollente ſe animo ab opere ad cauſã; vel eſt ipſius artificij in belluis aut ſimpliciter, aut comparatè ſecundum ſimilitudines, diſsimilitudineſque aliarum rerum cum illis. Tot ſanè modis hominem finem belluarum, haſque propter illum creatas à natura dicimus. Quorum modorum primus, quem humana dignitas facit, partim phyſicus eſt, partim metaphyſicus nam ambo hi artifices dignitatem noſtram conſyderant, ſuperiorum inferiorumque confinium, & nexum, vt volunt Philoſophi omnes, & maximè omnium Platonici explicant. Proximi modi, qui ex fructu rei nominantur, ideſt tam ex oblectamentis per ſe, quàm ex vtilitatibus ad vitam, excepta ea, quæ eſt medicinæ, cuius quidem ars medica eſt, vniuerſi attinent ad philoſophiam actualem. Modus contemplandi artificis in belluis eſt theologicus. modus contemplandi artificij ſeu ſimpliciter, ſeu comparatè eſt naturalis. Quanquam autẽ tam multi, & tã differentes inter ſe modi ſunt, rationibus, obiectis, finibus, nonnulli etiam ſcientiis, ad quas ſpectant: omnes tamen tribus ſummis generibus concluduntur. Primùm nanque diuiditur finis, vt ſit finis vel præſtantiæ, & dignitatis; vel actionis, & vſus. Deinde hoc ſecundum genus, quia nimis diſperſum, diffuſumque eſt; cogitur, diſtribuiturque in alia duo: quorum alterum vſum in rem appellaui, à multis vſum imperij etiam cõgruenter appellari video: alterum vocaui vſum in contemplationem. Ita tria euadant, quemadmodum diximus, prima, ac ſumma ſeu genera, ſeu capita horum modorum, his vocabulis nuncupata: Dignitas: Vſus in rem, ſiue imperium: Vſus in contemplationem. Quorum trium generum duo priora, ideſt dignitas, imperiumque hominis in belluas ſignificata ſunt in p. cap. ſacræ Geneſeos his Dei verbis: *faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram; & præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli &c.* & paulopòſt Moſes: *& creauit Deus hominem ad imaginem ſuam &c.* Iterum Deus: *dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli &c.* Quam ſententiam deſumptam à Moſe, vt credere par eſt, vnà cum reliqua mundi generatione expreſſerunt quoque ethnici, theologi, ac poetæ: è quorum numero Ouidius ſic cecinit:

Moderũ, quibus homo eſt finis belluarũ ſecundũ naturam, diſtributio ex ſciẽtijs ad quas pertinent.

Moderũ oĩum, quibus homo ſecundũ naturã eſt belluarum finis, in tria genera, reductio: q̃ ſunt Dignitas, Imperium, et Cõtemplatio.

Locus ex ſacra Geneſi, in quo duo priora genera ideſt dignitas, & imperium hominis in bellas ſignificantur.

Locus Ouidij ſub initium Trãsformationum.

Sanctius his animal, (dixerat de belluis) *mentiſque capacius altæ*
Deerat adhuc; & qui dominari in cætera poſſet:
Natus homo eſt.

Hoc enim, quod ait Ouidius: *ſanctius his animal, mentiſque capacius altæ:* eſt id, quod Moſes ſcriptum reliquit; factum eſſe hominem ad imaginem, & ſimilitudinem Dei. Sic exponunt Doctores, atque inter alios Auguſtinus hæc verba Moſis: factum hominem ad imaginem Dei in eo, in quo brutis animantibus anteeellit: id autem eſſe ipſam rationem, vel mentem, vel intelligentiam, vel ſi quo alio uocabulo commodiùs appellatur, propterea quòd nòn corporeis lineamentis, ſed quadam forma intelligibili mentis illuminatæ ad Dei imaginem ſit factus. Cur verò prætermiſerit Moſes tertium genus, ideſt vſum belluarum ad contemplationem, hæc cauſa eſt. Colloquebatur quotidie cum Deo Adamus; videbatque ipſum interiori quodam aſpectu rationis, licet non per eſſentiam, vt in patria videtur, ſed per intelligibiles eius effectus. Simili quoq; ratione angelos cognoſcebat. Rerum vero propter ſe creatarum plenè ſcientiam habebat per ſpecies à Deo ſibi infuſas. Quapropter vti belluis nec ad artificis, nec modò ad artificij contemplationem debuit: quam ſine illis perfectam obtinebat. At regius Propheta loquens de tota natura humana, & de homine, & de filio hominis in Pſalmo 8. omnia tria genera attigit. *Minuiſti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum.* Hic verſiculus dignitatem exponit, & quantopere præſtet homo brutis animalibus. *Et conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.* Ecce duplex contemplatio. Conſtitui enim ſuper opera manuum Dei, eſt Dei opera, in quibus etiam belluæ ſunt, contemplari, & quatenus opera, & quatenus manuum Dei opera, qui artifex eorum fuit. Nec poſſunt vllo modo referri verba hæc ad imperium, & dominationem: quandoquidem dominationem in omnia Dei opera homines nõ habent: contem-

Auguſtin. lib. iij. de Geneſi ad literã cap. 20.

D. Thom. P. q. 94. & omnes Doctores lib. 2. d. 23.

Adami ſcientia & contemplatio de Deo, de angelis, de rebus naturalibus.

Locus ex Pſalmo 8. in quo tanguntur tria genera.

plantur tamen, & cognoſcunt aliquatenus omnia etiã quiditatiuè, vt loquuntur noſtri. Ob quam cauſam dixit, Conſtituiſti ſuper opera, non ſuper Deum: quia Deus nullo modo à nobis cognoſcitur quiditatiuè. *Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues, et boues vniuerſas, inſuper et pecora campi, volucres cœli, et piſces maris, qui perambulant ſemitas maris.* Hìc perſequitur imperium in omnia belluarum genera, volatilia, aquatilia, terrena: quæ terrena aut oues ſunt non operâ nos adiuuantes, ſed fructu paſcentes; aut boues, & reliqua iumenta, quæ adiuuant operando; aut pecora campi, vel, vt legitur in Hebræo, beſtiæ agreſtes, ideſt feræ, immanesque belluæ. Ex quibus omnibus intelligitur quàm rectè Stoici, quàmque congruenter theologicæ veritati dixerint omnia, quę cœlo coercentur, noſtri causâ à Deo facta eſſe; licet in Deo hallucinarentur, mundum eum eſſe exiſtimantes: & quàm malè Epicurei, Academicique, & cum his Cicero illos reprehenderint argumento maximè ducto à noxiis, inutilibusq; plantis, & animalibus: quibus præclarè reſpondet Lactantius, & Auguſtinus. Sed iamdudum, ſentio, longiùs progredior, atque euehor altiùs quàm pro re propoſita. Itaque hactenus de his dixiſſe ſit ſatis. Plantæ iiſdem modis omnibus, quibus bruta animalia, ſunt hominum gratiâ; dempto vno, qui eſt præſtantiæ, & dignitatis; neque enim homines, ſed belluæ plantis finitimæ ſunt; & altero, qui erat nouiſsimus eorum, qui ad alimenta pertinebant, quem vocauimus operarum, D. Auguſtinum imitati.

Controuerſia inter Stoicos, et Epicureos, Academicosq; an omnia, quæ in terris gignũtur, ad vſum hominũ creata ſint.

Plantæ quot, quibusq; modis ſint hominum gratiâ.

Cicero in pri. Off. in ij. Academ. & in p. de Natura Deorum. Lactãtius Inſtit. lib. vij. cap. 4 et iñ. itẽ de Ira Dei ca. xiij. Auguſt. in lib. iij. de Geneſi ad literã cap 15. & iñ. & p de Geneſi cõtra Manich. cap. 16. & iñ. & fortaſſe alijs in locis.

Manſueta quidem etc. agreſtium autem etc. Hęc diuiſio in manſuetum, & agreſte poſſet non ſolùm ad animalia, verùm etiam ad plantas referri: quia non minus plantarum, quàm animalium aliæ ſunt mites manſuetæque, aliæ agreſtes & feræ: & ambo vocabula, τὸ φυτὸν, καὶ τὸ ζῶον ſunt neutri generis apud Græcos. Sed repugnant, quæ ſequuntur: ad vſum, ad veſtitum, ad inſtrumenta: ſi per animalia belluas duntaxat intelligamus: ſolum enim cibum ex plantis belluæ habent.

Diuiſio hæc in manſuetum et agreſte vtrum animaliũ tãtùm, an etiam plantarum.

Et propter vſum, & propter alimentum etc. alimenti, & alius auxilij causâ, vt & veſtis etc. Tribus omnino modis hæc vocabula, victus, & alimentum accipi video. Vno modo anguſtè, & maximè propriè, pro re, qua propriè corpus nutritur nos ſolùm hominis, verumetiam brutorum animalium, atque plantarum. Hac in ſignificatione ſumitur ſemper alimentum ab Ariſtotele in lib. Philoſophiæ naturalis: diſtinguiturque ab eodem in textu com. 39. P. de Ortu, & interitu, & in 45. ij. de Anima, in duas formas, quarum illa primum, & inconcoctum; iſta nouiſsimum, & concoctum alimentũ nuncupetur. Concoctum, & nouiſsimum alimentum quidam, vt Them. eſſe aiunt ſanguinem, & quicunque alius humor ſit ſimilis parti nutriendæ, ex quo ſtatim hac de cauſa nutriri illa pars poteſt: quidam, vt Ioannes Grammaticus, & Galenus, eſſe id, quod iam perfectè mutatum eſt, factumq; ſimile nutriendæ parti, atque eam iam nutrit; ideſt eſſe carnem, ſi caro eſt pars nutrienda; & os, ſi os, eo ipſo tempore, quo cum illa parte coit, ac conglutinatur. Inconcocti, & primi alimenti tria genera facit Galenus. vnum eſſe ait id, quod quaſi nutriens Hippocrates vocet; hoc autem eſt, quod concoctum, & nouiſsimum à Them. vocabatur, ſanguis ſcilicet, & quicunque alius humor confeſtim poteſt nutrire: alterum eſſe genus inconcocti alimenti, quod idẽ Hippocrates appellet nutriturum, ideſt ſuccum, qui in ventriculo continetur; chylum nominant medici noſtrorũ temporum: tertium genus eſſe cibum, & paſtionẽ omnem; quod minimè propriè alimenti vocabulo appelletur. Hoc tamen poſtremum genus, quod ipſe minime propriè alimentum appellari ait, eſt illud, quod hìc ſignificat vox alimenti, quom vſui, veſtituique, ac ſubſidiis reliquis, quæ ex belluis nobis comparamus, opponitur. Tot ferè genera, ſignificationesque habent victus, & alimentum anguſtè, ac maximè propriè accepta, ideſt pro re, qua propriè quoduis corpus viuens nutritur. Altero modo accipiuntur latiùs, & fuſiùs pro omni re, ſine qua viuere prorſus homines non poſſunt; licet plantæ, ac belluæ poſsint: cuiusmodi ſunt præter cibaria veſtimentũ, & habitatio. Iabolenus de Alim. & cib, leg. 6: *Legatis alimentis cibaria, & veſtitus, & habitatio debebitur: quia ſine his ali*

Tribus ad ſũmũ modis accipiũtur vocabula victus, et alimenti.

Primus modus anguſtus & maximè proprius, cuius modi alimẽti varia ſunt genera.

Them. et Ioã. Gram. lib. ij. de Anima tex. com. 45. Galenus lib. p. de ſanitate tuenda cap. vlt. & lib. p. de facultatibus naturalib. cap. 2.

Secundus modus latior, & communior.

corpus

corpus non poteſt. Et Vlpianus eod. tt. leg. p. *ſi alimenta fuerint legata, dici poteſt etiam aquam legato ineſſe, ſi in ea regione fuerint legata, vbi venundari aqua ſolet*. Qui Vlpianus in l. 8. de Tranſactionibus compreſsiùs ſumpſerat nomen alimẽtorum, & pro cibariis tantùm, vt primo modo accipi diximus. Aqua autem licet cibo adhiberi poſsit, tamen per ſe ipſa nō alit, & in multos alios vitæ noſtrę vſus inſumitur. Tertio modo accipiuntur eadem vocabula latiſsimè, & maximè cõmuniter pro rebus omnibus, quæ quoquo modo neceſſariæ, vtileſq́; nobis ſunt ad viuendum vſu proximo, non, vt numi, per commutationem, & commercia. Sic idem Vlpianus de Verb. & rerum ſignif. leg. 43: *Verbo victus continentur quæ eſui, potui, cultuique corporis, quæque ad viuendum homini neceſſaria ſunt*. Et Caius leg. ſequenti: *Cætera quoque quibus tuendi, curandi'ue corporis noſtri gratiâ vtimur, ea appellatione ſignificantur*. Quæ lex 44. Caij declarat verbo, *vtimur*, quid in lege antecedenti ſignificet Vlpiano nomen, *neceſſaria*. In hac quoque latiſsima ſignificatione, pro cunctis iis, quorumcunque eſt aliquis proximus, ideſt naturalis, non ex inſtitutione, & conuento humano vſus ad vitam noſtram, accepit Philoſophus nomen alimenti ſub initium huius diſputationis in tex. 77; vtiturq́ue eo in diſputatione vniuerſa ad principalia theoremata. Plato in ij. de Republica vſuum, ſiue neceſsitatum noſtrarum, græcè τῶν χρειῶν primum, ac maximum genus eſſe ait τὴν τροφὴν, alimentum, & cibum, ſine quo eſſe, viuereq́ue prorſus nequeamus; ſecundum habitationem; tertium veſtitum, & res huiuſmodi: deſignans, vt puto, hac voce, *res huiuſmodi*, duo alia genera rerum, quas vita noſtra deſyderat, expoſita à nobis paulo antè, nuncupataq́; inſtrumentorum, & operarum vocabulis. Et ſunt hæc ſimilia, *veſtitus, & res huiuſmodi*, quod ait Plato; & quod hîc dicitur à Philoſopho, *alimenti, & alius auxilij, veſtitus, & alia inſtrumenta*. Antepoſuit autẽ ibi Plato veſtitui habitationem: præferunt iuriſconſulti, & videtur præferre hîc Philoſophus veſtitum habitationi. Vtrum igitur horum duorum magis naturale, magiſq́ue neceſſarium eſt vitæ noſtræ? Certè habitatio. Nam multi populi ſunt, qui nullo indigeãt, multi qui nullo vtantur amictu, membra genitalia ſolùm tegentes ad honeſtatem. At feræ vniuerſæ, nedum homines, domicilia, & latibula inquirunt, & parant, in quibus inhabitent.

Tertius mod° latiſſimus, & maximè communis.

Genera alimẽtorum ſeu rerum neceſſariarũ vitæ noſtræ ex Platone.

Vtrum magis neceſſariũ vitę noſtræ, veſtitus, an habitatio.

Vt et veſtis, et alia inſtrumenta. Veſtis ſumitur aliquando anguſtiùs, pro omni indumento tam virili, quàm muliebri, etiã ſi ſcenicum, citharœdicum, viatorium, aut bellicum ſit: aliquando latiùs, vt ſtragula quoque comprehendat, & culcitras, & ceruicalia, & pelles, & lanea, & linea, & ſerica, & bombycina omnia, & ſi quæ alia eiuſmodi ſint, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, inſternendi, inijciendi, incubandi causâ ſint parata, & quæ his acceſsionis vice cedunt, vt ſcribitur in leg. 25. 26. & 27. D. de auro & argento leg. Vtrocunque modo ſumatur veſtis, eſt planè inſtrumentum; multiplexq́ue eius vſus apparet his gradibus diſtributus: ad neceſsitatem, ad honeſtatem, ad commoditatem, ad ornatum, ad maieſtatem, ad voluptatem, ad delicias. Sunt tamen alia in domo, quæ frequentiùs, communiuſque inſtrumenta nominentur, conficiendis, parandis, cuſtodiendis, vtendis rebus, vel actionibus noſtris adiuuandis deſtinata, vt ſecuris, aratrum, dolium, menſa, ſubſellium. Horum quædam ſimilia ſunt inſtrumentis artium, propterea quòd eorum vſu alia accedere nobis videantur; vt menſæ, lecti: alia ſunt vera quarundam artium, aut miniſteriorum artibus ſimilium inſtrumenta, vt falx, & aratrum, & quæcunq; alia ad agriculturam, textrinam, coquinam, cæteraque eiuſdem modi ſeruitia pertinent. In vniuerſum autem omnium patris familiâs, ſeu domeſticorum inſtrumentorum, quæ vocantur à Xenophonte, σκεύη, καὶ ἔπιπλα, καὶ ὅπλα, ſtatuit idem Xenophon in Oeconomico hæc genera: Quibus ad ſacrificia vtimur: Mundum muliebrem: Veſtitum virilem: Stromata: Calceamenta: Inſtrumenta textrinæ, piſtoriæ, coquinæ: Quæ ad lauacra, quæ ad mactras, quæ ad menſas attinent: Penum. Aptiùs fortaſſe, & generaliùs hoc modo diuiderẽtur. Totius præter ædificia, & agros, inſtrumenti patris familiâs, quod ſub tecto haberi ſolet, aliud agri, vel fundi, & fructus inſtrumentum eſt, aliud viæ,

Veſtis ſumitũ interdum anguſtè, interdũ fusè.

Veſtis vtrouis modo ſumatũ inſtrumẽtum eſt.

Alia in domo, q̃ frequẽtiùs, communiùsq́; inſtrumẽta vocentur, quàm veſtis.

Inſtrumẽtorũ domeſticorum nomina & diuiſio ex Xenophonte.

Diuiſio inſtrumentorum domeſticorum in tria genera.

ſeu viatorium, aliud domus, ſiue vſus propriè. Inſtrumenta agri, ſiue fundi, & fructus ea eſſe Sabinus dixit, quæ fructus quærendi, cogendi, conſeruandi causâ parata eſſent: quorum exempla ponuntur in leg. 8. D. de Fundo inſtrum. vel inſtr. leg. Inſtrumenta viæ, vel viatoria, de quibus fit mentio in l. 5. D de Supellect. leg. ſunt illa, quæ itineris, & profectionis causâ parantur, vt equi, rhedæ, lora. Tandem inſtrumenta propriè domus, & vſus domeſtici reliqua erunt, quæ nec viæ, nec fructus causâ, ſed ad vſum tantùm vitæ quotidianæ neceſſarium, & liberalem comparantur. Hæc diſtribuo in ſeptem genera. Vt primum ſit penus: quo contineri omnia, quæ eſui, potuique eſſent patri familiâs, vxori, liberisque eius, & familiæ, quæ circa eos eſſe ſolet, item iumentis, quæ dominici vſus causâ parata ſunt, Q. Mutius, & Sabinus ſcripſerunt in l. 3. de Penu legata: licet Cicero in ij. de Natura Deorum penum eſſe dicat id ſolum, quo homines veſcuntur. Secundum genus erit veſtis latè ſumpta, quemadmodum pauloantè declarauimus. Tertium ſeruos cõplectetur. Quartum complectetur numos, & numeratam pecuniam omnem. Quintum habebit materiam pretioſam, gemmas, ebur, aurum, argentum infectum, & cætera eiuſdem modi. Sextum continebit medicamenta, pugillares codices, libros, & ſi qua alia aderunt aliquarum artium inſtrumenta. Septimum comprehendet reliqua omnia, quæ in vllam ſuperiorum ſex ſpecierum non cadunt. Et hoc genus ſeptimum appellabimus ſupellectilem, Pomponium, & Tuberonem imitati, qui in leg. p. & 7. de ſupellect. leg. ſupellectilem ſimiliter deſcripſerũt. Deſcriptio tamen illa non eſt prorſus eadem, quæ hæc noſtra, ob differentes inſtrumentorum domeſticorum diſtributiones, variaque genera, quæ illi fecerunt, & quæ nos hoc in loco ad faciliorem, diſtinctioremque intelligentiam proponimus. Tradunt quidem multa de his inſtrumentis iuriſconſulti D. lib. xxxiij. & xxxiv. ſed ad extremum genera, diuiſionesque ſuas confundunt, redduntque inanes, numeratis ſæpe in alio, & alio genere iiſdem rebus. Fortaſſe nec diuiſionem noſtram ab hac confuſione liberam fore aliqui opinabuntur: proptereaquòd eædem res in diuerſis non minus noſtrorum, quàm illorum generum reponi poſſe videantur; verbi gratia penula vno modo in inſtrumento viatorio, altero in veſte; & tapetia in veſte, & in ſupellectile; & alia ſimiliter in aliis, & aliis generibus noſtris diuerſa ratione collocabuntur. Tu verò intelligito, quicquid in priori ſecundum naturam genere poſitum fuerit, non eſſe rurſus in poſteriori ponendum. vt quia veſtis prior, ac magis neceſſaria eſt ſupellectili, inſtrumentoque viatorio: ſi penula, & tapetia ex eo, quòd induendi, & inſternendi causâ parata ſunt, in veſte comprehenduntur; non eſt quòd amplius aut illam inſtrumẽto viatorio, aut hęc ſupellectili annumeres. Sed de ſingulis formis horum inſtrumentorum diligentiùs quærendum erit in Oeconomicis.

Diuiſio tertij generis inſtrumentorum domeſticorũ. q̃ eſt ꝓpriè r ſus, & domus in ſeptẽ alia genera.

Cur tradita hęc diuiſio domeſticorũ inſtrumẽtorum.

ARGVMENTVM. TEXT. LXXXV.

Quintum argumentum à repugnantibus, pendens ex ſuperiori. Nam niſi hæc, quibus vita noſtra tot indiget modis, procrearentur à natura hominum causâ; imperfectum, & inane eſſet naturæ opus in hominum generatione.

[a] Εἰ οὖν ἡ φύσις μηδὲν, μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην· [b] ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν.

[a] Si igitur natura nihil neque imperfectum facit, neque fruſtra; [b] neceſſe eſt hominum causâ * illa omnia feciſſe naturam.

a. vide idem ſuprà tex. 22. & quæ ibi.
** αὐτά.*

EXPLA-

EXPLANATIO.

a. igitur. ᵃQVOT quibusq́; modis alimento, neceſſarioq́; vſui ad vitã ſint nobis *Argumẽtatio huius loci.*
plantæ, ac bruta animalia, expoſitum eſt proximo in textu. Vnde intelli-ᵃ *Connexũ duarũ partium, et eius probatio.*
gitur ſine plantis, & ſine brutis animalibus, quibus alimenta noſtra conti-
a. fruſtra. nentur, viuere homines prorſus non poſſe. ᵃ quòd ſi non poſſent ſine il-
lis viuere; multo minus finem aſſequi aut ipſi ſuum, ob quem naſcuntur;
a. imperfectũ. aut natura ſuum, ob quẽ eos generat, poſſent. ᵃ Adhæc quicquid neceſ-
ſarijs rebus deſtituitur, imperfectum eſt: perfectum nanque ex tex. com.
63. iij. Phyſici eſt illud, cui nihil deeſt eorũ, quę ad ipſum attinent. deſti-
tuerentur autem homines rebus neceſſarijs, niſi ipſis adeſſent plantæ, &
b. a. bruta animalia, & omnino alimenta, quibus ad vitam egent. ᵇ Ergo niſi
plantas, ac bruta animalia, quibus alimenta noſtra, vſusq́; neceſſarij ad vi-
a. imperfectũ. tam continentur, feciſſet natura hominum causâ; ᵃ planè imperfectos eos
a. fruſtra. gigneret, non attribuens ipſis res neceſſarias; ᵃ & inaniter tam quod ad ſe,
quàm quod ad eos attinet; proptereaquòd finis, ad quem ipſa gignit, &
ob quem ipſi gignuntur, ſponte ſua, ac per ſe minime ſequeretur; acci-
deret fortaſſe temere aliquando, & violenter, quia præter naturam, ſi res
a. aliò deſtinatas in vſus, & neceſſitates ſuas detorquerent. ᵃ Naturæ autem *Aſſumptũ, & eius firmamẽtum.*
maximè repugnare, vt imperfectum, aut fruſtra quicquam faciat, ſunt
præcepta naturalia, de quibus in P. cœli tex. com. 32. & in iij. de Anima
tex. com. 45. & alijs in locis dictum fuit. Argumentatio itaq; eſt biceps, *Argumẽtatio hæc eſt biceps.*
ac ſecari in duas poteſt: quarum vna, naturam nihil imperfectum, altera,
naturam nihil fruſtra facere pro medio habeat. Sed hæc duo media,
præcepta'ue vt vides, proxima ſunt: eſtq́; vtriuſque eadem ratio: quæ eſt
tertiũ quoddã præceptum naturale his duobus prius. Quia enim natura
prudentiſſimo cõſilio operatur, ex quo attributũ eſt ei epitheton ratioci-
nariæ ab Ariſtotele: ſicut vnaquæque res optimè fieri poteſt; ſic eam fa-
cit: quapropter nec imperfectum facit quicquam, nec inane. Verùm de
his omnibus alibi.

ARGVMENTVM. TEXT: LXXXVI.

Sextum argumentum, quod corollarij modo, & per tria loca inducitur ex antè conſtitutis; probans nominatim bellicam, ſeu venatoriam maximè communem, vt in tex. 80. appellata fuit, quà eſt pars pecuniariæ alimentariæ, eſſe naturalem: Vnde euenit per locum à minori alias ſimul partes, & totam pecuniariam alimentariam naturalem eſſe. Loci, vt diximus, prioris concluſionis, ex qua infertur hæc poſterior, tres ſunt: vnus à parte, quoniam venatoria communis, quæ eſt bellicæ, & venatoriæ huius maximè communis pars, ſit naturalis: alter à materia, quòd belluæ, & homines nati ad parendum, in quo duplici genere bellica iſta, aut maior pars ipſius, quæque alimentariæ ſubeſt, verſatur, nobis naturaliter deſtinentur: tertius ab actione, quòd bellum huiuſmodi aduerſus belluas, & homines naturâ ſeruos, quom parère nolunt, ſit naturâ iuſtum, ac propterea etiam naturale.

ᵃ Διὸ ϗ

Tex: lxxxvj. [a] Διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται. [b] ἡ γὰρ θηρευτικὴ μέρος αὐτῆς. [c] ᾗ δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία, [d] καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι, πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν: [e] ὡς φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον.

[a] Quapropter & bellica naturâ * ratio rei procurandæ quodammodo erit. [b] venatoria enim eſt pars huius. [c] qua vti oportet & in belluas, [d] & in eos homines, quicunque, nati ad parendum, id facere nolunt: [e] tanquam naturâ iuſtum hoc bellum ſit.

** κτητικὴ. Vide quæ ſcribuntur in lib. vij. cap. 2. & 14. quę duo loca multum ad ea, quæ hic dicũtur, faciũt.*

EXPLANATIO.

Venatoria cõmunis eſt naturalis.

[a] QVONIAM belluæ nobis à natura ſint deſtinatæ in vſus vitæ neceſſarios, ac naturales; ſequitur per locum ab obiecto, & fine, venatoriam rationem, communiter ſic appellatam, qua belluarum omne genus capimus, vtimurq; ijs ad vitæ munia, eſſe naturalem. id quod in hac tertia parte cap. 17. & hoc modo conſtitutum eſt. Conſtitutum etiam multo antè fuit in diſputatione de domino & ſeruo compluribus argumentis, Eſſe quoſdam homines naturâ ſeruos, qui idonei ſolùm ad parendum, quaſi genus quoddam familiarium belluarum non habentium, ſed audientium, accipientiumq; tantùm rationem, à natura fiant ferè propter alios, natos ad imperandum; quibus quidem alijs natis ad imperandum contraria de cauſa vis, & acumen exquiſitum rationis naturaliter tributum ſit: Et in illos naturâ ſeruos, natos ad parendum, vbi facere hoc recuſauerint, iuſta, naturaliaq; ab his natis ad imperandum geri, ac confici bella; ne ſuo deerret natura fine; ſed vel inuiti illi, quãdo ſponte id nolunt, cogantur viuere naturaliter, alijsq; deſeruiant, tanquam inſtrumenta eorum, ac partes quædam ſeparatæ, ſicut verè tales creati à natura ſunt, & verè ſunt aliorum. [a] Ex his tribus principijs ita fixis, & ſtabilitis, quòd venatoria ratio, quæ cõmuniter ſic nominatur, perſequens omne genus belluarum, ſit naturalis; quòd ſint quidam homines naturâ ſerui; quòd aduerſus iſtos, quom parere noluerint, ſint bella iuſta, & naturalia; conficitur tribus locis, modiſq; argumentandi, bellicam, quæ eſt pars pecuniarię alimentariæ, eſſe naturalem. [a] Bellicam partem, fuſiſſimo huius nominis ſignificatu, nunc vocamus eam, quam appellatione æque ampla in textu 80. vocauimus venatoriam. [c] Et hæc venatoria, ſeu bellica maximè communis in duas rurſus diſtribuitur partes. vna beſtias perſequitur, terrenas, aquatiles, volatiles: diciturq; cõmuniter venatoria; ſed, pro tribus hiſce beſtiarum generibus duo alia nomina aſſumens, tres inferiores, ſimileſq; inter ſe formas oſtendit, venatoriã maximè propriè nuncupatam, piſcatoriam, aucupatoriam. Altera pars, ſeu bellicæ, ſeu venatoriæ maximè communis eſt illa, qua de hominibus prædam agimus, ob id vocata prædatoria ſuprà in tex. 80. & 81. [a] Eſſe autem quodammodo naturalem, non ſimpliciter naturalem, hanc bellicam maximè communem, dicitur ob duas cauſas: quarum vna eſt, quòd quemadmodum ſunt quædam bella iniuſta, & præter naturam; ita neceſſe eſt eſſe quandam bellicam præter noſtram ſaltem propriam naturam, vt admonebam in commentario 80. ſi non præter naturam cõmunem nobis cum brutis animantibus; quorum plera-

Quidã ſerui, et ad parẽdũ; quidã domini, & ad imperãdum nati.

In ſeruos naturâ iuſta, & naturalia bella ſuſcipi à naturâ dominis.

Tria prĩcipia, tres loci, trésq; argumẽtationes cõcluſionis primæ quòd bellica maximè cõmunis, quæ eſt pars pecuniaria alimentaria, ſit naturalis.

Vocabulũ, Bellica, quid hoc loco.

Bellica, ſeu venatoria maximè communis in ſuas partes diſtributio.

Bellica maximè cõmunis dr̃ naturalis quodammodo, non ſimpliciter ob duas cauſas.

a. quapropter. *cap. 10. 11 & 12.* *text. 53.* *cap. 11.* *a. quapropter.* *a. bellica.* *c.* *a. quodãmodo.*

pleraque omnia, etiã eiuſdem ſpeciei, de cibo pugnant, eripiuntq́; eum alia alijs. altera cauſa eſt, quòd eſt magis naturale quærere ea, quæ propriè alimenta ſunt, quibus corpus nutritur, quàm alia, quæ iccirco ſic nominantur, iccircoq́; pertinent ad rem alimentariam, quia in propriè nuncupata alimenta, & in alios neceſſarios vitæ vſus omnino conducant. Itaque minus naturalis eſt quæuis prædatoria, etiam iuſtorum bellorum, ſeruos natos ad parendum edomãs, quàm vel agricultura, vel paſtoritia. his .n. cibus paratur: illa comparantur ſerui, qui cibum, & reliqua neceſſaria nobis miniſtrant.

b. *b. venatoria.*

Primus locus, & prima argumẽtatio cõficiẽs primam concluſionem.

[b] Primus igitur locus, quo ex primo illorum trium principiorum hæc concluſio infertur, eſt locus à parte. Nam [b] venatoria communis, exquirens bruta animalia cuiuſuis generis, eſt pars huius bellicæ maximè communis, quemadmodum proximè dicebamus: atque illam communem venatoriam eſſe naturalem, iam eſt demonſtratum: eiuſdem modi autem videntur eſſe omnes, vel omnes, quæ pręcipuæ ſunt, cuiuſlibet rei partes in eſſentialibus.

c. d.

Secũdus locus, & ſecũda argumẽtatio ad idem.

[c] Secundus locus eſt à materia. Bellicæ huius, quę in ampliſſimo ſumitur ſignificatu, propria materia ſunt belluæ, & homines: illas, procreatas hominum causâ, venatoria communis perſequitur: hos ſpoliat, ſubigitq́; prædatoria.

Predatoria in duas partes diuiſio.

Cuius prædatoriæ item duæ ſunt partes: vna ſeruos naturâ parêre recuſantes ad officium retrahit: altera immerentibus, liberisq́; naturâ viris eripit bona, & libertatem. Atque hæc quidem poſterior pars prædatoriæ immerentes premens, ſeu populi ſit alicuius, ſeu hominum ſingulorum, ſicut iniuſtiſſima eſt, ſic naturæ noſtræ maximè repugnat, minusq́; hac de cauſa pertinet ad hunc locum. Prior autem, quæ ſeruos naturâ ſeruire cogit, ob idipſum, quia ſequitur conſilium naturæ, eiq́; opem fert, quæ non ſolùm belluas, ſed etiam homines natos ad parendum nobis deſtinauit, vt ſuprà eſt poſitum, & iuſta eſt, & naturalis.

In hac eadem capitis parte, & ſuperiori cap. 10.

Ergo bellica, de qua loquimur, cuius venatoria illa communis, quæ belluas perſequebatur, & hæc iuſta, naturalisq́; prædatoria, quæ homines naturâ ſeruos compellit in ſeruitutem, partes quædam ſunt, ſaltem, quod ad has ipſas attinet partes, erit naturalis; & ita quodammodo naturalis, quia non tota omnino, quemadmodum paulo antè annotaui.

e.

Tertius locus, et tertia argumentatio ad idem.

[e] Tertius locus eſt ab actione, oſtendens propriè hanc partem bellicæ, qua homines natos ad parendum nobis ſubijcimus, naturalem eſſe. Nam bellum in huiuſmodi homines eſt naturâ iuſtum; &, quia iuſtum naturâ, etiam naturale; reciprocantur enim hæc duo, naturâ iuſtum, & naturale: quæ omnia ſuprà ſunt conſtituta: ergo & bellica, cuius opus eſt huiuſmodi bellum, naturalis neceſſariò erit.

In diſputatione de ſeruo et domino præcipue cap. 10. & 11.

Vtrum verò poſſint eſſe alia bella iuſta; & vtrum quædam etiam iuſta ſecundum naturam, licet non ſuſcepta in homines naturâ ſeruos; alibi diſputandum. Sic igitur trifariam demonſtratum eſt bellicam eſſe naturalem.

Illatio ſecũdæ cõcluſionis ex prima.

Quòd ſi bellica eſt naturalis: multo magis agricultura, & paſtoritia naturales erunt, vt antè dicebamus: ergo alimentaria ratio vniuerſa erit naturalis.

Partes textus.

Partes textus quatuor. In prima (a) eſt prior concluſio, ex qua confici poſterior poteſt. Aliæ tres continent tria argumenta huius prioris concluſionis: Secunda (b) primum, à parte: Tertia (c d) ſecundum à materia: Quarta (e) tertium ab actione.

SCHO-

S C H O L I A.

Pronomẽ, qua, quò referẽdũ.

Qua vti oportet. Pronomen hoc, *qua*, refert D.Thomas ad nomen, *venatoria*: Victorius ad proximum pronomen, αὐτῆς, ideſt huius bellicæ. Quam ſententiam magis probo.

Seruis naturâ vtile, et iuſtũ, et naturale vt ſeruire cogantur.

Et in eos homines &c. Quibus, quia naturâ ad id idonei, factique ſunt, non obeſt, ſed prodeſt aliis parêre: & ob id bellum, bellicaque huiuſmodi ratio eſt iuſta, & naturalis, vt ſuprà in diſputatione de domino ac ſeruo fuit declaratum.

Textus LXXVIII.

*

Quartum theorema.

PARS QVARTA CAPITIS XVII.

Quarti theorematis demonſtratio: quòd pecuniaria, de qua diſſeritur, cui nomen fecimus alimentariam, & quam eſſe naturalem in ſuperiori huius capitis parte eſt conſtitutum, ſit pars domeſticæ, atq; ciuilis rationis. Argumentationes duæ, ambæ à ſubiectis rebus; ſed prima, vt ſunt pars obiecti, & finis quidam rationis domeſticæ, ac ciuilis; ſecunda, vt ſunt inſtrumenta aliarum partium in vtraque ratione, domeſtica, atque ciuili.

Ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς &c. Tex. LXXXVII. LXXXVIII. LXXXIX.

S C H O L I V M.

Non repugnat aliquid ſimul eſſe inſtrumẽtum, & partẽ obiecti, ac finem quendam in aliqua facultate.

Variè proponitur, et dirimitur hæc quæſtio de genere pecuniariæ.

NON repugnat, aliquid ſimul eſſe partem obiecti, & finem quendam in aliqua facultate, ſimul eſſe inſtrumẽtum, quo vtatur illa eadẽ facultas ad reliquas partes: hoc eſt non repugnat, aliquam facultatem ſua ſibi facere inſttumenta, vt ſuprà annotauimus ad text: 74. & 75. Propoſita autem fuit ſuprà in initio huius diſputationis hæc quæſtio generaliter de pecuniaria, & reſpectu domeſticę rationis tãtum, Quo pacto ſe haberet pecuniaria ratio ad domeſticam: ac paulopòſt iterum propoſita fuit ſpecialiter de alimentaria reſpectu domeſticæ, Vtrum alimentaria eſſet pars rationis *in cap. 15.* *in cap. 16.*

domeſti-

domeſticæ, an aliud quoddam genus. Hìc dirimitur ſpecialiter de alimentaria ad domeſticam ſimul, atque ciuilem hoc modo: Alimentariam eſſe partem rationis tum domeſticæ, tum ciuilis ęqua proportione. Dirimetur rurſus infrà generaliter ſic: Alimentariam eſſe partem; cauponiam non eſſe partem illarum rationum. Quæ altera deciſio erit huius abſolutio, & quaſi coronis. hìc enim adducuntur rationes pro vera ſententia: ibi dubitationes, quæ eam obſcurant, tollentur.

In prima parte cap. 23.

ARGVMENTVM. TEXT: LXXXVII.

Prima argumentatio à rebus ſubiectis vt ſunt pars obiecti, & finis quidam domeſticæ, ac ciuilis rationis. Nam domeſtica, ciuiliſque ratio ſunt de omnibus ijs rebus, quæ ad vitam conduntur, neceſſarijs, vtilibuſque vtrique ſocietati, ciuitatis, & domus: quarum rerum reliquas maximè neceſſarias, ac maximè vtiles tractat pecuniaria alimentaria, vt ex antè conſtitutis liquet.

Tex.lxxxvij. [a] Ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν: [b] ὃ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν· [c] ἢ πορίζειν αὐτὴν ὅπως ὑπάρχῃ, ὧν ἐστι θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως, ἢ οἰκίας.

[a] Vna igitur ſpecies rationis rei procurandæ ſecundum naturam eſt domeſticæ rationis pars: [b] quam oportet vel adeſſe; [c] vel parare ipſam, vt adſint res, quę conduntur ad vitam, neceſſariæ, & vtiles ſocietati ciuitatis, * & domus.

** ἢ. aut.*

EXPLANATIO.

[c] Earvm rerum, quæ ad vitam, [c] vſuſq; vitæ tam priuatos, quàm publicos, ideſt tam domeſticæ, quàm ciuilis ſocietatis conduntur, quarum [c] aliæ potius neceſſariæ nominantur, quia ſine ijs omnino non viuitur, vt cibaria, [c] aliæ, vt ſupellectilia, vtiles potius quia viuitur cum ipſis commodè, iucundè, & cõgruenter ad ciuilem, domeſticamq; ſocietatem; aliquas ſanè, & maximè neceſſarias, ac maximè vtiles, quemadmodum ſuprà eſt declaratum, tractat ratio alimentaria, [a] ſpecies vna, & prima totius pecuniariæ, quam ſpeciem eſſe ſecundum naturam demonſtrauit ſuperior pars huius capitis. [b] Quæcunque autem ratio tractat aliquas eiuſmodi rerum, quæ ad vſus vitæ, ſocietatiſq; domeſticæ, & ciuilis conduntur; [b] illam rationem neceſſe eſt aut eſſe partem ciuilis, domeſticæq; rationis, [c] aut ab ijs ipſis rationibus, domeſtica, ciuiliq; prorſus non differre: [c] ſiquidem œconomo, adminiſtratoriq; reipublicæ res omnes eiuſmodi

c. res, quæ ad vitam. c. ſocietati ciuitatis & domus. c. neceſſariæ. c. & vtiles. Præcipuè in com. 84. a. vna ſpecies rationis rei procurandæ ſecundũ naturam. b c. vel parare ipſam. b. c. vt adſint.

Argumentatio textus. Minor propoſitio proſyllogiſmi, & eius firmamentum.

Maior propoſitio eiuſdem proſyllogiſmi, & eius confirmatio.

adſint oportet; & omnes ſunt tractationis domeſticæ, atque ciuilis; [c] quarum hæc de domeſtica, illa de ciuili conſyderat ſocietate. [c] Sed non poſſunt eſſe idem prorſus pecuniaria generaliter, & ratio domeſtica, vt probatum fuit in textu 75; multo minus alimentaria, quę eſt pars pecuniariæ, & domeſtica; atque eadem ratione nec omnino idem alimentaria, & ciuilis. [a] Ergo ſequitur, neceſſariò hanc alimentariam eſſe partem vtriuſque rationis & domeſticę, & ciuilis.

c. ſocietati etc. *c. vel parare ipſam.* *Aſſumptū ſyllogiſmi, et eius confirmatio.*

Partes textus. Textus habet duas partes. In prima (a) eſt concluſio. In ſecunda (b & inde) eſt probatio concluſionis.

S C H O L I A.

Syntaxis verborum. *Quam oportet vel adeſſe, vel parare ipſam &c.* Duo hîc ſunt pronomina, *quam*, & *ipſam*, grçcè, ὅ, καὶ αὐτὴν. Illud ὅ, eſt neutri generis: quapropter referendum eſt ad nomina *pars*, & *ſpecies*; quæ item græcè ſunt neutri generis, τὸ μέρος, καὶ τὸ εἶδος. Hoc autem, ideſt αὐτὴν, eſt generis fœminini: referrique debet hac de cauſa ad œconomicam, ſeu domeſticam rationem, quod nomen ſimiliter eſt fœmininum tam Latinis, quàm Græcis. Sic igitur expono: Oportet vel adeſſe rationi domeſticæ, & eodem modo etiam ciuili, tanquam partem illarum, hanc pecuniariam, quæ paret; vel parare ipſam, hoc eſt vel parari ab ipſa domeſtica, pariterque à ciuili ratione res eas, quas pertinere dictum eſt ad hanc pecuniariam: vt adſint œconomo, adminiſtratorique reipublicæ res omnes, quæ conduntur aliæ vt neceſſariæ, aliæ vt vtiles ad vitam, ſocietatemque ciuitatis, & domus, ſed illæ præſertim, quas tractat hæc pecuniaria.

Syntaxis verborum. *Vt adſint, grçcè* ὅπως ὑπάρχῃ. Alij & hoc verbum ὑπάρχῃ, & quod proximè anteceſsit ὑπάρχειν, referunt ad μέρος, ideſt ad partem. Ego illud ad partem referebam; hoc refero ad res, πρὸς τὰ χρήματα. Itaque plurali numero verto, *adſint*: quum græcè ſit numeri ſingularis. verba enim ſingularia iungunt Græci cum neutris pluralibus.

Syntaxis verborum. *Res, quę conduntur ad vitam &c.* Ego ſic: Res quæ conduntur ad vitam, ſocietatemq; ciuilem, & domeſticam: quarum rerũ aliæ neceſſariæ, aliæ vtiles ſunt rurſus & ad vitam, & ad vitæ ſocietatẽ domeſticam, atq; ciuilem. D.Thomas, & alij neceſſarias referunt ad vitam; vtiles ad ſocietatem ciuitatis, & domus. Græcè ſic legitur, ὧν ἐστι θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν &c. vt res ad vitã, & condi ad vitam liceat interpretari. *Verſio, & ſignificatio τῶν χρημάτων.* χρήματα autem hîc verto res vnà cum alijs; quanuis propriè, & ad verbum pecuniæ redderentur. Sed res, & pecuniæ, quom de bonis eſt ſermo, idem ſignificant, vt ſuprà fuit declaratum.

Coniunctio ἤ. *Ciuitatis, & domus.* Coniunctio, ἤ, quanquã ſæpenumero diſtinguit, diſiungitque: aliquando tamen etiam copulat. In hac ſignificatione omnes hîc eam accipiunt: quos ſequutus ſum.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. LXXXVIII.

Secunda argumentatio à rebus ſubiectis vt ſunt inſtrumenta aliarum partium in ratione domeſtica, & ciuili, atq; vt ſufficientia ipſarũ in veris diuitijs numeratur. Nam quæcunque eſt ratio de veris diuitijs, deq; inſtrumentis omnino domeſticis, ac ciuilibus; illa ratio domeſticę, ciuiliſque rationis pars ſit oportet. Loci adiuncti. Vnus à genere: Copiam harum rerum ſubiectarum numerari in veris diuitijs; quòd rebus neceſſarijs, vtilibuſque per ſe ad vitam, & ſocietatem domeſticam, ciuilemque, ideſt copia & ſufficientia earum rerum, quarum pars ſunt iſtæ, de quibus eſt pecuniaria alimentaria, veræ diuitiæ contineantur. Alter locus à proprietate: Contineri rebus neceſſarijs &c. veras diuitias; quòd veris diuitijs certus finis ſit conſtitutus, non veris non ſit conſtitutus; ſit autem certus finis conſtitutus illis duntaxat rebus neceſſarijs &c. Tertius locus à ſimili, vel à genere: Veris diuitijs conſtitutum eſſe certum finem; quòd omnia artium inſtrumenta finita ſint; & veræ diuitiæ ſint multitudo inſtrumentorum, artium inſtrumentis ſimilium.

Tex: lxxxviij

[a] Καὶ ἔοικεν ὅ γ' ἀληθινὸς πλοῦτος ἐκ τούτων εἶναι. [b] ἡ γὰρ τῆς τοιαύτης κτήσεως αὐτάρκεια πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἄπειρος ἐστὶν: [c] ὥσπερ σόλων φησὶ ποιήσας· πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται. [d] κεῖται γὰρ, [e] ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις. [f] οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδεμιᾶς ἐστι τέχνης οὔτε πλήθει, οὔτε μεγέθει: [g] ὁ δὲ πλοῦτος ὀργάνων πλῆθος ἐστὶν οἰκονομικῶν, καὶ πολιτικῶν.

a. Elicit. Diuitias alias eſſe veras, alias non veras: & quę vtreque ſint.

e. Elicit. Domeſticã ciuilemq; rationẽ eſſe quaſdam artes.

f. infinitũ eſt nec etc. Elicit. infinitũ dupliciter dici vel multitudine, vel magnitudine idem P. Cœli tex. com. 34.

[a] Et videntur ſanè veræ diuitiæ ex his eſſe. [b] huiuſmodi enim * rei ſufficientia * ad bonam vitam nõ eſt infinita: [c] vt Solon inquit Poeticè; Diuitiarum autem nullus terminus conſpicuus viris ſedet. [d] ſedet enim, [e] quemadmodum & alijs artibus. [f] nullum nanque vllius artis inſtrumentum infinitum eſt nec multitudine, nec magnitudine: [g] diuitiæ autem ſunt multitudo inſtrumentorum domeſticorum, & ciuilium.

Pro ijs, quæ in hoc tex: dicũt, quære infrà textum 103. et ſeq.

** κτήσεως, ideſt bonorũ.*

** πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν, ad bene viuẽdum.*

EXPLANATIO.

Prima principia arg. huius loci.

Qvid ſit generaliter inſtrumentum aliâs diximus; & quid ſit propriè actiuum inſtrumentum, [g] quod quidem diuiditur in domeſticum, & ciuile. [g] Diuitiarum autem traditur in præſentia huiuſmodi definitio: Diuitię ſunt multitudo, copia'ue inſtrumentorum domeſticorum, & ciuilium, ideſt ſocietatis, & vitæ domeſticę, atque ciuilis. Hinc πλοῦτος vocantur à Gręcis, quaſi πολύουτος. Et multitudinis quidem, copiæq; inſtrumentorum hęc conditio eſt, vt ſatis eſſe videantur ad id efficiendum, prçſtandumque, cuius ſunt inſtrumenta. Dicuntur autem inſtrumenta domeſtica, & ciuilia alia verè, alia non verè. [a] quapropter & diuitiæ aliæ verę erunt, alię non verę. Verę diuitiæ, veraq; inſtrumenta domeſtica, & ciuilia

g. domeſticorum, & ciuilium.

g.

a. vera diuitia.

Actiui inſtrumẽti diuiſio in domeſticum et ciuile.

Diuitiarũ definitio.

Diuitiarũ nomen græcum.

Diuitiarũ, & inſtrumentorũ domeſticorũ, ciuiliũmq; diuiſio in vera, & nõ vera, & q̃ vtraq; ſint.

ciuilia ſunt illa, quæ naturâ ſuâ ſunt huiuſmodi, ideſt quę per ſe conducunt, [b] ſatiſq; eſſe poſſunt ad vſus vitæ ciuilis, atque domeſticæ: non vera, quę per ſe, & naturâ ſuâ non ſunt talia, vt conducant, poſſintq; vnquã eſſe ſatis vſibus vtriuſque vitæ, ad quos ipſa inſtrumenta, diuitiæq; nominantur. Primo genere comprehenduntur non ſolùm cibaria, & veſtes, cæteraque ad alimentariam rationem attinentia, de quibus dictum eſt in textu 84, & 85; ſed omnia, quæcunque per ſe, aut neceſſitati inſeruiunt, aut commoditati, aut voluptati. Secundum genus efficiunt numi, & quæ alia ſunt, numorum in modum, quorum vſus in commercio, commutationeq; conſiſtat. Harum dupliciũ diuitiarum, atq; inſtrumentorum ſunt quatuor inter ſe differentiæ; vna, quòd vera inſtrumenta per ſe, & ſua vi cõducunt ſingula ad certos vtriuſq; vitę vſus, [b] quibus vitę vſibus vniuerſis verę diuitiæ, quæ ſunt multitudo, & copia huiuſmodi inſtrumẽtorum ſunt ſatis; non vera autẽ inſtrumenta, & diuitiæ nõ veræ, illa quum naturaliter in alios dirigãtur fines, non vi ſua, & per ſe, ſed lege, & pacto humano ſic conducunt ad vſus domeſticos, & ciuiles, quorum inſtrumenta dicuntur, vt ipſis alia comparentur, quæ propriè, & per ſe conducant; iſtę, quæ ſimiliter ſunt multitudo huiuſmodi inſtrumẽtorum, nunquam ſunt tam magnæ, vt hiſce vſibus tutò, & per ſe ſufficiant. Altera differentia eſt; quòd vera inſtrumenta, veræque diuitiæ naturâ his vſibus ſunt deſtinata; non vera minimè naturâ, ſed lege, & cõuentione noſtra. [b] Tertia differentia naſcens ex prima, cuius ratio paulopòſt explicabitur: [b] ſufficientiæ inſtrumentorum, & diuitiarum verarum, vt ſcilicet ſuppetant cunctis vtriuſque vitę noſtræ vſibus, eſt certus finis: [c] ſufficientia non verarum finem non habet, ſed porrigitur in infinitum. Quarta differentia, proxima, & affinis tertiæ: [b] vera inſtrumenta, diuitiæq; certo quodam modo, & aliquatenus non infinitè expetuntur: [c] non vera expetuntur infinitè: ſicut Solon cecinit:

b. ſufficientia & bonam vitam. — *Diuitiarũ verarũ, & nõ verarũ, inſtrumẽtorũmq; tã domeſticorũ, quàm ciuiliũ verorũ & nõ verorum differẽtię quatuor.* — *Prima.* — *b. g.* — *Secunda.* — *Tertia.* — *b. e.* — *b. d.* — *c.* — *Quarta.* — *b. d.* — *c.*

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται:

Diuitiarum meta viris clara haud ſedet vlla:
Et noſtri Poeiæ: *Auri ſacra fames:* Et:
Creſcit amor numi, quantum ipſa pecunia creſcit: Et alia ſexcenta.

Argumẽtatio huius loci.

Hæc de primis argumentationis principijs. Iam verò argumẽtationem ipſam conſyderemus. Quoniam igitur principia duplicia ſunt, & inter ſe implexa; comprehenduntur enim diuitiæ vocabulo inſtrumentorum; biceps exurgit principalis ſyllogiſmus loco à rebus ſubiectis ad hunc modum. [g] Omnis ratio, quæ eſt de inſtrumentis domeſticis, ciuilibuſque, & præcipue quæ eſt de principalibus, pars domeſticæ, ciuiliſq; rationis exiſtat oportet: item omnis ratio, quæ eſt de veris diuitijs, eſt perſpicuè pars domeſticæ, & ciuilis rationis: ſed pecuniaria alimentaria eſt ratio de rebus, quæ ſunt inſtrumenta domeſtica, & ciuilia principalia; quarumque ſufficientia in veris diuitijs numeratur: ergo &c. Vtraque maior eſt per ſe nota, & conceſſa ab omnibus. ad quam enim facultatem pertinebit, aut quæ facultas per ſe erit illa, quę tractat inſtrumenta domeſtica, ciuiliaque, & quę eſt de veris diuitijs, ſi non ſit pars domeſticæ, & ciuilis rationis? Prima minor ęquè nota ex ijs, quæ ſuprà multis locis poſita, & conſtituta fuerunt. [a] Secunda minor ſic oſtenditur per locum à genere. [a] Rebus, quę condun-

Syllogiſmus principalis biceps. — *ex g. a.* — *Duarũ maiorũ ꝑpoſitionũ firmamẽtum. Primę minoris firmamẽtum. P proſyllogiſmus, et locus à genere: Copiã rerũ, de quib' eſt alimentaria, in veris diuitijs maximè numerari.* — *a. a. ex his eſſe.*

conduntur ad vitam, neceſſariç, vtileſq́; naturâ ſuâ ad ſocietatem domeſticam, & ciuilem, vt dicebat antecedẽs textus, ideſt earum rerum copia, & ſufficientia verç diuitiç continentur: res, de quibus eſt pecuniaria alimentaria, ſunt maior, potiorq́; pars eiuſmodi rerum, quæ conduntur ad vitam, &c: ergo earum copia & ſufficientia in veris diuitijs maximè numeratur.

Secundus proſyllogiſmus, et locus à proprietate: Diuitias veras cõtineri ſufficiẽtia earũ rerũ, quæ neceſſariç, vtileſq́; per ſe ſocietati domeſticæ et ciuili, ad vitam conducuntur.

b. c. Minor eſt nota ex antè conſtitutis. [b] Maior probatur per locum à proprietate. nam verarum diuitiarum proprium hoc eſt, & hac re maximè à non veris diſcernuntur; quòd illarum, vt ſatis ſint, expleantq́; deſyderium, & indigentiam noſtram, eſt certus, ſtatutuſq́; finis; harum, de quibus Solon loquebatur, nequaquam, ſed maior ipſarum ſemper expetitur copia: b. [b] ſolis autem illis rebus, quç conduntur ad vitam, neceſſariç, vtileſq́; naturâ ſuâ ad ſocietatem domeſticam, & ciuilem, hoc adeſt, vt ſufficientia earum certum habeat finem; quod quidem per ſe, atque d. e. ex vſu rerum eſt manifeſtum: ergo &c. [d] Probatur rurſus maior, hoc eſt notari hac conditione veras diuitias, quòd ſufficientiç earum certus ſit finis, per locum à ſimili, vel à genere. f. [f] Nullum vllius aliarum artium inſtrumentum eſt infinitum, ſed vnunquodque finem habet tam multitudinis, quàm magnitudinis; hoc autem oſtendi poteſt tum inductione, e. f. [e] vt indicant verba textus: tum præterea ratione; nam eorum inſtrumentorum vſus non eſſet, niſi eſſent ipſa finita, atque perfecta. Et dixi aliarum artium, quoniam domeſtica, ciuiliſq́; ratio vocabulo artium cõtinentur, g. & ſunt quçdam artes. [g] Sed porrho diuitiæ nihil aliud ſignificant, niſi multitudinem, affluentiamq́; inſtrumentorum ad domeſticam, ciuilemq́; vitam, ac ſocietatem pertinentium; verorum quidem, germanorumq́ue, ac ſimilium inſtrumentis artium, quæ propriè artes dicuntur, ſi verç diuitiæ fuerint; ſi non veræ, ſimulatorum, & quæ in aliũ vſum, quàm in quem eorum natura tendat, flectantur. Itaque ſicut hæc, non vera domus ciuitatiſq́; inſtrumenta, propriarum artium inſtrumentis diſſimilia, nec inopiç noſtrç accommodata, quia leuare eam per ſe nequeant; nunquam videntur eſſe ſatis ad illa comparanda, quæ eius tollendæ vim habent; fortaſſe nec ſunt, propterea quòd variari aut illorum pretium, aut ipſorum d. æſtimatio poteſt; & hac de cauſa infinitè expetuntur: [d] ſic illa vera, noſtris egeſtatibus naturaliter deſtinata, ſuaq́; conſtitutione idonea, atque ob id ſimilia inſtrumentis artium; infinitè expeti nec poſſunt, nec debent.

Tertius ſyllogiſmus, et locus à ſimili: Diuitiarũ verarũ eſſe certũ finem tam reſpectu deſyderij, quàm reſpectu indigẽtiæ noſtræ, non verarũ, contrà; & quibus de cauſis.

Inſtãtiç ex eo, quòd deſyderẽt aliqui etiã veras diuitias in immenſum, ſolutio per explicationẽ cauſarũ, & modi huiꝰ deſyderij.

Et quanquam nonnunquam appetitus fallitur vel ob vitioſam conſuetudinem, vel ob indigentias naturales, multas admodum, & penè continuas; deſyderantibus quibuſdam immenſas domos, veſtes quamplurimas, ſeruorum, iumentorum, & aliorum eiuſdem generis myriades; nemo tamen tam præter modum hæc concupiſcit, quàm numos: &, ſi aliquis concupiſcit, ex ea parte concupiſcit, quatenus hæc quoque numis ęſtimantur, & ad cauponationem, non ad vſum verum, & naturalem referuntur. Denique quicquid de noſtro ſit deſyderio, & licet

Ex epiſt. pri. Horatij.

. . Bona pars hominum, decepta cupidine falſo,
Nil ſatis eſt, dicat: dic tu, quid referat intra
Naturç fines viuenti iugera centum, an
Mille aret? At ſuaue eſt ex magno tollere aceruo:
Dum ex paruo nobis tantundem haurire relinquas.
. . . . Quid habet pulchri conſtructus aceruus?
Millia frumenti tua triuerit area centum:
Non tuus hoc capiet venter plus, quàm meus.

In parte 4. cap. 21. Sed de hac re infrà.

Partes

Partes textus.

Partes textus tres. Prima (a) proponit maiorem primi proſyllogiſmi, quo per locum à genere conficitur ſecunda minor ſyllogiſmi principalis. Secunda (b c) probat hanc maiorem huius primi proſyllogiſmi per locum à proprietate, & differentia verarum, ac non verarum diuitiarum, cuius probationis minor tacetur, ponitur maior. Tertia (d e f) probat hanc aliam maiorem ſecũdi proſyllogiſmi de proprietate verarum diuitiarum per locum à ſimili, vel à genere, poſita concluſione huius probationis in, d, loco in, e; maiori in, f; minori in, g.

SCHOLIA.

Quo terminetur id, qđ ad beneuiuẽdum eſt ſatis.

Dictũ Solonis.

Sufficientia ad bonam vitam. Ideſt quantũ ad bene viuendũ ſit ſatis. M.Tullius in primo & ij. Off. terminat hoc cõmoditate vitæ, & iucũditate, deniq; facultatibus rerũ, copiis, opibus, & potentia tãta, vt nos, noſtroſq; iuuare poſsimus.

Vt Solon inquit poeticè, Diuitiarum &c. Plutarchus in lib. de cupiditate diuitiarum, eodem modo, vt nos fecimus, dictum hoc Solonis de falſis diuitiis, falſoque earum deſyderio interpretatur.

Cauſa, cur inſtrumenta infinita eſſe non poſſint.

Nullum nanque vllius artis inſtrumentum infinitum eſt. Cur inſtrumenta nequeant eſſe infinita, cauſa hæc affertur ſub initio vij. horum librorum quod ſi exuperent, & nimia ſint ita, vt inter ea & facultatem, quæ vti iis debet, non ſit conueniens proportio, ſiue magnitudine nimia fuerint ſiue multitudine; aut nihil prodeſſe, aut obeſſe etiam ipſa oporteat operi, & habenti. *In fine p. cap.*

ARGVMENTVM. TEXT. LXXXIX.

Concluſio theorematis, & modi, quo eſt conſtitutum. Demonſtratum eſt pecuniariam quandam, nempe alimentariam, quam apparuit eſſe ſecundum naturam, ad œconomos, ciuitatumque adminiſtratores ſic pertinere, vt ſit pars rationis domeſticæ, atque ciuilis: idque eſt demonſtratum per cauſam, & duplici nomine; primùm quia ſint pars obiecti; præterea quia ſint inſtrumenta vtriuſque rationis res, in quibus verſatur huiuſmodi pecuniaria.

Tex: lxxxix. Ὅτι μὲν τοίνυν ἐστί τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις, καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, δῆλον.

Quòd igitur ſit quædam * ratio rei procurandæ ſecundum naturam œconomis, & ciuitatum adminiſtratoribus, & quam ob cauſam, manifeſtum eſt. * κτητικὴ.

SCHOLIA.

Quo pacto, quóque demõſtrationis genere demonſtratũ ſit alimentariã eſſe partẽ rationis domeſticæ, ac ciuilis.

Vox, manifeſtum, quid hîc ſignificet.

Quam ob cauſam. Pendet, proficiſciturq; vnaquæque ratio, & ars, & facultas à re ſubiecta, in qua verſatur (quã alio vocabulo, & libẽtiùs noſtri Scholaſtici obiectum appellant) tanquã à cauſa ſua. Quoniã igitur declaratum eſt, res, in quibus verſatur pecuniaria alimentaria, ad res, in quibus verſantur ratio domeſtica, ac ciuilis, referri & tanquã partem, & tãquam inſtrumenta; ſanè liquet nõ ſolùm eſſe partẽ, ſed etiã quam ob cauſam pars ſit hęc pecuniaria alimẽtaria rationis domeſticæ, atq; ciuilis. Adhibitum ergo fuit ad hoc theorema genus illud demõſtrationis, quod potiſsimum, tribuenſq; cauſam, & eſſe ab Auerroe appellatur.

Manifeſtum eſt. Manifeſtum eſt, quia eſt demonſtratum.

Textus

Textus LXXIIII.

*

Pecuniaria cauponia.

CAPITA XVIII. ET XIX.

De pecuniaria cauponia, ſeu tabernaria, & commutatrice græcè καπηλικῆς, καὶ μεταβλητικῆς: *quæ neque eſt ſecundum naturam, neque neceſſaria, neque pars rationis domeſticæ, aut ciuilis.*

Ἔστι δὲ γένος ἄλλο κτητικῆς &c. Textus XC. ad XCVII.

SCHOLIVM.

Hoc eſt alterum genus vitæ, & rationis pecuniariæ, ideſt τῆς χρηματιστικῆς, ἢ κτητικῆς, quod variè à Philoſopho nominatur varijs in locis. nam & καπηλικὸν ab eo dicitur, cauponium, ſeu tabernarium; & μεταβλητικόν, commutatitium; & μάλιστα χρηματιστικόν, maximè pecuniarium; & pecuniarium ſimpliciter κατ' ἐξοχὴν; & οὐ φύσει, καὶ οὐ κατὰ φύσιν non naturale; & μὴ ἀναγκαῖον, non neceſſarium; & multis alijs appellatur nominibus, quæ vnà cum rationibus ſuis antè à nobis ſunt explicata. Adhæc verò numularium vocatur à quibuſdam ex eo, quòd præcipuè in numis verſetur: ab alijs nundinarium, & nundinatorium; quod cauponio eſt par. Ego è tot vocabulis duo ſumpſi, cauponium, & commutatitium; tum quia frequentiùs his Philoſophus vtitur; tum quia ſimplices, & ſignificantes voces ſunt; tum quia oppoſita alimentario; ſicut enim illud deſignat quicquid per ſe, & proximè eſſe alimento nobis poteſt, ita hæc notant omnes res, quę per cauponationem, commutationemque aut ſimpliciter, aut tunc temporis, non per ſe primò vſibus vitæ noſtræ conducunt. Differt porrho hoc genus à ſuperiori, intima, & formali differentia acquiſitionis: quòd illud partim colendo, curandoque agros, & belluas manſuetas, vnde fructus demetat, partim venando, omnino carpendo; hoc permutando quæſtum

Vocabula, quibus appellari ſolet hoc genus pecuniariæ.

In ſcholio communi totius huius diſputationis de pecuniaria.

Quæ delecta vocabula ad hoc gen⁹ ſignificandum, & cur talia.

Differētia formalis huius et ſuperioris generis pecuniaria ducta ab acquiſitione, & actibus vtriuſque generis proprijs.

Actus ſuperioris generis ſequitur per ſe quæſtus, actũ bonus, q actus eſt permutatio, per ſe non ſequitur.

quæſtum facit. Illos actus colendi, venandiq; ſequitur per ſe acquiſitio,& amplificatio rei;quare omnes ſequitur: hũc permutãdi non ſequitur per ſe; imò contrariũ penè videtur lucrũ permutationi.permutatio enim naturà ſuà neutro addit, demit'ue quicquam; ſed par,& ęquale vtrinq; rependit. Itaque ſtatim apparet, nec omni permutationi quęſtũ comitari; & cui comitatur, comitari ſanè præter permutationis naturam. Vt igitur intelligamus quæ,& qualis,& quo pacto quęſtũ efficere atq; hoc genus pecuniarię,quòd cauponium vocatur, conſtituere poſſit, paulo altiùs exordiendum eſt.

Scopus eorum olum, q̃ deinceps ĩ hoc ſcholio dicẽda sũt.
CONtractus, qui permutatiõis eſt genus, diuiſio generalis.
Contractus latè ſumpti genus, & deſcriptio quadam.

ACTionum noſtrarum, quæ valde multæ, aut potius innumeræ ſunt, vnum quoddam eſt genus, quo ad aliquem vſum, neceſſitatemque inter nos communicantes, obligamur alter alteri naturali, ciuili'ue obligatione, ideſt aſtringimur vel ex bono & æquo, vel ex legitimo iure ad aliquid præſtandum, vel non præſtandum. hoc nanque generaliter obligatio eſt, vinculum iuris legitimi, aut naturalis ad præſtandam aliquam rem nos aſtringens. Genus iſtud actionum obligationem qualemcunque, ideſt ſeu naturalem, ſeu ciuilem, & ſeu ſimplicem, ſeu mutuam parientium græcè συναλλάγματα, latinè contractus vocant. Tam latè nunc ſumo hæc vocabula, συνάλλαγμα, & latinè contractum, atque ſumebat primùm Ariſtoteles in v. ad Nicomachum, ſtatuens συναλλάγματα materiam emẽdatricis iuſtitiæ, vt comprehendunt nòn ſolùm genus illud reciprocarum conuentionum, quæ, ad effectum, & quaſi contrectationem rei venientes, actiones tribuunt, ſed cõuentiones omnino omnes, & pacta, & delicta, & pollicitationes. Sanè verò pactio, & conuentio, & contractus etiam iuriſconſultis ſumpta generaliter aut nihil, aut parùm inter ſe diſtant: definirique vnumquodque eorum ſolet, quòd ſit duorum, plurium'ue placitum, & conſenſus, ſiue meliùs actus ex placito, & conſenſu in idem ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præſtandum alteri ab altero, aut contrà ad non dandum, vel non faciendum, vel non pręſtandum. Nam quanquam in quodam genere contractuum, quos inuiti facimus, conſentire

Definitio obligatiõis ex Inſtit. de Oblig.

Cõtractus vocabulum latè acceptũ quot, & quæ contineat.

Cõtractus, pactio, & cõuentio, ſumpta generaliter, aut nihil, aut parùm inter ſe diſtãt: et quomodo definiãtur.

Cõſenſum eſſe in omni genere contractuũ, etiã eorũ, quos inuiti facim⁹.

tire non videamur: conſentimus tamen abſoluto, & generali cõſenſu; quia ciuitatis pars ſumus, quę cõſentit: & nos ipſi etiam, antequam eiuſmodi quidpiam cõmitteremus, verbi gratia adulteriũ, conſentiebamus, quicũque adulteraretur, ſic puniendũ eſſe: quamobrem poſtea quom adulteramur, in pœnam noſtram cõſentimus. Numerant autẽ hæc idest delicta, omnemq; in vniuerſum obligationem, vel potius quæ obligationem faciunt inter contractus cũ Philoſophis aliquando iuriſconſulti vt in l. 20. de iudicijs. Quapropter & pollicitatio cõtractus eſt. noſtram .n. ſemper obligat fidem vel ciuiliter, vel naturaliter: tenetq; aſtrictam, quoad promiſſum impleamus; niſi aut cauſa, aut tempore, aut lege, aut iure prętorio antè liberetur. atq; in his omnibus, & quom aſtringitur fides, & quom abſoluitur hoc, illo'ue modo, perficiendo, aut interpretando, ad iuſtitiam emendatricẽ confugimus, cuius materia cõtractus ſunt. Nec verò probo diſtinctionem pacti & pollicitationis allatam ab Vlp. in l. 3. de Pollicitationibus: vt pactum ſit duorum conſenſus, atque conuentio: pollicitatio ſit offerentis ſolius promiſſum. Imò hoc quoque nomine pollicitatio in contractuũ genere continetur, quòd eſt cõuentio, & conſenſus promittẽtis, eiuſq;, cui promittitur. nam oblatio quidẽ erit, ſi non conſentiat is, cui offertur: at non erit promiſſum, & pollicitatio. denique ſi donatio contractus eſt; erit etiam pollicitatio contractus: quippe ſimiles ſunt pollicitatio, & donatio: & penè eodem modo ſine obligationis reciprocatione fieri videtur. Quicũque igitur iuriſconſultorũ contractum eſſe ſpeciem conuentionis inquiũt; preſſè capiunt hoc nomen cõtractus, & Pædius in l. pri. de Pactis, nullum eſſe contractum, nullam obligationem dicens, quæ non habeat in ſe conuentionem, ſiue re, ſiue verbis fiat, conuentionem planè accipit pro conſenſu: qui quidem conſenſus non eſt genus; ſed cauſa contractus, manens in mente, ſicut contractus perficitur in actu exteriori. Preſſè autem captum vocabulum contractus iuriſconſulti tribus maximè modis definiunt.

Delicta, & obligationes oẽs in cõtractibus numerantur.

Pollicitatio eſt contractus.

Pacti, & pollicitatio malè diſtinguuntur.

Nec cõuentio, nec conſenſus eſt genus contractus late ſumpti ſed conuentio, vel contractus, conſenſus cauſa eius

Cõtractus anguſtè ſumpti tres definitiones variè traditæ à iuriſconſultis.

Quidam contractum aiunt eſſe obligationem mutuam, ſiue reciprocam; ſequuti Labeonem, qui in leg. 19. de verborum, & rerum ſignif. inquit contractum græcè συνάλλαγμα, vltro citroque obligationem eſſe. In qua definitione, præter cætera, obligatio ponitur quaſi genus: quæ non eſt genus, ſed effectus contractus. Alij ob verba Vlpiani ſcribentis in leg. pri. de Pactis conuentionem eſſe verbum generale, pertinens ad omnia, de quibus negocij contrahendi, tranſigendique causà conſentiunt, qui inter ſe agunt; ſpecies conuentionis ſtatuunt vnam contractum, alteram tranſactionem. Contractum eſſe dicunt conuentionem contrahendæ, conſtituendæ'ue obligationis; ſiue conuentionem duorum, aut plurium in idem ad dandum, vel faciendum, vel pręſtandum quid alteri ab altero. Tranſactionem eſſe conuentionem obligationis diſtrahendæ, diſſoluendæque controuerſię; ſeu eſſe conuentionem duorum, plurium'ue in idem, ad non dandum, vel non faciendum, vel non præſtandum. Alij demum exponentes eiuſdem Vlpiani verba illa in lege 7. eodem titulo, *conuentiones, quæ pariunt actiones, in ſuo nomine non ſtant, ſed tranſeunt in proprium nomen contractus*; ſic definiunt contractum: contractus eſt conuentio, quæ actionem, non ſolùm exceptionem parit. Sed hæc viderint ipſi iuriſcônſulti. Nobis contractus, vt dicebam, in fuſa ſignificatione eſt actus ex placito, & conſenſu, obligationem quoquo modo pariens: comprehenditque promiſſa, & pacta, & conuenta, & delicta vniuerſa. Cur verò, ſicut delicta comprehendit, non æque comprehendat officia, quum hæc pariter, atque illa obligationem inducant, illa pœnarum, hæc præmiorum; diximus in v. lib. ad Nicomachum.

Concluſio de cõtractus latè ſumpti definitione, & amplitudine.

Porrho autem contractuum, latè producta, quemadmodum diximus, huius vocabuli ſignificatione, quidam voluntarij ſunt, quidam non voluntarij. Sunt non voluntarij, qui ex delictis naſcuntur. & horum quidam clandeſtini, vt furtum, adulterium: quidam violẽti, vt rapina, contumelia.

Cõtractus latè ſumpti genera, & modi.

Non voluntarij contractus, & eorũ modi.

Volun-

Volūtarij cōtractus, & eorum modi.

Voluntarij vel pariunt exceptionem tantùm, nullo modo actionem; & dicuntur ſolùm conuentiones, pacta, pollicitationes; quæ ſolo conſenſu perficiuntur: vel pariunt etiam actionem; nec perficiuntur conſenſu ſolo, ſed traditione rei aut vera, aut quæ iuris auctoritate pro vera habeatur; indeque, ideſt quia ad effectum, & quaſi contrectationem rei veniant, in proprium tranſeunt contractus nomen.

Contractus ꝓpriè quid, & eius genera ac modi.

Hi propriè igitur appellati cōtractus duorum ſunt generum. nam vel gratuitò fiunt, & à liberalitate proficiſcuntur: vel ſunt, vt ſic dixerim, mercenarij, fiuntque ob cauſam. illi donationis: hi permutationis ſpeciem habent.

Donatiōis latè ſumpta & gratuitorū cōtractuū modi.

Donationis, & gratuitorum cōtractuum, qui alterius tātùm contrahentium gratiâ fiunt, modi hi ſunt.

Donatio propriè. Dotis datio.

Quom dominium rei noſtræ perpetuò alicui damus, appellatur propriè donatio: cuius ſpecies eſt datio dotis: licet & hæc, & donatio ob cauſam tertio generi contractuum ob cauſam, quod vocant do vt facias, ſubijci videantur.

Mutuum. Cōmodatum. Mandatum. Tutela. Negociorum geſtio, Procuratio.

quom verò ad tempus damus dominiū rei noſtrę, vt ipſa, aut ſimilis reddatur; dicitur mutuum: quom vſum duntaxat eius tribuimus; commodatum: quom operam noſtram, mandatum; cuius appellatione continentur tutela, negotiorum geſtio, procuratio: quom diligentiam noſtram in re alterius cōſeruanda;

Depoſitum. Fide iuſſio.

depoſitum: quom fidem noſtram, vt periculo noſtro id, de quo agitur, fiat; fide iuſſio.

Permutatiōis latè ſumptæ, & contractuū ob cauſam, ſiue ob rē genera & modi.

Sunt permutationis, & ob cauſam, ſiue ob rem, vt Paulus appellat, reliqui omnes nominati, innominatique contractus, qui negocium continent, & vtriuſque contrahentium gratiâ fiunt. quorum quidem numerus ex diuiſione eiuſdem Pauli in l. 5. de Præſcriptis verbis hoc modo accipietur. *Jn hac quæſtione*, inquit ille, ***totius ob rem dati tractatus inſpici poteſt: qui in his competit ſpeciebus. aut enim do tibi, vt des: aut do, vt facias: vt facio, vt des: aut facio, vt facias.***

Modi ſimplices ꝑmutationis ſeu cōtractuum ob cauſam.

Has ſpecies deinde in minutiores formas & ipſe partitur, & nos clariùs, diſtinctiùsq; partiri ſic poſſumus.

Permutatio dati cum dato & eius modi.

Nam quom do, vt des; aut res vtrinque; aut vtrinque numus; aut ab altera parte res, ab altera numus traditur. quarum permutationū nos primam ſim-

plicem; ſecundam, & tertiam numularias; ac ſecundam quidem numulariam puram, tertiam numulariam mixtam poſthac vocabimus. Quod igitur ad hanc tertiam attinet, ſi permutatur res cum numo, & eſt permutatio abſoluta, ac perpetua; dicitur propriè emptio, & venditio: ſi non eſt abſoluta, ſed in quoddam tempus; aut fructus rei quæritur, & eſt locatio, conductioque rerum, vt inquilinorum, & portitorum; aut quæritur numi vſus, & eſt oppigneratio, hypothecaque ei affinis. quorum modorum vnuſquiſque, vel vſum vitæ duntaxat ſpectat; vel etiam quæſtum. Et numi numis ſimiliter permutantur vel ſine quæſtu, & collybo; quod rarò fit, nec eſt artis, ſed amicitiæ: vel cum collybo, & lucro; quod alteri permutantium parti accedit interdum ex ſpecie numorum, interdum ex loco, interdum ex tempore. Hoc fœneratorum eſt proprium, græcè daniſtarum, menſtruas, & annuas vſuras pecuniæ, quam crediderunt, recipientium. Alia duo pertinēt ad trapezitas, menſarios, ſeu menſularios, & numularios, & argentarios Latini appellant. qui vel diuerſarum ſpecierum numos commutant, vt aureos ęreis, argenteis'ue, & pręſentes, eodemque in loco ſoluunt, ἀργυραμοιβοὶ à Gręcis vocati: vel traijciunt ad alia loca, ſoluuntque in illis, quos in alijs acceperunt, eoſdem, ſimiles'ue aut eiuſdem, aut diuerſarum ſpecierum: & vel traijciunt reuera, mittentes, portantes'ue periculo ſuo; vnde traiectitiæ pecuniæ vocabulum apud iuriſconſultos Digeſtorum lib. 22. de Nautico fœnore: vel non reuera traijciunt, ſed ſimulatè, teſſeris collybiſticis, quas literas cambij vulgus appellat, ſine vllo vecturæ periculo idem pręſtantes, hoc eſt numerantes alibi tantundem numorum, detrácto ſuo illo collybo, quantum hìc accipiunt. Sunt qui argentarios à menſarijs diſtinguant: vt argentarij ſint ipſi trapezitæ; menſarij autem (quod eſt verbum de verbo factum, ita enim dicitur à menſa menſarius, quemadmodum ὁ τραπεζίτης ἀπὸ τῆς τραπέζης) nominarentur apud Romanos rei numarię publicæ duntaxat curatores. qua de re minimè pugnabo: licet potuerint demum Romani nomen commune menſariorum

Numularię permutatiõis mixta modi.

Emptio, et vēditio.

Locatio et cõductio rerum. Oppigneratio Hypotheca.

Numularię permutatiõis ſimplicis modi.

Fœnus.

ἀργυραμοιβὴ idest cõmutatio numorum.

Traiectio.

Carolus Sigonius in ij. de Antiquo iure Rom. cap. 11.

riorum confectoribus rationum publicarum propriè attribuere. Noui etiam argentarios, & fœneratores eoſdem Romæ multos fuiſſe. ſed ſeparare res, & actiones magis volui, quàm homines, aut vocabula. Quanquam autē vſus obtinuit ad faciliorem commutationem, vt vel ſolùm, vel maximè in ſolis numis hi tres modi quæſtuariæ, ex ſpecie, ex loco, ex tempore, exerceantur: tamen in rerum etiam permutatione, tam cum numis, quàm cum rebus exerceri poſſunt, & aliquando exercentur iiſdemmet formulis; in rerum quidem cum numis, quam permutationem numulariam mixtam appellauimus, duo poſteriores; in rerum autem cum rebus, quam ſimplicem permutationem diximus, omnes. Nam & in emptione, & in locatione, & in pignore quæſtus fieri poteſt non ſolùm ſimpliciter, ſed multò magis ex tempore, & ex loco. ſpecierum differentiā omittimus: quia numus ab altera parte appoſitus cuiuſuis ſpeciei vicem explet. At ſimplex permutatio ipſa per ſe lucroſa non eſt: reddunt lucroſam vel locus, vel tempus, vel ſpecies diuerſa. Quare Modeſtinus in leg. p. de Nautico fœnore merces inſtar numorum traiectitias appellat. Fœnuſque ſimiliter in rebus ad tempus datis nonnunquā conſtituitur. Et nonnunquam lucrum petitur ex ſola rei varietate: vt ſi oleum, cuius tu interim egeas, ego cum hordeo commutem. Nec verò in his tantùm modis puræ numulariæ adhibetur iſta rerum permutatio ſimplex, verum etiam in locatione, & in oppigneratione, duabus poſterioribus formis mixtæ numulariæ. ſiquidem rebus quoque, nō ſolùm numis & oppignerari res poſſunt, & conductarum rerum penſiones ſolui. Sed tamen cunctis his modis, formuliſq;, ad duas numularias propriè attinentibus, factæ rerū vtrinque permutationes dicentur permutationes ſimplices ex additamento, verbi gratia fœneratitiæ, aut pigneratitiæ, & vel ad vſum vitæ duntaxat, vel ad quæſtum. Illa autem ſola verè, proprieque hoc nomen habebit permutationis ſimplicis, qua primùm homines naturaliter ad vitæ neceſſitatem vti cœperunt, propterea quòd alijs eorum aliæ res viciſſim

Tres modi quæſtuaria fœneratoria, et collybiſtica, qui videntur proprij puræ numulariæ, exercentur etiam in permutatione rerū ſimplici, & in numularia mixta.

Permutatio rerū ſimplex adhiberi etiā poteſt in locatione, & in oppigneratione, poſterioribus formis mixtæ numulariæ.

Simplex rerū permutatio vere, & propria qua.

Summa om̃ium modorum permutatiõis dati cum dato.

ciſſim deeſſent, ac redundarent. Erunt igitur ad extrèmum omnes modi huius primi generis permutandi, quod do vt des Paulus vocat, numero ſex ſupra viginti. Duodecim quippe ſunt, ſi res numis, aut numi rebus permutentur: nimirum emptio & venditio; locatio & conductio; oppigneratio; & vnaquęque iſtarum vel ad vſum vitæ tantùm, vel ad quæſtum: tum locatio, & oppigneratio ad quæſtum vel ſimpliciter; vel ex tempore; vel ex loco per veram traiectionem, aut per teſſeras collybiſticas. Quinque ſunt, ſi numi vtrinque tradantur: nam hæc numorum permutatio vel eſt ſimplex; vel quæſtuoſa: & quæſtuoſa vel ex tempore; quod propriè eſt fœnus; vel ex loco, quam traiectionem vocamus veram, aut imaginariam; vel ex ſpecie, quam dicimus cõmutationem, Gręci ἀργυραμοιβικὴν appellant. Nouem demum ſunt, ſi res tradantur ab vtraque parte. quorũ nouem quinque ſimiliter diſtinguuntur, vt proximè antecedentes. quatuor ſunt locatio conductioque rerum, & oppigneratio rebus factæ vel ad uſum, vel ad quæſtum. Alterum genus, quod uocat Paulus facio ut des; ſignificat permutationem omnem factorum cum datis numis, rebus'ue cuiuſuis generis, & modi; præcipuè tamen, & quatenus inſtitutæ diſputationi conducit, locationes operarum: vnde & mercenarium nominabitur. Hoc autem genus ſic ſumptum totum ad quæſtum dirigitur: diſtribuiturque in ſex omnino modos. nam vel operæ ſine arte; vel operæ artificioſæ hinc locantur, vènduntur que; inde conducuntur, & emuntur. Operæ ſine arte ſunt quæ præſtantur facultatibus naturalibus, & ingenitis corporis, aut animi, ſed maximè corporis. Operę artificioſę ſunt aut artium, quę propriè ſic nominantur, viliorum, honeſtiorum'ue; aut ſcientiarum; aut virtutum: de quibus omnibus infrà ſuis in locis. Tertium genus eſſe ſtatuebatur do vt facias. quod per ſe vſum, non quęſtum ſpectat: opponiturque ſuperiori: & tot manifeſtè, vt ad pręſentem diſputationem ambo pertinent, quot illud, continet modos: eſt enim hoc conductio earundẽ operarum quarũ illud erat locatio. Imò, ſi acrius inſpi-

Permutatio facti cũ dato, & eius modi.

Locationes operarum.

Mercenaria, et eius partes.

Permutatio dati cũ facto.

In com. 111. et in cõmentarijs partis 2. cap. 23. & alibi.

inſpicias, non differt hoc genus à ſuperiori. Omnis enim permutatio, quà permutatio eſt, vertitur neceſſariò inter duos terminos. Et, ſi datur aliquid, vt aliquid fiat, neceſſe eſt viciſſim, hoc fieri, vt illud detur: alioquin non eſſet permutatio. quemadmodum igitur vnum eſt genus illud primum, cui do vt des Paulus nomen fecit, in quo datur ab vtraque parte aliquid: ita eſſe vnum genus debet, vbi ab altera parte aliquid datur, ab altera aliquid efficitur, vt illud detur, & hoc efficiatur. Hæc ſi vera ſunt, iam non ſunt amplius quatuor genera permutationis, ſed tria tantùm: vnum dati cum dato: alterum facti cum dato, vel dati cum facto: tertium facti cum facto. Cuius tertij generis adhuc modi ijdem ſunt, qui erant ſuperioris. nanque facta, quæcunque ſunt cõmutabilia vel ad vſum vitæ, vel ad quęſtum; rependi poſſunt tam factis, quàm datis: & in eo, quod attinet ad propoſitum, hæc facta operæ ſunt aut naturalium duntaxat facultatum corporis, animi'ue; aut etiam artium, virtutum, ſcientiarum. Hactenus ſimplices modi, diſtinctis inter ſe generibus permutationis. Exiſtunt verò & hiſce permixtis compoſiti quidam, vt emphyteuſis, & ſocietas. In emphyteuſi, cuius ſpecies quædam eſt, quod feudum appellant, datur res aliqua ſimul vt aliquid fiat ad conſeruandã eam, colendamque, ac reddendam meliorem, ſimul vt aliquid detur rei, aut operæ, aut pecuniarum. In ſocietate conferuntur ab vtroque numi, aut res, aut operæ; vel ab altero res, numi'ue, ab altero operę ad aliquod opus, & emolumentum vtriuſque cõmune. Tam latè patet permutatio: totque, ac talia genera, formas'ue, ac modos formarum præcipuos comprehẽdit: pręcipuos, inquam, nam & alij extrinſecus his adiungi, à rebus ducti accidentarijs; & ipſi rurſus in alios diuidi poſſent. Horum autem modorum, quicunque in vniuerſum aliquid quærunt præter permutationem, quaſi præmiũ permutationis; ob idipſum, quia non permutationem, ſed ex permutatione quærunt, & comparant aliquid; quæſtum efficiunt; pertinentque ad pecuniariam, quę in primis eſt ratio, & diſciplina quęſtuum comparan-

Tria tantùm ſunt genera permutationũ, nõ quatuor.

Permutatio facti cum facto, & eius modi.

Modi cõpoſiti permutationũ, ſeu cõtractuũ ob cauſam.

Emphyteuſis.

Feudum.

Societas.

Concluſio de modis permutationis latè ſumptæ.

Qui modi permutationis in vniuerſũ quęſtum efficiãt, cauponãdę ſe cuniariã conſtituãt, & qui minimè: quod fuit propoſitũ oſtendere.

comparandorum: quicunque verò permutatione contenti ſunt ob vitæ vſus, nihil aliud poſcentes; alieni ſunt, ut à quæſtu, ita etiam à pecuniaria. Hinc natum eſt genus pecuniariæ cauponatricis, formulas, legesque tradens, ac modos dirigens, quibus permutando, & cauponando quæſtum faciamus. Et ſubſunt quidem hac de cauſa pecuniariæ cauponatrici modi omnes permutationis, vnde aliquid acquiritur. Cæterùm tres ex omnibus, maximè quæſtuoſos, & faciliores, vulgatioresq; deliget Philoſophus, quos illi ſubijciat. Horum vnus eſt, qui, in emendo, & vendendo reſidens, mercaturam, tresque eius formas aperit: alter, qui in fœnerando totaque ratione numularia parit fœnerationem, & collybiſticam: tertius, qui in locatione operarum vel ſolius corporis, vel quarūdam animi naturalium facultatum, vel artiū ſordidarum, aut liberalium, vel virtutum; quandò & liberalibus artibus, & quodammodo virtutibus contra earum naturam multi abutuntur; mercenariam gignit. Sed de his omnibus, vt dixi, poſtea.

Quos modos ex ijs omnibus, qui cauponiam pecuniariam conſtituunt, deligat, & ſubijciat illi nominatim Philoſophus, quibusq; de cauſis:

Totius de cauponia pecuniaria diſputationis duæ ſunt partes.

Propoſitio, & cum ea nomen quoddam, & comparatio huius cum genere ſuperiori.
Caput xviij. tex. 90.
*

Origo cauponiæ pecuniariæ.
Caput xix. tex. 91.
*

CA-

CAPVT XVIII.

ARGVMENTVM. TEXT. XC.

Propoſitio, & cum ea nomen, ratio nominis, comparatioque huius pecuniariæ cum ſuperiori ex vicinitate, ac duabus differentijs, quarum vna opus, & finem, altera cauſam ſpectat. Nomen eſt pecuniaria κατ' ἐξοχήν. Ratio huius nominis, quòd rem, & diuitias amplificandi hæc pecuniaria nullum terminum habet. Comparatio, vtrum ſint idem, an diuerſa genera: putari idem facit earum vicinitas: diuerſa eſſe liquet ex differentijs: quarum duæ hic tanguntur: vna, cauſæ; quòd ſuperior naturâ; hæc non naturâ, ſed experientiâ, & arte exiſtat: altera operis, & finis; quòd illa habeat; hæc non habeat terminum rei amplicificandæ.

Text: xc. [a] Ἐστι δὲ γένος ἄλλο κτηλικῆς. [b] ἣν μάλιστα καλοῦσι καὶ δίκαιον* αὐτὸ καλεῖν χρηματιστικήν· [c] δι' ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου καὶ κτήσεως. [d] ἣν ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν. [e] ἐστι δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ, [f] οὔτε πόῤῥω ἐκείνης. [g] ἔστι δ' ἡ μὲν φύσει· [h] ἡ δ' οὐ φύσει αὐτῶν, [i] ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας τινὸς καὶ τέχνης γίνεται μᾶλλον. [k] λάβωμεν δὲ περὶ αὐτῆς τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν.

** In quibuſdam exemplaribus legitur οὕτω.*

[a] Eſt autem genus aliud * rationis rei procurandæ; [b] quam maximè vocant, & iuſtum eſt ipſum vocare pecuniariam; [c] propter quam nullus videtur eſſe terminus diuitiarum, & rei. [d] quam vt vnam, eandemq́; cum ea, quę dicta eſt, multi cenſent ob vicinitatem. [e] eſt autem neque eadem cum ea, quæ dicta eſt; [f] nec procul ab illa. [g] & eſt ipſarum altera quidem naturâ; [h] altera verò nō naturâ, [i] ſed per experientiam quandam, & artem fit magis. [k] ſumamus autem hinc initium de ipſa.

** κτητικῆς.*

c. Elicitū: pecuniariā cauponatricē nullū habere terminū amplificandi rem & diuitias.

d. Ob vicinitatē. idem infrà tex. 107.

EXPLANATIO.

PARTES textus quinque. Prima (a b) nomē exponit, & rationem eius nominis indicat. Secunda (c) exprimit magis hanc nominis rationem; in qua conſiſtit altera differentia huius, & ſuperioris pecuniariæ, ſpectans opus, & finem. Tertia (d e f) comparat inter ſe has duas pecuniarias, quærens vtrum ſint idem, an varia genera; definiensque, quòd neque idem ſint, nec valde diſtantia. Quarta (g h i) tradit alteram differentiam, quæ cauſas reſpicit. Quinta (k) proponit propriè diſputationem de hac pecuniaria. *Partes textus*

SCHOLIA.

Differunt hæc duo genera pecuniariæ. Syntaxis verborum.

Eſt autem genus aliud. Ergo falluntur, qui eandem hanc, & ſuperiorem putant.

Quam maximè vocant pecuniariam. Refertur hoc pronomen, quam, ἣν, fœminini generis ad proximum nomen, κτητικῆς, non ad remotum, γένος. quod autem interponitur, *& iuſtum eſt ipſum vocare*, referendum eſt ad illud remotum, γένος: & quod ſequitur, *propter quam*, rurſus ad proxima vocabula, κτητικῆς, καὶ χρηματιστικήν. Loquendi modus haud familiaris Ariſtoteli, vbique puræ, & illuſtris breuitatis cultori. Poſſumus autem intelligere vel vocari hanc formam maximè pecuniariam, vt hoc ſit nomen, maximè pecuniaria: vel maximè, ideſt potiſsimùm, & quaſi κατ' ἐξοχὴν pecuniariam hanc formam vocari, vt ei nomen pecuniariæ per excellentiam tribuatur, quemadmodum tribuitur Homero per excellentiam nomen Poetæ. quam ſecundam interpretationem magis probo. Dicitur ſanè hæc forma maximè pecuniaria: nam pecuniaria etiam eſt, & pecuniam ideſt rem parat ratio alimentaria; ſed hęc, quæ in numis, & omnino in permutatione vertitur, vberiorem. Proponit autem hoc vocabulum potius, quàm vllum aliorū hoc in loco Philoſophus; propterea quòd magis, quàm vllum aliorum, deſeruit rebus, quæ conſtituuntur, vt per ſe liquet.

Maximè vocari pecuniariā, quomodo.

Cur dicatͦ hæc forma maximè pecuniaria.

Pecuniaria cauponia nullum, alimētaria certum & ſtatutum terminum habet. Propter pecuniariā cauponiā nullus vr̄ eſſe terminꝰ pecuniarū et rei. Horū duorū generū pecuniariæ vicinitas, et differentia. Tria diſcrimina cauponię, et alimētarię pecuniariæ: vnū ab actibus formalibꝰ: alterū à cauſis: tertiū ab ope, et fine. Duplex vſus rerū, quæ ſunt in bonis. Cauponia pecuniaria nō naturâ, ſed per experientiam quandam artemq́; exiſtit. ἐμπειρίας, & experientiæ vocabula.

Propter quam nullus videtur eſſe terminus &c. Hæc pecuniaria cauponia nullum habet terminum: ſuperior alimentaria certum, & ſtatutum terminum habet rei, & diuitiarum. Cauſa huius differentiæ explicata eſt ſuprà. Sed quia huic nullus ſit terminus, quam vocant maximè pecuniariam, arbitrantur multi pecuniarię ſimpliciter, ac vniuersè terminum nullum eſſe. propter hanc igitur pecuniariam nullus videtur eſſe terminus diuitiarum, & rei. *In com. II.*

Ob vicinitatem. Vicina eſt, & affinis hæc pecuniaria ſuperiori. ambæ enim ad extremum eôdem tendunt, vt ſuppetant nobis neceſſaria, commodeque, ac iucundè viuamus. Sed alimentaria ſtatim, ac per ſe hæc ſuppeditat: cauponatrix numorum, & permutationis auxilio.

Eſt autem neque eadem cum ea, quæ dicta eſt. Multa ſunt diſcrimina inter has pecuniarias. Illud primum, de quo dictū eſt in ſcholio antecedenti, ab intimis actibus, & quaſi formis earum pendens. Secundum illud verò hæc duo, quæ hîc proponuntur. diſtingui enim, definirique maximè vnaquæque res ſolet ſecundum formam, & actum ſubſtantialem, etiam cauſa, & opere.

Non naturâ, ſed per experientiam quandam, & artem. Dupliciter vtimur rebus, quæ ſunt nobis in bonis, quod mox Philoſophus dicet; vel fruendo ipſis, vt inſtituit natura; vel eas permutando. Primus vſus eſt prorſus naturalis. Secundus quodammodo naturalis, ſi non abutamur. abutimur autem permutatione, quom ex ea quæſtum facere, & amplificare rem volumus. Non exiſtit igitur naturâ hæc pecuniaria, quæ permutādo quęſtum facit. non exiſtit naturâ: ergo ratione, & conuentu humano exiſtit: ergo arte quadam, hoc eſt norma rationis dirigitur: &, ſi arte, neceſſariò etiā experiētiâ, quæ eſt principium artis, vt expoſitū eſt ſub initium primi Diuinorum. Experientia eſt græcè ἐμπειρία. Hæc magis latinè vſus verteretur: ſed verto experientiam, ſecernens eam ἀπὸ τῆς χρήσεως, quæ vſum propriè ſignificat.

Textus

Textus c x.

Origo cauponiæ pecuniariæ.

CAPVT XIX.

Origo pecuniariæ cauponiæ ſeu commutatitiæ.

Ἑκάςου γὰρ κτήματος διττὴ, &c. Tex. c x i. ad c x v i i.

SCHOLIVM.

In tex. 91. RES, quæ in bonis eſſe poſſunt, ſuum vnaquæque, & proprium vſum habet ad neceſſitates noſtras, vitamque commodè, ac iucundè degendam. Euenit autem neceſſariò, vbi hæ res ſunt in bonis, ideſt vbi ſunt diſtincta dominia, vt alijs, atque alijs hominibus quarundam plus, quarundam minus earum adſit, quàm vſibus proprijs ipſarum ſufficiat. Quòd ſi quæ tibi ſupperſunt, deſunt mihi; & contrà quæ mihi ſuperſunt, deſunt tibi; docet nos ratio naturalis permutationẽ earum inter nos facere, quantum ad indigentias noſtras ſit ſatis. *Permutatiõis ſimplicis origo, neceſſitas, & cauſa.*
Tex. 93. Hæc itaque permutatio naturalis, & neceſſaria non in domibus, &, ſi quæ aliæ ſint ſocietates, in quibus omnia ſint communia; ſed in reliquis, in quibus ſunt cuique parti ſeparata, & propria, ob indigentiam, & imbecillitatem naturæ noſtræ cœpit initio exerceri ſimpliciter ad ſupplementum indigentiæ, non ad quæſtum; & ijſdem illis exerceri
Tex. 95. rebus, quæ deſyderabãtur, ac ſuperfluebant. Deinde quia difficile erat quotidie inuenire, cui redundarent, quibus egeret alter; deeſſent, quibus abũdaret; tum difficilius, hoc inuento, res permutandas exæquari, ſine qua exæquatione *Permutatiõis numularia origo & cauſa. Numus quot, & quibus de cauſis, adinuentus.*

 nec

necd iuturna, nec vera permutatio eſſe poteſt; tandẽ multo difficilius cum exteris regionibus permutationem facere; exportatis ſemper ad eas rebus, quibus nos abũdaremus, illę egerent; & inuectis inde, quibus egeremus, illę abundarent; occurſum eſt his difficultatibus, introducto numi vſu, primum rudis, poſtea ſignati. Hic .n. ex hominum pacto, legeq; vnde eſt ipſi nomen, tanquam menſura quædam communis rerum omnium, quę poſſunt permutari; metitur, ac exęquat eas quantumuis diſpares: interueniensq; pro indigentia veluti fideiuſſor in futurã permutationem, ei, apud quem ſit, quacunque re, & quocunque tempore eguerit, illius copiam fore, ſi ſe tradiderit pro illa; obuium quenque, quibus aliqua ſuperſunt, licet non egeat tunc noſtris, nec fortaſſe alijs, ad ea nobiſcum cum ipſo permutanda, cogitatione futuræ inopiæ, propemodum impellit: demum commodiſsimè, & nullo penè negotio, ſi cũ alijs rebus, quarum eſt vſus in vita, comparetur; mittitur, deferturq; ad quęuis loca. Adinuento his de cauſis numo ad neceſſariam permutationem, ſine qua ciuilis ſocietas nulla eſſet: quom expeditiùs, &, quia expeditiùs, crebriùs in dies homines permutarent; animaduerſum eſt ex hac frequẽti, faciliq́ue permutatione lucrum aliquando fieri. Qua re animaduerſa, incœperunt permutantes non ſolum præſentium mercium, verumetiam futurarum ęſtimationem circumſpectare. Hoc quum ſæpius ſucceſsiſſet; quęſtuique omnino eſſe cernerētur permutatio, ſi ratione adminiſtraretur: paulatim ex frequenti vſu regulę factę ſunt; ac veluti ars quędam conſtituta, inſtruens permutantes, vnde, & quibus modis plus, vnde, & quibus minus lucri, aut damni conſequeretur. Hæc fuit origo, & incrementum pecuniarię cauponię. Quę ob id in numis, alijsque rebus, quę numis ęqualem vim habent, ac facilè permutãtur, pręcipuè vertitur, tanquam in ſua propria materia: tum pro fine principali proponit ſibi quęſtum, & amplificationem rei, pręſertim numorum; ſicut alimentaria vſum ſibi proponebat.

Numi vtilitates.

Ex permutatione numularia quomodo orta pecuniaria cauponatrix.

Text. 96.

Pecuniaria cauponatricis materia, et finis principalis.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: XCI.

Hypotheſis quædam, & principium dicendorum. Duplicem cuiuſque rei, quæ habetur in bonis, per ſe vſum eſſe; vnum proprium, quo propriè re illa vtimur ad eum finem, ad quem facta eſt; alterum non proprium, & communem omnium, quæ in bonis habentur, qui eſt permutatio: cuius permutationis etiam materia, & cauſa explicantur. Loci, & argumenta tria. Vnum expoſitorium in calceo, probans hypotheſin vniuerſam. Alterum, & tertium oſtendentia propriè poſteriorem eius partem; quòd permutatio ſit vſus non proprius huius, aut illius rei, ſed communis omnium, quæ in bonis habentur; quòdque ſit vſus earum ſecundum ſe: illud ex materia permutationis ducitur; quæ materia ſunt res huius modi, ideſt quæ habentur in bonis: hoc ducitur ab origine, & cauſa; quoniam permutatio originem, & cauſam habeat naturalem, cœpta ex eo, quòd partim plus, partim minus iſtarum rerum, quàm ſatis ſit ad proprios vſus, homines haberent.

Text. xcj. [a] Ἑκάστου γὰρ κτήματος διττὴ ἡ χρῆσίς ἐστιν· [b] ἀμφότεραι δὲ, καθ᾽ αὑτὸ μέν· [c] ἀλλ᾽ οὐχ ὁμοίως καθ᾽ αὑτό, [d] ἀλλ᾽ ἡ μὲν οἰκεία, [e] ἡ δ᾽ οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος: [f] οἷον ὑποδήματος, ἥ τε ὑπόδεσις, [g] καὶ ἡ μεταβλητική. [h] ἀμφότεραι γὰρ ὑποδήματος χρήσεις. [i] καὶ γὰρ ὁ ἀλλαττόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος, [k] ἀντὶ νομίσματος, [l] ἢ τροφῆς, [m] χρῆται τῷ ὑποδήματι, [n] ᾗ ὑπόδημα, [n] ἀλλ᾽ οὐ τὴν οἰκείαν χρῆσιν: [o] οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἕνεκεν γέγονε. [p] τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτημάτων. [q] ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων, [r] ἀρξαμένη τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, [s] τῷ τὰ μὲν πλείω, [t] τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους.

[a] Vniuſcuiuſque enim * rei, quæ in bonis habetur, duplex eſt vſus; [b] atque vterque quidem per ſe; [c] ſed non ſimiliter per ſe, [d] verùm alter proprius, [e] alter non proprius eius rei: [f] veluti calcei, calceâtusque, [g] & * permutatio. [h] vterque enim eſt calcei vſus. [i] etenim qui cum eo, qui calceo eget, [k] pro numo, [l] aut alimento permutat; [m] vtitur calceo quâ calceus eſt, [n] ſed non proprio vſu: [o] non enim permutationis causâ eſt factus. [p] idem autem euenit & in alijs rebus, quæ in bonis habentur. [q] eſt enim omnium * permutatio, [r] cœpta quidē primùm ex eo, quod eſt ſecundum naturam, [s] quia alia plura, [t] alia pauciora, quàm quæ ſatis ſint, homines habeant.

** κτήματος, rei quæ in bonis habetur.*

** ἡ μεταβλητική.*

** ἡ μεταβλητική.*

k. l. Elicitur, duos eſſe modos permutationis rerum, vnū rei cū re, alterum rei cū numo.

q. Elicit̄, materiā propriā permutationis eſſe res, quæ in bonis habētur.

E X P L A N A T I O.

a. & inde. [a] Omnivm rerum, quæ in bonis habentur, communis finis eſt ſupplementum noſtrę indigentiæ; proprius cuiuſque earum, ſupplementum propriè huius, & illius indigentiæ noſtræ. Et quoniam finem ſemper vſus
a. antecedit: [a] hinc fit vt dupliciter vnaquaque eiuſmodi rerum vti homines
d. poſſint: [d] vno modo propriè ad proprium ſuum finem, ideſt ad ſupplendam

Hypotheſis de duplici fine, et duplici vſu p ſe, proprio. & communi, τῶν κτημάτων.

Primũ argumentum expoſitoriũ in calceo.

dam hanc indigentiam, cuius cauſâ natura, vel ars rem illam effecit, [f] vt ſi f.
calceo pedem induamus: [e] altero communiter ad finem generalem, & ad e.
ſupplendam indigētiam alius κτήματος, vel etiam ſuam, ſed aut forma alia,
aut alio tempore; [g] vt ſi calceum item pro tritico, numis'ue permutemus, g. i. k. l. m. n.
quibus vel triticum, vel calceum alius formæ, aut verò eiuſdem, cæterùm

Ambo iſti vſ° τῶν κτημάτων ſunt vſus eorum, per ſe, & quatenus sũt κτήματα. Quo pacto prior vſus q̃ proprius dicitur κτήματος cuiuſque, ſit vſus per ſe.

tempore alio emamus. [f] Sunt igitur ambo iſti vſus, & quom pes indui- f. & inde.
tur, & quom fit permutatio, vſus calcei per ſe, quatenusq; calceus, atque
in genere eſt τῶν κτημάτων; quia ambo ſupplent indigentiam noſtram præ-
ſentem, aut futuram; ad quem finem κτήματα omnia diriguntur: ſuntq;
hac ratione inter ſe ſimiles; quia neuter eſt vſus ex accidenti. [e] Attamen e. d. e.
non eodem pacto vterque eſt per ſe calcei, & quatenus calceus eſt: ſed
primus verè, & ſimpliciter; proptereaquòd proprius, perpetuusq; ſit calcei
vſus, ac finis, in nullam aliam rem cadens. Ob hoc enim ſolùm, ſemperq;
conficitur calceus, vt ſit indumentum pedis: atque hæc eſt eius natura,
& ratio. quòd ſi calceolarij calceos facere, vt vendant, numosq; pro ijs
recipiant, principaliter videntur: hic certè eſt finis non calceorum, ſed
calceolariorum, à primo vſu ad ſecundum proficiſcentium, quo indigen-
tias ſuas ſubleuent reliquarum rerum vitæ humanæ accommodatarum.

Quibus modis poſterior vſus, qui eſt permutatio, ſit vſus per ſe, nec tamen proprius, ſed cõmunis.

[e] Hic autem ſecundus vſus calcei, ſitus in permutando ad ſupplendam e. m. n.
quamlibet indigentiam, non amplius, quia ſit proprius, perpetuusq; cal-
cei vſus, [m] imò contrà, quia communis ſit omnium κτημάτων, in quibus m.
calceus numeratur, eſt vſus calcei per ſe, & quatenus eſt calceus, hoc eſt
quatenus eſt quoddam κτῆμα, huicq; generi ſubeſt, cuius finis eſt in vni-
uerſum ſupplere indigentiam humanam. Vel eſt vſus calcei per ſe hæc
calcei permutatio: quoniam eo ipſo tempore, & modo, quo calceus per-
mutatur, verè calcei per ſe, & quà calceus eſt, permutatio fiat; quod eſt
calcei proprium euadere. Si enim alia res eſſet, non calceus, quom per-
mutatur; haudquaquam permutaretur: quippe indiget tunc propriè cal-
ceo, & calceum vult, non rem aliam, qui numos, aut vinum tradit pro
calceo. Vel igitur ex genere, & reſpectu tradentis calceum, vel ex tem-
pore, & reſpectu calceum accipientis dicitur permutatio vſus calcei per

Illatio p. argumenti expoſitorij à calceo ad alia κτήματα.

ſe, & quatenus eſt calceus. [p] Quod declarauimus in calceo de duplici p.
vſu per ſe, vno proprio, altero non proprio, & communi; verum eſt in
cæteris quoque rebus, quæ in bonis habentur. Sicut enim calcei; ſic cu-
iuſque reliquarum, & ijſdem modis fieri poteſt permutatio. Hęc de tota

Duo alia arg.

hypotheſi. [q] Poſterioris autem eius partis, ideſt quòd permutatio ſit vſus q. & inde.
non proprius cuiuſque, ſed communis omnium rerum, quę in bonis ha-
bentur; quòdq; ſit per ſe vſus earum; oſtendamus rurſus illud ex materia;

Secundũ arg. ex materia p̃mutationis. Materia propria permutationis ſunt τὰ κτήματα.

hoc ex cauſa, & origine permutationis. [q] Nam ſic rerum, quæ in bonis q.
habentur, eſt permutatio; vt nulla ſit prorſus permutatio, ſine aliquibus
huius generis rebus; nullaq; ſit res huius generis, quæ permutari non
poſſit. Sunt igitur res huius generis propria permutationis materia, vt de
permutatione nunc loquimur, ideſt vt refertur permutatio ad pecunia-
riam. Ex quo liquet vſum hunc permutandi non eſſe proprium huius,
aut illius rei, quæ permutatur, ſed communem omnium, quæ habentur

Tertium arg. ex cauſa permutationis. Origo, & cauſa prima permutatiõis quæ fuerit.

in bonis, dicunturq; à Græcis κτήματα. [r] Item permutatio, quoniam in r. s. t.
his rebus verſatur, [r] primum ortum à natura, eoque, quod eſt ſecundum r.
naturam, & naturæ comitatur, traxit. [s] Siquidem hominibus non æqua- s. t.
liter, nec pro modo indigentiæ cuiuſque iſtæ res ad vitam vtiles ſua

ſponte

ſponte diſtribuuntur. Adſunt his quędam genera ipſarum, exempli gratia vinum, & triticum in maiori copia, quàm vſus eorum requirat; alia deſunt, vt iumenta, & veſtes: contrà illis iſthæc ſuperſunt; deficiunt priora: quæ ſi inuicem permutent, dantes ſecundum neceſſitatem temporum, ac rerum inutilia pro vtilibus; habebit facile vnuſquiſque de vnoquoque genere quantum ſibi ad viuendum ſit ſatis. hoc verò nos docet ratio naturalis. Et eſt hoc à natura tributum omni generi animantium, vt omnia, quæ vitæ eorum conducant, & quàm poſſunt facillima via, & modo inquirant, & parent. Natura igitur, ac ratio naturalis adduxerunt homines initiò ad faciendam permutationem rerum ſuperuacuarum cum deſyderatis. Quòd ſi permutatio huiuſmodi rerum naturam, ac rationem naturalem ſequitur; iam & ipſa ob hāc ipſam cauſam eſt naturalis. Quicquid autem naturale eſt; eſſe ſimul per ſe oportet eiuſdem rei, cuius eſt naturale; & eâdem ratione, qua eſt naturale.

Partes huius textus quinque. In prima (a b c d e) proponitur hypotheſis: In ſecunda (f ad o) eſt primum argumentum per expoſitionem in calceo. In tertia (p) eſt illatio huius argumenti à calceo ad alias res eiuſdem generis. In quarta (q) ponitur principium ſecundi argumenti. In quinta (r s t) ponitur principium tertij.

Partes textus.

S C H O L I A.

Sed alter quidem proprius, alter verò non proprius rei. Quicquid prædicatur vt proprium, prædicatur etiam per ſe: non tamen contra quicquid per ſe prædicatur, neceſſe eſt prædicari vt proprium. de qua re alibi dixi.

Proprij et per ſe inter ſe cōparatio.

Calceâtusque καὶ ἡ μεταβλητική. & infrà, *eſt enim ἡ μεταβλητική omnium.* Hęc vox ἡ μεταβλητική ſignificat hîc ipſam permutationem, non rationem permutandi, aut pecuniariam commutatricem. Quanquam idem non ſunt, ſed planè diuerſa permutatio, ideſt ἀλλαγή, ſeu μεταβλητική, vt nomen iſtud nunc ſumitur, & pecuniaria, ἡ κτητική, vel χρηματιστική, vel etiam χρηματιστική μεταβλητική, pecuniaria commutatrix. Siquidem permutatio eſt actus: pecuniaria eſt ratio, & facultas ex illo actu rem parans. Victorius in primo loco vertit, *quom commutatur calceus:* in ſecundo, *licet permutare.* Sumetur etiam hæc eadem vox infrà in textu 94. pro permutatione.

Vox ἡ μεταβλητική quid hoc loco ſignificet.

Pro numo, aut alimento. Duas ſpecies permutationis rerum notat; nimirum ſimplicem, quæ eſt permutatio rei cum re, & numulariam quæ eſt rei cum numo.

Duæ ſpecies permutationis.

Vtitur calceo quà calceus eſt. Per ſe, & quâ tale nunc ἐκ παραλλήλου, quemadmodum & in tex. com. 36. P. Poſteriorum. Quomodo autem hæc idem ſint, quomodoq; diuerſa; & quibus inter ſe diſtinguantur quatuor illæ prædicandi formulæ, De omni, Per ſe, Quatenus tale, & Primò, cōficientes vniuerſale demonſtratiuum; annotaui ad illum textū com. 36 P. Poſteriorum. Non repugnat autem, calcei, quà calceus eſt, & per ſe eſſe permutationem; licet ratione generis, ideſt ex eo, quòd calceus eſt quoddam κτῆμα, in eum conueniat. nam & homo per ſe, & quà homo eſt, animal dicitur; licet ſint etiam alia animalia, atque omnia ex eo, quòd ſenſum habeant.

Per ſe, & Quà tale hic ἐκ παραλλήλου.
De omni, Per ſe, Quatenus tale, & Primò vbi diſtincta.
Prædicari aliqd de aliqua re, et quatenus eſt res eiuſmodi, et ratione generis, non eſt abſurdum.

Cœpta quidem primùm ex eo, quod eſt ſecundum naturam. Quæritur vtrum permutatio à natura fluxerit; an pacto, & conuento humano ſit conſtituta. Philoſophus hîc originem, & cauſam mediam ei tribuit: quom ait, initium primum ipſam habuiſſe ab eo, quod eſt ſecundum naturam, hoc eſt, vt ego interpretor, à natura humana, ſeu à ratione naturali ex deſyderio, quod communem naturam ſequitur. Subſcribunt huic ſentētiæ iuriſconſulti, aſsignantes permutationem iuri gentium, & quidem primo: quod antiquiores à naturali non diſtinxerunt. Ego inter hæc iura hanc eſſe differentiam puto, quam alibi

Permutatio vtrum et quomodo naturā, & cuius omnino ſit iuris.

Iuris naturalis, & gẽtium primi, & ſecundi, & ciuilis propriẹ differentia.

alibi declaraui: vt ius naturale dicatur id, quod præmonet natura communis cuius nimirum ſimulachra, ac principia in aliis quoque naturalibus rebus cernantur: ius gentium primum ſit id, quod præcipit natura hominum propria, ſeu ratio naturalis, vt appellat eam etiam Caius in l. 9. de Iuſt. & iure, omnibus hominibus naturaliter data, quæ à Theologis noſtris vocatur aliquando lumen naturale: ius gentium ſecundum ſit illud, quod dictat eadem ratio iam formata moribus; & vſu, ac peritia rerum humanarum edocta quid ſeruari debeat communiter inter omnes populos, non quid propriè inter huius, aut illius regionis incolas: à qua demum animaduerſione, quęnam his, vel illis propriè conueniant, manat ius, quod appellatur ciuile. Sic igitur permutatio ab eo, quod ſecundum naturam eſt, originem duxit, ideſt à ratione, & lumine naturali in cunctis hominibus emicante. qua quidem ratione quum initio perſpexerint, facillimè indigentiis, & deſyderiis ſuis ſuccurri poſſe, quod natura cõmunis efflagitat, ſi alter alteri conceſsiſſet, quicquid ſupererat ſibi, illi deerat, viciſsimque ab eo recepiſſet, quicquid illi ſuperabat, ſibi deficiebat; permutare inuicem inutilia cum vtilibus cœperunt. Permutationem autem hîc fusè quidem intellige, cuius quatuor genera initio huius diſputationis ex Paulo iuriſconſulto enumerauimus: præcipuè tamen illud intellige genus, quod dari cum dato appellatum eſt; huiusque eam partem, qua res re permutatur, & cui eſt nomen ſimplex, & abſoluta, ac prima permutatio. hæc enim reuera prima fuit, vt docet quoque idem Paulus in l. p. de Contrah. empt.

Concluſio de origine, et cauſa prima permutationis.

Vocabulũ permutationis qd hîc ſignificet.

Prima permutatio qua.

Locus ſimilis ex Paulo iuriſconſulto.

Quoniam alia quidem plura, alia autem pauciora &c. Eodem modo Paulus loco citato de Contrah. empt. leg. p. *quoniam plerunque euenit vt quod alteri ſupereſt alteri deſit; olim ſine numo fiebat permutatio.*

ARGVMENTVM. TEXT: XCII.

Inſertur ἀνὰ μέσον, & modo corollarij, partem eam pecuniariæ, cui nomen eſt καπηλική, ideſt cauponatrix, & tabernaria, ſeu commutatitia, non eſſe ſecundum naturam. Locus ab actu eius proprio, qui eſt permutatio quædam, quæ ſcilicet petit contra primæ permutationis naturam, & cauſam, non vſum, ſed quæſtum, reique amplificationem in infinitum.

Text: xcij. [a] Ἡ καὶ δῆλον, [b] ὅτι οὐκ ἔστι φύσει τῆς χρηματιστικῆς ἡ καπηλική. [c] ὅσον γὰρ ἱκανὸν αὐτοῖς, [d] ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖσθαι τὴν ἀλλαγήν.

[a] Quo etiam perſpicuum eſt, [b] non eſſe naturâ cauponiam partem pecuniariæ. [c] quoad enim ſat ipſis foret, [d] neceſſe erat facere permutationem.

EXPLANATIO.

Repetitur de permutationis origine quomodo fuerit id, quod eſt ſecũdum naturã, dupliciter.

[a] DICTVM eſt proximè permutationem ab eo, quod ſecundum naturam eſt, initium, & originem habuiſſe, hoc eſt tum ab appetitu naturę communis nobis cum reliquis animantibus, vt vnuſquiſque, quę ſibi vtilia ſunt ad viuendum, quærat, eaque, quàm facillimè commodiſſimèq; poteſt, ſtudeat adipiſci; tum à lumine, & vi nobis propria rationis naturalis, oſtendẽte, ſi inuicem permutemus redundantia cum ijs, quæ deſyderantur, quoniam alijs, & alijs noſtrûm alia, & alia è contrario deeſſe, ac ſuperare ſoleant, habiturũ vnumquenque quantum ſibi ad viuendum futu-

a. c. d. futurum ſit ſatis. [a]Ex quo planè liquet permutationẽ eam eſſe naturalem, qua, quod ſatis eſt, quæritur. hic enim eſt finis, conſiliumq́; naturæ, & naturalis rationis ad permutationem nos adducentis. [d]Quare permutatio vlterius tendens, nec deſinens in eo, quod eſt ſatis, naturalis non erit. eiuſmodi autem eſt permutatio pecuniariæ cauponiæ. Hæc enim pecuniaria nunquam ſatiata diuitijs, vt ſuprà diximus, quærit, paratq́; cauponando, & permutando numos, ac rem in infinitum. [b]Non eſt naturalis permutatio, quam facit pecuniaria cauponia: ergo nec ipſa cauponia pecuniaria, quæ permutationem eam facit, quatenus facit, ideſt quatenus cauponia eſt, poteſt eſſe naturalis. [d]Oporteret enim, vt eſſet naturalis, vſque eò duntaxat permutare, dum pararetur cauponanti quod ſibi ad vitæ vſum eſſet ſatis: hoc autem conditioni illius repugnat, quæ in hoc ſita eſt, vt ſemper amplificare rem ſtudeat, & quæſtum petat vberiorem. Loquitur ergo palàm Philoſophus de permutatione dati cum dato, vnde mercatura, & fœneratoria, non de facti cum dato, ex qua pendet mercenaria. quippe multi mercenariorum id ſolùm, quod ſibi ad viuendum ſit ſatis, operis ſuis quærunt, imò plerunque nec tantum, quantum ſit ſatis. Vocabulum autem ἡ καπηλική, hoc eſt cauponatrix, ſeu cauponia ratio, quo nunc vtitur, & ſæpius poſthac vtetur, ſignificat quidem propriè ſpeciem quandam artificij, & pecuniariæ commutatricis, quam Plato opponit, ipſe ſubijcit mercaturæ; quidam vocant inſtitoriam artem, & προτεληκὴν; alij anguſtiùs tabernariam tantùm, quæ vinum, & eſculenta, ab alijs emens, alijs in taberna vendit, ſoletq́; in vendẽdo corrumpere; ex quo factum eſt illi nomen apud Græcos καπηλική. In hac tamen diſputatione fuſiùs vſurpatur hoc vocabulum ad ſignificandum totum genus commutatricis pecuniariæ, de quo genere nunc ſermo eſt, & quod alimentario opponitur.

Permutatio naturalisque, & quæ minimè.

Permutationẽ pecuniaria cauponia non eſſe naturalẽ.

Cauponiam ipſam pecuniariam non eſſe naturalem.

De qua permutatione & formis pecuniaria cauponia loquatur in hoc textu Philoſophus.

Vocabulum καπηλικὴ, ideſt cauponia.

Partes textus duæ. In prima (a b) eſt theorema. In ſecunda (c d) argumentatio.

Partes textus.

ARGVMENTVM. TEXT. XCIII.

In qua ſocietate cœperit fieri permutatio; & qualis, & cur. Non in prima cœpit, ſed in maiori. Cauſa, nam hîc ea eſt opus, ibi minimè. Et huius differentiæ ratio ex conditione vtriuſque ſocietatis, propria ad res, quarum permutatio eſſe poteſt: nempe quòd ibi omnes vnius ſunt; & per illum reliquis quodammodo communes: hic propriæ, & inæqualiter diſtributæ aliæ alijs. Talis autem incæpit, vt vtilium ſolùm inter ſe commutarent: cuius rei tum cauſa indicatur, tum ſignum adiungitur per locum à ſimili in Barbaris.

Text: xciij. [a]Ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, [b]τοῦτο δ' ἐστὶν οἰκία, [c]φανερὸν ὅτι οὐδὲν ἔστιν ἔργον αὐτῆς, [d]ἀλλ' ἤδη πλείονος τῆς κοινωνίας οὔσης. [e]οἱ μὲν γὰρ τῶν αὐτῶν ἐκοινώνουν πάντων: [f]οἱ δὲ κεχωρισμένοι πολλῶν πάλιν,* καὶ ἑτέρων [g]ὧν κατὰ τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι τὰς μεταδόσεις· [h]καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν κατὰ τὴν ἀλλαγήν. [i]αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὐτὰ καταλλάττονται· [k]ἐπὶ πλέον δ' οὐθέν· [l]οἷον οἶνον πρὸς σῖτον διδόντες, καὶ λαμβάνοντες, [m]καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον.

* *Aldi. codex non hĩ vocem καὶ.*

[a] In prima igitur ſocietate, [b] hoc autē eſt domus; [c] manifeſtum eſt, nihil opus eſſe ipſa; [d] ſed quom iam amplior ſocietas eſt. [e] nam alij quidem ipſorum communionem omnium habebant: [f] alij autem erant ſeparati multis rurſus, & diuerſis; [g] quorum neceſſe erat pro indigētijs * traditiones mutuas facere; [h] quemadmodum adhuc faciunt multæ Barbarorum gentes permutatione. [i] ipſa enim vtilia ijſdem commutant; [k] amplius verò nihil; [l] vt vinum pro frumento dantes, & accipientes, [m] & aliorum huiuſmodi vnunquodque.

** μεταδόσεις, cōmunicationes, permutationes.*

EXPLANATIO.

Prima ſocietas quæ, & quæ ampliores.

[b] Prima, minimaq́; ſocietas, quæ per ſe conſtare poſſit, vt ſuprà apparuit, eſt domus: [d] maiores, & pleniores, quæ ab ea propagantur, primùm vici, deinde ciuitates, tandem regna, & gentes, & totum genus humanum. [a] Domus (loquor de perfectiſſima) tres continet ſocietates, domini & ſerui, mariti & vxoris, patris & filiorum: eſtq́; in omnibus paterfamiliâs quaſi centrum, in quo omnes iungūtur & terminantur. idem enim ipſe eſt & dominus, & maritus, & pater. [c] Hic, vt ſeruorum, ita aliorum κτημάτων, ideſt totius rei domeſticæ verè eſt dominus. quam diſpenſat, diſtribuitq́; in ſingulos familiæ ſuæ; prout cuiusque eorum vſus, & neceſſitas poſtulat. Quoniam igitur ſolius patrisfamiliâs res ſunt in domo, nemine aliorum habente per ſe quicquam proprij; & ſunt nihilominus participes, quoad ipſis ſat eſt ad vitę vſus, omnes omnium; hoc duplici nomine non eſt neceſſaria in domo permutatio. Primùm enim qui inuicem permutant, habere vtrique aliquid ſuum, ac proprium debent, quod permutent. deinde verò, vbi nihil deeſt, ſed habetur quantum ad viuendum eſt ſatis, minime opus eſt permutatione. [f] At in maioribus ſocietatibus dominia rerum ſunt diſtincta: nec ſingulis noſtrûm omnes res; nec æqualiter ſingula earum genera diuiduntur, vt ijs vita contenta eſſe poſſit; ſed alijs, & alijs alia, & alia; atque eadem exiliora, vberioraque, quàm pro vſibus, & indigentijs noſtris, quemadmodum diximus in tex. 91. [g] Itaque in his ſocietatibus ad leuandas inopias ſummè neceſſaria permutatio fuit: vt traderent inuicem, acciperentq́; homines, quæ ſuperarent, ac deeſſent. [g] Et hac de cauſa etiam principiò hæc permutatio ſequens indigentias, ac neceſſitates vitæ, eodē modo fiebat, [h] quo adhuc fit apud multas Barbaras nationes: [i] commutantibus, qui egerent, vtilia ad vitam duntaxat (quorum, quæ genera, rationesq́; ſint, ſæpe diximus) dum traderent ſemper, quod ſibi inutile, quia ſuperuacuum, at vtile accipientibus, quoniam deſyderatum à natura ipſis deeſſet; viciſſimq́; pro eo aliud acciperent diuerſi generis, inutile ſimiliter illis, ſibi vtile; [l] vt frumentum pro vino, vinum pro frumento; [k] non numum, aut quid numo ſimile. Initiò igitur permutatio talis fuit, quoniam primi homines naturę inſtinctum ſequebantur. eſtq́; hæc vera huius rei cauſa. Sed & talem hac de cauſa fuiſſe, cōfirmatur per locum à ſimili ex eo, quòd in multis Barbaris gentibus permaneat etiam nunc talis. viuunt enim Barbari, vt pueri, maximè ſecundum naturam.

Paterfamiliâs in domo eſt dominꝰ oīum rerū, quarū tamen pro indigentia, vnuſquiſq; familię eſt particeps.

In domo nec neceſſaria eſt, nec exiſtit permutatio et cur.

In maioribus ſocietatib. neceſſaria pmutatio, & cur.

Cauſa cur pmutatio initio fuerit rerum duntaxat vtiliū, qualis nūc apud quoſdā Barbaros.

b. d. a. c. c. & e. f. g. g. pro indigētijs. h. i. l. k.

Partes

Partes textus.

Partes textus tres. Prima (a b c d) proponit in prima ſocietate non eſſe opus permutatione; eſſe in maiori. Secunda (e f) rationem tradit huius differentiæ. Tertia (g per totum) aperit, cuius modi fieri cœperit initio permutatio; indicata cauſa huius rei, & adiecto argumento ex ſimili.

SCHOLIA.

Syntaxis verborum.

Nam alij quidem ipſorum communionem omnium &c. Hos, qui omnium cōmunionem habēt, refero ego ad primam ſocietatē; alios, qui ſeparati ſunt multis, ad maiorem. D. Thomas, Faber, Acciaiolus vtroſque referunt ad maiorem.

Permutatione ſimplici olim vtebātur, nō emptione.

Neceſſe erat pro indigentijs traditiones mutuas facere. Ideſt permutatione rerum ſimplici olim vtebantur, non emptione. Hoc idem ſcribit Paulus iuriſconſultus in leg. p. de Contrah. empt. Olim non ita erat numus, inquit, neque aliud merx, aliud pretium vocabatur: ſed vnuſquiſque ſecundum neceſsitatem temporum, ac rerum inutilia vtilibus permutabant.

Cauſa cur permutatio primùm facta ſit ſine numo, & rerum vtiliū ad vitam.

Pro indigentijs. Hac voce cauſam indicauit, cur initiò permutatio facta ſit ſine numo; ſed rerum duntaxat; & rerum vtilium ad vitam. nam indigentia, & neceſsitas naturalis cauſa fuit permutationis: eſt autem indigentia, & neceſsitas naturalis rerum ad vitam vtilium, non numorum: quare oportuit homines, qui naturaliter viuerent, indigentiæ ſuccurrentes, eiuſmodi ſolùm rerum permutationem feciſſe.

Columbus Petrus Martyr, & alij. Aloyſius Venetus in P. ſacrum Nauig. Franc. Aluarezius cap. 29. & alij. Olaus Magnus lib. iv. cap. 5. & lib. vi. cap. 22.

Permutationū ſimpliciū vſus ſine numo adhuc in quibuſdam locis.

Annotatio Fabri ad hūc locum inanis.

Alterū Fabri dictum.

Quemadmodum adhuc faciunt &c. Ad occaſum, in eo tractu, quem nouum orbem appellant, penè toto, patrum noſtrorum memoria, antequam eò accederent Hiſpani; nullus erat numi vſus; res ipſę per ſe permutabantur. Qui mos permutationum ſimplicium obſeruatur etiam nunc in Senega, magnaque Aethiopiæ parte, quæ meridiem ſpectat: & in Bothnia quibuſdamque aliis regionibus ſeptentrionalibus, & aliis in locis. Nam quod ait Faber nullam eſſe orbis terræ partem, vbi res pro re non commutetur; verum quidem eſt, ſed à propoſito alienum. Sola enim deberet eſſe cōmutatio, quemadmodum Philoſophus loquitur: non aliquando commutatio; aliquando emptio, & venditio. Falſum quoq; eſt, quod à quibuſdam idem ſcribi ait, retineri adhuc apud Seras populos, & Garamantas hunc morem permutandi res ſine numis. Siquidem & Seres, & Sinæ, & Garamantes numorum vſum iamdiu receperunt. Pauſaniæ tamen ætate etiamnum Indi, in quibus potiſsimùm Sinæ, & Seres numerabantur, quid numus eſſet, neſciebant: licet ea pars orbis terrarum auro, & ære maximè abundaret. ſic enim ſcribit ipſe in Laconicis. vbi eadem refert, quæ hîc Philoſophus, de priſco more comparandi per commutationem, quæ quiſque vellet bobus, ſeruitiis, rudi argento, & auro vltro, citroq; datis, & acceptis. Eſt aūt hoc, quod addit Philoſophus de Barbaris, ſimul expoſitio modi, quo incœpit fieri permutatio, ſimul argumentum quòd ſic fieri incœperit.

Numerū vſu carebant Indi Pauſaniæ tēpore.

Duplex vſus exēpli Barbarorum in hoc loco.

Permutatio rerū ſimplex varijs orationis formulis exprimi poteſt, quarum optimam Philoſophus elegit.

Quæſtio iuriſconſultorū vtrum permutatio ſimplex rerū vtiliū dici debeat ēptio.

Ipſa enim vtilia iiſdem commutant. Vtilia vtilibus commutant, inquit Philoſophus. Paulus iuriſconſultus in lege paulo antè citata, contrario modo: inutilia utilibus permutabant. Et tertio quoque modo dici poſſet: inutilia, inutilibus permutari. Quom enim do vinum, quod mihi ſupereſt, tibi deeſt vt triticum, quod è diuerſo tibi ſupereſt, deeſt mihi, accipiam; & uinum, mihi inutile, tritico, inutili tibi; & vinum, vtile tibi, tritico, vtili mihi; & uinum, inutile mihi, tritico, vtili tibi permuto. At maximè propriè dicimus utile utili permutari. quia hoc eſt primum propoſitum vtriuſque noſtrum; vt, quo indigemus, id conſequamur. Quærunt autem iuriſconſulti vtrum hęc reciproca traditio rerum vtilium, quibus uterque egemus, dici hodie quoque ſine numis emptio, & venditio debeat, quemadmodum ab Homero, & ab aliis aliquando appellata eſt. Sabinus, & Caſsius eſſe emptionem & venditionem putarunt: Nerua, & Proculus permutationem eſſe, non emptionem. Vtraq; ſchola teſte Homero vtebatur, citatis ad hoc eius carminibus. Et prior quidem uoluntatem, ac propoſitum cōtrahentium reſpiciebat: quod propoſitum in permutatione huius generis rerum vtilium, & in emptione idem eſt; com-

Digitized by Google

parandi nimirum ea ſibi, quibus emptor, & permutator æque indigent. Poſterior, autem ſchola ſpectat vim, & naturam huius contractus, quam emptionem dicimus: cuius ſanè proprium eſt, vt in ea numus adhibeatur, tanquam æſtimator præſentis, & fideiuſſor futuræ permutationis. De hac controuerſia Paulus in leg. p. de Contrah. empt. Et Iuſtinianus Inſt. eodem tt. §. item pretium: Doctoreſque omnes ad ea loca, ſequentes poſteriorem ſententiam.

Numerum inutilitas naturalis.

Hieronymus Benzonius in lib. ij. Hiſtor. noui orbis.

Vltra verò nihil. Obtulit Benzonius Indo cuidam Cartagenæ, quæ eſt regio noui orbis, numum argenteum pro pullo gallinaceo. Ille, accepto numo, ſubdidit eum dentibus, quaſi comeſturus: ac ſtatim reddito, Chriſtiane, inquit, hac re opus non habeo: ſi tu pullo indiges, & tradi à me tibi velis; da aliquid contrà, quo ego indigeam. Sic inutiles numos eſſe, cupiditatemque eorum inanem ad naturam, oſtendit.

ARGVMENTVM. TEXT. XCIIII.

Permutationem huiuſmodi, ideſt ſimplicem nec præter naturam eſſe, nec ſpeciem vllam pecuniariæ. Locus à proprio ipſius munere, & fine: quod eſt explere id, quod ſecundum naturam eſt ſatis.

Text: xciiij. [a] Ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, οὔτε παρὰ φύσιν, [b] οὔτε χρηματιστικῆς ἐστιν εἶδος οὐδέν, [c] εἰς ἀναπλήρωσιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας ἦν.

[a] Huiuſmodi quidem igitur * permutatio neq; præter naturam, [b] neque pecuniariæ ſpecies vlla eſt: [c] in expletionem nanque erat ſufficientiæ ſecundum naturam.

* μεταβλητικὴ.

E X P L A N A T I O.

Antecedēs argumētationis, & eius firmamentum.

[c] Proprivm munus, & finem ſimplicis permutationis eſſe expletionem eius, quod ſecundum naturam eſt Satis, [c] liquet ex ſuperioribus tribus textibus. ſiquidem pro indigentijs, & quoad ſatis eſſet nobis ad viuendum ſecundum naturam, fiebat hæc permutatio. [a] ergo non eſt hęc permutatio præter naturam: [b] & adhuc, ergo non eſt ſpecies vlla pecuniariæ, nec vllo modo pertinens ad pecuniariam. [a] Primum connexum euidens. vnde enim natura habet id, quod eſt ſatis, & quo contenta eſſe queat; illud, quaſi adiuuans, perficienſq; ipſam naturam, præter naturam eſſe omnino nō poteſt. Secundum connexū item notum. nam pecuniaria omnis tam alimentaria, quàm commutatitia, & cauponia non ſolùm ſupplet id, quod deeſt, & τὴν κατὰ φύσιν αὐτάρκειαν, ſed etiam quæſtum facit aut rerum ad vitam, victumq; per ſe pertinentium, aut numorum.

c. — c. erat. — a. — b. — a.

Duæ conſequentiæ. Primi connexi firmamētum.

Secūdi cōnexi firmamētum.

Partes textus.

Partes textus tres. Prima, & ſecunda proponunt duo theoremata. Tertia rationem vtriuſque per locum à munere, & fine.

S C H O L I A.

Vox μεταβλητικὴ.

Huiuſmodi igitur permutatio. Vox ἡ μεταβλητικὴ propriè quidem ſignificat rationem, & artem permutādi at hic ſumitur pro ipſa permutatione, ſicut etiam ſuprà ſumebatur in tex. 91.

Permutatio ſimplex nō eſt ſpecies vlla pecuniariæ.

Neq; pecuniariæ ſpecies vlla eſt. D. Thomas, & alij intelligūt nō eſſe permutationē ſpeciem vllam pecuniariæ cauponiæ. affertq; rationem D. Thomas: quoniā numis non exerceatur. Ego fuſiùs nec cauponiæ, nec alimentariæ ſpeciem eſſe. Et ratio communis ſumitur ex verbis Philoſophi, vt in explanatione declaraui.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: XCV.

Quo modo, quibusque de cauſis ex permutatione ſimplici, ac naturalem ortum habente, altera ſecundum rationem, quæ in locum illius ſucceſsit, ideſt numularia, atque numus ipſe primùm rudis, deinde ſignatus extiterint: expoſitis interim quatuor conditionibus, duabus materiæ, duabusque quaſi formæ numorum. Cauſæ tres: difficultas permutandi ſimpliciter: ratio conſiliaria huic difficultati ſuccurrere ſtudens: & pactum tale. Modus: neceſſe erat permutationem facere etiam cum exteris regionibus in varios vitæ vſus: hæc autem ſimplex eſſe non poterat ob difficilem plurimarum rerum aſportationem: quare excogitarunt homines, pactique ſunt, ad permutationes expeditè quouis loco, & tempore faciendas, alicui rerum vtilium, cuius facilis in vita tractatio eſſet, affingere pretium omnium aliarum, diuidendo illam in partes; definiendoque quanque partem primùm magnitudine, deinde pondere, ac tandem appoſita nota, quæ, ipſius quantitatem deſignans, metiendi moleſtia eos liberaret. Conditiones materiæ numorum, vt ſit vna rerum vtilium; vt habeat vſum tractabilem. Conditiones quaſi formæ, vt communis conſenſus vim ei attribuerit cõtinendi reliqua omnia vtilia; vt ſit diuiſa in partes certarum quantitatum.

Text. xcv. [a] Ἐκ μέντοι ταύτης ἐγένετο ἐκείνη κατὰ λόγον. [b] ξενικωτέρας γὰρ γινομένης τῆς βοηθείας [c] τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς, [d] καὶ ἐκπέμπειν ὧν ἐπλεόναζον· [e] ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρῆσις: [f] οὐ γὰρ εὐβάστακτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων: [g] διὸ πρὸς τὰς ἀλλαγὰς [h] τοιοῦτόν τι συνέθεντο πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διδόναι, καὶ λαμβάνειν, [i] ὃ, τῶν χρησίμων αὐτὸ ὂν, [k] εἶχε τὴν χρείαν εὐμεταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν· [l] οἷον σίδηρος, [m] καὶ ἄργυρος, [n] κἂν εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· [o] τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ὁρισθὲν μεγέθει, [p] καὶ σταθμῷ· [q] τὸ δὲ τελευταῖον καὶ χαρακτῆρα ἐπιβαλλόντων, [r] ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως αὐτούς. [s] ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημεῖον.

[a] Ex hac tamen nata eſt illa ſecundum rationem. [b] quum enim peregrinum proueniret auxilium, [c] inſerendo, quorum indigi erant, [d] & emittendo, quibus abundabant; [e] neceſſariò numi inuentus eſt vſus: [f] non enim facile portatu eſt vnunquodque eorum, quæ ſecundum naturam ſunt neceſſaria: [g] quaprorpter ad permutationes [h] tale quid pacti ſunt inter ſe dare, & accipere, [i] quod, quum ipſum eſſet de numero vtilium, [k] habebat vſum tractabilem ad vitam; [l] quale eſt ferrum, [m] & argentum, [n] & ſi quid eſt aliud huiuſmodi; [o] primùm quidem ſimpliciter definitum magnitudine, [p] & pondere; [q] poſtremò autem & charactere adiecto, [r] vt liberet ipſos menſione. [s] character .n. eſt poſitus quãtitatis ſignum.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Partes textus.

Partes huius textus quatuor. Prima (a) quaſi proponit ea, quæ in his duobus textibus ſunt explicanda: ſed vnà tradit veram, & præcipuam cauſam numulariæ permutationis, atque cauponij generis pecuniariæ, quæ eſt conſiliaria ratio. Secunda pars (b c d e f) exponit alteram cauſam, quę eſt difficultas rerum ſimpliciter permutãdarum. Tertia (g h i k l m n) narrat poſtremam cauſam, quę conſiſtit in tali pacto, primamq; conditionem aperit formæ numorum, & ambas materię, quę materiæ conditiones confirmantur exemplis. Quarta (o p q r s) exponit alteram conditionem formæ numorum, & tres gradus eius deinceps procedente tempore excogitatos, alium alio magis idoneum ad iuſtiorem, commodioremq; permutationem faciendam.

SCHOLIA.

Series huius et ſuperiorũ textuum.

Conſiliũ Philoſophi in hoc loco.

Ex hac tamen nata eſt illa ſecundum rationem. Concluſerat proximo in textu permutationem ſimplicem, quam ſuprà in textu 91. dictum fuit ex eo, quod eſt ſecundum naturam, ideſt à natura noſtra, tandemque à ratione, & lumine naturali ortum habuiſſe; nec eſſe præter naturam, nec ſpeciem vllam eſſe pecuniariæ, aut vllomodo ad pecuniariam attinere. Hic igitur progrediens ad reliqua, obijcientis ſibi quod contrà afferri poſſet, & obiectum diluentis in modum; coniungit, coercetque orationem coniunctione aduerſante, *tamen*, quę reſpondet alteri coniunctioni, *quidem*, poſitæ in principio textus ſuperioris. Quaſi ſic dicat: Quanquam à natura, & ratione naturali profecta eſt ſimplex permutatio, hacque de cauſa differt à permutatione numularia; quæ nullo modo à natura, naturaliue ratione, & lumine manat, ſed à ratione formata moribus, vſuque, ac peritia rerum humanarum, quam ob id conſiliariam rationem appellare poſſumus: quanquam, inquam, diuerſa eſt permutatio ſimplex, & naturalis à numularia, & rationali, nec eſt per ſe ſpecies vlla pecuniariæ, aut vllo modo pertinens ad pecuniariam: tamen ex hac ſimplici, naturalique permutatione nata eſt illa numularia, & rationalis, quam ſcilicet ratio conſiliaria ex ea eduxit: nec ſolùm nata eſt numularia permutatio ex permutatione ſimplici; ſed per numulariam permutationem demum cauponia pars pecuniariæ facultatis, producente ambas ratione cõſiliaria. Sic ergo verba iſta interpretor: *Ex hac*, ideſt ex permutatione ſimplici *nata eſt illa ſecundum rationem*, nata eſt altera permutatio, quam numulariam appellamus: & rurſus *nata eſt illa*, nata eſt pecuniaria cauponia poſt numulariam, & ex numularia permutatione; quarum vtranque genuit ratio ex permutatione ſimplici, vt in hoc, & in ſubſequenti textu oſtendetur. Sunt enim hæc verba, ſi iſtoc pacto exponas, propoſitio communis eorum, quę in his duobus textibus traduntur.

Ratio humana duplex vna prima et naturalis altera ſecunda & conſiliaria.

Expoſitio huius loci.

D.Thomæ ſententia de argumento huius textus.

Victorius quomodo vocẽ illã κατὰ λόγον.

D.Thomas, nobiſcum conſentiens, probari hoc in textu ait, permutationem numulariam, non profectam à natura; ſed à ratione inuentam eſſe, ortamq; ex permutatione ſimplici. Victorius uocem illam, *ſecundum rationem, ideſt κατὰ λόγον* accipit ἀντὶ, τοῦ ἀλόγως, pro eo, quod eſt meritò, & iure: vt modum notet, non cauſam efficientem. Ego quidem ſic ſumi κατὰ λόγον frequenter ſcio: ſed, cur diceretur nunc iure nata ex ſimplici permutatione permutatio altera, planè ignoro. Itaque eo libens in ſententiam D. Thomæ: natamque ſecundum rationem intelligo tum permutationem numulariam, tum pecuniariam cauponiam; quòd ratio eas produxerit.

Tres cauſæ, & differentes in ſimplici permutatione, ob quas num⁹ eſt adinuentus.

Quum enim peregrinum proueniret auxilium &c. Tres cauſas, ob quas numus ſit adinuentus, reſpondentes tribus difficultatibus, quæ occurrunt in ſimplici permutatione, attigimus nos in primo huius capitis ſcholio. Earum cauſarum, difficultatum'ue duæ primæ expoſitæ ſunt ab Ariſtotele in quinto cap.

v. & in

v. & in primo ix. ad Nicom. & à Paulo iuriſconſulto in l. p. de Contrah. empt. Tertiam, quæ omnium potentiſsima eſt, addit hoc in loco Philoſophus.

Expertationis & inuectionis rerũ vtilitas.
Mercaturæ ſpecioſæ fundamentum.

Inferendo quorum indigi erant &c. Quæ præſidia vitæ nobis comparentur exportatione earum rerum, quibus abundamus, & inuectione earum, quibus, indigemus; nemo ignorat. In his autem poſita eſt mercatura illa magna, & ſatis ſpecioſa, de qua poſtea.

Permutationum tres quadam formæ.
Permutatio rerũ ſimplex.
Permutatio numularia neceſſaria.
Permutatio numularia lucroſa.

Neceſſariò numi inuentus eſt vſus. Permutationum, vt ad præſentem locum attinet, tres formæ ſunt. Vna eſt ſimplex, qua res ſine numis inter ſe permutantur, & de qua dictum eſt ſuprà; nullo modo pertinens ad pecuniariam, ortumque habens ex eo, quod naturâ eſt. Altera forma eſt numularia neceſſaria, quam honeſtam, ac liberalem appellare poſſumus, numo emens, numoq; vendens ea, quæ deſunt tantùm, & quæ ſuperſunt iis, qui illa vtuntur ſine vlla quæſtus cupiditate. hæc ſucceſsit in locum ſuperioris, adinuenta à ratione; nec pertinet vllo modo ad pecuniariam. Tertia forma eſt cauponia, & numularia non neceſſaria: quæ, lucri faciendi, & amplificandæ pecuniæ causâ vel in emendo, & vendendo non quæ ſibi, ſed quæ aliis deſunt, ſuperſuntque, qualis eſt cauponum, inſtitorumque omnium, vel in numis commutandis, qualis argentariorum, ac fœneratorum, tota verſatur. Et hæc quidem lucroſa, illiberaliſque dici poteſt, attinens propriè ad pecuniariam cauponiam, cuius proprius eſt actus. Loquens igitur de ſecunda forma, quæ neceſſaria eſt, in præſentia Philoſophus, hacq; ipſa neceſsitate diſtinguens eã à tertia, de qua poſtea exponet; ait hîc neceſſariè numi inuentum eſſe vſum: & neceſſariam permutationem hanc eandem appellabit in textu ſubſequenti.

De ſecũda harũ triũ formarum permutationis hic loquitur Philoſoph⁹, et quomodo eam diſtinguat à 3.

Maxima cauſarũ numi introducendi.

Non enim facile portatu eſt vnunquodque &c. Hæc maxima fuit cauſarum excogitandi, & introducendi numorum vſum, quemadmodum diximus.

Numorum, numulariſq; permutatiõis initium quo primùm tẽpore, et quo auctore.

Quapropter ad permutationes tale quid pacti ſunt &c. Quo primùm tempore hoc factum ſit, & quis numorum, numulariæque permutationis auctor extiterit, dubitatur. Quidam inquiunt Phœnices pecuniam inueniſſe, ſicut & pondera, & menſuras, alij Aeginetas, alij alios nulla ferè ratione, aut teſtimonio, quod pondus habeat. Plinius in lib. xxxiij. ſcribit incognita fuiſſe Troianis temporibus emptionem, & numum: permutatione duntaxat ad ſupplendas indigentias vitæ vti homines ſolitos. Colligit hoc ex quodam loco Homeri ſub exitum vij. Iliados: quem locum ita vertit eruditiſsimus Connanus

Plinius lib 33. Naturalis hiſtoria cap p. Frãciſcus Cõnanus lib. vij. Com. cap. 5.

Quum naues Lemno veniſſent vina ferentes,
Protinus inſignes numeroſo crine Pelaſgi
Illa ſibi emerunt, ære hic, ferro'ue coruſco,
Iſte boum corijs, aut ipſis bobus, at ille
Seruis in bello captis.

Sed non ſequitur, quemadmodum idem Connanus ait: ſi res permutare illi tunc maluerunt; ob id nullum fuiſſe emptionis, ac numi vſum. Ad hoc Ilias poeſis eſt, nõ hiſtoria: & laudãdus eſt Homerus, ſi ea canit, quæ felicius æuum, & Heroum vitam, quam imitabatur, decent; licet non vſquequaque ſint vera. Quid, quòd ipſe Plinius in lib. vij. antè affirmauerat, emere, ac vendere à Libero patre inſtitutum: qui Liber pater multis ſeculis dicitur Troiana bella anteceſſiſſe? Anteceſsit & Theſeus aliquot annis, à quo percuſſum numum bonis imagine Plutarchus, & alij tradunt. In ſacra autẽ hiſtoria legimus multo ante Theſei, & Bacchi tempora Ioſephum à fratribus venditum Madianitis mercatoribus triginta argenteis: & Abrahamum eius proauum diuitem valde fuiſſe in poſſeſsione auri, & argenti. Quinimò Cainum, primi hominis filium, toto animo in pecunias incubuiſſe Ioſephus ſcribit. Vt tandem vſus numi, & pecuniæ in rebus humanis antiquiſsimus, ac penè cum ipſo orbe natus videatur.

Plinius lib. 7. cap. 56.
Cap. 37. ſacra Geneſeos. Cap. 13. et 24.
Ioſephus Antiquit. Iudaicarum lib. p. cap. 4.

Pactũ humanum eſt prior pars quaſi formæ numorũ, et quale pactũ.

Pacti ſunt inter ſe. Hæc eſt prior pars, & conditio quaſi formæ numorum. de quo enim paciſcuntur homines, vt vim, auctoritatemque numi habeat; id planè numus erit, quom fuerit diuiſum in partes certarum quantitatum,

tametſi

tametſi & δυσμεταχείριστον, & inutile omnino eſſet per ſe. Quod ſanè liquet ex fruſtis papyraceis, quibus aliqui populi pro numis vtuntur; & ex ferreis numis vaſti ponderis, quos Lycurgus introduxit. Eſt autem hîc pactum intelligendum non ſpeciale, ſed generale, quod facit vel conſenſus communis, vel iuſſum eorum, qui reſpublicas regunt.

Duę conditiones materię numerum.

Vna conditio vt ſit è rebus naturâ ſuâ aliquem vſum nobis præſtantibus.

Quod quum ipſum eſſet de numero vtilium, habebat vſum tractabilem. His duabus conditionibus præditam rem eſſe oportet, quæ accommodatiſsima, & maximè idonea ſit numorum materia. Vna eſt vt in rebus ad vitam vtilibus numeretur. Nam ſi eſſet omnino inutilis; eam haud libenter acciperent homines pro rebus ſuis: ne forte futuna, abrogata lege, qua in numos fuiſſet redacta, ipſis nihil reſtaret. quamobrem qui ex rebus inutilibus aliquando, vel quæ inutiles ea formatione redderentur, puta ex corio, papyro'ue numos confecerunt; id planè fecerunt vel inuiti, & cogente neceſsitate, vt bellorum temporibus; vel inſcitia, & tarditate ingenij, vt quidam Barbari, quorum cômercio, & conſuetudine finitimi abſtinent; vel ad tollenda hęc ipſa commercia, & conſuetudines; quod Lycurgus in Spartana republica molitus eſt, ferrum, ex quo numos cuderet, omni antea facultate ad reliquos vitæ vſus priuans, aceto candenti inſperſo.

Altera conditio, vt habeat vſum in vita tractabilem.

Tractabiles in vita res ideſt εὐμεταχείριστοι.

Lycurgi numi, et conſilium in illis.

Altera conditio eſt, habere vſum in vita tractabilem, græcè εὐμεταχείριστον. Dicuntur autē hoc pacto tractabiles, & εὐμεταχείριστοι res omnes; quæcūque facilè tum aſportari huc illuc, quemadmodum ait D. Thomas, tum præterea condi, liquari, cogi, duci, cudi, figurari, verſari manibus, quod græcum denotat vocabulum, frequentiſsimè, diutiſsimeque quàm minimo ſuo intertrimento, quàm minimaque inquinatione corporis noſtri, ac vaſorum, in quibus reponuntur, queunt. Proinde Lycurgus eodem conſilio, vt pecuniæ cupiditatem, vſumque commerciorum cum exteris regionibus è Sparta eijceret, hanc quoque conditionem, quod ad aſportandum, recondendumque attineret, numis ſuis detraxit. ſublatis enim aureis, & argenteis omnibus, ferreos induxit, exigui pretij præ pondere, & magnitudine: ita vt magna cella domi ad condendam decem minarum ſummam, iumentiſque ad conuehendam quiſque egeret; quod Plutarchus annotauit.

Harū duarū conditionū materia numi q̃ anteponenda.

Metalla præſtātiſſima materia numorū.

Metallorū vtilitates.

Tertia quadā cōditio materia numerum.

Harum porrho duarum conditionum, vtilitatis ad vitam, & vſus tractabilis, ſi inter ſe conferantur, poſterior præſtat. Itaque quæ vtiliſsimæ, maximeque neceſſariæ res ſunt, vt terræ fructus, & animalium, ipſaque animalia; quoniam non ſunt εὐμεταχείριστα; nullo vnquam loco vim, & appellationem numorum receperunt. Contrà metalla à pleriſque omnibus, qui rudes, & hebetes prorſus non fuerint, omni tempore in numos conuerſa ſunt: quoniam ſunt omnium maximè εὐμεταχείριστα; licet non tam vtilia ſint nobis, quàm ſuperiora. Et tamen non exigua, obſcura'ue emolumenta ſunt metallorum: tot vaſa, tot inſtrumenta artium, vſuumque vitæ noſtræ quotidie ex ipſis conficiuntur, apparentque omnibus locis: vt interim taceam medicinas, & ornamenta, quæ maxima ſunt. Ad has duas conditiones materiæ numorum, quæ hîc tanguntur à Philoſopho, tertia fortaſſe addi poſſet: vt ſit rari, ac ſpecioſi generis. Sed hæc conditio ſine prioribus, præſertim ſine ſecunda rem idoneam, quæ in numos vertatur, nunquam efficiet. cui rei argumento ſint gemmæ, & vniones.

Numorū differētia ex materijs.

Aerei, Argentei, Aurei.

Ferrei.

Plumbei.

Iulius Pollux. C. Plinius & alij.

Ariſtoph. in Nebulis: σιδαρέοισιν, ἅπερ ἐν Βυζαντίῳ.

Plutarch in vita Lycurgi.

Nicol. Comes Venet. & Frāc. Aluarezius in itinerib⁹ ſuis, ille Indico, hic Aethiopico.

Quale eſt ferrum, & argentum, & ſi quid aliud huiuſmodi. Metallis, vt diximus, potiſsimùm adſunt ambæ conditiones materiæ numis idoneæ. quapropter & ferro, & argento, & reliquis metallorum tam ſimplicibus quàm permixtis vſi homines ſunt ad numos, & pro numis; ſed præſertim ęre, argento, auro: ex quibus quidem olim Græci, & Romani, & ſecundum eos nationes aliæ prudentiores numos confecerunt ſuos; atque temporibus noſtris penè omnes gentes ſuos conficiunt. Ferrei numi Byzantiis in vſu fuerunt, vt teſtatur Ariſtophanes in Nebulis; & Spartanis, à Lycurgo imperati, quod in Lycurgi vita Plutarchus explicat. Romæ etiam cuſi à Numa Pompilio, ſi Suidæ credimus Tranquillum citāti. Et nunc in quibuſdam Indiæ regionibus ferreas quaſdam virgulas, ſimiles acubus, & in Angotis regno, quod Pretoianni paret, globulos ferreos loco numorum cum omnibus rebus permutari narrant. Stanneis, ideſt ex plum-

ex plumbo candido numis vti Syracuſanos coegit aliquando ſenior Dionyſius; ſtatuto pretio pro vna Attica drachma dracharum quatuor: cuius rei meminerunt Iulius Pollux, & Auctor ij. Oeconomicorum. Varia metalla Romæ primus compoſuit in numos, teſte Plinio, Liuius Druſus in tribunatu plebis; octauam partem æris argento miſcens. Quem poſtea multi imitati ſunt, ac noſtro ſeculo imitantur monetarum cuſores; aliquando eâdem, ſæpe diuerſis miſturæ rationibus tam æris cum argento, quàm cum auro argenti. Sed & plumbi candidi, vel etiam ferri portionem multam argento iungunt: & ferro, aut æri aurum ſuperinducũt, qui adulterinas cudunt monetas. Et ferro æreos numos M. Antonius adulterauit, vt Plinius memoriæ prodidit. Hoc igitur rationi, quæ naturam ſequitur, conſentaneum fuit, portionibus metallorum ſimplicium, mixtorum'ue rudibus, aut ſignatis omnes res æſtimari, permutarique ab hominibus. Illud autem magis à natura alienum, & totum ex lege, ac inſtituto: tribui has partes rebus aliis, quibus deeſt vel alterutra, vel vtraque conditionum antè expoſitarum. [a]Salis maſſulis in toto regno Pretoiannis, & in quibuſdam regionibus imperatoris Tartarorum, quem vocant magnum Canem, pro numis vti perhibent. [b]Fructibus amygdalæ ſimilibus, cacapos, vel cacaos appellãt, in noua Hiſpania: quorum etiam fructuum formam referentes monetas ex miſtura metallorum conflant, atque eodem nuncupant vocabulo. [c]Ligneos, teſtaceos, ſcorteos numos Romæ aiunt fuiſſe ante Numam Pompilium. [d]Et apud Septentrionales populos olim ſimiliter ſcorteos numos cum quibuſdam notis argenteis, quę pretium indicarent. [e]Papyraceis cum aſcriptione nominum, & ſigillorum narrant nunc vti Scythas magni Canis, & quaſdam Indiæ regiones. [f]Albæ quædam conchulæ in littore maris reperiuntur, noſtri ſuculas vocant: iis emi omnia dicunt in Caraiania prouincia, aliisq; nonnullis magni Canis, & apud Azanagos Aethiopes. [g]Lapillis, verò quibuſdam, quos felium oculos appellant, in nonnullis Indiæ regionibus. [h]In Moſcouia olim auriculas quorundam animalium inſtar numorum fuiſſe, quibus omnia permutarentur, literis proditum eſt. [i]Et hodie in Taprobana inſula, quam multi Sumatram Plinij eſſe opinantur, caluarias humanorum capitum eundem vſum præſtare. Aliiſque in locis fortaſſe ex aliis rebus numi conſtituti ſunt.

Plinius lib. 33. Hiſt. cap. 3. — *Mixti.* — *Plin. lib. 33. cap. 9.* — *a Frãc Aluarezius cap. 32. Marc. Paulus Venet. lib. ij. cap. 38. b. Ferdinãdus Corteſius in ij. relatione ad Carolum V. c. Suidas ex Tranquillo. d. Olaus lib. 6. Hiſtorię Septẽtrionalis c. 12. e. Marc. Paul. Venet. lib. ij. c. 18. et Ioſaphatus Barbar. in ſuo itinere Perſico ca. 19. Nicolaus Comes Venet. in loco ſuprà citato. f. Marc. Paul. lib ij cap. 39. & 48. Aloyſius Muſtius in p. ſuarũ Nauig. g. Nicol. Comes Venet. in loco ãtè citato. h. Sigiſmund. Liber Baro in Moſcouia Cõmentarijs. i. Nicol. Comes Venet. in loco antè citato.* — *Ex ſale. Fructus quidam. Lignei, Teſtacei, Scortei. Papyracei. Siccula genus conchularum. Lapilli quidã. Auricula animalium. Caluaria humanorum capitum.*

Primùm quidem ſimpliciter definitum magnitudine &c. Excogitãtur primùm res, inueniunturque: deinde pedetentim, & gradatim ad perfectionis apicem adducuntur. Et numus itaque, ideſt illud, quod in permutationibus, tanquam medium, & pretium cuiuſuis rei ab altera parte dandum, ab altera accipiendum homines ſtatuerunt, definitum primò ſimpliciter fuit magnitudine, ac menſura quadam, non appenſum, non ſignatum. Qui mos fortè etiam nunc ſeruatur in Angotis regno, & in partibus quibuſdam Indiæ, vbi globulis, & virgulis illis ferreis pro pecunia vtuntur. Sed & in multis aliis eorum numorum generibus, quæ proximè ſunt commemorata, forma, & magnitudo ſpectãtur magis, quàm pondus. Deinde quoniam eiuſdem menſuræ, non eiuſdem ſemper pretij res erat. nec tantundem omnino illius habebatur, ob præſtantius, aut deterius genus; pondere incœpti diſcerni, ac determinari numi. Notum eſt hoc ex Romana præcipuè hiſtoria, & lingua. Quia enim appenderetur pecunia, non numeraretur; æris grauis, vt ait Plinius, pœna dicta eſt; & expenſa in rationibus; & impendia; & dependere; & militum ſtipendiorum, hoc eſt ſtipis ponderandæ penſatores libripendes; & alia ſexcenta. Noſtris quoque temporibus [a] in Caindouia, & Caraiania, prouinciis magni Canis, virgulæ aureæ, argenteæque; [b] & in Tombutto, regno Africæ quodam, & in toto regno Pretoiannis fruſta auri puri appenduntur: [c]& in Moſcouia ante annum circiter ducenteſimum fruſta argenti longiora appendebantur. quę fruſta, & virgulæ aureæ, argenteæque erant, ſuntque illis loco numorum. Tandem verò quum moleſtum, operoſumque videretur, tam crebro metiri, appendere, ac computare cuius quiſque numus pretij, & rationis eſſet, diſtributis iis pondere notæ appoſitæ ſunt, pretium, & modum indicantes.

Inuentio, & perfectio rerũ non ſimul exiſtunt. Numi definiti. Primùm magnitudine, & menſura. Secundò, pondere. — *Plinius lib. xxxiij. cap. 3.* — *a. M. Paulus Venet. lib. ij. cap 38. b. Io. Leonius ſect. 7. Aphrica Franciſcus Aluarezius in itinere Aethiopico cap. 28. c. Sigiſmund. Liber Baro loco ſup. citato.* — *Tertiò, nota et charactere.*

Numorũ pondera imminuũtur.

Et pondere. Quanquam pretia numorum pondere definiuntur, vt tanti vnuſquiſque ponderis huius, aut illius materiæ tantum valeat: tamen à regibus, & à rebuſpublicis lucri faciẽdi causâ ſæpenumero in ſecũdis, & tertiis percuſsionibus pondera imminuuntur: aliquãdo etiam vel ab his, vel à populo pretia augentur. Atque hæc eſt altera duarum cauſarum, vnde improbi dicuntur numi; diſpar ratio videlicet ponderis, & pretij. altera cauſa conſiſtit in modo mixturæ, quem monetales noſtri legam appellant. Scribit Plinius Romæ, pondus monetarum procedente tempore vſque cò imminutum fuiſſe, vt de vigintiquatuor partibus vna tantùm relinqueretur. Primo nanque bello Punico aſſes, qui ſinguli ſingulas æris libras, ideſt duodenas vncias habuerant, ſextantario pondere percuſſos, hoc eſt duarum vnunquenque vnciarum: dehinc Annibale vrgente, Q. Fabio Maximo Dictatore vnciales factos: mox lege Papyriana ſemunciales. Et ex pondere pleriſque numis nomina data; minæ, ſtateri, aſsi librali, dipondio, trienti, quadranti, qui & triuncis, denario, quinario, ſeſtertio, libellæ, ſembellæ, multiſque aliis.

Numorũ improborũ cauſæ duæ.

Loc⁹ Plinij de põdere numorũ Romæ imminuto.

In loco ſuprà citato.

Numi ex pondere nomẽ habentes.

Numus rudis & ſignatus.

Pecunia appẽſa & numerata.

Poſtremò autem & charactere adiecto &c. Signato numo, vt ex aſpectu ſtatim cognoſceret vnuſquiſque, quantum valeret, liberareturque hoc modo à moleſtiis metiendi, & ponderandi; numerari pecunia cœpit, quæ prius appendebatur. & hûc pertinet id, quod apud Paulum ait Octauenus: ſignatæ materiæ numum, infectę pondus dici oportere. Porrho numus quidem dici etiam debet, quom rudis, & ſine ſigno definitur ſolùm pondere, aut magnitudine: ſed tamen propriè vocabulo hoc nuncupatur, quom eſt ſignatus; & magis propriè monetę, quia ſigno nos moneat. Quid verò auctoritatis, & virium afferat nota iuſſu principis, populiue numo appoſita, planè intelligitur ex inutilibus numis, puta papyraceis, aut ſcorteis, quibus aliqui aut olim ſunt vſi, aut etiam nunc vtuntur. Numos primùm ſignaſſe Phedonem Argiuum, decimum ab Hercule tam ex argento, quàm ex aliis metallis Ephorus tradidit, vt refert Strabo. Iulius Pollux narrat Phedoni Argiuo alios, alios Erichtonio in Attica, & Licia, Xenophanem Lydis, Agloſthenem Naxiis inuentum hoc tribuiſſe. Septimius Florens tribuit Saturno principi: indeque ærarij ait præſidem exiſtimatum. Scribit Herodotus Lydos primos omnium aureum, argenteumque numum percuſsiſſe. Plinius latêre, auctore incerto, qui primus ſignauerit ex auro denarium; Romæ tamen ſignatum eſſe poſt annum ſexageſimum ſecundum, quàm ex argento: & ibidem ſignatum argentum anno vrbis 484. C. Fabio Conſ. (ſic enim corrigenda ſunt verba Plinij) quinque annis ante primum bellum Punicum. De auctore ſignati æris in vrbe, & in Latio quatuor opiniones ſunt. Plinius, ac Remeus, Seruium Regem primum ſignaſſe aiunt; antea rudi vſos. Suidas Pompilium Numam, qui idem & ferrum ſignauerit: atque ab eius nomine numum appellatum. Macrobius Ianum. Eutropius Saturnum. At, ſi Saturnus, vel Ianus, quod magis puto, æs Latinis ſignauit; veriſimile non eſt, rudi eo vſos Romanos: ſed ſumpſerunt appendendi, & expenſæ, & cætera, quæ dicta ſunt vocabula ab antiquioribus. Varia autem numis impreſſa ſunt ſigna arbitrio condentium & antiquis, & noſtris temporibus. Quiſque tamen populus, præſertim rerumpublicarum, habere proprium quoddam ſolet. Vt Athenienſes prius bouis imagine, qua Theſeus διδραχμον percuſſerat, deinde noctuæ pecuniam ſuam ſignauerunt: Peloponnenſes, teſtudinis: Corinthij, Pegaſi: Tarentini, Tarentis Neptuni filij delphino vecti: Mytilenæi, Sapphûs: Chij, Homeri: Ilienſes, pueri inſidentis delphino: Dardani, gallorum pugnantium: Aſpendij, luctatorum: Rhegini, leporis: Cephalenij, equi: Thaſij, Perſei: Argiui, muris: Perſæ, ſagittarij. Priſci Romani in ære aliquando pecudum notam, vnde pecunia appellata; aliquando Iani effigiem, roſtrum nauis, & rates: in argento bigas, quadrigas, victoriam inſculpſerunt. Poſteriorum verò notæ, vt etiam noſtris temporibus, penè innumeræ: ſed in pleriſque ab altera parte effícti ſunt ſummorum magiſtratuum, ac principum vultus. Ex ſuis quoque inſignibus, quemadmodum ex ponderibus multi numi appellationem habuerunt: vt apud Romanos bigati, quadri-

ff. de Rei vindic. l. 6.

Numi. & monetę vocabula.

Signãda pecunia auctor primus.

Strabo lib. 8.

Iulius Pollux lib. 9.

Septimius Florens in Apologetico.

Herodotus lib. primo.

Roma quandò primùm aurũ quando primùm argentũ ſignatum.

Plinius lib. 33 cap. 3.

Aes qs primus Romæ, & in Latio ſignauerit.

Plin. loco cit.

Suidas citans Tranquillũ in verbo ἀσσάρια.

Macrobius p. Saturnalium cap. 7.

Eutropius I p.

Inſignia numorum varia.

Ex Iulio Polluce lib. 9.

Ex Plinio lib. 33. cap. 3.

Numi appellationẽ habentes ex inſignibus ſuis.

quadrigati, victoriati; apud Græcos teſtudo, bos, noctua, virgo, pullus, ciſtophorus, & ſexcenti alij. Apud nos verò nullus penè numus eſt, qui aliunde, quàm ex inſigni ſuo nominetur. Character eſt græcum uocabulum. Eo tamen vti malui, quàm latino, nota, vel ſignum: quia propriè nota eſt græcis σύμβολον, καὶ σύγμα; ſignum σημεῖον: his autem quoduis indicium quantumuis leue, imperfectumque ſignificatur; character ſonat abſolutius quid, ac fixum magis. *Characteris vocabulum.*

Character enim eſt poſitus quantitatis ſignum. Nota apponitur ad ſignificandam quantitatem. Cuius autem rei quantitatem? Certè ſubſtantiæ, ac ponderis; ſed magis pretij. hoc eſt ſignificat hæc nota, quæ numo adijcitur, rationem numeri, menſuræque huius ipſius numi, cuius ipſa nota eſt, ad primum, & minimum numum: qui quidē primus, ac minimus numus in iſto genere rerum commutabilium, atque æſtimabilium eſt menſura prima, quantitates, æſtimationesque aliarum omnium eiuſdem generis rerum, pro vi, & officio primæ menſuræ, notas reddens. Indicat enim ſignum cuiuſque numi, quot ille numorum primorum, minimorumque numerum, ac pretium in ſe contineat. Et in minimo numo ſignum apponitur, vt ſciamus eum minimum eſſe, atque indiuiduum. Hoc fortaſſe intellexit Paulus iuriſconſultus in illis verbis leg. pimę de Contrah. empt. *Eaque materia, forma publica percuſſa, vſum, dominiumque non tam ex ſubſtantia præbet, quàm ex quantitate; nec vltra merx, ſed pretium vocatur.* Hinc etiam numis aliquando pro ſigno, vel cum alio ſigno apponitur temporibus noſtris, & olim apponebatur numerus, ſeu ſumma pretij, docens ſcilicet quot ille minutioribus numis valeat: quem numerū pretij appoſitum in numo priſci æram vocarunt. Lucilius: *Hæc eſt ratio peruerſa, æra numeri eſt ſubducta improbè.*

Character quātitatis ſignū quomodo. *Vide initium x. Diuinorum.* *Locus in l. p. de Contrah. empt.* *Summa pretij numis appoſita.* *Nonius Marcellus.* *Aera.*

ARGVMENTVM. TEXT: XCVI.

Cauponij generis pecuniariæ ex neceſſaria ſecundum numum permutatione ortus, & incrementum, cum cauſa incrementi. Introducto numo, & neceſſaria ſecundum eum permutatione; ex hac natum eſt genus pecuniariæ cauponium; ſimplex quidem illud primùm, & ſtudium tantùm ob paruam exercitationem; deinde experientia redactum in artem tradentem regulas de locis, perſonis, temporibus, formis, quibus permutati numi plurimum reddant lucrum.

Text. xcvj. [a] Πορισθέντος οὖν ἤδη νομίσματος, ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς θάτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς ἐγένετο, τὸ καπηλικόν· [b] τὸ μὲν πρῶτον ἁπλῶς ἴσως γινόμενον· [c] εἶτα δι' ἐμπειρίας ἤδη τεχνικώτερον, [d] πόθεν, καὶ πῶς μεταβαλλόμενον πλεῖστον ποιήσει κέρδος.

[a] Inuento igitur iam numo, è neceſſaria permutatione altera ſpecies pecuniariæ nata eſt, ipſa cauponia; [b] primùm quidem ſimpliciter fortaſſe facta; [c] deinde per experientiam iam artificioſior, [d] vnde, & quomodo permutatus plurimum faciet lucrum.

EXPLANATIO.

Ortus cauponię pecuniariæ ex neceſſaria ſecū dum numum permutatione. Numus reddidit facilē, & frequētē permutationē rerum vtilium. Frequēs, et facilis permutatio demōſtrauit lucrū, qui permutationē cōſequitur, ſi arte fiat. Lucri ex permutatione facilè proueniētis cupiditas genuit cauponiam pecuniariam.

[a] Nvmo inuento ad neceſſarias vitæ ciuili permutationes, præſertim rerum, quæ ab exteris, & longinquis regionibus importantur, ſicut antea explicatum eſt; facilis euaſit, expeditaq́; quocunque tempore, & loco permutatio. quapropter multo frequentiùs, quàm antea, homines permutare res, quibus egebant, & quibus abundabant, cœperunt. quum enim nullo amplius labore, aut moleſtia, ſed cum quadam potius iucunditate inuicem permutarent, ex quouis vel leuiſſimo deſyderio permutationem faciebant. In hac igitur tam frequenti, & tam prompta permutatione animaduerſum eſt, aliquando conſequi vel alterum, vel vtrunque permutantium præter id, quod petebant, ideſt præter res, quibus egere videbantur pro alijs, quibus abundabant, etiam illud, quod non habuerant in animo, lucrum videlicet, & quæſtum ampliorem, exiliorem'ue. Hoc animaduerſo iam multi, allecti quæſtus ſuauitate, permutationes aggrediebantur non ad præſentem indigentiam, ſed ad futuram quolibet tempore, ſuæque omnino rei amplificationem. Ita ex neceſſaria, honeſtaq́; permutatione, quæ numo fit, exorta eſt altera ſpecies pecuniariæ, quàm cauponiam vocamus, hoc eſt exortum eſt ſtudium quærendæ, & amplificandæ rei noſtræ per commutationem, cauponando, & nundinando res, operas, numos. [b] Hoc tamen ſtudium non tam artificioſum ab initio, vt poſtea fuit. ſed, quod in aliis etiam euenit, ſimpliciùs, rudiusque adminiſtrari cœptum: tandem vſu, & exercitatione in regulas, præceptaq́; abijt; & ex ijs pręceptis quædam quaſi ars facta. [c] Quorum quidem præceptorum duo ſumma ſunt capita; vnum vnde; alterum quomodo permutatis numis plurimum lucri proueniat. Et vtrunque caput habet duas partes; vnde enim, vel de locis, vel de perſonis: quomodo, vel de temporibus, vel de formis permutandi intelligi poteſt. De locis pręcepta traduntur, quom ex quibus locis ad quæ loca hęc, aut illa genera numorum, & mercium aſportanda ſint, dicitur. alibi nanque alia ſuperſunt, aut deſunt; pluris, minoris'ue æſtimātur. De perſonis, quom callidos, malitioſos, κύμινας, ideſt cumini ſectores vitandos eſſe; imperitos, ſimplices, largos quærendos, vnde lucrum captes permutando. De temporibus, ſi ratio ſubducitur, quo quidque tempore maximo, aut minimo valeat: & quanto temporis ſpatio quantum emolumenti præbere poſſit. De formis denique permutandi ſunt illa omnia, quæ de apponendis in quaque permutatione pactis, de obligandi formulis, de mercibus, numisq́; ſic, aut ſic oſtendendis, laudandis, vituperandis, diſſimulandis, prædicandis, ſexcentisq́; alijs generibus aſtus, & fraudis, quę nos docet caupona.

Incrementum cauponiæ pecuniariæ, & traiectio à ſtudio ſimplici ad artē quādam. Præceptorum cauponiæ pecuniariæ capita principalia quatuor. Præcepta de locis. Præcepta de perſonis. Præcepta de temporibus. Præcepta de formis.

Partes textus.

Partes textus quatuor. Prima (a) proponit ſimpliciter ortum pecuniariæ cauponiæ. Secunda (b) primum ortum. Tertia (c) incrementum cum cauſa incrementi. Quarta (d) quibus capitibus contineatur artificium eiuſmodi pecuniariæ.

SCHOLIA.

Auaritiæ, & malorū, q̄ ab ea proficiſcūtur cauſa eſt hominū prauitas, nō ratio numi.

Inuento igitur iam numo &c. Huic finitimum eſt quod Plinius ait: *à numo primam eſſe originem auaritiæ excogitatam, fœnore quæſtuoſam ſegnitiam. hanc paulatim exarſiſſe rabie quadam, non iam auaritiam, ſed famem auri.* Auaritiæ tamen, & malorum, quæ certè innumera, immenſaque ab ea naſcuntur, cauſa fuit, eritque *In cap. 3. lib. xxxiij.*

ſemper

ſemper hominum prauitas; non ratio, & facultas numi, quæ ad bonum per ſe diriguntur.

Caupoṇia pecuniaria verũ extitiſſe potuit ante numum.

Altera ſpecies pecuniariæ nata eſt, ipſa cauponia. Conſydera an hæc ſpecies pecuniariæ potuerit eſſe ante numum per ſimplicem commutationem rerum: quandò non ſolùm mercatura, mercenariaque, ſed etiam ipſa fœneratio abſolui poteſt in ſolis rebus ſine numo, quemadmodum antè diximus. At quanquam fieri poſſet pecuniaria cauponia ſine numo; non tamen facta eſt ab initio. quippe facilem omnino eſſe commutationem oportet, vt hæc appareat, quæ ex frequenti, & ſola exiſtit commutatione.

In ſcholio huius diſputationis de pecuniaria cauponia.

Τὸ καπηλικὸν hic vertẽdum eſt non numulariũ, ſed cauponium.

Nõ de ſola argẽtaria loquitur hic Philoſophus, ſed de tota cauponia, ſeu commutatitia.

Ipſa cauponia. Multi vertunt numulariam. Et Io. Faber, meritò, inquit, numularia nuncupatur, quòd poſt inductum numum emerſerit; quòdque circa quæſtum, cumulationemque numorum maximè verſari videatur; imo in ea numus ſit primum, & vltimum, vt pòſt dicetur. Verùm tamen τὸ καπηλικὸν làtinè eſt cauponium; & numularij uocabulum latiùs patet. Dicitur enim numularia etiam permutatio, quæ ſine quæſtu res tantùm numis permutat. D. Thomas, Petrus Victorius, & quidam alij de argentariorum pecuniaria hîc loqui tantùm Philoſophum exiſtimant. Sed falluntur. Diſputat enim de toto cauponio genere, quod alimentario opponitur.

Verba hæc intelligẽda ſunt de cauponia, non de lucro.

Primùm ſimpliciter fortaſſe facta. D. Thomas, quem multi ſequuntur, intelligit non pecuniariam cauponiam, ſed lucrum à principio factum eſſe ſimpliciter, ideſt caſu, & fortuitò ex permutatione, quòd hæc quidem res nihil tale ſibi proponentibus fructum tulerit. Planum eſt tamen, pronunciari hoc à Philoſopho de pecuniaria cauponia, quæ initiò fuerit rudior, & ſimplicior, quàm ſit in præſentia, vt dixi in explanatione.

Studiũ quiuis prĩcipio rude, poſtea perficitur.

Fortaſſe. Ex modeſtia Philoſophica. nam hoc verè commune eſt omnium artificiorum, ſtudiorumque noſtrorum, vt primo ſui ortu rudia, & imperfecta, vſu, exercitationeque perficiantur.

Syntaxis, & verſio.

Vnde, & quomodo permutatus. Rectè Petrus Victorius participium μεταβαλλόμενον refert πρὸς τὸ νόμισμα, quod eſt neutri generis. Nos vertimus, *permutatus*, in genere maſculino, vt intelligatur referri ad numum.

Textus

Textus LXXIIII.

Diſtinctio cauponiæ, & alimentariæ pecuniariæ.

CAPITA XX. ET XXI.

Diſtinctio duorum generum pecuniariæ, nempe cauponij commutatitij'ue, & ſimplicis, ſiue alimentarij; atq; vnà geminarum diuitiarum, verarum ſcilicet, et opinabilium; quarum opinabiles, quæ ſunt multitudo numorum, eorumq;, quæ numis æqualem vim habent, cauponij generis ſunt finis; veræ, quæ conſtant multitudine inſtrumentorum per ſe vtilium ad vitam, ſunt finis alimentarij.

Διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα &c. Tex. XCVII ad CXI.

Duæ ſentẽtiæ multitudinis falſæ, hæc duo theoremata, de cauponiæ, alimentariæq; pecuniariæ, & de verarum opinabiliumq; diuitiarũ diuerſitate oppugnãtes. Cap. 20. tex. 97.

Duæ aliæ ſententiæ eiuſdem multitudinis, veræ, & contrariæ ſuperioribus, quę demum à propoſitis theorematis minime differunt. Cap. 21. tex. 99.

SCHOLIVM.

Cõſtãtia propria ſapiẽtũ, inconſtantia vulgi.

PROPRIVM ſapientum eſt, conſtare ſibi: vulgus, & multitudo hominum fluctuat opinionibus, aliàs aliud ſentiens. Quemadmodum verò de alijs rebus; ita de pecuniaria, & de diuitijs, quę pecuniarię finis ſunt, varijs tẽporibus, imò ferè eodem temporis momento ad alias, & alias conditiones, & cauſas animũ conuertens, variè exiſtimat. Aliquando putat numis tãtummodo diuitias cõtineri; & ob hanc cauſam cauponium genus, cuius finis ſit numorum multitudo, eſſe totã pecuniariam. aliquando cõtrà quęrit, diuinatq; alias diuitias pręter numos; & aliam pecuniariã pręter cauponiã.

Varia vulgi opiniones de pecuniaria, et de diuitijs.

Neceſſitas horum duorum theorematũ.

Quamobrem neceſſe eſt Philoſopho, de pecuniarię formis, earumq; finibus differẽti, aduerſus hanc vulgi inconſtantiã duo ſtabilire theoremata; vnũ de diſcrimine cauponij, & alimentarij generis pecuniarię; alterũ de differẽtia diuitiarũ, q̃ verè, ꝓprieq; diuitię nominãtur, et multitudinis numorũ.

CAPVT

CAPVT XX.

Duæ ſententiæ multitudinis falſæ, penè vnum ſolum genus pecuniariæ, quod cauponium, & commutatitium vocamus, agnoſcentis; ſtatuentisq́ plerunque diuitias eſſe multitudinem numorum.

Διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ &c. Tex. XCVII. & XCVIII.

SCHOLIVM.

DVo ſunt theoremata, quę nunc ſumuntur conſtituenda, & demonſtranda; vnum de duorum pecuniariæ generum; alterum de duplicium diuitiarum diuerſitate. Et ſunt duæ ſententiæ vulgi falſæ, illa oppugnantes. Prima ſententia contra primum theorema ſtatuit vnum tantùm eſſe genus pecuniariæ, quod cauponium vocatur, argumentis ductis ex materia, munere, & fine, proprijs huius cauponij. Secunda ſententia contra ſecundum theorema ponit diuitias eſſe pecuniarum, ſeu numorũ multitudinem. locus cõmunis cũ aſſumptis ſuperiorum argumentorum à vi, inquam, & vtilitate numi. *Duo theoremata cõſtituẽda, & duæ ſẽtẽtia vulgi falſa illa oppugnantes.*

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. XCVII.

Prima ſententia vulgi falſa: vnum tantùm eſſe genus pecuniariæ, ipſum cauponium: quæ ſententia vel tacitè ponitur; dum aliquando exiſtimatur, pecuniariæ rationis ſimpliciter materiam eſſe numum; officium, poſſe proſpicere, vnde proueniat numorum multitudo; finem, diuitias in hac ipſa multitudine numorum poſitas. Et ſunt loci à propriis, quia hæc ſunt propria materia, & munus, & finis generis cauponij. Inferuntur verò hæc tria, materia, munus, & finis communiter ſophiſmate accidentis, quatenus ex proximè declaratis de vi, atque vtilitate numi in permutationibus, exiſtimatur pertinere ea ſimpliciter ad pecuniariam: tum verò propriè munus, ac materia fine comprobantur.

Text: xcvij. [a] Διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ τὸ νόμισμα εἶναι· [b] καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύνασθαι θεωρῆσαι, πόθεν ἔσται πλῆθος χρημάτων: [c] ποιητικὴ γὰρ εἶναι τοῦ πλούτου καὶ χρημάτων.

[a] Quapropter exiſtimatur, pecuniariam maximè circa numum verſari; [b] & munus ipſius eſſe, poſſe proſpicere vnde erit multitudo pecuniarum: [c] effectricem enim eſſe diuitiarum, ac pecuniarum. *a. ſimile infrà tex: 104.*

EXPLANATIO.

Numi vis, & vtilitas.

[a] DICTVM eſt, opus fuiſſe numo ad permutationes, vt indigētijs noſtris ſuccurreretur. quamobrem eo antiquitus excogitato, & inuento ſic vſos homines fuiſſe, vt ipſo ferè cunctas facerent permutationes, certè quaſcunque vellent; tum ex permutationibus deinceps auxilio ipſius adminiſtratis lucra, lucrandique rationem, ac facultatem haurirent. Tantas igitur numi vires animaduertens aliquando hominum multitudo putat, & pronunciat de eo iſta: Primùm, quod ſequenti textu exponetur, idem eſſe diuitias, & multitudinem numorum: [c] Secundùm, pecuniariam eſſe effectricem diuitiarum, quæ ſunt pecuniæ, & numorum multitudo; ita vt hæc numorum multitudo ſit finis omnino pecuniariæ: [b] Tertium, munus, & officium item pecuniariæ eſſe, poſſe proſpicere, & videre, vnde proventura ſit multitudo pecuniarum, ſeu numorum: [a] Quartùm, verſari maximè pecuniariam in numo; quod eſt numum eſſe eius materiam. De primo horum quatuor pronunciatorum exponetur, vt dixi, in ſequenti textu. [c] Secundum conficitur ex illo. nam quia verè effectrix diuitiarum eſt ipſa ſimpliciter pecuniaria, tendens in eas tanquam in ſuum proprium finem; ſi idem ſint diuitiæ, & pecuniæ, ſeu numorum multitudo, vt ſtatuit primum pronunciatum, putatq; vulgus ſophiſmate ex accidenti, ob magnam vim, vtilitatémq; numorum, de quibus dictum eſt in proximis textibus; planè oportet pecuniariam ſimpliciter, & in vniuerſum eſſe effectricem pecuniarum idest multitudinis numorum, quæ multitudo numorum ſit pecuniariæ in vniuerſum proprius, ac certus finis. [a] Tertium, & quartum pronunciatum confici item poſſunt ad vulgi opinionem,

Pronunciata quatuor multitudinis de numo, & eorū pronūciatorū firmamētum primum.

Primum pronunciatū exponetur in text. ſequenti. Secūdi pronūciati ꝓpria illatio ex primo.

Tertij, et quarti pronunciati gemina illationes, vna ex vi numi, altera ex 2. pnūciato.

Right margin: *a. quaproter.* — c. — b. — a. — c. — a. b.

nem, accidentis ſophiſmate, ex vi, atque vtilitate numi antea expoſita: quod facilè intelligitur. Sed & conficiuntur abſolutè ex ſecundo pronunciato. nam ſi multitudo numorum eſt finis pecuniariæ in vniuerſum:
b. [b] neceſſe eſt, ob affinitatem finis, & muneris, eſſe munus, officiumq; eiuſ-
a. dem poſſe proſpicere vnde prouentura ſit illa numorum multitudo; [a] & quia finis materiæ accreſcit, eſſe etiam materiam ipſum numum, in qua maximè verſetur pecuniaria. At iſta quidem, quæ in hoc textu exponuntur, munus, & finis, vt infrà docebimur, non ſunt pecuniariæ ſimpliciter, ſed cauponiæ pecuniariæ; materia verò quodammodo etiam alterius pecuniariæ, & hoc modo pecuniariæ ſimpliciter, ſed nec ſola, nec maximè. Quoniam igitur cauponij generis omnino ſunt proprius finis, proprium munus, propriaq; materia hæc, de quibus in hoc textu habetur oratio; ſanè, qui ea attribuit ſimpliciter pecuniariæ, ex duobus pecuniariæ generibus vnum tantùm agnoſcit, cauponium à nobis vocatum. Vnum itaque hoc genus, quod primum propoſitum fuit, agnoſcitur, & recipitur plerunq; à multitudine, hæc, quę dicta ſunt, pecuniariæ rationi ſimpliciter attribuente.

Emẽdatio ſuperiorũ multitudinis pronunciatorum.

Colligitur ex ijs, quæ dicta ſunt, vnũ tantùm agnoſci à multitudine pecuniariæ genus, quod eſt cauponium.

Partes textus tres pro tribus pronunciatis, de materia, de munere, de fine pecuniariæ.

Partes textus.

SCHOLIA.

Quapropter. Ab hac coniunctione illatiua initium ſumit Philoſophus. Inferuntur enim, conficiunturq; ex ſuperioribus, vt oſtendimus, ſecundum vulgi ſententiam quæcunque in hoc, & in ſubſequenti textu dicuntur.

Cur ab illatiua cõiunctione initiũ ſumat.

Effectricem enim eſſe diuitiarum, ac pecuniarum. Verè, & per ſe effectrix diuitiarum eſt ipſa pecuniaria generaliter ſumpta: pecuniarum autem, vt pecunia numos ſignificat, minimè, niſi ex quadam parte, & quodammodo. Quocirca malè hæc confunduntur. Et ex hoc errore naſcitur alter: quia accipiunt cauponiam pro pecuniaria, partem ſcilicet pro toto: nam ſi illa duo idem eſſent: nec diuerſa quidem eſſet pecuniaria à cauponia.

Diuitiæ, et pecunia, ideſt diuitiæ ſimpliciter, & numi nõ ſunt idem. Cauponia, & pecuniaria nõ differrent, ſi diuitiæ, et multitudo numorũ eſſent idẽ.

Diuitiarum, ac pecuniarum. Si pecuniæ, & numi hîc idem ſignificant, vt dictum eſt: iam idem erunt finis, & materia. haudquaquam igitur pecuniariæ naturalis materia, & finis eſſe poſſunt: quia hæc duo in naturalibus ſemper ſunt differentia: ſed cuius ſunt, ſunt autem, vt diximus, cauponiæ; eam neceſſe eſt eſſe præter naturam. Aut non idem ſunt in hac parte finis, & materia: proptereaquòd materia eſt ſimpliciter numus: finis autem multitudo numorum.

Materia, & finis in hoc loco an idem.

Ac pecuniarum. Ne decipitor quiſquam annominatione horum vocabulorum, τῆς χρηματιστικῆς, καὶ τῶν χρημάτων, pecuniariæ, & pecuniarum: quaſi eandem rem notent. τὰ χρήματα enim hîc propriè pecuniam, ideſt numos ſignificant: ἡ χρηματιστικὴ autem pecuniariam, quæ latiùs patet, quàm numularia, quippe quum ſit genus illius.

ἡ χρηματιστικὴ quid, & quid τὰ χρήματα hoc in loco ſignificent.

ARGVMENTVM. TEXT. XCVIII.

Secunda ſententia vulgi falſa: Diuitias & multitudinem numorum idem eſſe. Confirmat hæc ſententia priorem per locum à quiditate, vt in ſuperiori textu explicatum fuit. Infertur ſimiliter, & euidentiùs, quanto euidentiùs hoc vulgus exiſtimat, ex vi, atque vtilitate maxima numi: ob quam numi vtilitatem per ſophiſma accidentis videtur ſtudere numis omnis pecuniaria. Sed in argumentatione vniuerſa, vt confirmat hęc ſententia, & vt infertur, circulus apparet.

Text: xcviij. [a] Καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τιθέασι νομίσματος πλῆθος, [b] διὰ τὸ περὶ τοῦτ' εἶναι τὴν χρηματιστικὴν, καὶ τὴν καπηλικήν.

Etenim diuitias ſæpenumero ponunt eſſe multitudinem numorum, [b] proptereaquòd in his verſatur pecuniaria, & cauponia.

EXPLANATIO.

Hæc ſententia non ſolùm eſt ſententia, ſed etiam pronũciatũ, & primum quatuor pronunciatorum.

Hanc ſecundam ſententiam multitudinis falſam, quæ adducitur contra ſecundum theorema, non ſolùm ſententiam nominauimus, ſed etiam pronunciatum: proptereaquòd ex ea conficiatur prior ſententia, vt vidimus in proximo commentario. Et diximus eſſe primum quatuor pronunciatorum, quæ ibi expoſita fuerunt, ob eandem cauſam, nimirum quia ſit etiam ſententia, non ſolùm pronunciatum. hoc enim nomine priores obtinet partes, ſi cùm reliquis, quę ſolùm pronunciata ſunt, comparetur: quanquam poſteriori proponitur loco. [b] Pendet, infertur&qacute; ſimiliter hęc ſecunda ſententia, ſiue primum pronunciatum, ſed euidentiùs, & clariùs, quàm pronunciata ſuperiora, ex ijs, quæ antea dicta fuerunt de maximo vſu, poteſtateq; numorum. Nam numi quidem eam vim, eum fructum eſſe dictum eſt, vt poſſe fieri eius operâ cuiuſuis rei permutatio videatur; adipiſcamurq; numo omnia, quorumcunque indigi, aut cupidi ſumus: quaſi in numis omnia contineantur; & qui numos habet, habeat vniuerſa ad neceſſitates, commoditates, ſuauitateſq; vitæ ſuæ pertinentia. Adhoc verò & ex permutatione, quæ numo fit, plurimum lucri plerunque nobis accedere, aut accedere poſſe, fuit declaratum. [b] His igitur duabus de cauſis, quia numo omnia permutantur, & quia ex numaria permutatione maximè lucrari licet; euenit primùm, omnes pecuniarias tam eius generis, quod eſt pars domeſticæ curę, quàm eius, quod appellatur cauponium, quoniam omnes denique tendunt in quæſtum, illaque, quæ ad vitæ vſum referuntur, quærunt; verti in numis; numorumq; copiam quoquo modo nobis comparare. Deinde euenit, hoc, quod aliquando faciunt, facere ipſas ſemper, à nonnullis exiſtimari. Vertuntur autem omnino in diuitijs, petuntq; eas, tanquam finem ſuum, omnes pecuniariæ. [a] Ergo hac ratione, quam Philoſophus in textu adumbrauit, conſiſtere in multitudine numorum diuitię videbuntur.

Ratio Philoſophi, qua conficitur hæc ſecunda ſententia, ſeu primum pronunciatum ex vi, atque vtilitate numi. Numi vis, & vtilitas.

b.

b.

a.

Altera ratio, qua cõfici poſſet eadem ſecunda ſententia ex eadem vi, atque vtilitate numi. Sophiſma rationum ſuperiorum.

Et huic rationi addi altera poſſet. nam qui omnia habet ad neceſſarium, commodum, iucundumq; vitæ vſum pertinentia; is planè eſt diues; nec quicquam aliud ad extremum diuitiæ ſunt, quàm rerum eiuſmodi copia: habere autem illa omnia videtur, qui numos habet, vt poſitum fuit. Sed in his rationibus, ac conſequentijs eſt ſophiſma ex accidenti. Siquidem numo accidit ex pacto, legeq; vis illa, atque vtilitas ad permutationes, quę dicta eſt. quapropter non eſt perpetua, vt poſtea dicetur. Permutationi verò non ſolùm accidit, ſed pręter naturam eius eſt, vt lucrum ex ipſa fiat. Itaque falluntur qui munus, & finem totius pecuniariæ in numis ponunt ob hęc accidentia numorum, ac permutationis numulariæ. Si totam etiam argumentationem excuſſeris; circulum reperies in ea.

Circulus in argumentatione vniuerſa, qua ſtatuebantur hæ duæ vulgi ſententiæ.

Totius

Totius nanque principium eſt hoc, περὶ τοῦτο εἶναι τὴν χρηματιστικὴν, καὶ τὴν καπηλικὴν, ideſt, in numo verti pecuniariam,& cauponiam. ex quo principio conficitur, eſſe idem diuitias,& multitudinem numorum: quod ſecundam ſententiam, & primum pronunciatum vocauimus. Ex hoc autem primo pronunciato conficiebatur ſecundum, Finem pecuniariæ eſſe numorum multitudinem. Et ex ſecundo tertium, Materiam eiuſdem numum eſſe. Ergo vel à fine ad finem progreditur oratio; ſi hæc verba περὶ τοῦτο εἶναι, in numo verti, finem ſignificent, vt nos ea exponebamus: vel à materia ad materiam; ſi materiam ijs ſignificari aliquis voluerit.

Partes textus. Partes textus duæ. Prima continet ſententiam: Secunda rationem eius.

Textus x c v i i.

*

C A P V T X X I.

Aliæ duæ ſententiæ, ſuperioribus contrariæ, et veræ, eiuſdẽ multitudinis nonnunquam alias diuitias præter numos, pecuniariamq; aliam præter cauponiã quærentis: quæ ſententiæ multis rationibus confirmantur partim antiquis ipſius multitudinis, partim nouis Philoſophi, cõtinentibus differentias vtrorunq; generum cùm pecuniariæ, tum diuitiarum.

Οτι δ' πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ &c. Textus x c i x. ad c x.

Rationes antiquæ, multitudinis, duæ.	*Concluſio & approbatio.*	*Rationes nouæ Philoſophi, quatuor.*	*Corollariũ de ſtudio diuitiarũ finito, et ĩfinito.*
Pars p. text. xcix.	*Pars ij. tex. ci.*	*Pars iij. tex. cij.*	*Pars iiij. tex. cvi.*
*	*	*	*

PARS PRIMA CAPITIS XXI.

Rationes antiquæ multitudinis ad has ſententias confirmandas, tradendasq; differentias inter numos, & diuitias veras; atque inter cauponiam, & alimentariam pecuniariam.

Οτι δ' πάλιν λῆρος &c. Tex. x c i x. & c.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: XCIX.

Prima ratio antiqua partim à quiditate, & virtute, partim à cauſa numi: quòd numus, quicquid eſt, quatenus hoc nomen habet, id eſſe non per ſe, & naturâ ſuâ, ſed lege, & opinione prorſus videatur etiam aliquando multitudini; vtpote cuius pretium, & vtilitas omnis ad res vitæ neceſſarias ex Vtentium pendeat voluntate, qua mutata pereat. Ex quibus eluent tres differentiæ geminarum diuitiarum, &, ſecundum illas, duplicis pecuniarię in quiditatibus, viribus, cauſis. Loci principales à vi, & quiditate, & cauſa. Locus adiunctus ab euentis.

Text. xcix. [a] Ὅτι δὲ πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, * καὶ νόμος παντάπασι, φύσει δ' οὐθέν: [b] ὅτι μεταθεμένων τε τῶν χρωμένων, οὐθενὸς ἄξιον, οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐστί.

** καὶ εἰς νόμος legunt Aretin. Baſil. Ald. & multi alij libri. Victor. et Vetus interp. nō habent vocem εἰς. quæ lectio eſt melior.*

Totus hic textus ſūptus eſt ex cap. 5. v. libri ad Nicomachum.

[a] Aliquando autem è contrario nugæ videtur eſſe numus, & lex vſquequaque, naturâ autem nihil: [b] quòd & mutata ſententia vtentium, nihili ęſtimandus, nec vtilis ad vllam rerum neceſſariarum eſt.

E X P L A N A T I O.

*b. * nihili æſtimãdus: vtilis. b. mutatis vtentibus. b. nihili æſtimandus, nec vtilis. a.*

Numi cōditiones ex quiditate, virtute, cauſa.

[b] PRETIVM numi, & *vtilitas omnis ad res vitæ neceſſarias, quæ in eum conueniunt, quatenus appellatur numus, [b] pendent prorſus ex voluntate eorum, qui ipſo vtuntur. quapropter mutata eorum voluntate, & conſilio; [b] ſtatim nullius pretij, inutilisq; omnino ad cunctas eas res euadit. [a] Ergo numus, quod videtur etiam aliquando multitudini, per ſe nihil eſt; & lege, opinioneq; conſtat, non naturâ. Veræ autem diuitiæ per ſe eſſe aliquid, & maximum quidem debent; naturâq; hac de cauſa, non lege, & opinione conſtare: ſi vera eſt communis ſententia de illis, quòd ſufficientiam præſtent; &, vbi adſint, nihil præterea aliunde deſyderetur rerum ad vitæ vſum accommodatarum. Ergo quærendæ ſunt prętter numos aliæ quædam diuitiæ, quæ per ſe, & naturâ ſuâ, non lege ſolùm, & hominum uoluntate ſint tales, hoc eſt quibus per ſe, quandiu adſunt, contenta ſit hominum vita ad explendas cumulatiſſimè indigentias, vſusq; ſuos vniuerſos, nec alieni conſilij mutationem vllo modo vereatur. Ergo etiam præter numulariam, cauponiamue quærenda eſt alia pecuniaria, quæ in has tendat diuitias. Omnino enim diuitiæ ſunt finis pecuniariæ, vt dictum eſt ſuprà.

Verarū diuitiarum conditiones ex quiditate, virtute, cauſa.

Eſſe alias diuitias præter numos, quæ veræ ſint.

Eſſe aliā pecuniariā præter cauponiā.

Partes textus duæ. Prima nihil eſſe naturâ, ſed nugas, & legem duntaxat ipſum numum proponit. Secūda hoc probat per locum ab euentis.

Partes textus.

S C H O L I A.

Aliquando autem è contrario videtur. Hæ voces reſpondent uocibus ſuperioribus in text. 98. *ſæpe ponunt;* & in tex. 97. *videtur.* Vt intelligamus eandem multitudinē ſæpe quidē accipere opiniones illas, quæ in illis textibus ſunt explicatæ: nonnunquam tamen & in has deſcendere, quæ illis contrariæ ſunt.

Vulgus ſæpe ſuperiores probat ſentētias, nonnunquam tamen et has.

Nugæ

Alluſio in verbis. Vocabulũ, numi grecè vnde.

Nugæ videtur eſſe numus & lex. græcè, λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ νόμος. Ludit Philoſophus in his verbis νόμισμα, καὶ νόμος, vt Victorius ait. Vocarunt enim numum Græci νόμισμα ἀπὸ τοῦ νόμου, ideſt à lege: quod ſcribitur in v. ad Nicomachum, vnde omnia, quæ hîc dicuntur, ſumpta ſunt. Et ob hanc cauſam numum inquit eſſe νόμον, ideſt legem prorſus. Intellige autẽ numum nugas, legemq́ue omnino eſſe, & nihil naturâ, quatenus appellatio hæc ei conuenit, & numus eſt, inſtitutus ad permutationes faciendas. nam quatenus eſt aurum, vel argentum; profectò eſt aliquid naturâ, æſtimationemq́ue, & vtilitatem per ſe habet, non lege, aut inſtitutione hominum ad humanam vitam. hoc eſt ad extremum materia numi eſt res naturalis; ipſe numus, & quicquid eſt quaſi eius forma, eſt à lege. Similia his ſcribuntur ab Athenæo in lib. iv. Cœnarum.

In v. ad Nic. cap. 5.

Numus quomodo naturâ, quomodo lege conſtet.

Athenæus lib. 4. cap. 11.

Vox &.

Quòd & mutata ſententia vtentium. Conſydera vocem, &, græcè τε, quam interpretes prætermiſerunt. Illa ſignificat, opinor, ipſius numi prætium, vtilitatemq́ue perire duobus modis: vno, ſi materia intereat, ex qua conſtat: altero, ſi mutetur uoluntas, inſtitutumq́ue vtentium, quod eſt quaſi forma illius.

Pretium, & vtilitas in numo idem, in alijs rebus diuerſa, & quomodo.

Pretium, & vtilitas rei ꝓportiõe nõ ſemper ſeſe ſequũtur.

Nihili æſtimandus, nec vtilis ad vllam rerum neceſſariarum. In numo, quà numus eſt, hæc duo non diſtinguuntur, pretium, & vtilitas: ſed vtilitas pretium eſt, & pretium vtilitas: nec vlla eius vtilitas ad vſum vitæ præter pretium: vnde etiam pretium dici ipſe ſolet, quom merci opponitur. Sanè ſi ex numo, ideſt ex numi auro cochleare facias; iam hæc vtilitas auri erit, non numi. In cæteris rebus aliud pretium eſt, aliud vtilitas. Et quanquam pretium ex vtilitate deberet naſci, ac plerunque naſcitur: tamen exigui pretij res poteſt eſſe vtiliſsima; & maximi, parum vtilis; vt liquet de pane, & adamante: niſi admonitu neceſsitatis reſipiſcamus.

ARGVMENTVM. TEXT. C.

Secunda ratio antiqua, à connexis & repugnantibus: quia numis abundans ſæpenumero carere poßit alimento neceſſario, & fame perire: quod Midæ exemplo comprobatur. Unde elucet alia differentia in euentis poſita.

Text: c.

[a] Καὶ νομίσματος πλουτῶν πολλάκις ἀπορήσει τῆς ἀναγκαίας τροφῆς: [b] καίτοι ἄτοπον τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ εὐπορῶν λιμῷ ἀπολεῖται. [c] καθάπερ καὶ τὸν Μίδαν ἐκεῖνον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς, [d] πάντων γιγνομένων τῶν παρατιθεμένων χρυσῶν.

[a] Et diues numorum carebit ſæpe neceſſario alimento: [b] quanquam abſurdum eſt, eiuſmodi eſſe diuitias, quibus abundans fame pereat; [c] quemadmodum & Midam illum fabulantur ob * inexpletionem optati; [d] quum omnia ei fierent, quæ apponerentur, aurea.

** διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς: quia optauerit, id, quo expleri nõ poſſet.*

EXPLANATIO.

Propoſitio: Repugnare diuitijs, vt q̃ ijs affluẽs careat alimento neceſſario.

Aſſũptio: Cũ quãtauis copia numorum poſſe aliquem carere alimẽto neceſſario.

Cõfirmatio aſſumptionis.

[b] ABSVRDVM eſt, & repugnat rationi diuitiarum, vt quis, ijs affluens, careat neceſſario alimento, ac fame pereat; quemadmodum & per ſe, & ex ijs, quæ antea diſputata ſunt, liquet: [a] ſed quantamuis copiam numorum quis habuerit, & quantumuis eorum diues dicatur; nihilominus fieri poteſt, & fit ſæpenumero, vt careat alimento neceſſario, & fame pereat; [c] quod fabula Midæ demonſtrat: ergo numi veras diuitias b. a. c. d.

non

non faciunt: ergo nec numularia, aut cauponia vera pecuniaria eſt: ergo præter numos aliæ diuitiæ, ijs veriores; & prȩter numulariam, cauponiam'ue alia pecuniaria ponenda eſt. *Duo theoremata: Eſſe alias diuitias præter numos, & aliã pecuniariã præter cauponiam.*

Partes textus tres. In prima (a) eſt aſſumptio. In ſecunda (b) eſt propoſitio. In tertia (c d) eſt confirmatio aſſumptionis. *Partes textus.*

SCHOLIA.

Quemadmodum & Midam illum fabulantur ob inexpletionem optati. In his verbis ſubaudiẽdum eſt: neceſſario alimento caruiſſe, & fame penè confectum. Quæ autem ſequuntur, *quum omnia ei euaderent aurea, quæ apponerentur,* ſunt quaſi cauſa, & expoſitio huius rei, cur alimento caruerit Midas, &, voti ſui compos factus, magis egeret ita, vt ſatiari nullo modo poſſet. Notiſsima, vulgatiſsimaque eſt Midæ fabula, quam inſequit Ouidius in ij. librum Metamorphoſeos. Optauerat ille à Baccho, vt, quicquid contingeret, in aurum verteretur. Annuit Bacchus optatis. Tum ille *Supplemẽtum verborum. Midæ fabula aſſumptionem confirmans.*

> *. . . . . diueſque, miſerque*
> *Effugere optat opes, &, quæ modo vouerat, odit.*
> *Copia nulla famem releuat: ſitis arida guttur*
> *Vrit; & inuito meritus torquetur ab auro.*

Verùm quid opus eſt fabulis? ſæpe, vt ait Philoſophus, hoc euênit, euenturumque eſt in annonæ difficultatibus, præſertim bellorum temporibus, aut dum peregrinamur. Puto me legiſſe in Hiſpanicis nouarum terrarum luſtrationibus fruſtum panis venijſſe aliquando mille aureis numis; & qui illud emerit, ſeruatum; qui vendiderit, fame abſumptum eſſe. Certè Caſilini vrgente fame ſcribunt Strabo in v. & Valerius in vij. libro, ille medimnum frumenti ducentis drachmis, hic murem ducentis denariis vẽditum eodem euentu, vt venditor fame periret, emptor incolumis euaderet. Multáque aliá ſimilia in hiſtoriis referuntur. *Confirmatio eiuſdẽ aſſumptionis ex hiſtoria, & veritate. Valeri' Max. lib. vij. cap. 6.*

Ob inexpletionem optati. διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς εὐχῆς. non quòd optatum expleri non potuerit. Expletum eſt enim cumulatiſsimè: &, quicquid tangebat, fiebat aurum. Sed hoc optato expleri ille, qui optauerat, prorſus non potuit. Expletio latine dicitur. hinc inexpletionem feci: quæ, vtro libèret modo, acciperetur, vel actiuè, vel paſsiuè. *Sentẽtia verborum. Vocabulum inexpletionis.*

Textus xcix.

Concluſio, & approbatio.

PARS II. CAPITIS XXI.

ARGVMENTVM. TEXT. CI.

Concluſio, & approbatio harum duarum ſententiarum de alteris diuitiis præter numos, & altera pecuniaria præter cauponiam.

Text. ci. [a] Διὸ ζητοῦσιν ἕτερόν τι τὸν πλοῦτον, καὶ τὴν χρηματιστικήν· [b] ὀρθῶς ζητοῦντες.

[a] Quapropter quærunt alterũ quippiam, diuitias ipſas, & ipſam pecuniariam; [b] rectè quærentes.

EXPLA-

E X P L A N A T I O.

Duæ ſuperiores rationes firmæ, & in medio poſitæ. Duo theoremata.

[a] F I R M Æ ſunt duæ rationes, quas duo proximi textus explicarunt, & in medio poſitæ. [a] Ab ijs igitur excitata hominum multitudo, licet non perſpiciat, ſentit tamen, quæritq; nonnunquam, [b] ac rectè quidem quærit alteras diuitias à numis, & alteram pecuniariam à cauponia. a. / a. quæq;... / b.

Partes textus. Partes textus duę. Vna concluſionem: altera approbationem continet.

Textus X C I X.

Rationes nouæ Philoſophi.

PARS TERTIA CAPITIS XXI.

Rationes nouæ Philoſophi ad has ſententias confirmandas, tradendasq; differentias cauponij, & alimentarij generis pecuniariæ; itemq; verarum diuitiarum, & numorum.

Ἔστι γὰρ ἑτέρα ἡ χρηματιστικὴ &c. Tex. C I I ad C V I.

ARGVMENTVM. TEXT. CII.

Prima ratio Philoſophi per locum à cauſa: quòd quędam pecuniaria, & quędam diuitiæ ſint, quæ naturâ, inſtinctuque naturali exiſtunt, & ſunt eiuſmodi, non ratione conſiliaria tantùm, & lege. Unde rurſus apparet differentia cauſarum inter duo genera pecuniariæ; & inter numos, ac veras diuitias.

Text. cij. [a] Ἔστι γὰρ ἑτέρα ἡ χρηματιστικὴ, καὶ ὁ πλοῦτος, [b] ὁ κατὰ φύσιν.

[a] Eſt enim altera pecuniaria, & ſunt alteræ diuitiæ, [b] quæ naturâ.

E X P L A N A T I O.

Argumentatio. [b] E S T quędam pecuniaria, nempe alimentaria, quæ naturâ, hoc eſt quę inſtinctu naturali hominum exiſtit, non conſiliaria ratione, vt cauponia; ac rurſus ſunt quædam diuitię, veræ ſcilicet, quę naturâ ſuâ, & per ſe eiuſmodi ſunt, non lege, & voluntate noſtra, vt numi: [a] ergo rectè quęrit hominum multitudo diuitias alteras, & alteram pecuniariam, hanc præter cauponiam, illas pręter numos, vt dicebatur in textu antecedenti. b. / a.

Aſſumpti firmamentum. Aſſumptum eſt notum ex ijs quę antea ſunt conſtituta in diſputatione de pecuniaria alimentaria: Continet hæc ratio primam differentiam inter numos,

numos, & veras diuitias; inter cauponium, & alimentarium genus pecuniariæ. Quæ differentia eſt differentia cauſarum. Illa enim, ideſt cauponium genus, & numi ratione, legeq; conſtant, vt dictum fuit in text. 96. & 99: hęc conſtant naturâ, & inſtinctu naturali, vt eſt dictum in diſputatione de genere alimentario. *Differētia cauſarum efficiētium inter numos, & veras diuitias, inter cauponium, et alimētarium genus pecuniariæ.*

Partes textus duæ. In prima eſt quaſi concluſio. In ſecunda eſt quaſi ratio. *Partes textus.*

ARGVMENTVM. TEXT: CIII.

Secunda ratio Philoſophi, continens tres alias differentias cauponiæ, & alimentariæ pecuniariæ, à toto, vel à genere, à fine, & ab actu proprio cauponię: quoniam illa altera pecuniaria, ideſt alimentaria ſubſit rationi domeſticę: hęc cauponia non ſubſit; proptereaquòd ſit pecuniarum, ideſt numorum effectrix; nec alio modo, niſi per commutationem eorum.

Text. ciij. [a] Καὶ αὕτη μὲν, οἰκονομική: [b] ἡ δὲ καπηλικὴ, ποιητικὴ χρημάτων, [c] οὐ πάντως, ἀλλ' ἢ διὰ χρημάτων μεταβολῆς.

[a] Et hæc quidem eſt domeſtica ratio: [b] cauponia autem eſt effectrix pecuniarum, [c] non quoquo modo, ſed per pecuniarum commutationem.

E X P L A N A T I O.

a. [a] Iſta altera pecuniaria, de qua proximè dicebatur, quam natura, ſeu inſtinctus naturalis progenerat, hoc eſt alimentaria, ſubeſt rationi domeſticæ, tanquam eius pars: cauponia nullo modo ſubeſt, pertinet'ue ad rationem domeſticam: ergo & eſt altera pecuniaria præter cauponiam; & differt iſta altera pecuniaria, quam alimentariam nominamus, à cauponia toto, quod eſt quaſi genus. Maior propoſitio conſtituta eſt ſuprà, pręſertim in quarta parte cap. xvij. & infrà rurſus conſtituetur in prima xxiij. Minor ſic oſtenditur per ſecundam, & tertiam differentiam: quarum illa *Argumētatio. Prima differētia alimentariæ, & cauponię à toto, ſeu genere. Maioris propoſitionis firmamentum. Minoris probatio.*

b. à fine, hæc ab actu ſumitur. [b] Cauponia eſt effectrix pecuniarū, ita vt pecuniarum, ideſt numorū multitudo, quemadmodū annotaui ad text. 97. ſit finis eius: non eſt autē finis rationis domeſticæ, nec partis, aut ſpeciei rationis domeſticę multitudo numorum; ſed quod ad viuendum ſit ſatis, diuitiæq; naturales ſunt eiuſmodi finis. Quanquam enim efficit, ſuppeditatq; quadantenus numos ratio ipſa domeſtica: non tamen eos efficit, ſuppeditatq; vt finem ſuum; verùm vt ijs vtatur ad finem ſuum, comparans illa, quæ deſunt vſibus vitæ, commutansq; numorum ope cum illis, quæ ſuperſunt. Ita præterquam genere, ac toto, differunt etiam finibus cauponia, & alimentaria pecuniaria. *Altera differentia à fine.*

c. [c] Adhuc, quod ad ipſum actum efficiendi, parandiq; numos attinet; quom dicitur, cauponiam facere numos, non intelligitur, fieri ab ea numos omnino, & ſimpliciter, ſed certa quadam ratione duabus conditionibus definita. Quarum conditionum vna eſt, vt non per ſe gignat, multiplicet'ue numos cauponia, quemadmodum *Tertia differētia ab actu. Effectrix pecuniarū quomodo cauponia.*

cuſoria, & metallica. Altera conditio eſt, vt ex commutatione non rerum ſuarum, quæ ſibi ſuperſint, quod facit œconomus; ſed ex ipſa ſola commutatione, vel numorum prorſus, quemadmodum fœneratores, & argentarij ſolent; vel hinc numorum, inde operarum, aut rerum, quemadmodum ſolent mercenarij, & mercatores; caupo faciat, multiplicetq; pecuniam, & numos. Quare in hoc etiam actu faciendi numos, ac permutandi apparet differentia cauponiæ, & alimentariæ. Animaduerte hac, & ſequenti ratione contineri ſolùm differentias duorum generum pecuniariæ, non item duplicium diuitiarum.

Ha duæ rationes huiꝰ, et ſubſequentis textꝰ continēt differentias duorum generum pecuniaria tātum, nō duplicium diuitiarū.

Partes textus.

Partes textus tres: vnaquæque vnam proponit differentiam.

ARGVMENTVM. TEXT. CIIII.

Tertia Philoſophi ratio, & quinta differentia inter cauponiam, pecuniariamque alimentariam, à proprio illius obiecto, quod numus eſt: hoc autem oſtenditur per locum à proprietate obiecti reſpectu actus: nam cuius facultatis actus eſt aliqua res elementum, & terminus; eiuſdem facultatis eadem res eſt obiectum proprium.

Text: civ. [a] Καὶ δοκεῖ περὶ τὸ νόμισμα αὕτη εἶναι: [b] τὸ γὰρ νόμισμα στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς ἀλλαγῆς ἐστι.

[a] Et videtur circa numum hæc verſari: [b] numus enim eſt elementum, & terminus permutationis.

a. ſimile ſup tex. 97.

EXPLANATIO.

Obiecti, & finis diſcrimina.

Differvnt obiectum, & finis: quòd finis terminat, & perficit non ſolùm actum, ſed etiam facultatem, ſubſtantiamq;, vnde actus proficiſcitur, & denique eſt id cuius cauſâ: obiectum nec eſt id cuius cauſâ, nec perficit propriè; ſed terminat; & terminat actum tantùm, non ſubſtantiam, aut facultatem; &, quum ſit terminus, [b] eſt etiam initium, & fundamentum totius actus, ſine quo exiſtere, aut permanere actus prorſus non poteſt. In textu igitur antecedenti argumētum, & differentiam mediam à fine ducebat Philoſophus: in hoc argumentatur propriè ab obiecto. Et quanquam finis ibi poneretur idem numus, qui hîc ponitur obiectum: non tamen eſt omnino idem: quoniam non numus ſimpliciter, ſed multitudo numorum erat finis pecuniariæ cauponiæ. Obiectum rurſus, & materia, quom de actionibus loquimur, nō ſunt res diuerſæ: at ex diuerſis relationibus diuerſa ſunt nomina eiuſdē rei. quod enim obiectum dicitur ad facultatem; idē dicitur materia ad cauſam efficiētem. ſubiectum autem maximè propriè nominatur, quod eſt ſub forma, de qua re alibi. Conuenit itaque, eſſe hîc numum obiectum, qui in tex: 97. erat materia cauponiæ pecuniariæ. Sed conſyderemus verba, & rationem Philoſophi. [a] Videtur circa numum verſari pecuniaria cauponia, vt numus ſit proprium eius obiectum: circa numum tanquam circa ſuum proprium obiectum non verſatur alimentaria, ſed circa res per ſe vtiles humanæ vitæ; ergo præter cauponiam eſt altera pecuniaria, nimirum alimentaria; differuntq;

Locus argumētationis, et differentia, quæ in hoc tex: proponuntur, quæ ſint: & quo pacto differat à loco; & à media differētia tex. ſuperioris.

b. elementum & terminus.

Vocabulorū, obiecti, materia, ſubiecti diſtinctio.

Solutio dubitationis, quomodo hîc ponatur numus obiectum, qui in tex: 97. ponebatur materia caponia.

Argumētatio ex differētia obiecti inter duas pecuniarias.

runtq; hæ duę pecuniariæ inter ſe obiecto. Minor eſt nota ex ſuperiori diſputatione de pecuniaria alimentaria. Maior hoc modo demonſtratur. *Minoris propoſitionis firmamentum.*

b. [b] Quæcunq; res eſt elementum, & terminus, ideſt prima cauſa, ſedesq́ue, ac fundamentum perpetuum; in quo incipit, & in quo deſinit actus alicuius facultatis; illa eadem res eſt obiectum proprium eiuſdem facultatis: numus autem eſt elementum, & terminus actus pecuniariæ cauponiæ: ergo eſt eiuſdem pecuniariæ cauponiæ obiectum proprium. Maior eſt per ſe manifeſta. natura enim, & proprietas obiecti, vt ad actum refertur, eſt talis. [b] Minor etiam liquet ex ſuperioribus. nam proprius actus cauponiæ eſt permutare; ac permutare quidem nō ad vſum, ſed ad quęſtum, vt ſæpe annotaui, præſertim ad textum 92; vel, quemadmodum dicebatur in textu antecedenti, actus eius eſt numos permutando numos facere: ergo à numo incipit, & in numum deſinit, nec à numo, iis ue, quæ numo parem poteſtatem habent, ſeparatur vllo modo cauponiæ actus, qui eſt eiuſmodi permutatio.

Proſyllogiſm' probās maiorem. *Firmamētum maioris proſyllogiſmi.* *b permutationis.* *Firmamētum minoris proſyllogiſmi.*

Partes textus duæ. In prima ponitur maior ſyllogiſmi principalis. In ſecunda ponitur minor proſyllogiſmi; & indicium in voce, *permutationis,* quòd illa minor ſit ex ſuperioribus manifeſta. *Partes textus.*

ARGVMENTVM. TEXT. CV.

Quarta ratio Philoſophi reſpectu quidem diuitiarum, ab adiacentibus, quæ ſunt interminatum, & terminatum; reſpectu autem generum pecuniariæ, à finibus, qui ſunt diuitiæ, & pecuniæ, & ab actibus expetendi, & quærendi. Continet hæc ratio tres differentias duplicium diuitiarum, tresq́ue ſimiliter duplicis pecuniariæ. Vna differentia diuitiarum eſt ab adiacentibus: diuitiæ numariæ ſunt per ſe infinitæ; veræ finem habent. altera eſt ab actibus patiendi: illæ quæruntur infinitè à cauponia; hæ non quæruntur infinitè ab alimentaria. tertia eſt à propriis ipſarum relationibus ad ſuas pecuniarias: illæ ſunt vltimus finis cauponiæ; hæ non ſunt vltimus alimentarię, ſed quidam, qui in vlteriorem finem porrigitur, domeſticæ rationis ſcilicet, cuius pars eſt alimentaria. Prima harum differentiarum ſumitur vt nota ex tex. 88: conficitur tamen aliquo modo etiam ex ſecunda, & eſt locus ab actu patiendi. Secunda conficitur ex tertia per locum à propriis, & per alterum à genere, vel à ſimili in artibus: quarum artium vnaquaque eſt ſui finis in infinitum; eorum verò, quæ ſunt ad finem; non eſt in infinitum. tertiæ prior pars ſumitur vt nota: pars poſterior oſtenditur per locum à munere rationis domeſticę; quod quidem munus non ſit diuitias, aut pecunias vllas comparare, ſed vti comparatis in familię gubernatione. Differentiarum duplicis pecuniarię, pendentium à differentiis duplicium diuitiarum, vna ſumitur ex finibus, & inſtrumenmentis, quę diuitię ſunt, ideſt ab illorum adiacentibus: nam cauponatricis diuitię ſunt infinitę; alimentariæ non ſunt infinitæ. altera ſumi-

tur ab actibus: quia cauponia querit numos in infinitum; alimentaria nec numos, nec alias pecunias querit in infinitum. tertia ſumitur à finibus ſummis, & non ſummis: quòd cauponię ſummus finis ſint diuitię; alimentariæ non ſint diuitię, aut pecunię omnino ſummus, ſed quidam finis, qui in vlteriorem dirigatur.

Text. cv.

[a] Καὶ ἄπειρος δὴ οὗτος ὁ πλοῦτος, ὁ ἀπὸ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς. [b] ὥσπερ γὰρ ἡ ἰατρικὴ τοῦ ὑγιαίνειν εἰς ἄπειρόν ἐστι, [c] καὶ ἑκάστη τῶν τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον· [d] ὅτι μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο βούλονται ποιεῖν· [e] τῶν δὲ πρὸς τὸ τέλος οὐκ εἰς ἄπειρον· [f] πέρας γὰρ τὸ τέλος πάσαις: [g] οὕτω καὶ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ ἔστι τοῦ τέλους πέρας: [h] τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος, καὶ * χρημάτων κτῆσις: [i] τῆς δ᾽ οἰκονομικῆς οὐ χρημάτων κτῆσις * ἐστι τέλος· [k] οὐ γὰρ τοῦτο τῆς οἰκονομικῆς ἔργον.

** In omnibus libris legitur χρηματιστικῆς, i. pecuniaria. * πέρας legitur in omnibus libris grecis. D. Thom. et Aret. videtur legiſſe τέλος. Pro his, quæ in hoc, & in ſeq. textibus dicuntur, vide etiam ſup. tex. 88.*

[a] Et infinitæ porrho hæ diuitiæ, quæ ab hac pecuniaria quęruntur. [b] quemadmodum enim ars medica rectè valendi in infinitum eſt; [c] & vnaquæque artium ſui finis in infinitum; [d] quam maximè enim volunt illum efficere; [e] eorum verò, quæ referuntur ad finem, non in infinitum; [f] ipſe nanque finis eſt terminus * omnibus: [g] ita & pecuniariæ huic non eſt terminus ipſius finis: [h] finis verò diuitiæ huiuſmodi, & pecuniarum comparatio; [i] domeſticę autem pecuniarum comparatio non eſt finis; [k] non enim hoc eſt domeſticæ rationis munus.

** artibus intellige, non ijs, quæ referuntur ad finem: grecè enim eſt πάσαις fœmineo genere.*

EXPLANATIO.

Tres argumentationes, ex quibus ratio huius textus conſtat.

Mvlta ſunt in hoc textu ſubaudienda, repetendaq; ex tex. 88. quod ex ijs, quæ dicentur, planum erit. Tota ratio in tres argumentationes principales reſoluitur, quæ illico oſtendant duas ſententias initio huius capitis propoſitas. Et prima quidem earum argumentationum per locum ab adiacentibus probat ſecundam ſententiam, quòd præter numos ſint aliæ quædam diuitiæ à numis diuerſæ: ſecunda ex finibus, & tertia ex actibus confirmant primam, ideſt probant eſſe prẹter cauponiam alteram pecuniariā ab ea prorſus differentem. Prima argumentatio ſic explicatur.

Prima arg. per locum ab adiacentibus, oſtendens eſſe alias quaſdam diuitias numis veriores. Et in hac argumentatione tres differentiæ geminarum diuitiarum.

[a] Diuitiæ, quas expetit, paratq; cauponia tanquā ſuum finē, & quæ ad extremū, vt ſuprà apparuit, nihil aliud ſunt, niſi multitudo numorū, ſunt infinitæ; ac duobus quidē modis infinitæ, vno ex ſe, ac naturâ ſuâ, quatenus diuitiæ appellantur, altero ex ſtudio cauponiæ pecuniariæ, quatenus hæc eas expetit, quærit q; in infinitum: ſed ſunt quędā diuitiæ, quas quærit, paratq; alimentaria, & quas veras diuitias appellare ſoliti ſumus, quæ non ſunt infinitæ nec ex ſe, & naturâ ſuâ, vt diuitiæ appellantur, nec ex ſtudio alimentariæ, licet ex ſtudio, & cupiditate quorundam hominum videri aliquando infinitæ poſſint: ergo præter diuitias numarias ſunt aliæ diuitiæ à numis diuerſæ. a. [a] Maior propoſitio habet duas partes pro duplici infinitate. Prima pars de infinitate ex natura rei ſatis euidens eſſet ex ijs, quæ dicta fuerunt in textu, & commentario 88. nam quicquid diuitiarum vocabulo nuncupatur, ob idipſum nuncupatur hoc vocabulo, quia a.

Maioris propoſitionis huius argumentationis prima, quod diuitię numarię infinitæ ſint tam naturâ ſuâ, quam ex ſtudio cauponiæ, confirmatio.

vſibus

vſibus vitæ ſufficere abundè queat: nunquam autem quātauis numorum
multitudo per ſe, & naturâ ſuâ vitæ vſibus ſufficere vllo modo poteſt, ne-
dum poſſit abundè; propterea quod vitę vſibus numi accommodati non
ſint, nec deſtinati naturâ, & per ſe, ſed lege, & conuentione tantùm, vt
b. & inde. eo in loco ac ſæpe alibi expoſitum fuit. [b] Et tamē Philoſophus, cōprobans
ſecundam infinitatem, quam facit ſtudium cauponiæ, probare ſimul ali-
quo modo hanc videtur per locum ab actu patiendi. veriſimile enim eſt
numarias diuitias per ſe, & naturâ ſuâ infinitas eſſe, ſi à propria earum fa-
cultate expetuntur, quæruntur'q; in infinitum. Hoc autem, ideſt expeti
infinitè à cauponia numarias diuitias demonſtrat Philoſophus ex eo,
b. [b] quòd diuitiæ numarię ſint finis facultatis cauponię, vt ſępe eſt dictum;
b, c. [b] & facultas, arsq; vnaquęque infinitè expetat ſuum finem, quemadmo-
dum poſtea declarabitur in tertia argumentatione, cuius maior propoſi-
tio totam hanc partem maioris propoſitionis huius argumentationis pri-
mæ continet. At minor eiuſdem argumentationis primæ, quæ ſubau-
c. i. dienda eſt, [c] indicatur enim duntaxat quibuſdam verbis; tres habet par-
tes; vnam, non eſſe diuitias veras infinitas ex ſe; alteram, non eſſe eaſdem
infinitas ex ſtudio alimentariæ; tertiam, ex cupiditate quorundam homi-
num videri aliquando infinitas: & omnes hæ partes poſitæ ſunt in tex. 88.
a. per totum. ponenturq; in ſubſequentibus. [a] Secunda argumentatio ex finibus, pro-
bans primam ſententiam, tota ſimiliter ſubaudienda, & conſecutione ne-
ceſſaria inferenda eſt ad hunc modum. Quorum pecuniariæ ſtudiorum,
rationumq; diuitiæ, & fines inter ſe ſunt diuerſi; illa ſtudia, rationesq; ne-
ceſſe eſt eſſe inter ſe diuerſas: ſed diuitiæ, & fines cauponiæ, & alimentarię
ſunt inter ſe diuerſi: ergo &c. Maior eſt per ſe nota. nam finibus potiſſi-
mùm ſtudia, facultatesq; diſtinguuntur. Minor eſt concluſio ſuperioris
b. & inde. argumentationis. [b] Tertia argumentatio ex actibus, probans eandem
g. h. primam ſententiam, eſt huiuſmodi. [g] Cauponia pecuniaria quærit infini-
i. tè numarias diuitias: [i] alimentaria nec has, nec veras quærit infinitè: ergo
eſt ab illa omnino diuerſa. Ambæ propoſitiones ſimul hoc modo oſten-
c. duntur. [c] Ars, & facultas vnaquæque eſt finis ſui vltimi, ac ſummi (nam
d. de hoc loquimur) in infinitum, hoc eſt quęrit infinitè illum, [d] vultq; quàm
e. maximè eum efficere, & comparare; [e] quæcunque verò in illum ſunt de-
ſtinata, eorum non eſt in infinitum, ſed certa quadam præſcriptione, &
in g. & i. modo: [g] cauponia, & alimentaria ſunt artes, facultates'ue, aut denique ſi-
miles artibus, & facultatibus: ergo, per locū à genere, vel à ſimili, vtraque
erit ſui finis vltimi, ac ſummi in infinitum; eorumque, quæ deſtinantur
ad finem, non in infinitum, ſed certa quadam pręſcriptione, & modo.
h. [h] ſunt autem cauponiæ ſummus finis diuitię numarię: [i] ſunt & hæ, &
i. aliæ, quas veras nominamus, alimentariæ rationis non ſummus finis, ſed
b. & inde. ex deſtinatis ad vlteriorem finem: ergo &c. [b] Eſſe vnamquanque artem,
b. & facultatem ſui vltimi finis in infinitum, [b] pręterquam quòd exemplo
c. vnaquæque artium. medicinæ oſtenditur; innuitur etiam confirmari poſſe [c] tum inductione,
d. percurrendo alias artes; [d] tum ratione per locum à coniugatis. & ratio
eſſet huiuſmodi. Finis ſemper, & per ſe vim habet appetitionis mouen-
dæ: quicquid autem per ſe, & ſemper vim aliquam, & poteſtatem habet;
id, quo amplius, cumulatiusq; omnibus modis fuerit, vim eam obtinebit
perfectiorem, atque efficaciorem; quemadmodum color candidus, quan-
to fuerit candidior, tanto magis diſijciet aſpectum noſtrum: ergo finis,

Minoris ꝓpoſitiōis argumētatiōis primę, ꝙ diuitiæ verę non ſint infinitæ nec naturâ ſuâ &c. firmamentum.

Secunda arg. ꝑ locū à finibus, & inſtrumētis, probās eſſe alterā pecuniariā ꝓter cauponiam ab ea prorſus differētē. In qua argumētatiōe cōtinet̃ p. differētia duplicis pecuniarię.

Tertia arg ꝑ locum ab actibus idē oſtendens. In qua argumētatiōe cōtinent̃ 2 et 3 differētia duplicis pecuniaria.

Ambarū ꝓpoſitionū tertia argum, maioris, ꝙ cauponia quærat infinitè numarias diuitias, et minoris, ꝙ nec has, nec veras alimentaria quęrat īfinitè, firmamētum.

Finis ſui vltimi eſſe artem, et facultatem vnamquāque in infinitum.

Deſtinata in fines nõ quæri ab artibus, facultatibusue ĩ infinitum.

quo magis comparabitur, eo magis expetetur; & quo magis expetetur, eo magis comparabitur. [e] Non quęri, parari'ue ab artibus in infinitum, ſed certa quadam pręſcriptione, & modo res illas, quæ ſunt deſtinatæ ad finem, ſatis planum eſt per expoſitionem cauſæ. [f] Nam finis in omnibus artibus eſt terminus, qua tanquam regula, ac menſura cætera menſurantur, præſcribiturq́; illis modus, vt tantopere quærantur; quantopere adiuuare eum terminum, ac finem poſſunt. [h] Quòd diuitię numarię ſint ſummus finis pecuniariæ cauponiæ, ſępe dictum eſt: nec eſt repetendum: ſed intelligitur ex vſu rerum. [i] Reſtat difficultas de pecuniaria alimentaria: cuius quum aliâs affirmatum ſit finem eſſe veras diuitias; hîc negatur aut has, aut vllas omnino, id enim ſignificat pecuniarum vocabulum, eſſe eius finem. At ſoluitur. [i] nam ſunt quidem finis veræ diuitię rationis alimentarię, non tamen vltimus finis, ſed qui in vlteriorem dirigatur finem. Quippe ratio alimentaria, ſi de priuatis ſit rebus, de quibus nunc propriè loquimur, eſt pars rationis domeſticę, [i] vnde etiam vocari ſolet pecuniaria domeſtica; quemadmodum quę eſt de publicis, reducitur ad rationem ciuilem: at fines partium, qui propriè cernuntur, nominantur'ue extra finem totius, non ſunt ſummi fines; ſiquidem in eum, qui totius finis eſt, porriguntur: nec quærit, cupit'ue pars vlla, imò deſpicit prorſus finem, ac ſalutem ſuam præ totius fine, & ſalute, in quibus reſidet ſalus, & perfectio cunctarum partium. [k] itaque ſi vllę diuitię eſſent ſummus finis rationis alimentariæ; eędem eſſent finis rationis domeſticæ: ſed non ſunt finis rationis domeſticę diuitiæ, aut pecuniæ vllę; quandò ne munus quidem rationis domeſticæ, quod fini anteuertit, poteſt eſſe pecuniarum comparatio, quæ pecuniarum comparatio ſimiliter anteuertit pecunias & diuitias. Cuius igitur hoc munus erit; ſi non eſt rationis domeſticę? & quod tãdem erit rationis domeſticę munus; ſi hoc non eſt? An domeſticę quidem rationis munus ſupremum eſt domum, ac familiam, quam optimè poſſit, ad benè, feliciterq́; viuendum gubernare: munera autem inferiora ſunt multa, de quibus alibi dixi. verùm, quod ad præſentem locum, ideſt quod ad ipſas pecunias attinet, vti pecunijs in domeſtica gubernatione eſt proprium munus rationis domeſticæ. Pecunias autem comparare, quantum ſatis ſit ad bene, beateq́; viuendum in domo, eſt munus alimentariæ, quæ eſt pars domeſticę rationis. Omnes differentię expoſitę à Philoſopho in hac tertia vigeſimiprimi capitis parte; diuitiarum quidem quatuor; generum autem pecuniariæ octo fuerunt. Prima diuitiarum tradita eſt in textu 102. à cauſis ducta: reliquæ tres in hoc textu; quarum vna ſumitur ab adiacentibus quãtitatis; altera ab actibus oppoſitarum facultatum in ipſas diuitias; nouiſſima à proprijs ipſarum relationibus ad eaſdem facultates. At generum pecuniarię prima differentia item à cauſa ducitur, quæ differentia expoſita eſt in eodem textu 102. ſecunda a toto: tertia à fine: quarta à proprio actu cauponiæ, qui eſt actus faciendi numos, & permutandi; atque hæ tres differentiæ expoſitæ fuerunt in text. 103. quinta differentia in textu 104. ex obiecto proprio ſumebatur. ſexta à finibus, & inſtrumentis ideſt ab adiacentibus illorum; & ſeptima ab actibus quærẽdi; & octaua à finibus ſummis, & non ſummis traduntur in hoc textu. Multi alij ex his deduci, & ad has addi differentiarum loci poſſent in vtroque genere comparatorum: ſed nimis prolixa euaderet oratio, nec fieret operæpretium.

Diuitiæ veræ ſint'ne finis pecuniariæ alimentariæ, & qualis.

Duplex q̃ſtio ex ijs, quæ proximè dicta ſunt.

Secunda quæſtionis ſolutio, Quodnam ſit munus rationis domeſticæ.

Primę ſolutio, Pecuniarũ cõparatio ſufficiens cuius'nã rationis ſit munus.

Summa oĩum differentiarũ, quæ in hac 3. parte cap. 21. tã inter duas pecuniarias, quàm inter geminas diuitias traditę ſunt à Philoſopho.

e. f. h. i. k. i. i. domeſtica. k.

Partes

Partes textus.

Partes textus decem. Prima ponit primam differentiam. Secunda, Tertia, & Quarta cõfirmant exemplo, inductione, & ratione vnamquanque artem eſſe ſui finis in infinitum. Quinta ponit, eorum, quæ ad fines diriguntur, non eſſe artes in infinitum. Sexta hoc probat ratione. Septima infert eodem modo, vt de artibus dicebatur, pecuniariam cauponiam eſſe ſui finis in infinitum. Et eſſe diuitias nummarias finem huius pecuniariæ admonet octaua. Nona ſubiungit nullas omnino diuitias eſſe finem pecuniariæ domeſticæ. Decima huius rei rationem affert ex munere rationis domeſticæ.

SCHOLIA.

Indicium de hoc loco.

Et infinitæ porrho hæ diuitiæ &c. Hæc omnia continebãtur ſaltem virtute in tex.83. nec fortaſſe magna eſt vtilitas repetendi. nec conuenit hoc doctrinæ elementariæ, quaſi vti Ariſtoteles ſolet.

Artes quærere, ac velle ſuos fines in infinitũ, quale enũciatum.

Ars medica rectè valendi in infinitum eſt &c. Dubito an hoc ſit omnino verum: vnamquanque artem quærere, ac velle ſuum finem in infinitum. Qua enim ratione infinitæ erunt comparationes, appetitionesque rerum, quæ finitæ ſunt, ac modum habent? ſed de his alibi. In explanatione D. Thomam ſequuti ſumus.

Verſio quorũdam verborũ.

Diuitiæ huiuſmodi, & pecuniarum comparatio. Pecuniarum comparatio græcè eſt χρημάτων κτῆσις. Hoc uocabulum κτῆσις, quom eſt ἀσύνθετον, ferè ſemper rem, & patrimonium ſignificat Philoſopho noſtro: quom verò iungitur, vt hic, voci χρημάτων, aut alicui alij ſimili, notat comparandi, vel poſsidendi actum. Reddi igitur æque poterat latinè poſſeſsio, ac comparatio. & fortaſſe illud nomen latinum aptius videretur ad hoc inciſum: conuenit enim magis fini, vt ſit poſſeſsio, quàm vt ſit cõparatio: ſed nõ ſimiliter aptum fuiſſet ad nouiſsimũ, in quo dicitur χρημάτων κτῆσιν nõ eſſe munus rationis domeſticæ. Quis verò hoc reprehendat, Pecuniarum comparationem eſſe finem cauponiæ: quando cauponia pecunias quærit in infinitum; totaque, ac ſemper eſt in pecuniis comparandis?

Emendatio ſcripturæ.

Domeſticæ autem Pecuniarum comparatio non eſt finis. In omnibus græcis, & latinis exemplaribus pro pecuniarum comparatione, ideſt græcè χρημάτων κτήσεως legitur, χρηματιστικῆς, *pecuniariæ.* Sed eſt mendum manifeſtum. quid enim ſignificabit domeſtica; ſeu œconomica non pecuniaria? Omnino factam ſputo hanc vocem χρηματιστικῆς ex duabus vocibus χρημάτων κτήσεως, vt emendaui, quæ voces reſponderent iiſdem uocibus poſitis in membro ſuperiori; τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος, καὶ χρημάτων κτῆσις: vel factam eſſe ex vna uoce χρηματίζεσθαι eiuſdem ſignificationis, cui reſponderent illæ ſequentis inciſi, ἐν γὰρ τοῦτο. D. Thomas certè ſic interpretatur, quaſi legerit χρημάτων κτῆσις, pecuniarum comparatio: & Cœlius ſequitur D. Thomam. Etiam nomen τέλος tranſijt in πέρας, finis in terminum. ſic enim ſcriptum eſt in omnibus exemplaribus latinis, & græcis *terminus*, & πέρας, præterquam in codice Aretini, & in commentario D. Thomæ: Hi ſoli agnoſcunt uocem τέλος, quum finem interpretentur.

Epithetom, domeſtica, vario ſignificatu in his duob. inciſis; prout in eo varia nomina ſubaudiantur.

Cõciliatio huius loci cum primo cap. P. ad Nicom.

Nomen domeſtica, ideſt græcè œconomica, quod eſt nomen adiectiuum, ſignificat in hoc inciſo pecuniariam œconomicam; in ſequenti autem domeſticam facultatem, & rationem, quam œconomicen Græci uocant. Sumitur ex hoc loco, pecuniarum comparationem, ac tandem diuitias non eſſe finem rationis domeſticæ. Cui ſententiæ haudquaquam repugnat id, quod ſcribitur in primo cap. primi ad Nicom. rationis domeſticæ finẽ diuitias eſſe. ſiquidem ibi exempla afferens, Ariſtoteles, non rem decernens, vulgi opinioni ſeſe accommodauit, quod confirmabitur, liquebitque magis ex ſequenti tex.108.

Textus

Textus xcix.

*

Corollarium de ſtudio diuitiarum finito & infinito.

PARS QVARTA CAPITIS XXI.

Corollarium de ſtudio diuitiarum finito ex natura rei, & quà attinēt diuitiæ ad domeſticam, ciuilemq́ rationem; infinito ex vſu, atque hominum inſtitutis. cuius corollarij prioris partis cauſa expoſitæ ſunt; poſterioris deinceps explicabuntur.

Διὸ τῇ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον &c. Tex. cvi. ad cxi.

ARGVMENTVM. TEXT. CVI.

Corollarium cuius prior pars infertur ex ſuperioribus. Hac ratione, qua ad œconomicen, ſimiliterque ad politicen diuitię ſpectant; earum, omnium terminum aliquem eſſe: at in factis, inſtitutiſque hominum apparere contrarium; cunctis, qui rem quærunt, coaceruantibus numos in infinitum.

Text. cvj. [a] Διὸ τῇ μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι παντὸς πλούτου πέρας. [b] ἐπὶ δὲ τῶν γινομένων * ὁρῶ συμβαῖνον τοὐναντίον: [c] πάντες γὰρ εἰς ἄπειρον αὔξουσιν, οἱ χρηματιζόμενοι, τὸ νόμισμα. * ἑρῶμεν Videm.

[a] Quapropter hac ratione apparet neceſſarium eſſe, vt omnium diuitiarum ſit terminus. [b] at in ijs, quæ fiunt, video accidere contrarium: [c] omnes enim augent, rem quærentes, numos in infinitum.

EXPLANATIO.

Diuitiæ et pecunia aut per ſe, aut ex hominum cupiditate et vſu, aut ex ſtudijs aliquarū facultatum poſſunt conſyderari. Pecuniariæ .i. facultates de pecunijs, et diuitijs quot in vniuerſum, et quę, et quales.

[a] Divitiæ, & pecuniæ, quæcunque fuerint, ſiue numariæ, ſiue naturales, aut conſyderari per ſe poſſunt, vt res huiuſmodi nobis vtiles, aut ex cupiditate, vſuq; hominum peruerſo, aut ex ſtudio aliquarum quaſi facultatum, verarum, falſarum'ue, quæ in illis vertuntur, appellanturq; hac de cauſa pecuniariæ. Et ſunt quidem hæ pecuniariæ omnino quatuor: binæ de priuatis, ac domeſticis; binæ de publicis, ac ciuilibus pecunijs, diuitijsq; atque in vtroque genere quæ vera eſt, vocatur alimentaria, & eſt pars, illa domeſticæ, hæc ciuilis rationis ſeu facultatis: quæ falſa eſt; quum veram imitari videatur, non tamen eſt pars, nec domeſticæ, *a. hac ratio.*

a. meſticæ, nec ciuilis rationis, & nominatur cauponia. [a] Si conſyderentur igitur pecuniæ, & diuitię per ſe, ac ſecundum naturam ſuam: quæ veræ ſunt, ac naturales, quoniam hanc habent naturam, vt vitæ noſtrę vſibus ſint deſtinatæ, leuentq; indigentias; terminantur neceſſariè eo, quod ſatis eſt, ac ſufficit abundè iſtis vſibus, atque indigentijs leuãdis: numarię cõtrà, quia non naturâ, ſed lege, & conuentione hominum ad hęc diriguntur; nunquam terminum haberent, niſi ijs terminum lex quędam veræ rationis, quam alimentariam vocamus, præſcriberet, metiens eas vſu, & æſtimatione naturalium.

Diuitiæ, et pecuniæ conſyderatæ per ſe, et ex ſtudijs ſuarũ facultatũ, quæ finitæ, & quę infinitæ, et quib[us] de cauſis.

b. [b] At ſi conſyderentur pecuniæ, & diuitiæ, quatenus eas homines expetere ſolent, adducti inſcitia, & illecebris voluptatis, cupiditatem, ſexcentorum capitum beſtiam, generantibus, quam cupiditatem, & quam inſcitiam ſequitur cauponia; norma falſę rationis, interminatæ, & immenſę ſtatim apparent tam numariæ, quàm naturales. Ita natura naturalibus diuitijs; & omnibus, tam naturalibus, quàm numarijs vera ratio alimentaria, exequuta in illis naturę, in his legis conſilium, ad naturalem viuendi vſum ſpectantis, modum imponit; quæ vera ratio alimentaria, ſi priuatæ diuitiæ fuerint, domeſticæ; ſi publicę, ciuilis rationis eſt pars: cupiditas autem noſtra, inſcitiaq; modum, quem habent naturales, & quem habere debent numarię, prorſus detrahunt, redduntq; omnes infinitas.

Diuitiæ, et pecuniæ conſyderatę ex hominum appetitu apparent omnes infinitæ.

Diuitijs naturalibus natura, vtriſq; vera ratio alimentaria modum imponit; cupiditas & inſcitia noſtrà vtriſque adimunt.

a. [a] Ergo ex natura ſua naturales diuitię, & omnes omnino tam naturales, quàm numariæ, [a] vt pertinent ad œconomicen, de qua dictum eſt in exitu textus proximè antecedentis, & ad politicen, cuius eſt eadem ratio, hoc eſt quatenus hæ facultates in illis diuitijs vertuntur, atque illas quærunt; habẽt terminum neceſſariò. [a] Atque hoc etiam alio argumento in textu proximè antecedenti oſtendebatur. ſiquidem nec munus pecuniarum comparatio; nec finis pecuniæ, aut diuitiæ vllæ eſſe poterant domeſticæ facultatis. ex quo eueniebat ne alimentarię quidem domeſticæ, quæ eſt pars domeſticæ facultatis (ſimiliter autem opinandum & de ciuili) finem vltimum eſſe diuitias, aut pecunias vllas, ſed quendam duntaxat finem, qui in vlteriorem dirigeretur, hoc eſt eſſe eas diuitias, pecunias ue in numero inſtrumentorum, & deſtinatorum ad finem: deſtinata autem ad finem non infinitè quærebantur, imò certa præſcriptione, & modo, quem finis, ad quem diriguntur, ipſis conſtituit.

a hac parte.

a. quapropter.

Diuitias naturales ex natura ſua; naturales, et numarias quà attinent ad œconomicen, et ad politicen, terminũ habere.

Sed quanquam diuitiæ naturales ex natura ſua ſunt finitæ; & omnes, quatenus pertinent ad ciuilem, domeſticamq; facultatem, quęri, expetiq; finitè debent; quemadmodum dicebamus: [b] tamen contrarium cernitur ex ipſo vſu rerum in factis hominum, atque inſtitutis. [c] Omnes enim tam domuum, quàm ciuitatum rectores, aut penè omnes vel inſcitia naturali, peruerſęue conſuetudinis cæcutientes, vel ſtimulis vaſtarum, innumerabiliumq; cupiditatum acti, [c] quom ſunt in parte pecuniaria (hoc enim ſignificat participium οἱ χρηματιζόμενοι, quod maximè articulus oſtendit) nihil vltrà ſpectant: ſed penitus diuidentes hãc partem à domeſtica, ciuiliq; facultate, ad quas, quarumq; fines perpetuò & intueri ipſi, & annectere eam deberent; efflagitant, congerunt, augent numos, & pecunias in infinitum. Cuius profectò vſus; vel rectiùs abuſus, veræ rationi, naturæq; ipſarum rerum repugnantis, propriæ cauſæ quærendæ ſunt.

b.

c.

c. rem quærentes.

Diuitiæ numariæ, et naturales quęruntur, expetũturq; infinitè reiſ[?] ab hominibus.

Partes textus duæ pro duabus partibus corollarij.

Partes textus.

SCHOLIA.

Infertur prima pars corollarij, & vnde.

Quapropter. Conficitur hæc prima pars corollarij, vt diximus, ex ſuperioribus; præſertim ex textu antecedenti, in quo declaratum eſt, nullas diuitias, aut pecunias eſſe vltimum finem pecuniariæ domeſticæ, ſed omnes eſſe in numero eius deſtinatorum.

Verſio, et ſignificatio vocis τῇ.

Hac ratione. græcè τῇ. Reddi latinè poteſt iſta uox, vel *hac*, ideſt hac ratione, & via, vt nos fecimus: vel *huic*, ideſt huic facultati. Hoc ſecũdo modo Leonardus Aretinus, D. Thomas, & Iacobus Faber ſic exponunt: *in hac*, ideſt in œconomica, & in re domeſtica. Priorem expoſitionem amplectitur Petrus Victorius: quam ego etiam magis probo.

Omnes q̃ hoc in loco.

Omnes enim. Poteram ſimpliciter omnes homines interpretari; quoniam peccatum eſt latiſsimè fuſum, vt ſcribitur etiã ſub initium lib. vii. quæri ab omnibus pecuniarum, potentiæ, & gloriæ, & omnium huiuſcemodi rerum infinitam vbertatem, ac copiam. Intelligo tamen propriè œconomos, ſeu patresfamilias, & reipublicæ adminiſtratores. cæteri enim aut non acquirunt, aut his acquirunt, non ſibi: de qua re latè iuriſconſulti. Et omnes intellige vulgus hominum, non ſapientes: qui pauci ſunt, nec decipi ſolent.

Expoſitio verborum.

Rem quærentes. D. Dhomas interpretatur œconomos, & ſibi conſtat: quia uox, τῇ, œconomicen ei ſignificabat. Ego intelligo coerceri hoc participio nomen omnes: vt omnes quidem domuum, ciuitatumque rectores; at non ſemper, neque omnino, ſed quandiu, & quatenus duntaxat rem tractant pecuniariam, nullum ſtatuere ſibi modum numorum congerendorum ſoleant.

Syntaxis verborum. Vocabulũ numus quid, & cur hoc loco vſurpetur.

Numos. Iungi poteſt uocabulum hoc, τὸ νόμισμα, tam cum participio χρηματιζόμενοι, quàm cum verbo αὔξουσιν. Mihi placet, vt cum hoc iungatur. Et augent quidem vniuerſi numos in infinitum: quia ſemper augere ſtudent. Per numos autem intellige pecuniam omnem, agros, ſeruos, animalia, & cætera, quæ in bonis numerantur. reſpondet enim hoc, quod hic dicitur, *augere numos in infinitum*, ei, quod dictum eſt in primo inciſo, *omnium diuitiarum terminum eſſe*. Sed quia facilius numi exaggerãtur, conſeruanturque, quàm reliqua; & reliqua numis conſeruantur, & exaggerantur (appello autem numos nunc non ſolùm cuſos numos, ſed etiam materiam, ex qua cuduntur) videas plures numis, quàm reliquis augendis ſtudere, præſertim reipublicæ adminiſtratores, multa æraria, in quibus illos recondant, ædificãtes. quamobrem Philoſophus hic propriè meminit numorum.

Textus CVII. CIIX. CIX. CX.

Cauſæ poſterioris partis corollarij proximè inducti (cur, inquam, omnes, quicunque rem quærunt, augeant numos in infinitum) à prima ad ſummam: quæ ſunt etiam cauſæ pecuniariæ cauponiæ.

Αἴτιον δ' τὸ σύνεγγυς &c.

ARGVMENTVM. TEXT. CVII.

Cauſa ſumma: quæ eſt propinquitas iſtarum rerum, ideſt duplicis pecuniariæ, diuitiarumque duplicium, ob propinquas ipſarum materias, obiecta, actus, & fines.

Αἴτιον

Text: cvij.

[a] Αἴτιον δὲ τὸ σύνεγγυς αὐτῶν. [b] ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις τοῦ αὐτοῦ, οὖσα * ἑκατέρας τῆς χρηματιστικῆς: [c] τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, [d] ἀλλ' οὐ κατὰ ταυτὸν, ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δ' ἡ αὔξησις.

* ἑκατέρα in multis libris.

a. idem ſuprà tex. 90.
* τοῦ αὐτοῦ.
* τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις.
* κτῆσις.

[a] Cauſa autem eſt propinquitas ipſarum. [b] variatur enim vſus * eiuſdem rei, quum ſit vtriuſque pecuniariæ: [c] * eiuſdem vſus enim eſt * res, reique acquiſitio, & poſſeſſio; [d] ſed non ſecundum idem, verùm huius quidem alius finis, illius autem incrementum.

EXPLANATIO.

a. ipſarum, αὐτῶν.

Pecuniaria genera duo, alimentarium, et cauponium.

Diuitiæ geminæ, naturales, et legitimæ.

[a] Dvo ſunt genera pecuniariæ, vt ſæpe diximus; nimirum alimentarium, quod etiam œconomicum, politicumq́; aliquando, aliquando ſimplex, aliquando naturale, ac neceſſarium vocamus; & cauponium, quod eodem modo interdum numularium, interdum nundinatorium, interdum præter naturam, & non neceſſarium dicimus. Diuitiæ item duplices ſunt: vnæ veræ, ſeu naturales, quæ τῇ αὐταρκείᾳ rerum per ſe ad vitam vtilium continentur: alteræ numariæ, ſiue legitimæ, & non naturales, quę continentur multitudine numorum, cæterorumq́; quæ ex hominum inſtitutione ęqualem numis vim habent. [b] Materiæ harum duplicium diuitiarum, quę & materiæ, & obiecta dicuntur duorum generum pecuniariæ, ſunt res, & numi: vt per res intelligamus ea, quę ex ſe, & naturâ ſua vtilia ſunt ad vitã; per numos ea, quæ ex hominum inſtitutis, ac legibus inſtrumenta ſunt ad illas res comparandas, ideſt tam numos ipſos, quàm quæ numis parem habent poteſtatem, quatenus hanc poteſtatem habẽt: ſintq́; res materia propria diuitiarum naturalium; ſint numi propria non naturalium: pecuniariæ autem vtriuſque ſint ambo materia, & obiectum; ſed alimentariæ magis res, quam numi, quanuis modo aliquo & numi poſt numorum inſtitutionem; cauponiæ magis numi quàm res, quanuis & res aliquo modo. [b] Actus, & finis vtriuſque pecuniariæ actiuè, vtrarunque diuitiarum paſſiuè ſunt ille acquiſitio, hic poſſeſſio, naturalium quidem diuitiarum propriè alimentarię, legitimarum autem propriè cauponię. [d] Sed pecuniaria alimentaria hunc finem ſuum, qui in poſſeſſione diuitiarum naturalium cõſiſtit, ad alium pręterea dirigit finem, nempe ad eum, qui eſt totius domeſticę, aut ciuilis facultatis; quandoquidem partiũ fines, vt ſuprà annotauimus, non ſeipſis, ſed finibus eorum, quorum illæ partes ſunt, terminantur: cauponia in ſuo, qui eſt poſſeſſio legitimarum, hoc eſt multitudinis numorum, cęterarumq́ue rerum, quę numis ἰσοδυναμοῦσι, conquieſcit nec aliò ſpectat; augens numos, & reliqua eiuſdem poteſtatis in infinitum. [b] Materiæ igitur, & obiecta partim eadem, partim proxima ſunt: quatenus numis res, & rebus numi ex inſtituto hominum nullo negotio commutãtur. [b] Actus item, & fines, ſicut communes ijdem, ſic proprij tam vicini ſunt, quàm ſunt vicinæ hæ materiæ, aut hæc obiecta, res, & numi. Quamobrem nec plus diſtantes inter ſe erunt diuitiæ naturales, legitimæque, quarum hi ſunt fines, & actus, & materiæ, & quæ demum aut nullo modo, aut parum admodum ab his finibus, ac materijs differunt. Et pecuniariæ pariter, alimentaria, cauponiaque, ijſdem de cauſis propinquæ, ac connexæ inter ſe ſunt.

b. eiuſdẽ rei. c. res.

Materia duplicium diuitiarum, materiaq́ue, & obiecta duorũ generum pecuniariæ.

Rerũ, et numorũ in hoc loco vocabula.

b. vſus. c. eiuſdem vſus.

Actus, & fines vtriuſque pecuniariæ actiuè, vtrarũque diuitiarũ paſſiuè.

d.

Finis, qui eſt poſſeſſio, ſummus in cauponia, non ſummus in alimẽtaria pecuniaria.

In com. 105.

b. eiuſdẽ rei. c. res.

b. vſus. c. eiuſdem vſus.

Tam materia duplicium diuitiarũ, q̃ materia, obiectaq́; duplicis pecuniarię ſunt ꝓpinqua.

Actus atq; & fines tã duplicis pecuniarię, q̃ geminarum diuitiarũ propinqui ſunt.

Diuitias geminas naturales, & legitimas ꝓpinquas eſſe. Duas pecuniarias, alimẽtariã et cauponiã ꝓpinquas eſſe.

Quæ

Hæ ꝓpinquitates materierũ obiectorum etc eſſe in cauſa vt homines ſtudeant augere pecunias in infinitum.

[a] Quæ propinquitates,& coniunctiones diuitiarum, finium, actuum, materierum, obiectorum, ipſarum denique pecuniariæ formarum ſunt in cauſa, vt homines decipiantur, ſtudeantq́; omnes, ſiue priuati ſint,& œconomi, ſiue publici, & rectores ciuitatum, quom ſunt in parte pecuniaria, exaggerare numos, ac pecuniam in infinitum, attribuentes alimentariæ ea, quæ ſunt propria cauponiæ. Decipimur enim omnes non in his, quæ multùm, ſed in his, quę parùm inter ſe diſtant, ſicut in Phædro Plato ait.

Expoſitio verborum. Materia eſt eadẽ ĩ vtraq; pecuniaria, q́ materia ſunt inſtrumenta ad beneuiuẽdum,& huius materiæ, iſtrumẽtorũmq; vſus aliquo pacto variatur. Vſus vocabulum.

Hæc ſunt, quæ ſignificat hoc in loco Philoſophus. [b] Eiuſdem, inquit, rei vſus, quum ſit vtriuſque pecuniariæ, variatur. Nam materia omnino eſt eadem in vtraque pecuniaria, quemadmodum apparuit: vtrobique enim res,& numi; licet in rebus magis alimentaria verſetur, & in numis propter res; in numis autem magis cauponia, & in rebus propter numos. Huius autem materiæ, quæ eſt eadem in vtraque pecuniaria, vſus variatur. De inſtrumentis propriè dicitur vſus: & quom vtimur inſtrumẽtis ad aliquid vel agendum, vel præſtandum, vel fruendum, illa quaſi actio inſtrumentorum, quæ noſtrę adminiculatur, vtilitasq́ue, quam ex ea capimus, vocatur vſus. hæc autem, quibus continetur materia vtriuſque pecuniariæ, res, inquam, & numi, ſunt æquè inſtrumenta tam domuum, quàm ciuitatum ad bene, beateq́; viuendum: licet res per ſe, ac proxima inſtrumenta ſint; numi ſint tanquam inſtrumenta aliorum inſtrumentorum. Hic itaque vſus inſtrumentorum ad bene viuendum in domibus, ac ciuitatibus, quum ſit eiuſdem rei, ideſt ſit materiæ communis ambabus pecuniarijs, quæ materia eſt hæc eadem inſtrumenta beneuiuendi, quorum, tanquam inſtrumentorum, neceſſariò eſt aliquis vſus; & hac de cauſa, quum videri omnino idem vſus poſſit; variatur tamẽ aliquo pacto.

Non materia, non actu, non fine variatur iſte vſus, diſtant ue inter ſe gemina diuitia, aut duo genera pecuniaria.

[c] Quo autem variatur? vtrum materia? actu? fine? Nequaquam. Nam materiam, quam vniuersè κτῆσιν, ideſt rem, & ſubſtantiam appellamus, iam diximus eandem eſſe. Similiter verò & finis idem, & actus idem apparet: quorum vterque græcè eodem nomine exprimitur, τῆς κτήσεως; latinè ille poſſeſſio vocatur, hic acquiſitio eiuſdem rei, & ſubſtantię, ideſt eorundem inſtrumentornm, numorum, ac rerum, ac, ſi vis, etiam diuitiarum in vtraque pecuniaria. Sic enim arbitror exponenda eſſe verba illa textus, τῆς αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις. *eiuſdem vſus eſt κτῆσις.* Quippe apud Græcos vocabulum hoc, κτῆσις, tria ſignificare ſolet: quorum vnum eſt res, ac ſubſtantia, quæ eſt materia; & obiectum commune; alterum eſt acquiſitio, quæ eſt actus communis; tertium eſt poſſeſſio, quæ eſt finis communis vtriuſque pecuniariæ. Η κτῆσις igitur, ideſt materia,& obiectum in vtraque pecuniaria eſt eiuſdem vſus, ſiue habet eundem vſum, & vtilitatem ad leuandas indigentias noſtras. Et rurſus ἡ κτῆσις, ideſt acquiſitio illius materię, tandemq́; numorum, ac rerum, eſt eiuſdem vſus in vtraque pecuniaria: quia in vtraque eſt idem actus acquirendi numos, & res, atque ad diuitias perueniendi. Eadem enim eſt natura, & eſſentia acquiſitionis, licet modis diſtinguatur, & in cauponia, & in alimentaria. Denique in vtraque ἡ κτῆσις, hoc eſt poſſeſſio bonorum, ac diuitiarum eſt eiuſdem vſus. nam poſſeſſio eſt finis vtriuſque, quo fine vtraque propriè terminatur. in poſſeſſione enim definit tam cauponia, quam alimẽtaria pecuniaria. Nec materia igitur, obiecto'ue, nec actu, nec fine vſus iſte variatur: ſicut nec quidem ſeparabantur vllo illorum trium vel hæ duę pecuniarię, vel illę duplices diuitiæ; imò ſimiles, ac propinquæ erant. [b] Et tamen variatur

b. variatur vſus.

riatur

riatur aliquo pactò iſte vſus, quemadmodum dicere incœpimus eiuſdem rei, atque inſtrumentorum, hoc eſt illa ipſorum quaſi actio, & vtilitas. [d] Neceſſe eſt igitur, quoniam re vlla variari non poteſt, vt varietur modo, & ratione, potiſſimumq́; ratione ea, cuius differentia cernatur in fine. Sic igitur ratione diuerſa finis ille vſus variatur; differuntq́; inter ſe duæ pecuniariæ, & diuitię duplices: [d] proptereaquòd in alimentaria, eiuſq́; diuitijs poſſeſſio aliò ſpectat, & in alium dirigitur finem, nempe in eum, qui eſt totius domeſticæ, & ciuilis facultatis: in cauponia autem, diuitijsq́; numarijs nullus alius finis ſpectatur, pręterquam hęc ipſa multitudo, & multiplicatio numorum, ac pecuniarum cum poſſeſſione coniuncta. Omnia itaq; in duabus pecuniarijs, diuitijsq́; duplicibus aut eadem, aut proxima, & cognata ſunt, materiæ, obiecta, actus, fines; tum ipſæ diuitiæ, quæ à finibus, materijsq́; aut nihil, aut parum diſtant; atque ipſæ demum pecuniariæ, quibus hæc omnia ſubijciuntur, vicinæ, ac coniunctę. Tam multæ coiunctiones ac vicinitates cauſa ſunt hominibus, dum in pecuniaria verſantur, vt ſtudeat augere pecuniam in infinitum, quemadmodum ſuprà dicebamus. Imò & cauſa fuerunt ab initio totius generis cauponij. Ob has enim vicinitates ex alimẽtario in hoc tranſitum eſt; dempto, & quaſi reſecato fine, ad quem illud referebatur, vt antè apparuit, & paulopòſt declarabitur.

Partes textus quatuor. Prima proponit duplicium diuitiarum duorumq́; generum pecuniariæ propinquitatem eſſe cauſam peruerſi hominum vſus in exaggerandis infinitè diuitijs. Secunda confirmat propinquitate actuum, finium, materierum verè propinquas eſſe tum diuitias, tum pecuniarias, cum quadam tamen diuerſitate. Tertia magis confirmat eſſe propinquas, quaſi conuerſa oratione. Quarta modum diuerſitatis exponit.

d. at non ſecũdum idem.

d. ſed huius alius finis.

Variatur hic vſ°, differũtq́ duæ pecuniariæ, et diuitię duplices modo et ratione tãtùm, cuius rationis differẽtia cernitur in fine.

Concluditur proximas eſſe cùm diuitias geminas, tum duas pecuniarias ob pximos fines, actus, obiecta, materias earum.

Cõcluditur p. propoſitum de ſumma cauſa ſtudij ĩ hominibus augẽdi pecunias in infinitũ, totiúsq́ generis cauponij.

Partes textus.

S C H O L I A.

Propinquitas ipſarum. αὐτῶν alij interpretantur duorum pecuniariæ generum. Addo ego & diuitiarum duplicium. Fortaſſe intelligi cum his poſſunt fines quoque, & actus, & obiecta, & materiæ ipſarum, quæ omnia ſunt propinqua.

Variatur enim. Hoc verbum *variatur* eſt maximè attendendum: cui reſpondet id; quod paulopòſt ſequitur in eandem ſententiam, *ſed non ſecundum idem.* A D. Thoma vſque adeò deſpicitur, vt quod hîc ait Philoſophus *vſum variari* exponat ipſe eundem actum eſſe.

Vtriuſque pecuniariæ. Sic vertunt omnes, & exponunt vtriuſque in ſecundo caſu. Nemo tamen corrigit mendum, quod eſt in omnibus græcis libris: In quibus legitur ἑκατέρα. Addendum eſt enim, ς, quod deeſt, & ſcribendum ἑκατέρας.

Eiuſdem vſus enim eſt res. Conuerſum ſuperioris dicti; *vſus eſt eiuſdem rei.* Amborum penè eadem ſententia de finibus, actibus, obiectis, materiis aut ijſdem, aut ſimilibus, vt in explanatione declarauimus.

Res, reique acquiſitio, & poſſeſſio. Vnum eſt græcũ uocabulum, κτῆσις: quod his tribus expreſsi, vt nihil effugeret. Explanatorum enim alij acquiſitionem, alij poſſeſsionem vertunt. Sed ante hæc duo ſignificat ἡ κτῆσις ipſam rem, & ſubſtantiam, ideſt quicquid eſſe in bonis poteſt: quod ſæpe admonui.

Pronomen αὐτῶν quid hoc in loco repræſentet.

Verbũ variatur.

Mendi in libris græcis correctio.

Conſyderatio verborum.

Verſio vocabuli κτῆσις.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. CVIII.

Cauſa proxima: quæ eſt opinio vulgaris, de domeſticæ rationis munere, ac neceſſitate tuendi, augendi'ue pecuniam in infinitum, à propinquitate in antecedenti textu expoſita ortum trahens.

Text: cviij. [a] Ὥστε δοκεῖ τισι τοῦτ' εἶναι τῆς οἰκονομικῆς ἔργον: [b] καὶ διατελοῦσιν, ἢ σώζειν οἰόμενοι δεῖν, ἢ αὔξειν τὴν τοῦ νομίσματος οὐσίαν εἰς ἄπειρον.

[a] Quare videtur quibuſdam hoc eſſe domeſticę rationis munus: [b] & perſeuerant, oportere putantes aut ſeruare, aut augere numi ſubſtantiam in infinitum.

EXPLANATIO.

Opinio vulgaris de munere domeſticæ rationis, & œconomorũ nata ex propinquitate expoſita in text proximè antecedenti.

[a] QVONIAM propinquæ ſunt diuitiæ, fines, actus, materię duorum generum pecuniarię, & denique hæc ipſa genera; ſed pręcipuè quoniam propinqui ſunt fines; quorum ille qui eſt cauponiæ, eſt multitudo; & quatenus in eo deſinit, nec vltrà tendit ipſa cauponia, quemadmodum tendit alimentaria, eſt etiam multiplicatio numorum: opinantur plerique multiplicationem iſtam numorum, [a] de qua dicebatur ſub exitu textus antecedentis, eſſe munus domeſticæ, atque eodem modo ciuilis rationis: fines enim partium munera totius euadunt. [b] Iterum verò, quia domeſticæ, ciuiliſq; rationis munus ſit numos multiplicare; multiplicariq; numi nequeunt, niſi etiam conſeruentur; quinimo hanc ipſam ob cauſam multiplicantur, vt eorum adſit copia, & multitudo; opinantur ijdem, per locum à coniugatis, debere œconomos, gubernatoresq; ciuitatum omnes aut conſeruare, aut augere pecuniam in infinitum. In qua opinione perſeuerantes, ſtudent, quando ſunt in parte pecuniaria, accumulare infinitè numos, & quicquid denique numorum vim habet, quod hîc appellatur ſubſtãtia numi. Vnde etiã irrepſit in homines cauponium genus.

a. quare. a. hoc. b.

Perſeuerantia in hac opinione, & vſus ex ea ortum trahens.

Partes textus.

Partes textus duæ. Vna infert ex antecedenti textu errorem quorundam, quòd augere pecuniam ſit munus rationis domeſticæ. Altera errorem amplificat ex perſeuerantia, & neceſſitate, quam imponunt œconomis numos conſeruandi, aut augendi in infinitum.

ARGVMENTVM. TEXT. CIX.

Cauſa media, nempe ob quam ex propinquitate illa textus centeſimi ſeptimi naſcitur opinio iſta, de qua in textu antecedenti: & eſt ſtudium cùm in viuendo ex cupiditate, tum in bene viuendo ad corporales fruitiones. Locus ab actibus: nam & cupiditati, quam ſequuntur, qui viuere tantùm affectant; & fruitioni corporali, quam non ſeparant à beneuiuendo, felicitateque plerique eorum, qui hunc ſcopum intuentur; neceſſaria videntur eſſe infinita inſtrumenta; cupiditati quidem, per locum ab adiacentibus, quoniam ipſa per ſe infinita eſt; fruitioni autem corporali, per locum à iudicio, quia à pecunijs vniuerſam pendere, nunquamque ob id habere ſatis illarum, præſertim pro fine poſitam, exiſtimatur.

Aιτιον

Text. cix.

[a] Αἴτιον δὲ ταύτης τῆς διαθέσεως τὸ σπουδάζειν περὶ τὸ ζῆν, ἀλλὰ μὴ τὸ εὖ ζῆν: [b] εἰς ἄπειρον οὖν ἐκείνης τῆς ἐπιθυμίας οὔσης, καὶ τῶν ποιητικῶν ἀπείρων ἐπιθυμοῦσιν. [c] ὅσοι δὲ καὶ τοῦ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τὰς σωματικὰς ζητοῦσιν: [d] ὥστ', ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἐν τῇ κτήσει φαίνεται ὑπάρχειν, πᾶσα ἡ διατριβὴ περὶ τὸν χρηματισμόν ἐστι.

b. vide idem ſub exitũ cap. 6. ij. borũ lib.

[a] Cauſa autem huius diſpoſitionis eſt, quòd ſtudent in viuendum, at non in beneuiuendum: [b] quum ſit igitur in infinitum porrecta illa cupiditas, etiam efficientia cupiunt infinita. [c] quicunque autem & bene viuere affectant, quærunt id, quod facit ad fruitiones corporales: [d] itaque, quoniam & hoc in * re adeſſe videtur, occupatio vniuerſa eſt in pecuniæ coactione.

* κτήσει.

EXPLANATIO.

a. a. huius diſpoſitionis. *Neceſſitas huius tertię cauſæ.*

[a] Qvod vicinæ ſint duæ pecuniariæ, & quæ ad eas pertinent, diuitiæ, fines, actus, materiæ; cauſa ſatis commoda exiſtimari potuit, [a] vt quidam deciperentur, putarentq; munus domeſticæ diſciplinę eſſe amplificare pecuniam in infinitum. Sed quum error hic tam latè pateat, omneſque, aut penè omnes ita cenſeant; alia profectò cauſa afferenda fuit, & adiungenda vicinitati. Hanc igitur cauſam tradit hoc in loco Philoſophus, & eſt huiuſmodi. [a] Viuit hominum maior pars temerè, cupiditatem, propenſionemq; naturalẽ ſequens, more belluarũ; nullo ſibi propoſito fine bene, beateq; viuẽdi. [c] Alij, in quibus etiam multi ſunt celebratorum ſapientum, paucis quibuſdam exceptis, quos æquus Iupiter adamauit, hunc finem benè, beateq; viuendi ſibi proponentes, terminant tamen beatitudinem fruitione corporali vel cumulatè, vt Cyrenaici, & Epicurei, à quibus petitur voluptas; vel quodam modo, vt Hieronymus, qui contentus eſt doloris vacuitate. Neq; enim ſunt prorſus idem ἀπόλαυσις, καὶ ἡδονὴ, fruitio, & voluptas: quod quidam putant. fruitur enim etiam corpore, aut animo, qui caret dolore; non ſolùm qui perfunditur voluptate. Et vtor nomine fruitionis, latinis auribus non admodum familiari: quia aptiſſimum eſt huic loco; nec alio tam apto fortaſſe vti poſſem. [b] Porrho autem cupiditas humana, cui à ratione non ſit adhibitus modus; ob innumera, inconſtantiaq; eius cùm initia, quæ viſa, opinioneſq; ſunt, tum obiecta, quæ ſunt res, vnde oblectari quoquo pacto quis poteſt, infinitam naturam habet, porrigiturq; in infinitum, vt multis in locis Plato, Ariſtoteleſq; aſſeruerunt, & vſus rerum docet. [b] Quamobrem infinitis quoq; inſtrumentis, ideſt pecunijs, diuitijsq; infinitis egere exiſtimatur; ac ſanè indiget. Quid, quòd illa ipſa viuendi cupiditas per ſe ſola, quia tempus infinitum complectitur, vellentq; perpetuò homines viuere, efflagitat rerum verè ad vitam vtilium infinitatem? [d] Similiter verò nec ad fruitiones corporales, prȩſertim ſi quis hunc vltimum ſibi proponat finem, ſatis eſſe videntur pecuniæ, aut diuitiæ vllæ, quæ infinitę non ſint. Etenim fruitio corporalis, atque in primis voluptas, quæ eſt maxima eius pars, cum cupiditate eſt coniuncta, & ad illam refertur tanquam id, cuius gratiâ, ſedans, explenſq; eam, vt expleri poteſt. Proinde æquè ambæ habent aut non habent modum. Adhoc omnis finis expetitur infinitè, ex textu

a. ſtudent in viuendum. *c.* *Duo hominũ hallucinãtiũ genera, quorũ vnum viuere ex cupiditate, alterũ beneuiuere ad fruitiões corporales ſibi proponit.* *Fruitio et voluptas nõ ſunt idem.* *De vocabulo fruitionis.*

b. in infinitũ porrecta illa cupiditas. *Cupiditas humana in vniuerſum per ſe infinita eſt, et quare.*

b. quum ſit, etiam efficientia &c. *Cupiditas humana in vniuerſum per ſe expoſcit iſtrumẽta i. pecunias iſinitas.* *Cupiditas viuẽdi p ſe expoſcit inſtrumẽta i. pecunias infinitas.*

d. *Fruitio corporalis, pſertim ꝑ fine poſita, eſt ꝑ ſe iſinita egétq; inſtrumẽtis i. pecunijs infinitis.*

textu 105: tanto magis ſummus. [d] Diuitiæ autem, & pecuniæ ſunt inſtrumenta efficiendarum fruitionum corporalium. [d] Has igitur infinitates cupiditatum, ex quibus viuunt, fruitionumq; corporalium, ad quas ſuum beneuiuendi conſilium dirigunt, adhibentes, applicantesq; pecuniarijs rationibus homines, tanquam regulas quaſdam; quam illarum iſtis ſimilem, cógruentemque, hoc eſt infinita inueniunt, & infinita expoſcentem, eam deligunt, putantq; eſſe veram rationem pecuniariam; reiecta altera, quæ non eſt ſimilis. Hinc arbitrantur domeſticæ facultatis munus eſſe amplificare opes in infinitum; ſtudentq; omnes id facere: quemadmodum & ab initio, quum non reſponderet naturalis pecuniaria his regulis ſuis, totum genus cauponium introduxerunt. quod mox declarabit Philoſophus in textu ſequenti.

Quo pacto ab his infinitatibus cupiditatũ, fruitionũq; corporaliũ generit primũ opinio expoſita in tex. antecedẽti de munere œconomices, & œconomi, deinde ſtudiũ cogẽdi pecunias in infinitũ, totiúsq; generis cauponij.

d. & hoc in adeſſe vi dei. d. Occupatio vniuerſa eſt in pecunia coadiene.

Partes textus.

Partes textus quatuor. Prima exponit priorem cauſæ partem, quæ eſt ſtudium in viuendum ex cupiditate. Secunda rationem, vnde ex hoc ſtudio putent augendas pecunias in infinitum. Tertia partem cauſæ poſteriorem, quæ eſt ſtudium in bene viuendum ad voluptates corporeas. Quarta ſimiliter rationem huius poſterioris partis.

SCHOLIA.

Cauſa appetitus pecuniarum.

Student in viuendum. quicunque & bene viuere affectant, quærunt id, quod facit ad fruitiones corporales. Duplex humani animi affectus, & conſtitutio, inquit Philoſophus, cauſa eſſe poteſt vt diuitiç infinitè expetantur. Vnus affectus eſt ſtudium viuendi ſimpliciter ex cupiditate more belluarum, ideſt ſi temerè, & nullo conſilio, quocunque nos cupiditas rapuerit, impulerit'ue, eam ſequamur. Alter affectus eſt ſtudium viuendi non amplius ſimpliciter ex cupiditate, ſed ex huiuſmodi cupiditate, propoſito nobis fine beneuiuendi, qui fruitione corporali ſit circunſcriptus. Nam & fruitio corporalis, & cupiditas ſimpliciter infinita eſt. quocirca infinita etiam inſtrumenta, quemadmodum diximus in explanatione, vtraque expoſcit. M. Tullius in primo. Offic. ſcribit, expeti diuitias cùm ad vſus vitæ neceſſarios, tum ad perfruendas voluptates: in quibus autem maior animus eſſet, in his pecuniæ cupiditatem ſpectare ad opes, & ad facultatem gratificandi: delectare etiam magnificos apparatus, vitæque cultum cum elegantia; & copia: quibus rebus effectum eſſe, vt infinita pecuniæ cupiditas exiſteret. Omnes hæ cauſæ Ciceronis, excepta prima, in poſteriori duarum Philoſophi noſtri continentur, ideſt in fruitione corporali. Prior, quæ conſiſtit in viuendo ex cupiditate, prætermiſſa eſt à Cicerone; & pro ea ſubſtitutus vſus vitæ neceſſarius; qui quidem vſus vitæ neceſſarius non eſt cauſa infinitæ, ſed terminatæ, & modum habentis appetitionis pecuniarum. At defendetur fortaſſe Cicero, quòd de appetitu pecuniarum generaliter, non de infinito earum appetitu ibi loquatur. Expetuntur enim pecuniæ vel finitè ad vſum vitæ neceſſarium, & naturalem; vel infinitè, ſi reliquæ omnes res, quas Cicero enumerat, & ad quas etiam vita ex cupiditate reuocari poteſt, nobis proponantur.

Duplex expoſitio vocabuli cupiditas hoc in loco.

In infinitum porrecta illa cupiditas. Cupiditatem hîc dupliciter ſum interpretatus: vno modo, cum P. Victorio, viuendi cupiditatem; quæ ex tempore infinita eſt: altero modo, cum D. Thoma, cupiditatem humanam in vniuerſum; quam initia, obiectaque varia, & innumerabilia infinitam reddunt, niſi cohibeat eam ratio.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: CX.

Quo pacto nominatim pars poſterior cauſæ modò expoſitæ, ideſt ſtudium quorundam in beneuiuēdo ad corporales fruitiones fuerit ab initio, ſitq́; etiam nunc cauſa generis cauponij, atque vtriuſque eius formæ, nundinariæ, & mercenariæ: nempe quia fruitio corporea, quò omnia referenda eſſe illi exiſtimant, ſicut ipſa modum non habet, ſic expoſcit etiam diuitias exuperantes, & infinitas, quas ſolum parat cauponium genus. Locus principalis ab adiacentibus. Locus adiunctus à iudicio. Jnter hæc vituperatur mercenaria forma per locum à repugnantibus: quoniam naturæ artium, virtutum, facultatum naturalium, ex quibus acquirit, non conueniat pecunias facere; ſed alius vniuſcuiuſque earum ſuus, ac proprius ſit finis: quod oſtenditur inductione: & cauſa huius erroris aperitur.

Text. cx. [a] Καὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς χρηματιστικῆς διὰ τοῦτ' ἐλήλυθεν. [b] ἐν ὑπερβολῇ γὰρ οὔσης τῆς ἀπολαύσεως· [c] τὴν τῆς ἀπολαυστικῆς ὑπερβολῆς ποιητικὴν ζητοῦσι· [d] κἂν μὴ διὰ τῆς χρηματιστικῆς δύνωνται πορίζειν· δι' ἄλλης αἰτίας τοῦτο πειρῶνται, [e] ἑκάστῃ χρώμενοι τῶν δυνάμεων οὐ κατὰ φύσιν. [f] ἀνδρίας γὰρ οὐ χρήματα ποιεῖν ἐστιν, ἀλλὰ θάρσος· οὐδὲ στρατηγικῆς, καὶ ἰατρικῆς· ἀλλὰ τῆς μὲν νίκην, τῆς δ' ὑγίειαν: [g] οἱ δὲ, πάσας ποιοῦσι χρηματιστικάς· ὡς τοῦτο τέλος ὄν· πρὸς δὲ τὸ τέλος ἅπαντα δέον ἀπαντᾶν.

[a] Et altera ſpecies pecuniariæ propter hoc prodijt. [b] quum enim fruitio ſit in exuperatione; [c] effectricem exuperationis, ad fruendum vim habentis, quærunt. [d] &, ſi per pecuniariam comparare non poſſint; per aliam cauſam hoc tentant, [e] ſingulis vtentes facultatibus non ſecundum naturam [f] fortitudinis enim non eſt pecunias facere, ſed audentiam; neque imperatoriæ rationis, & artis medicæ; ſed illius quidē victoriam, huius autem ſanitatem: [g] illi verò cunctas efficiunt pecuniarias; quaſi hic ſit finis; ad finem autem omnia deferri oporteat.

c. Elicitur, pecuniariā cauponiā effectricem eſſe exuperationis poteſtatē fruendi afferentis. d. e. Elicitur duas eſſe formas cauponiæ pecuniariæ. e. f. Elicitur, Mercenariæ pecuniariæ tres partes eſſe.

EXPLANATIO.

Fruitio corporalis per ſe exuperans, & infinita.

b. [b] FRVITIO corporalis, niſi temperetur ratione, non habet modum neque ex ſe, neque ex cupiditate, quam ſequi ſolet: ſed manet omnino, exultatq́; in exuperantia. c. [c] quapropter qui illam pro ſummo ſibi proponunt fine; quærant etiam exuperantes, & infinitas pecunias, ac diuitias neceſſe eſt, vnde exuperantiæ eiuſmodi fruitionis, quoad poſſint, ſatisfaciant. a. [a] Non quærit autem, nec parat diuitias in infinitum naturale, & alimentarium pecuniariæ genus, vt ſuprà apparuit. Itaque oportuit eos, qui primùm finem iſtum ſibi propoſuerunt, alterum genus inducere, cauponium, artificioſumque, quod hoc moliretur. Et primò quidem per commutationem, nundinationemq́; externarum duntaxat rerum, ideſt

Cauponia pecuniaria ex ſtudio corporaliū fruitionū pfluxit, & qua ratione. Duæ formæ pecuniariæ cauponiæ, nūdinaria, mercenariáq́; quo modo, et ordine à ſtudio fruitionū corporaliū fluxerint.

 mercium,

mercium, ac numorum pecuniam cogebant. [d]Deinde quum multi id facere non poſſent; nec reſponderet ad ſpem euentus vel ob inopiam, vel ob imperitiam, vel ob aleam fortunæ; incœperunt quoque tum numis, tum rebus commutare operas cunctarum, quas poſſiderent, artium, virtutum, facultatum naturalium, vt medicinæ, prudentiæ bellicæ, roboris corporis; hanc aliam rationem quæſtus inſtituentes. [e]Sic igitur introductum eſt, duratq; ijſdem de cauſis totum genus cauponium, duæq; ipſius formæ: quarum alteram nundinariam, comprehendentem mercaturam, & fœnus; alteram mercenariam, vel operariam non malè appellabimus. [e]Cæterum hæc mercenaria eſt in primis vituperāda: propterea quòd viribus cùm inſitis, tum comparatis partim doctrina, partim vſu, alioq; directis, contra naturam earum abutitur; [g]detorquens omnes ad lucrum; [f]quum nulla per ſe ſit quæſtuaria; ſed alium vnaquæq; ſuum, & proprium habeat finem, vt inductione oſtendi poteſt. [g]Errant autem homines ob id, quòd pecuniam finem, & ſummi finis proximum inſtrumentum eſſe arbitrantur. quamobrem quia ad finem omnia planè ſunt referenda; artes, virtutes, facultates naturales, contra naturam earum, reddunt pecuniarias.

Mercenaria, et eius partiū vituperatio. *Mercenaria, et eius partes virib⁹ cùm inſitis, tū cōparatis abutūr.* *Cauſa erroris hominū vires eas cauponātium.*

d. e & inde. e.f. g. f. g.

Partes textus. Partes textus ſex. Prima proponit fluxiſſe inde genus cauponium, ideſt à ſtudio beneuiuendi in corporales fruitiones. Secunda (b c) explicat qua fluxerit ratione: & eſt locus ab adiacentibus. Tertia (d) duarum formarum cauponij generis ortum indicat; quæ ambę ab eodem fonte manarunt, nundinaria primùm, deinde mercenaria. Quarta (e) vituperabilem eſſe hāc mercenariam ea de cauſa, quia abutatur rebus, ex quibus quęſtum facit. Quinta (f) probat abuti per inductionem: diuiſis his rebus in tria genera, quę ſunt vires naturales, artes, virtutes. Sexta (g) aperit cauſam erroris, conſiſtentem in opinione.

SCHOLIA.

Cauponiū genus fluxit q̄dē ab vtraq; parte cauſa proximè expoſita, ſed magis à poſteriori, & cur.

Et altera ſpecies pecuniariæ propter hoc prodijt. Duas partes habebat cauſa expoſita in textu proximè antecedenti quarum vna in viuendo ex cupiditate, altera in beneuiuēdo ad fruitiones corporeas ſtudium erat. Et quanquā vtraque ſimul immenſarum pecuniarum deſyderio, ſimul cauponio pecuniariæ generi quod eò tendit, dediſſe initium videtur: tamen minus à priori, quæ eſt temeraria, & ſine conſilio; magis à poſteriori, quæ ratione, conſilioque nititur, fluxit genus cauponium: ſiquidem & ipſum vtitur ratiocinatione. Proinde Philoſophus hîc nominatim de poſteriori loquitur parte, priori dimiſſa. quod clarè liquet ex ſecunda parte textus.

Pecuniaria nomen quid hoc in loco. *Nundinaria.*

Et ſi per pecuniariam comparare non poſſint: Vocabulum pecuniariæ deſignat hoc loco non totum genus cauponium, ſed partem eius, quæ opponitur mercenariæ, & quam, vt clarior res eſſet, nundinariam uocauimus, complectentem mercaturam, & fœneratoriam.

Tres partes mercenarię indicat hoc ī loco Philoſoph⁹.

Per aliam cauſam hoc tentant, ſingulis vtentes facultatibus &c. Exempla deinde affert Philoſophus ἀνδρίαν, στρατηγικὴν, ἰατρικὴν. His exemplis inductus ſum in hanc ſententiam, tactam etiam quodammodo à D. Thoma, vt putarem, indicari hîc tres partes mercenariæ: quarum vna facultatum inſitarum, quas natura gignit; altera virtutum, quæ vſu, & exercitatione acquirūtur; tertia artium, ſcientiarumque, quæ comparantur doctrina, operas vendit. Ἰατρικὴ certè, ideſt medicina eſt ars. στρατηγικὴ, imperatoria, eſt virtus, & pars prudentiæ. ἀνδρία, licet magis propriè robur animi deſignet; tamen ſignificare etiam poteſt corporis fortitudinem: & ex hac corporis fortitudine, non ſolùm ex illa animi

audentes

audentes homines redduntur. Sed dubitabis, vtrum virtute malè vti, & contra naturam aliquis poſsit, quemadmodum hic aſſeuerat Philoſophus, abuti homines his facultatibus? Planè, ſi vera, & perfecta fuerit virtus, nequaquam poterit; ſed ſolùm, ſi imago, & ſpectrum quoddam virtutis.

Virtute malè vti, & contra eius naturam an aliquis poſſit, & quomodo.

Singulis vtentes facultatibus non ſecundum naturam &c. Damnat hîc Philoſophus omnes mercenarios; & fortaſſe eos magis, quorum ſcientiæ, virtuteſque, quàm quorum corporis miniſteria, & naturales in vniuerſum facultates emuntur. quanquam Cicero in lib. p. Officiorum illos quæſtus, in quibus prudentia, aut doctrina refulgeat, honeſtos affirmat; & liberales. de qua re, & de tota controuerſia, quæ cui ſit anteponenda omnium partium generis cauponij tam ex mercenarijs, quàm ex nundinarijs, dicam infrà loco magis idoneo. Nunc paucis vtra tandem vituperabilior, hæc ne mercenaria virtutum, atque artium liberalium, de qua hic præcipuè Philoſophus loquitur; an fœneratoria, quam omnes maximè deteſtantur. Nec dubium eſt, iniuſtiorem eſſe fœneratoriam. peccat enim & in homines, & in naturã multis modis, vt pòſt declarabimus; mercenaria in naturam tantùm, & vno tantùm modo. Sed hæc naturæ fortaſſe infeſtior, quàm illa, & violentior: ad hoc uerò abiectior, & ſordidior. nam quantò excellentiores, nobilioreſque res ſunt numis, ac mercibus virtutes, ſcientiæque, quibus ipſa abutitur; tanto magis naturæ aduerſatur: & tanto magis eſt turpis, & illiberalis; quantò liberaliores illæ ſunt, ac honeſtiores. Contemnet itaque, non ſolùm damnabit aliquis imperatores, ſapienteſque noſtri ſeculi: quorum illi bella cauponantur, non gerunt; hi non docent artes, ſed actionantur: & vtrique ſimul ſe, ſimul ſuas facultates, quibus ſe plurimi æſtimari volunt, prælucereque aliis putant; pudendę ſubijciunt ſeruituti.

Mercenaria eis damnatur.

In parte 2 ca. 23 ad text. 117.

Mercenaria virtutum, artiúmq; liberalium cũ fœneratoria comparatio.

ad tex. 117.

Duces, et literati viri mercenarij damnantur.

Illi verò cunctas efficiunt pecuniarias. Hinc miratur D. Auguſtinus cur ab antiquis celebrata ſit Dea Mineruа, & obſcurata Dea Pecunia: quandò rarò inuenies hominem, qui non habeat artem ſuam venalem; pluriſque pendatur ſemper id, propter quod aliquid fit, quàm id, quod propter illud fit. Hinc etiam Propertius.

D. Auguſt. de Ciuitate Dei lib. vij. cap. 3.

Pecuniæ vis, et æſtimatio.

Aurea nunc verè ſunt ſecula, plurimus auro
Venit honos: auro conciliatur amor:
Auro pulſa fides: auro venalia iura:
Aurum lex ſequitur; & ſine lege pudor.

Textus LXXIIII.

Epilogus redigens ad quædam capita ea, quę dicta ſunt de duabus pecuniarijs.

CAPVT XXII. TEX. CXI.

ARGVMENTVM. TEXT. CXI.

Epilogus per enumerationem quorundam capitum, ad quæ poſſunt omnia, quæcunque de duabus pecuniarijs hactenus expoſita ſunt, reuocari.

Text: cxj. [a] Περὶ μὲν οὖν τῆς τε μὴ ἀναγκαίας χρηματιστικῆς καὶ τίς, [b] καὶ δι' αἰτίαν τινὰ ἐν χρείᾳ ἐσμὲν αὐτῆς, εἴρηται· [c] καὶ περὶ τῆς ἀναγκαίας, ὅτι ἑτέρα μὲν αὐτῆς, [d] οἰκονομικὴ δὲ, [e] κατὰ φύσιν, [f] ἡ περὶ τὴν τροφήν, [g] οὐχ, ὥσπερ αὐτὴ, ἄπειρος, ἀλλὰ ἔχουσα ὅρον.

[a] De pecuniaria igitur non neceſſaria & quæ ſit, [b] & ob quam cauſam ſit ipſa nobis in vſu, dictum eſt; [c] & de neceſſaria, quòd eſt alia ab illa, [d] domeſtica autem, [e] ſecundum naturam, [f] quæ in alimento, [g] non infinita, ſicut illa, ſed habens terminum.

EXPLANATIO.

Capita eorũ omnium, quæ hactenus de vtraq; pecuniaria dicta fuerunt.
Quæ ſint hæ duæ pecuniaria.

MVLTA dicta ſunt de vtraque pecuniaria. tamen, ſi mentis aciem intendas, perſpicies poſſe omnia ad hæc reuocari. [a] Nam aut quæ ſint pecuniariæ iſtæ, quęritur, quom nomina, rationes, ſpecies earũ proponuntur: vt in parte p. & 2. cap. xvij. ſpecies alimẽtarię expoſitę fuerunt; in textu 110. ſpecies cauponię; ratio alimentariæ in tex. 77, & 81; ratio cauponię in 90; tandem nomen cauponię in 90; nomen alimentarię in 77. [b] Aut quæritur quam ob cauſam extiterint, ideſt quas cauſas, & quos naſcendi habeant modos: vt de origine cauponię dictum fuit in cap. 19; & de cauſis tum ibi, præſertim in tex. 95. & 96. tum in parte 4. cap. xxj. à textu 107; de cauſis verò, & de origine alimentarię pręcepuè in 2. & 3. parte cap. xvij. Et hæc omnia ſimpliciter. [c] Comparatè autẽ oſtenſum eſt, eas eſſe diuerſas, differenteſq; facultates, peculiariter quidem in text: 90. & in cap. xx. & xxj; ſed paſſim quoque per diſputationẽ vniuerſam.

Quas cauſas, et quos naſcẽdi modos habeant.

Differẽtia ipſarũ inter ipſas quinque modis cõprehẽſa.

Redu-

Reducuntur omnes illarũ differentiæ in hos quinque modos: vt vel diſtẽt eſſentiâ, & quiditate, omnino genere; vel cauſa efficiente; vel materia; vel
d. fine; vel vtilitate. [d] Ad primum modum pertinet, alimentariam eſſe partem, cauponiam non eſſe partem rationis domeſticæ: quod, propoſitum ſuprà communiter de pecuniaria in vniuerſum in textu 74. & 76. & propriè de alimentaria in 77; fuit poſtea declaratum de alimentaria in quarta parte capitis xvij, & quodã pacto de vtraque in textu 103; declarabiturq́;
e. adhuc magis in capite proximè ſequenti. [e] In altero modo continetur, alimentariam eſſe à natura; cauponiam non eſſe à natura, ſed à ratione, & à ratione quidem in multis peruerſa: quæ dicta fuerunt de alimentaria in tertia parte eiuſdem capitis xvij, in textu 90, & in 102; de cauponia in 90,
f. 92, & 102. [f] Verſari alimentariam in alimento, rebuſq́; per ſe ad vitam vtilibus; cauponiam in alijs non conducentibus naturâ ſuâ ad vſus vitę (quò illa etiam referuntur, quæ de obiectis in textu 104, & fortaſſe alibi dicta fuerunt) attinet ad tertium modum: cuius theorematis pars prior de alimentaria conſtituta eſt in prima, ſecunda, tertia parte capitis xvij, & in textu 87, & 102; pars poſterior de cauponia in parte prima, & tertia capi-
g. tis xxj. [g] Eſt quarti modi, quòd alimentaria finem habeat diuitias naturales, hoc eſt tantum inſtrumentorum, quãtum ſatis ſit ad beneuiuendum; cauponia nullum certum habeat finem, ſed pro fine ſibi proponat infinitam multitudinem, amplificationemq́; numorum: atque cum his finibus implicita ſunt actus, & inſtrumenta: de quibus omnibus expoſitum eſt in
A. nõ neceſſaria. c. de neceſſaria. tex: 88. 105. 90. 102. 103. [a] Nouiſſimo modo comprehenditur alimentariam eſſe neceſſariam; cauponiam non eſſe neceſſariam: quod liquet ex alijs, quæ de vtraque ſunt demonſtrata. Sed & húc pertinent ea omnia, quæ de permutationis, ac numi neceſſitate, vtilitate, inutilitate ſcribuntur in capite xix; & quæ de varijs vitis, alimentiſq́; in prima, & ſecunda parte xvij. Huiuſmodi igitur eſſe hic epilogus poteſt. Nam quanquam videtur Philoſophus quędam propriè cauponiæ, quędam propriè alimentariæ tribuere: tamen omnia de vtraque fuerunt antea declarata. quocirca ego etiam de ambabus hîc cõcludi intelligo, quæcunque de alterutra
b. concluduntur. Et fortaſſe ipſe breuitatis, vel potius difficultatis augendæ causâ, cui maximè ſtudet, id fecit. [b] Verba illa græca *ἐν χρείᾳ ἐσμὲν αὐτῆς*, ſic vertuntur, exponunturq́; à quibuſdam: *egemus ipſa*, nimirum cauponia. Et certè nemo negaret optimè reddi latinè, egere, quod dicitur græcè *ἐν χρείᾳ εἶναι*. Sed repugnant iſta inter ſe: egere homines cauponia; & eſſe eam minimè neceſſariam, quod in hoc eodem textu aſſeritur. Itaque ego aliter verti: vt quom de cauponia propriè illa verba exponuntur; talis euadat ſententia, qualis propoſita fuit in textu 106. & explicata in ſequentibus; ob quam cauſam, inquam, creber ſit vſus eius inter homines: quom verò traducuntur ad alimentariam; intelligamus, cur illa ſimpliciter ſit nobis vſui. *Verſio, & expoſitio quorundam verborũ 2. partis.*

Partes textus ſeptem pro ſeptem prioribus epilogi partibus. nam octaua, quæ eſt de vtilitate, ſeparari non poteſt: quum apponatur quaſi duplex nota diſtinguens pecuniarias. *Partes textus.*

Textus

Textus LXXIIII.

*

CAPVT XXIII.

Appendix è duabus quæſtionibus, quæ ex ijs, quæ conſtituta ſunt, deciduntur. Vna, quæ eſt principalis, ſuprà etiam propoſita, & deciſa, hic deciditur abſolutiùs; quo pacto ſe habeat ratio pecuniaria ad domeſticam, & ciuilem. Altera, quæ eſt proxima, non principalis, & cuius propriè non eſt facta mentio, comparans formas pecuniariæ inter ſe ad expetendum, & fugiendum, ſimpliciter deciditur.

Δῆλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον &c. Text. CXII. ad CXVIII.

Quæſtionis propoſitæ, & deciſæ etiam ſuprà, Quo pacto ſe habeat pecuniaria ad domeſticam, & ciuilem rationem; deciſio abſolutior.
Pars prim. text: cxij.
*

Alterius quæſtionis, cuius propriè non eſt facta mentio, De cõparatione formarum pecuniariæ inter ſe ad expetendum, & fugiendum, bonum, & malum; deciſio ſimplex.
Pars ij. text: cxvi.
*

PARS PRIMA CAPITIS XXIII.

Quæſtionis, ſeu controuerſiæ propoſitæ initio huius tractatus in cap. xv, ex qua ducta eſt tota diſputatio de re, & ratione pecuniaria, quæq; aliquo modo deciſa etiam fuit in 4. parte cap. xvij; deciſio abſolutior; ſtatuens ex antè declaratis, & per diſcuſſionem duarum dubitationum, veritatem obſcurantium, genus alimentarium eſſe partem domeſticæ, ac ciuilis rationis, cauponium non eſſe partem, nec vllo modo ad eas attinere.

Δῆλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον &c. Tex. CXII. ad CXVI.

SCHO-

SCHOLIVM.

PRopoſita eſt in cap. xv. hæc controuerſia, Quo pacto pecuniaria ſe haberet ad domeſticam facultatem: vnde occaſio, & aditus quidam daretur ad totam diſputationem de re, & ratione pecuniaria, quemadmodum vidimus. Et quoniam quatuor partibus controuerſia hæc continebatur: dimiſſa eſt prima, vtrum idem forent ratio domeſtica, & pecuniaria; tanquam manifeſtò appareret non eſſe omnino idem: tres aliæ relictæ; vtrum pars, an miniſtra eſſet pecuniaria domeſticæ facultatis; vtrum pars maxima, an qualis qualis pars; vtrum miniſtra præbens materiam, an exhibens inſtrumenta. De his tribus lata ſententia eſt, quod ad alimentariam formam attineret, in quarta parte cap. xvij: oſtenſumque duobus argumentis, eſſe eam partem non maximam quidem, ſed tamen partem tum domeſticæ, tum ſimiliter, & peræqua proportione etiam ciuilis facultatis: ex quo eueniebat non eſſe vllo modo miniſtram. Reſtabat vt concluderetur de altera forma, hoc eſt de cauponia, vel ſimpliciter de vtraque, quid eſſet ſentiendum; atque vnà diluerentur principales difficultates, quæ veram ſententiam obſcurare poſſent. Hæc igitur nunc præſtat Philoſophus. *Quid in vnoquoq; horum quatuor textuum faciat Philoſophus. Deciſio quaſtionis.*

text. 112. Primùm enim concludit, manifeſtum eſſe ex ijs, quæ de vtraque pecuniaria ſunt diſputata, quam rationem habeat pecuniaria omnino ad domeſticam, & ad ciuile rationem; vtrum illarum ſit pars, & qualis pars; an miniſtra, quæ ei antecedat, præparans inſtrumenta, aut materiam: quaſi verò ex declaratis vtriuſque formæ attributis liqueat, alimentariam eſſe quandam partem domeſticæ, ac ciuilis rationis, cauponiam nec partem eſſe vllam, nec alio modo cum illis coniungi. Deinde quia duæ in primis dubitationes negotium faciunt, & priorem ſententiam de alimentaria oppugnare videntur; eas exponit, ac tollit. *Duæ dubitationes contra deciſionem.*

text. 113. Vna dubitatio eſt: quì dici poſſit pecuniariam alimentariam eſſe partem, vel etiam miniſtram domeſticæ, aut ciuilis rationis; ſi *Prior dubitatio ex materia alimentaria, quam natura facit.*

res,

res, & pecuniæ alimentariæ à natura fiunt; à natura præbentur Oeconomo, & ciuitatis rectori. nam ſi hoc eſt verum, vt certè eſt: ecquod amplius relinquetur munus pecuniariæ alimentariæ, vnde nominari debeat pars, aut miniſtra vel domeſticę, vel ciuilis facultatis; imò, vnde prorſus eſſe ipſa aliquid poſſit? Et ſoluitur ex ſimili, quod cernitur in multis alijs facultatibus: quibus natura æque præbet res ſubiectas, in quibus vertuntur; retinentque illæ nihilominus nomina, & ſpecies ſuas. ſiquidem ſpectandam eſſe tractationem, adminiſtrationemque materiæ in quauis facultate; non primam eius generationem. Altera dubitatio eſt: cur magis ponere debeamus alimentariam pecuniariam eſſe partem domeſticæ, ciuiliſque facultatis, quàm medicam artem; ſi ſanitate eodem modo opus eſt familię, & populo, quemadmodum alimentis, alijſque rebus ad vitam vtilibus. Diluitur autem hæc dubitatio: quoniam prouidere ſanitatem familiæ, ac ciuibus, eiuſque curam habere ſic attineant ad œconomum, ciuitatiſque rectorem; ſicut ad eoſdem attinent prouidere, & adminiſtrare rem pecuniariam: nec tamen ſimilis omnino ſit medica facultas rationi alimentariæ; propterea quòd hæc nullo modo generet pecunias ſuas, ſed procuret ſolùm, quum à natura generentur, licet adiuuantibus aliquando naturam ſeruis, & miniſtris ipſius alimentariæ; medica ars gignat planè quodammodo ſanitatem, hoc eſt adiuuet natutam in generando.

Poſterior dubitatio ex ſanitate, qua eodē modo opus eſt familiæ, & populo.

text. 114

text. 115.

ARGVMENTVM. TEXT. CXII.

Pronunciat deciſionem controuerſiæ inductæ in capite decimoquinto ſub initio huius diſputationis, quo pacto ratio pecuniaria ſe habeat ad œconomicen, & ad politicen, an vt pars, an vt miniſtratrix; manifeſtam eſſe ex hactenus conſtitutis: ita indicans genus alimentarium eſſe quandam partem illarum facultatum; cauponium nec partem illarum eſſe, nec alio modo ad eas attinere: nam vtrunque liquet ex ijs, quæ vtrique generi attributa fuerunt.

Text: cxij. [a] Δῆλον δὲ καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς, [b] πότερον τοῦ οἰκονομικοῦ, καὶ πολιτικοῦ ἐστὶν ἡ χρηματιστική, [c] ἢ οὔ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν.

[a] Perſpicuum autem eſt & id, de quo à principio eſt dubitatum, [b] vtrum rectoris domus, & moderatoris ciuitatis ſit pecuniaria, [c] an non, * ſed oportet hoc quidem adeſſe.

** citat hoc infrà in textu 115.*

EXPLANATIO.

a. id, de quo à principio eſt dubitatum. — *Quæſtio, ſeu controuerſia, et eius partes.*

[a] DVBITATVM eſt vſque ab initio huius diſputationis, quæ'nam familiaritas intercederet pecuniariæ cum domeſtica, & cum ciuili ratione. Et quoniam conſpicuum erat omnino differre eam aliquo modo ab vtraq; illarum: [b] quærebatur deinde vtrum eſſet ipſarum pars, quod hîc verba iſta ſignificat, πότερον τοῦ οἰκονομικοῦ, καὶ πολιτικοῦ ἐστὶν ἡ χρηματιστική, hoc eſt *vtrum rectoris domus, & moderatoris ciuitatis ſit pecuniaria;* [c] an non eſſet pars, ſed miniſtra, quod item deſignatur verbis ſequẽtibus, ἢ οὔ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν, ideſt *an non, ſed oportet hoc quidem adeſſe*, pecunias ſcilicet. Nam ſi pars nõ eſt, & oportet nihilominus, quod ipſa facit, & in quo verſatur, adeſſe œconomo, ac ciuitatis moderatori: vtique neceſſe eſt ipſam eſſe miniſtram domeſticæ, & ciuilis facultatis. hęc enim eſt propria conditio facultatum miniſtrantium: vt munera ipſarum, & quicquid demum faciũt, aut præparant, præſtò ſint illis, quibus miniſtrant. Diuidebatur verò vtrunque caput quæſtionis. nam ſi pecuniaria eſt pars domeſticæ, ciuiliſq; facultatis; aut eſt pars maxima earum, aut qualis qualis: & rurſus, ſi eſſet miniſtra; aut materiam exhiberet, aut inſtrumenta. [a] Quo itaque pacto decidenda ſit tota hæc controuerſia, iam euaſit manifeſtum ex ijs, quæ de vtroque genere pecuniariæ ſunt declarata. Siquidem de genere alimentario, quia naturale eſſet, & de rebus naturalibus, maximè neceſſarijs, maximeq; vtilibus ſocietati ciuitatis, & domus, tandem de veris inſtrumentis domeſticis, ciuilibusque, ac de veris diuitijs, finem habens quæſtus, diuitiarumq; ſuarum vſum ad beneuiuendum; demonſtratum eſt in textu 87. 88. 89. repetitumq; in 103. 105. 111. eſſe partem domeſticæ, ac ciuilis facultatis; partem, inquam, non maximam, ſed aliquam tantùm. Similiter verò ex contrarijs locis attributiſque contrarijs, quia oſtenſum fuerit cauponiũ genus non eſſe à natura, imo ab imbecilla, vel peruerſa ratione, cupiditateq; temeraria; quod vel nullum finem proponeret ſibi præter infinitam numorum multitudinem, vel proponeret fruitiones corporales, quæ æquè ſunt infinitæ, in diuitijs præterea, inſtrumentiſq; domuum, ac ciuitatum non veris, ſed opinabilibus, & infinitis perpetuò maneret occupatum; ſequitur manifeſtè ipſum nec partem eſſe domeſticæ, ciuilis'ne facultatis, nec vllo alio modo ad eas pertinere. Etenim domeſtica, ciuiliſq; facultas omnibus ſuis partibus cũ natura, naturaliq; ratione, vnde naſcuntur, conſentiunt: finitæ ſunt, & finita quærunt; eaq; in certos dirigunt fines, qui ad extremum ſunt fines beneuiuendi hoc, aut illo modo.

Miniſtrantiũ facultatũ proprium. — *Deciſio huius cotrouerſiæ ex ijs, quę hactenus ſunt conſtituta.*

SCHOLIVM.

Perſpicuum autem eſt &c. Dixi quemadmodum exponam ego verba huius textus, ſeparemque ab ijs, quæ proximè ſequentur. Alij connectunt, volentes hic in cõtrariam partem, atque ego dixerim, decîdi à Philoſopho quæſtionem propoſitam; adiungique in textu proximè ſequenti rationem eius deciſionis.

Vtrũ, et quomodo pecuniaria ſit pars, vel miniſtra domeſticę, ciuiliſq; rationis. Expoſitio huius loci ab alijs allata.

Sentētia aliorum, quòd ſit miniſtra, non pars.

Decidi itaque hoc pacto: vt quum interrogauerit Philoſophus id, de quo dubitatum fuerat, vtrum, inquam rectoris domus, & moderatoris ciuitatis ſit ipſa pecuniaria; reſpondeat his verbis, *ἢ οὔ*, *an non*, non eſſe partem, ſed miniſtram; & rationem addat, quia oporteat hoc, ideſt pecunias adeſſe œconomo, ac ciuitatis moderatori, quas pecunias nimirum natura facit, vt dicetur

Refutatio eī expoſitionis et ſententia atq; probatio quòd non ſit miniſtra, ſed pars. Ratio prima. Secunda. Tertia.

proximo in textu. Sed primùm, quænam, obſecro, hæc ratio erit: natura facit pecunias: ergo pecuniaria eſt miniſtra domeſticæ, aut ciuilis facultatis? qua parte adiuuatur hoc, pecuniariam eſſe miniſtram, ab illo, quòd natura pecunias faciat? Deinde, quomodo interrogat vtrum ſit pars, an miniſtra; reſpondetque eſſe miniſtram, non partem, qui ita loquitur: manifeſtum eſſe id, de quo dubitatur, vtrum rectoris domus etc? nonne potius liquere ait, vtra pars ſit ſumenda? Ad hæc, quomodo nō erit abſurdum, reſpondere Philoſophum de pecuniaria alimentaria duntaxat, cuius pecuniæ à natura generantur, nihilque dicere de cauponia? Præterea, ſi pecuniaria non eſt pars, ſed miniſtra

Quarta.

domeſticæ, ciuiliſque facultatis; erit profectò facultas ab illis ſeparata; debebitque hac de cauſa ſeparatis etiam libris tradi: quemadmodum dialectica, quę eſt miniſtra, non pars philoſophiæ, vt uolunt Peripatetici, comprehenditur

Quinta.

propriis libris. Inſuper, cuius obſecro erit hæc pecuniaria miniſtra? & quis erit pecuniarius, ſi non ſit œconomus? parabit'ne alius pecunias œconomo, eo dormiente? aut poterit eſſe œconomus ſine adminiſtratione pecuniarum? At ſi idem ſit œconomus, & pecuniarius; idem eodem modo pecuniarius, & ciuitatis moderator: quo pacto non eſt à ratione alienum, eundem hominem

Sexta.

ſimul eſſe miniſtrum, & architectum? Tandem ſatis perſpicua eſt ſententia Philoſophi tum in his quatuor textibus, tum vero in ſuperioribus 87, 88, 89, 103, 105, 111, & in tota hac diſputatione, alimentariam pecuniariam eſſe partem domeſticæ, ciuiliſque rationis; cauponiam non eſſe partem, nec vllo mo-

Confirmatio eiuſdē theorematis ex quibuſdā auctoritatibus.

do ad eas pertinere. In principio etiam P. Oeconomici idem ſtatuitur, hoc eſt rem, & pecuniam domus; pecuniariam rationem domeſticæ facultatis partem eſſe. Et Cato, reliquique ſcriptores de Re ruſtica, & de re familiari, non ſolum rei familiaris pecuniariam partem faciunt, ſed etiam præcipuam partem. Nec *Cap. 2.*

Quomodo pecuniaria alimentaria poſſet appellari miniſtra domeſtica, ciuiliſq; facultatis.

abnuerem tamen pecuniariam alimentariam aliquo modo miniſtram domeſticæ, & ciuilis facultatis appellari poſſe: ſed aliquo modo tantùm poſſet; ſimpliciter autem eſt pars. quod ſic declaro. Conſtat pecuniaria alimentaria, vt ſæpe dixi, ex tribus rationibus: quibus hæc nomina ſunt facta, acquirendi, conſeruandi, vtendi pecuniis. Iſthæc igitur poſtrema. & nobiliſsima ratio, quę

Vtēdi pecunijs ratio, et ex ſe, & qā ad opus ſuū attinet, eſt oīno pars domeſtica, ciuiliſq; facultatis, ac nullo modo miniſtra.

ab vtendo nomen habet, ita eſt pars facultatis domeſticæ, ciuiliſque, vt nullo modo dici queat miniſtra. ſiquidem hoc opus vtendi pecuniis ſuis, vel fruendo ipſi, vel aliis diſtribuendo, retinent perpetuò in ſe oeconomi, & moderatores ciuitatum; nec cuiquā impertiunt; nihil ad id conferentibus eorum miniſtris, aut ſeruis, niſi quòd portant, præparāt, diſponunt, quæ ſunt fruenda, aut diſtribuenda. Concedunt quidem hunc vſum pecuniarum nonnunquam domini, ac reges ſeruis, & miniſtris ſuis: ſed vel in quoddam duntaxat conceduut tempus, quo etiam tempore nec œconomi, nec moderatores ciuitatum pro-

Acquirēdi ratio, & ratio cōſeruandi pecunias ſūt partes ex ſe; tamē, qā ad opera ſua attinet, appellari quoquomodo miniſtræ poſſunt facultatis domeſtica, atque ciuilis.

priè dicentur: vel quadam ex parte, ſumma rei ſibi reſeruata. Aliæ autem duæ priores rationes, quas vocabamus acquirendi, & conſeruandi, pertinent & ipſæ ad domeſticam, ciuilemque facultatem ſimpliciter, vt partes: tamen ſi opus vtriuſque ſpectes potius, quàm initium, & quam id, cuius gratiâ: pertinere ad illas quoquo modo vt miniſtrę videbuntur. Etenim in vtraque ipſarum, ideſt tam in conſeruando, quàm in acquirendo, contrà ac in vtendo faciant, adhibent œconomi, moderatoreſque ciuitatum ſeruos, ac miniſtros aliquos: nec vllus eſt tam paruæ ciuitatis rector, nullus iam abiectus œconomus, qui acquirere, aut tueri per ſe acquiſita velit, aut ſi vellet quidem, poſsit, vel debeat. Etiam ruſtici noſtri, qui domos regunt, non arant ipſi, nec oues paſcentes cuſtodiunt: ſed aut famulis, aut mulieribus, filiiſque ſuis, aliis'ue, qui ſunt iis pro famulis, hęc committunt miniſteria: ipſi, quæ in rem ſunt, iubent; & partis, conſeruatiſque vtuntur. Vt partes itaque, ſimpliciter attinebunt ad do-

meſticam,

meſticam, ciuilemque facultatem hæ duæ rationes, acquirendi, & conſeruandi; quatenus œconomi, ciuitatumque moderatores cognoſcunt, prouident, imperant, in conſeruando, quæ, vbi, quandiu, quibus modis conſeruare; in acquirendo, quæ, vnde, quo tempore, quibus rationibus acquirere oporteat; diriguntque omnia iſta ad fines beneuiuendi. Attinebunt verò aliquo modo ad eaſdem & vt miniſtræ; quatenus iidem œconomi, moderatoresque ciuitatum non per ſe ipſi acquirunt, conſeruantue, quemadmodum per ſe ipſi vtebantur, ſed acquirunt, & conſeruant per ſeruos, ac miniſtros ſuos, quibus tamen imperant, quæ ſunt facienda, & quæ ipſi norunt. Sed hæc clarius in proximè ſequentibus textibus refulgebunt.

ARGVMENTVM. TEXT. CXIII.

Tollit dubitationem primam: qui poſſit pecuniaria alimentaria eſſe pars, aut miniſtra domeſticæ, ciuiliſque facultatis, vel quicquam omnino; ſi res & pecuniæ, quæ illius eſſe dicuntur, fiunt, præbenturque à natura œconomo, ac ciuitatis moderatori. Locus à materia. Eſt autem ſolutio à ſimili in facultatibus effectricibus, aliiſque partibus actualis; quibus res ſubiectæ pariter à natura traduntur, & ad quas pertinet illarum rerum non generatio prima, ſed tractatio, & cognitio in tractationem, ſiue vſum.

Text: cxiij [a] ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτική. [b] ἀλλὰ, λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως, χρῆται αὐτοῖς: [c] οὕτω καὶ τροφὴν τὴν φύσιν δεῖ παραδῶναι, γῆν, ἢ θάλατταν, ἢ ἄλλο τι. [d] ἐκ δὲ τούτων, ὡς δεῖ ταῦτα διαθεῖναι, προσήκει τὸν οἰκονόμον. [e] οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔρια ποιῆσαι· [f] ἀλλὰ χρήσασθαι αὐτοῖς: [g] καὶ γνῶναι δὲ τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ ἐπιτήδειον, ἢ φαῦλον καὶ ἀνεπιτήδειον.

Eliciũ ex hoc textu: Facultates actuales, & effectrices non generare ſuas materias ſed vti ipſis, eáſq; cognoſcere ad vſum.

[a] Sicut enim & homines non facit facultas ciuilis; [b] ſed, quom acceperit à natura, vtitur ipſis: [c] ſic & alimentum naturam tradere oportet, terram, aut mare, aut aliud quidpiam; [d] ex his autem, quemadmodum oportet hæc diſponere, attinet ad œconomum. [e] non enim eſt artis textoriæ lanas facere; [f] ſed vti ipſis; [g] & nouiſſe verò, qualis bona, & idonea, & mala, & minimè idonea.

E X P L A N A T I O.

a. b. nõ facit, vtitur. c. d. tradere, diſponere, e. f facere, vti.

Materia alimẽtaria generatio ad naturã ptinet; adminiſtratio cognitióq; in eã adminiſtratione ad domeſticã, ciuilẽq; facultatẽ.

[a] Rervm, quæ pecuniariæ alimentariæ tanquam materia ſubijciuntur, quas veras, naturaleſq; pecunias, & nonnunquam alimenta appellamus, aut generatio ſpectari poteſt, aut tractatio, & curatio, quæ aliquando etiam vſus vocatur, fuſiori huius vocabuli ſignificatione. [c] Si generatio ſpectetur, eſt opus naturæ: generat enim natura [c] vel per ſe ſola, [c] vel adiuta ope, & miniſterio humano (verbi gratia colendorum agrorum, aut paſtoralis ſcientiæ) omnia hæc alimenta, & pecunias naturales, quæ ad vitam benè, commodéq; tranſigendam ſunt neceſſariæ: vt in cap. xvij. fuit declaratum. nam & [c] terra præbet plantas, terreſtria animalia, aues, & [c] mare piſces; [c] & ipſa animalia, plantæq; fructus ſuos naturaliter: ex quibus

c.
c. naturam.
c aut aliud quidpiam.

c. terram.
c. aut mare.
c. aut aliud quidpiam.

 omni-

omnibus viuimus, text: 80. quinque illa genera alimentorum, ſeu pecuniarum naturalium demetentes, quæ explicata ſunt in textu 84. [d] Curatio autem, & vſus latè pro adminiſtratione, ideſt [d] pecunias iſtas, quas in vſus noſtros procreat, & deſtinat natura, [d] tractare, vt oportet, [d] tum acquirendo, decerpendoq; eas ex terra, mari, plantis, animalibus, tum conſeruando, tum propriè vtendo, ac diſtribuendo, [g] vna cum cognitione, quæ hanc tractationem comitatur, vt ſciamus, quæ, vnde, quando, quo pacto, vbi, quandiu, quibus acquirendæ ſint, conſeruandæ, diſtribuendæ; [d] pertinet profectò ad domeſticam, ciuilemq; facultatem. atque hoc nomine pecuniaria, quæ in eiuſmodi cognitionem, tractationemque, & earum formas, quemadmodum diximus, diſtribuitur, eſt verè pars domeſticæ, ciuiliſq; facultatis. Equidem hoc ſatis eſt, vt ipſa ſit pecuniaria, & vt ſit pars rationis domeſticæ, ac ciuilis; verſari eam his modis in pecunijs naturalibus, quas neceſſe eſt œconomis, & moderatoribus ciuitatũ omnino adeſſe, quemadmodum dicebatur in textu ſuperiori: nec requiritur præterea, vt eas generet; imò à natura generante debet accipere.

Pecuniaria, vt cognoſcit, adminiſtrat que materiã alimẽtariam, eſt verè pars facultatis domeſtica, atque ciuilis.

d. — d. hac. — d. diſpenere. — d. ex his. — g. — d. attinet ad œconomum.

[a] Commune eſt hoc ei cum alijs partibus actualis diſciplinæ, ideſt earundem domeſticæ, ciuiliſque, atque etiam moralis, & cum effectricibus facultatibus. [b] quarum quidem vnaquæque, res ſubiectas ſibi à natura accipiens iam generatas, [b] in earum deinde ipſa vſu, ideſt tractatione, curationeue, & notitia, quæ in eum vſum tendit, tota occupatur. [a] Ita ſanè ratio ciuilis, quod ad alteram eius partem, quę de hominibus eſt, attinet; eos non facit, ſed ſuſcipit factos à natura, & natos. [b] ijs verò ſuſceptis vtitur, hoc eſt curat, & tractat ſuſceptos educando, inſtituendo, regendo ratione, exercitatione, legibus, vi tandem, & ſpe, ac metu, præmioque, ac pœna. [g] Quæ vt rectè exequatur, exquirit quoque, diſcernitque, qui deteriores, qui præſtantiores, qui magis, qui minus idonei appareant ad hæc, vel ad illa miniſteria, & munia ciuitatis. Quanquam enim, vt boni deinceps naſcantur, prouidet initiò ratio ciuilis, quantum poteſt; quemadmodum & pecuniaria, vt bona, & idonea nobis proueniant animalia, & plantæ, fructuſq; plantarum, & animalium; ſimiliterq; fortaſſe aliæ quędam facultates, vt res, & materiæ ſuæ probæ gignantur, & ad ſua opera accommodatiſſimę: tamen verè incipere curæ earum, & officia videntur tunc, quom ſuſceperint natas. [e] Ita etiam textorum ars, quæ eſt ex genere effectricium, in quo fortè genere reponere pecuniariam quiſpiam voluerit; [f] vtitur ad texendum lanis, [e] quas gignit natura in quibuſdam animalibus, & plantis: [g] nouitque, quã ſibi deligat potius ad quodque genus telarum; quæ egregia ſit, & commoda; & quę rurſus vilis, & incommoda.

Facultates effectrices & actuales nõ faciũt materias ſuas ſed curãt tãtùm et conſyderãt ad eam ipſam curationem.

a ſicut enim &c. e ſic & alimentũ etc. — b. quem acceperit à natura. — b. vtit. ſ vti. — a. — b. vtit ipſis. — g & nouiſſime &c. — e. — f. — e. lanas facere. — g.

Partes textus tres. Prima (a b) oſtendit alteram Politicæ partem, quę eſt de hominibus non facere ſuam materiam, ſed, quom à natura eam acceperit, tractare illam. Secunda (c d) concludit non eſſe abſurdum, ſi idem contingat in altera eius parte, quæ eſt pecuniaria. Tertia (e f g) declarat hoc idem euenire in arte textorum.

Partes textus.

S C H O L I A.

Sicut enim & homines non facit &c. Quemadmodum ſcientiæ, & facultates contemplantes proprias materias ſuas, quas ſubiecta appellant, minimè probant; ſed ſumunt eas vel à ſenſibus, vel à ſcientiis ſuperioribus, vel ab vtriſque: ita quoque facultates actuales, & effectrices ſuas haudquaquam faciunt; ſed accipiunt vel à natura ſola, vt ciuilis homines; vel à natura ſimul, & arte aliqua inferiori;

Similitudo facultatũ cõtẽplantium cũ actualibus, & effectricib⁹. quia illa nõ probant, hæ nõ faciũt ſuas materias; ſed vtraq; accipiũt à vi aliqua ſuperiori.

inferiori; vt textoria lanas; ars ædificandi ligna, & calcem: quarum quidem naturæ, & artis inferioris, has materias præbentium, natura ſemper ſimpliciter facit; ars inferior vel adiuuat naturam in efficiendo, vt agricolendi miniſterium ad pecuniariam; vel præparat, & accommodat materiam iam factam, vt lapicidarum ars ad ædificatores. Sit igitur hoc generale enunciatum: Nulla actualis facultas, nulla ars effectrix generat materiam ſuam: ſed ſumens illam vel à natura, vel ab arte & natura ſimul, vtitur ea iam genita, & accommodata. Loquimur autem de artibus, quas Scholaſtici reales uocant. nam de rationalibus aliud dicendum.

Enunciatũ generale de operatione facultatum actualium, effectriciúmque ad ſuas materias

Homines non facit facultas ciuilis. Eſt vna pars ciuilis facultatis, & vna item domeſticæ, quæ ſunt de hominibus: ſicut alteræ duæ ſunt, quę ſunt de rebus illas autẽ nemo negaret eſſe partes ciuilis, ac domeſticæ facultatis: & tamẽ homines æque, ac res pecuniariæ, à natura fiunt, partibuſque illis ſuppeditantur. Ciuilem autem fortaſſe nominauit Philoſophus tanquam illuſtriorem: domeſticam prætermiſit breuitatis cauſa.

Argumẽtatio à partibus ciuilis, domeſticaq; facultatis, quæ ſunt de hominibus, ad alteras, q̃ ſunt de rebus. Ciuilẽ facultatẽ cur nominet Philoſophus, domeſticam taceat.

Sic & alimentum naturam tradere oportet. Cui tradere oportet? Nimirum hominibus, quos eadem natura facit, vt dicebatur in textu 82, & 83. Vel tradere oportet ijs partibus domeſticæ, ciuiliſque facultatis, quæ ſunt de alimentis, ſiue de pecuniis alimentariis, quæque hac de cauſa alimentariæ rationes propriè nominantur: quemadmodum & alteris earundem facultatum partibus, quæ erant de hominibus, homines tradebat.

Aut aliud quidpiam. Coniungi hoc poteſt vel cum uocibus, *terram, aut mare,* proximè antecedentibus; vel cum remotiori voce, *naturam.* Prima verborum conſtructione ſignificarentur plantæ, & animalia, ex quibus fructus percipiuntur. Altera conſtructione deſignaretur ars, aut peritia, verbi gratia agricultura, aut coquinaria, quibus natura adiuuatur ad alimenta nobis ſuppeditanda. Et quanquam priorem modum conſtruendi maximè probem: tamen poſteriorem etiam indicare in explanatione uolui.

Syntaxis verborum.

Diſponere. In græco textu eſt διαθεῖναι. Multa ſignificat hoc verbum διατίθημι. Quidam hîc vertunt diſpenſare, & diſtribuere. Alij, & meliùs, adminiſtrare. Notat enim, vt puto, Philoſophus vſum, ideſt tractationem, & curationem omnem. Mihi tamen magis placuit verbum diſponere: licet hoc propriè latinis ſit ordinare. Sed verbum verbo reddendum erat in re controuerſa. Et Boethus Seuerinus quoque τὴν διάθεσιν pro affectione diſpoſitionem eſt interpretatus in Prædicamentis, & alibi, haud multum diſsimili intelligentia.

Verſio.

διάθεσις.

Hæc. Ideſt alimenta. Quamuis enim alimentum dixerit in numero ſingulari: tamen multa ſunt genera alimentorum, ex terra, mari, & aliis quibuſdam. Neque enim puto pronomen illud, *hæc,* referendum eſſe ad alimentum, & ad homines coniunctim: de quibus vtriſque pronuntiatum eſt initio textus, tradi ea à natura ciuili facultati.

Syntaxis verborum.

Non enim eſt artis textoriæ lanas facere. D. Thomas, ſic deſeruiunt, inquit, œconomicæ, & natura, quæ gignit homines, alimentaque, & pecuniaria, quæ hæc acquirit: ſicut arti textoriæ deſeruiunt & eadem natura, quæ lanas generat, & mercatura, quæ acquirit eas. Quaſi verò ſine mercatore textor eſſe non poſſet: aut quaſi ſine pecuniaria, ideſt ſine ratione acquirente, tuente, diſtribuente rem, & pecunias maneret œconomice.

Expoſitio D. Thomæ.

ARGVMENTVM. TEXT. CXIV.

Exponit ſecundam dubitationem: Cur pecuniariam alimentariam potius, quam medicam facultatem domeſticæ, ciuiliſque partem ſtatuamus; ſi indigent familia, & populus ſanitate ſimiliter, atque alimentariis pecuniis. Locus à fine.

Text: cxiv. [a] Καὶ γὰρ ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί ἡ μὲν χρηματιστικὴ μόριον τῆς οἰκονομίας, ἡ δ' ἰατρικὴ οὐ μόριον: [b] καίτοι δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς κατὰ τὴν οἰκίαν, ὥσπερ ζῆν, ἢ ἄλλό τι τῶν ἀναγκαίων.

[a] Etenim dubitaret vtique aliquis, cur pecuniaria quidẽ ſit pars curæ domeſticæ, medendi aũt facultas non ſit pars: [b] quanquam opus eſt valere eos, qui in domo ſunt, quemadmodum viuere, aut aliud quidpiam eorum, quæ ſunt neceſſaria.

EXPLANATIO.

Initium rationis huius difficultatis.

[b] FINIS medicæ artis eſt * ſanitas; finis pecuniarię * cibus (qui in præſentia victus vocabulo, hoc eſt τοῦ ζῆν, ſignificatur) * cæteraque genera alimentorum aliâs expoſita. quibus quidem alimentorum generibus & hîc, & alibi rerum neceſſariarum nomen tribuitur, proptereaquòd ſine illis vita humana nec benè, nec cõmodè, nec diu traduci queat. * Vtraq; autem re, hoc eſt alimentis, & ſanitate ſimiliter eſt opus * familiæ, & populo. Et quibus rebus ęquè indigent familia, & populus; earum rerum facultates, tendentes in eas, tanquam in ſuos fines, videntur ęque ponendæ, aut non ponendæ partes rationis domeſticæ, atque ciuilis: ad quas ſanè pertinet æqualiter comparare ea, quæ æqualiter ſunt neceſſaria; ad ciuilem, quę populo; ad domeſticam, quę familiæ; quum familiam domeſtica, populum ciuilis ratio gubernet. [a] Ergo ſequi videtur, ſi pecuniaria pars domeſticæ, ciuiliſq; rationis ponatur; earum ſimiliter partem ponendam eſſe medendi facultatem, quod fortaſſe nemo concederet.

*b. * valere. * viuere. * aut aliud quidpiam: Præcipuè in comm. 84. * opus eſt. * qui in domo ſunt.*

Ratio dubitationis.

Concluſio dubitationis. *a.*

Partes textus.

Partes textus duæ. Prima proponit dubitationem: Secunda rationem dubitationis.

ARGVMENTVM. TEXT. CXV.

Tollit ſecundam dubitationem etiam ex ſimili, κατ' ἀντιπαράστασιν: *quoniam prouidere aliqua ex parte ſolùm & ſanitatem, quod medicina non facit, & pecunias, quod eſt munus pecuniariæ, ad œconomum attineat, ciuitatiſque moderatorem: ſimpliciter autem prouidere ſicut illam ſit medici, non œconomi, aut moderatoris ciuitatis; ſic has non pecuniariæ ſit, ſed rationum miniſtrantium, & multo magis naturę. hoc deinde oſtenditur per locum à genere; quia natura alimentum ſimpliciter præbet genitis animalibus: & hoc rurſus per locum à parte; quippe ſtatim genitis, quod ſupereſt materiæ, ex qua generantur, fit ipſis alimentum.*

Text: cxv. [a] Ἐπεὶ δ' ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος καὶ περὶ ὑγείας ἰδεῖν· ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ: [b] οὕτω καὶ περὶ τῶν χρημάτων ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου· ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ τῆς ὑπηρετικῆς. [c] μάλιστα δὲ, καθάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ φύσει τοῦτο ὑπάρχειν. [d] φύσεως γὰρ ἐστιν ἔργον τροφὴν τῷ γεννηθέντι παρέχειν: [e] παντὶ γὰρ, ἐξ οὗ γίνεται τροφὴ, τὸ λειπόμενον ἐστί.

[a] Quo-

[a] Quoniam autẽ eſt quidem quodammodo œconomi, & Principis de ſanitate etiam videre; eſt autem quodammodo non, ſed medici: [b] ita quoque de pecunijs eſt quidẽ quodammodo œconomi; eſt autem quodammodo non, ſed miniſtratricis rationis. [c] maximè autem, vt dictum eſt prius, oportet naturâ hoc adeſſe. [d] naturæ enim eſt opus, alimentum genito præbere: [e] cuique enim, ex quo naſcitur, alimentum eſt quod relinquitur.

c. vt dictũ eſt prius, in text. 112.
d. idem ſuprà tex: 83.

EXPLANATIO.

Solutio Philoſophi κατ' ἀντιπάρασιν. Summa ſolutionis biſariã propoſita.

Solvtio dubitationis, vt paucis rem perſtringam, eſt huiuſmodi: Nec medicina, quæ ſanitatem, nec vlla rationum domeſticæ, ciuiliſq; inſeruientium, vt aratorum, opilionum, porculatorum, quæ pecunias ſimpliciter præſtare dicuntur, dum adiuuant naturę opus; ſunt partes ciuilis, aut domeſticæ: & tamen pecuniaria eſt vtriuſque pars, non ſolùm quà diſtribuit, ſed etiam quà conſeruat, & quà aliquatenus naturæ, facultatumq; inſeruientium opera prouidet pecunias; quemadmodum tueri quoque, ac prouidere aliqua ex parte ſanitatem cùm familiæ, tum pópulo generalibus quibuſdam animaduerſionibus pertinet ſanè ad œconomum, Principemq; ciuitatis. Vel ſic: Quanquam ſanitate, & alimentis æque indigerent familia, & populus: tamen medicina, quæ facit ſanitatem, non eſſet pars domeſticę, ac ciuilis rationis; pecuniaria, quę non facit pecunias, eſſet pars. ſiquidem medicina ſimpliciter, & per ſe facit ſanitatem cum natura coniuncta: pecuniaria non ſimpliciter, & per ſe, quod eſt opus facultatum deſeruientium, ipſiuſq; naturæ, ſed aliqua ex parte tantùm pecunias facit: & hoc quidem attinet ad œconomum moderatoremque ciuitatis; ſicut ad eoſdem attinet ſanitatem quoque àliquatenus prouidere. Vnà verò cum hoc, quód facit aliquo modo pecunias pecuniaria, etiam conſeruat, ac diſtribuit eas ſimpliciter, quæ omnia domeſticæ, ciuiliſq; rationis opera ſunt. Ita medicina videtur magis ſimilis rationibus deſeruientibus pecuniarię, quàm ipſi pecuniariæ. Hęc ſumma ſolutionis, quæ fuſiùs ſic explicatur. [a] Concedit Philoſophus ęque ſanitatem familię, populique, ac pecunias curandas eſſe ab œconomo, & ciuitatis moderatore, quod dubitationis erat fundamentum. Addit verò, medicinæ, prſtanti vſquequaq; naturæ ope, & reſtituenti, ſi amiſſa fuerit, ſanitatem; nequaquam ſimilem eſſe rationem pecuniariam; [b] quoniam hęc aliqua ex parte duntaxat, non omninò pecunias paret: [b] ſed eſſe ei ſimiles rationes pecuniariæ deſeruientes, puta arandi, & vineas colendi, quæ per ſeruos, miniſtroſq; exercentur: ab his enim ſimpliciter, [c] prębente natura, pecunias comparari. [d] Porrho pręberi à natura nobis, ac comparari veras pecunias probat Philoſophus argumento ex genere: quandoquidem proprium ſit naturæ opus, vt ſuppeditet alimenta viuentibus, quę generauit. [e] Et hoc rurſus probat per locum à parte: nempe ab eo, quod cernitur in ortu animalium. Ex qua nanque materia vnumquodque illorum generatur; eius materiæ quod reſtat, eſt alimentum generato, vt dictum eſt ſuprà, vberiuſq; in lib. de Generatione animalium fuit declaratum.

a. b. *Explicatio fuſior eiuſdẽ ſolutionis.*
b.
b. ſed miniſtratricis rationis.
c.
e.
in textu 83.

[a] Quo-

Sanitatē familiæ, populíque quomodo curent et quomodo nō, œconomus, et ciuitatis moderator.

[a] Quodammodo igitur curant, inquit, familiæ, populiq́; ſanitatem œconomus, ac ciuitatis moderator, & quodammodo non curant. Curant.n. generalibus quibuſdā pręceptis, & animaduerſionibus, vt quibus in locis, & quomodo benè habitent, quibus veſcantur, quibus induantur, qua ratione, & quibus exercitationum modis corpora exerceant, vnde ijs copia medicorum, & medicamentorum, ſi quando in morbos inciderint, & alia huiuſmodi prouidendo, quorum quędam in vij. & in viij. horum librorum attinguntur. Non curant autem ſimpliciter, vt medici, potionibus, pilulis, ſcarificatione, ſectione venæ, collyrijs, cataphaſmatis, ac reliquis proprijs medendi modis. [b] Similiter & pecunias prouident quodammodo, & quodammodo non prouident ijdem, œconomus, & moderator ciuitatis: [b] abſolutè nanque generādo, & efficiendo eas minimè prouident; [b] quia hoc eſt munus facultatum deſeruientium, [c] ac multo magis naturę: [b] ſed prouident generaliter, animaduertēdo, pręcipiendoq́; rationes, & modos, quibus potiſſimùm ſecundū naturam comparentur, non modò conſeruentur, diſpenſenturq́; ad vſum, & neceſſitatem familiæ, & populi. [a] Quemadmodum ergo ſtudium illud, & cura generalis, vt ſana ſit ciuitas, ſanaq́; familia, pertinet procul dubio ad œconomum, & principem ciuitatis; non pertinet ad eos medendi ars, quæ propriè ſanitatem tractat: [b] ita ratio pecuniaria, cuius eſt animaduerſio illa, & præceptio de comparatione pecuniæ, ſecluſa etiā conſeruatione, diſpenſationeque, eſt pars domeſticę, ac ciuilis facultatis; [b] facultates autem deſeruientes, quę pecunias ſimpliciter parant, & hoc nomine ſimiles ſunt medendi arti, non erunt pars; [c] multoque minus pars erit ipſa natura, ſuggerens maximè, & efficiens veras pecunias; ſicut etiam maximè efficit ſanitatem, miniſtrante medico. Hoc modo κατ' ἀντιπαράστασιν reſpondetur dubitationi ex verbis Philoſophi. Sed & κατ' ἔνστασιν reſponderi poteſt, negando parem curam haberi ſanitatis, & pecuniarum aut ab œconomo, aut à ciuitatis moderatore. Quippe durare in aliquod tempus ſine ſanitate, & gubernari tam domus, quàm ciuitas, vel aliqua earum pars poteſt; ſine pecunijs, & victu nulla nec in minimum quidem poteſt. Pręterea, ſic à natura formati ſumus, vt diu remedijs, & adminiculis ſanitatis non egeamus: alimentis perpetuò egemus.

Pecunias quomodo curē, et quomodo non, œconomus, & ciuitatis moderator.

b. eſt aūt quodāmodo &c.

b. ſed miniſtratricis rationis.

c.

b. eſt quidem quodammodo &c.

a.

Expreſſio totius ſimilitudinis.

b. ſed miniſtratricis rationis.

c.

Altera quedā ſolutio κατ' ἔνστασιν.

Pecuniarū maiorem, quàm ſanitatis curā haberi ab œconomo, & ciuitatis moderatore.

Partes textus.

Partes textus quinque. Prima, & ſecunda continent ſimilitudinem: illa quidem proponit de ſanitate, œconomo, medico: hæc autem infert de pecunijs, œconomo, miniſtratrice ratione. Tertia addit generari maximè à natura, pręberiq́; nobis veras pecunias. Quarta hoc probat per locum ex genere. Quinta confirmat quartam per locum à parte.

S C H O L I A.

Sanitatis ciuiū curā haberi à cōditoribus, moderatoribúsque ciuitatum. Sanitatis, & pecunia cura ſimiliter attinent ad actuales facultates. Deſeruientes etiā rationes accipiūt à natura veras pecunias.

Eſt quodammodo œconomi, & principis de ſanitate etiam videre. Sanitatis ciuium curam haberi, ſpectarique eam aliquatenus, ideſt eo modo, quem ego explicari, à conditoribus, moderatoribusque ciuitatum, liquet etiam ex cap. 12. vij. horum librorum, & ex ij. de Republica Platonis. Antipater autem Tyrius Stoicus, vt narrat Cicero in primo Officiorum, Panætio eiuſdem ſectæ philoſopho, qui de officiis ſcripſerat, obiecit, prætermiſſa ab ea duo præcepta fuiſſe, valetudinis curationem, atque pecuniæ: quaſi hæc duo propriè, & ſimiliter ad actuales facultates pertinerent; quod hic dicitur à Philoſopho noſtro.

Oportet naturà hoc adeſſe. Rectè annotat D. Thomas accipere à natura veras pecunias etiam rationes deſeruientes.

Cuique

Cuique enim, ex quo naſcitur &c. Animal generatur ex ſanguine menſtruo, inquit D. Thomas, quem alij ſequuntur: quod autem ſupereſt ex hac materia, ei conuertit natura in lac, præparatq; cibum eo, quod genitum fuit. Et hac de cauſa homini conſtituto ex rebus naturalibus aliç res naturales pro cibo erunt. Tria peccata. Primum. Pauca animalia generantur ex ſanguine menſtruo Secundum. Non veſcitur homo iis rebus, ex quibus proximè eſt conſtitutus conſtitutus eſt enim proximè ex ſanguine menſtruo. Tertium. Quanquam. primum verum eſſet; non ſequeretur ſecundum. *Expoſitio aliorum. Tria peccata in hac expoſitione.*

Textus C X I I.

Alterius quæſtionis cuius propriè non eſt facta mentio deciſio ſimplex.

PARS SECVNDA CAPITIS XXIII.

Alterius quæſtionis, cuius propriè non eſt facta mentio, de comparatione formarum pecuniariæ inter ſe ad expetendum, & fugiendum, bonum, & malum, deciſio ſimplex. Qua quidem ſtatuitur, alimentariam pecuniariam eſſe naturalem, neceſſariam, amoreq; ac laude dignam: cōtrà cauponiam, & huius maximè fœneratoriam, eſſe præter naturam, non neceſſariam, odioſam, ac vituperabilem.

Διὸ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ &c. Tex. C X V I. & C X V I I.

S C H O L I V M.

IN multis huius libri locis non agnoſco aureum illum ordinem Ariſtotelium. Dictum eſt de hac re etiam ſuprà, crebroque iteratum: vt in textu 90. 92. 101. 102. 103. 110. 111. & infrà de eadem dicetur in textu 129. Ita diſcerpta ſunt, & diſtracta quæ cōiungi debebant. Tamen nuſquam data opera, nuſquam copioſius, quàm hic, pertractata eſt iſta queſtio. quapropter iure appoſui, eius propriè mentionem factam non fuiſſe. *Methodus huius libri qualis. Cur in argumento appoſitum, non eſſe factam huius quæſtiōis propriè mentionem.*

Digitized by Google

ARGVMENTVM. TEXT: CXVI.

Pecuniariam alimentariam totam eſſe cunctis hominibus naturalem. Infertur hoc theorema ex enunciato proximè expoſito, quòd natura præbeat omnibus alimenta. Locus à materia. Tum verò, quia hæc pecuniaria ſit naturalis, ſequitur ſimul eſſe neceſſariam, amoreque, ac laude dignam, vt ex ſequenti textu, & commentario planum fiet.

Text. cxvj. Διὸ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ χρηματιστικὴ πᾶσιν ἀπὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζώων.

Quapropter ſecundum naturam eſt pecuniaria omnibus, à fructibus, & animalibus.

EXPLANATIO.

Argumētatio theorematis ex ſuperiori pronunciato.

Ex eo, quod proximè pronunciatum eſt, naturæ eſſe partes, vt ſuppeditet alimenta hominibus, & animalibus vniuerſis; conficitur, liquetque, theorema, quod in hoc textu exponitur, Pecuniariam illam, quæ in fructibus, animalibusq; poſita eſt, hoc eſt vno verbo alimentariam totam eſſe naturalem, & à natura datam omnibus hominibus. *Connexum euidens per locum à materia. nam fructus terræ, & quæ ex animalibus percipiuntur, lac, oua, & ſimilia, tum ipſa eadem animalia ſunt alimenta, quæ omnibus nobis natura ſuppeditat: ergo, quia illa omnibus ſunt naturalia, neceſſe eſt pecuniariam quoque, quæ in illis vertitur, eſſe naturalem & nobis omnibus, & maximè. *Omnibus autē intellige vel coniunctim ad tota genera, vt omnes vbique, &, ſi qui etiam feri homines ſunt, veſcantur tam fructibus, quàm animalibus. paucos enim omnino inuenies Pythagoræos ànimalibus abſtinentes: nec ipſi quidem, quum abſtineant carnibus; lac, & oua repudiant, quę partes quædam ſunt animalium. Vel intellige ad ſingulos ſeparatim: quaſi omnes ijs veſcantur, ſed alij fructibus, alij animalibus, alij, & multo plures vtriſque. Quòd ſi omnibus eſt naturalis hæc pecuniaria; etiam neceſſaria eſt, amoreq; ac laude digniſſima.

Cōnexi firmamentum. — * quapropter.

Duplex expoſitio vocis, omnibus. — *Omnibus.

Alia theoremata, quæ hoc ſequuntur.

SCHOLIA.

Fructus, & animalia continent omnes formas rationis alimentariæ.

Formarū alimentariæ quæ magis, minusque naturales, & laudabiles.

A fructibus, & animalibus. Continent hæc duo omnes formas alimentariæ rationis. Nam ſi per fructus propriè fructus terræ, ac plantarum intelligamus; vna agricultura eſt, quæ in his vertitur; reliquæ in animalibus ſunt occupatæ. At ſi hoc uocabulum in fuſiori capiatur ſignificatu; uocenturq; fructus etiam animalium, lac, & oua, & cætera huiuſmodi: iam duæ formæ alimentariæ fructus reſpiciunt, agricultura, & paſtoritia; cæteræ ſunt propriè animalium. Sed age quæ'nam iſtarum formarum magis, & quæ minus laudabiles, naturalesq; ſunt exiſtimādæ? An iure optimo agricultura omnibus anteponēda eſt: quod Auctor primi œconomici, Xenophon in Oeconomico, & M. Tullius in libro de Senectute, atque in exitu primi Officiorum explicarunt. Secundum locum tenet venatio: ad quam, Platonem imitati, bellicam iuſtam reuocamus. Tertium eſt aucupium. Quare minimè mirum, ſi nobiles, ac reges his potiſsimùm exercitationibus delectantur. Hæc ſequitur piſcatus. Denique ordinē claudit ſtudium paſtoritium. quod tamen ſtudium manſuetudini, facilitatique noſtrę — cap. 2.

accom-

accommodatum eſt magis, quàm tria ſuperiora, magiſque ob id familiare, atque in vſu poſitum hominibus, vt infrà dicetur: licet minus generoſum, minuſque naturale ex eo appareat, quia eſt proprium noſtrum, nec cum alijs animalibus nobis commune. Rationes, & cauſæ horum præceptorum tactæ ſunt ſuprà, præſertim ad textum 80. & 81.

Cap. 11.

ARGVMENTVM. TEXT. CXVII.

Pecuniariam cauponiam vniuerſam eſſe præter naturam, minimè neceſſariam, odioque, & vituperatione dignam; ſed omnium eius formarum maximè fœneratoriam. Primæ partis, de vniuerſa, loci duo: vnus à contrarijs, in omnia quatuor attributa; quoniam alimentaria tota ſit ſecundum naturam, neceſſaria, amoreque, & laude digna: alter locus à materia, nominatim in primum attributum, ex quo cætera eueniunt; quoniā alij ex alijs hominibus, ſibi naturaliter non deſtinatis, quæſtum faciant. Secundæ partis, de fœneratoria, loci tres in primum item attributum, ex quo, vt dixi, reliqua conficiuntur: vnus à materia inſtrumentaria; nam ex numo res comparatur: alter à fine; nam vtitur numo non ad permutationem, cuius causâ eſt inuentus, ſed ad eum ipſum amplificandum: hinc vocabulum fœnoris, græcè; τόκου, & eſt tertius locus à iudicio; nam præter ſuam, & in vniuerſum præter rerum artificialium naturam ferè parere numus numum videtur.

Text. cxvij. [a] Διπλῆς δ' οὔσης αὐτῆς, ὥσπερ εἴπομεν· [b] καὶ τῆς μὲν καπηλικῆς, τῆς δ' οἰκονομικῆς· [c] καὶ ταύτης μὲν ἀναγκαίας, καὶ ἐπαινουμένης, τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης δικαίως· [d] οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἐστί: [e] εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατική, [f] διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, [g] καὶ οὐκ ἐφ' ὅπερ ἐπορίσθη: [h] μεταβολῆς γὰρ ἐγίνετο χάριν· [i] ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον. [k] ὅθεν καὶ τοὔνομα τοῦτ' εἴληφεν: [l] ὅμοια γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννῶσιν αὐτά ἐστιν· [m] ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος. [n] ὥστε καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματισμῶν ἐστιν.

[a] Quum verò ipſa ſit duplex, vt diximus; [b] & altera quidem cauponia, altera autem domeſtica; [c] & hæc quidem neceſſaria, atque laudata, commutatitia autem iure vituperata; [d] non enim ſecundum naturam, ſed * ab alternatione eſt: [e] optima ratione odio habetur * fœneratoria, [f] proptereaquòd ab ipſo numo fit res, [g] & non ad quod inuentus fuit: [h] permutationis enim gratiâ eſt introductus; [i] fœnus autem eum ampliorem facit. [k] vnde & nomen hoc ſumpſit: [l] ſimilia enim ſunt, quæ pariuntur, gignentibus ipſa; [m] fœnus autem, *ὁ τόκος, ideſt fœtus ac partus*, fit numus numi. [n] quare etiam maximè præter naturam eſt hæc omnium * pecuniæ coactionum.

* ἀπ' ἀλλήλων.
* ὀβολοστατική.
* χρηματισμῶν.

Digitized by Google

EXPLANATIO.

Pecuniariæ rationis genera duo.

[a] Dvo ſunt genera rationis pecuniariæ, vt ſuprà conſtitutum fuit: a.
[b] vnum οἰκονομικὸν, καὶ περὶ τροφὴν, domeſticum, & alimentarium: alterum b.
καπηλικὸν, ἢ μεταβλητικὸν, cauponium, ſeu commutatitium. Vtrunque mul-
tas formas habet: [c] & vna earum, quæ pertinet ad cauponium, eſt ὀβολοστα- c.
τική. quod vocabulum plerunque fœneratoriam rationem; aliquando
etiam collybiſticam, ſeu ſimplicem numulariã vniuerſam ſignificat. Hîc
malo accipi illud pro fœneratoria & quia auctores crebrius in hoc ſignifi-
catu idipſum vſurpant; & quia D. Thomas, multiq; alij cum eo ſic inter-
pretantur; & quia hanc interpretationem confirmat nomen τόκος, vnde
tertium argumentum ſumit Philoſophus: quanquam cætera, quę dicun-
tur, ſimiliter quadrant in alias partes collybiſticæ. [c] Cauponium igitur c.
genus nec ſecundum naturam eſt, nec neceſſarium, odio inſuper haberi,
vituperariq; ab hominibus ſolet. [c] atque hæc omnia, quę cauponio gene- c. n.
ri ſimpliciter adſunt, adſunt maximè formæ eius fœneratoriæ. [d] Primum d.
hoc modo oſtenditur. Domeſticum, ſeu alimentarium genus vniuerſum
eſt ſecundum naturam, vt apparuit, deducebaturq; in textu ſuperiori ex
quodam enunciato textus proximè antecedentis; ſiquidem res, in quibus
vertitur, ob eum finem factæ ſunt à natura, vt ijs ſic vteremur: ergo cau-
ponium vniuerſum, quod illi opponitur, contrariaq; inſuper de cauſa,
ideſt quia ex commutatione, & hominibus, non in hoc natis, quæſtus
fiat, erit non ſecundum naturam. [e] Quoniam verò domeſticum genus e.
eſt ſecundum naturam, cauponium non eſt ſecundum naturam: ſequi-
tur vnà illud eſſe neceſſarium, meritoq; [e] amari, ac laudari; hoc non eſſe e. odio habeːri.
neceſſarium, & iure vituperari, [e] atq; odio haberi. Quæcũque enim ſunt e.
naturalia; ea ſimul habẽt neceſſitatem; amoremque, ac laudem merentur:
inane, odium, & vituperatio cadunt propriè in ea, quæ non ſunt natura-
lia. Quippe natura nihil temere, omnia ſummo conſilio facit, proponens
ſibi, præſtansq; ſemper, quoad eius fieri poteſt, rectiora, & meliora; quæ
iure optimo amantur vt bona; laudãtur vt recta. Contrà autem quæ prę-
ter inſtitutum naturæ fiunt; quia à natura initium non habent; nec ha-
bent quidem neceſſitatem: tribuit enim natura vſquequaque, quæ ſatis
ſunt, & in omnem vſum; nunquam deficiens, nunquam deſerens nos:
& quia ſuperuacua ſunt, & vana, & auerſa à natura; ſunt etiam odio, &
vituperatione digna. Hæc de toto genere cauponio. [e] Fœneratoriam au- e.
tem eius formam dicimus eſſe maximè præter naturam: quoniam in ea, vt
præter naturam ſit, non vna tantùm, quemadmodum in reliquis formis,
ſed tres cauſę exiſtunt. [f] Prima cauſa eſt illi cõmunis cum reliquis: quòd f.
fœneratoria quoque vtitur re ſubiecta non ſecundum propriam illius, ac
veram naturam, ideſt non ad eum finem, ad quem à natura facta eſt; ſed
ad diuerſum: exempli gratia vtuntur fœneratores numis aureis, argen-
teis, æreis ad amplificandum patrimonium, qui non eſt finis naturalis,
nec proprius horum metallorum. [g] Secunda cauſa eſt, quòd neque ex ra- g.
tione quidem, ac inſtituto, quo primùm excogitatus, introductusque eſt
numus (& ſunt ratio, inſtitutumq; in ijs, quæ à nobis fiunt, altera natura)
vtuntur numo fœneratores. [h] introductus nanque, excogitatusq; numus h.
fuit ad commutationem; vt faciliùs homines permutare inter ſe poſſent,
quæ eſſent ad vitam neceſſaria: [i] fœneratores autem vtuntur ad rem, & ad i.
eum

Vocabuli ὀβολοστατικὴ ſignificatus.

Theoremata huius textus, numero octo.

Cauponiũ genus eſſe præter naturam.

Cauponiũ genus nõ eſſe neceſſariũ, iure vituperari, atq; odio haberi.

Fœneratoriã eſſe maximè pręter naturã tribus de cauſis.

m. eum ipſum augendum. Tertia cauſa eſt, [m] quòd præter generis etiam naturam, & conditionem, ideſt præter conditionem rerum artificialium, in quarum genere eſt numus, & quarum nulla generat ſibi ſimile; cogat
k. fœnerator numum quaſi parere, & generare alium numum. [k] Hinc fœnoris nomen apud Latinos, & τόκου apud Græcos, ceu fœtus, & partus: ita enim Latini fœnus à fœtura appellarũt, vt Greci τόκον ἀπὸ τοῦ τίκτειν ideſt
l. à pariendo: [l] quoniam quę propriè pariuntur in genere animalium, ſimilia
n. ſunt generantibus; quemadmodum numus eſt numo ſimilis. [n] Maximè igitur præter naturam his tribus de cauſis eſt fœneratoria inter omnes pe-
o. cuniariæ cauponiæ formas. [o] Et, ſi maximè eſt præter naturam hæc forma cauponiæ; iuſtiſſimè etiam vituperatur; iuſtiſſimè odio habetur; minimeq́; eſt neceſſaria, per locum à coniugatis: nam quæ erant præter naturam, meritò vituperabantur, habebantur odio, nec erant neceſſaria.

Fœnoris, & τοῦ τόκου vocabula.

Fœneratoriã maximè vituperabilẽ, odio digniſſimã, & minimè neceſſariam eſſe.

Partes textus.

Partes textus octo. Prima (a b) proponit diuiſionem pecuniarię in duo genera, quæ ſunt cauponium, & alimẽtarium. Secunda (c) oſtendit omnia quatuor attributa de toto genere cauponio per locum ab oppoſitis. Tertia (d) oſtendit nominatim primum attributum de toto item cauponio genere per locum à ſumma materia: ex quo primo attributo reliqua concluduntur. Quarta (e) exponit tertium attributum de forma fœneratoria. Quinta (f) oſtendit de eadem forma primum attributum per locum à materia inſtrumentaria. Sexta (g h i) hoc idem oſtendit per locum à fine. Septima (k l m) adhuc idem oſtendit per locum à iudicio. Octaua (n) concludit fœneratoriam formam eſſe maximè præter naturam.

SCHOLIA.

Verſio & interpretatio D. Thomæ.

Commutatitia autem. Vetus Interpres vertit trãſlata. Ex qua verſione D Thomas ſic exponit: Transferri cauponium genus, traducique ab eo, quod eſt neceſſarium naturæ, ad id, quod cupiditas efflagitat, vt ſuprà dictum fuit; & hac de cauſa vituperari.

In ſcholio argumẽti huius diſputationis de pecuniaria.

Naturales, aut non naturales dicũtur formæ pecuniarię duobus modis.

Cauponiũ genus quomodo non ſecundum naturam.

Ex hoc theoremate, Cauponium genus non eſt ſecundùm naturã, cætera conficiuntur.

Non enim ſecundùm naturam. Duobus modis naturales aut contrà non naturales dici formas pecuniariæ rationis ſuprà admonuimus: vno modo ex initio & fonte: altero modo ex fine. Ex initio, & fonte naturales erunt; ſi paretur inde res, vnde parari naturaliter poteſt: vt quom ex agris fructus decerpimus. Ex fine erunt naturales, ſi dirigatur illa res, quæ eſt parta, ad finem naturæ congruentem, ideſt ad eum vitæ vſum, cui à natura eſt deſtinata. Hîc de primo modo, ad initiũ pertinente. nam concluditur, cauponiam nõ eſſe ſecundùm naturã ob hoc, quia alij ex aliis hominibus, vnde naturaliter lucrum eſſe non poteſt, quæſtum faciant. At D. Thomas, non eſt, inquit, ſecũdùm naturã cauponium genus, quia neque ex rebus naturalibus eſt, neque ad ſupplendam neceſsitatem naturæ dirigitur. Coniunctio, *enim*, appoſita oſtendit confici ex hoc theoremate cætera, quæ proximè propoſita ſunt: hoc eſt non eſſe neceſſarium, & iure odio haberi, iure vituperari cauponium genus, quoniam non eſt ſecundùm naturam. Et hinc etiam ſumi poteſt argmentum per locum à coniugatis in theoremata ſecundæ partis, quæ eſt de fœneratoria. nam ſi vniuerſa cauponia eſt vituperabilis, odio digna, & non neceſſaria; quia non eſt ſecundum naturam: erit fœneratòria maximè vituperabilis, odio dignißima, & minimè neceſſaria; quia eſt maximè præter naturam.

Verſio & expoſitio.

Sed ab alternatione eſt. Sic verti ἀπ' ἀλλήλων: quia non potui melius vno uocabulo. Significat autem alios ex aliis lucrum facere, dum inter ſe commutant aut numos numis, aut res rebus, aut numos rebus.

Numularia ſimplex, ſiue fœneratoria cõmunis formæ.

Fœneratòria, ὀβολοστατική. Tota numularia ſimplex, quæ vocatur etiam collybiſticè, & fœneratoria communis, comprehendit fœneratoriam propriam,

& argen-

& argentariam. Illa ex tempore quæſtum facit. Huius duæ ſunt ſpecies: & altera ex traiectione; altera ex ſpecie numorum lucratur, quemadmodum diximus ſuprà. In his omnibus quidem eſt fœnus, græcè τόκος, quia numus parere numum videtur: propriè tamen hoc vocabulum dicitur in propria fœneratoria. quapropter ὀβολοστατικὴν hîc intelligimus propriam fœneratoriam: nam ex uocabulo τόκος paulo pòſt argumentum Philoſophus ducet.

Fœnus eſt in omnibus formis collybiſtica: propriè tamē dicitur in propria fœneratoria.

ὀβολοστατικὴ quid hîc.

In ſcholio argumēti aſſpirationis de pecuniaria cauponia.

Optima ratione odio habetur: Odioſiſsima ſemper fuit fœneratoria, & peſtis ciuitatum exiſtimata, qúa nòn ſolùm res, ſed etiam corpora ciuium afficerētur. Multa exempla huius mali, remediorumque eius, ſexcentis fœnebribus legibus aſtricta auaritia, in Romana hiſtoria leguntur.

Fœneratoria propria odioſiſsima, et deterrima.

Quare etiam maximè præter naturam &c. Hominem hominis incōmodo ſuum augere commodum, ait Cicero in iij. Officiorum, magis eſt contra naturam, quam mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera, quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Augent autem fœneratores commodum ſuum incommodo aliorum. Quamobrem maximè peccant in naturam, quià in homines peccant. Adhoc tribus propriè nominibus aduerſari naturæ dicuntur: vno, quòd ex re ea fructum capiunt, ex qua naturaliter capi nullus poteſt: altero, quòd ad alium finem ea re vtuntur, quàm ad quem illam natura deſtinauit: tertio, quòd vtuntur ea etiam præter inſtitutum, legemque, & rationem, vnde lex manauit, quæ eſt altera natura in rebus ciuilibus. Et ad hanc tertiam cauſam reuocari poteſt id, quod quidam è noſtris aiunt, Concedi in fœneratione quaſi vſum tantum eius rei, cuius vſus ſine dominio verè haberi non poteſt. Ob tot cauſas igitur, in hoc concurrentes, iure fœneratoria omnium cauponiæ formarum maximè dicitur præter naturam. Alia autem de cauſa maximè præter naturam, vituperationeq; dignisſimę videntur duæ mercenariæ, virtutum, ſcientiarumque, vt annotauimus ad textum 110: nempe quia rebus excellentiſsimis abutantur. At ſi quis quærat vtra tandem harum duarum mercenariæ formarum ſit magis præter naturam; quæ virtutibus'ne, an quę ſcientiis abutitur: reſpondebo, hanc magis, quę ſcientias vendit, eſſe pręter naturam. præſtare enim morum virtutibus virtutes intelligentiæ putantur. Secundum has tres formas, fœneratoriam, mercenariam ſcientiarum, mercenariam virtutum, eſſe præter naturam cenſeo mercenarias facultatum animi inſitarum, vt conſilij, memorię, & aliarum id genus: nec minus mercenarios, aut ſeruos voco eos, qui ob numos, mercedem'ue aliam Principibus ſunt à conſilio, & à memoria; quàm illos, qui pueros mercede docent grammaticam & rhetoricam. Deinde eſt pręter naturam παράστασις, ideſt ſtataria, ſiue inſtitoria mercatura. Poſt hanc argentariæ duæ, traiectio, & ἀργυραμοιβὸς. Proximè mercenaria operarum corporis, & mercenaria artium, quæ propriè ſic nominantur. Poſtremo loco, & minimè omnium præter naturam, minimeq; vituperabilis vera mercatura. Sed de his etiam infrà.

Quæ magis, & minus præter naturā, ac vituperabiles ex formis cauponia pecuniaria.

Fœneratoria propria.

Mercenaria virtutum, & ſcientiarum.

Mercenaria facultatū animi inſitarum.

Inſtitoria mercatura.

Argentaria duæ.

Mercenaria operarū corporis.

Mercenaria artiū, quæ propriè ſic nomināt.

Mercatura vera.

Textus LXXIII.

Conſideratio rei, & rationis pecuniariæ ad vſum, & praxin.

CAPITA QVATVOR A XXIIII. AD XXVIII.

Conſideratio rei, & rationis pecuniaria ad vſum & praxin.

Ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν &c. Tex. CXVIII. ad CXL.

Propoſitio, & cauſa reliquę tractationis	*Pecuniarię in ſuas partes diuiſio.*	*Fōtes cognitionis perfectæ ad praxin ſingularū partium pecuniariæ.*	*Vtilitas ex perfecta cognitiōe ſingularū partium pecuniariæ ad praxin quam ampla.*
Cap. 24. tex. 118.	*Cap. 25. tex. 119.*	*Cap. 26. tex. 128.*	*Cap. 27. tex. 139.*

CAPVT

CAPVT XXIV.

ARGVMENTVM. TEXT. CXIIX.

Propoſitio, continuatio, & cauſa reliquæ de pecuniaria tractationis, quæ ad vſum ſpectat. Poſt expoſitionem eorum, quæ attinent ad cognitionem, percurrēnda ſunt illa, quæ ſpectant ad vſum rei, & rationis pecuniariæ. Loci duo; vnus à genere pecuniariæ; alter à proprietatibus conſyderationum: nam in omnibus ciuilibus rebus vtraque conſyderatio adhibenda eſt; prima, quia liberalis; ſecunda, quia neceſſaria.

Text: cxiix. [a] Ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν διωρίκαμεν ἱκανῶς, [b] τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν δεῖ διελθεῖν: [c] πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλεύθερον ἔχει, [d] τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν.

[a] Quoniam autem ea quæ ad cognitionem attinent, definiuimus ſatis; illa [b], quæ ad vſum ſpectant, percurrere oportet: [c] omnia autem huiuſcemodi contemplationem quidem habent liberalem, [d] * experientiam verò neceſſariam.

* ἐμπειρίαν, vſum.

EXPLANATIO.

c. d.

Conſyderatio rerū ciuilium duplex: vna ad cōtemplationem, altera ad praxin pertinēs, & qualis vtraq; earū.

OMNIVM [c] rerum ciuilium, quibus humanæ actiones, quæq; humanarum actionum ſunt, continentur, conſyderatio, & doctrina, vt ſæpe diximus, conſtat ex duabus partibus: [c] vna, quæ eſt generalior, ad cognitionem, contemplationemq; proprie pertinet, naturas, definitiones, proprietates, & ſumma genera exponens. [d] altera pertinet ad vſum, & praxin, tractationemque, quæ deſcendit ad ſingula, ſecans rem in partes minutiores, &, quæ in vnaquaque parte animaduertenda ſunt, præcipiens. Itaque diuidunt quidam non malè medicinam, & ſimiles artes in theoricas & practicas. [c] Sicut autem contemplatio, & cognitio huiuſmodi rerum eſt liberalis, & ingenuo digna viro: [d] ſic praxis & vſus eſt neceſſarius, ſine quo vita tranſigi omnino non poteſt. Quamobrem neutra conſyderatio eſt prætermittenda; nec quæ ad contemplationem refertur, [c] ob excellentiam, & præſtantiam, licet ad nullam aliam rem quicquam conduceret (quanto igitur minus, quom conducit maximè ad vſum, & ad totam vitam?) nec quæ ad hunc ipſum refertur vſum, [d] ob vitæ neceſſitatem, quanquam non æque eſſet liberalis, vt certè eſt & multarum aliarum rerum, & rationis pecuniariæ illius, quæ eſt pars domeſticæ

c. contemplationem.

d. experiētiā.

Medicinæ & ſimiliū artiū diuiſio in theoricas, & practicas.

c. liberalem.

d. neceſſariā.

Contemplatio rerū ciuiliū liberalis, praxis neceſſaria eſt.

c. liberalem.

Vtrāq; cōſyderationē & quæ cōtemplationis eſt, & q̄ eſt praxeos in rebus ciuilib⁹ rebus adhibēdā eſſe.

d. neceſſariā.

Neceſſitas, & ſeries ſequentis tractationis de pecuniaria.

meſticæ facultatis. [a] Quoniam igitur de ratione pecuniaria in vniuerſum, quę quidem ratio pecuniaria in hoc genere rerum ciuilium continetur; ſatis * diſtincta, explicataq́; ac definita illa ſunt, quæ ad * cognitionē, contemplationemq́; generalem ipſius attinent; quum dictum fuerit de eius fine, origine, generibus ſummis, & proprietatibus; ex quibus etiam definitiones colligi poterant: [b] neceſſe eſt vt percurramus ea, quæ ſpectant ad vſum, & praxin: percurramus, inquam, quoniam vt poſtea apparebit, indicanda paucis, & generaliter hæc potius ſunt, quàm ſingulatim tradenda, aut perfectè examinanda. Voces, ἡ γνῶσις, καὶ ἡ θεωρία, cognitio, & contemplatio ἐκ παραλλήλου accipiēda ſunt: item ἡ χρῆσις, καὶ ἡ ἐμπειρία, vſus, & experientia. Priores duæ cōtemplationem; duæ poſteriores actionem deſignant: & ſibi mutuo opponuntur, ac reſpondent in hoc loco: ſicut etiam ſibi reſpondent, & opponuntur τὸ ἐλεύθερον, καὶ τὸ ἀναγκαῖον, liberale, & neceſſarium.

a. / ** definiuimus.* / ** ad cognitionem contemplationem.* / *b.*

Quarundam vocum conſyderatio.

Partes textus.

Textus habet duas partes. Prima (a b) continuans, proponit ea, quæ reſtant conſyderanda. Secunda cauſam adiungit, ductam à genere, & à proprietatibus.

S C H O L I A.

Sequens tractatio de pecuniaria ad vſum pertinēs qualis.

Quæ ad vſum ſpectant percurrere oportet. Niſi verbo percurrendi excuſaremus Philoſophum: malè præſtaret, quod pollicetur. pauca enim ſunt quæ ipſe exponet de re, & ratione pecuniaria, ad vſum ſpectantia, prę multis, quæ ab aliis grauiſsimis, ac doctiſsimis viris de ruſtica, vrbanaque re tam ad domeſticos, quàm ad ciuiles vſus, ac neceſsitates traduntur.

Expoſitio verborum. *Coniunctio δὲ.*

Omnia autem huiuſcemodi. D. Thomas, omnia, quæ pertinent ad actiones humanas: quam explanationem probo. P. Victorius, omnia, quæ pertinent ad rationem pecuniariam: quod minimè probo. Coniunctionem δὲ, hoc eſt, *autem*, omnes accipiunt ἀντὶ τοῦ γάρ, vt ſæpe altera pro altera uoce & ab Ariſtotele, & ab aliis auctoribus vſurpari ſolet.

Triplex huius loci expoſitio.

Contemplationem quidem habent ἐλεύθερον, ideſt liberam, ſeu liberalem &c. Tribus modis exponi hęc pars poteſt. Vno modo, vt nos fecimus (quam expoſitionem etiam attigit P. Victorius) interpretando ἐλεύθερον liberale, & ingenuo homine dignum. Alter modus eſſet, ſi τὸ ἐλεύθερον liberum ſignificaret: quaſi poſſet vnuſquiſque arbitratu ſuo contemplationi huiuſmodi rerum, vel vacare, vel non vacare; tractatio autem, & vſus neceſſarius eſſet, non liber: proinde non minus, imò magis percurrenda eſſe, quæ ad vſum pertinent, quam quę ad cognitionem. Sed hunc modum non probo. Tertius modus omnium minimè probandus, excogitatus ob vocem ἐμπειρίαν, fuit D. Thomæ accipientis ἐλεύθερον pro expedito, & facili: nam facile eſſe cōſyderari hæc, & cognoſci generaliter; ſed ad perfectum vſum eorum neceſſariam eſſe experientiam.

Significationes vocis ἐμπειρία.

Experiantiam, ἐμπειρίαν. Vox ἐμπειρία apud Græcos, & experientia apud Latinos tum vſum, & tractationem ſignificat; tum experientiam, ac peritiam, quę ex longa tractatione, multiſque vſibus naſcitur. In primo ſignificatu accipi hîc eam puto. D. Thomas in ſecundo accepit.

Textus

Textus CXVIII.

*

Pecuniariæ in ſuas partes diuiſio.

CAPVT XXV.

Pecuniariæ in ſuas formas & partes diuiſio.

Ἔστι δὲ χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα, &c. Tex. CXIX. ad CXXVIII.

SCHOLIVM.

TRia genera hìc faciet pecuniariæ, οἰκειότατον, ideſt maximè familiare, vel maximè proprium, aut etiam maximè naturale hominibus; commutatitium; medium: eorumq́; vnunquodque diuidet in multas partes. Supra autem duo tantùm fecit, naturale, & non naturale; ſeu alimentarium, & commutatitiũ. nam medium genus, vel in hunc diſtulit locum, vel comprehendere voluit in naturali, ideſt ἐν τῇ γεωργίᾳ. eidem quoque naturali ſubiecit venaticum vniuerſum, quod hìc prætermittitur. Cauſa differentis diuiſionis hæc eſt, quòd ibi ad contemplationẽ dirigebatur conſyderatio pecuniariæ; hìc dirigitur ad praxim: omnium autem naturalium formarum ſunt maximè in vſu agricultura, & paſtoritia. quocirca has in vnũ contrahens genus Philoſophus, vocauit ipſum οἰκειότατον, quaſi maxime domeſticum, & maximè vſitatum dicas. Et addidit medium, quod non æquè naturale eſt, ac illud; & paucorum planè hominum eſſe videtur præ multis, qui in illo exercẽtur. Sed quo pacto diſtributio in partes ad vſum, praximq́; potius, quàm ad cognitionẽ, & contemplationẽ refertur? Fortaſſe rẽ locare, quemadmodũ diximus, in ſumma genera, parteſq́; præcipuas, vt inde natura eius clariùs

Pecuniaria hìc tria genera, ſupra duo, & quo pacto.

Diſtributio rei in partes quomodo ad theoriam, quomodo ad praxim pertineat.

perſpiciatur,theorię eſt: minutior autẽ conciſio,ad ſingulas partes,& partes partium deueniens, vt cuiusq; earum vtilitas,& præcepta tradantur, pertinet ad praxim.

Pecuniariæ maximè ꝑprię,ac maximè familiaris hominibus,eiusq; partium expoſitio.	*Pecuniariæ commutatitiæ, eiusq; partium expoſitio.*	*Pecuniariæ mediæ, eiusq; materiæ, ac partium expoſitio.*
Pars p. text. cxix.	*Pars 2. text. cxxiiij.*	*Pars 3. text. cxxvij.*
*	*	*

PARS I. CAPITIS XXV.

Pecuniariæ maximè propriæ, ac maximè familiaris hominibus, eiusq; partium,ac præceptorum quorundam in illas generalium expoſitio.

Ἐστι δὲ χρηματιστικῆς μέρη, &c. Tex. cxix. ad cxxiiii.

SCHOLIVM.

Vocabolum ἡ χρηματιστικὴ οἰκειοτάτη quid ſignificet Philoſopho.

HAEC VOX χρηματιστικὴ οἰκειοτάτη, ideſt pecuniaria maximè familiaris,vel maximè propria, & maximè naturalis hominibus, qua voce vtetur Philoſophus in textu 124. minus latè patet, quàm pateret ſuprà vox χρηματιστικὴ κατὰ φύσιν, ἢ οἰκονομικὴ hoc eſt quàm naturalis,& domeſtica pecuniaria. Quippe illa,ſi non comprehendebat etiam medium genus,hìc diſtinctum a naturali, eiq; oppoſitum; certè comprehendebat aucupium, piſcatum, & venationem, quarum formarum nulla prorſus hìc fiet mentio: niſi quis fieri fortaſſe velit, indicariq; eas his verbis textus 123. καὶ τῶν ἄλλων ζῴων quod mihi non probatur. Eſt autem ad extremum in præſentia idem Philoſopho ἡ χρηματιστικὴ οἰκειοτάτη, pecuniaria maximè propria, ſeu maximè familiaris, & maximè naturalis nobis, quod res ruſtica, & agricultura latè ſumpta Græcis, ac Latinis ſcriptoribus.

Genera huius pecuniariæ quot, & quæ.

Quamobrem tot, & talia genera huius pecuniariæ Philoſophus ſtatuet; quot, & qualia illi ſtatuerunt rerum ruſticarum

Varro lib. 1. cap. 2. & lib. 3. cap. 1. rum, quæ fructus cauſa exercentur. è quibus Varro etiam ijs generibus hæc nomina dedit, pecuariam, agriculturam, quæ propriè dicitur, paſtionem villaticam: &, tres de illis libros conſcribens, ſingulos ſingulis deſtinauit. Vocant autem res ruſticas in vniuerſum omnia, quæcunque his tribus generibus continentur, quanquam in vrbe nõnulla fieri eorum cernuntur: propterea quod omnia multo melius, commodiùs, vberiùs fiãt ruri, vbi nata ſunt, & vnde in vrbem ſimul cum hominibus venerunt. At Philoſophus nomine ęq; communi appellauit οἰκειοτάτην χρηματιστικήν: quoniam formæ, quas huic ſubijcit, ſint nobis omnium pecuniarię formarum familiariſsimæ, maximèq; propriæ, ac maximè naturales. Videntur quidem aliquando naturales magis venatio, & piſcatus, & aucupium, quàm res ruſticæ ex eo, quod hæ ſint propriæ hominum, illæ hominibus cũ multis belluis communes, quæ communem nobiſcum naturam habent: nunquam tamen tam naturales ex propria natura noſtra, hoc eſt tam congruentes lenitati, manſuetudiniq; humani ingenij, nunquam tam familiares nobis erunt. quandoquidem pauci omnino ſunt, qui ex illis quæſtibus viuant, aucupes, piſcatores, venatores: maxima pars viuit ex ruſticis rebus: nemoq; tandem eſt, qui nõ ſuem, vel anſerem, vel gallinã alat; hæc autem ad paſtiones referuntur. Potuit etiam οἰκειοτάτη nominari à Philoſopho hæc pecuniaria, quaſi ad rem, & rationem domeſticam maximè accommodata. in quibus enim ipſa verſatur, ſunt ea, quæ maximè neceſſaria ſunt domui, ac familiæ. Cicero in primo officiorum conferens genus hoc pecuniariæ, & quæſtus, quod in rebus ruſticis conſiſtit, cum alijs, ſic inquit: *Omnium autẽ rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil eſt agricultura melius, nil vberius, nil dulcius, nil libero homine dignius*. Agriculturæ enim vocabulum in fuſiori ſumpſit ſignificatu pro tota re ruſtica, quemadmodum liquet ex Catone maiori.

Rem ruſticam cur vocet hãc pecuniariam.

οἰκειοτάτην cur vocet hãc pecuniariam Philoſophus.

Comparatio formarum generis venatorij, & ruſticarum rerũ, vtræ magis naturales, magis propria, & magis familiares hominibus.

Secũda ratio cur οἰκειοτάτη vocata ſit à Philoſopho hæc pecuniaria.

Collatio rei ruſticæ cum alijs generibus quæſtus ex Cicerone.

ARGVMENTVM. TEXT. CXIX.

Tres communiſſimæ partes, ac veluti præceptorum generalium formæ huius pecuniariæ nobis familiariſſimæ, in cuncta eius genera, ſpecieſq; proprias cadentes, ad vſum, & praxim: quarum partiũ prima res ſubiectas, altera locum, tertia modum ſpectat.

Tex. cxix.

[a] Ἔστι δὲ χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα, [b] τὸ περὶ τὰ κτήματα ἔμπειρον εἶναι, ποῖα λυσιτελέστατα, [c] καὶ ποῦ, [d] καὶ πῶς.

[a] Sunt autem pecuniariæ partes vtiles, [b] expertum eſſe* eorũ, quæ in bonis habentur, qualia fructuoſiſſima ſint, [c] & vbi, [d] & quomodo.

** περὶ τὰ κτήματα pecorum.*

EXPLANATIO.

Ex quibus rebus fructũ petat hac pecuniaria.

Res naturaliter fructuoſa quot quibusq; modis fructuoſiores alia alijs.

b. Fructuoſiſſima.

b. Qualia fructuoſiſſima.

[b] PETIT pecuniaria omnis, quà pecuniaria eſt, tenditq; in praxin, quæſtum, ac fructum. verumtamen hæc pecuniaria, quam familiariſsimã vocamus, fructũ petit propriè ex rebus naturaliter fructuoſis. Sunt porrho iſtarũ rerũ, quæ naturaliter ſunt fructuoſæ, aliæ alijs fructuoſiores [b] vel ex ſe, vt triticũ, faba, equus oue: & equus equo etiã, triticũ tritico; [c] vel ex loco, c. vt nonnunquã ouis equo, faba tritico, quia locus idoneus ſit oui, & fabę, nõ ſit idoneus tritico, & equo; [d] vel ex modo, curaq; ijs à nobis adhibita, quoniã d. hic cultus, hęc colendi ratio, his inſtrumentis, hoc tempore, hac frequentiã equo, puta, aut fabæ conueniat. Itaq; qui in hac pecuniaria excellere vult, [b] primùm cõſyderet, cognoſcatq; oportet, quales rerum ſubiectarũ magis, b. & quales minus per ſe ſint fructuoſæ, facta earum comparatione cũ alijs, tam eiuſdem generis, quàm diuerſorum; [c] deinde quales in quibus locis; c. [d] poſtremò quales ex quo colendi modo: [b] & cognoſcat quidem non ſimplici tantum notitia, ſed quæ ſit vſu, atque exercitatione confirmata, quam experientiam vocamus. hoc enim eſt, quod ait Cicero: expertum maius quid ſignificare, quàm doctum. [b] Expertum igitur, peritumque eſſe de b. eiuſmodi rebus, quæ in bonis habentur, quales fructuoſiſsimæ, optimæq; ſint ex ſuis proprijs conditionibus; [c] expertum item eſſe, quales fructuo- c. ſiſsimæ, & optimæ in qualibus locis; [d] ac tãdem expertum eſſe, quales fru- d. ctuoſiſsimæ, & optimæ quibus modis fiant; [a] ſunt partes communes, for- a. mæq; præceptorum huius pecuniariæ nobis familiariariſsimæ, cadentes in cuncta eius genera, ſpecieſq; proprias, ad vſum, & praxin.

Qualem, & quotuplicẽ notitiam habere debeat qui in hac pecuniaria excellere cupit.

Experientia quid.

b. Expertum.

Partes communes, & forma præceptorum huius pecuniariæ.

SCHOLIA.

Expoſitio interpretum, & refutatio.

Sunt autẽ pecuniariæ &c. Nõ ſeparãt expoſitores verba huius textus à ſequentibus: quaſi hîc etiam loquatur Philoſophus propriè de re pecuniaria. Item in ſententiam, niſi, quæ hîc dicuntur, omnia communia eſſent pecuariæ cum agri cultura, & cum villatica paſtione. Acceditq; eò vocabulum κτήματα, ideſt quæ habentur in bonis: quod quidem vocabulum commune eſt, non proprium pecudum. quanquam Petrus Victorius κτήματα accepit ἀντὶ τῶν βοσκημάτων, pro pecudibus, duriori ſanè interpretatione.

Fructuo-

Fructuoſiſſima. Hoc vocabulo notat finem primum pecuniariæ, præſertim huius pecuniariæ, quæ in rebus per ſe fructuoſis verſatur. Semper autem in ſuperlatiuis comparatiua continentur: & quod perfectiſsimũ eſt in vnoquoque genere, eſt veluti menſura, ac ratio minus perfectorum: itaque qui nouit fructuoſiſsima: nouit etiam magis, & minus fructuoſa.

Finis primus pecuniariæ, & huius pecuniariæ.

Superlatiuorum nominũ vſus.

Qualia ſunt fructuoſiſſima, & optima. De bobus, & equis, Virg. in tertio Georg.

Loci ex Virgilij Georgicis.

. . . . optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.

Continuò pecoris generoſi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.

Et vbi. Virgilius in primo Georg.
Hîc ſegetes, illic veniunt felicius vuæ,

Arborei fœtus alibi. Et quæ ſequuntur.

Et quomodo. Idem poeta in principio.
Quid faciat lætas ſegetes, quo ſydere terram
Vertere Mæcenas, vlmiſque adiungere vites
Conueniat; quæ cura boum; quis cultus habendo
Sit pecori; atque apibus quanta experientia partis;
Hinc canere incipiam . . . .
Vere nouo, gelidus canis quom montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſoluit,
Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro. Et reliqua.

ARGVMENTVM. TEXT. CXX.

Pecuaria, primum genus pecuniariæ nobis familiariſsimæ, hoc eſt ad extremum rei ruſticæ: eiuſque partes, ac formæ præceptorum, primæ, ac maximè propriæ, quas differentiæ animaliũ, indicatæ, illuſtrateæque exemplis, efficiunt; ad tres communes partes, quæ in textu ſuperiori exponebantur, adiunctæ: quarum trium communium partium, alias proprias ab humana cura naſcentes commonſtrantium, duæ priores in illis exemplis repetuntur; tertia ſubauditur: & ſecundæ quidem ratio additur, ducta ex prima per locum à fine.

Tex. cxx. [a] Οἷον, ἵππων κτῆσις ποία τις, ἢ βοῶν, ἢ προβάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ζώων. [b] δεῖ γὰρ ἔμπειρον εἶναι, πρὸς ἄλληλά τε τούτων τίνα λυσιτελέστατα, [c] καὶ ποῖα ἐν ποίοις τόποις: [d] ἄλλα γὰρ ἐν ἄλλαις εὐθηνεῖ χώραις.

[a] Vt equorum res qualis, aut boum, aut ouium; ſimiliter autem & reliquorum animalium. [b] oportet enim expertum eſſe, quę horum inter ſe comparatorum ſint fructuoſiſſima, [c] & qualia in qualibus locis: [d] alia enim in alijs regionibus vigent.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Pecuaria nomina, & definitio ex Varrone.

Varro lib. 2. cap. 1. & lib. 3. cap. 1. & alijs locis.

Pecuaria prior agricultura. cùm natura, & tempore. tum vtilitate.

Pecvaria, quæ alijs nominibus paſtio agreſtis, & paſtoria res, & ſcientia paſtoralis à Varrone nuncupatur; ſic difinitur ab eodem Varrone in cap. j. ij. libri: quòd ſit ſcientia pecoris parandi, ac paſcendi, vt fructus quàm poſſunt maximè ex ea capiantur. Hæc prior eſt agri cultione cùm natura, & tempore, tum vtilitate. Primum probat Varro cap. 2. primi, & cap. 1. ſecundi libri: vbi declarat homines, antequam agri colerentur, paſtoritiam vitam egiſſe; deinde ab hac vita ad agriculturam deſcendiſſe. Secundum, hoc eſt vtiliorem agricultura paſtionem eſſe, & reipſa comprobatur, & conceditur ab omnibus rei ruſticæ peritis. E quorum numero Cato ſenior, vt narrāt Cicero, Plinius, & Columella, quum ab eo quæreretur, quid maximè in re familiari expediret; reſpondit, bene paſcere; quid ſecundum, ſatis bene paſcere; quid tertium, bene viтire; quid quartum, arare. Partes generales pecuariæ conſtituuntur à Varrone in eodem cap. 1. lib. 2. octoginta vna. [a] Primùm nanque eſſe nouem partes, diſcretas ter ternas; vnas de minoribus pecudibus, oue, capra, ſue; alteras de maioribus, boue, aſino, equo; tertias de ijs, quæ non parantur, vt ex ipſis capiatur fructus, ſed vt propter ipſa, ideſt de mulis, canibus, paſtoribus. [b] Deinde vnanquanque harum nouem partium in ſe habere nouenas; quatuor in pecore parando; totidem in curando; & communem vnam. In parando pecore vnam partem eſſe de ætate: alteram de forma: qua ætate, quaque forma quæq; pecus paranda, habendaq; ſit: tertiam de ſeminio, quo ſint ſeminio quærendæ; hoc enim nomine aſinos Arcadicos in Græcia nobilitatos, in Italia Reatinos: quartam partem eſſe de iure, quemadmodum quanque pecudem emi oporteat ciuili iure. In curando pecore primam partem eſſe de paſtione; & eius rationem triplicem locum, tempus, genus alimenti. Secundam partem eſſe de fœtura, ad quam referantur quæcunque de admiſſura, & de vteri geſtatione, & de partu in conſyderationem veniunt. Tertiam partem eſſe de nutricatu, quantum lactis, & quo tempore, & vbi, & quot diebus ab vnoquoque pullo ſugendum ſit. Quartā partem eſſe de ſanitate, & particulas eius tres; cauſas, ſigna cuiuſque morbi, & medendi rationem explicantes. Nonam partem communem eſſe, quæ numerum pecorum cuiuſque generis, & ſexus conſtituat. Adiungit Varro pro fœtura, quæ in mulis deeſt, duas extraordinarias fructuum ſpecies: quarum vna eſt lana, ex ouibus, capriſque detonſa, aut vulſa: hanc appellant tonſuram. altera ſpecies eſt lac, & caſeus: quæ latiùs patet, à Græcis ſcriptoribus τυρευτικ nominata. Has igitur omnes partes pecuariæ, quas Varro expoſuit; indicari hoc in loco à Philoſopho fortè aliquis exiſtimabit. [a] Et primas quidem illas ter ternas, imò quotquot eſſe poſſunt ob differentias animalium (nam præter enumerata à Varrone, Italiæ regionem, moremq; ſpectante, & camelorum in Arabia, atque in Bactris, & elephantorum in India, & aliorum fortaſſe alijs in locis animātium ſunt pecuaria) ſignificare Philoſophum, quom inquit, exempla ferens. *Vt equorum res qualis, aut boum, aut ouium, ſimiliter autem, & reliquorum animalium.* [b] Cæteras autem nouenas vnà cum fructibus extraordinarijs denotare tum his verbis; *quæ horum inter ſe comparatorum ſint fructuoſiſſima, & qualia in qualibus locis*, quæ verba proximè ſequuntur; tum illis, *qualia fructuoſiſſima, & vbi, & quomodo*; quæ, quum ſcripta ſint antè in textu proximè antecedenti, in hoc

Cicero in 2. officiorum. Plini⁹ lib. 18. cap 5. Columella lib. 2. cap. 2.

Pecuaria partes generales ex Varronis doctrina.

a.

b. c.

Prima expoſitio huius textus.

Omnes hæ partes pecuariæ traditæ à Varrone hic indicantur.

a.

De camelis omnes, de elephantis Plinius lib. 8. cap. 9.

b. c.

repeten-

a. vt. repetenda eſſe docet coniunctio, [a] *vt*, appoſita initio textus. Siquidem,
b. [b] *quæ, & qualis*, τίνα, καὶ ποῖα, pertinent ad binas priores earum nouenarum
c. partium, quæ ſunt de ætate, & de forma: [c] *vbi autem, ſeu qualibus in locis, & quomodo*, ideſt ποῦ, καὶ ἐν ποίοις τόποις καὶ πῶς, ad ſeptenas poſteriores, binosq; fructus extraordinarios. loco, enim, & modo, ſeminium, vnde comparanda, & ius, quemadmodum emenda pecora, & cunctæ aliæ ſuprà enumeratæ ſimiliter continentur: quod eſt per ſe manifeſtum. Vel ea tradere nunc Philo- *Altera expoſitio.*
ſophus voluit, quibus omnia diriguntur, quæcunq; ad ſtudium attinent *Tres ſumma forma, dirigentes omnia, quęcunque ad ſtudium paſtoritium attinent traduntur hoc in loco.*
a. paſtoritium: & ſunt in vniuerſum tria; [a] vnum, natura ipſarum pecudum ex comparatione earum inter ſe tam in eodem genere, quàm in diuerſis,
b. atque etiam fructuum, quos illæ præbent; [b] alterum, locus; [a] tertium mo-
a. vt. dus, & ratio. Quippe & in parando pecore, & in paſcendo, & in admiſſura, & in fœtura, & in nutricatu, & in ſanitate, & in tonſura, & in mulctu, coagulationeq; lactis, ac caſei, cæterorumq; id genus lactariorum confectione hæc tria aut ſolùm, aut maximè attenduntur: totaq; peritia paſtoralis in his conſiſtit. modo enim, præter alia, ſubijciuntur etiam tempus, & numerus. Ex his verò definitionem pecuariæ, ſimilem ei, quàm attulit Varro, colligere licebit: vt ſit pecuaria peritia pecudum, quales maximè fructuoſæ ſint, & vbi, & quo pacto. *Definitio pecuariæ.*

Textus habet tres partes. Prima (a) ponit exempla primarum, & maximè propriarum pecuariæ partium, quas faciunt animalium differentiæ. *Partes textus.* Secunda (b c) partim repetit, partim ſubaudit cõmunes, quæ expoſitæ fuerunt in textu antecedenti: in quibus tamen communibus contineantur, commonſtrenturq; nunc, adhibitis exemplis, aliæ propriæ, naſcentes extrinſecus. Tertia (d) affert cauſam ſecundæ trium communium, deſumptam à prima.

SCHOLIA.

Vt equorum &c. Coniunctio, *vt*, oſtendit repetenda eſſe illa, quæ dicta fuerunt in textu antecedenti; quemadmodum in explanatione annotauimus. *Syntaxis verborum.*

Equorum, aut boum &c. Primæ, & maximè propriæ partes, ac differentiæ, quibus ratio, facultasque vnaquæque diſtinguitur; ſumuntur à differentijs rerum ſubiectarum, vt liquet ex initio vj. Poſt naturalium. *Partes, & differentię primę ac maximè proprię cuiusq; facultatis vnde ſumantur.*

Equorum res qualis, aut boum, &c. Qualis ſit res equaria, aut boaria, aut ouiaria; ſimiliter & pecudum aliarum, quod ad naturam ipſarum attinet; & quod ad loca etiam, & tempora quibus haberi, & curari eas oportet, quod deinceps ſubiungitur. *Syntaxis verborum.*

Aut boum. Bos arator pertinet ad agriculturam, non ad pecuariam. Cæteri autem boues, vitulus, & vitula; iuuencus, & iuuenca; taurus, & vacca; & armenta eorum ſunt pars pecuariæ. *Bos quomodo ad agriculturam, quomodo ad pecuariam pertineat.*

Quæ horum inter ſe comparatorum ſint fructuoſiſſima, & qualia in qualibus locis. Item, quod ſubaudiendum, repetendumque eſt ex tex. ſuperiori, *qualia fructuoſiſſima, & vbi, & quomodo.* Quod genus pecudum, & quæ, ac quales cuiusque generis, quod ad formam, ætatemq; eorum attinet, comparandæ ſint, vt vberrimum fructum capias, & vnde, ac quomodo comparandæ: tum quę, quomodo, & quibus in locis paſcendæ, habendæ, admittendæ, nutricandæ, curandæ à morbis, & in ſanitate retinendæ, & cætera quæ diximus. *Expoſitio verborum.*

Alia enim in alijs regionibus vigent. Cauſa, cur locorum propriè meminerit, non contentus modo, & ratione, quæ ſatis eſſe fortè videretur. nã, inquit, alia in alijs regionibus potiora gignuntur, vtiliùs paſcuntur, ſtabulantur &c. *Cauſa cur loci facta ſit mentio.*

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: CXXI.

Agricultura, ſecundum genus pecuniariæ nobis familiariſſimæ, ſiue rei ruſticæ: partes que eius ſummæ ac maximè propriæ, quas differentiæ agrorum faciunt, additæ ad tres communes partes ſuprà expoſitas in textu centeſimodecimonono, quibus communibus partibus aliæ propriæ, ab humana cura naſcentes, commonſtrantur.

Text: cxxj. [a] Ἢ[a] περὶ γεωργίας, [b] καὶ ταύτης ἤδη ψιλῆς τε, καὶ πεφυτευμένης.

[a] Vel de agricultura, [b] & hac iam nudaq; & arboribus conſita. — *a* *εἶτα legũt Vetus interpres, Aretinus, Lambinus, & Victorius.* *b* *idem text. 130.*

EXPLANATIO.

Agricultura, et agrorum diuiſiones. Diuiſio huius loci. Diuiſio Catonis.

Divid1t agriculturam, & agros in duas partes: quarum vna ſit nudi, vacuiq; ſoli ad ſegetes, oleraque, & pabula pecudum: altera ſit conſiti arboribus, ac fruticibus. Et quanto melior eſt hæc diuiſio, quàm illa Catonis, diſtribuentis capite primo agros in vineam, hortum, ſalictum, oliuetum, pratum, campum frumentarium, ſyluam cæduam, arbuſtum, & glandariam ſyluam? Fortaſſe autem Cato non partiebatur ibi agriculturam, aut agros, ſed præponebat gradatim, vt Varro ait in capite ſeptimo primi libri, agros vtiliores minus vtilibus. Veruntamen ſi hoc dicatur, conſyderandum deinde eſt, quo pacto hæc ſententia Catonis, quinto loco pratum ſtatuentis, non repugnet alteri eiuſdem Catonis ſententiæ, quom primas in re familiari paſtioni attribuit, quemadmodum diximus in ſuperiori commentario. Hortus, pratum, campus frumentarius ſpecies ſunt nudi agri: cætera conſiti, præter ſyluam cæduam, quæ eſt pars mediæ pecuniariæ, interiectæ inter hanc, & commutatricem, vt infrà declarabitur. Fortè etiam pratum, & ſylua glandaria ad pecuariam magis attinent, quàm ad agriculturam: nec in agris quidem rectè numerantur; ſi vera eſt Varronis etymologia, maleq; ipſe reprehenditur a Quintiliano, Agrũ dici ab agendo, quòd in eo terra agatur, & aliquid agatur fructus causâ. Ipſe autem Varro in cap. 5. primi libri de re ruſtica longe diuerſa ratione diſtinxit culturam agri in quatuor partes; ſingulasq; earum in binas; & vnamquanque rurſus in multas: quas latè perſequitur. Idem in eiuſdem lib. cap. 3. definit agriculturam, quòd ſit ſcientia docens, quæ ſint in quoque agro ſerunda, ac faciunda, vt quæque terra maximos perpetuò reddat fructus. ſic enim corrigendũ arbitror eum locũ Varronis. Et in cap. 4. tradit principia ipſius agriculturæ eſſe eadem, quæ mundi eſſe ſcripſit Ennius, nempe aquam, terram, animam, & ſolem: metas autem, ſeu fines duos, vtilitatem, ac voluptatem. Sed de his aliâs.

Varro lib. 4. de lingua latina. *Quintilianus lib. 1. oratoriarum inſtitutionum.* *Diuiſio Varronis.* *Agriculturæ definitio ex Varrone.* *Emendatio loci Varronis.* *Agriculturæ principia, & fines, ex Varrone.*

SCHOLIA.

Expoſitio, & ſupplementum verborum.

De agricultura, περὶ γεωργίας. Non poteſt iungi hæc vox niſi cum nomine ἔμπειρος. itaque hoc modo exponendus eſt hic locus: *vel de agricultura,* ideſt vel, quod attinet ad agriculturam, peritum eſſe oportet, quæ, & qualia qualibus in locis ſint fructuoſiſsima.

γεωργίας. ἡ γεωργία non modo cultum agri ſignificat, ſed etiam ipſum agrum. Si agrum hic interpretaremur; diceretur, quod ſequitur magis propriè, *& hoc agro iam nudo, & conſito.* *Vocabulum γεωργία.*

Et hoc iam nudo &c. Multæ adhuc gentes ſunt, quæ in agris ſegetum nullas arbores ſerant, vt Galli, & Germani, & plerique alij. At noſtri homines, etiam vbi arant, vitũ, arborũq; diuerſarum, quibus vites maritent, ordines ponunt certis quibuſdam interuallis vel in quincuncem, vel alia aliqua figura. qui tamen agri ſic conſiti, ſi cum oliuetis, ſalictis, arbuſtis, ſyluis comparentur, nudi penè dici poſſunt. Dubitaui autem ſæpenumero, vtra ratio culturæ agrorum eſſet vtilior; priorne, ſeparans arborum, ac ſegetum agros; an hæc noſtra quæ vtrasque eodem in loco ponit. *Agricolãdi rationes duæ.*

Arboribus conſita, πεφυτευμένης. Hoc vocabulum, *πεφυτευμένη*, vt notat etiam Petrus Victorius, ſignificat hic agrum conſitum non quibusuis ſtirpibus, ceu oleribus, frumento'ue, ſed arboribus; & arboribus quidem frugiferis: nam quę fructum nobis in alimentum non ferunt, vt ſyluæ cæduæ; iam non ſunt huius, ſed pertinent ad tertiam pecuniariam, quæ media eſt inter maximè familiarem, & commutatitiam. *Vocabulum πεφυτευμένη.*

ARGVMENTVM. TEXT. CXXII.

Paſtio villatica, tertium genus pecuniariæ nobis familiariſsimæ, ſiue rei ruſticæ: partes quę eius ſummæ, ac maximè propriæ, quas animalium in villa circum'ue eam variè paſcentium differentiæ faciunt, additæ ad tres communes partes, expoſitas ſuprà in textu centeſimo decimonono, quibus communibus partibus commonſtrantur aliæ propriæ, naſcentes ab humana cura.

Text. cxxii. Καὶ μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πλωτῶν, ἢ πτηνῶν, ἀφ᾽ ὅσων ἐστὶ τυγχάνειν βοηθείας.

Et mellificij, & aliorum animalium natantium, aut volantium, ex quibuſcunque conſequi auxilium licet.

EXPLANATIO.

Dvo ſunt genera paſtionum, inquit Varro lib. 3. de Re ruſtica cap. 1. & 2. vnum agreſte, in quo pecuariæ ſunt: alterum villaticum, in quo ſunt gallinæ, columbæ, apes, & cætera, quæ in villa ſolent paſci. Definitur ab eodem Varrone in ſequenti cap. 3. pars pecuariæ attinens ad has paſtiones villaticas hoc modo: quòd ſit ſcientia eorum animalium, quæ in villa, circáue eam ali, ac paſci poſſunt, ita vt dominò ſint fructui, ac delectationi. Vtilitas huius partis varia pro incidentibus rebus, atque temporibus. vincit enim interdum villa paſtionibus & arua, & paſcua: vt vnum tantùm ornithonem turdorum in Sabinis, qui fuit materteræ Cornelij Merulæ, ſcribat Varro reddidiſſe quodam anno ſexaginta millia ſeſtertiûm, hoc eſt mille, & quingentos aureos coronatos: interdum paſtionum villaticarum fructus vix æquat ſumptum, quem in eas facere oportet. Humilis tamen videtur paſtio villatica, & à quibuſdam adiecta ad agriculturam, quum eſſet paſtio, vt idem Varro ait; neque explicata tota ſeparatim ante

Paſtionis in pecuariam, & villaticam diuiſio.

Definitio paſtionis villaticæ.

Vtilitas villaticarũ paſtionum.

Varro lib 3. cap 2 de Re ruſtica.

Humilitas villaticarum paſtionum.

Varro cap. 1. lib 3 de Re ruſtica.

Fff eum ab

eum ab illo. Proinde pauci omnino ſunt, qui in hoc genere tantum operę ponant, quantum ponunt in cultura agrorum, vel in re pecuaria: percenſuitque illud Philoſophus hac de cauſa nouiſſimo loco poſt pecuariam, & agriculturam. Formæ huius generis tres, ornithones, leporaria, piſcinæ. Ornithones dicuntur omnium alitum, quæ intra parietes villæ ſolent paſci. Leporaria, omnia ſepta affixa villæ, quæ habent incluſa animalia, quæ paſcantur. Piſcinæ, quę habent incluſos ad villam piſces cuiuſuis generis. Atque harum formarum ſingulæ minimū in binas partes diuiduntur. Vt in prima parte ornithonum ſint ea, quæ terra modo ſunt contenta, veluti pauones, turtures, turdi: altera pars ea contineat, quæ nō ſunt contenta terra ſolùm, ſed etiam aquam requirunt, vt ſunt anſeres, querquedulæ, anates. Item in leporarijs vna pars habeat aprum, capream, leporem, & ſimilia: altera apes, cochleas, glires, & alia eiuſdem generis. Tandem piſcinarum aliæ dulces ſunt, aliæ ſalſæ. Has igitur tres ſummas formas paſtionum villaticarum, leporaria, piſcinas, ornithones tangit Philoſophus hoc in loco. * Et leporaria quidem ſignificat vocabulo mellificij, μελιττουργίας. apes enim elegit ex omnibus, quę ſunt huius formæ: propterea quod proportione maximæ ex ijs vtilitates, nulla penè impenſa, capiuntur; capiebanturq; maiores antiquis temporibus priuſquam id, quod ſuccarum vocant, inueniretur. Quocirca anteponit etiā formā hanc Philoſophus piſcinis, & ornithonibus: * quas propinquis verbis deſignat, dicens: *& aliorum animalium natantium, aut volantium*: neglecto in his duabus ordine vtilitatis, quę ſanè multo maior percipitur ex ornithonibus, quàm ex piſcinis. * Adduntur poſtremò hæc, *ex quibuſcunque conſequi licet*: vt intelligamus fructum hîc peti, non voluptatem, aut gloriam. Quamobrem qui in caueis à quibuſdam incluſi tenentur, lupi, vrſi, leones, & alia huiuſmodi animalia, nullam prorſus vtilitatem nobis afferentia, ad hunc locum non pertinent. Nam quanquam ex his veſtes, & alia inſtrumenta fiunt, vt dicebatur in textu 84. non tamen ad hoc includuntur, ſed ad delicias. Vel forte excipere voluit Philoſophus noxia, & inutilia animalia, cuiuſmodi multa eſſe diximus, vt natrices, viperas, culices, muſcas.

Forma paſtionum villaticarum. *Ornithones qui.* *Leporaria quę.* *Piſcina quæ.* *Ornithonum diuiſio.* *Leporariorum diuiſio.* *Piſcinarum diuiſio.* *Expoſitio verborum, quòdque in ijs tangātur tres ſūmæ formæ paſtionum villaticarum.* *Leporaria.* *Piſcinæ, & ornithones.* *Nouiſſimorū verborum duplex interpretatio.* *Quæ animalia incluſa tenentur gloriæ, aut voluptatis gratia, ad hunc locū non pertinent.*

Varro lib. 3. de Re ruſtica cap. 3. ** & mellificij.* ** & aliorum animalium.* ** Ex quibuſcunque habere auxilium licet.*

ARGVMENTVM. TEXT. CXXIII.

Concluſio: Pecuniariæ nobis familiariſsimæ, ac maximè propriæ partes ſummas eſſe, quæ dictæ ſunt.

Text. cxxiij. Τῆς μὲν οὖν οἰκειοτάτης χρηματιστικῆς ταῦτα μόρια καὶ πρῶτα.

Pecuniariæ igitur, quæ familiariſſima, maximeque propria eſt, hæ ſunt partes, & primæ.

SCHOLIA.

Vocabulum οἰκειοτάτη.

Quæ familiariſſima, & maximè propria eſt. His duabus vocabulis reddimus latinè nomen græcum οἰκειοτάτη. Quid autem hæc nobis ſignificent, ſæpe diximus. ſic enim vocatur a Philoſopho res ruſtica, propterea quod eius formæ ſint nobis maximè in vſu ex omnibus formis pecuariæ alimentariæ; & ita hominum ſint

propriæ,

propriæ,vt in nullam belluarum cadant,quarum tamen quædam piſcatu, quædam venatione,quædam aucupio ſibi victum parant. ſed de his ſuprà.

Hæ ſunt partes,& primæ. Addidit vocem, *& primæ*, declarans ſe ſummas tantùm rei ruſticæ partes perſequutum eſſe; non omnes. Et hoc quidem ex ijs, quæ in commentarijs dicta ſunt, prorſus liquet. *Cur additum, & primæ.*

Textus cxix.

*

Pecuniariæ commutatricis, eiuſque partium expoſitio.

PARS SECVNDA CAPITIS XXV.

Pecuniariæ commutatitiæ, ſiue cauponiæ, eiuſque partium expoſitio.

Τῆς δὲ μεταβλητικῆς μέγιστον &c. Tex. cxxiiii. ad cxxvii.

SCHOLIVM.

Sicvt tria erant genera ſuperioris pecuniariæ, quæ nobis eſt maximè familiaris, ſcilicet pecuarium, colendorum agrorum, paſtionum villaticarum, à rebus ſubiectis, quæ naturâ ſuâ fructum præbent, in primis facta: ſic tria ſunt commutatitiæ, mercatura, fœnus, mercenaria; quorum triũ mercatura ex mercibus, fœneratio potiſsimùm ex numis, mercenaria ex operis quæſtum facit. De his tribus generibus commutatitiæ in tribus ſequentibus textibus Philoſophus ſingillatim dicet, vtiliora ſemper præponens. Nanque mercatura eſt quæſtuoſior fœnore, ni tam periculoſa, & calamitoſa ſiet, vt ſcribitur à Catone in principio librorum de Re ruſtica. Item maius lucrum ſuppeditatur ex fœnore, quàm ex mercenarijs artibus, operiſque: ſed hę minus odioſæ ſunt; minus malæ, quia nemini ferè nocent; minuſq; ad extremum præter naturam, quandò vno tantùm modo ei aduerſantur, vt ſuprà annotaui.

Cõmutatitia pecuniaria in tria genera diſtributio.

Quo ordine dicendum a Philoſopho de his tribus generibus commutatitia pecuniaria.

Trium horum generum pecuniaria commutatitię inter ſe comparatio.

Ad text. 117.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXIIII.

Mercatura, primum genus pecuniariæ commutatitiæ: eiusque partes, ac diſcrimina partium ab vtilitate, & ſecuritate.

Text.cxxiiij. [a] τῆς δὲ μεταβλητικῆς μέγιστον μὲν ἐμπορία: [b] καὶ ταύτης μέρη τρία ναυκληρία, φορτηγία, παράστασις: [c] διαφέρει δὲ τούτων ἕτερα ἑτέρων, τῷ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλείω πορίζειν τὴν ἐπικαρπίαν.

[a] Commutatricis autem maxima quidem pars eſt mercatura: [b] atque huius partes tres, nauiculatoria, oneraria, ſtataria: [c] differunt verò harum aliæ ab alijs, quod aliæ ſecuriores ſint, aliæ ampliorem fructum ſuppeditent.

E X P L A N A T I O.

Mercatura primum, & maximè quæſtuoſũ genus cõmutatricis pecuniaria. Species mercaturæ quot, & quæ. Species mercaturæ quid cõmune habeãt. quà ſic appellantur. Nauiculatoriæ quiditas, & nomina. Onerariæ quiditas, & nomina. Statariæ quiditas, & nomina. Diſcrimina harum trium mercaturæ ſpecierum in vtilitate, & ſecuritate.

a. b. b. nauiculatoria. b. oneraria. b. ſtataria. c.

[a] PRIMVM genus, & maximum lucro, hoc eſt maximè quæſtuoſum in pecuniaria cõmutatitia eſt mercatura. [b] Species, ſeu partes huius generis tres, ναυκληρία, φορτηγία, παράστασις, quas latinè ſic nominauimus, nauiculatoria, oneraria, ſtataria. Omnes quidem emunt quæ vendant, alioquin αὐτοπωλικαὶ eſſent, vt Plato nuncupat, non mercaturæ. [b] Sed prima alibi emens aliò in longinquas regiones mari, nauibusque, vnde nomen habet, tranſportat vendenda. [b] Secunda terreſtri itinere iumentis, ac vehiculis in loca propinquiora mittit. denominata autẽ eſt ab onere, ideſt ἀπὸ τοῦ φορτίου ex prima vocabuli origine, nam τὸ φορτίον ἀπὸ τοῦ φέρειν ideſt à ferendo dictum fuit; & ferre primùm, ac propriè de animalibus. quid ſi onus quoque ἀπό τοῦ ὄνου hoc eſt ab aſino appellauerint antiqui Latini, quæ bellua, nota omnibus, maxima pondera ſui corporis proportione defert? quanquam poſtea tranſlata nomina etiam ad inanima, & dictę φορτίδες onerarięque, naues quędam Latinis, & Græcis. [b] Tertia pars in eadem ciuitate, & loco emit, venditque eaſdem merces aucto pretio. ob id vocatur à Philoſopho παράστασις, à nobis pari verbo ſtataria, quæ etiam inſtitoria, & tabernaria, & propriè cauponia, græcè καπηλική, & παντοπωλική, & παλιγκάπηλος dicitur. [c] Diſcrimina harum trium partium duo: vnum in fructu, & vtilitate: in ſecuritate alterũ. Nam fructuoſior, & largiorem quęſtum pręſtans, ſi fortuna arriſerit, ναυκληρία: deinde φορτηγία: nouiſſimum locum tenet παράστασις. E contrario autem hæc eſt maximè tuta: & ſecundum eam φορτηγία: plurimum periculi habet ναυκληρία.

Partes textus. Partes textus tres, quæ ſunt manifeſtæ.

S C H O L I A.

Mercatura quæ non vituperanda, & quæ etiam laudanda.

Maxima quidem pars eſt mercatura. Cicero in primo Officiorum *Mercatura, inquit, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna, & copioſa, multa vndique apportans multisque ſine vanitate impartiens, non eſt admodum vituperanda: atque etiam ſi ſatiata quæſtu, vel contenta potius, vt ſæpè ex alto in portum, ſic ex ipſo portu ſe in agros, poſſeſſionesque contulerit, videtur iure optimo poſſe laudari.*

Verſio. Naucleria. Nauigatio.

Nauiculatoria. Sic verti ναυκληρίαν, quia accommodatiorẽ vocem non habui. P. Victorius græco verbo vtitur. Aretinus tranſtulit in nauigationẽ. Sed nauigatio

gatio aliud prorſus ſignificat. A Calcagnino dicitur exercitoria. Vocant Iuriſconſulti exercitoriam actionem eam, quæ datur contra exercitorem nauis de vectura, & vecturæ mercede: exercitorem autem nauis eum, ad quem obuentiones, & redditus nauis omnes perueniunt, ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à domino nauem per auerſionem conduxit vel ad tempus, vel in perpetuum. Quamobrem exercitoria non poteſt eſſe ναυκληρία, cuius hîc Philoſophus mentionem facit, ideſt non poteſt eſſe pars mercaturæ, quæ nauibus exercetur. Nauiculatores certè Ciceroni in oratione pro lege Manilia cum mercatoribus coniunguntur. Notat P. Victorius ναυκληρίαν hanc, quam ſub mercatura hîc Philoſophus collocat, à Xenophonte in lib. de Republica Lacedæmoniorum non poni ſpeciem, partemúe mercaturæ, ſed illi opponi tanquam genus diuerſum. Plato autem in 2. de Republica conſentit cum Philoſopho noſtro ſubijciens eam mercaturæ. Sed pro naucleria maritimam mercaturam, ideſt ἐμπορίας κατὰ θάλατταν nominat. Qua in re melius Philoſophus noſter. Fluminibus enim, non ſolùm mari, aguntur naues, merceſque importantur, & exportantur. Infrà tamen in 4. lib. cap. 4. τὸ χρηματιστικὸν περὶ θάλατταν ſignificare ei nauiculatoriam hanc mercaturam videtur. & nomen θάλασσα vſurpatur aliquando pro omnibus aquis, in quibus nauigatur.

Ex Vlpiano de Exercitoria. l. 1.

Exercitoria.

Exercitoria actio, & exercitor nauis qd Iuriſconſult.

Nauiculatoria.

Nauiculatoria vtrum ſpecies mercaturæ.

Mercaturam maritimã Plato vocat, & an rectè.

Stataria. Hæc eſt, quæ propriè καπηλική nominatur alio vocabulo. καπηλικὴν autem ideſt cauponiam propriam Plato in Sophiſta, & in 2. de Republica non ſpeciem mercaturæ facit, ſed genus oppoſitum mercaturæ; quia mercatura ex vna ciuitate in aliam emendo, & vendendo merces tranſportet; cauponia propria in eadem ciuitate emat, & vendat, vt ad initium huius diſputationis de pecuniaria annotauimus Quapropter mercatura, ideſt ἐμπορία, καὶ ἐμπορικὰ Platonis duas ſuperiores partes ναυκληρίαν, & φορτηγίαν duntaxat continebit. Eodem modo Cicero in primo Officiorum caupones opponit mercatoribus. *Sordidi,* inquit, *etiam putandi qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim vendant, nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur: nec verò quicquam eſt turpius vanitate.* Et in 4. horum librorum caupones, mercatoreſque, tanquam genera diuerſa, in multitudinem forenſem conijciuntur, quæ forenſis multitudo eſt tertia ex partibus neceſſarijs ciuitatum. Nam ſiue opponantur caupones mercatoribus, ſiue his illi ſubijciantur, æque neceſſarium eſt cuilibet ciuitati, etiam primæ, & maximè naturali, nedum turgidæ, ac delicatæ vtrunque genus, ideſt tam caupones, quàm mercatores nauicularios, onerarioſque adeſſe, vt liquet ex iiſdem locis, Platonis in ij de Republica, & Philoſophi in iv. horum librorum. Porrho autem vocabulum παράστασις, de quo dubitat P. Victorius, vel factum eſt a verbo παρίστημι, quod ſignificat adeſſe, & aſsiſtere, vel a nomine παραστάς, quæ eſt porticus: quemadmodum etiam à taberna dicitur Latinè tabernaria.

Stataria nomina.

Stataria an ſpecies mercaturæ, an genus ab ea diuerſũ.

Mercaturæ partes ſecundum Platonẽ.

Stataria vituperanda.

Neceſſitas cauponum & mercatorum.

Vocabulum παράστασις.

Differunt verò harum &c. Alia quoque diſcrimina afferri potuiſſent ab honeſtate, à prudentia, & ab alijs rebus. Sed veras tantùm differentias, quibus diſtant, quatenus ſunt pecuniariæ, hoc eſt quatenus ſunt fructuoſæ, & lucroſæ, attingere Philoſophus voluit. Vt verò aliæ differentiæ poni poſſent: ita & aliæ ſpecies ex illis differentijs formari.

Harum mercaturæ ſpecierum diſcrimina.

Species aliæ mercaturæ formari poſſent.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXV.

Fœneratio, genus ſecundum pecuniariæ commutatitiæ.

Tex. cxxv. Δεύτερον δὲ τοκισμός.

Secunda autem pars eſt fœneratio,

EXPLA-

EXPLANATIO.

Fœneratio vtilitate, & ſecuritate quẽ locũ teneat inter genera pecuniaria commutatitia.

Fœneratio, de qua hic loquitur Philoſophus eſt fœneratio communis.

Fœnerationis communis ſpecies.

FOENERATIO eſt genus ſecundum tam lucro, quàm ſecuritate. Vincit enim fructu, & vtilitate mercenariam; ſed vincitur à mercatura. Rurſus, multo tutior eſt mercatura; ſed minus tuta, quàm mercenaria. Eſt autem fœneratio, de qua loquimur, communis illa alio nomine appellata collybiſtice: cui tres ſubſunt ſpecies, fœneratio propria, quæ lucratur ex tempore; & duæ argentariæ; vna, ἀργυραμοιβική, commutatio numorum, quæ ex ſpeciei varietate; altera, traiectio, quæ ex diuerſitate locorum quæſtum facit. De his omnibus dixi ſuprà copioſè in initio diſputationis de pecuniaria cauponia: & quo pacto vnaquęq; fœnerationum iſtarum, licet in pura numularia, hoc eſt in numis vtrinque datis propriè exerceatur; tamen in permutatione rerum ſimplici exerceri etiam poſſit; & prima, tertiaque earum in numularia mixta, quom numi, & res permutantur.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXVI.

Mercenaria, tertium genus pecuniariæ commutatitiæ; eiusque præcipuæ partes.

Tex. cxxvj. [a] Τρίτον δὲ μισθαρνία: [b] ταύτης δ' ἡ μὲν τῶν βαναύσων τεχνῶν, ἡ δὲ τῶν ἀτέχνων καὶ τῷ σώματι μόνῳ χρησίμων.

[a] Tertia pars eſt mercenaria: [b] & huius altera quidem operariarum artium, altera verò operarum ſine arte, ac ſolo corpore *commodatarum. ** χρησίμων miniſtratarum.*

EXPLANATIO.

Mercenaria nomina, & deſcriptio.

Mercenariæ diuiſio in duas ſpecies.

TERTIVM genus pecuniariæ commutatitiæ eſt μισθαρνία, Platoni μισθωτική, latinè mercenaria, quæ operas locat, hoc eſt præſtat, commodatq; mercede. Diuiditur potiſſimùm in duas ſpecies: vna operas artium operariarum, græce βαναύσων: altera operas arte vacuas, quæ ſolo corpore adminiſtrãtur, locat, aut vendit. Operarias artes dupliciter poſſumus interpretari: vno modo vt ſignificentur artes per ſe ignobiles, & illiberales: altero, vt illæ etiã, quæ ab hominibus vſu, deſtinationeq; reddũtur illiberales, dum venum eunt, & pecuniæ parere diſcunt, licet per ſe, ac naturâ ſuâ eſſent liberales. In hac ſecunda ſignificatione vtitur aliquando Ariſtoteles hac voce βάναυσος, notans quicquid quocunque modo repugnat ingenuitati, vt in 4. ad Nicom. βαναυσίαν, καὶ βάναυσον nominauit vitium, & hominem magnos ſumptus inconcinnè facientia. Si primam interpretationem ſequare, acceperiſque operarias artes pro ſordidis, & ignobilibus; quò tandem reuocabuntur honeſtæ, & nobiles, vbi auaritiæ labe inquinantur, fiuntque mercenariæ? Sed et, ſi operariæ artes has quoque nobis ſignificent: vel virtutes, facultateſque animi naturales in artibus comprehendentur, quod alienum eſt à more peripatetico; vel alia, & perfectior diuiſio mercenariæ afferenda erit, qualem nos attulimus in commentario 110: dicen-

Duo ſignificatus vocis, ars operaria: & ex ijs duplex huius loci interpretari.

Dubitatio cõtra prima interpretationẽ.

Dubitatio cõtra ſecundam interpretationem.

Solutio pro ſecunda interpretatione.

dicendumq; à Philoſopho hîc principales duntaxat eius partes recenſeri. Cicero ſub exitum primi officiorum mercenarios tantùm dicendos putat, quorum operæ, non quorum artes emuntur; quæ eſt poſterior ſpecies duarum, quas hîc Philoſophus tetigit. Idem ſentire videtur Plato in ij. de Republica: vbi genera hominum, ex quibus naturalis ciuitas conſtat, recenſens, ſecundum locum opificibus tribuit, ſextum mercenarijs, ideſt ijs, qui vſum roboris ſuorum corporũ vendunt. Quinetiam in iv. horum librorum artifices operarij ſecundam, mercenarij, ideſt θητικοὶ quartam efficiunt partium neceſſariarum ciuitatis. Sed aliud eſt ciuitatem in claſſes, & ordines digerere ex munerum, vtilitatumq; differentium comparatione: aliud pecuniariam in ſua genera pro varijs rebus, ex quibus fit quæſtus, varijsque acquirendi modis diſpertire. Similiter autem & qui artiũ, & qui corporum ſuorum ſine arte, & qui cæterarum quoque facultatum naturalium, & qui virtutum, & qui ſcientiarum operas vendunt, ex operis ſuis omnes, & miniſtrando, ſeruiendoque alijs hominibus mercedem, ac lucrum captãt: diuerſa tamen ſunt munera eorum; diuerſæ quæ ex ijs ad ciuitatem vtilitates perueniunt. Quamobrem in ciuitatis diuiſione opificina artium à corporum operis debuit ſeparari: in partitione pecuniariæ ambo ſtudia ad communem formam, & modum lucri faciendi ſunt reuocanda.

An quæſtuaria artificum, & ſimiles aliæ, quæ operas vẽdũt, ſint partes mercenariæ.

Conciliatio huius loci cũ alio quodam ex 4. lib.

Cap. 3.

Textus habet duas partes.

Textus cxix.

Pecuniariæ mediæ, eiuſque materiæ, ac partium expoſitio.

PARS III. CAPITIS XXV. TEX. CXXVII.

ARGVMENTVM. TEXT: CXXVII.

Pecuniariæ mediæ inter commutatitiam, & maximè propriam, ſeu maximè familiarem nobis, eiusque materiæ, ac partium, pro modis materiæ differentium, expoſitio: tradita interim cauſa, cur hæc pecuniaria media dicatur.

Text.cxxvij. [a] τρίτον δὲ εἶδος χρηματιστικῆς μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πρώτης ([b] ἔχει γὰρ καὶ τις κατὰ φύσιν τὶ μέρος, καὶ τῆς μεταβλητικῆς) [c] ὅσα ἀπὸ γῆς καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μὲν, χρησίμων δέ: [d] οἷον ὑλοτομία τε, καὶ πᾶσα μεταλλευτική. [e] αὕτη δὲ πολλὰ ἤδη περιείληφε γένη: [f] πολλὰ γὰρ εἴδη τῶν ἐκ γῆς μεταλλευομένων ἐστί.

[a] Tertia autem ſpecies pecuniariæ, media inter hanc, & primam ([b] habet enim & eius, quæ eſt ſecundum naturam, partem quandam, & commutatitiæ) [c] * quæcunque à terra, & ijs, quæ à terra naſcuntur, infructuoſis quidem, verumtamen vtilibus; [d] vt ſylua cæduaque, & omnis metallica ratio. [e] hæc autem multa iam genera comprehendit: [f] multæ nanque ſunt ſpecies earum, quæ ex terra, rerum metallicarum.

** ὅσα omnia quæcunque.*

EXPLANATIO.

Pecuniaria quędã media inter duas ſuperiores.

[a] Est tertium quoddam genus pecuniariæ rationis, interiectum medium inter commutatitium, quod proximè explicatum eſt, & primum illud, quod maximè proprium, maximèq; familiare hominibus nuncupabatur. [c] Subiecta huic tertio generi ſunt primùm ea, quę eruuntur, extrahunturq; è terra, ac terræ viſceribus, [d] vt adamas, aurũ, miniũ, ſtibium, chryſocolla, quicquid deniq; foſſitiæ ei, aut metallicæ, aut ſubterraneæ vocabulo ſignificatur. [e] Deinde ſunt ſubiecta illa, quæ à terra naſcuntur, fructus quidem non ferentia, qui nobis, aut noſtris animalibus cibo eſſe poſſint, ſed tamen vtilia, quemadmodum & ſuperiora, vel ad extruendas ædes, vel ad ſupellectilem, & alia inſtrumenta fabricanda, vel ad nutriendum ignē, vel ad cultum corporis, vel ad remedia morborum, [d] vt ſylua cædua; & vno verbo ſtirpes infructuoſæ. [e] In vniuerſum igitur materia huius mediæ pecuniariæ eſt res naturalis præſtans per ſe nobis non cibum, ſed alias commoditates. * Diuiditurq; hæc materia in duas partes: quarum vna continet metalla, & foſſilia, vno verbo, & ſubterranea, quæ anima carent, & è terra eruuntur: altera continet, quæ animam habent, plantas minimè frugiferas; fortaſſe & quædam animalia, quibus nõ veſcimur, nec adiuuamur vllo modo ad cibum parandum, ſed ad alias vitæ commoditates. [d] Sicut autem duplex eſt primùm materia ei ſubiecta; ſic neceſſe eſt duplicem primùm eſſe hanc mediam pecuniariam. [f] Et quia rurſus vtraque illarum partium materiæ multas ſpecies habet, præſertim prior, in qua ſunt metalla, & foſſilia: [e] habebit ſimiliter vtraque iſtarum partium pecuniariæ mediæ, & maximè prior, quæ in metallis, & foſſilibus vertitur, ſpecies multas. [b] Cur verò totam hanc pecuniariam, quæ vtilia, at eſui minimè apta tractat, tertiam, mediamque inter familiariſſimam, commutatricemq; dicamus; hæc eadem cauſa eſt, quòd illa, quæ tractat, ſunt vtilia, nec tamen ad veſcendum nobis idonea. Siquidem hoc modo vtriusque illarum, & familiariſſimæ, maximèque naturalis nobis, & commutatricis pecuniariæ partem, ac ſimilitudinem quandam habet; illius, quia eſt de rebus præbentibus per ſe, ac naturâ ſuâ nobis aliquas commoditates, aliquasq; indigentias replentibus; huius, quia non tendit in cibum primò, & per ſe, & hac de cauſa, neque eſt vitæ neceſſaria perinde vt altera, quæ ob id maximè naturalis, propriè que alimentaria dicebatur.

Materia pecuniarię medię quę, & quotuplex.

c. quęcunque à terra.

d omnis metallica ratio.

e & ijs quę à terra naſcuntur.

d. vt ſylua cędua.

e. infructuoſis quidem, verũtamẽ vtilibus.

** quęcunq; à terra, & ijs quę à terra naſcuntur.*

Partes pecuniarię medię quot, & quę, & unde.

Ratio huius vocabuli, pecuniaria media.

Hęc pecuniaria vtriuſque duarum ſuperiorum partẽ, & ſimilitudinem quandam habet.

Partes

Partes textus tres. Prima (a b c) proponit eſſe tertiam quandam pecuniariam, mediam inter duas ſuperiores, & quare media dicatur, quæque, ac quotuplex ſit eius materia. Secunda (d) exempla ponens illarum partium materiæ, ſtatuit duas eſſe ſummas partes huius mediæ pecuniariæ. Tertia (e f) oſtendit vtranque harum partium diuidi rurſus in alias, diuiſis materiæ partibus.

Partes textus.

SCHOLIA.

Tertia autem ſpecies pecuniariæ &c. A ſuperiori genere, quod familiariſsimum appellabatur, reſque ruſticas continebat, diſtinguit hoc genus, quantum attinet ad primam eius partem quæ eſt rerum anima carentium Varro, ſcribens in 2. capite primi libri de Re ruſtica, nec argenti fodinas, aliaúe metalla, nec lapicidinas, nec arenarias ad agriculturam pertinere. Nam ſi ad agriculturam non pertinent, multo minus pertinebunt ad paſtionem villaticam, vel ad pecuariam. Auctor primi Oeconomici Philoſophum ſequitur. primis enim partibus agriculturæ tributis, dat ſecundas huic ſtudio quærendæ rei ex metallis, & reliquis eiuſdem modi.

Diſtinctio huius generis à ſuperiori.

Habet enim & eius quæ eſt ſecundum naturam &c. Verba hæc ſunt parentheſi includenda. Docet autem Philoſophus cur tertium, & medium appellet hoc genus.

Syntaxis, & conſilium.

Et eius quæ eſt ſecundum naturam. quam οἰκειοτάτην appellauit in textu 123. Sunt igitur idem in tota hac parte Philoſopho τὸ οἰκειότατον, καὶ τὸ μάλιστα κατὰ φύσιν, vt nos interpretati ſumus.

οἰκειότατον.

Syntaxis verborum.

Quæcunque à terra, & ijs &c. Coniungenda hæc ſunt cum primis verbis textus τρίτον δὲ εἶδος &c. ſubaudiendo verbum ἐστί, vel potius περιέχει, aut ποιεῖ: quia quum εἶδος ſit neutri generis, poteſt æque eſſe quarti caſus, ac primi: vt tales ſententiæ reddantur: *Tertia autem ſpecies pecuniariæ, media inter hanc, & prima continet, omnia quæcunque à terra, & ijs &c.* Vel: *Tertiam autem ſpeciem &c. faciunt omnia quæcunque à terra &c.*

Materia huius pecuniariæ generaliter quid.

Materia huius pecuniariæ partes prima dua.

Quæcunque à terra, & ijs, quæ à terra naſcuntur, infructuoſis quidem, veruntamen vtilibus. Deſignat materiam, & duo prima genera materiæ huius pecuniariæ. Materia eſt res naturalis, vtilis nobis per ſe, non ad cibum, ſed ad alias vitæ commoditates. Huius materiæ partes duæ ſunt. Vna continet res eiuſmodi inanimas, quæ è terra colliguntur, aut eruuntur; corpus ſubterraneum communi vocabulo appellat Georgius Agricola vir doctiſsimus, licet huic generi ſubijciat etiam aerem, exhalationem, & ignem, quæ ad præſens propoſitum noſtrum minimè pertinent. Addamus igitur aliud nomen, & ſit iſta pars ſubiecti generis corpus ſubterraneum conſiſtens. Hoc diuiditur in duas formas. nam vel humidum eſt, vel ſiccum. Humidum ſiue humor, ſic enim propriè vocatur, diuiditur in aquam, & ſuccum liquidum. Aqua vel ſimplex eſt, vel mixta. & mixtæ multæ ſunt ſpecies pro varijs ſpeciebus & modis rerum admixtarum. Succi liquidi tres formæ ſunt, bitumen, alumen, ſuccus lapideſcens. Siccum corpus ſubterraneum appello, quod ab Agricola item generali vocabulo corpus foſsile dicitur; ab Ariſtotele ſub exitum iij. libri Sublimium foſsile, & metallum, duabus formis ac nominibus factis. quanquam enim metalla ex humido halitu generantur, generata tamen apparent ſicca, vt nec liquefacta quidem, nec, quæ liquida naſcuntur, vllo pacto humectent, aut hæreant in tangentibus ea ipſa corporibus aliorum generum. Omnino hoc genus corporis, ſiue ſiccum, ſiue foſſile, ſiue foſsile vna, & metallum nominetur, ſeptem inferiora genera comprehendit, terram, ſuccum concretum, lapidem propriè vocatum, gemmam, marmor, ſaxum, metallum. & vniuſcuiuſque horum ſeptem generum multæ ſunt ſpecies: de quibus alibi. Hæc itaque omnia corpora ſubterranea tam ſicca, quàm humida faciunt primam partem materiæ huius pecuniariæ quæ media eſt inter commutatitiam, & maximè naturalem: ſignificanturque hac voce *quæcunque à terra*, ſubaudi colliguntur, aut eruuntur. Altera pars eiuſdem mate-

Prior pars materia huius pecuniaria qua dici poteſt corpus ſubterraneũ conſiſtẽs.

Prioris partis materię huius pecuniarię, id eſt corporis ſubterranei cõſiſtẽtis in ſuas præcipuas formas diuiſio.

Humorum ſpecies.

Subterranei ſicci corporis metalla foſſiliaq; continentis in ſua prima genera diſtributio.

Hęc, quæ faciunt priorem partẽ materię huius pecuniariæ, qua voce in textu ſignificentur.

Poſterior pars materię huius pecuniaria quas res contineat, & quib⁹ verbis textus ſignificetur.

riæ ſignificatur verbis proximè ſequentibus: *& ijs, quæ à terra naſcuntur, infructuoſis quidem, verumtamen vtilibus*. Videntur quidem hæc verba propriè deſignare plantas infructuoſas: hæc enim ſunt quæ à terra naſcuntur: ſubintelligenda tamen fortaſſe cum eiuſmodi plantis etiam ſunt animalia, è quibus fructum non capimus ſic, vt cibum præbeant, vel operas ad cibum, ſed alias vitæ commoditates, veſtitus, inſtrumentorum, habitationis. nam ſimilis prorſus ratio eſt vtilitatis ad hanc pecuniariam horum animalium, & illarum plantarum, vt in explanatione iudicauimus. Prima igitur pars huius materiæ continet inanimas ſecunda animatas res, commodas nobis, & opportunas ad alios vitæ vſus, præterquam ad cibatum.

Concluſio de materia huius pecuniaria, & duabus eius ſummis partibus.

Vt ſylua cædua. Exemplum ſecundæ partis materiæ, continentis ea, quæ à terra naſcuntur, in quibus planè eſt cædua ſylua. Lectio, quam ſequitur D. Thomas, quaſi ſcriptum ſit λατομία, ideſt lapicidina, ſeu excitia lapidum, probari non poteſt. eſſet enim exemplum alterius partis, & τῆς μεταλλευτικῆς.

Lectio, quam ſequitur D. Thomas.

Vocabula, Metallum, & Metallica ratio preſſè, & latè Latinis, & Græcis.

Et omnis metallica ratio, καὶ πᾶσα μεταλλευτική. τὸ μέταλλον, καὶ ἡ μεταλλευτικὴ latiùs patent apud Græcos, quàm apud Latinos metallum, & ratio metallica. Latini enim nomen generis nobiliori, illuſtriorique ſpeciei attribuerunt. At Græcis deriuantur hæc vocabula à verbo μεταλλάω, quod eſt ſcrutor, & inquiro: continentque ea omnia, quæ è terra eruuntur. Quanquam vſurpantur etiam aliquãdo, & à Latinis auctoribus latiùs pro fodinis, foſsilibuſque omnibus in vniuerſum, vt à Plinio; & à Græcis preſsiùs pro metallis, quæ proprijs foſsilibus opponuntur, vt ab Ariſtotele ſub exitu iij. Sublimium. Hîc puto fusè accipi metallicam rationem, & rem: optimeque vertiſſe Dion. Lambinum, & P. Victorium.

Verſio.

Ars ſiue ratio fodiens aliquid è terra, & ea, quæ è terra eruuntur. Sed mihi forma vocabuli in præſentia, quàm vis potior fuit: preſertim quum viderem ſumi quoque hoc vocabulum nonnunquam latiùs ad ea omnia ſignificanda, quæ è terra extrahuntur. Ipſe certè Agricola in Bermanno adhuc fuſiùs metallica appellari inquit cunctas res, quæ vel metalla ipſa ſunt, vel iuxta metalla reperiuntur, vel, dum in fornacibus illa excoquuntur, fiunt, vel alio aliquo modo ex eiſdem confici poſſunt. Cæterùm res iſtę metallicę, & foſsiles, vel factitię ſunt, vel naturales: & naturales vel è fodinis eruuntur, terræq; viſceribus; vel variè tractãtur, elaboranturq; in alijs & alijs officinis. Sola autẽ ea ratio metallica, quæ eruit, & ſcrutatur, mediæ pecuniariæ eſt pars: reliquæ omnes pertinent ad mercenariã. Quare ſic exponi hæc verba debent, *& omnis ratio metallica*, ideſt omnis, quæ res metallicas inquirit, extrahitque è terra; quod indicat Philoſophus poſtremis verbis, quom ait, *earum, quæ ex terra, rerum metallicarum*.

Rationes, quæ in metallis, foſſilibusque verſantur multę: quarum vna tantũ eſt pars huius pecuniaria, reliquę ad mercenariã attinent.

Hæc autem multa iam genera comprehendit. Non quòd altera pars varia genera nõ contineat: Sed quia hęc continet plura. Multæ enim admodum rerum foſsiliũ, & metallicarum ſpecies ſunt, vt diximus pauloantè, ſtatimque ſubiungit Philoſophus: de quibus omnibus doctè, & diſertè Georgius Agricola in ſuis libris de Subterraneis, & de rebus metallicis. Sequitur autem, ſi multę ſunt ſpecies, & naturę rerum metallicarum; multas quoq; eſſe rationes metallicas. nam rationes, & facultates obiectis potiſsimum diſtinguuntur vt ſæpe diximus.

Solutio dubitationis.

Rationes metallicas eſſe multas.

Textus cxviii.

Fontes cognitionis ad praxin perfectæ ſingularum partium pecuniariæ.

CAPVT XXVI.

Specialis, & perfecta cognitio, ſingularum partium pecuniariæ, quæ hactenus generaliter explicatæ ſunt, vtilis ad quæſtus, vnde, quoq; modo peti debeat, ac vnde minimè, & cur.

Περὶ ἑκάστου δὲ τούτων καθόλου. &c. Tex. cxxviii. ad cxxxix.

SCHOLIVM.

VTILIS eſt ad quæſtus, artificiaque, & operas tam domuum, quàm ciuitatum accurata, ac ſpecialis vniuscuiuſq; iſtarum partium pecuniariæ, quæ hactenus duntaxat propoſitę indicatę'ue ſunt, diſputatio, ac cognitio. Non tamen in præſentia, hisque in libris tradenda, aut requirenda eſt: nam quum de rebus ciuilibus inſtitutus ſit ſermo; faſtidioſum, importunumque eſſet, diutius in his commorari. Sed aliunde hauriri eam oportet, quaſi ex binis fontibus: primùm, ac principaliter ex certis ſcriptis, quæ multi præclari viri de hiſce partibus artificijsque ediderunt: iterum, & ſecundo loco ex hiſtoria, ideſt ab exemplis ſparſim traditis commentorum, quibus varij homines cenſum, aut priuatum, aut publicum amplificarunt; colligendo de eiuſmodi exemplis præcepta generalia.

Cognitio perfecta, & ſpecialis ſingularum partium pecuniariæ.

Ad quæ vtilis

Non eſt huius loci.

Vnde haurienda, & quomodo.

Nõ eſſe præſentis inſtituti eiuſmodi conſyderationem partium pecuniariæ.	*Differentiæ quædam accidẽtariæ partium pecuniariæ ad operas.*	*Vnde primùm petenda ſit eiusmodi cognitio partium pecuniariæ.*	*Vnde, & qua ratione petẽda ſit ſecundo loco eiuſmodi cognitio partium pecuniariæ.*
Pars p. tex. cxxviij.	*Pars ij. text. cxxix.*	*Pars iij. text. cxxx.*	*Pars iiij. tex. cxxxi.*
*	*	*	*

PARS I. CAPITIS XXVI. TEX. CXXVIII.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXVIII.

Specialis, & perfecta conſyderatio de vnaquaque iſtarum partium pecuniariæ, quæ generaliter expoſitæ ſunt, quum ſit vtilis ad quæſtus, & operas; non eſt huius loci, & quare.

Tex:cxxviij. [a] Περὶ ἑκάστου δὲ τούτων καθόλου μὲν εἴρηται καὶ νῦν. [b] τὸ δὲ κατὰ μέρος ἀκριβολογεῖσθαι, χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, [c] φορτικὸν δὲ τὸ ἐνδιατρίβειν.

[a] De vnaquaque autem iſtarum in vniuerſum quidem dictum eſt & nunc; [b] particulatim autem exquiſitè conſyderare vtile quidem ad operas, [c] at importunum eſt commorari.

EXPLANATIO.

In communibus, ijsque, quæ propria facta ſunt aliarum artiũ, vagari importunum eſt.

[b] VBI de aliqua certa re ſuſcepta eſt diſputatio; faſtidioſum, importunumq; eſt vagari diutius in ijs, quæ communia ſunt, aut etiam, licet ad propoſitum conducant, propria facta ſunt aliarum artium. In his autem libris inſtituta eſt diſputatio de rebus ciuilibus: atque ob eas de domo, & de re pecuniaria. [c] quocirca importunum, ac præter locum, tempusq́ue eſſet, conſyderare hîc ſingillatim, accuratèque de vnaquaque parte pecuniariæ rationis. [b] Nam quanquam diligens, perfectaque ſingularum partium pecuniariæ, [a] quæ hactenus generaliter propoſitæ ſunt, conſyderatio, & cognitio vtilis eſt ad quæſtus, operasq; domuum, ac ciuitatum; atque ipſa tandem res pecuniaria, quæ verè, propriè q; dicitur, eſt vna quædam pars tam ciuilis, quàm domeſticę facultatis: [c] illæ tamen eędem pecuniarię partes ſunt factæ proprię aliarum artium, quæ de agris, de pecudibus, de mercatura, & de reliquis eiuſdem modi præcepta tradunt. ſicut etiam res militaris, iuris prudentia, & aliæ quędam, quę ſine controuerſia erant partes facultatis ciuilis, nihilominus alijs artibus ſubijciuntur, quæ illas docent, vel ob diſputationem nimis longam, quàm de ijs neceſſe eſt haberi, vel ob alias cauſas. [a] Sat igitur fuerit partes iſtas hîc ſummatim, & per genera propoſuiſſe.

Rationes quędam, quæ quũ eſſent partes facultatis ciuilis, aut domeſtica, propria facta sũt aliarum artium, & cur.

b. c. c. b. a. c. a.

Textus

Textus CXXVIII.

Differentiæ quædam accidentales partium pecuniariæ ad operas.

PARS II. CAPITIS XXVI. TEX. CXXIX.

ARGVMENTVM. TEXT: CXXIX.

Operarum, & omnino quæſtuum, ac partium pecuniariæ, differentiæ quaternæ in quaternis earum attributis accidentarijs; quorum deinceps poſteriora prioribus hinc deteriora, inde meliora apparent. Sunt hęc attributa artificioſum, ſordidum, ſeruile, degener, & his contraria: definiunturque tum ipſa, tum operæ, quas differentiæ ipſorum diſtinguunt, cauſis, & effectis; cauſis, prima, tertia, quarta; effectis ſecunda.

Text. cxxix. [a] Ἐἰσὶ δὲ τεχνικώταται μὲν τῶν ἐργασιῶν, ὅπου ἐλάχιστον τύχης: [b] βαναυσόταται δὲ ἐν αἷς τὰ σώματα λωβῶνται μάλιστα: [c] δουλικώταται δὲ, ὅπου τοῦ σώματος πλεῖσται χρήσεις: [d] ἀγεννέσταται δὲ, ὅπου ἐλάχιστον προσδεῖ ἀρετῆς.

[a] Sunt verò operarum maximè artificioſæ, vbi minimum eſt fortunæ: [b] maximè operariæ, ac ſordidæ, in quibus corpora maximè deprauantur: [c] maximè ſeruiles, vbi plurimus eſt vſus corporis: [d] maximè degeneres, vbi minimum requiritur virtutis.

EXPLANATIO.

PARTES textus quatuor pro quaternis differentijs, attributisque *Partes textus.*
vnde illæ ſumuntur. Sunt quaterna attributa, ſeu quatuor paria attribu- *Attributa quędam accidentaria operarum, & partiũ pecuniaria.*
a. b. torum hæc: [a] artificioſum, & arte vacuum: [b] operarium, & ingenuum:
c. d. [c] ſeruile, & liberale: [d] degener, & generoſum. Hinc quaternæ differentiæ *Differẽtię operarum, & quęſtuũ ſiue partium pecuniaria ab illis attributis ducta.*
operarum, & quæſtuum, imò quater quaternæ: nimirum magis, & minus,
maximè, & minimè artificioſum, & arte vacuum, cæteraque eodem modo.
Porrhò autem hæc attributa, operæque, quas differentię attributorum di-
a. ſtinguunt, definiuntur partim cauſis, partim effectis: [a] cauſis, prima, quę ex
c. d. b. fortuna; [c] tertia, quę ex actione corporis; [d] quarta, quę ex virtute: [b] effectis, *Definitiones iſtorũ attributorum, operarũque, & partiũ pecuniaria, quas differẽtia attributorum diſtinguunt.*
a. ſecunda, quæ ex corporis perpeſſione. [a] Sunt igitur magis, aut minus arti-
ficioſæ, aut arte vacuę operę, & partes pecuniariæ, in quibus plus, minusúe
b. fortuna pollet, vel arbitrio eius relinquitur. [b] Sunt magis, aut minus ſor-
didæ, aut ingenuæ, in quibus corpora magis; minusúe deprauantur, aut

corrigun-

corriguntur,hoc eſt apta, vel inepta fiunt ad actiones virtutum, & cur nõ
animi ſimiliter? [c] Sunt magis, & minus ſeruiles, aut liberales, in quibus c.
maior, minorúe eſt vſus corporis,& contrà animi. [d] Sunt magis, aut minus d.
degeneres, aut generoſæ, in quibus plus, minusúe eſt opus virtute. Et ſingula,
quæ ſequuntur, proximè antecedẽtibus ab altera parte præſtabiliora
ſunt, ab altera deteriora. [d] Pręſtant enim generoſæ operę, partesq́; pecunia d.
riæ, in quibus eſt plus virtutis, vel excellẽtior relucet virtus; [c] liberalibus, c.
in quibus maior eſt vſus animi, quàm corporis. Verbi gratia in genere cau
ponio mercatura, cuius comes eſt quædam prudentia, antecedit fœnera-
toriæ, quæ multo magis animo vtitur, quàm corpore. Et in genere alimen-
tario agricultura pręfertur pecuarię. in illa iuſtitia, fortitudoque maximè
cernuntur: in hac eſt minimus corporis labor, ſi cum illa comparetur, re-
feraturq́; vtraque ad vſum animi, & corporis. Similiter, [b] ingenuis, in qui- b.
bus animi, corporaúe corriguntur, & idonea fiũt ad agendum, pręſtant li-
berales, in quibus animi, quàm corporis vſus eſt maior. hîc enim prępara-
mur ad actionem: ibi reipſa agimus. Ob quam cauſam anteponitur pictu-
ra fabrili arti: licet ab hac corpus exercitum magis idoneum reddatur ad
belli munera. Tandem ingenuæ, corpus, animumúe exercentes, præſtant
[a] artificioſis: vt agricultura paſtioni apum; quarum ſummam debere eſſe a.
experientiam Virgilius dixit. [d] E contrario deterrimæ omnium ſunt dege- d.
neres, in quibus minimum virtutis, vt aquariorum, ſtabulariorum, & ſimi-
lium, quibus nulla virtute eſt opus, nec corporis, nec animi. [c] Secundum c.
has deteriores ſunt ſeruiles, vt baiulorum, remigum, quorum munia cor-
pore aut ſolùm, aut maximè exercentur. [b] Poſt ſeruiles, operariæ, quibus b.
corpora, animiúe deprauantur, vt ſellularię omnes, & totus ludus talarius.
[a] Minimè malæ ſunt, quæ arte vacant, vt olitorum, & vinariorum. a.

Attributa hęc, operę que, & rationes pecuniariæ ex ijs differẽtes, quæ poſteriora ſũt, ſunt prioribus ab altera parte præſtabiliora, ab altera deteriora.

Generoſæ facultates, & opera præſtãt liberalibus.

Liberales præſtãt ingenuis.

Ingenuæ præſtant artificioſis.

Degeneres omnium deterrimæ.

Seruiles deterrimæ ſecundũ degeneres.

Operariæ deteriores inartificioſis.

Inartificioſæ minimè malę.

S C H O L I A.

Dubitationes duæ de his, quę in hoc textu traduntur.

Operarum, & partiũ pecuniarię differẽtia multa, tũ accidentaria, tum eſſentiales.

Diuiſio artificiorũ, & quæſtuum ex Cicerone.

Comparatio illius diuiſionis M. Tullij cũ ea, quæ hoc loco traditur.

Sunt verò operarum &c. Quærendum eſt, quorſum tandem hæc ſpectet oratio, atque differentiarum in operis, partibusque pecuniariæ expoſitio: cur etiam has tantùm differentias enumeret, non alias, quæ multæ ſunt præter iſtas; nec ſolùm his ſimiles, accidentariæ, vt à iuſtitia, ab iniuſtitia, ab amore, ab odio, à laude, à vituperatione, ſuprà in textu, & commentario 117. propoſitæ; verum etiam eſſentiales; ex quibus eſſentialibus differentijs dicuntur operæ, & pecuniariæ ſecundum naturam, præter naturã, mediæ, domeſticæ, alimentariæ, cauponiæ, agrorum colendorum, paſtionum ruralium, paſtionum villaticarum, & cæteræ, quæ antè traditæ ac diſtinctæ ſunt obiectis, actionibus, cauſis reſpectu quæſtus, & vſuum humanæ vitæ. Cicero in primo officiorum artificia, & quæſtus diſtribuit primùm in liberales, & illiberales. Liberales ſeu honeſti ſunt, inquit, in quibus aut prudentia maior ineſt, aut non mediocris vtilitas quęritur: vt in primis agricultura, medicina, architectura, doctrina rerum honeſtarum. Illiberales autem vel turpes, vel ſordidi, vel odioſi. Odioſi ſunt portitorum, & fœneratorum, & ſimiles. Sordidi mercenariorum omnium, quorum operæ, nõ quorum artes emuntur; item eorum, qui mercantur à mercatoribus quod ſtatim vendant, hos Græci παλιγκαπήλους, Alciatus venaliciarios appellat; item cætariorum, laniorum, coquorum, fartorum, piſcatorum. Mercatura media eſt: nam ſi eſt tenuis, ſordida; ſi magna & copioſa, non admodum vituperanda; quin etiam laudanda, ſi ſe ex portu in agros, poſſeſsionesque contulerit. Turpes ſunt vnguentarij, ſaltatores, totusque ludus talarius. Illa Ciceronis diuiſio ſimilis eſt huic, quæ hoc in loco traditur. nã nec eſſentiales differentias comprehendit, nec oẽs accidẽtarias, earũ verò quas cõprehendit, quędã eędẽ ſunt, quędã

diuerſæ

diuerſæ ab his, quæ hic recenſentur. Multũ autẽ intereſt vtrũ artes, ac ſtudia hominũ ſimpliciter, & per ſe diuidamus, vt facultates quędã ſunt; an cõiunctè vt dirigũtur ad quęſtũ, fiuntq; partes pecuniarię. Primo modo nõ tot apparent differentiæ earũ accidẽtales. nulla enim iniuſta eſt, nulla odioſa, aut turpis: imò quà peritiæ, & cognitiones, omnes bonę ſunt, & laudabiles, vt diximus ſub initiũ primi de Anima. Differẽtias autẽ eſſentiales adhuc plures reperies, hoc primo modo diuidẽdo, quàm ſecundo. quippe diſtinguuntur generaliter cauſis, obiectis, actionibus, non reſtrictis, mancipatiſque ad lucrum faciendum. quo quidem nexu coguntur ſexcentæ in vnam formam mercenariæ. Sed de diuiſione artium, & ſtudiorum noſtrorum per ſe, vt ſunt abſolutè facultates, & habitus animi, dicendum in principio ſexti Diuinorum.

Artes & ſtudia humana diuidi poſſunt vel ſimpliciter, & per ſe vti facultates quadam; vel coniunctè vt diriguntur ad quaſtum.

Differentia artium, & ſtudiorum noſtrorum quom ſimpliciter diuiduntur, accidentales pauciores, eſſentiales plures, quã quom diuidũtur coniunctè ad quaſtum.

Maximè artificioſæ, vbi minimum eſt fortunæ. Nam caſus arti aduerſatur, inquit Petrus Victorius cum D. Thoma conſentiens, & aliquandò euentum ipſius conatumque deprauat: itaque pleniſsimæ artificij ſunt, in quibus minimam poteſtatem habet fortuna. At ſi hoc eſt, contrarium affirmari debuerat. tanto enim magis ars contra fortunam armatur machinamentis, & præceptis, in quibus conſiſtit artificioſum, vt apparet in medicina, & in gubernatoria facultate. Vel igitur ſic exponendum eſt: vbi minimum, quoad fieri poteſt, relinquitur fortunæ arbitrio. Vel cum tot illis præceptis, & machinamentis, ſuperante etiam artem fortuna in adeptione finis, artificioſæ eius operę minus animaduertuntur. Vel hoc, quod dicitur, longè diſtat ab artificio Ariſtotelis. Conſyderandum etiam an artificioſum hic peiorem in partem ſit accipiendum; eique opponendum naturale: quod in pecuniarijs maximè præſtat.

Expoſitio P. Victorij et D. Thoma.

Improbatio.

Conſyderatio nes propria.

In quibus corpora maximè deprauantur. Alij, *fœdantur, & inquinantur*: P. Victorius; *deprauantur*, quæ interpretatio eſt melior, non ſolùm ex vi vocabuli, ſed multo magis ex ijs, quæ in eandem ſententiam propè initium viij. horum librorum ſcribuntur.

Artificioſum hic fortè vſurpatur in malam partem.

Verſio.

Textus c x x v i i i.

Vnde primum petenda cognitio perfecta ſingularum partium pecuniariæ ad praxin.

PARS III. CAPITIS XXVI. TEX. CXXX.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXX.

Cognitio perfecta, & ſpecialis ſingularum partium pecuniariæ, antè generaliter propoſitarum petenda eſt primùm ex certis ſcriptis, quæ de illis multi, alij ſcilicet de alijs compoſuerunt.

Ἐπεὶ

[a] Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἐνίοις γεγραμμένα περὶ τούτων, [b] οἷον Χάρητι δὴ τῷ Παρίῳ, καὶ Ἀπολλοδώρῳ τῷ Λημνίῳ περὶ γεωργίας καὶ ψιλῆς, καὶ πεφυτευμένης, [c] ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων ταῦτα μὲν ἐκ τούτων θεωρείτω, ὅτῳ ἐπιμελές.

[a] Quoniam autem à quibuſdam ſcripta ſunt de his, [b] vt à Charete ſanè Pario, & ab Apollodoro Lemnio de agricultura, & nuda, & arboribus conſita, [c] ſimiliter autem & ab alijs de alijs; [d] hæc quidem ex ijs contempletur, cui curæ ſunt.

b. & nuda, et arboribus conſita. idem ſupra in text. 121.

EXPLANATIO.

Scripſerunt multi de ſingulis partib⁹ pecuniaria.

[a] Mvlti, & viri quidem præclari, de his partibus pecuniariæ, quæ a.
ſuprà expoſitæ ſunt, non omnes quidem de omnibus, [c] ſed de alijs alij li- c.
bros, & artes conſcripſerunt. [d] ex quibus libris haurire affatim, quiſquis d.
hæc curę habet, ſingularum earum partium ſpecialem, ac perfectam cognitionem poteſt. Ante omnes illa, cui οἰκονοτάτην nomen fecit Philoſophus, & pluribus, & grauioribus, & doctioribus, & eloquentioribus auctoribus fulget, nec ſolùm in gręca lingua, verùm etiam in punica, & in latina: quorum auctorum magnumq́; numerum citat Columella in cap. primo

Rei ruſticæ ſcriptores.

Scriptores agriculturæ.

primi libri. [b] Et huius οἰκειοτάτης, ideſt rei ruſticæ ſecundam b.
partem ipſam agriculturam, in duo primùm genera diſtributam, quę ſunt nudorum, & arboribus conſitorum agrorum cultus, tractarunt propriè inter alios Chares Parius, & Apollodorus Lemnius.

Text.

Text. CXXVIII.

Vnde & qua ratione petenda ſit ſecundo loco cognitio perfecta ſingularum partium pecuniariæ ad praxin.

PARS QVARTA CAPITIS XXVI.

Specialis, & perfecta cognitio ſingularum partium pecuniariæ ſecundo loco petenda eſt ex hiſtoria, colligendo exempla ſparſim tradita inuentorum, quibus varij homines rem auxerũt, efficiendoq́; de illis præcepta generalia: quod quidem duobus diuerſis exemplis, vnũ præceptum continentibus, declaratur.

Ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην &c. Text. CXXXI. ad CXXXIX.

SCHOLIVM.

NON ſolùm libros, & ſcripta varia propriè de his partibus condita legere, & excutere diligenter debent, qui perſpectas illas, planèq; cognitas habere cupiunt: verum etiam colligere exempla, & commenta omnia ſparſim literis tradita, quibus ingenioſi, ac prudentes cùm patres familiàs, tum principes ciuitatum, hi publicam, illi priuatam rem auxerunt; efficereque de eiuſmodi exemplis præcepta generalia, cõtemplando in illis ſingularibus factis, ac commentis id, quod commune eſt, & vniuerſale. Declarat modum hunc excerpendi ex factis ſingularibus præcepta generalia Philoſophus productis in medium duobus exemplis. Quorum vnum eſt factum Thaletis Mileſij, à quo conducta ſunt pretio in certum tempus omnia torcularia olearia, quę Mileti, & Chij erant. Alterum exemplum eſt factum cuiuſdam hominis ignoti, qui in Sicilia, quicquid ferri fuit in officinis, coemit. Et in vtroque exemplo hoc eſt commune:

Ex commentis ſparſim traditis, quibus varij homines rẽ auxerũt, petẽda eſt ſecũdo loco cognitio perfecta partium pecuniaria, et quomodo.

Modus colligẽdi ex ſingularibus factis præcepta vniuerſalia. Exempla duo eiuſmodi commẽtorum, quæ Philoſophus, afferet.

Quid cõmune vtrique illorũ exemplorũ qđ quidẽ eſt prę ceptũ vniuerſale.

Quid ſint hęc facta et exempla, de quibus in hac parte loquitur Philoſophus.

Liber ſecũdus Oeconomicorum.

Aliquem ſibi ſoli venditionem alicuius rei moliri. Sunt porrho hæc facta, & exempla, quæ hìc narrantur à Philoſopho, nihil aliud ad extremum, niſi technæ quædam, & machinamenta, quibus verſutiores, iniuſtioresque homines ſimplicioribus, imperitioribusque imponere ſolent. Eiuſmodi machinamentorum plenus eſt liber, qui in Græcis exemplaribus ij. Oeconomicorum Ariſtotelis inſcribitur.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXXI.

Propoſitio: colligenda eſſe ad perfectam cognitionem ſingularum partium pecuniariæ commenta, & rationes ſparſim traditas, quibus varij homines, lucro intenti, rem auxerunt. Locus à fine.

Text. cxxxj. [a] Ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην, δι᾽ ὧν ἐπιτετυχήκασιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν. [b] πάντα γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ᾽ ἐστὶ τοῖς τιμῶσι τὴν χρηματιστικήν.

[a] Adhuc autem & quæ dicta ſunt ſparſim, quibus aliqui, rem quærentes, propoſitũ ſunt aſſequuti, colligere oportet: [b] ſunt enim vtilia omnia hæc magnifacientibus pecuniariam.

EXPLANATIO.

Ratio theorematis per locum à fine.

Theorema.

Partes textus.

[b] Noſſe rationes, & machinamenta ſparſim tradita, quibus alij, atq; alij homines rem amplificauerunt, vtile eſt magnifacientibus pecuniariam, & quęſtui deditis: continentur enim in illis machinamentis præcepta generalia, quemadmodum poſtea apparebit. [a] Ergo colligere illa oportet ad perfectam pecuniarię, ſingularumq; eius partium cognitionem. b. a.

Textus habet duas partes. In prima eſt theorema. In ſecunda eſt ratio theorematis per locum à fine, ſeu ab vtilitate.

Textus CXXXII. CXXXIII. CXXXIIII. CXXXV.

Exemplum primum cuiuſdam machinationis Thaletis, qua, locationem omnium torcularium oleariorum Mileti, & Chij ſibi propriam quum effeciſſet, magnam vim pecuniarum coegit.

Οἷον καὶ τὸ Θάλεω &c.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXXII.

In machinatione proximè exponenda, quæ Thaleti ob eius ſapientiam attribuitur, contineri rationem quandam vniuerſalem faciendi quæſtus.

Tex.cxxxij. [a] Οἷον καὶ τὸ Θάλεω τοῦ μιλησίου. [b] τοῦτο γάρ ἐστι κατανόημά τι χρηματιστικόν: [c] ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν διὰ τὴν σοφίαν προσάπτουσι: [d] τυγχάνει δὲ καθόλου τι ὄν.

[a] Quale eſt & illud Thaletis Mileſij. [b] hoc enim eſt cogitatum quoddam pecuniarium: [c] ſed illi quidem attribuunt propter ſapientiam: [d] eſt autem quiddam vniuerſale.

EXPLANATIO.

Colligenda ſunt facta, & machinamēta ſparſim tradita, quibus varij homines rem auxerunt. vtilis nanque eſt conſyderatio eiuſmodi machinamentorum ijs, qui pecuniariā in pretio habent, & quæſtui dediti ſunt: propterea quòd in illis contineātur rationes quædā vniuerſales cōficiēdæ pecuniæ. [a] Eiuſmodi eſt quod proditū eſt literis Thaletem Mileſium effeciſſe. [b] In quo quidem facto cernitur præceptum pecuniarię diſciplinę, [d] & ratio ingenioſa, vniuerſalisq; pecuniæ cogendæ. Hanc rationem, quia eſt vniuerſalis, certum eſt, multos alios ſequutos aut idem, quod Thales Mileſius, aut ſimile prorſus inſtituiſſe. [c] ſed tamen inuentum attribuitur Thaleti, libentiusq; de illo prędicatur ob magnum eius ſapientiæ nomen: quaſi ſagax, callidumq; conſilium proficiſci, niſi à ſapienti viro, non queat.

Series.

Factum Thaleti attributū eſt ex genere huiuſmodi machinamētorū. Hoc inuentū cur Thaleti attributū, quum rationem eius vniuerſalem multi ſeq poſuerint.

SCHOLIA.

Quale eſt & illud &c. Copulari hoc poteſt vel cum verbo colligere, vel cum nomine vtilia textus proximè antecedentis. Et vtroq; modo vera exiſtet ſententia. nam & ex numero colligēdorum eſt hoc factum Thaletis: & vtilis eius animaduerſio hominibus quæſtui deditis. Cur autem vtrunque, cauſa ineſt in verbis ſequentibus.

Syntaxis verborum.

Thaletis Mileſii. Parens Ionicæ philoſophiæ hic fuit, & à quibuſdam inter ſeptem ſapientes numeratus, Phœnix origine, Mileti autem ciuis adſcriptus. de quo plura apud Laertium.

Thales Mileſius.

Sed illi quidem attribuunt propter ſapientiam. Tribus modis exponi hæc pars poteſt. Vno modo cum D.Thoma: Contineri in hoc facto Thaletis tū rationem quandam cogendæ pecuniæ; tum argumentum ſapientiæ, quia futurā olearum vbertatem ille præuiderit: celebrari igitur hoc, attribuiq; Thaleti, non quà inuentū idoneum ad pecuniām cogendā, & quà argumentum eſſe poteſt cupiditatis pecuniarum, ſed quà eſt argumentum ſapientiæ. Secunda expoſitio eſt: Verè Thaletem hoc non feciſſe, quod narratur; ſed, quum alij quidā fecerint, Thaleti attributum propter eius ſapientiam. Hanc expoſitionem non probat P.Victorius, & rectè quidem non probat: multi enim teſtificantur hoc factum fuiſſe à Thalete. Tertia expoſitio propria P.Victorij: Quanquam etiam ab alijs multa eiuſdem modi ſunt excogitata; tamen iſtud Thaletis penè ſolùm celebrari ob hominis dignitatem. Et huic expoſitioni videtur aduerſari, quod narrabitur paulo pòſt de homine illo adeò ignobili, vt nomen eius neſciatur, qui in Sicilia ferrum vniuerſum coemit. Nos mediam quandam ſententiam inter hanc tertiam & primam ſequuti ſumus.

Expoſitiones huius loci multæ.
Vna D. Thomæ.
Altera, quam P. Victorius improbat.
Tertia P. Victorij.
Contra hanc tertiam expoſitionem.
Quarta expoſitio propria.

ARGVMENTVM. TEXT: CXXXIII.

Exponitur factum ipſum Thaletis ; & cauſa, cur fecerit ; & modus, quo fecerit cum omnibus circunſtantiis.

Tex.cxxxiiij. Ὀνειδιζόντων γὰρ αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν, ὡς ἀνωφελοῦς τῆς φιλοσοφίας οὔσης· κατανοήσαντά φασιν αὐτὸν ἐλαιῶν φορὰν ἐσομένην ἐκ τῆς ἀστρολογίας, ἔτι χειμῶνος ὄντος, εὐπορήσαντα χρημάτων ὀλίγων, ἀῤῥαβῶνας διαδοῦναι τῶν ἐλαιουργιῶν, τῶν τ' ἐν Μιλήτῳ, καὶ Χίῳ πάντων, ὀλίγου μισθωσάμενον, ἄθ' οὐθενὸς ἐπιβάλλοντος· ἐπειδὴ δ' ὁ καιρὸς ἧκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα, καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθοῦντα ὃν τρόπον ἐβούλετο, πολλὰ χρήματα συλλέξαντα, ἐπιδεῖξαι ὅτι ῥᾴδιον ἐστὶ πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις, ἂν βούλωνται, ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἐστὶ, περὶ ὃ σπουδάζουσι.

Nam quum opprobrijs eum inceſſerent ob paupertatem, tanquam inutilis eſſet Philoſophia ; aiunt ipſum, cognita olearum vbertate futura, per aſtrologiam, adhuc hyeme, nactum facultatem pauxillæ pecuniæ, arrhabonas dediſſe omnium oleariorum torcularium, quæ & Mileti & Chij erant, conductis illis exiguo pretio, quippe nemine adijciente ; vbi autem tempus venit, multis quærentibus ſimul, & repente, locantem, quo modo voluit, magna pecunia coacta demonſtraſſe, facile eſſe Philoſophis, ſi vellent, diteſcere, ſed nõ hoc eſſe, in quod ſtudeant.

EXPLANATIO.

Factum Thaletis. FACTVM eſt: comparaſſe Thaletem ſibi ſoli facultatem locandi torcularia olearia Chij, & Mileti eo tempore, quo premendæ erãt oliuæ multæ; atque inde magnam pecuniarum vim coegiſſe. *Cauſa.* Cauſa: vt redargueret accuſatores philoſophiæ, obijcientes ei paupertatem, inutilitatemque ſtudij ; ac reipſa oſtenderet, poſſe philoſophos, ſi velint, nullo negotio diuites fieri, ſed aliò ſpectare. *Modus.* Modus: quoniam ex aſtrorum ſcientia prẹuidit futuram olearum vbertatem ; & adhuc hyeme datis arrhabonibus conduxit omnia torcularia olearia, quæ Mileti, & Chij erant, paruo pretio, vtpote quia maius nemo offerret ; locauit autẽ ſuo tempore quanti voluit, multis ſubito, & ſimul quærentibus. Quæ omnia in textu perſpicua ſunt.

SCHOLIA.

Philoſophia malè accuſatur inutilitatis. *Quum opprobrijs eum inceſſerent ob paupertatem &c.* Noſtris temporibus multo plures ſunt, qui philoſophiam inſimulent inutilitatis, nec ſolùm ad rem pecuniariam, verum etiam ad conuentus, & ſocietates omnes humanas. Fortaſſe rectè in philoſophos: quandò nemo nunc eſt, qui, par Thaleti, factis verba refellat: non tamen in philoſophiam, de cuius laudibus poſt Platonem nihil dicam. *Paupertas nõ eſt malũ, quinimò bonũ eſt, & maximum bonum.* At, quod attinet ad paupertatem, Stoici dicerent malum non eſſe ; negligique hac de cauſa à philoſophis aliò properantibus: Theologi noſtri non ſolùm non eſſe malum, ſed bonum, & magnum bonum, quod nos arceat diuellatque à malis. Verùm de his aliàs copioſiùs.

Adhuc hyeme. Cognouit'ne adhuc hyeme, an arrhabonas dedit adhuc hyeme? Hoc ſecundum potius: vel vtrunque. *Syntaxis verborum.*

Omnium oleariorum torcularium. Non oleæ emptionem Thales fecit in agro Mileſio, & in Chio antequam florere cœpiſſet, vt perperam vertit Leonardus Aretinus, & exponit D. Thomas Ciceronem ſequuti, qui in pri. lib. de Diuinatione ita factum hoc narrat: ſed conduxit omnia torcularia, & inſtrumenta quibus oleum conficitur, ſiue olearias officinas omnes in quibus eſſent trapeta & prœla ad confringendas oliuas, oleumque exprimendum. Confirmant hãc interpretationẽ cùm nomen ἐλαιουργιῶν, tum participia μισθωσάμενον, καὶ ἐκμισθοῦντα, tum præterea, referente Diogene Laertio in vita Thaletis, auctoritas Hieronymi Rhodij. Plinius in cap. 28. lib. xviij. factum hoc Democrito tribuit, qui præuiſa olei caritate ex futuro vergiliarum ortu, magna tum vilitate propter ſpem oliuæ coemiſſe in toto tractu eſſe oleum. Hæc omnia ex Io. Geneſio, quem ſequitur P. Victorius. Ioannis Geneſij viri docti, & eruditi, qui præter alia eximia ingenij ſui monimenta, vertit hos libros politicos in latinam linguam, præclariſque illuſtrauit gloſſematis, hactenus non memini, proptereaquòd eius commentarios, diu à me quæſitos, inuenire non potui, quorum tandem hoc tempore, quum ſuperiora typis impreſſa eſſent, copiam mihi fecit Ioannes Baronus vir Romanæ eloquentiæ in primis, omniſque diuini, atque humani iuris conſultiſsimus. *Nõ oleas emit, ſed torcularia olearia cõduxit Thales.* *Democrito attribuitur hoc factum à Plinio.*

Mileti, & Chij. Miletus vrbs Cariæ long. 58. lat. 37. Chius inſula & vrbs in Icario pelago long. 56. 20. latit. 38. 25. commemorantur à Ptolemæo in prima Aſiæ tabula. *Miletus, & Chius.*

Nemine adijciente. Ideſt quum nemo pretium augeret, nec plus liceretur. *Expoſitio verborum.*

Sed non hoc eſſe, in quod ſtudeant. Student autem in id, quod amant: & amant ſapientiam, vt nomen eorum oſtendit: præ qua & diuitias, & voluptates, & reliquas res humanas contemnunt. *Philoſophorũ ſtudium, & cura.*

ARGVMENTVM. TEXT. CXXXIV.

Repetitur, & explicatur id, quod in textu 132. tangebatur: nempe in facto Thaletis proximè expoſito, quo ille ſapientiæ vim demõſtrauit, contineri præceptum quoddam, & rationem vniuerſalem pecuniariæ, quæ ſit huiuſmodi; ſi quis ſibi ſoli facultatem vendendi aliquid paret.

Tex. cxxxiv. [a] Θαλῆς μὲν οὖν λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἐπίδειξιν ποιήσασθαι τῆς σοφίας. [b] ἔστι δ', ὥσπερ εἴπομεν, καθόλου τὸ τοιοῦτον χρηματιστικόν· ἐάν τις δύνηται μονοπωλίαν αὑτῷ κατασκευάζειν.

[a] Thalen quidem igitur narrant ad hunc modum ſapientiæ documentum dediſſe. [b] eſt autem, quemadmodum diximus, hoc vniuerſale pecuniarium; ſi quis poſſit monopolium, *ideſt vt ſolus facultatem vendendi habeat*, parare ſibi.

EXPLANATIO.

Textvs habet duas partes. In prima ponitur quaſi concluſio textus proximè antecedentis. In ſecunda repetitur, & explicatur id, quod diximus. *Partes textus.*

SCHO-

SCHOLIA.

Vniuerſale pecuniarium.

Eſt autem hoc vniuerſale pecuniarium. Ideſt præceptum, & regula, & ratio vniuerſalis facultatis pecuniariæ, ac quæſtus faciendi. Conſydera autem pronomen τὸ τοιοῦτον cui articulus adiungitur, qui articulus ſolet ſemper eſſe nota ſubiecti in propoſitione: quaſi ſic dicas: hoc, ſiue huiuſmodi factum Thaletis eſt vniuerſale pecuniarium, ideſt continet rationem quandam vniuerſalem, & præceptum pecuniariæ facultatis, vt dicebatur in textu 132. quod quidem præceptum quale ſit, ſequentibus verbis docemur, *ſi quis poſſit monopolium &c.* Ex hoc loco eruere modum poſſumus quo è ſingulis rebus, actionibusq́ue ad quanuis artem, & facultatem præcepta generalia, virtuteſq́ue, & vitia, & ſocietatum, conuentuumq́ue iura colligamus. Eſt autem modus talis: ſi conditionibus, & circunſtantiis propriis detractis, quæ communia ſunt retineantur.

Modus colligendi è ſingulis rebus, actionibúsque præcepta generalia.

Monopolia legibus prohibentur.

Si quis poſſit monopolium parare ſibi. Extat in Codice Iuſtiniani titulus de Monopoliis, de quibus multa Iuriſconſulti docentes legibus tam diuinis, quàm humanis vetita eſſe vt iniuſta, & nefaria. Sed quod priuatis interdicitur tanquã iniuſtum, arripiunt iuſtitiæ præſides, & rectores ciuitatum, exercentq́ue adeò palàm, & ſine vllo pudore, vt idipſum, quod iniuſtum eſt, ſi ad nomen, officiumq́ue eorum reſpicias, iuſtum eſſe dicere cogaris.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXXV.

Appendix de ciuitatibus in tenuitate ærarij monopolia inſtituentibus: qua appendice confirmatur præceptum proximè expoſitum.

Tex: cxxxv. [a] Διὸ καὶ τῶν πόλεων ἔνιαι τοῦτον ποιοῦνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων: [b] μονοπωλίαν γὰρ τῶν ὠνίων ποιοῦσιν.

[a] Quapropter etiam ciuitatum nonnullæ hunc quæſtum moliuntur, quom egent pecunijs: [b] monopolium enim inſtituunt rerum venalium.

EXPLANATIO.

Ciuitates quædã monopolia inſtituunt.

Cauſa inſtituendi monopolia.

QVONIAM igitur ratio quædam vniuerſalis pecuniæ, & rei quærendæ hæc eſt, ſi quis propriam ſibi venditionem rerũ aliquarum faciat; non ſolùm priuati, verumetiam ciuitates nonnullæ ea vtuntur, inſtituentes monopolia rerum vendendarum. Hoc autem faciebant antiquo ſeculo tunc ſolùm, quom pecunijs reſpublica eguiſſet, & duris tantùm in rebus ad communem omnium vtilitatem, exhauſto ærario aſſiduitate bellorum, aut aliqua alia calamitate. At noſtris temporibus non inopia, ſed copia; vnde amor ſceleratus habendi maiores in dies accipit vires, hoc impio lucro ciues expilat, cunctorumq́ue ſanguinem exhaurit.

Textus

Textus cxxxvi. & cxxxvii.

Exemplum ſecundum alterius machinationis, ſimilis machinationi Thaletis; qua quidam in Sicilia, venditionem ferri ad tempus ſibi propriam faciens, pecunias in illud inſumptas conduplicauit.

Ἐν Σικελίᾳ δέ τις &c. Text. cxxxvi. & cxxxvii.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXXVI.

Expoſitio facti, & modi huius ſecundæ machinationis.

Tex.cxxxvj. [a] Ἐν Σικελίᾳ δέ τις, τεθέντος παρ' αὐτῷ νομίσματος, συνεπρίατο πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων· [b] μετὰ δὲ ταῦτα ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορίων οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος, οὐ πολλὴν ποιήσας ὑπερβολὴν τῆς τιμῆς, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τοῖς πεντήκοντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν.

[a] In Sicilia autem quidam, quum depoſiti apud eum numi forent, omne ferrum ex ferrarijs coëmit: [b] poſtea verò, vt è mercatibus aduenerunt mercatores, ſolus vendebat, non multa acceſſione pretij facta, ſed tamen pro quinquaginta talentis recepit centum.

SCHOLIA.

Quum depoſiti apud eum numi forent. Non eius numi erãt, ſed amicorum, qui apud eum illos depoſuerant. Similiter quoque intelligendũ fortè eſt id, quod dicebatur de Thalete in textu 133. nactum cum facultatem pauxillæ pecuniæ, hoc eſt ab amicis mutuò ſumpſiſſe. *Conſyderatio verborum.*

Ex ferrarijs. Vel fodinis, ſi rude erat ferrum: vel officinis, ſi elaboratum. *Expoſitio duplex.*

Non multâ acceſſione pretij facta &c. Quo modo hæc duo non repugnent, pretium ferri parum auctum, & pecuniam conduplicatam eſſe, pulchrè declarat P. Victorius infrà ſuper tex: 138. *Tollitur dubitatio.*

ARGVMENTVM. TEXT. CXXXVII.

Decretum Dionyſij in auctorem machinationis proximè expoſitæ, & cauſa decreti: quibus confirmatur adeſſe in ea machinatione præceptum, & rationem quandam generalem conficiendæ pecuniæ.

Tex:cxxxvij. [a] Τοῦτον μὲν οὖν, ὁ Διονύσιος αἰσθόμενος, τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι, [b] μὴ μέντοι γ' ἔτι μένειν ἐν Συρακούσαις, [c] ὡς πόρους εὑρίσκοντα τοῖς αὑτοῦ πράγμασιν ἀσυμφόρους.

c. Elicit: quæſt⁹, quos ex monopolijs priuati capiunt, rebus tyrãnorum incõmodos eſſe. [a] Hunc igitur, Dionyſius ſentiens, pecunias quidem exportare ſiuit, [b] non tamen vltrà manere Syracuſis, [c] ceu *quæſtus inuenientem ſuis rebus incommodos. * πόρους, *vias faciendæ pecuniæ.*

EXPLA-

EXPLANATIO.

Decretũ Dionyſii. Decretvm duas habuit partes: [a] vnam, vt pecunias acquiſitas ille a.
Cauſa decreti. haberet ſibi: [b] alteram, ne amplius commoraretur Syracuſis. [c] Cauſa de- b.
creti, quòd putaret Dionyſius ſuis rebus incommodum, & damnoſum fo- c.
re, ſi priuati inuenirent, vterenturq́; eiuſmodi vijs, ac rationibus quęren-
Duplex expoſitio, huius cauſæ. dæ pecuniæ, cuiuſmodi homo ille inuenerat. Quare autem ſuis rebus in-
cõmodum & damnoſum? An, vt D. Thomas ait, quia diſpliceat tyrannis,
ciues ſuos valde diteſcere, quod ſcribitur in poſterioribus horum libro- *In cap. 11. lib. v.*
rum. An potius, vt P. Victorius, quoniam tales vias, & rationes Dionyſius
ſibi reſeruari cupiebat, nec præripere alium pecunias, quas ipſe erat in-
teruerſurus. Hac igitur de cauſa, [a] & expulit hominẽ Syracuſis, [c] ne vtilitati a.
officeret ſuæ, parandarũ pecuniarũ vias, ipſasq́; pecunias, animo ſibi deſti- c.
natas, præripiẽs: [b] &, quod partum erat argenti, reliquit; ne, ſi abſtuliſſet, b.
iniuſtè partum videretur: quæ opinio etiam ipſi fuiſſet nocitura, ſimilibus
modis ærarium locupletare cogitanti. Ergo & Dionyſio, & homini huic
ignoto, & Thaleti fuit perſuaſum, rationem certam conficiendæ pecunię
hanc eſſe, ſi quis vendendæ alicuius rei facultatem ſolus habeat.

Partes textus. Partes textus duæ. Prima (a b) decretum. Secunda (c) cauſa decreti exponit.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXXVIII.

In vtraque machinatione, & hac iſtius hominis ignoti, & illa Thaletis, ineſſe communem rationem, idemque præceptum rei pecuniariæ, ſi quis ſibi monopolium inſtituat.

T. cxxxviij. [a] τὸ μέντοι ὅραμα Θάλεω, καὶ τοῦτο ταυτόν ἐστιν: [b] ἀμφότεροι γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχνασαν γίνεσθαι μονοπωλίαν.

[a] Quod igitur ſpectauit Thales, & hoc idem eſt: [b] ambo enim machinati ſunt vt ſibi monopolium compararetur.

EXPLANATIO.

Præceptũ hoc generale ter repetitum. De hoc generali præcepto bis ſuprà admonuit in exemplo Thaletis, tex. 132. & 134. tertiò hîc repetit, nec iniuria: vt conſyderantibus conſilium Philoſophi, de quo initio diximus, liquebit.

Partes textus. Textus habet duas partes. Prima proponit rationem, & animaduerſionem vtriuſque eandem fuiſſe. Secunda declarat, quæ nam hæc fuerit.

Text.

Textus CXVIII.

Vtilitas ex perfecta cognitione ſingularum partium pecuniariæ ad praxin quàm ampla.

CAPVT XXVII. T. CXXXIX.

ARGVMENTVM. TEXT. CXXXIX.

Etiam ciuili rationi, ciuitatumque moderatoribus, imò magis adhuc, quàm rationi domeſticæ, & œconomis, vtilem eſſe ad praxin cognitionem perfectam ſingularum partium pecuniariæ, & præceptorum, quæ ad eas pertinent. Loci duo: vnus à connexo ſubiecti hoc eſt ab indigentia ciuitatum, quæ eſt cauſa formalis vtilitatis: alter à iudicio eorum, qui reſpublicas adminiſtrant; quorum quidam in hæc tantummodo incumbunt.

Tex.cxxxix. [a] χρήσιμον δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς. [b] πολλαῖς γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ, καὶ τοιούτων πόρων, ὥσπερ οἰκίᾳ. μᾶλλον δέ: [c] διόπερ τινὲς καὶ πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.

[a] Vtile autem cognoſcere hæc etiam ciuitatum moderatoribus. [b] multis enim ciuitatibus opus eſt pecuniæ coactione, & huiuſmodi * quęſtibus, quemadmodum domui, magis autem: [c] quamobrem & quidã eorum, qui reſpublicas adminiſtrant, hæc adminiſtrant ſolùm.

* πόρων, vijs eius facienda.

EXPLANATIO.

SAEPENVMERO dictum eſt ſuprà, pecuniariam facultatem eſſe quandam partem tam domeſticæ, quàm ciuilis diſciplinæ. Cum quo dicto cõſentit theorema hoc, quod nunc traditur: vtilem eſſe etiam ciuili rationi, ac ciuitatum gubernatoribus, imò magis, quàm rationi domeſticæ, & gubernatoribus domuum, perfectam notitiam rerum, quæ hactenus propoſitæ ſunt, ideſt ſingularum partium pecuniarię, & præceptorum ad eas pertinẽtium. Confirmatur hoc theorema duobus

Theorema huius textus.

Primum arg. ex cõnexo ſubiecti. Indigentia eſt cauſa formalis vtilitatis. argumentis: quorum primum ducitur à connexo ſubiecti, hoc eſt ab indigentia ciuitatum, quæ indigentia in quouis genere eſt cauſa formalis vtilitatis. omnia enim, quæ vtilia ſunt, ideo ſunt vtilia, quia indigentiam aliquam explent. quemadmodum autem domus, ſic ciuitates multæ pecunijs, & modis earum conficiendarũ egent: quinimò tantò magis, quàm domus; quãtò latiùs patent & ſubiecta, & fines, & munera ipſarum. *Cur multas dicat Philoſophus non oẽs.* Multas autem dixit Philoſophus, non omnes, quia poſſet fortaſſe aliqua ciuitas vſque eò prouentibus publicis abundare, aut extendiſſe imperium, velut Roma olim, quom orbi dominabatur, vt minimè ei opus eſſet machinamentis, accuratis'ue animaduerſionibus ad pecunias congregandas. *Secunda arg. ex iudicio eorum, qui regũt ciuitates.* Secundum argumentum ducitur à iudicio eorum, qui regunt ciuitates, & reſpublicas moderantur: quorum nemo hanc negligit partem; ſed curãt omnes diligenter; & adeo diligenter, vt quidam etiam nihil aliud ſibi proponant.

Partes textus. Partes textus tres pro theoremate, & duobus argumentis, quibus id confirmatur.

SCHOLIVM.

Qui reſpublicas adminiſtrãt ſolis pecunijs ſtudẽt. Non eſt negligẽda cura pecuniaria à ciuitatũ rectoribus. *Quidam eorum, qui rempublicam adminiſtrant, hæc adminiſtrant ſolùm.* Hoc axioma noſtris temporibus factum eſt generale partim auaritia, partim ſtultitia, partim inertia, quæ animos omnium excæcarunt. Quàm autem negligere non debeant hanc partem præſides ciuitatum, & magiſtratus, nobile exemplum eſt Annibal, tantus imperator, apud Liuium in lib. 33. Carthaginienſium Prætor factus.

Textus XXIX.

Coniugalis, & paterna ratio, duæ reliquæ partes domus, & curæ, rationiſque domeſticæ.

CAPITA QVATVOR, XXVIII. XXIX. XXX. & XXXI.

De duabus reliquis partibus, ac præcipuis quidem ipſius domus, & domeſticæ, ſiue familiaris rationis, & curæ, paternæ ſcilicet, atque coniugali.

Ἐπεὶ δὲ τρία μέρη τῆς οἰκονομικῆς &c. Tex. CXL. per totum librum.

SCHO-

S·C·H·O·L·I·V·M.

Pecvniaria, & dominica ratio erant partes communes rationis domeſticæ, ac ciuilis. quamobrem ſatis copioſè de ijs hactenus fuit diſputatum. Quæ reſtant, iam per ſe non attinent ad ciuilem; ſed propriæ ſunt domeſticæ; atque in libris Oeconomicis conſyderandę. Paucis igitur hic attingentur potius, quàm explicabuntur; propoſitis ſolùm generalibus quibuſdam theorematibus, quæ ciuili, Philoſopho ſunt accõmodata; cæteriſque in ſuum locum reiectis.

Diſtinctio tam inter ſe, quàm à dominica harum duarũ domus partium: & modus vtriuſque.
Cap.xxviij. tex. cxl.
*

Quæſtio incidens de virtutibus moralibus parentium, & imperantium ſecundũ naturam.
Cap.xxix.et xxx. tex.cxliiij.
*

Concluſio huius diſputationis, & cõtinuatio cum lib. ſequentibus.
Cap.xxxi. tex. clxij.
*

CAPVT XXVIII.

Præter dominicam, de qua ſuprà dictum fuit, eſſe has duas alias principales, & ab omnibus conceſſas partes domus rationisq́ domeſticæ, inter ſe differentes, de quibus iam ſit dicendum, vt initiò propoſitum eſt: & quæ ac qualis ſit vtraque earum.

Ἐπεὶ δ' τρία μέρη τῆς οἰκονομικῆς ἦν &c. Tex. CXL. CXLI. CXLII. CXLIII.

ARGVMENTVM. TEXT. CXL.

Eſſe has duas alias partes rationis domeſticæ præter dominicam, & quæ vtraque earum ſit: traditis ipſarum partim inter ſe, partim cum dominica ſimilitudinibus tribus, ab imperio, à cauſa, à terminis imperij; tribusque differentijs, item à terminis bifariam ſumptis, remotiùs, & propiùs, & à modo imperij: quæ differentiæ confirmantur eiecta dubitatione per ſecundam ſimilitudinem; & hæc ſecunda ſimilitudo, ideſt eſſe ſecundum naturam paternum, coniugaleque imperium, per locum à definitione imperij naturalis. Loci principales à forma, & repugnantibus.

Text. cxl. [a] Ἐπεὶ δ' τρία μέρη τῆς οἰκονομικῆς ἦν· [b] ἓν μὲν δεσποτική, [c] περὶ ἧς εἴρηται πρότερον· [d] ἓν δὲ πατρική· [e] τρίτον δὲ γαμική: [f] καὶ γὰρ γυναικὸς ἄρχειν, καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν ἀμφοῖν, ε οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς· [h] ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς· [i] τέκνων δὲ βασιλικῶς: [k] τό, τε γὰρ ἄρρεν, φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, [l] εἰ μήπου συνέστηκε παρὰ φύσιν· [m] καὶ τὸ πρεσβύτερον, καὶ τέλειον τοῦ νεωτέρου, καὶ ἀτελοῦς.

a. quare ſuprà textu 30.

[a] Quoniam autem tres erant partes rationis domeſticæ; [b] vna quidem eſt dominica, [c] de qua dictum eſt prius, [d] altera autem paterna, [e] tertia verò coniugalis: [f] etenim vxori imperare eſt, & filijs, tanquam liberis quidem ambobus, [g] at non eodem imperij modo; [h] ſed vxori quidem ciuiliter; [i] filijs autem regiè: [k] mas enim, quàm fœmina, naturâ magis aptus ad imperandum, [l] niſi alicubi preter naturam conſtiterint; [m] & ſenior, ac perfectus iuniori, & imperfecto.

h. vide texts 141 ſeq. et caput 10. viij. ad Nicom.
i. vide text. 142. ſeq.
k. ſimile ſuprà textu 51.

k. m. Elicitur definitio imperij recti et naturalis. Item cõiugale et paternũ imperiũ ẽẽ naturalia. qđ etiã traditũ eſt in cap. 10. et 11. viij. ad Nicom.

EXPLA-

EXPLANATIO.

a. tres.

Tres partes œconomices, quas oēs cōcedunt.

DIXIMVS[a] initio huius diſputationis de domus, domeſticæque rationis partibus, [*]tres eſſe eas omnino, quæ ſint principales, & quas cuncti ferè cōcederent: nam de quarta parte, ideſt de pecuniaria ambigebant, vtrum pars eſſet, an non eſſet pars, & vtrũ maxima pars, an ipſamet demum ratio domeſtica. Iterum ergo dicamus tres eſſe partes principales, & ab omnibus conceſſas ipſius domeſticæ rationis: [b] nempe dominicam, [c] de qua ſuprà expoſitum eſt; [d] & coniugalem, [e] paternamque ſocietatem, [e] de quibus iam percurrere oportet. [f] Has porrho duas ſocietates eſſe partes rationis domeſticæ differētes tam inter ſe, quàm à dominica parte, & ſocietate; oſtendi poteſt [g] ex diuerſitate imperij, quod in vnaquaque earum conſpicitur. [f] Etenim quum hoc ſit commune omnium ſocietatum, imò, generaliùs, rerum omnium, quæ ex multis ſunt iunctæ, vt in vnaquaque earum imperium aliquod cernatur, quaſi forma illius, ex tex: 46: ſi in his ſocietatibus, vt ſunt partes rationis domeſticæ, ſunt imperia differentia; neceſſe eſt ipſas quoque eſſe partes differentes, per locum à forma. [f] Sunt verò differentia imperia ſocietatum iſtarum, [f] primùm ex terminis remotis; nam coniugale, & paternum ſunt in liberos homines; dominicum in ſeruos: [f] iterum ex terminis proximis; nam coniugale eſt in vxorem; paternũ in filium; dominicum in ſeruum: [g] tertiò ex modo; nam coniugale ciuili, ideſt liberarum ciuitatum; paternum regio, dominicum tyrannico eſt ſimile; vt hîc affirmatur de duobus primis, ciuili, & regio, & de regio, & tyrannico conſtitutum etiam fuit in cap. 10. & 11. viij. lib. ad Nicom. [h] Quanquam verò hæc duo imperia, paternum, & cōiugale in liberos homines exercentur, hoc in vxorem, illud in filios; & primum regio, ſecundum ciuili ſit ſimile, quæ ambo inſtituto hominum, non naturâ exiſtere videntur; haudquaquam tamen praua, aut præter naturam ſunt, vt putare aliquis poſſet; ſed recta, & ſecundum naturam. quod quidem iam poſitum in cap. 10. & 11. viij. ad Nicom. hîc rurſus oſtenditur argumento à definitione imperij recti & naturalis. Rectum enim, naturaleq́; imperium dicitur, vbi imperat quod magis naturâ ſuâ aptũ eſt ad imperandum: [k] & mas ſemper aptior naturâ, quippe præſtabilior, vt dicebatur in textu 51. quàm fœmina; [m] ſenior, & perfectus homo ob vſum rerum, & ſedatos affectus, mentiſq́; vigorem, quàm iunior, & imperfectus; [l] niſi fortè aliquãdo in vtroque genere aliquid acciderit præter propoſitum naturæ; quod non eſſe attendẽdum, dictum eſt ſuprà in textu 48. Hoc itaque pacto per locum à forma, & repugnãtibus, oſtenditur tribus differentijs imperij paternam, coniugalemq́; ſocietatem eſſe duas alias partes rationis domeſticæ, à dominica, & inter ſe differentes. Simul verò cum his differentijs, & earum cauſâ indicantur tres ſimilitudines harum trium ſocietatum. [f] Prima ſimilitudo, quæ eſt inter omnes, ſumitur à forma communi, quæ imperium eſt: In vnaquaq; harum trium ſocietatum eſt imperium aliquod. [k] Altera ſimilitudo, item inter omnes, ſumitur à cauſa imperij. In vnaquaque harum trium ſocietatum eſt imperium ſecundum naturam. [f] Tertia ſimilitudo, inter ſocietatem paternam, & cōiugalem ſumitur à terminis remotioribus, quibus hæ duæ ſocietates diſtant à dominica; efficiturq́; hac de cauſa etiam differentia

b. c. d. e. — *e. f. etenim.* — *g.* — *f. & inde.*

Coniugalẽ & paternã ſocietatẽ eſſe partes œconomices, differẽtes tam inter ſe, quàm à dominica.

f. tãquam liberis &c. — *f. vxori & filijs.* — *g. h. i.*

Differẽtię tres ex imperio harũ triũ ſocietatum.

h. & inde.

Dubitationis cõtra iſtas differentias excluſio.

k. — *m.* — *l.*

f. imperare. — *h. magis aptũ ad imperãdũ.* — *f. tanquã liberis quidem ambobus.*

Tres ſimilitudines, quæ indicãtur, harũ trium ſocietatum.

Tres differentiæ ſuperiores vnde ſumantur.

rentia prima inter has duas, & dominicam: imperium in his duabus eſt in liberos; in dominica eſt in ſeruos. [f] Secunda differentia, inter omnes, ducitur à terminis propinquioribus: Imperium coniugalis ſocietatis eſt in vxorem; paternæ in filium; dominicæ in ſeruum. [g] Tertia differentia, adhuc inter omnes, ſumitur à modo imperij: Imperium coniugale eſt ſimile ciuili, ideſt ei, quod eſt liberarum ciuitatum; paternum regio; dominicum tyrannico. Ex his ſimilitudinibus, differentijsq; conſtitui poteſt, quid ſit vtraque harum domeſticæ rationis partium, ideſt tum coniugalis, tum paterna, quatenus vtraque eſt pars rationis domeſticæ. Nam coniugalis eſt ſocietas mariti, & vxoris, in qua maritus vxori imperat, tãquam liberæ, ſecundum naturam, & ciuiliter, niſi quòd non ſit hîc commutatio imperij, vt in ciuili gubernatione, quod proximo in textu dicetur. Paterna eſt ſocietas patris, & filij, in qua pater filio imperat, tanquam libero, ſecundum naturam, & prorſus regiè.

f. vxori imperare, & filijs.

g. h. i.

Definitiones harũ duarum ſocietatũ, paterna, & coniugalis, vt sũt partes domus.

Partes textus.

Partes textus tres. In prima (a b c d e) proponitur coniugalem, & paternam ſocietatem eſſe partes rationis domeſticæ, differentes tam inter ſe, quàm à dominica. In ſecunda (f g h i) exponuntur tres differentiæ, & cum ijs indicãtur tres ſimilitudines harum trium partium domeſticæ rationis. In tertia (k l m) tollitur dubitatio emergens ex ijs tribus differentijs, ipſæq; hoc modo confirmantur.

S C H O L I A.

Syntaxis verborum.

Quoniam autem &c. Huic inciſo, & voci *quoniam* puto reſpondere id, quod ſequitur *vna quidem eſt dominica &c.* ſubaudio enim verbum, *ideſt*. Cuius ſententiæ eſt etiam D. Thomas.

Quomodo tres & quomodo quatuor partes Oeconomicæ.

Tres erant partes rationis domeſticæ. Tres, inquam, de quibus omnes conſentiebant. Sed his quarta adiungitur, de qua ambigunt, vt in textu 30. 31. & 32. fuit declaratum. *lib. vij. cap. 3.*

Etenim vxori &c. tanquam liberis ambobus. Infrà in vij. libro ſcribitur, tãtum diſtare inter ſe imperia, quod in liberos naturâ, & quod in naturâ ſeruos habetur; quantum diſtent inter ſe liberi naturâ, & naturâ ſerui.

Quo pacto vxori ciuiliter, filijs regiè imperetur.

Sed vxori quidem ciuiliter, filijs autem regiè. Qua ratione vxori ciuiliter, filiis regiè? Vtrum quia pater habet plenam poteſtatem in filios; ſicut rex in eos, quibus præeſt: vir plenam non habet in vxorem, ſed certam, & definitam lege coniugij; quemadmodum reipublicæ adminiſtrator certis legibus, non ſuo arbitratu regit ciuitatem? An potius quia ſicut ciues parent tantùm in ciuitate, non imperant, imperat verò illis rex; ſic in domo nullo modo imperent filij, ſed pareant duntaxat patri imperanti: vir autem, & vxor, quaſi duo magiſtratus, ille maior, hæc minor, quorum minor pendeat à maiori, eique obtemperet, familiam gubernent, hoc eſt, quemadmodum ſcribitur in viij. ad Nicomachum, imperet vir pro dignitate, atque in iis rebus, in quibus virum imperare oportet, quæ autem vxori cõueniunt, ea illi permittat, de quibus vberius paulo infrà. An præter hæc etiam, quoniam beneficentia, & amore, exuperatione que virtutis, ad eorum, qui reguntur, propriam vtilitatem, filios pater, rex ciues ſuos regat: regat autem, & imperet vxori vir non ad propriam eius vtilitatem, ſed ad communem amborum, totiusque domus; ſicut ad communem amborum, totiusque ciuitatis ſimiliter in ea imperat maior magiſtratus minori; nec tantum virtute, beneficiorumque collatione præſtet vxori vir, quantum filijs pater, rex ciuibus ſuis præſtat; quinimo ſibi mutuò auxilientur vir, & vxor, ſua vterque in medium conferens, & ſuas vterque habens virtutes. At infrà in iij. horum librorum vniuerſam rationem domus regendæ, non ſolùm paternam vt hîc, & in viij. ad Nicomachum, regiæ ſimilem facit: quod itidem ſuprà

Cap. 10. 11. 12.

Diſcrepãtiã quorundã locorum de ſimilitudine regia gubernationis in domo, conciliatio.

Cap. 11.

Cap. 10. & 11.

ſuprà in textu 13. & 14. ſumebatur. Verumtamen cauſa huius varietatis ex illo loco libri iij eſt manifeſta. nam ſi hanc vnam regis conditionem conſyderes, quòd, vnus quum ſit, omnium rerum in ciuitate ſupremam poteſtatem habet; ſimilem dices rationem regiam domeſticæ in vniuerſum; æquè enim in domo vnus paterfamiliâs omnium rerum ſummam habet poteſtatem: ſi ad alias ſpectes, quas proximè tetigimus, non toti domeſticæ, ſed certæ eius parti, quam vocamus paternam, aptiſsimè eam comparabis.

De Imperio paterno, et coniugali.

Mas enim, quàm fœmina &c. Certum eſt, viro in vxorem, parenti in filios eſſe imperium, & ius, & poteſtatem quandam: hæc enim tria vocabula, quod ad præſentem attinet locum, aut eandem omnino, aut proximas res ſignificant. Illud vocatur in controuerſiam, vtrum prima cauſa harum poteſtatum, & iurium, & imperiorum ſit natura, an inſtitutum humanum, gentium, an ciuile. Oſtendit hîc Philoſophus, de quo conſentit nobiſcùm D. Thomas, naturam eſſe cauſam; & vtrunque imperium, tam coniugale, quàm paternum naturale eſſe. quod etiam conſtitutum fuit ab Ariſtotele in viij. ad Nicom. & à Platone in v. de Republica, & in iv. de Legibus. Ratio, qua nunc vtitur, ad hoc oſtendendum, ſumpta eſt ex definitione imperij naturalis. Nam imperium naturale eſt illud, quo imperat id, quod naturâ eſt aptius ad imperandum. Eſſe autem vxore virum ad imperandum magis idoneum, ex eo liquet, quòd ſemper mas præſtat fœminæ. & eſt ea melior, niſi prҽter naturam aliquid contigerit, vt poſitum fuit in textu 51: quod verò melius, præſtabiliusque eſt, quatenus eſt huiuſmodi eſt aptius ad imperandum. At parentem filiis aptiorem eſſe, inde probat Philoſophus, quòd ſit ſenior illis, & per ſe perfectus. perfectum nanque per ſe, & quà perfectum eſt, ſicut dicebamus de præſtabiliori, aptius eſt ad imperandum imperfecto; & ſenior iuniore, quia vſu rerum magis valet, mentisq; prudentia, & perſpicacia: quæ tum ætate, tum ſedatione affectuum amplificantur; niſi quid eueniat præter naturam. Ad hanc rationem nouem aliæ adduntur; quarum tres probant communiter ambo hæc imperia eſſe naturalia; duæ propriè ſunt de coniugali; quatuor propriè de paterno. Prima harum rationum eſt huiuſmodi. Cuius iuris imago etiam in belluis cernitur, hoc eſt ius naturale ex doctrina Vlpiani. ſic enim interpretor quod ille ait in l. p de iuſtitia & iure: Naturam hoc ius omnia animalia docuiſſe. Sed imago horum imperiorum cernitur in belluis: vt ex ea lege Vlpiani ſumi poteſt; liquetque animaduertentibus belluarum facta: nam in educatione parentes filios regere, & coercere perſpicuè videntur; tum mares vniuersè imperare fœminis, quod etiam poſitum eſt à Philoſopho ſuprà in textu 51. Ergo &c. Secunda ratio. Vtraque harum ſocietatum, & paterna, & coniugalis naturam auctorem habet, quod traditum eſt ab Vlpiano in eadem lege, & ab Ariſtotele in viij ad Nicom. & ſuprà in hoc lib. textu 5. & 12. & aliis in locis: in vnaquaque autem ſocietate neceſſe eſt eſſe aliquod imperium ei ſimile, vt probatum eſt ſuprà in tex. 6. & ſequentibus: ergo &c. Tertia ratio: Coniugale imperium ciuili, & optimatum; paternum regio eſt ſimile, vt traditur hîc & in viij ad Nicom. cap. 10. & 11. at hæc imperia regium, & ciuile, & optimatum à natura initium habent, licet perficiantur ratione, & inſtituto humano, quod in viij. ad Nicom. eſt declaratum: ergo &c. Quarta ratio eſt de imperio, & poteſtate viri in vxorem. Etiam ante peccatum, inquit D. Auguſtinus in cap. 37. lib. xj. de Geneſi ad litteram, factam fuiſſe mulierem credere decet, vt vir ei dominaretur, & ad eum ipſa ſeruiendo cõuerteretur; & maritum habere dominum mulieris meruit natura, non culpa: ergo &c. Quinta ad idem. D. Paulus prim. Cor. 11. & Epheſ. 5. Caput mulieris vir, inquit, ſicut caput eccleſiæ Chriſtus: & mulieres ſubditҽ eſtote viris veſtris. Et Tim. 2. non permitto mulieri dominari in virum. Adamus enim primo formatus eſt, deinde Eua. Et Petrus p. 3: Mulieres ſubditæ ſint viris ſuis; quemadmodum Sara obſequebatur Abrahæ, dominum illum vocans. Quibus locis oſtendi putat D. Auguſtinus in cap. 9. lib. p. de Nupt. & Concup. ad Valerium, imperium virorum in vxores eſſe naturale. Reliquæ rationes probant de paterno imperio. Sexta. Inſitum, & innatum eſt omnibus,

Imperiũ, ſeu ius, et poteſtas mariti in vxorẽ, & parentis in filios, cuius ſit iuris, naturalis'ne, an gentiũ, an ciuilis.

Lib. viij. ad Nicõ. cap. 10. & 11.

Rationes oſtẽdẽtes ãbo imperia eſſe naturalia.

Prima.

Imperij natural. i definitio.

Vir vxore magis idoneus ad imperandum.

Parens filijs aptior ad imperandum.

Secunda.

Iuris naturalis definitio.

Imperij paterni, et cõiugalis imago cernit. i belluis.

Tertia.

Coniugalis, & paterna ſocietas naturales ſunt.

In vnaquaq; ſocietate eſt aliquod imperiũ ei ſimile.

Quarta.

Coniugale, & paternũ imperiũ quibus ſimilia.

Rationes probãtes imperiũ viri in vxorẽ ẽẽ naturale.

Prima.

Teſtimonium D Aug.

Secunda.

Auctoritates D Pauli.

Rationes oſtẽdẽtes imperiũ parẽtũ i filios eſſe naturale.

Prima.

Inſtinctus naturalis obediẽdi parentibus.

bus, vt parentibus filij obediant, omneſque æquum cenſent ita fieri: at ſi obedientia filiorum eſt naturalis, naturale eſt quoque & patrum imperium, quò obedientia refertur. Septima. Populorum omnium opinio vbique terrarum, & ſemper magnam patribus in filios dedit poteſtatem: eſt autem naturale ius, quod vbique, & ſemper ſeruatur, nec eſt mutabile per ſe, vt ſcribitur in cap. 7. v. ad Nicom. Octaua. Educatio filiorum eſt iuris naturalis, vt omnes concedunt, ſcribiturque ab Vlpiano in ſuprà citata lege p. de Iuſtitia, & iure: quis autem, inquit Lactantius, poterit filios educare, niſi qui habeat domini in eos poteſtatem? Nona. Honora patrem tuum, & matrem tuam eſt vnum ex iis præceptis decalogi, quæ abſolutè ſunt legis naturæ, vt declarat D. Thomas in P. ſecundæ q. 100. ar. p. quod quidem præceptum ait D. Paulus in 6. cap. ad Timotheum eſſe mandatum primum in promiſſione: honor autem iis, qui præſunt, & imperium habent, exhibetur ab inferioribus. Hæc ſunt, quibus confirmari potiſſimùm poteſt, imperia, & poteſtates parentum in filios, viri in vxorem à natura proficiſci. Contrà verò non proficiſci à natura dupliciter contenditur; primùm ratione; deinde auctoritate. Ratio eſt, quòd naturæ iura, vt dictum fuit, per ſe non ſint mutabilia, ſed eadem vbique, & ſemper: neutra autem poteſtas eadem ſit nec vbiq; apud omnes populos, nec ſemper apud eundem; quandò Galli, & Perſæ, & Græci, & Hebræi, & Romani, & aliæ nationes diſpares, diſsimileſque de his poteſtatibus mores, legeſque inſtituerunt, & eas inſtitutas non ſemel mutarunt. Auctoritas eſt Caij, & Iuſtiniani. Ille in l. 3. de iis qui ſui ſunt, vel alieni iuris, in poteſtate noſtra, inquit, ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis nuptiis procreauimus, quod ius proprium ciuium Romanorum eſt. Hic in ſuis inſtitutionibus de Patria poteſtate: Ius poteſtatis, quod in liberos habemus proprium eſt ciuium Romanorum: nulli enim alij ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus. Ex quibus locis Bartolus, & multi alij legum interpretes colligunt patriam poteſtatem ad ius ciuile Romanorũ ſimpliciter pertinere. Sed Caius fortaſſe illud ius ciuium Romanorum proprium eſſe dixit, ſignificans non communicari ſeruis: quorum filij in dominorum, non in patrum poteſtate erant. Iuſtinianus autem reprehenditur à Franciſco Connano & à Ioanne Bodino, quaſi perperam locum Caij ſit interpretatus. Et tamẽ veriſsimum eſt quod ait Iuſtinianus: talem dominatum in filios, qualem Romani habuerint, quod erat planè tyrannicum, à nullo alio populo vſurpatum fuiſſe. Quanquam enim filiis Barbari quidam pro ſeruis vterentur: illa tamen patria poteſtas Romanorum in filios maior adhuc fuit quàm in ſeruos dominorum, vt ſcribit Dionyſius Halicarnaſeus in lib. ij. Romanarum antiquitatum, & paulo pòſt apparebit. Confirmatur, hũc locum Iuſtiniani eſſe hoc modo exponendum, ex altero in leg. 10. de Adoptionibus, vbi idem aſſerit, iura patris naturalis nexu diuino copulata eſſe. Ac conſentiũt de hac re nobiſcum Io. Franciſcus Terzanius, & Claudius Bertazzolius, eminentes noſtræ ciuitatis iuriſconſulti, ſummaq; familiaritate mihi deuincti, qui ſcientiam legum cum liberalibus diſciplinis ſemper coniunxerunt: ille ætate prouectiori clarum eloquentiæ, prudentiæque nomen adeptus; hic iunior planta grandiores fructus maturans. Ad rationem de varietate, & mutatione cùm huius, tum coniugalis imperij, dicimus eſſe hoc commune omni iuri naturali, vt, quum ipſum per ſe ſit immutabile, & vbique idem; varientur tamen, & mutentur iura ciuilia, quæ dum additur, detrahiturúe aliquid iuri naturali, conſtituuntur; &, in hac ipſa ad ius naturale, additione, eiuſdem'ue detractione poſita, ex eo pendent. Colligitur hoc ex iis quæ ſcribit Vlpianus in ll. p. & 6. de iuſtitia, & iure, & eſt per ſe manifeſtum. De coniugio nanque, procreatione, educationeque liberorum, quæ tria iuris naturalis Vlpianus exempla poſuit, aliæ apud alios populos leges, alij mores proprij & extiterunt, & exiſtent. Vt intelligamus, quod lege naturæ vnum, atque idem ſemper, & vbique eſt; poſſe inſtitutis hominum apud diuerſas nationes, & ſecundum diuerſa tempora eſſe diuerſum. Neque enim repugnat de eadem re tum legem naturę datam eſſe; tum ius humanum inſtitui. Imò plerũque, aut potius ſemper hoc vſuuenit:

Margin notes (left): *Secunda. Cõſẽſus oĩum populorum de patria poteſtate. — Tertia. Educatio filiorum eſt naturalis. — Educatio indiget poteſtate. — Quarta. Honor filiorũ in parentes. — Arg. probãtia hęc duo imperia nõ eſſe naturalia. — Ratio à ꝓprietate iuris naturalis. — Auctoritates. — Euerſio horũ argumentorũ. — Ad auctoritatem Caij. — Ad auctoritatẽ Iuſtiniani. — Ad rationem. Ius naturale quomodo mutabile & variũ, quomodo idẽ & immutabile. — Nõ repugnat, eſſe de eadem & naturæ legem, et ius humanum.*

Margin notes (right): *Bartolus in legẽ ij. de iis q ſui ſunt, vel alieni iuris. — Connanus lib. ij. Comment. cap. 13. — Bodinus lib. p. de Republica cap. 4.*

nit: præſcribente formam quandam vniuerſam, ac generalem ipſa natura: quam formam deinde certis, ſpecialibusq; regulis, & rationibus humana vel ratio definit, vel euertit aut inſcitia prauæ affectionis, aut cæca cupiditas. Et hæ quidem duæ, à natura ipſa diſcrepantes, eique aduerſariæ, iniuſtas fingunt leges; ratio, amica, & congruens, iuſtas promulgat. Quoniam igitur iuris naturalis ſunt primùm hæc duo imperia, exin verò quodammodo & iuris ciuilis; age videamus, quale ſit, & quas partes habeat vtrunque à natura: qualeque extiterit, & quas habuerit partes ex hominum inſtituto apud Romanos, quaſdamq; alias nationes. Sanè, quod ad naturã attinet, egregiè Ariſtoteles in viij.

Cap. 10. 11. 12.

Iura & partes imperij paterni ſecundũ naturam.

ad Nicom: Patris imperium in filios regio, & paſtorali eſſe perſimile: quippe imperando curam habere regem ciuium, patrem filiorum, paſtorem ouium ſuarum; iisque benefacere, vt quàm optimè vitam degant: præſtare etiam beneficiorum magnitudine paternum imperium regio, & paſtorali, quòd illo educentur filij propriè, & inſtituantur. Ex quibus intelligitur imperare patrem non ſuæ, ſed filiorum vtilitatis causâ. Huc ſpectare omne ius, & poteſtatem ipſius naturalem in filios, vt pro ſua erga eos beneuolentia cumulet illos beneficiis, prouidendo, quoad poteſt, quæ ad vitæ vſus ſunt neceſſaria, & inſtituendo ipſos ad virtutes. Quoniam verò refragantur aliquando, & inſtitui nolunt; minas & terricula, ſpes & polliciationes adhibeat admonendo, hortando, increpando, reprehendendo: interdum etiam præmio, & pœna præſenti vtatur. Hanc tamẽ pœnam, cauens ab ira, vtilitate filij ſic dirigat, vt correctio ſit, non ſupplicium. Et hæc quidem, quandiu ſperauerit aliquo pacto bene inſtitui, emendari'ue filium poſſe. Vbi verò ille fuerit prorſus deploratus, & inſignis

Imagines, & mod° imperij paterni. Finis.

Prouiſio rerũ neceſſariarũ. Inſtitutio. Emendatio.

Cap. 14.

Suppliciũ vltimum filiorũ ſceleratorum.

ſceleribus, quemadmodum ſcribitur in ix. ad Nicomachum; abdicabit eum pater, eijcietque domo, ac familia. Nihil grauius ſtatuet in eum. non necabit; non mutilabit eum vllo modo, aut mancum reddet: quæ quidem facere patrem non decet, nec vt pater eſt, cuius ſtudium, & poteſtas omnis naturalis eò tendit, vt filio proſit; nec vt eſt homo eiuſmodi. malè nanque huic crederetur iudicium, qui vel grauiter læſus pietatem paternam in hoſtilem ſæuitiam commutaſſe; vel, illam retinens, nimia lenitate in officio iudicis laberetur. Et accedit quod illa ſunt poteſtatis, & perſonæ publicæ, non priuatæ: quandoquidem intereſt ciuitatis, non necari ciues ſuos, nec inutiles reddi. Itaque, ſi ea facinora commiſit filius, ob quæ morte, aut membro aliquo mulctandus ſit; animaduertet in eum magiſtratus, non pater. dabitur etiam pietati, ne pater indicet filium magiſtratibus, aut reum agat. De viri imperio naturali in vxorem ſcribitur item ab Ariſtotele in eodem viij. lib. ad Nicom. ſimile eſſe, & par illud imperium imperio optimatum. Quemadmodum enim in optimatum

Iiſdem capitibus 10. 11. 12.

Iura et partes imperij coniugalis ſecundũ naturam.

Imago, et modus imperij cõiugalis.

republica ex virtute, & cõgruentia, & vtilitate communi ciues omnia metiuntur, vt melioribus ſemper maiores deferant magiſtratus, minoreſque minus præſtantibus, tribuentes pro dignitate vnicuique id, quod ei conueniens, accommodatumque ſit ad vtilitatem communem: ita in ſocietate viri, & vxoris diuiſa officia eſſe debere, alia vxoris, alia viri, ſibique mutuo ambos opitulari, conferentes in commune, quæ vtriuſque ſunt propria. Hoc ſanè pacto imperare virum pro dignitate, & ad bonum, conſeruationemque huius ſocietatis, totiuſque domus emolumentum; ſi ea, quæ virum decent, ſibi aſſumat; quæ autem vxori conueniunt, ea illi permittat. nam ſi in omnibus ipſe dominari velit, præter dignitatem id facturum: atque è ſuo imperio in illud, quod paucorum potentiç proprium eſt, delapſurum, euertentem bonum domus, ac ſocietatis coniugalis. Sunt his, quæ ait Ariſtoteles, vxorẽ in domo ſociam eſſe, & tamen ſub imperio viri, ſimilia ea quæ ſcribit Plato in v. de republica: Viros mulieribus, tanquam gregi cuſtodes, præeſſe oportere: vtroſque tamen communiter filiorum, totiuſque domus curam ſuſcipere; quemadmodum canes gregis cuſtodes, fœminæ çquè, ac mares in eãdem cuſtodiç curam incumbunt, vnaque venantur, ac cætera communiter agunt. Et quæ Plutarchus in Coniugalibus præceptis: Sicut quom ſumuntur, inquit, duæ conſonæ voces, nihilominus cantus grauiori aſcribitur: ita in domo rectè inſtituta omnes res gerun-

Vxor ſocia viri, et tamẽ ſub imperio eius.

tur quidem conſenſu coniugum; viri tamen vel imperium, vel conſilium elucet. Similia ſunt etiã quę tradunrur in libris ſacris. Nanque legimus in cap. 2. Geneſeos, dominum Deum quærentem Adamo adiutorium, feciſſe mulierem de eius coſta: quam, quum Adamus vidiſſet, loquutum eſſe in hãc ſententiam: Hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea: quamobrem relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ; & erunt duo in carne vna. Iterum in cap. 3. reſpondet Adamus Deo percunctanti de peccato: *Mulier, quam dediſti mihi ſociam, &c.* Et in eodem cap. 3. pronunciat Deus mulieri, futuram eam ſub viri poteſtate, & virum ei dominaturum. Quæ loca exprimens D. Paulus in cap. 5. ad Epheſios, Vxor, inquit, timeat, & ſubiecta ſit viro ſuo, tanquam domino; quoniam vir caput eſt mulieris: viri etiam diligant, foueantque vxores ſuas, tanquam carnem ſuam, & corpora ſua, & tanquam ſeipſos. Ergo quia vir eſt caput vxoris, habens imperium in eam ex virtute, & pro dignitate; regat, & inſtituat eam oportet ad virtutem, & vtilitatis communis gratiâ. quod aſſequi præcipuè ſtudebit admonitione, & hortatu. Obiurgabit, reprehendetq́; ille duntaxat, qui improbam nactus ſit, aut refractariam. Manibus temperabit omnino, niſi pro certo putet, hoc modo illam emendatum iri. Eſt enim ſocia, & caro eius, quam nemo vnquam odio habuit, vt dicebat Apoſtolus. Multò minus mutilabit aliquo membro, aut occidet eam, ob hanc ipſam cauſam, & ob alias, quæ expoſitæ ſunt ſuprà, quom de imperio paterno loqueremur. Si inemendabilem viderit, ſuaque in malitia perſeuerantem; remedium ſemper fuit abigere illam ex ædibus aliquando ſuo arbitratu, aliquando petita venia à magiſtratibus. Talia ſunt imperia, & poteſtates naturales viri in vxorem, parentum in filios; eæque, quæ dictæ ſunt, partes, & regulæ illarum poteſtatum principales, quas ratio, naturam ſequuta, eique prorſus adhęrens, definiret. Legum autem Romanarum latores, & interpretes, dum hæc minimè conſyderant, ſed aliò ſpectant; dederunt patribus poteſtatem ſimilem, ac maiorem dominica: ſubijcientes liberæ illorum uoluntati, æquæ iniquæ'ue, inperpetuum res, iura, operas, actiones, corpus, quod vincire, affligere, lacerare arbitratu ſuo poſſent, libertatem vſque ad tertiã auctionem, vitam denique filiorum ſuorum; quanuis ipſi filij vel rempublicam adminiſtrarẽt, vel ſummos honores geſsiſſent. Ita verterunt in tyrannidem, & peſsimam quidẽ, regium dominatum; quem humanitatis, pietatiſque plenum erga filios natura nobis ingenerauit. Nec inæſtimabilis huius poteſtatis, ſic enim uocat Martianus, permiſſæ parentibus, aliam vnquam cauſam afferre potuerunt, niſi hanc, quòd contineatur in rebus patris filius, quem ille genuit, & educauit, & quem etiam dicant Philoſophi eſſe aliquid, ac veluti partem quandam patris: iniquum autem videri ſi cui fuerit interdictum, ne re ſua vtatur vt velit. Quaſi uerò nobis interdici æquum non ſit, aut ſæpe non interdicatur iiſdem illis Romanis legibus abuſu rerum noſtrarum; imò ſimpliciter vſu quoque, ac contrectatione ob varias cauſas, quom timetur abuſus. Et quaſi eſſe aliquid poſsit cuique magis ſuum, quàm ipſe ſibi: nam ſibi ipſum quenquam mortem conſciſcere lex vetat; & conſciſcentem multat nota ignominiæ ex nouiſsimo capite P. ad Nicom. Vel quaſi filij noſtri ſint ſolùm aliquid, & ueluti pars quædam noſtri; ac non ſimul alteri nos, in quibus renouamur. Quamobrem eos naturaliter diligere debemus tanquam nos ipſos, ut ſcribitur in viij. ad Nicom: nec de iis aliter, quàm de nobis ipſis, ſtatuere; eorum ſemper utilitatem, ac profectum ante oculos habentes. Quod uſque eò nonnulli faciunt, ut ſibi ipſis quoque, uitæque ſuæ incolumitatem, & commoda filiorum ſuorum præponant, putantes ſe in eorum uita, ac iuuentute reuiuiſcere, & iuueneſcere. Aut quaſi tãdem, etiam ſi detur filios eſſe ſolùm aliquid, & partem noſtri; in iis, quæ ſunt huius modi, quædam non inueniantur, ſine quibus uiuere eligat nemo. quod de mẽtis ſanitate ſtatuit Plotinus in lib. 9. primę Enneadis; permittens cuiuis ſeſe interimendi licentiam, qui inſaniam imminentem præſenſerit. alij de uirtute idem opinantur: alij de corporis ſanitate: alij, ſi Deo placet, etiam de gloria, & de diuitiis; quibus priuati non pauci uitæ mortem prætu-

Inſtitutio vxorum.
Finis inſtitutionis.
Emendatio.
Suppliciũ vltimum vxorũ inemendabilium.
Paulus cap. 5. ad Epheſ.
Iura Romana imperij, et poteſtatis patrię quot, & qualia.
Ratio Iuriſcõſultorum, ob quã data patribus inæſtimabilis poteſtas in filios.
ff. de Legatis P. l. 117.
Euerſio huius rationis.
Lib. v. ad Nic. cap. 6. & lib. viij. cap. 12. et lib. p. Magn. moral. cap. 31.
Cap. 12.

prætulerunt. Sed hallucinantur hoc paſſo [illegible] pro formis, rationibusque veris, ac [illegible] plectentes; niſi philoſophiam in conſilium adhiberent. [illegible] nec veram fuiſſe patriam poteſtatem Romanorum [illegible] ti mutatione, ac correctione legum [illegible] adeo eſt in[illegible] conſtant[illegible] illa iura, quæ Romanis fuit, vt [illegible]

[illegible]

Ius Romanum [illegible]

[illegible] minime dignæ, ob quas liberi [illegible] dig[illegible]s, & in earum locum ſubſ[illegible] Iuſtinianus quatuordecim formis [illegible]

quadam nouella ſua conſtitutione. Quanquam & de his Iuſtiniani cauſis pugnant inter ſe noſtri iuriſconſulti, vtrum eæ numerum expleant, an ſint adhuc aliæ, ſimiles, & maiores, quæ iuſtam faciant exhæredationem. Cum bonis, & iuribus operæ, actionesque liberorum erant in patrum poteſtate. Ruſtico in opere tenere filium, & eadem miniſteria ab illo exigere, quæ à ſeruo exigebantur, fas erat patri. Itaque M. Pomponius L. Manlio, cui ob malè adminiſtratam rempublicam diem dixerat, crimen hoc obiecit, quo inuidiam conflaret, non vt huius criminis, quod lege permittebatur, damnari eũ faceret. Terentianus ille Demeas rus abigere, atque in opere ibi tenere cum pſaltria filium Cteſiphonem parat. Adeo vero filij nihil agere poterant inuitis parentibus, [a] vt ne nuptias quidem conficere, rem tam naturalem, tamq. neceſſariam humano generi cuiquam liceret ſine conſenſu eorum, in quorum poteſtate vel tunc fuiſſent, vel aliquando futuri eſſent: [b] ſi conficerent; non conſtaret matrimonium; nec iuſti ex eo liberi naſcerentur. Illa tamen ſæuitia de operis ſentim [illegible] facta. Et huic ſuppreſſioni matrimoniorum priùs remedium aliquod adhibuerunt [c] Seuerus, & Antoninus lege lata, vt qui liberos, quos haberent in poteſtate, prohibuiſſent vxorem ducere, vel nubere, & qui dotem dare noluiſſent, per proconſules, præſidesque prouinciarum cogerentur in matrimonium collocare, & dotare: prohibere autem viderentur & qui conditionem non quæſiuiſſent. [d] Deinde Iuſtinianus tempus præſtituit [illegible] v. annorum mulieribus: poſt quod, ſi nupſiſſent inuito patre, matrimonium valeret; nec exhæredari propterea poſſent. Tandem legibus eccleſiaſticis [illegible] matrimoniis: decretumque eſt, vt, præterquam eorum, [illegible] guntur nullius conſenſus requiratur. Corpora quoq; filiorum [a] lege Romuli erant in ditione parentum, qui vinciendi, verberandi, [illegible] vſque ad necem, prout ſibi libuiſſet, ius haberent. [b] Temperatio deinde hoc [illegible] ſuetudine mitiori; ac nouis legibus correctum [illegible] beretur. [c] Liberi uocabãtur filijfamilias Romanorum [illegible] tatis obtinebant, quã ſerui. tunc ſolum cum [illegible] lo liberorũ, & filiorumfamilias nuncupati [illegible] quom [illegible] patrum, aut alio aliquo modo exibant de poteſtate. Quandiu verò in poteſtate eſſent: & ſubiiciebãtur, obſequebanturq; patribus [illegible] omnibus; quemadmodum dominis ſerui. &, quemadmodum [illegible], ita patres filios vendendi facultatẽ habebant; nec ſemel tantum, vt [illegible], ac tertio Romuli lege. Quamobrem multo maior [illegible], teſte Dionyſio, fuit liberorum, quàm ſeruorum. Seruus à domino venundatus, recepta libertate, illico perfectè fiebat liber: filius iterum, atque iterum [illegible] poteſtatem, & ditionem patris reuertebatur: ſolum poſt tertiam venditionem, ſi ſe in libertatem vindicaſſet, remanebat liber. Vnde intelligitur, cur olim [illegible] fuerit, vt emanciparentur filij, id eſt de poteſtate patrum [illegible] venditionibus, manumiſſionibusque imaginariis: quanquam [illegible] busque emancipandis ſatis eſſet vna venditio, & vna manumiſſio [illegible] vt ait [d] Connanus, quod nec hos vendere, niſi ſemel, liceret; filias, ob honeſtatem; nepotes, quia non tantum ſit inter auum, & nepotem claritatis, & [illegible] quantum inter patrem, & filium. de qua re viderint iuriſconſulti. [e] Ad legem Romuli addidit Numa Pompilius exceptionem: ne qui patrum volentes [illegible] vxorem duxiſſent, eos vendendi patres ius haberent. Et has leges poſtea Decemuiri in quartam ſuarum tabularum retulerũt. Quibus legibus, ſicut vendendi, [illegible] donandi, & oppignerandi, & alio quouis modo alienandi filios ius patribus fuiſſe permiſſum ſignificarunt Diocletianus, & Maximianus prima lege de patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt. At verò vna etiam multis'ue legibus [illegible] re hac nominatim latis valde imminutum, ac propè ſublatum ius illud [illegible] filiorum prioribus ſeculis fuiſſe, intelligitur ex eadem l. p. Diocletiani, & Maximiani de Patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt, & ex trigeſimaſeptima eorundem de Liberali cauſa, & ex p. Antonini eodem tit. & ex decima Conſtantini de Patria poteſtate. Nouiſsimè conceſſum eſt à Conſtantino l. ſe-

cunda

Iura Romana patriæ poteſtatis in operas, actionesque liberorum.

Iura Romana patriæ poteſtatis in corpora liberorum.

Iura Romana patriæ poteſtatis in libertatem liberorũ.

Dionyſius lib. ij.

Liuius lib. vij.

a ff. de Ritu nupt. l. 2 et 9. & 16. & 18. C. de Nupt. l. 12 & 20 & Inſtit. de Nuptijs.

b ff. de [illegible] l. 11.

c ff. de [illegible] l. 9.

d [illegible]

a Dionyſius lib. ij.

b [illegible]

c [illegible]

d Connan. lib. 2 Commentariorũ cap. 14.

e Dionyſius lib. ij.

cuncta de Patribus, qui filios &c. ex vna dũtaxat cauſa liberos vendi, [illegible] ſi nimia inopia premeretur pater, cogeretq; alienare [illegible] ſubueniat. Quæ conſtitutio, non video ego, cur non ſit [illegible] naturam paterni imperij ad filij vtilitatem ſpectantis. Cur enim [illegible] pater inopia, non patitur ſe venundari ad participandũ pretium, [illegible] vendat? Quærunt effugium interpretes, nec inueniunt, [illegible], quod antè præcluſimus: æquum videri vt rem ſuam alienare [illegible] in egeſtate conſtitutus. Minus itaque reprehendendi ſunt [illegible] Arabes ſolitudinum Marmaricæ habitatores (Barcham uocant) qui, omnium rerum egeni, oppignerare pro alimentis, vendereq; filios ſuos coguntur. Sed tamen rectius, naturæque congruentius faciunt populi interioris Lybiæ, proximi Guineæ (eſt Guinea ora Aphricæ in occidentem, meridiemq; conuerſa) [illegible]orum in vendendis filiis conſilium eſt, maximè iis prodeſſe, amandantes eos hoc modo ab aridiſsimis, ſterilisſimisq; regionibus, in quibus nati ſunt, ut fecundiores ubi feraciores vitam degant. Vitæ, & necis demum liberorum poſteris temporibus domini fuerunt patres Romani: poterantque, quicquid natũ eſſet aut virilis ſexus, aut fœminei, exponere, occidere'ue ex cauſa & ſine cauſa quocunque tẽpore & ætate: nec quicquã eos vnquã hac poteſtate priuabat; non ſummi honores à filiis adepti; non reipublicę adminiſtratio; non virtus, aut gloria rerum geſtarum, vt Dionyſius ait. Romulus, lege lata, tribus annis filios educari iuſsit: nec ante annum tertium exponi, aut necari, niſi diſtorti, aut deprauati, vel portentoſi fuiſſent: & hoc ipſum virum diſtorti eſſent, deprauati ue, aut portentoſi de quinque propinquorum ſententia iudicari uoluit. Deinde vel conſuetudine introductum, vel noua lege ſancitum, ne filium pater necaret, pœnaue alia capitali afficeret ſine cauſa: cauſam ipſe domi cum agnatis, & amicis cognoſceret, an capitalem animaduerſionem mereretur, & quam, mortem ne, an ciuitatis amiſsionem, an ſeruitutem. quorum iudiciorum domeſticorum exempla leguntur, vnum Sp. Caſsij apud Liuium in lib. ij. Dionyſium in viij. Valerium Maximum in v. alterum Auli Fuluij apud Valerium eodem in loco, & Saluſtium in Catilin. tertium Tarij apud Senecam in p. de Clemẽtia; & alia apud alios. Tandem verò hæc iudicia de filiis, quæ priuata fuerant, à patribus ad magiſtratus verterũt: pœnæq; publicè de illis exigi cœptæ. Sed omnium [illegible] patriæ poteſtatis Romanorũ illa fortaſſe fuit maxima, quod eiuſmodi [illegible] perpetuò durabat lege Romuli, & xij tabularum. [illegible] liberabatur filius [illegible], [illegible] patre, vlla ex cauſa vel ætatis, vel virtutis, vel ſtatus, vel dignitatis ſuæ, vel furoris, vel demẽtia, vel [illegible], vel turpitudinis paternæ. ſola virgo Veſtalis ſimul, atque capta, atque in atrium Veſtæ deducta, & Pontificibus tradita eſſet, vt ſcribit Gellius in cap. 12. lib. P. è patris poteſtate exibat. Poſterioribus deinde ſeculis ad patris uoluntatem, & mortem alias quaſdam cauſas, quibus patria poteſtas tolleretur, imperatores addiderunt. At patri natura poteſtatem, & imperium in filium dedit, tãquam perfectiori ob perfectam ætatem, aptiorique hac de cauſa ad imperandum. Quamobrem ſi è contrario viuuent, at vt hic, in perfecta ætate conſtitutus, idoneus ſit gubernationi & imperio; ille ingraueſcentibus annis repueraſcens, minimè idoneus: contrarium etiam natura expoſcet. & hic regere, ille regi naturaliter debebit. Pari ratione ſi vterque ætate, & prudentia ualeat ad ſeipſum, aliosque regendos, nec indigeat altero: natura non amplius ſubijcit alteri alterum, ſed vtrique libertatem concedit. Itaque ſi alter ſeorſum ab altero habitare, & domicilium habere optauerit; ei per naturam licebit: ſi ſimul an[illegible]o; parebit iunior ſeniori, tanquam patrifamilias. In omni enim domo regit naturaliter, imperatque [illegible] cunctis qui ſenior eſt, niſi deſipiat, ex tex. [illegible]. Apud quoſdam igitur Græciæ populos, vt Dionyſius tradit, annus tertius à pubertate poteſtati patriæ finem imponebat: apud alios nuptiæ, aut geſti magiſtratus. Quæ inſtituta meliora Romanis [illegible] fuerunt: niſi quod pro anno tertio à pubertate vigeſimum quintum [illegible] mallem. Etenim qui hunc quidem annum impleuit, iam perfectus ætate, & prudentia, quantũ ad ſeipſum, domumq; regen-

Io. Leo in 6. parte Aphric. ſua.

In Nauigatione cuiuſdam Nauti Luſitani ad inſulam D. Thomæ.

Dionyſius lib. ij. ff. de Lib. & Poſthumis l. 11. C. de Patria poteſtate l. fin.

Iura Romana patria poteſtatis in vita liberorum.

ff de Obſeq. à liber. et libert. l. p.

Patria poteſtas Romanor. erat perpetua.

Patria poteſtas non debet eſſe perpetua, & de eius termino.

Lib. ij.

[illegible] Quæ vero [illegible] [illegible] ſunt poteſtatis [illegible] [illegible] culpa. Ad euentum pertinent mors natura[illegible] [illegible] patris, vel filij, vel amborum; dignitas filij. Ad patris [illegible] emancipatio, qua ſponte pater emancipat filium; adoptio, [illegible] in adoptionem; abdicatio, qua olim filius [illegible] pa[illegible], & familia ejiciebatur. Patris culpæ ſunt ſæuitia patris in filium: tur[illegible] cogitur filium emancipare; & ne[illegible] [illegible] Mors naturalis [illegible] patris parentis'ue, in cuius poteſtate erat filius, ſoluit [illegible] poteſtatem: [illegible] quanquam ſi pater, aut ſuperior filij viuat, & ſit ipſe quoque in poteſtate eius parentis, qui moritur, [illegible] non tamen ex [illegible] [illegible], [illegible] vel ſit ab ea poteſtate per dignitatem liberatus, re[illegible] in poteſtatem ſuperſtitis. Mors ciuilis, qua [illegible], ideſt ciuitatem, & ciuitatis iura amittunt, eſt duplex: [illegible] per mediam; altera per maximam capitis diminutionem. [f] Media capitis diminutione moritur ciuiliter is, qui retenta libertate, ciuitatē tantum amittit: hoc autem dupliciter dicitur euenire, vel ex deportatione, ſcilicet in inſulam; vel, more antiquo, ex aquæ, & ignis interdictione. [g] In maximam diminutionem capitis, mortemque ex ea ciuilem incurrunt, qui [illegible] vnà cum ciuitate perdunt libertatem, ideſt quicunq; ſerui efficiuntur. quod multis modis contingit: aut enim captiuitate ſi quis captus ſit ab hoſtibus: aut indigentia, ſi ad pretium participandum venundari ſe paſſus fuerit: [illegible] ſi vel in metallum damnetur, vel beſtiis ſubijciatur, alij'ue ſupplicio quod [illegible] afferat mortem; vel ob ingratitudinem erga patronum, [illegible] libertus fuiſſet, in ſeruitutem reuocetur. [h] Quocunque horum [illegible] modorum accidat mors ciuilis vel patri, vel filio, vel ambobus, [illegible], qui eſt proprius patris, ſoluitur patria poteſtas, ſed non perfectè [illegible] vel cæteri reſtituantur; reuertitur; [illegible] in captiuis quidem, [illegible] tempore, quo primum capti fuerunt: [illegible] in cæteris autem ab eo, quo fuerunt reſtituti, iure reſtitutionis. [l] Epiſcopatus, Patriciatus, Conſulatus, Præfectura, omneſque [illegible], in quos [illegible], ex [illegible] de Decurionibus [illegible] Nouellisque [illegible] Epiſcopatu. [m] Et his dignitatibus [illegible], quam filij [illegible], non tanquam [illegible] Perfectè [illegible] apud Græcos fuit [illegible] emancipatio, & adoptio [illegible]; [p] & ſi [illegible] in adoptionem. [illegible] Ob patris [illegible] D. Traianus [illegible], coegitque patrem, qui malè contra pietatem [illegible] emancipare. atque hoc [illegible] perfecte [illegible] poſtea ipſo defuncto, Neratius Priſcus, & Ariſton, [illegible] bonorum, quæ illius fuerant, vt ſcribit Papinianus

Emancipatio. [illegible]

Mors naturalis.

Mors ciuilis.

Ex media capitis diminutione.

Ex maxima capitis diminutione.

Dignitas.

Abdicatio.

Emancipatio.

Adoptio.

Sæuitia patris.

c C. de Adop. d. Nouella [illegible] ff Præfecti [illegible] ff de Capti[illegible] [illegible] ff de Captiuis [illegible] Inſt. Quibus modis ius pat. pot. [illegible] ſi ab hoſtibus [illegible] C. de Senten. [illegible]

[illegible] Nouella de Sanctiſſimis & ſcribitur [illegible] Nouella de ſact. Epiſc. [illegible] Valerius [illegible] p. C. de Adoptionib. l. [illegible] Inſtit. eod. § ſed [illegible] & Quibus modis patr. pot. ſl. ſi. §. Sed ſi pater.

Turpis vita patris.

nus l 5. Si à parẽte quis manumiſſus. Ex turpi etiã patris vita, ne filij compellantur, incitentur'ue exemplo ad turpitudinem, liberandos eos eſſe auxilio iudicis; cogendamque patrem, vt emancipet, commonefacit l. 13. Theodori, & Valentini de Epiſcopal. audient.

Negligẽtia patris in rebus filij.

Denique negligentia in rebus, & bonis filij, vt ſi diu paſſus ſit pater res filij per tutores adminiſtrari ambiguam reddit, & incertam patriam poteſtatem ex l. p. Antonini, & Veri de Patria poteſtate. Inutiliter adderentur [q] hæreſis & alia crimina, quorum pœna eſt mors. vt enim illis mors comitatur, continentur in prima forma; vt verò damnatio, in alia, quæ ad mortem ciuilem ex maxima capitis damnatione attineat.

q vide cap. 2. de Hæreticis in vi. Decretal.

Hæ ſunt omnes cauſæ, quæ ex toto Romano iure priori, poſterioríque ſoluunt aut omnino, aut quodam modo patriam dominationem.

Furor patris, q maximè ſoluere debebat patriam poteſtatem, non ſoluit iure Romano.

Furorem autem, & dementiam patris, quæ maximè ſoluere debebant; ſi quidem hic dominatus ad prolis vtilitatem, inſtitutionemque datus eſt nobis à natura; nullo pacto ſoluere tradit Vlpianus in l. 8. de His qui ſui, vel alie. Atque hactenus de patria poteſtate Romanorum in liberos ſuos tam adoptiuos, quàm naturales. æquale enim in vtroſque ius fuit.

Patria poteſtas Gallorũ.

Huic poteſtati par fortaſſe, certe magna erat apud Gallos, Cæſaris temporibus: à quo ſcribitur lib. vi. habuiſſe eos vitæ, necisque in liberos poteſtatem. At, ſi vitæ, necisque habuerunt, inquiunt nonnulli, videntur & bonorum habuiſſe. Quod tamen non eſt neceſſarium. nam in vxores quoque idem ius habebant vitæ, & necis: nec tamen earum bona ad viros pertinebant: quinimò, vt idem Cæſar literis prodidit, ſeruabantur fructus dotis, pecuniæque à viro cum dote communicatæ, acquirendi vnà cum tota pecunia ab vxore, ſi viro fuiſſet ſuperſtes. Hodie Franci, qui Gallis eiectis ſedes eorum tenuerunt, minimum habent Patriæ poteſtatis Romanorum. quapropter dixit Accurſius Francigenus non habere filios in poteſtate, ſed tenere eos vt prorſus abſolutos.

Inſtit. de Patria poteſt. §. ius autem.

Patria poteſtas Perſarũ.

Perſis eadem fuiſſe in liberos poteſtas videtur, quæ fuit Romanis: ſi illi quidem liberis vtebantur vt ſeruis, quod ſcribit Ariſtoteles in viij. ad Nicom. diſsimilia enim ſunt quæ narrantur à Strabone ſub exitum libri xv. & à Xenophonte in initio Pædiæ Cyri.

Cap. 10.

Patria poteſtas Sclauorũ.

Idem tradit Accurſius de Sclauis, eſſe, inquam, iis filios ſeruorum loco.

Patria poteſtas Græcorũ.

Apud Græcos multo mitior, æquiorque fuit patrum dominatio, vt intelligitur ex iis, quæ ſcribit Dionyſius in lib. ij. licet ipſe Romana præferat inſtituta. Licebat græcis patribus moderatè filios ſuos caſtigare. omnis animaduerſio vacabat ſæuitia: & ad correctionem filiorum, non ad internicionem, aut cruciatum dirigebatur. Vbi nulla amplius emendationis ſpes fuiſſet; vti abdicatione, tanquam ſumma, & grauiſsima pœna, quæ paternam deceret charitatem, patribus permittebatur: nec vltra eam progredi poterant. Stata etiam tempora erant, quibus finiretur hic dominatus: licet perpetua eſſet reuerentia, perpetuus cultus, quo filij patres proſequebãtur.

Inſtituta Romana de cõiugali imperio.

Sed de paterni imperij inſtitutis fortaſſe plus, quàm ad ſatietatem. Ad coniugalia tranſeamus.

Lex p. Romuli attinẽs primò ad ſocietatem coniugum, & imperiũ viri.

Romuli ſeu leges ſeu capita legum de iſto imperio hæc fuiſſe feruntur. Vnum, cuius Dionyſius meminit, fuit huiuſmodi: Vxor, quæ in manum viri cõuenerit, omnium rerum, ac ſacrorum illius particeps efficitor, & æquè, ac ille, domus domina eſto, quandiu pudica, & obſequens ei permanſerit.

Aequitas huius legis.

Iuſta lex vnà, atque vtilis: quippe quæ congruat cum iure naturali ſuprà à nobis expoſito, vt vxor ſit viri ſocia, & tamẽ vir ſit caput eius. Quamobrem vſu comprobata, etiam ſtabilis, nec mutata, ſed confirmata à ſucceſſoribus fuit. [a] Vxor, inquit imperator Gordianus, ſocia rei humanæ, atque diuinæ domus ſuſcipitur. [b] Et Modeſtinus: Nuptiæ ſunt coniunctio maris, & fœminæ, & conſortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio.

a. de crimine expilatę hęredit. l. 4.
b. de Ritu nuptiarum l. p.

Et alia ſexcenta in eandem ſentẽtiam leguntur in iure noſtro. Vnde & illa ſunt: Vxorem ſequi domicilium, forum, & conditionem mariti, eiusque dignitatibus, ac priuilegiis gaudere: Fortuitorum caſuum alterum alterius eſſe participem: Petereque, ac obtinere maritum vxorem ſuam à quolibet, etiam a patre illius poſſe. Lata eſt autem lex propriè de iis vxoribus, quæ in manum viri conuenirent.

Vxorũ formę apud antiquos Romanos.

Nam, vt ait Cicero in Topicis, duæ formæ vxorum erant apud Romanos; vna earum, quæ conueniſſent; altera earum, quæ nõ conueniſſent in ma-

num

num viri: primæ appellabantur etiam matresfamiliâs: ſecundæ non matresfamiliâs, ſed vxores tantùm. Conuenire autem mulier in viri manum dicebatur, quæ, recedens à patris poteſtate, aut à ſua ex auctoritate tutorum, tranſibat in poteſtatem viri, vt eſſet ei deinceps quaſi filia, ac ſua heres, nec teſtari, nec contrahere cum aliquo, nec in iudicio ſtare ſine auctoritate mariti poſſet. Et peragebatur hoc, conueniebatq; in manum mulier duobus modis: aut enim ſtatim conueniebat coemptione, cuius coemptionis certæ fuerunt ſolennitates, commemoratæ ibi à Boetho, & alibi ab aliis; aut vſucapione per vſum integri anni, vt colligunt Connanus, & Sigonius ex 2. cap. iij. lib. Auli Gellij, & ex oratione eiuſdem Ciceronis pro Flacco. Non conueniebant in manum vxores illæ, quæ quom nuberent, minimè tranſibant in maritorum poteſtatem: ſed vel manebant ſui iuris, ſi fuiſſent emancipatæ; vel in paterna ditione retinebantur, ſi eſſent filiæfamiliâs, donec vel vſucaperentur à maritis; vel vltrò patres, ſi filiæfamiliâs: aut ipſemet tutorum auctoritate, ſi ſuæ poteſtatis erant, iuri renunciarent ſuo, hocque maritis concederent. Ita verò etiam intelligi, ac defendi poteſt id, quod Boethus ait, in quo reprehenditur à Sigonio: mulieres, quæ vſu nuberent, matresfamiliâs nō dici, nec in manum conuenire. Initio nanque, quæ vſu nupſiſſent, non conueniebant in manum: ſed poſtea & ipſæ conuenire poterant, vel vſucaptæ, à maritis, vel remittentibus tutelam patribus, & tutoribus ſuis. Quoniam igitur, nec fieri poterat, vt quæ maneret in poteſtate, & in ſacris vel ſuis, vel paternis, reciperetur item in mariti domo, ſocia humani, & diuini iuris, euaderetque hoc modo particeps duplicium priuatorum ſacrorum, quæ niſi vna eſſe nequeunt, quum ſint propria & priuata; nec videbatur ſatis æquum duorum ſimul, ideſt mariti, & patris hęredem ſuam fieri; aut dominam rerum mariti, non impertientem ipſam res ſuas marito; tulit Romulus legem de iis propriè vxoribus, quę in manum conueniſſent. Altera lex Romuli, de qua etiam mentionem facit Dionyſius hæc fuit: Vxor, quæ in manum mariti conuenerit, fueritque illi pudica, & obſequens; in illius defuncti bona hæres ſuccedito, ſicut parentis filia; ex aſſe quidem, ſi ille ſine liberis, inteſtatoque deceſſerit; ſi prolem reliquerit, ex æquo cum liberis. Et tertia, cuius meminerunt Cicero, & Boethus in Topicis, hæc: Bona omnia, quæ mulieris in manum conuenientis antea fuerunt, ex hoc ipſo, quòd illa conuenerit in manum, viri fiunto dotis nomine. Iſtæ duæ leges inter ſe, & cum prima coniunctæ iuſtæ ſunt: pendente æquitate tertiæ ex prima, & ſecunda; æquamque ſecundam reddente tertia. Nam ſi, cōueniendo mulier in viri manum, fieri debet rerum illius domina, hæresque ſuccedite in bona defuncti vel ex aſſe, vel æqualiter cum liberis: æquum item, ac par eſt, vt eodem modo bonorum, quæ eius mulieris fuerant, vir dominus. efficiatur; ſuccedatque in ea hæres, ipſa defuncta. Ac viciſſim, niſi hęc ſtatuerentur; illa, ſtatui, iniquum ſimiliter eſſet. Si quicquam apparet differentiæ, aut iniquitatis; id totum eſt à parte liberorum: qui in patris poteſtate ſic ponebantur lege Romuli; vt, quicquid acquirerent, ei acquirerent, quocirca ſuccedebant patri, non ſuccedebant matri hęredes; cui ſolùm, ſuccedebat maritus. de qua iniquitate diximus ſuprà. At quanquam iuſtę eſſent hę duę leges cum prima coniunctę: tamen humana prauitas, & inconſtantia, ex quibus diſſenſiones inter coniuges, indeq; diuortia ſunt nata; rerum dominos mutare eas coegerunt. ſiquidem in diuortiis, ſicut animis, & corporibus, qui fuerant coniuges, ſeparabantur, atque in diuerſas ibant partes, vnde factum nomen diuortij, vt [a] Paulus ait: ita neceſſe erat & ipſorum res ſeparari, ſuasque vtrique reddi, pręſertim ei, qui diuortij cauſa nō fuiſſet. Quamobrem ab eo tempore, quo primum diuortium Romę factum eſt, neceſſarię rei vxorię cautiones viſę ſunt, vt Gellius ait: quę quidem antea nullę fuerant, nec in vrbe Roma, nec in Latio; quia nullis etiam tunc matrimoniis diuertentibus, ſuccedenteq; vxore in bona mariti defuncti, nihil deſiderabantur. Exinde antiquatæ ſunt illę duę leges: & pro iis alię ſuper alias latę. E quibus, quod ad hanc ætatem firmum permanſit, hoc eſt. Diuiſerunt bona mulierum quę nuptui traderētur in dotem,

Connanus lib. viij. Commēt. cap. 3. Sigonius lib. p de iure Romanorum cap. 9.

Boethus lib. ij in Topica Ciceronis. Sigonius loco citato.

Secunda & 3. lex ad bona cōiugum pertinentes.

Cicero & Boethus lib. ij. Topicorum.

Aequitas harum duarum legum.

Mutatio harū duarū legum.

[a] *ff. de Verb ſignif. l. 191.*

Cautiones rei vxoriæ quādo primùm, & cur introductæ.

Gellius lib. iiij cap. 3.

Bona mulierū, q̄ nuptui traduntur, biſariam diuiſa.

& præ-

Præter dotalia, & ius mariti in ea.

& præter dotem, εἰσφορὰν, καὶ παράφερνα Græci vocant. [a] Hæc παράφερνα, quaſi præter
dotalia bona appelles, ideſt quæ dote dicta non fuerint, ſed ab vxore præter do-
tem in domum mariti illata; manere vxoris propria iuſſerunt, ita vt in ijs mari-
tus, nec dominium, nec vſum, nec communionem vllam, prohibente vxore,
nec quidquam aliud iuris obtinere poſſet, niſi præſtandi eorũ cuſtodiam. [b] Do-
talia omnia tranſire ad maritum, fieriq́ue ipſum reuera illorum dominum tan-
tum tempus, quantum matrimonium durat. Itaque nec vxorem, nec eum, qui
res illas dedit conſtante matrimonio, [c] alienare, [d] vendicare'ue eas à marito vn-
quam poſſe, niſi certis caſibus, vel [e] inopiæ eius, vel [f] damnationis, vel [g] ſeruitu-
tis, vel poteſtatis paternæ: & maritum tum [h] fructus omnes, tanquam ſuarum
rerum percipere, tum vendendi, alio'ue modo alienandi illas, & [i] ſeruos manu-
mittendi, dum ſit ſoluendo, facultatem habere. Et hoc quidem antiquo iure.
nam pòſt lege Iulia, alijsq́ue conſtitutionibus cautum eſt, ne viro liceret præ-
dium dotale [k] alienare, aut obligare, aut [l] ſeruitutes ei debitas amittere, aut no-
uas imponere. Diſſoluto autem matrimonio morte, diuortio'ue, [m] cuius vxor
non ſit in culpa; redire bona dotalia; aut, ſi hæc vel perierint, vel alienata à ma
rito fuerint, æſtimationem litis eorum nomine, ad [n] vxorem, ſi ipſa ſit ſuperſtes,
& ſui iuris; vel ad vxorem, & patrem, ſi ſit in poteſtate patris: ſi defuncta eſt,
eratq́ue ſui iuris, redire ad eius [o] hæredes, relictis quintis in ſingulos liberos in
infinitum penes virum; ſi non erat ſui iuris, ſed filiafamiliâs, aut ſi hæredes non
ſcripſit, & dos ſit profectitia, ad [p] patrem reuerti, relictis ſimiliter quintis penes
virum in ſingulos liberos in infinitum: quòd ſi nec pater viuat, muliere mortẽ
oppetente; vel [q] aduentitia ſit dos maritum ſuccedere, præterquam ſi is, qui de-
dit, vt ſibi redderetur, ſtipulatus fuit, quam dotem ſpecialiter receptitiam voca-
ri [r] ſcribunt Caius, & Vlpianus. Cautiones illæ rei vxoriæ, quæ quingentis ferè
annis poſt Romam conditam, neceſſariæ viſæ fuerant, [s] ſublatæ ſunt à Gratia-
no, Valentiniano, Theodoſio, & Iuſtiniano Impp. decretumq́ue, ne maritus,
ne'ue eius pater, aut vllus alius, qui dotem ſuſciperet, de ea reddenda vllam præ-
ſtare ſatisdationem cogeretur; ſatiſq́ue eſſet mulieri, habere hypothecam taci-
tam in bonis mariti, quod primùm more, & conſuetudine inductum eſt, deinde
etiam [t] lege cautum. Et contra legem de ſucceſsione vxoris in bona uiri inte-
ſtato morientis ex æquo cum filijs, aut ex aſſe, ſi ille orbus deceſsiſſet, non mo-
dò communi iure [u] ſancitum eſt vocari prius parentes, & liberos, & propinquos
omnes, eam verò ſexto, ac nouiſsimo loco, ſolùm ante fiſcum: ſed etiam lege
municipali quibuſdam in ciuitatibus ſtatutum, ne ex teſtamento vxor relin-
qui hæres poſsit, eadem, opinor, ratione, qua [x] donationes inter virum, & vxo-
rem ius commune prohibuit. Aut eædem nanque, aut proximæ cauſæ eſſe vi-
dentur harum trium largitionum; vt vir hæredem vxorem ſuam ſcribat; & vt
ei aliquid donet, vel conſtante matrimonio; vel propter nuptias: licet primũ, &
poſtremum genus, ideſt hæredẽ ſcribere, & donare propter nuptias lege cõmu-
ni permittantur, ſola ſimplex donatio inter coniuges interdicta ſit. Imò adde-
ret callidus quidam argutator magis fortaſſe timendum, ne in donationibus
ante, vel propter nuptias, quando vxoris potiundæ flagrat deſiderio, & in teſta-
mentis conficiendis quom æger, ac morti proximus videt eam circa ſe omnia
charitatis munera implentem, erret maritus, & amore, blanditijsq́ue ad ea addu
catur, quæ minimè deceant; quàm in ſimplicibus donationibus, quæ fierent
conſtãte iam matrimonio, & dum vxore frui ipſe, vt vult, poteſt. Itaque Solon,
qui donationes ſimplices coniugibus non interdixit; iuſsit tamen pariter ea te-
ſtamenta irrita eſſe, quæ quis vxoris impulſus blanditijs feciſſet, & quæ feciſſet 98.
coactus neceſsitate, vt refert Plutarchus in Romanis quæſtionibus: in neceſsi-
tate enim magnam vim ineſſe; at in illecebris dolum, & fraudem violentia non

Dotalia, & ius mariti in ea.

Cautiones rei vxoriæ quando, & à quibus ſublatæ.

De vxoris ſucceſsione in bona viri inteſtatò morientis.

Tria largitionum genera viri erga vxorẽ, & quæ eorum magis, quæ minus prohiberi debuerint.

a. ff. de Iure dotium. l. 10. C. de Pactis conuentis. l. 8. et 11. et de Donat. inter virum, & vxorẽ l. 17.
b. ff. de Iure dotiũ. l. 8. 10. 70. 78 81. Inſtit. Quibus alienare l prin.
c. C. de Iure dotium. l. 17. 22. 23.
d. C. de Rei vẽdic. l. 9. & Solut. matrim. 7. & de collationibus l. 5.
e. ff. Solut. matrim. l. 25.
f. C. de Repudijs l. p.
g. ff. de Iure dotium l. 47.
h. ff. de Iure dotium. l. 8. & Solu. matrim. l. vlt. C. de Rei vxor. act. l. vnica. §. Fœtus autem.
i. ff. de Manumiſſionib. l. 21.
k. ff. de Fundo dotali. l. 4. C. de Rei vxor. act. l. vlti. § Et cum lex Iulia
l. ff. de Fundo dotali. l. 5. et 6.
m. ff. de Diuortijs. l. 11. C. de Repudijs l. 8.
n. ff. Sol. matrimon. l. 2. C. eod. l. vlti. & de Rei vxor. act. l. vnica §. Cumq; iuris, Et hoc ex rei. Nouella.
o. ff. Solu. matrimo. l. 28. C. de Rei vxor. actione l. vnica. § illo procul dubio, & maneat ex ſtipulam.
p. ff. Solu. matrim. l. 11. & de Iure dotium. l. 6. & 7. C. Solut. matrim. l. 4. Vlpianus Inſtit. de Dotibus.
q. Vlpianus Inſtit. de Dotibus.
r. Caius de Donat. cauſa mortis. l. 31. Vlpianus Inſtit. de Dotibus.
s. C. Ne fideiuſſor. vel mandat. dot. l. 1. & 2.
t. l. p. C. de Rei vxor. act.
u. Inſtit. de Bonor poſſeſſ. § Aliam verò.
x. ff. de Donat. inter virum & vxor. C. eod.

minorem. Verùm de his omnino, ac coniunctis legibus, deque earum regulis, & exceptionibus, quæ penè innumeræ ſunt, ad dotem, παράφερνα, ſucceſsiones, bona denique coniugum attinentibus vtrum, & quatenus æquę, aut iniquę ſint alio loco conſyderandum. Hoc ſolùm dicam, veram cauſam, cur Romulus donationes inter coniuges vetauerit, à ſolo Plutarcho in quæſtionibus Romanis, & in coniugalibus præceptis explicatam, nec Sextum Cæcilium, nec Vlpianũ, nec Antoninum, nec vllum alium iuriſconſultorum attigiſſe; nec attingere quidem potuiſſe. quippe poſterioribus ſeculis iam ſublata erat perfecta illa cõmunitas omnium rerum inter coniuges, quam induxerat Romulus; quamque tantopere eos decere ait Plutarchus, vt, in vnam omnia congerentes, commiſcentisque ſubſtantiam, vtraque pars omnia ſua ducat, nihil alienũ; non quædam ſua, quædam aliena. Et ſanè cui coniugio amor aſpirauerit, quod ſolum eſt verum coniugium, primùm tanquam è Platonica ciuitate eijcit meum, & tuum, vt in Amatorio ſcribit idem Plutarchus, nec modò rerum, ſed etiam corporum, & animorum: quum neque velint duo eſſe, neque duo ſe eſſe cenſeant. Tres alias leges minus æquas, & in tyrannidem inclinatas Romulus tulit, quibus viri vxores plectendi ſuas, eijciendo, condemnando, necando illas certam quandam poteſtatem ſumpſerunt. Prima harum legũ huiuſmodi fuit: Eijciendi vxorem, diuortiumque ab ea faciendi viro ob quatuor cauſas ius eſto; ſi venefica; ſi adultera; ſi filium alienum pro ſuo ſuppoſuit; ſi claues ſubiecit, ideſt ſi furtum fecit: vxor autem nulla de cauſa virum relinquit. Secunda lex fuit talis: Vbi vxor quidquam peccauerit, vir eam, cognita cum propinquis cauſa, vt viſum fuerit, multato: in primis verò ſi pudicitiam violauerit, et, ſi vinum biberit, acriter punito. Tertia lex: Vxorē in adulterio ſi deprehenderit maritus, necandi eam abſque iudicio ius habeto. Colliguntur autem hæc ex Plutarcho, Dionyſio, Gellio, Athenæo, quorum etiam Gellius Catonem, Athenæus Polybium citat. Σφοδρὸν, ideſt violentam, ac duram fuiſſe priorem iſtarum legum ait Plutarchus, qua liceret viro dimittere vxorem, non liceret vxori à viro diſcedere. Antiquata ergo eſt; & vtrique parti permiſſum diuortium; nec ſolùm ob eas cauſas, ob quas viro permiſerat Romulus, ſed ob aliam quamuis etiam leuiſsimam, & tandem nullam: quanquam, ſi nulla fuiſſet, mulctabantur, mulier parte dotis, vir tempore eius reſtituendæ, ac fructibus. [a] Sp. Carbilius, qui primus Romæ diuortium feciſſe traditur, vxorem ſuam, quod ſterilis eſſet, repudiauit. [b] Sulpitius Gallus ſuam, quòd illa veſtem in caput deduxiſſet. [c] P. Sempronius ſuam, quia funebres ludos ſpectaſſet. Paulus Aemilius ſuæ, ne indicata quidem cauſa, nuntium remiſit: & mirantibus, ſciſcitantibusque amicis calceum oſtendit, qui qua parte eum premeret, nemo noſſet. Cæſar dimiſit Pompeiam ex ſuſpicione tantummodo peccati, qua etiam ſuſpicione vacare debere vxorem Cæſaris dixit. Incertas deinde cauſas concludi cœpta diuortiorum impunè faciendorum licentia [a] tam reſponſis prudentum, quàm Principum conſtitutionibus. Sed quia alias alij tradiderunt, & quidam [b] leuiores; quædam etiam prætermiſſæ fuerant, [c] quæ probarentur; rurſus factæ ſunt incertæ; donec Theodoſius, & Valentinianus [d] emiſſa in hoc ſpeciali cõſtitutione omnes collegerunt, quas dignas, & iuſtas diſſoluendi matrimonij cauſas opinati ſunt: vt, ſi præter illas quis repudium miſiſſet, maritus, aut vxor, ijs pœnis plecteretur, quæ ibi exponuntur. Ad eas tamen cauſas Theodoſij, & Valentiniani paulopòſt addidit [e] Anaſtaſius coniugum amborum conſenſum, ex quo repudium mitti liceret. Et hac cauſa, ſi coniuges cõſentirent, reiecta, [f] Iuſtinianus quatuor alias in eius locum ſubſtituit: ſi ambo, vel alter eorum ad meliorem migraret vitam, ſacerdotij, aut monachatus; ſi vxor operâ vel induſtriâ ſuâ abortum feciſſet; ſi ita libidinoſa eſſet, vt commune lauacrum cũ uiris libidinis cauſâ habere auderet; ſi dum eſſet in matrimonio alium maritum ſibi fieri conaretur. Tandem verò iure Pontificio, communique doctorum ſententia, ac conſuetudine derogata eſt vis omnibus cauſis diuortiorum: omniaque vetita, vnde nouæ nuptiæ conficerentur, niſi ab altero poſt mortem alterius: permiſſa, ſi cœlibes maneant, aliquando perpetua, aliquando ad tempus, ob quinque cauſas: quæ ſunt profeſsio

Vera cauſa cur donationes inter coniuges vetauerit Romulus.

Coniugalis cõmunitas rerũ, corporum, animorum.

Quarta, quinta, ſexta lex de pœnis.

Eijciendi vxorem, & generaliter diuortia faciendi iura Romana.

Iura pontificia, & Decreta Scholaſtica de diuortijs ſeparationibusque coniugum.

Quæſt. 8.

Plutarchus in coniugalibus præceptis. Plutarchus in vita Romuli, Dionyſius in ij. Antiquitatum, Gellius lib. x. cap. 23. Athenæus lib. x. cap 13.

a. Gellius li. iiij. cap. 3. & lib. xvij. c. 21. Dionyſius lib. ij. Valerius li. ij. cap. p. Plutarchus quæſ. Rom. 14.

b. & c. Plutarchus loco citato.

a. Videſ. de Donat. inter virum, & vxorem. l. 61. 62. 63. & de Diuortijs. l. 4 & Sol. matrim. l. 23. & alijs locis.

b. Nouella, Vt liceat matri. § Quia verò.

c Nouella eadem. § Prædictis, & C. de Repudijs. l. vltima.

d. C. de Repudijs. l. 8.

e. C. de Repudijs. l. 9.

f. Nouellis, Vt liceat matri, & de Nuptijs, & C. de Repudijs. l. vltima.

Vide pro his Doctores Scholaſticos in iiij. Sen. dd. de matrimonio. Canoniſtas i iiij. Decretalium. tit. de Diuortijs. & in 28. q. 1. & in 32. q. 7. & in 33. q. 2.

feſsio religionis,& vitæ monaſticæ, aut clericalis ex communi amborum cõiugum conſenſu; alterutrius adulterium; defectio à fide; periculum animæ immi nens, ſi alter alterum ad peccandum induceret; periculum imminens corpori, vel mortis vel læſionis,& morbi grauis ex alterius aut morbo, aut odio, & inſidijs. In adulterio, & profeſsione religionis perpetua diuortia conceduntur; quæ magis propriè appelles diuortia: in reliquis tribus temporaria, & ſeparationes,vt nominantur,vel tori, vel habitationis, vel vtriuſque, potius quàm diuortia; quoad ſcilicet vel ille, qui à fide defecerat, reſipiſcat; vel ceſſent pericula,quæ imminebant. Iudicia autem,& animaduerſiones in vxores, quas maritis media lex dabat, ob eaſdem cauſas, rationeſque ad iudices publicos ſunt tranſlatæ, ob quas ad eoſdem tranſlatæ ſunt, quæ fuerant parentum in filios, & quæ in ſeruos dominorum. Vetitum etiam à [a] Theodoſio,& Valentiniano caſtigari vxores verberibus, quæ ingenuis aliena eſſent; & à [b] Iuſtiniano flagellis, aut fuſtibus cædi ſine aliqua earum cau ſarum,ob quas ſolutio matrimonij permittebatur. quanquam melius erit, & naturæ congruens, plagis omnino abſtinere, verbis corrigere, vt diximus ſuprà. Nouiſsima lege fas erat marito occidere ſine iudicio vxorem, quam in adulterio deprehendiſſet. Hanc legem ipſe quoque Cato iniquam iudicauit; quia ex æquo virum, & vxorem non reſpiceret; &, quum vir vxorem in adulterio deprehenſam ſine iudicio impunè poſſet occidere,vxor virum digito contingere non auderet: quos tamen coniuges, & conſortes hoc eſt pares in matrimonio eſſe omnino conuenit. Ergo inſequenti tempore abrogata lex eſt, [a] & ius datum patri,non marito,vxorem in adulterio deprehenſam necandi,eò etiam magis,quoniam impetus,& calor mariti facile ſæuientis refrænandus fuit,vt ait Papinianus. ob quem impetum,à iuſto dolore proficiſcentem, [b] marito necanti ignoſcitur, [c] hoc eſt, vt M. Antoninus, & Commodus ſunt interpretati,vltimum remittitur ſupplicium,quo aliâs afficeretur per legem Corneliam de Sicarijs: ſed punitur aut relegatione, aut opere perpetuo. Et cum hac lege ciuili, vetante maritos occidere vxores ſuas deprehenſas in adulterio, [d] conſentit tum ius Pontificium,tum [e] ſchola omniũ Theologorum. Huiuſmodi fuit coniugale imperium apud Romanos. Apud alias etiam nationes varium multiplexque extitit. Barbaris fœminas, & ſeruos eodẽ fuiſſe loco dicebat Philoſophus ſuprà in textu 8. Mahometis ſuperſtitio non pro ſeruis, ſed pro belluis eas ducit, vt ad eum textum annotauimus Gallos ſcribit Cæſar in lib.vj vitæ, neciſque in vxores poteſtatem habuiſſe: & quom paterfamiliâs illuſtriore loco natus deceſsiſſet; propinquos eius cõuenire ſolitos, ac de morte, ſi quidquam ſuſpicionis inerat, ſeruilem in modum vxores quæſtioni ſubijcere; facinoriſque compertas interficere,excruciatas igni,ac tormẽtis omnibus. Olim Germani, vt refert Tacitus, vxores accipiebant laborum, periculorumq; ſocias,idem in pace idem in prælio paſſuras, auſuraſque; quem morem penè etiam num retinent: adulteriorum, ſi qua fierent, pœna præſens, & maritis permiſſa; acciſis crinibus nudatam adulteram coràm propinquis expellebat domo maritus,ac per omnẽ vicum verbere agebat. Sed non eſt huius loci,nec conſilij noſtri omnium gentium mores,atque inſtituta perſequi. Præclarè hoc fecit Alexander Sardus, vrbis noſtræ ornamentum: qui auſus eſt, vnus Italorum,omne æuum tribus explicare chartis. Satis itaque fuerit de Romanis inſtitutis, quæcunque ad paternum, coniugaleque imperium ſpectant, hactenus dixiſſe. Nam ſi quæ alia ſunt iura præter enumerata inter patrem, & filium; virum,& vxorem; vt dotandam eſſe filiam à patre; pertinere ad maritum onera matrimonij; & reliqua huius generis; illa quidem obligationis iura ſunt, non imperij. Debet verò multa & ciuis ciui,quæ inuicem ſunt præſtanda,nec tamen alter in alterum dominationem, aut imperium habet.

Indicandi, & caſtigãdi vxores iura Romana:

a. C. de Repudijs.l.8.
b. Nouella Vt liceat matr. §. ſi quis autem.

Necandi vxorem in adulterio deprehenſam iura Romana.

a. l.22 ff. Ad legem Iuliam de Adulterijs.

b. ff. Ad Syllam Senatuſconſ.l.3.
c. ff. Ad legẽ Iuliã de Adulter.l 38.§. Imperatores.
d. 33.q.2.c.6. & 7
e. Magiſter Sententiarum, & Doctores omnes in iiij. d.37.

Ius Pontificiũ & Scholaſticorum Theologorum ſententia de eadem re.

Coniugale imperium aliarum nationũ.

Alexãder Sardus Ferrarienſis.

Alia iura inter patrem, & filium, maritũ & vxorẽ, obligationis iura ſunt non Imperij.

Et ſenior, ac perfectus iuniori, & imperfecto. Vtrum ſolus pater, an etiam mater in liberos imperium habet? Iuriſconſulti fœminas negant habere liberos in poteſtate. Sed lex naturæ indidit nobis cultum, & reuerentiam erga ambos. quocirca ſcriptum eſt in decalogo: honora patrem tuum,& matrem tuam. Et educant,inſtituuntque nos plerunque,ſaltem in infantia,& pueritia,magis matres,

Imperium in liberos vtrum ſolus pater habeat, an etiã mater.

quàm patres. Belluę etiam nos docent, naturâ obedire matribus filios; atque illas non minus, quàm patres, imò fortaſſe plus dominari, regere, caſtigare pullos ſuos. Quæ non cernerentur planè in belluis, & in nobis erga matres, caſtigari, gubernari, inſtitui, educari, imperari, obedire, reuereri ſine naturali matrum in filios imperio, ac poteſtate. Hũc item facit, quod dicunt iuris Pontificij doctores: dari à patre filium impuberem in vitam monaſticam non poſſe, matre obſiſtente: & poſſe à ſola matre, ſi pater non contradicat. *Adi Panormitanum in ca. 2. de regu. & tranſ. ad relig. com. 3. nu. 6. qui citat Innoc. & alios.*

ARGVMENTVM. TEXT. CXLI.

Quànam re ciuile imperium in multis ciuitatibus diſsimile ſit coniugali: quòd viciſsitudine imperandi, & parendi. Et cur? quia æquales naturâ eſſe ciues debent. Quoq́ue pacto cum ea ipſa ſimilitudine adhuc appareant ſimilia, quandiu ciuium hic imperat, ille paret: quoniam aſſumuntur inſtituto hominum ab eo, qui imperat, pro naturalibus viribus ad imperandum accidentaria quædam inſignia legitimæ poteſtatis in figuris, ideſt in geſtu, ornatu, comitatu, in ſermonibus, in honoribus; cuius quidem inſtituti imaginem quandam Amaſis rex Aegyptijs ſuis oſtendit, conflato ex pelui Dei ſimulachro. Hæc tollunt dubitationem exorientem contra primam partem tertiæ differentiæ proximè expoſitæ.

Text. cxlj [a] Ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον: [b] ἐξίσου γὰρ εἶναι βούλεται τὴν φύσιν καὶ διαφέρειν μηδέν. [c] ὅμως δὲ ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δὲ ἄρχηται. ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ τιμαῖς: [d] ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον: [e] τὸ δ' ἄῤῥεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

[a] In ciuilibus igitur imperijs plurimis commutantur quod imperat, & quod paret: [b] æqualiter enim eſſe volũt naturâ; & nihil differre. [c] attamen quando hoc quidẽ imperat, hoc autem paret; ſtudent eſſe differentiam, & in figuris, & in ſermonibus, & in honoribus: [d] quemadmodum & Amaſis dixit de pelui: [e] mas autem ſemper ad fœminam hoc modo ſe habet. *d. Mētionē etiã facit de hoc Amaſi Ariſtoteles in 3. Rhetorico. c. 8.*

EXPLANATIO.

Partes textus. PARTES textus quinque. Prima docet diſſimilitudinẽ ciuilis, coniugaliſq́ue imperij; quod in illo ſit viciſſitudo imperandi, & parendi; in hoc minimè, ſed ſemper imperet mas, ſemper pareat fœmina. Secunda cauſam affert huius diſſimilitudinis, quæ cauſa eſt æqualitas naturalis ciuium, ex quibus conſtant ciuitates libertate gaudentes ſua, & imperio, quod hac de cauſa ciuile appellant, adminiſtratæ. Tertia declarat in ea ipſa diſſimilitudine apparere ſimilitudinem iſtorum duorum imperiorum: ſiquidem quod in coniugali natura facit, diſcrimen ſcilicet imperantis, & parentis; hoc in ciuili facit humana inſtitutio, adiungens imperãtibus ciuibus, quia vires naturales non poteſt, inſignia quædam accidentaria eius poteſtatis, quam lex illis tribuit, donec fuerint in magiſtram. Quarta id confirmat

firmat

firmat quodam facto,& dicto Amaſis regis Aegyptiorum. Quinta admonet maris,& fœminę idem ſemper diſcrimen eſſe poteſtatis imperandi,& parendi ſecundum naturam; quod inter ciues imperantes,& parentes ciuili imperio lex,& inſtitutio hominum ponit.

S C H O L I A.

Ciuilis imperij,& reipublica vocabula, quot modis,et quomodo hic. *In ciuilibus igitur imperijs.* Ciuile imperium, ἡ πολιτικὴ ἀρχὴ,& reſpublica, ἡ πολιτεία, aliquando fuſiſsimè accipiuntur pro quouis ciuitatis ſtatu, ſiue recto,ſiue deprauato, & ſiue vnus, ſiue multi, ſiue omnes ſint,qui gubernent; vt ſuprà in *Cap. 10. 11.* tex. 49. & in viij.ad Nicom. accepta fuerunt: aliquando accipiũtur anguſtè pro ſtatu eo, quem propriè rempublicam, & alio nomine τιμοκρατίαν quaſi ex cenſu *Iiſdem capiti bus.* poteſtatem dixeris,appellant,vt in eodem viij.ad Nicomachum,& alijs in locis. Poſſunt & tertio modo ſumi hæc vocabula pro omni recto ſtatu,in quo multi gubernant,ideſt tam pro republica,quàm pro poteſtate optimatum, vel omnino pro liberis ciuitatibus,vbi nemo vnus ſit ſimpliciter dominus. In hac tertia ſignificatione ſi nunc accipiatur imperium ciuile; non diſcrepabit,quod hîc di *Cap. 10. et 11.* citur,ab eo,quod dictum fuit in illo loco viij. ad Nicomachum: ſimile eſſe imperium viri,& vxoris optimatum imperio.

Cur, plurimis. Imperij alternatio,& continuatio in liberis ciuitatib⁹. *Plurimis.* In plurimis liberis ciuitatibus alternãt, qui præſunt,& qui ſubſunt. In quibuſdam tamen etiam continuant maiores magiſtratus, qui ſemel eos ſuſceperunt;& continuant aliquando ex lege,vt ætate noſtra Venetijs, quem Ducem appellant,& olim Spartæ Reges; aliquando contra legem, quom labaſcere,& corrumpi incipit reſpublica,vt Romæ ſæpenumero ijdem Conſules,& Tribuni plebis in odium alterius partis refecti. Qua de re leguntur pulcherrimæ illæ duæ orationes apud Liuium, vna Quintij Cincinnati in lib. iij; altera Claudij Craſsi in lib. vj. tandem Dictaturam perpetuam fecerunt L.Sylla,qui eam nomine tantum depoſuit,& C.Cæſar,qui nomen cum vi retinuit.

Pro varijs rebusbuplicis liberarum ciuitatũ variè intelligẽda ſunt hæc verba. *Commutantur, quod imperat, & quod paret.* In populari ſtatu ex omnibus generaliter aſſumuntur, qui rempublicam adminiſtrent,ſiue apti,ſiue inepti ſint ad imperandum: in paucorum principatu ex diuitibus: in republica, & in principatu obtimatum, ex virtute præditis, & præſtantioribus. Quocirca non omnes,qui parent,commutantur, vt viciſsim fiant imperantes, niſi in populari ſtatu: omnes tamen,qui imperant,rurſus aliquando parent & in hac,& in alijs tribus formis liberarum ciuitatum. quanquam in quibuſdam earum continuantur etiã aliqui magiſtratus,vt dictum fuit.

In populari ſtatu quomodo æquales. *Aequaliter eſſe volunt naturâ &c.* Pares ſunt omnes libertate in liberis ciuitatibus: & quoniam libertate omnes pares ſunt; putant multi ſe eſſe ſimpliciter pares. vnde exiſtit popularis ſtatus. Volunt igitur in hoc ſtatu haberi ęquales omnes naturâ; & æquè apti ad imperandum *Quomodo in poteſtate paucorum.* in poteſtate paucorum,qui gubernãt, præſtantes diuitijs, reliquos tenuioris fortunæ ſibi impares arbitrantur, nec dignos,qui in partem publicę dominationis veniant. *Quomodo in republica, & in principatu optimatum.* At in republica,& in principatu optimatum rectius ex virtute, atque vtilitate communi æſtimandam eſſe paritatem ſocietatis ciuilis, vt omnes ij, qui hac ratione ſunt pares, æqualiter participes fiant honorum,& adminiſtrationum reipublicæ alijs,& alijs ipſorum viciſsim imperantibus & parentibus, poſtquam eodem tempore imperare ſimul omnes non poſſunt. Quanquam enim nec in republica quidem, nec in principatu optimatum ſunt pares prorſus virtute, & poteſtate imperandi, qui rerum ciuilium ſunt participes, modò imperantes,modò parentes,ſed alij alijs præſtant: certè non eſt tanta inter eos differentia, vt ob illam alij ſemper præeſſe,alij ſemper ſubeſſe debeant. quinimò ſi vnus,aut alter tantum virtute,ac prudentia cæteros anteiret,quantum neceſſe eſt anteire eum, qui perpetuò,ac ſimpliciter eſt dominaturus; ille ſtatim ab omnibus rex ſalutaretur, fieretq; regnũ ex republica,& principatu optimatũ: vel obſiſterent,& vim afferrent naturę. nã mos oſtraciſmi maximè omnium vituperãdus. ſed de his in libris ſequentibus.

Student

Differētiarum externarū, quibus qui ciuiliter imperāt ſe ab alijs ſeiungunt, origo, & cauſa.

Student eſſe differentiam &c. Excogitauit hoc ratio humana, naturam imitata, vt qui eſſent in magiſtratu, cæteriſque imperarent, ſiue præſtarent, ſiue non preſtarent alijs virtute, & facultate imperandi interiori; affingerent ſibi res quaſdam exteriores oculis ſubiectas, quarum ſupra vſum communem amplitudine, & nouitate, admirationem excitantes, auctoritatem, & maieſtatem ipſi præſeferrent antecellere enim imperantes parentibus, eſt omnino poſitum extra controuerſiam, vt ſcribitur in vij. horum librorum: & ſolent homines plerunque moueri vmbris, atque imaginibus potius, quàm veris rebus. Ita Romulus apud Liuium Sancta, quæ iuſſerat generi hominum agreſti, fore ratus, ſi ſe ipſe venerabilem inſignibus imperij feciſſet, cùm cætero habitu ſe auguſtiorem, tum maximè lictoribus duodecim ſumptis fecit. *Cap. 14.* *Liuius lib 1.*

Capita rerū externarū, quibus ſe ab alijs ſeiungunt qui ſunt in ciuili imperio.

Figuris, & ſermonibus, & honoribus. Tangit capita differentiarum externarū, quibus ſtudent ſe ab alijs ſe iungere qui ſunt in ciuili imperio, non ſolùm reipublicæ, & poteſtatis optimatum, ſed alio quolibet. Ad figuras pertinent geſtus, ornatus, comitatus. *Figura. Geſtus.* Geſtus, hoc eſt compoſitio quædam vultus, omniumq; membrorum, & in ſtatu, & in motu talis eſſe debet, vt auctoritas, & maieſtas ſemper eluceat: quarum illam amplexamur, hanc reueremur. Malè autem iſtorum loco multi ſumunt ſupercilium, & truculentum aſpectum: vnde odium, & metus pro reuerentia, & amore. *Ornatus.* Ornatus continet habitum, & cultum omnem corporis, diademata, tiaras, togas pictas, aureas, purpureas, ſceptra, annulos, tum quibus publicè ſedent, vehunturque, thronos, ſellas, equos, currus, naues ſplendidè inſtructas: hucque etiam reuocari poſſet cultus totius domus. *Comitatus.* Tandem comitatus, famulatuſque multo maximè ſuperare eum, qui priuatorum eſt, ſolet & numero, & qualitate. Hæ figuræ: in quibus maximè cauendum ne ſimiles aliqui fiant coloſſo Rhodio, foris venerabiles, intus conſpuendi, & abhominandi. *Sermones.* In ſermonibus duplex differentia eſt: nam aut ipſi alios, aut alii ipſos alloquuntur: & vtrinque alia forma orationis, alia verbo, aliæ compellationes, quàm quæ priuatos inter ſe deceant. Iubebat Paryſaris, Cyri, & Artaxerſis mater, byſsinis verbis vti eum, qui cum Rege liberè, ac tuto colloqui vellet. Nunc verò nec aurea, nec ſmaragdina eſſent ſatis: tot appellationes, tot cognomenta, tot tituli, tot inſcriptiones, tot attributiones, vſurpationeſque nominationum, atque annominationum Principibus acceſſerunt, vt iam inſcriptio, appellatioúe ſit maior orationis pars; nullumque relinquatur epithetum Deo, quod pariter in eos non cadat. Imò verò & proprium Dei nomen multis attributum: ò Melibee Deus nobis hæc otia fecit. Quæ congeries immanitaſque titulorum, priſcis illis verè maximis, ac diuinis viris prorſus incognita, riſum ſimul, & ſtomachum prudentioribus mouet, quom audiunt Pientiſsimum, Clementiſsimum, Prudētiſsimum, Feliciſsimum, Inuictiſsimum, Inclytum, Diuum, Victorem, Triumphatorem, Alēmanicum, Gotthicum, Francicum, & ſexcenta alia vocabula in vnum collecta pleráque etiam iis contraria, quorum vſus veriſsimus eſſet, ac maximè proprius. *Honores.* Honores ſimiliter tam quibus ipſi alios, quàm quibus alii ipſos afficiunt, valde à communibus, & vſitatis inter ciues ſunt differentes. maximè honorare ipſi videntur, quem vel ſummis attigerint digitis: in ipſis autem honorandis manus, & veſtes oſculamur, genua inflectimus miris modis, humi procumbimus, pedibus aduoluimur, ſupplices adoramus: nec ſatis videtur: vſque adeò à laudabilibus initiis creuerunt cum adulatione ineptiæ.

Amaſis rex Aegyptiorum.

Quemadmodum & Amaſis dixit de pelui. Amaſis rex Aegyptiorum, & Apriis ſucceſſor fuit: cuius res geſtas perſequitur Herodotus in ij. libro: atque inter alias narrat iſtud commentum, quo ille conflato ex aurea pelui Dei ſimulachro, poſtquā hoc puplicè id animaduertit Aegyptios edocens, à quibus ob ignobilitatē contemnebatur ſe ita ex plebeio regem, quemadmodum ex pelui Deum factum traduxit eos ad ſe ſuſpiciēdum, & honorandum. Meminit etiam huius commenti Plutarchus in conuiuio ſeptem ſapientum: vbi Amaſim celebrat tanquam ſapientiæ, & ſapientum amatorem.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: CXLII.

Simile eſſe prorſus regium imperium paterno: quod quidem tertiæ differentiæ expoſitæ in textu 140. ſecundam partem ſpectat. Loci quatuor. Duo primi à cauſis, hoc eſt ab amicitia per exuperantiam, & à ſenectute, ob quas pater filio imperat: eſſe enim imperia ex eiuſmodi amicitia, ac ſenectute veluti ſpecies, & imagines quaſdã regij. Tertius locus ab Homeri teſtimonio, qui, Iouem regem omnium dicere quum vellet, appellauit eum Deorum, & hominum patrem. Quartus locus à proprietate regis: oportere nanque regem, vt ad eos, quibus præeſt, refertur, ſimul eſſe generis, ideſt quiditatis ac formæ eiuſdem, ſimul præſtare natura, hoc eſt virtute: quæ quidem dupliciter cernantur in patre reſpectu filij; nam, & quà ſenior, filio iuniori; &, quà genitor, eidem genito præſtat natura; ſunt autem quod prouectioris, & quod minus prouectæ eſt ætatis; item generans, & genitum neceſſariò in eadem ſpecie.

Text. cxlij. [a] Ἡ δὲ τῶν τέκνων ἀρχὴ, βασιλική. [b] τὸ γὰρ γεννῆσαν, καὶ κατὰ φιλίαν ἄρχον, καὶ κατὰ πρεσβείαν ἐστίν: [c] ὅπερ ἐστὶ βασιλικῆς εἶδος ἀρχῆς. [d] διὸ καλῶς ὅμηρος τὸν δία προσηγόρευσεν, εἰπών πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. [e] φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτόν: [f] ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον.

Omnia, quæ in hoc tex. dicuntur, habentur etiam in cap. 7. 9. 10. 11. & 12. viij. ad Nicom.

[a] Filiorum autem imperium eſt regium. [b] quod enim genuit, imperans eſt, & ex amicitia, & ex ſenectute: [c] quæ quidem ſpecies eſt regij imperij. [d] quocirca rectè Homerus Iouem appellauit: dicens, *Pater hominumque, Deorumque*, regem horum omnium. [e] natura enim regem diſtare quidem oportet, genere autem eundem eſſe: [f] quo modo ſe habent ſenior ad iuniorem, & qui genuit ad filium.

E X P L A N A T I O.

Partes textus. Partes textus quatuor. Prima (a) proponit theorema: imperium parentum in filios eſſe vſque adeo regio ſimile, vt regium appellari poſsit. Secunda (b c) probat hoc theorema duabus rationibus, ductis à duabus cauſis, ob quas filijs imperant parentes: quæ cauſæ ſunt, vna, amicitia inter eos naturalis per exuperantiam, pendens ex beneficẽtia; altera ætas maior parentum, quàm filiorum inducens prudentiam. Tertia pars (d) idem confirmat authoritate Homeri, ſignificantis Iouem eſſe omnium regem, hac appellatione: Deorum, atque hominum pater. Quarta (e f) adhuc idem oſtendit proprietate regis. nam regis hoc proprium eſt, vt ſpecie, & quiditate proprij generis ipſe nullo modo diſtet ab alijs, quos regit; ſed ab ijs diſtet, hoc eſt eos antecellat virtute, ſeu facultate regendi, & imperandi,

randi, quæ virtus plerunque certam quandam naturam ſequitur: & hæc ambo inſunt tum in ſeniori, tum in eo qui genuit; ſi cum iuniori ille, hic cum nato conferatur.

SCHOLIA.

Paternū imperium eſt ſimile regi.

Filiorum autem imperium &c. Probatur hoc idem theorema, & iiſdem planè rationibus in viij. ad Nicomachum. Intellige autem hoc imperium eſſe regium, idest tam ſimile regio, vt regium appellari poſsit. neq; enim re vera eſt regium, & ciuile, ſed domeſticum, in quo apparet ſpecies, & imago regij, quemadmodum dicebatur in eo loco viij. ad Nicomachum. *Cap. 10 et 11.* *Cap. 10.*

Ab iiſdē cauſis, quæ ad extremum ſunt beneficētia, & prudētia, manant ambo imperia, regis in ciues ſuos, & parentis in filios.

Quod enim genuit, imperans eſt &c. Duæ cōparationes parentis, & filij; altera in amicitia; in ætate altera: & vtroque nomine imperat pater, paret filius ſecundū naturam. Amat ſanè naturaliter vterque alterum quaſi alterum ipſum, parens filium, filius parentem; ſed parens filium vt quippiam à ſe profectum; filius parentem vt quippiam à quo ipſe profectus eſt: quod ſcribitur in viij. ad Nicom. *Cap. 12.* Quia mutuò ſe amant, & ſimul viuunt, exiſtit amicitia inter eos, vt declaratur in eodem viij. ad Nicomachum: & naturalis quidem amicitia, quia naturaliter *Cap. 7.* ſe amant, per exuperationemque, atque excellentiam quandam, qua parens excellit filio tanquam cauſa effectui, & tanquam qui confert beneficia, ei, in quem conferuntur. Rurſus ætate anteit filio pater; & quia ætate, etiam prudentia, quæ eſt virtus, facultasque propria imperandi. Hæ ſunt cauſæ, & initia paterni imperij. quicquid enim excellit, beneficumque eſt, & quicquid præit facultate imperandi, æquum eſt, & natura expoſtulat, vt imperet alteri, cui præit, excellitque conferens in illud beneficia. Cernuntur eędem duę cauſę in regio imperio, vt liquet ex ijs, quæ ſcribuntur etiam in viij. ad Nicom. intercedit nanque *Cap 7. & 10. 11.* amicitia naturalis, & per excellentiā regii cū ciuibus ſuis, quos amat, à quibuſq; viciſsim amatur, vt beneficus in eos, ſpectans vtilitatē, & curam eorū habens nō ſecus, ac filiorū pater, & paſtor ouium. Iterum rex, ſi non ætate, ſaltem moribus eſſe ſenex debet, cunctoſque ciues ſuos anteire prudentia, & regendi facultate. Quoniam igitur ab ijſdē cauſis, ideſt à beneficentia, quæ eiuſmodi amicitiæ per exuperantiam eſt comes, & à prudentia, quæ ſequitur ſenectutem, proficiſcitur vtrunque imperium, regium, & paternum; neceſſe eſt paternum eſſe regio vſquequaque ſimile.

Non ſimplex amor, ſed mutuus, qui eſt amicitia per exuperatiam, eſt cauſa, & fundamentum paterni imperij.

Ex amicitia. Proficiſcitur ab amore, eoque nititur imperium paternum, vt dictum fuit: ab amorę autem non ſimplici, vel parentis in filium, uel filij in parentem duntaxat; ſed mutuo, utriuſq; in alterum, qui magis propriè uocatur amicitia, quàm amor. Falluntur itaque Explanatores, qui, amore filiorum prætermiſſo, unum patris amorem eſſe huius imperij originem, & fundamentū aiunt. Cur uerò parētes naturà ament filios ſuos, quidam duas cauſas afferunt; unam, quòd filij ſint parentum naturales imagines, ac ſimilitudines; alteram, quòd parentes perfectionem naturalem ſint adepti, quom filios generant. Sed harum cauſarum poſterior nimis communis, nimiſque remota eſt. prior eſt pars illius, quam nos ex viij. ad Nicomachum proximè attulimus; amari à parentibus filios, propterea quòd hi ex illis naſcantur quaſi alteri ipſi. Et profectò nulla alia cauſa quærenda eſt: ingenerat enim natura in primis, ut Cicero ait, præcipuum quendam amorem hominibus in eos, qui ab illis ſunt procreati. Quid dico hominibus? nonne belluæ eodem modo prolem vnaquæque ſuam; & res quoq; inanimæ, quas ſibi ſimiles, ac tanquam alteras ipſas generarunt, eas naturaliter amare, charaſque habere uidentur, adiungentes eas ſibi, ac copulantes? In libro Plutarchi de Parentum amore erga filios multa leguntur, quæ ad hunc Philoſophi noſtri locum faciunt. *Ægid. de Regim Princip. lib ij p. 2. cap. 3.* *Cap. 12.* *1. officiorum*

Imperare ex beneficētia, et prudentia quo modo ſpecies regij imperij.

Quę ſpecies eſt regij imperij. Imperare ex amicitia, quæ in exuperantia eſt ſita, tandem ex beneficentia; rurſuſque imperare ex prudentia, & facultate imperandi, quæ ſenectutem comitatur, eſt εἶδος, inquit Philoſophus, ideſt ſpecies, & ſimili-

Cap. 10. ſimilitudo, & σχῆμα, vt dicitur in viij. ad Nicomachum, vel, ſi hoc malis, eſt forma, & eſſentia regij imperij hoc enim imperium ijſdem ex initijs pendet, ex beneficentia, inquam, atque prudentia, quemadmodum declarauimus.

Naturâ enim regem diſtare &c. Hoc clariſsimè cernitur in genere apum, quarũ reges ſunt eiuſdem generis, ideſt formę, ac quiditatis, cuius illæ, & ad extremum ſunt apes: ſed diſtant naturâ, hoc eſt præſtant ipſis virtute, & facultate quadam naturali, qua apti ſunt imperio. Ita in genere Deorum Deum quendam regem fecerunt, ex textu 15. præſtantiorem aliis, quem Iouem antiquitas appellauit. Et ita in hominum genere rex homo erit, non aliud animal: ac fortaſſe expedit quoque, vt ſit eiuſdem nationis, & linguæ: verùm ſuperare alios debet virtute, ac facultate imperandi, omnino prudentia regia. Hanc vocat Philoſophus naturam, quia certam quandam animæ conditionem naturalem, corporisque temperaturam ſequatur, ſine quibus ferè non exiſtat. vnde aurum illud Platonis animis nonnullorum admixtum, quo alij carent. de qua re alibi. Cur igitur Deum etiam hominum regem dicunt, ſi eiuſdem generis rex ſit oportet? Nempe minus propriè aliquando vtimur vocabulis; & tunc maximè quom ad Deũ ipſa transferimus: cuius maieſtatem nullum æquare nomen poteſt; ſatisque feciſſe videntur qui ſimilitudinis quiddam attingunt.

Rex naturâ diſtat ab ijs, quorũ eſt rex, & eſt genere idem cũ illis. Apum reges. Deorum rex. Hominum reges. Natura vocabulũ cur hoc loco pro virtute, & prudentia. Deus hominũ rex an propriè dicatur.

Quomodo ſe habeãt &c. Nemo poteſt dubitare quin naturâ, ideſt perfectione, ac virtute antecellat ſenior iuniori; & genitor nato. cauſa enim virtute, & poteſtate pręſtat effectui, illumque in ſe continet: tum perficiuntur tempore omnes res naturales; animus in primis, & prudentia, quæ magis, ac magis in dies amplificantur, donec inſtrumenta ſuppetunt. Sed & perſpicuum eſt, non diſtare genere iuniorem à ſeniori; nec à genitore natum. omitto, de hominibus eſſe ſermonem, qui ſunt eiuſdem ſpeciei: certe ſenior, & iunior eiuſdem æui, quod eſt vitæ tempus, differentias ſignificant: vita autem, & tempus vitæ, ſiue ęuum non eſt idem omnibus rebus, ſed aliis aliud: earum duntaxat eſt idem, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, tex: com. 57. ij. de Generatione, & interitu. Similiter generans, & quod generatur non ſolum in hominibus, ſed vniuerſè in omnibus neceſſe eſt ad eandem ſpeciem pertinere; niſi quid præter naturam fiat, tex: com. 28. & 30. vij. Poſtnaturalium.

Senior, & iunior: genitor, et natus diſtant perfectione, & virtute, non ſpecie, & quiditate.

I. Cœli tex. 100.

ARGVMENTVM. TEXT. CXLIII.

Has duas partes curæ domeſticæ, coniugalem, & paternam eſſe potiores, accuratiorique ſtudio dignas, quàm alias duas, de quibus antea dictũ fuit, quarum quidem adhuc dominica antecedat pecuniariæ. Locus à rebus ſubiectis: nam animalia inanimis; homines brutis animalibus; liberi ſeruis antecellunt. Quanquam argumentum indicatur potius, quàm exponitur.

Text. cxliij. [a] φανερὸν τοίνυν, ὅτι πλείων ἡ σπουδὴ τῆς οἰκονομίας περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ περὶ τὴν τῶν ἀψύχων κτῆσιν· [b] καὶ περὶ τὴν ἀρετὴν τούτων, ἢ περὶ τῆς κτήσεως, ὃν καλοῦμεν πλοῦτον· [c] καὶ τῶν ἐλευθέρων μᾶλλον, ἢ δούλων.

[a] Manifeſtum eſt igitur maius ſtudium curæ domeſticæ eſſe de hominibus, quàm de inanimarum rerum * procuratione; [b] & de virtute iſtorum, quàm de * rei, quas diuitias vocamus; [c] & liberorum magis, quàm ſeruorum.

* κτῆσιν. * κτήσεως.

EXPLANATIO.

Partes textus. Partes textus duæ. Prima (a b) comparat homines, hominumque virtutem cum alijs, virtuteque aliorum, ex quibus res, ac diuitiæ tandem conſtant. Secunda comparat liberos cum ſeruis.

SCHOLIA.

Quo pacto ſit manifeſtum, quod hic proponitur. *Manifeſtum igitur &c.* Vnde manifeſtum? Nempe ex his, quæ ſtatim ſubiunguntur, comparatione facta inter ſe rerum cuique parti ſubiectarum. Alij volunt manifeſtum eſſe ex tota antecedenti diſputatione, qua fuerit cõfirmatum, quanti momenti hæ res ſint, & quàm magnos fructus ferant, ſi ordine fiant. Verùm ego non video, vbi hoc ſit declaratum. D. Thomas, vt nos: Iudicari iis, quæ nunc dicuntur, rationem quandam huius theorematis. Quam tamen rationẽ ipſe à fine eſſe ait, non à rebus ſubiectis inter ſe collatis. Nec valde pugnarem, ſi quis eius ſequi ſententiam malit. ego quam maximè verbis conuenire arbitratus ſum, eam propoſui.

Inanima rei vocabulũ cõprehendi etiã bruta. *De inanimarum rerum procuratione.* Fortè inanimarum rerum vocabulo comprehenduntur hic etiam bruta animalia: non quod bruta verè ſint inanima; ſed quod animo, ideſt ratione prorſus careant. *Procurationis vocabulum.* Et procurationem interpretati ſumus τὴν κτῆσιν: quaſi omnem curam dixeris rerum inanimarum, ſiue quæſtus, ſiue conſeruationis, ſiue vſus.

Syntaxis. Res quid. Virtus rei quid. *De rei.* περὶ τῆς κτήσεως, repetendum eſt nomen ἀρετὴν: περὶ τὴν ἀρετὴν τῆς κτήσεως, de rei virtute. Rem autem ideſt τὴν κτῆσιν intelligimus, vt ferè ſemper, bona, & facultates. Quæ igitur erit huius rei, ideſt bonorum ac facultatum virtus? D. Thomas reſpondet, virtutem eſſe, qua bona rectè quæruntur, & multiplicantur. Victorius, eſſe copiam, patrimonij, & tandem diuitias. Ego cum Io. Geneſio propriè virtutem cuiusque rei intelligo. eſt enim & equi, & bouis, & vini, & frumenti, & aliarum vniuscuiusque rerum propria quædam virtus, ex qua illa res bona ac perfecta nominatur, vt in primo ad Nicom. fuit declaratum. ſolici- *Cap. 7.* tuſque eſſe debet paterfamiliâs, vt in quoque genere optima, fructuoſiſsimaq; ſibi adſint, veluti optimi boues, optimi equi, quemadmodum ſuprà in tex. 119. & 120. à Philoſopho dicebatur.

Pronomen, quas, quò referendum. *Quas vocamus diuitias.* Pronomẽ quas, Græcè ἥν, quò refertur? ad virtutem'ne, an ad rem? Victorius, qui virtutem copiam bonorum interpretatur, refert ad virtutem. Et ad virtutem etiam referri poſſet: quia habere optimas, & fructuoſiſsimas res in quoq; genere bonorũ, ad diuitias pertinet. Vel virtutẽ rei Philoſophus appellauit non ſingillatim cuiuſq; rei, ſed vniuersè totius rei: cuius rei virtus ſit affluentia omnium bonorum, hanc autem affluentiam diuitias vocãt.

Syntaxis. *Et liberorum magis, quàm ſeruorum.* Poſſumus iterum repetere ἀπὸ τοῦ κοινοῦ vocem, περὶ τὴν ἀρετὴν, cum D. Thoma, Fabro, & Victorio, efficiendo hanc ſententiam: Curæ domeſticæ ſtudium eſſe de virtute liberorum magis, quàm de virtute ſeruorum. Poſſumus & ſine repetitione ſimpliciter hoc modo interpretari: ſtudium curæ domeſticæ eſſe de liberis magis, quàm de ſeruis: præſertim quod qui de liberis, & de ſeruis conſyderat; de vtrorumque etiam virtutibus conſyderet neceſſe eſt.

Textus CXL.

*

Quæſtio incidens de virtutibus moralibus parentium, & imperantium ſecundum naturam.

CAPITA XXIX. ET XXX.

Quæſtio incidens multarum partium, quæ naſcitur ex verbis textus proximè antecedentis, de virtutibus moralibus ſerui, mulieris, pueri, generaliterq́ parentis, & imperantis ſecundum naturam: vtrum iſtorum, quà huiuſmodi ſunt, ſint morales virtutes, hoc eſt vtrum in eos cadant, conueniantq́ ipſis, & ſint neceſſariæ, an non; & ſi quæ cadunt, conueniuntúe, aut ſunt neceſſariæ, vtrum in ijs omnibus exiſtant eiuſdem naturæ, ac modi, cuius eſſe in viris ſimpliciter perfectis, ſiue abſolutè dicuntur, an in ſingulis differentis.

Πρῶτον μὲν οὖν περὶ. &c. Tex. CXLIIII. ad CLXII.

SCHOLIVM.

OMNIS virtus, quæ propriè, & quà homo eſt, in hominem cadit, aut morum eſt virtus, aut intelligentiæ, ex fine Primi, & initio vj. lib. ad Nicom. De intelligentiæ virtutibus, quæ ſunt prudentia, ſapientia, ſcientia, intellectus, ars, expoſitæ in lib. vj. ad Nicomachum, hìc non quæritur: indicatur tantùm quid dicendum, & facilem de illis ſolutu quæſtionem eſſe. Quæritur de virtutibus morum: quę aliquando verè, & propriè; aliquando communiter, & ex vulgi appellatione nominantur. Verè, & propriè ſunt compoſiti perfectè ad honeſtatem mores, vel perfecti mediocritate habitus virium animæ appetentium in affectibus, & actionibus noſtris: vt fortitudo, vt iuſtitia, vt reliquæ, de quibus diſputatum eſt in iij. iv. v. lib. ad Nicom. Impropriè, & communi-

Titulus quæſtionis.

Virtutis humanæ modi generales.

De intelligentiæ virtutibus hìc non quæritur.

Virtutes morum verè, & propriè quid.

Virtutes morũ ex vulgi appellatione quid.

muniter, hoc eſt ex vulgi ſententia ſunt habitus nondũ perfecti, ſed vel inchoati, vel manci, aut potius, quàm habitus, conſtitutiones quædam animi laude dignæ circa affectus, actionesque in ijs perſonis, quarum virtutes dicuntur, propterea quòd ad munera earum conducant: veluti in ſeruis tolerantia, in mulieribus ſilentiũ, in pueris pudor. Primum genus, ἁπλῶς, idest ſimpliciter, & omnino; ſecundum κατά τι, hoc eſt modo quodàm virtutes morales appellabimus. Hìc quęritur promiſcuè de morum virtutibus tam primi, quàm ſecundi generis, ideſt tam propriè, quàm impropriè nuncupatis. Habet autem hæc quæſtio quinque partes ex ſubiecto, totidem quæſtiunculas ex prædicato. Vna pars eſt de ſeruo, altera de muliere, tertia de puero, quarta de parente ſecundum naturam, quinta de imperante ſecundum naturam, qui idem eſt vir bonus atque perfectus, vt declarabitur in libro iij. In vnoquoque horum quęruntur quinque, quas quinque quæſtiunculas voco. Exempligratia in ſeruo eſt prima quęſtiuncula, vtrum virtutes morales in eum cadant: ſecunda, vtrum ei conueniant: tertia, vtrum ſint ei neceſſarię: quarta, vtrum, ſi aliquę cadunt, conueniunt, aut ſunt neceſſariæ; ſint eiuſdem naturæ in eo, & in perfectis hominibus, atque in alijs ſubiecti partibus: quinta, ſi ſunt eiuſdem naturæ in hoc & in illis; vtrum eiuſdem, etiã modi, gradusque ſint. Omnes igitur omnino partes, & quæſtiunculæ, ſi alterę in alteras ducantur, ac multiplicentur, erunt numero viginti quinque. Porrho autem illa quęſtio, quæ pòſt tractabitur in iij. libro, vtrum ſit eadem virtus boni viri, & ſtudioſi, bonique ciuis, differt à quartis, & quintis harum quæſtiuncularum, quibus nunc quæritur vtrum in ſeruo, puero, muliere, generaliterque in parente, & in imperante ſecundum naturam ſint virtutes eiuſdem, an differentis naturæ, & modi. Siquidem de propria vtriuſque virtute, boni viri, ſtudioſique ciuis, qua vterque eorum ſua nuncupatur appellatione, vtrum eadem ſit virtus ſtudioſi ciuis, quæ eſt viri probi, ibi perquiretur: nõ de virtutibus moralibus promiſcuè ſumptis, vtrum harum vnaquæque in omnibus ijs hominibus

Partes quæſtionis.

Alia eſt quæſtio, quæ tractatur in iij. libro.

Cap. 5.

cuiuſ-

cuiuſcunque generis, & rationis, in quibus quocunque pacto exiſtit, & nominatur; ſit eiuſdem formæ, modique, an pro illorum varietate in ſingulis differentis; de qua re quærit Philoſophus hoc in loco. Et verò ſumetur ibi ad confirmandam de illa re, quæ tunc habebitur in manibus, veram ſententiam, non ad decernendum de hac, ideſt ſumetur non vt theorema, ſed vt principium theorematis hoc, quod hìc oſtenditur, eſſe ſerui, & mulieris, & imperantis, & parentis, & probi viri diuerſas virtutes morales, vt ibi videbimus.

Huius quæſtionis.

Propoſitio. — *Cap.29.tex.144.* *

Perſolutio. — *Cap.30.tex.147.* *

CAPVT

CAPVT XXIX.

Proponitur quæſtio cum omnibus ſuis partibus, & dubitationibus, hinc inde negotium facientibus.

Πρῶτον μὲν οὖν περὶ. &c. Tex. CXLIIII. CXLV. CXLVI.

ARGVMENTVM. TEXT. CXLIV.

Prima pars quæſtionis, quæ eſt de ſeruis: vtrum ſeruorum ſint aliquæ virtutes morales, inſtrumentarijs, miniſtratricibusque, quæ in ipſis requiruntur, honorificentiores. Rationes dubitandi à repugnantibus, deducentibus in abſurda; quòd vel à liberis ſerui minimè diſtabunt; vel fruſtra erunt homines, & participes rationis.

Tex:cxliv. [a] Πρῶτον μὲν οὖν περὶ δούλων ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερον ἔστιν ἀρετή τις δούλου παρὰ τὰς ὀργανικὰς καὶ διακονικὰς ἄλλη [b] τιμιωτέρα τούτων, [c] οἷον σωφροσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕξεων· ἢ [d] οὐκ ἔστιν οὐδεμία παρὰ τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας. [e] ἔχει γὰρ ἀπορίαν ἀμφοτέρως: [f] * εἴτε γὰρ ἔστι, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων, [g] εἴτε μὴ ἔστιν, ὄντων ἀνθρώπων, καὶ λόγου κοινωνούντων, ἄτοπον. * εἴτε γὰρ ἔστι τις διοίσουσι &c. Aretinus.

[a] At primùm de ſeruis dubitauerit ſanè aliquis, vtrum ſit vlla alia virtus ſerui præter inſtrumentarias, & miniſtratrices, [b] honorificentior, quàm hæ, [c] vt temperantia, & fortitudo, & iuſtitia, & aliorum huiuſmodi habituum; [d] an non ſit vlla præter corporalia miniſteria. [e] vtrinque enim res habet dubitationem: [f] nam ſiue ſit, quid diſtabunt à liberis? [g] ſiue non ſit, quum ſint homines, & rationis participes, abſurdum.

EXPLANATIO.

Partes textus. PARTES textus duæ. Prima (a b c d) proponit quæſtionem, & quid attributum eius ſignificet, declarat exemplis. Secunda (e f g) addit rationes dubitandi, deducendo vtrinque ad abſurdum.

SCHO-

S C H O L I A.

Vtrum ſit vlla alia virtus ſerui, &c. Eſſe aliquam virtutē ſerui intellige, vel quòd cadat in ſeruum, vel quòd ei conueniat, vel quod ſit ei neceſſaria, atque vel ſit eiuſdem naturæ, vel differentis, vel eiuſdē gradus, vel differentis: quæ ſunt quinque quæſtiunculæ ex prædicato, de quibus diximus ſuprà. *Eſſe aliquam virtutem ſerui. quot quibusq; modis*

Præter inſtrumentarias, & miniſtratrices. Vel ſume ἐκ παραλλήλου, inſtrumentarias, ideſt miniſtratrices; quoniam ratio inſtrumenti, & ratio miniſtri in ſeruo, nequaquam differant: vel intellige inſtrumentarias, corporis; miniſtratrices animi virtutes, quibus ſeruus & ſciat, & poſsit munus ſuum implere. Exempligratia corporis robur, & vires ſunt corporis, & inſtrumentariæ virtutes, de quibus dictum fuit in tex: 6. & 54. habilitas ad percipienda mandata, obedientia, ſcientia ſeruilis, de quibus in 39. 53. & 69. ſunt animi, & miniſtratrices. *Virtutes inſtrumentaria, & miniſtratrices.*

Vt temperantia, &c. His exemplis oſtendit quæſtionem eſſe de morum virtutibus. *De quo genere virtutum ſit quæſtio.*

Et aliorum huiuſmodi habituum. Subaudiēdum eſt pronomen quidam. quod in Græca oratione melius efficitur. ſunt enim generis fœminini apud Græcos ἕξις; habitus, & virtus. *Syntaxis.*

Pręter corporalia miniſteria. Ideſt præter eas virtutes, quę pertinēt ad ſeruitia corporalia, inquit D. Thomas, quas vocauimus inſtrumentarias, & miniſtratrices. *Corporalia miniſteria.*

Nam ſiue ſit &c. Hæc propriè ſpectant primam, & ſecundam quæſtiunculam. *Expoſitio verborum.*

Quid diſtabunt à liberis? Sic habent omnia græca exemplaria, quæ ego videre potui, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων, vt legamus cum interrogatione. Aretinus pro neutro interrogatiuo τί, fortaſſe ſcriptum inueni τὶς fœmininum infinitum. iungit enim hanc vocem cum antecedentibus hoc modo: εἴτε γάρ ἐστί τις, ſiue ſit aliqua. &, adhibita interpunctione, ſubiungit abſurdum, quod ſequitur: διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων, excellentiores erunt ſerui, quàm liberi. Mihi tamen lectio vulgata magis probatur. D. Thomas quaſi vtranque ſententiam complexus ſic inducit abſurdum: Non videbuntur ſerui differre à liberis, imò excellentiores videbuntur, quippe qui & ſeruorum, & liberorum virtutibus fulgebunt. Sed non video ego cur excellentiores dici debeant, qui præter liberales habeant etiam ſeruiles virtutes: quando hæ iam perfectis viris demunt aliquid, non addunt. *Lectio vulgata. Lectio, & interpretatio Aretini. D. Thoma expoſitio.*

ARGVMENTVM. TEXT. CXLV.

Secunda, & tertia pars quæſtionis, quæ ſunt de mulieribus, & de pueris: vtrum horum, illarumque ſint virtutes morales. Rationes dubitandi non exprimuntur, ſed ſimiles afferri poſſunt ijs, quæ proximè ſunt tum expreſſæ, tum exprimendæ.

Text. cxlv. [a] Σχεδὸν δὴ ταὐτὸν καὶ τὸ ζητούμενον καὶ περὶ γυναικὸς καὶ παιδός, [b] πότερα καὶ τούτων εἰσὶν ἀρεταί· [c] καὶ δεῖ τὴν γυναῖκα εἶναι σώφρονα, καὶ ἀνδρείαν, καὶ δικαίαν· [d] καὶ παῖς ἐστι καὶ ἀκόλαστος, καὶ σώφρων· [e] ἢ οὔ.

[a] Fermè etiam eadem quęſtio eſt & de muliere, & de puero; [b] vtrū & horum ſint virtutes; [c] & opus ſit mulierem eſſe temperantem, & fortem, & iuſtam; [d] & puer ſit & intemperans, & temperans; [e] an non.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Partes textus. Partes textus duæ. Prima (a b) proponit has alias duas partes quæſtionis. Secunda (c d e) declarat exemplis quid ſignificet attributum, quod in vtraque eſt idem.

SCHOLIA.

Vtrum & horum ſint virtutes. Morales intellige, ſicut in textu ſuperiori. quod exempla ſequentia oſtendunt.

Attributum quæſtionis.

Opus ſit, δεῖ.

Et opus ſit mulierem. Verbum, δεῖ, opus eſt, ſiue oportet poteſt deſignare ſecundam, & tertiam quæſtiunculam: ſignificat enim hoc verbum non modò quod eſt neceſſarium, ſed aliquando etiam quod decet, ac conuenit: poteſt & propriè tertiam, ac per eam ſecundam, & primam.

Prima quæſtiuncula eſt de virtutibus, & de vitijs morum.

Et intemperans, & temperans. Prima igitur quæſtiuncula, vtrum cadant, non ſolùm eſt de virtutibus, ſed etiam de oppoſitis vitijs. In eodem nanque ſubiecto contraria recipiuntur, & quicquid capax virtutum eſt, item eſt capax vitiorum ex ij. ad Nicomachum.

ARGVMENTVM. TEXT. CXLVI.

Quarta, & quinta pars quæſtionis, quæ ſunt generales de parente, & imperante ſecundum naturam: vtrum parentis, & imperantis omnino, ideſt ſecundum naturam ſint morales virtutes. Rationes dubitandi: vna, quòd non ſint eædem amborum, ex actibus, & differentijs eorum ſpecificis imperandi omnino, & parendi quæ differentiæ actusque cauſam non habebunt: refutata etiam ex ijſdem ſpecificis differentijs reſponſione; ſi quis diceret cauſam eſſe poſſe diſcrimen pluris, minorisque, quod ſit inter eaſdem virtutes; quandoquidem plus, & minus non variant ſpeciem; differunt autem ſpecie inter ſe illa, quorum differentiæ cauſam quærimus. Altera ratio dubitandi, quòd vtrique conueniant, & ſint neceſſariæ, ex officijs vtriuſque: nam huius bene imperare, illius bene parere propriæ ſunt partes; nihil autem eorum, quæ decent, facit, qui eſt vacuus virtute, & ſubiectus vitijs, affectibusque vitioſis.

Tex. cxlvj. [a] Καὶ καθόλου δὴ τοῦτ᾽ ἐστὶν ἐπισκεπτέον περὶ ἀρχομένου φύσει καὶ ἄρχοντος, πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετή, ἢ ἑτέρα. [b] εἰ μὲν γὰρ δεῖ ἀμφοτέρους μετέχειν καλοκαγαθίας· [c] διὰ τί τὸν μὲν ἄρχειν δέοι ἄν, τὸν δὲ ἄρχεσθαι καθάπαξ; [d] οὐδὲ γὰρ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον οἷόν τε διαφέρειν· [e] τὸ μὲν γὰρ ἄρχεσθαι, καὶ ἄρχειν εἴδει διαφέρει· [f] τὸ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδέν. [g] εἰ δὲ τὸν μὲν δεῖ, τὸν δὲ μὴ· θαυμαστόν· [h] εἴτε γὰρ ὁ ἄρχων μὴ ἔσται σώφρων, καὶ δίκαιος· πῶς ἄρξει καλῶς; [i] εἴθ᾽ ὁ ἀρχόμενος· πῶς ἀρχθήσεται καλῶς; [k] ἀκόλαστος γὰρ ὤν, καὶ δειλός, οὐδὲν ποιήσει τῶν προσηκόντων.

[a] Et vniuersè porrho hoc eſt conſyderandum de parente naturà, & imperante, vtrum eadem virtus ſit, an altera. [b] nam ſi oportet quidem vtrunque participem eſſe probitatis; [c] cur hunc quidem imperare par ſit, illum autem parere omnino? [d] neq; enim fieri poteſt, vt differant eò, quod eſt magis, & minus, [e] parere nanque, & imperare ſpecie differunt; [f] magis autem, & minus, nequaquam. [g] ſi autem alterum quidem oportet, alterum verò non; mirum: [h] ſiue enim imperans non erit tẽperatus, & iuſtus; quomodo bene imperabit? [i] ſiue parens; quomodo bene parebit? [k] intemperans enim qui eſt, & timidus, nihil faciet eorum, quæ conueniunt.

EXPLANATIO.

PARTES textus quinque. Prima (a) proponit conſyderandum generaliter de parente, & imperante ſecundum naturam, vtrum ſit eadem virtus amborum, an vtriuſque diuerſa, ideſt nunquid in vtrunque cadant, & vtrique conueniant, ac ſint neceſſariæ morales virtutes: &, ſi in vtrunque cadunt &c. vtrum ſint in ambobus eiuſdem naturæ, & modi, an in vtroq; differentis: quæ ſunt quinque quæſtiunculæ ex prædicato expoſitæ ſuprà. Proponens enim Philoſophus poſteriores, vtrum eadem ſit virtus, an altera, ſimul indicat priores, quas deinde etiam in rationibus dubitandi tangit. Secunda pars textus (b c) continet rationem dubitandi, qua exiſtimatur non poſſe virtutes morales, quæ eædem ſint, eſſe in vtroque, in parente, inquam, & in imperãte. nam ſi hoc diceretur, nulla afferri cauſa poſſet, cur alter imperans, alter parens eſſet naturâ; & hic omnino, ſemperq; parêre; ille ſemper omninoque imperare deberet. Tertia pars (d e f) eijcit reſponſionem, qua quis fortaſſe rationi huic obſiſteret, dicens, eaſdem reuera cadere in vtrunque virtutes; ſed tamen differentes maioris, & minoris ratione: ob quam differentiam, qui maiores habeat, debere imperare; qui minores, parêre. Refutatur hæc reſponſio: quia parêre, & imperare; imperanſque, & parens, quæ eiuſmodi ſunt omnino, & ſecundum naturam, differant inter ſe ſpecie: magis autem, & minus, quodque ex ijs diſcrimen ſumitur ſpecies differentes facere nullo pacto queant. Quarta pars (g h i) continet rationem dubitandi è contrario, putandique neceſſarias vtrique eſſe eaſdem morales virtutes. nam ſi alteruter ijs deſtitueretur, præſertim temperantia, & iuſtitia, rectè fungi munere, officioque ſuo imperandi, parendiue minimè poſſet: eſt autem abſurdum non poſſe rectè imperare, quod eſt imperans; vel non rectè parêre, quod eſt parens omnino, & ſecundum naturam. Quinta pars (k) probat connexum huius ſecundæ rationis dubitandi pronunciato generali, quod eſt huiuſmodi: quiſquis virtutibus moralibus caret, vitijſque, & affectibus vitioſis eſt obnoxius, præſertim intemperantiæ, & timiditati; ille verò nunquam quicquam rectè, nec eorum, quæ conueniunt, faciet. *Partes textus.*

SCHOLIA.

Qualis hic quæſtio.

Et vniuersè porrho hoc eſt conſyderandum &c. Id,quod de ſingulis quærebatur,ſeruo muliere,puero,iam quærendum eſt vniuersè de parente,& imperante naturâ: vtrum quæ virtutes morales ſunt imperantium,illæ etiam ſint parentium ſecundum naturam: & vtrum ſimiliter neceſſariæ ſint vtriſque morales virtutes. Qui autem addit parenti,& imperanti vocem,naturâ, excludit omnia alia imperantia,& parentia ex vi,arte,lege,fortuna: quæ naturam non ſequantur.

Quæſtiuncula ſignificata.

Vtrum eadem virtus ſit, an altera. Hæc pertinent ad quartam, & quintam quæſtiunculam. ergo & tres alias indicant,quæ illas antecedunt.

Nam ſi oportet quidem, & infrà, *ſi autem alterum quidem oportet*. His ſignificatur tertia quæſtiuncula,& per eam ſecunda,& prima.

καλοκαγαθία.

Probitatis. Sic verto καλοκαγαθίαν. de qua dictum eſt in iiij.ad Nicom. Probo nihilominus & eorum qui præclaram bonitatem, & eorum, qui perfectam virtutem vertunt interpretationes: quanquam aptiſsimè hîc non quadrent ob illa, quæ ſubiungit Philoſophus de maioris, minoriſque diſcrimine. nam ſi minor eſt virtus; non eſt perfecta.

καθάπαξ.

Parere omnino. Græcè καθάπαξ, quaſi dixeris per omnia. Quidam interpretati ſunt perpetuò; D.Thomas exponit per totam vitam. Non repugno;& ad extremum eadem ex his vocabulis elicitur ſententia. quod enim paret, aut imperat naturâ; id imperat etiam, aut paret omnino, & ſemper: contrà ac fiat in imperijs non naturalibus, in quibus nec ſemper, nec omnino eadem ſunt imperantia,& parentia.

Sententia huius orationis obſcura, & manca.

Neque enim fieri poteſt,vt differant eo,quod eſt magis,& minus. Si dixeris differre maioris,& minoris ratione eaſdem virtutes,quæ ſint in parente,& in imperante ſecundum naturam; non ob id doces, nec potes cauſam afferre, cur alter imperans ſit,alter parens. ipſi enim,itemque actus eorum, imperare, & parere,ſpecie inter ſe differunt: at ex ſolo diſcrimine maioris, & minoris non exiſtit differentia ſpecierum. Hæc autem,quæ hîc dicuntur, rurſus ad quintam quæſtiunculam attinent.

Non ſatis eſt differre virtutes imperantium, & parentium, maioris, & minoris ratione.

Parere, & imperare ſpecie differunt. Actus parendi, & imperandi ſunt oppoſita ex relatione; atque ſpecie,& forma inter ſe differunt: ergo & ſuppoſita, quorũ ſunt illi actus,imperantia,inquam,& parentia,quatenus talia,differrent ſpecie: & cauſæ formales,à quibus illi actus proficiſcuntur, quæque definiunt ſuppoſita, eodem modo ſpecie diuerſæ erunt. ſunt autem hæ cauſæ formales virtutes vel inſitæ, vel cõparatæ: ergo non ſatis eſt differre eas maioris, & minoris ratione. Quia verò in hac parte dubitat, & quærit tantummodo Philoſophus, minimè mirum ſi res ab eo non diſcutitur perfectè.

Magis,& minus non variant ſpeciẽ.

Magis autem & minus nequaquam. De hoc enunciato, Maioris, & minoris differentia non variat ſpeciem dixi ego aliâs.& Zim.diſputat in Theoremate 78.

Quo loco diluatur hæc ratio.

Siue parens, quomodo bene parebit? Infrà Philoſophus in parte quarta capitis ſequentis diluet rationem iſtam, oſtendens his moralibus virtutibus non egere eos,qui naturâ parent,niſi aliquatenus,& quodammodo, non ſimpliciter.

Vitijs,aut vitioſis affectibus deditus agere bene nihil poteſt.

Intemperans enim qui eſt &c. Vt bene agamus, eaque, quæ deceant, ac conueniant,neceſſe eſt cum rationem veram eſſe,tum appetitum rectum, eademque omnino & illam affirmare,& hunc perſequi, vt ſub initium vj. ad Nicom. eſt conſtitutum. vitia autem, vitioſique affectus diſtortiones, incuruationesque ſunt appetitus; & obſcurant, atque occæcant rationem.quomodo igitur ab his correptus quicquam agere bene, aut conuenienter poterit, niſi id faciat fortuitò?

Textus

Text. CXLIV.

Perſolutio incidentis quæſtionis.

CAPVT XXX.

Perſoluitur tota quæſtio cum omnibus partibus ſuis. Cadere in ſeruum, mulierem, puerum, denique in parentem, & in imperantem naturà virtutes morum; alias vt congruentes, alias vt neceſſarias ad eorum opera, ſed differentijs quibuſdam diſcretas: quippe virtutum moralium ſecundi generis omnes iſtos compotes fieri, ſingulos tamen differentium vel ſpecie, vel modo: & primi generis ſimilitudines dũtaxat ſpectraq́; cadere in ſeruos, non uirtutes; initia, & ſemina in pueros; eas ipſas uirtutes differentes ſolùm ratione à uirtutibus uirorum, ſicut uita differt à uita, & fœlicitas à fœlicitate, in mulieres.

Φανερὸν τοίνυν ὅτι. &c. Tex. CXLVII. ad CLXII.

SCHOLIVM.

QVANDO quæritur de imperante, parente, muliere, puero, ſeruo, vtrum cadant in eos virtutes morales, vtrum conueniant, & ſint ijs neceſſariæ, & vtrum in omnibus ſint eiuſdem ſpeciei, & modi; ſeparandæ quæſtiones ſunt; & de vnaquaque parte tam ſubiecti, quàm prædicati ſeorſum ab alijs reſpondendum. De imperante igitur ſecundum naturam, cui ſubſunt pater, dominus, maritus, ſic reſpondemus: compotem eum eſſe omnium virtutum moralium, quæ ſimpliciter dicuntur, omneſque eum decere; quibuſdam etiam illarum egere prorſus ad opus ſuum imperandi, præſertim iu-

Reſponſio ad ſingulas quæſtionis particulas.

De imperante ſecundum naturam.

ſtitia, & temperantia, vt indicatum eſt in textu ſuperiori 146. tum quæcunque harum virtutum in eo exiſtunt, eſſe eiuſdem vnanquanque ſpeciei, & modi, cuius eſſe dicitur abſolutè in perfecto viro, & prout de ea diſputatũ fuit in Ethicis, ideſt omnino perfectam, propterea quòd opus eius perfectum ſit, & maximè principale. Vtrum verò præter iſtas, quæ ſimpliciter ſic nominantur, neceſſaria ſit adhuc imperanti ex altero genere, quod appellauimus κατά τι, alia quæpiã virtus moralis propria, & ſua ad imperandi opus, (nam de intellectuali, ideſt de prudentia, certũ eſt proprium in quoque imperante prudentiam requiri) aliàs conſyderabimus.

De parente ſecundum naturam.

De parente ſecundum naturam nihil eſt, quod propriè in præſentia dicamus. nam, vt ad hunc locum pertinet, parens ſecundum naturam eſt neceſſariò vel ſeruus, vel mulier ſiue vxor, vel filius, quandiu hic puerilem ætatem non exceſſerit: quippe vir factus omnes virtutes habere debet, eiuſdemque generis, ac modi, cuius ſunt, quę ſimpliciter dicuntur, & ſunt viri perfecti.

De ſeruo.

Seruum decent, eique ſunt neceſſariæ ex ſecundo genere virtutum, hoc eſt ex conſtitutionibus animi laudabilibus, quæcunque ad opus ſeruitutis probè adminiſtrandum conducunt, vt obedientia, humilitas, tolerantia, & cæteræ eiuſdem rationis, quas hac de cauſa in textu 144. miniſtratrices, & inſtrumentarias Philoſophus vocabat: nec in alijs eas inuenies, niſi differentes naturà, & gradu. Ex primo autem genere, ideſt ex propriè appellatis virtutibus nec magnificentia, nec magnanimitas vllo pacto in ſeruum cadit. anguſtiorem enim animum ſeruus habet, quàm vt tam grandium virtutum ſit capax. Inutiliter etiam admitteret liberalitatem, qui nihil poſsidet. Comitas, veracitas, vrbanitas apparent aliquando in ſeruili ingenio, ſed diuerſę prorſus naturæ, ac appareant in liberali. nec tales quidem ſeruis congruunt; quibus parum eſt otij: nec vllam afferunt vtilitatem ad ſeruiendi munus. Tres ſolæ earum, quæ in Ethicis ſunt explicatæ, manſuetudo, fortitudo, temperantia, vt cadere in ſeruos, ita conuenire, neceſſariæque eſſe ijs videntur: ne ob libidinem, timorem, iram peccent in ſeruiendo, incitati, aut

deterri-

deterriti. Verùmtamen pro fortitudine, temperantia, manſuetudine, tolerantiam, continentiam, iræ vacuitatem meliùs dixeris. Fortè autem ne ſic quidem bene: nam continentia, & tolerantia per ſe honeſtatem ſpectant; ſeruus nõ propter ſe, ſed propter alium quęrit honeſtatem. Veriùs itaque durities pro fortitudine; pro temperantia, & manſuetudine, à libidine iraque ſe inuictum, ob timorem pœnæ, aut offenſionis domini, præſtare in ſeruis dicentur: ſimilitudines ſcilicet, ſpectraque potius virtutum, quàm virtutes. Nulla enim prorſus verarum virtutũ, quæ propriè, ſimpliciterq; ſic nominantur, ſine prudẽtia, & acie rationis illa eſſe poteſt, qua ſeruus caret. Imò nec vtiles quidẽ eſſent vera fortitudo, vera tẽperantia, vera manſuetudo ad ſeruiendũ: ſed retraherent eos, in quibus ineſſent, à vili, & abiecto miniſterio. Satiſque eſt ſeruo, ſi tantum habeat virtutum iſtarum quantũ ei ad rectam ſui muneris functionem conducit. Quemad- *De Muliere & puero.*
modum autem ſeruus ob animi ſui tenuitatem (caret enim rationis acumine, quo probè conſilium capitur) nullius virtutis moralis, quæ propriè ſic nominetur, eſt perfectè compos: ita nec mulier ob impotentem, nec puer ob imperfectã eandem conſultandi partem. Hoc tamen differunt mulier, & puer à ſeruo: quòd in ſeruo prorſus ὁμωνύμως; in puero, & muliere non prorſus ὁμωνύμως exiſtere id genus virtutum poteſt. Etenim mulier & temperantiam, & liberalitatem, & iuſtitiam, & reliquas ſimiliter habere aliquãdo cernitur eiuſdem naturæ, ac ſpeciei, cuius viri habent, licet non eiuſdem modi. Et puer ſæpe rudimenta, incunabulaque earum ipſarum virtutum oſtendit, quas progreſſus ætate plenè adipiſcitur. Ex alijs autẽ virtutibus ſecũdi generis, quæ propriè virtutes non ſunt, ſed conſtitutiones laudabiles; quaſdã habent mulier, & puer, vterque ſcilicet proprias, ac ſuas; quæ aut neceſſariæ, aut vtiles ſunt ad munera eorum probè explenda; &, ſi in alijs cernantur, ſunt modi, aut ſpeciei diuerſæ. Eſt pueri munus rectè inſtitui ad honeſtatem, ſeque hac de cauſa inſtituenti penitus tradere. Mulieris munera ſunt parere viro, ſuppetias ei ferre in domo, ac familia regenda, pudici-

tiam

tiam cuſtodire. Quamobrē quæcunq; conſtitutiones laude dignæ in hæc munera conducunt, ei, cuius munera ſunt, aut cōgruūt, aut etiā ſunt neceſſariæ. Exēpli gratia, ſilentiū, quia ad pudicitiam cuſtodiendā facit, mulierē decet, virum minimè: verecūdia, quia ad rectam inſtitutionē correctionemq; conducit; laudatur in puero, in ſeniore non eſt laude digna.

Concluſio & ſumma reſpōſionis.

Commune eſt igitur puero, mulieri, ſeruo: vnunqnenq; eorum ex laudabilibus animi conſtitutionibus, quas virtutes morales ſecundi generis appellamus, quaſdam ſuſcipere partim idoneas, partim neceſſarias ad ſuum munus probè adminiſtrandum, ita proprias ſibi, vt, ſi in alijs cernantur, nō ſint eiuſdem vel naturæ, vel modi. Eſt ſerui proprium nullas poſſe habere virtutes morales veras, & perfectas. quòd ſi quædā aliquando ei attribuantur; attribui nomine tantùm; & ὁμωνύμως prorſus eſſe illas virtutes, quæ nominentur; quia nec initia illarum ſint; nec illæ ipſæ modo, & ratione differentes, ſed ſpectra, & ſimilitudines duntaxat illarum. Puer propriè habet ſemina, & rudimenta iſtarum virtutum. Mulier propriè habere ipſas poteſt, ſed differentes ratione, & modo ab ijs, quæ in viro perfecto cernuntur; pro modo ſcilicet vitæ, & fœlicitatis; quæ minus perfecta, humiliorque eſt in muliere, quàm in viro. Itaque virtutes, quæ vocantur nominibus verarum virtutum moralium, in ſeruis differūt genere, in pueris quodammodo ſpecie, in mulieribus modo ab ijs ipſis moralibus virtutibus veris, quarum nominibus cientur.

Partes trigeſimi huius capitis.

Caput ſolutionis. Pars prim. tex. 147.	*Demōſtrationes duę ſecundę partis ſolutionis. Pars ij. tex.* 148.	*Confirmationes tres eiuſdem ſecūdę partis ſolutionis. Pars iij. tex.* 154.	*Dubitationes emergētes tres, & earum oppreſſio. Pars iiij. tex.* 157.	*Corollaria duo. Pars v. te.* 160.
*	*	*	*	*

PARS

PARS I. CAPITIS XXX. TEX. CXLVII.

ARGVMENTVM. TEXT. CXLVII.

Caput ſolutionis: Seruum mulierem, puerum, omnino parentem naturâ, & imperantem eſſe participes moralium virtutum vel vt congruentium, vel vt neceſſariarum ad eorum opera; ſed quenque eorum participem eſſe differentium ab ijs, quibus alij participes ſunt, vel genere, vel ſpecie, vel modo.

Text. cxlvij. [a] φανερὸν τοίνυν ὅτι ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς: [b] ταύτης δ' εἶναι διαφοράς.

[a] Manifeſtum igitur neceſſe eſſe vtrunque quidem eſſe participem virtutis: [b] huius autem exiſtere differentias.

EXPLANATIO.

a. [a] QVAESTIONIS de qua in præſentia eſt ſermo, duæ conſtitui ex *Partes principales quaſtionis ex prædicato.*
prædicato principales partes poterant: vna, vtrum caderent in ſeruos, mu
lieres, pueros, omnino in parentes naturâ, & in imperantes ipſæ virtutes
b. morales: [b] altera, ſi caderent, vtrũ exiſterent in omnibus eædem, an in ſin-
a. gulis differentes. [a] Prima pars continet tres illarum quæſtiuncularum, de
quibus initiò diximus: nempe vtrum cadant, vtrum congruant, vtrum
b. ſint neceſſariæ. [b] Secunda alias duas, vtrum ſint naturæ, id eſt vel generis,
vel ſpeciei differentis in ſingulis, an eiuſdem in omnibus, & cuius ſunt
etiam ſimpliciter: tum ſi eiuſdem naturæ ſunt, vtrum ſint adhuc eiuſdem
modi. Philoſophus illas duas ſolùm principales partes hîc expreſſit, neglectis particulis, quæ in illis comprehenduntur. nos illas quoque ſuppleuimus, & deſignauimus in argumento.
a. manifeſtũ. [a] Sed duarum partium principalium prima ferè nota eſt. Nã omnes in ſeruis, pueris, mulieribus aliquas *Seruos, pueros, mulieres, et generaliter parentes naturâ, & imperantes eſſe participes aliquarum virtutum moralium.*
virtutes morales ponunt, & nuncupant. Adhoc neceſſariæ planè ſunt ad omnem vitæ vſum aliquæ morum virtutes, hoc eſt eſſe mores oportet aliquo modo conſtitutos, ac compoſitos: ad vitæ autem vſum ſeruorum, mulierumq́ue, ac puerorum cæteraque omnia imperia referuntur. Tandem cernuntur ſæpenumero, & clariſsimè quidem cernuntur in mulieribus, pueris, ſeruis conſtitutiones quædam animi laudabiles: quæ hîc, accepto
b. in fuſa ſignificatione hoc vocabulo, ſunt virtutes morales. [b] Maior diffi- *Illa virtutes morales, quarum ſunt participes, vtrum eędem, an differentes.*
cultas eſt de altera parte, vtrum quæ virtutes morales illis attribuuntur, ſint eędẽ, quæ exiſtunt in viris perfectis, an in his, & in illis, & in ſingulis etiã illis diuerſæ. Hanc itaq; ſecũdã partẽ ſolutionis, hoc eſt eſſe differẽtes virtutes illas, ob quas verè dicimur virtute præditi, quæ ſunt etiam naturâ imperantium, & illas, quarũ ſerui, pueri, mulieres, omnino ſingulæ formæ eorũ, quibus imperatur, compotes ſunt, oſtendet deinceps Philoſophus.

Partes textus duę pro duabus principalibus partibus quæſtionis ſumptis à prædicato. *Partes textus.* Vocem autem *vtrunque* ſic accipimus, quemadmodum in *Vocabulum, vtrũque, quid ſignificet.* ſuperiori textu accipiebamus, vt ſignificet imperantẽ naturâ, & parentem; cui parẽti ſubſunt mulier, puer, ſeruus. Et hoc mente maximè eſt retinẽdũ.

Tex.

Textus CXLVII.

*

Demonſtrationes duæ ſecundæ partis ſolutionis.

PARS SECVNDA CAPITIS XXX.

Demonſtrationes duæ, quibus oſtenditur, uirtutes morales, quæ in ſeruo, puero, muliere, omnino in parente naturà nominantur, eſſe differentes tam inter ſe, quàm ab ijs, quæ exiſtunt in uiris perfectis, & quæ ſunt etiam naturà imperantium.

Ὥσπερ, καὶ τῶν φύσει ἀρχομένων. &c. Tex. CXLVIII. ad CLIIII.

TEXTVS CXLVIII. CXLIX. CL.

Demonſtratio prima. Locus à ſubiectis rebus, ideſt à parentibus naturà, ſeruo, muliere, puero: quæ differunt tam inter ſe, quàm à naturà imperantibus.

Ὥσπερ καὶ τῶν φύσει. &c.

SCHOLIVM.

Expoſitio totius demõſtrationis. TOTA demonſtratio eſt huiuſmodi. Parẽtia naturà, quę nunc ſunt ſeruus, mulier, puer, differunt tam inter ſe, quàm à naturà imperãtibus: ergo differunt ſimiliter cuiuſq; eorũ virtutes morales à reliquorũ virtutibus, & à virtutibus imperantiũ naturà. *Connexum.* Connexũ eſt notũ: nam eſſe mutuus reſpõſus, & conuenientia quędã debet inter res ſubiectas, & virtutes ſuperinductas: cõfirmabitur tamen vel expoſitione, vel ſimilitudine in tex. 149. *Aſſumptum.* Aſſumptũ ponitur in tex. 148. & probatur eodem modo vel ſimilitudine, vel expoſitione in 149. quod ad priorẽ eius partẽ, ideſt qđ ad parẽtiũ, imperantiũq; differentiã attinet; abſolutè verò in 150. tũ inductione, tum quaſi per locũ à cauſa ob ea, quæ cõtinuò ſequuntur in 151.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. CXLVIII.

Principium proprium huius demonſtrationis, ideſt eius aſſumptum: parentia naturâ, quæ nunc ſunt ſeruus, mulier, puer, differunt tam inter ſe, quàm à naturâ imperantibus.

Text. cxlviij. ὥσπερ καὶ τῶν φύσει ἀρχομένων.

Quemadmodum & naturâ parentium.

EXPLANATIO.

PENDENT hæc verba, aptaque ſunt ex ſuperioribus: eorum autem ſententia eſt huiuſmodi: Neceſſe eſt virtutis moralis, cuius ſeruus, mulier, puer, omnino parens, & imperans naturâ participes ſunt; eſſe quaſdam differentias, ita vt differant cuiuſque iſtorum virtutes à virtutibus reliquorum: quemadmodum etiam naturâ parentium ſunt differentiæ, ideſt quoniam multa ſunt parentia naturâ, quæ differunt tam inter ſe, quàm à naturâ imperantibus. Vox, quemadmodum, eſt nota ſimilitudinis: nō tamen eſt hoc argumentum à ſimili, ſed à ſubiecto, & à cauſa, ſicut expoſuimus. fortaſſe verò hæc vox notat hîc modum differentiæ inter virtutes: quaſi ita differant inter ſe virtutes morales, quæ cuique iſtorum attribuuntur; quemadmodum ipſa hæc, quibus attribuuntur, quatenus huiuſmodi, & parentia, imperantiaque naturâ ſunt, inter ſe differunt. Naturâ parentiū hîc dixit ſolùm, nec addidit imperantium. quanquam enim propoſitum eſt, dubitaturque etiam de imperantibus: tamen imperantium re uera eędem virtutes ſunt, quæ viri perfecti; diuerſæ autem à virtutibus cuiuſque parentis naturâ, vt nos in argumento, & ſcholio ſuperiori indicauimus, dicetque ipſe Philoſophus in textu 152. itaque ſic interpretamur: parentia naturâ differre tam inter ſe, quàm à naturâ imperantibus.

Syntaxis, & expoſitio verborum.

Vox quemadmodum.

Cur non meminit hîc imperantium naturâ.

ARGVMENTVM. TEXT. CXLIX.

Connexi totius, priorisque partis aſſumpti huius demonſtrationis comprobatio vel à ſimili, vel per expoſitionem in anima noſtra: cuius animæ noſtræ duæ partes diuerſæ, quæ compos eſt, & quæ eſt expers rationis, quarum hæc paret naturâ, illa imperat, habent differentes virtutes.

Text. cxlix. [a] Καὶ τοῦτο εὐθὺς ὑφήγηται περὶ τὴν ψυχήν. [b] ἐν ταύτῃ γάρ ἐστι φύσει τὸ μὲν, ἄρχον· τὸ δὲ, ἀρχόμενον: [c] ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετήν· [d] οἷον τοῦ λόγον ἔχοντος καὶ τοῦ ἀλόγου. [e] δῆλον τοίνυν, ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

[a] Et hoc ſtatim apparet in anima. [b] in hac enim eſt naturâ hoc quidem imperans, illud autem parens; [c] quorum diuerſam dicimus eſſe virtutem; vt [d] rationem habentis, & vacuæ ratione [e] planum igitur eodem modo rem ſe habere & in alijs.

b. ſimile ſuprà in tex. 49. & quæ ibi.

b. c. d. Pro hac diuiſione animæ noſtræ in partē compote, & in partem expertē rationis, quarū hęc pareat, illa imperet, & vtriuſq; ſit propria virtus à virtute alterius diuerſa. vide in exitu primi, et in initio vi. ad Nicomachum, & in 13 horum librorum, cap. 14.

EXPLANATIO.

Connexū q̄ſ: & ad quam reuocetur propoſitionem.

Connexvm erat huiuſmodi: Si parentia naturâ, ſeruus, mulier,
puer, differunt à naturâ imperantibus, domino, viro, patre, & inter ſe; ne-
ceſſe eſt etiam cuiuſque illorum virtutes differre à virtutibus reliquorum,
& à virtutibus imperantium naturâ. quod connexum demum in hanc re-
ducebatur propoſitionem: Rerum diuerſarum neceſſe eſt virtutes diuer-

Connexi, & enunciati, in quod reuocatur, probatio duplex.

ſas eſſe. [a] probatur itaque primùm hæc propoſitio ſyllogiſmo expoſito-
rio, ab ijs, quæ in anima noſtra apparent. [d] Nā quod particeps eſt, & quod a.
eſt expers rationis in anima noſtra, [b] quorum hoc paret naturâ, illud natu- d.
râ imperat; ſunt res diuerſæ: [c] & harum rerum diuerſarum ſunt differen- b.
tes virtutes, vt declaratum eſt in Ethicis, præcipuè ſub exitu primi, & initio c.
vj. ad Nicom. [e] ergo in vniuerſum rerum diuerſarum virtutes ſunt diffe-
rentes. [a] Iterum poſſumus probare idem connexum per locum à ſimili. e.
nam [b] quemadmodum in anima noſtra eius, quod paret, & eius, quod im- a.
perat naturâ, [d] quorum hoc compos illud expers rationis dicitur; [c] ſunt b.
differentes virtutes; [b] quia illa ipſa, quod imperat, & quod paret naturâ in d. c.
anima noſtra inter ſe differunt: [e] ita probabile eſt etiam extra animam b.
parens naturâ, ſeruum, mulierem, puerum, & naturâ imperans, quæ inter e.
ſe differunt; habere differentes virtutes: & adhuc has formas naturâ pa-
rentium, ſeruum, mulierem, puerum, quum differant inter ſe, habere ſimi-
liter virtutes differentes. Sic igitur connexum bifariam oſtendi poteſt.

Aſſumpti altera pars, q̄ parentia naturâ differant à naturâ imperantibus, bifariam oſtenditur.

Rurſus aſſumptum, quod ad alteram eius attinet partem, ideſt parentia na-
turâ, quæ hîc ſunt ſeruus, mulier, puer, differre à naturâ imperantibus;
oſtenditur primùm eâdem partium animæ ſimilitudine. Nam [b] quemad- b.
modum in anima noſtra quod imperat, & quod paret naturâ, ſunt inter ſe
diuerſa; [d] quippe hoc expers eſt rationis, particeps illud: [e] ita & extra ani- d. e.
mam parentia naturâ erunt diuerſa à natura imperantibus. Conficies can-
dem partem aſſumpti ſyllogiſmo expoſitorio ad hunc modum: [d] Quod d.
eſt compos rationis, & quod rationis eſt expers in anima noſtra, ſunt res
diuerſæ: [b] at quod eſt cōpos rationis, & quod rationis eſt expers in anima b.
noſtra, ſic ſe habent, quòd hoc paret naturâ, illud naturâ imperat: [e] ergo e.
etiam parentia hæc, & imperantia naturâ, de quibus diſputatur, inter ſe di-

Vt rationem habentis &c.

uerſa erunt. Quod verò dicitur, *vt rationem habentis, & vacuæ ratione,* fortaſſe
indicat, poſſe in anima alias reperiri partes, quarum quædam imperent,
quædam pareant naturâ, & diuerſis ſubſternantur virtutibus.

Partes textus.

Textus habet tres partes. Prima (a) proponit vnde argumentum ſumi
poſſit ad hæc oſtendenda, quæ volumus. Secunda (b c d) continet argu-
mentum per expoſitionem, ſimilitudinemúe à partibus animæ noſtræ du-
ctum. Tertia (e) concluſionem argumenti.

ARGVMENTVM. TEXT. CL.

Propria probatio totius aſſumpti huius demonſtrationis. Argumenta duo: vnum expreſſum, per expoſitionem imperantium, & parentium, de quibus loquimur; quorum uaria ſunt imperia: alterum indicatum, per cauſam; nam uis cōſiliaria animæ noſtræ, unde pendet imperij ratio, diuerſis modis ineſt, aut nō ineſt in imperātibus, & in unoquoq; illorū parentiū.

Sic

Tex. d. [a] ὥστε φύσει τὰ πλείω ἄρχοντα, καὶ ἀρχόμενα: [b] ἄλλον γὰρ τρόπον τὸ ἐλεύθερον τοῦ δούλου ἄρχει, καὶ τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος, καὶ ἀνὴρ παιδός.

[a] Itaque naturà plura ſunt imperantia, & parentia: [b] alio enim modo liber imperat ſeruo,& mas fœminæ,& vir puero.

EXPLANATIO.

Argumentum per expoſitionem, quod verbis textus exprimitur.

b. [b] IMPERANT, & parent naturâ, de quibus in præſentia eſt ſermo; liber,& ſeruus; mas,& fœmina; vir,& puer: vniuſcuiuſque autem harum trium coniugationum imperium diuerſum eſt; nam alio modo liber ſeruo imperat; alio mas fœminæ; alio vir puero; quod per ſe ſatis conſtat:

a. [a] ergo plura ſunt imperantia,& parentia naturâ, de quibus loquimur: vel, ergo differunt parentia naturâ, quæ nunc ſunt ſeruus, mulier, puer, non ſolùm ab imperantibus naturâ, ſed etiam inter ſe; quod erat aſſumptum. vtrique enim propoſitioni eadem uis ſubeſt. Conſecutio eſt manifeſta.

Conſecutionis vis et declaratio.

b. alio enim modo. [b] nam ſi diuerſa ſunt imperia; neceſſe eſt tum imperãtia, tum parentia eſſe inter ſe diuerſa. Sæpe tamen euenit vt altera ſimpliciter diuerſa ſint, altera quodammodo. Et in naturalibus quidem, cuiuſmodi ſunt ea, de quibus diſputatur, ſemper parentia ſimpliciter differant oportet; ſi imperia ſimpliciter ſint differentia; imperantia non ſemper neceſſe eſt ſimpliciter differre. Quinimò vbicunque idem fuerit ſimpliciter imperandi principiũ; vt in his, de quibus loquimur, eſt recta, conſiliatriχque ratio; ipſa quoque imperantia ſimpliciter idem erunt; differrent quodammodo tantùm, & ex eo, quòd ad parentia referuntur. Sic igitur mas, vir, liber idem homo eſt; qui puero, fœminæ, ſeruo naturâ imperat: ſeruus, fœmina, puer ſunt omnino diuerſi. Atque eiuſmodi quidem eſt primum argumentum quod nectitur, exponiturque ſatis perſpicuè verbis huius textus.

Imperiorũ diuerſitas qualem faciat diuerſitatem in parentibus, & imperantibus.

Alterum argumẽtum textus per cauſam, quod ſolùm indicatur.

a. itaque. [a] Alterum argumentum indicatur duntaxat vna illa voce, ὥστε, idest itaque, quæ in principio apponitur. Oſtendit enim illa vox euenire ex proximè enunciatis hoc ipſum, quod ſequitur. Multa eſſe naturâ imperantia,& parentia. Vnde autem hoc euenit, niſi ex eo, quod tactum eſt in textu antecedenti de partibus animæ,& ob id, quod deinceps dicetur in ſubſequenti, exiſtere animæ partes varijs modis in imperantibus,& in vnoquoque parentium, de quibus eſt diſputatio? Nam quia differt,& varia eſt pars animæ rationis compos in vnoquoque illorum (quippe in prima forma parentium, hoc eſt in ſeruis, deſtituitur facultate cõſultandi; in alijs duabus formis, & in imperantibus compos eſt huius facultatis, ſed in ſingulis differenter, quod explicabitur textu ſubſequenti) atque eſt pars animæ rationis compos per hanc facultatem conſultandi proprium, verumq; principium, à quo fluit, & pendet ratio imperij in imperijs hominum naturalibus, vt ſuprà annotatum eſt ad textum 6.& 53. ſequitur diuerſa inter illa parentia, imperantiaque conſtitui neceſſariò à natura imperia. At ſi diuerſa ſunt imperia ſecundum naturã; neceſſe eſt, vt paulo antè dicebamus, parentia quoque, quorum illa ſunt imperia, eſſe ſimpliciter diuerſa tam inter ſe; quam ab imperantibus. quod fuit oſtendendum.

Partes textus. Partes textus duæ. In prima ponitur concluſio, indicato altero argumẽto, quod ſumitur à cauſa imperij. In ſecunda affertur argumentum alterum, quod conſtat expoſitione.

TEXTVS CLI. CLII. CLIII.

Demonſtratio ſecunda. Locus à cauſis, hoc eſt à ui animæ conſiliaria, principali, veraq; cauſa imperiorum naturalium inter homines: quæ vis conſiliaria primæ formæ parentium, ſeruis nimirum minimè participatur; vtriq; aliarum, & imperantibus, de quibus eſt diſputatio, varijs modis participatur.

Καὶ πᾶσιν ἐνυπάρχει μὲν τὰ &c.

SCHOLIVM.

Explicatio tertiæ demõſtrationis et eorũ, quæ in his tribus textib' traduntur, diſtributio.

Vim animæ cõſiliariam diuerſis modis ſe habentẽ diuerſa ſequi inter homines imperia naturalia.

DEMONSTRATIO in hunc modũ conſtrui poteſt. Veram, principalemque cauſam aliquorum effectuum diuerſis modis ſe habentem ſequuntur effectus illi diuerſis modis ſe habentes: vis animæ conſiliaria eſt vera, principaliſque cauſa imperiorum inter homines naturaliũ: ergo vim animæ conſiliariam diuerſis modis ſe habentem ſequuntur diuerſa inter homines imperia naturalia. Maior propoſitio eſt per ſe nota: ſiquidem effectus, & cauſæ ſibi mutuò reſpondent. Minor nota eſt ex antè propoſitis in tex. 6. & 53. & alijs in locis. Vim animæ conſiliariam diuerſis modis ſe habẽtem ſequuntur diuerſa inter homines imperia naturalia: ſed in vnaquaque forma parentium, & in imperantibus, de quibus diſputatur, diuerſo modo ſe ſe habet vis animæ conſiliaria, quia in prima illarum formarum, id eſt in ſeruis prorſus non ineſt, in vtraque aliarũ, & in imperantibus differenter ineſt: ergo diuerſum eſt naturale imperium in vnaquaque forma parentiũ, & in imperantibus, de quibus diſputatur: non differre enim ſimpliciter hæc imperantia inter ſe, ſed quodammodo tantùm, & vt referuntur ad parentia, iam diximus. Maior eſt concluſio ſuperioris ſyllogiſmi. Minor declaratur expoſitione in textu 151. Ex his proficiſcimur ad propoſitum principale. Proprium opus cuiuſque tum parentis, tum imperantis eſt proprium cuiuſque imperium: dirigitur au-

Ex tex. 152. & 153.

Imperia naturalia diuerſa eſſe in ſingulis formis parentium, & in imperantibus.

Ex tex. 152.

Virtutes morales, quæ in imperantes, et in ſingulas formas parentiũ cadunt, eſſe diuerſas.

Ex tex. 151.

tur autem virtus cuiuſque rei ad proprium ipſius opus, ex cap. 7. primi ad Nicom. vt in illud conueniat, aptaque ſit, quo illud bene efficiatur: ergo dirigitur virtus cuiusq; tum parentis, tum imperantis ad proprium cuiuſque imperium, vt ad illud conueniat, & ſit idonea: ergo, ſi diuerſa imperia ſunt in ſingulis formis parentium, & in imperantibus, de quibus diſſeritur, quemadmodum proximè concluſum fuit; neceſſe eſt ſimiliter virtutes morales, quæ in ſingulas eas formas parentium, & in id genus imperantium cadunt, eſſe differentes; conuenireq; quaſque ad illud imperium, quod formæ parentium, imperantibus'ue, quorum ipſæ virtutes dicuntur, propriè attribuitur. Itaque haud pariter omnes perfectæ; ſed quædam magis, quædam minus; quoad videlicet ſingulæ adiuuare opus, cuius causà quęruntur, & imperium poſſunt. quod concludit Philoſophus in textu 152. Inde verò in 153. colligit ſolius imperantis virtutem moralem eſſe ſimpliciter perfectam: quoniam ipſe ſolus & rationem, ſiue vim conſiliariam ſimpliciter perfectam habeat, & opus ea de cauſa ſimpliciter perfectum: vnicuique autem formæ parentium vſque eò magis, minus'ue perfectam contingere, quouſque illi congruat conueniatque ad proprium opus: quod in nulla illarum poteſt eſſe ſimpliciter perfectum: ſiquidem illarum nulla particeps perfectè eſſe poteſt rationis, & facultatis conſultandi. Facultatem conſultandi hìc intelligo, vt rationem, & cogitationem etiam intelligebam in textu 6. & 53. non eſſentiam, partem'ue eſſentialem mentis, & animæ noſtræ, ſed acumen quoddam eius, & ſubtilitatem, quam alijs nominibus perſpicaciam, & ſagacitatem, & ſolertiam appellant: qua ſanè qui carent, ſtupidi prorſus, & bardi, minimè apti ſunt ad deliberandum, & prouidendū. qui eam habent, conſilio, prouidentiaque magis, minus'ue pollent, aut ſpecimen harum facultatum oſtendunt, prout ipſam habuerint perfectiorem, vel minus perfectam, imbecillam, aut inchoatam.

Moralis virtus qualis in imperantibus, & in vnaquaque forma parentium.

Tex.153.

Conſultādi facultas quid.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. CLI.

Conſtituitur, declaraturque expoſitione proprium huius ſecundæ demonſtrationis principium quod eſt huiuſmodi. Vim animæ conſiliariam, veram, certamque cauſam imperiorum inter homines naturalium, variè adeſſe, aut non adeſſe vnicuique formæ parentium, & imperantibus, de quibus diſputatur; nam quum imperantes perfectam eam habeant, mulieres habere imbecillam, pueros inperfectam, ſeruos nullo modo.

Text. clj. [a] Καὶ πᾶσιν ἐνυπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς· [b] ἀλλ' ἐνυπάρχει διαφερόντως· [c] ὁ μὲν γὰρ δοῦλος ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν· [d] τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μέν, ἀλλ' ἄκυρον· [e] ὁ δὲ παῖς ἔχει μέν, ἀλλ' ἀτελές.

[a] Et omnibus inſunt quidem animæ partes; [b] verùm inſunt diuerſo modo: [c] ſeruus enim omnino non habet vim conſultandi; [d] fœmina autem habet ſanè, ſed imbecillam; [e] puer verò habet quidem, ſed imperfectam. *c. Simile ſuprà tex. 6 & 33. & infrà tex 161.*

E X P L A N A T I O.

Vtraque animæ pars ineſt in omnibus. DICTVM eſt in textu 149. animam noſtram duas partes habere: quarum vna ſit compos; altera ſit expers rationis. [a] Vtranq; igitur harum partium perſpicuum eſt ineſſe in [a] omnibus ſeruis, dominis, mulieribus, pueris, viris, parentibus denique, & imperantibus huius generis, quod hominum eſt, & naturale. [b] At non in omnibus vtraque ineſt eiuſdem omnino modi, & naturæ. [c] quanquam enim pars vacãs ratione haud multum differt, cernitur que in omnibus cunctas ſuas vires tueri: pars rationem habens non retinet cunctas ſuas: & in quibus retinet, retinet valde differentes. Numeratur in eius viribus illa, qua deliberamus, præuidemusque ea, quæ ſunt agenda: quæ licet non ſit propriè vis, & pars animæ noſtræ eſſentialis, eſt tamen omnino aliqua eius facultas, ab ortu, conſtitutioneque corporis, & virium corporearum, quibus mens vtitur, proficiſcens, atque exercitatione incrementum capiens. [c] Hæc autem facultas non apparet in ſeruis; ſed ſtupiditas, & tarditas huic contraria [e] in pueris eſt imperfecta, & magis initium facultatis, quàm propriè facultas: [d] in mulieribus eſt imbecilla, & inconſtans ob naturam earum humiliorem, quàm noſtram, motusq; animi hac de cauſa turbulentiores, qui opus huius facultatis, quod conſilium, prouiſioq; eſt, aliquando impediunt, aliquando peruertunt: in imperantibus, ac viris perfectis ſolis eſt abſoluta. Atque hoc quidem eſt alterum principium, quod ſumere volebamus ad demonſtrandum propoſitum theorema: [b] Conſiliariam vim animæ noſtræ diuerſo modo ſe habere in ſeruis, pueris, mulieribus, imperantibus: [c] quippe in primis nullo modo adeſſe, [d] in ſecundis eſſe imperfectam, [e] in tertijs imbecillam, in quartis abſolutam. Euenire autem ex hoc principio propoſitum theorema de differentia virtutum moralium, quæ cadunt in tres iſtas formas parentiũ, & in imperantes ſecundum naturam, viroſque perfectos, declarat Philoſophus verbis proximè ſequentibus.

Vtraque animæ pars cuius modi inſit in cunctis.

Conſultandi vis, eſt facultas mentis, & qualis.

Conſultandi vis qualis in cunctis.

Scopus huius textus.

a. a. omnibus. b. c. d. e. c. e. d. c. d. e.

Partes

Partes textus. Partes textus duæ. Prima (a b) ſumens initium ab ijs, quæ dicta fuerunt in textu 149. proponit generaliùs animæ partes, quanuis in omnibus inſint parentibus, imperantibusque, ineſſe tamen in illis modo differenti. Secunda (c d e) propriè per expoſitionem conſtituit principium de varijs modis, quibus ineſt vis conſiliaria in ſingulis formis parentium, & in imperantibus.

S C H O L I A.

Seruus enim omnino nō habet &c. Carere ſeruū vi conſultandi ſic interpretantur D. Thomas, & alij, qui eum ſequūtur: quoniam ſeruus, & omnia quæ ſerui ſunt, in domini ſint poteſtate; conſultatio ex vj. ad Nicom. de ijs dumtaxat rebus exiſtat, quæ ſunt in poteſtate, & arbitrio conſultantis. At ſeruus naturâ, de quo hîc Philoſophus loquitur, non ideo vi conſultandi caret, quia ſit in domini poteſtate: ſed contrà, eſt in domini poteſtate, quia vi conſultandi careat. Rectè igitur Io. Geneſius expoſitionem iſtam damnat, quæ ad ſeruum conditione, non ad ſeruum naturâ accommodatur. Et intelligere debemus dici hîc ſeruum nō habere vim conſultandi, quia careat perſpicacia, & ſagacitate, vt in cōmentario & ſcholio ſuperiori annotauimus. *Expoſitio D. Thomæ.* *Confutatio.* *Vera expoſitio.*

Fœmina autem habet &c. Huc reſpiciens Cicero in oratione pro L. Murena, Mulieres omnes, inquit, propter infirmitatem conſilij maiores in tutorem poteſtate eſſe voluerunt. *Confirmatio huius loci ex loco Ciceronis.*

ARGVMENTVM. TEXT. CLII.

Infertur ex principio proximè conſtituto theorema propoſitum: nempe virtutes morales diuerſo modo, & , quantum cuique eſt ſatis ad opus, & imperium ſuum, participari à quaque forma parentium, ſeruo, puero, muliere, & ab imperantibus ſecundū naturam, qui ijdē ſunt viri perfecti.

Text. clij. [a] Ὁμοίως τοίνυν * ἀναγκαίως ἔχειν καὶ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς ὑποληπτέον· [b] δεῖν μὲν μετέχειν πάντας, [c] ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, [d] ἀλλ' ὅσον ἑκάστῳ, πρὸς τὸ αὑτοῦ ἔργον.

** ἀναγκαῖον legitur in omnibus exemplaribus.*

[a] Similiter igitur neceſſariè ſe habere & circa morales virtutes eſt exiſtimādum: [b] oportere quidem participes eſſe omnes, [c] ſed non eodem modo, [d] ſed quantum cuique ad ſuum opus *eſt ſatis*.

E X P L A N A T I O.

a. igitur. [a] SIGNIFICAT planè Philoſophus, confici hoc theorema ex proximè conſtitutis. Sed quo pacto tandem conficitur? An per locum à ſimili, quod ſentiunt Expoſitores: vt quemadmodum partes animæ, vel virtutes intelligentiæ diuerſo modo in ſeruo, puero, muliere, & imperante ſecundum naturam inſunt: ita videatur conſonum rationi, ineſſe in ijſdem diuerſo modo virtutes morales? At de virtutibus intelligentiæ nullum factum eſt verbum. τὸ βουλευτικὸν enim non eſt virtus intelligentiæ, ſed facultas partis animæ rationē habentis. Si autem de animæ partibus exponatur ſimilitudo: quænam, obſecro, ſimilitudo iſthæc erit inter partes animæ, & vir- *An ſit locus à ſimili vt volunt Explanatores.* *Confutatio.*

An ſit locus à ſubiecto. & virtutes morales, vt ex vno alterum confici debeat? Fortaſſe dicet aliquis eſt locus non à ſimili, ſed à ſubiecto. quia enim anima, quæ eſt ſubiectum virtutum, habeat partes diuerſas, vt tangebatur in textu 149. atque illæ diuerſo modo inſint in ſeruis, pueris, mulieribus, & imperantibus ſecundum naturam, vt dicebatur in 150. ſequitur vt in hos ſingulos ſimiliter cadant virtutes morales differentes. *Refutatio.* Verùm hac ratione potius concluderetur virtutes morum, & virtutes intelligentiæ eſſe diuerſas virtutes, quàm virtutes morum, quæ in naturâ ſeruum, puerum, mulierem, & imperantem cadunt, eſſe diuerſas. ſiquidem duplicium illarum virtutum, morum, & intelligentiæ, ſubiecta ſunt duæ partes animæ, compos, & expers rationis: de quibus Philoſophus eſt loquutus; de partibus autem animæ obnoxiæ affectibus, quæ eſt proprium ſubiectum virtutum moraliũ, mentionem non fecit. *Sententia, & expoſitio propria.* Dicamus itaque nos, quemadmodum diximus in ſcholio antecedenti horum trium textuum, argumentari Philoſophum per locum à cauſa: in qua argumentatione quædam ſupplenda ſint, partim verbis leuiter indicata, partim penitus ſubaudienda. [a] Nam quia vis animæ conſiliaria, quæ eſt vera, propriaque cauſa imperiorum naturalium inter homines, diuerſo modo ſe habet in his parentibus, & imperantibus ſecundum naturam; quippe in ſeruis deeſt, in pueris eſt imperfecta, in mulieribus imbecilla, in imperantibus abſoluta: ſequitur hæc quoque imperia naturalia in ſeruos, pueros, mulieres, & quatenus ab imperantibus proficiſcuntur, eſſe diuerſorum modorum. quoniam verò hęc imperia, quæ propria opera, ac munera ſunt tum parentium, tum imperantium, ſunt diuerſa: [b] neceſſe eſt virtutes morales in ſingulis ijs formis parentium, atque in imperantibus eſſe diuerſas: [d] quandoquidem eiuſmodi virtutes in opera, imperiaq; illa dirigi, tanquam in ſuos proprios fines, & ad ea conuenire, aptaq; eſſe omnino debent; id quod etiam Philoſophus indicat in textu, quom ait *Quantum cuique eſt ſatis ad opus ſuum.* a. b. c. d.

Partes textus duæ. Prima (a) infert theorema generaliter, & confusè. Secunda (b c d) magis explicat, & diſtinguit illud. *Partes textus.*

S C H O L I A.

Similiter. *Similiter igitur.* Vox *ſimiliter* non probat neceſſariò eſſe argumentum à ſimili.

Mendum in verbis. *Neceſſariè ſe habere, ἀναγκαίως ἔχειν.* In omnibus exemplaribus mendosè legitur, ἀναγκαῖον ἔχειν. neceſſe eſt ſe habere. ex qua lectione [illegible] redditur verbum *exiſtimandum*.

Supplementũ. *Participes eſſe omnes.* Subaudiri oportet moralium virtutum.

De quibus virtutibus moralibus Philoſophus loquatur. Virtus moralis verã in medio, et in puncto. *Quantum cuique ad ſuum opus.* Subaudiendum, aut repetendum eſt, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ verbum, oportet, ſiue, opus, & ſatis eſt: *quantum ſatis eſt cuique ad ſuum opus.* At ſi de virtutibus moralibus, quæ verè, propriéque dicuntur, Philoſophus loqueretur, qualis enunciatum hoc eſſet: virtutis moralis tantum eſſe vnunquenque participem, quantum ei ad opus ſuum ſit ſatis? Nonne virtus omnis moralis, quæ verè, propriéque dicitur, in medio, ideſt in puncto, & quaſi in centro circuli poſita eſt, quod vno duntaxat modo aſſequi licet, non ſolùm de Stoicorum, verùm etiam de Ariſtotelis ſententia ex ij. lib. ad Nicom. præſertim in cap. 6. & 9. de qua re ibi dixi, examinata opinione D. Thomæ in p. 2. q. 66. a. primo.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: CLIII.

Colligit ex ijs, quæ poſita ſunt in duobus proximis teſtibus, ſolius imperantis ſecundum naturam virtutem moralem eſſe ſimpliciter perfectam; cuiuſque autem formæ parentium talem prorſus, qualis ei conueniat ad opus, & imperium ſuum. Loci a fine, & à genere. nam quæque virtus ad opus rei, cuius virtus eſt, dirigitur, in illudque debet conuenire: cuiuſque autem formæ parentium opus eſt mancum, magis minusue; ſolius imperãtis eſt ſimpliciter perfectum. hoc probatur per cauſam: quippe imperans ſolus rationem, vimque conſiliariam perfectam habet; aliorum, puer imperfectam, mulier imbecillam, ſeruus nullam: & vis conſiliaria huius operis, quod imperium appellatur, eſt architectus, ideſt cauſa principalis, cum qua cauſa principali opus ſemper congruit.

Text. cliij. [a] Διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελέαν ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν: [b] τὸ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἁπλῶς τοῦ ἀρχιτέκτονος: [c] ὁ δὲ λόγος ἀρχιτέκτων: [d] τῶν δ' ἄλλων ἕκαστον, ὅσον ἐπιβάλλει αὐτοῖς.

[a] Quapropter imperantem quidem habere oportet perfectam virtutem moralem: [b] opus nanque eſt ſimpliciter architecti; [c] ratio autem eſt architectus: [d] aliorum verò vnunquenque, quantum conuenit ipſis.

E X P L A N A T I O.

Partes textus. PARTES textus tres. Prima (a) proponit primam partem theorematis: imperantis, inquam, ſecundum naturam eſſe virtutem moralem ſimpliciter perfectam. Secunda (b c) continet alteram argumentationis partem per locum à cauſa, qua oſtenditur ſolius imperantis ſecundum naturam proprium opus, quod imperium appellatur, eſſe ſimpliciter perfectum; cuiuſque autem aliorum eſſe mancum, magis aut minus. Et in hac parte argumentationis emicat, ſubaudiendaque eſt altera, concludens theorema propoſitum per locum a fine, & à genere, hoc eſt ex eo, quòd omnis virtus ad opus rei, cuius virtus eſt, dirigatur conuenireq; in illud debeat. Tertia pars textus (d) habet alteram theorematis partem.

S C H O L I V M.

Opus nanque eſt ſimpliciter architecti &c. Quid'nam aliud, quæſo, hæc verba poſſunt ſignificare præter id, quod ſæpe à nobis dictum fuit: vim animæ conſiliariam, eſſe veram, principalemque cauſam imperiorum naturalium inter homines? Sic igitur argumẽtatur Philoſophus. *Explicatio argumentationis textus.*
b. [b] Qualis eſt architectus, & cauſa principalis (hoc enim deſignat vox architectus) cuiuſuis operis, licet multæ etiam eius cauſæ eſſent; tale eſt ad extremum illud opus, & cauſæ principali ſimile euadit: *Qualis imperij ratio in ſeruo, puero, muliere tanquam in ſubiecto & in imperante, tanquã in efficiente.*
c. [c] ſed ratio, & vis conſiliaria eſt propriè architectus, & cauſa principalis huius operis, quod eſt naturale imperium inter homines; ergo qualis eſt in imperante, in muliere, in puero, in ſeruo hæc vis conſiliaria; tale neceſſe eſt eſſe in vno- *Architecti vocabulũ quid hoc in loco.*

Qualis virtus moralis in ſeruo, puero, muliere, et imperante ſecūdū naturam.

quoque opus, & rationem imperij: in ſolo autem imperante vis conſiliaria perfecta eſt, in muliere imbecilla, in puero imperfecta, in ſeruo nulla ex textu 151. ergo in ſolo imperante eſt opus imperij perfectum tanquam efficient[illegible], in reliquis, quibus imperatur, perfectum non eſt, in muliere tamen ad perfectionem magis accedit, in puero minus, in ſeruo adhuc minus, quippe qui moueatur tantum vt inſtrumentum, nec vim aliquam promouendi imperij habeat. In ſolo imperante eſt opus imperij perfectum &c. & virtus dirigitur, conuenireque debet ad opus rei, cuius eſt virtus: ergo uirtus moralis, quæ cadit in imperantem, eſt ſimpliciter perfecta; mulieris pueri, ſerui tantum perfecta, quantũ cuiq; eorum conuenit ad ſuum imperij opus: hoc eſt ſerui eſt minimè omnium perfecta, pueri aliquantum perfecta, mulieris perfectior.

Textus CXLVII.

*

Confirmationes tres.

PARS TERTIA CAPITIS XXX.

Confirmationes tres eiuſdem theorematis, quod eſt hactenus demonſtratum, de differentia virtutum moralium cadentium in naturà ſeruum, puerum, mulierem, & imperantem, qui imperans natura idem eſt vir perfectus, & probus.

Ὥστε φανερὸν ὅτι ἐστὶν ἠθική. &c. Tex. CLIIII. CLV. CLVI.

ARGVMENTVM. TEXT. CLIV.

Prima confirmatio, per expoſitionem virtutum moralium ijsdem vocabulis nuncupatarum in viro, & in muliere; quarum illas omnes eſſe imperatorias, has omnes miniſtratrices oſtenditur inductione: commonſtrato interea argumento ex minori, quo in puero, & in ſeruo idem, quod in muliere, ſit concludendum.

Text. cliv. [a] Ὥστε φανερὸν, ὅτι ἐστὶν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, [b] καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς, καὶ ἀνδρὸς, οὐδ' ἀνδρεία, καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης: [c] ἀλλ' ἡ μὲν, ἀρχικὴ ἀνδρεία· ἡ δ' ὑπηρετική. [d] ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας.

[a] Itaque manifeſtum eſt, eſſe moralem virtutem eorum omniũ, qui dicti ſunt; [b] & non eſſe eandem temperantiam mulieris, ac viri, neque fortitudinem, & iuſtitiam, vt arbitrabatur Socrates: [c] verùm hæc quidem imperatrix fortitudo eſt, illa vero miniſtratrix: [d] ſimiliter autem res ſe habet & circa alias.

b. ſimile infrà in lib. iij cap. xj.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Partes textus.

PARTES textus quatuor. In prima (a) pronunciat Philoſophus eſſe per ſe manifeſtum id, quo prima pars ſolutionis continebatur, vt initiò admonui, hoc eſt participes, eſſe moralis virtutis illos omnes, qui dicti ſunt, ſeruum, puerum, mulierem, parentem denique & imperantem ſecundum naturam. In ſecunda (b) pronunciat eſſe manifeſtum ex ijs, quæ in ſuperioribus ſex textibus ſunt tradita, participem eſſe vnunquenque illorum diuerſo modo, quæ fuit ſecunda pars ſolutionis. Et hoc confirmat quaſi per locum à minori. oſtendit enim expoſitione virtutum moralium viri, mulieriſque, quæ mulier perfectior vtique eſt, quàm ſit vel ſeruus, vel puer, diuerſas eſſe in vtroque virtutes morales ijſdem nominibus nuncupatas. In tertia parte (c) docet modum diuerſitatis inter iſtas virtutes mulieris, & viri, eſſe hanc, quòd hæ magis ad imperandum, illæ magis ad miniſtrandum videantur idoneæ: cuius rei exemplum ſtatuit in fortitudine. In quarta parte (d) commonefacit concludi poſſe inductione de omnibus hoc idem, quod de fortitudine dictum fuit.

SCHOLIA.

Duæ partes quæſtionis una per ſe nota, altera facta nota rationibus.

Eſſe moralem virtutem eorum omnium, qui dicti ſunt. Hæc erat pars per ſe nota quæſtionis, cadere in ſeruum, puerum, mulierem, parentem denique, ac imperantẽ naturâ, conuenireque, & eſſe ijs neceſſarias morales virtutes. Altera pars, quę ſequitur: *Et non eſſe eandem, &c.* ideſt vtrum quæ in omnes iſtos cadunt, ſint eiuſdẽ, an differentis modi, & naturæ; non amplius per ſe nota erat; imò valde dubia, vt annotauimus ad tex. 147. ſed nota facta eſt rationibus.

Mulierum, et virorum virtutes morales quo pacto eadem, aut diuerſa.

Et non eſſe eandem temperantiam mulieris, & viri &c. Quo pacto non eſt eadem? diciturʼne ὁμωνύμως temperantia in viro, & muliere; ſimiliterque fortitudo, & iuſtitia: nec conſeruant in vtroque eaſdem naturas, & definitiones: ſed quum viri temperantia exempligratia ſit habitus conſiſtens in mediocritate affectuum, actionumque circa res iucundas, & moleſtas tactus, & guſtatus; temperantia mulieris non erit huiuſmodi habitus? An nullo modo; ne temperantia euadat non temperantia. etenim ſi temperantia mulieris definitionẽ temperantię non admittit; ne nomen quidem admittere poteſt, niſi æquiuocè. Quis autem negaret mulieres quaſdam verè, proprieque dici temperatas, & iuſtas, & liberales? Eſt igitur diuerſa temperantia in viro, & in muliere non naturâ, & quiditate, ſed modo tantùm: quemadmodum etiam modo diuerſa eſt fœlicitas, & vita mulieris à vita, & fœlicitate viri, vt diximus in ſcholio argumenti huius capitis: quia vir omnino eſt perfectior, præſtantiorque naturâ muliere. Quid verò ad extremum ſignificat hic modus, quo diuerſæ ſunt hæ duæ temperantiæ, mulieris, & viri? ſignificatʼne maiorem, & minorem perfectionem? nam ſi hoc ſignificat: fortaſſe non erit amplius mulieris temperantia habitus in mediocritate conſiſtens. Imò verò erit. maior nanque, minorque perfectio hîc deſignant non acceſſum, & receſſum à mediocritate, ſed ipſam mediocritatem in perfectiori, ideſt in nobiliori, & ignobiliori natura. Itaque ſimiliter affectuũ, actionumq; mulieris circa res iucũdas, & moleſtas tactus; & guſtatus mediocritas tẽperantia erit: vt eſt tẽperantia mediocritas affectuũ, & actionum viri circa eaſdẽ res. verùm dicuntur differre modo hæ duæ tẽperantiæ: quia affectus, actionesq; viri, nobiliore natura præditi, ſunt vehemẽtiores, clariores, conſtantiores, ampliores: affectus, actionesque mulieris, pro eius natura, ſunt debiliores, turbulentiores, inſtabiliores, anguſtiores. quanquam exiſtunt nonnunquam aliquæ viragines præſtantiores viris, de quibus alibi. Confirmantur hæc, quæ à nobis dicuntur de differentia iſtarum virtutum moralium in viris, mulieribuſque, quæ non eſ-

Quid ſignificet mod⁹, quo ſunt diuerſa.

Locus ex iij. horum librorũ confirmans hanc ſententiam, & expoſitionem.

ſentia,ſed modo,& tali ſanè modo diſtent,illis,quæ ſcribuntur à Philoſopho infrà in libro iij. Vbi quum propoſuiſſet temperantias, ac fortitudines viri, mulierisque diuerſas eſſe,declarans qua re ſint diuerſæ,ita ait: *videretur enim eſſe ignauus vir, ſi ſic fortis eſſet,vt fœmina fortis; & mulier immodeſta ſi ſic modeſta eſſet, vt vir probus*. Quæ verba hoc idem ſignificant, quod nos poſuimus: nimirum maiori, minorique perfectione,& præſtantia,à ſubiectis pendente,differre iſtas virtutes virorum, atque mulierum, non eſſentia, & quiditate. Et Plutarchus in præfatione libri de virtutibus mulierum, atque in Amatorio eâdem planè ratione, nos,demonſtrauit,ſubſtantia,naturaque eaſdem eſſe mulierum virorumq; virtutes morales,propterea quòd vna definitio ambas comprehendat,puta temperantias,vel liberalitates: differre autem modo ob viri,mulierisque,quorum virtutes ſunt, differentiam. Quippe ſumere virtutes iſtas diſcrimina quædam, tanquam colores quoſdam peculiares ex proprijs eorum naturis, in quibus recipiũtur; ſimilesque eorum moribus, temperaturis,cibis, & viuendi rationibus, prorſus euadere. Quamobrem in viris quoque diuerſis, nedum in mulieribus, & viris, diuerſas hoc pacto apparere virtutes: aliterque fortem fuiſſe Achillem, aliter Aiacem: nec prudentiæ Neſtoris ſimilem fuiſſe Vliſsis prudentiam; nec iuſtos eodem modo Catonem,& Ageſilaum. Attamen vnaquæque virtus varias etiam per ſe partes habet: quarum aliæ alijs pro officiorum, perſonarumque varietate magis conueniunt. & hoc ſenſu ſcribitur in loco paulo antè citato iij. horum librorum: curam domeſticam viri, mulierisque diuerſam eſſe; nam viri comparare mulieris cuſtodire eſſe proprium munus. Sed de his copioſius eo in loco,& in Ethicis.

Loci Plutarchi.

Virtutum moraliũ vnaquaque habet multas partes,quę ſeparari interdum, & aliæ alijs diſtribui videntur.

Vt arbitrabatur Socrates. Leguntur quidem hæc in Menone Platonis: eandem eſſe virtutem,eandem iuſtitiam,eandem temperantiam ſiue in viro,ſiue in muliere, ſiue in ſene, ſiue in puero extiterit. Sed præterquam quòd liber ille eſt ἐριστικός: loquitur etiam ibi Plato de ſubſtantia,& definitione,non de modo virtutum. Quare,quod ad morales virtutes attinet, quæ verè, proprièque dicuntur,non diſtat à Peripateticis. Ex Peripateticis enim principijs nulla illarum virtutum,quæ in muliere,aut quæ in puero inſit,differt prorſus naturâ, & ſubſtantia à virtute eiuſdem nominis, quæ ineſt in viro: ſed in muliere habet differentiam modi tantùm; in puero quodammodo ſpeciei,non tamen abſoluè, ſicut initium rei, & ipſa res inter ſe differunt. Difficilior eſt conciliatio Platonicæ, & Peripateticæ ſententiæ,vtrum prudentia ſit eiuſdem naturæ,& quiditatis in omnibus,viro,muliere,priuato,præſide ciuitatis,œconomo, rege. ſiquidem prudentia generalis quædam virtus eſt,multas partes habens,quaſi ſpecies, naturâ forraſſe, & quiditate inter ſe differentes. de qua re in vj ad Nicomachum.

Cõciliatio Platonicorũ,et Peripateticorum vtrum virtus quæque moralis ſit eadem in viro,muliere,puero.

Virtutes morales mulierũ & virorũ non differũt ſpecie ſed modo tantùm, licet hæ imperatrices, illæ miniſtratrices ſint.

Verùm hæc quidem imperatrix fortitudo &c. Quatenus ſcilicet vir imperare; mulier parêre debet ſecũdum naturam. Sed & in exercitu præter,aut tribunus imperat; miles paret: nihilominus eiuſdem ſpeciei,& quiditatis fortitudo eſt in milite,& in tribuno; modo tantum differt. Similiter hîc fortitudo mulieris miniſtratrix eſt ſpecie eadem, differt modo à fortitudine imperatrice viri. Quum geminæ autem ſint fortitudines; bellica; & domeſtica; vt ijs Pontanus nomina impoſuit: bellica viros; domeſtica mulieres magis decet: quamuis & hęc deceat viros; ſed non tam illuſtris eſt in ijs,quàm bellica.

Fortitudines geminæ: et quæ illarũ magis viros, quæ magis mulieres deceat.

Similiter autem res ſe habet & circa alias. Subaudi virtutes morales huius generis. Et hac oratione vti ſcriptores ſolent, quom inductionem,& vim eius volũt ſignificare. At ſi virtutes morales viri non ſunt eædem in muliere; multo minus erunt eædem in puero,& in ſeruo. hi nanque multo magis,quàm mulier,à viro diſtant, ob vim animæ conſiliariam,quæ in altero deeſt,in altero eſt imperfecta. quamobrem pueri virtutes quodammodo ſpecie; ſerui virtutes genere diſtabunt à virtutibus viri.

Supplemẽtũ Inductionis nota

Virtutes morales quæ pueri, & quæ ſerui, quo pacto diſtent ab illis, quæ viri ſunt.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. CLV.

Confirmatio ſecunda per comparationem duorum modorū docendi de virtute morali: quorum vterque peccat; ſed vnus multo magis, decipiens auctores ſuos, contentos vniuerſali quapiam huius virtutis definitione: alter multo minus, cunctas eius formas, & partes enumerans.

Text. clv. [a] Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ κατὰ μέρος μᾶλλον ἐπισκοποῦσι. [b] καθόλου γὰρ οἱ λέγοντες ἐξαπατῶσιν ἑαυτούς, ὅτι τὸ εὖ ἔχειν τὴν ψυχὴν ἀρετή, ἢ τὸ ὀρθοπραγεῖν, ἤ τι τῶν τοιούτων: [c] πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετάς, ὥσπερ γοργίας, τῶν οὕτως ὁριζομένων.

[a] Planum autē hoc eſt & particulatim magis conſyderantibus. [b] nam qui vniuerſè dicunt, decipiunt ſeipſos, quòd bene ſe habere animam, aut rectè agere, aut aliquid talium ſit virtus: [c] multo enim melius dicunt, qui virtutes enumerant, vt Gorgias, quàm qui ita definiunt.

EXPLANATIO.

b. [b] Si virtus moralis eſſet ſimplex, & eadē in omnibus; definitio eius aptior ad doctrinā eſſet enumeratione partiū. Explicat nanq; definitio formā, & naturā eius rei, quæ definitur. quæ res, ſi nō habet, aut ſi paucas habet differētias, & ſpecies; næ illa probè declarabitur, & innoteſcet definitione cō-
c. prehendente partes, & ſingularia omnia. [c] At, ſi multis differētijs diſtinguitur, multæq; ſpecies ſubſunt ei, quod definitur vniuerſè: tunc præſtat ſpecies illas, ac differētias enumerare, quàm ſic vniuerſè definire. ſiquidē dum enumerantur, nominātur, ac quaſi cōferuntur inter ſe ſpecies, & differentiæ; emicant ſimilitudines, diſſimilitudinesq; illarū: ex quibus ſimilitudinibus, diſſimilitudinibusque definitiones colligi poſſunt; & ex ijs definitionibus ſingularum ſpecierum erui definitio generis ſuperioris. Atque hæc quidem eſt methodus, tradita in ij. poſteriori analytico, definitionum accipiendarum, explanandæq; naturæ, ac quiditatis cuiuſque rei, quæ in ſe
b. multas formas, ac differentias cōtineat. [b] E contrario definitiones vniuerſales earundē rerum multipliciū aut nihil, aut parū afferunt vtilitatis ad eas res verè cognoſcendas, vt declarat Ariſtoteles in ij. de Anima. tex. com. 301. Multo minus vtiles ſunt, ſi propriè vniuerſales fuerint, ideſt ſi traditæ per cōmunia, & accidentaria: cuiuſmodi ſunt iſtæ, quòd virtus ſit animā bene ſe habere, aut rectè agere. Et adhuc multo minus, ſi definitur analogum, aut æquiuocū genus: quale eſt virtus morū latè ſumpta, ſignificans omnes tā habitus, quām conſtitutiones animi laudabiles, magis minuſúe perfectas, virorum, mulierum, puerorum, ſeruorum, imperantium, parentium, & cæteras differentias ductas à ſubiectis rebus, à modis, à naturis vel
a. ſpecialibus, vel generalibus. [a] Quòd igitur enumeratio ſit vniuerſali definitioni anteponenda in doctrina virtutum moralium: hoc certum eſt argumentum, virtutem moralem haud ſimplicem rem eſſe, nec eandem in omnibus, ſed variam, & diſtingui prout dictum fuit: quod erat oſtēdendū.

Quādo definitiō e vniuerſali rei, & quādo enumeratione partium eius potius vtendū ſit ad notitiā faciendam; & quis ſit fructus vtriuſque.

Definitionum accipiendarū, & explicandæ naturæ rerum methodus.

Partes

Partes textus tres. Prima proponit, alio etiam modo notam fieri differentiam virtutum moralium, quæ in eos, qui dicti ſunt, cadunt. Secunda declarat modum docēdi virtutem moralem definitione aliqua vniuerſali, quem nonnulli vſurparunt, eſſe omnino ineptum. Tertia pronunciat tolerabiliorem eſſe alterum modum per enumerationem, quo inter alios vſus eſt Gorgias. *Partes textus.*

S C H O L I A.

Conſyderare particulatim quid, & quod & quot modis. Sententia horum verborū.

Planum autem hoc eſt & particulatim &c. Conſyderare particulatim, ideſt κατὰ μέρος, eſt ad praxin, & ſingula deuenire vel rerum, quæ conſyderantur, vel Auctorum. Perſpicuum eſt igitur, inquid Philoſophus, id, quod dicimus de differentia moralis virtutis non ſolùm ex theoria generalium rationum, ſed etiam ex praxi, & ex eo, quod in vſu apparet. nam ſi animum intēdamus ad ſpeciales modos, quibus alij virtutes morales nos docent, intelligimus non eſſe eas in omnibus eiuſdem modi.

Vocabulum, vniuerſalis.

Nam qui vniuersè dicunt. Vniuerſa, ſeu vniuerſalia vocare aliquando ſolet Ariſtoteles quæ alio nomine appellat dialectica, ideſt communia, & accidentaria, & confuſa, vt in præfatione librorum de Auditu naturali, & alijs in locis. Hoc ſignificatu puto hîc ſumi hoc vocabulum à Philoſopho.

Quomodo decipiant ſeipſos. Virtutis definitiones, quæ in tex. commemorantur, cuius Auctoris. Locus ex Gorgia.

Decipiunt ſeipſos. Quia quod cupiunt, non aſſequuntur.

Quòd bene ſe habere animam, aut rectè agere &c. Cuius fuerint hæ definitiones ignoramus. Colligi tamē fortaſſe poſsūt ex Platonis Gorgia, & ij. & iiij. de Republica.

Vt Gorgias. In principio dialogi Menonis ſupra citati Menon ipſe, interrogatus à Socrate, quid eſſet virtus, reſpondet ex doctrina Gorgiæ, enumerando virtutes.

ARGVMENTVM. TEXT. CLVI.

Confirmatio tertia ex teſtimonio Poetæ, ſilentio mulierem ornari canentis, quo vir non ornatur; quaſi mulieris virtus ſit ſilentium, non viri: vnde euenit, per locum à ſimili, virtutes morales generaliter diuerſas eſſe in viro, & in muliere; multoque magis in illo, & in puero, & in ſeruo.

Text. clvj. [a] Διὸ δεῖ, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικός. οὕτω νομίζειν ἔχειν περὶ πάντων· § [b] γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. § [c] ἀλλ' ἀνδρὶ οὐκέτι τοῦτο.

[a] Quapropter oportet, ſicut Poeta dixit de muliere, ſic putare de omnibus. [b] *Mulieri decus ſilentium affert.* [c] ſed viro hoc non itē.

E X P L A N A T I O.

PARTES textus tres. Prima tangit duo loca, ab auctoritate, & à minori, ex quibus ducitur argumentatio. ſubaudiendusque eſt tertius à pari. nam quod de vna virtute concluditur, quæ mulieris ſit virtus non viri: concludi etiam de reliquis poteſt argumento ex pari, propterea quod omnium huiuſmodi virtutum par ratio eſſe videatur. Secunda pars continet hemiſtichium ex Aiace Sophoclis, quo perſuadetur ſilentium in muliere *Partes textus.*

liere virtutem eſſe. Tertia commonefacit, idem ſilentium, quod in muliere eſt virtus, in viro non eſſe virtutem: quod quaſi notum probare Philoſophus prætermittit.

S C H O L I A.

Sic putare de omnibus. Propriè referuntur hæc verba ad formas parentiũ: quod Poeta dixit de muliere; idem putandum eſſe de puero, & de ſeruo, imò tanto magis de his, quanto magis hi diſtant à viro perfecto, & ſibi imperante ſecundũ naturam, quàm mulier. In hac tamen ſimilitudine, quam verba exponunt, ſubaudienda eſt & altera, referendaq; ad virtutes, vt ante admonui: nam quod de ſilentio dictũ eſt, idem de omnibus virtutibus moralibus eſt exiſtimandum. — *Expoſitio verborum.*

Mulieri decus ſilentium affert. γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. Hemiſtichion ex Sophoclis Aiace, niſi quod ibi legitur γυναιξί, id eſt mulieribus in numero plurali. — *Cuius auctoris ſententia hæc fuerit.*

Decus ſilentium affert fœminis.

Faber Stapulenſis. — Attribuitur hæc ſententia à quibuſdam Menandro Comœdiarum ſcriptori, & tranſijt in adagium: Mulierem ornat ſilentium.

Silentium. Hoc exemplum etiam indicio eſt, virtutum moralium nomen fusè accipi à Philoſopho in hac diſputatione. — *Virtutum moraliũ nomen in hac diſputatione quid ſignificet.*

Sed viro hoc non item. Sumptum ex Homero, apud quem non ſemel legitur: — *Homeri ſententia.*

μῦθος δ' ἄνδρεσσι μελήσει. id eſt

Fueritque viris oratio curæ.

Plutarchus in lib. de Liberis educandis. — Plutarchus tamen in lib. de Liberis educandis ſcribit tempeſtiuum ſilentium in viro rem eſſe ſapientem, omniq́ue oratione potiorem: quod oſtendit productis rationibus, atque exemplis. Nec pugnant iſta inter ſe: nam ſimul decet virum tempeſtiuum ſilentium: ſimul, vbi de rebus ſeriis, præſertim publicis, & in publico agitur, decet eundem oratio: vel audiet alterum illud adagium in ſe contorqueri: Mutior piſcibus. Mulierem vero de rebus publicis & in publico loqui maximè dedecet: vt docuerunt Paulus Apoſtolus, & Cato ſenior. Paulus in cap. 14. Epiſtolæ primæ ad Corinthios: Mulieres in eccleſiis taceant: ſi quid autem volunt diſcere; domi viros ſuos interrogent: turpe eſt enim mulieri, loqui in eccleſia. Cato in paleneſtrima illa oratione, quæ legitur apud Liuiũ ſub initio lib 44. *Qui hic mos eſt in publicum procurrendi, & obſidendi vias, & viros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quęque domi rogare non potuiſtis? an blandiores in publico, quàm in priuato, & alienis, quàm veſtris eſtis? quanquam ne domi quidem vos, ſi ſui iuris finibus matronas contineret pudor, quę leges hic rogarentur, abrogarenturúe, curare decuit &c.* Diuerſa igitur ſilentia ſunt, quod virum decet, & quod decet mulierem. — *Silentium quale virum, et quale mulierem deceat.*

Paulus Apoſtolus Epiſtola prima ad Corinthios cap. 14.
Liuius lib 44.

Textus

Textus. CXLVII.

Dubitationes emergentes tres, & earum oppreſsio.

PARS QVARTA CAPITIS XXX.

Dubitationes emergentes tres, de pueri, de ſerui, de artificis virtute: & earum oppreſsio.

Ἐπεὶ δ' ὁ παῖς ἀτελής. &c. Tex. CLVII. CLVIII. CLIX.

ARGVMENTVM. TEXT. CLVII.

Dubitatio prima de pueri virtute: cur ſit imperfecta; & cur ad alium, ideſt ad perfectum, ductoremq́ue dirigatur, non ad ipſum puerum. Solutio: vt puero conueniat; & vt proſit ei ad perfectionem: quia puer eſt imperfectus. Locus à ſubiecto.

Text. clvij. Ἐπεὶ δ' ὁ παῖς ἀτελής, δῆλον, ὅτι τούτου μὲν καὶ ἡ ἀρετὴ, οὐκ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς * τὸν τέλειον καὶ τὸν ἡγούμενον.

* τὸ τέλος. *Vetus interpres & Victor [illegible] in [illegible] manu[illegible] ſic legit.*

Quoniam autem puer eſt imperfectus; planum huius quidem etiam virtutem non ipſius eſſe ad ſeipſum, ſed ad perfectum, & ductorem.

EXPLANATIO.

Dubitationis partes duæ, et ratio, origoq́; earum.

VTRVNQVE iſtorum, ideſt imperfectam eſſe, & ad alium, quàm ad eum, cuius virtus eſt, dirigi, qui quidem alius ea vtatur ad regendum, perficiendumq́ue puerum, cuius propriè eſt virtus; videtur virtutis naturæ repugnare. Vtrunque euenit ex ijs, quæ dicta ſunt ſuprà; primum ex ijs, quæ in tex. 151. 152. 153. ſecundum ex ijs, quæ in 146. 150. & alibi. Diluuntur autem hæc dubia, per expoſitionem cauſæ, quæ ducitur à natura, & conditione ſubiecti. Nam puer imperfectus eſt, quemadmodum per ſe eſt manifeſtum, apparetq́ue in tex. 151. itaque eius virtutem neceſſe eſt ſimiliter eſſe imperfectam: vt ei congruat, ſitque conueniens, & propria ipſius virtus. quanquam enim virtus omnis, quà virtus eſt, dici debeat perfecta: tamen quæcunque eſt rei nondum perfectæ, quaſi principium virtutis potius, quam virtus imperfecta ſit oportet eodem modo, & ſimilis illi: alioquin aptari illi non poſſet, nec eſſet virtus illius. Rerum item imperfectarum virtutes hoc proprij habent, vt qua opus efficitur, ad quod referuntur, initium motus ſit extrinſecus, non in illis rebus, quarum ipſæ ſunt virtutes: contrà ac in virtutibus rerum perfectarum, quarum muneris ſun-

Solutio vtriuſque partis dubitationis.

Prima.

Virt⁹ aliqua ſit imperfecta.

Secunda. Virtutes verò imperfectarũ quid proprij habeant, quo differat à perfectarum rerũ virtutibus.

ris functio initium habet in ijs ipſis rebus, non extra eas. Ratio differentiæ eſt in promptu. nam res imperfectæ, de quibus loquimur, quia per ſe, & prorſus ſunt imperfectæ, ſeipſas perficere ſine auctore, & auxilio externo nequaquam poſſunt: perfectæ non indigent externa ope; ſed per ſe in actus ſuos execundo perficiunt ſeipſas magis, ac magis, ſuaque fruuntur perfectione. Ergo pueri virtus, quia puer imperfectus eſt, non refertur continuò ad puerum; ſed antè refertur, tanquam ad principium motus, ad perfectum virum ſimul & ductorem: qui exemplo, exercitationeque, doctrina, & admonitione eam pueri virtutem inchoatam perficiat, & per eam ipſum puerum. *Ratio huius proprietatis.*

ARGVMENTVM. TEXT. CLVIII.

Dubitatio ſecunda, de ſerui virtute, ſimilis ſuperiori: Cur virtus ſerui dirigatur ad dominum, non ad ipſum ſeruum; & cur ſit manca. Solutio: Quia ſeruus eſt inſtrumentum actiuum domini ad res vitæ neceſſarias ex capite nono: itaque tanta ſolùm eget virtute, vt ne vitijs, affectibusúe vitioſis à miniſterio abducatur, non vt præclarum quidpiā agat: tum hæc ipſa virtus refertur ad dominum, propterea quòd ad domini vſum, ideſt ad imperium ſimul atque vtilitatem eius refertur; & propterea quòd ſerui eſt, qui ex tex. 42. & 43. non eſt ſuiipſius, ſed domini. Locus principalis à ſubiecti ideſt à ſerui definitione. Loci adiuncti: vnus ab actibus: alter à fine ſerui: tertius à fine virtutis ſerui.

Text. clviij. [a] Ὁμοίως δὲ καὶ δούλου πρὸς δεσπότην. [b] ἔθεμεν δὲ πρὸς τἀναγκαῖα χρήσιμον εἶναι τὸν δοῦλον: [c] ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ἀρετῆς δεῖται μικρᾶς, καὶ τοσαύτης, ὅπως μήτε δι' ἀκολασίαν, μήτε διὰ δειλίαν ἐλλείψῃ τῶν ἔργων.

b. in textu 36. & inde. [a] Similiter autem & ſerui ad dominum. [b] poſuimus verò ad neceſſaria vtilem eſſe ſeruum: [c] quapropter planum eſt etiam virtute indigere ipſum exigua, & tanta, vt neque propter intemperantiam, neque propter timiditatē deficiat in operibus.

E X P L A N A T I O.

a. ſimiliter. [a] SIMILIS quidem eſt, præſertim ſi verba ſpectes, hæc dubitatio ſuperiori: tamen duo inter eas rei diſcrimina ſunt: vnum, quòd ibi quærebatur cur virtus pueri eſſet imperfecta; hîc quæritur cur virtus ſerui ſit manca, ſeu exigua. valde autem diſtant inter ſe mancum, & imperfectum: quippe imperfectum perfici poteſt; mancum non poteſt: & in hoc eſt carentia ſine poteſtate; in illo poteſtas adiungitur carentiæ. Alterum diſcrimen eſt, quòd pueri virtus dirigebatur ad ductorem, vt ab eo perficeretur; virtus ſerui dirigitur ad dominum, vt potius perficiat eum, ideſt vt ei proſit. Cætera dubitationum ſunt ſimilia. nam ambo huius capita eodem modo, vt ſuperioris, videntur virtuti repugnare: ambo naſcuntur eo- *Qui ſimilis diſſimiliſque ſit hæc dubitatio ſuperiori. Imperfecti, et manci differentia.*

Solutio. dem modo ex iiſdem textibus ſuperioribus. [b] Solutio autem eſt omnino b. a.
Fundamentũ ſolutionis. diuerſa: cuius principium ponitur ſerui natura, & definitio. [b] Conſtitu- b.
tum eſt ſuprà, inquit Philoſophus, videlicet in capite nono, ſeruum eſſe vtilem ad res neceſſarias, hoc eſt ipſum quidem, quà ſeruus eſt, per ſe nihil agere, ſed dominum vti eo ad illa, quæ ſibi ad viuendum ſunt neceſſaria: vt tandem ſeruus nihil aliud ſit, niſi inſtrumentum actiuum, & ſeparabile domini ad res vitæ neceſſarias. hoc enim in ſumma concluſum fuit
Serui virtus qualis, et cur. in eo capite: & hæc eſt ſerui natura, ac definitio. Quoniam igitur ſeruus inſtrumentum eſt, nec agit per ſe: [c] omnino plena virtus moralis, quæ in a.
actiones abſolutas tendit, non erit ei neceſſaria, nec in eum omnino cadet, ſed diminuta, & tanta ſolùm, quanta ipſi ſatis eſſe poteſt ad proprium opus, quod eſt exequi ea, quæ dominus imperauerit; vt ne ab intemperantia, nec à timore, quæ in ſeruis ſunt potentiſsima, nec ab alio quopiam vitio, aut affectu vitioſo ſuperatus deficiat in miniſtrando, vtentemque deſerat dominum. Quamobrem non erit hæc vera virtus, nec finem habebit honeſtatem per ſe, ad quam non ſpectat ſeruus naturâ, ſed vt placeat domino, vel quia eum amat, vel quia reformidat pœnam, & indignationem eius. Sic itaque mancæ, ac puſillæ ſunt virtutes morales ſeruorum:
Serui virtus cur nõ ad ſeruum, ſed ad dominum dirigatur. hæcque eſt cauſa, cur ſint huiuſmodi. [a] Ab eodem fonte manat ratio al- a.
terius partis quæſtionis: cur dirigatur virtus ſerui non ad ſeruum, ſed ad dominum. [b] Nam quia ſeruus eſt inſtrumentũ, quo vtitur dominus ad res b.
vitæ neceſſarias; atque indiget ſeruus virtute, quod nunc dicebatur, vt eo commodè dominus vti poſſit, ne abducant ipſum vitia, & affectus ab vſu, & miniſterio: [a] planum eſt, ſerui virtutem referri ad imperium, vtilitatemque a. c.
ipſius domini primò, & maximè. Accedit huc, quòd ſeruus eſt homo non ſuiipſius, ſed domini, vt probatum fuit in tex. 42. & 43. quare & virtutes morales, & quæcunque alia ei adſunt, domini erunt, & ad dominum referentur.

Partes textus. [c] Partes textus tres. Prima proponit alterum dubitationis membrum, cur virtus ſerui ad dominum referatur: & in eo alterum ſubauditur, cur eadem virtus ſit manca. Secunda iacit initium, & fundamentum ſolutionis, repetita ex capite nono definitione quadam ſerui. Tertia ab hoc initio deducit diſſolutionem ſecundi membri dubitationis, cur virtus ſerui ſit manca: ex qua diſſolutione elucet alterius membri, cur ad dominum dirigatur, diſſolutio, eodem modo, & ab eodem initio deducenda.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. CLIX.

Tertia dubitatio, ex ſolutione ſuperioris emergens: Nonne & artifices egere virtutibus morum; quando & ipſi ſerui quidam ſunt; & deficiunt ſæpe ob vitia, affectus que in artis operibus? Reſponſio: Non indigere, quà ſunt artifices; ſed ex ea parte tantùm, quatenus ſeruitus quædam in eos cadit, ſeparata ſcilicet, & definita cuiuſmodi cernitur in artifice mercenario, non cõiuncta, & vniuerſalis, cuiuſmodi ineſt in ſeruo. Ratiõ reſponſionis: Etenim artifices, præterquã quòd ad opera eorum virtutes morales nihil conducant; ne ſunt ipſi quidem, niſi vt ſeruituti cuidam ſubijciuntur, ſocij vitæ communis; in qua communi vita cernuntur, requiruntur que maximè virtutes morum. Euerſio prima rationis dubitandi: Artifices ſunt ualde diſſimiles ſeruorum primùm ex hoc ipſo, quòd ipſi non ſunt: ſerui ſunt uitę ſocij: deinde quòd ſi quam habent ſeruitutem, ut mercenarij artifices, illa ſeparata, definitaque eſt; ſeruitus ſeruorum eſt abſoluta & coniuncta: poſtremò quòd nullus omnino artifex eſt naturà uel ſeruus, uel artifex. ſeruus qui uerè, propriè que ſic uocatur, eſt naturà ſeruus. Euerſio ſecundæ rationis dubitandi indicatur tantùm. Loci dubitationis à ſimili. Loci reſponſionis à repugnantibus.

Text. clix. [a] Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, τὸ νῦν εἰρημένον εἰ ἀληθές, ἆρα καὶ τοὺς τεχνίτας δεήσει ἔχειν ἀρετήν: [b] πολλάκις γὰρ δι' ἀκολασίαν ἐλλείπουσι τῶν ἔργων. [c] ἢ διαφέρει τοῦτο πλεῖστον. [d] ὁ μὲν γὰρ δοῦλος κοινωνὸς ζωῆς. [e] ὁ δὲ, πορρώτερον: [f] καὶ τοσοῦτον ἐπιβάλλει ἀρετῆς, ὅσονπερ καὶ δουλείας· [g] ὁ γὰρ βάναυσος τεχνίτης ἀφωρισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν: [h] καὶ ὁ μὲν δοῦλος τῶν φύσει: [i] σκυτοτόμος δ' οὐδείς, οὐδὲ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν.

[a] Dubitauerit autem aliquis, ſi, quod nunc dictum eſt, verum eſt, vtrum & artifices oportebit virtutem habere: [b] ſæpe nanque propter intemperantiam deficiunt in operibus. [c] An plurimum hoc intereſt. [d] ſeruus enim eſt ſocius vitæ; [e] hic autem longiùs abeſt: [f] & tantum conuenit ei virtutis, quantum & ſeruitutis; [g] operarius enim artifex * ſeparatam definitamq́; quandam habet ſeruitutem: [h] & ſeruus quidem eorum, quæ naturâ; [i] ſutor autem nullus, neque aliorum vllus artificum.

* ſeparatam, definitãque, ἀφωρισμένην

E X P L A N A T I O.

Quæſtio, indigeant necne artifices virtute morali.

[a] T R I T V M eſt illud quaſi adagium hominum ſermone vſque ab Ariſtotelis, & Platonis temporibus: bonum tutorem eſſe poſſe, qui ſit vir malus. Vnde intelligi poteſt artifices virtute morali non egere, à qua morali virtute appellantur viri boni: licet indigeant propria, hoc eſt virtute artis, ex qua boni artifices nominantur. quicquid enim in quouis genere bene efficitur, ex propria virtute efficitur facientis, vnde & ipſum efficiens in eo

Artifices non indigent virtute morali, indigent propria artis.

Qq 2 ipſo

ipſo genere dicitur bonum, ex libro primo ad Nicom. Sic igitur apparet
non indigere artificem virtute morum; ſed artis duntaxat virtute, quæ eſt
Artifices indigẽt virtute morali.
virtus intelligentiæ. Contrarium autem videtur concludendum duplici a.
ratione ex ijs, quæ proximè dicta ſunt de virtute ſerui. Nam ſi ſeruis ne-
Prima ratio.
ceſſaria eſt aliqua virtus morum, quamuis manca, ac puſilla: erit item ne-
ceſſaria artificibus: [a] Siquidem artifices mercenarij ſimiles ſeruorũ ſunt, b.
Secũda ratio.
& à multis inter ſeruos numerantur. [b] Adhoc egebant ſerui morali virtu- b.
te, ne vitio, aut affectu aliquo deturbarentur ab opere ſeruitutis. ob ean-
dem cauſam artifices illa egebunt: quippe qui ſæpe deficiant ex intempe-
rantia, aut timiditate, aut alio quopiam vitio, affectuúe vitioſo in artis ope-
Reſponſio Philoſophi.
ribus. Reſpondet Philoſophus [f] non egere artifices formaliter, & quate- c. & inde.
Artifices quomodo egeant, aut nõ egeãt, virtute morali.
nus artifices ſunt, virtutibus morum, niſi ex ea parte tantùm, qua ſpeciem f.
quandam ſeruitutis recipiunt, [g] ſeparatam ſcilicet, & certam, qualem ha- g.
bent mercenarij artifices, non vniuerſalem, aut coniunctam, qualem ſerui
habent. [c] Confirmari autem hæc reſponſio ſic poteſt. [f] Si artifices, quà arti c. f.
Syllogiſmus hypotheticus confirmãs reſponſionẽ Philoſophi.
fices ſunt, egerent morum virtutibus; ijs profectò egerent, aut quia iſtæ ad
opera illorum propriè, & per ſe conducerent, quemadmodum ad bene,
beatèque viuendum, & agendum conducunt; [b] aut quia, ſi ijs carerent, ex b.
Quot, quibuſque modis egere artifices virtutib' morum, dici poſſit.
deficerent ipſi, auerterenturque ab ijſdem operibus ſuis, quemadmodum
ſerui à ſuis auertuntur, & deficiunt; [d] aut quia in illis ipſis operibus tra- ex d. & e.
ctandis eſſent ſocij vitæ, hoc eſt in vitæ communis ſocietate verſarentur,
atq; ad eam proximè dirigerentur, quemadmodum diriguntur, & verſan-
tur ſerui, dum ſua obeunt miniſteria. Sed nec propriè, & per ſe conducũt
Virtutes morum non conducunt per ſe ad opera artificum.
virtutes morum ad artificum opera, vt eſt per ſe manifeſtum: quid enim
auxilij ex fortitudinis, aut temperantiæ habitu pictori, ſutoriúe ad tabel-
lam pingendam, calceumúe conſuendum accedere dicamus? [b] Nec defi- ex b.
Non deficiunt artifices in operibus ſuis, quia virtutũ moraliũ ſint expertes.
ciunt, abalienanturúe artifices ab operibus ſuis ob id, quoniã expertes ſint
virtutum moralium, vt mox declarabo. [c] Nec vertuntur quidem in com- c. f.
munis vitæ ſocietate, aut ad eam proximè ſpectant, quatenus in ſua opera
incumbunt artifices; ſed deflectunt, refugiuntque ab illa, niſi vt certæ cui-
Quomodo verſantur, aut nõ verſantur in vita ſocietate, & ad eam diriguntur aut non diriguntur quatenus in opera ſua incumbunt.
dam ſeruituti addicuntur. quapropter videmus ferè ſemper meliores eos
eſſe, alijſque præſtare, qui ſolitarij ſunt & melancholici, quoque plus eo-
rum vnuſquiſque à conſuetudine, familiaritateque aliorum hominum
ſe ſubtraxerit, eo plus in arte ſua proficere. Ergo artifices, quà artifices
ſunt, non egent virtutibus morum, niſi ſolùm ex ea parte quatenus certam
quandam ſeruitutem admittunt: quæ fuit reſponſio Philoſophi. At arti-
fices, operaq; eorum in ciuilem ſocietatem tandem diriguntur; ſine qui-
Inſtantia contra tertiã partem aſſumpti ſuperioris.
bus nullo pacto conſtaret ciuitas. Diriguntur verò & ſunt neceſſaria, ma-
gis etiam opera, quàm artifices; quippe ciuitates quædam ſunt, quæ opera
multarum artium aliunde important: ſed hæc directio, à mutua indigen-
Solutio.
tia proficiſcens, efficit modum ſeruitutis, qui in artifices cadit, dum locãt,
venduntue opera ſuarum artium: tum verò operum iſtorum confectioni
(quod eſt munus artificis quà artifex eſt, non locare illa, aut vendere) ni-
Euerſio primæ rationis dubitandi.
hil prodeſt ſocietas, & conſuetudo vitæ ciuilis; quinimò potius eſt impe-
dimento, vt proximè dicebamus. [c] Rationem primam dubitandi, quæ à c. & inde.
Artificum cũ ſeruis ſimilitudo, ac differentia.
ſimilitudine ſeruorum ducebatur, diluit Philoſophus oſtendendo eam ſi-
militudinẽ non eſſe tantam, vt ex ea inferri poſſet, quod proponebatur.
Hoc autem oſtendit tribus allatis differentijs ſeruorum, artificumque.
[d] Quarum differentiarum prima iam eſt expoſita: ſeruus eſt totus in vitæ d. e.
ſocie-

b ſocietate: artifex, quà artifex eſt, ab ea eſt remotus. [b] Secunda differentia: ſeruitus ſeruorum eſt coniuncta, & vniuerſalis; coniuncta quidem, quia omnia eorum miniſteria, vt annotauimus ad tex. 69. ſunt circa dominos, & circa certos dominos, cũ quibus ita copulantur ex tex. 42. & 43. vt homines eorũ ſimpliciter euadant, nec ad alios reſpectũ aut rationem vllam retineant: vniuerſalis verò eſt, hac eadem de cauſa, quia non in certo genere actionum ſuarum, ſed in omnibus actionibus ſuis ſerui ſunt, & a nutu, imperioque dominorum ſuorum toti pendent. Contra ſeruitus artificũ, quæ in eos non cadit, niſi qua ipſi, accepto pretio, vendunt, locantúe opera artium ſuarum; eſt ſeparata quoniam, quibuſcunque voluerint hominibus, locare, aut vendere ea poſſunt, nec certis coguntur, quia ad certos

Cap. 5. non ſunt aſtricti, vt ſerui erant quod in iij. horum librorũ dicitur communiter, publiceue miniſtrare neceſſaria: & definita eſt, ac certa, ideſt in certo genere actionum, ac rerum vniuſcuiuſque artificis, verbigratia zonarij in

c zonis, carceolarij in calceis conficiendis. Tertia differentia: ſeruus, de quo nunc diſputatur, eſt ſeruus natura, quod probatum fuit ſuprà in cap. 10. & 11. artifex nullus omnino eſt naturâ vel ſeruus, vel artifex, quod eſt per ſe notum. Falſum item eſt illud, quod ſumebatur in ſecunda ratione dubitandi: eodem modo vt ſeruos, ita artifices deficere ob vitia, affectusúe vi *Euerſio ſecũda rationis dubitandi.*

d tioſos in operibus ſuis. [d] Societati enim vitæ, in qua ſemper ſunt ſerui, & ad quam ſimpliciter referuntur, aduerſantur nimij affectus: excellentiæ artis nequaquam. quinimò præſtantiores artifices plerunque eſſe cernuntur, qui magis in affectus ruunt, mulieroſi, ebrioſi, iracundi, & his ſimiles. *Affectuũ exuperatio obeſt ſeruituti non artis officijs.*

Cuius rei duplex cauſa afferri poteſt: vna naturalis: altera accidentaria. Naturalis cauſa eſt, quòd in quibus affectus ſunt vehementiores, illi plus pollent ingenio, & perſpicacia: partibilis nanque, in qua regnant affectus, & rationalis animæ pars æque torpeſcunt, ac vigent naturaliter ob eadem principia. de qua re alibi. Cauſa accidentaria eſt, quòd dediti affectibus lucrum, & pecuniam quærunt, vt ſatisfacere affectibus illis ſuis poſsint. itaque animum magis aduertunt, & plus adhibent curæ, diligentiæque in operibus ſuis. maiori enim ſtudio elaboratæ res ſunt pretioſiores, & pluris venduntur. *Artifices affectibus dediti cur præſtantiores.*

Sed quanquam hæc vera eſſent, nonne temperatis affectibus minus auerterentur animi artificum ab opere faciundo? imo verò contrà, auerterentur penitus, & alienarentur. Quicunque enim affectus ſuos temperarunt, iam veras virtutes adepti, abhorrent à ſordidis artificijs: in liberalia tantum incumbunt, quantum à virtutum actionibus ob hæc ſtudia non abducuntur. Nec vnquam magni viri excellere in poeſi, aut muſica, aut rhetorica glorioſum ſibi putarunt, intenti ad altiora, ideſt ad agendum ex virtute. *Affectuũ temperatio omnino contraria arti.*

Omnino autem quum artificis vocabulum tam illiberales, vt cerdonem, & fabrum lignarium, quàm liberales, vt muſicum, & oratorem comprehendat; hic videtur Philoſophus de ſolis illiberali-

Cap. 5. bus, & ſordidis verba facere; quos etiam dicet in iij. libro colere ea, quæ virtutis ſunt, non poſſe. Tamen eadem eſt ratio dubitandi, & reſpondendi etiam de liberalibus. Siquidem æquè bonus orator, ac bonus cerdo eſſe poteſt qui ſit vir improbus. quid dico oratorem? etiam ſapientiæ, & philoſophiæ periti, ideſt ore, non corde ſapientes cernuntur aliquando moribus flagitioſiſſimis. Atque ab his omnibus ſtudijs tam liberalibus, quam illiberalibus abducendi nos, aut ad ea adducendi ſimiliter affectus habent poteſtatem. De mercenarijs, quorum opere, non quorũ artes emuntur, *Dilatatur quæſtio ad artifices liberales, & ad homines mercenarios.*

tur, idem reſponde, quod de artificibus illiberalibus.

Partes textus ſeptem. Prima (a) proponit quæſtionem, vtrum artifices, ſimiliter ac ſerui, egeant virtute morali: & in ea indicatur prima ratio dubitandi à ſimilitudine ſeruorum, & artificũ ducta. Secunda (b) affert ſecundam rationem dubitandi; quoniam æque artifices, ac ſerui, deficere in operibus ſuis videantur ob vitia, & affectus. Tertia (c) aggreditur ſolutionẽ, dicens inter hæc magnum diſcrimen eſſe. Quarta (d e) ſimul affert rationem ſolutionis, quare artifices non egeant, ſerui egeant virtute morali: ſimul euertit ſecundam rationem dubitandi, indicans cauſam cur ob vitia, & affectus non æque deficiant artifices, vt ſerui, in operibus ſuis: ſimul primam differentiam artificum, ac ſeruorum tradit, ex qua tollitur prima ratio dubitandi. Quinta (f) ſummam ſolutionis comprehendit, quà egeat, & quà non egeat artifex virtute morali, docens. Sexta (g) ſequitur ſoluendo, qualis virtus morum, & in quos artifices cadat, explicans: huic autem habetur ſecunda differentia artificum, & ſeruorum, quæ facit ad tollendã primam rationem dubitandi. Septima (h i) tradit tertiam differentiam artificum, & ſeruorum: ex qua tertio loco tollitur prima dubitandi ratio. Partes textus.

Textus. CXLVII.

*

Corollaria duo.

PARS QVINTA CAPITIS XXX.

Corollaria duo: vnum de auctore virtutis moralis in ſeruo: alterum de errore illorum qui priuant ſeruos ratione.

φανερὸν τοίνυν ὅτι. &c. Tex. CLX. & CLXI.

ARGVMENTVM. TEXT. CLX.

Corollarium primum: Auctor huiuſcemodi virtutis moralis in ſeruo. Imbui ſeruum huiuſcemodi virtute morali non ab eo, qui peritiam docendi dominicam operum conficiendorum tantummodò habet, ſed ab ipſo domino. Ratio ex eo, quod ſuprà in capite nono declaratum, & in textu 158. repetitum fuit: vti dominum ſeruo, tanquam inſtrumento: nam ex initio ij. ad Nicom. virtus moralis exercitatione, atque vſu propriè comparatur.

Text. clx. φανερὸν τοίνυν, ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς αἴτιον εἶναι δεῖ τῷ δούλῳ τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐ τὴν διδασκαλικὴν ἔχοντα τῶν ἔργων δεσποτικήν.

Mani-

Manifeſtùm igitur, huiuſcemodi virtutis cauſam eſſe ſeruo dominum oportere; ſed non eum, qui rationem docendi opera habet dominicam.

EXPLANATIO.

DVBITATVM ſæpe eſt, & à clariſſimis quidem viris, quæ ſit cauſa efficiens virtutis moralis in nobis; vtrum diuinum aliquod numen; an natura; an homo: &, ſi eſt homo huiuſmodi cauſa; vtrum doctrina; an vſu, & exercitatione eam efficiat. Tractant hanc quæſtionem Plato in Menone, in Theage, in Politico, in Euthydemo, in Protagora; Ariſtoteles in cap. 9. primi in prin. ij. & in fine x. ad Nicom. Plutarchus in libello, cui ab argumento, & propoſito ſuo hunc titulum fecit; Virtutem doceri poſſe, & alij: & in vij. quoq; horum librorum de ea fit mentio. Clarum eſt, omnia, quæ dicta ſunt, concurrere: ſed quæritur de cauſa principali, & perfecta. Plato inquit hanc eſſe diuinum numen. Ariſtoteles tacens de diuino numine, quia illud ſit cauſa generalis omnium rerum, exercitatione & aſſuetudine moralem virtutem acquiri ait. Ambo negant ineſſe eam in nobis naturâ. ambo negant doctrina comparari. Et omnino exigua eſt inter eos de hac re differentia. nam neque Ariſtoteles inficiaretur Deum eſſe primam cauſam. & Plato frequenter de pueris aſſuefaciendis, exercendiſque in labore, & patientia animi, & corporis verba facit. ſed hæc alibi. Quoniam igitur de ſententia Ariſtotelis ita virtus morum vſu, & exercitatione acquiritur, quemadmodum virtus intelligentiæ acquiritur doctrina, ex initio ij. libri ad Nicom. ſequitur, ſi indiget ſeruus virtute morali, vt huiuſcemodi virtutis cauſa ſit illi non qui eum docet, ſed qui habet in eum imperiũ, atque ius exercendi, & vtendi ipſo. Docet autem ſeruum is, qui præditus eſt ſcientia dominica, erudireque eum poteſt in ſeruilibus miniſterijs, qui quidem plerunque non eſt dominus, de qua re ſuprà in tex. 69. 70. & 71. At imperium, iuſque exercendi, & vtendi ſeruo ſolus dominus obtinet, vt colligitur ex tex. ſuperiori 158. declaratumque fuerat antea in capite nono. Ergo ipſe dominus, non ille, qui habet ſcientiam dominicam operũ conficiendorum, eſt auctor, & cauſa ſeruo virtutis moralis, cuius ſeruus eſt particeps. Conficitur itaque hoc theorema ex ijs, quæ antè ſunt conſtituta: quod quidē Philoſophus oſtendit, appoſitis in principio textus coniunctione illatiua, *igitur*, & voce, *manifeſtum*. Alij dicunt dominum eſſe cauſam ſeruo virtutis moralis, propterea quòd hæc virtus ſerui ad dominum referatur, non ad ſeruum, vt poſitum eſt in tex. 158. At eâdem ratione ſequeretur, peritiæ ſeruilium miniſteriorum, qua ſeruus inſtruitur ab habente dominicam ſcientiam, non hunc eſſe cauſam ſeruo, ſed ipſum dominum, contra ea, quæ ſunt conſtituta in tex. 69. & 71. Concordant cum Philoſopho noſtro Plato in vj. de legibus, & Xenophon in Oeconomico, dominum eſſe cauſam ſeruo virtutis moralis: quærentes deinde qua via, & modo cauſa eſſe, ſeruo huiuſmodi virtutis dominus poſſit; tum quibus cum moribus, & quibus primo, quibus ſecundo, ac tertio loco, quaque in ſingulis ratione debeat imbuere; adhoc quales ab initio parandi ſint ſerui, vt faciliùs, meliuſque inſtituantur. De quibus omnibus etiam Auctor primi Oeconomici ſatis copioſè, & Plutarchus in vita cenſorij Catonis.

Cauſa efficiens virtutis moralis.

Ariſtotelis, & Platonis de hac re differentia, & conciliatio.

Cap. 13.

Quis, & cur ſeruo ſit cauſa virtutis moralis.

Expoſitio aliorum.

Concordant Plato, & Xenophon de hoc theoremate cũ Philoſopho. Quæſtiones alia ad inſtitutionem ſeruorum pertinentes.

Cap. 5.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. CLXI.

Corollarium ſecundum: Error illorum, qui priuant ſeruos ratione; vtendumque hac de cauſa cum illis imperio duntaxat volunt. Participes rationis eſſe ſeruos eo modo, quo fuit declaratum in tex. 53. Argumenta duo; vnum ab adiacentibus qualitatis, quòd virtus moralis; alterum ab actibus, quòd admonitio in eos cadat: quarum neutra, nec virtus moralis, inquam, nec admonitio ſuſcipitur ſine ratione.

Text. clxj. Διὸ λέγουσιν οὐ καλῶς, οἱ λόγου τοὺς δούλους ἀποστεροῦντες, καὶ φάσκοντες ἐπιτάξει χρῆσθαι μόνον. νουθετητέον γὰρ μᾶλλον τοὺς δούλους ἢ τοὺς παῖδας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

[a] Quapropter dicunt non rectè qui priuant ſeruos ratione; [b] affirmantque imperio vtendum duntaxat eſſe. [c] admonendi enim magis ſunt ſerui, quàm pueri. [d] Verùm de his definitum ſit hoc modo. *a. Quære ſuprà in tex. 53. & 151.*

E X P L A N A T I O.

Hypotheſis euertenda.

[a] SVNT quidam, qui negent, ſeruos eſſe compotes eſſentiæ, & facultatis rationalis: [b] atque ob id ipſum agendum eſſe cum illis inquiunt imperio ſolùm, ac veluti edictis; nullam afferendam à dominis cauſam ſuorum mandatorum; nec admonitionem adhortationemúe adhibendam; quarum illi non ſunt capaces, carentes ratione. [a] Sed ex eo, quod proximè dictum eſt, & ex tota ſerie huius capitis conuincitur error iſtorum: liquetq; ſeruos eſſe rationis participes eo modo, quo in tex. & commentario 53. fuit declaratum: vt ſentiant ſcilicet, eam, ſed non habeant: hoc eſt vt habeant quidem eſſentiam, & facultatem animæ illam, quam mentem, & rationem vocamus; at infirmam habeant, & occæcatam, præſertim ex ea parte, qua conſilium capitur. [a] Etenim in hoc capite poſitum eſt, cadere in ſeruos virtutem moralem; & in textu proximè antecedenti, huius virtutis moralis cauſam eſſe dominum ſeruo: non exiſtit autem virtus moralis ſine ratione, cap. 7. primi, & cap. 1. vj. libri ad Nicom. [c] Adhoc verò, vſu compertum eſt, ſeruos admonitione cum imperio coniuncta retineri, dirigique in officio, & operibus ſuis; peccare, niſi admoneantur: [c] quocirca magis etiã, frequentiusque admoneri ſerui ſolent, quàm pueri, ob rerum neceſſitatẽ, ac multitudinem quæ ſeruis iniunguntur; quarum paucæ omnino, & iniungentibus non neceſſariæ, ſed ad vtilitatem potius ipſorum puerorum, iniunguntur pueris. Admonitionis autem vel ſolum vocabulum, quod græcè eſt νουθεσία, & νουθέτησις, palàm facit egere eam mẽte, ac ratione, in qua ſuſcipiatur. Eſt enim admonere, νουθετεῖν, ponere, & adducere aliquid in mentem.

Serui quomodo participes, aut non participes rationis.

Primum argumentum à virtute morali, quæ in ſeruos cadit. Secundum ab admonitione, quæ cadit in eoſdem.

a. quapropter. c. admonendi magis.

Admonitio nõ eſt ſine mente, & ratione.

Partes textus.

Partes textus tres. Prima (a b) habet hypotheſin aduerſariorum, & cum ea notam primi argumenti aduerſus illam. Secunda (c) continet ſecundum argumentum. Tertia (d) eſt concluſio huius capitis.

SCHO-

SCHOLIA.

Quapropter dicunt non rectè qui priuant &c. Pugnare hic locus cum tex. 53. & cũ 151. videretur: niſi apta explanatio tolleret repugnantiam.

Conciliatio huius cum text. 53. & 151.

Affirmantque imperio vtendum duntaxat eſſe. Putat P. Victorius Platonem notari, cuius in vj. de legibus hæc verba leguntur: κολάζειν γε μὴν ἐν δίκῃ δούλους ἀεί· καὶ μὴ νουθετοῦντας, ὡς ἐλευθέρους, θρύπτεσθαι ποιεῖν: τὴν δὲ οἰκέτου πρόσρησιν χρὴ σχεδὸν ἐπίταξιν πᾶσαν εἶναι. id eſt *Caſtigare tamen ſeruos iure ſemper oportet; nec monendo, vt ingenuos, molliores reddere: colloquutio cum ijs oĩs ferè imperium ſit &c.* At qui vellent Platonem cũ Philoſopho conciliare, dicerent primum, non negare ibi Platonem abſolutè ſeruos eſſe monendos; ſed negare, monendos eſſe vt ingenuos: aliam enim ſeruorum, aliam ingenuorum monendorum formam eſſe. Deinde adderent non dicere Platonem ſolis imperijs, & edictis cum ſeruis agendum eſſe; ſed in omni compellatione, & colloquio, quod cũ ipſis habetur, eſſe admiſcendum imperium; nec vllo modo vnquam cum ijs iocandum: ita imperio iungendam admonitionem ſignificari, & admonitioni imperium; ne ſolo imperio, vt in belluas ratione carentes; neue ſola admonitione, vt erga liberos, cum ſeruis vtamur. quibus ſimilia ſunt quæ ſcribuntur ab Auctore primi Oeconomici, indicanturq; in ij. horum librorũ, vbi agitur de Lacædæmoniorum republica, à Philoſopho. Poſtremo de ſeruis conditione potius, quàm de ſeruis naturâ loqui eo loco Platonẽ: ſeruos autem conditione, quoniam vi, non naturâ ſunt tales; vi etiam, & imperio melius regi, quàm admonitionibus.

Locus Platonis ex vi. de legibus.

Notari Platonem quidam volunt.

Cõciliatio Platonis cum Philoſopho.

Cap 5.
Cap. 7.

Admonendi enim magis ſunt ſerui, quàm pueri. Hoc nos attribuimus multitudini, & neceſsitati ſeruilium munerum. Ob id enim crebriùs, atque etiam diligentiùs, ſi ad noſtram propriam, & præſentem ſpectemus vtilitatem, monendi ſunt ſerui. D. Thomas attribuit ætati puerili; quæ minus ſit capax admonitionis. Quanquam cernimus ingenuos pueros, præſertim grandiores, admonitionibus plus proficere; & plus prouehi ad virtutem, quàm ſeruos. Licet enim puerorum imperfecta ſit ætas: tamen perfectiorem ipſi animam habent, & rationis magis participem, magiſque ei obtemperantem, quàm ſerui natura.

Admonendi magis ſerui, quam pueri quo modo.

Admonitionis capaciores vtrum ſerui, an pueri.

Textus. c x i.

Concluſio diſputationis de his duabus domus partibus, coniugali, paternaque: & continuatio huius cum libris ſequentibus.

C A P V T   X X X I.

Declarans conſyderationem perfectam harum duarum domus partium, hic leuiter adumbratarum, eſſe propriam facultatis domeſticæ, quæ ciuili penè adhæret, & ad eius, ideſt ad rerum publicarum formas in huiuſmodi rebus neceſſariò ſpectat; opprimensq́ hoc modo exorientem dubitationem; concludit, & connectit hunc cum libris ſequentibus.

Περὶ δ' ἀνδρὸς, καὶ γυναικὸς. &c. Tex. c l x i i. per totum librum.

S C H O L I V M.

Excuſatio, & cauſa excuſationis Philoſophi.

ADMONVERAT in textu 143. multoplus ſtudij ponendum eſſe in his duabus domus partibus, paterna, & coniugali, quàm in dominica, & pecuniaria: quas tamen dominicam, & pecuniariam longo ſermone antea explicauerat. Adhoc verò duæ iſtæ partes, cõiugalis, paternaque, leuiter admodum adumbratę ſunt, & quibuſdam tantùm ſimilitudinibus: multa autem capita, multas quæſtiones contineri in conſyderatione earum perfecta, eſt per ſe manifeſtum. Sentiebat itaq; Philoſophus naſci dubitationem, cur non perfectè de his ediſſerat, explicetque copioſè quæcunque explicari poſſunt. Quamobrem huic dubitationi occurrens, declarat, multa Tex.161.

Conſyderatio perfecta harũ duarũ partiũ qualis, & ubi habenda.

quidem

quidem de iſtis partibus quærenda eſſe, ſi notitiam earum
perfectam aſſequi cupimus, quæ hactenus aut nullo modo,
aut vix tacta ſunt: nempe quæ ſint propriæ virtutes cuiuſq;
quatuor perſonarum, ex quibus partes iſtæ conſtant, mariti,
vxoris, parentum, filiorum; & quæ ex ijs virtutibus mune-
ra, atque officia exiſtant, agendi, non agendi, conſectandi, fu
giendi tam in conſuetudine, & congreſſu quotidiano harũ
ipſarum perſonarum inter ſe, quàm abſolutè, & ad alia, vt
tamen ſunt tales perſonæ, & his vocabulis nuncupantur.
Cæterum hæc omnia, quæ fusè quærenda, explicandaque
ſint, eſſe quærenda, & explicanda non in ciuili facultate, ſed
in illa, quæ eſt circũ, & poſt ciuilem, ideſt in domeſtica, quæ *Domeſtica facultas ſequitur ciuilem.*
adhæret ciuili ſic, vt eam proximè ſequatur. Etenim in il-
Text. 163. & 164. lis informandis perſonis, præſertim quod ad vxores, & pue- *In vxoribus, filijsque inſtituendis, ad formas rerum publicarum ciuitatumque reſpiciendũ eſſe.*
ros inſtituendos attinet, in rationes, formasque rerum publi
carum, ac ciuitatum inſpicere oportet, vt aptè ad ſtatum il-
lius, in qua quæque reperiuntur, informentur, & inſtituan-
Tex. 165. tur. Eſt nanque domus, & ſocietas domeſtica vnaquæque
pars ciuitatis: ad totiusque perfectionem, & bonum dirigi
Tex. 164. partis virtutem neceſſe eſt. Tum plurimum intereſt ad hoc,
vt ſtudioſa ſit ciuitas, ac reſpublica, pueros, vxoresque ſtu-
dioſas eſſe: quandoquidem vxores numero pares ſunt viris;
& hac de cauſa dimidia pars ciuitatis, hominumque libero-
rum meritò dicuntur: pueri autem ſunt quaſi reipublicę ſe-
minarium; nam viri facti recipiuntur ad eius adminiſtra-
tionem. Neceſſe eſt igitur de huiuſmodi rebus ſcribenti ſta
ſtus ciuitatum, rationesque rerum publicarum antè expone
re: deinde ad hæc intuendo perfectè indagare, & adiungere,
quæ reſtant dicenda de paterna, coniugalique ſocietate, ad
Tex. 165. ea, quę leuiter in pręſentia ſunt tacta. Quocirca dimiſſa iam
conſyderatione de his ſocietatibus, & omnino de partibus
domus, atque in ſuum tempus dilata, exordiamur rurſus, in-
quit Philoſophus, de rebus publicis, ciuitatibusque dicere,
initium ſumentes à formis, quas alij expreſſerunt, dum opti
mum vnuſquiſque ciuitatis ſtatum introducere laborat.

ARGVMENTVM. TEXT. CLXII.

Summa capita perfectæ conſyderationis harum duarum domus partium, paternæ ſcilicet & coniugalis, alia percenſens, alia indicans Philoſophus, docet eam conſyderationem eſſe propriam domeſticæ facultatis, quæ ciuilem proximè ſequitur.

Text. clxij. Περὶ δ' ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ τέκνων καὶ πατρὸς, τῆς τε περὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμιλίας, τί τὸ καλῶς καὶ μὴ καλῶς ἐστὶ, καὶ πῶς δεῖ, τὸ μὲν εὖ, διώκειν. τὸ δὲ κακῶς φεύγειν, ἐν τοῖς περὶ τὰς πολιτείας ἀναγκαῖον ἐπελθεῖν.

De viri autem, & vxoris, & filiorum, & patris virtuteque cuiuſque ipſorum, & conſuetudine, inter ipſos quid quod rectè, & non rectè ſe habet; & quomodo oportet, quod quidem bene conſectari; quod verò malè, fugere; in ijs, quæ circum reſpublicas, neceſſe eſt perſequi.

SCHOLIA.

Virtutis vocabulũ quid hic. *De viri autem, & vxoris, & filiorum, & patris virtuteq; &c.* Virtutẽ intellige cõmuniter cuiuſuis generis, & modi, ex qua bene officia harũ perſonarũ adminiſtrãtur: quemadmodũ in primo ad Nicom. dictũ fuit, propriã cuiusq; rei virtutẽ eſſe, *Cap.* ex qua propriũ illius rei opus bene efficeretur. Adminiſtrãtur aũt bene officia, & munera harũ perſonarũ partim ex certis prudẽtiæ partibus, quæ eſt virtus intelligẽtiæ, partim ex virtutibus moriũ atq; ex his, vel veris, & perfectis, quæ ſunt habitus in mediocritate affectuum, actionumq; conſiſtentes; vel imperfectis, & translatitijs, quæ habitus non ſunt, ſed conſtitutiones quædam animi laudabiles vel acquiſitæ, comparatæque exercitatione, & doctrina quadam, vel naturales. *Virtutibus cuiuſque harum perſonarũ, ex quibus ipſarũ munera rectè adminiſtrantur.* Vir, vxor, & pater ſua vnuſquiſque officia implet ex certa prudentiæ parte. Nam eſt propria viri prudentia, qua in omnibus iis rebus, quæ vxoris ſunt, quæque quouis modo ad vxorem ſpectant, rectè ſe gerit. Et hanc prudentiam comitantur in ipſis illis rebus cunctæ virtutes morales, quæ verè proprièque dicuntur; vt temperantia in venereis; liberalitas, & magnificentia in ſumptibus, *Mariti virtutes.* donationibusque, quæ vxoris causâ fiunt; fortitudo domeſtica, & magnanimitas in calamitatibus matrimonij; & reliquæ ſimiliter; de quibus dictum eſt in *Patris, & vxoris virtutes.* libris ad Nicomachum. Alia patris, alia vxoris prudentia eſt. hæc cernitur in ijs, quæ virum; illa in ijs, quæ filios quacunque ratione attingunt, rectè peragendis. Et vtranque ſequuntur eodem modo morales virtutes, quæ propriè ſic nominantur; diſtantes ſolùm circunſtantijs, nõ formâ, & eſſentiâ, quæ vxoris ſunt ab illis, quæ ſunt patris, & vtræque ab illis, quæ ſunt viri, & omnes ab abſolutis, quæ cadunt ſimpliciter in hominem probum. Exempli gratia alio fortaſſe tempore, & modo, & ob aliam cauſam, & res alias, & alijs perſonis donabit vxor, quàm vir; & vir, quàm pater; & pater, quàm homo ſimpliciter præditus liberalitate. Ad has etiam morales, veraſque virtutes adiunguntur in his perſonis quædam conſtitutiones animi laudabiles, vt charitas patris in filios; vt fides, & amor vxoris in virum, viri in vxorem, & aliæ id genus. *Filiorum virtutes.* Filij autem vel pueri adhuc ſunt, vel prouecti ætate. In his requiruntur propria prudentiæ pars, & virtutes morales non minus, quàm in patre. In illis ſatis ſunt conſtitutiones quædam animi laudabiles, ſæpe natiuæ, aliquando comparatæ: vt gloriæ, honeſtatiſque amor, timor infamiæ, diſcendi cupiditas, reuerentia aduerſus maiores,

erga

erga calamitoſos miſericordia, initia, & quaſi igniculi emicantes fortitudinis, liberalitatis, iuſtitiæ, & aliarum futurarum virtutum. Hæ ſunt igitur virtutes quatuor perſonarum, duas iſtas ſocietates, paternam, coniugalemque, efficientium. In quibus exponendis quoniam propriè ad optimam, optimaque ratione inſtitutam rempublicam orationẽ accomodauimus: eſſent ſimiliter in alijs ciuitatum ſtatibus pro vario cuiuſque modo, ac fine eædem diſtinguendæ, ac determinandæ. Verùm de his, vt diximus quærendum eſt in libris diſciplinę domeſticæ: quorum nonnulla Auctor primi Oeconomici, & Xenophon in Oeconomico attigerunt. Non meminit hîc Philoſophus virtutum domini, & ſerui, tum quia dominus, & ſeruus nõ ſunt perſonæ harum ſocietatum: tum quia ſuprà de eorum virtutibus quodam modo explicatum eſt. Apparuit enim propriam domini uirtutem eſſe prudentiam in rebus neceſſarijs, conducentibusq; ad uitæ uſus: cum qua prudentia itidem coniunctæ ſunt uirtutes morales, & conſtitutiones quædam animi laudabiles circa illas eaſdem res, & uſus uitæ. At ſerui uirtus principalis erat robur corporis, quo exequi poſſet quæ à domino prouiderentur, atque imperarentur; & cũ robore corporis conſtitutiones animi, obedientia, & fides, & amor in dominum, & eiuſmodi aliæ iungebantur.

Primo Oeconomico cap. 4.

Cur nõ meminerit hic Philoſophus virtutũ domini, et ſerui.

Domini virtutes.

Serui virtutes.

Syntaxis.

Virtuteque cuiusque ipſorum. Quaſi dicat proprias cuiuſque virtutes, uiri, uxoris, filij, patris.

Virtuteque cuiuſque ipſorum, & conſuetudine inter ipſos &c. Summa capita conſyderationis harum duarum ſocietatum ſunt numero quatuor: quorum partim percenſentur, partim indicantur hoc loco à Philoſopho. Primum caput eſt de uirtutibus: quæ ſint propriæ uirtutes cuiuſque earum perſonarum, ex quibus ſocietates iſtæ conſtant. Reliqua capita ſunt de officiis, & actionibus proprijs. Quæ officia, & actiones ut ex uirtutibus illis pendent, ita eas demonſtrant, ac patefaciunt: cohibenturque omnino in duo genera, quum in multas ſpecies ſint diſtributa. Nam aut ſunt actiones, officiaque propriè erga perſonam coniunctam, ad quam perſonam coniunctam prior illa perſona, cuius actiones ſunt, propriè refertur: cuiuſmodi ſunt actiones uiri erga uxorem in ſocietate, & conſuetudine, quam inter ſe habent. Aut ſunt actiones, & officia erga alias perſonas, & in alijs rebus, cum relatione tamen, & reſpectu quodam ad perſonam coniunctam: uirum enim, quà uir eſt, & uxorem habet, alia decent, alia minimè in conſuetudinibus, & congreſsibus reliquorum hominum, in comeſſationibus, in exercitationibus, in ludis, in iocis, in ornatu, in habitatione, & in eiuſmo di ſexcentis, quæ in quotidiano uitæ uſu cernuntur. Secundum igitur caput erit, quæ'nam peragenda, & à quibus abſtinendum erga perſonam coniunctã, uerbigratia uiro erga uxorem. Tertium, quæ'nam peragenda, & à quibus abſtinendum ſimiliter erga alias perſonas, & in alijs rebus reſpectu perſonæ cõiunctæ. Quartum qua uia, & modo aſſequi poſsimus, ut illa peragamus, & ab his abſtineamus in utroque genere conſuetudinis, & officiorum. Primum caput ſignificatur his uerbis: *virtuteque cuiusque ipſorum.* ſecundum his: *& conſuetudine inter ipſos quid quod rectè, & non rectè ſe habet.* quibus uerbis etiam indicatur tertiũ. Quartum notatur ſubſequentibus: *& quomodo oportet quod quidem bene, conſectari; quod autem malè, fugere.* Eadem capita quærenda erunt de domino, & ſeruo: quanquam horum uirtutes ex ſuperiori diſputatione, quæ de ipſis habita eſt, ſunt penè manifeſtę quemadmodum diximus: ſed tamen clariùs adhuc aperiendæ ſunt in Oeconomicis.

Conſyderationis perfectæ harũ duarũ ſocietatum ſumma capita quot, & quæ.

In ijs, quæ circum reſpublicas, neceſſe eſt perſequi. Alij intelligunt poſtremam partẽ vij. & viij. huius operis: vbi Philoſophus de liberorum procreatione, educatione, inſtitutione ſermonem habet. Ego libros, & facultatem domeſticam, ſeu œconomicam, quæ circum reſpublicas ſit, ideſt quæ ſequatur proximè diſciplinam ciuilem. Sentio quidem verbis vim quandam afferri: nec libẽter ea ſic interpretor; *in ijs, quæ circa reſpublicas,* hoc eſt in œconomicis libris. Sed niſi hoc modo, quòd hîc dicitur, accipiamus; primùm non præſtabit Philoſophus quod pollicetur. Quæ'nam enim in parte Politicorum librorum loqui eum oſtendes de virtutibus, & officijs viri, vxoris, patris, filiorum tam erga ſe, quàm erga cæteros ho-

Quos libros ſignificet Auctor his uerbis, Politicos'ne, an Oeconomicos.

Prima ratio.

roshomines;& res? Docet ille quidē ſub exitū vij.& in viij.quæ in coniugijs,ac liberorum procreatione ſint obſeruanda; quæque ſit ratio eos iam ſuſceptos educandi,& inſtituendi, vt optimi, quoad fieri poteſt, euadant, concurrentibus natura, more, & doctrina: id quod etiam propoſitum fuerat in exitu x. ad Nicom. ſed hæc eſt exigua quædam pars eorum, quæ hîc proponuntur de virtutibus, & officijs &c. quæ pars eſt communis Oeconomo cum ciuitatis rectore: vel magis etiam attinet ad rectorem ciuitatis. huius enim maximè intereſt, optimos euadere, qui ciues futuri, & rem publicam adminiſtraturi aliquando ſunt. Ita ergo ſi Politicos libros hîc ſignificari intelligeremus; non præſtaret Philoſophus, quod pollicetur. Deinde nec præſtare quidem vllo pacto poſſet, aut deberet. Nam ſi in Politicis hæc traderentur, quæcunque ſcilicet pertinent ad virtutes, & officia harum perſonarum; nulla amplius eſſet domeſtica facultas diſtincta à ciuili; vel illa eſſet ſola pecuniaria, contra Platonem, Xenophontem, Ariſtotelem, & omnes antiquos Philoſophos: qui domeſticæ facultatis ſemper meminerunt tanquam facultatis conſyderantis domum, & rem, & familiam, perſonarumque, ex quibus familia conſtat, officia & virtutes; quęque ita diſtinguatur à ciuili, & à morali, quemadmodum diſtinguitur domus, eiuſq; gubernatio, & inſtitutio à ciuitate, & ab hominibus ſingulis, eorumque inſtitutione, ac gubernatione. Poſtremò in textu 165. ſequenti repetet Philoſophus de his ipſis rebus in alijs, libris videlicet, & commentariis dicendum eſſe: alia autem ſunt propriè non politica, ſed œconomica. Hæ ſunt cauſæ, cur ſic hunc locum exponam; & cur nec quibuſdam amicis meis aſſentiri poſsim, putantibus ex hoc loco domeſticam facultatem ciuilis partem, aut appendicem eſſe. Non enim ſequitur, quia domus ſit pars ciuitatis; vt domeſtica facultas ſimiliter ſit pars, vel appendix ciuilis: quando item homines ſinguli ſunt partes eiuſdem ciuitatis; nec tamen moralis, quæ de officijs, ac virtutibus ſingulorum hominū cōſyderat, eſt ipſius ciuilis pars, vel appendix. Nec ſi agitur de domo, & partibus domus aliquatenus, hoc eſt vt ſunt partes ciuitatis, in libris ciuilibus: ſtatim erit domeſtica facultas à qua etiam de his agitur, & ſimpliciter quidē agitur, vel pars, vel appendix ciuilis. Nam eâdē ratione ſequeretur libros de generatione, & interitu, in quibus de quatuor elemētis ſimpliciter, & quatenus elemēta ſunt, diſputatur, vnà cum libris Sublimium, in quibus diſputatur de ijsdem elementis, quatenus ex mutua inter ſe mutatione quibuſdam modis afficiuntur; eſſe partes, aut appendices librorum de Cœlo, vbi elementa conſyderantur quatenus ſunt partes vniuerſi. Libriq; morales, in quibus neceſſe eſt de anima, eiusq; partibus quodammodo diſſerere, vt dicitur in nouiſsimo capite primi ad Nicom. ſimiliterque libri de partibus animalium, & alij fortaſſe eſſent partes, vel appendices librorum de Anima. Quinimò medicina eſſet pars, vel appendix philoſophiæ naturalis. ſiquidem multæ earum rerum, quas hæc tractat: tractantur quoque in medicina: vt de humano corpore nominatim ſcribitur in codē nouiſsimo capite primi ad Nicom. Et multæ aliæ artes, ac libri efficerentur hac ratione appendices, & partes aliorum librorum, atque artium. Sed non ſecantur artes, & ſcientiæ, quemadmodum res, niſi vt nos explicauimus in commentario 57. iij. de Anima: fines, & modi operandi, ideſt conſyderandi, agendi, efficiendi, hi, aut illi, additi rebus, propriè ſunt, qui ſcientias, artes, facultatesque diſtinguunt. de quo enunciato ſæpe Ariſtoteles, præſertim in lib. xiij. Poſtnaturalium. Cap. 1.

Secunda.

Tertia.

Oeconomicenō eſt politices pars, nec appendix.

Artium, ſcientiarum, & facultatum diſtinctio vnde.

TEXTVS

TEXTVS CLXIII. CLXIV.

Confirmat duobus argumentis id, quod proximè eſt poſitum: dicendum perfectè fore de iſtis duabus domus partibus, paterna, & coniugali, præſertim quod ad pueros, & vxores inſtituendas attinet, in Oeconomicis libris; poſtquam in his dictum fuerit perfectè de ciuitatibus, & rebuspublicis. Principium commune horum duorum argumentorũ per locum ab actibus: quòd in his ſocietatibus, perſoniſq́, ex quibus ipſæ conſtant, informandis, præſertim quantum ad vxorum, & puerorum inſtitutionem attinet, inſpiciendum ſit in formas, rationesq́; rerum publicarum ac ciuitatum.

Ἐπεὶ γὰρ οἰκία μὲν. &c.

SCHOLIVM.

Vtrum vna, an duæ demõſtrationes, quæ his duobus textibus tradun tur: & quomodo vna, quomodo duæ; quæq; ipſarum vis, modusque ſit. Si vna ſit demonſtratio.

POSSEM etiam argumentum, & demonſtrationem vnã tantùm conficere, quæ eſſet huiuſmodi. In cuiuſcunque rei formam, & rationem inſpicere oportet ad alteram informãdam, atque inſtituendam; illius rei doctrina priori loco perfectè tradenda eſt, & alterius poſteriori: ſed in formas, rationesque rerum publicarum, ac ciuitatũ inſpicere oportet ad informandas has ſocietates, paternam, coniugalemq́ue, & perſonas, ex quibus conſtant, potiſsimum verò quantum attinet ad vxorum, puerorumq́ue inſtitutionem: ergo &c. Maior eſt euidens. nam illius rei doctrina antecedat neceſſe eſt, quæ ſi ignoretur, doctrina alterius tradi non poteſt. Minor probatur dupliciter: primùm vniuersè per locum à genere in textu 163. quoniam virtus, officiumq́ue cuiusque partis ad ſui totius virtutem, officiumq́ue neceſſariò ſpectat, ac dirigitur: itaque intueri, & declarare hæc oportet, ſi illa ſunt aperienda: ſunt autem ambæ hæ ſocietates domus partes; & omnis domus pars ciuitatis, atque reipublicæ. Deinde probatur eadem minor, quatenus attinet propriè ad puerorum, vxorumq́ue inſtitutionem, in tex. 164. per locum à fine. nam, hoc, vel illo modo inſtitui pueros, &

Doctrinarum ordo.

In formas rerum publicarum inſpicere neceſſe eſt inſtituẽtibus cõiugalem paternamque ſocietatem, & perſonas, ex quibus illa conſtant.

ros,& vxores, maximi intereſt, plurimumque momenti habet ad ſtatus rerum publicarum,& ciuitatum,vt tales ſtatus huius, vel illius modi exiſtant, & ſtudioſi, conſentaneique ſint vnuſquiſque in ſuo modo, & forma, aut minimè: quocirca in pueris vxoribusque cuiuslibet ciuitatis inſtituendis,neceſſe eſt in formam,& ſtatum illius proprium intueri; vt,ſi vitioſus non fuerit, aptè ad eum inſtituantur: ſummus enim finis harum inſtitutionum, quemadmodum & domus,& omnium domus partium,eſt ciuitas, atque reſpublica,vt ab initio huius libri apparuit: ergo etiam ſtatus, formasque rerum publicarum, ac ciuitatum notas eſſe oportet, antequam tradatur ratio inſtituendi pueros, & vxores. Hoc modo eſſet vna duntaxat demonſtratio ob vnum principium commune ratiocinandi,quod efficitur minor illius. *Sint duæ demonſtrationes.* Veruntamen mihi potior eſt ſententia D. Thomæ, vt ſint duæ demonſtrationes inter ſe diſtinctæ. Quanquam enim communi illo principio coniunguntur, quo proximè conficit Philoſophus,id quod vult: tamen diuerſi ſunt loci, vnde primùm argumentatur; vnus à genere; alter à fine: diuerſæque quodammodo concluſiones; vna generalis, de paterna,coniugalique ſocietate, & perſonis, ex quibus conſtant, informandis; altera huic ſubiecta,de ratione inſtituēdi vxores, & pueros; à qua poſtea ad generalem illam aſcenditur per locum à parte. nam quo in loco de ratione inſtituendi vxores,ac pueros, quæ eſt quædam pars conſyderationis harum duarum ſocietatum, diſſerendum eſt: in eodem loco videtur & de alijs, quæ ad eandem conſyderationem pertinent,eſſe diſſerendum.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT: CLXIII.

Prima argumentatio probans vniuerſè id, quod proximè eſt poſitum, ideſt de coniugali, paternaque ſocietate, & perſonis eas conſtituentibus conſyderari perfectè non poſſe, antequam perfectè conſyderentur rerum publicarum, ciuitatumque rationes, & ſtatus. Locus à genere: quoniam hæ ſocietates, perſonæque ſint partes domus; & omnis domus pars ciuitatis: cuiuſuis autem partis officium, & virtus ad officium, virtutemque ſui totius neceſſariò ſpectet; vnde in hæc inſpici oporteat, & hæc nota eſſe, ſi illa perfectè ſint declaranda.

Text. clxiij. [a] Ἐπεὶ γὰρ οἰκία μὲν πᾶσα, μέρος πόλεως, [b] ταῦτα δ', οἰκίας· [c] τὴν δὲ τοῦ μέρους πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δεῖ βλέπειν ἀρετήν· [d] ἀναγκαῖον πρὸς τὴν πολιτείαν βλέποντα, παιδεύειν καὶ τοὺς παῖδας, καὶ τὰς γυναῖκας.

[a] Quoniam enim domus quidem omnis eſt pars ciuitatis; [b] hæc autem, *de quibus loquimur*, domus; [c] partis autem virtutem ad virtutem totius ſpectare oportet; [d] neceſſe eſt ad rempublicá ſpectantes erudire & pueros, & vxores.

d. Vide etiam in cap. primo lib. viij.

EXPLANATIO.

PARTES textus tres. Prima (a b) continet minorem. Secunda (c) maiorem argumentationis. Tertia (d) concluſionem non huius quidem argumentationis, ſed ſequentis. *Partes textus.*

SCHOLIA.

Hæc autem, domus. Subaud. ſunt partes: hæc inquam, de quibus eſt diſputatio, ſocietas coniugalis, paternaque, & perſonæ, ex quibus conſtant. *Subaudienda.*

Quoniam partis virtutem ad virtutem totius ſpectare oportet, neceſſe eſt &c. Quoniam virtus, & officium partis (ſemper enim virtutem officium ſequitur) ſpectant neceſſariò ad virtutem, & officium totius; non poteſt conſyderari pars, niſi prius totum fuerit manifeſtum. antecedat igitur conſyderatio ciuitatum, atque rerum publicarum oportet conſiderationem coniugalis, paternæque ſocietatis: & perſonarum eas conſtituentium, quæ propter domos ſunt partes ciuitatum, atque rerum publicarum. Hoc argumento primùm ſequitur, ſocietatem dominicam, rationemque pecuniariam, quæ ſimiliter, ac duæ ſuperiores, ſunt partes domus, & ciuitatis; ſeruumque ac dominum, ex quibus iungitur prior, conſyderari non poſſe ante ciuitatum, & rerum publicarum perfectam conſyderationem: quanquam ſupra de ijs copioſè fuit diſputatum. Deinde tollitur omnis doctrina compoſitiua: quæ, ſingulas primùm explicans partes, eaſque connectens, tandem diſſerit de toto. Poſtremo oppugnatur vel penitus, vel quadam ex parte methodus illa conſyderandi res compoſitas, de qua ſuprà in 3. & in 30. textu dictum fuit, & in tex. primo primi Phyſici, & alijs in locis. At non offendere, nec nutare hoc modo Ariſtoteles ſolet. Itaque de his diligentiùs eſt conſyderandum. Fortaſſe verò quanquam pars, cuiuſcunque generis fuerit, eiuſque virtus, & officium referuntur, diriguntúrque ad totum, &

Argumentatio textus.

Vitia huius loci.

Reſponſio ad argumentum textus.

Quis ordo inter conſyderatiões, & doctrinas totius, & partis.

ad virtutem, atque officium totius, tanquam ad ſuos proprios fines; nec cognoſci perfectè hac de cauſa ſine cognitione illorum poſſunt: haud quaquam tamen ante partem neceſſe eſt cognoſci totum perfectè, & diſtinctè (quî enim hoc poſſet, ſi conſtat totum ex partibus, & nihil aliud ad extremum eſt, quàm ſuæ partes?) ſed ſatis erit ſi cognoſcatur quodammodo, ideſt ſi adumbratam, ac rudem illius intelligentiam habeamus, & quemadmodum dicitur de ſubiectis ſcientiarum, cognoſci ea antè oportere, quòd, & quid ſint. Nec partem quidem neceſſe eſt prius cognoſci, aut conſyderari; licet ad perfectam totius cognitionem neceſſaria ſit cognitio partis. Sed modò à parte, modò à toto, vnde faciliùs quis diſcat, capitur initium doctrinæ: de qua re in tex.com. primo v. Poſtnaturalium, & in 2. primi Naturalium. Partem autem intelligo, quà pars eſt: ſic enim ipſa, & totum ſub eandem ſcientiam cadunt, ſimulque perfectè cognoſcuntur. At ſunt quædam partes, verbigratia elementa vniuerſi, quæ aliquando non vt partes conſyderantur, ſed vt res quædam abſolutæ. & talis ſanè earum conſyderatio, ac doctrina eodem modo abſoluta, ſeparataque eſt à conſyderatione totius. Verum de his alio loco.

Quid conficiatur hoc in loco quid in tex. ſequenti.

Neceſſe eſt ad rempublicam ſpectantes erudire &c. Conficitur hoc theorema propriè ex ſequenti argumento, non ex eo, quod proximè ſumptum eſt, ideſt non ex hoc, quòd partis virtus ſpectet ad virtutem totius. ex hac enim proxima ſumptione euenit rectà, partium domus, quæ domus eſt pars ciuitatis, officia, & virtutes ad virtutem ipſius ciuitatis referri; atque ob hanc cauſam conſyderari illas partes perfectè non poſſe, antequam de ciuitatibus, & rebuspublicis perfectè fuerit conſyderatum. erudire & pueros, & vxores. Multa, quæ ad vxores inſtituendas faciant, traduntur à Xenophonte in Oeconomico, & ab Auctoribus primi, & ſecundi Oeconomici, eius, inquam, ſecundi Oeconomici, qui in græcis exemplaribus non reperitur, & à Platone in v. de Republica. & in vij. de Legibus. De pueris item inſtituendis Xenophon in Pædia Cyri, Plutarchus in libro huius tituli, & Plato in Theage, in Lachete, in iv. de Republica. & in primo ij. ac vij. de Legibus copioſè edißerunt. Qui Plato *rem* eſſe maximi momenti ad omnem vitæ ſtatum, ad felicitatem, ad miſeriam, ad publicas, & ad priuatas rationes hanc, quam puerorum inſtitutionem, eruditionemúe appellant, nec minus difficilem, quàm pulchram iiſdem in libris oſtendit. Et cum Platone conſentit Ariſtoteles in exitu x. ad Nicomachum.

De vxorum puerorumque inſtitutionibus à quibus & vbi.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. CLXIV.

Secunda argumentatio, probans propriè, quod ad vxorum, puerorumq́ue inſtitutionem attinet in conſyderanda paterna, & coniugali domus parte conſyderari perfectè non poſſe, antequam de ciuitatum, rerumpublicarumq́ue formis, ac ſtatibus fuerit perfectè conſyderatum. Locus à fine: nam ciuitas eſt finis eiuſcemodi inſtitutionis, quemadmodum & domus, & omnium domus partium: hoc autem, vel illo modo inſtitui plurimùm intereſt ad id, vt talis vel talis ſit ſtatus ciuitatis; quandò vxores ſunt dimidia pars hominum liberorum; & è pueris viri facti in reipublicæ adminiſtrationem aſſumuntur: quocirca inſtituamus quidem vtroſque oportet ſpectando ad proprium eius ciuitatis, & reipublicæ ſtatum, in qua propriè fit inſtitutio; & rationem inſtituendi, tradamus poſt explicatas rationes & formas ciuitatum, ac rerumpublicarum. Loci adiuncti: vnus de vxoribus, ab adiacentibus quantitatis: alter de pueris, a cauſa.

Text. clxiv. [a] Εἴ, γάρ τι διαφέρει πρὸς τὸ τὴν πόλιν εἶναι σπουδαίαν, καὶ τοὺς παῖδας εἶναι σπουδαίους, καὶ τὰς γυναῖκας σπουδαίας: [b] ἀναγκαῖον δὲ διαφέρειν· [c] αἱ μὲν γὰρ γυναῖκες, ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων· [d] ἐκ δὲ τῶν παίδων, οἱ κοινωνοὶ γίνονται τῆς πολιτείας.

[a] Si quidem intereſt quidpiam ad hoc, vt ſtudioſa ſit ciuitas, & pueros ſtudioſos eſſe, & vxores ſtudioſas: [b] neceſſe eſt autem intereſſe; [c] nam vxores quidem ſunt dimidia pars liberorum; [d] è pueris autem exiſtunt qui participes fiunt reipublicæ.

EXPLANATIO.

PARTES textus duæ. Prima (a) proponit connexum, vel potius priorem connexi partem, nam poſterior poſita eſt in textu antecedenti. eſt autem totum connexum huiuſmodi: Si ad ſtatum ciuitatis, vt hæc ſtudioſa ſit, aliquid intereſt pueros, & vxores ſtudioſas eſſe; neceſſe eſt vtroſque inſtituere reſpiciendo ad proprium eius ciuitatis, ac reipublicæ ſtatū, in qua propriè fit inſtitutio. Et ex hac poſteriori parte connexi, neceſſarium eſſe vt vtroſque inſtituamus reſpiciendo &c. conficitur principalis concluſio: non poſſe rationem eos inſtituendi tradi; antequam explicentur rationes, & formæ ciuitatum, ac rerumpublicarum. Secunda pars textus (b c d) oſtendit aſſumptum: plurimùm intereſſe ad id; vt ſtudioſa ſit ciuitas, ſtudioſas vxores eſſe, ſtudioſos pueros. de vxoribus hoc oſtendit per locum ab adiacentibus: de pueris per locum à cauſa. Partes textus.

S C H O L I A.

Vocabulũ ſtudioſus.
Sententia huius loci.

Vt ſtudioſa ſit ciuitas &c. Vocabulum σπουδαῖος, ideſt ſtudioſus non ſolùm probum ſignificat, ſed etiam ſedulum, & diligentem, & alia multa. Sic igitur hunc locum exponimus: Vt proba ſit ciuitas; requiri probas vxores, proboſq́; pueros: &, ſi vtrique alio modo fuerint inſtituti, hoc, aut illo; alius modi item futuram ciuitatem, hancq́ue, aut illam reipublicæ formam habituram. Itaque ad proprium cuiuſque ciuitatis ſtatum aptè erudiri vxores, puerosq́ue oportere, quod repetetur in principio libri viij.

Loci ſimiles.

Neceſſe eſt autem intereſſe. Declarabitur hoc fuſiùs infrà in libro quinto, vbi affirmabit Philoſophus leges cuiuſuis ſtatus ciuilis vel vtiliſſimas inanes fore, ſi apta ad eum ſtatum eruditio non adhibeatur. quod ſumptum eſt ex Platonis libro iv. de Republica. & libro primo de Legibus. *Cap. 9.*

Locus argumenti.
Vocabula τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων in hoc cap.

Nam vxores quidem &c. Argumentum eſt ab adiacentibus quantitatis. eſt enim vxorum adiacens è quantitatis genere, eſſe eas partem dimidiam liberarũ perſonarum, ac demum ciuitatis, vt ſcribitur infrà in ij. libro. Vxores verto τὰς γυναῖκας in toto hoc capite, & τοὺς παῖδας pueros: vt tamen hoc poſterius vocabulum filios, & qui filiorum nomine continentur, quoad ſunt in poteſtate patris ſignificat; quaſi dixeris filiosfamiliâs. Alij τοὺς παῖδας modò pueros, modo filios; & τὰς γυναῖκας aliquando vxores, aliquando mulieres reddunt latinè. quanquam non decebat eadem verba in eodem tractu orationis proximè repetita variè interpretari. Sed quomodo αἱ γυναῖκες, ſi vxores intelligas, non generaliter mulieres; dici poterunt dimidia pars liberarum perſonarum? Imò vero quî dici poterunt, ſi generaliter mulieres intelligas: quandoquidem ſeruæ etiã reuera mulieres ſunt? Ergo mulieres in vniuerſum vel ſeruæ ſunt, vel liberæ. [a] Cum ſeruis non contrahebatur matrimonium, nec connubium, ſed contubernium, vocabanturq́ue ipſæ contubernales, non vxores: de qua re ſæpe iuriſconſulti. Liberæ ſic diſtribuuntur ab Vlpiano in l. 4. de Iis qui ſui vel alieni iuris: quod quædam ſint matres familiâs, quædam ſint filiæ familiâs. Filias familiâs appellat eas, quæ ſunt in aliena poteſtate: matres autem familiâs non ſolum eas, quę in manum conueniſſe dicebantur, [b] in quo ſignificatu vſurparunt hoc nomen Cicero, & alij antiqui, ſed omnes omnino fœminas, quæ vxores quocunque modo aut eſſent, aut fuiſſent, nuptas, aut viduas, vt traditur eodem in loco, & in l. 46. de Verb. & rerum ſignifi. ab eodem Vlpiano, & à Papiniano in l. 10. ad Legem Iuliam de adulteriis. Perpetuus enim cœlibatus Ethnicis & ignominioſus ſemper fuit, & crebris legibus interdictus. [c] quod liquet ex multis locis illuſtrium ſcriptorum, ſed præcipuè ex pulcherrima illa oratione Auguſti in cœlibes, quæ legitur ſub initium lib. lvj. hiſtoriarum Dioniſ. Itaque ſi ſeruas demas, quæ maxima capitis diminutione libertatem amiſerunt, & filias familiâs, comprehenſas appellatione puerorum ſiue filiorum, qui patriæ poteſtati ſubiecti ſunt; conuenit in reliquas mulieres vxorum vocabulum: quæ ſcilicet aut nunc ſunt, aut olim fuerunt vxores; potueruntq́ue, aut poſſunt inſtitui appoſitè ad præſentem ſtatum ciuitatis. Hoc igitur modo rectè dicitur vxores eſſe pares viris, & dimidiam partem liberarum perſonarum, earum inquam liberarum perſonarum, quæ puerorum nomine non continentur, ideſt quæ ſuæ ſunt poteſtatis, & verè liberæ. Vxores enim ſunt quidem in manu, ideſt ſub gubernatione, & imperio, ſed non in poteſtate virorum.

Cap. 7.

Vxores quomodo dimidia pars liberorũ.
Mulierum diuiſio in ſeruas, et liberas.
Seruæ vxores non erant.
Liberarum diſtributio i\[n\] matres familiâs, et filias familiâs.
Filia familiâs quæ.
Matres familiâs quæ.
Cœlibat⁹ perpetuus Ethnicis ignominioſus, & interdictus.
Vxorum vocabulum quàm latè pateat.
Vxores ſunt in manu, ſed non in poteſtate virorum.
Locus argumenti.

a. Caius de Iis, qui [illegible] alie. l. 3. Vlp. de Fundo inſtructo l. 12. Imp. Conſtantinus de Inceſtis nuptiis l. 3. Iuſtinianus Inſtit. de Nuptiis, & Gloſſa ibi verbo Contra. ac de Patria poteſtate verbo Nuptæ.
b. Vide Connenum in Topicis & Aulum Gellium lib. 18. cap. 6.
c. Plato in vj. de legib., Plutarchus in Lycurgo, in Apophtegmatis, in Inſtitutis Laconicis. Cicero in iij. de Legibus, & alij.

E pueris autem exiſtunt &c. Argumentum à cauſa. quod Plato etiam vſurpauerat in locis ſupra citatis, repeteturque infrà à Philoſopho in principio libri viij. Reipublicæ nanque rectores ſæpenumero in cauſa ſunt, vt conſeruetur perficiatur, corrumpatur, aboleatur præſens ciuitatis ſtatus.

ARGV-

ARGVMENTVM. TEXT. CLXV.

Concludens hanc diſputationem de partibus domus coniugali, & paterna, cuius diſputationis explicatum fuerit quod debuit explicari, cætera poſt commentationem rerumpublicarum tradenda ſint in Oeconomicis; proponit quæ deinceps ſunt conſyderanda, quòd quæ de optima republica ab alijs enunciata ſunt; atque ita connectit hunc librum cum ſubſequenti.

Text. clxv. Ὥστ' ἐπεὶ περὶ μὲν *τούτων διώρισται, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐν ἄλλοις λεκτέον· ἀφέντες, ὡς τέλος ἔχοντας, τοὺς νῦν λόγους, ἄλλην ἀρχὴν ποιησάμενοι, λέγωμεν: καὶ πρῶτον ἐπισκεψώμεθα περὶ τῶν ἀποφηναμένων περὶ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης. *δούλων Vetus interpres et D. Thomas

Itaque quoniam de his quidem definitum eſt, de reliquis autem in alijs eſt dicendum; dimiſsis, tanquam finem habeant, præſentibus ſermonibus, aliud initium facientes dicamus: & primùm conſyderemus ea, quæ de optima republica ſunt enunciata.

S C H O L I A.

De his quidem definitum eſt. Quæ'nam ſunt hæc, de quibus eſt definitum? nempe quæ ſunt tradita in tex. 140. 141. 142. 143. attinentia ad hanc diſputationem de paterna, & de coniugali domus parte. Illa enim tradi potuerunt, antequam de formis, rationibusq; rerumpublicarum, ciuitatumq; diceretur: verbigratia has duas ſocietates eſſe partes domus, rationisque domeſticæ: tum quæ ſint earum inter ipſas, & cum dominica domus parte ſimilitudines, atque diſsimilitudines: adhæc ſimilitudines quædam, atque diſsimilitudines inter ciuile coniugaleque, & inter paternum ac regium imperium, quæ ſatis nota eſſe poterant ante rerumpublicarum conſyderationem: quædam item ſimilitudines, atque diſsimilitudines, quæ nota eſſe poterant ante conſyderationem rerumpublicarum, inter ciuilis, coniugaliſque imperij; paternique, & regij: demum quàm potiores, accuratioreque ſtudio dignæ ſint hæ duæ partes aliis duabus. *Quæ ſint ea de quibus eſt definitum.*

De reliquis autem &c. Reliqua ſunt illa capita de virtutibus, officiisq; propriis perſonarum has duas ſocietates conſtituentium, de quibus diximus in cõmentario 163. Illa enim definiri non poterant, antequam de rerum publicarum formis, & rationibus, in quas inſpiceretur, dictum fuiſſet. *Quæ reliqua*

In alijs dicendum eſt. Hoc eſt in Oeconomicis. ſunt nanque Oeconomica verè alia, & diuerſa à Politicis. *Alia ſunt Oeconomica.*

Dimiſsis, tanquam finem habeant, præſentibus ſermonibus. Qui ſermones fuerunt de principio ciuitatis materiali. *Principium ciuitatis, materiale, & formale.*

Aliud initium facientes. Nam quæ deinceps dicentur pertinent ad principium formale.

Finis Primi Politici.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

FERRARIÆ,
Typis Victorij Baldini
Ducalis Typographi.
M. D. LXXXVII.

Dominorum Superiorum obtenta facultate.

INDEX

SIGNA.

Numerus Paginam notat, p. principium paginæ, m. medium, f. finem, præf. præfatlonem.

ABDICATIO *filiorum ſine cauſa* 443.f.
Abdicatio apud Græcos quando 447 f.
Abdicatio patriã poteſtatem ſoluat nè. 446.f.
Abdicationis ſignificatio. 446.p.
Abrahami familia. 43.f.
Abuſus præſtantioris deterior. 376 p.
Acciaioli lapſus. 79 p f. 244.p.
Acciaiolus de ſerui genere. 152.p.
Accidentia cõiter ſingularibus omnibus à cauſa cõi. 91.f.
Accidens opponitur ei quod eſt per ſe. 181.f.
Accidentia propriè vbi. 181.f.
Accidentium in ſpecie vna varietas vndè. 213.f.
Accipiter ſanguinarius cur. 68.p.
Accuſationes ſeruorum apud Athenienſes. 145.m.
Acquiſitioni { *Adnectantur* / *ſubſint* } *quæ.* 247.p.
Acquiſitiones ex alimentorum ſpeciebus variantur. 282.f. 283.p.
Acquiſitio ab alluuione. 263.f.
Acquiſitioni amiſſio opponitur quodammodo. 249.m.
Acquiſitio ex captura. 263.f.
Acquiſitio conſiſtat quo. 247.p.
Acquiſitionis { *diuiſio iuriſconſultorum, & modi.* 262.f. / *modi qui ſint Philoſophici.* 264.f. }
Acquiſitioni { *dominium* / *poſſeſſio* } *cohærent.* 247.p.
Acquiſitionis forma à dominij foima nè? 248.m.
Acquiſitio { *per generationem* / *per quaſi generationem* } 263.f.
Acquiſitio ex iureciuili philoſophica non eſt. 265.m.
Acquiſitio ex iure { *gentium* / *naturali* } *quæ.* 263.p.
Acquiſitionis modi à Philoſophis conſiderati. 265.p.
Acquiſitio ex occupatione iuris cuius. 263.p.
Acquiſitio. / *Poſſeſſio.* / *Vſus.* } *ordine inter ſe quo.* 241.p.
Acquiſitio ex traditione quæ. 264.f.
Actio vide ago.
Actum poteſtas reſpicit. 178.f.
Actus { *primus.* / *ſecundus* } *conſiderantur in omnibus neceſſariò.* 146.f.
Actus primus eſſentia eſt. 146.p.
Actus { *primus* / *ſecundus* } *inuicem ſe habeant quomodo.* 86.p.
Actu { *primo* / *ſecundo* } *res* { *conſtant.* 81.f. 146.p. / *definiuntur.* 86.p. }
Actus primus ſine ſecundo interdum vbi. 146 p.
Actus ſecundi cognitio qualis. 147.m.
Actus ſecundus operatio eſt. 146.p.
Actus ſecundus perpetuus vbi. 146.p.
Actum / *Potẽtiam* } *ſignificantium vocabulorum differentia.* 9 f.
Actus vis ad { *cognitionem* / *exiſtentiam* } 146.p.
Actus pro actione vide Ago.
Adæ de Deo contemplatio. 305 f.
Adæ peccatum actuale ſeruitutis cauſa cuius. 187 f.
Adæ peccatum malorum radix. 187.p.

INDEX.

Adam, peccati originalis cauſa. 187.f.
Adæ peccatum ſeruitutem duplicem induxit. 187.m.
Admonitio ſine ratione non ſuſcipitur. 496.p.f.
Adoleſcentum ſocietas qualis. 8.p.
Adoptio poteſtatem patriam ſoluat nè. 446.f.
Adſcriptitij ſerui. 225.p.m.
Aduentitia bona, vide bona aduentitia.
Adulterium contractus qui. 322.f.
Adulterio maritus interficere deprehenſam poteſt nè. 450.m 451.m. iure Pontificio. 451.m.
Adulterarum pœna Germanis. 451.f.
AEdiculæ priuatæ. 267.f.
AEgyptij vendiderunt ſe Pharaoni. 194.f.
AEquitas.
Lex in ciuitatis definitione. 47.p.
AEqui.
Boni notitia, iuriſprudentia malè dicitur. præf.15.p.
AEquiuocè eſſe quid. 85.f.
AEra in numo priſcis quid. 347.m.
AEs animis ingeneratum Platoni quid. 229.m.
AErariæ vocabulum Græcum. 273.p.
AEternum præter naturam eſſe nequit. 302.m.
AEthiopes de filijs ſeruituti tradendis. 295.p.
AEthiopum permutatio. 339.m.
Affectiones primæ naturalium rerum à natura quomodò. 52.p.
Affectus artificio non obeſt, ſed ſeruituti. 493.m.
Affectus à Lactantio augentur. præf.12.f.
Ἀγελαῖα animalia. 70.p.
Agilitas corporis porrectioris eſt. 181.p.
AGO, ACTIO ACTVALE, ACTVS.
Actiuorum in agente principium. 130.p.
Actiuum.
Effectiuum ab Ariſtotele tractantur. 132.f.
Actionis bonum finis. 2.p.3.p.
Actio (vera & propria) cognitione indiget. 235.m.
Actionis conſideratio perfecta quæ. 147.m.
Actionis κλήματα omnia inſtrumentum. 139.f.
Actio definitur. 139.p.
Actio à deſiderij forma aliqua. 18.p.
Actionis.
Effectionis differentia. 138.p.f.139.p.229.p.
Ab expoſitoribus malè aſſignatur. 140.p.
Alexandro.
Galeno.
Quintiliano. 132.m.137.p.
Actiuorum.
Contemplatiuorum differentiæ duæ. 130.m.131.p.
Actiuorum diſtributio. 131.p.
Actiuorum electio cauſa efficiens. 131.m.139.p.
Actionis / Effectionis { Finis / Principium / Res ſubiectę } differunt 138.f.139.p.
Actiuorum.
Effectiuorum finis ſummus. 151.f.
Actiui. / Contemplatiui } generis diſtinctio. 130.m.131.p.
Actio humana vide hominis actio.
Actio inſtrumentum vide inſtrumentum actio.
Agenda mens facit, & natura contemplanda. 130.f.
Actioni opus ſupereſſe quomodo accipiendum. 136.f.
Actioni poteſtas refertur. 147.f
Actionis.
Operis præſtantia vnde. 160.p.m.
Actionum prauarum genera.
Gradus. 100.m.
Actio propriè de quibus.
Vſus. 137.f.
Actionis ratio propria quæ non ſint. 140.m.
Actiua / Effectiua } ratio idem non ſunt In quo. 229.p.
Actiuis ſcientia quid. præf.7.m.
Actio ſerui, vide ſerui actio.
Actiui / Effectiui } ſignificatio { latiꝰ et preſsius. 130.m.131.m. / ſecundū Philoſophos. 131.m. / ſecundum Alexandrum, Galenum, Quintilianum. 132.m. 137.p.
Actioni ſocietas hominum quæuis deſtinatur. 31.f.
Actionum ſocialium lex principium primum. 55.f.
Actualium / Cōtemplantium. / Effectricium. } facultatū ſimilitudo. 228.f.388.f.
Ἀγοραστικά. 257.f.
Agricultura alimentarijs omnibus anteponenda. 394.f.
Agricultura { apum paſtioni / pecuariæ } præſtat. 422.p.m.
Ad agriculturam argenti fodinas pertinere Varo negat. 417.p.
Agricola bonus, vir bonus ex Catone. 291.m.
Ad agriculturam bos pertinet quomodo. 407.f.
Pecuariam.
Agricolæ ciuitatis participes. 64.m.
Agricultura definitur ex Varone. 408.f.
Ager dictus vnde. 408.p.
Agriculturæ diuiſio Catonis reprehenditur. 408.p.
Ex Varone. 408.f.
Agrorum diuiſio quo iure à iureconſultis. 295.m.
Agriculturæ { finis ex Varone / principium } 408.f.
Agriculturæ formæ. 289.m.
Agricultura { Gallorum / Germanorum. } 409.p.
Agri inſtrumenta ex iureconſultis. 308.p.
Agriculturæ laudes. 291.m.
Agricultura naturalis maximè. 286.p. 311.p.f. 402.f.
Agri nudi ſpecies. 408.p.
Agricultura οἰκειοτάτη. 401.f.
Agriculturæ paſtio villatica adijcienda nè. 409.f.
Agriculturæ partes. 408.p.410.f.

Agricul-

I N D E X.

Agricultura pecuaria prior { natura / tempore / vtilitate } 406.p.

Agricultura pecuniariæ ſpecies. { prima. 262.f. 279.f.

Agriculturæ / Pecuariæ. } pratũ, & ſylua glandaria initia nè. 408.p.

Agriculturæ principium ex Varone. 408.f.

Agriculturæ rationes duæ. 409.p.

Agriculturæ / Rei ruſticæ. } ſcriptores. 424.p.m.

Agricultura / Res ruſtica. } ſignificat quid. 403.f.

Ἀγκυλητὸν ſignificat. 95.f. 100.m.

Agrippa Menenius in ciuitatis inſtitutione clarus. 85.f.
Apologus eius apud Liuium. 144.f.

Alexander Sardus Ferrarienſis. 451.f.

Alienare ſua quiſquè poſſit nè. 445.p.

Aliena vi detinens poſſeſſor ſit nè. 248.p.

Alimenta / Acquirendi modi. } anim. aliũ vitas diſtinguũt. 283.p.

Alimenta brutorum, vide brutum alimentum.

Alimentum chilus quodnam. 306.f.

Alimentum coctum. 306.f.

Alimenti non cocti genera ex Galeno. 306.f.

Alimentaria domeſticæ pars nè. 279.f. 313.p.

Alimentorum genera ex Platone. 307.m.

Alimenta hominis, vide Homo alimentum.

Alimentum imperfectis natura parat, & omnibus. 298.f. 300.p. 391.f. 394.p. Quomodo. 391.f.

Alimenta iuriſconſultis quid. 307.p.

Alimentaria materia à natura eſt. 397.f.

Alimenti naturalis proprietas. 284.p.

Alimentarius ordo reiectus. 304.p.

Alimentum paſtio quod. 306.f.

Alimentum pecuniariæ { finis / obiectum } 283.p.

Alimenta { propriè / impropriè } quæ. 311.p.

Alimentaria ratio quibus. 313.f.

Alimenta rerum quæ. 302.p.

Alimentum ſanguis quodnam. 306.f.

Alimentum ſignificat quid. 278.p. 301.m. 306.m.
Iuriſconſultis. 246.p.

Alimento vita eget cur. 283.p.

Alimentum vitæ primæ { finis / obiectum } 283.p.

Allus, vide alter.

Ἀλλακτικὸν. 257.f.

Ἀλλαγὴ 335.m.

Alluuione acquiſitio. 263.f.

Ἄλοχος ſignificat propriè quid. 108.m.

Alterius eſſe. 177.f.

Alterius eſſe hominem ſignificat quomodo. 150.p.

Alterius / Relatiuum. } eſſe inuicem ſe habent quomodo. 141.m.

Alterius eſſe { omnino / ſecundum quid } ſignificat quid. 141.m.

Alteri nos filij, ſunt in quibus renouamur. 442.f.

Alterius ſerui ſunt non ſui ipſorum ex iureconſultis. 150.f.

Alumen / Bitumen. } ſpeciebus quibus. 417.f.

Amaſis { peluis aurea / ſapientum / ſapientiæ } amator. 454.f.

D. Ambroſius de Seruis. 187.m.

Amicitia inter { dominum / ſeruum natura } 222.f. 226.m.f.

Amicitia { patris / filij } 456.p.

Amicitia qualium ſit. 16.p.

Amicitia regis cum ſubditis. 456.m.f.

Amicitia vtilitatem comitatur. 223.f.

Amiſsio { acquiſitioni / conſeruationi } opponitur quodãmodo. 249.m.

Amandi filij naturaliter ac nos ipſi. 442.f.

Amoris in filios parentum cauſæ binæ. 456.f.

Amabile naturale omne. 369.m.

Amant ſe inuicẽ dominus & ſeruus natura. 222.f. 226.m.f.
Amici ſunt.

Amatorum venatio perſuaſoria. 258.f.

Amant virtute prædıtos ſinguli malis exceptis. 201.m.

Amor vtilitatem comitatur. 223.f.

Analogorum doctrinæ { ordo. 33.f. / via. 120.p. }

Ἀναγκαῖον ſignificat quid. 400.p.

Ancillarum, filij, ſerui. 194.f.

Ancillarum filiorum ſeruitus iure gentium nè. 219.p.
Iuri gentium ſimilis, & naturali.
Iuſta nè.

Ancillarum, filij, ſerui ſint quando. 205.f.
Seruorum verò non.

Ἀνδρεῖα. 378.f.

Ἀνδρεῖον ἰσχυρὸν. 181.m.

Ἀνεσις. 66.p.f.

De Angelis Adæ cognitio. 305.f.

Angeli Dei ſerui quomodo. 151.m.

Angelorum ſocietas. 4.f.

Anima affectibus obnoxia / Appetitus. } differunt. 171.f. 172.p.

Animalium agreſtium alimentarius vſus. 301.f.

Animalia / Fructus. } alimentariæ formas omnes continent. 394.f.

Animæ appetenti ſeruus ſimilis. 143.f.

Anima in brutis corpori imperat quomodo. 168.p.

Animalia { capite / corde } carent multa. 82.m.

Animalia ciuilia. 60.p.

Animal ciuile homo natura plus quàm gregalia cætera. 59.p.m. 61.f. 63.f.
Problema cuius ſit. 59.p.

Animalis ciuilis ſignificationes. 70.p. 71.f.

I N D E X.

Animæ corporibus conformes quomodo. 181.f.
Anima corpori imperat dominico imperio. 169.f.170.m.
Animæ in corpus imperium ex Ficino. 165.f.
Animæ in corpus imperium peius, quam mentis in animam. 171.p.
Animæ in corpus imperij in { hominibus / brutis } diuerſitas. 168.m.
Anima corpus imperat præter naturam. 166.m. *quomodo.* 168.f.
Animæ corpus inſtrumentum Platoni. 165.f.
Anima corpus interimentia deſiderat cur. 168.m.
Animæ corpus non renititur in brutis. 168.p.
Animæ diſpoſitio in homine { bona / praua } 168.m.
Animalium diuiſio ex Ariſtotele primo de hiſtoria animalium. 71.f.
A partus modis. 298.p.
Ex Platone. 173.f.
Per gregalia / Solinaga / Media } cur. 284.f.
Animalium generationis modi varij. 18.m.
Animam generat Plato ſi æterna eſt cur. 13.f.
Animalium genera tria. 297.f.
Anima / Corpore. } homo conſtat quomodo. 150.p.
Anima / Corpore. } humanitas conſtat. 23.p.
Anima imperat in homine paret corpus. 165.f.
In Animam imperium mentis melius imperio animæ in corpus. 171.p.
Animal imperium præter naturam ſingulum admittit. 165.p.
Animal { imperante / parente } Anima natura conſtat ſingulum. 165.p. 473.f.474.p.
In Animali imperia naturalia. 171.p.
Animal imperio naturali ſingulum præditum eſt. 171.p.
Animalia incluſa voluptatis gratia ad leporariam attinent nè. 410.f.
Animalium { imperare & parere / imperans, & parēs } proprium non eſt. 163.m.
Animalium inſectorum fauos facientium genera. 70.f.
Animalibus inſtrumentorum diſpoſitio à natura qualis. 25.m.
Animalia manſueta dominorum corpora nō animos iuuant. 179.f.
Animalia manſueta / Serui natura. } operè ſimilia. 179.f.
Animalium mellificantium genera. 71.p.
Animal partibus ablatis quibus animal. 82.m.
In Animam, mentis imperium melius, quam animæ in corpus. 171.p.
Animali partes quot & quales. 83.f.84.m.
Animæ præſtantis imperio digna. 182.f.
Anima præſtantes minus veneremur corpore præſtantibus cur. 182.f.
Animæ pulchritudo duplex. 183.f.
Animus pulcher in pulchro corpore. 183.m.
Animæ pulchritudo quid præſtat. 183.f.
Anima rōis { compos hominibus omnibus ineſt. / Expers in { imperāte / parente } natura alius modi. } 478.p.
Anima rationis cōpos in { imperantibus / ſeruis natura. } 475.f.476.f.
Animæ ratio vis eſt humanæ. 178.f.
Animalia ſexu carentia. 17.p.
Animalium ſolinagorum { coniugationes variæ. 18.m. */ Quædam ciuilia dicūtur.* 71.p. }
Animalium vitæ ex { acquirendi modis / alimentis } variæ. 283.p.
Animalia ſexu carentia. 17.p.
Animalium vitæ à natura diſiunctæ vnde. 292.f.
Animalium vitæ ad victum ſpectantes multæ. 281.f.
Animal vniuerſale ex { materia / forma } quomodo. 83.f.
Animalibus vox cur. 72.p.m.73.p.76.p.
Animæ vtile corpori vtile eſt naturaliter affecto. 223.m.
Animis { AEs. / Argentum. / Aurum. / Ferrum. } humanis inditum ex Platone. 229.f.
Animorum communitas coniuges maximè decet ex Plutarcho. 450.p.
Animos dominorū nō iuuant { animalia māſueta / ſerui } 179.f.
Animum { fortuna / lex } mutent nè. 150.p.
Animi generoſi ex vilibus fiant quomodo. 219.f.
Animorum mutatio vnde. 91.f.
Animus { praue diſpoſitus / prauus. } natura. 168.f.
Animus tempore perficitur. 457.m.
Annibal pecuniariæ ſtuduit. 434.m.
Annibal Romenæ. 214.f.
Αἰσυμνῆται. 95.f.100.m.
Antheus Apolis. 65.m.
Antiquorum { habitatio / mores / victus } 43.m.f.
Anthropomorphitæ heretici. 45.m.
Α'π' ἀλλήλων. 397.f.
Apes animalia politica. 60.p.
Apibus ciuilia officia. 70.f.
Apum genera { ſex / tria ſolitaria } 70.f.71.p.
Apes gregales maxime inter volucres. 70.m.
Apes ad leporariam ſpectant. 410.m.
Apum { miracula / officia ciuilia } 70.m.f.
Apum paſtione agricultura præſtantior. 422.p.m.
Apum reges. 417.p.
Α'φρήτωρ. 66.m.

Α'φρο-

I N D E X.

Ἀφροδίσια. 100.m.
Ἀποικία. 35.f.
Ἀπόλαυσις } *idem nè.* 375.m.
Ἡδονὴ.
Apolides Ariſtoteli qui. 65.f.
Apolis belli cupidus. 67.m.f.
Apolis à cauſa interna qui. 65.p.
Apolides ciuitatis partes ſunt. 87.f.
Apolides in ciuitate retinendi nè vi, & qui, vide Heroes.
Apolidum genera duo. 88.p.
Apolides Græci. 66.f.
Apolidum Homeri deſcriptio. 66.m. epitheta. 66 m.f.
Apolis ſupra hominem bellicupidus cur non ſit. 68.f.
Apolis infrà hominem ſine coniunctionis vinculo. 67.m.
Apolis homo diſsimilis alijs. 67 m.
Apolides iuriſconſultis qui. 64.f.
Apolidum modi. 64 f.65.m.
Apolides Romani. 66 f.
Apolis ſignificat quid. 63.p.64.p.88 f.89.
Apolides ex violentia qui, & quomodo. 64.f.
Apolides volucribus ſimiles habiti qui, & cur. 68.p.
Apolides vſu exiſtunt non habitatione. 64.m.
Apoliticus dupliciter. 59.f.64.f.
Apolodorus, Lemnius, Chares, Parius, agriculturæ ſcriptores. 424.m.
Appetitus, animæ pars affectibus obnoxia differunt. 171.f. 172.p. *ſignificant.* 376.f.
Appetitui mens imperat imperio ciuili regio. 169 f.170.m.
Appetitus ſimpliciter infinitus. 376.m.377.p.f.
Appetitus uirtutum ſubiectum. 480 p.
Appetitus viuendi pecunias infinitas vult. 375.f.
Aqua, terra, arborum cauſæ. 304.p.
Aquaria ars. 422.m.
Aquæ, & ignis interdictio. 446.m.
Aqua non nutrit. 307.p.
Aquila ſanguinaria cur. 68 p.
Ara religionem notat quam. 66.m.
Arabes filios vendunt. 445.p.
Arabes latrones pecuariam colentes. 290.f.
Arbores animalia Platoni. 55.p.
Arboribus bruta viuunt plura. 302.f.
Arborum diuiſio in agreſtes manſuetas probãda ne. 306.m.
Arbores ob hominem non ob bruta. 293.m f.302 f.309.p.
Arborum ſexus. 17.p.
Arborum ſimilitudo quid. 67.m.
Arbores ſociæ. 67.m.
Arborum ſurculi exciſi partes ne? partium aliarum conditionem non ſequuntur. 82.f.
Architectonica ars Ariſtoteli. 129.m.
Architectus & miniſter relatiua verè. 129 m.
Architectus ſignificat. 481.f.
Aretinus κτᾶσθαι κτητικὴν *vertit malè cum Victorio.* 121.m.
Aretinus homo infamis. 96.p.
Aretini negligentia. 79.p.
Argentaria præter naturam duæ. 398 f.
Argentarij qui. 324.f.
Argenti fodinæ agriculturæ ſunt quod Varo negat. 417.p.
Argumentatio circulo ducta. 354.f.
Ἀργυραμοιβοὶ 324 f.326.m.
Ariſtides in pauperie dominus. 186.f.
ARISTOTELES.
Ariſtoteles accuſatus. 299.f.
Ariſtoteles de alimento. 306.m.
Ariſtotelis animalium diuiſio. 71.f.
Ariſtotelis in antiquorum dictis conſuetudo. 30.p *ſententijs proponendis mos & cur.* 116.p.
Ariſtoteles de apibus. 70 m.
Ariſtoteles apolidum à volucribus argumentum cur traxit. 68.p.
Ariſtoteli architecti qui. 129.m.
Ariſtoteli bos pro ſeruo quomodo. 151.f.
Ariſtoteli in, ꝯ, vocabula deſinentia non placuerũt. 109 f.
Ariſtoteli δίκαιον, νόμιμον, *idem.* 97.f.
Ariſtotelis in differentijs accipiendis mos. 137.m.
Ariſtotelis diligentia deſideratur. 302.f.
Ariſtotelis diſcipulus Theodectes. 212.p.
Ariſtoteles de imperijs accuſat quos. 8.p.
Ariſtoteles imperium dominicum tyrannicum affererens eſſe exponitur. 189 p.
Ariſtoteles leges publicas accuſat. 43 f.
Ariſtotelis loci.
Initium libri de anima, librorum ciuilium initio ſimile. 4.p.
Textus primus primi de anima explicatur. 241 f.
Animalium diuiſio exponitur. 71.f.
Locus auctori ſuſpectus. 71.f.
De animalibus gregalibus contradictio. 71 m.
Contradictio in textu explicatur. 497.p.
De diuitijs contradictio explicatur. 367.f.
De mercenarijs contradictio explicatur. 415.p.
Textus emendatur. 267 f.280.p.367.f.
Textus expoſitiones ſublatæ. 56.p. 57 f. 62.p. 79 f. 85.m. 87.m.
Textus verſio & expoſitio noua. 381.f.501.f.
Libro tertio Politicorum de mulieris fortitudine. 484.p.
Locus ex libro de interpretatione. 35.f.
Locus ex ſeptimo Methaphiſicorum. 84.p.
Locus ex nono Methaphiſicorum. 137.m.f.140.m.
De regenda domo dicta conciliantur. 438.f.
De actiuis & effectiuis exponuntur. 132.f 133.m.
Locus de domino, & ſeruo in octauo Nicomachiorum. 145.m.
Locus in Prohemio Phiſicorum declaratus. 11.m.
Prius honore in libro prædicamentorum impropriè dictum cur. 79 m.
Locus libri primi Priorum. } 202 f.
Locus primi Thopicorum. }
Argumentum infirmum. 40.p.
Contradictio de ſermone tollitur. 75.p.
Cõtradictio de ciuitate quomodo prior, & poſterior. 79.p.
Ariſtotelis Methodus diuiſiua. 12.f.

Ariſto-

INDEX.

Ariſtoteles ordine deficit. præf. 22. f. 393. f. In libris ciuilib. præf. 22. f
Ariſtoteles D. Paulo de homine triplici conformis. 90.p.
Ariſtoteles & Plato de artiũ diuiſione cõciliantur. 262.p.
Ariſtotelis & Platonis ciuitatis definitio cõparatur. 48.m. *De ciuitatis partibus conſenſus.* præf. 17.p.
Ariſtoteles, & Plato de { *cõſultatrice* / *iudiciaria* } *conciliatur.* præf. 18.p.
Ariſtoteles, & Plato de Imperijs concordes. 7.p.m.
Ariſtoteles Platonis de iuſtitia placitum admittit quomodo. 50.m.
Ariſtotelis, & Plato de rerum cõione controuerſia. 295.p.
Ariſtoteles & Plato de ſeruorũ admonitiõe cõciliãt. 497.p.
Ariſtoteles, & Plato, & Xenophon de ſerui virtutis cauſa vnanimes. 495.f.
Ariſtoteles, & Plato de virtutis moralis cauſa efficiente conciliantur. 495.m.
Ariſtoteles & Plato de virtute mulieris pueri & uiri conciliantur. 484.m.
Ariſtoteles, & Strabo, & Xenophon, de Perſarum patria poteſtate diſſident. 447.m.
Ariſtotelis { *ſcribendi conſuetudo quæ.* 54.f. / *verborum tranſpoſitio in vſu.* 54.f. }
Armorum ſignificatum. 99.f.
Artificio affectus non obeſt, ſed ſeruituti. 463.m.
Artifices affectuum pleni præſtantiores cur. 493.m.
Ars { *aquaria qualis* / *Baiulorum* } 422.m.
Artibus artificioſis ingenuæ præſtant. 422.m.
Ars cauſidica genere quo. 258.f. 259.m.
Ars cauponia. 258.p.
Artifices in ciuitate neceſſarij. 491.f.
Artis ciuilis, & domeſticæ ratio. 317.m.
Artificialium conditio. 397.p.
Ars coquinaria. 238.p.
Artes definitæ quid. 123.p.
Artes degeneres deterrimæ. 422.m.
Artifex / *Seruus* } *differunt.* 237.p. 491.p. 492.f.
Artificioſa / *Seruilia opera* } *differunt quo.* 237.p.
Artifici diſputatio prætermittenda quæ. 420.f.
Artium diuiſio. 130.p. 389.p.
Artium diuiſionis Ariſtotelicæ cum Platonica conciliatio. 262.p.
Artium diuiſio à cauſa qua. 502.f. *ex Cicerone.* 422.f.
Artes, & Studia humana diuidi dupliciter poſſunt. 423.p.
Artium diuiſio in { *effectrices* / *quæſtuarias* } *Platoni in Sophiſta.* 257.m.
Artium diuiſio à ratione effectrice. 229.m.
Artium diuiſio in theoricum, & Tracticum. 399.f. *Quo præcipuè perficiantur.* præf. 6.p.m.
Ars efficiens, & vtens diuerſæ ſemper non ſunt. 275.p.
Artes effectiuæ opus non relinquunt. 132.p.
Ars effectrix Platoni quæ. 258.m.
Ars circa effectiuas res verſatur. 132.p.
Arti fabrili pictura anteponitur. 422.m.
Arti fortuna aduerſatur. 423.p.
Artifices, & Serui idem ex accidenti. 238.m.
Artifices illiberales olim ſerui omnes. 128.f.
Artes illiberales vſu redduntur. 414.f.
Artes inartificioſæ operarias p̄cedũt. 422.m. *quales.* 422.f.
Artes ingenuæ artificioſis præſtant. 422.m.
Ars militaria. 317.m.
Artium inſtrumenta finita. 315 p. *cur.* 318.p. *magnitudine, & multitudine.* 317.m.
Artium inſtrumenta propriè vocantur. 136.m.
Artes liberales { *animo vtuntur, magis ꝙ corpore.* / *præſtant ingenuis.* } 422.p.
Artificum lucrifactiua, mercenaria pars nè. 415.p.
Ars lucratiua Platoni quæ. 257 p inde.
Artificioſum in malam partem. 423.m.
Artium mancipatorij generis diuiſio plena. 258.m.
Ars materiam ſuam non facit. 3[illegible]9.p.
Artificioſum maxime quodnam. 423.p.
Artifices medici Papiniano qui. [illegible]8 p.
Artificum melancholi, & ſolitarij præſtant. 492.f.
Artibus mercenarijs fœnus quæſtuoſius. [illegible]1.f.
Artium mercenaria præter naturam. 398.f.
Artium miniſtri, & ſerui comparantur. 125.f.
Artium miniſtri inſtrumenta ſunt. 125.f. 1[illegible]6.f.
Artes à natura impropriè. [illegible].p.
Ars naturam iuuat. [illegible]8.f.
Ars { *neceſſaria tantum* / *vtilia tantum* / *vtraque ſimul* } *facit.* 158.m.
Artis nummus eſt opus. 396.f.
Ars oliteria qualis. 422.m.
Artes operariæ inartificioſis deteriores. 4[illegible].m.
Ars opus non relinquens effectiua tamen. 132.p.
Artis operariæ ſignificatio duplex. 414.f.
Artis pecuniariæ ſpecies. [illegible]88.f.
Artium pecuniaria, pars facta. 420.f.
Artium permutatorij generis diuiſio plena. 257.f.
Arte, & Natura poetæ egent cur, & quomodo. 56.m.
Artifices præſtantiores affectuum pleni cur. 4[illegible].m.
Artes ſellulariæ quales. 42[illegible].m.
Artes ſeruiles poſt degeneres deterrime. 422.m.
Artificum inter ſeruos genera omnia olim. 2[illegible]8.p.
Artifices ſerui Papiniano qui. 23[illegible].p.
Artificis / *Serui* } *ſeruitus* { *differunt quomodo.* 493.p. / *quales.* 491.p. }
Artifex ſignificat quid. 493.f.
Artium, & Rationis domeſticæ ſimilitudo. 122.m. 124.m.
Ars Sophiſtica. 258.f.
Ars tabernaria. [illegible].m.
Artis venatoriæ diuiſio, & genus. 218 f.
Ars vinariorum qualis. 422.m.
Artificis virtus moralis ſit nè? 491.f. 492 p.
Artifici virtus obeſt. 4[illegible].f.
Artificis virtus qualis. [illegible].p.
Ars vna exiſtens diſtinguatur quomodo. 8.p.

Aſini

I N D E X.

Aſini Arcadici in Græcia, Italia, Reatini nobilitati. 406.m.
Aſinus pondera maxima omnium ſert. 412.m.
Athenæus de bellis ſeruilibus. 226 f. libro ſexto cænarum. 145.m. locus 129.f. de mancipantibus ſe. 186.f. ſeruorum multitudine tempore quo. 269.p. viuendi modis & moribus. 226.p.
Ἀθέμιστος. 66.p.
Athenienſium oratores.197.p. phratriæ quid & quot 66.p. Rex primus. 67.f. de ſeruorum accuſationibus audiendis lex. 145 m.
Auarus diuitias non poſſidet. ſed poſſidetur. 137.f.
Auaritiæ homo cauſa, non pecunia. 348.f.
Aucupium inter alimentarias ordine quo. 394.f.
Aucupij modi varij maximè proprij. 289.f.
Aucupiū naturale magis, pecuniariæ formis alijs nè. 403.m
Auerroes de ciuilium ſubiecto reprehenditur. præf.8.f.
D. Auguſtinus de auro. 175.p.
Contra Epicureos. 306.p.
Geneſeos locum explanat. 188.p.
De imperio mariti in vxorem. 339.f.
De Muliere. 175.p.
De pecunia.379.m. de ſeruitute. 185.p.187.m.
Aureis mille panis fruſtum venijt. 359.m.
Auriculæ animalium pro numo. 345.m.
Aurum animis ingeneratum Platoni. 150.f.457.p.
Aurum ex diuo Auguſtino. 175.p.
Aurum κτῆμα non eſt quo vti neſcimus. 126.p.
Auſonij locus. 23.p.
Auxilium mutuum hominibus naturale. 32.p.
Αὐτάρκεια. 57.m.
Αὐτόματα græcis quæ. 129.m.
Αὐτῶν. 373.f.
Αὐτοπῶλαι. 412 m.

B

BAcchæ quales. 65.m.
Baiulorum ars qualis. 422.m.
Βάναυσος. 414 f.
Barbaris bellum iuſtum infertur ſemper. 296.m.207.m.
Barbari bello capti ſerui, non autem Græci. 210.p.f.
Barbarorum domus. 29.p.
Barbaris filij pro ſeruis. 440 f.
Barbaris fœminæ ſerui loco. 26.m.
Barbaris fœmina ſerua natura. 27.p.
Barbari Græcis qui. 27.m.
Barbaros Græci nationes alias omnes appellant. 206.f.
Barbari ignobiles. 206.m.210 f. ſemper cur. 222.p.
Barbari imperans à natura non habent. 26.f.
Barbaris imperium à præpollentia. 27.p.
Barbariſmus & ſeruus, idem natura. 27.p.
Barbarus natura & ſeruus idem. ibid.
Barbari nobiles domi quomodo. 211 f.
Barbari vt ſeruiant digni. 206.m. 210.f.
Barbarum ſeruus natura vt ſit aliquis, cauſa non eſt. 208.m. Græcum eſſe. ibid.
Barbari ſerui ſemper cur. 223.p.
Barbari ſimpliciter & ad aliquos, qui. 27.f.
Barbari ſerui ſoli. 207.p.
Barbaris ſocietas vna tantum. 27.p.28.p.
Barbari viuunt maximè ſecundum naturam. 338.f.
Βασιλεύεται. 45.p.
Baßus muſicorum. 163 f.
Beatè viuere. 48.m.50.m.
Beatè viuere ciuitatis finis ſolus. 50 f.
Bellorum amor ferinæ naturæ eſt. 63.m f.
Bellum in barbaros, iuſtum ſemper. 206 m 207.m.
De Bello captis Herenij pontij ſententia prudentiſſima. 218.f.
In Bello captis Indorum occidentalium mos. 217.p.
Bello captorum lex iuris gentium nè? 205.m.
Bello capti ſerui, ſi Barbari, ſi Græci, non. 210.p.f.
Bello captorum ſeruorum lex. 193.f.
Belli cauſæ iuſtę bellum iuſtum reddunt ex accidenti. 205.f.
Bellica communis maximè quæ. 310.f. materia propria. 311.m. naturalis maximè quomodo. 310 f. 311.f. venatoria pars. 311.p.
Bellica venatoria κτητικῆς partes. 244.p.
Belli cupidus coniunctionis vinculo caret. 67.f.
Belli cupiditas vnde 67.m f.68 f. cui non eſt. 67.m.
Bellua ſeruus differunt ſecundum Thomam quo. 179.f.
Bella ferina quæ. 67.p.
Bellatores hominum generi conducit eſſe quomodo. 218.m.
Fortes viros. ibid.
Bellum iuſtum. 309.f.m.311.f.
Bella non iuſta. 204.p.
Bellum iniuſtum natura per ſe. 205.f.
Bellum iuſtum ex parte altera non vtrinque. 218 p.
Bellum iuſtum ſemper quod. 205.p.
Bellum iniuſtum ſeruitus iuſta ſequi poteſt. 204.m.
Bellum naturale. 309.f.m.311.f.
Bellica } naturales { 309 f.310.p.f.
Venatoria } naturales { maximè. 294.m.
Bellorum contra naturam amor eſt. 67.p.
Bellum naturæ per ſe repugnat. 205.f.
Bella ſeruilia. 226.f.
Bellica ſeruitus iuſtanè. 191 m. 203.p.f. 204.p f. 205.p. 206.p.
Bellica ſeruitus iuriſconſultorum iniuſta. 216.f.
Bellicæ ſeruitutis, lex iuſta nè. 198.f.199.m.
Bellica ſeruitus, nulla regionibus, temporibus, quibus. 217.f.
Bella ſeruilia apud { Athenæum, Platonem, Plutarchum } 226.f.
Bellicæ ſeruitutis ſcopus. 118.p.
Bellica ſignificat. 310.f.
Bello vincere, vide conuiuium.
Bella per violentiam peraguntur omnia. 217.p.
Benè, vide bonum.
Beneficum excedens dominum natura. 456.m.
Beneficentia fontes ſunt imperij regij paterni. 456.p.
Prudentia. ibid.

Bene-

I N D E X:

Beneuolentiæ coactus, violatio, repugnant. 200.p.
Beneuolentia, iuſtitia, idem non ſunt. 202.p.
Beneuolentia imperium iuſtum nititur quomodo. 201.m. 202.p.
Beneuolentiam, iuſtum omne comitem habet. 199.f.
Beneuolum ſecundum naturam. 200.p.
Beneuolentia virtutem, vtilitatem comitatur. 199.f.
Bios quid propriè. 282.p.292.f.
Bituminis ſpecies. 417.f.
Bodinus. 440 m.
Boethus à Sigonij calumnia defenditur. 448.p.
Bona aduentitia, profectitia, quæ iureconſultis. 443.m.
Bonum actionis finis eſt omnis. 2.p.3.p.
Bonum ex bono naſcitur quomodo. 212.f.213.m.215.p. non ſemper & multo magis in hominibus, quàm in alijs. 208.f.
Bonum ad bonum proportionem habet quam ſocietas ad ſocietatem. 3.p.
Bonum ciuile iuſtitia quomodo. 98.m.
Bonum ciuitatis primum quod. 49.f.
Bonum communius quo tantò præſtantius. 3.m.
Bonorum } comparatio { inter ſe / ad mentem / ad ſenſum } 77.m.
Malorum
Ad Bonũ, malum conſtitutio humana reſpicit modis multis. 52.m. 168 m.
Bonum, virtus differunt parum. 199.p.
Boni ad facultates natura. 95.m.
Bonum finis non eſt omne. 17.f.
Boni gratia conſtitutum eſſe } differunt quo. 2.f. 3.p.
Bonum ſpectare.
Bonus homo, vide homo bonus.
Bonum
Cuius gratia } idem. 5.m.54.p.
Finis
Scopus.
Bene
Integre } ſe habere idem eſt. 166.f.169.p.
ſecundum naturam
Ad Bonum malis natura vtitur quantum poteſt. 213.f.
Bonorum maximorum cauſa ciuitatis primus conditor. 50.m.
Bonum meliori quanto paruerit tanto plus commodi aßequetur. 173 f.
Bonum ſinè natura non eſt, nec natura ſine bono. 168.p.
Bonum opinatum, ſolidum. 5.m.
Bonorum
Eorum quæ boni gratia, } proportio. 3.f.
In Bonis } ratio quomodo ſe habet. 25.f.
Malis.
A Bono recedere, eſt à natura recedere. 167.f.
Bonum ſcientiæ ciuilis finis eſt. præf 8.f.
Boni } ſenſus { hominibus ſolis. 73.p.76.f.
Mali } ſenſus { ſinè ſermone vanus. 73.m.
Bono, malo ſubiecta gratia tria. 77.f.
Bono victor exuperat aliquo neceßario. 198.p.199.p.
Ad Benè viuendum quid ſatis ex Cicerone. 318.p.
Bene viuere Oeconomicæ, Politicæ, finis. 111.p.
Bene viuere } non ſeparent qui, & quid inde. 374.f.
Viuere.
BONA pro diuitijs.
Bona aduentitia iuriſconſultis quæ. 443.m. modi eorum tres. 443 f.
Bonorum domeſticorum comparatio coniugij finis nẽ 17.f.
In Bona dotalia mariti iura. 449 p. redeunt ad vxorem diuortio, mariti morte. ibid.
Bona filiorum in quæ patres ius non habent. 443.p.
Bona filiorum quorum vſusfructus patribus ex lege datur. 443.m.
In Bonis qđ habetur } referantur quomodo. 142.f.143.m.
Habens in bonis.
Bona parapherna vxoris propria manent nẽ 449.p.
Bona profectitia iuriſconſultis quæ. 443.m.
Bona vxorum diuiduntur. 448 f.
A Bono recedere
Corrumpi } à natura receßus eſt. 167.f.
Peruerti
Bos ad agriculturam pecuariam, pertinet quomodo. 407.f.
Bos cum arat homini perficitur. 143.p.
Bouis ligo vicem gerit. 29.f.
Bos pro ſeruo Ariſtoteli quomodo. 151.f. pauperibus. 29 p.30.m.
Breuis oratio, vide oratio.
Brutorum { agreſtium / manſuetorum } vſus alimentarij diuerſi. 301 f.302.p.
Brutorum ex alimento genera tria. 303.p.
Bruta alimenti modos omnes exhibent. 301 f.
Brutis alimenta à natura parantur. 300.p.
Brutorum animæ in corpora imperium quale. 168.m.
Brutorum appetitus qualis. 100.p.
Brutorum gratia arbores à natura non procreatæ, ſed hominis. 302.f.
Bruta ex arboribus viuunt plus, quàm ex terræ fructibus. 302.f.
Bruta, brutorum gratia à natura creata. 303.m.
Bruta contemplationi proficua. 304.f.
Bruta continentia non ſunt. 168.m.
Bruta diſcere videntur: 76.m.
Brutorum diuiſio. 172.f.173 f.
Brutorum genera præcipua. 301.p.
Brutum homo, vide homo brutum.
Bruta inanimata dicta. 458.p.
Brutorum imperare non eſt. 128.f.
Bruta iucundi, iniucundi, ſenſum habent ſolum. 75.p. 76.m.
Brutorum locutiones non ſunt. 75.p.
Brutis manſuetis, hominibus ſubeſſe bonum neceſſarium ad ſalutem. 173.p.
Brutorum oblectamenta. 304.f.
Bruta pareant quomodo. 128.f.
Bruta, arbores Platonici gradu eodem ſtatuunt. 55.p.
Brutorum præſentire non eſt. 128.f.
Bruta rationis capacia nè? 76.p.

Bruto-

INDEX.

Brutorum terrena genera. 306.p.
Brutis { virtutes / vitia } inſunt quomodo. 94.m.
Bruta vitioſa non ſunt. 168.m.
Brutorum vitę ex alimentorum ſpeciebus. 283.f. 284 p. inde.
Brutorum vitæ vtilitas duplex. 304.f.
Brutorum voces indicent quomodo. 76.f.
Βουλευτικόν. 479 f.

C

CAcus Apolis. 65.m.
Cæſar diuortium fecit primus ex ſuſpitione. 450.m.
Cainus Hebelum necans ſupplitio corporali affectus nullo cur. 187.f.
Caini, & Hebeli hiſtoria vnde petitur rerum diuiſio. 295.f.
Caius Fabritius in pauperie dominus. 186.f.
Calcagnini lapſus. 121.m laus. 205 f.
Calcagninus de regia gubernatione. 41.m. de voce κώμης. 34.m. ὁμοσιπύους. 31.f.
Calcei vſus proprius. 334 p.
Καλοκαγαθία. 466 m.
Caluariæ humanæ pro numo. 345.m.
Cambij litteræ. 324.f.
Camillus apud Liuium. 85.f.
Campus frumentarius agri nudi ſpecies. 408 p.
Campus iuriſconſultis qui. 265.p.
Canes alimentorum nomine. 301.m.
Canes melitæi. 303.m.
Cantus muſicis quid. 163.f.
Καπηλική. 337.m.
Καπηλικόν. 349.p.
Captura acquiſitionis genus quod. 263.f.
Captiui reddendi ex Pyrrho. 217.p.
Captiuos ſeruos fieri lege cautum recte nè. 197 p.
Captiui ſerui iure Platoni nè. 197.p.
Capitis diminutio maxima, & media. 446.m.
Capite / Corde } animalia multa carent. 82.m.
Caput ſerui non habent nec ſtatum. 151.p.
Carnibus Pithagoræi abſtinent. 394.m.
Carolus Sigonius } de inditijs ſententia recta. 224 m. 100.f.
Caſtrenſia / Quaſi caſtrenſia } peculia. 443.p.
Catilina Apolis. 66.f.
Catoni agricola bonus, vir bonus. 291.m.
Catonis agriculturæ diuiſio damnatur. 408.p.
Cato de mulierum ſilentio. 487.f. de pecunia. 386.m.
De pecuaria / Re ruſtica } 406.p.
Καθάπαξ. 466.m.
Cauponia ars. 258.p.
Caupones neceſſarij. 413 f.
Cauponia pecuniaria, vide pecuniaria cauponia.
Cauponia permutatio, vide permutatio.
Cauponij ſignificatum. 349.p. Ciceroni. 413.m.
Cauſa efficiens effectui idem vbi. 51 f. Ex finibus diſtinguatur ne. 24 f.
Cauſa efficiens proxima natura eſt. 54.f.
Cauſa efficiens / formalis } ſimul. 51.m.f.
Cauſa finalis, efficientia non diſtinguit. 24.f.
Cauſa finalis / Id cuius cauſa } idem. 57 p.
Cauſa prima actus facultatis alicuius eius eſt obiectum. 363 p.
Cauſidica ars. 258 f. 259.m.
Cautiones rei vxoriæ datæ prius quando, & cur. 448 f. Sublatæ quando. 449.m.
Κελεύειν quid. 128 f.
Cenſu poteſtas ſignificat quid. 453.p.
Cetariorum lucrum. 422.f.
Chaim rex. 37 f.
Chamus ebrietate deliquit. 187.m.
Character ſignificat. 347 p.
Chares Parius agriculturæ ſcriptor. 424.m.
Charitas, ſanguinis coniunctionem ſequitur. 38.m.
Charondas. 30 f. 31 m. 32.p.
Charondæ lex. 32 f.
Chartilagineorum partus. 298 m.
Χειροτέχνος. 129.m.
Κηριοτικός. 257.f.
Chilus alimentum quod. 306.f.
Chij mancipij emptis vſi primi. 217 f.
Chius vrbs. 429.m.
Χρῆμα quid. 245.f. 353.f.
Χρηματιστικὸς ſignificat. 146.m. 276.f. 292 f. 353 f. 367 f.
Χρηματιστικὴ ἐικαιοτάτη. 402 f. 403.p.
Χρῆσις. 400.p.f.
In κη vocabula deſinẽtia { Ariſt. non placuerũt. / Græcis ſignificẽt quid. } 129.f.
Cibi humani genera. 285.p. 286.f.
Cibi non ijdem omnibus ſuaues. 292.f.
Cicero artificiorum diuiſio 422.f ad bene viuendum requiratur quid. 318.p. de ciuitatum conſtitutione. 49 f. caupones appellat quos. 413.m. de diuitiarum appetitu. 376.m. docti qui ei. 404.f. de domo. 34.p. experti qui. 404.f. de filiorum amore. 456 f. filij eius ſtolidi. 215.m. Hominem detrimento alterius ſibi proſpicere magis contra naturam, quam mors. 398 p. Homo homini ex naturæ lege cõſultũ vult. 291.m de imperandi deſiderio. 22.p. in iuriſcõſultos. præf. 15.f. linguæ latinę vbertatẽ exclamat. 109 p. locus. 66.m, 67 p. 238.m. lucra honeſta. 379.p.
Illiberale. / Liberale. } 422 f.
Mercatores qui. 413.m. de mercatura. 412.f. vituperanda quæ. 412.f. mercerarius ſignificat 415.p. mulieres ſub tutore antiquis. 479.m. nauiculatores. 413.p. Pædagogia qualis. 422.f. de pecuniaria alimentaria. 294 f. de pecunia à ciuili curanda. 392.f. de penu. 308.p. de prædatoria vita. 201.m. de Pyrrhi ſententia. 217.p. de regũ origine, 41.p. de ſanitate à politico curãda. 392.f

INDEX.

de ſocietate naturaliter expedita. 52.f. de vxorum formis duabus apud Romanos. 447.f.

CIVITAS. acceſſio facta eis. 49.f.52.f.

Ciuitates ædificandi cauſa { iuſtitia / permutatio } 50.p.

Ciuitas { Aequitate / Lege } definitur. 47.p.

Ciuitas Agibilium in genere. 3.p.

Ciuitatis { Agricolæ / Paſtores } participes. 64.m.

Ciuile animal vide Animal: ciui:

Ciuilia apibus officia. 70.f.

Ciuitatis Apolides pars non ſunt. 87.f.

In Ciuitate Apolides retinendi vi nè, & qui vide Heroes.

Ciuitatibus artifices neceſſarij. 492.f.

Ciuilis artis ratio. 317.m.

Ciuitas boni alicuius cauſa. 1.f.2.f.

Ciuitatis bonum iuſtitia quomodo. 98.m.

Ciuitates bonos pellant quæ. 89.f.

Ciuitatis bonum primum. 49.f.

Ciuitas bonum præſtantiſſimum ſpectat. 1.f.2.m.3.p.5.f.

Ciuitatis cauſa efficiens. 46.m.47.f.49.m. natura. 31.m.

Ciuitatis cauſa prima. 43.p.

Ciuitatum cauſa, vitæ communis deſiderium. 90.f.91.p.

Ciuitas ciuitate eget nè? 49.p.

Ciuitas ciuilis hominis ſcopus. 102.f.

Ciuitas ex ciuitatibus multis quomodo. 4.m.

Ciuitas ciuilis ſcientiæ ſubiectum. præf. 8.p.

Ciuitatis communicatio propriè quæ. 73.f.

Ciuitatem componentia Ariſtoteli quæ. 13.f.

Ciuitas compoſitum quoddam. 11.f.

Ciuitatis condendæ finis. 49.f.50.p. conditæ finis. 50.m.

Ciuitatis conditor primus bonorum maximorũ cauſa. 49.m. 50.m.93.p.99.p.

Ciuilibus conſiderandi ratio quæ. 399.p.

Ciuitatum conſtitutores iuſtitiæ cauſa hominibus. 93.p.m. primi qui. 99.p. laudantur. 90.m.
{ Romulus / Theſeus } 99.p.

Ciuilium contemplatio liberalis. 399.f.

{ Ciuile / Soliuagum } contraria. 70.m.

Ciues dedititij. 224.f.

Ciuitas definitur. 46.m.47.p.48.p.m. legibus, & æquitate. 47.p. Maximè quò. 4.m. Ex œconomicis. 48.f. Platonica cum Ariſtotelica definitio comparatur. 48.f.

Ciuitatis deſiderium naturale. 9.m.

Ciuis dictus dupliciter. 12.f.

Ciuilium docendi genus. 287.f.

Ciuitas ex domibus. 103.m.

Ciuitate domus eget. 80.f.82.f. maximè. 83.p.

Ciuitate domus eget magis, quam homo. 82.f.

Ciuilem domeſtica facultas ſequitur. 499.m.

Ciuitates vt domus in gubernatione regia ſecundum naturam. 39.f.

Ad Ciuitatem domus habet ſe quomodo. 104.m.

Ciuitate domus homini neceſſaria minus. 19.m.

Ciuili domeſtica non imperat. 5.m.

Ciuitatis domus pars. 54.p. pars inſtrumentaria. 80.f.82.f.

Ciuitas domo { poſterior / præſtantior / prior natura } 78.f.78.p.79.f.

Ciuitatis domus ſeminarium ex Cicerone. 34.p.

Ciuitati domus ſimilis. 53.p.

Ciuitas ad domum totum inſtrumentarium. 81.p.82.f.
Medicina pars ne. 384.m.389.f.390.f.391.p. militaris, iuriſprudentia. 420.f.

Ciuilis facultatis partes duæ materiales. 389.f.

Ciuitates familiæ vnius. 39.f.

Ciuitas finis inſtitutionis { mulierum / puerorum } 507.p.

Ciuitatis finis iuſtitia Platoni. 50.m.f. primus. 46.m.47.f. 49.f.50.m. verus primus, & vltimus. 49.f. viuere bene ſolum cur. 50.f.

Ciuitas finis ſocietatum aliarum ſummus. 53.f.54.p.m.

Ciuitas in fœlicitatem vtranque dirigitur. 50.f.

Ciuitas forma. 46.m.47.p.53.p.f.55.m.f.104.p.

Ciuitatum gubernatio regia. 36.f.37.m.38.p.39.m.f.40.f.

Ciuitatum gubernationis regiæ cauſæ, & cauſarum gradus. 39.m.

Ciuitatum gubernatio regia ſecundum naturam. 39.f.

Ciuilis habitus partes. 7.p.8.p.m.

Ciuitas Henochia. 37.f.

Ciuitates heroes / homines immanes } nihili facere debeant ne, & retinere impeditos. 89.p.m.

In ciuitate heroibus locus regimen renuentibus. 89.m.

Ciuitates Hiſpanorum noui orbis. 10.p.

Ciuiles homines. præf. 12.m.

Ciuitates homines bonos pellant quæ. 89.p.

Ciuilis hominis circa domus partes tractatio. 101.f.102.p.

Extra Ciuitatem homo non eſt. 52.f.

Ciuilem hominem eſſe, & ſocietatem deſiderare idem. 62.f.

Ciuilis homo { Dominus / Oeconomus / Rex } diuerſus. 6.m.7.p.f.8.p.f.9.p.10.p.

Ciuitas ex hominibus multis. 49.p.

Ciuitatis homo materia. 80.f.87.f.

Ciuitati homo, vt ad hominem membrum officiale. 87.m.

Ciuis homo mundanus. 60.m.

Ciuilis homo natura. 230.f.

Ciuitatis homo pars nulla qui, & cur. 88.p.

Ciuitatis homines ſimpliciter pars ne? 104.p.

Ciuitatis, homines populares omnes eiuſdem ſunt Zenoni. 6.m.

Ciuitas homine ſingulo { natura prior. 78.p.f.79.f. / poſterior 78.f. }

Ciuitate homo carens non ſufficit ſibi. 81.p.82.f.87.p.

{ Ciuitas / Gens. } idem nè. 41.p.

{ Ciuitas parua / Domus magna } idem nè. 6.m.7.f.8.p.f.9.p.10.p.

Ciuitas

INDEX.

Ciuitas / *Societas ciuilis* } *idem.* 1.*f*.5.*f*.91.*f*.
Ciuitas / *Vicus* } *idem nè?* 34.*p*.
Ciuile imperium coniugali diſsimile. 452.*p*.
Ciuilis imperij inſtitutio Herodoto. 41.*p*.
Ciuili imperio mens imperat appetitui. 169.*f*.170.*m*.
In Ciuitate imperij regij gradus quot. 39.*m*.
Ciuitates imperio regio primum cur. 39.*m*.
Ciuili imperio regium ſubeſt imperium vt ſpecies generi. 171.*m*.
Ciuitatibus imperij vices non tollunt quin ſit naturale imperium. 21.*f*.
Ciuitatum inſtitutio ex Cicerone cur. 49.*f*.
*Ciuitatum inſtitutores Philoſophi.*præf.16.*f*.*iuſtitiæ cauſa.* 93.*p*.*m*.
Ciuilis inſtitutionis vtilitas. præf.10.*f*.
Ciuitatum / *Domuum* } *inſtrumentum pecuniariæ materia.* 372.*m*.
Ciuile iuriſconſulti non agnoſcunt quod. 60.*p*.
In ciuitate ius, & lex ordinis cauſa. 98.*m*.*f*.
Ciuilia iuriſconſulti vendicent ſibi rectè ne. præf.12.*f*.
Rationes illorum diluuntur. præf.13.*p*.
Ciuitas { *iuſti* / *iniuſti* } *communicatione fit.* 73.*f*.
Ciuitas iuſtitiam facit. 96.*f*.
Ciues Latini. 224.*f*.
Ciuitas ex latronibus non eſt. 66.*f*.
Ciuilis lex quid. præf 19.*f*.
Ciuitati leges ſolæ ſatis nè. 10.*f*.92.*m*.
Ciuitati lex cauſa boni. 98.*m*.*f*.
Ciuitas leges facit. 98.*f*.
Ciues libertini. 224.*f*.
Ciuitas magna. 10.*p*.
Ciuitas manet ſocietatibus alijs pereuntibus quomodo. 81.*p*. 83.*p*.
Ciuitatis materia. 46.*m*. 47.*p*. 64.*p*. *primæ ſocietates omne.s*54.*p*.*vicus.* 47.*p*.
Ciuitatum moderatores / *Oeconomi* } *circa pecunias ſe habent quomodo.* 387.*p*.392.*p*.
Ciuilis mors. 446.*p*.
Ciuitatis mulieres probæ quid. 508. *p*. *pars dimidia.* 499.*f*.
Ciuis mundanus ſocrates cur. 66.*m*.
Ciuitas à natura conſeruatur. 52.*f*. *natura eſt.* 52 *p*. 53.*p*. 55.*p*.*f*.58.*m*.59.*m*.90.*f*. *à natura eſt.* 53.*m*.*f*.54.*p*.55.*f*. *A natura effecta quomodo.* 31.*m*.52.*m*.*f*.53.*p*.*m*.
Ciuitas natura non erit, niſi homo ſit animal ſociale natura. 61.*f*.
Ciuitatum moderatores pecuniariæ ſtudēt maximè. 434.*p*. *tempeſtate noſtra cur.* 434.*m*.
Ciuitas à natura / *Ratione* } *fit.* 98.*f*.
Ciuitates natura inchoatas prudentia perficit. 91.*p*.*f*.
Ciuitas / *Virtus* } *natura ſimul nè?* 91.*m*.
Ciuitas neceſsaria minus homini, quam domus. 19.*m*.
Ciuitatis partes. 12.*p*.*f*.54.*p*.
Ciuitatis partes quæ ſint domus partes. 104.*p*.
Ciuitatis pars dimidia mulieres. 499.*f*.
Ciuitatis partes formales. 12.*f*.13.*f*.
Ciuitatis pars inſtrumentaria domus. 54.*p*.80.*f*.82.*f*.
Ciuitatis pars inſtrumentaria homo. 80.*f*.87.*f*.
Ciuitatis partes materiales. 12.*f*.13.*f*.
Ciuitatis pars propriè quæ. præf.3.*f*.
Ciuitatis partes tres. præf.17.*f*.18.*f*.19 *m*.
Ciuitatis pars vicus. 104.*p*.
Ciuitas parua / *Domus magna* } *idem non ſunt.* 6.*m* 7.*p*.*f*.8.*p*.*f*.9.*p*. *Platoni, Xenophonti quomodo.* 10.*p*.
Ciuitatis { *paſtores* / *agricolæ* } *particeps.* 64.*m*.
Ciuitati pecuniaria alimentaria quæ neceſſaria. 291.*p*.
Ciuitates pecunijs egent magis quam domus. 434.*p*.
Ciuitas perficiatur quomodo. 53.*p*.55.*m*.
Ciuitas perfecta ſocietas. 46.*f*.
Ciuitatis præſtantia. 50.*m*.
Ciuitas Philoſophus, vide Philoſophus.
Ciuitas prima à mundo creato. 37.*f*.
Ciuitas prima Platoni quæ. 50.*f*.
Ciuitates primæ ſub regibus. 36.*f*.37.*m*.38.*p*.39.*m*.*f*.
Ciuitates primæ quaſi bellicæ ſocietates. 49.*f*.
Ciuitates primę ex vicis quibus. 39.*p*.
*Ciuitatis principia.*32.*f*. { *formalia* / *materialia* } præf.24.*p*.*indè*. 509.*f*.
Ciuitatis principium Platoni. 34.*p*.84.*p*.
Ciuitas prior natura vico. 78.*f*.
Ciuitas propriè quæ. 54.*p*.
Ciuilis ratio / *Domeſtica* } *artes.* 317.*m*.
Ciuilis rationis. diuiſio. præf17.*f*.19.*m*.
Ciuilis ratio / *Domus rectrix* } *circa actiuum genus.* 32.*p*.
Ciuilis rō circa domus partes nōnullas qōnes tractat. 102.*p*.
Ciuilis ratio / *Domeſtica cura* / *Dominatio* / *Ratio regia.* } *idem.* 116.*f*.
Ciuilis rationis iuriſconſulti partem quam profiteantur. præf.20.*f*.
Ciuili rationi materia à natura tribuitur. 388.*m*.
Ciuilis rationis { *partes duæ.* 246.*m*. / *partem quam iuriſconſulti.* præf.20.*f*. }
Ciuilis rationis pars alimentaria. 313.*p*.
Ciuilis rationis partium vna ad alteram dirigitur. 246.*m*.
Ciuilis ratio pecunias magis curat quam ſanitatem. 392.*m*.
Ciuilis rationis pecuniaria pars. 270.*f*.271.*p*.294.*f*.312.*p*. 433.*f*.
Ciuili rationi pecuniarum vſus quid. 386.*f*.
Ciuilis rationis principium à Ioue. præf.11.*p*.
Ciuitatibus ratio quid. 52.*f*.
Ciuilis ratio de quibus ſit. 313.*m*.
Ciuilis rationis ſignificatum duplex. præ.5.*f*.
Ciuitatis rectores an idonei ſint viri indocti. præf.7.*p*.
Ciuitatis rex qui eligendus. 453.*f*.

INDEX.

Ciuilis ſcientiæ attributa præf.11.p. dignitas. 1.f.2.m.4.p. præf.10.p finis. præf.7.f. 8.f. bene viuere. 111.p. fructus.1 f.2.m.4 p inſtitutum.12.m in legibus quid. præf. 14.m methodus.10.f.11.p.15.m.præf.21.p.neceſſitas in ea ex iuſtitia.202.f nomina.præf.7 f.officiũ.præf.9.p.m. oratores de ipſa quid. præf. 12.p. principium, præf.10 f. ſtudium quod.præf.11.ſubiectum.præf.7.f.8.p.Theologi de ipſa quid.præf.12.f Theologia ſola ei præſtat.p̃f.11.m. Titulus p̃f.7 f. tractatio de pecuniaria.& ſeruis. 102.p.

Ciuitas / Virtus } ſe ſe ſequuntur. 50.m.

Ciuilis / Πολιτικὸς } ſignificant. 9.f.58 f.59.p.

Ciuitas ſignificat. 6.p.

Ciuitas ſocietatum omnium finis. 53.f.54.p.m.

Ciuitas ſocietates continet omnes. 1 f.2.p.f.3.m.6 p.

Ciuitati ſocietas dominica ineſt. 9.f.

Ciuitas ſocietas eſt. 1.f.2.p.4.p.

Ciuilis ſocietatis finis. 1.f.2.m.3.p.5.f.

Ciuitatis ſocietas forma. 9.f.57.p.

Ciuilis ſocietatis impulſus innatus ex Platone. 52.f.

Ciuilis ſocietas iuſtitiam vniuerſalem indicauit. 92.m.

Ciuitatis ſocietates omnes materia prima ſunt. 54.p.

Ciuitas ex ſocietatibus ſecundum naturam quibus. 54.p.

Ciuilis ſocietatis forma ordo. 98.m.

Ciuitas ſocietas perfecta. 46 f.

Ciuitas ſocietas præſtantiſſima. 1.f.2.p.f.3 m.

Ciuitatis ſpecies ſex. 12.f.

Ciuitas ſubiectum ſcientiæ ciuilis. præf.8.p.

Ciuitas ſufficiens.56 f quid requirat. 49.m.

Ciuitas totum eſt. 11 f.80.p.81.p.82.f. inſtrumentarium. 81.p.82.f.

Ciuitates ex vicis. 15.m.39.p.49.p.54.p.

In ciuitate / Extra ciuitatem } vicus. 34.m.

Ciuitatis vicus formam habet. 34.m.

Ciuitate vicus indiget. 80 f.

Ciuitatis vicus materia. 47.p.

Ciuitatis vicus pars. 54.p.104.p.

Ciuitas vico { poſterior / prior natura } 78.f.

Ciuitati vicus ſimilis. 53.p.

Ciuitatis { virtute / vitio } excellentes pars nè. 89.p.

Ciuitate { virtute / vitio } inſignes pellendi nè. 89.p.

Ciuitas virtutem facit. 50 f.

Ciuilis vitæ neceſſaria / vtilia. 313.f.

Ciuilis vitæ partes duæ. 180.f.

Ciuitatis vtilitas ampliſſima. 92.p.m.

CLAVDIVS BERTAZZOLIVS. 440 f.

Coetus / Violatio { beneuolentiæ / vtilitati } repugnant. 200.p.

Cælibum domus. 29.p.

Cælibatus ignominioſus Ethnicis. 508 f.

Cælibatus præter naturam nè. 19.f.

Cœlius Rodiginus de ſeruis. 276.p.

Cælum { imperante / parente } conſtat. 164.m.

Cætus ſignificat. 5.p.

Cognatorum domus materia vici cuius. 35.m.

Cognitio ex actu. 146.p.

Cognitio actioni veræ neceßaria. 235.m.

Cognitio bona, & laudabilis. 423.p.

Cognitionis humanæ modi duo. 156.p.157.p.

Κοινωνία ſignificat. 5.p.15.f.

Coitus voluptas coniugij finis nè. 17.f.

Collybiſtica. 397.f.

Collybiſtica / Fœneratio. } idem.414.p.modi tres in nummularia vtraque. 325.p.

Collybiſticæ teſſeræ. 326.f.

Colonia.34 f.35 m.vicus formæ primæ dicitur.41.f ab vna domo profecta dicitur vicus. 34.f.

Coloni ſerui. 225.p.m.

Columellæ vtenſilia quid. 246.p.

Comitas in ſeruo quomodo. 468 f.

Commodatum contractus gratuitus. 373.m.p.

Communes iure { gentium / naturali } omnibus res quæ. 268.p.

Communitas præſtantiam notat. 3.m.

Communitas / Communio } ſignificant. 5.p.

Κώμη ſignificat. 34.m.

Comparationis modi tres. 69.m.

Complexio / Concluſio / Theorema } idem Ciceroni. 2.m.

Compoſitorum cognoſcendorum methodus propria. 10.f. 11.p.inde.

Compoſiti cognitio ex partium cognitione. 103.m.f.105.m. 107 p.

Compoſitorum conſideratio perfecta. 103.f.108.p.

Compoſiti forma eſt non ſolum forma ſed omnino. 141.m.

Compoſita entia { in mentem / extra mentem } 83.f.

Non Compoſitum / Indiuiduum } idem. 13.m.

Compoſitum / Totum. } idem. 23.p.

Compoſitorum / Simplicium } intellectio. 13.p.

Compoſita ex materia, & forma, imperante, & parente conſtant. 164.m.

Compoſitorum modi varij. 163.p.

Compoſita naturalia exiſtunt quomodo. 51.f.

Compoſita propriè quæ. 13.p.

Conductio permutatio quæ. 324.p.

Coniugium Ariſtoteles in quibus dicat. 17.m.

Coniugij cauſa efficiens prima. 16.m.f. 18.m. finis. 16.m. f. 17.m.f. 18.m. Xenophonti 19.f. Materia. 16.m.f.

Coniugij cauſarum ſeries. 20.m.

Coniuga-

Coniugalis cura dominica potior. 457.f.
Coniugij definitio. 16.m.
Coniugum donatio interdicta. 449.f. A Romulo. 450.p.
A Solone minimè. 449.f.
Coniugium { Dei iuſſu / natura / Ratione humana } 17.m.
Coniugij humani neceſſitas triplex. 18.m.
Coniugium } Societas } idem nè. 15.f.
Coniugale imperium ciuili diſſimile. 452.p.
Coniugium Latinis duobus nominibus. } Græcis nullo proprio. } 109.p.
Coniugales leges à Romulo. 450.p.
Coniugia Platoni. 19.f.
Coniugalia præcepta Plutarcho. 441.f.
Coniugia primum facta quomodo. 16.m.f. 18.p.
Coniugium qualium ſit. 16.p.
Coniugalis ratio pars domeſticæ curæ 434.f. 435.p. 436.p.
Coniugalis } Paterna } ratio differunt { inter ſe / à dominica } 437.p. indè.
Coniugalis ſocietas definitur. 16.m.f.
Coniugalis } Dominica } { ſocietas idem non ſunt. 23.m. 24.m. / vtra magis naturalis. 22.p. }
Coniugalis ſocietas naturalis. 19.m. neceſſaria. 16.p. primum facta quomodo. 16.m.f. 18.p.
Coniugationis termini duo tantum. 16.p.
Coniugium verum { meum / tuum } eijcit. 480.p.
Coniunctionis vinculo carens bellicupidus. 67.f.
Conſenſus contractus genus nè. 321.f.
Conſenſus in contractu omni etiam inuito. 320.f.
Conſeruationi amiſſio opponitur. 249.m.
Conſeruationi { adiectiantur / ſubſint } quæ. 249.p.
Conſeruationem generatio non antecedit. 22.p.
Conſiderationis perfectæ partes quæ. 105.f. 107.p.
Conſiderare particulatim quid. 486.p.
Conſobrini partes perfectæ domus ſint nè. 106.m.
Conſtantia ſapientum propria. 350 f.
Conſuetudo naturalis in vicinijs. 38.f. 39.p.
Conſuetudinis uis. 39.p.
Conſultatrix } Iudiciaria } habent, ad ſe inuicem quomodo. præf. 18.f. 19.p. Ariſtoteles & Plato conciliantur. præf. 18.p.
Conſultatrix. } Iudiciaria. } Legumlatrix. } idem non ſunt quo. præf. 18 m.
Conſiliariorum mercenaria apud principes. 398.f.
Conſilia naturæ duo. 185.f.
Conſiliarij Philoſophi ſunt optimi. præf. 8.p.
Conſultatrix. } Legumlatrix. } philoſophiæ partes. præf. 19.f.
Conſiliaria ratio imperiorum naturaliū cauſa vera. 476.m. 480.m. 481.m.p.
Conſilium ſagax quorum ſemper putetur. 427.m.
Conſultandi vis quid. 477.f. 478.p.
Contemplatio ex bellua innatur. 304.f.
Contemplatores in ciuitate { inutiles. 89.f. / locum habeant quem. 89.f. }
Contemplatiuorum. } Actiuorum. } diſtinctio. 130.m. 131.p.
Contemplanda natura facit. 130 m.
Contemplatio πρᾶξις propriè non eſt. 140.m.
Contentiones iniuſtitiam comitantur. 199.f.
Continentia belluis non adeſt. 168.m.
Continere proprium rei præſtantis. 1.f. 2.p.
Continens. } Maximum. } Perfectum. } ſequuntur ſe. 6.p.
Continens. } Contentum } relatiua. 142.p.
Contractuum ob cauſam. { genera. / modi. } iureconſultis. 323.f.
Contractum ob cauſam modi compoſiti. 327.f.
Contractus conſenſus ſpecies nè. 321.f.
Contractus contumelia qui. 322.f.
Contractus conuentionis ſpecies nè. 321.f.
Contractus. } Conuentio. } Pactio. } iureconſultis. { quaſi idem. 320.f. / definiuntur. 320.f. }
Contractuum delicta ſpecies ſunt apud iurecōſultos. 321.p.
Contractus datis datio qui. 323.m.
Contractus genus eſt obligatio. 322.p.
Contractuum gratuitorum modi. 323.p.m.f.
Contractus latè. } preſsè. } Sumptus quid. 321.f. 322.f.
Contractus iuſtitiæ emendatricis materia. 321.m.
Contractus, obligationis ſpecies iuriſconſultis. 321.p.
Contractus, obligatio genus. 322.p. pollicitatio ſpecies. 321.p.
Contractus propriè quid & eius. { genera. / modi. } 323.p.
Contractus latè acceptus deſcribitur. 320.p. quot, & quæ contineat 320 m. genera & modi. 322.f.
Contrariorum ſcientia eadem. 146.m.
Controuerſiarum fundamenta, & origo. 201.f.
Controuerſia. } Dubitatio. } Quæſtio. } idem. 201.f.
Contumelia contractus qui. 322.f.
Conuentionis ſpecies contractus nè. 321.f.
Conuentionis ſpecies iuriſconſultis. 322.p.
Conuentio. } Cōtractus. } Pactio. } iuriſcōſultis aut idē, aut parū differūt. 320.f.
Conuiuium inſtruere. } Ludos parare. } Bello vincere ſcientis eſt. 9.m.
Coquinaria ars. } Coquinariæ ſcriptores. } 238.p.
Coquorum lucrum quale. 422.f.
Cor animalia multa non habent. 82.m.

I N D E X.

Cornua animalium pro ferro. 301.*f.*
Corpori anima imperat in brutis quomodo. 168.*p.*
Corpus animæ non renititur in brutis. 168.*p.*
Corporum communitas coniugibus. 450.*p.*
Corporis figura recta fortitudinis ſignum. 181.*p.f.*
Corporalis fruitio infinita. 376.*m.*377.*p.f.*
Corporea hominis diſpoſitio { *bona.* / *mala.* } 168.*m.*
Corporalia miniſteria. 463.*m.*
Corporearum operarum mercenaris præter naturã. 398.*f.*
Corporis præſtantia digna imperio. 182.*f.*
Corpore præſtantes quã anima reuerimur magis cur. 182.*f.*
Corpora porrectiora agiliora. 181.*p.*
Corporis pulchritudo duplex. 183.*f.*
Corporum pulchritudo virtutes alias corporeas continet. 183.*p.*
Corporis rectitudinem { *antecedant* / *ſequantur* } *quæ.* 181.*f.p.*
Corpus ſubterraneum conſiſtens diuiditur. Et pecuniariæ materia. 417.*f.*
Corporis virtutes. 183.*p.*
Corporis vſus optimum eſt quod poſſit ſeruus natura. 178.*f.*
Corruptum. / *Secundum naturam.* } *contraria.* 166.*m.f.* 167.*f.*
Corruptorum definitio. 80.*m.* 81.*f.*
Corruptè habere. / *Præter naturam.* / *Praue.* } *idem.* 166.*f.* 169.*p.*
Corruptibilium naturalium conditio. 55.*f.*
Corrumpi. / *à bono recedere.* / *peruerti.* } *à natura recedere eſt* 167.*f.*
Craſſi diuitiæ ex Plutarcho. 269.*p.*
Cryptia inhumana ex Plutarcho. 227.*p.*
Κτᾶσθαι *ſignificat.* 241.*m.*
Κτήματα *actionis inſtrumenta omnia.* 139.*f. aurum non eſt, quo vti neſcimus.* 126.*p. eſſe, & hominem eſſe non repugnat quomodo.* 121.*f.*
Κτῆμα, & Κτῆσις *idem non ſunt quo.* 124.*p.*
Τῶν κτημάτων *ſeruus pars præſtantiſſima.* 121.*f.*
Κτῆμα *ſignificat.* 121.*p.* 124.*p.* 126.*p.* 148.*m.* 149.*p.* 504.*f.*
Κτῆμα *à Victorio male acceptum.* 404.*f.*
Κτῆσιν. { *Aretinus.* / *Victorius.* } *male vertit* κτητικὴν. 121.*m.*
Κτῆσις. / Κτῆμα. } *idem non ſunt.* 124.*p.*
Κτῆσις. / *Homo.* / *Inſtrumentum.* } *ad ſeruum definiendũ quomodo.* 152.*p.*
Κτῆσις *ſignificat.* 120.*f.* 121.*m.* 124.*p.* 126.*p.* 129.*f.* 292.*f.* 296.*f.* 367.*m.* 372.*f.* 373.*f.* 458.*m.*
Κτώμενος, *dominus ſpecies.* 141.*p.*
Κτητικὸς *ſignificat.* 121.*m.* 122.*p.* 244.*p.* 246.*m.*
Κτητικῆς *partes* { *bellicæ.* / *venatoria.* } 244.*p.*
Κτητικὸς *Platoni quid.* 257.*p.*
Cuius gratia. / *Bonum.* / *Finis.* / *Scopus.* } *idem.* 5.*m.*
Cuius cauſa. / *Finis.* } *optimum in vno quoque genere.* 57.*m.*
Curius Dentatus in pauperie dominus. 186.*f.*
Curſoris nomen quid. 186.*m.*
Cyclopum domus. 41.*f.* 42.*p.*
Cyclopum fabula Homero. 41.*f.* 42.*p.* 43.*m.*
Cyclopum vita. 41.*f.* 42.*p.*
Cyrus { *heros vndè dictus.* / *heroicæ vitæ rudimenta quæ ei.* } 65.*m.*

D.

Dædali opera prouerbium. 128.*f. ſigna.* 128.*p. venus.* 129.*p.*
Dæmonum natura mala non eſt per ſe. 185.*p.*
Damno. { *inimicitia* / *odium* } *comitantur.* 223.*f.*
Damnatio in metallum / *opus metalli* } *idem non ſunt quo.* 195.*p.*
Damnoſum præter naturam omne. 209.*f.*
Dati permutatio vide Permutatio.
Δεῖ. 400.*m.*
Dea Pecunia. 379.*m.*
Decalogi præcepta iuris cuius. 440.*p.*
Decens, & Iuſtum idem. 225.*f.*
Deceptio ex ſimilitudine. 372.*p.*
Declarare ſignificat quid. 77.*p.*
Dedititij ciues. 224.*f.*
Definienti { *differentia* / *genus* } *vnde petenda.* 152.*p.*
Definiuntur { *facultate* / *opere* } *res* 86.*m.f.* & *Quænam ſint illæ.* 81.*f.* 86.*m.*
Definitiones inſtrumenta ingrediuntur. 48.*f.*
Definitionum methodus accipiendarum. 485.*f.*
Definitionum partes. 84.*m.*
Definitio ſignificet quid, & quomodo. 86.*m.*
Definitionum vniuerſalium qualitas. 485.*f.*
Definitione vtendum quando. 485.*m.*
Δεῖ *i. neceſſe eſt.* 464.*p.*
Delicta inter contractus à iuriſconſultis numerantur. 321.*p.*
Delicta obligationem includunt. 322.*f.*
Delitiæ vitæ naturali aduerſantur. 303.*f.*
Delphicus gladius. 23.*f.* 24.*p.* 25.*f.*
Democrito Plinius adſcribit Thaletis factum. 429.*p.*
Dentes pro ferro. 302.*p.*
Depoſitum, contractus gratuitus. 323.*m.f.*
Deſiderium, actionis omnis cauſa. 18.*p.*
Deſiderij formæ quatuor / *hominis proprium* } 18.*p.*
Deſiderium immortalitatis innatum. 19.*f.*
Deſideriũ ſimile ſibi relinquendi in animis adſit ne propriè quorum, & cur. 20.*p.*

Deſide-

I N D E X.

Deſiderium vitæ cõmunis ciuitatum cauſa. 90.f. 91.p. ab hominé auferri nequit. 90.f. 91.p.
Deſiderium uiuendi ſimul à natura quomodo. 55.m.
Διαπορία. 117.p.
Διαπορητικὴ. 109.p. 110.p.
Deum Adamus contemplabatur quomodo. 305.f.
Dei angeli ſerui quomodo. 151.m.
Dei dominium in omnia ex diuo { Dionyſio / Thoma } 151. m.f.
Deorum formas Plato reprĕhendit. 45.f.
Dijs hominum actiones attribuuntur. 45.f.
Deo hominis forma non attribuenda. 45.f. attributa 44.p. m.f. membra attributa. 45.m.f.
Deo hominis forma in ſacris litteris quomodo. 45.f.
Deorum homines { formas. / vitas. } ſimiles ſuis fingunt 44.p. inde 45.m.f.
Dei homo imaginem gerit. 45.f. 305.p.
Deus hominum rex dicatur propriè nè. 457.m.
Dei homines ſerui quomodo. 151.m.
Deus homo ſolitarius appelletur quomodo. 89.f.
Deus aut Beſtia. { homo eſt ſolitarius per electionem } 89.f.
Dijs imperium regium. 44.p. 45.p.
Dei (Ioue excepto) reges. 45.p.
Dei iuſſu coniugium. 17.m.
Deus partium expers non eſt. 83.f.
Deus Platonicus. præf. 13.f.
Deorum Reges. 457.p.
Deorum rex ſummus. 45.p.
Dialectica Philoſophiæ inſtrumentum, non pars. 386.m.
Διάθεσις. 389.f.
Δίκαιον. } Δικαιοσύνη. } 97.p. 99.f.
Δίκη. } Νόμος. } Ariſtoteli idem. 97.f.
Dice Ioui aſſidet ex auctore libri de mundo. 97.m.
De dice Orphei himnus expoſitus. 97.m.
Differentijs in accipiendis Ariſtotelis mos. 137.m.
Differentia in definitione vnde. 152.p.
Differre modo quid. 483.f.
Differentiam ſpecificam quæ faciant. 10.p.
Δυσμαθία. 163.p.
Dionyſius Halicarnaſeus de Romanorum patria poteſtate. 440.f.
Dionyſii in ferri monopolam decretum & cauſa. 432.p.
Diſciplinæ } Rationis } bruta capacia nè. 76.p.
Diſcere bruta videntur. 76.m.
Diſciplinarum modus. 150.f.
Diſputatio artifici prętermittenda quæ. 420.f.
Diuinatores antiqui quales. 65.m.
Diuitiarum actus vtrarunque. 371.f.
Diuitiæ auarum poſſident, non poſſidentur. 137.f.
Diuitiarum augēdarum præcepta vide. Lucrifaciendi pręcepta.
Diuitiæ Craſſi Plutarcho. 269.p.
Diuitiarum deſiderium Ciceroni. 376.m.
Diuitias deſiderium humanum expoſcit infinitas per ſe. 375.m. & cur. 317.f.
Diuitiarum diuiſio. 315.f. 373.p.
Diuitiæ diuiduntur in { veras, & opinabiles. 350.p. in legitimas, & naturales. 371.p. & quæ propinquè ſunt. 371.f.
Diuitiæ duplices proximè ſibi inuicem quomodo. 373.p. circa diuitias facultates pecuniariæ, quæ, quot, quales 368.f. materiæ ipſarum. 371.m.
Diuitem fame perire repugnat. 358.f.
Diuitijs finis { ademptus / poſitus } à principijs quibus. 369.m.
Diuitijs finis conſtitutus veris. 315.p. 317.m.
Diuitiæ finitæ pecuniariæ cuius fines. 363.m. 365.m. 366.f. ratione qua. 368.m.
Diuitiæ pecuniariæ domeſticæ fines non ſunt. 370.p.
Diuitiarum finis vtrarunque. 371.f.
Diuitiæ } Pecuniariæ } idem non ſunt quo. 373.p.
Diuitię } Pecuniæ } Res } idem. 276.p.
Diuitiarum infinita auctio domeſticæ curæ munus putetur qua ratione. 376.p.
Diuitiæ infinitæ dupliciter. 364.f. ratione qua. 369.p.
Diuitię numorum multitudo nè. 352.p.m.f. 353.m.f. 357.f.
Diuitiæ præter numos veræ quæ. 364.m.f.
Diuitiæ pecuniariæ alimentariæ finis qui. 365.f. 366.p.
De diuitijs poetarum dicta & ſolonis. 316.f. 318.p.
Diuitiæ πλοῦτος. 315.f.
Diuitiarum ſententiæ verę. 356.m.
Diuitiæ, ſerui ſunt, præcipuæ. 269.p.
Diuitiæ ſignificant quid. 315.m.f. 364.f. 458.f.
Diuitiarum ſtudium { finitum / infinitum } 368.p. cur 369.p.m.f. 383.p. cauſa proxima vulgaris. 374.p. media. 374.f.
Diteſcere ſubditos Tyrannis diſplicet. 432.p.
Diuitiæ verę. 315.p.f. 316.f. 360.f. 361.p.
Diuitię { verę / non verę } idem non ſunt quo. 316.p. 360.f. 361.p. 364.m.f.
Diuitiarum verarum proprietates. 317.p. 257.f.
ſine Diuitijs viuendum nè? 442.f.
Diuitię vſu conſiſtunt. 241.p.
Diuitię, vſus quarum non eſt, inanes ſunt. 137.f.
De Diuitijs vulgi ſententię duæ. 350.f. 351.p.f. 352.p. f. 353.f. 354.m. pronuntiata quatuor. 352.f. emendantur. 353.p.
Diuiſionis laudes. 12.f.
Diuiſiua methodus vniuerſalis, qua vtitur Ariſtoteles. 12.f.
Diuiſiua methodi vtilitas. 10.f. 11.m.
In Diuiſione minima ſint quæ. 11.m.
Diuiſio ad { praxin / Theoriam } pertinet quę. 401.f.

Diuor-

I N D E X.

Diuortium Cæſar primus fecit ex ſuſpitione. 450. m.
Diuortio dos redit in vxorem. 449. p.
Diuortij cauſa iuſta Romanorum quomodo. 450. f.
De Diuortijs iura ſcholaſtica. 450. f.
Diuortium legibus quibus Romanis. 450. m.
Diuortiorum pontificia decreta. 450. f.
Diuortium ſignificat. 448. f. propriè. 451. p.
Docendi genus in ciuilibus. 287. f.
Doctrinarum ordo. 503. f.
Doctrinæ via in analogis. 120. p.
Doliola, Aerei pueri } in conuiuio miniſtrantes ex Philoſtrati fabula. 129. p.
Dominium acquiſitioni cohæret. 247. p. 248. m.
Dominij acquirendi iuriſconſultorum dicta. 142. f.
Domini actum perficiunt, { ſeruos poſſidere, ſeruis vti } 240. f.
Dominorũ animos non iuuãt { aĩalia mãſueta, ſerui } ſed corpora 179. f.
Dominatio ſine beneuolentia, an iuſta eſſe poſſit. 199. m. f.
Dominatio ſine cognitione non eſt. 235. m.
Domini conditione definitio. 149. f.
Dominium conſiſtat in quo. 247. p.
Dominus κτήσεως ſpecies. 457. f.
Dominica cura deterior { coniugali, paterna } 457. f.
Dominij definitio. 247. p.
Dominus definiatur in vniuerſum cur. 31. p.
Dominorum diuiſio. 21. p.
Dominus domino, vt præſtat ſic { ſeruus, ſeruo } prouerbiũ. 237. f. 238. f.
Dominationis finis. 230. p.
Dominus { fructuarius, vſuarius. } quomodo. 247. m.
Dominij forma à forma acquiſitionis. 248. m.
Dominatus à fortuna, dominatui à natura oppoſitus. 21. p.
Domini generaliter definitio. 149. f.
Dominij genera. 249. p. 153. f.
Dominatio genere in quo. 231. f. 234. f.
Dominus, Seruus } in hominum genere propriè. 151. m.
Dominatio, Domeſtica ratio } idem non ſunt. 117. p.
Dominus, Ciuilis homo, Domus rector, Rex. } idem quomodo. 6. m. 7. p. f. 8. p. 9. p. 10. p.
Dominatio, Imperia alia } idem nè. 229. f. 230. p. 231. p. 232. m. 233. p.
Dominus, Liber } idem nè. 235. p.
Dominium, poſſeſſio } idem omnino quomodo. 248. p. f. 249. p.
Dominium, Poſſeſſio } idem non ſunt quo. 247. f.
Domini, ſerui } idem non ſunt quo. 209. p.
Domino ingratus libertus in ſeruitutem relabitur. 195. p.
Dominicũ imperiũ domeſtico ſubeſt vt ſpecies generi. 171. m.
Dominatio, Seruitus } iniuſta omnis. 117. f. quæ. 209. p. m.
Dominis, ſeruis } iureconſultorum leges. 145. p. 185. p.
Inter Dominum, Seruum } ius non eſt. 145. m.
Dominatio, Seruitus } iuſta quæ. 209. p. m.
Domino, Seruo conditione } iuſtitia quid. 150. f.
Domini, Serui } iuſtè ſoli qui. 208. f.
Dominari leges oporteat nè. præf. 14. m.
Dominus lege ſolum, non natura. 117. m.
Dominium in mente tantum ſit ne. 144. f.
Dominari, Dominium, Dominus } modis quot. 114. p.
Dominatio naturalis. 176. p.
Dominus, Seruus } ſecundum naturam. 159. p. 160. f.
Dominatio præter naturam. 117. m. f.
Dominus, Seruus } natura qui. 176. f. 177. p. m. f. 207. f. philoſophis. 185. f.
Domini natura non ex actu, ſed ex aptitudine. 186. m. 223. f.
Dominus, Seruus } natura amici. 222. f. 226. m. f.
Dominus, Seruus } natura analogata prima. 146. m.
Dominium ex beneficentia. 456. m.
Dominationis Natura cauſa prima philoſophis. 186. m. f. 187. p.
Dominium naturale concedunt omnes. 153. f.
Domini natura definitio. 149. m. 145. f.
Domini, Serui } natura differentiæ. 150. m. 176. f. 177. m. inde. 178.
Dominus natura exiſtat nè. 150. f. 153. m.
Domini natura facultates. 21. f.
In Dominatu naturæ, fortuna ſe opponit. 21. p.
Domini natura homines aliqui. 175. p. 184. f. 310. p.
Dominus natura imperans natura. 21. m. f.
Dominium naturale { iureconſultis, theologis, philoſophis. } 253. f.
Dominos natura iuſtum eſt dominari. 222. m.
Domini natura { mens, deſiderium, voluntas } 150. m.
Domini natura officia. 21. f.
Domini natura partes. 21. m.
Domini natura quiditas. 177. f. 186. p.
Domini, Serui } natura ſalus communis nè. 23. p.

INDEX.

Dominus natura / *Mas* } *ſeparati non ſunt qui.* 24.*f.*

Dominus natura ſeruo quid in dei cultu. 150.*f.*

Dominos natura ſeruire contingit. 187.*p.* *iniuſtum, & pernicioſum.* 222.*f.*

Dominus / *Liber* } *natura ſignificant philoſophis quid.* 185.*f.*

Dominus / *Seruus* } *natura ſimiles anima & corpore.* 176.*p.f.*

Dominus / *Seruus* } *natura ſocietatis dominicæ materia.* 21.*f.*

Dominus / *Seruus* } *natura vtiles inuicē.* 22.*f.* 23.*p.* 222.*m.* 225.*p.*

Inter Dominos / *Seruos* } *obligatio cadit nè?* 145.*p.*

Domini officium. 189.*p.*

Domini in pauperie qui. 186.*f.*

Dominium ſinè poſſeſſione / *Poſſeſſionem ſine dominio* } *iureconſulti malè ponunt.* 248.*f.*

Dominium poſſeſſionis ſpecies. 247.*m.*

Dominus ex poteſtate naturali nominatur. 234.*p.*

Dominari præſtantioris eſt. 197.*m.* 199.*p.*

Dominatio, praxi, & ſcientia conſtat. 7.*p. inde.*

Dominus / *Seruus* } *proli Opere ſimiles.* 23.*p.*

Domini propriè quibus appellatio. 151.*m.*

Domini proprietates. 21.*p.* 22.*f.*

Dominica ratio pars domus / *curæ domeſticæ* } 114.*p.*

Dominus / *Dominium* / *Dominari* } *relatiuorum in genere quo.* 114.*m.f.* 115.*p.*

Dominatio ſciētia'nę. 116.*m.* 229.*f.* 231.*m.* 234.*p.f.* 235.*f.*

Dominica ſcientia. 232.*p.*

Dominica ſcientia definitur. 240.*f.*

Dominica / *Seruilis* } *ſcientia idem nè.* 242.*f.*

Diminicæ / *Seruilis* } *ſcientiæ idem obiectum.* 242.*m.*

Dominica ſcientia magni nihil habet. 241.*m.* 242.*p.*

Dominicæ ſcientiæ pecuniaria aduehitur. 243.*f.*

Dominica ſcientia ſeruili ignotior. 242.*f.*

Dominatus in ſeruitute / *Seruitus in dominatu* } *quando.* 21.*p.*

Domino ſeruus acquirit. 145.*p.*

In Dominum ſeruus actionem habet. 245.*p.*

Domini erga ſeruum an amicitia. 226.*p.*

Dominorum ſerui corpora iuuant, non animos. 179.*f.*

Dominus ſerui dominus tantum non ſimpliciter. 140.*f.*

Domini ſeruus eſt. 489.*f.*

Dominus ſine ſeruo non eſt. 118.*m.*

Dominus ſeruo incolumitatis cauſa. 144.*f.*

Domini ſeruus inſtrumentum. 223.*m.*

In Dominum ſeruus ius habet nè. 144.*f.*

Domino, ſeruus natura quid poſſit inuito. 150.*m.*

Domino, non exiſtente ſeruus natura quomodo eſt. 27.*f.*

Dominus in ſeruum necis poteſtatem habet ex lege. 145.*p.*

Domini ſeruus eſt omnino non ſolum ſeruus. 140.*f.*

Domino ſeruus opponitur quomodo. 118.*m.*

Domini ſeruus pars. 144.*f.*

Dominus ſeruo / *Seruus domino* } *quid teneatur ex naturæ lege.* 145.*p.*

Dominus ſerui reſpectu quaſi totum. 141.*p.*

Dominus ſeruo virtutis cauſa. 495.*m. inde.*

Dominica ſocietas vide ſocietas.

Dominus / *Seruus* } *violentia inimici.* 222.*f.* 226.*f.*

Dominari violentia iuſtum nè. 201.*p.*

Domini / *Serui* } *virtutes.* 501.*p.*

Dominum virtus ſerui reſpicit. 489.*p f.*

Domus Barbarorum. 29.*p.*

Domeſticorum bonorum comparatio, coniugij finis nè. 17.*f.*

Domus Ciceroni quid. 34.*p.*

Domus ciuitas vide Ciuitas domus.

Domus Cælibum. 29.*p.*

Domus cognatorum. 35.*m.*

Domus Colonorum noſtrorum. 38.*m.*

Domeſticæ curæ { *alimentaria curatio pars nè.* 279.*f.* / *conſideratio ciuilis.* 107.*p.*

Domeſticæ curæ { *coniugalis* / *paterna* } *ratio partes.* 434.*f.* 435.*p.*

Domeſticæ curæ / *Domus* } *Dominica ratio pars.* 114.*p.*

Domeſticæ curæ finis. benè viuere. 111.*p.*

Domeſtica cura / *Ciuilis* / *Dominatio* / *Ratio regia* } *idem.* 116.*f.*

Domeſtica cura / *Domus* } *idem non ſunt quo.* 104.*m.*

Domeſtica cura mulieris. 484.*m.*

Domeſticę curę officium, diuitiarum amplificatio in immenſum putetur qua ratione. 376.*p.*

Domeſticæ curæ / *Domus* } *partes eædem.* 103.*m.* 104.*f.*

Domeſticæ curæ pars non potiſſima eſt pecuniaria. 111.*m.*

Domeſticæ curæ partes primæ & minimæ. 105.*m.f.* 106.*m* *ſocietates* 14.*m.* 101.*p.* 105.*m.* 107.*p.f.* *cur.* 106.*m.f.*

Domeſticæ curæ ſeruilis ratio pars. 121.*f.* 122.*p.*

Domeſticæ curæ pecuniaria pars 105.*p.* 122.*p.*

Domeſticæ curæ { *ſignificatio duplex.* *præf.* 5.*f.* / *ſubiectum, domus.* 103 *m.*

Domus definitio. 28.*m.* 30.*f.* 31.*f.*

Domeſticæ facultatis { *circa dom' ptes tractatio.* 101 *f.* 102. / *p. partes duę materiales.* 389.*f.*

Domeſtica facultas ſciētię ciuilis. nec ps ne appēdix. 502.*m.*

Domeſtica facultas circa quid. 132.*p.*

INDEX.

Domus finis benè viuere. 120. m. f.
Domus fines duo. 106. f.
Domus finis vſus quotidianus. 31. m.
Domus forma. 55. m.
Domus formæ variæ. 107. m.
Domus genus analogum. 33. f.
Domus / Oeconomia } idem Ariſtoteli. 104. f. 105. m. 108. p.
Domus / Vicus } idem non ſunt quo. 34. p.
Domeſticum imperium vide Imperium.
Domeſtica inſtrumenta Ciceroni. 308. p. diuiduntur, ad genera reducuntur. 307. f.
Domus inſtrumentum res. 121. m. 122. p. f.
Domus inſtrumentum ſeruus. 122. p. 123. m. 124. m.
Domus ex liberis. 38. f.
Domo liberi contenti diuiduntur. 106. m.
Domus magna / Ciuitas parua } idem nè. 6. m. 7. f. 8. p. f. 9. p. Quomodo Platoni, & Xenophonti dictum. 10. p.
Domus materia prætermiſſa cur. 31. f.
In Domo maximus natu. 38. f.
Domus { mente / natura / voluntate } efficitur. 106. f.
Domus modi. 28. f.
Domuum multitudo vici materia. 33. f.
Domus natura eſt. 15. p. 55. m.
Domus ſecundum naturam. 14. p.
Domui neceſſaria quæ. 313. f.
Domus partes coniugalis / paterna } ratio. 434. f. 436. p.
Domus partes domeſtica / Ciuilis } facultas tractant. 102. p.
Domus partes homines / res } 121. f.
Domus partes liberi / ſerui } quomodo. 106. p.
Domus pars neceſſaria pecuniaria nè. 14. m. 110. f.
Domus partes primæ neceſſariæ quot. 14. m. 15. m. 22. m.
Domus pars, res. 120. f.
Domus pars, ſeruus quomodo. 38. f. 120. f. 121. p. f.
In Domo pater familias rei verè Dominus. 338. m.
Domus pecunijs minus eget, ciuitate. 434. p.
Domuum pecuniaria vide pecuniaria.
Domus perfecta quæ. 14 f. 22. m. 29. p. 106. p. perfectior & perfectiſſima. 29. p. inde.
Domus perfectæ formæ tres. 107. m.
Domui perfectę paterna ſocietas neceſſaria nè. 14. f. 107. f.
Ad Domum perfectam ſocietas { liberi / ſerui } qualis. 106. m.
Domus perfectiſſima ſocietatibus quibus. 338. p.
Domui permutatio naturalis non adeſt. 331. f. 338. m.
Domus { perſonæ / nomina / ſocietates / relationes } 108. p.
Domus perſonæ, partes domus quomodo. 108. p.
Domus primæ conſtitutio ex Heſiodo. 28. m. 29. m 30. p.
Domus primæ definitio. 28. p. 29. m. 31. p.
Domus prima perfecta quæ. 29. p. f. non prima 38. f.
Domus principium ex Platone. 34. p. 84. p.
Domus, principium vici primæ forma. 34. f. 35. m.
Domus propria, non eſt dominica ſocietas. 9. f.
Domus non propriè quæ. 28. f.
Domeſtica ratio ars. 317. m.
Domeſticæ rationis definitio ex Xenophonte. 111. f.
Domeſtica ratio / Dominatio } differunt. 117. p.
Domeſtica ratio / Pecuniaria } Diſtinguuntur. 274. p.
Domeſticæ rationis diuiſio. 245. f.
Domeſticæ rationis finis numorum multitudo nè. 361. f.
Domeſtica ratio / Pecuniaria generaliter } idem non ſunt. 274. p. 275. f. 314. p.
Domeſtica ratio / Dominatio } idem non ſunt quo. 117. p.
Domus rector domino, ciuili & regi diuerſus. 6. m. 7. p. f. 8. p. f. 9. p. 10. p.
Domus rector / Pecuniarius } idem nè. 276. f.
Domeſtica ratio inſtrumentis eget cur. 122. f.
Domeſticæ rationis materia duplex. 245. f.
Domeſticæ rationis munus. 363. f. 366. m. pars alimentaria. 313. p.
Domeſticæ rationis partes inuicem ordinantur. 246. m.
Domeſtica ratio partes multas & ſpecies obtinet. 8. m.
Domeſticæ rationis partes omnibus conceſſæ. 437. p. 438. m.
Domeſticæ rationis ſeruilis ratio pars. 120. m. f. 121. p. f.
Domeſticæ rationis pecunia inſtrumentum. 275. p.
Domeſticæ rationis pecuniaria pars. 272. m. 294. f. 312. p. 433. f.
Domeſtica ratio de. quibus ſit. 313. m.
Domeſtica ratio. ſcientia & praxi conſtat. 7. p. 8. f.
Domeſticæ rationis / Artium definitarum } ſimilitudo. 122. m. 124. m.
Domus regendæ communicatio coniugij finis nè. 17. f.
Domus regendæ dicta conciliantur. 438. f.
Domum regunt maritus, & vxor. 438. f.
Domus rector, pecuniam curat, magis quàm ſanitatem. 392. m.
Domus rector ad pecuniariam ſe habet. 111. p. 387. p. 392. p.
Domum regit ſenior. obſequio ſpontaneo. 38. m. 445. f.
Domus regia gubernatione cur. 36. f. 37. p. 38. p. 39. f. 41. f.
Domus rex ſenior. 38. m. 41. f. 42. p. 43. m.
Domus Romanorum ante raptum Sabinarum. 29. p.
In Domo ſenior imperat quando. 445. f.
Domeſticorum ſeruorum cum miniſtris in artibus cõparatio. 125. f. ſimilitudo & ab alijs inſtrumẽtis differẽtia. 126. f
Domeſticum ſignificat quid. 10. p. 367. f.
Domeſtica ſocietas. 9. f.

Domus

I N D E X.

Domus ſocietas ſecundum naturam. 53.f.

Domus { ſpecies / modi } 28.f.

Domeſticum ſtudium de virtute liberorum, & ſeruorum. 458.f.

Domus ſubiectum curæ domeſticæ. 103.m.

Domeſtica viciniæ communia non ſunt. 34.m.

Domui vtilia quæ. 313.f.

Donationis latè ſumptæ modi. 323.p.

Donatio propriè quæ. 323.m.

Donatio / Pollicitatio } ſimiles. 321.f.

Δωριτικὴ. 257.f.

Dotalia bona vide Bona dotalia.

Dotis datio contractus qui. 323.m.

Dos { Profectitia / Receptitia } 449.p.

Dubitatio / Controuerſia / Quæſtio } idem. 201.f.

Δοῦλος. 30.m. 77.p.

Duces / Literati } Mercenarij damnantur. 379.m.

E

EBrietate Chamus deliquit. 187.m.

Ebrietas ſeruitutis cauſa. 187.m.

Ἐνδὸν. 100.m.

Educatio coniugij finis nè. 17.m.

Educatio filiorum de iure naturali ex Vlpiano. 440.

Educatio / Inſtitutio } idem ne. 65.m.

Educatio { naturalis / neceſſaria } eſt. 17.m.

Educatio patriam poteſtatem notat. 440.p.

Educationis vis. 65.m. ex Platone. 99.m.

Effectiuum / Actiuum } Ariſtoteli varijs locis. 132.f.

Effectiuorum cauſa efficiens. 131.m.

Effectio definitur. 139.p.

Effectionis finis. 151.f. principium & res ſubiectæ 139.p.

Effectio / Actio } idem ne. 138.p.f. 139.p. 229.p.

Effectionis inſtrumenta quæ. 139.m.

Effectiuum / Actiuum } malè accepta. 132.m. 147.p.

Effectiui / Actualis } ratio quibus diſtinctæ. 229.p.

Efficiens proximum, natura. 54.f.

Effectionis / Actionis } ſimilitudo. 123.p.

Effectiui / Actiui } vocabula. 131.m.

Εἴπερ pro εἰ / Siquidem prò ſi } 54.m.

Electio actiuorum cauſa efficiens. 131.m. 139.p.

Elementum / Partes minimæ } idem. 13.m.

Ex Elementis mixtum { imperans / parens } habet. 164.

Elementorum partes compoſitæ. 84.m.

Ἐλεύθερον ſignificat. 400.p.

Emancipatio patriam poteſtatem ſoluat ne. 446.f.

Emancipatio vnde. 444.f.

Ἐμπειρία. præf. 7.p. ſignificat. 330.f. 400.p.f. 404.f.

Emphyteuſis contractus qui. 327.f.

Emptionis contrahendæ iureconſultorum locus. 347.m.

Emptio permutatio quæ. 324.p.

Emptio rerum permutatio iureconſultis ſit ne? 339.f.

Ἐγκύκλια miniſteria quæ. 236.f. 237.f.

Ἐνέργεια. 138.m. ſignificat propriè quid. 139.f. vita omnis. 139.f.

Entis modi varij. 162.f.

Ἐπεὶ coniunctio. 182.f.

Ἐφήμερον. 34.m.

Epicureos carpunt Auguſtinus, & Lactantius. 326.p.

Ἐπιγινόμενος. 30.f.

Ἐπιμέλεια. 280.p.

Epimenides. 31.m. 32.f.

Ἐπίτροπος, procurator. 242.f. inde.

Ἐργοθηρικὴ. 291.f.

Ἔργον. 86.p.

Error non contingit vbi. 3.p.

Eſſentijs { facultas / opus } intima. 86.m.

Eſſe / Exiſtere } idem non ſunt. 58.f.

Eſſe natura quid. 51.m.

Eſſentia rem denominat. 234.m.

Eſſentia ſignificat quot. 83.f.

Ethice / Oeconomice / Politice } circa quæ verſentur. 132.p.

Ethnicis cælibatus ignominioſus. 508.f.

Ethnicis matrimonium vnde. 18.f.

Euripides in Iphigenia. 28.p.

Euſtathius in exponendo Homero lapſus. 66.f.

Euſtathius de hominum generibus. 66.f.

Exercitatio, virtutem, & vitium facit. 168.m.

Exercitoria actio / Exercitor nauis } iuriſconſultis quid. 413.p.

Exheredatio ſine cauſa quando conceſſa. 443.f.

Exheredationis formæ à Iuſtiniano. 443.f.

Exilium iuſtum. 65.p.

Exilio ſerui non mulctantur iureconſultis. 151.p.

Exiſtentia ab actu. 146.p.

Exiſtere natura { modis quot. 51.m. / propriè quæ. 52.p. }

Exiſtere ſignificat. 51.m.

Exotericorum librorum conſiderationes quæ. 164.f.

Experientia ſignificat. 400.p.f. 404.f.

Experti ſignificant Ciceroni quid. 404.f.

I N D E X.

Exportationis rerum vtilitas. 343.p.
In Expoſitores animaduerſio. 99.f.128.m.140.p.149.f. 164.p.171.f.178.f.339.p.349.p.386.p.
Expoſitio / Obſeruatio } ſingulorum aduerſatur communitati quodammodo. 161.f.
Expoſitorius ſyllogiſmus. 166.p.
Ευμεταχείριστον. 344.p.

F

Fabius maximus. 85.f.
Fabri lapſus. 206.f.339.m.
Facultate carens, caret quiditate cur. 86.m.
Facultatis cauſa prima eius eſt obiectum. 363.p.
Facultatum conditio. 95.au.
Facultate / Opere } definiuntur res. 81.f.86.m.
Facultatis differentiæ primæ vndè. 407.f.
Facultatum diſtinctio. 502.f.
Facultas eſſentiæ intima. 86.m.
Facultates finibus diſtinguuntur. 365.m.
In Facultate { finem / inſtrumentum / partem } eſſe quidpiam non inconuenit. 312.f.
Facultas finem ſuum infinitè expetit omnis. 365.p.f.
Facultas inſtrumenta ſibi ſua facit. 272.f.
Facultatum miniſtrantium genera. 271.f.
Facultas à ſubiecta re pendet. 318.f.
In Facultatibus tria quæ ſe ſubſequuntur. 97.p.
Fame perire nequit diuitijs affluens. 358.f.
Familiæ ſanitas pertinet ad œconomum. 392.p.f.
Familia vna ciuitas. 39.f.
Fartorum lucrum quod. 422.f.
Fattore di villa. 242.f.
Ferè vocabulum vſui philoſopho. 289.f.
Ferinus, eſt bellorum, & cædis Amor. 63.f.
Ferinæ vitæ rudimenta quæ. 65.m.
Pro Ferro { cornua / dentes / oſſa } 301.f.302.p.
Ferri fodinæ / officina } quid differant. 431.f.
Ferreus numus à Lycurgo introductus. 344.m.
Ferrum Platonicum animis inditum. 229.f.
Ferrum in Sicilia quidam omne emit. 425.f.431.p.indè.
Feudum contractus qui. 327.f.
Ficinus dè imperio animæ in corpus. 165.f.
Fideiuſſio contractus qui. 323.m.f.
Fides / Sacramentum } coniugij fines non ſunt. 17.m.
Fidem obligat pollicitatio. 321.p.
Fides reprehenſoribus maior adhibeatur quibus. 196.f.
Fidelibus infideles ſeruire debent. 194.f.
Filios abdicare ſinè cauſa conceſſum quando. 443.f.
Filiorum actiones in patria poteſtate. 444.p.
Filiorum amor Ciceroni. 456.f.
Filios amamus ob duo. 456.f.
Filiorum amor maximus. 442.f.
Filij amandi naturaliter, ac nos ipſi. 442.f.
Filiorũ bona quorũ vſus fructus patribus lege datur. 443.p.m. in quæ ius patres non habent. 443.p.m. à patre ſi malè curentur poteſtas ſoluitur. 447.p.
Filiorum cura { mariti / vxoris } æqualiter. 441.f.
Filiorum educatio de iure naturali. 440.p. ex Romuli lege. 445.m.
Filios emancipare inuitos iniquum. 219.m.
Filiorum emancipatio. 444.f.
Filios exhæredare ſine cauſa conceſſum quando. 443.f.
Filiæ familias quæ. 508.m.
Filiorum honor in parentes. 440.p.
Filiorum imperium { patris nè ſoli, an & matris / iureconſultorum ſententia } 451.f.
Filius impuber monachus euadere neq; matre inuita. 452.p.
Filiorũ inſtitutio { ex formis rerũpublicarũ / maximi eſt ad ciuitatem } 499.m.503.f.504.p.
Filiorum iura in patria poteſtate. 443.f.
Filij in magiſtratu extrà patriam poteſtatem. 446.p.f.
Filij monſtruoſi ex ponendi propinquorũ ſententia. 445.m.
Filiorum mores paternis diſſimiles. 215.m.
Filius nubere vetitum patre inuito. 444.p.
Filiorum officia quomodo benè adminiſtrentur. 500.m.f.
Filio pater aptior ad imperandum. 439.m.
Filij & patris amicitia. 456.p.
Filij parentibus valdè diſſimiles. 215.p.
In Filios patrum poteſtas. 438.f.439.f.
Filijs prodeſſe, patriæ poteſtatis finis. 443.f.
Filius e patria poteſtate exit patris culpa. 446.p.f.447.p.
Filiorum pœnæ ex iudicijs domeſticis. 445.m.
Filiorum pœna qualis. 441.m.
In Filijs renaſcimur. 442.f.
Filij reſtituti in patriam poteſtatem redeunt. 444.f.
Filiorum ſceleratorum ſupplicium vltimum. 441.m.
Filij pro ſeruis barbaris. 440.f.
Filios ſeruis iureconſulti æquarunt. 145.m.
Filij ſtultiſſimi ex ſapientibus cur. 215.p.
Filius non ſubiectus patri quando. 445.f.
Filios vendunt Arabes, & Guineæ populi. 445.p.
Filios vendere Hæbreis conceſſum. 195.p.
De Filijs vendendis leges { Decemuirorum / Numæ pompilij / Romuli } 444.f.
Filios vendere patribus liceat nè. 194.f.444.m.445.p.
Filius Virtute differt à patre non ſpecie. 457.m.
Finis cauſa vide cauſa.
Ad Finem deſtinata in infinitum non expetuntur. 366.p.
Fines duo { perfectioni atteſtantur / rebus nonnullis } 48.p.
Finis diſtinctio in antecedẽtibus diſtinctionẽ ponit. 23.m.f.
Fines non diſtinguunt efficientia. 24.f.
Finium diuerſitas operationes reddit ſpecie diuerſas. 139.p.
Finis duplex { per ſe / ad aliud } 131.f.
Finis effectionis formæ artificioſæ. 139.p.

INDEX.

Ad Finem facultas non datur ſine propenſione. 74.m.
Finis habitus practicos diſtinguit. 8.p.
Finis humanorum actuum / ſocietatum } ſufficientia. 57.m.
Finis / Bonum } idem vide bonum. idem.
Finis / Obiectum } idem non ſunt. 362.f.
Finis / Forma } idem in naturalibus. 54.f.55.f.
Finis / Materia } idem nè. 353.f.
Finis / Perfectio } idem. 54.p.
Finis infinitè expetitur. 375.f.
Fines ſcientiarum diuerſarum vnde diſtent. 231.f.
Finis modi duo. 85.m.
Finis natura eſt. 14.m.53.m.f.54.m.f.
Finis optimum in vnoquoque genere. 57.m. non omne. 17.f.
Finis perfectum, vide perfectum finis.
Fini proportionem res habet vt conſtituitur, vt conſtituta. 2.f.3.p.
Finis / Eorum quæ ad finem } proportio. 3.f.
Finis ſufficientia rei eſt. 56.f.
Finis totum inſtrumentarium. 85.m.
Foci religionem quam notent. 66.m.
Fœlicitas ſpectatiua finis ciuitatis. 50.f.
Fœminæ / Maris { actus / poteſtas / conditio / natura } non ſe iunguntur. 20.f.
Fœminæ pro beſtuis in Mahumeti lege. 27.p.
Fœminæ deſcriptio. 17.p.
Fœmina / Seruus natura } diſtinguuntur. 23.m.24.f.
Fœminæ mas in omnibus præſtat. 175.p.
Fœmina naturæ inſtrumentum. 23.f.24.m.
Fœmina pro ſeruo Barbaris. 26.m.
Germanis / Heluetijs. / Thracibus } 27.f.
Fœminæ / Maris } in plexis vires coniunctæ. 17.p.
Fœminæ / Maris } ſexus. 17.p.
Fœnus artibus mercenarijs quæſtuoſius. 411.f.
Fœneratoria inter cauponias prima. 395.p.396.m.f.
Fœneratoria communis ſignificat quid. 397.f.
Fœneratio / Collybiſtica } idem. 414.p.
Ex Fœnore lucrum magis, quàm ex artibus mercenarijs. 411.f.
Fœnus lucrum ex quibus faciat. 411.f.422.f.
Fœneratoriæ mercatura præſtat. 422.p.
Fœnere mercatura quæſtuoſior. 411.f.412.m.
Fœneratoriæ modi tres. 325.p.
Fœneratoria nocumenta. 398.p.
Fœneratoria præter naturam maximè. 396.f.398.p.m.
Fœneratio ſine numo eſſe poteſt. 349.p.
Fœneratorius numi vſus. 397.p.
Fœneratoria, pecuniaria numularia tota. 398.p.
Fœnus pecuniariæ pars. 262.f.
Fœnus permutatio nummularia. 324.m.325.m.326.p.
Fœnerationis ſecuritas. 414.p.
Fœnerationis ſpecies tres. 414.p.
Fœneratoriæ ſpecies quæ magis præter naturam. 398.p.
Fœnoris vocabulum. 395.m.397.p.398.p.
Fœnerationis vtilitas. 414.p.
Fœtus in vtero matris pars. 299.m.
Forma cauſa, vide cauſa.
Forma compoſiti omnino eſt. 141.m.
Forma / Finis } natura. 54.f.
Forma / Finis } in naturalibus idem. 54.f.55.f.
Formæ humanæ Dijs non tribuendæ. 45.f.
Formæ naturales natura exiſtentium genere in quo. 51.f.
Forma prima { facultate / opere } non definitur. 86.m.
Formam ſubiectum non oppugnat. 168.p.
Forma ſubiectum non oppugnat. 168.p.
Formicæ maximè gregales. 60.p.
Fortis definitio. 181.f.
Fortis / Robuſti } differentia. 181.f.
Fortitudo duplex. 484.f.
Fortes humano generi vtiles quomodo. 218.f.
Fortitudo mulierem deceat quæ. 484.f.
Fortitudo ſeruorum virtus quomodo. 468.f.
Fortitudinis ſignum corporis rectitudo. 181.p.f.
Fortuna animum mutat nè. 150.p.
Fortuna arti aduerſatur. 423.p.
Fortuna continet quæ. 286.m.
Fortuna naturæ ſe opponit in dominatu. 21.p.
Foſſilium genera. 417.f.
Foſſilia pecuniariæ cuius. 416.m.
Franciſcus Patritius. præf.23.p.
Franciſcus Piccolomineus. 5.m.
Francorum patria poteſtas. 447.m.
Fratres domus perfectæ partes ſint nè. 106.m.
Fratrum ſocietas tota à natura. 106.f.
Fructus / Animalia } Alimentariæ formas omnes continent. 394.f.
Fructuarius dominus quomodo. 247.m.
Fructibus terræ / Arboribus } bruta viuunt. 302.f.
Fructuoſiora naturaliter quomodo. 404.m.
Fruitio corporalis infinita. 376.m.377.p.f.
Fruitionis ſignificata. 375.m.
Frumenti medimnum venijt ducentis drachmis. 359.m.
Fures ex ſocordia fiunt. 290.f.

Furius

Furius Camillus. 85.f.
Furtum contractus qui. 322 f.
Furor patriam poteſtatem an ſoluit. 447.p.

G

GAlenus *Actiuum* / *Effectiuum* } *malè accipit.* 132.m.137.p.
Galenus de inſtrumentorum vſu in animalibus. 25.p.
Gallorum / *Germanorum* } *in agris colendis mos.* 409.p.
Gallorum patria poteſtas. 447 m.
Gallorum poteſtas in vxores. 451.f.
Γαμική. 108.f.109.p.110.p.
Γάμος. 109 p.
Γάρ. 400.m.
Garamantum permutatio. 339.m.
Gemmæ domus inſtrumentum. 308.p.
Generale præter naturam eſſe nequit. 302.m.
Generatione acquiſitio multiplex. 263 f.
Generatio conſeruationem non antecedit. 22.p.
Generationis finis qui natura. 54.f.
Generationum naturalium finis qui naturæ. 54.f.
Generandi ſibi ſimile operis / *deſiderij* } *cauſa.* 30 p.35.p.
Geneſeos locus à D. Auguſtino explicatus. 188.p.
Geneſeos ex tertio capite locus. 175.p. *de hominis imperio in bruta locus.* 305.p.
Geneſeos de marito / *vxore* } *locus.* 442.p.
Geneſeos loca de duplici adminiſtratione / *peccato* / *ſeruitute* } *expoſita.* 187.f.
Geneſeos locus de ſeruitute. 185.p.
Geneſeos locus de ſeruitute / *dominatione* } *naturali.* 187.f.
Geneſii locus. 429.p.
Γεννηταί. 36.m.
Genus in definiendis rebus nudè. 152.p.
Genus formale. 35.f.
Genere ignorato res tota ignoratur. 271.f.
Genus materiale. 35.f.
Generis ratione prædicari. 335.f.
Gentes ex ciuitatibus. 37 f.
Gentium conſtitutio. 39.f.
Gentium diuiſio ex iureconſultis. 295.m.
Gentibus gubernatio regia. 37.f.38.p.39.f.
Gens / *Ciuitas* } *idem nè.* 41.p.
Gentium origo. 39.f.
Gens ſignificat quid. 41.p.m.
Γεωργία. 409.p.
Germanis fœmina pro ſeruo. 27.f.
Germanorum mos adulteriorum puniendorum. 451 f.
Georgius agricola. 417.f.
Gladius delphicus. 23.f.24 p.25.f.
Gloria carens viuere nè. 442.f.
Γνῶσις *ſignificat.* 400.p.
Græci apolides. 66 f.
Græcorum patria poteſtas. 447.m.
Græci { *nobiles* / *liberi* } *ſemper cur.* 223.p.
Græci { *nobiles* / *liberi* } *ſoli re vera.* 206.m. & *vbique.* 210.f.
Græci ſerui appellari nolunt. 206.m.
Græci ſerui non ſunt bello capti. 210.p f.
Græcum / *Barbarum* } *eſſe ſeruitutis cauſa non eſt.* 208.m.
Græciæ ſeruus antè Helotem captam nullus. 217.m.
Grammaticorum mercenaria. 398.f.
Γράφεσθαι παρανόμων. 197.p.
Gratuitorum contractuum modi. 323 p.
Graue iuſtum non eſt. 197.m.
Gregales inter volucres apes maximè. 70.m.
Gregale animal, vide animal.
Grues animalia politica. 60.p.
Gubernationum numerus. 169.f.inde.
Gubernatio regia Calcagnino. 41.m.
Gubernationis regiæ cauſæ. 40 f.
Gubernatio regia in ciuitatibus. 36.f. 37.m. 38.p. 39.m.f. 40 f.
Gubernationis regiæ in ciuitatibus cauſarum gradus. 39.m.
Gubernatio regia in Dijs. 44.p.45.p.
Gubernatio regia in gentibus. 37.f.38.p.39.f.40 p.
Gubernatio regia naturalis. 4 f.
Gubernationis regiæ origo. 36.f. 37.m.f.
Gubernatio regia prima. 37.p.40.f.
Gubernatio regia in ciuibus. 38.f.
Gubernatio { *vxoris* / *ſeruorum* } 41.f.
Guineæ populi filios vendunt. 445.p.
Gulæ improbitas homini teterrima. 96.m.
Gymnaſtica facultas quid pulchritudini conferat. 183 f.
Γυναῖκες. 508.m.

H

HAbens / *Quod habetur* } *in bonis relatiua quomodo.* 142.p.f. 143.m.
Habitatio alimentorum nomine. 301.m.
Habitatio antiquorum patrum ſacræ geneſeos. 4 f.
Habitationes hominum diſperſæ. 42 f.
Habitatio / *Veſtitus* } *vitæ vtrum neceſſarium magis.* 307.m.
Habituum actiuorum diuiſio in { *Theoricos* / *Practicos* } 7.p.8.f.
Habitus practici quo diſtinguantur. 8.p.
In Habitibus tria quæ ſe ſe ſubſequuntur. 97.p.
Hebræorum mos tradendi ſe in ſeruitutem. 186.f.
Hæreditas iacens quæ. 267.m.
Hæres reliqui vxor nequit. 449.f.
Hæretici Antropomorphitæ. 45.m.
Halitu, metalla quo ortum du cunt. 417.f
in Harmonia { *imperans* / *parens.* } 163.f.
Harmonia vocabulum malè acceptum. 164.p.

Hebe-

I N D E X.

Hebelum Cainus necans non eſt affectus ſupplicio corporali cur. 187.f.
Hebeli / Caini } *hiſtoria vnde petitur rerum diuiſio.* 295.f.
Helena ter rapta. 212.p.
Helena tragædia Theodectis. 212.p.
Helius Eobanus. 129.p.
Helotè nondum capta ſeruus in græcia nullus. 217.m.
Heluetijs fœminæ pro ſeruis. 27.f.
Henochia ciuitas. 37.f.
Herennij pontij ſententia prudens circa bello captos. 218.f.
Herodotus de imperij ciuilis inſtitutione. 41.p.
Heroes belli cupidi cur non ſint. 68.f.
Heroes / Homines immanes } *è ciuitatibus pellendi nè.* 89.p.
Heros cyrus vnde. 65.m.
Heroum filij noxæ. 215.p.
Heroes ignobiles fiunt quomodo. 65.m.
Heroes impediti inutiles nè, & nihili faciendi. 89.m.f.
Heroes martyres. 65.m.
Heroes ſancti. 65.m.
Heroicæ vitæ rudimenta. 65.m.
Heros vide etiam homo ſupra hominem.
Heſiodus de prima domo. 28.m.29.m.f.30.p.
Heſiodi locus. 179.f.
Hippopotamus phlebotomiam indicauit. 304.f.
Hiſpanorum noui orbis ciuitates. 10.p.
Hiſtoriæ lectio pecuniariæ vtilis. 419.f.425.p.426.p.inde.
Homerus de cyclopibus. 41.f.42.p.43.m.
Homerica Epitheta Apolidum. 66.m.f.
Homeri locus. 63.m.65.f.
De filijs filiorum. 36.f.
De numi inuentione. 343.f.
De ſeruo natura / A Platone expoſitus } 179.p.
Humanorum alimentorum genera præcipua. 301.p.
Homines æquiuocè qui. 88.f.
Hominibus actione bruta ſimilia. 70.m.76.m.
Hominũ actiones dijs tribuuntur potius quam formæ. 45.f.
Hominis actiones generibus quibus. 148.p.
Humanæ actiões quot quibus facultatib' tractẽt / harum diſcrimina. } p̃ſ.11.f.
Hominis actiones { *naturales / propriæ* } *quæ.* 148.p.
Hominum actiones ex tempore diuiſæ. 32.p.
Homini alimentorum neceſſariorum modi. 301.m.
Homo alterius, vide alter.
Homo animal ciuile, & ideo ſermone gaudet. 72.f.
Homo animal ciuile ſi natura non ſit ciuitas non erit natura. 61.f.
Hominibus alimenta à natura parata. 300.p.
Homo animal ciuile præ cæteris. 59.p.m.69.p.m.70.m.
Homo animal ciuile problema quod. 59.p.
Homo animal ciuile propriè cur. 70.p.
Homo anima imperante corpore parente conſtat. 165.f.
Homo, anima, & corpore quomodo. 150.p.
Hominis anima in corpus imperium differenter à brutis. 168.m.
Homo animalium deterrimus, ſi iniuſtus, & ſine lege. 92.f. 94.f.
Homo animalibus alijs deterior quo vitio. 95.f.96.m.98.f.
Hominum animis ingenita { *Aurum / Ferrum / Aes* } 150.f.457.p.
Hominum cauſa arbores / belluæ. } 293.m.302.f.304.p.309.p.
Homini arma ad bonum / malum } *data quæ.* 99.f.100.p.
Hominis arma quibus optimus / infeſtiſſimus } *quæ.* 95.m.
Homo arma ad prudentiam natura habet. 95.m.
Hominibus auxilium mutuum naturale. 32.p.
Homines αὐταρκείαν *expetunt non omnes.* 62.f.
Homines bellatores, & fortes eſſe vtile nè. 218.f.
Homo bonus, bonus agricola ex Catone. 291.m.
Homines ex bonis, bonos non ſemper natura facit. 28.m.
Homines boni è ciuitatibus quibus pellantur. 89.p.
Homini boni / mali } *ſenſus ſoli datus.* 73.p.76.f.
Homo bruta excellit ratione / oratione } 77.p.
Hominibus in bruta imperium / dignitas } *ex Geneſi.* 305.p.
Homini bruta obedientia ſeruorum nomen habent. 151.f.
Homini brutis an obedire melius. 174.p.
Homo brutis probitate / improbitate } *comparatur.* 94.m.
Hominibus ſubeſſe belluis manſuetis bonum, & neceſſariũ. 173.p.
Hominum caluariæ pro nummo. 345.m.
Homines carnibus humanis veſcentes. 96.f.
Homines cibis quibus veſcantur. 285.p.286.f.
Homo { *ciuitas / ciuis / ciuilis* } *vide ciuitas.*
Homines ad coniugium natura feruntur. 62.f.
Hominum coniugium neceſſitate triplici tenetur. 18.m.
Hominum conſilium ſagax quorum ſemper putetur. 427.m.
Hominem { *conſuetudines / mores / ſocietates* } *ciuilis ratio domeſtica facultas; & ethice expendunt.* 132.p.
Hominum conſuetudinem inter ſe habentium genera tria. 66.f.
Homo contemplator in ciuitate quem locum habeat. 89.f.
Humani corporis partes ꝙ inſtrumentorum genus. 148.m.
Hominem eſſe / Κτῆμα *eſſe* } *non repugnat quomodo.* 121.f.
Homini deſiderium immortalitatis innatum. 18.p.19.f.
Hominum deſiderium infinitum per ſe cur. 375.m.
Hominum deſiderium proprium. 18.p.
Homo Deus, vide Deus homo.
Hominũ detrimento bõis ſibi proſpicere p̃ter naturã. 398.p.

Homi-

INDEX.

Hominum diuiſio in liberos / ſeruos } qualis. 181.p.184.f.222.m. iureconſultorum. 224.p.

Homo { dominus / ſeruus } natura. 230.f.

Homo propriè dominus / ſeruus. } 151.m.

Homines domus partes. 121.f.

Hominis excellentia non repugnat ſeruituti. 172.p.173.m.

Homines ferini qui. 100.m.

Hominum cauſa feræ. 300.p.

Homo finis omnium. 304.m.305.p. diuerſis Philoſophis. 306.p. ex Pſalmo. 305.f. ex Scoto. 142.f.

Hominibus { fortes / bellatores } eſſe conducit quomodo. 218.f.

Hominum genera præcipua. 301.p.

Hominum genera Euſtathio. 66.f.

Humanum genus quaſi homo vnus ex anima, & corpore eſt. 23.p.

Hominum habitatio, vide habitatio.

Homo homini couſultum vult. 291.m.

Hominum non hominum duo genera. 88.m.65 p.

Homo infra homines qualis. 63.p.64.p.65.m.

Hominum infra homines vita. 88.m.

Homo ſupra hominem duplex. 89.p.

Homines { ſupra / infra } homines æquiuocè. 88.m.f.

Hominum ſupra homines vita. 88.m.

Homine ſupra hominem renuente adminiſtrationem ciuitatatis quid agendum. 89.m.

Homini imperia naturalia / præter naturam } ſingulo. 170.f.171.p.

Homines idolis ſe mactantes. 143.p.

Humana indigentia quotuplex. præf.3.p.

Homo infœliciſſimus / pernicioſiſſimus } ex Plutarcho. 174 p.

Homo iniuſtus, & ſine lege deterimus animalium cur. 92.f. 93.m.94.f.

Homini inſtitutio quid. 65.m.

Hominis inſtrumenta animata quæ eſſe poſſunt, quæ nou. 125.m.

Homini priuato pœna corporali afficere non licet. 441.m.

Homini ad iuſtum / iniuſtum } ſoli à natura propenſio. 74.f.

Homines iuſtitia optimos reddit. 92.f.94.p.

Homo à legibus ſeparatus peſſimus. 92.f.94.p. apud Platonem. 99.m.

Hominum liberorũ formas iuriſconſulti, abrogarunt quas. 235.p. gradus multi. 106.p.

Homines liberi materia vici. 35.p.

Homines liberi natura omnes. 118.m. naſcantur Vlpianus exponitur. 188.m.

Hominis lingua ad plura. 25.p.

Hominis locutio naturaliter. 75.m.

Humanorum malorum radices veræ. 187.p.

Homo medius Heſiodi an ſeruus natura. 179.f.

Hominum meliores, & deteriores alij natura. 175.f.178.m.

Homo membro aliquo amputato, quomodo etiam homo. 82.m.

Hominibus mores à natura. 52 p.

Homo naturæ ancipitis quomodo. 71.f.

Homini naturalia omnia ordinantur. 142.f.293 p.

Homini naturalia quandiu non inſeruiunt imperfecta ſunt. 142.f.

Homines oderunt vtilia quando. 201.m.

Hominis operationum diſtributio. 138.f.

Homo optimus / peſſimus } quomodo. 99 f.

Hominis pactum quid numo. 343 f.

Homo parte amputata quomodo homo ſit. 82.m.

Hominis partes quot, & quales. 84.m. ſeparatæ inſtrumenta eſſe deſinunt. 148.m.

Homini patria mundus quomodo. 60.m.

Hominem philoſophia moralis conſiderat per ſe. præf 4.m.

Hominis partes inſtrumenti genus quod. 148.m.

Hominis partes inſtrumentariæ ad ipſum ita ſe habent, vt homo ad ciuitatem. 87.m.

Homine philoſophiæ / reipublicæ } ſtudium dignum libero. 243.p.

Homo peſſimus animalium qui & cur. 95.m.96.f.174.p.

Homines populares eiuſdem reipublicæ Zeno qua ratione. 6.m.

Homines primarij in ciuitate cordi in animali ſimiles. 85.f.

Homo prudentia carens in quo vitio deterrimus. 93. m. 94.p.95.f.

Humana ratio duplex. 342.m.

Hominum reges. 457.p.

Humanarum rerum diuiſio quo iure à iureconſultis. 295.m.

Hominum ex ſumnus. 45.p.

Homines ſancti hæroes quomodo. 65.m.

Homini ſermonis donum cur. 72.p.m.73.p.

Homini ſermo naturalis. 75.m.

Homini ſermo fruſtra niſi animal ciuile ſit. 72.f.

Homines ſerui à natura quomodo. 75.m.

Homo in ſerui definitione. 152.p.

Homini ſcientia à natura quomodo. 52.p.

Homo ſociale animal natura, & ideo ciuitas natũ. 59.m.61.f 62.m.f.63 f.

Hominum ſocietas inter ſe. 9.m. Cum Angelis. 5.p. Cum Belluis. 4.f. Cum Deo. 5.p. Cum Dæmonibus. 5.p.

Homini ad ſocietatem inſtinctus. 52.f.

Homo ſocietatis / ſolitudinis } natura particeps. præf.4.p.

Homo ſolitarius Deus, aut beſtia. 89 f.

Hominum ſpecies vna. 214 f.

Hominis ſtatus varij. præf.4.f.

Hominum ſtatus quid notet. 224.p.

Homines è terra nati. 42.f.

Homo triplex Pauli Apoſtoli. 90.p.

Homines venere infames. 96.m.

Homini venus malo teterrima. 96 p.

Hominum ex quibus vicus appellationes. 34.f.

Homi-

INDEX.

Hominum / Mulierum / Seruorum } virtus diuerſa. 229.f.

Hominum vita actio eſt, non effectio. 139.f.

Hominum vitæ multæ. 285.f.286.p.287.m. ad victum ſpectantes. 281.f.

Hominum vitæ in alimenta incumbentis duo genera. 289.p.

Hominum in viuendo hallucinantium duo genera. 375.m.

Hominum vitæ { mixtæ / ſimplices. } 288.p.

Homini voluntas communis cum quibus. 18.p.

Homini vox ſola non ſufficit. 72.f.

Hominum vxores dimidia pars. 506.p.507.p.m.

Homocapni. 31.f.32.m.

Homocapi. 32.m.

Homogalactes. 34.f.35.p.36.p.m.

Homoſipyos. 31.m.32.m.

Homoſitus. 32.m.

Honeſta lucra. 379.p.

Honeſtatem ſeruus quærit ob alios. 469.p.

Honore prius impropriè dictum. 79.m.

Hortus agri nudi ſpecies. 408.p.

Humoris ſpecies. 417.f.

Hypotheca permutatio quæ. 324.p.

I

Η᾽ articulus / Coniunctio } 19.f. 314.f.

Ἰατρικὴ. præf.5.f.6.p.

Idem eſſe vim naturalem / ſcientiam } repugnat. 234.m.

Idolis hominum ſe mactantium mos. 143.p.

Ἠ᾽ δεῖν / Ἀπόλαυσις } idem nè. 375.m.

Ignari ciuitatis rectores an idonei. præf.7.p.

Ignobiles heroes fiunt quomodo. 65.m.

Ignobile / Seruum } idem. 211.m.

Ignobilis / Nobilis } natura qui. 207.f. vnde diſtinguantur. 28.p.

Ignobilis / Nobilis / Seruus / Liber } ſeparentur propriè quomodo. 211.f. 212.m. 213.m.

Ignobilitas / Nobilitas } 2.f.211.p.

Imitatio à natura quomodo. 52.m.

Imitationis { modus / norma } vnde. 52.m.

Immortalitatis deſiderium hominibus innatum. 19.f. hominum proprium. 18.p.

Imperfectum eget perfectiore. 489.p.

Imperfectum definitur. 309.p.

Imperfectum / Mancum } idem nè. 489.f.

Imperfectum potentia implicitum. 178.f.

Imperfectum ad ſingulum eſt, quod ad plura exiſtit. 24.p.

Imperfectorum / Perfectorum } virtutes diſtent quo. 488.f.

Imperia Platoni. 7.p.

Qui Ariſtoteli concors eſt. 7.m.

Ab alijs malè auditus. 7.m.

Eius locus de imperijs. 9.p.

Imperandi / Parendi } actus { opponuntur relatiuè / ſpecie differunt. } 466.f.

Imperium anima hominis in corpus habet quale. 168.m.

Imperio animæ præſtantia digna, magis corporis præſtantiæ coniuncta. 182.f.

Imperans / Parens } in animalibus ſpecie diuerſis. 173.p.

Imperium Barbaris à præpollentia. 27.p.

Imperare / Præſentire } brutorum non eſt. 128.f.

Imperium ciuile / regium } imperia duo non ſunt. 171.m.

Imperij ciuilis finis, & inſtitutio ex Herodoto. 41.p.f.

Imperium ciuile ſignificat. 453.p.

Imperij in ciuitate vices non tollunt naturale imperium. 21.f.

Imperans / Parens } in cælo. 164.m.

Imperans / Parens } in compoſitis ex materia, & forma. 164.m.

Imperium coniugale ciuili diſſimile. 452.p. ſimile, & imperio optimatum. 437.m.438.p.f.439.p.m.

Imperium { coniugale / dominicum / paternum } differunt. 437.m.

Imperium coniugale ex Romanorum inſtitutis. 437.f.

Imperij coniugalis { iura / imago / modus / partes } 441.f.

Imperium coniugale mutabile nationibus varijs. 440.m.

Imperium coniugale nationibus varijs. 451.m.

Imperium coniugale naturale non eſt. 440.m. præter naturam non eſt. 437.f.

Imperium definitur. 160.p.

Imperij deſiderium ex Cicerone. 22.p.

Imperandi / Parendi } differentia { naturalis / neceſſaria / vtilis. } 159.p.165.f.166.p.

Imperiorum differẽtia. 230.p.229.f.231.p.232.m.233.p.

Imperium dominicum domeſtico ſubeſt. 171.m.

Imperiorum diuiſiones. 169.f.

Imperiũ dominicũ tyrannicũ ex Philoſopho. 185.f.189.p.

Imperans / Parens } in miſto. 164.

Imperium in filios ex iuriſconſultorum ſententia. 451.f.

Imperiorum formæ. 169.f.

Imperans / Parens } in harmonia. 163.f.

D Impe-

I N D E X.

Imperans in homine anima corpus paret. 165.f.
Imperium in homines quam in bruta melius. 160.f.
Imperium hominis in bruta manſueta. 173.m.
Imperium hominis in hominem naturale. 160.f.
Imperat homo mulier paret cur. 175.p.
Imperium in homine vno ciuile / dominicum / regium. } 169.p.170.p.ſecundum naturam eſt. 170.f.
Imperium / Ius / Poteſtas } *idem.* 439.p.
Imperium iuſtum beneuolentia nititur. 201.m.202.p.
de Imperijs Liuius in Paulo Aemilio. 9.m.
Imperium mariti in vxorem ex D. Auguſtino / Paulo / Petro. } 439.f.
Platone. 441.f.
Imperare melioris / Parere deterioris } 174.f.
Imperans / Parens } *melius, & deterius.* 163.164.165.p.
Imperium melius quo meliora ſunt quæ parent. 159.f. 160.m.
Imperans / Parens } *in mundo.* 164.m.
Imperans / Parens } *natura in animali, & homine vno.* 165.p.
Imperia naturalia in aĩali, & hoĩe vno duo. 170.f. 171.p.
Imperanti / Parenti } *natura animæ partes cuius modi.* 478.p.
Imperans natura Barbaris non eſt. 26.f.
Imperantis natura / Parentis } *cauſa formalis vera.* 174.f.
Imperiorum naturaliũ conſiliaria ratio cauſa vera. 476.m. 480.m.481.f.
Imperiorum diuerſitatem conſultatricis rationis diuerſitas facit. 481.p.f.
Imperium naturale definitur. 437.f.439.p.
Imperans natura dominus natura. 21.m.f.
Imperantium natura imperium diuerſum. 475.p.
Imperans / Parens } *ſecundum naturã virtutes deceãt quæ.* 468.p.
Imperium naturale parenti vtile. 169.p.170.f.
Imperans / Parens } *natura diuerſa.* 475.m.
Imperans / Parens } *natura in ſocietate dominica.* 166.p.
Imperans ſecundum naturam vir bonus. 460.m.
Imperantis ſecundum naturam / Viri perfecti } *virtus eadem.* 473.m. 477.m.481.p.
Imperans / Parens } *ſecundum naturam in anima.* 473.f.474.p.m.
Imperãtis / Parẽtis } *ſcdm naturã uirtutes morales* { *ſint nẽ.* 464.p. / *quæ.* 459.p. } 466.p.f.467.m.f.471.p.inde.
Imperantibus, & parentibus neceſſaria quæ. 158.f.
Imperantis / Parentis } *natura virtutes differẽtes.* 101.f. *quomodo.* 473.p.m.474.p.476.f.477.p.479.m. 480.m.481.p.482.p.
Imperio optimatum ſimile coniugal. 439.f.
Imperio optimatum mens appetitui dominatur. 171.m.
Imperium parenti melius. 172.p.f.
Imperare parere / Imperans parens } *non ſunt propria animantium.* 163.m.
Imperans / Parens } *propriè vbi.* 164.f.
Imperans / Parens } *duobus præfinitur.* 160.p.
Imperium patris in filios paſtorali ſimile. 441.p.
Imperare pater aptior filio. 439.m.
Imperij paterni { *iura / finis / partes / modus* } 441.p.
Imperij paterni / regij } *fontes* { *beneficentia / prudentia* } 456.p.
Imperium paternum iuris cuius ex Platone. 439.p.441.p.
Imperium paternum mutabile nationibus. 440.m.
Imperium paternum naturale non eſt. 440.m.
Imperium paternum præter naturam non eſt. 437.f.
Imperium parentum in filios ex iuriſconſultorum ſententia. 451.f.
Imperium paternum regio ſimile. 439.p.
Imperium paternum regio, & paſtorali præſtat. 441.p.
Imperare præſtans debet inferiori. 201.p.
Imperij propriè dicti diuiſiones ex fine / ex rebus ſubiectis / ex terminis. } 170.p.
Imperij propriè dicti formæ. 169.f.170.p.
Imperium propriè dictum maximè quid. 169.f.
Imperio pulchritudine excellentes digni. 183.m.
Imperij ratio ciuilis Philoſophi quæ ſit. 164.f.
Imperium rectum definitur. 437.f.
Imperij regij in ciuitatibus cauſarum gradus. 39.m.
Imperium regium ciuili ſubeſt. 171.m.
Imperium regium in dijs. 44.p.m.45.p.
Imperij regij in domibus cauſa. 38.p.39.f.41.f.
Imperium regium in domo non propria quomodo. 36.f.37.p. 38.m.49.f.41.m.f.42.p.43.m.
Imperij regij forma. 457.p.
Imperio regio gubernati quales. 171.f.
Imperio regio mens appetitui dominatur. 171.m.
Imperium regium paterno ſimile. 439.p.455.p.456.p.
Imperat ſenior in domo. 445.f.
Imperare ſibi ipſi difficilius quam regere alium. 184.f.
Imperans / Parens } *ſpetie idem non ſunt.* 466.f.
Imperantium / Parentium } *ſpecies vbi multa vniuntur.* 159.f.
Imperans / Parens } *in eadem ſpecie ex ſexu.* 174.p.
Imperans, & parens vbi eſſe nequeunt. 163.inde

Impe-

Imperans, Parens } eſt vbicunque vnum ex multis fit. 161.f. 162.m.
Imperans, Parens } virtutis eiuſdem nè. 101.f.
Imperat, Paret } vitioſus malè. 464.f.466.f.
Imperia Xenophonti. 9.m.
Improbitas in quo conſiſtit. 94.f.
Inanimatum ſignificat quid. 458.p.
Incompoſitum, Indiuiduum } idem. 13.m.
Inconſtantia veritatis inimica. 443.p.
Inconſtantia vulgo propria. 450.m.
Incontinentia brutis non adeſt. 168.m.
Indigentia humana quotuplex. præf.3.p.
Indigentia pecuniariȩ alimentariȩ formas ſimplices miſcet. 290.f.
Indigentia ſocietates facit. præf.2.f.3.p.
Indigentia vtilitatis cauſa formalis. 433.m.434.p.
Indi numo caruerunt tempore quo. 339.f.
Indorum occidentalium in bello captis mos. 217.p.
Indorum occidentalium permutatio. 339.m. Pauſaniæ. 339.m.
Indus pro pullo, numum noluit. 340.p.
Indorum de ſeruitute filiorum mos. 195.p.
Inertia laboris plus affert. 286.f.
Inertia, Laboris metus } prædatoriam vitam faciunt. 290.f.
Inexpletio ſignificat. 359.f.
Ingenui iuriſconſultis qui. 224.p.
Inferiora in ſuperioribus continentur ſententia cuius ſit, & qualis. 504.p.
Ingratus libertus relabitur in ſeruitutem. 195.p.
Inimici tot quot ſerui. 226.f.
Inimicitia, Odium } damno comitantur. 223.f.
Inimicitiæ iniuſtitiam comitantur. 199.f.
Iniquum, Damnoſum } præter naturam omne. 209.f.
Iniucundi, Iucundi } bruta ſenſum habent ſolum. 73.p.276.m.
Iniuria in inuitum infertur ſolum. 219.m.
Iniuria, Violentia } iuri aduerſaria maximè. 217.p.
Iniuriæ ſeruitus. 288.p.
Iniuſtitia conſiſtat in quo. 94.f.
Iniuſtitia homines deterrimos facit. 92.f.93.m.94.f.
Iniuſtitiam inimicitiæ comitantur. 199.f.
Iniuſtæ leges quæ. 204.f.
Iniuſtum ex ſe nequit fieri iuſtum ex lege. 204.f.
Iniuſtum per ſe eſt, quidquid iuri, & poteſtati naturali aduerſatur. 216.f.
Iniuſti, Iuſti } ſenſus ſignificat propriè quid. 77.p.
Iniuſtiſſimis ſeruire morte peius. 143.p.
Iniuſtum violentum omne. 156.f.
Innocentiæ ſtatum philoſophi non agnouerunt. 171.f.
Innocentiæ in ſtatu ſeruitus non fuiſſet. 185.p.
Inquilini ſerui. 225.p m.
Inſectorum fauos facientium genera. 70.f.
Inſectorum partus. 298.p.
Inſignia magiſtratuum. 454.p.
Inſtitoria mercatura præter naturam. 398.f.
Inſtitutio hominis quid. 65.m.
Inſtrumentorum actio propria vſus. 137.m.
Inſtrumenta actiua quæ. 148.p.
Inſtrumenta actionum, effectionum } ſpecie differunt. 139.m.
Inſtrumenta actionis omnia, κτήματα. 139.f.
Inſtrumentorum actiuorum diuiſio. 148.p.315.f.
Inſtrumentum actiuum ſeparabile κτῆμα vocabulo. 149.p.
Inſtrumentorum actiuorum vſus, fructus quidã eſt. 335.p.
Inſtrumenta actiua, factiua } 134.p.135.p.136.f.
Inſtrumentorum actiui, factiui } definitio. 135.f.
Inſtrumentum actiuum perfectius factiuo. 135.p.
Inſtrumentorum differentia ex accidenti. 152.f.
Inſtrumenta æquiuocè, & impropriè, quæ, & cur. 127.m.
Inſtrumenta agri ex iureconſultis. 308.p.
Inſtrumenta alimentorum nomine. 301.m.
Inſtrumentum animatum, inanimatum } quod. 124.m.125.f.m.
Inſtrumenta animata hominis quæ ſint. 125.m.
Inſtrumentum in animalibus vſus, & diſpoſitio qualis, & cur. 25.p.m.
Inſtrumentorum ciuilium, domeſticorum } diuiſio. 315.f.
Inſtrumenti Efficientis } comparatio, definitiones } 147.f.
Inſtrumentum communiter quid. 134.m.135.p.
Inſtrumenta ſint quæ corporis humani partes. 148.m.
Inſtrumenta in definitionibus. 48.f.
Inſtrumenta differant quomodo. 138.m.f.
Inſtrumenti, Materiæ } differentia. 273.m.
Inſtrumenti, Partis } differentia. 152.f.
Inſtrumentorum diſtributio. 130.p.
Inſtrumentorum diuiſio. 123.m f.124.m.125.p.
Inſtrumentorum diuiſiones inanes ex iureconſultis. 308.m.
Inſtrumentorum diuiſio neceſſaria. 135.m.
Inſtrumenta domeſtica. 308.p.
Inſtrumentum domus res. 122.m.
Inſtrumenta effectionis quæ. 139.m.
Inſtrumenta facultas ſibi facit. 272.f.
Inſtrumentum, Finem, Partem } obiecti facultatis alicuius eſſe idem non inconuenit. 312.f.
Inſtrumenti forma, & vis. 134.m.138.m.
Inſtrumentorum genera multa. 152.m.
Inſtrumenta inanima prò ſeruis. 22.m.

I N D E X.

Inſtrumenta inſeparabilia / ſeparabilia } quæ. 152.f.
Inſtrumentorum inſtrumentum numus. 372.m.
Inſtrumentum ad materiam / efficiens } cur reuocetur. 273.m.
Inſtrumenta muſica præ omnibus inſtrumenta. 136.m.
Inſtrumenta muta. 127.f.127.p.
Inſtrumentorum nominationes vnde. 134.f.
Inſtrumentum / Efficiens } qui dicit dicit operationem. 147.f.
Inſtrumentum optimum. 25.f.
Inſtrumenti propriè dicti conditio vera. 127.m.
Inſtrumentalium / Non inſtrumentalium } partium differentia. 132.f.
Inſtrumentum pars ſeparata eſſe deſinit. 148.m.
Inſtrumenti / Miniſtri } ratio eadem. 463.p.
Inſtrumentum in ſerui definitione. 152.p.
Inſtrumenta inter & miniſtros ſerui ſunt. 125.f.
Inſtrumenta ſcientiæ quomodo. 135.p.
Inſtrumentarium totum, vide totum.
Inſtrumentorum verorum / non verorum } differentia. 316.p.
Inſtrumenta viatoria iureconſultis. 308.p.
Inſtrumentaria / Miniſtratrix } virtus idem nè. 463.p.
Inſtrumentum / Materia } vuiantur quomodo. 87.m.
Inſtrumenta ad vnum tantum optima. 24.p.
Inſtrumenti vocabulum rebus tributum quomodo. 134.m. 136.p.
Inſtrumenti vſus. 168.m.f.
Inſtrumentum vſum præbet non fructum. 134.f.
Inſtrumentorum vſus in animalibus ex Galeno qui Ariſtoteli conciliatur. 25.p.
Inſtrumento vtentis operatio duplex. 138.m.
Intellectio compoſitorum & ſimplicium. 13.p.
Intelligentiæ partes habent. 83.f.
Intelligentia ſermoni neceſſaria. 75.p.
Intemperantiæ remedium an coniugij finis. 17.f.
Interdictio aquæ, & ignis. 446.m.
Interficere ſe ipſum liceat nè ex lege, & ex philoſophia. 442.f.
Inuectionis rerum vtilitas. 343.p.
Inuentio / Perfectio } rerum non ſimul exiſtunt. 345.f.
In inuitum iniuria infertur ſolum. 219.m.
Joannes Baronus. 429.p.
Ioannes Geneſius. 429.p.
Ioannes Franciſcus Terzanius. 440.f.
Joannes Tzetzes. 30.p.
ἰσχυρὸν ἀνδρῶν. 181.f.
Iſidorus de ſeruitute. 185.m. explicatur; male à Thoma philoſopho conciliatur. 189.p.
Iterationis cauſa. præf.22.f.
ἰδικῶ. præf.5.f.6.p.
Iucundum / Iuſtum / Vtile } idem quomodo. 202.f.
Iucundum moleſto natura prius. 75.f.
Cum Iucundo, & moleſto vocis ſimilitudo. 75.f.
In iucundis, & moleſtis ſenſus quomodo. 75.f.
Iucundi moleſti ſolius bruta ſenſum habent. 73.p. 74.p. 76.m.
De Iudicijs Caroli Sigonij ſententia. 100.f.
Iudiciorum domeſticorũ de filiorũ pœnis exempla. 445.m.
Iudiciariæ finis. præf.20.p.
Iudiciaria / Conſultatrix } ſe habent inuicẽ quomodo. præf.18.f.19.p. Ariſtoteles, & Plato cõciliãtur. præf.18.p.
Iudiciaria / Legislatrix / Conſultatrix } idem non ſunt quo. præf.18.m.
Iudiciaria / Legumlatrix } idem ſpecie non ſunt. 8.m.
Iudiciariæ neceſſitas vnde. præf.20.f.
Iudiciariæ { obiectum / officium. } præf.20.p.
Iudiciaria philoſophiæ pars non eſt. præf.20.m.
De Iudiciaria Platonis in Gorgia locus expoſitus. præf.20.f.
Iudicium quid. 100.f.
Iunior / Senior } virtute differunt non ſpecie. 457.m.
Iuppiter ciuilis rationis primus fons. præf.11.p.
Ioui Dice aſſidens in libro de mundo. 97.m.
Iuppiter rex. 44.m.
Præter Iouem reges Dei cæteri. 45.p.
IVRISCONSVLTI.
Acquiſitionis diuiſio, & modi. 262.f.
Acquiſitionis modi qui à Philoſophis admiſſi. 264.f.
Acquirendi rerum dominium. 142.f.
Agrorum / Rerum humanarum } diuiſio iure quo. 295.m.
Agri inſtrumenta. 308.p.
Vlpiano Actio exercitoria quid. 413.p.
De alimentis. 307.p.
Alimentum ſignificat quid. 246.p.
Apolides qui. 64.f.
Papinianus de artificibus ſeruis. 238.p.
Bona aduentitia / profectitia } quæ. 443.m.
Campus qui. 265.p.
Captiuos iure ſeruos. 197.p.
Cicero in eos. præf.15.f.
Ciuile non agnoſcunt quod. 60.p.
Ciuilis facultatis pars iuris prudentia. 420.f.
Ciuilis rationis partem quam profiteantur. præf.20.f.
Ciuilis ſcientia quid. præf.14.m.
Ciuilia vendicent ſibi rectè nè. præf.12.f. rationes eorum diluuntur. præf.13.p.
Conſideratio qualis. 154.m.155.p.
Commentaria contra legem ſcripta. præf.15.f.
Contractibus delicta, & obligationes adnumerant. 321.p.

Contra-

INDEX.

Contractus, Conuentus, Pactio } idem aut parum diſtant. 330.f.
Conuentionis ſpecies. 322.p.
Iuſtinianus defenditur. 440.m.
Definitio inepta iuris prudentiæ. præf.14.f.
Dominorum, Seruorum } leges. 145.p.
De emptione contrahenda. 347.m.
Emptio permutatio rerum nè. 339.f.
Error circa { liberos, ſeruos } 225.p.
Errorum plurium apud ipſos cauſa. 443.p.
Labeonis, Pauli } error circa poſſeſſionem. 147.f.
Errant { poſſeſſionem ſine dominio, dominium ſine poſſeſſione } ponentes. 248.f.
Errant in ſeruitute omni ius humanum derogare iuri naturali. 216.f.
Accurſii circa ſeruos ſententia reijcitur. 225.m.
IVRECONSVLTI.
Vlpiano exercitoria actio. 413.p.
De exilio iuſta ſanctio. 65.p.
Iuſtiniano exhæredationis formæ. 443.f.
Filios ſeruis æquarunt. 145.m.
De gentium diuiſione. 295.m.
Hominum diſtinctio in liberos, ſeruos } 224.p.
Hominum liberorum formas quas abrogarunt. 225.p.
Vlpianus quòd homines liberi natura naſcantur expoſitus. 188.m.
Ingenui qui. 224.p.
Inſtrumenta domeſtica. 308 p.
Inſtrumentorum diuiſiones inanes. 308.m.
Celſi iuris definitio defendi poſsit quomodo. 97.m.
Vlpianus de iure naturali. 19.p. 439.m.
Iure ciuili, Gentium } priuatur ſeruus. 151.p.
Iuris, Legis } vocabula accipiunt quomodo. 97.f.
Iuri permutationem aſſignant cui. 335.f.
Iuriſprudentiam malè dicunt notitiam boni, & æqui. præf.15.p.
Iuriſprudentia an ſit philoſophia vera. præf.15.p.
Vlpianus de capto à latronibus. 188.p.
Leges ad naturæ normam malè tradunt. 155 p.
Libertatis definitio. 188.m.f.
De liberis loci. 185.p.224.p.
De liberis mulieribus. 508.m.
Liberi natura omnes. 154 p.
Iuſtinianus. liberi qui. 440.m.
Libri { multi an probandi, vndè multitudo fluxerit, qui retinendi. } præf.15.m.f.
Libertini qui. 224.m.
Matrimonium. 444.p.
Iuſtinianus Matrimonium correxit. 444.m.
Matrimonij definitio. 19.p.m.
Vlpianus de matrimonio defenditur. 19.m.
Monopolia. 430.p.
Nauis exercitor qui. 413.p.
Nummi inuentio. 343.p.
Officium proprium iuris conſultorum. præf.13.f.14.p.
Vlpiani Pacti, Pollicitationis } diſtinctio reprehenditur. 321.m.
Parentum in filios imperium. 451.f.
Patria poteſtas. 440.m.
IVRICONSVLTI.
Pecuniæ ſignificatum. 267.p.
Pecuniæ traiectitiæ quæ. 324.f.
Permutatio dati cū dato facti cum facto. 323.f.326.p.m.
Permutatio prima Paulo iureconſulto. 336.m.
Permutationis rerum explicatio. 339.f.
Philoſophorum rationes contrà iuriſconſultos. præf.15.f.
Philoſophos arguunt iure conſulti quibus rationibus. præf.13.p.
De poſſeſſione amittenda. 249.f.
Prædones qui ex definitione Vlpiani. 193.m.
Rerum diuiſio. 267.f.
Rei ſignificatum. 267.p.
Scopus iureconſultorum. 188.m.
De ſeruis. 239.p. Acurſii ſententia reiecta. 225.m.
De ſeruitute ex bello. 216.p.f.217.p.218.f.
Serui caput non habent. 151.p.
Seruitutis cauſa iuris gentium. 185.p.
Seruitutis cauſam quam & cuius attingunt. 188.p.m.
De ſeruitute conciliantur { Philoſophis, Theologis. } 185.f.288.p.
De ſeruis decreta multa. 151.p.
Serui definitio. 156.f.177.f.185.m.
Seruitutis diſtinctio iureconſultis non placet. 185.m.
Seruus domino { acquirit, agit, viuit. } 151.p.
Seruis filios æquarunt. 145 m.
De ſerui genere. 152.p.
Seruitus iuſta nè de qua ipſi agunt. 155 f.
Seruitutis legitimæ modi. 193.f.225.p.
De ſeruis leges. 145.p.
De ſeruis loci varij. 185.p. 224 p.
Serui { mortui, infrà omnes mortuos, nulli. } 151.p.
Iuſtinianus ſeruorum ius correxit. 195 p.
Serui iure ciuili, & gentium priuati. 151.p.
Seruitus iureconſultorum an iuſta. 155.f.
De ſeruis natis. 205.f.
Seruitutem naturalē non agnoſcunt cur. 155 m.183 m.
Seruos natura negare non poſſunt. 186.m.188.m.
De ſeruis naturalibus } Philoſophis, Theologis } an aduerſantur. 153.f.155.m. 184.f.185.f.188.p.

Serui

INDEX.

Serui pœnæ. 115.m.
Seruorum pœnæ. 151.p.
Serui ſtatum non habent. 151.p.
Seruus ſui non eſt, ſed alius. 150.f.
Vlpianus de ſeruitute. 185.m.
De ſocietate tractanda à Philoſopho ciuili iuriſconſultorum differentia. 64.f.
De ſuppellectili. 308.p.
Tranſactio quid. 322.m.
Veſtis ſignificatum. 307.m.
Ius Athenienſium de ſeruitute. 295.p.
Ius / Lex } boni totius ciuitatis cauſa. 98.m.f.
Ius / Lex } ciuitati quid. 92.m.
Ius / Lex } in ciuitate ordinis cauſa. 98.m.f.
Iure ciuili res communes quæ. 268.p.
Iuris definitio Celſi iureconſulti. 97.m.
Ius diuinum ſupra naturam. 215.f.
Iure gentium decretum iuſtum præcipuè eſt. 216.p.
Ius gentium definitur. 217.p.
Iuris gentium / naturalis } differentia. 336.p.
Ius gentium hominum proprium cur. 185.f.
Ius gentium quid. 194.m. 205.m.
Iura / Leges } homini quid. 92.m. 93.p. 96.f.
Iuris humani diuiſio. 194.m.
Iure humano ius naturale mutatur quomodo. 440.f. 441.p.
Iuris humani rerum diuiſio. 267.f.
Ius humanum / naturale } de re eadem. 440.f.
Ius / Imperium / Poteſtas } idem. 439.p.
Iuri iniuria & violentia aduerſantur. 217.p.
Ius inſtitutum / poſitiuum } 194.m.
Ius naturale definitur. 439.m.
Ius naturale ſic dictum. 263.p.
Ius naturale ad hominum vtilitatem refertur. 205.p.
Ius naturale immutabile per ſe. 440.f.
Ius naturale iure humano mutatur quomodo. 440.f. 441.p.
Iuri naturali iniuſtum contrarium per ſe. 216.f.
Ius naturale / Humanum } de eadem re. 440.f.
Ius naturale legum fons. 154.f.
Iure naturali res omnium communes quæ. 268.p.
Ius / Lex } ordinis cauſa ciuitatibus. 98.m.f.
Ius / Iuſtitia / Lex } ordine tantum differunt. 216.p.
Ius pontificium de adultera an interficienda. 451.m.
Ius / Lex } quid. 97.p. 98.p. 100.f.
Iure Romanorum filios vendere licuit. 194.f.
Ius { ſcriptum / non ſcriptum } 194.m.
Ex iure non ſcripto, ſerui. 195.p.
Ius ſignificat quid. 97.p.
Iuſtum, beneuolentiam comitem habet. 199.f.
Iuſtitia, bonum ciuile quomodo. 98.m.
Iuſtitiæ cauſa ciuitatum conſtitutores. 93.p.m.
Iuſtitia / Permutatio } ciuitatum ędificandarum cauſa. 50.p.
Iuſtitiam ciuitas facit. 96.f.
Iuſti / Iniuſti } communicatione fit. 73.f.
Iuſtitia diuiditur in Ciuilem / Herilem / Paternam } 96.f.
Iuſtitia { domino / ſeruo } conditione quid. 150.f.
Iuſtitiæ emendatricis contractus materia. 321.m.
Iuſtum, graue non eſt. 197.m.
Iuſtitia / Ius / Iuſtum } habent ad ſe inuicem quomodo. 97.p.
Iuſto / Iniuſto } hominibus ſolis à natura propenſio. 74.f.
Iuſtitia / Beneuolentia } idem non ſunt. 202.p.
Iuſtum / Decens } idem. 225.f.
Iuſtum imperium vide Imperium iuſtum.
Iuſtum iure gentium quod conſtituitur. 216.p.
Iuſtitia legitima. 93.f. 94.p.
Iuſtum eſt lege quidquid conſtituitur. 216.p.
Iuſti legitimi / naturalis } differentia. 205.p.
Iuſtum ex lege fieri nequit, quod eſt iniuſtum per ſe. 204.f.
Iuſta / Iniuſta } ex lege fieri poſſint quæ. 204.f.
Iuſtitia in mulieribus. 469.f.
Iuſtitia neceſſitatem ponit in ciuili ſcientia. 202.f.
Iuſtum ex neceſsitate vtile eſt. 223.m.
Iuſtitia particularis / vniuerſalis } differunt quomodo. 93.f.
Iuſtitia Platonis, Ariſtoteli quid. 50.m.
Iuſtum eſt / Neceſſè eſt } propoſitiones ſimiles. 202.f.
Iuſtum / Iniuſtum } in ratione ſola. 76.f.
Iuſti / Iniuſti } ſenſus ſignificat propriè quid. 77.p.
Iuſtum / Iuſtitia / Ius } ſignificent propiè quid. 97.p.
Iuſtitia virtutum baſis. 93.f.

Iuſti

I N D E X.

Iuſti ſimpliciter / ſecundum quid } *differentia.* 205.p.
Iuſtum virtutis acceſſione non ſtatim eſt. 200.p.
Iuſtitia vniuerſalis ex ſocietate ciuili percepta. 92.f.
Iuſtitia virtutum baſis. 93.f.

L

Laboris inertia plus affert. 286 f.
Laboris metus / inertia } *prædatoriam vitam faciunt.* 290.f.
Lacte bubulo / camellino / equino } *populi veſcentes.* 301.f
Lac ſanguis qui. 298.m.
Lacędemonij primi ſeruitutem ex bello inſtituerunt. 217.f.
Lactantius affectus auget. præf. 12.f.
Lactantius contrà Epicureos. 306.p.
Lambinus. 418.m.
Laniorum lucrum. 422.f.
Lapides vitæ adiumentum afferunt quod. 301.p.
Lares qui. 66.m.
Latini ciues. 224.f.
Latina lingua. vide Liugua latina.
Latronibus capti. 188.p.
Latro ciuitas, viue ciuitas latro.
Latronum cœtus uicus non eſt. 34.p.
Latrocinium ſecundum naturam quomodo. 286.p.
Latrones pecuariam colentes. 290.f.
Latrocinium inter pecuniarias naturales. 287.f.
Latrocinij ſeruitus. 28 p.
Latro, & latrocinium ſignificat. 287.f.
Latronum ſocietas qualis. 5.p.
Latrones ex ſocordia fiunt. 290.f.
Laudabile naturale omne. 396.m.
Lega numorum. 346.p.
Λέγεται cui reſpondet ἐστί. 144.p.
ad Leporarium, animalia incluſa voluptatis gratia, pertinent. 410.f.
ad Leporarium apes pertinent. 410.m.
Leporariorum diuiſio. 410.p.
Leporaria paſtio villatica. 410.p.
Leporaria piſcinæ anteponitur. 410.p.
Lepus perficitur cum eo veſcimur. 143.p.
Lex contra æquitatem naturalem lex ne. 205.m.
Lex actionum ſocialium principium primum. 55.m.
Lex / Fortuna } *animum mutent ne.* 150.p.
Lex Charondæ. 32.m.
Legumlatricis conditio. præf. 19 m.
Lex ciuitas vide. ciuitas lex.
Lege conſtitutum iuſtum eſt omne. 216.p.
Leges dominari oporteat nè. præf. 14.m.
Legum de dominis origo. 145.p.
Lex de exilio iuriſconſultorum iuſta. 65 p.
Legum latricis finis. præf. 19.m.
Legum de furibus ius naturale fons. 154.f.
Leges homini quid conducant. 92.m. 93.p. 96.f.
Legum humanarum fontes, & modificarum. 154.f.
Lex hominum à naturæ lege. 55.f.
ſine Lege homo peſſimus inter animalia cur. 92.f. 94.f. 99.m
Legumlatrix / Conſultatrix / Iudiciaria } *idem non ſunt quo.* præf. 18.m.
Legumlatrix / Iudiciaria } *idem ſpecie non ſunt.* 8 m.
Leges iniuſtæ quæ. 204.f.
Lex / Philoſophia } *interficere ſe ipſum vetat.* 442.f.
contra Legem iureconſultorum commentaria. præf. 5.f.
Leges ex iure naturali deriuentur quomodo. 154 m.
Lex iuſtum facere nequit, quod iniuſtum ex ſe eſt. 204.f.
ex Lege iuſta / iniuſta } *fieri poſſint quæ.* 204.f.
Lex iuſtum quoddam. 205.
Legis / Naturæ } *in iuſto / iniuſto* } *repugnantia.* 193.f.
Legumlatores iure laudantur. 90 m.
Leges quia ligant, leges ſunt. 98.f.
Legis naturalis definitio. 55.f.
Lex naturæ imago. 55 m.
Lex natura quomodo. 55.m.
à Lege naturæ lex hominum. 55.f.
Leges ad naturæ normã à iuriſconſultis male traditæ. 155.p.
Legumlatricis obiecta. præf. 19.m.
Legum { ordo / coniunctio } *forma ciuitatis.* 104.p.
Lex / Iuſtitia / Ius } *ordine tantum differunt.* 216.p.
Legumlatrix / Conſiliaria } *Philoſophiæ partes.* præf. 19.f.
Leges publicas Ariſtoteles accuſat. 43.f.
Lex, & iusquid. 97.p. 98.p. 100.f.
Legalis ſcientiæ termini. præf. 17.p.
Legum de ſeruis / dominis } *origo.* 145.p.
Lex ſocietatis forma quomodo. 55.m.
Leges Solonis Romani tranſcripſerunt. præf. 16.f.
Leges, Tribonianus temerè digeſſit. 225 f.
Lex viuendi ſimul à natura quomodo. 55.m.
Librorum ciuilium inſtitutum. 12.m.
Libertas amittititur multis modis. 446.m.
Liberorum corpora qualia. 180.p.f.
Libertatis definitio iuriſconſultorum difficultates arduas patitur. 188.m.f.
Libertatis definitio vitioſa. 235.m.
Liber / Seruus } *diſtinguuntur proprie quomodo.* 211.f. 212.m. 213.m.
in Liberos / Seruos } *diuiſio hominum.* 181.p. 184.m.f. 222.m. 224.p.
ex Liberis domus. 38.f.

Libero-

I N D E X.

Liberorum in domo diuiſio. 106.m.
Liberi / Serui } domus partes quomodo. 106.p.
Libertas duplex. 211.p.
Liberi / Nobiles } Græci ſoli reuera. 206.m. vbique. 210.f.
Liberorum hominum gradus multi. 106.p.
Liberi homines vici materia. 35.p.
Liber / Dominus } idem nè. 235.p.
Liber / ignobilis / Nobilis / Seruus } idem non ſunt quo. 211.f. 212.m. 213.f.
Liber / Nobilis } idem. 211.m.
dè Liberi ex iureconſultis qui. 440.m.
Liberis iuriſconſultorū error. 225.p. loci. 185.p. 224.p.
Liberarum mulierum diuiſio ex iureconſultis. 508.m.
Libera mulier, ſeruo ſi nupſiſſet, ſerua euadebat ex crimine. 195.p.
Liberos / Seruos } naturam facere quoſdā quæſtio eſt ardua { Iuriſconſultis / Philoſophis / Theologis } 184.f.
Liberi natura homines omnes. 118.m. naſcantur ne Vlpiani locus exponitur. 188.m.
Liberos natura iuriſconſulti omnes naſci dicunt. 154.p.
Liberi natura philoſophis qui. 185.f.
Libertati operandi ſeruitus naturalis non repugnat. 188.m.
Liber ex poteſtatibus naturalibus nominatur. 234.p.
Liberi Romanis filij familias. 44.m.
Liberi Romanorum liberi minus quam ſerui. 444.m.
Liberi ſinè ſeruis ſunt. 118.m.
Liber ſeruo opponitur quomodo. 118.m. 184.f.
Liberi / Serui } ſocietas qualis ad domum perfectam neceſſaria. 106.m.
Liberi / serui } vbique neceſſariò aliqui & qui. 211.m. 220.p f.
Liberalia lucra Ciceroni. 422.f.
Liberalitas in muliere, eiuſdem modi non eſt cum uiris. 469.f.
Liberalitas in ſeruo non eſt. 468.f.
Libertini ciues qui. 224.f.
Libertinorum filij conditionis cuius. 224.m.
Libertus ingratus relabitur in ſeruitutem. 195.p.
Libertini ex iuriſconſultis. 224.m.
Libertinorum ſtatus tripartitus. 224.m.
Ligo pro bone. 29.f.
Lingua hominis ad plura. 25.p.
Linguę latinæ vbertatem Cicero exclamat. 109.p.
Linguæ / Nationis } rex eiuſdem. 457.f.
Literæ cambij. 324.f.
Literati mercenarij damnantur. 379.m.
Liuius de Furio Camillo. 85.f.
Liuius de imperijs in Paulo Aemilio. 9.m.
Liuij locus. 248.p.
Liuius de Menenij Agrippæ Apologo. 144.f.
Liuius de rege. 9.m.
Liuius de ſeruorum multitudine. 269.p.
Locationes operarum. 326.f.
Locatio permutatio quæ. 324.p.
Locrenſibus iuniores miniſtri ſenioribus. 217.m.
Locrenſibus ſeruos habere non licebat lege lata. 217.m.
Locorum diſtinctio in pecuaria ab vtilitate. 407.f.
Loquor vide ſermo.
Lucri factiua artificum mercenaria pars nè. 415.p.
Lucrifaciendi præceptum vniuerſale. 430.p. 432.p.
Lucrifaciendi { publice / priuate } præcepta. 425.f. 426.p. inde 427.p. 430.p. 432.p.
Lucra fœneratorum. 422.f.
Lucroſius fœnus artibus mercenarijs. 411.f.
Lucra honeſta. 379.p.
Lucra { illiberalia / liberalia } Ciceroni. 422.f.
Lucrum ludi talarū totius quale. 422.f.
Lucrum mercatoribus vendere ſtatim. 422.f.
Lucrifactiuæ naturalis / non naturalis } vocabula propria. 254.m.
Lucrum ex numularia vnde. 398.p.
Lucra odioſa quæ. 422.f.
in Lucro pecuniaria omnis. 340.f.
Lucrum pecuniaria ratio ſignificat primo. 257.p.
Lucrum permutationi accidit præter naturam. 354.f.
Lucrum / Lucri artem } permutatio facilis & frequens demonſtrauit. 348.p.
Lucra in permutatione ex loco / ſpecie / tempore } diuerſa. 325.p. 326.m.
Lucrum Platoni quid. 257.m.
Lucra { portitorum / ſaltarorum / ſordida } 422.f.
Lucrum ex turdis maximum. 409.f.
Lucra vnguentariorum qualia. 422.f.
Ludos parare / Conuiuium inſtruere } bello vincere ſcientis eſt. 9.m.
Ludus ſcientiæ ſeruilis olim Syracuſis. 236.f.
Ludi talarij lucrum quale. 422.f.
Lumen naturale Theologis quid. 336.p.
Lycurgi conſilium ad nummum ferreum inducendum. 344.m.

M

MAcrobius dè moribus ſeniorum. 226.p.
Macrobius dè ſeruitute expoſitus. 179.p.
Magis / Minus } ſpeciem non mutant. 464.f. 466.m.
Magiſtratuum alternatio / continuatio } in ciuitatibus liberis. 453.m.
Magiſtratuum / Ciuium aliorum } diſtinctio ex externis quibuſdā. 454.p.
Magiſtratuum electio ſecundū omnes formas Reip: 453.m.

Magi-

Magiſtratus filios ducit è patria poteſtate. 446.p.
Magiſtratuum geſtus. 454.p.
Magiſtratuum { *honores, comitatus, ſermo* } 454.m.f.
Magiſtratuum inſignia orta vndè. 454.p.
Magiſtratui ſupercilium indecens. 454.p.
Magnanimitas / Magnificentia } *in ſeruo non ſunt.* 468.f.
Maiorum claritas, nobilitas eſt. 314.m.
Maiorum obſeruantia vndè exoriatur. 38.m.
Malorum / Bonorum } *comparatio* { *inter ſe, ad mentem, ad ſenſum* } 77.m.
Malorum humanorum radices veræ. 187.p.
Mali natura ad facultates quid. 95.m.
Malis natura vtitur ad bonum. 213.f.
Mali / Boni } *ſenſus ſinè ſermone vanus.* 73.m.
Mali ſoli non amant virtute præditum. 301.m.
Malo / Bono } *ſubiecta genera tria.* 77.f.
Mali vix infinitæ cur. 95.m.
Mancipatorij artium generis plena diuiſio. 258.m.
Manciparunt ſe nationes vniuerſę alijs ex Athenęo & Platone. 186.f.
Manca oratio à breui differat quomodo. præf. 22.f.
Mancum / Imperfectum } *quid differant.* 489.f.
Mandatum contractus gratuitus. 323.m.f.
Manſueti, nomen quid. 186.m.
Manſuetudo ſeruorum virtus. 468.f.
Manumiſſio ſeruorum iureconſultis. 151.p.
in Manum mariti mulier conuenire / non conuenire } *dicitur.* 448.p.
Manus mortua / etiam toti iuncta } *æquiuocè manus.* 80.f.81.m.f. 82.p.
Maritimam mercaturam prò naucleria Plato. 413.p.
Maritus / Vxor } *ex libris Geneſeos / D. Paulo* } 442.p.
Marit' adulterio depbēsā an poteſt īterficere 450.m.451.m
Mariti bonis inteſtato morientis an ſuccedit vxor. 449.f.
Mariti dignitatibus gaudet vxor. 447.f.
Maritus / Vxor } *filiorum curam æque ſuſcipiunt.* 441.f.
Maritus imperio idoneus magis quam vxor. 439.m.
Mariti imperiū in vxorē ex diuis { *Paulo* 438.f. *Petro* 439.f. *ex Platone* 441.f. }
in Mariti manu, non in poteſtate vxor. 508.f.
Mariti iura in dotem. 449.p. *redeunt ad vxorem quando.* 449.p.
Mariti / Vxoris } *officia.* 500.m.f.
Maritus / Vxor } *in regimine domus.* 438.f.
Mariti ſocia vxor tamē ſub eius imperio. 441.m. *quō* 508.f.
Maritus vxore ad imperandum magis idoneus. 459.m.
Mariti in vxorem poteſtas apud Gallos. 451.f.
Marius / Catilina / Sylla } *apolides.* 66.f.
Marſilius Ficinus. præf. 7.f.
Martires heroes vndè. 65.m.
Maris / Fœminæ } { *conditio, natura, actus poteſtas* } *non ſeiunguntur.* 20.f.
Maris / Fœminæ } *coniugatio ob educationem.* 17.m.
Maris deſcriptio. 17.p.
Mas / Dominus natura } *diſtincti non ſunt cur.* 24.f.
Mas fœminæ præſtat. 175.p. 437.f.
Mas / Seruus natura } *idem barbaris.* 27.p.
Maris / Fœminę } *ſexus.* 17.p.
Maris / Fœminę } *ſexus in plantis vnitus.* 17.p.
Maſnaderij. 287.f.
Matres familias quæ. 508.m.
Matres familias vxores quæ. 448.p.
Matre inuita filius impuber monachus euadere nequit. 452.p.
Matris veluti pars fœtus in vtro. 299.m.
Materiam ars vlla ſibi non facit. 389.p.
Materia / Forma } *compoſita, ex imperante, & parente conſtant.* 164.m.
Materiæ definitiones / modi } *varij.* 273.p.
Materia / Inſtrumentum } *differunt.* 273.m. *vniuntur quomodo.* 87.m. 273.m.
Materiale genus. 35.f.
Materia / Finis } *idem nè.* 353.f.
Materia / Obiectum / ſubiectum } *an idem & quando.* 362.f.
Materia natura. 54.f.
Materia naturalis totum naturale non arguit. 56.p.
Materia prima opere nequit definiri. 86.m.
Materia, ſeruusque comparantur. 226.m.
Matrimonium, vide etiam coniugium.
Matrimoniorum correctio apud Romanos. 444.p. *legibus eccleſiaſticis.* 444.m. *Iuſtiniano.* 444.m.
Matrimonij definitio. 18.f. *ab Vlpiano tradita exponitur.* 19.p.m.
Matrimonium Ethnicis vndè. 18.f.
Matrimonium inſtitutum cur. 17.f.
Matrimonium iuriſconſultis. 444.p.
Matrimonij veri cauſa quæ naturale deſiderium. 18.f.
Maximè ſignificat. 5.f.

I N D E X.

Matrimonium vndè. 16.f. 17.p.
Maximum } Continens } Perfectum } ſeſe ſequuntur. 6.p.
Medicina ars eſt. 378.f.
Medicina ciuilis facultatis pars nè. 384.m. 389.f. 390.f. 391.p.
Medicina ad ciuitatis { domus { moderatorē } quomodo. 390.f. 391.p. indè. 392.m.
Medicinæ } Pecuniariæ alimentariæ } differentia. 384.f. 389.f. 390.p. 391.p. 392.m.
Medicinæ diſtinctio vndè. 8.m.
Medicina diuiditur in { theoricam } { practicam } 399.f.
Medica facultas pulchritudini quid conferat. 183.f.
Medicamenta inſtrumentum domeſticum. 308.p.
Mel facientium genera. 71.p.
Melancholici artifices præſtantiores. 492.f.
Melancholiæ vis mirifica. 65.m.
Melioris eſt imperare. 174.f.
Melitæi canes. 303.m.
Μελιτωργία. ſignificat. 410.m.
Membrum vide pars inſtrumentaria.
Menenij Agrippæ apologus ex Liuio. 144.f.
Mens agendas res facit. 130.f.
Mens animæ imperat præſtantiſſimo imperio. 171.p.
Mens appetitui dominatur quo imperio. 171.m.
Mens diuinum quoddam. 90.p.
Mens domum facit. 106.f.
Mens } Ars } Potentia } effectiuarum rerum cauſæ efficientes. 131.m.
Mens } Rationis pars compos } idem. 171.f.
Mens { neceſſaria, ſolum } { vtilia, ſolum } { vtraque } præſtat. 159.m.
Mens ſignificat. 171.f.
Mente viduum viuere eligit nemo ex plotino. 442.f.
Menſarij. 324.f.
Mercatura. 258.p.
Mercatura fœneratoriæ præſtat. 422.p.
Mercatura fœnere quæſtuoſior. 411.f. 412.m.
Mercatura fortuita magis, quæ. 412.f.
Mercatura fructuoſior, quæ. 412.f.
Mercatura inſtitoria præter naturam. 398.f.
Mercaturæ lucrum quale. 422.f.
Mercaturam maritimam prò naucleria plato. 413.p.
Mercatura nauiculatoria quæ. 412.m f.
Mercaturæ nauiculatoria ſpecies nè. 413.p.
Mercatores neceſſarij. 413.f.
Mercaturæ partium differentia. 412.p. indè.
Mercaturæ partes multæ. 413.f.
Mercaturæ partes ex Platone. 413.m.
Mercatores ſignificant Ciceroni. 413.m.
Mercatorum ſocietas qualis. 49.p.
Mercaturæ ſpecioſæ fundamentum. 343.p.
Mercatura ſtataria ſignificat. 413.m.
Mercatura tutior quæ. 412.f.
Mercantes vendituri ſtatim quod lucrum. 422.f.
Mercatura vera præter naturam. 398.f.
Mercatura vituperanda quæ Ciceroni. 412.f.
Mercatorum vſus. 5.f. 49.p.
Mercenarijs artibus fœnus quæſtuoſius. 411.f.
Mercenaria { artium liberalium } { virtutum } cum fœneratoria comparatur. 379.p.
Mercenaria artium præter naturam. 398.f.
Mercenaria & partes eius. 326.f.
Mercenarijs in ciuitate Platoni quis locus. 415.p.
Mercenaria conſiliariorum apud principes. 498.f.
Mercenariæ deſcriptio } nomina } partes } Platoni. 414.m.
Mercenarij duces damnantur. 379.m.
Mercenaria grammaticorum. 398.f.
Mercenarij literati damnantur. 379.m.
Mercenaria } Mercatura } Fœnus } lucrum ex quibus faciant. 411.f. 410.f.
Mercenaria natiuarum facultatum. 398.f.
Mercenaria operarum corporis præter naturam. 398.f.
Mercenariæ origo. 377.f.
Mercenariæ { pars nè artificum lucratiua. 415.p.
{ partes tres. 378.f.
Mercenariæ partes ex Platone. 413.m.
Mercenaria, pecuniariæ cauponiæ ſpecies altera. 377.p.
Mercenariæ ſpecies quæ magis præter naturam. 398.p.
Mercenaria ſcientiarum } virtutum } pter naturā maximè. 398.m. vtra magis. 398.f.
Mercenarius ſignificat quid Ciceroni. 415.p.
Mercenaria iuribus abutiī naturalib' et cōparatis. 378.p.
Mercenaria vituperatur. 377.p. 378.p. 379.p.
Mercedis ſeruitus iuſtiſſima. 219.f. 220.p.
Μεταβαλλόμενον. 349.m.
Μεταβλητικός. } Μεταβλητική. } 357.f. 340.f. 385.m.
Μετάλλον. Μεταλλευτική. 418.p.
Metallica Agricolæ quæ. 418.m.
Metallum } Metallica ratio } comprehendunt quæ. 418.m.
in Metallum } Metalli opus } damnati. 195.p.
Metalla ex ballitu quo generentur. 417.f.
Metallum numi perfectiſſima materia. 344.f.
Metallorum } Elementorum } partes compoſitæ. 84.m.
Metallica quæ ad pecuniariam medium. 418.f.
Metallicæ rationes multæ. 418.f.
Metallicarum rerum rerum diuiſio. 418.f.
Metalla vitæ adiumentum afferunt. 301.p.
Metallorum vtilitas. 344.f.
Methodus compoſitorum propria. 11.p. indè.

Methodus

INDEX.

Methodus diuiſiua Ariſtoteli. 12.f.
Methodi { diuiſiuæ } vtilitas. 10.f.
{ reſolutiuæ } in ciuili ſcientia. 11.m.f.
Meum } coniugium verum eijcit. 450.p.
Tuum }
Midæ fabula. 359.p.
Miletus } vrbes. 429.m.
Chius }
Militaris pars ciuilis facultatis. 420.f.
Minima in diuiſione quæ ſint. 11.m.
Miniſtri in artibus inſtrumenta. 125.f.
Miniſteria corporalia. 463.m.
Miniſteriorum diuiſio. 236.f.
Miniſteria ἐγκυκλια. quæ. 236.f. 237.f.
Miniſtra facultas dicatur quæ. 272.p.
Miniſtrantium facultatum genera. 272.f.
Miniſtra } facultas nulla alterius eſſe ſimul poteſt. 275.f.
Pars }
Miniſtrantium facultatum proprietas. 385.m.
Miniſter } habent ſe inuicem quomodo. 128.f.
Seruus }
Miniſtrorum }
Seruorum } diſcrimen. 128.f. 179.m.
Sotiorum }
Miniſter inſtrumentum ante inſtrumenta. 126.p. 127.f. 128.m.
Miniſtri } ratio eadem. 463.p.
Inſtrumenti }
Miniſter } relatiua verè. 129.m.
Architectus }
Miniſteriorum ſeruilium diuiſio. 236.f.
Miniſteria ſeruilia honore } diſtincta. 233.f.
neceſſitate }
Miniſtros, pro ſeruis principes habere deceat nè. 179.m.
Miniſtratrix virtus. 463.p.
Mixtionis modi. 163.p.
Modo differre quid. 483.f.
Mœnia } Vrbium res ſanctæ. 267.f.
Portæ }
Moleſti } cum voce ſimilitudo. 75.f.
Iucundi }
Monachus euadere nequit filius impuber matre inuita. 452.p.
Monachatus patria in poteſtatem ſoluat nè. 446.f.
Monetæ vocabulum. 346.m.f.
Monopolia in ciuitatibus quando & cur. 430.f.
Monopolia facere quorum hominum ſit. 426.p.
Monopolium ferri apud Dionyſium. 432.p.
Monopolia, iniuſta habentur. 430.p.
Monopolia legibus prohibita. 430.p.
Monopolia noſtri temporis. 430.f.
Monopolij vtilitas. 432.f.
Monſtruoſi filij exponendi nè. 445.m.
Moralium Nicomachiorum libri coniunct non ſunt. pf. 8.f.
Mors ciuilis. 446.p.
Mortis odium innatum. 19.f.
Morte peius iniuſtiſſimis ſeruire. 143.p.
Mores à natura quomodo. 52.p.
Mores nobilium Gallorum } 64.m.
Germanorũ }
Mores ſeruorum. 226.p.
Morales virtutes parentis } ſecũdũ naturã. 459.p. 464.
imperãtis } p.466.pf.467.f.471.p.
Motus naturalis à natura quomodo. 51.f.
Motus perpetuus vocatus qui & nunquam vere inuentus. 129.m.
Moueri à ſe } 129.m.
per ſe }
Motionis violentæ modi. 181.f.
Mulier antè Adæ peccatum an viro paruerit. 175.p.
Mulieres prò belluis maumethanis. 27.f. 451.f.
Mulieres ciuitatis pars dimidia. 499.f.
Mulierum diuiſio in { liberas } 508.m.
{ ſeruas }
Mulieris } domeſtica cura. 484.m.
Viri }
Mulieris fœlicitas. 483.f.
Mulierum fortitudo qualis. 484.f.
Mulieres iuſtæ }
liberales } quomodo. 469.f. 483.f.
temperatæ }
Mulierum liberarum diuiſio iureconſultis. 508.m.
Mulier libera ſeruo nubens, fit ſerua. 195.p.
Mulier in manum viri { conuenire } dicatur quæ quot
{ nõ cõuenire } modis. 448.p.
Mulieris officium. 469.f.
Mulieres probæ ad ciuitatem quid. 508.p.
Mulieres rationem habẽt imbecillã. 478.p.f. 479.p. 481.p.
Mulieres prò ſeruis { Heluetijs } 27.f.
{ Thracibus }
Mulierum ſilentium ornamentum. 460.p. 486.f. 487.p.f.
Mulieres ſub tutore apud veteres ex Cicerone. 479.m.
Mulieres viragines viris præſtantiores. 483.f.
Mulieris } virtutes differentes quomodo. 483.m. 484.p.
Viri }
Mulieris virtus moralis ſecundum naturam quæ. 459.p. 467.m. 471.p.f. 101.f.
Mulierum } virtutes dif- { inter ſe. } 470.p.
Puerorum } ferentes { à virtutibus vi- } 472.p.f.
Seruorum } { rorũ perfectorũ. }
Mulierum }
Hominum } virtutes diuerſæ. 228.f.
Seruorum }
Mulierum } virtutes morales quę. 463.f. 464.p. 469.m.
Puerorum }
Mulierũ virtutes Platoni, & Ariſtoteli eodẽ modo. 484.m.
Mulierum virtutes ex Plutarcho. 484.p.
Multa reſpiciens, imperfictum ad ſingulum. 24.p.
Multiparorum partus. 298.p.
Mundo creato ciuitas prima quæ. 37.f. rex pri. qui 37.f.
Mundus duplex recens renouatus. 187.f.
Mundi forma ordo. 98.m.

INDEX.

Mundus cur generatur. Platoniſi æternus. 13.f.

Mundus imperante / parente } *conſtat.* 164.m.

Mundi imperium ex Ennio. 408.f.

Mundus patria homini. 60.m.

Mundi reperti nouiter. ciuitates. 10.p.

Mundi renouati initium. 187.f.

Muſicorum baſſus / cantus / ſupranus } 163.f.

Muſica inſtrumenta præ omnibus inſtrumenta. 136.m.

Muſicam magni viri neglexerunt. 493.f.

Muta inſtrumenta. 127.f. 128.p.

Mutuum contractus gratuitus. 323.m.f.

N

N*Aſcentia ſponte.* 299.p.

Naſcẽtibus ſpõte alimẽtũ parat natura ab initio.298.f.

Nationis / Lingua } *eiuſdem rex.* 457.p.

Nationes imperium coniugale / paternum } *variant.* 440.m.451.m.

Naturalia Adam contemplatus. 305.f.

Naturam adiuuans præter naturam nequit eſſe. 340.f.

præter Naturam { *æternum / generale* } *eſſe nequit.* 302.m.

Natura alimenta omnibus parat. 300.p.

*Natura alimẽto prouidet variè pro varijs partubus.*298.p.

Naturale amabile. 396.m.

Naturam ars iuuat. 388.f.

Naturæ bellum omne per ſe repugnat. 205.f.

Natura bonum ex bono non ſemper facit. 208.f.

Natura ſine bono / Bonum ſine natura } *non eſt.* 168.p.

Natura ciuitas, vide Ciuitas Natura.

Naturalia compoſita natura exiſtunt quomodo. 51.f.

Naturalis conditio eorum quæ vnum ex multis fiunt. 159.m.

Natura coniugij cauſa. 17.m.

Naturæ conſilia duo. 185.f.

Naturalium corruptibilium conditio propria. 55.f.

Naturalium diſtinctio à non naturalibus. 91.m.

Natura domus, vide domus natura.

Natura dominus, vide Dominus natura.

præter Naturam dupliciter. 4.f. 19.f. 64.p.

Natura efficiens cauſa rerum quot modis. 51.m.f.

Natura effectrix quomodo affectionũ primarum naturalium. / artium. / morum. / motionum naturalium / proprietatum ſpecierũ naturaliũ. / ſcientiarum. } 51.f.52.p.

Natura ſunt efficiens proximum. / forma. / finis. / Materia } 54.f.

Natura eſſe quid. 51.m.

Naturale eſſe alicui quid. 167.m.f.

Natura non eſſe / Præter naturam eſſe } *reciproca ſunt.* 156.p.f.

Natura exiſtit optimum omne. 56.f. 57.p.m.

Natura exiſtere modis quot. 51.m.

Natura exiſtere quæ propriè dicantur. 52.p.

Natura facit contemplandas res. 130.f.

Natura non facit fruſtra / imperfectũ aliquid } 75.p.309.m.396.f

Natura facit ſingulum ad ſingulum. 23.m.f 24.m.f.

Natura facit ſola in omnibus { *neceſſaria / vtilia* } *ſimul.* 159.m.

*Natura propter finem facit & quid inde eliciatur.*27.p.m.

Natura finis eſt naturalium quà formam notæ. 53.f. 54.m.

Natura finem non ſemper aſſequitur. 75.p. 180.p.181.p.

Natura ad finem rem inclinat. 74.m.

Naturæ fortuna ſe opponit in dominatu. 21.p.

Naturalium genera ex Platonicis. 55.p.

ſecundum Naturam ſe habens / Corruptum } *opponuntur.* 166.m.f. 167.f.

præter Naturam / Corruptè / Prauè } *ſe habere idem.* 166.f.169.p.

Natura homo vide Homo.

Naturalia imperfecta omnia quandiu homini non ſeruiunt. 142.f.

Natura ineſſe alicui quid. 167.p.

*Natura inſit ne quid alicui quomodo dignoſcatur.*167.p.f.

Naturæ integræ ſtatus. 187.p.

præter Naturam lædere alterum vt tibi proſis. 67.p.

Naturale laudabile. 396.m.

Naturæ lex eſt vt homo homini conſulat. 291.m.

Natura, lex quomodo. 55.m.

Natura malis ad bonum vtitur. 213.f.

Natura mala nulla eſt nec etiam dæmonum. 185.p.

Natura materiam parat facultatibus. 384.p. 388.m.

Naturalia ex natura ſua iuſtiſſimè fiunt primi occupantis. 142.f.

Naturale neceſſarium. 396.m.

Natura neceſſariorum ad vitam inquiſitionem indidit. 335.p.

Natura nutritionis materiã parat ſponte naſcẽtibus. 298.f.

Naturalia, occupantis primo fiunt iuſtiſſimè ex natura ſua. 142.f.

præter Naturam odioſum / non neceſſarium / vituperandum } 396.f.

Naturæ ordo ex Themiſtio. 304.f.

Naturalium perfectorum genera tria ex Platonicis. 55.p.

præter Naturam peſſimum. 57.p.

Natura / Arte } *poëtæ egent quomodo & cur.* 56.m.

Natura prius quot modis. 79.p.

Natura prius præſtantius quomodo. 79.m.

Natu-

INDEX.

Natura prouidet omnibus. 297.p.
Natura ratiocinaria dicta. 309.m.
à Natura recedere eſt à bono recedere. 167.f.
Naturæ Legis } repugnantia in iuſto / iniuſto } 193.f.
Natura res tales ſunt quales ſunt ab ortu. 159.f.
Naturalis ſeruus, vide ſeruus.
Natura ſignificat. 55.m. 57 p. 303 m. virtutem. 457.p.
Naturæ ſocietas, vide ſocietas naturæ.
Naturalia tempore perficiuntur. 457.m.
Natura vno ad multa vti malit nè. 25.m. quomodo optimè id faciat. 25.p. inde.
Natura vtilitate prior. 189.p.
Nauiculatores Ciceroni qui. 413.p.
Nauis exercitor iuriſconſultis. 413.p.
Nauis gubernator / Proreta } differunt quomodo. 125.f.
Ναυκληρία. 412.f.
Nauiculatoria mercaturæ ſpecies nè. 412.m.f. 413.p.
Nauiculatoria Xenophonti. 413.p.
Neceßarium / Vtile } quid. 159.m.
Neceſſitas in ciuili ſcientia ex iuſtitia. 202.f.
Neceſſarium / Vtile } ſecundum naturam. 159.p.
Neceſſe eſt / Iuſtum eſt } ſimiles propoſitiones. 202 f.
Negotiorum geſtio, contractus gratuitus. 323 m f.
Nemrodes Rex. 37.f.
Nepotes domus partes nè. 106 m.
Nepotum emancipatio qualis. 444.f.
Nete vox. 163 f.
Nobilitas duplex. 211.p.
Nobile / Liberum } idem. 211.m.
Nobilitas, maiorum claritas. 214.m.
Nobilis / Ignobilis } natura qui. 207 f. quomodo propriè, ſeparentur. 211 f. 212 m. 213.
Nobilitatis { vera principia / differentiæ / modi. } 214.p.
Nobilitas virtus generis. 214.m.
Nominis, & verbi definitione vox pro genere poſit 2. 35 f.
Nomina in domo ſex. 108.
Nominales relationes negant. 144.m.
Nomen ab eſſentia deducitur. 234 m.
Nominum nouandorum cauſa iuſta. 109 f.
Nota ſignificat græcis quid. 347.p.
Numa Pompilius. 85 f.
Numæ Pompilij leges de filijs vendendis. 444 f.
Numidæ latrones pecuariam colentes. 390.f.
Numis abundans pauperrimus. 358 f.
Numi adulterati / mixti } Plinio. 345.p.
in Numo æra. 345.m.
Numus artis res. 396.f.
Numus auaritiæ cauſa non eſt. 348.f.
Numorum auctioni ſtudeatur magis quam pecuniæ reliquæ, cur. 370 m.
pro Numo auriculæ animalium. 345.m.
pro Numo caluariæ hominum. 345.m.
Numus cauponia, vide pecuniaria cauponia numo.
Numorum commutatio varia. 324.m.
Numorum conditiones. 341.p. 357.m.
Numo continentur omnia ferè. 354.m.
Numus definitus quibus. 345 f.
Numorum differentiæ ex materia / apud populos } 334.f.
Numi ex ferro à Licurgo introductio. 344 p.m.
Numorum finis non naturalis. 396.f.
ſine Numo fæneratio eſſe poteſt. 349.p.
Numo humanum pactum quid. 343.f.
Numorum improborum cauſæ duæ. 346.p.
Numo Indi caruerunt quando. 339 f.
Numum Indus pro pullo noluit. 340.p.
Numi inuentio. 331 f.
Numorum inueniendorum cauſa. 342 f. 343.m. Homeri locus. 343.f.
Numorum inuentio iuriſconſultis. 343.p.
Numorum inuentor primus tempore quo. 343 m.
Numus inſtrumentum inſtrumentorum. 372 m.
Numus introductus qua ratione. 396.f.
Numorum inutilitas naturalis. 340 p.
Numorum lega. 346.p.
Numus lege / natura } ne, & quomodo. 357.p. 358.p.
Numus lege vitæ vſui deſtinatus non natura. 365.p.
Numulariæ lucrum vnde. 398 p.
Numi materia. 344.p.f.
Numis mille aureis panis fruſtum venijt. 359.m.
Numus minimus aliorum menſura. 347.p.
Numi mixti & adulterini Plinio. 345.p.
Numi mixti vbi primum, & à quo. 345.p.
Numorum modi. 332.p.
Numorum multitudo an diuitiæ. 352.p. indè. 353.m f. 357 f. an finis rationis domeſticæ. 361.f.
Numis nomen { ex notis / ex pacto / ex pondere } 332.p. 346.p.f. 347.p.
Numo notæ appoſitæ. 345 f. 346 m. 347 p.
Numo notæ à Romanis appoſitæ quando, & à quibus. 346.m f.
Numorum notæ variæ varijs populis. 346 f.
Numorum { ex papyro / ex ferro Lycurgico } introductio qualis. 344.p.
Numo pecuniaria omnis adiacet. 354.m f.
Numularia pecuniaria, vide pecuniaria.
Numularia permutatio cauponiam fecit. 332 m. 343 m.
Numus permutationem facilem fecit. 348 p.
Numularia permutatio fœnus. 324.m. 325.m. 326.p.
Numularia permutatio inuenta quo quando. 343.m.
Numularia permutatio neceſſaria quæ. 343.p.

Numu-

INDEX.

Numularia permutatio Plinio. 343.f.
Numulariæ permutationis {principium / cauſa.} 331.f.
Numularia permutatio {pura / mixta} 324.p vtriuſque modi.
Numularia permutatio in ſacra hiſtoria. 343.f.
Numi pondus Romæ imminutum ex Plinio. 346.p.
Numi {pretium / vtilitas} idem, in aliis rebus non. 358.m.
Numorum pretia augentur quomodo. 346.p.m.
Numis pretij ſumma adiuncta. 347.m.
Numus propriè qui {ſignatus nè / an rudis} 346.m.
prò Numo ſal quibus. 345.p.
Numularius ſignificat. 319.m.
Numus ſignificat amplè quid. 370.m.
Numus ſignificat quid. 371.m.
Numularia ſimplex ſignificat quid. 397.f.
Numulariæ ſpecies duæ. 398.p.
Numus victui ſufficiens nè. 354.f.
Numi vis. 352.m.354.m.
Numularij vocabulum. 349.p.
{Numi / Monetę} vocabula. 346.m.f.
Numi vocabulum græcum vndè. 358.p.
Numi vſus fœneratorius. 397.p.
Numi vtilitas. 332.p.
Numi vtilitas ex voluntate prorſus. 357.f.
Numi vtilitas interit duobus modis. 358.p.
Numus ex vulgi ſententia. 350.f. inde. 352.p.f. 353.p.f. 354.m.
Nundinaria ſignificet aliquando quid. 378.f.
Nuptiarum definitio. 447.f.
Nuptiæ filijs vetitæ patribus inuitis. 444.p.

O

Obedio, vide pareo.
Obiecti {finem / inſtrumentum / partem} in facultate aliqua quidpiam eſſe non inconuenit. 312.f.
{Obiectum / Finis / Materia / Subiectum} idem non ſunt quo. 362.f.
Obiecti proprietas. 363.p.
Obligatio contractus genus. 322.p.
{Obligationes / Delicta} inter contractus numerantur à iureconſultis. 321.p.
Obligationis definitio. 320.m.
Obligationem {delicta / officia} includunt. 322.f.
Obligatio inter {dominum / ſeruum} cadat nè. 145.p.
Ὀβολοστατικὴ. 396.p.398.p.
Obſeruantia maiorum vnde. 38.m.
ex Occupatione acquiſitio iuris cuius, & modi eius. 363.p.
Occupanti concedantur quæ. 263.p.
Occupationis naturalis diſtributio. 263.m.
Occupantis primi naturalia iuſtiſsimè ſunt ex natura ſua. 142.f.
{Odium / Inimicitia} damnum comitantur. 223.f.
{Οἰκονομικὴ / Oeconomice} præf.5.f.6.p.
{Oeconomia / Domus} idem Ariſtoteli cur. 104.f.105.m.108.p.
Οἰκονομικὸς. 10.p.
{Oeconomus / Ciuilis homo / Dominus / Rex} idem non ſunt quo. 6.m.7.p.f.8.p.f.9.p.10.p.
Officia obligationem includunt. 322.f.
Οἰκέται. 30.m.
Οἰκία. 36.p.
Omnis, ſignificat quid. 394.m.
Ὁμοκάπνοι. 31.f.32.m.
Ὁμόκαπνοι. 32.m.
Ὁμογάλακτες. 34.f.35.p.36.p.m.
Ὁμοσίπυοι. 31.m.32.m.
Ὁμοσίπυους. 32.m.
Oneraria mercatura. 412.m.
Operatio, vide etiam actio.
Opus actioni ſupereſſe quomodo accipiendum. 136.f.
Opus artes quædam non relinquunt effectiuæ tamen ſunt. 132.p.f.
Operarum corporis mercenaria præter naturam. 398.f.
{Opus / Facultas} eſſentijs intimę. 86.m. quid ſignificent. 86.p. quæ definiant. 81.f. 86.m.f. ijs carens, caret quiditate cur. 86.m.
Operationem dicit qui {efficiens / inſtrumentum} dicit. 147.f.
{Operatio / Opus} differunt quomodo. 137.p.
{Operationum / Inſtrumentorũ} diſtributio. 130.p.
Operationum hominis quà homo eſt diſtributio. 138.f.
Operatio inſtrumento vtentis duplex. 138.m.
Operarum locationes. 326.f.
Operationes ſcientiarum diuerſarum vnde diſtent. 231.f.
Oppigneratio permutatio quæ. 324.p.
Optimatum principatu ſocietatis paritas vnde. 453.f.
Optimum vbiquè natura. 56.f.57.p.m.
Opus conficitur {poteſtate / impetu / voluntate} 201.p.
{Opus / Actio} præſtant vndè. 160.p.m.
Oratio {breuis / manca} differant quomodo. præf.22.f.
Oratores Athenienſis reipublicæ. 197.p.
Oratores de ciuili ſcientia. præf.12.p.
Orcini qui. 225.p.
Ordinis in ciuitate cauſa ius, & lex. 98.m.f.

Ordo

INDEX.

Ordo doctrinarum. 503. f. in analogis. 33. f.
Ordinis excellentia. 143. m.
Ordo naturæ ex Themiſtio. 304. f.
Originales ſerui. 225 p. m.
Ὀρέγεται. 86. p.
Ornithones. 409. f.
Ornithonum diuiſio. 410. p.
Orphei hymnus de Dice expoſitus. 97. m.
Oſſa
Dentes } pro ferro. 301. f.
Cornua
Ὦτα. 475. m.
Oſtraciſmus vituperandus maximè. 453 f.
Ouidij locus. 66. m. 305. m.
Oui albumen materia. 298. p.
in Ouo alimentum fœtus. 298 p.
Oua animalia eſſe, nondum incipiunt. 299. p.
Oua bicolora
vnicolora } 298. m.
Ouum
Vermis } idem non ſunt quo. 298. p.
Ouis imperfectis adhuc natura alimentum parat. 298. f.
Oui vitellus, cibus albumen materia. 298. p.

P

PActio
Contractus } iureconſultis. 320. f. definiuntur. 320. f.
Conuentio
Pactum
Pollicitatio } diſtinguũtur malè ab Vlpiano, & quid ipſi. 321. m.
Παῖδες. 508. m.
Pædagogus artifex qui Papiniano. 238. p.
Pædagogia Ciceroni qualis. 422. f.
Παιδοποιΐα. 109. f.
Παῖς ambigua vox. 109. f.
Pagus
Vicus } idem non ſunt quo. 34. m.
Pagus, ab vrbe remotus ſolum. 34. m.
Παρεγκάτιλες. 422. f.
Panis fruſtum aureis mille venijt. 359 m.
Παρανόμων γράφεσθαι. 197. p.
Parapherna bona, vxoris propria manent nè. 449. p.
Παράδοσις ſignificat quid. 413. f.
Pariſatis admonitio ad eum, qui cum Rege collocuturus eſſet. 454. m.
Parens, vide etiam imperans.
Parere deterioris
Imperare melioris } 174. f.
Parentia meliora quanto ſunt imperiũ tanto melius. 159. f. 160. m.
Parens ſecundum naturam. 468. m.
Parentium natura virtutes aliæ. 476. f.
Parentis
Imperantis } ſecundum naturam virtutes morales quæ. 456. p. 464. p. 466. p. f. 467 f. 471. p ide.
Parentia rei meliori tanto meliora redduntur. 173. f.
Parere ſeruo propriam. 468. f.
Partis, & totius actiones idem nè. 274. f.
Partium cognitione cõpoſitũ cognoſcitur. 103. m. f. 105. m. 107. p.
Partes { compoſitæ
mediæ. } 84. p. in elementis, & metallis. 84. m. genera. 84. m. Lapidibus quibuſdam diſſimiles. 84. m.
Partes compoſitorum quales. 83. f.
Partes compoſitæ ſimilares non ſunt partes ex menſura. 84. m.
Partis
Totius } coniunctio maxima. 266 f.
Partium diſtinctio. 83. m. 84. p.
Partium enumeratione vtendum quando. 485. m.
Partes formales. 84. p.
Pars
Inſtrumentum } idem non ſunt quo. 152. f.
Partis incolumitas à toto. 144. f.
Partes inſtrumentariæ in animatis ſolis. 84. m.
Partes inſtrumentariæ cauſa totius quomodo. 84. f. 85. p.
Partes inſtrumentariæ ad hominem ſe habent vt homo ad ciuitatem. 87. m.
Pars { inſtrumentaria
non inſtrumenria } idem non ſunt. 152. f.
Partes inſtrumentariæ ad materiam reuocentur quomodo. 87. m.
Partes inſtrumentariæ ad totum, vide totum partes.
Partes integrales. 84. p.
Partes materiales. 84. p.
Partes materiales
inſtrumentariæ } idem non ſunt formaliter. 87. f.
Partes ex menſura quæ. 84. m.
Pars minima
Elementum } idem. 13. m.
Partium modi omnes. 84. f.
Pars obiecti. 312. f.
Pars
Totum } relatiua dicuntur. 141. f. 142. p.
Partes ſeparatæ, inſtrumenta eſſe deſinunt. 148. m.
Partis ſignificationes multæ. 83. m.
Partes in ſimplicibus quomodo. 83. f.
Parti vtile, idem, quod toti naturaliter ſe habenti vtile. 223. m.
Particulatim conſiderare quid. 486 p.
Partus multiparorum. 298. p.
Partibus varijs natura diuerſis alimentis proſpicit. 298. p.
Paſtio alimentum quod. 306 f.
Paſtioni apum agricultura præſtat. 422. p.
Paſtio in pecuariam, & villaticam diuiditur ex Varrone. 409 f.
Paſtio villatica agriculturæ adijcienda ne. 409. f.
Paſtio villatica definitur ex Varrone. 409. f.
Paſtionis villaticæ humilitas. 409. f.
Paſtionis villaticæ forma. 409. m. 410. p.
Paſtio villatica à pecuaria diſtinguitur. 290. p.
Paſtionis villaticæ vtilitas ex Varrone. 409 m.
Paſtoritia inter alimentarias ordine quo. 394 f.
Paſtores ciuitatis participes. 64. m.

Paſtori-

INDEX.

Paſtoritia hominum propria. 394 f.
Paſtorali imperio paternum ſimile. 441.f.
Paſtoritia naturalis eſt. 311 f.
Paſtori rex ſimilis. 441.p.
Paſtoritij ſtudij formæ omnes. 406.p.inde.
Paſtoralis vitæ cauſa. 286.m.
Paſtoralis vitæ forma. 289.m.
Paſtoritia vita iners. 286.m.
Paſtoritia vita, cum prædatoria iungitur facillimè cur. 290.m.
Pater, paternus, patrius, paterfamilias.
Πατὴρ. 108 m.
Πατριον. 109 f.
Πατρικὸν. 109 f.
Paterna cura potior dominica, & pecuniaria. 457.f.
Paterfamilias in domo rei verè dominus. 338.m.
Pater filius, vide filius.
Patris furor, & vita turpis patriam poteſtatem ſoluant nè. 447.p.
Patris in generando vis effectiua. 108.m.
Paternum imperium, vide imperium paternum.
Paternum latinis quid. 110.p
Patris officium quomodo bene adminiſtretur. 500.m.f.
Parentibus paremus inſtinctu naturali. 440.p.
Parentis cum prole ſocietas non ſemper. 107.f.
Patria poteſtas. 41.f.
Patriam poteſtatem educatio notat. 440.p.
Patria poteſtas in filiorum bona. 443.p. iureconſultorum decreta.m an iuſta f.
Patria poteſtas in filiorum corpora. 444.m.
Patria poteſtas in filiorum libertatem. 444.m.
Patria poteſtas in filiorum mortem, & vitam. 445.m.
Patria poteſtas in filios perpetua. 445.m.
Patria poteſtas filiorum vendendorum. 444.m.
Patriæ poteſtatis iura ſæpius mutata. 443.p.
Patria poteſtas iureconſultis. 440.m.
Patria poteſtas nationibus varijs. 447.m.
Patria poteſtas Perſarum Ariſtoteli, Straboni, Xenophonti. 447.m.
Patria poteſtas populis omnibus conceſſa. 440.p.
Patria poteſtas Romanorum ex Dionyſio Halicarnaſeo. 440.f.
Patria poteſtas Romanorũ iniuſta 443.p tyrannica.442.m. de ea iureconſultorum ratio reijcitur. 442.f.
Patriæ poteſtatis Romana iura quot & quæ. 442.m.
Patriæ poteſtatis ſolutio multiplex. 445.f. 446.p.f. 447 p.
Patriæ poteſtatis terminus apud Græcos. 445 f.
Paterna ratio curæ domeſticæ pars. 434 f. 435.p. 436.p.
Paterna ratio differt à coniugali, & dominica. 437.p.
Pater regi ſimilis. 41.f.
Paterna ſocietas, vide ſocietas.
Patria homini mundus quomodo. 60.m.
Paucorum principatui magiſtratuum electio. 453.m.
D. Paulus de domini officio. 189 p. de homine triplici 90.p. de imperio mariti in vxorem. 439 f. 442.p. de mulierum ſilentio. 487.f. ſeruus domino inuito quid poſſit nè? 150.f.
Paupertas bonum maximum. 428.f.
Pauperrimus eſt numis abundans. 358.f.
Pauſanias de permutatione apud Indos. 339.f.
Peccatum actuale, & originale ab Ada ſeruitutem induxit quam. 187.m.f.
Peccatum Adæ malorum radix cuiuſmodi. 187.p.
Peccatum in humano genere duplex. 187.m.
Peccatum originale ab Ada fluxit quomodo. 187.f.
Peccatum ſeruitutis cauſa. 185.p.
Peccatum ſeruitutis cauſa, an philoſophorum ſeruos naturales tollat. 187.m.
Pecuariæ agricultura præſtat. 422.p.
Pecuaria agricultura prior natura, tempore, & vtilitate. 406.p.
ad Pecuariam bos pertinet. 407.f.
de Pecuaria Catonis dictum & de ruſtica. 406.p.
Pecuariam colebant latrones, populi qui. 290.f.
Pecoris curandi partes. 406.m.
Pecuariæ definitio. 407 m ex Varrone. 406.p.
in Pecuaria locorum diſtinctio ab vtilitate. 407.f.
Pecoris parandi partes. 406.m.
Pecuariæ partes. 405.f.
Pecuariæ partes generales ex Varrone. 406.p.
Pecuaria paſtio, vide paſtio.
Pecuariæ præceptorum formæ. 405.f.
ad Pecuariam pratum, & ſylua glandaria ſpectat ne an ad agriculturam. 406.p.
Pecuaria ſignificat quid. 406.p.
de Pecuaria Varro & de animalium ſpeciebus. 405.p.f.
Peculia caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia. 445.p.
Pecuniarum acquiſitio cuius munus ſit. 360 f.
Pecuniariæ acquiſitionis principiorum diuiſio. 251.m.
Pecunias acquirere, & conſeruare ad rem domeſticam pertineant quomodo. 386.f.
Pecuniariæ actus, & finis. 371.f.
Pecuniæ æſtimatio, & vis. 379.m.
Pecuniariæ, agricultura locum primum obtinet. 379.f.
Pecuniaria alimentaria, & cauponia comparantur. 393.m.
de Pecuniaria alimentaria Cicero. 294.f.
Pecuniaria alimentaria ad ciuilem, & domeſticam facultatem ſe habet quomodo. 383.m. inde. 385.f. 386.p.m. 387.p.
Pecuniariæ alimentariæ differunt nè. 289.p.
Pecuniaria alimentaria differt à cauponia. 319.f. 330.m. 350.p. 360 f. 361.p. 362.f. 363.m.f. 364.p. 365.p.inde. 366.f.
Pecuniaria alimentaria differt à medicina. 384.f. 389.f. 390.p. 391.p. 392.m.
Pecuniaria alimentaria domeſticæ rationi ſubeſt, at cauponia non. 361.f.
Pecuniaria alimentaria diuitias quas reſpicit. 360.f. 361.p.
Pecuniariæ alimentum finis, & obiectum. 283.p.

Pecu-

INDEX.

Pecuniariæ alimentariæ finis,& obiectum. 296.f.350.p.
Pecuniariæ alimentariæ finis qui diuitiæ. 365.f.366.p.
Pecuniarię alimentarię formę ciuitati neceſſariæ q̃. 291.p.
Pecuniariæ alimentariæ formæ mixtæ & ſimplices. 289.m.
Pecuniariæ alimentariæ formæ mixtæ ex coniunctione ſimplicium. 290.m.
Pecuniariæ alimentariæ formæ miſcentur magis aliæ minus cur. 290.m.f.
Pecuniariæ alimentariæ formæ ſimplices quot. 289.m.
Pecuniariæ alimentariæ formas ſimplices miſcet indigentia. 290.f.
Pecuniariæ alimentariæ formæ ſimiles quæ. 289.f.
Pecuniaria alimentaria naturalis. 302.m 385.m.f. amabilis laudabilis neceſſaria. 393.m.394.p.m.395.p.
Pecuniariæ alimentarię poſſeſſio hominibus à natura tribuatur nè. 294.f.295.p.
Pecuniaria alimentaria primo proprieque naturalis cur. 293.p.296.f.
Pecuniaria alimentaria propriè quæ. 289.m.
Pecuniaria alimentaria ex quibus conſtat. 386.f.
Pecuniaria alimentaria de quibus. 316.f.
Pecuniaria alimentaria ad quos ſpectat. 318.f.
Pecuniarię alimentariæ ſpecierum omnium deſcriptio generalis. 288.f.
Pecuniaria alimentaria ad vitã ſe habet qñõ. 282.p.inde.
Pecuniarię alimentarię vſus ſolus hominibus an tributus. 294.f.295.p.
Pecuniarię Annibal ſtuduit. 434.m.
Pecunia appenſa,& numerata quid. 246.m.
Pecuniaria artium aliarum pars facta. 420.f.
Pecuniaria artium genere quo. 388.f.
Pecuniariæ cauponiæ actus proprius. 363.p.
Pecuniariæ cauponię conſeruatio. 378.p.
Pecuniaria cauponia diuitias parat infinitas. 377.p.
Pecuniaria cauponia diuitias q̃s reſpicit. 360.f.361.p.ide.
Pecuniaria cauponia ad domeſticã, & ciuilem rationem ſe bet quomodo. 313.p.319.p 361 f.383 m.385.f.386.p m. 387.p.
Pecuniarię cauponię finis. 332.f 350.p.353.p.371.f.
Pecuniarię cauponię fœneratio prima. 395.p 396.m.f.
Pecuniarię cauponię formę duę,nundinaria,& mercenaria fluxerint vnde. 377.p.f.
Pecuniaria cauponia lucrum facit quomodo. 310 p.
Pecuniariæ cauponię materia,& munus. 332.f.353.p.
Pecuniaria cauponia naturalis non eſt. 319 p 330.f.337.p. 385.m.f. non neceſſaria odioſa vituperanda. 395.p. 396.m. 397.m.
Pecuniaria cauponia numos facit quomodo. 361 f.362.p.
Pecuniaria cauponia antè numum nè. 349.p.
Pecuniarię cauponię origo,incrementum,cauſa incrementi. 328 p.347.f.348.p.m.377.p.f.378.f.
Pecuniarię cauponię partes. 411.m f.
Pecuniariæ cauponię permutatio naturalis non eſt. 327.f. 337.p.
Pecuniarię cauponię pręcepta principalia. 348.m.
Pecuniaria cauponia ſignificatur vocabulis q̃bus. 319.m.
Pecunijs ciuitas eget magis,quam domus. 434.p.
Pecuniarię,ciuitatum,& domuũ rectores,ſtudẽt quomodo 387.p.392 p noſtra tempeſtate maximè. 434.m.
Pecuniaria,ciuili ſcientia,& œconomica pertractaẽ. 102 p.
Pecuniaria ad ciuilem, & domeſticã rationẽ ſe habet qñõ 14.m.105.p.111.p.122 p.270.f.272.p.inde. 274 p. 275.p.276.p.294.f.312.p.381.p f.383.p.inde. 384.f. 385.p.388.p.433.f.
Pecunias ciuilis,& œconom⁹ curãt magis q̃ ſanitatẽ. 392.m
Pecuniaria,coniugali,& paterna cura deterior. 457.f.
Pecuniarij deſiderij cauſę. 376.m.
Pecunia Dea D. Auguſtino. 379.m.
Pecuniarię diſtinguuntur. 373.p.
Pecuniarię diſtributio. 246.f.250 m.254.f.
Pecuniarię diſtributio integra. 380 f.inde.
Pecuniarię diuiſio. 401.p.
Pecuniarię domeſticę diuitię finis non ſunt. 370.p.
Pecuniariæ domus pars non eſt. 105.p.122.p.
Pecuniarię effectuum diuiſio. 250.m.
Pecuniaria per excellentiam dicta quę,& cur. 330.p.
Pecuniariæ finis. 37.f.276.p.
Pecuniarię finium diuiſio. 251.p.
Pecuniarię formę naturales,& non naturales. 272 f 397 f.
Pecuniarię foſſitia,& ſylua cędua cuius ſint. 416.m.
Pecuniaria gñraliter idem nõ eſt rõni domeſticę 274.314 p.
Pecuniarię genera,& appellationes. 277.m.
Pecuniarię genera duo. 371.p 396 p.
Pecuniarię generum duorum materię,& obiecta. 371.m.
Pecuniarię genera Varoni. 403.f.
Pecuniariæ,hiſtorię lectio vtilis. 419 f.425.p.426.p.
Pecuniarię idem non ſunt diuitijs. 373.p.
Pecunię,diuitię,& res idem. 267.m.276.p.
Pecuniaria & permutatio idem non ſunt. 335.m.
Pecunias infinitas viuendi deſiderium expoſcit. 375.f.
Pecuniaria,in lucro eſt omnis. 340.f.
Pecuniarię materia eadem vtriuſquè. 372. p. vſus eius variatur. 372 p m.
Pecuniarię materia inſtrumẽtũ ciuitatũ,& domuũ. 372.m.
Pecuniaria media, dicta ſic cur. 416.f.& ſimilis commutatitię,& naturali maximè. 416 f.
Pecuniaria media diuiditur in partes duas. 416 f 417.m.
Pecuniarię medię materia,corp⁹ ſubterraneũ cõſiſtẽs. 417.f.
Pecuniarię mediæ materia,& partes. 415.f.416.m.f.
Pecuniarię medię materię pars prima, quę diuiditur in duas. 417 f.
Pecuniarię mediæ materia pars ſecunda. 418.p.
Pecuniarię medię,metallica quę. 418.f.
Pecuniaria,aut naturalis,aut non naturalis. 276 m.
Pecuniarię naturalis finis primus. 405.p.
Pecuniarum naturalium genera quinque. 388.p.
Pecuniarię naturali latrocinium adnumeratur. 287.f.
Pecuniaria naturalis maximè,& eius genera. 402 f.
Pecuniaria naturalis fructum quęrat vndè. 404 m.
Pecuniariæ naturalis maximè genera quę, & quot & partes. 402.f 410.p f.
Pecuniarię naturalis pręcepta. 404 f.

F de Pe-

I N D E X.

de Pecuniaria naturali tractaturo quid neceſſariũ. 404.m.
Pecuniarię nomen,& nominis ratio. 329.m.
Pecuniaria numularia ab hominibus reperta. 352.m.
Pecuniaria numularia ſimplex ſignificet quid. 397.f.
Pecuniarię numularię ſpecies. 398.p.
Pecuniaria numularia tota fœneratoria. 398.p.
Pecuniaria in numis vertitur omnis. 354.m.f.
Pecuniaria nundinaria cauponię pars, & vnde fluxerit. 377.p.f.
Pecuniaria nundinaria comprehendat quę. 378.f.
Pecuniaria οἰκειοτάτη. 403.f.410.f.
Pecuniarię partes. 262.f. ſordidę, ſeruiles, generoſę. 421.f. 422.p.
Pecuniariæ partium cognitio quam vtilis. 433.p.
Pecuniarię partiũ differẽtię,& definitiones. 421.p.f.422.f.
Pecuniarię partium ſcriptores. 424.p.
Pecuniarię partium ſingularum vtilitas, & vnde petenda. 419.f.420.f.425.p.426.p.
Pecuniaria pecunias parat quomodo. 274.f.
Pecuniarię permutatio ſimplex ſpecies non eſt. 340.m.f.
Pecuniaria Plato, vide Plato.
Pecunię publicę. 102.p.
Pecuniaria publica,& priuata ex Platone. 102.m.
Pecuniarię quę,& quot,& quales. 368.f.
Pecuniarię rationis conſideratio perfecta. 505.f.
Pecuniarię rationis formę compoſitę ſimplices. 252.p.m.
Pecuniarię rationis partes,& formę multę. 276.p.279.f.
Pecuniaria ratio in quibus conſiſtat. 257.p.
Pecunia,& res, an diſtinguantur. 267.p.m.
Pecuniarię ſcientię cum dominica,& ſeruili ſe habent quomodo. 243.f.
de Pecuniaria ſententię verę. 356.m.
Pecuniarię ſimilitudo cum medicina, quà ſpectant ad Oeconomum,& Politicum. 390.f.391.p. inde. 392.m.
Pecuniarię ſpecies media. 401.m.409.f.
Pecuniarię ſpecies ſimplices,& mixtę. 288.p.
Pecunię ſtudemus reliquę minus quam numis cur. 370.m.
Pecuniæ traiectitiæ iuriſconſultis quæ. 324.f.
Pecuniæ vocabulum latinis quid, & vnde. 245.f. iureconſultis. 267.p.
Pecunijs vti, quid,& cuius. 274.p.
Pecunijs vti quid in Oeconomica,& Politica. 386.f.
Pecuniaria Xenophonti. 111.f.
Peluis aurea Amaſis. 454.f.
Penula inſtrumentum quod. 308.m.
Πεφυτευμένη. 409.p.
Πέρας. 367.f.
Perfectum definitur,& imperfectum. 309.p.
Perfectum finis eſt. 54.p.
Perfectionem finis duplex indicat in rebus. 48.p.
Perfectio idem fini. 54.p.
Perfecto imperfectum eget. 489.p.
Perfectum, quàm imperfectum, imperio aptius. 439.m.
Perfectio,& inuentio rerum, non ſimul exiſtunt. 345.f.
Perfectorum naturalium genera tria ex Platonicis. 55.p.
Perfectio rei, parendi vtilitatem non impedit. 173.f.
Perfectum, Continens, Maximum } ſequuntur ſe ſe. 6.p.
Perfectorum virtutes ab imperfectorum diſtant. 488.f.
Peritia,& cognitiones bonæ omnes. 423.p.
Permanentium diuiſio. 81.f.
Permutatio apud Aethiopes. 339.m.
Permutatio Barbaris quibuſdam qualis. 339.p.m.
Permutationis cauponiæ modi tres. 328.p.
Permutatio cauponia ex numularia. 332.m.
Permutatio cauponia quibus verſatur. 343.p.
Permutatio ciuitatum ædificandarum cauſa. 50.p.
Permutatio dati cum dato,& modi eius iurecõſultis. 323.f. 426.p.
Permutatio dati cum facto. 326.f.
Permutationis in emptione genera. 257.f.
Permutatio facilis, & frequens, lucrum, & artem eius demonſtrauit. 348.p.
Permutatio facti cum dato iuriſconſultis,& modi. 326.f.
Permutatio facti cum facto. 327.m.
Permutationum formæ quædam. 343.p.
Permutatio apud Garamantas. 339.m.
Permutationum genera tria. 327.p.
Permutatio,& pecuniaria idem non ſunt. 335.m.
Permutatio apud Indos. 339.m.f.
Permutatio iuris cuius iuriſconſultis. 335.f.
Permutationis lucratiuæ fontes duo. 354.m.
Permutationis lucratiuæ modi. 327.f.
Permutationi lucrum præter naturam accidit. 354.f.
Permutatione lucrum ſpecie diuerſum vndè. 325.p.326.m.
Permutationis materia. 333.p.334.f.
Permutationis modi compoſiti. 327.m.
Permutatio naturalis in domib' nõ eſt. 331.f.337.f.338.m.
Permutatio à natura nè? & iuris cuius. 335.f.
Permutatio naturalis quæ ſit. 337.p.
Permutatio numularia, vide numularia.
Permutationis origo,& cauſa. 333.p.334.f.336.p.f.
Permutatio prima Paulo iuriſconſulto. 336.m.
Permutatio prima quæ. 336.m.
Permutatio rerum tantum iureconſultis. 339.f.
Permutatio rerum tantum initio fuit cur. 338.f.339.p.m.
Permutatio in ſenega,& populis alijs. 339.m.
Permutatio ſignificationis amplæ iureconſultis. 323.f.
Permutationis ſimplicis cãæ neceſſitas origo. 331.m.335.p.
Permutationis ſimplicis finis proprius,& munus. 340.m.
Permutatio ſimplex præter naturam non eſt. 340.m.f.
Permutatio ſimplex, pecuniariæ ſpecies non eſt. 340.m.f.
Permutatio ſimplex rerum vbi ſit,& quæ verè. 325.f.
Permutatio in ſocietate quà, cur,& qualis. 337.f.338.m.
Permutationis ſpecies duæ. 335.f. & ſex. 324.p.
Permutatio inter terminos duos neceſſariò. 327.p.
Perſarum patria poteſtas. 338.m.
Perſpicatia. 477.f.
Perſpicatia in ſeruis nõ requiritur, ſed obedientia. 179.m.
D. Petrus de imperio mariti in vxorem. 439.f.
Φαίνεται. 292.m.296.m.

Φανε-

INDEX.

φαιᾶν. 183.p.
φιλαρ... 187.p.
Philoſophi acquiſitionis modos iuriſconſultorum admittant quos. 264.f.
Philoſophiæ actiuæ conſideratio quæ & cur. præf.3.m.
Philoſophia actiua diuiditur. præf.2.f.3.f.
Philoſophiæ actiuæ habitus qui. præf 2.m.
Philoſophiæ actiuæ obiectum finis, mouens, munera propria. præf.1.f.2.p.inde.
Philoſophiarum actiuarum ordo. 4.f.5.p.
Philoſophiæ actiuæ à ſpeculatiua diſtinctio vnde. præf.1.f.
Philoſophiæ ciuilis auditor qualis. præf.21.p.
Philoſophi, ciuilis imperij ratio, quæ ſit. 164.f.
Philoſophi, ciuitatum inſtitutores. præf.16.f.
Philoſophi in ciuitate non inutiles. 89.f.428.f.
Philoſophorum in ciuitate locus. præf.14.p.89.f.
Philoſophus in ciuili ſocietate tractanda à iureconſultis quid diſtat. 64.f.
Philoſophi conſiliarij optimi. præf.20.p.
Philoſophiæ conſiliaria legumlatrix partes. præf.19.f.
Philoſophiæ diuiſio. præf.1.m.
Philoſophi innocentiæ ſtatum non agnouerunt. 171.f.
Philoſophię inſtrumentum dialectica. 386.m.
Philoſophia interficere ſe ipſum vetat. 442.f.
Philoſophiæ, iudiciaria pars non eſt. præf.20.m.
Philoſophorum contra iureconſultos rationes. præf.15.f.
Philoſophia moralis, ad alias philoſophias ſe habet. præf.4.f. præf.5.p. quid conſideret. præf.4.m.
Philoſophi nequam habiti. præf.14.p.
de Philoſopho, Plato. 89.f.
Philoſophi de ſeruitute naturali, iureconſultis, & theologis aduerſentur nè. 153.f.155.m.184.f.185.f.188.p.
Philoſophię ſtudium libero homine dignum. 243.p.
Philoſtrati fabulę. 129.p.
Phlebotomiam hippopotamus indicauit. 304.f.
Phocenſibus, iuniores miniſtri ſenioribus. 217.m.
Phocenſibus ſeruos habere non licebat. 217.m.
Phocion in paupertie dominus. 186.f.
Phratrię Athenienſibus quid, & quot. 66.p.
φύσει quid. 167.f.
φυτόν. 306.m.
Pictura fabrili arti anteponitur. 422.m.
Piratę Apolides. 66.f.
Piratarum ſocietas. 5.p.
Piſcatus inter alimentarias ordine quo. 394.f.
Piſcinarum diuiſio. 410.p.
Piſcatorię forma. 289.m.
Piſcatio ad ignis lumen noctu. 291.f.
Piſcinę leporaria anteponitur. 410.m.
Piſcatorum lucrum quale. 422.f.
Piſcationis laudes. 292.p.
Piſcatus naturalis. 403.m.
Piſcationis nomina gręca. 291.f.
Piſcinę paſtio villatica. 410.p.
Piſcatorij ſtudij diuiſiones. 291.f.
Piſcatio venationi anteponenda nè. 292.p.
Piſcatoria vita vndè. 286.f.
Planta, vide arbor.
Plato de alimentorum generibus. 307.m.
Platò Ariſt. concors. 7.m. vide Ariſtoteles, & Plato.
Platonis artium diuiſio, in effectrices, & queſtuarias in ſophiſta. 257.m.
Platonis artium lucratiuarum omnium diſtributio, & nomina. 257.p.inde.
Plato de auro hominũ animis admixto. 150.f.229.f.457.p.
Plato de bellis ſeruilibus. 226.f.
Plato an captiui iure ſerui. 197.p.
Plato de ciuitatis fine. 50.m.f.
Platonis ciuitas parua, & domus magna, idem ne. 6.m.7.f. 8.p.f.9.p.10.p.
Plato de ciuitatis principio. 84.p.
Plato de connubijs. 19.m.
Platoni κτητικὴ quid. 257.p
Platonicus Deus. præf.13.f.
Plato Deorum formas reprehendit. 45.f.
Platoni educationis uis quanta. 99.m.
Plato de filiorum filijs. 36.f.
Plato de filiorum generatione. 109.f.
Plato in Hippia minori. 201.m.
Plato Homeri locum exponit. 179.p.
Plato de homine à legibus ſeparato. 99.m.
Plato de imperijs. 7.p.inde.9.p.
Platoni imperium paternum iuris cuius. 439.p.441.p.
Plato de iudiciaria expoſitus in Gorgia. præf.20.f.
Plato de iudiciaria, & conſultatrice quõ ſe habeãt. p̃f.18.p.
Platonis iuſtitia Ariſtoteli quid. 50.m.
Plato de iuſto, libro primo de republica. 205.m.
Platanis loci multi citati. 215.p.
Platoni lucrum quid. 257.m.
Plato de maritorum in vxores imperio. 441.f.
Platonis Menon dialogus qualis. 484.m.
Platoni mercaturę partes. 413.m.
Plato, mercenarijs in ciuitate locum tribuit quem. 415.p.
Platonicis naturalium perfectorum genera tria. 55.p.
Plato de pecuniaria libro quinto de legibus. 102.m.262.f.
Plato de philoſopho viro. 89.f.
Platonici de pulchritudine. 183.m.
Plato in de Regno inſcripto dialogo ſuo. 201.m.
Platonis rerum communio cum Ariſt. controuerſa. 295.m.
Plato de republicę initio. 84.p.
Plato de ſcientiæ ciuilis officio. pręf.9.m.
Plato de ſeruis. 151.f.
Plato de ſeruorum admonitione. 497.p.
Plato de ſeruorum moribus, & modis conuiuendi. 226.p.
Plato de ſerui virtutis cauſa. 495.f.
Platoni ad ſocietatem impulſus naturalis. 52.f.
Plato de vici principio. 84.p.
Platoni, virtutis moralis cauſa efficiens. 495.p.
Πλαντική. 295.f.
Plinius, Democrito, Thaletis factum adſcribit. 429.p.
Plinius de numis adulteratis, & mixtis. 345.p.
Plinius de numi pondere Romę imminuto. 346.p.

Plinius de permutatione numularia. 343.f.
Plinius de ſeruorum multitudine. 269.p.
Plotinus, viuere ſine mente neminem electurum aſſerit. 442.f.
ad Plura quod exiſtit, imperfectum eſt ad ſingulum. 24.p.
Plutarchus de bellis ſeruilibus. 226.f.
Plutarcho bruta ratione careant nè. 76.p.
Plutarcho coniuges, communitas maximè decet animorum, bonorum, & corporum. 450.p.
Plutarchus de coniugalibus præceptis. 441.f.
Plutarchus de Craſſi diuitijs. 269.p.
Plutarcho Cryptia inhumana deſcripta in Lycurgo. 227.p.
Plutarcho homo infeliciſſimus, & pernitioſiſſimus. 174.p.
Plutarchus de mulierum virtutibus. 484.p.
Πλοῦτος i. diuitiæ. 315.f.
Pæna corporali afficere, priuati nullius eſt. 441.m.
Poetæ imitatores fiunt quomodo. 56.m.
Poeticæ liber mutilus. præf. 23.m.
Poetæ numine diuino correpti. 30.p.
Poeſin viri magni neglexerunt. 493.p.
Ποιεῖν τέκνα. 109.m.
Πολιτεία. 453.p.
Πόλις. 70.p.
Πολιτικὴ ἀρχή. 453.p.
Πολιτικὸς ſignificat. præf. 5.f. 6.p. 9.f. 58.f. 59.p.f.
Πολιτικὸν, Ἀπολιτικόν. ſignificant, & vnde pendent. 64.f.
Pollicitatio diſtinguitur à pacto malè ab Vlpiano. 321.m.
Pollicitatio donationi ſimilis. 321.f.
Pollicitatio fidem obligat. 321.p.
Pontificia decreta de diuortijs. 450.f.
Pondera omnium maxima aſinus fert. 412.f.
Populi mancipantes ſeſe alijs. 186.f.
Populis numorum notæ variæ. 346.f.
Popularis ſtatus. 453.f.
Populari ſtatui magiſtratuum electio. 453.m.
Portæ vrbium res ſanctæ. 267.f.
Portitorum lucrum. 422.f.
Portoria prædatoria eſt. 291.m.
Πόνος quid. 108.m.
Poſſeſſio acquiſitioni cohæret. 247.p.
Poſſeſſionis amittendæ iuriſconſultorum conſiderationes. 249.f.
Poſſeſſio, Dominium diſtinguuntur. 247.f.
Poſſeſſio, Dominium idem quomodo. 248.p.f. 249.p.
Poſſeſſio, Acquiſitio, Vſus ordinem inter ſe habent quem. 241.p.
Poſſeſſio ſine dominio, & econuerſo an bene à iureconſultis. 248.f.
Poſſeſſionis, dominium ſpecies. 247.m.
Poſſeſſionis genera. 249.p.
Poſſeſſionis nomen vnde. 247.f.
Poſſeſſor rem alienam detinens ſit nè. 248.p.
Poſſidonij ſtoici locus. 186.f.
Poſtliminium iuris cuius. 249.f.
Potentia ad actum fertur omnis. 178.f.
Potentia ad actionem refertur. 147.f.
Potens dominari iuſtum eſt. 200.p.
Potentiæ implicitum imperfectum omne. 178.f.
Potentia naturalis, Scientia idem non eſt. 234.m.
Potentiam, Actum ſignificantium vocabulorum differentia. 9.f.
Poteſtas ex cenſu ſignificat. 453.p.
Poteſtatis, Scientiæ concurſus. 20.f.
Poteſtas, Imperium, Ius idem. 439.p.
Poteſtati voluntas niſi accedat, & impetus opus non perficitur. 201.p.
Practicum, Theoricum actiuos habitus diuidunt. 7.p. 8.p.
Practici habitus quò diſtinguantur. 8.p.
Præceptorum vniuerſalium ex factis ſingularibus colligendorum modus. 425.f. 430.p.
Præda quid. 287.f.
Prædatoria Ciceroni. 291.m.
Prædatoriæ diuiſio. 311.m.
Prædatoriæ forma. 289.m.
Prædatoriam iuertia, & laboris metus faciunt. 290.f.
Prædatoria iuſta, & iniuſta quæ. 311.m.
Prædatoria naturalis quomodo, & cur. 291.m.
Prædatoria, naturalis minus agricultura, & paſtoritia cur. 311.p.
Prędatoria, & paſtoritia, facillime iunguntur cur. 290.m.
Prędones qui ex definitione Vlpiani. 194.m.
Prędicari per ſe, & ratione generis. 335.f.
Prędiorum ſeruitutes quales. 115.m.
Prę ſentire brutorum non eſt. 128.f.
Prędſtantioris abuſus deterior. 379.p.
Prędſtantiam communitas notat. 3.m.
Pratum agri nudi ſpecies. 408.p.
Pratum ad agriculturam an ad pecuariam ſpectat. 408.p.
Prauus natura animus. 168.f.
Πρᾶξις. 139.f.
ad Praxim diuiſio quę pertinet. 401.f.
Praxis neceſſaria. 399.f.
Praxis, & Theoria in Oeconomico. 7.p. 8.f.
Pretium numi, vide numus.
Pretium, & rei vtilitas non ſemper ſe ſequuntur. 358.m.
Πρεσβύτατος. 38.m.
Prima ſocietas, vide ſocietas.
Principum conſiliarij mercenarij. 398.f.
Principatus deſiderium. 22.p.
Principes, miniſtros pro ſeruis an habere debeant. 179.m.
Principum tituli. 454.m.
Principia, diuerſas reddunt operationes. 139.p.
Principium effectionis quod. 339.p.

Princi-

I N D E X.

Principium regum ex Cicerone. 41.p.
Prius ſecundum { cauſam / conſequentiam } 84.f.
Prius honore, cur dictum impropriè prius. 79.m.
Prius natura. 79.f.80.m.81.p.m.85.p.
Priuatę res quę. 268.m.
Προαίρεσις. 18.p.
Procuratio contractus gratuitus. 322.m.f.
Procurator quis. 242.inde.
Profectitia bona iureconſultis quę. 443.m.
Profectitia dos. 449.p.
Prolis generatio ſecundum naturam. 35.p.
Pronuntiatum, & ſententia. 354.p.
Propinquorum ſocietates, vide ſocietas.
Proportio finis, & eorum quę ad finem. 3.p.
Proportio rei, prout cõſtituitur, & conſtitutę quò ad finem. 2.f.3.p.
Proprij & eius quod eſt per ſe comparatio. 335.m.
Proreta / Gubernator nauis } differant quomodo. 125.f.
Prudentia carens, peſſimus. 93.m.94.p.95.f.
Prudentia ciuitates natura inchoatas perficit. 91.p.f.
Prudentię { definitio / diuiſio / vocabulum } pręf.6.f.7.p.
Prudentia paterni & regij imperij fons. 456.p.
Prudentia à ratione differt. pręf.6.f.
Prudentias, ſcientias Socrates quomodo. 116.f.
Prudentia in ſpecies multas diſtinguatur quomodo. 8.f.
Prudentia ſpecies multas obtinet. 484.f.
Prudentia tempore perficitur. 457.m.
Prudentias, virtutes dixit Socrates. 116.f.
Prudentia virtutum forma. 469.m.
Prudentia virtutum vinculum. 93.f.
Publici vocabulum. 268.m.
Pudicitię cuſtodiendę ſilentium conducit. 470.p.
Puerorum inſtitutio. 506.m.507.p.
Puer, muliere, magis à viro diſtat. 484.f.
Pueri officium. 469.f.
Puer rationem habet imperfectam. 478.p.f.481.p.
Pueri, ſeminarium Reipublicę. 499.f.
Pueri verecundia laudatur. 470.p.
Puer, ad virtutem ductore eget. 489.p.
Pueris virtus moralis. 101.f.463.f.464.p.467.m.468.m.469.m.470.m.471.f.472.p.f.484.m.488.p.f.
Puerorum virtus pudor. 460.p.
Puer vox ambigua. 109.f.
Pugilis nomen. 186.m.
Pulchritudo animę, & corporis duplex. 183.f.
Pulchritudo corporea virtus, & prima. 183.p.
Pulchritudini, Gymnaſtica, & medicina conferunt quid. 183.f.
Pulchri, imperio digni cur putentur. 183.m.
Pulchritudo Platonicis. 183.m.
Pulchritudinis quiditas, genus, res ſubiectæ. 183.m.
Pullum Indus noluit permutare numo. 340.p.
Pyrrhi ſententia de captiuis reddendis. 217.p.
Pythagorei carnibus abſtinent. 394.m.

Q

Quæſtio / Controuerſia / Dubitatio } idem. 201.f.
Quæſtiones { infinitæ / definitæ } 202.m.f.
Quæſtio quale aliquid, ſit duorum modorum. 59.m.
Quæſtiones, an ſit, & quid ſit, ordine inuertuntur aliquando. 156.m.
Quæſtus, vide lucrum.
Quiditate, aliqua carent cur. 86.m.
Quiditate caret, quicquid caret opere, & facultate cur. 86.m.
Quintilian' actiuũ, & effectiuũ malè accipit. 132.m.137.p.
Quoniam particula, quid notet. 104.p.

R

Ranæ partus. 298.f.
Rapina contractus qui. 322.f.
Ῥαστώνη. 284.f.
Rationis acumen imbecillum, aut nullum mulieribus, pueris, ſeruis. 469.f.478.p.f.481.p.479.p.
Rationem admonitio requirit. 496.p.
Ratio animi humani vis. 178.f.
Ratio, in bonis, & malis quomodo ſe habent. 75.f.
Rationis bruta capacia ne. 76.p.
Ratione, brutis homo præſtat, & oratione. 77.p.
Ratio ciuitatum cauſa quomodo. 52.f.98.f.
Ratio differt à prudentia. pręf.6.f.
Ratione humana coniugiũ Dei iuſſu, & natura. 17.m.
Ratio humana duplex. 342.m.
Ratione iuſtum, & iniuſtum ſola, continentur. 76.f.
Rationis pars compos, & mens, pro eodem. 171.f.
Rationis ſeruus expers, vide ſeruus.
Reatini aſini. 406.m.
Receptitia dos & profectitia. 449.p.
Regitore ruſticorum in familijs nomen. 38.f.
Relatiuum eſſe, & aliùs eſſe habent ſe inuicem quõ. 141.m.
Relatiuorum genus ſecundum quod. 114.m.
Relatiua latinis duplicia. 141.f.142.p.
Relationes negantes quæ non poſſint explicare. 144.m.
Relatiuorum quęſtiones. 114.m.
Religio Aræ, & foci, quæ. 66.m.
Religioſæ res, ſacræ, & ſanctæ, iuris ciuius. 267.f.
Remigum ars qualis. 422.m.
Reprehenſoribus fides adhibeatur maior quibus. 196.f.
Res κτῆσις roba. 121.m.
Rerum, quæ in bonis genera tria. 114.f.
Rerum, quæ in bonis, cõis vſus permutatio. 333.p.334.f.
Rerum quæ in bonis ſingula ad vitam vſum habet. 331.m.
Rerum, quæ in bonis, vſus duplex. 330.f.
Rerum communio controuerſa inter Ariſtotelem, & Platonem. 295.m.
Rerum diuiſio Theologis 295.m. iureconſultis. 267.f. petitur ex hiſtoria Caini, & Hebeli. 295.f.
Res, diuitiæ, & pecunia idem. 276.p.

Res,

INDEX.

Res, domus pars. 220.m.f. 221.p.inde.
Rei ſamiliaris appellatiões multæ, Græcæ, & Latinæ. 245 f.
Res, iuregentium communes quæ. 268. p.
Rerum iuris humani diuiſio. 267.f.
Rei pars, ſeruus. 268.f.
Res, & pecunia, an diſtinguantur. 267 m.
Res, &, ratio pecuniaria, inuicem referuntur. 267. p.
Rei ruſticæ lucrum, cum reliquis comparatum. 403.f.
Res ruſtica ſignificat quid. 403.p.f.
Res ruſtica vide etiam agricultura.
Res ſacræ quæ. 267.f.
Rei vocabulum. 121.m. 267.p. 268.m. 371 m. 458.m.
Reſolutiuæ methodi vtilitas in ciuili negotio. 11.f. 12.p.
Reipublicæ magiſtratuum electio. 353.m.
Reipublicæ rex qui fieri debeat. 453.f.
Reipublicæ ſeminarium pueri. 499.f.
Reipublicæ ſocietatis paritas vndè. 453.f.
Reſpublica ſignificat. 453.p.
Reſpublica vide etiam ciuitas.
Reuerentia maior, pulchris corpore, quàm animo. 182.f.
Regem alloquuturus quid ex Patiſari. 454.m.
Regnum antiquis quid. 6.p.
Rex Athenarum primus. 37.f.
Regnorum cauſa. 36.f.
Rex in ciuitate qui fieri debeat. 453.f.
Regibus ciuitates primæ regnatæ. 36.f. 37.m. 38.p. 39.m.f.
Rex Deorum & hominum ſummus. 45.p.
Regnum dilatatum. 39.f.
Regis in domo inſtar ſenior. 38.m. 41.mf. 42.p. 43.m.
Rex in domo non propriè. 41.m.
Regnum in gentibus. 39.f.
Regia gubernatio vide Gubernatio.
Regibus homines aſsueti. 44.f.
Rex hominum deus propriè ne. 457.m.
Rex. Dominus, Oeconomus, Politicus — idem quomodo. 6.m. 7.p.f. 8.p.f. 9.p. 10.p. 116.f.
Rex Iuppiter. 44.m.
Reges præter Iouem Dij cæteri. 45.p.
Rex linguæ, & nationis eiuſdem ſubditis. 457.p.
Rex in mundo primus. 37.f.
Rex natura, homo, vti dominus natura. 230.f.
Regum origo ex Cicerone. 41.p.
Rex paſtori ſimilis. 441.p.
Regi pater ſimilis. 41.f.
Rex praxi, & ſcientia Rex. 7.p.
Rex ſenex eſſe debet. 456.m.
Rex ſocietas vide ſocietas.
Regis cum ſubditis amicitia. 456.m.f.
Rex cum ſubditis genere idem natura diſtat. 457.p.
Regnum ſufficiens an ſit ſolum. 49.p.
Rhetoricam magni viri neglexerunt. 493.f.
Ρητορικὴ. ſignificat. præf. 5.f.
Robba Italorum vocabulum quid notet. 121.m.
Robuſti, Fortis — definitio & differentia. 181.f.
Romani Apolides. 66.f.
Romanorum de coniugali imperio inſtituta. 447.f.
Romanorum domus antè raptum ſabinarum. 29.p.
Romani legumlatores filios ſeruis æquarunt. 145.m.
Romani leges ſolonis tranſcripſerunt. præf. 16.f.
Romanorum liberi, minus liberi ſeruis. 444.m.
Romæ numus quando primum ſignatus. 346.m f.
Romanis vxorum formæ duæ. 447.f.
Romuli leges de coniugio iniquæ. 450.p. inter coniuges donatio interdicta. 450.p. de filijs educandis 445.m. de vxoribus. 447.f. 448.m.f.
Ruſticorum familiæ reguntur quo. 38.f.

S

SAcerdotium patriam poteſtatem ſoluat ne. 446.f.
Sacramentum coniugij bonum non finis. 17.m.
Sacræ res quæ. 267.f. cuius iuris. 267.f.
Sagacitas homini quid. 95.m. 477.f.
Sal pro numo quibus. 345.p.
Saltatorum lucrum quale. 422.f.
Saltus genera. 75.f. à natura quomodo ibidem.
Sancti heroes vnde. 65.m.
Sanguis alimentum quod. 306.f.
Sanguinis coniunctionem charitas ſequitur. 38.m.
Sanitas { Populi, Familiæ } à { ciuitatum, domuum } rectoribus curãda. 392.p.f.
Sine Sanitate viuendum ne. 441.f.
Sapientum amator Amaſis. 454.f.
Sapientum conſtantia eſt propria. 350.f.
Sapientum filij ſtultiſſimi cur. 215.p.
Sapientiæ, Scientiæ — inſtrumenta quomodo. 135.p.
Saturnalia Romanis. 217.m.
Schlauorum patria poteſtas. 447.m.
Scientia in actiuis quid. præf. 7.m.
Scientiæ actiuæ diuiduntur in theoricum & practicum. 7.p. inde.
Scientia, Praxis — in { ciuili, domino, œconomo, Rege } 7.p.inde.
Scientia ciuilis. vide Ciuilis.
Scientiæ, Poteſtatis — concurſus. 20.f.
Scientiarum conditio propria. 234.f.
Scientia contrariorum eadem. 146.m.
Scientia definitur ex cauſa & cognitione cur. 11.m.
Scientiarum diſtinctio. 502.f.
Scientia, Potentia naturalis — idem non ſunt. 234.m.
Scientia in imperantibus omnibus eadem & diſtincta quomodo. 7.p.m.
Scientiarum mercenaria præter naturã maximè. 398.m.f.
Scientia à natura quomodo. 52.p.
Scientiæ pars, & totum eiuſdem ſunt. 506.p.

Scien-

INDEX.

Scientia pecuniariæ ad dominicam ſe habet quomodo. 243.f.
Scientiæ præſtantia / vtilitas } *vndè.* 4 p.
Scientia practica vna exiſtens quomodo diſtinguatur. 8.p.
Scientia / Praxis } *in rege.* 7.p.
Scientia ſeruilis / dominica } 232.p.
Scientia ſeruilis dominica notior. 242.f.
Scientia { *ſeruilis / dominica* } *idem ne.* 242.f.
Scientia ſeruilis quæ & qualis. 237.f.
Scientiæ { *ſeruilis / Dominicę* } *obiectum idem.* 242.m.
Scientiarum ſpeculatiuarum formæ tres cur. 229.p.
Scientias ſpeculatiuas ratio facit quomodo. 228.f.
Scipio maior in ciuitate præſtantiſſimus. 85.f.
Scipionis maioris filij. 215.m.
Scopus idem bono cuius gratia, & fini. 5.m.
Scotus quod homo finis omnium. 142.f.
Scotus de ſeruitute ex lege. 220.f.
Scribæ, artifices qui Papiniano. 238.p.
Scythæ latrones pecuariam colentes. 290 f.
per Se / Proprij } *comparatio.* 335.m.
per Se / Quà tale } *idem.* 335.f.
per Se / à Se } *moueri.* 129.m.
per Se / Id quod accidit } *opponuntur.* 181.f
per ſe / Ratione generis } *prędicari.* 335.f.
Sellulariæ artes quales. 432.m.
Semiuocale / Vocale } *Varroni quid.* 125.p.
Senecæ locus explicatus. 150.p.
Senectutis auxilium comparandum, an coniugij finis. 17.f.
Seniori in domibus obſequium ſpontaneum. 38.m.f.
Senior in domo regit quando. 445.f.
Senior in domo regis inſtar. 38.m.41.f.42.p.43.m.
Senior, iuniori ad imperandum aptior. 439.m.
Senioribus iuniores miniſtri, Locrenſibus, & Phocenſibus. 217.m.
Senior, à iuniori virtute differt, non ſpecie. 457.m.
Seni, verecundia dedecus. 470.p.
Senſus boni, & mali, hominibus ſolis. 73.p.76.f.
Senſus in iucundis, & moleſtis, quomodo. 75.f.
Senſus iuſti, & iniuſti ſignificet propriè quid. 77.p. *eius finis.* 74.p.
Senſus obedientię capax qui. 124.m.
Senſus ſinè ſermone vanus. 73.m.
Senſus vtilitatem non præſtans, ſenſus non eſt. 74.p.
Sententia / Pronunciatum } 354.p.
Sermones brutorum non ſunt, ſed voces. 75.p.
Sermonis finis. 74.p.
Sermo hominis vide Homo
Sermo, idem non eſt ſono, & voci. 73.f.
Sermoni intelligentia neceſſaria. 75.p.
de Sermone loci conciliantur. 75.p.
Sermones magiſtratuum. 454.m.f.
Sermo naturalis qui, quæſtio ridicula. 75.f.
Sermonis neceſſitas. 73.m.
Sermonis / Vocis } *proportio ad habentia.* 73.m.
Sine Sermone ſenſus boni, & mali vanus. 73.m.
Seruus / Δοῦλος } 30.m.76.p.
dè Seruis Accurſii ſententia reiecta. 225.m.
Seruorum accuſationes audiendę ex lege Athenienſium. 145.m.
Seruus acquirit, agit, viuit domino. 161.p.
Seruitutem Adę peccatum induxit quam. 187.m.f.
Seruorum / Ingenuorum } *admonitio diuerſa.* 497.
de Seruorum admonitione { *Plato / Ariſt.* } *conciliantur.* 497.p.
Serui admonitione reguntur. 496.p.m. *admonitionis capaciores pueris.* 497.m.
Serui adſcriptitij. 225.p m.
Seruituti affectus obeſt non artificio. 493.m.
Seruus actionem nullam propriā habet, vt homo eſt. 128.f.
Seruus alterius eſt non ſui ipſius iureconſultis. 150.f.
Seruus D. Ambroſio. 187.m.
Serui ex ancillis nati. 194.f. *eorum ſeruitus an iuris gentium & iuſta.* 219.p.
Seruorum appellatio propriè quibus. 151.m.
Seruus appetenti animæ ſimilis. 143.f.
de Seruo Ariſtoteles 8. Nicomachiorum. 145.m.
Serui Artifices omnes olim. 128.m.238.p.
Seruitus ex Athenienſium iure. 195.p.
Serui attributa. 119.f.
Seruitus D. Auguſtino. 185.p.187.m.
Serui ex bello vide etiam bellum.
Seruitus ex bello iuſta. 216.p.m. *iuris gentium non eſt.* 217.p.f.
Seruitutem ex bello lacędemonij primi induxerunt. 217.f.
Serui ex bello Vlpiano. 216.p. *& iureconſultis probatoribus.* 217.p.218.f.
prò Seruo, bos, Ariſtoteli quomodo. 151.f. *pauperibus.* 29.p.30.m.
Seruorum, bruta nomine vocantur impropriè. 151.f.
Serui captiui iureconſultis, & Platoni, iure nè. 197.p.
Seruitutis cauſę duę. 193.p.
Seruitutis cauſę efficientes & finales. 195.m.
Seruitutis cauſam iureconſulti cuius. 188.p. *non omnem,* 188.m. *iuri gentium eam adſcribunt.* 185.p.
Seruitutis cauſa peccatum. 185.p.
Seruitutis cauſæ ſummę. 188.p.
Seruitus ſinè cognitione non eſt. 235.m.

in Ser-

INDEX.

in Seruo comitas. 468.f.
Serui conditio. 21.p. 22.f.
Seruus conditione alterius eſt ſolum corpore. 150.p.
Serui conditione definitio. 145.f. 149.m.
Seruo conditione & domino iuſtitia quid. 150.f.
Seruus conditione homo eſt alterius quomodo. 147.p.
Seruus conditione, & natura. coniunguntur, & ſeparantur. 209.p.
Serui conditione qui. 194.p. vi melius quam admonitione reguntur. 497.p.
Serui ex contractu. 194.f. ex crimine. 195.p.
Seruitus ex contractu & crimine iuſta quomodo. 219.m.
Seruorum corpora qualia. 180.p.f.
Seruus τῶ κτῆμα quomodo. 146.f. τῶν κτημάτων pars præſtantiſſima. 121.f.
Serui definitio. 145.f. 149.m. quomodo in ea homo, κτῆμα, inſtrumentum. 152.p.
Seruitutis definitio ex iureconſultis. 156.f. 177.f. 185.m. 188.p.
Serui dei angeli, & homines quomodo. 151.m.
Serui diaboli. 151.f.
Seruus, Artifex } differunt. 237.p. 491.p. 492.f.
Seruus, Bellua } differunt quomodo apud D. Thomam. 179.f.
Seruorum, Dominorum } differentia. 209.p.
Seruorum differẽtia, ex honorifico magis, & minus. 238.m
Seruorum differentia, & miniſtrorum, & ſociorum 179.m
de Seruitutis differentia D. Thomas. 185.m f.
Seruorum diuiſio. 21.p.
Seruorum diuiſio in mediaſtinos, ordinarios, & vicarios. 238.m.
Seruorum, Seruitutum } diuiſio plena ex cauſis efficientibus, & finalibus. 194.p.
Seruorũ diuiſio plena pro vt variè appellantur. 238.f. indè.
Serui prò diuitijs præcipuis habiti. 269.p.
Seruus dominus vide dominus.
Seruus domus vide domus.
Seruitus duplex. 21.p. iuriſconſultis non placet. 185.m.
Seruitutem ebrietas induxit. 187.m.
Seruis emptis Chy primi vſi ſunt. 217.f.
Seruorũ feſta Romanis. 217.m. ante Romã conditã. 217.m.
Seruire fidelibus infideles debent iure diuino. 194.f.
Seruituti filios Aethiopes & Indi tradunt. 295.p.
prò Seruis filij barbaris. 440.f.
Seruis filios Romani æquarunt. 145.m.
prò Seruo fœminæ Germanis, Heluetijs, Thracibus. 27.f.
Seruorum, Seruilium operum } formæ multæ. 237.m.
Serui fortuna & natura proprietates communes. 120.p.
Seruitus ex Geneſi. 185.p. 187.f.
Serui genus { Acciaiolo, iurecõſultis, D Thomæ, Victorio } 152.p.
Serui, græci appellari nolunt. 206.m.
Seruus in Græcia antè Helotem captam nullus. 217.m.
Seruorum gubernatio. 41.f.
Seruus, ad homines attineat, an ad res domus. 121.f.
Seruituti hominis excellentia non repugnat. 172.f. 173.m.
Seruus, ab homine perfecto, diſtat magis, muliere. 484.f.
Seruitus, Dominatio } inter homines propriè. 151.m.
Seruire homines quoſdã iuſtũ eſt. 160.f. & ijs melius. 160.f.
Seruus honeſtatem quærit ob alios. 469.p.
Serui, Artifices } idem ex accidenti. 238.m.
Seruus, Ignobilis } idem. 211.m.
Serui incolumitas à domino. 144.f.
Seruire indignos, nemo ſeruos dicat. 203.p. 204.p.
Seruus, Dominus } inimici. 222.f. 226.f.
Seruitus iniuriæ, latrocinij } 188.p. 194.m.
Seruitus iniuſta omnis. 117.f.
Seruitutes iniuſtæ quæ. 215.f.
Seruire iniuſtiſſimis morte peius. 143.p.
Seruitus innocentiæ ſtatu non fuiſſet. 185.f.
Serui ex inſtituto. 194.m.
Seruus inſtrumentum. 125.f. 126.p. 127.p. indè. 128.m. 130.p. 140.p. 147.f. 148.m. 149.p. 489.f. & quomodo 133.f. 134.p. 135.m.f. 136.f. 138.p. 139.m. 152.m. 308.p. animatum. 123.m. 124.m.f. ad bene viuendum. 122.p. 123.m.
prò Seruis inſtrumenta inanima. 22.m.
Serui ex Iſidoro. 185.m. 189.p.
Serui iureconſultis vide iureconſulti.
Serui ex iure ciuili. 194.f.
Seruus iure ciuili, gentium } priuatus ſecundum iureconſultos. 151.p.
Serui ex iure diuino. 194.f.
Serui ex iure gentium. 194.f.
Seruitutis ius humanum derogare iuri naturali iurecõſulti aſſerentes hallucinantur. 216.f.
inter { Seruum, Dominum } ius non eſt cur. 145.m.
Seruorum ius Iuſtinianus correxit. 195.p.
Serui ex iure non ſcripto. 195.p.
Seruitutes iuſtæ quæ. 208.f. 209.p.m. 215.f.
Serui iuſtitiæ. 151.f.
Seruitus iuſta ex bello iniuſto. 204.m.
Seruitutis legitimæ formæ iureconſultis. 193.f.
Seruitus legitima iuſta omnis nè. 208.f.
Seruitutes legitimæ iuſtæ quibus modis. 220.p.
Seruitutis legitimæ modi iuriſconſultis multi. 215.p.
Seruitus ex lege iniuſta. 193.p. ſcoto quid. 220.p.
Seruus lege duntaxat non natura. 117.m.
dè Seruis legum origo quarundam. 145.p.
ſinè Seruis liberi, domini non. 118.m.
Seruus fit libertus ingratus. 195.p.

Seruo

I N D E X.

Seruò liber opponitur. 184.f. & dominus quomodo. 158.m.
Seruis, liberi Romanorum, minus liberi. 444.m.
Serui, libertate ſemel recepta, ſtatim perfectè liberi. 444.m.
Seruos, Locrenſibus habere non licebat lege lata. 217.m.
de Seruitute Macrobius expoſitus. 179.p. ſeruorum mores eidem. 226.p.
Seruus magnanimitate, & magnificentia caret. 468.f.
Serui ad materiam comparatio. 226.m.
Seruorum manumiſſio iureconſultis. 151.p.
Serui Mediaſtini. 238.f.
Seruus mente aliquis ſit nè. 150.p.
Seruitus / Dominium } in mente tantum ſit nè. 144.f.
Seruitus mercedis & temporaria iuſtiſſima. 219.f. 220.p.
Serui medii inter miniſtros, & inſtrumenta. 125.f.
Seruilia miniſteria vide Miniſteria.
Seruorum modi ex iure gentium. 215.f.
Seruitus modis quatuor. 115.p.
Seruus mortuus, iureconſultis, nullus, & infra omnes mortuos. 151.p.
Serua mulier. vide Mulier.
Serui mulierum amatarum. 151.f.
Seruorum multitudo. 268.f. 269.p.
Seruitus / Dominatio } naturalis. 176.p.
Seruus natura quò ad actũ primũ definitur. 146.m. 147.p.
Seruus natura alterius homo eſt. 150.p.
Seruus / Dominus } natura amici. 222.f. 226.m.f. analogata prima ſerui. 146.m.
Seruus / Dominus } natura, animæ, & corpori ſimiles. 176.p.f.
Serui natura, ex aptitudine dicuntur, nõ ex actu. 186.m.f. 223.f.
Seruus natura / Fœmina / Mas } barbaris idem. 27.p.
Seruum natura, barbarũ eſſe, aut græcum, non facit. 208.m.
Seruus natura, benè viuendi cauſa, & benè viuit quomodo. 148.f.
Serui naturales belluis ſimiles. 178.p.
Serui natura, corporis vſum ſolum præſtant. 178.f.
Seruitutis naturalis definitio. 155.m.
Serui / Domini } natura definitio. 145.f. integra. 149.m.
Seruus natura, domino inuito an quid poſſit. 150.m.
Seruis natura dominus quid in cultu diuino. 150.f.
Seruus natura, dominus vbi non eſt, exiſtat quomodo. 27.f.
Seruos natura, dominari contingit. 187.p. iniuſtum. 222.f.
Serui natura eſſentia. 145.f.
Seruitus naturalis { an eſt / an expedit / an iuſta ſit } 153.f. 155.f. 156. 159.p. indè. 160.
Serui natura facultates. 21.f.
Serui / Domini } natura ex Geneſi. 187.f.
Seruus natura, homo medius Heſiodi nè. 179.f.
Serui / Domini } natura, homines quidam. 175.p. 181.p. 184.m.f. 222.m. 224.p. 310.p.
Seruus natura Homero qui. 179.p.
Seruus / Barbarus } natura idem. 27.p
Seruus natura / Dominus } idem quomodo. 150.m.
Seruus natura / Fœmina } idem non ſunt. 23.m. 24.f.
Seruus / Fœmina } naturæ inſtrumenta. 23.f. 24.m.
Seruus / Dominus } natura in innocentię ſtatu non fuiſſent Theologis. 154.p.
de Seruis natura Iſidorum malè Ariſtoteli conciliat D. Thomas. 185.m. 189.p.
Seruus natura iuriſconſultis vide Iureconſulti.
Seruus naturalis à natura cur. 16.p.
Serui naturalis officia. 21.f.
Seruitus naturalis operandi libertatem non tollit. 188.m.
Seruorum naturalium opus, manſuetorum animalium operi ſimile. 179.f.
Serui natura operandi modus. 148.f. 149.p.
Seruus natura, opus ex ſe vtrum habeat. 150.m.
Seruus natura quoad operandi vim, & operationem definitur. 147.f. 148.m.f. 149.p.
Seruis natura parere melius. 177.m.
Seruus natura, parens natura. 21.m.f.
Serui natura partes. 21.m.
Seruos naturales, peccatum ſeruitutis cauſa tollat nè. 187.m.
Seruitus ex naturali poteſtate, non ex ſcientia, nominatur. 234.p.
Seruorum natura / fortuna } proprietates communes. 120.p.
Serui natura qui. 207.f. quid. 186.p. quiditas. 177.f.
Seruis natura ratio. 119.m. 179.p. 479.f. 476.p.f. 478.p.
Serui / Domini } natura, ſalus communis nè. 23.p.
Seruos natura ſeruire, iuſtum eſt, & decet. 222.m.
Seruus / Seruitus } natura ſignificant quid philoſophis. 185.f.
Serui / Domini } natura ſimilitudo ad { animam & corpus / homines & belluas } 177.p.m.
Seruus / Dominus } natura, ſocietatis dominicæ materia. 21.f.
Serui / Domini } natura à Theologis conceduntur in ſtatu peccati. 154.p.
Seruus naturæ D. Thomæ. 147.p.
Seruitus (quia naturalis) vtilis. 189.p.
Seruus / Dominus } natura vtiles ſibi inuicem. 22.f. 23.p. 222.m. 225.p.
Seruitus naturalis, vtilis, iuſta, cæteræ inutiles, iniuſtæ 191.p.
Seruitutis / Dominationis } natura cauſa prima philoſophis quomodo. 186.m.f. 187.p.
Seruitus præter naturam. 117.m.f.

I N D E X.

Seruitutes præter naturam, iniquæ, & damnoſæ, iniuſtæ, & inutiles. 191.p. 192.m. 193. p. 209. f.
Serui, nati ex ancillis ſunt, non ex patribus ſeruis. 205 f.
Serui nati iuriſconſultis. 205. f.
Seruorum nomina græca. 239. f.
Seruo obedientia propria. 179. m. 468. f.
Seruo / Cum domino } obligatio cadit nè. 145. p
Seruus / Dominus } oderunt ſe inuicem. 222. f. 226. f.
Seruorum officia, artes non ſunt. 238. p.
Serui / Domini } operis ad prolem proportio. 23. p.
Seruilia opera / Artificia } differant quò. 237. p. 238. m.
Serui ordinarij qui. 238. m.
Seruitus originalis. 187. f.
Seruitutem, peccatum originale induxit quam. 187. f.
Serui peccati quomodo. 151. f.
de Seruis, Philoſophis Theologi cōciliantur. 154. m. 187. p
de Seruis Plato. 151. f.
Serui penæ 151. f. qui. 195. p. à iureconſultis. 115. m.
Serui pena exilij, deportationis, ignominiæ, non mulctantur. 151. p.
Seruus poteſtate, non poteſt diuidi in ſeruum natura, & lege. 193. m.
Seruitutes prædiorum quales. 115. m.
Serui publici. 9. f. 102. p.
Serui quando & vbi nulli. 217. p.
Serui quot, tot hoſtes. 226. f.
Seruus rationem habet nè. 143. f. 469. f. 478. p. f. 481 p. 496. p. m.
Seruorum regendorum modus. 497. p.
Seruus rei pars. 120. m. 121. p. f. 124. m. 266. f. 267. p. 268. f.
Serui Romanorum, dominis minus ſubiecti, quam filij patribus. 440. f.
Seruus inter rem, & perſonas familiares ancipitis generis. 246. p.
Seruus / Pecuniaria } politicæ, & œconomicæ tractationis. 102. p.
Seruus ſcientia vide ſcientia.
Seruus / Liber } ſeparantur propriè quomodo. 211. f. 212. m. 213. m.
Seruus ſeruo præſtat, vt dominus domino. 237 f. 238 f.
Serui / Artificis } ſeruitus qualis. 491. p. quomodo differunt. 493. p.
Serui / Domini } ſocietas domus pars. 105. m.
Serui / Domini } ſocietas violenta. 21. m.
Serui, nec ſtatum, nec caput habent iureconſultis. 151. p.
Seruus in Taprobana nullus, ad Plinij ætatem. 217. m.
de Seruitute / Seruis } Theologi conciliantur cum { iureconſultis / philoſophis } vide iuriſcons:
de Seruis Theologorum ſententia. 185. p.
Serui Turcis pro diuitijs. 269. p.
Serui / Liberi } vbiquè neceſſariò aliqui. 210. p. f. 211. p. m.
in Seruo veracitas, comitas, vrbanitas, quomodo. 468. f.
Serui vicarij. 238. f.
Seruus violentia dominus. 222. f.
Serui / Domini } virtutes. 501. p.
de Seruorum virtutis cauſa, concordes Ariſtoteles, Plato, et Xenophon. 495 f.
Seruorum / Hominum / Mulierum } virtutes diuerſæ. 229. f.
Serui virtus ad dominum dirigitur. 489. p. 490 p.
de Seruorum virtute domeſtica ratio nè. 458 f.
Seruorum virtus fortitudo. 468. f.
Serui virtus, honeſtatem non habet per ſe, pro fine. 490. m.
Serui virtus { imperfecta. 488. f. / manca. 489. p. 490. p.
Seruorum virtus manſuetudo. 468 f.
Serui virtus moralis nè. 491. f. 492. p.
in Seruis / Mulieribus / Pueris } virtutes morales apparēt clariſſimè. 471. f. differentia earum 470. m. inter ſe et à virtutibus virorum perfectorum. 472. p. f.
Seruis virtutes morales conueniant nè. 462. m. naturæ eiuſdem in ipſis, ac in perfectis hominibus, modi, & gradus earum. 460. m. 469 p. 467. f.
Serui / Mulieris } virtutes morales ſecundum naturam quæ. 459. p. 467. m. 471. p. indè.
Seruorum / Puerorum } virtutes morales quæ. 467. m. 468. m.
Serui virtus moralis vndè. 494. f. 495. m
Seruus / Mulier / Puer } virtutum participes ſunt, & qualium. 101. f.
Seruorum virtus qualis. 488. p.
Seruorum virtus temperantia. 468 f.
Seruorum virtus tolerantia. 460. p.
Seruilis virtus, viris perfectis indecens. 463. f.
Seruorum / Seruitutis } vocabulum. 193. m.
Serui vocabulum in ſcriptura ante diluuium non eſt. 187 f.
Seruitus voluntaria iuſtiſſima, miſerrima, turpiſſima. 219. f.
Seruitus voluntaria vnde, & qualis. 178. f. in nationibus vniuerſis. 186. p.
in Seruo vrbanitas quomodo. 468. f.
Seruitus vtilis quibuſdam. 312. p.
Seruorum vtilitas. 112. f.
Seruis vti ſcire quid. 242. m.
pro Seruo vxor nè ſit. 24. f.
Sexus maris, & fœminæ, vbi denegatus, diſtinctus, à natura coniunctus. 17. p.
Sexus in ſpecie eadem imperans, & parens facit. 174. p.
Siculi cum Timoleone Heroe quomodo ſe geſſerunt. 39. m.
Silentium mulieris ornamentum. 486. f. 487. p. f. an virum deceat, & quale. 487. m.

Si-

INDEX.

Σημαίνειν. 77.p.
Similitudo deceptionis mater. 372.p.
Similitudo ſocietatem facit. 67.m.f.
Similitudo ſui,p generationē expetitur cur quomodo. 20.p.
Simplicium rerum intellectio. 13.p.
Singularium communia accidentia cauſam habens communem. 91.m.
Singulorum expoſitio, aduerſatur communitati. 161.f.
Societas in actiuorum genere. 3.p.
Socialium actionum lex principium primum. 55.f.
Societas inter arbores. 67.m.
Societates Ariſt. in Politicis conſideratæ quæ. 5.m.
Societas barbarorum, vna tantum prima. 27.p. 28.p.
Societas, boni alicuius cauſa conſtituta. 2.p f 5.m.
Societas, vt bonum ad bonum ſic ſe habet ad ſocietatē. 3.p.
Societas bonum ſpectat omnis. 2.f.
Societas ciuitas, vide ciuitas ſocietas.
Societas compoſita. 33.f.
Societatum conditio eſt, vt in illis imperium ſit. 437.m.
Societas coniugalis definitur. 438.p. naturalis eſt. 439.m. ad œconomicum attinet. 498.m.f. eius perfecta conſideratio ex quibus conſtat. 499.p. 505.p.f. & ſimilitudo cum paterna. 437.f.
Societas coniugalis vide etiam coniugium.
Societas contractus qui. 327.f.
Societatis definitio. 4.m.
Societatem conſiderare / Animal ciuile eſſe } idem. 62 f.
Societatis deſiderium naturale. 55.m.
Societatum diuiſio. 15.f. ex circumſtantijs. 5.p. ex efficientibus. 4.f. ex finibus. 5.p ex rebus ſubiectis. 4.f.
Societatum diuiſio { prima / ſecunda } 15.f.
Societas dominica in ciuitate. 9.f. cauſa efficiens. 20.m. 21.f. cauſa finalis. 20.m. 21.f. 22.p.
Societatis dominicæ conſideratio perfecta. 505.f.
Societas dominica definitur 20.m. eā cōſtituentiū definitiones. 20 f. genus, efficiens, finis, materia. 20.m. 21.f.
Societatis dominicæ deſcriptio. 164.m.
Societas dominica domus propria non eſt. 9.f.
Societas dominica / coniugalis } idem non ſunt. 23.m. 24.m. vtra magis naturalis. 22.p.
Societas dominica, imperante natura, & parente, conſiſt. 166 p.
Societas dominica, naturalis. 4.f. 20 f. neceſſaria. 16.p. 20.f.
Societas dominica Paterna prior. 29.f.
Societatis dominicæ perſonarum. facultates, officia, partes. 20.m. 21.m. 22 f.
Societas dominica prima eſt. 20.f.
Societas dominica tractāda cur, & fruct⁹. 112.p.f. 113 p.m.
Societas { dominica / Seruilis } violenta. 5.p. 21.m.
Societas domeſtica. 9 f. ſecundum naturam. 53.f.
Societates quæ domus partes. 14. m. 101. f. 106. m. 338.p.
Societatum finis. 2.f. actio. 31.f. ciuitas. 53.f. 54.p.m. ſufficientia. 57.m.
Societas forma ciuitatis. 47.p.
Societatum forma ſecundum naturam. 55. m.
Societas fratrum tota à natura. 106.f.
Societatum gradus, & modi. 4.f.
Societatis / Solitudinis } homo natūra particeps. præf. 4 p.
Societates hominum Ethicè, Politicè, Oeconomicè expendunt. 132.p.
Societas humana propria & perfecta duplex. 9.m.
Societatis humanæ cum volucribus ſimilitudo. 68.p.
Societas / Coniugatio } idem non ſunt & inter ſe quomodo. 15.f.
Socius / Miniſter / Seruus } idem nō ſunt & quomodo diſtinguūtur. 179.m
Societas ſinè imperio non eſt. 169. p.
Societates indigentia facit. præf. 2.f. 3.p.
Societatē iuriſcōſulti, & philoſophi differēter tractāt. 64.f.
Societas latronum. 5.p.
Societatis lex forma quomodo. 55.m.
Societas liberi & ſerui qualis ad domum perfectam neceſſaris. 106.m.
Societas mercatorum. 5.p. 49.p.
Societates ſecundum naturam. 4.f. 53 f. præter naturam. 4.f. 31. p. ſupra naturam. 4.f. 31.p.
Societates naturales non neceſſariæ, & è contrà. 15 f.
Societates naturales ex toto, & ex toto voluntariæ. 106.f. partim naturales partim voluntariæ. 106.f.
Societatum numerus. 9.f.
Societas parentis cum prole non ſemper. 107.f.
Societatis paritas in paucorum poteſtate, & republica, & optimatum principatu. 453.f.
Societates partes ciuitatis, vide ciuitas.
Societates partes domus. 105.m. 106.f. 107.p.f.
Societas paterna definitur. 438.p naturalis eſt. 439.m.
Societas paterna dominica poſterior. 29.f.
Societas paterna, domui perfectæ neceſſaria nè. 14.f. 107 f. 144 p.
Societas paterna ad Oeconomicum pertinet. 498.m.f. ex quibus conſtat. 499.p.
Societatis paternæ perfecta conſideratio. 505 p f.
Societas paterna non eſt prima ſocietas. 14.f.
Societas paterna ſimilis coniugali. 437.f.
Societas non eſt pecuniaria. 14.m.
Societas perfecta ciuitatis forma. 47.p. 104.p.
Societati cui permutatio qualis & cur. 337 f. 338.m.
Societas Piratarum. 5.p.
Societatū præſtantiſſima ciuilis. 1.f. 2 pf. 3. m. vndè 7.f.
Societatis præſtantiſſimæ naturalis neceſſitas. 5.f.
Societas prima definitur. 15.p.
Societas prima in definitione vici cur. 33 f.
Societates primæ duæ. 29.f.
Societatum primarum neceſſitas. 16.p. 22.m.
Societates probæ & prauæ. 169.p.

INDEX.

Societas propinquitatis. 4.f. naturalis magis quam alienorum. 35.m.
Societas / Coniugatio } qualium ſint. 15.f. 16.p.
Societas quorum ſit. 4.f.
Societas, regni & ſocietas ciuilis eadē ne habēt formā 6.p.
Societas religioſorum, 5.p.
Societas à ſimilitudine. 67.m.f.
Societas ſimplex vici. 33.f.
Societas ſodalitia & eius ambitus. 4.f. ex toto voluntaria. 106.f.
Societas ſtudioſorum qualis. 5.p.
Societas violenta ſerui & domini. 21.m.
Societates virtutes pariunt, & fouent. 91.p.
Societatis viuendi ſimul deſiderium forma eſt. 55.m.
Socordia, fures, & latrones euadunt. 290.f.
Socrates ciuem mundanum ſe appellaret cur. 60. m.
Socratis filij ſtolidi. 215.m.
Sodalitas vide ſocietas ſodalitia.
Solertia. 477.f.
Solertia contraria verſutiæ. 95.m.
Solertia facultas quæ & quid homini. 95.m.
Solitarij artificum, & melancholici præſtant. 492.f.
Solitario, temperantia, & virtus neceſſaria. præf. 4.m.
Solon, inter coniuges donationem non interdixit. 450.p.
Solon de diuitijs. 316.f. 318.p.
Solonis leges Romani tranſcripſerunt. præf. 16.f.
Solutionis modus duplex, κατὰ ἀντιπαράστασιν, & ἔνστασιν. 392.m.
Sono grauiſſimo in concentu partes quæ. 164.p.
Soni, ſermonis, vocis differentia. 73.f.
Sophiſtica ars 258.f.
Specificam differentiam faciant quæ. 10.p.
Species hominum vna. 214.f.
in ſpecie eadem, accidentium varietas vnde. 213.f.
Species per magis, & minus non mutatur. 464.f. 466.m.
Speculatiuarum ſcientiarum formæ tres cur. 229.p.
Sponte naſcentia vide naſcentia.
Στροφαδικόν. 59.f.
Stabularia ars qualis. 422.m.
Stataria mercatura quæ. 412.m f.
Statuariæ / Aerariæ } vocabula etiam græca. 273.p.
Statu liberi qui. 224.f.
Status hominum quid noceat. 224.p.
Στοχάζεσθαι 5.m.
Stoici, quod homo finis omnium. 306.p.
Studium quoduis primò rude. 349.m.
Studioſorum ſocietas qualis. 5.p.
Studioſi vocabulum. 506.p.
Stultiſſimi filij ex ſapientibus cur. 215.p.
Subditus regi vide Rex.
Subiectum, in definitione materiæ. 373.p.m.
Subiectum / Obiectum } idem quando. 362.f.
Subiectum, forma nulla oppugnat ſuum, & è contrà. 168.p.
Subterranei corporis foſſilis genera. 417.f.
Sufficientia, ciuitatis forma. 104.p.
Sufficientia, finis, & optimum. 56.f.
Sufficientia, ſocietatum finis. 57.m.
Sufficientiæ vocabulum. 49.p.
Suidas dè Theodecte. 212.p.
Supercilium magiſtratui indecens. 454.p.
Superiora continent inferiora. 304.p.
Superlatiuorum vſus. 405.p.
Suppellectilia 308.p. iureconſultis quid. 308.p.
Supranus muſicis. 163.f.
Suis partus. 298.p.
Sybillæ quales. 65.m.
Sylla apolis quomodo. 66.f.
Syllogiſmi expoſitorij. 166.p.
Syllogiſmorum hypotheticorum ſecundus modus. 64.p.
Sylua cædua. 418 p pecuniariæ cuius ſit 416.m.
Sylua glandaria, ad agriculturam, an ad pecuariam ſpectat. 408 p.
Συμβαίνει. 181.f.
Συναχή. 163.p.
Συνίστημι. 104.p.
Syracuſis ludus olim ſeruilis ſcientiæ. 236.f.
Σύζευξις / Συζυγία } 109.m.

T

Tabernaria ars. 357.m.
Tapetia inſtrumentum quod. 308.m
in Taprobana inſula ſeruus nullus ad Plinij ętatem. 217 m.
Tartari latrones pecuariam colentes. 290.f.
Tautologiæ cauſæ. præf 22.f.
Τεκνοποιία. 109.f.
Τέλειον / Τέλειος } 48.f. 54.p.m.
Τέλος. 367.f.
Temperantia mulieribus propriè. 469.f. 485.f.
Temperantia ſeruorum virtus. 468.f.
Temperantia ſolitario neceſſaria. præf. 4.m.
Tempore naturalia omnia perficiuntur. 457.m.
Terminorum permutatio quid referat. 54.f.
Terminus rei finis vndè dicatur. 54.f.
Terra, & aqua, arborum cauſæ. 304.p.
Terra naſci, quæ propriè dicuntur. 418.p.
Terræ fructibus bruta viuunt magis quam ex arboribus. 302.
Terrigenæ homines. 42.f.
Terræ vaſtitatum cauſæ. 37.f.
Teſteræ collybiſticæ. 326.p.
Teſtamenta irrita Soloni quæ. 449.f.
Teſtamento, vxor hæres relinqui nequit. 449.f.
Τετανόν. 68.p.
Θάλασσα. 413 m.
Thales Mileſius qui 427.f. aſtrorum peritus 428 f. torcularia olearia cōduxit omnia cur. 425.f. 426.f. 427 m f. 428.p. indè. 429.p.

Thale-

INDEX.

Thaleti Plinius Democriti factum adſcribit. 429.p.
Themis Dea. 66.p.
Themiſtio naturæ ordo. 304.f.
Theodectes Ariſtotelis diſcipulus. 212 p locus eius. 211.p. de eo Volaterranus. 212.p.
Theodectes duo. 212.p.
Theologis lumen naturale quid aliquando. 336.p.
Theologia præſtat ciuili ſcientiæ ſola. præf. 11.m.
Theologi de rerum diuiſione. 295.m. litigant cum philoſophis, & iureconſultis de ſeruis natura, vide Iureconſulti. Conciliantur philoſophis. 154 m. 187.p. de ſeruis natura ſecundum duplicem ſtatum. 154.p.
Theorema, concluſio, & complexio idem Ciceroni. 2 m.
Θεωρία. 400 p.
Theſauri inuentio acquiſitio quæ. 263.f.
D. Thomas Ariſtotelis, & Iſidori cõciliatio reijcitur 189.p. corrigitur. 418.p. de Dei dominio. 151 f.
Error de domeſtica curæ partibus. 104. m. circa pecuniã. 275.p. de ſeruorum acquiſitionis ſcientia. 244.p. de ſerui ſignificatione adhibita. 205.m.
Exponitur ſecunda ſecundæ. 150.p. quarto ſnĩarũ. 150.f.
Expoſitio diuerſa à Calcagnino. 41 m.
Expoſitio reiecta. 393.p.
De fœminæ & ſerui diſcrimine. 24.f.
De ſerui genere 152.p. de ſeruo natura. 147.p.
Thracibus mulier prò ſeruo. 27.f.
Τί. 369.p.
Τιμὴ ſignificat quid. 242.f.
Timoleonis fortuna, & virtus. 89.m.
Timon apolis. 65.m.
Τιμοκρατία ſignificat. 453.p.
Τόκος. 395.m. 397.p. 398.p.
Tolerantia ſeruorum virtus. 460.p.
Torquatus Taſſus. 214.f.
Totius actiones ſunt, partis actiones. 274.f.
Totum cognoſcitur ex partium cognitione. 11.m.
Totius, & partis coniunctio maxima. 266.f.
Totius, & partis conſiderandorum ordo. 506.p.
Totum corrumpitur quot modis. 81.m. 82.p.
Totius, & communis differens tractatio. 112.f.
Totum, & compoſitum idem. 13.p.
Totum inſtrumẽtarium partium cauſa quomodo. 85.p. eius partes cauſa quomodo. 85.p. ipſum parte omni prius natura quomodo. 81.p. 84.f. 85 p. partium finis. 85.m. naturale trium generum. 82.m. non naturale ad imaginem naturalis. 82.m.
Totum naturale non eſt, ſi materia ſit naturalis. 56.p.
Toti naturaliter ſe habenti vtile etiam parti. 223.m.
Totum partibus ablatis perit. 82.p.m. 85.m. non perit quomodo. 82.m. ipſo ablato partes pereunt. 81.p. inde. 82.p. 85.m.
Totis partium comparatarum munera. 274.f.
Totum partium finis omne. 85.m.
Totum partibus incolumitatis cauſa. 144.f.
Toto pars inſtrumẽtaria abiũcta æquiuoca. 80.m.f. 81.m.f. etiam iuncta toti æquiuoca. 82 p.
Toto partes inſtrumentariæ priores nè vllo modo. 84.f.
in Toto partes opus non habent. 86.f.
Totum parte prius natura. 80.p. 81.p. 83.m. non quaduis quauis parte. 85.p.
Totis partes priores omnes an ſint. 84.f.
Totum partis ſpectantis officium, & virtus. 505.p.f.
Totum à partibus ſuis nihil eſt aliud. 506.p.
Totum, partis eſt totum ſolum, non omnino; pars etiam totius. 140.f. 142.p.m.
Totum propriè vbi. 13 p.
Totum, & partes relatiua quomodo. 141 f. 142.p.
Totius ſignificationes. 83.m.
Tragædia Theodectis Helena. 212.p.
Traiectitiæ pecuniæ iureconſultis quæ. 324.f.
Tranſactio iureconſultis quid. 322.m.
Tranſlationum vſus. 151.f.
Tranſpoſitio verborum Ariſtoteli familiaris. 54.f.
Trapezitæ. 324.f.
Tribonianus temerè leges digeſſit. 225 f.
Tributa ſunt prædatoriæ vitæ. 291.m.
Tripodes Vulcani. 128.p.
Tuberibus veſcimur. 301.p.
Turcis ſerui prò diuitijs. 269.p.
ex Turdis quæſtus maximus. 409.f.
Tutela contractus gratuitus. 323.m.f.
Tutor bonus eſſe nequit qui uir eſt malus. 491.f.
Tutor mulieri apud veteres datus. 479.m.
Tuum, & meum eijcit coniugium verum. 450.p.
Tyrannis diteſcere valde ſuos diſplicet. 432.p.
Tyrannicum eſſe dominicum imperium dixit Ariſt. quomodo. 185.f. 189.p.
Tyrannus qualis. 189.p.
Tyrannis quid antiquis. 6.p.

V

Varroni, agriculturæ, definitio, diuiſio, fines, principiũ. 408 f. argentifodinas ad agriculturam pertinere negat. 417.p. emendatur. 408.f. de pecuaria animaliũ ſpeciebꝰ. 406.p f. pecuniariæ genera ſignificet quid. 403.p.
Venaliciarij qui. 422.f.
Venatio agriculturam ſequitur. 394.f.
Venatio amatorum perſuaſoria. 253.f.
Venatio ad quod artis genus. 258.m.
Venatoria communis bellicæ pars. 311.p.
Venatoria communis maximè quæ. 310.p.f.
Venatoria, & bellica κτητικῆς partes. 244 p.
Venationis diuiſio, & forma. 289.m. laudes. 292.p.
Venationis modi varij maximè proprij. 286.p. 289 f.
Venatoria, Bellica } naturales. 309.f. 310.p.f. maximè. 294.m.
Venatio, aucupium, & piſcatus naturales magis pecuniariæ formis alijſue. 403.m.
Venatio piſcationi anteponenda nè. 292.p.
Venatoria propria maximè. 310.f.
Venatio ſignificat. 289.f. 310.f. Platoni. 290.p. 291.p.
Vendidit Aegyptiorum populus ſe Pharaoni. 194.f.
Vendentium mercatorum ſtatim lucrum quale. 422.f.

Vendi-

Venditio permutatio quæ. 324.p.
Venditionem ſibi ſoli moliri quorum ſit. 426.p.
Veneti quo iure ſe tueantur. 263.m.
Venetiarum regimen. 37.f.
Venus à Dædalo fabricata. 129.p.
Venere homines infames. 96.m.
Verberibus vxores corrigendæ non ſunt, ſed verbis. 451.p.
Verborum tranſpoſitio Ariſtoteli familiaris. 14.f.
Veracitas, & vrbanitas in ſeruo. 468.f.
Verecundia in puero commendatur ſenibus improperanda. 470.p.
Veritatis inimica inconſtantia. 443.p.
Vermis, & oui differentia. 298.p.
Vermen pariant quæ. 298.p. partus qualis. 298.m.
Verſutia ſolertiæ contraria. 95.m.
Veſta Dea. 66.p.
Veſtitus alimentorum nomine. 301.m.
Veſtis inſtrumentum eſt. 307.f. domeſticum ſecundum iuriſconſultis. 308.p ſignificat iuriſconſultis. 307.m.
Veſtitus } Habitatio } vitæ neceſſarium vtrum magis. 307.m.
Via doctrinæ in analogis. 130.p.
Viatoria inſtrumenta. 308.p.
Via mali infinitæ tur. 95.m.
in Viciniis conſuetudo naturalis. 38.f. 39.p.
Viciniæ domeſtica communia non ſunt. 34.m.
Victor, exuperat neceſſariò aliquo bono. 198.p. 199.p.
Victorius. 24.f. 41.m. 57.f. errat. 121.m. 225.f. 233.f. 404.f. laudatur. 4.p. 418.m. 431.f.
Vicus actiones ſpectat quas. 34.m.
Vici cauſa efficiens. 33.m. 34.p. cauſę prima. 43.p.
Vicus ciuitas, vide Ciuitas vicus.
Vicus coloniæ inſtar ab vno domo profectæ. 34.f.
Vici conſtitutio. 43.p.
Vicus definitur. 33.m. filij, & filiorum filij in definitione cur ponãtur. 36.f. ſocietas prima quare includatur. 33.f.
Vici differentiæ. 33.m.
Vici ex domibus. 15.p.
Vici, à domo, ciuitate, latronum cœtu, & pago diſtinctio. 34.p.m.
Vici finis. 33.m. vſus non quotidianus. 34.p.m.
Vici genus. 33.m.f.
Vicus, & domus genera analoga. 33.f.
Vici gradus conſtitutionis. 33.m.f.
in Vicibus gubernatio regia exemplis comprobata. 38.f.
Vicus homo, vide Homo vicus.
Vicus, & ciuitas idem nè. 9.f. 34.p.
Vicus, domus, & latronum cœtus idem nè. 34.p.
Vicus, & pagus idem nè. 34.m.
Vici materia. 33.m.f. 35.p.
Vici materia domuum multitudo. 33.f. homines liberi. 35.p. domus cognatorum vici primæ formæ. 35.m.
Vicus, & domus ſecundum naturam eſt. 34.p. 54.p.
Vici prima forma. 33.p.f. 34.f. 35.m. definitur. 36.f. colonia dictus. 45.f. domus vnius propagatio. 34.f. naturalis maximè. 35.p. 36.p. in eo regia gubernatio. 38.f. exemplis comprobata, & naturalis. 38.f. eius cauſa. 41.f.
Vici principium. 34.f. 35.p.m. exempla. 36.m. ex Platone. 34.p. principij modus. 34.f. 35.m.
Vici ſecunda forma. 35.p. eius gubernatio. 34.p. 39.p.
Vici, & ciuitatis ſocietatis forma eadem nè. 9.f.
Vicus, & domus ſocietates ſecundum naturam. 53.f.
Vici ſocietas ſimplex. 33.f.
Villatica paſtio, vide Paſtio villatica.
Vincens virtute exuperat aliqua. 201.p.
Vinariorum artes quales. 422.m.
Vinum vxori denegatum. 450.p.
Violentia aliena detinens, poſſeſſor nè. 248.p.
Violentia Apolidas faciens duplex. 64.f.
Violentia bella peraguntur omnia. 217.p.
Violatio } Coactus } beneuolentiæ, & vtilitati repugnant. 200.p.
Violentia dominari an iuſtum. 201.p.
Violentia duplex cogens, & corrigens. 118.p.
Violentiam inferens iniuſtum omne. 156.f.
Violentia, & iniuria iuri aduerſaria maximè. 217.p.
Vis iuſta nè quæ cogit. 118.p.
Violentiam virtus copiis inſtructa maximè inferre poteſt. 198.p. 199.p. 201.p.
Violentia ſine virtute eſſe nequit. 199.p.
Violentiæ virtus vera aduerſatur. 200.f.
Viperæ partus. 298.m.
Viragines præſtantiores viris. 432.f.
Virgilius in Georgicis. 405.p.m. de filiis filiorum. 36.f.
Virgo veſtalis è patris poteſtate exibat. 445.f.
Virtute abuti aliquis poſſit nè. 100.p. 379.p.
Virtutum appetitus ſubiectum proprium. 480.p.
Virtus artifici obeſt. 493.f.
Virtutem beneuolentia comitatur. 199.f.
Virtus in brutis non eſt quomodo. 94.m. 169.m.
Virtus ciuitas, vide ciuitas.
Virtutes corporeas omnes pulcbritudo continet. 183.p.
Virtus } Vitium } ſinè exercitatione non ſunt, & pugna. 168.m.
Virtus generis nobilitas. 214.m.
Ad virtutẽ homini arma à natura, & ad prudentiã. 95.m.
Virtutis humanæ modi generales. 229.m.
Virtute hominẽ præditũ amant oẽs, malis exceptis. 201.m.
Virtus, & bonum idem nè. 199.p.
Virtus imperantis, & parentis, vide imperans virtus.
Virtus imperfecta vlla nè. 488.f.
Virtus inſtrumentaria, & miniſtratrix idem nè. 463.p.
Virtutes intellectuales quæ. 459.f.
Virtutum iuſtitia baſis. 93.f.
Virtus iuſtam rem ſtatim non facit. 200.p.
Virtutum mercenaria, præter naturam. 398.m.
Virtutis moralis cauſa efficiens. 495.p. Plato, & Ariſtoteles concilientur de ea. 495.m.
Virtus moralis quod genus. 485.f.
Virtutes morales à natura quomodo. 52.p.
Virtus moralis in puncto. 480.f.
Virtus moralis ſignificat latè quid. 487.m.

Virtu-

INDEX.

Virtutes morales veræ quę,& vulgo quæ. 459.f.
Virtutes morales ad vitæ vſum omnem. 471.m.
Virtus mulierum,vide Mulier.
Virtus natura hominibus non ineſt nec doctrina. 395.p.
Virtutem natura ſignificat. 457.p.
Virtus,& ciuitas natura ſimul non ſunt. 91.m.
Virtus ad opus dirigitur 481.p.
Virtus partes obtinet multas,ſingula. 484 p.
Virtutes perfectorum,& imperfectorum quo diſtent. 488 f.
Virtute præſtans dominari debet. 199 p.
Virtutes prudentias eſſe Socrates dicebat. 116.f.
Virtutum prudentia vinculum. 23.f.
Virtus pueri,vide puer.
de Virtute pueri, mulieris, & viri conciliantur Plato, & Ariſtoteles. 484.m.
Virtus rei quid. 428 m.
Virtutes ſequuntur ſe inuicem. 50.m.
Virtus ſerui,vide ſeruus.
Virtus ſignificat latè quid. 500.m.
Virtus ſolitario neceſſaria. præf.4.m.
Virtus vera ſinè prudentia non eſt. 469 m.
Virtus in vincente exuberat aliqua. 201.p.
Virtus violentia,vide violentia virtus.
Virtutis vocabulum. 200.f.214.p.
Vitium brutis adeſt quomodo. 94.m.
Vitium homini quo animalibus alijs peior. 95 f.96.m.
Vitio immanes è ciuitatibus pellendi nè. 89 p.
Vitioſus nec imperat,nec obedit benè. 464 f.466.f.
Vitium ſignificat. 214.p.
Victui neceſſaria omnia an contineat numus. 354 f.
Victus ſignificat. 306 m.
Viuiparorum fœtui natura alimentum in vtero miniſtrat. 298.f.
Vitæ alimentaria pecuniaria quid. 282.p indè.
Vitæ animalium multæ ad victum ſpectantes. 281 f.
Viuere benè domus finis. 111.p.120.m.
Viuere benè,& beatè quid. 48.m.50.m.
Viuere ad benè viuere dirigitur. 48.m.
Viuere ciuitatum ædificationis cauſa. 50 p.
Vitæ ciuilis partes duæ. 180.f.
Viuendi deſiderium pecunias expoſcit infinitas. 375.f.
Vita ἐνέργεια. 139.f.
Vitæ,& beatæ vitæ in domo inſtrumentum,Res. 122.p f.
Vitæ ferinæ rudimenta quæ. 65.m.
Vitarum genera prima,& propria. 282.m.
Vita hominum,vide homo vita.
Vitam lapides,& metalla viuant quomodo. 301.p.
Viuere ſinè mente eligit nemo ex Plotino. 442.f.
Vitæ modi. 282.p.
Viuunt ſecundum naturam Barbari maximè. 338.f.
Vitæ naturali delitiæ aduerſantur. 303 f
Vitæ neceſſaria ex naturæ impulſu quæruntur. 335 p.
Viuentium opus naturale maximè quod. 19 f.20.p.
Vitæ primæ finis,& obiectum,alimentum. 283.p.
Vitæ res neceſſariæ. 111.p. ſine ipſis viuere impoſſibile. 120.f.122.p.
Viuendum nè ſinè ſanitate. 442.p.
Viuere qui non ſeparent à benè viuere,& quid indè 374.f.
Vita ſignificat. 282.p.292.f.
Viuendi ſimul deſiderium ciuitatis cauſa eſt. 90.f. 91.p. ſocietatis forma. 55.m.
Viuendi ſimul iucunditas,coniugij finis nè? 17.f.
Viuendi ſimul lex à natura quomodo.55.m. huius deſiderium ab homine tolli nequit. 91 f.
Viuendum nè ſinè virtute. 442.f.
Vitæ voluptas communis. 49.f.
Vitæ vſui virtutes morales. 471.f.
Vnguentariorum lucrum quale. 422.f.
Vniuerſale compoſitum ex forma,& materia.83 f. præter naturam eſſe nequit.302.m.eius vocabulum. 486.m.
Vniuerſalium præceptorum ex factis ſingularibus colligendorum modus. 430.p.
Vnius modi varij. 163.p.
Vnũ ad multa natura facit.25.p.35.p. an hoc malit. 25.m. quomodo optimè.25.f.ad vnum vnum. 23.m.24.m.f.
Vnum ex multis qua conditione. 159.m. quibus modis. 161.f.162 p
Vocabula duo facultatis vnius. 271 f.
Vocabulum; omnis; dupliciter accipitur. 394 m.
de Vocabulorum vſu cui credendum. 109.p.
Volatilibus Apolides ſimiles habiti. 68.p.
Volucer. Apes inter res ſociales homini ſimiliores. 68 p. quæ ſoliuagæ ſanguinariæ.63.f.68.p. aliquæ vocem articulatam nanciſcuntur.75.m. quæ vocem hominis reddunt non dicuntur loqui.75.p. aliquæ voces variant prò inſtitutione,loco,vſu. 75 m.
Voluntas cum homine communis quibus. 18.p.
Voluntas,impetus,poteſtas opus perficiunt. 201.p.
Voluntas ſignificat. 181 f.
Voluptatis formæ duæ. 291.p.
Voluptatis,& fruitionis ſignificata. 375.m.
Voluptas vitæ communis. 49 f.
Vox animalibus quid. 72.p m.73.p 76.p.
Voces brutorum ſermones non ſunt. 75.p. indicant quomodo. 76.f.
Vox homini non ſufficit ſola. 72.f.
Vox, Sermo, Sonus } idem non ſunt. 73 f.
Vox iucundi,& moleſti ſignum idoneum. 75.f.
Vox nete domina eſt. 163 f.
Vocis,& ſermonis proportio ad habentia. 73 m.
Vox ſignificat in definitione nominis,& verbi quid. 35.f.
Vocale,& ſemiuocale quid. 125.p.
Vſui aduectantur,& ſubſint quæ. 249 f.
Vſus actio propria inſtrumenti. 137.m.
Vſus actiuorum inſtrumentorum fructus quidam. 135.p.
Vſus,artes illiberales reddit. 414.f.
Vſus diuitiarum forma. 241 p.
Vſuarius dominus quomodo. 247.m.
Vſus inſtrumenti qui,tanquam finis. 138.m.f.
Vſus,acquiſitio,& poſſeſſio ordinẽ iter ſe habẽt quẽ. 241 p.

Vſus

I N D E X.

Vſus / *Actio* } *propriè de quibus.* 137.f.
Vſus quotidianus domus finis. 31.m *vici non.* 34.p m.
Vſus ſignificat. 372 p.
Vtenſilia columellæ. 246.p.
Vtilitati amicitia comes, & amor. 223 f. *coactus, & violatio repugnant.* 200.p.
Vtile / *Non vtile* } *finis non ſunt, ſed ad finem.* 76.f. *rationis eiuſdem.* 76 f.
Vtilitatem hominum, ius naturæ reſpicit. 205.p.
Vtilia homines oderint quando. 201.m.
Vtile / *Iucundum* / *Iuſtum* } *idem quomodo.* 202.f.
Vtilitatis indigentia cauſa formalis. 433.m.434.p.
Vtile iuſtum ex neceſſitate. 223.m.
Vtile ſecundum naturam. 159.p.200.p.
Vtilitate naturæ prior. 189.p.
Vtilia, & neceſſaria ſimul, natura ſola in omnibus facit. 159.m.
Vtile quid. 159.m.
Vtilitas / *Pretium* } *non ſequuntur ſe ſemper, proportione.* 358.m.
Vulcani tripodes. 128.p.
Vulgi inconſtantia propria. 350.f.
Vulgus de numo, & de pecuniaria. 350.f.351.p.f. 352.p.f. 353.f. 354.m.
Vxores pro belluis Mahumetanis. 27.f.451 m.
Vxoris bona diuiduntur. 448 f.
Vxoris bona parapherna manent nè. 449.p.
Vxores communes quibus. 19 p.
Vxores dimidia pars hominum liberorum. 506.p.507.p.m.
Vxorem, filiam, matrem, ſororem qui duxerint. 19.p.
Vxorum Germanis adulterarum pœna. 451.f.
Vxoris gubernatio. 41.f.
Vxoris inemendabilis ſupplicium vltimum. 442.p.
Vxorum inſtitutio. 499.m.503 f. *ad ciuitatem maximè refert.* 504.p. *cuius eſt, cuius gratia, & quomodo.* 442. *ex rerum publicarum formis petitur.* 503 f.
Vxor maritus, vide maritus.
Vxores matres familias quæ. 448.p.
Vxores multæ vni quibus, & vna multis quibus. 19.p.
Vxoris officia. 500.m.f.
Vxorum pœna ex Romanorum iure. 451.p.
Vxoriæ rei cautiones datæ primũ, & ſublatæ quãdo. 448.f. 449.m.
Vxorum Romanis antiquis formæ duæ. 447.f.
de Vxoribus Romuli leges. 447.f.448 m.f.
Vxor prò ſeruo ſit nè. 24.f.
Vxor verbis corrigenda, non verberibus. 442.p.451.p.
Vxori vinum denegatur. 450.p.
Vxoris virtutes. 500.m.
Vxoris vocabulum. 508.f.

X

Xenophon. ciuitas parua, & domus magna idem nè. 10.p. *de coniugij fine.* 19.f. *domeſticæ curæ definitio.* 111.f. *de filiorum generatione.* 109.f. *de imperijs.* 9.m. *inſtrumenta domeſtica diuidit.* 307.f. *locus eius.* 126.p *de nauicularia.* 413.p *de pecuniaria.* 111.f. *de Perſarũ patria poteſtate.* 447.m. *de procuratore.* 243.p. *de rei nomine.* 268.m. *ſententiæ ipſius.* 9.m. *de ſeruorum moribus.* 226.p. *ſeruum rei partem eſſe.* 268 f. *de ſeruorum virtutis cauſa.* 495 f. *de villicis.* 243.p.

Z

Zenoni homines populares eiudem reipublicæ. 6.m.
Zimaræ lapſus. 79.f.
Ζῶον *ſignificat propriè quid.* 282.p.292.f.
Ζῶον. 306.

F I N I S.

Errata	Sic Corrigenda.

IN HYPOTYPOSI.

Errata	Sic Corrigenda.
Tabula I. Ciuilis ſcientię	CIVILIS ſcientię
Tabula II. Domus	DOMVS
Tabula III. *propè finem*	
Conſenſus communis, cum eis attribuens continendi reliquia omnia vtilia	*reliqua*
definitarũ, vel { *Magnitudine* / *Pondere* / *Charactere* }	*definitarũ* { *Magnitudine* / *Pondere* / *Charactere* } ſine vel
Vis { *Vtiliſſimus ex pacto, & lege* / *Inutilis, inaniſq; per ſe* }	*Vis* { *Vtiliſſima ex pacto, & lege* / *Inutiles, inaneſq; per ſe* }
Vincendo ex cupiditate: qua pe ſe	*qua per ſe*
Tabula IIII. Populus	POPVLVS.
⟨ *Comprehenſis etiam hoc vocabulo paſtoribus: quaſi per agricolas agreſtes*	*quaſi pro agricolis agreſtes*
Virtutis ciuilis munus { *Iudicando de rebus* / *Imperando* }	*Virtutis ciuilis munus* { *Iudicando de rebus* / *Imperando* }
Tabula V. *Definitionis, & belli:*	*Defenſionis, & belli:*
Tabula VII. *pag. 3. f. quẽadmodũ ſpartę*	*Sparta*
Tabula IX. *pag. 1. p. Neceſſarij, & communes omnium rerum publicarum: Sine*	*rerumpublicarum.* Et ita ſemper coniunctè rerumpublicarũ, non ſeparatè rerum pub. quaſi duę eſſent voces.
inſtaurare, reficere. Et	*reficere.*
Optimatum; legum cuſtodes;	*optimatum, Legumcuſtodes.*
pag. 1. f. honoribus auctore:	*augere:*
Tabula X. p. *Peregrina. ξενικά.* { *Peregrinorum inter ipſos.* / *Peregrinorum cum ciuibus.* }	*Peregrina. ξενικά.* { *Peregrinorum inter ipſos* / *Peregrinorum cum ciuibus* }
⟨ *Ob hæc iudicia creatus Romę prætor proprius &c.* ⟩	⟨ *Ob hæc iudicia creatus Romę prætor proprius &c.* ⟩
Tabula XV. m. *Ne qd ex legib⁹, inſtitutiſque proprijs, neue præter ea*	*Ne qd ex legibus, inſtitutiſque ꝓprijs moueri, neue præter ea*
Tabula XVI. m. *Agri certam menſuram ſtatutam eſſe, qua plus poſſidere cuique non liceat*	*Agri certam menſuram ſtatutam eſſe; qua plus poſſidere cuiquam non liceat.*
Tabula XX. *pag. 1. p. nouis reb⁹ reb⁹ ſtudet.*	*nouis rebus ſtudet.*
pag. 1. m. Virtutis partiũ animę	*Virtutes partium animæ*
pag. 2. p. In qbus qdẽ partibus contemplatiua virtutibus,	*In quibus quidem partis contemplatiua virtutibus,*
ad extremum in otio, in quo ſolida	*ad extremum in otio, in quo otio ſolida*
Tabula XXII. p. *Excellentium, & eximiarum rerum,*	*Eas, quæ ſunt excellentium, & eximiarum rerum,*
Fallantur in emẽdis, & vendendis rebus, quæ τὰ	*Fallantur in emendis, & vendendis rebus illis, quæ τὰ*

IN PRÆFATIONE.

Errata	Sic Corrigenda.
9. m. *hominibus ſimpliciter, & per ſe*	*ſimpliciter*
13. f. *philoſophi. Primùm euant*	*Primum*
14. m. *domi, foriſue proficiẽdi*	*foriſque*
19. m. *Lex enim politica ad extremum nihil eſt aliud, quàm iuſſum.*	*Lex enim politica ad extremum nihil eſt aliud, quàm iuſſum.*

IN TYPO PARTITIONVM.

Errata	Sic Corrigenda.
28. p. *Concluſio, & ex primo huius*	*Concluſio, & expoſitio huius*
29. f. *Vbi virtutes, ac prudẽtia*	*Vbi virtutis, ac prudentia*
30. p *Cõiugalis, & Paterna*	*Cõiugalis ratio. Paterna ratio.*
30. f. *quaſi filiorũ effectricem*	*filiorum*
33. m. *animali & homine vno*	*homine*
35. f. *Duæ opiniões cõtrariæ in hac controuerſia: altera legem, iuſque ſeruitutis ex bello.*	*Duæ opiniones contrariæ in hac controuerſia: Altera legem, iuſque ſeruitutis ex bello*
41. p. *maior pars ipſius verſantur*	*maior pars ipſius verſatur*
41. m. *ipſarum in veris diuitijs numeratur. Nam* { *Oĩs ratio* / *Numeratur antẽ* }	*ipſarum in veris diuitijs numeratur.* { *Nã oĩs ratio* / *Numeratur antẽ* }
41. f *Pecuniaria κατ᾽ ἐξοχὴν*	*Pecuniaria κατ᾽ ἐξοχὴν*
42. f *Communis conſenſus vim ei attribuerit*	*Communis conſenſus vim huic materiæ attribuerit*
Sit diuiſa in partes	*Sit diuiſa hęc materia in partes*
43. m. *Secunda continens differẽtiam vtrorũ generũ*	*Secunda continens differentiam vtrorumque generum*
45. f. *Cogit numum quaſi parere &c.*	*Cogit numũ quaſi parere, et generare alium numum: vnde vocabulum fœnoris &c.*
46 f. *Quæ è terra, terraque viſceribus emuntur*	*Quæ è terra, terraque viſceribus eruuntur*

Errata	Sic Corrigenda.

IN COMMENTARIO.

4. m. quapropter animarum	animatarum
5. m. Ciuilis. ϛοχαζεϛαι	ϛοχάζεϛθαι
Collineare vtrumqúe autem	Vtrunque
7. m. & ſcientiam regendi	ſcientiam
8. f. differre ſpeciem has	ſpecie
10. m. διοίσετον; ὀυδὲν.	ὀυδὲν
& in frequẽtẽ ciuitatẽ.	infrequentem
11. m. Accedit, quò ſi	quòd
13. p. permixta, confuſeqúe, vt	confuſeqúe
18. f. idonearum, legitimarumqúe perſonarum	legitimarum Et ita ſemper.
20. f. Vide tex: 33. & quæ ibi in margine,	tex: 53.
26. m. φύσει, ϐάρϐαρον	φύσει ϐάρϐαρον
Barbaricę gẽti ęquũ eſt imperitare Pellaſgos.	Barbaricis populis æquum imperitare Pelaſgos
30. p. ἀφὼλιϛα χυναῖ καῖτι,	γυναῖκάτι
30. m. quod in ſecondo de Cõcordia	in ſecundo
Athanæus	Athenæus Et ita ſemper.
32. m. ſolum interiacet fretum. Ομοσιχύους	ſolum interiacet fretum. Et à Diodoro Siculo de Charonda Thuriorum legumlatore, legibusqúe in xij. libro multa ſcribuntur. Ομοσιχύους
36. p. vocabula, ὁμογάλακτες	ὁμογάλακτας
37. p. cap. ij lib. iij. marg.	cap. 11.
40. m ſunt ἀποκίας domuum	ἀποικίας
56. f. οὗ ἔκικα, καὶ καὶ τὸ * τέλος	ἕνεκα. Aſteriſcus ponẽdus eſt poſt uocẽ ἀυτάρκεια.
61. m. naturales ſocietatis, niſi	ſocietates
62. m. ἐκ τοῦτον οὖν	τούτων
65. m. illa, torpensqúe,	torpensqúe
apud perſas profecit	Perſas
69. m. POSQVAM	POSTQVAM
72. m. facie: orationes verò	orationis
79. m. gemma ſulfore; ac	ſulphure
83. m. ex Homonymia	homonymia
q̃bus pereque ꝑportione	peraqua
85. f. ſed vices, & naturas	vires
96. p. diuturna cogitarione,	cogitatione
100. f. de Iudicis. Sic	Iudicijs
102. m. textu 87 & 139.	87.88.89.112.115. & 139.
107. f. efficiunt ſocietatẽ, & partem	ſocietatem
109. p. TER binas in domo perſonas efficere tres partes, aut potius etc.	Dele illa uerba, efficere tres partes: & ſic lege: TER binas in domo perſonas, aut potius ter binas relationes, & nomina perſonarum efficere tres partes, de quibus &c.
111. p. neceſſaria appallantur, ne vini	appellantur
116. f. Magnorũ naturalium.	Magnorum moralium.
117. m. ὀυδὲ δίκαιον. ϐίαιον	δίκαιον.
118. f. ex affectione et negatiõe:	ex affirmatione & negatione;
121. p. textus 381. ergo	textus 38.
125. m. Hoc itaque genus animatorũ duo illa complectitur,	Hoc itaque genus animatorum inſtrumentorum duo illa genera complectitur.

127. f. q̃ ſunt, eſt q̃ ſumũtur	quod ſunt, & quod ſumuntur
accepiſſet, præſentiſſetúe,	præſenſiſſetúe
128. m. exẽpla ſummi à notioribus	ſumi
136. f. aliq̃d ꝑter opus: ſed hoc	aliquid præter vſum: ſed hoc
145. m. ab Imperatore Antonino, &	ab Impp. Antonino, &
147 m. Qua ſit poteſtas marg.	Qua ſit poteſtas
148. p. ſit pats Operationum	pars
149. m. & cætera, vt in definitione	& cætera ferè, vt in definitione
150. m. etiam inuitio domino marg.	inuito
150. f. vt orationis, poeta,	vt oratoris, poeta
151. p. ſicut ait Moleſtinus	Modeſtinus
151. f. aut atcedentis, cuius	accidentis
153. f. autem ſeparate à toto	ſeparata
163. p. gracè δηρημένα, vt	διηρημένα
165 p. contrarium ſentiſſe, &	ſenſiſſe
170. m. imperij in hominem hæc	in homine
174. p. melius eſt, quòd ab hoĩe	melius eſt, vt ab homine
176 m. τῶν δοῦλων καὶ	τῶν δούλων, καὶ
180. m. καὶ τοὐναντίον τοὺς	τοὐναντίον
182 p. ſeruantur vtrorumque	ſeruantur ſemper vtrorumque
183. p. humana effigię pĩgebãt	effigie
194. f. ab ijs, qui bellum alijs vel quibus alij publice decreuerunt.	ab ijs, qui alijs, vel quibus alij publicè bellum decreuerunt.
199. m. dominetur imbecillioribus. quam	dominetur. quam deleto nomine imbecillioribus
198. m. καὶ ϐιάζεσθαι δυνάται	ϐιάζεσθαι
202. p. etiam referre poteſt	referri
211. f. de dublici nobilitate	duplici
215. f. prætermiſſisqúe illigitimis ſeruitutibus	illegitimis
217. m. Timæus Tauromenites	Nota ad marginem hæc: Hic quoque dictus eſt à multis Epitimæus, quoniã omnibus obtrectaret, vt ſcribit Diodorus Siculus in princ. libri V.
218. m. eſſe mulctari pœna	multarè. Et ita ſemper.
capti, ſuaqúe ĩ poteſtate	tuaqúe
contra ſe bellum	te
225. m. latinos, & deditios diſtribuuntur	dedititios
231. m. conſtituta, & diuerſa viribus	diuiſa
marg. & rationem actualem	rationem
232. m. ſententia propoſia in	propoſita
237. m. tam in vterque genere	in vtroque
248. f. propemodum diſſentionis ſuperfore.	diſſenſionis
251. m. nec amplicificationem earum	amplificationem
264. f. omnibus generibus, imò	gentibus
266 m. Περὶ μὲν	Περὶ μὲν
marg. Modus, ideſt ordo	ideſt
267. f. humani. Dinini iuris & mœnia, &	Diuini mœnia. Et ita ſemper.
268. f. eſſe quemque dictorem rebus Agatartlidis Cnidij	quemque Agatarchidis
274. p. quæ Græcis dicitur	quæ Græcis propriè dicitur
284. m. d. rigẽturqúe à natura	à natura
285. m. ἑτέρας οἷου οἱ μὲν	οἷον
288. p. Pars ſecunda capitis xiij.	Pars ſecunda capitis xvij. Textus lxxxi.

288. m.

ERRATA	SIC CORRIGENDA.
288.m. τὴν ἐργασίαν, καὶ τὸ αὐτάρκες εἶναι	ἐργασίαν αὐτάρκης
291.m. quæ neceſſa ciuitati marg	neceſſaria
297.m. per partium differẽtias	partium
299. f. vermi gignantur, queat	gignuntur
303. f. belluis, hominінibusque. tribui	hominibusque
304. p. Addunt quidam	Adſcribe ad marginẽ: Egid.de Regim prin.lib.ij.p.3.cap.7.
305.m tria euadant quemadmodum.	euadunt
306.m. nutritur nos ſolùm	non
308. p. Fundo inſtrum. vel	inſtruct
309 m. deſtinatas in vſus	deſtinatas ipſi in vſus
323. f. fiat fide iuſſio. Sunt	fideiuſſio Et ita ſemper.
325.m. quam dicimus commutationem, Græci	quam dicimus commutationem numerorum, Græci
331.m. tibi ſupperſunt, deſunt	ſuperſunt
337.m non de facti cum dato	facti
337. f. vt vtilium ſolùm	vtilia
340 m eſt Satis, liquet	ſatis
340. f. rationem, & artem permutandi	artem
341. p. pactique ſunt	pactiquè ſunt
344. p forte futuna, abrogata	fortuna
345 p. drachma dachararum quatuor	drachmarum
diuerſis miſture rõnibus	miſtura
345 m. inueniuntur que: deinde pedetentim	inueniuntur q; aliqua ex parte imperfecta, & rudes: deinde pedetentim
348. f. generibus, quæ proximè ſunt commemorata	generibus, qui proximè ſunt cõmemorati
349 p. Verùm tamen	Veruntamen Et ita ſemper.
360.m. naturâ, inſtinctuque naturali	inſtinctuque
362. f. materia caponia marg	cauponia
363. f. in infinitum; eorum infinitum tertia prior	infinitum Tertia
364 p. κτᾶσις * ἐςὶ τέλος	κτῆσις ἐςὶ * τέλος
367.m. Indicium de hoc loco marg:	Iudicium de hoc loco
373. f. Amborum penè	Amborum dictorum penè
379 m. ſed auctionãtur utriq;	auctionantur
380. f. alimẽtaria præcipuè in	præcipuè
384. f. adiuuet natuтam in	naturam
387.m. idonea, & mala	idonea, aut mala
392. p. collyrijs, cataphaſmatis, ac	cataplaſmatis
393.m. perpetuò egemus.	perpetuò egemus, vnde etiã Plato ſimplici, naturaliq; ciuitati medicos minimè neceſſarios exiſtimat in ij. de Republica ſed turgida, & delicatæ;.
392. f. prætermiſſa ab ea duo	ab eo
393. p. materia, ei conuertit natura in lac, præparatque cibum eo, quod	materia, cõuertit natura in lac, præparatque cibum ei, quod
401. f. rẽ locare quemadmodũ	ſecare
402 m Vocabolum marg.	Vocabulum
404 m. naturaliter fructuoſa marg.	fructuoſo
405. p. palcaria pendent. mollia crura repenit.	palvaria pendent. Et cætera mollia crura reponit. Et cætera.
405. f. καὶ τὸν λοιπῶν ζώων.	καὶ τῶν λοιπῶν ζώων.
406. f. qualia fruſtuoſiſſima, & vbi	fructuoſiſſima
409. p. γεοργίας. ἡ γεοργία & in margine ἡ γεοργία	γεωργίας. ἡ γεωργία γεωργία Et ita ſemper per.

ERRATA	SIC CORRIGENDA
410. p. eum ab illo. Proinde	ab vllo
410. p. καὶ πρωύτα	καὶ πρῶτα
formis pecuaria alimentaria	pecuniaria
412. p. τὴν ἀπεικαρπίαν	τὴν ἐπικαρπίαν
413.m. nomen θάλασσα vſurpatur	θάλασσα
φορτηγίαν dunraxat continebis	duntaxat
413. p. quod Iuriſconſultus marg.	Iuriſconſultis.
416. p. καί τι: κατὰ	τῆς
416.m. vno verbo, & ſubterranea	& vno verbo ſubterranea
418. p. explanatione indicauimus	indicauimus
418.m. ſeu excitia lapidum	exciſio
420.m. ἀκριβολογεῖσθαι	ἀκριβολογεῖσθαι
422.m. hic enim præparamur ad actionem, ibi reipſa agimus.	ibi enim præparamur ad actionem, hic reipſa agimus.
corpus ex ercitũ magis	exercitum
429.m. tractu eſſe oleum.	tractu omne oleum.
438. f. maior magiſtratus minori	magiſtratus
440. f. de hac re nobiſcum Io.	de hac re mecum Io.
444.m. Tandem legibus eccleſiaſticis	c Tandem legibus eccleſiaſticis. Et in margine. c Ca Veniẽs, & ca. Cum locũ de Sponſal. & 30.q.2.ca.Vbi.
444 f. nepotem claritatis, & iuris	charitatis
445. p. Marmaricæ habitatores (Barcham vocant)	Marmaricæ (Barcham vocant) habitatores
446. f. Nouella de Santiſſimis marg.	Nou. lla de Sanctiſſimis
446. f. tamen, quem ſoluatur	quum
Neratius Priſcus	Neratius Priſcus
447. p. Papinianus l.5.	Papinianus in l.5.
cogendamq; patrem	cogendumque patrem
447 m. Accurſius, Francigenus	Francigenas.
448.m. aut ipſemet tutorum hæresq; ſuccedit in bona	ipſamet ſuccedere
449. p. quæ doto dicta non fuerint	quæ doti dicta non fuerint
450.m. virũ relinquit. Secunda	relinquito
450. f. dixit. Incertas deinde	In certas
452.m. ἐξ ἴσου	ἐξ ἴσου
452. f. ciuile appellant, adminiſtrata	appellatur
453 m. imperandum in poteſtate paucorum	imperandum. In poteſtate paucorum
453. m. rebusbuplicis marg.	rebuſpublicis
454. m. alia verbo, alia	verba
Iubebat Paryſaris, Cyri	Paryſatis
454. f. collecta, pleraq; etiam poſtquam hoc puplicè id animaduertit	pleraque poſtquam hoc publicè coeli animaduertit
455.m appellauit: dicens, Pater hominumq; Deorumque, regem.	appellauit (dicens, Pater hominumque, Deorumque,) regem
456. p. ſimile regi. marg.	ſimile regio.
456.m. excellentiam regij cum ciuibus	regi
458. p. nos: Iudicare ijs	Iudicari
460.m. in libro iij. In vnoquoq;	Adſcribe ad marginẽ: cap.3.
463.m. inueni τὶς fœmininum	inuenit τὶς, fœmininum
468.m. certum eſt, proprium in quoque	propriam

468 f. Tres

ERRATA	SIC CORRIGENDA.
468. *f. Tres ſola eatum, quæ*	*earum*
473. *m. itaque ſic interpretamur: parentia*	*Itaque hunc locum ſic interpretamur: Parentia*
479. *m. vi con ſultandi caret in tutorem poteſtate*	*conſultandi* / *tutorum*
480. *f. loqueretur qualis enunciatum*	*quale*
481. *p. proximis teſtibus, ſolius*	*textibus*
482. *m.* φανερὸν ὅτι ἔστιν	ὅτι
484 *p. ratione. nos demonſtrauit, ſubſtanti, a naturaque*	*ratione, qua nos, demonſtrauit, ſubſtantia, naturaque*
484. *f. exercitu prater, aut tribunus*	*prætor*
485. *f. textum, 301. Multo*	30.
486 *p. quid, & quod, & quot. marg modis.*	*quid, & quot modis*
486 *m. igitur, inquid Philoſophus*	*inquit*
487 *p. verba exprimant, ſubaudienda*	*exprimunt*
487. *m. Decus ſilentium affert fœminis,*	*Fert fœminis decus ſilentium.*
488. *m.* τὸν ἡγούμενον	τὸν ἡγούμενον
491. *m.* ἀκολασίαν ἐλλείπουσι τὴν	ἐλλείπουσι
φύσει σκυτότομος δ'	σκυτότομος
491. *f. bonum tutorem eſſe*	*ſutorem*

ERRATA	SIC CORRIGENDA.
492 *p. ex libro primo ad Nicom.*	Appone in margine. *cap. 6.*
artificibus: Siquidem artifices	*ſiquidem*
492. *f. incumbunt artifices, ſed*	*incumbunt; ſed:* deleta voce artifices
493. *m. zonis, carceolarij in calceis*	*calceolarij*
494 *m. explicans: huic autem*	*hinc*
494. *f.* ἔργον δεσπό τικον.	ἔργον δεσποτικὸν
499 *f. ſcribẽti. ſtaſius ciuitatũ*	*ſtatus*
500. *m Virtutibus cuiuſque marg*	*de Virtutibus cuiuſque*
506. *m. conſyderatum. erudire & pueros, & uxores. Multa*	Erudire, & pueros, & uxores *Multa &c.* { Eſt enim hoc nouũ ſchoĩũ diſiungendũ à ſuperiori. }
507. *m.* γυναῖκας σπου-δαίους: ἀναγκαῖον	σπουδαίας:
508. *m. quę ſunt in aliena.*	*ſunt*
509. *f quadam item ſimilitudines, quæ nota eſſe poterant ante conſyderationẽ rerumpublicarũ inter ciuilis coniugaliſque imperij, paterniq; & regij.*	*Dele omnia hæc verba, vt poſt voces* rerumpublicarũ conſyderationẽ *ſequatur aauerbium* demum.

Cæteros qui aderunt errores præſertim interpunctionum, literarumq́ue maiorum pro minoribus, minorum pro maioribus, æquus lector facilè emendabit.

REGESTVM

a b c d e f g h i k l m n o p

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss

A B C D E F G H

Omnes ſunt Duerniones præter a & *H* quæ ſunt folia vnica.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FERRARIÆ, Ex Officina Victorij Baldini, Ducalis Typographi. ∞ D LXXXVII.

SVPERIORVM PERMISSV.